

NƏNƧMWI NARI ME

Kwamera New Testament

Contents

Preface	1
Matiu	4
Mak	83
Luk	129
Jon	210
Wok Me	269
Rom	345
Fas Korin	384
Seken Korin	420
Kalesia	444
Efesas	457
Filipae	470
Kolosi	479
Fas Tesalonaeka	488
Seken Tesalonaeka	496
Fas Timoti	500
Seken Timoti	511
Taetas	519
Filimon	524
Hipru	526
Jemes	553
Fas Pita	563
Seken Pita	574
Fas Jon	581
Seken Jon	590
Nampa Tri Jon	592
Jut	594
Revelesen	597

NƏNIMWI NARI ME

The New Testament in the Kwamera (Nəfe) language of Southeast Tanna, TAFEA Province, Vanuatu

Niutestamen long lanwis Kwamera blong Vanuatu. Le Nouveau Testament dans la langue Kwamera de Vanuatu.

Language: Nəfe (Kwamera)

Provided by: Wycliffe Bible Translators

This print-on-demand edition of Scripture is produced and provided at cost by the Digital Bible Society in partnership with the Bible League of Canada, Open Doors International, and other missions and translation agencies. To order additional copies of this or other Bibles, please visit www.dbs.org (USA), www.bibleleague.ca (Canada), and www.opendoors.org (Europe).

Copyright and Permission to Copy

Copyright © 2013 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright © 2013 Wycliffe Bible Translators, Inc. Scripture text used by permission.

PDF, ePub, and MOBI Bible covers and design are copyrighted 2017 by the Digital Bible Society (www.dbs.org).

PDF generated on 2017-08-24 from source files dated 2017-08-24.

7058b644-2a32-5363-b7b6-27b5338127b7

ISBN: 978-1-5313-0642-7

Preface

This publication is the New Testament in the Nəfe language. The 3000 speakers of Nəfe live in Southeast Tanna, which is located in TAFEA province in southern Vanuatu.

The New Testament in the Nəfe language was translated during the years 2003 to 2013 by the South Tanna Translation and Literacy Project.

Nəgkariien sə rakupwən

In i nəgkariien səvəi translesen rɪnostat mo wok irə meste ro sampam

Fwe kupwən aposol me səvəi Iesu Kristo mɪne nərmama me nepwɪn ipaka tɪ nirəha həmərai nəkukuə me səvəi Niutestamen. Irəha həmərai nəkukuə me nəha ia nəgkariien i Krik. Ro iamɪnhi irə tɪ nəri nə mə nəgkariien səvəi nəkur Kris rəmwhen ia kampani nəgkariien ia kwopun nəha Metel Ist fwe kupwən. Fwe kupwən nərmama me ia Metel Ist nəgkariien me səvənraha hənətui pehe irə səpəmsəpə, mətə ko krai nəkukuə riti ia nəgkariien i Krik irəha pam həvsini mhəukurən nɪpwran tɪ nəri nə mə in nə kampani nəgkariien səvənraha. Ipwet mɪne ko ikəvsini nəgkariien i Krik ikətə mə ro iamɪnhi irə mɪne: Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. (Jon 1:1)

Kuvərai raka Niutestamen fwe kupwən ia nəgkariien Krik, kurirə irə nəgkariien amasan səvəi Iesu Kristo ruviris mevən mwi meste nari fwe kwopun me nepwɪn nərmama həreirei nəgkariien Krik ikin. Ro iamɪnhi irə nərmama me ia kwopun me nəha hənəməmwur mənəm həuvsini nəgkariien Krik ia Niutestamen ruvehe ia nəgkariien me səvənraha səpəmsəpə.

Ia nuk 2001 nəkur ia Tənə səməme kamhəni nəgkariien i Nəfe həmter ia kusen riti səvənraha səvəi nuvsiniien nəgkariien ruvehe ia Nəfe. Kani nəghi kusen nəha mə Saot Tana Translesen mo Litresi Projek. Kurirə irə nərmama ia kusen nəha hərhi pen nəresien riti revən tɪ Vanuatu Baebol Translesen (VBT) fwe ia Vila. Nərmama ia kusen səvəi nuvsiniien nəgkariien ruvehe ia Nəfe rəres VBT mə trətui ro iərmama riti truvehe masitu ia nirəha tɪ noien wok. Iərmama sə trasitu iamɪnha irə kani wok səvənhi mə in rəmwhen ia advaesa. Ia 2003 VBT rərhi pen advaesa riti revən marə tegɪn nərmama fwe ia rukwənu nəha lenmarei. Nəpɪn advaesa nəha ruvəuvehe raka, nənə rukwənu me mɪne nimwəfwaki me fwe Irupou meste nari fwe Krinpoen hərhi pen nərmama me səvənraha həuvən kəru kəru mhousəsɪmwɪn irəha me ia Kwamera. Ia nəkureien nəha səvənraha, irəha hərpi rəgɪnraha ia nirəha me nepwɪn mə tuhamowok ipaka tɪ advaesa, mamhəuvsini nəgkariien ia Niutestamen ruvehe ia nəgkariien i Nəfe. Ia nuk 2004 kusen səvəi nuvsiniien nəgkariien ruvehe ia Nəfe roeite mwi nərmama me haməuku pen ia rukwənu me mɪne nimwəfwaki me pam. Nərmama me nəha həuvehe mhəsəni noien tukrai nəgkariien Nəfe irə.

Ro iam̄nhi ir̄a kusen s̄av̄ai nuvsiniien n̄agkariien ruvehe ia N̄afe r̄inamo vi wok s̄av̄nhi ia nuk 2004, m̄arki meste mo sampam ia Niutestamen ia nuk 2013. Ia nuk 2013 kusen s̄av̄ai nuvsiniien n̄agkariien ruvehe ia N̄afe roeite mwi n̄armama ia rukw̄anu me m̄ine nimw̄afwaki me pam h̄auvehe k̄avsini irapw Niutestamen ir̄aha pam h̄aregi fwe Matiu meste Revelesen. N̄ap̄in h̄auv̄aregi pam h̄aseni m̄a ramasan pam.

Suatuk s̄a transleta me h̄anesi pen t̄i nuvsiniien n̄agkariien ia Niutestamen ruvehe ia n̄agkariien i N̄afe

N̄agkariien i Krik k̄im̄arai Niutestamen ir̄a fwe kupw̄an rop̄a ia n̄agkariien i N̄afe n̄armama ia Saot Tana kamh̄ani ipwet m̄ine. Ko transleta me h̄auvsini n̄agkariien Krik ruvehe ia n̄agkariien i N̄afe resi pen noien s̄av̄ai n̄agkariien n̄akur Kris kamh̄ani fwe kupw̄an, m̄at̄a saon s̄av̄nhi tripkatuk-watukw m̄h̄a. Ro iam̄nhi ir̄a, n̄ap̄in transleta me ho p̄ari wok ir̄aha advaesa, ir̄aha h̄amwur m̄a (1) translesen s̄av̄nraha tr̄ini irapw n̄ipwrai n̄agkariien s̄av̄ai n̄agkariien Krik, n̄on̄a (2) translesen s̄av̄nraha tresi pen atuk-watukw n̄agkariien i N̄afe m̄ine suatuk s̄a n̄armama kamh̄ani n̄agkariien i N̄afe ipwet m̄ine. N̄ap̄in transleta me ho p̄ari wok ir̄aha advaesa, ir̄aha h̄ati pen p̄ik ia Niutestamen k̄im̄arai ia n̄agkariien Krik kupw̄an. M̄at̄a h̄ati pen mwi ia translesen me nepw̄in. Translesen me n̄aha h̄ati pen p̄ik ia nir̄aha ir̄aha i Revised Standard Version (RSV), Good News Bible (GNB), m̄ine Bislama (BSL).

N̄agkariien mi n̄aha kani irau m̄a futnot m̄ine refrens

Tik̄avsini Niutestamen i ia n̄agkariien i N̄afe, m̄atoni ia kwopun me nepw̄in leta riti k̄im̄arai ram̄amak ut̄a ia nusvenhi n̄agkariien riti. Tik̄atoni m̄a ro iam̄nhi ir̄a (*). Leta n̄aha ramahat̄an pen m̄a n̄agkariien riti ram̄amak inh̄ar̄ipw anan ia n̄imw̄ai n̄akukūa n̄aha ikam̄avsini. Tik̄avsini n̄agkariien n̄aha inh̄ar̄ipw anan ramahat̄an n̄ipwrai n̄agkariien riti ūa suatuk riti mwi t̄i nuvsiniien n̄agkariien n̄aha ruvehe ia N̄afe. Kani n̄agkariien s̄a ro iam̄nha ir̄a m̄a futnot.

Kwopun k̄im̄arai pen futnot me ik̄in ia n̄imw̄ai n̄akukūa tik̄atoni mwi inh̄ar̄ipw ir̄a n̄agkariien me nepw̄in kamh̄ani vas me nepw̄in mwi ia N̄akukūa Ikinan. Kani vas me n̄aha m̄a refrens. Tik̄avsini refrens me n̄aha trahat̄an vas me nepw̄in mwi ia N̄akukūa Ikinan kamh̄agkari ia nari riti r̄amw̄hen ia vas n̄aha k̄ino mak ir̄a ram̄agkari mwi ir̄a.

N̄an̄imwi nari me

Tik̄avsini pam Niutestamen i ia n̄agkariien i N̄afe, mar̄a m̄atoni mwi n̄ip̄ari n̄akukūa riti mwi n̄aha ik̄in n̄an̄imwi nari me h̄ap̄ik ir̄a. N̄an̄imwi nari me n̄aha trasitu ia niram m̄a tikukur̄an amasan mwi narimnari me nep-

---

***1:0** Hemia nao wan futnot.

wɪn Nəkukua Ikinan raməgkiari irə mətə nepwɪn riwən ia Vanuatu. Tikəti pen ia nənɪmwi nari me nəha mətoni narimnari me rəmwhen ia nei me, uə nərɪmiru me, uə narimnari me nepwɪn səvəi narəien i nəkur Isrel mine nəkur Rom hənarə irə fwe kupwən mətə riwən ia Vanuatu.

Map me

Tikəvsini Niutestamen i ia nəgkiariien i Nəfe, mətoni map me nepwɪn. Ia map me nəha tikətoni kwopun me nepwɪn lesu ramavən ikin fwe kupwən. Map me nepwɪn mwi kamhahatən navənien me səvəi Pol nəpɪn in ramavən irə mamevən ia kwopun me maməvisau irapw nəgkiariien amasan səvəi lesu Kristo.

Nəkukua sə rani irapw nɪpwrai nəgkiariien me (Diksonari)

Trini mɪnuə ikətoni nəgkiariien riti ia Niutestamen sə ikreirei nɪpwran ramasan mə tikəmwur mətoni mə kɪmərəi pen nəgkiariien nəha ia diksonari uə rekəm. Diksonari nəha in nɪpəri nəkukua sampam, mamɪni irapw nɪpwrai nəgkiariien me nepwɪn.

Nɪpwrai nɪniien me

Trini mɪnuə ikokeikei mə tikahatən nərɪmama ia nari riti sə Nəkukua Ikinan raməgkiari irə, ramasan mə tikətoni nɪpəri nəkukua sə rani nɪpwrai nɪniien me.

Matiu

Nægkiariien sə rani mə nəfe i nəkukuə

Nəkukuə i Matiu rımərai raməgkiari ia nəgkiariien amasan səvəi Kumwesən mamini mə iəmə i kani mə Mesaea sə profet kupwən me həməni mə truvehe ruvəuvehe raka. Mesaea nəha in nəha lesu sə ruvehe mə truvehimiru nəkur Isrel mine nərmama ripko mhə irəha nəkur Isrel. Matiu in riti ia twelef nərmama me səvəi lesu in rımərai nəkukuə i. Matiu rımərai raka nəkukuə i kurirə nəkur Rom housi testesi nimwə səvəi Kumwesən fwe Jerusalem ia nuk 70. Mak mine Luk irau mwi kımərai nəkukuə sə raməgkiari ia nımıruien səvəi lesu. Mətə nəkukuə səvəi Matiu raməgkiari ia narimnari me nepwin səməme hopə ia nəkukuə səvənrau. Matiu raməgkiari pik ia lesu mə in Mesaea sə nəkukuə səvəi Oltestamen rınaməgkiari irə. Nægkiariien sə Matiu raməgkiari pik irə in i: “Nıtətə sə Kumwesən ramərimənu irə” uə “Nıtətə ia neiai.” Ikəvsini nəgkiariien nəha fwe ia Oltestamen. Ro iamınhi irə mine nərmama həpik rerinraha rırhi mə Matiu rımərai nəkukuə i ramevən tı nəkur Isrel. Matiu rımərai ia nəkukuə səvənhi mə lesu Kristo in iahatən asori. lesu rahatən kitaha ia loa səvəi Kumwesən mine

nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə.

Kaha kupwən me səvəi lesu Kristo

1^aKwopi nəgkiariien i rani nəghi kaha kupwən me səvəi lesu Kristo. In kwənəkwus səvəi Kig Tevit mine kwənəkwus səvəi Epraham.

²Epraham in tata səvəi Aesak, Aesak in tata səvəi Jekop, Jekop in tata səvəi Juta mine piəvni me,[†]

³^bJuta in tata səvəi Peres mine Sara. Mama səvənrau nə Tamar.

Peres in tata səvəi Hesron, Hesron in tata səvəi Ram,

⁴Ram[‡] in tata səvəi Aminatap, Aminatap in tata səvəi Nason,

Nason in tata səvəi Salmon,

⁵^cSalmon in tata səvəi Poas. Mama səvəi Poas nə Rehap.

Poas in tata səvəi Opet. Mama səvəi Opet nə Rut.[¶]

Opet in tata səvəi Jese,

⁶^dJese in tata səvəi Kig Tevit.

Kig Tevit in tata səvəi Solomon. Mama səvəi Solomon nə Patsepa pran səvəi Uria kupwən.

⁷Solomon in tata səvəi Rehopoam,

Rehopoam in tata səvəi Apia,

Apia in tata səvəi Asa.[§]

⁸Asa in tata səvəi Jehosafat,

Jhosafat in tata səvəi Joram,

Joram i tata səvəi Usia,

⁹Usia in tata səvəi Jotam,

Jotam in tata səvəi Ahas,

Ahas in tata səvəi Hesekia,

[†]**1:2** Juta mine piəvni me irəha pam twelef. Irəha nəha kaha kupwən me səvəi nəkur Isrel.

[‡]**1:4** Nəghin riti mwi Aram (1Kron 2:9)

[¶]**1:5** Əvsini nəkukuə nəha Rut ia Oltestamen

[§]**1:7** Nəghin riti mwi mə Asaf

^a**1:1** Jen 22:18, 1Kron 17:11, Luk 3:23-38

^b**1:3** Jen 38:29-30, Rut 4:18-22   ^c**1:5** Rut 4:13-17   ^d**1:6** 2Saml 12:24

¹⁰Hesekia in tata sǎvǎi Manase,
Manase in tata sǎvǎi Amon,
Amon in tata sǎvǎi Josaea,

¹¹^eJosaea in tata sǎvǎi Jekonaea
mine piǎvni me. Ia nǎpin nǎha
kinǎrhi irapw nǎkur Isrel hǎier
mhǎuvǎn ia tǎnǎ Papilon.

¹²^fIa nǎpin nǎha nǎkur Isrel
hǎmǎier irǎ mhǎuvǎn ia tǎnǎ
Papilon, Jekonaea in tata sǎvǎi
Sealtiel,

Sealtiel in tata sǎvǎi Serupapel,

¹³Serupapel in tata sǎvǎi Apiut,

Apiut in tata sǎvǎi Eliakim,

Eliakim in tata sǎvǎi Asop,

¹⁴Asop in tata sǎvǎi Jatok,

Jatok in tata sǎvǎi Akim,

Akim in tata sǎvǎi Eliut,

¹⁵Eliut in tata sǎvǎi Eleasar,

Eleasar in tata sǎvǎi Matan,

Matan in tata sǎvǎi Jekop,

¹⁶Jekop in tata sǎvǎi Josef.

Josef nǎ in iǎrman sǎvǎi Meri. Meri
nǎ in pran nǎ mama sǎvǎi Iesu.

Iesu nǎ kani nǎghin nǎ Kristo.

¹⁷Ro iaminihi irǎ fwe Epraham
meste pehe Kig Tevit tata me irǎha
pam fotin. Fwe Kig Tevit meste
pehe kinǎrhi irapw nǎkur Isrel hǎier
mhǎuvǎn ia tǎnǎ Papilon tata me
irǎha pam fotin. Fwe ia nǎpin nǎha
nǎkur Isrel hǎmǎier irǎ mhǎuvǎn ia
tǎnǎ Papilon meste pehe Kristo rǎ-
tui tata me irǎha pam fotin.

Iesu Kristo rǎtui

¹⁸^gIn i nǎgkiariien sǎ rani Iesu
Kristo mǎ rinǎfo mǎtui. Mama
sǎvǎnhi nǎghin nǎ Meri. Fwe
kupwǎn kǎsisǎg in mǎ tresi pen
iǎrman riti nǎghin nǎ Josef. Nǎpin
irau krouǎpwǎh narǎ pǎriien ihi,

Meri rǎtoni mǎ rino tipwin ia
nǎgse Nǎnimwin Ikinan. ¹⁹Josef
in iǎrmama riti sǎ noien sǎvǎnhi
ratukwatukw, rǎpwǎh nokeikeien
mǎ Meri trauris ia nǎmri nǎrmama.
Ro pen nǎtǎrigien sǎvǎnhi mǎ
trǎpwǎh afafa a in.

²⁰Mǎtǎ nǎpin Josef ramǎtǎrig mǎ
tro iaminihi, agelo riti sǎvǎi lǎrimǎnu
rier pen tukwe ia nǎmǎkrǎhǎien,
mini mǎ, "Josef, kwǎnǎkwus sǎvǎi
Kig Tevit. Tikuvehi Meri mǎ pran
sǎim, mǎpwǎh nehekieren. Iǎku-
nouihi nǎha ia tipwin ruvehe ia
nǎgse Nǎnimwin Ikinan. ²¹^hMeri
trǎrǎhi tini iǎrman, tikamǎkeikei
mǎsegi pen nǎghin nǎ mǎ Iesu,** ti
nǎri nǎ mǎ in truvehimiru nǎrmama
me sǎvǎnhi, muvehi raka nǎrǎhǎien
me sǎvǎnrǎha."

²²Narimnari me pam i hǎier pehe
iaminihi mǎ nǎgkiariien i truvehe
mukuǎ sǎ lǎrimǎnu rimǎni irapw
ia tǎrhui profet riti sǎvǎnhi fwe
kupwǎn. ²³ⁱIn rimǎni mǎ, "Hǎregi
ro. Pran i rǎireirei ihi iǎrman tro
tipwin, mǎrǎhi tini iǎrman. Nǎnǎ
irǎha tuhǎsegi pen nǎghin nǎ mǎ
Emanuel." (Nǎpwrai nǎhag nǎha in
i mǎ Kumwesǎn ramarǎ tukutaha.)

²⁴Nǎpin Josef rǎtui ia nǎprien
sǎvǎnhi, ro nǎfe agelo nǎha sǎvǎi
lǎrimǎnu rimǎni pen tukwe in, mu-
vehi Meri mǎ pran sǎvǎnhi, ²⁵^jmǎtǎ
ripkapri pǎri mhǎ irau min meste
rǎrǎhi tini iǎrman. Nǎnǎ Josef risegi
pen nǎghin nǎ mǎ Iesu.

Nǎmǎ hǎukurǎn amasan noien sǎvǎi kǎmǎhau me

2 Nǎpin Iesu rinǎtui raka ia
rukwǎnu Petlehem ia tǎnǎ

****1:21** Nǎpwrai nǎhag nǎha mǎ "lǎrimǎnu rauvehimiru nǎrmama."

^e**1:11** 2King 24:14-15, 2Kron 36:10, Jer 27:20 ^f**1:12** Esra 3:2 ^g**1:18**
Luk 1:27,35 ^h**1:21** Luk 1:31, 2:21 ⁱ**1:23** Aes 7:14 ^j**1:25** Luk 2:7, 21

Jutia, ia nēpin nēha Kig Herot ramārīmānu, nērmama me nēpwīn sēmāme hēukurēn amasan noien sēvāi kēmāhau me hēuku pen fwe meri rautē ikin, mhēuvehe ia Jerusalem, ²mamhāres mā, “Iākunouihī nēha rīpkətui a i, in kig sēvāi nēkur Isrel, in pēku? Kīmaha iahēnētōni kēmāhau sēvānhi fwe ia kwopun meri rautē ikin, nēnē iahamēuvehe mā taheiwaiu ia nēnimen, mhēuvei pen nīsiāiien sēkīmaha min.”

³Nēpin Kig Herot rīregi nēgkiariien nēha, in mīne nēkur Jerusalem me pam hērkārinari mhehekīr. ⁴Nēnē Kig Herot rēkwein pris asori me mīne nahatēn me sēmāme kamhahatēn nēkur Isrel ia Loa sēvāi Moses, nēnē mēres pen irēha i mā, “Iāmē nē kani mā Kristo trētui pēku?”

⁵Mīregi irēha hēni pen tukwe in mā, “Ia rukwēnu Petlehem ia tēnē Jutia. Kīmaha iahēukurēn mā tro iamīnhi irē tī nēri nē mā profet riti fwe kupwēn rīmārāi nēgkiariien i mā:

⁶^kMētē ik Petlehem ia tēnē Jutia rīpkō mhē ik rukwēnu auēr a ia rukwēnu asori me ia tēnē Jutia.

Iērman riti truku pen ia niram, mārīmānu ia nērmama.

In trētui amasan tī sipsip me sēiou nēkur Isrel.”

⁷Ia nēpin nēha Kig Herot rēkwein afafa nēmē me nēha hēukurēn amasan noien sēvāi kēmāhau me hēuvehe. Rēres pen irēha i nēfe nēpin atukwatukw hēnētōni kēmāhau nēha rutē vi a irē.

⁸Nēpin hēni pam, in rērhi pen irēha, mīni mā, “Kīmīaha tihēuvēn fwe Petlehem, mhētui amasan ro

iākunouihī nēha mā in pēku. Nēpin hētōni, tihēuvehe mhēni sas pehe tukw iou i, pwēh iou mwi iakevēn meiwaiu ia nēnimen, muvei pen nīsiāiien sēiou min.”

⁹Nēmē me nēha hētārig pam nēgkiariien sēvāi Kig Herot, nēnē mhēier. Ia suatuk hētōni kēmāhau nēha hēnētōni nēpin rautē vi a fwe ia kwopun meri rautē ikin rakupwēn ia nīrēha, mamevēn meste rērer atukwatukw māhīerpwīn kwopun nēha iākunouihī ramarē ikin.

¹⁰Nēpin irēha hētōni kēmāhau nēha, rērīnraha ragien, hāgien pīk.

¹¹Nēnē hēuvnīmwe ia nēkwai nīmwe nēha, mhētōni iākunouihī nēha irau mama sēvānhi Meri, mhēnīmwi nukurhūnraha, mhēuvei pen nīsiāiien sēvānraha min. Ia nēpin nēha hēsevēr ia tēnērīpw me sēvānraha, mhēuvei pen nari amasan me min. Hēuvei pen kol mīne nīse nei mī nē kani mā fragkīnsens mīne mīr. ¹²Nēnē ia nēpin irē, Kumwesēn rīnise irēha ia nēmākrahāien mā tuhēpwēh nīrārīgien mhēuvēn tī Kig Herot. Ro pen irēha hēier, mamhesi pen suatuk ēpē, mamhēuvēn fwe imwēnraha.

Josef mīne Meri krouvehi Iesu, rouap, rouevēn fwe Ijip

¹³Nēnē nēpin nēmē me nēha hēukurēn amasan noien sēvāi kēmāhau me hēuvāier raka, agelo riti sēvāi lārīmānu rier pen tī Josef ia nēmākrahāien, mīni mā, “Āskēmter, mārēhi iākunouihī i irau mama sēvānhi, mharap, mharevēn fwe ia tēnē Ijip, mamhararē fwe ikin meste iou takīni mā tiharrārig. Rīpkō mhē tui Kig Herot trētui

iækunouihi i mə trousi əpune.”

¹⁴Ro iam̄nhi irə Josef riskəmter ia nəp̄in, mərəhi iækunouihi i irau mama səvəi iækunouihi, mharevən fwe ia Ijip. ¹⁵m̄Nənə irəhar hararə fwe ikin meste Kig Herot remhə. Nəri nəha rier pehe iam̄nhi mə nəgkiariien i truvehe mukuə sə lərimənu r̄iməni irapw ia tərhuī profet riti səvənhi fwe kupwən. In r̄iməni mə, “lakəkwein nər̄ik rier ia tənə Ijip muvehe.”

Naruagən me səvəi Kig Herot housi əpune nəkwər̄hakwər̄ha me

¹⁶Nəp̄in Kig Herot rətoni mə nəmə me nəha həukurən amasan noien səvəi kəməhau me həneikuə irə, niemaha rəpi p̄ik in. In rər̄hi pen naruagən me səvənhi həuvən mhousi əpune n̄ipwnət̄i nər̄man me pam fwe ia Petlehem m̄ine ia kwopun me ipaka səməme nuk səvənraha kəru meiwaiu. In ramesi pen a nəp̄in atukwatukw kəməhau nəha rutə vi a irə rəmwhen nəmə me nəha həukurən amasan noien səvəi kəməhau me həməni pen tukwe in. ¹⁷Narimnari me nəha ro nəgkiariien i Profet Jeremaea r̄iməni ruvəuvehe muvəukuə:

¹⁸n̄“Kamregi pran riti fwe ia Rama ramasək maməkwein əpwəmwis. Rejel nə ramasək t̄i n̄ipwnət̄in me, nənə m̄ipkokeikei mhə mə iərmama riti trəgkiari vivi min, t̄i nəri nə mə n̄ipwnət̄in me həuvəiwən.”

Josef m̄ine Meri m̄ine Iesu harevən fwe ia Nasaret

¹⁹Nəp̄in Kig Herot remhə, Josef in fwe Ijip, nənə agelo riti səvəi lərimənu rier pen tukwe in ia nəməkrəhaien, ²⁰ōm̄ini mə, “Əskəmter, mərəhi iækunouihi i m̄ine mama səvənhi mharevən fwe ia tənə Isrel. Nərmama me nəha kənamhətui iækunouihi i mə tuhousi əpune həuvamhə.”

²¹Ro iam̄nhi irə Josef riskəmter irau mama səvəi iækunouihi, mharevən fwe ia tənə Isrel. ²²Mətə nəp̄in Josef r̄iregi mə Akeleas ruvehi təmwiki tata səvənhi Herot, mamərimənu ia tənə Jutia, in rehek̄ir nevənien fwe ikin. Nənə t̄i nəri nə mə Kumwesən r̄inise mwi in ia nəməkrəhaien mə trəpwəh nevənien fwe ikin, in rier mevən fwe ia tənə Kalili. ²³p̄ia kwopun nəha revən mamarə ia taon riti kani mə Nasaret. Nəri nəha rier pehe iam̄nhi mo nəgkiariien i profet me həməni fwe kupwən ruvəuvehe muvəukuə. Irəha həgkiari ia Kristo, mhəni mə, “Tukəkwein in mə iəmə Nasaret.”

Jon Paptaes raməvisau fwe ia kwopun akwesakwes ikin

3 Nuk me nepw̄in ruvehe mukurau, nənə Jon Paptaes ruvehe ia kwopun akwesakwes ikin fwe ia tənə Jutia, maməvisau m̄ nərmama mə, ²q̄“K̄im̄iaha tihaməkeikei mhər̄ərig ia noien ərəha me sək̄im̄iaha t̄i nəri nə mə n̄itətə ia neiai^{††} ruvəuvehe ipaka.”

^{††}**3:2** Nəp̄in r̄ip̄ik Matiu rani nəgkiariien i mə “N̄itətə ia neiai.” N̄ipwrai nəgkiariien i in i “N̄itətə sə Kumwesən ramərimənu irə.”

^m**2:15** Hos 11:1   ⁿ**2:18** Jer 31:15, Jen 35:19   ^o**2:20** Eks 4:19

^p**2:23** Luk 2:39, Aes 11:1, 53:2, Jon 1:46   ^q**3:2** Mat 4:17, Mak 1:15

³Jon naha in iamə Profet Aesea rəgkiari irə fwe kupwən nəpɪn rɪni mə,

“Reri iərmama riti raməkwein əp-wəmwis ia kwopun akwesakwes ikin, mamɪni mə,

‘Kimiaha tihaməkeikei mhəpərhi su-atuk səvəi lərimənu səkitaha, mhəmri atukwatukw suatuk ouihi me səvənhi.”

⁴Jon ramarkahu ia tinari kino ia nɪmwheri kamel, mamətoti ia teki nɪrimɪru, maməni kinhə mine kwənɪpwət ia sukapak. ⁵Nərmama me həpik həier ia Jerusalem mine kwopun me ia tənə Jutia mine kwopun me ipaka tɪ nui aris Jotan, mamhəuvən tɪ Jon, ⁶mamhəni irapw noien ərəha me səvənraha, nənə in ramo paptas ia nirəha ia nui aris Jotan.

⁷Mətə nəpɪn Jon rətoni Farisi me mine Satusi me həpik kamhəuvehe mə in tro paptas ia nirəha, in rɪni pen tɪ nirəha i mə, “Kimiaha hɪəmwhen ia snek me kamhahi əpune nərmama. Kumwesən niemaha rəpi. Rɪpko mhə tui in trərpwɪn noien ərəha me səkimiaha. Sin rɪni pehe tukumiaha i mə tihap raka irə? ⁸Kimiaha tihaməkeikei mho noien amasan me trahətən pen mə hɪənəpwəh pərhiən noien ərəha me səkimiaha. ⁹Rərəha tihəni pen tukumiaha me i mə Epraham in kaha səkimiaha. Iakani pehe tukumiaha i mə Kumwesən rukurən nuvehien kəruətərei me i, mo nɪpwnəti Epraham me ia nirəha. ¹⁰∇In rɪnərpwi pen raka paha səvənhi ia nuai nei me na trərai. Nei me pam

səməme həpkukuə mhə nukwai nei amasan in trərai əmwesi, mouse pen irəha ia napw.

¹¹∇Iou iakamo paptas ia kimiaha ia nui tɪ nəri nə mə hɪənəpwəh noien ərəha me səkimiaha. Mətə iərmama nəha rauvehe kurirə ia nirak nɪskai-ien səvənhi rasori məpi raka iou. Iou iapkwəwhen mhə mə takuvehi raka put səvənhi. In tro paptas ia kimiaha ia Nənɪmwɪn Ikinan mine ia napw. ¹²×Fok səvənhi, in rarukwi utə nuni nari me irə, rɪnəmāk raka ia rəgin. Na trɪrukwi utə nuni nari me səvənhi irə tɪ nuaiien nunɪn mine tekin. Nuni nari me sə ramasan in trɪpeki pen irəha ia nɪmwə səvənhi sə ramoeite nəvegɪnien ikin, mətə tekin sə rərəha in trɪhiai pen napw irə, napw sə trɪpkɪfwə mhə.”

Jon ro paptas ia lesu

¹³Ia nəpɪn naha lesu ruku pen ia tənə Kalili, muvehe ia nui aris Jotan mə Jon tro paptas irə. ¹⁴Mətə Jon raməmwur maminise in, mamɪni mɪnuə, “Kwa ik i tiko paptas ia nirak. Rəfo ikuvehe tukw iou mə tako paptas ia niram?”

¹⁵Mətə lesu rɪni pen tukwe in mə, “Rəkəm. Tikaməkeikei mo paptas ia nirak təkwtək-wuni. Ratuk-watukw tɪ nəri nə mə ia noien nəha krau trauo narɪmnari me pam sə Kumwesən rokeikei həuvehe mhəukuə.” Ro pen Jon rəsəni, mo paptas irə.

¹⁶∇Nəpɪn Jon rino raka paptas ia lesu, lesu rutə pehe ia nui, təkwtək-wuni a kəpuapən rək-wag tukwe, in rətoni Nənɪmwɪn səvəi Kumwesən rameiwaiu pehe rosi mak inhərpw,

^r3:3 Aes 40:3   ^s3:4 2King 1:8   ^t3:7 Mat 12:34, 23:33

^u3:9 Jon 8:33,39, Rom 2:28-29, 4:12   ^v3:10 Mat 7:19, Luk 13:6-9

^w3:11 Jon 1:26-27,33, Wok Me 1:5   ^x3:12 Mat 13:30   ^y3:16 Jon 1:32

muvehe mækure irä. ^{17z}Nänä reri Kumwesän ruku pen ia neiai, mini mä, "In i närik keikei. Rerik ragien tukwe."

Setan raməmwur mə tro lesu rımwei ia nərəhaien

4^aNänä Nənimwin Ikinan riri pen lesu revən ia kwopun akwesakwes ikin. Ia kwopun nəha Setan raməmwur mə tro lesu rımwei ia nərəhaien. ^{2b}lesu rıpkəni mhə nari meste pen nəpın foti ia nəpın mine ia ran. Kurirə ikin nukumhə rınahi pik in. ³Nänä Setan sə raməmwur mə tro nərmama həmwēi ia nərəhaien, ruvehe, mini pen tı lesu i mə, "Trini minuə ik Tini Kumwesən pərhiēn, ni pen tı kəruətērei me i mə tuhəuvehe mho nəveginien[#] ia nırəha."

^{4c}Mətə lesu rini mə, "Kımərai pen ia Nəkukuə Ikinan mə, 'lərmama trıpkimıru mhə ia nəveginien əpa, mətə trimıru ia nəgkiariien pam sə raku pen ia tərhui Kumwesən."

⁵Nänä Setan ruvehi lesu, mevən fwe ia taon ikinan nəha Jerusalem, mukurei pen in ia kwopun riti irənhə anan ia təkure nimwə səvəi Kumwesən, ⁶nənə mini pen tukwe in mə, "Trini minuə ik Tini Kumwesən pərhiēn, ivə irapw. Kımərai pen ia Nəkukuə Ikinan mə, 'Kumwesən trini pen tı nagelo me səvənhi mə irəha tuhaməkeikei mhətui amasan tukw ik, mhəuvehi utə ik ia rəginraha, kamo ikouini nısum ia kəruətērei riti."

^{7d}Miregi lesu rini pen tukwe in mə, "Mətə kımərai pen mwi ia Nəkukuə Ikinan mə, 'Tikəpwəh neipweipwiien lərimənu Kumwesən səim."

⁸Nänä Setan ruvehi mwi in muvehi mevən fwe ia təkuer riti sə rəpwəmwis anan, mahatən irapw nitətə me pam kig me ia tıprənə i kamhərimənu ia nırəha, mahatən irapw mwi nautə amasan me pam ia nitətə me nəha, ⁹mini pen tı lesu i mə, "Narimnari me pam nəha takuvei pehe mik trini minuə ikisiai iou, minimwi nukurhum mi ia nənimēk."

^{10e}Mətə lesu rini pen tukwe in mə, "Evən isıpwın, Setan! Kımərai pen ia Nəkukuə Ikinan mə, 'Tikimimwi nukurhum mi ia nəmri lərimənu Kumwesən səim, misiai in. In əpa nə tiko nəkwān."

^{11f}Ia nəpın nəha Setan rəpwəh lesu mamevən. Nənə lesu rətoni nagelo me həuvehe, mamho tukwini nari min.

lesu rınaməvisau ia tənə Kalili

^{12g}Ia nəpın nəha kəkwtəmhiri Jon Paptas kuvehi puvnimwə in ia kalapus. Nəpın lesu rıregi, in rəpwəh kwopun nəha, mırərig mevən ia tənə Kalili, ^{13h}nənə mier ia taon nəha Nasaret, mevən mamərə ia Kapaneam. Kapaneam in taon riti ipaka tı nui asori Kalili fwe ia tıprənə səvəi Sepulun mine Naftali. ¹⁴Nəri nəha rier pehe iamınhi mə nəgkiariien səvəi Profet Aesea truvehe mukuə. In rıməni mə,

#4:3 Uə bred

z3:17 Sam 2:7, Aes 42:1, Mat 12:18, 17:5, Luk 9:35

a4:1 Hip 2:18, 4:15 **b4:2** Eks 34:28, Jen 3:1-7 **c4:4** Dut 8:3

d4:7 Dut 6:16 **e4:10** Dut 6:13 **f4:11** Hip 1:6,14

g4:12 Mak 6:17, Luk 3:19-20 **h4:13** Jon 2:12

¹⁵ “Tənə səvəi Sepulun mine tənə səvəi Naftali, ipaka ti nui asori Kalili fwe ia nikare nui aris Jotan pen, in i tənə Kalili kwopun nərmama rīpko mhə irəha nəkur Isrel kamharə ikin.

¹⁶ Nərmama səməme kamharə ia nəpitəvien tuhətoni nukuraanien asori riti. Nərmama səməme kamharə ia təmwkəmwi nemhəien nukuraanien riti trutə məhiəpwin irəha.”

¹⁷ Ia nəpīn nəha lesu rīnaməvisau, mīnamīni mə, “Kīmiaha tihaməkeikei mhərərīg ia noien ərəha me səkimiaha ti nəri nə mə nītətə ia neiai ruvəuvehe ipaka.”¹¹

lesu rəkwein nərmama nepwin mə tuhəkuriṛə in

¹⁸ Nəpīn lesu ramavən ia nikare nui asori Kalili, in rətoni iərmama kəru, Saemon (iəmə kani mwi nəghin mə Pita) mine piəvni nəghin nə Antru. Krauerukw net ia nui ti nəri nə mə irau iərmama mi kravi nəmu. ¹⁹ Iesu rīni pen ti nirau i mə, “Rouvehe roukurirə iou. Pwəh iou tako kimirau iərmama mi sə kravi nərmama.” ²⁰ Təkwtəkwuni a krouəpwəh net me səvənrau roukurirə in.

²¹ Kurirə ikin lesu ravən ouihi a mwi, mətoni iərmama kəru mwi, Jemes mine piəvni nəghin nə Jon. Irau tīni Sepeti mi. Krauəkure ia nəkwai nītətə ouihi riti irəhar tata

səvənrau kamharitiri net me səvənrahar. Iesu rəkwein irau, ²² nənə təkwtəkwuni a krouəpwəh nītətə ouihi mine tata səvənrau, rouevən roukurirə in.

lesu ro nərmama me həpik həuvehe mhəsanin

²³ Iesu revən ia kwopun me pam ia tənə Kalili, mamahatən nərmama ia nəkwai nimwəfwaki me səvəi nəkur Isrel, maməvisau irapw nəgkiariien amasan ia nītətə sə Kumwesən ramərimənu irə, mamomasan nərmama me pam səməme kamhemhə ia nemhəien me səpəmsəpə mine səməme nemhəien rouraha nīpəri nīpwranraha. ²⁴ Ro pen nərmama kamhəni pīk nəghi lesu. Nəgkiariien səvənraha rəuviris mamevən ia kwopun me pam ia tənə Siria. Nənə irəha həuvehi nərmama me pam səməme kamhemhə, mhəuvehi mhəuvehe tukwe. Irəha kamhemhə ia nemhəien me səpəmsəpə. Nepwin nīpwranraha raməmisə. Nepwin nəremhə me kamharə ia nīrəha. Nepwin nemhəien nəha nīkəvan ramo irəha. Nepwin nīpəri nīpwranraha remhə. Nənə lesu ro irəha həuvehe mhəsanin. ²⁵ Nənə nərmama həpik kamhəkuriṛə ia lesu. Nepwin həuku pen ia tənə Kalili, nepwin həuku pen fwe Tekapolis, kwopun taon ten ikin, nepwin həuku pen ia Jerusalem mine tənə Jutia. Nənə nepwin həuku pen ia nikare nui aris Jotan pen mwi.

¹¹ **4:17** Nəpīn rīpik Matiu rani nəgkiariien i mə “Nītətə ia neiai.” Nīpwrai nəgkiariien i in i “Nītətə sə Kumwesən ramərimənu irə.”

ⁱ **4:17** Mat 3:2   ^j **4:19** Luk 5:1-11, Mat 13:47   ^k **4:20** Mat 19:27   ^l **4:23** Mak 1:39, Mat 9:3, Wok Me 10:38   ^m **4:24** Mak 6:55   ⁿ **4:25** Mak 3:7-8

lesu ramahatən nərmama me ia təkuer

5 Nəpın lesu rətoni nərmama me həuvəpik, rutə ia təkuer riti məkure. Nərmama me səvənhi həuvehe tukwe, ²nənə in rınamahatən irəha, minamini mə,

^{3o}“Nərmama səməme hətə sas ia rerınraha mə irəha həmwhe ia nərmama nautə səvənraha riwən, rerınraha tragien, tı nəri nə mə nitətə ia neiai^{ss} səvənraha.

^{4p}Nərmama səməme kamhəregi rərəha mamhasək, rerınraha tragien, tı nəri nə mə Kumwesən truvehi utə nətərigien səvənraha.

^{5q}Nərmama səməme həpkəfiutə mhə ia nirəha, rerınraha tragien, tı nəri nə mə Kumwesən truvei pen tıprənə i mınraha.

^{6r}Nərmama səməme hokeikei pik mə tuhətoni noien atukwatukw, mamhəregi nokeikeiien nəha rəmwhen ia iərmama nukumhə ramahi, maməkwa, rerınraha tragien, tı nəri nə mə Kumwesən tro irəha həregi həkuvətə.

^{7s}Nərmama səməme kamhapi tı nərmama, rerınraha tragien, tı nəri nə mə Kumwesən trapi mwi tı nirəha.

^{8t}Nərmama səməme nətərigien səvənraha rəmher, rerınraha tragien,

tı nəri nə mə irəha tuhətə Kumwesən.

^{9u}Nərmama səməme kamhəmri nəmərınuien, rerınraha tragien, tı nəri nə mə tukıni irəha mə nıpwətı Kumwesən me.

^{10v}Nərmama səməme kamometə irəha tı nəri nə mə kamho noien atukwatukw, rerınraha tragien, tı nəri nə mə nitətə ia neiai səvənraha.

^{11w}Kımiaha i rerımiaha tragien nəpın nərmama tuharıs əkenhın ia kımiaha, mhəmetə kımiaha, mhəni nəgkiariien ərəha me səpəmsəpə mıne neikuəien me, mhousi kımiaha irə tı nəri nə mə kımiaha nərmama me səıou.

^{12x}Kımiaha tıhaməkeikei mhəregi ramasan, mhagien pik, tı nəri nə mə nərəkuien səkımiaha rasori fwe ia neiai. Kımiaha hiəukurən mə nərmama me hənometə profet kupwən me ia noien a mwi nəha.”

lesu rəgkiari ia sol mıne nukuraanien

¹³“Kımiaha nə hiəmwhen ia sol ia tıprənə i. Mətə trıni mınuə sol nəsie-nien səvənhi ruvəıwən, tukəfo mwi rəsien mwi? Sol nə rıpkəmwhen mhə mə tuko nari amasan riti mwi irə. Ramasan mə tukərarki a i, nənə nərmama tuhavən irə.

^{ss}**5:3** Nəpın rıpik Matiu rani nəgkiariien i mə “Nitətə ia neiai.” Nıpwrai nəgkiariien i in i “Nitətə sə Kumwesən ramərımənu irə.”

^o**5:3** Aes 57:15   ^p**5:4** Aes 61:2-3, Rev 7:17   ^q**5:5** Sam 37:11

^r**5:6** Aes 55:1-2   ^s**5:7** Jem 2:13   ^t**5:8** Sam 24:3-4, 51:10, 73:1   ^u**5:9**

1Jon 3:2-3   ^v**5:10** Hip 12:4, 1Pit 3:14   ^w**5:11** 1Tes 4:14, Jem 1:2

^x**5:12** 2Kron 36:16, Wok Me 7:52, Hip 11:32-38, Jem 5:10

¹⁴yKimiaha nā hiēmwhen ia nukuraanien ia tīprənā i. Taon riti fwe ia tākure tākuer ko rīpkərkwafə mhə. ¹⁵zNərmama me həkīhiāi pen mhə napw ia laet mhəiui ia nari riti, mətə irəha tuhaməkeikei mhəkurei utə i ia nəri kakurei utə laet irə mə nərmama ia nəkwai nimwə tuhətoni raməhiapw. ¹⁶aRəmwhen a mwi ia kimiaha tihaməkeikei mho laet səkīmiaha ruək asori ia nəmri nərmama pwəh hətoni noien amasan me səkīmiaha nənə mhəgnəgīni Tata səkīmiaha fwe ia neiai.”

lesu rəgkiari ia Loa səvəi Moses

¹⁷b“Rerīmiaha trəpwəh nīrhien mə iakuvehe mə takərarki Loa səvəi Moses mīne nəgkiariien səvəi profet kupwən me. Iapkuvehe mhə mə takərarki nəgkiariien me səvənraha, mətə iakuvehe mə tako nəgkiariien me səvənraha həuvehe mhəukuə. ¹⁸cIakani nīpərhiēnien tukumiaha i mə loa nəha trīpkiwən mhə meste tīprənā mīne neiai trouiwən. Nəgkiariien kwakwa uə nīpəri nəgkiariien kwakwa kimərai pen ia loa nəha trīpkiwən mhə meste narimnari me pam tuhəier irapw. ¹⁹dRo pen iərmama sə trərui loa riti rouihi ia loa me i, mamahatən nərmama me mə tuho mwi iamīnhi, tukəkwein in mə iəmə auər a ia nitətə ia neiai. Mətə iərmama sə tresi pen loa me i, mamahatən nərmama me irə, tukəkwein in mə iəmə asori ia nitətə ia neiai. ²⁰lou iakani pehe tukumiaha i mə noien səkīmiaha

traməkeikei matukwatukw məpi raka noien səvəi nahatən me səvəi Loa mīne noien səvəi Farisi me. Mə rekəm, kimiaha tihəpwəh nuvniwəien ia nitətə ia neiai ia nəpīn riti.”

lesu rəgkiari ia noien səvəi niemaha

²¹e“Kimiaha hiəuvəregi raka kiməni pen tī kaha kupwən me səkītaha mə, ‘Tikəpwəh nousi əpuneien iərmama. Trīni mīnuə iərmama riti rousi əpune iərmama riti ratukwatukw mə tuko nərpwīnien min.’ ²²fMətə iou iakani pehe tukumiaha i iərmama sə ramo niemaha m piəvni, ratukwatukw mə tuko nərpwīnien min. Iərmama sə trīni pen tī piəvni mə, ‘Ikamarməri,’ ratukwatukw mə tukuvi irapw in ia nəmri nəmə asori me. Iərmama sə trəskiari ərəha anan ia piəvni, ratukwatukw mə trevən ia kwopun napw asori rauək ikīn.

²³gRo pen trīni mīnuə ikamərer pen ia nifatə səvəi Kumwesən mə tikuvei pen nari riti min, nənə ia kwopun nəha rerīm rīrhi mə piām niemaha raməpi in tī nari riti ikīno min, ²⁴tikəpwəh nəri nəha ikuə tikuvei pen m Kumwesən pwəh raməmak ia nīkare nifatə, nənə mevən. Tikaməkeikei mukupwən mevən tī piām rouamasan kimirau min, nənə kurirə ikrərig, muvei pen narimnari me səim ia tākure nifatə ramevən tī Kumwesən.

y5:14 Jon 8:12, 9:5 z5:15 Mak 4:21, Luk 8:16, 11:33

a5:16 Efes 5:8-9, 1Tes 2:12 b5:17 Mat 3:15, Rom 3:31, 10:4

c5:18 Luk 16:17, 21:33 d5:19 Jem 2:10 e5:21 Eks 20:13, 21:12, Lev 24:17, Dut 5:17 f5:22 1Jon 3:15 g5:23 Mak 11:25

²⁵hTrīni minuə iko noien ərəha riti ia iərmama, nənə in rokeikei mə kimirau min tirouərer ia nəmri nəmə asori me pwəh həkiri noien səim, ramasan mə tikevən ak-wauakw, rouəmri atukwatukw nəri nəha nəpīn kimirau irauesi pen ihi suatuk rauevən ia kwopun kaməkiri nəgkiariien ikin. Rərəha mə iərmama nəha ikino noien ərəha irə trəmri pen ik ia rəgi iəmə asori sə raməkiri nəgkiariien, nənə iəmə asori sə raməkiri nəgkiariien trəmri pen ik ia rəgi polis, nənə tukuvehi puvnimwə ik ia kalapus. ²⁶lakani nīpərhiēnien tukw ik i mə tikəpwəh nierien ia kalapus meste ikərəku pen pam faen me səim.”

Iesu rīni mə iərman rerīn trəpwəh nakresien pran

²⁷i“Kīmīaha hiəuvəregi raka kīmāni mə, ‘Tikəpwəh nakresien pran səvəi iərməpə.’ ²⁸jMətə iou iakani pehe tukumīaha i trīni minuə iərman riti rətoni pran riti, nənə rerīn rakres i, iəmə nəha rīnərui raka nəgkiariien nəha ia rerīn. ²⁹kTrīni minuə nənīmēm mwatuk ramo ik ikamwei ia nərəhaien, tikukumwiri raka, mərarki. Nənīmēm nīpəri nīpwram a. Trīni minuə ikouraha nīpəri nīpwram ramasan pik məpi raka mə tukərarki pen nīpwram me pam ia kwopun napw asori rauək ikin. ³⁰lNənə trīni minuə rəgīm mwatuk ramo ik ikamwei ia nərəhaien, tikərari raka, mərarki. Rəgīm nīpəri nīpwram a. Trīni minuə ikouraha

nīpəri nīpwram ramasan pik məpi raka mə tukərarki pen nīpwram me pam ia kwopun napw asori rauək ikin.”

Iesu rīni mə iərman trəpwəh nəpwəhien pran səvənhi

³¹m“Nəgkiariien riti mwi kīmāni fwe kupwən in i mə, ‘Iərman sə rokeikei mə trəpwəh pran səvənhi pwəh ruvei pen nīmwai nəkukuə riti m pran səvənhi rani mə in rīnəpwəh in.’ ³²Mətə iou iakani pehe tukumīaha i trīni minuə iərman riti rəpwəh pran səvənhi, pran sə rīpko əpnəpen mhə nari irau iərməpə, ramouraha səvənhi pran, mamō in revən mamətui iərməpə riti mə triri in. Trīni minuə prən nəha resi pen iərməpə riti iamīnhi, in ramo noien ərəha. Iərman nəha in ramesi pen rīpko mhə iərman atukwatukw səvənhi. Nənə iərman sə ramiri pran sə iərman səvənhi rīnəpwəh in ramo noien ərəha. Prən nəha in ramiri səvəi iərməpə.”

Iesu rīni mə tikəpwəh nahatən penien nari, muvehi kwəsuahe

³³n“Nəgkiariien riti mwi kīmīaha hiəuvəregi raka kīmāni pen ti kaha kupwən me in i mə, ‘Tikəpwəh nuvehiēn kwəsuahe ia nəmri lərīmənu meikuə irə, mətə tikaməkeikei mo nəfe ikīməuvehi kwəsuahe mīni mə tiko.’ ³⁴⁻³⁵oMətə iou iakani pehe tukumīaha i mə tihəpwəh nuvehiēn kwəsuahe iamīnhi. Tikəpwəh nahatən penien neiai uə tīprənə uə Jerusalem muvehi kwəsuahe ia

^h5:25 Mat 6:14-15, Mat 18:34-35

ⁱ5:27 Eks 20:14, Dut 5:18 ^j5:28 2Tes 2:14 ^k5:29 Mat 18:9, Mak 9:47, Kol 3:5 ^l5:30 Mat 18:8, Mak 9:43 ^m5:31 Dut 24:1-4, Mak 10:4, 1Kor 7:10-11 ⁿ5:33 Eks 20:7, Lev 19:12, Nam 30:2, Dut 23:21 ^o5:34-35 Aes 66:1, Jem 5:12, Mat 23:22, Wok Me 7:49, Sam 48:2, Aes 66:1

nirəhar, t̄i nəri nə mə neiai in nə kwopun Kumwesən raməkure ik̄in mamərimənu, t̄iprənə in nə nəri Kumwesən ramərpwi utə t̄i-page n̄isun mi irə, nənə Jerusalem in nə taon səvənhi, in lərimənu Asori. ³⁶Tikəpwəh nahatən penien kəmkapwə, muvehi kwəsua hi irə, t̄i nəri nə mə ko ipko mhə n̄imwai nukwənem riti ruvehe məpsan uə ruvehe m̄ipitəv. ³⁷ᵐMətə nəgkiariien səim pwəh ro iam̄inhi. Tik̄ini a 'Ouh' uə 'Rekəm.' Nəgkiariien sə rəpi raka nəgkiariien mi nəha ruku pen t̄i Setan."

**lesu r̄ini mə tikəpwəh
nərpw̄inien noien
ərəha səvəi nərmama**

³⁸q"K̄imiaha hiəuvəregi raka kiməni mə, 'Tr̄ini m̄inuə iərmama rouraha nənimek riti tukaməkeikei kouraha mwi nənimen riti. Tr̄ini m̄inuə iərmama rouraha rev̄ik riti tukaməkeikei kouraha mwi rev̄in riti.' ³⁹rMətə iou iakani pehe tukumiaha i mə tihəpwəh nəvisəien k̄imiaha iərmama rərəha, mhəpwəh nərpw̄inien tai noien ərəha səvənhi iam̄inhi. Tr̄ini m̄inuə iərmama riti rəpwi n̄ikare n̄ikapw̄im mwatuk, ikuvei pen mwi n̄ikaren mour min. ⁴⁰sTr̄ini m̄inuə iərmama riti r̄uvi irapw ik ia nəgkiariien asori mə truvei raka səim karkahu, ikuvei pen mwi səim kot min. ⁴¹Tr̄ini m̄inuə iərmama riti raməkeikei mik mə tikəvrani narimnari me səvənhi mavən kilometa kuatia, ikavən kilometa kəru k̄imirau min. ⁴²Tr̄ini m̄inuə iərmama riti rəres ik nari riti,

ikuvei pen min. Tikəpwəh n̄iniseien iərmama sə rokeikei mə truvehi ouihi a səim narimnari me."

**lesu r̄ini mə tikəkeikei
nərmama səməme
haməmwəki ik**

⁴³t"K̄imiaha hiəuvəregi raka kiməni mə, 'Tikaməkeikei mokeikei p̄iam nənə məmwəki iərmama sə raməmwəki ik.' ⁴⁴ᵐMətə iou iakani pehe tukumiaha i mə k̄imiaha tihaməkeikei mhokeikei nərmama səməme haməmwəki k̄imiaha, nənə mhəfwaki t̄i nərmama səməme kamhometə k̄imiaha. ⁴⁵vNoien nəha trahatən pen mə Tata sək̄imiaha fwe ia neiai n̄ipwnət̄in me nə k̄imiaha, t̄i nəri nə mə in ramo meri səvənhi rautə nukwəsikər raməhiərpw̄in nərmama ərəha me m̄ine nərmama amasan me. In ramərhi irapw mwi nesən raməfw̄i nərmama atukwatukw m̄ine nərmama həpkatukwatukw mhə. ⁴⁶K̄imiaha hiaməfətərig irə? Tr̄ini m̄inuə k̄imiaha hiokeikei a nərmama səməme hokeikei k̄imiaha, Kumwesən trəgnəḡini k̄imiaha t̄i nəfe? Nərmama kaməraku pen takis minraha irəha mwi kamho noien nəha! ⁴⁷Nənə tr̄ini m̄inuə k̄imiaha hiaməgkiari pen m piəvmiaha me a, nəfe noien amasan hiamo mhəpi raka nərmama me nepw̄in? Nərmama me səməme hərəirei Kumwesən irəha mwi kamho noien nəha! ⁴⁸wRo pen k̄imiaha tihaməkeikei mhatukwatukw rəmwhen ia

ᵖ5:37 Jem 5:12   **ᵑ5:38** Eks 21:24, Lev 24:20, Dut 19:21

ᵐ5:39 Lev 19:18, Jon 18:22-23   **ᵑ5:40** 1Kor 6:7   **ᵐ5:43** Lev 19:18

ᵐ5:44 Eks 23:4-5, Luk 23:34, Wok Me 7:60, Rom 12:14,20

ᵐ5:45 Efes 5:1   **ᵐ5:48** Lev 19:2, Dut 18:13

Tata sækimiahā fwe ia neiai in ratukwatukw.”

**Iesu rægkiari ia nəriari
penien nari m nərmmama
nautə səvənraha riwən**

6^x“Kímiahā tihaməsiari nəpın hiamō noien atukwatukw me sækimiahā, mhəpwəh noien ia nəmri nərmmama me mə irəha tuhətoni. Trini minuə hiamō iamınhi irə, nərəkuien sækimiahā sə truku pen tı Tata sækimiahā fwe ia neiai triwən.

²Nəpın ikuə tikuvei pen nari riti mə trasitu ia nərmmama nautə səvənraha riwən, ikəpwəh nukupwəniēn məsē kisıpw rəmwhēn kəuətkəsua me kamho ia nəkwai nimwəfwaki me səvəi nəkur Isrel mīne ia suatuk me mə nərmmama tuhətoni mhəgnəgini irəha. İakani nıpərhiēniēn tukumiahā i nərmmama me nəha həuvəuvehi raka nərəkuiēn səvənraha. ³yMətə nəpın tikuvei pen nari riti mə trasitu ia nərmmama nautə səvənraha riwən, ikəpwəh nəseniēn rəgim mour rukurən nəfe rəgim mwatuk ramo. ⁴Ro iamınhi irə tiko afafa nəriariēn səim, nənə səim Tata sə ramətə narimnari me kamo afafa truvei pehe nərəkuiēn mik.”

Iesu rægkiari ia nəfwakiēn

⁵z“Nənə nəpın kímiahā tihəfwaki, hiəpwəh noien rəmwhēn ia kəuətkəsua me kamho. İrəha kamhərer ia nəkwai nimwəfwaki me səvəi nəkur Isrel mīne ia

kwopun me suatuk me həuvehe mamhəvsiek ikın, mamhəfwaki mə nərmmama tuhətoni irəha. İrəha hokeikei pik noien nəha, mətə İakani nıpərhiēniēn tukumiahā i mə nərmmama me nəha həuvəuvehi raka nərəkuiēn səvənraha. ⁶aMətə nəpın tikəfwaki, ikevən ia nəkwai rum səim mərəpinhə, məfwaki m Tata səim sə nərmmama həkətoni mhə. Nənə Tata səim sə ramətə narimnari me kamo afafa truvei pehe nərəkuiēn mik. ⁷bNənə nəpın kímiahā tihəfwaki, hiəpwəh niniiēn nəgkiariēn me rıpik rəmwhēn ia nərmmama səməme həreirei Kumwesən kamho. İrəha rerınraha rırhi mə kumwesən me səvənraha tuhəregi irəha tı nəri nə mə kamhəni nəgkiariēn me rıpik. ⁸cKímiahā tihəpwəh noien rəmwhēn ia nırəha tı nəri nə mə nəpın kímiahā hiəpkəres mhə İhi Tata sækimiahā, in ruvəukurən raka narimnari me sə həiwən təni kímiahā. ⁹dRo pen kímiahā tihaməkeikei mhəfwaki iamınhi irə: ‘Tata sækimaha ia neiai, Pwəh nərmmama həsiai nəghim ro ik-inan i.

¹⁰ePwəh nitətə sə ikamərimənu irə ruvehe.

Pwəh ko nəkwam ia tıprənə rəmwhēn kamo nəkwam ia neiai.

¹¹Tikuvei pehe nəveginien sənəmaha rəmwhēn səvəi nəpın ipwet.

¹²fTikenouenou noien ərəha me sækimaha

^x6:1 Mat 23:5   ^y6:3 Mat 25:37-40   ^z6:5 Mat 23:5, Luk 18:10-14

^a6:6 2King 4:33   ^b6:7 Aes 1:15, 1King 18:26-29   ^c6:8 Mat 6:32

^d6:9 Jon 17:6   ^e6:10 Mat 7:21, 26:39, Luk 22:42

^f6:12 Mat 6:14-15, Mat 18:21-35

rəmwhen kīmaha iahamenouenou noien ərəha me səməme nər-mama hamo ia kīmaha.

^{13g}Tikəpwəh niri penien kīmaha ia kwopun tahəmwei ia nərəhaien ikin,

mətə tikinise Setan mə trəpwəh nourahaien kīmaha.'

^{14h}Trini mīnuə kīmaha hienouenou noien ərəha me səvəi nərmama, Tata səkīmaha fwe ia neiai in mwi trenouenou noien ərəha me səkīmaha. ¹⁵Mətə trini mīnuə kīmaha hiəpwəh nenouenouien noien ərəha me səvəi nərmama, Tata səkīmaha trəpwəh mwi nenouenouien noien ərəha me səkīmaha."

lesu rəgkiari ia nəpwəhien nəvegīnien tī nəfwakiien

¹⁶ⁱ"Nənə nəpīn tihəpwəh naniien nari mə tihəfwaki, hiəpwəh noien nənīmēmīaha rəpou rəmwhen ia kəuətkəsue me kamho. Irəha kamho nənīmenraha ruvehe mōpəiti mə nərmama me tuhətoni mhəukurən mə kamhəpwəh naniien nari. lakani nīpərhienien tukumīaha i nərmama me nəha həuvəuvehi raka nərəkuien səvənraha. ¹⁷Mətə nəpīn ikuə tikəpwəh nənīien nari mə tikəfwaki, ikaikuas ia nənīmēm, mahakwi oel ia nukwənem. ¹⁸Nənə nərmama tuhəpwəh nətoniien mə ikəpwəh nənīien nari, mətə Tata səim sə nərmama həpkətoni mhə trətoni. Nənə Tata nəha səim sə ramətə narimnari me kamo afafa truevei pehe nərəkuien mik."

lesu rəgkiari ia noeiteien nautə ia neiai

^{19j}"Kīmaha tihəpwəh noeiteien nautə səkīmīaha ia tīprənə i. la kwopun i uvne me mīne nopweiiēn kraouraha nari. la kwopun i rakres me kamheitehi nimwə, mamhəuvn-imwə, mamhakres. ^{20k}Mətə kīmīaha tihəməkeikei mhoeite nautə səkīmīaha ia neiai. la kwopun nəha uvne me mīne nopweiiēn kroupkouraha mhə nari. Rakres me həpkeitehi mhə nimwə mə tuhəuvn-imwə mhakres. ²¹lakani iamīnhi irə tī nəri nə mə kwopun nautə səim raməmāk ikin, nətəriģien səim traməmāk mwi ikin."

lesu rəgkiari ia nəmri iərmama

²²"Nəmri iərmama in nə rauvei pen nukuraanien m nīpwran. Ro iamīnhi irə trini mīnuə nənīmēm ramasan, nīpwram pam trukuei ia nukuraanien. ²³Mətə mə nənīmēm rərəha, nīpwram pam trukuei ia nəpitəvien. Trini mīnuə nukuraanien ia rerim ro nəpitəvien irə, ikamarə ia nəpitəvien pərhien."

lesu rəgkiari ia iəmə asori kəru

²⁴"Iərmama riti riwən ramo tukwini nari ko ro nəkwai iəmə asori kəru. Trini mīnuə ro iamīnhi irə, trokeikei riti, məmwəki riti, uə trisiai riti mīpkisiai mhə riti. Kīmīaha ko hiəpkuvehi pəri mhə Kumwesən mīne mane mhə iəmə asori mi irə səkīmīaha mə tiho pəri nəkwərau."

⁹6:13 Luk 22:40, Jem 1:13, Jon 17:15, 2Tes 3:3, 2Tim 4:18, 1Kron 29:11-13 ^h6:14 Mak 11:25-26 ⁱ6:16 Aes 58:5-9

^j6:19 Jem 5:1-3 ^k6:20 Mat 19:21, Luk 18:22, Kol 3:1-2

lesu rægkiari ia nètərig pikien ia narimnari me səvəi tɪprənə i

²⁵l¹“Ro pen iakani pehe tukumiaha i mə tihəpwəh nətərig pikien tɪ nɪmɪruien səkɪmiaha, mamhəres nəfe tihani uə nəfe tihənɪmwi. Tihəpwəh nətərig pikien ia nɪpwramiaha, mamhəres nəfe tiharkahu i. Nɪmɪruien rɪpko mhə səvəi nəveginien əpa. Nɪpwrai iərmama rɪpko mhə səvəi tɪnari əpa. ²⁶m²Hətə ro menu me i ia nɪmagouagou. Irəha həpwəh nəpweiien nari, mhəpwəh nesiiien nukwan, mhəpwəh noeiteien nəveginien ia nɪmwə sə kamoeite nəveginien ikin. Mətə Tata səkɪmiaha ia neiai raməkwməni irəha. Nənə ia nənimen kɪmiaha hiamasan pik mhəpi raka irəha. ²⁷Sin ia kɪmiaha ko ro nɪmɪruien səvənhi rəpwəmwɪs mwi səvəi nəpɪn ouihi a trɪni mɪnuə ramətərig pik tukwe? Kɪmiaha riti ko rɪpko mhə nəri nəha.

²⁸Ro iamɪnhi irə rəfo hiamətərig pik tɪ tɪnari? Hətoni ro tihinari me ia kwopun me mə kamhəfəutə irə. Irəha həpwəh noien wok, mhəpwəh nɪtiriiien tɪnari. ²⁹n³Mətə iakani pehe tukumiaha i Kig Solomon fwe kupwən nautə səvənhi rasori pik, mamarkahu tɪnari amasan me, mətə tɪnari səvənhi rɪpkamasan mhə rəmwhen ia tihinari me i. ³⁰Kɪmiaha nahatətəien səkɪmiaha rɪpkiskai mhə. Kumwesən rauvei pen tɪnari amasan me m tihinari me, nəri auər a tihinari me kamhəmɪru ipwet mətə trakwakwi

haukei, mhəsas, kuvani ia napw. Mə Kumwesən ramo iamɪnha irə, in truvei pehe mwi tɪnari m kɪmiaha məpi raka. ³¹Ro pen tihəpwəh nətərig pikien, mamhəres mə, ‘Tsani nəfe?’ uə ‘Tsənɪmwi nəfe?’ uə ‘Tsarkahu ia nəfe?’ ³²o³Nərmama səməme hərəirei Kumwesən kamhətui əmisə nəveginien mɪne tɪnari. Nənə Tata səkɪmiaha ia neiai ruvəukurən raka narimnari me i mə tihaməkeikei mhəuvehi. ³³p³Mətə kɪmiaha tihəkupwən mhətui əmisə nɪtətə sə in ramərimənu irə mɪne noien atukwatukw me səvənhi, nənə in truvei pehe mwi narimnari me pam i m kɪmiaha. ³⁴q³Ro pen kɪmiaha tihəpwəh nətərig pikien tɪ nəfe trakwakwi. Narimnari me səvəi trakwakwi səvəi trakwakwi. Nəsəsauien me səvəi nəpɪn kuatia nəmwhen raka.”

lesu rægkiari ia nəkiriiien nərmama tɪ noien ərəha me səvənraha

7 ^r“Kɪmiaha tihəpwəh nəkiriiien nərmama tɪ noien ərəha me səvənraha kamo Kumwesən rəkiri mwi kɪmiaha tɪ noien ərəha me səkɪmiaha. ²s⁵Nəkiriiien səkɪmiaha sə hiaməkiri nərmama irə, tukəkiri mwi kɪmiaha irə. Nərpwɪnien səkɪmiaha sə hiamo m nərmama tukərpwɪn pehe mwi m kɪmiaha.

³Rəfo ikamətə nɪmwəkwməkɪ nei sə raməmək ia nəmri piam, mətə ipkətə mhə nɪpəri nei asori sə raməmək ia nənimem? ⁴Trɪni mɪnuə nɪpəri nei asori raməmək ia nənimem, rəfo iakamɪni pen tɪ piam

^l6:25 Fil 4:6, 1Tim 6:6-8, Hip 13:5, 1Tes 5:7 ^m6:26 Mat 10:29-31, Luk 12:6-7 ⁿ6:29 1King 10, 2Kron 9 ^o6:32 Mat 6:8

^p6:33 1King 3:13-14, Sam 37:4,25, Rom 14:17 ^q6:34 Eks 16:4,19, Mat 6:11 ^r7:1 Rom 2:1, 1Kor 4:5, Jem 4:11-12 ^s7:2 Mak 4:24

mə, 'Əseni iou, pwəh iakiskəri raka nımwəkmwəki nei sə raməmak ia nənimem'? ⁵Ik iərmama sə ikamo kəuətkəsua tikaməkeikei mukupwən muvehi raka nıpəri nei asori sə raməmak ia nənimem, kurirə irə ikətə amasan nari mə tikiskəri raka nımwəkmwəki nei sə raməmak ia nəmri piam.

⁶tKimiaha tihəpwəh nuvei penien nari sə ro ikinan m kuri me. Rəhəha mə kuri me nəha hərari mhahi testesi nıpwramiaha. Tihəpwəh nərarki penien nəri amasan nənimen rutə pik revən ti pikə me. Rəhəha mə pikə me nəha havən irə ia nisunraha."

lesu rini mə tikəres nari, mətui nari, mıkunkun ia təpinhə

⁷u"Trini minua hiokeikei nari riti, ramasan mə tihəres, nənə tukuvei pehe m kimiaha. Tihətui əmisə i, nənə tihətoni. Tihəkunkun ia təpinhə, nənə tukəsevər tukumi-aha. ⁸vIərmama sə raməres nari, truvehi nari. Iərmama sə ramətui əmisə nari, trətoni. Iərmama sə rakunkun ia təpinhə, tukəsevər tukwe.

⁹Sin ia kimiaha nəpin iəkunouihi səvənhi rəres bred, truvei pen kəruətərei min, ¹⁰uə rəres nəmu truvei pen snek? Rekəm! ¹¹wKimiaha tihaməkeikei mhəuvei pen narimnari amasan me m nəkwərəkəwərha me səkimiaha. Mə kimiaha i nəkur ərəha hiəkurən noien iamınhi, hiaməfətərig ia Tata səkimiaha ia neiai? In truvei pen

narimnari amasan me rasori mwi m nərmama səməme kamhəres in tukwe. ¹²xRo pen nəfe noien kimiaha hiokeikei mə nərmama tuho ia kimiaha, kimiaha mwi tiho ia nırəha, ti nəri nə mə in i nıpwrai nəgkiariien me ia Loa səvəi Moses mine nəkukuə me səvəi profet kupwən me."

lesu rəgkiari ia suatuk kəru

¹³y"Kimiaha tihaməkeikei mhəkurau ia ket ouihi. Iakani iamınhi irə ti nəri nə mə ket asori mine suatuk sə rıməru ramevən ti nemhəien. Nərmama həpik kamhəkurau ia ket nəha. ¹⁴zMətə ket ouihi mine suatuk əknekin ramevən ti nimiruien. Nərmama houihi a kamhətə suatuk nəha."

lesu rəgkiari ia noien səvəi profet eikuə me

¹⁵a"Kimiaha tihaməsiari ti profet eikuə me. Irəha tuhəuvehe tukumi-aha mhəvi sipsip me ia nırəha, mətə rerinraha rəmwhen ia kuri əprmin me. ¹⁶bKimiaha tihətə irəha, mhəkurən mə irəha profet eikuə me, ti nəri nə mə noien səvənraha trahətən pen. Rəfo, ko kesi nukwai krep ia rəhi, uə nukwai niemis ia nəkwus sə ro rırevın me? Rekəm! ¹⁷Nei amasan raukuə kwənkwai nei amasan, mətə nei ərəha raukuə kwənkwai nei ərəha. ¹⁸Nei amasan ko rəpwəh nukuəien kwənkwai nei ərəha. Nei ərəha ko rəpwəh nukuəien kwənkwai nei amasan. ¹⁹cNei me pam səməme

^t7:6 Mat 10:11   ^u7:7 Mak 11:24, Jon 14:13, 15:7, Jon 16:23-24

^v7:8 Jem 1:5, 1Jon 3:22, 1Jon 5:14-15   ^w7:11 Jem 1:17

^x7:12 Mat 22:39-40, Luk 6:31, Rom 13:8-10   ^y7:13 Jon 10:7,9

^z7:14 Wok Me 14:22   ^a7:15 Mat 24:4,24, Wok Me 20:29, 2Tes 2:1

^b7:16 Kal 5:19-22, Jem 3:12   ^c7:19 Mat 3:10, Luk 3:9, Jon 15:6

hæpkukuæ mhæ kwænkwanraha sæ ramasan kamærai æmwesi iræha, kamærarki pen ia napw. ²⁰dRo pen kimiaha tihætæ iræha mhæukuræn mæ iræha profet eikuæ me tî næri næ mæ noien sævænraha trahætæn pen.

²¹eNærmama hæpik kamhækwein iou mæ, 'lærimænu, lærimænu,' mætæ ripko mhæ iræha pam tuhæuvnimwæ mhæ ia nitætæ ia neiai.* lærmama sæ ramo nækwai Tata sœiou sæ ramaræ ia neiai in truvnimwæ. ²²la næpin næha nærmama hæpik tuhæni pehe tukw iou i mæ, 'lærimænu, lærimænu, ia næghim kimaha iahænævisau m nærmama. Ia næghim kimaha iahænækoui irapw næremhæ me ia nærmama. Ia næghim kimaha iahæno nimtætien asori me ripik. Ræfo ia kimaha?' ²³fMætæ iou takini pen atukwatukw tî niræha i mæ, 'lou iapukuræn raka mhæ kimiaha ia næpin riti. Kimiaha nærmama me hiamu noien æræha, hæuvæn isipwîn tukw iou.'"

Iesu rægkiari ia iærmama mi sæ krauvrhækîn nimwæ

²⁴"lærmama sæ rîregi nægkiariien me i sœiou, mamu næfe iakimæni, in træmwhen ia iærmama riti rukuræn nari muvrhækîn nimwæ sævænhi ia tækure kæruterei. ²⁵Næpin nesæn rauær, iapiwæn raiu, nimætagi ræsua ia nimwæ næha, mætæ nimwæ næha ræpwæh nimweiiien tî næri næ mæ kimæuvrhækîn pen ramærer æknekîn

ia tækure kæruterei. ²⁶Mætæ iærmama sæ rîregi nægkiariien me i sœiou, mæpwæh noien næfe iakimæni, in træmwhen ia iærmama riti rîreirei nari muvrhækîn nimwæ sævænhi ia nipækir. ²⁷Næpin nesæn rauær, iapiwæn raiu, nimætagi ruvehe mæsua ia nimwæ næha, nænæ nimwæ næha rimwei. Næpin rimwei iræ ruvehe mæraha pam."

²⁸Næpin Iesu rini pam nægkiariien me i, nærmama me hærkæri asori nari ia nahatænien sævænhi, ²⁹g tî næri næ mæ in rahatæn iræha ræmwhen iærmama sæ rauvehi nasoriien ruku pen tî Kumwesæn. In ropæ ia nahatæn me sævænraha sæmæme kamhahætæn Loa.

Iesu ro iærmama riti nemhæien skai ro tekîn ruvehe mæsanin

8 Næpin Iesu reiwaiu ia tækuær næha, nærmama hæpik kamhækuriræ i. ²Nænæ iærmama riti nemhæien skai riti ro tekîn ruvehe tukwe in, minimwi nukurhun mi ia nænimen, mini mæ, "lærimænu. Mæ rerim ragien, ko iko iou iakæmher?"

³Nænæ Iesu rosæ pen rægîn, mirapi in, mini mæ, "Rerik ragien. Tikuvehe mæmher." Tækwækwuni a nemhæien sævæi iærmama næha raraka iræ. Nipwran ruvehe mæmher mwi. ⁴hNænæ Iesu rini pen tukwe in mæ, "Tikætui amasan tukwe, mæpwæh niniien næfe iakino mik tî iærmama riti. Mætæ tikevæn

***7:21** Næpin ripik Matiu rani nægkiariien i mæ "Nitætæ ia neiai." Nipwrai nægkiariien i in i "Nitætæ sæ Kumwesæn ramærimænu iræ."

^d**7:20** Mat 12:33 ^e**7:21** Luk 6:46, Mat 21:31, Rom 2:13, Jem 1:22,25

^f**7:23** Sam 6:8, Mat 10:33, 25:41, Mat 13:41-42, 2Tim 2:19

^g**7:29** Mak 1:22, Luk 4:32, Jon 7:46

^h**8:4** Lev 14:1-32, Mat 9:30, Mak 7:36, Luk 17:14

atukwatukw tî pris† pwəh rətoni nîpwram mə rəmher. Tikuvei pen nəfe m Kumwesən sə Moses rîməni. Nərmama me tuhətoni həukurən mə nemhəien i ruvəiwən ia nîpwram.”

Iaruagən riti səvəi nəkur Rom ramahatətə ia lesu

⁵Iesu revən mapirapw ia taon nəha Kapaneam. Iaruagən riti səvəi nəkur Rom nəha ikin in rasori ia naruagən me irəha pam hantret. Ruvehe tî lesu, mərəs mə, ⁶“Iərimənu. Ko ikasitu ia nirak? Iərmama sə ramo tukwini nari miou raməmak fwe ia nəkwai nimwə səiou, mamregi rərəha anan, ko rîpkavən mhə.”

⁷Miregi lesu rîni pen tukwe in mə, “Iou takuvehe mo in ruvehe məsanin.”

⁸Mətə iəmə asori səvəi naruagən me rîni mə, “Iərimənu. Rîpko mhə iou iəmə amasan riti. Iapkəmwhen mhə mə tikuvehe muvniwə ia nimwə səiou. Mətə tikini a nəkwam, nənə pwəh iərmama sə ramo tukwini nari miou ruvehe məsanin. ⁹Iou mwi iərmama riti sə iakamarə tegin nəmə asori me. Naruagən me nepwin mwi kamharə tegin iou. Nəpin iakini pen tî riti mə ‘Evən,’ in trevən. Nəpin iakini pen tî riti mwi mə ‘Uvehe,’ in truvehe. Nəpin iakini pen tî iərmama sə ramo tukwini nari miou mə ‘O nəri,’ in tro.”

¹⁰jNəpin lesu rîregi nəgkiariien nəha, rərkərinari, mîni pen tî nər-

mama səməme kamhəkurirə in mə, “Iakani nîpərhienien tukumiaha i mə iou iapkətə raka mhə iəmə Isrel riti nahatətəien səvənhi rîskai rəmwhen ia nahatətəien səvəi iəmə Rom i. ¹¹kIakani pehe tukumiaha i mə nərmama həpik rîpko mhə irəha nəkur Isrel tuhəkuo pen ia nikaren parei mine nikaren peraha mhəuvehe mhani pəri nari irəha Epraham mine Aesak mine Jekop ia Nitətə ia Neiai.† ¹²lMətə nəkur Isrel, irəha nîpwnəti nitətə nəha, tukərarki irapw irəha həpik fwe iruə ia kwopun rîpitəv ikin. Ia kwopun nəha tuhasək, mhahi tərini revinraha.”

¹³Nənə lesu rîni pen tî iəmə asori səvəi naruagən me mə, “Evən. Iərmama sə ramo tukwini nari mik trəsanin rəmwhen ikini nîpərhienien mə tako mik.” Təkwəkəwuni a irə iərmama sə ramo tukwini nari m iəmə asori səvəi naruagən me ruvehe məsanin.

Iesu ro mama səvəi Pita ruvehe məsanin

¹⁴mKurirə ikin lesu revən muvniwə ia nimwə səvəi Pita, mətoni kaka pran səvəi Pita raməmak maməkwiē fifa. ¹⁵Iesu rirapi rəgin, nənə nemhəien raraka irə. Prən nəha riskəmter, mīnaməpnəpenə nəveginien sənəni.

¹⁶Ia nəpin nəha ia nəruarəv meri ruvəivə irəha həuvehi nərmama həpik nəremhə me kamharə ia nirəha həuvehi irəha mhəuvehe tî

†**8:4** Pris me nəha lesu raməgkiari ia nirəha, irəha nīmwiipwi Eron me. Fwe kupwən irəha kamho wok ia nimwə səvəi Kumwesən fwe Jerusalem.

†**8:11** Nəpin rîpik Matiu rani nəgkiariien i mə “Nitətə ia neiai.” Nîpwrai nəgkiariien i in i “Nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə.”

ⁱ**8:5** Jon 4:47   ^j**8:10** Mat 15:28   ^k**8:11** Sam 107:3, Luk 13:29

^l**8:12** Mat 22:13, 25:30, Luk 13:28   ^m**8:14** 1Kor 9:5

lesu. In rini a nægkiariiien sævənhi, məkoui irapw nənīmwin ərəha me irə, mo mwi səməme kamhemhə irəha pam həuvehe mhəsanin. ¹⁷Narimnari me i həier pehe iaminihi mə nægkiariiien səvəi Profet Aesea truvehe mukuə. In riməni mə, “In ruvehi nemhəien me səkītaha mine nəmisəien me səkītaha.”

Iərmama kəru krouekeikei mə troukurirə lesu

¹⁸Nəpin lesu rətoni mə nərmama me həpik hərer kurau kurau irə, rini pen ti nərmama me səvənhi mə, “Pwəh səuvən mhəpi simwin pen fwe ia nīkare nui asori.” ¹⁹Ia nəpin nəha iahtətən riti səvəi Loa ruvehe mīni pen tukwe in mə, “Iahatən, takukurirə ik kwopun pəku tikevən ikin.”

²⁰Miregi lesu rini pen tukwe in mə, “Kuri əp̄rm̄in me səvənraha nīpəg rarə. Menu me ia nīmagouagou təpwagenraha rarə. Mətə iou, ləməti lərmama, kwopun səiou riwən mə takapri ikin.”

²¹Nənə iərmama riti mwi sə ramərer ia kwopun nəha irəha nərmama me səvəi lesu rini pen tukwe in mə, “Iərimənu. Takukurirə ik, mətə pwəh iakukupwən mevən mīnimwi raka səiou tata.” ²²Miregi lesu rini pen tukwe in mə, “Nərmama səməme həpkukurirə mhə iou rəmwhen mə həuvamhə raka. Tikukurirə iou, məpwəh irəha. Pwəh irəha hənīmwi nərmama me səvənraha səməme həuvamhə.”

Iesu rinise nīmətagi asori

²³Ia nəpin nəha lesu rəputə ia nitətə ouihi riti. Nərmama me səvənhi həkurirə in. ²⁴Irəha həier mənəmhəuvən. Rīpko mhə tui nīmətagi asori riti riskəmter ia təkure nui mo peiau peiau me rasori mīnakuər ia nitətə ouihi səvənraha. Mətə lesu ramapri. ²⁵Ro pen irəha həuvən, mhəsəwpwiri in, mamhəni mə, “Iərimənu! Tikuvehimiru kitaha! Na tsəmwhenimw!”

²⁶Miregi lesu rini pen ti nirəha i mə, “Rəfo kimiaha hiamhekir? Kwa nahatətəien səkimiaha rīp-kiskai mhə.” Nənə in riskəmter mīnise nīmətagi mine nui asori mīni mīnuə troueiwau. Təkwtəkwuni a mwi narimnari me pam həuvehe mhəmərinu.

²⁷Nərmama me səvənhi nənimenraha rier. Irəha hənī mə, “Nəfe i iərmama nīmətagi mine nui krauo nəkwan?”

Iesu rəkoui irapw nəremhə me nepw̄in ia iərmama Katara kəru

²⁸Nəpin lesu rier pen ia nīkare nui asori ia tənə səvəi nəmə Katara, iərmama kəru krouier ia kwopun kanimwi nərmama ikin, rouvehe tukwe in ia suatuk. Nəremhə me kamharə ia nirau, mamho irau kraouisi nərmama. Iərmama riti riwən ko rukurau ia suatuk ia kwopun nəha. ²⁹rNəpin irau krouətə lesu, krouəkwein əpwəmwis, rouni mə, “Tini Kumwesən, ikuvehe mə tiko nəfe ia kimaha? Rosi tiko nəmisəien m kimaha, mətə rīpko mhə ihi nəpin atukwatukw səvənhi uə?”

ⁿ8:20 2Kor 8:9   ^o8:21 1King 19:20, Jon 5:25   ^p8:24 Sam 4:8

^q8:26 Mat 14:31, 16:8, Sam 89:9   ^r8:29 Mak 1:24, Luk 4:34,41

³⁰Mətə toue pikə me həpik kamhərku ia kwopun nəha isipwɪn kwopti tɪ nirəha. ³¹Nəremhə me nəha hase lesu, mhəni mə, “Trɪni minuə ikəkoui irapw kimaha, pwəh ikərhi pen kimaha iahəuvən ia reri pikə me nəha.”

³²Miregi lesu rini pen tɪ nirəha i mə, “Həuvən!” Ro pen irəha həier ia iərmama mi nəha, mhəuvən ia reri pikə me. Təkwtəkwwuni a mwi pikə me pam haiu, mheiwaiu ia nəpatu, mhəsas pen ia təmwei nui asori, mhəmwhenimw. ³³Nərmama səməme kamhətui tɪ pikə me hap, mhəuvən ia taon səvənraha, mhəni irapw narimnari me pam nəha irəha hənətoni. Irəha həgkiari pik ia nəfe lesu rino ia iəmə mi nəha nəremhə me hənərə ia nirau. ³⁴Nərmama me pam ia taon nəha həier mə tuhətə lesu ia suatuk. Nəpɪn hətoni, hase in mə trəpwəh tənə səvənraha mamevən.

lesu ro iərmama riti nɪsun mi krouemhə ruvehe məsanɪn

9⁵Nənə lesu rəputə ia nitətə ouihi, məpi simwɪn mwi ia nui asori, muvehe ia taon səvənhi.[¶]
²la kwopun nəha nərmama nepwɪn həuvehi iərmama riti mhəuvehi mhəuvehe tukwe. Iərmama nəha ramapri ia niməhan səvənhi nɪsun mi krouemhə. Nəpɪn lesu rətoni nahatətəien səvənraha, rini pen tɪ iərmama sə nɪsun mi krouemhə mə, “Nərik. Tikəpwəh nehekiriən. laki-nenouenou raka noien ərəha me səim.”

³Nəpɪn lesu rini nəgkiariien nəha nahatən me nepwɪn səvəi Loa

həgkiari minraha me, mhəni mə, “Iəmə i rani ərəha Kumwesən.”

⁴tMətə lesu ruvəukurən raka nətərigien səvənraha, mɪni mə, “Rəfo rerimiahə ramrhi ərəha iou iamɪnhi irə? ⁵Nəgkiariien mi sə pəku nəha rɪməru tukw iou tɪ nɪniien: nəgkiariien i mə, ‘lakinenouenou raka noien ərəha me səim,’ uə nəgkiariien i mə, ‘Ərer mavən?’ ⁶uMətə iakokeikei mə kimiahə tihəukurən mə iou, Iəməti Iərmama, iakauvehi nasoriien ia tiprənə i. lakukurən nenouenouien noien ərəha me.” Nənə lesu rini pen tɪ iərmama sə nɪsun mi krouemhə mə, “Ərer, muvehi niməhan səim, mavən mamevən fwe imwam.” ⁷Iəmə nəha rərer, mavən, mevən fwe imwəni. ⁸Nəpɪn nərmama hətoni nəri nəha, həhekɪr, nənə həuvehi utə nəghi Kumwesən tɪ nəri nə mə in ruvei pen nasoriien m nərmama mə tuho iamɪnhi irə.

lesu rəkwein Matiu mə trukurirə in

⁹Nəpɪn lesu rəpwəh kwopun nəha mamevən, rətoni iərmama riti nəghɪn nə Matiu raməkure ia nimwə kamərəku pen takis ikɪn. lesu rini pen tukwe in mə, “Kurirə iou.” Nənə Matiu riskəmter mukurirə in.

¹⁰Kurirə irə lesu revən maməni nari ia nəkwai nimwə səvəi Matiu. Nərmama kamərəku pen takis minraha mɪne nərmama ərəha me nepwɪn mwi həpik həuvehe mamhani pəri nari irəha min mɪne nərmama me səvənhi. ¹¹vNəpɪn Farisi me

[¶]**9:1** Taon nəha lesu revən ikɪn nəghɪn nə Kapaneam.

[§]**9:1** Mat 4:13   [‡]**9:4** Mat 12:25, Luk 9:47, Jon 2:25

[¶]**9:6** Jon 17:2, 5:8   ^v**9:11** Luk 15:2, 19:7

hætoni, hæni pen tî nærmama me sævænhi mæ, “Ræfo iahatæn sækimi-aha ramæni pæri nari iræha nærmama kamæræku pen takis minraha mine nærmama æræha me nepwîn mwi?”

¹² Mætæ næpîn lesu rîregi, rîni mæ, “Nærmama hæsanin tuhætui tokta tî næfe? Mætæ nærmama kamhemhæ kamhætui tokta. ¹³ ^wRamasan mæ kimiaha tihæuvæn kahatæn kimiaha ia nîpwrai nægkiariien i Kumwesæn rîmæni ia Nækukæ lkinan mæ, ‘lakæpwæh nokeikeiien mæ nærmama tuhousi æpune nærimîru me mhæuvehi pehe miou, mætæ iakokeikei mæ iræha tuhapi tî niræha me.’” Nænæ lesu raræ mîni mwi mæ, “lakani iamînhi iræ tî næri næ mæ iapkuvehe mhæ mæ takækwein nærmama atukwatukw me, mætæ iakuvehe mæ takækwein nærmama æræha me.”

Noien vi ko rîpkuvehe mhæ mo kuation irau noien ivîs

¹⁴ ^xJa næpîn næha nærmama me sævæi Jon Paptaes hæuvehe tî lesu, mamhæni mæ, “Ræfo kimaha mine Farisi me iahamæpwæh naniiien nari tî næfwakiiien, mætæ nærmama me sæim hæpwæh noien iamînhi iræ?”

¹⁵ ^yMîregi lesu rîni pen tî niræha i mæ, “Nærmama ia næveginien i kamo tî naræ viien sævæi iærman mine pran tuhamækeikei mhani nari, mamhagien, tî næri næ mæ iærman sæ rîpkaræ vi a irau pran sævænhi ramaræ iræha minraha. Rîpkatukwatukw mhæ mæ rerinraha

træpou ia næpîn næha. Mætæ rîpkuvehe ia næpîn sæ tukuvehi raka iærman sæ rîpkaræ vi a irau sævænhi pran rîpkaræ mhæ mwi iræha minraha. Ia næpîn næha iræha tuhæpwæh naniiien nari tî næfwakiiien.

¹⁶ ^zIærmama riti riwæn ko ruvehi nîpæri tinari vi mîtiri tukuahag ia ruei tinari ivîs. Trîni minuæ ro iamînhi iræ, tinari vi truvi tærini nænæ meitehi asori mwi. ¹⁷ Iærmama riti riwæn ko rætægi pen waen vi ia tîki waen tui me sæ kîno ia teki næni. Trîni minuæ ro iamînhi iræ, tîki waen tui me tuhæ-sisi mhæpæruæ tî næri næ mæ hæuvæskai raka. Waen traris pam, nænæ tîki waen me tuhæreha. Mætæ waen vi tukætægi pen ia tîki waen vi me sæ hamærmæru ihi mæ waen vi mine tîki waen vi me irau pæri trouæmak amasan.”⁵

Iesu romasan pran riti maræ momasan mwi præn ouihi riti

¹⁸ Næpîn lesu rani narimnari me næha tî niræha i, tækwtækwuni a mwi iæmæ asori riti sævæi nimwæfwaki sævæi nækur Isrel ruvehe tukwe in, minîmwi nukurhun mi ia nænimen, mîni mæ, “Prænouihi sæiou rîpkemhæ a i, mætæ tiko muvehe, mæmrutæ rægim iræ, nænæ in trîmîru mwi.” ¹⁹ Ro pen lesu riskæmter iræha nærmama me sævænhi, mhækuriræ iæmæ næha.

²⁰ Pran riti fwe ikin ramemhæ ia nemhæien sævæi nîpran. Nemhæien næha rînaræ rerin iræ muvehi nuk

§9:17 Iesu rusipekin ia nîpæri tinari vi mine tinari ivîs, maræ mîni mwi tîki waen tui me mine tîki waen vi me. Nusipekinien mi næha nîpwrænrau mæ nahatænien vi sævæi lesu rîpkesi pen mhæ nahatænien tui sæ nækur Isrel kamharæ iræ.

w9:13 Mat 12:7, Hos 6:6

x9:14 Luk 18:12

y9:15 Jon 3:29

z9:16 Jon 1:17

twelef. Təkwtəkwuni nəha rukurirə lesu, muvehe, mirapi nusvenhi tinarari səvənhi. ²¹aIn ro iam̄nhi irə mine t̄i nəri nə mə rer̄in ramrhi mə, “Rosi ko iakrapi tinarari səvənhi, ko iakuvehe məsanin.”

²²Nəp̄in rirapi tinarari səvəi lesu, lesu ruvsini, mətōni prən nəha, m̄ini mə, “Prən i. Tikəpwəh nehekirien. Nahatətəien səim rino raka ik ikuvehe məsanin.” Təkwtəkwuni a prən nəha ruvehe məsanin.

²³Kurirə irə lesu revən mapirapw ia nimwə səvəi Jaeras, mətōni nər-mama səməme kamhani n̄ipu səvəi nemhəien mine nər-mama həp̄ik kamho nurigrigien asori. ²⁴bIn r̄ini mə, “Həier. Prənouihi nəha r̄ip-kemhə mhə, mətə ramapri a.” Irəha həregi haris ia lesu. ²⁵Mətə nəp̄in həməier irapw irə, in ruvnimwə, muvehi rəgi prən ouihi nəha, nənə in r̄imiru mərəer. ²⁶Nənə nəvisauien səvəi nəri i revən ia kwopun me pam ia tənə nəha.

lesu romasan iərmama kəru nənimenrau r̄ifwə

²⁷cNəp̄in lesu rəpwəh kwopun nəha mamevən, iərmama kəru nənimenrau r̄ifwə kroukurirə in, rouəkwein əpwəmwis, rouni mə, “Kwənəkwas səvəi Kig Təvit! Api tukumrau!”

²⁸Nəp̄in lesu ruvnimwə ia nəkwai nimwə, iərmama mi nəha nəm̄rin-rau r̄ifwə krouvehe tukwe in. Nənə lesu r̄ini pen t̄i nirau i mə, “Kimirau irouni n̄ipər̄hienien mə iakukurən noien nəri i uə rekəm?”

M̄iregi irau krouni mə, “Ouəh, lərimənu.”

²⁹dRo pen in rirapi nəm̄rinrau, m̄ini mə, “Itə. Pwəh iakomasan nənimemirau rukurirə pen a nahatətəien səkimirau.” ³⁰eNənə nənimenrau rətui, irau krouətə nari. Nənə lesu r̄inise pen əknek̄in t̄i nirau i mə, “Kimirau t̄irouətui amasan tukwe, rouəpwəh n̄inien nəfe iakino m̄ kimirau t̄i iərmama riti.” ³¹Mətə irau krouəpwəh in, rouevən rouəvisau nəfe lesu rino m̄inrau nəgkiariien səvənrau ruviris mevən ia kwopun me pam ia tənə nəha.

lesu romasan iərmama riti sə iəremhə rarə irə

³²Nəp̄in iərmama mi nəha krouərari rauevən, təkwtəkwuni nəha nər-mama nepw̄in həiri iərmama riti, mhəiri mhəuvehe t̄i lesu. Iərmama nəha ko r̄ipkəgkiari mhə t̄i nəri nə mə iəremhə rarə irə. ³³fNəp̄in lesu rəkoui irapw raka iəremhə nəha, iərmama nəha r̄inaməgkiari. Nənə nər-mama me hətōni həkərinari irə, mamhəni mə, “Kitaha səpkətə raka mhə nari riti iam̄nhi ia tənə Isrel.”

³⁴gMətə Farisi me həni mə, “In rauvehi n̄iskaiien səvəi iəremhə sə in rasori ia nəremhə me, maməkoui irapw nəremhə me irə.”

lesu rer̄in rərkwəp̄ir t̄i nər-mama

³⁵hIa nəp̄in nəha lesu revən ia taon me m̄ine rukwənu me pam, mamahatən nər-mama ia nəkwai nimwəfwaki me səvəi nəkur Isrel, maməvisau nəgkiariien amasan ia nitətə sə Kumwesən ramərimənu

^a9:21 Mat 14:36   ^b9:24 Jon 11:11   ^c9:27 Mat 20:29-34

^d9:29 Mat 8:13   ^e9:30 Mat 8:4   ^f9:33 Mak 2:12

^g9:34 Mat 12:24, Mak 3:22, Luk 11:15   ^h9:35 Mat 4:23, Mak 1:39

irə, mamomasan nərmama me pam səməme kamhemhə ia nemhəien me səpəmsəpə mine səməme nemhəien rouraha nīpəri nīpwrānraha. ³⁶ Nəpīn ia rətoni nərmama həpik anan, rerin rəkwəpīr tī nīrəha, tī nəri nə mə haməmwur pīk, mhənəpou. Irəha hāmwhen ia sipsip me nepwīn iərmama riwən trətə amasan irəha. ³⁷ Ro iamīnhi irə lesu rīni pen tī nərmama me səvənhi mə, “Nəveginien sə ruvəmruə raka fwe ia nəmhiēn rasori pīk, mətə nərmama səməme kamhəpeki pehe houīhi a. ³⁸ Ro iamīnhi irə kimiaha tihaməkeikei mhəfwaki m Kumwesən sə ramərimənu ia nəmhiēn, mhəres in mə trərhi pen nərmama nepwīn mwi həuvən fwe ia nəmhiēn səvənhi mhəpeki nəveginien sə ruvəmruə, mhəpeki mhəuvehe.”**

**lesu rərhi pen nərmama
səvənhi twelef
həuvən mhəvisau**

10^k lesu rəkwein pen nərmama səvənhi twelef həuvehe tukwe. Nənə in ruvei pen nasorīien mīnraha. Ia nasorīien nəha irəha həkurən nəkoui irapwīen nənīmwin ərəha me ia nərmama, mhəkurən mwi nomasanien nərmama me pam səməme

kamhemhə ia nemhəien me səpəmsəpə.

² Aposol me nəha irəha pam twelef nəghīnraha me i: Sə rukupwən Saemon (iəmə sə kani mə Pita), mine Antru piəvi Saemon, mine Jemes tīni Sepeti, mine Jon piəvi Jemes, ³ mine Filip, mine Patolomiu, mine Tomas, mine Matiu (iəmə sə kupwən kamərəku pen takis min), mine Jemes tīni Alfeas, mine Tateas, ⁴ mine Saemon (iəmə sə kupwən rakurirə ia nəmə me nəha kamhəmwur mə tuhəkoui irapw nəkur Rom), mine Jutas Iskariot (iəmə sə ruvei pen lesu ia rəgi nərmama səməme haməmwəki in).

⁵ Nəmə me nəha twelef lesu rərhi pen irəha, maməvəhag mīnraha, mani mə, “Kimiaha tihəpwəh nəvənien tī nərmama rīpko mhə irəha nəkur Isrel, mhəpwəh mwi nuvniēmwəien ia taon riti səvəi nəkur Sameria. ⁶ m Mətə kimiaha tihaməkeikei mhəuvən əpa tī nəkur Isrel. Irəha hāmwhen ia sipsip me hənəruēi. ⁷ n Nəpīn kimiaha hiamesi pen suatuk səkimiaha mamhəuvən, tihəni irapw iamīnhi irə mə, ‘Nītətə ia neiai ruvəuvehe ipaka.’†† ⁸ o Kimiaha tihaməkeikei mho nərmama səməme kamhemhə həuvehe mhəsānīn. Səməme həuvamhə, kimiaha tiho irəha hətui mwi. Səməme nemhəien

****9:38** lesu rusipekīn ia nəveginien sə ruvəmruə ia nəmhiēn. Nusipekīnien nəha nīpwrān mə nərmama həpik hənərakā rere mə tuhəuvehe tī lesu, mətə nərmama səməme tuhasitu ia nīrəha, mhəiri irəha mhəuvehe houīhi a.

††**10:7** Nəpīn rīpik Matiu rani nəgkiariien i mə “Nītətə ia neiai.” Nīpwrāi nəgkiariien i in i “Nītətə sə Kumwesən ramərimənu irə.”

ⁱ**9:36** Mat 14:14, Nam 27:17, 1King 22:17, Esik 34:5

^j**9:37** Sek 10:2, Mak 6:34, Luk 10:2 ^k**10:1** Mak 6:7, Luk 9:1

^l**10:5** Wok Me 13:46 ^m**10:6** Jer 50:6, Mat 15:24

ⁿ**10:7** Mat 3:2, 4:17, Luk 10:9,11 ^o**10:8** Wok Me 20:33

skai ro tekinraha, kimiaha tiho iræha hæuvehe mhæmher. Sæmæme næremhæ me kamharæ ia niræha, kimiaha tihækoui irapw næremhæ me næha ia niræha. Nasorïien i iakauvei pehe m kimiaha hiæpkuvehi mhæ nænimen. Ro pen kimiaha tihasitu ia nærmama me iræ, mhæpwæh næresien nærækuien tukwe. ^{9p}Kimiaha tihæpwæh nuvehien kol uæ silva uæ kapa uæ mane riti mwi mhævai pen ia pæket me sækimiaha. ^{10q}Kimiaha tiharkahu karkahu kuatia a, mhæuvei pen put, mhæuvehi tænæripw mine kaskin sævæi navænien sækimiaha, mætæ tihæpwæh nuvehien sæ rækwaku. lakani iamînhi iræ tî næri næ me kimiaha hiæmwæhen ia nærmama kamhowok. Ratukwatukw mæ nækur me næha tuhækwæni kimiaha, mhæuvei pehe næfe riwæn tæni kimiaha.

¹¹Næpin kimiaha tihæuvæn ia taon riti uæ rukwænu riti, tihætui iærmama riti sæ in rerin ragien mæ truvehi puvnimwæ kimiaha ia nimwæ sævænhi, nænæ tihamaræ ikin meste næpin tihæier iræ. ^{12r}Næpin tihæuvnimwæ ia nimwæ næha tihækwein amasan ia niræha mhæni mæ, 'Næmærinuien ramaræ tukumiaha.' ¹³Nænæ trini minuæ nærmama ia nækwai nimwæ næha rerinraha ragien mæ tuhæuvehi puvnimwæ pehe kimiaha, næmærinuien næha sækimiaha tramaræ tî niræha,

mætæ mæ rerinraha ripkagien mhæ tukumiaha, næmærinuien næha sækimiaha trirærig mwi tukumiaha. ^{14s}Nænæ trini minuæ nærmama næpwîn hæpwæh næseværien ia rerinraha tukumiaha uæ hæpwæh nætærigien ia nægkiariien me sækimiaha, næpin kimiaha tihæier ia nimwæ sævænraha uæ taon sævænraha, tihamækeikei mhounouini raka nimækwurur ia nisumiaha, mhahatæn pen mæ iræha hæno noien æræha. ^{15t}lakani nîpærhienien tukumiaha i ia næpin næha Kumwesæn trærpwîn noien æræha me iræ nærpwînien sævæi nærmama ia taon næha triskai mæpi raka nærpwînien sævæi tænæ Sotom mîne Komora fwe kupwæn."

lesu rîni mæ tukometæ nærmama me sævænhi

^{16u}"Hæregi ro. lakamærhoi pen kimiaha mæ tihæuvæn mhæmwæhen ia kwæti sipsip me sæ kamhærer ia kurkwai kuri ærpmîn me. Ro pen kimiaha tihamækeikei mho ræmwæhen ia nærimiru sæ rukuræn nari mîne nærimiru sæ noien sævænhi ræmher. ^{17v}Kimiaha tihamæsiari nærmama me. Iræha tuhæuvei pen kimiaha ia rægi næmæ asori me mæ iræha tuhækiri nægkiariien sækimiaha. Iræha tuhærisi mwi kimiaha ia nækwai nimwæfwaki me sævæi nækur Isrel. ^{18w}Tî næri næ me kimiaha nærmama me sæiou, iræha tuhæuvehi kimiaha, mhærpwi irapw kimiaha ia næmri

^p10:9 Luk 10:4   ^q10:10 Nam 18:31, Luk 10:7, 1Kor 9:14, 1Tim 5:18

^r10:12 Luk 10:5-6   ^s10:14 Luk 10:10-12, Wok Me 13:51, 18:6

^t10:15 Mat 11:24, Jut 7

^u10:16 Luk 10:3, Jon 10:12, Wok Me 20:29, Rom 16:19

^v10:17 Mak 13:9-11, Luk 12:11-12, Luk 21:12-15

^w10:18 Wok Me 25:23, 27:24

kig me mine ia nəmri nərmama səməme kamhərimənu. Mətə mə irəha ho iamīnha irə kīmiaha tihəuvehi nəpīn riti səkīmiaha tihəni irapw nəgkiariien səiou irə ia nəmri nraha mine ia nəmri nərmama rīpko mhə irəha nəkur Isrel. ¹⁹Nəpīn nərmama tuhəuvei pen kīmiaha ia rəgi nəmə asori me mə irəha tuhəkiri nəgkiariien səkīmiaha, tihəpwəh nətərig pīkien mə kīmiaha tihəfni irə uə nəfe nəgkiariien tihəni. Kīmiaha tihəpwəh nətərig pīkien iamīnhi tī nəri nə mə ia nəpīn atukwatukw nəha tihəgkiari irə tukuvei pehe m kīmiaha nəfe nəgkiariien tihəni. ²⁰xRīpko mhə nəgkiariien atukw səkīmiaha tihəni, mətə Nənīmwi n səvəi Tata səkīmiaha trəgkiari ia tərhumiaha.

²¹yIərmama truvei pen piəvni anan ia rəgi nərməpə mə tukousi əpune. Tata me tuho mwi iamīnhi ia tīn nraha me. Nəkwər hakwərha me tuhəskəmter mhəni ərəha səvənraha me tata me mine mama me, mhəuvei pen irəha mə tukousi əpune irəha. ²²zNərmama me pam tuhəmwəki kīmiaha tī nəri nə mə kīmiaha nərmama me səiou. Mətə iərmama sə trərer əknekīn ia nahatətəien səvənhi meste nərəhāien me i həuvehe mhəukurau pam, Kumwesən truvehimiru in. ²³aNəpīn irəha tuhometə kīmiaha ia taon riti, kīmiaha tihəmwəkei mhəp mhəuvən ia taon əpə riti. Iakani nīpərhiēnien tukumiaha i kīmiaha tihəpkəuvən pam mhə ia taon me ia tənə

Isrel kurirə iou, ləməti lərmama, iakuvehe.

²⁴bIərmama sə kamahatən in rīpkasori mhə ia iahatən səvənhi. Iərmama sə ramo tukwini nari rīpkasori mhə ia iəmə asori səvənhi. ²⁵cTrīni mīnuə iərmama sə kamahatən in ruvehe mīnəmwhēn ia iahatən səvənhi, uə iərmama sə ramo tukwini nari ruvehe mīnəmwhēn ia iəmə asori səvənhi, rərīnrau tragien. Iou iəmə asori səkīmiaha, mətə irəha həməni ərəha iou mə iou iərməhə asori Pielsepul. Ro iamīnhi irə hiəukurən mə irəha tuhəni ərəha anan mwi kīmiaha nərmama me səiou.

²⁶dRo pen kīmiaha tihəpwəh nehekīrien irəha. Narīm nari me pam səməme haməkwafə tuhaməkeikey mhəier irapw. Narīm nari me pam səməme haməmak afafa tukaməkeikey kətōni kuvehi irapw ia nukuraanien. ²⁷Nəfe nəgkiariien iakani pehe tukumiaha ia nəpitəvien, kīmiaha tihəmwəkeikey mhəni irapw ia nukuraanien. Nəfe nəgkiariien hiamregi kaməsiwən irə, kīmiaha tihəmwəkeikey mhəni irapw ia təkure nimwə me. ²⁸eKīmiaha tihəpwəh nehekīrien nərmama səməme həukurən nousi əpuneien nīpwramiaha, mətə ko həpwəh nousi əpuneien nənīmwi miaha. Mətə kīmiaha tihəmwəkeikey mhehekīr Kumwesən tī nəri nə mə in rukurən nouraha pəriien nīpwramiaha mine nənīmwi miaha ia kwopun napw asori rauək ikīn.

x**10:20** Jon 14:26, 1Kor 2:4 y**10:21** Maeka 7:6, Mat 10:35, Mak 13:12, Luk 21:16 z**10:22** Mat 24:9,13, Mak 13:13, Luk 21:17, Jon 5:18-21

a**10:23** Mat 16:28 b**10:24** Luk 6:40, Jon 13:16, 15:20

c**10:25** Mat 9:34, 12:24, Mak 3:22, Luk 11:15

d**10:26** Mak 4:22, Luk 8:17 e**10:28** Jem 4:12

²⁹Rerimiaha rirhi ro kwæti menu me. Nənimenraha reiwaiu. Kauvehi kəru ia silin sə rouihi anan kuatia. Mətə mə Tata səkimiaha ripkəsəni mhə menu me nəha ko riti rəpwəh nimweilien ia tiprənə memhə. ³⁰Hətə ro nimwai nukwənemiaha, mətə Kumwesən rinəvsini pam raka irəha. ³¹fRo iamihhi irə kimiaha tihəpwəh nehekiriien. Ia nənimen kimiaha hiamasan mwi mhəpi raka kwæti menu me nəha həpik.

³²Iərmama sə trini irapw ia nəmri nərmama mə in iərmama riti səiou, iou mwi takini irapw ia nəmri Tata səiou ia neiai mə in iərmama riti səiou. ³³gMətə iərmama sə trini irapw ia nəmri nərmama mə in rirərei iou, iou mwi takini irapw ia nəmri Tata səiou ia neiai mə iakreirei in."

Iesu rəgkiari ia nəmərinuuien mihne nəvisəien

³⁴"Rərəha mə rerimiaha ramrhi iou mə iakuvehe mə tako nərmama ia tiprənə i harə ia nəmərinuuien. lapkuvehe mhə mə tako nərmama harə ia nəmərinuuien, mətə iakuvehe mə tako nərmama həuai irəha me, mhəvisə. ³⁵Iakuvehe mə tako 'iərmama rəvisə irau tata səvənhi, pran rəvisə irau mama səvənhi, prisini pran rəvisə irau kaka pran səvənhi.

³⁶Iərmama riti trətoni mə nərmama səməme kamharə ia nəkwai nimwə səvənhi tuhaməmwəki in.'

³⁷hIərmama sə rokeikei pik tata səvənhi uə mama səvənhi məpi raka in rokeikei iou, rəpwəh nəmwhenien mə truvehe mo in iərmama riti səiou. Nənə iərmama sə rokeikei pik tini iərman uə tini pran məpi raka in rokeikei iou rəpwəh nəmwhenien mə truvehe mo in iərmama riti səiou. ³⁸iIərmama sə ripkuvehi utə mhə nei kamarkuau i səvənhi, məvrani mukurirə iou, rəpwəh nəmwhenien mə truvehe mo in iərmama riti səiou. ³⁹Iərmama sə rokeikei mə trəkwətəmhiru nimiruuien səvənhi trarfai irə. Mətə iərmama sə traraka ia nimiruuien səvənhi tukw iou truvehi nimiruuien rerin."

Iesu rəgkiari ia nərəkuuien səvəi nəkur atukwatukw me

⁴⁰j"Iərmama sə raməsevər ia rerin tukumiaha rəmwhen mə raməsevər mwi ia rerin tukw iou. Nənə iərmama sə raməsevər ia rerin tukw iou rəmwhen mə raməsevər mwi ia rerin ti Kumwesən sə rinərhi pehe iou iakuvehe. ⁴¹Iərmama sə raməsevər ia rerin ti iərmama riti ti nəri nə mə in rukurən mə iərmama nəha in profet, in truvehi nərəkuuien səvənhi rəmwhen ia nərəkuuien səvəi profet. Nənə iərmama sə raməsevər ia rerin ti iərmama riti ti nəri nə mə in rukurən mə iərmama nəha in iərmama atukwatukw, in truvehi nərəkuuien səvənhi rəmwhen ia nərəkuuien səvəi iərmama atukwatukw. ⁴²kNənə iərmama sə truvei pen nui əkwiei

^f10:31 Mat 6:26, 12:12   ^g10:33 Mak 8:38, Luk 9:26, 2Tim 2:12

^h10:37 Dut 33:9

ⁱ10:38 Mat 16:24-25, Mak 8:34-35, Luk 9:23-24, Luk 17:33, Jon 12:25

^j10:40 Mak 9:37, Luk 10:16, Jon 13:20   ^k10:42 Mat 25:40

a m iærmama riti tî næri næ mæ in rukuræn mæ iærmama næha in iærmama riti sæiou, næri auær a mæ in reiwaiu ia nærmama nepwîn sæiou, mætæ iakani nîpærhienien tukumiaha i mæ iærmama næha tramækeikei muvehi nærækuien sævænhi.”

Nærmama me sævæi Jon Paptaes hæuvæn mhætæ lesu

11 Næpîn lesu rævæg pam m nærmama sævænhi twelef, in rier ia kwopun næha, mevæn ia taon me sævæi nækur Kalili mæ trahatæn iræha mævisau mînraha.

²Ia næpîn næha Jon Paptaes ramæmak ia kalapus. Næpîn rîregi narimnari me lesu Kristo ramo, in rærhi pen nærmama nepwîn sævænhi ³mhæuvæn mæ tuhæres pen lesu i mæ, “Ik i in i profet kupwæn me kamhæni ik mæ tikuvehe uæ rekæm? Mæ rîpko mhæ ik i rosi kîmaha tahætui sæpæ iti uæ?”

⁴Mîregi lesu rîni pen tî niræha i mæ, “Kîmiaha tihæuvæn mhæni pen tî Jon næfe hiæregi mhættoni. ⁵nNærmama me næmînraha rîfwæ hætui mhætæ nari, nænæ sæmæme nisunraha rærfe hævi atukw i mhavæn. Nærmama sæmæme nemhæien skai ro tekinraha hæuvehe mhæmher, nænæ sæmæme nækwæregînraha ruvisimw rækwag hæregi nari. Nærmama me nepwîn sæmæme kupwæn hæuvamhæ, tækwækwuni næha hæuvæmiru mwî, nænæ nærmama me nautæ sævænraha riwæn kamævisau

nægkiariien amasan mînraha. ⁶oIærmama sæ ramætæ iou, trîni mînua in rîpkîmwei mhæ ia nahatætæien sævænhi tî nari riti iakamo, rerîn tragien.”

lesu rægkiari ia Jon Paptaes

⁷pNæpîn nærmama me sævæi Jon hænerari mænammhæuvæn, lesu rînamægkiari ia Jon, mînaminî pen tî nærmama me i mæ, “Fwe kupwæn, kîmiaha hiæier ia taon me mîne rukwænu me mhæuvæn ia kwopun akwesakwes ikin mæ tihætæ næfe? Iærmama riti sæ ræmwhen ia kwænkwai nig rîpkærer atukwatukw mhæ næpîn mætagi rauini? Rekæm. ⁸Kîmiaha hiæier mhæuvæn mæ tihætæ næfe? Iærmama riti sæ rauvei pen tinari amasan me? Rekæm. Nærmama sæmæme kamhæuvei pen tî nari amasan me kamharæ ia nimwæ me sævæi kig me. ⁹qKîmiaha hiæier mhæuvæn mæ tihætæ næfe? Profet riti? Ouæh, nîpærhienien. Kîmiaha hiæier mhæuvæn mæ tihætæ profet riti. Mætæ iakani pehe tukumiaha i mæ iæmæ i in rasori mæpi raka profet. ¹⁰rIn iærmama sæ Nækukuæ Ikinan ramægkiari iræ, næpîn rîni mæ, ‘Ëtæ ro, takærhi pen iærmama sæ trægkiari tukwini sæiou, in trukupwæn ia niram mevæn, mæpærhi sæim suatuk.’

¹¹lakani nîpærhienien tukumiaha i mæ nærmama me sæmæme nîpran me hærehi iræha ia tîprænæ i riti riwæn rasori mæpi raka Jon Paptaes. Mætæ nærmama me pam ia nitætæ ia neiai^{††} sæ in reiwaiu anan

^{††}**11:11** Næpîn rîpîk Matiu rani nægkiariien i mæ “Nitætæ ia neiai.” Nîpwrai nægkiariien i in i “Nitætæ sæ Kumwesæn ramærîmænu iræ.”

^l**11:2** Mat 14:3   ^m**11:3** Mal 3:1   ⁿ**11:5** Aes 35:5-6, Aes 61:1

^o**11:6** Mat 13:57, 26:31   ^p**11:7** Mat 3:5   ^q**11:9** Luk 1:76

^r**11:10** Mak 1:2, Jon 3:28

ia nirəha in rasori məpi raka Jon.
¹²s¹²Ia nəpin nəha Jon Paptaes ri-
 naməvisau irə ruvehe meste pehe
 ipwet mine, nitətə ia neiai rauviris
 mamevən ia niskaiien, nənə nər-
 mama skai me kamhəkwtəmhiri.¹¹
¹³Fwe kupwən meste pehe nəpin
 səvəi Jon, profet me pam mine Loa
 səvəi Moses kamhəni irapw narim-
 nari me sə tuhəuvehe.¹⁴t¹⁴Nənə trini
 minuə rerimiahaha ragien ti niregi-
 ien nəgkiariien i səiou, iakani pehe
 tukumiahaha i mə Jon in nə Elaeja sə
 profet me həməni mə truvehe mwi.
¹⁵l¹⁵ərmama sə nəkwəregin rarə ti
 niregiiien nari traməkeikei mətərig
 amasan.

¹⁶T¹⁶akini nəfe nəgkiariien
 musipekin ia noien səvəi nərmama
 ipwet mine? Irəha həmwhen ia
 nəkwərhakwərha me kamhəkure ia
 kwopun kamapir ikin, mamhəkwein
 pen ia irəha me nepwin mə,

¹⁷'¹⁷Kimaha iahani nīpu səvəi nagie-
 nien tukumiahaha,

mətə kimiahaha hiəpko mhə tanis.

lahani nīpu səvəi nemhəien,

mətə kimiahaha hiəpkasək mhə.'

¹⁸l¹⁸akani iamihhi irə ti nəri nə
 mə Jon riməuvehe, miəpkəni
 mhə nari, məpwəh nənimwiien
 waen, nənə irəha həni mə,
 'ləremhə rarə irə.'¹⁹v¹⁹lou ləməti
 lərmama iakiməuvehe, maməni
 nari, mamənimwi rəmwhen a
 ia nirəha, nənə irəha həni mə,
 'Hətə ro iəmə nəha, in raməni

pik nari, mamənimwi mamakonə
 i, mamavən pəri irəha nərmama
 səməmə kamərəku pen takis
 minraha mine nərmama ərəha me
 nepwin mwi!' Mətə noien amasan
 me səvəi nərmama səməmə
 kamhesi pen nukurəniien səvəi
 Kumwesən kamhahatən pen mə
 nukurəniien nəha ro nīpərhiienien."

lesu raməgkiari skai m nərmama nepwin

²⁰l²⁰a nəpin nəha lesu rinaməgkiari
 skai m nərmama me ia taon me sə
 in rino nīmətəien asori me səvənhi
 rīpik ikin, ti nəri nə mə irəha
 həkəpwəh mhə noien ərəha me
 səvənraha.²¹w²¹In rini mə, "Trərəha
 anan tukumiahaha nəkur Korasin!
 Trərəha anan tukumiahaha nəkur Pet-
 saeta! Iakino raka nīmətəien asori
 me ia taon mi səkimiahaha, mətə
 kimiahaha hiəpəpwəh mhə noien
 ərəha me səkimiahaha. Rīpini minuə
 iakino nīmətəien me nəha ia taon
 mi nəha Təea mine Saeton, tui
 raka ko nərmama me ikin hə-
 narkahu raka tinari ivis, mhəkure ia
 nīmwrakw, mhəpwəh noien ərəha
 me səvənraha.²²x²²Mətə iou iakani
 pehe tukumiahaha i ia nəpin nəha
 Kumwesən trərpwin noien ərəha
 me irə nərpinien səkimiahaha triskai
 məpi raka nərpinien səvəi nəkur
 Təea mine Saeton.²³y²³Nənə kimi-
 aha nəkur Kapaneam. Tukəfo ia
 kimiahaha? Ko kuvehi utə kimiahaha

¹¹**11:12** Suatuk riti mwi ti niniien vas 12 in i mə: "Ia nəpin nəha Jon Paptaes rinamostat maməvisau muvehe meste ipwet mine nəmə skai me kamhousari mə tuhouraha nitətə ia neiai. Nənə nərmama səməmə kamhousari əknekin həuvnimwə pen irə."

^s**11:12** Luk 16:16 ^t**11:14** Mal 4:5, Mat 17:10-13, Mak 9:11-13

^u**11:18** Mat 3:4 ^v**11:19** Mat 9:14 ^w**11:21** Jon 3:6

^x**11:22** Aes 23, Esik 26-28, Joel 3:4-8, Amos 1:9-10, Sek 9:2-4

^y**11:23** Aes 14:13-15, Jen 19:24-28

hiəuvən ia neiai? Rekəm! Tukuvehi irapw kīmiaha hiəuvən inhəripw ia Imwei Nəkur Həuvamhə. Iakino raka nīmtətien asori me ia taon səkīmiaha, mətə kīmiaha hiəpkəp-wəh mhə noien ərəha me səkīmiaha. Ripini minuə iakino nīmtətien me nəha ia taon nəha Sotom fwe kupwən ko ramarə ihi meste ipwet mine.^{24z}Mətə iou iakani pehe tuku-miaha i ia nəpīn nəha Kumwesən trərpwin noien ərəha me irə, nərp-wīnien səkīmiaha triskai məpi raka nərpwīnien səvəi tənə Sotom fwe kupwən.”

Isu rəgnəgīni Tata səvənhi

^{25a}Ia nəpīn nəha Iesu rini irapw mə, “Tata səiou lərimənu ia neiai mine tīprənə, iakani tanak tukw ik, tī nəri nə mə ikinərkwafə narimnari me i. Nərmama səməme həukurən nari mine səməme kinahatən amasan irəha həpkətoni mhə. Mətə iko pui pen m nərmama səməme həmwən ia nīpwnəti nəkwərhakwəra me hətoni.²⁶Ouah, Tata, nəri nəha ikino ramesi pen a nətərigien amasan səim.”

Isu rəkwein nərmama mə tuhəuvehe tukwe

^{27b}Iesu rarə mini pen mwi tī nərmama me i mə, “Tata səiou rīnəmri pehe raka narimnari me pam ia rəgīk, iou Tini. Nənə iərmama riti riwən rukurən iou, mətə Tata səiou əpa. Nənə iərmama riti riwən rukurən səiou Tata, Iou əpa

mine nərmama me nəha səməme reri k ragien mə tako pui pen in mīnraha.

^{28c}Həuvehe tukw iou kīmiaha i səməme hiamo pik wok mamhəvrani nari pəmpəm me nənə pwəh iakuvei pehe napwīsien m kīmiaha.^{29d}Kīmiaha tihəuvehi nəgkīriien me səiou səməme iakamahatən kīmiaha irə, mhatipə pen ia nuramiaha rəmwən ia nəri katipə pen ia nurai kau mə trərər. Pwəh iakahatən kīmiaha ia noien me səiou. Iou iəmə afafa. Reri rei waiu. Nənə kīmiaha tihətoni napwīsien ia nīmīruien səkīmiaha.^{30e}Kīmiaha tiho iamīnhi irə tī nəri nə mə nəgkīriien sə iakamahatən kīmiaha irə rīməru, nənə narimnari me sə takuvei pehe m kīmiaha mə tihəuvehi həpwəh nīpamien.”

Isu in ramərimənu ia Sapat

12^fIa nəpīn nəha, ia Sapat riti, Iesu ramavən maməpi simwīn ia nime i wit me nepwīn. Nərmama me səvənhi nukumhə rīnamahi irəha, nənə hənəmesi kwənkwa i wit mənəmhani.^{2g}Mətə nəpīn Farisi me hətoni, həni pen tukwe in mə, “Ətə ro. Nərmama me səim kamho noien riti rīpkatukwatukw mhə ia Loa səkitaha mə tuko ia Sapat.”

^{3h}Miregi Iesu rini pen tī nīrəha i mə, “Rosi kīmiaha hiəpkəvsini raka mhə ia Nəkukuə Ikinan nəfə Kig Təvit rino fwe kupwən uə? Ia nəpīn nəha in mine nərmama me səvənhi nukumhə ramahi irəha,

^z11:24 Mat 10:15, Luk 10:12   ^a11:25 1Kor 1:26-29

^b11:27 Mat 28:18, Jon 3:35, 17:2, Fil 2:9, Jon 1:18, 10:15

^c11:28 Jer 31:25   ^d11:29 Jer 6:16   ^e11:30 1Jon 5:3

^f12:1 Dut 23:25   ^g12:2 Eks 20:10   ^h12:3 1Saml 21:1-6

⁴iKig Tevit ruvniwə ia nimwə səvəi Kumwesən, mənī bred ikinan sə raməmak ia nifətə. Ripkatukwatukw mhə ia Loa səkitaha mə in mine nərmama me səvənhi tuhāni bred nəha, mətə pris me əpa həukurən naniien. ⁵jUə rosi kimiaha hiəpkəvsini raka mhə ia Loa səkitaha mə ia Sapat me pris me fwe ia nimwə səvəi Kumwesən kamhərui loa səvəi Sapat mətə Kumwesən rətə mə irəha həpwəh noien nari riti rərəha? ⁶kIakani pehe tukumiaha i nari riti rasori məpi raka nimwə səvəi Kumwesən in i ia kwopun i. ⁷lKumwesən riməni mə, 'Iakəpwəh nokeikeiien mə nərmama tuhousi əpune nərimiru me mhəuvehi pehe miou, mətə iakokeikei mə irəha tuhāpi tī nirəha me.' Ripinua kimiaha hiəukurən nīpwrai nəgkiariien i ko hiəpwəh nīni ərhāien nərmama me səiou. Irəha həpwəh noien nari riti rərəha. ⁸mIakani iamīnhi irə tī nəri nə mə iou, ləməti lərmama, iakamərimənu ia Sapat."

lesu romasan rəgi iərmama riti

⁹lesu rəpwəh kwopun nəha, mevən, muvniwə ia nimwəfwaki səvəi nəkur Isrel. ¹⁰nIərmama riti ia nəkwai nimwəfwaki nəha rəgin rəfe. Ko rīpkuvi atukw mhə i. Farisi me həres pen lesu i mə, "Ratukwatukw ia Loa səkitaha mə ia Sapat tukomasan iərmama sə ramemhə uə rekəm?" Kamhətərig ia lesu mə trəfni irə. Trīni mīnuə rəsəni, tuhəni ərəha in tukwe.

¹¹oIesu rini pen tī nirəha i mə, "Sin ia kimiaha, trīni mīnuə sip-sip riti səvənhi rivə pen ia ruei tənə ia Sapat trəpwəh raməmak? In traməkeikei məkwtəmhiri, muvehi utə. ¹²Mətə iərmama in ramasan məpi raka sipsip! Ro iamīnhi irə ratukwatukw ia Loa səkitaha mə tuko noien amasan ia Sapat."

¹³Nənə lesu rəgkiri m iərmama sə rəgin rəfe, mīni mə, "Tiko muvi atukw rəgin." lərmama nəha ruvi atukw rəgin. Rəgin ruvehe mamasan mwi məsanin rəmwhen ia nikare rəgin. ¹⁴pMətə Farisi me həier irapw, mhousəsīmwin irəha me, mənāmhəni ərəha lesu, mənāmhətui suatuk mə tuhousi əpune in.

lesu in iəmə sə Kumwesən ruvərfi raka in

¹⁵qIesu ruvəukurən raka nətərigien səvənraha, ro pen rier ia kwopun nəha. Nərmama həpik həkurirə in. Səməme kamhemhə in ro irəha pām həuvehe mhəsanin, ¹⁶rNənə mīnise pen tī nirəha i mə tuhəpwəh nīniien nəghin kamo nərmama həregi həukurən in. ¹⁷Narimnari me i həier pehe iamīnhi mə nəgkiariien səvəi Profet Aesea truvehe mukuə. In riməni mə, ¹⁸s"Hətə ro iərmama sə ramo tukwini nari miou. Iakimərfi raka in. Iakokeikei pik in, rerik ragien tukwe. Takəmri pen Nənimwin səiou ramarə irə,

ⁱ12:4 Lev 24:5-9   ^j12:5 Nam 28:9-10

^k12:6 Mat 12:41-42, Luk 11:31-32   ^l12:7 Hos 6:6, Mat 9:13

^m12:8 Mat 8:20   ⁿ12:10 Luk 14:3   ^o12:11 Luk 14:5

^p12:14 Jon 5:16   ^q12:15 Mak 3:7-10   ^r12:16 Mat 8:4, Mak 3:12

^s12:18 Mat 3:17

nənə in trīni irapw noien atukw
watukw tī nərmama rīpko mhə
irəha nəkur Isrel.

¹⁹In trīpkəvisə mhə uə trəpwəh
nətəpaharien.

Nərmama tuhəpwəh niregiien rerin
ia suatuk me.

²⁰In truvehi məru nərmama
səməme həkiskai mhə
rəmwhen kauvehi məru kwənkwai
nig sə rəkwəpīr,

nənə səməme nəgsenraha rinami-
wən in truvehi məru irəha
rəmwhen kauvehi məru
nukumheəv ia napw sə na
trifwə.

Tro iamīnhi irə mamevən meste in
tro narimnari me pam həuvehe
mhatukwatukw.

²¹Nənə nərmama me rīpko mhə
irəha nəkur Isrel tuhəmri pen
əknekīn nətərigien səvənraha
irə."

Nərmama kamhəni ərəha lesu mə iəremhə rarə irə

²²^tNəpīn riti nərmama nepwīn
həiri iərmama riti mhəiri mhəuvehe
tī lesu. Iərmama nəha nənimen
rifwə ko rīpkəgkiari mhə tī nəri nə
mə iəremhə rarə irə. Nənə lesu ro
in ruvehe məsanīn. Iərmama nəha
rəgkiari, mətə mwi nari. ²³Nənə
nərmama me pam nənimenraha
rier. Həni mə, "Nərmama. Rosi iəmə
i in i kwənəkwus səvəi Kig Tevit ki-
taha sameitenhi uə?"

²⁴^uMətə nəpīn Farisi me həregi,
həni mə, "Rekəm! Iəmə nəha rau-
vehi nīskaiien səvəi iəremhə asori
nəha Pielsepul, maməkoui irapw
nəremhə me irə."

²⁵Mətə lesu rukurən nətərigien
səvənraha, mīni pen tī nīrəha i mə,
"Trīni mīnuə ieni riti ruai narəien
səvənhi ro kəru irə, nərmama me
səvənhi kamhousi irəha me, nītətə
sə ieni nəha ramərimənu irə tru-
vehe mərəha. Trīni mīnuə nə-
mama ia rukwənu riti uə ia nəkwai
nimwə riti həuai irəha me ia kusen
kəru, kamhousi irəha me, irəha
ko həkərə amasan mhə. ²⁶Nənə
mə nīpərhienien i Setan raməkoui
irapw nəremhə me səvənhi ia nər-
mama, noien nəha ramahatən pen
mə narəien səvənhi ro kəru. In ra-
mousi atukw a in. Mə ro iamīnhi
irə nītətə sə in ramərimənu irə
trəfərer əpwəmwis? ²⁷Kimīaha hi-
aməni iou mə iakaməkoui irapw
nəremhə me ia nīskaiien səvəi
Pielsepul. Trīni mīnuə nəgkiariien
nəha səkimīaha ro nīpərhienien,
rəfo ia nərmama me səkimīaha?
Irəha kamhəkoui irapw nəremhə
me ia nīskaiien səvəi sin? Səvəi Se-
tan? Rekəm! Ro pen ramasan mə
irəha tuhəkiri nəgkiariien i səkimī-
aha. ²⁸^vMətə iou iakaməkoui irapw
nəremhə me ia nīskaiien səvəi
Nənīmwin səvəi Kumwesən. Noien
nəha ramahatən pen mə nītətə sə
Kumwesən ramərimənu irə ruvəu-
vehe raka tukumīaha.

²⁹^wUə iərmama riti trəfo
muvnimwə, makres narimnari me
ia nəkwai nimwə səvəi iəmə skai
riti? In traməkeikei mukupwən
məkwtəmhiri iəmə skai nəha,
mərihi rəgīn mi mīne nīsun mi.
Kurirə irə in rukurən nevənien
makres narimnari me fwe ia nəkwai
nimwə səvənhi.

^t12:22 Mat 9:32-33 ^u12:24 Mat 9:34, 10:25

^v12:28 Wok Me 10:38, 1Jon 3:8 ^w12:29 Aes 49:24, 1Jon 4:4

^{30x}Iærmama sǝ rǝpkukurirǝ mhǝ iou in raman ǝpǝ ia nirak. Nǝnǝ iærmama sǝ rǝpkasitu mhǝ ia nirak, mamiri pehe nǝrmama hǝuvehe tukw iou, in ramǝkoui kirkiri irǝha. ^{31y}Ro pen iakani pehe tukumiaha i. Kumwesǝn rukurǝn nenouenouiǝn nǝrǝhǝiǝn me pam sǝmǝme nǝrmama tuho uǝ tuhǝni irǝ, mǝpwǝh nǝrpwinien. Mǝtǝ iærmama sǝ trini ǝrǝha Nǝnimwin Ikinan, Kumwesǝn tripkenuouenou mhǝ nǝrǝhǝiǝn sǝvǝnhi ia nǝpǝn riti. ³²Iærmama sǝ trini nǝgkiariien ǝrǝha riti, muǝsi lou lǝmǝti lǝrmama irǝ, Kumwesǝn rukurǝn nenouenouiǝn nǝrǝhǝiǝn sǝvǝnhi, mǝpwǝh nǝrpwinien. Mǝtǝ iærmama sǝ trini nǝgkiariien ǝrǝha riti muǝsi Nǝnimwin Ikinan i, Kumwesǝn tripkenuouenou mhǝ nǝrǝhǝiǝn sǝvǝnhi ia nǝpǝn riti. Nǝrpwinien sǝvǝnhi trarǝ ia nitǝtǝ ipwet mine mine ia nitǝtǝ sǝ tripkuvehe.”

Iesu rǝgkiari ia kwǝnkwai nei me

^{33z}“Nei amasan rukuǝ nukwai nei amasan, mǝtǝ nei ǝrǝha rukuǝ nukwai nei ǝrǝha. Nei amasan uǝ nei ǝrǝha tihǝtǝ sas a ia kwǝnkwaurau. ^{34a}Kimiaha hiǝmwhen ia kuse snek me sǝmǝme kamhahi ǝpune iǝrǝmǝ! Kimiaha nǝkur ǝrǝha tihǝfo mhǝni nǝgkiariien amasan? Ko hiǝpko mhǝ, ti nǝri nǝ mǝ iærmama ramǝgkiari, ramini irapw a nǝfe nǝtǝrigien rerin rukuǝr irǝ. ³⁵Iærmama amasan rani irapw nǝgkiariien amasan ti nǝri nǝ mǝ rerin

rukuǝr ia nǝtǝrigien amasan. Iærmama ǝrǝha rani irapw nǝgkiariien ǝrǝha ti nǝri nǝ mǝ rerin rukuǝr ia nǝtǝrigien ǝrǝha. ³⁶Iakani pehe tukumiaha i ia nǝpǝn nǝha Kumwesǝn trǝkiri nǝrmama me irǝ ti noiǝn me sǝvǝnraha, in trǝres nǝgkiariien ǝrǝha me pam sǝ nǝrmama me hǝmǝni ǝnpapen, nǝnǝ irǝha tuhamǝkeikei mhǝni pen tukwe in mǝ hǝnǝfo irǝ mhǝni. ³⁷Nǝgkiariien me sǝim sǝ ikamini, Kumwesǝn trǝkiri nǝgkiariien me nǝha mǝtǝ sas ia niram mǝ ik iærmama atukwatukw uǝ ik iærmama ǝrǝha.”

Farisi me mine nahatǝn me sǝvǝi Loa kamhǝres nimtǝtien riti

^{38b}Nǝnǝ nahatǝn me nǝpwin sǝvǝi Loa mine Farisi me hǝni pen ti lesu i mǝ, “lahatǝn. Kimaha iahokeikei mǝ tiko nimtǝtien riti pwǝh iahǝtoni ro.”

^{39c}Mǝtǝ lesu rini pen ti nirǝha i mǝ, “Kimiaha nǝrmama ipwet mine hiamǝtui a nimtǝtien ti nǝri nǝ mǝ noiǝn sǝkimiaha rikou. Kimiaha hiǝnǝpwǝh Kumwesǝn rǝmwhen pran sǝ rǝpwǝh iærman sǝvǝnhi mamesi pen iærmapǝ. Kumwesǝn trǝpwǝh nuvei peheien nimtǝtien riti mwi m kimiaha, mǝtǝ nimtǝtien ǝpa sǝvǝi Profet Jona. ^{40d}Fwe kupwǝn Profet Jona ramǝmak ia tipwi nǝmu asori nǝpǝn ia ran kahar mine nǝpǝn ia nǝpǝn kahar. Rǝmwhen a mwi iou, lǝmǝti lǝrmama, takarǝ ia reri tiprǝnǝ nǝpǝn ia ran kahar mine nǝpǝn

^x12:30 Mak 9:40, Luk 9:50   ^y12:31 1Tim 1:13, Hip 6:4-6, 10:26

^z12:33 Mat 7:16-20   ^a12:34 Mat 3:7, 15:18, Mat 23:33, Luk 3:7

^b12:38 Mat 16:1, Luk 11:16, Jon 6:30, 1Kor 1:22   ^c12:39 Mat 16:4

^d12:40 Jon 1:17

ia nāpīn kahar. ^{41e}Ia nāpīn nāha Kumwesən trākiri nārmama me irə tī noien me sāvənraha, nāmə Nineve tuhərer irəha nārmama ipwet mīne, nənə mhəni mə irəha nəkur ərəha me. Iakani iamīnhi irə tī nəri nə mə nāpīn nāmə Nineve həregi Profet Jona raməvisau, irəha hərərig ia noien ərəha me sāvənraha. Mətə hətə ro! Iərmama riti in rasori ia Profet Jona in i ia kwopun i. ^{42f}Ia nāpīn nāha Kumwesən trākiri nārmama me irə tī noien me sāvənraha, prən asori sə rīnamərimənu ia tənə Sipa fwe kupwən trərer irəha nārmama ipwet mīne, nənə mīni mə irəha nəkur ərəha me. Iakani iamīnhi irə tī nəri nə mə prən nāha ruku pen ia nīkare tənə fwe isipwīn anan muvehe mə trīregi nukurənien sāvəi Solomon. Mətə hətə ro! Iərmama riti in rasori ia Solomon in i ia kwopun i.

⁴³Nāpīn kīnəkoui irapw nānimwīn ərəha riti ia iərmama, nānimwīn ərəha nāha trəfo irə? Trevən mavən ia kwopun me sə nui riwən ikin, mamətui kwopun trapwīs ikin. Mətə mə rīpkətoni mhə, ⁴⁴trəgkiari iamīnhi irə mə, 'Təkrərig mwī mevən tī nimwə fwe səiου sə iakiməier irə.' Nənə nāpīn rīrərig muvehe, trətoni mə nimwə nāha ro tekīn, kinaies amasan irə, narimnari me pam kamhəmriəmər a ia təmwhəkīnraha. ⁴⁵Nənə in trevən miri mwī nānimwīn ərəha me sefen səməme hərəha mhəpi raka in, miri irəha mhəuvehe, mhəuvnimwə mwī, nənə mhərə ia reri iərmama nāha. Nənə nīmīruien sāvəi iərmama nāha

truvehe mərəha anan məpi raka sə kupwən. Nəri nāha iakani truvehe meste nārmama ərəha me i ipwet mīne."

Mama me sāvəi Iesu mīne piəvni me mīni kītiriməni me

^{46g}Nāpīn Iesu raməgkiari m nər-mama, nārmama nepwīn hətoni piəvni me mīne mama sāvənhi kamhərer fwe iruə mamhəres in mə tuhəgkiari ro min. ⁴⁷Nənə iərmama riti rīni pen tī Iesu i mə, "Ətə ro! Səim mama mīne piəm me kamhərer fwe iruə, mamhətui ik. Irəha hokeikei mə tuhəgkiari mik."

⁴⁸Mətə Iesu rīni mə, "Sin nāha səiου mama? Nīsīmə nāha piak me?" ⁴⁹In ruini rəgīn ia nārmama me sāvənhi, mīni mə, "Kīmīaha i mama me səiου. Kīmīaha i piak me. ^{50h}Iərmama sə ramo nəkwaī Tata səiου fwe ia neiai, in nə piak mīne kītirimak mīne mama səiου."

Iesu rusipekīn ia iərmama sə rauini nuni nari

13 Ia nāpīn nāha Iesu rier ia nimwə mevən məkure ia nīkare nui asori. ²ⁱNārmama me həpik həuvehe mhousəsīmwīn pen irəha me tukwe. Ro pen Iesu rəputə ia nītətə ouihi riti fwe per-aha məkure irə. Nārmama me pam kamhərer parei ia nīpəkīr. ³Nənə in rani narimnari me rīpik tī nīrəha i, mausipekīn, mamīni mə, "Həregi ro. Nāpīn riti, iərmama riti revən mə truini nuni nari me ia nəmhiən sāvənhi. ⁴Nāpīn rauini nuni nari me, nuni nari me nep-wīn həsas pen ia suatuk, nənə menu me həuvehe mhani pam.

^e12:41 Jon 3:5 ^f12:42 Mat 12:6, 1King 10:1-10

^g12:46 Mat 13:55 ^h12:50 Jon 15:14, Rom 8:29 ⁱ13:2 Luk 5:1-3

⁵ Nepwɪn hɛsas pen ia tɛkure kɛp-wier tɪprɛnɛ rouihi ikin. Hɛuverɛ ak-wauakw a tɪ nɛri nɛ mɛ nuanraha rɪpkɛiwaiu amasan mhɛ ia tɪprɛnɛ. ⁶Mɛtɛ nɛpɪn meri rɛkwiri, mɛnhi, haukei pam tɪ nɛri nɛ mɛ nuanraha rouihi. ⁷Nuni nari me nepwɪn hɛsas pen ia tɪprɛnɛ sɛ nɛkwus ɛrɛha rauviris ikin. Nɛkwus ɛrɛha me hɛuviris mhɛuvehe mhousɛman pam irɛha. ⁸Nɛnɛ nuni nari me nepwɪn hɛsas pen ia tɪprɛnɛ amasan, nɛnɛ mhɛukuɛ. Nepwɪn kwɛnkwan hantret, nepwɪn kwɛnkwan sikisti, nepwɪn kwɛnkwan toti. ⁹Iɛrmama sɛ nɛkwɛregɪn rarɛ tɪ nɪregiɪen nari tramɛkeikei mɛtɛrɪg amasan.”

¹⁰Kurirɛ irɛ nɛrmama me sɛvɛi lesu hɛuvehe, mhɛni pen tukwe in mɛ, “Rɛfo ikamɛgkiari m nɛrmama ia nusipekinien me?”

¹¹Mɪregi lesu rɪni pen tɪ nirɛha i mɛ, “Kɪmiaha nɛrmama me sɛiɔu kɪnɛsevɛr ia suatuk tukumiaha hiɛukurɛn narimnari me i ia nɪtɛtɛ ia neiai^{§§} hɛnamɛrkwafɛ fwe kupwɛn. Mɛtɛ nɛrmɛpɛ me, kɪpkɛsevɛr mhɛ ia suatuk tɪ nirɛha mɛ tuhɛukurɛn narimnari me nɛha iamɪnhi. ¹²JRo iamɪnhi irɛ tɪ nɛri nɛ mɛ iɛrmama sɛ kuvei pen nari riti min, ro wok irɛ, tukuvei pen sɛ rɛkwaku min, nɛnɛ in truvehi rɛmwhen mɛpi raka. Mɛtɛ iɛrmama sɛ kuvei pen nari riti min, ro nɛri auɛr a irɛ, tukuvei raka pam tukwe. ¹³kIou iakamɛgkiari mɪnraha ia nusipekinien me tɪ nɛri nɛ mɛ kamhɛtui, mɛtɛ hɛpkɛtɛ mhɛ nari. Kamhɛregi, mɛtɛ hɛpkregi mhɛ nari mhɛukurɛn.

¹⁴Noien sɛvɛnraha ro nɛgkiariɪen i sɛvɛi Profet Aesea ruvɛuvehe muvɛukuɛ. Rɪni mɛ, ‘Kɪmiaha tihɛregi, mhɛregi, mhɛregi, mɛtɛ tɪ nɛpɪn riti tihɛpkregi mhɛ mhɛukurɛn.

Tihɛtoni, mhɛtoni, mhɛtoni, mɛtɛ tɪ nɛpɪn riti tihɛpkɛtoni mhɛ mhɛukurɛn.

¹⁵Tro iamɪnha irɛ, tɪ nɛri nɛ mɛ reri nɛrmama me i ruvɛskai raka.

Hɛnɛsisɛg raka ia nɛkwɛregɪnraha mɪne nɛnimenraha.

Mɛtɛ trɪni mɪnuɛ hɛrpwɛh noien iamɪnha irɛ,

nɛfe nɛghɪn tuhɛukurɛn nɛtoniɪen ia nɛnimenraha

nɛnɛ mhɛregi ia nɛkwɛregɪnraha, uɛ tuhɛukurɛn ia rerɪnraha,

nɛnɛ mhɛrari mhɛuvehe tukw iou, nɛnɛ tako irɛha hɛuvehe

mhɛsanɪn.’

¹⁶mMɛtɛ kɪmiaha nɛmɪmiaha ramɛtɛ nari, nɛkwɛregimiaha ramregi nari. Ro iamɪnhi irɛ rerɪmiaha tramɛkeikei magien.

¹⁷Iakamɪni nɪpɛrhienien tukumiaha i mɛ fwe kupwɛn profet me hɛpɪk mɪne nɛkur atukwatukw me hɛpɪk hokeikei mɛ tuhɛtɛ narimnari me i hiamɛtɛ, mɛtɛ hɛpkɛtɛ mhɛ. Hokeikei mɛ tuhɛregi nɛgkiariɪen me i hiamregi, mɛtɛ hɛpkregi mhɛ.

¹⁸Hɛtɛrɪg iou pwɛh iakɪni irapw nɪpwrai nusipekinien sɛvɛi iɛrmama sɛ rauini nuni nari me. ¹⁹Nuni nari sɛ rɛsas pen ia suatuk rɛmwhen ia iɛrmama sɛ ramregi nɛvisaiɪen ia nɪtɛtɛ sɛ Kumwesɛn ramɛrɪmɛnu irɛ, mɛtɛ in rɪreirei nɪpwrɛn. Ro pen Setan

§§**13:11** Nɛpɪn rɪpɪk Matiu rani nɛgkiariɪen i mɛ “Nɪtɛtɛ ia neiai.” Nɪpwrɛi nɛgkiariɪen i in i “Nɪtɛtɛ sɛ Kumwesɛn ramɛrɪmɛnu irɛ.”

j**13:12** Mat 25:29, Mak 4:25, Luk 8:18, 19:26 k**13:13** Dut 29:4

l**13:14** Jon 12:40, Wok Me 28:26-27 m**13:16** Luk 10:23-24

ruvehe akwauakw, muvehi raka nægkiariien naha ia nətərigien səvənhi. ²⁰Nuni nari sə rəsas pen ia təkure kəpwier rəmwhen ia iərmama sə ramregi nægkiariien amasan, nənə təkwtəkwuni a ruvehi, magien tukwe. ²¹Mətə nægkiariien naha rīpkeiwaiu amasan mhə ia rerin rəmwhen ia nuai nei me. In truvehi nægkiariien naha səvəi nəpīn ouihī a. Nəpīn nərmama tuho nəmīsəien min, uə tuhometə in tī nægkiariien amasan, traraka akwauakw a irə. ²²Nuni nari sə rəsas pen ia tīprənə nəkwas ərəha rəuviris ikin rəmwhen ia iərmama sə rīregi nægkiariien amasan, mətə ramətərig pik ia narimnari me səvəi tīprənə i. Mane rameikuə irə, mavi raka nətərigien səvənhi. Nətərigien me naha housəman nægkiariien amasan. Rəpwəh nukuəien. ²³Mətə nuni nari sə rəsas pen ia tīprənə amasan rəmwhen ia iərmama sə rīregi nægkiariien amasan, mukurən nīpwrən, mukuə. Riti nukwan toti, riti nukwan sikisti, riti nukwan hantret.”

Iesu rusipekīn ia nurhi ərəha

²⁴Nənə Iesu rīni nusipekīnien riti mwi tī nirəha i mə, “Nītətə ia neiai rəmwhen ia iərmama sə ruini nuni nari amasan me ia nəmhiən səvənhi, ²⁵mətə nəpīn nərmama me səvənhi kamhapri, iərmama sə raməmwəki in ruvehe, muini pen mwi nuni nurhi ərəha ia nəkwai nəmhiən naha, nənə mier mamevən. ²⁶Nəpīn nuni nari amasan me həutə pehe, mətə nurhi ərəha mwi rutə ia rerinraha.

²⁷Iəmə asori nəha səvənhi nərmama nēpwīn kamho tukwini nari min. Irəha həuvehe, mhəni pen tukwe in mə, ‘Iəmə asori. Ikinəpwei nuni nari amasan me ia nəmhiən səim. Mətə rəfo nurhi ərəha mwi fwe ikin?’

²⁸Mīregi in rīni pen tī nirəha i mə, ‘Kwa iərmama sə raməmwəki iou rino.’

Mīregi nərmama səməme kamho tukwini nari min həni pen tukwe in mə, ‘Ro iamihni irə ikokeikei mə kimaha tahəuvən mheivi raka nurhi ərəha?’

²⁹Mətə in rīni mə, ‘Rekəm. Rərəha mə kimiaha hiameivi utə nurhi ərəha, nənə mheivi utə pekin sə ramasan me. ³⁰Pwəh irəha həutə pəri meste nəpīn nəha tuhəmrue irə. Ia nəpīn nəha takini pen tī nərmama me səiou səməme tuhesi kwənkwai nari amasan me nəha mə, Kimiaha tihəkupwən mhousəsīmwin nurhi ərəha, mhərihi tərini ia kusen me mə tukərarki pen ia napw. Mətə kwənkwai nari amasan me kimiaha tihəpeki, mhəuvehe, mhəmri ia nimwə səiou sə iakamoeite nəveginien ikin.’”

Iesu rusipekīn ia nuni nei sə rouihi anan

³¹Iesu rīni irapw nusipekīnien riti mwi tī nirəha i, mīni mə, “Nītətə ia neiai rəmwhen ia kwənuni nei nəha mastat. Iərmama riti ruvehi, məpwei ia nəmhiən səvənhi. ³²Nuni mastat in rouihi anan ia nuni nei me, mətə nəpīn rutə, rasori məpi raka nəpigīn me pam, muvehe mo nei irə, menu me ia nīmagouagou həu-

vehe mho pen kwætəpag me səvən-
raha ia rəgɪn me.”

Iesu rusipekɪn ia yis

³³ Nənə Iesu rɪni pen nusipekɪnien
riti mwi tɪ nɪrəha i, mɪni mə, “Nɪtətə
ia neiai rəmwhen ia yis sə pran riti
ruvei, mərəpi irau flaoa rɪpɪk, nənə
məpwəh meste yis rəse floa me
pam rəsisi.”

³⁴ Iesu rəgkiari m nərmmama me ia
nusipekɪnien me a. Nəgkiariien riti
mwi riwən rɪni mahatən irəha irə.

³⁵ Iesu ro iamɪnhi irə mə nəgkiariien
i profet riti səvəi Kumwesən rɪmənɪ
fwe kupwən truvehē mukuə. Rɪni
mə,

“Takəgkiari ia nusipekɪnien me,
mɪni irapw narimnari me sə
iakɪnərkwafə i nəpɪn nəha
iakɪno tɪprənə i meste pehe
ipwet mɪne.”

Nɪpwrai nusipekɪnien səvəi nurhi ərəha

³⁶ Iesu rəgkiari pam, məpwəh
nərmmama me, muvnimwə ia nək-
wai nimwə. Nənə nərmmama me
səvənhi həuvehe tukwe, mhəni mə,
“Tikəusiərə pui pehe ro nɪpwrai
nusipekɪnien nəha ikimənɪ ia nurhi
ərəha sə rutə ia nəmhien.”

³⁷ Mɪregi Iesu rɪni mə, “lərmama
sə rauini nuni nari amasan me in nə
iou, ləmətɪ lərmama. ³⁸ P Nəmhien
in nə tɪprənə i. Nuni nari amasan
me irəha nə nɪpwnətɪ nɪtətə sə
Kumwesən ramərɪmənɪ irə. Nurhi
ərəha me irəha nə nɪpwnətɪ Se-
tan, iərəmhə ərəha. ³⁹ lərmama sə
rəmwəki iəmə asori səvəi nəmhien,
muini pen nurhi ərəha in nə Setan.

Nəpɪn nuni nari amasan me həm-
ruə irə in nə nəpɪn sampam. Nənə
nərmmama me nəha həuvən mhesi
kwənkwan irəha nə nagelo me.

⁴⁰ Rəmwhen mə nərmmama
housəsɪmwɪn nurhi ərəha, nənə
mhəuvani ia napw, ia nəpɪn
sampam tro mwi iamɪnhi irə.

⁴¹ Lou, ləmətɪ lərmama, takərhi
pen nagelo me səiou, həuvən ia
kwopun me səiou sə iakamərɪmənɪ
ikɪn. Nənə irəha tuhəpeki raka
narimnari me pam səməme kamho
nərmmama kamhəmwei ia nərəhαιen
mɪne nəkur ərəha me pam, ⁴² s nənə
mhərarki pen irəha ia napw asori.
Ia kwopun nəha nərmmama tuhasək,
mhahi tərini revɪnraha. ⁴³ t Nənə
nəkur atukwatukw tuhəuvnimwə
ia nɪtətə sə Tata səvənraha
ramərɪmənɪ irə, nənə mhəhiapw
rosi meri. lərmama sə nəkwəregɪn
rarə traməkəikei mətərɪg amasan.”

Iesu rusipekɪn ia mane asori sə kɪnɪmwi ia tɪprənə

⁴⁴ u “Nɪtətə ia neiai rəmwhen ia
mane asori kɪnɪmwi ia tɪprənə riti.
lərmama riti raman mətɔni mane
nəha, rarə mɪnɪmwi mwi. Tɪ nəri
nə mə rerɪn ragien pɪk, in rəmri
pen nəmri nari ia narimnari me
pam səvənhi, muvehi mane irə,
nənə mevən muvehi nəmri tɪprənə
nəha.”

Iesu rusipekɪn ia kəruətərei amasan riti kani mə pel

⁴⁵ “Nənə riti mwi. Nɪtətə ia neiai
rəmwhen ia iərmama riti sə ramə-
tui kəruətərei amasan me nəha
kani mə pel mə trəmri pen nəmri

^p13:38 1Kor 3:9 ^q13:40 Mat 7:16, Jon 15:6

^r13:41 Mat 24:31, Mat 25:31-46, Mak 13:27 ^s13:42 Mat 8:12

^t13:43 Dan 12:3 ^u13:44 Mat 19:29, Luk 14:33, Fil 3:7

nari ia niraha, nane muvehi mane.
⁴⁶Nepin ratoni pel riti nanimen ruta pik, revan mamri pen namri nari ia narimnari me pam savanhi, muvehi mane ira, nane mevän muvehi namri pel naha.”

lesu rusipekin ia net

⁴⁷“Nane riti mwi. Nitata ia neiai ramwhen ia net sa kararki pen ia nakwai tasi, ruvehi namu me sapamsapa. ⁴⁸^vNepin net ruvaukuar, narmama havi parei, mhakure, manamhouai namu me. Sa ramasan me kamhavai pen ia taneripw me, mata sa reraha me kamhararki. ⁴⁹Tro mwi iamihhi ira ia nepin sampam. Nagelo me tuhävän, mhapeki raka nakur araha ia reri nakur amasan, ⁵⁰^wnane mhararki pen iraha ia kwopun napw asori rauak ikin. Ia kwopun naha narmama tuhasak, mhahi tarini revänraha.”

⁵¹lesu ragkiari pam, nane mares pen narmama me i savanhi ma, “Narimnari me i iakini pehe tukumihhi i hiaregi mhakuran nipwranraha ua rekam?”

Miregi iraha hani ma “Ouäh. Kimaha iahakuran.”

⁵²Miregi lesu rini pen ti niraha i ma, “Ro iamihhi ira iarmama sa kupwän in iahatän savai Loa, mata kurira ira kahatän amasan in ia nitata ia neiai, in ramwhen ia iama asori riti nauta me ripik fwe ia nakwai nimwa savanhi. In rukuran nu-

vniwänien mipiki raka nauta me sa vi irau nauta me sa tui.”*

Nakur imwei lesu hapwäh nisaiien in

⁵³^xNepin lesu rini irapw pam nusipekinien me i, in rapwäh kwopun naha, ⁵⁴^ymevän ia Nasaret, imwani atukwatukw, minamahatän narmama ia nakwai nimwafwaki savai nakur Isrel. Iraha nanimenraha rier. Hani ma, “Iama i ruvehi nukuranien naha paku? Ramäfo mamo nimtätien me i? ⁵⁵^zKwa tini Josef i iama sa rimävvrhakin nimwa! Savanhi mama na neghin na Meri. Pivni me na Jemes, Josef, Jutas, mine Saemon. ⁵⁶Kitirimani me pam hamara ia rukwänu i kitaha minraha. Ro iamihhi ira iama i ruvehi narimnari me naha paku?”
⁵⁷^aNane reränraha ripkagien mha ti lesu. Hapwäh nisaiien in.

Mata lesu rini pen ti niraha i ma, “Narmama ia kwopun me kamhasiai profet riti, mata nakur imwani me mine narmama samame kamhara ia nakwai nimwa savanhi ko hapwäh nisaiien in.”

⁵⁸Nane lesu ripko mha nimtätien me ripik ia kwopun naha, ti nari na ma nakur imwani me hapwäh niniien niparhienien ira.

Jon Paptas remhä

14 ia nepin naha narmama kamhani pik neghi lesu. Nepin Kig Herot riregi negkiariien

***13:52** lesu rusipekin ia nauta me sa vi mine nauta me sa tui. Nauta me sa vi ramwhen ia negkiariien sa ramak ia Niutestamen. Nauta me sa tui ramwhen ia negkiariien sa ramak ia Oltestamen.

^v**13:48** Mat 22:9-10   ^w**13:50** Mat 13:42, Luk 13:28

^x**13:53** Mat 7:28   ^y**13:54** Jon 7:15   ^z**13:55** Jon 6:42

^a**13:57** Jon 4:44

sävənraha, ²rini pen ti nǎrmama sǎmǎme kamho tukwini nari min mǎ, "In nǎha Jon Paptaes. Rinǎtui mwi ia nemhǎien sǎvǎnhi ro pen rauvehi niskaiien mamō nǎmtǎtien me."

³^bKig Herot rini iaminihi irǎ ti nǎri nǎ mǎ fwe kupwǎn in rǎkwtǎmhirijon, mǎrihi in, muvehi puvnimwǎ ia kalapus ti Herotias, pran sǎvǎi piǎvni nǎghin nǎ Filip. ⁴^cNiemaha ramǎpi pran nǎha ti nǎri nǎ mǎ Jon rini pen ti Kig Herot i mǎ, "Ikakres pran sǎvǎi piǎm noien nǎha rǎp-katukwatukw mhǎ ia Loa." ⁵^dKig Herot rokeikei mǎ trousi ǎpune Jon, mǎtǎ rehekir nǎrmama ti nǎri nǎ mǎ irǎha hǎni mǎ Jon in profet riti.

⁶Mǎtǎ nǎpin ko nǎveginien asori riti sǎ rahatǎn pen nǎpin Kig Herot rinǎtui irǎ, pran ouihi sǎvǎi Herotias ruvehe motanis ia nǎnimenraha, mǎ Kig Herot rerin ragien. ⁷Ro pen Kig Herot rini nǎkwǎn muvehi kwǎsuahi tukwe mǎ truvei pen nǎfe nǎghin pran ouihi i trǎres i. ⁸Ia nǎpin nǎha mama sǎvǎi pran ouihi rǎgkiari min, mini pen nǎtǎrigien sǎvǎnhi tukwe. Nǎnǎ pran ouihi nǎha revǎn mini pen ti Kig Herot i mǎ, "Tikevǎn muvehi kǎnkapwǎ Jon Paptaes ia tikiplet muvehi muvehe ia kwopun i muvei pehe miou." ⁹Nǎpin Kig Herot rǎregi nǎresien nǎha, rerin rǎpou. Mǎtǎ ti nǎri nǎ mǎ rimǎuvehi kwǎsuahi ia nǎmri nǎmǎ asori me sǎmǎme kamhani pǎri nari irǎha min in rini nǎkwǎn mǎ tukuvei pen. ¹⁰^eIn rǎrhi pen iarugǎn riti sǎvǎnhi revǎn ia kalapus, mǎrai raka kǎnkapwǎ Jon, ¹¹mǎmri pen ia tikiplet, muvehi

muvehe, muvei pen m pran ouihi. Pranouihi nǎha ruvehi mevǎn, muvei pen m mama sǎvǎnhi. ¹²Nǎnǎ nǎrmama me sǎvǎi Jon hǎuvehe, mhǎuvehi nǎpwrǎn, mhǎuvǎn, mhǎnimwi. Kurirǎ irǎ hǎuvǎn mhǎni pen ti lesu.

lesu rǎkwmani nǎrmama me irǎha pam faef-taosen

¹³Nǎnǎ nǎpin lesu rǎregi nǎgkiariien i, rǎputǎ ia nitǎtǎ ouihi, mǎp-wǎh kwopun nǎha, mevǎn in ǎpa ia kwopun riti nǎrmama hǎiwǎn ikin. Mǎtǎ nǎrmama me hǎregi, hǎier ia taon me, mhavǎn a, mhǎkurirǎ in. ¹⁴^fNǎpin in ruvarei, rǎtoni nǎrmama hǎpik, nǎnǎ rerin rǎkwǎpir ti nirǎha. Nǎnǎ in ro nǎrmama me sǎvǎnraha sǎmǎme kamhemhǎ hǎuvehe mhǎsanin.

¹⁵Nǎpin rinamǎruarǎv meri na trivǎ, nǎrmama me sǎvǎi lesu hǎuvehe mhǎtǎ in, mhǎni mǎ, "Rinamǎpitǎv. Kwopun i nǎveginien riwǎn ikin. Ramasan mǎ tikǎrhi pen nǎrmama me i hǎuvǎn ia rukwǎnu me pwǎh hǎuvehi nǎmri nǎveginien sǎnǎnraha."

¹⁶Mǎtǎ lesu rini pen ti nirǎha i mǎ, "Irǎha tuhǎuvǎn ti nǎfe? Kimiaha nǎ tihǎuvei pen nǎveginien minraha."

¹⁷Mǎregi irǎha hǎni pen tukwe in mǎ, "Nǎveginien sǎnǎtaha rǎpwǎh nǎmwhenien. Bred krirum mine nǎmu kǎru a i."

¹⁸Mǎregi lesu rini mǎ, "Hǎuvehi irǎha mhǎuvehe tukw iou." ¹⁹^gIn rini nǎkwǎn mǎ nǎrmama tuhǎkure ia nurhi. Ruvehi bred krirum mine nǎmu kǎru, mǎkwǎtǎ ia nǎmagouagou, mǎfwaki mini

^b14:3 Mat 11:2   ^c14:4 Lev 18:16, Lev 20:21   ^d14:5 Mat 21:26

^e14:10 Mat 17:12   ^f14:14 Mat 9:36

^g14:19 Mat 15:35-39, Mak 8:6-10

vivi Kumwesən tukwe, məkwsen bred me, muvei pen m nərmama me səvənhi, nənə irəha həpeki pen m nərmama. ²⁰^hNərmama pam hani nari tīpwīnraha rəsisi. Nənə nərmama me səvəi lesu həvai pen nīpərpəri nəveginien me nəha sə hənani mhəpwəh rukuər ia tənəripw me irəha pam twelef. ²¹Nərmama me nəha həpik hani nari nərman nīpran mine nəkwərhakwəha. Kəvsini nərman me əpa ipaka faef-taosen.

lesu ravən ia təkure nui asori Kalili

²²Kurirə irə lesu rini pen tī nər-mama me səvənhi mə tuhəputə ia nītətə ouihi, mhəkupwən mhəpi simwīn ia nui asori. In tramo mərhi pen nərmama həuvən fwe imwən-raha me. ²³Ilesu rəsəkīr raka min-raha, mutə ia təkūər riti mə trəfwaki in əpa. Nəpīn rīnəpītəv in əpa ia kwopun nəha, ²⁴mətə nītətə ouihi nərmama me səvənhi kamhəsua i ruvan raka isipwīn tī tənə nəha. Peiau peiau me kamhəpwi tī nəri nə mə irəha kamhəu mamhəuvən ia nəmri mətəgi mwatuk.

²⁵Ia nəpīn nəha rīnamran lesu ru-vehe tī nīrəha, mamavən ia təkure nui. ²⁶^jMətə nəpīn nərmama me səvənhi həti pen mhətoni mə in ravən ia təkure nui, həhekīr, mhəni mə, “Kwa iəremhə nəha.” Nənə irəha həkwein əpwəmwis tī nəri nə mə həhekīr asori.

²⁷Mətə təkwtəkwuni a lesu rəgkiari minraha mini mə, “Kīmīaha tihəpwəh nīregiien rərəha. Kwa iou i. Tihəpwəh nehekīrien.”

²⁸Mīregi Pita rini pen tukwe in mə, “Iərimənu. Tīni minua ik nə tikīni nəkwam tukw iou i mə takavən ia təkure nui muvehe tukw ik.”

²⁹^kMīregi lesu rini mə, “Uvehe.” Ro pen Pita reivə irapw ia nəkwai nītətə ouihi, mavən ia təkure nui mevən tī lesu. ³⁰Mətə nəpīn rətoni nīmətəgi, rehekīr, minaməmwhenimw, minaməkwein əpwəmwis mə, “Iərimənu! Uvehimīru iou!”

³¹^lTəkwtəkwuni a lesu rosə pen rəgin muvehi Pita, mīni pen tukwe in mə, “Ik iərmama nahatətəien səim rīpkiskai mhə. Rəfo nətərgien səim ro kəru iamīnhi irə?”

³²Nəpīn irau krouəputə ia nītətə ouihi, nīmətəgi reiwaiu miwən. ³³^mNənə nərmama me səvəi lesu ia nəkwai nītətə ouihi hənīmwi nukurhunraha, mhəuvei pen nisīaiien səvənraha min, mhəni mə, “Nīpərhienien ik Tīni Kumwesən.”

lesu ro nəkur Kenesaret səməme kamhemhə həuvehe mhəsanīn

³⁴Irəha həpi simwīn ia nui asori, mhəuvən mhəuvarei ia tənə Kenesaret. ³⁵Nəpīn nərmama ia kwopun nəha hətoni mhəkūrən mə lesu nəha, hərhi pen nəgkiariien revən ia rukwənu me pam ia kwopun nəha. Nənə irəha həuvehi nərmama me pam səməme kamhemhə mhəuvehi mhəuvehe tī lesu, ³⁶ⁿmamhəres in mə ko irəha hərəpi a nusvenhi tīnari səvənhi. Nənə irəha pam səməme hərəpi həuvehe mhəsanīn.

^h14:20 2King 4:44   ⁱ14:23 Luk 6:12, 9:28   ^j14:26 Luk 24:37

^k14:29 Jon 21:7   ^l14:31 Mat 8:26   ^m14:33 Mak 4:39

ⁿ14:36 Mat 9:20-21, Mak 5:27-28, Luk 8:44

**Nærmama me i kambahsiai
Kumwesən ia tərhunraha əpa**

15 Ia nəpən nəha Farisi me mine nahatən me səvəi Loa həier ia Jerusalem, mhəuvehe ti lesu, mhəni mə, ²⁰“Rəfo nærmama me səim kambahui nitətə səvəi kaha kupwən me? Nəpən hani nari, həp-kukupwən mhə mhərkwerig.”

³Miregi lesu rini pen ti nirəha i mə, “Rəfo kimiaha hiamətəfi nəgkiariien səvəi Kumwesən mə tihesi pen narəien səkimiaha?

⁴PKumwesən riməni nəkwən mə, ‘Tikisiai tata mine mama səim.’ In riməni mwi mə, ‘Trini minuə iərmama riti rani ərəha tata mine mama səvənhi, tukaməkeikei kousi əpune in.’ ⁵Mətə kimiaha hiaməni mə, ‘Trini minuə iərmama riti rini pen ti səvənhi tata mine mama mə, Səiou narimnari me sə trasitu ia kimirau ro ikinan i səvəi Kumwesən, ⁶ramasan mə in trəpwəh nuvei penien nari riti m səvənhi tata misiai in irə.’ Ia noien nəha kimiaha hiamousi raka nəgkiariien səvəi Kumwesən ia narəien səkimiaha. ⁷Kimiaha kəuətkəsua me. Fwe kupwən, Profet Aesea riməni atukwatukw kimiaha, mini mə,

⁸‘Nærmama me i kambahsiai iou ia tərhunraha, mətə rerinraha rəmak isipwın tukw iou.

⁹Kamhəfwaki auər a miou. Nəpən kamhahatən nærmama, həni mə kamhahatən nəgkiariien səiou, mətə rekəm. Kamhahatən nəgkiariien sə ruku pen a ti nærmama.’”

**Nəfe nari tro iərmama ruvehe
məmkemik ia nəmri Kumwesən**

¹⁰Nənə lesu rəkwein nærmama me həuvehe tukwe. Rini pen ti nirəha i mə, “Kimiaha tihətərig amasan ia nirak, mhəukurən nəfe takini. ¹¹qRipko mhə nəri sə ru-vnimwə ia nəkwai iərmama ramo in rəmkemik ia nəmri Kumwesən, mətə nəri sə ruku pen ia nəkwən mamier in nə ramo in rəmkemik ia nəmri Kumwesən.”

¹²Nənə nærmama me səvənhi həuvehe, mhəni pen tukwe in mə, “Ikukurən mə nəpən Farisi me həregi nəgkiariien nəha niemaha rəpi irəha.”

¹³Miregi lesu rini mə, “Nei me pam səməme Tata səiou fwe ia neiai ripkəpwei mhə ti nəpən riti keivi utə irəha. ¹⁴Kimiaha tihəpwəh irəha. Irəha nærmama kamhəri pen nærmama ia suatuk sə tuhesi, mətə nəmrinraha rıfwə. Trini minuə iərmama riti nənimen rıfwə mamiri pen iərmama riti mwi nənimen rıfwə ia suatuk sə trouesi, irau pəri trouivə irapw ia rui tənə.”

¹⁵Mətə Pita rini pen tukwe in mə, “Ni pehe ro tukumaha i nipwrai nusipekinien nəha ikiməni.”

¹⁶Miregi lesu rini mə, “Kimiaha mwi hiamreirei ihi? ¹⁷Hiəpkukurən mhə mə nəfe nari revən ia nəkwai iərmama, ramevən ia tipwın, mamier. ¹⁸Mətə nəri sə ramier ia nəkwai iərmama raku pen ia rerin fwe imwə nənə in nə ramo in rəmkemik ia nəmri Kumwesən.

^o15:2 Luk 11:38   ^p15:4 Eks 20:12, Eks 21:17, Dut 5:16

^q15:11 Mat 12:34   ^r15:14 Mat 23:16,24, Luk 6:39, Rom 2:19

¹⁹sIakani iam̄nhi irə t̄i nəri nə mə nətərigien ərəha ruku pen ia reri iərmama fwe imwə, mamier: nousi əpuneien iərmama, nakresien pran sāvəi iərməpə, noien sə nərman miñe n̄ipran kamhəiri əpnəpen irəha me, nakresien, neikuəien, n̄ini ərəhaien iərmama. ²⁰Noien me i ramo iərmama rəmkemik ia nəmri Kumwesən. Mətə tr̄ini minuə iərmama r̄ipkərkwerig mhə, maməni nari, noien nəha ko r̄ipko mhə in ruvehe məm̄kemik ia nəmri Kumwesən.”

Pran Kenan riti r̄ini n̄ipər̄hienien ia Iesu

²¹Nənə Iesu rier, məpwəh kwopun nəha, mevən ipaka t̄i taon mi nəha Taea miñe Saeton. ²²Nənə təkwtəkwuni a pran Kenan riti sə ramarə ia kwopun nəha ruvehe, mamasək, mamini mə, “lərimənu, kwənək̄wus sāvəi Kig Təvit, tikapi tukw iou! ləremhə ramarə ia prən ouih̄i səiou, mamo in raməmisə pik!”

²³Mətə Iesu rəpwəh n̄iniien nəgkiariien riti t̄i prən nəha. Nənə nərmama me sāvənhi həuvehe mamhəgkiari min, mhəni mhənuə, “Ər̄hi pen prən i ramevən, t̄i nəri nə mə rakurirə kitaha, mamasək.”

²⁴^tMiregi Iesu r̄ini mə, “Kumwesən rər̄hi pehe iou mə takuvehe əpa t̄i nəkur Isrel. Irəha həmwhen ia sipsip me hənəruēi.”

²⁵Mətə prən nəha ruvehe m̄inimwi nukurhun mi ia nənimen, m̄ini mə, “lərimənu. Tikasitu ia nirak.”

²⁶Miregi Iesu r̄ini mə, “Rəpwəh namasanien mə takuvehi

nəveginien sənəi nəkwər̄hakwər̄ha mər̄arki pen i m̄ kuri me.”

²⁷Miregi prən i r̄ini mə, “N̄ipər̄hienien, lərimənu. Mətə kuri me mwi kamhani n̄imwəkmwəki nəveginien sə raməsas irapw ia r̄uei tepol sāvəi iəmə asori sāvənraha.”

²⁸^uMiregi Iesu r̄ini pen tukwe in mə, “Prən i ikamahatətə pər̄hien. Pwəh iako mik rəmwhen sə ikokeikei.” Təkwtəkwuni a mwi prən ouih̄i sāvənhi ruvehe məsən̄in.

Iesu ro nərmama həpik həuvehe mhəsən̄in

²⁹^vIesu rier ia kwopun nəha, mavən ia n̄ikarkare nui asori Kalili, mevən mutə ia tək̄uər̄ riti məkure fwe ik̄in. ³⁰Nənə nərmama həpik həuvehe tukwe, mamhəuvehi nərmama me səməme kamhemhə. Nəpw̄in n̄isunraha rər̄fe. Nəpw̄in nənimenraha r̄ifwə. Nəpw̄in nemhəien rouraha n̄ipəri n̄ipwranraha. Nəpw̄in ho iəpou ko həpwəh nəgkiariien. Həuvehi mwi nərmama həpik mwi, mhəmri pen irəha ia n̄isui Iesu, nənə in ro irəha həuvehe mhəsən̄in. ³¹^wIa nəp̄in nəha nəpou me haməgkiari. Nərmama nemhəien rouraha n̄ipəri n̄ipwranraha həuvehe mhəsən̄in. Nərmama səməme n̄isunraha rər̄fe, həvi atukw a n̄isunraha mamhavən. Nənə nərmama nənimenraha r̄ifwə hətui mamhətə nari. Nəp̄in nərmama me hətoni, nənimenraha rier. Nənə həgnəḡini Kumwesən sāvəi nəkur Isrel.

^s15:19 Jen 8:21, Mat 12:34   ^t15:24 Mat 10:6   ^u15:28 Mat 8:10,13

^v15:29 Mak 7:31   ^w15:31 Mak 7:37

lesu rækwməni nərmama irəha pam fo-taosən

³² X¹ Ia nəpɪn nəha lesu rækwein nərmama me səvənhi həuvehe. Rini pen tɪ nirəha i mə, “Rerik rərkwəpɪr tɪ nərmama me i. Hə-narə raka nəpɪn kahar kɪtaha mɪn-raha, nənə sənənraha nəveginien ruvəiwən. lakəpwəh no keikeiien mə takərhi pen irəha fwe imwən-raha nəpɪn nukumhə ramahi irəha. Rərəha mə kamhəuvən nəmɪnraha rɪpɪtəv həmwɛi ia suatuk.”

³³ Miregi nərmama me səvənhi həni pen tukwe in mə, “Tsəuvehi bred pəku rəmwhen tsəkwmənu nərmama me i? Kwa həpɪk anan. Kɪ-taha samarə ia kwopun nəveginien riwən ikin.”

³⁴ Miregi lesu rini pen tɪ nirəha i mə, “Sənəmiəha bred kevə?”

Miregi həni mə, “Sefen mɪne kwopnəti nəmu me nɛpwɪn mwɪ fwe ikin.”

³⁵ lesu rini nəkwən mə nərmama me nəha sənənraha nəveginien riwən tuhəkure ia tɪprənə. ³⁶ Nənə ru-vehi bred nəha sefen mɪne kwopnəti nəmu me, məfwaki mɪni vivi Kumwesən tukwe. Nəpɪn rəfwaki pam, maməkwsen bred me, mau-vei pen m nərmama me səvənhi, həpeki pen m nərmama me. ³⁷ Nərmama me pam hani nari tɪpwɪn-raha rəsisi. Nəpɪn hənani raka nari, həvai pen nɪpərpəri bred mɪne nəmu me hənani mhəpwəh rukuər ia tənəɪpw sefen. ³⁸ Nərmama me nəha hani nari həpɪk anan nər-man nɪpran mɪne nəkwərəkəwərha. Kəvsini nərman me əpa irəha pam fo-taosən. ³⁹ Nənə lesu rərhi pen

irəha kamhəuvən imwənraha me. Kurirə irə rəputə ia nɪtətə ouihɪ riti, mamevən fwe kwopun riti nəghɪn nə Makatan.

Farisi me kamhəres nɪmtətien riti

16 ^Y Ia nəpɪn nəha Farisi me mɪne Satusi me həuvehe, mhəres pen lesu i mə, “Ko iko ro nɪmtətien riti sə ruku pen ia neiai pwəh iahətoni mhəkurən mə ik pərhiən Kumwesən rərhi pehe ik?”

² Miregi lesu rini mə, “Nəpɪn meri na trivə, kimiaha hiəni mə, ‘Rosi trakwakwi rukwəsikər tɪ nəri nə mə nɪmagouagou rərueɾəv.’ ³ Nənə ia nəpnəpɪn kimiaha hiəni mə, ‘Rosi nesən trauər ipwet tɪ nəri nə mə nɪmagouagou rərueɾəv, məpuə.’ Kimiaha hiəkurən nətəien nɪmagouagou, nənə mhəkurən nəfe nari nɪmagouagou ramahətən pen. Mətə rəfo hiəreirei nɪpwrai nɪmtətien me i kamo ipwet mɪne?”

⁴ ^Z Kimiaha nərmama ipwet mɪne hiamətui a nɪmtətien tɪ nəri nə mə noien səkimiaha rikou. Kimiaha hiənəpwəh Kumwesən rəmwhen pran sə rəpwəh iərman səvənhi mamesi pen iərməpə. Kumwesən trəpwəh nuvei peheien nɪmtətien riti mwɪ m kimiaha, mətə nɪmtətien əpa səvəi Profet Jona.” lesu rini nəgkiariien nəha, məpwəh irəha, mamevən.

Nahatənien səvəi Farisi me mɪne Satusi me

⁵ Ia nəpɪn nəha lesu revən irəha nərmama me səvənhi, mhəuvən mhəpɪ sɪmwɪn ia nui asori. Nərmama me səvənhi hənenouenou

^X15:32 Mat 14:14   ^Y16:1 Mat 12:38, Luk 11:16

^Z16:4 Mat 12:39, Luk 11:29

mə tuhəuvehi bred. Nəpɪn irəha həuvarei ia nɪkaren pen, ^{6a}lesu rɪni pen tɪ nɪrəha i mə, “Kɪmɪaha tɪhətui amasan, mhəsiari tɪ yis səvəi Fərɪsi me mɪne Satusi me.”

⁷Mɪregi irəha hənəmægkiari mɪn-rahə me i mə, “Rosi ramægkiari iamɪnhi irə tɪ nəri nə mə kitaha sə-nenouenou bred uə?”

⁸Nənə nəpɪn lesu rɪregi, rɪni mə, “Kɪmɪaha nahatətəien səkɪmɪaha rɪpkiskai mhə. Rəfo hiamægkiari m kɪmɪaha me mə sənəmɪaha bred riwən? ^{9b}Kɪmɪaha hiəreirei ihi? Rerɪmɪaha rɪpkrihi mhə bred krirum sə iakinəkwməni nərmama faef-taosen irə mɪne tənəripw kevə hiəməuvehi kurirə? ^{10c}Rerɪmɪaha rɪpkrihi mhə bred sefen sə iakinəkwməni nərmama fo-taosen irə mɪne tənəripw kevə hiəməuvehi kurirə? ¹¹Rəfo həreirei nɪpwrai nəgkiariien səiou? lapkægkiari mhə ia bred, mətə iakamɪni mə kɪmɪaha tɪhaməsiari tɪ yis səvəi Fərɪsi me mɪne Satusi me.” ¹²Ia nəpɪn nəha nərmama me səvəi lesu həuvehe mhəukurən mə lesu rɪpkini mhə mə tuhəsiari tɪ yis səvəi bred, mətə tuhəsiari tɪ nahatənien səvəi Fərɪsi me mɪne Satusi me.

Pita rɪni irapw mə lesu in Kristo

¹³Nəpɪn lesu ruvehe ipaka tɪ taon nəha Sisaria Filipae, rəres pen nərmama me səvənhi mə, “Nərmama kamhəni iou, ləməti lərmama, mə iou sin?”

^{14d}Mɪregi həni mə, “Nərmama nepwɪn kamhəni ik mə Jon Pəp-taes. Nepwɪn kamhəni ik mə Profet Elaeja. Nepwɪn mwi kamhəni ik mə Jeremaea uə profet riti mwi fwe kupwən.”

¹⁵Mɪregi lesu rɪni pen tɪ nɪrəha i mə, “Mətə kɪmɪaha hiaməni mə iou sin?”

^{16e}Mɪregi Saemon Pita rɪni mə, “Ik Kristo. Kumwesən sə ramɪru, tɪni nə ik.”

^{17f}Mɪregi lesu rɪni pen tukwe in mə, “Saemon, tɪni Jon, rerɪm tragien! Rɪpko mhə iərmama riti rahatən ik irə mə tikukurən nəri i, mətə Tata səiou fwe ia neiai rahatən ik irə ikukurən. ^{18g}Nənə iakani pehe tukw ik i mə ik nə Pita. Nɪpwrai nəhag nəha mə kəpwier. Ia təkure kəpwier i takuvrhəkin nakalasia me səiou rəmwhen sə kəuvrhəkin pen nimwə irə, niskai-ien səvəi nemhəien ko rɪpkouraha mhə irəha. ^{19h}Takuvei pehe ki me səvəi nɪtətə ia neiai† mik. Nəfe nari ikərihi tərini ia tɪprənə i, tukərihi tərini fwe ia neiai. Nəfe nari ikifi raka ia tɪprənə i, tukifi raka fwe ia neiai.” ²⁰Nənə lesu rɪnise pen əknekɪn tɪ nərmama me səvənhi mə, “Kɪmɪaha tɪhəpwəh nɪniien tɪ iərmama riti mə iou Kristo.”

lesu rukupwən mɪni irapw mə in tremhə nənə mətui mwi

²¹Ia nəpɪn nəha mamevən, lesu rɪnamahatən nərmama me səvənhi mə, “Takaməkeikei mevən fwe

†**16:19** Nəpɪn rɪpik Matiu rani nəgkiariien i mə “Nɪtətə ia neiai.” Nɪpwrai nəgkiariien i in i “Nɪtətə sə Kumwesən ramərɪmənu irə.”

^a**16:6** Luk 12:1   ^b**16:9** Mat 14:17-21   ^c**16:10** Mat 15:34-38

^d**16:14** Mat 14:1-2, Mak 6:14-15, Luk 9:7-8   ^e**16:16** Jon 6:69

^f**16:17** Mat 17:5, Kal 1:15-16   ^g**16:18** Jon 1:42, Efes 2:20

^h**16:19** Mat 18:18, Jon 20:23   ⁱ**16:20** Mat 17:9, Mak 9:9

Jerusalem. Nəmə asori me mine pris asori me mine nahatən me səvəi Loa tuho nəmisəien me rīpik ia nīrak, mhousi əpune iou. Mətə ia nəpīn səro kahar irə takətui mwī.”

²²Ia nəpīn nəha Pita riri raka lesu ia nīkarenraha, mīnanise pen tukwe in mə, “Iərimənu, pwəh Kumwesən trapi tukw ik, məpwəh nəseniien nərmmama tuho noien nəha ia nīram ia nəpīn riti.”

²³Mətə lesu ruvsini, mīni pen tī Pita i mə, “Setan, evən ia təkutak! Ikaməmwur mə tiko iakapəti mīmwei iamīnhi irə tī nəri nə mə nətərigien səim rīpkesi pen mhə nətərigien səvəi Kumwesən, mətə ikamesi pen a nətərigien səvəi nərmmama.”

Iərmama traməkeikei məvrani nei kamarkuauī

²⁴I Nənə lesu rīni pen tī nərmmama me səvənhi mə, “Iərmama sə rokeikei mə truvehe mo iərmama riti səiou traməkeikei məpwəh nətərigien səvənhi, muvehi utə nei kamarkuauī səvənhi, məvrani mukurirə iou. ²⁵^kIərmama sə rokeikei mə trəkwtəmhirī nīmīruīen səvənhi trarfai irə, mətə iərmama sə traraka ia nīmīruīen səvənhi tukw iou truvehi nīmīruīen rerīn. ²⁶^lTrīni mīnuə iərmama riti rīpeki pam narimnari me ia tīprənə i mo səvənhi i, nənə kurirə ikīn remhə, mətə rīpkuvehi mhə nīmīruīen rerīn, noien nəha trəfasitu irə? Uə iərmama truvei pen nəfe mərpwīn tai nīmīruīen səvənhi? ²⁷^mIou

Iəməti Iərmama takuvehe ia nīskaiien səvəi Tata səiou kīmaha nagelo me səiou. Ia nəpīn nəha takərpwīn noien səvəi nərmmama me kuatia kuatia. Nərpwīnien sə takuvei pen mīnraha tresi pen a nəfe nari irəha hənə. ²⁸Iakani nīpərhienien tukumiaha i nərmmama nerpwīn kamhərer ia kwopun i tuhəpkemhə mhə meste tuhətōni iou, Iəməti Iərmama, iakauvehe rəmwhen ia kig mə takərimənu ia nītətə səiou.”

Nīpwrai lesu ruvehe mopə

17 Nəpīn sikis rukurau, nənə lesu riri əpa Pita mine Jemes mine piəvni Jon, həutə parei ia təkuer əpwəmwis riti. ²ⁿIa kwopun nəha irəhar harətōni ia nənimenrahar nīpwrai lesu ruvehe mopə. Nənimen rəhiapw rəmwhen ia meri. Tīnari səvənhi ruvehe məpsan rəmwhen ia nukuraanien. ³Təkwtəkwuni a irəhar harətōni Profet Elaeja mine Moses krouier pehe, rouəgkiari irəhar lesu.

⁴Nənə Pita rīni pen tī lesu i mə, “Iərimənu. Ramasan mə kīmrarah iaharuvehe i. Mə ikokeikei tako tən-imwə kahar, riti səim, riti səvəi Moses, riti səvəi Profet Elaeja.”

⁵^oPita raməgkiari ihi, təkwtəkwuni a mwī nəpuə əpsan riti ruvehe muvegi irəha. Reri Kumwesən ruku pen ikīn, mīni mə, “In nəha nərik keikei. Rerik ragien tukwe. Tihətərig in.”

⁶Nəpīn Pita mine Jon mine Jemes harregi nəgkiariien nəha, harhekīr,

^j**16:24** Mat 10:38, Luk 14:27

^k**16:25** Mat 10:39, Luk 17:33, Jon 12:25 ^l**16:26** Mat 4:8-9

^m**16:27** Mat 25:31, Sam 62:12, Prov 24:12, Rom 2:6, Rev 22:12

ⁿ**17:2** 2Pit 1:16-18

^o**17:5** Sam 2:7, Aes 42:1, Mat 3:17, Mak 1:11, Luk 3:22, Dut 18:15

mharmwei, mharnimwi irapw nən-
imenrahar ia tīprənə. ⁷Mətə lesu
ruvehe mirapi irəhar, mīni mə,
“Harərer, mharəpwəh nehekīrien.”
⁸Nənə irəhar harəkwtə, harəpwəh
nətonien Moses mīne Profet Elaeja,
mətə lesu əpa irəha min.

⁹Nəpīn irəha kamheiwaiu pehe
ia təkuaer, lesu rīni pen tī nirəhar
i mə, “Kimirəhar tiharəpwəh nīnī-
ien tī iərmama riti nīmətāien nəha
hiarnətoni, meste iou, ləmətī lə-
mama, iakətui mwi ia nemhəien
səiou.”

¹⁰Nənə Pita mīne Jemes mīne Jon
harəres pen in i mə, “Rəfo nahatən
me səvəi Loa kamhəni mə Profet
Elaeja traməkeikei mukupwən mu-
vehe?”[‡]

¹¹Miregi lesu rīni mə,
“Nīpərhienien. Profet Elaeja
truvehe məmri amasan pam
narimnari me rəmwhen ia sə fwe
kupwən. ¹²rMətə iou iakani pehe
tukumirəhar i mə Profet Elaeja
ruvəuvehe raka nənə nərmama me
həpkətə sas mhə in, mətə hesi pen
nətərigien səvənraha, mho rərəha
irə. lou mwi, ləmətī lərmama,
takaməkeikei mevən ia rəgīnraha,
nənə irəha tuho nəmisəien miou.”
¹³sIa nəpīn nəha Pita mīne Jemes
mīne Jon haruvehe, mharukurən
mə lesu raməgkiari ia Jon Paptaes.

lesu rəkoui irapw iəremhə ia iəkunouihi

¹⁴Nəpīn irəha hərərig pehe mwi tī
nərmama me, iərmama riti ruvehe

tī lesu, mīnimwi nukurhun mi ia nən-
imen, ¹⁵mīni mə, “lərimənu. Tikapi
tukw iou, masitu ia nərik. Nemhəien
i nīkəvan ro in. In raməmisə pīk.
Nəpīn rīpīk ramwei pen ia napw,
mamwei pen ia nui. ¹⁶Iakuvehi in
muvehe tī nərmama me səim, mətə
irəha ko həpko mhə in ruvehe
məsanin.”

¹⁷tMiregi lesu rīni mə, “Kimiaha
nəkur ipwet mīne nahatətāien
səkimiaha riwən. Noien səkimiaha
rikou. Tsarə kitaha miou mesite
nəfe nəpīn? Tinesən mīne iakapwis
kimiaha? Kimiaha tihəuvən
mhəuvehi iəkunouihi nəha
mhəuvehi mhəuvehe.” ¹⁸Nəpīn
həuvehi mhəuvehe, lesu rīnise
pen tī iəremhə i mə, “Tikier ia
iəkunouihi i.” Nənə təkwtəkwni
a rier, iəkunouihi nəha ruvehe
məsanin.

¹⁹uKurirə irə nərmama me səvəi
lesu həuvehe tī lesu, mhəres pen
in əpa mə, “Rəfo kimaha iahəreirei
nəkoui irapwien nənīmwin ərəha
nəha?”

²⁰vMiregi lesu rīni pen tī nirəha
i mə, “Tī nəri nə mə nahatətāien
səkimiaha rīpkiskai mhə. Iakani
nīpərhienien tukumiaha i trīni
mīnuə kimiaha hiahatətə pərhien
ia Kumwesən, nəri auər a mə
nahatətāien nəha səkimiaha rouihi
anan rəmwhen ia kwənuni nei nəha
mastat, mətə hiəkukurən nīnīien tī
təkuaer i mə, ‘Təkuaer i tikaraka ia
kwopun i mevən məkure pen fwe,’

[‡]**17:10** Mal 4:5 Profet Malakae rīmāni mə Profet Elaeja trukupwən muvehe
kurirə irə Kristo ruvehe.

^p**17:9** Mat 16:20   ^q**17:10** Mal 4:5   ^r**17:12** Mat 11:14, 14:10

^s**17:13** Luk 1:17   ^t**17:17** Dut 32:5,20, Jon 14:9   ^u**17:19** Mat 10:1

^v**17:20** Mat 21:21, Mak 11:23, Luk 17:6, 1Kor 13:2

nənə trier mevən. Narimnari me pam triməru tukumiaha.”²¹ ¶

²²W Nəp̄in nərmama me səvəi lesu housəs̄imw̄in irəha me ia tənə Kalili, in r̄ini pen t̄i nirəha i mə, “Trīpko mhə tui kuvei pen iou, ləməti lərmama, ia rəgi nərmama.”²³ Irəha tuhosi əpune iou, nənə Kumwesən tro iakətui mwi ia nemhəien səiou ia nəp̄in səro kahar irə.” Nənə nərmama me səvənhi həregi rərəha anan.

lesu ruvehi silin ia nəkwai nəmu mərəku pen nəmri takis irə

²⁴X Nəp̄in lesu m̄ine nərmama səvənhi me həuvehe ia Kapaneam, nərmama səməme kamhəuvehi takis səvəi nimwə səvəi Kumwesən həuvehe t̄i Pita, mhəni mə, “Rosi iahatən səkimiaha ripkərəku mhə takis səvəi nimwə səvəi Kumwesən uə?”

²⁵M̄iregi Pita r̄ini mə, “Ouəh. In ramərəku.”

Nəp̄in Pita revən muv̄nimwə, lesu rukupwən mægkiari min, mini mə, “Saemon, ikaməfətərig irə? Kig me ia t̄iprənə i kamhəkeikei m nəfe nərmama me mə tuhərəku pen nəmri takis m̄inraha, tin̄inraha me uə nərməpə?”

²⁶M̄iregi Pita r̄ini mə, “Nərməpə.”

M̄iregi lesu r̄ini pen tukwe in mə, “Ikani n̄ipər̄hienien. N̄ipwnəti kig me həkərəku mhə nəmri takis,²⁷ mətə pwəh sərəku pen rərəha kitaha tso niemaha rəpi nərmama me i səməme kamhəuvehi takis.

Tikevən fwe ia nui asori, mosəperaha. Nəmu sə rukupwən məgher ia kwərvinari, tikivi utə, mət̄i pen ia nəkwān, nənə tikətōni silin riti. Tikuvehi muvei pen mərəku pen takis səkrau m̄inraha.”

lərmama əfo nə in rasori ia nərmama nepw̄in

18^Y Ia nəp̄in nəha nərmama me səvəi lesu həuvehe tukwe in, mhəni mə, “Ia n̄itətə ia neiai[§] sin rasori məpi raka nərmama me nepw̄in?”

²Nənə lesu rəkwein iəkunouihi riti ruvehe, rərpwi irapw in ia kurkwanraha,³ nənə mini mə, “Ikani n̄ipər̄hienien tukumiaha i mə kimi-aha tihaməkeikei mhərari mhəuvehe mhəmwhen ia nəkwər̄hakwər̄ha me. Mə hiəpwəh tihəpkuv̄nimwə mhə ia n̄itətə ia neiai ia nəp̄in riti.”⁴ Iərmama sə treiwaiu rəmwhen ia iəkunouihi, m̄ipkəfiətə mhə in, in rasori məpi raka nərmama me nepw̄in ia n̄itətə ia neiai.

⁵Z Iərmama sə trəsevər ia rer̄in t̄i iəkunouihi riti sə ro iam̄inhi ia nəghik rəmwhen mə raməsevər mwi ia rer̄in tukwe iou.”

lesu rəgkiari ia narimnari me səməme tuhəuvehe mho nərmama həmwei

⁶a “Nəkwr̄hakwər̄ha me i səməme kamhahatətə ia nirak, tr̄ini m̄inuə iərmama riti ro riti rimwei ia nərəhəien, Kumwesən trərpw̄in noien ərəha səvənhi.

¶**17:21** Nəkukuə me rip̄ik kimərai pen Niutestamen irə ia nəgkiariien səvəi nəkur Kris kupwən kwopi nəgkiariien ia vas 21 riwən.

§**18:1** Nəp̄in rip̄ik Matiu rani nəgkiariien i mə “N̄itətə ia neiai.” N̄ipwrai nəgkiariien i in i “N̄itətə sə Kumwesən ramərimənu irə.”

w**17:22** Mat 16:21 x**17:24** Eks 30:13, Eks 38:26 y**18:1** Luk 22:24

z**18:5** Mat 10:40, Luk 10:16, Jon 13:20 a**18:6** Luk 17:1-2

lærmama naha triregi ræraha anan mæpi raka kærhi pen kæruterei asori ia nipætakinuan kosë irapw i ia tæmwei tæsi. ⁷Træraha anan tî nærmama ia tîprænë i tî næri næ mæ narimnari me kamhæuvehe tuho iræha hæmwei ia nærahaien. Narimnari me i tuhamækeikei mhæuvehe, mætæ træraha anan tî lærmama sæ truvehi narimnari me i muvehe. ^{8b}Mæ rægim uæ nisum ramo ikamwei ia nærahaien, tikærai raka, mærariki. Mæ rægim rîpip uæ nisim rîpip mætæ ikuvehi nimîruien, ramasan pik tukw ik. Ræraha mæ rægim kæru uæ nisum kæru mætæ tukærariki pen ik ia kwopun napw asori rauæk rerin ikîn. ⁹Mæ nænimem ramo ikamwei ia nærahaien, tikukumwiri raka, mærariki. Mæ nænimem kuation mætæ ikuvehi nimîruien, ramasan pik tukw ik. Ræraha mæ nænimem kæru mætæ tukærariki pen ik ia kwopun napw asori rauæk ikîn.”

lesu rusipekîn ia sipsip sæ ræruiei

^{10c}Nænë lesu rini mæ, “Kîmiaha tihætui amasan tukumiaha me mhæpwæh noien næri auer a ia nækwærhakwæraha me i riti. lakani pehe tukumiaha i mæ fwe ia neiai nagelo me sævænraha kamhætæ rerin næmri Tata sæiou sæ ramaræ fwe ia neiai. ^{11d}Iou, læmæti lærmama, iakuvehe mæ takuvehimîru nærmama sæmæme kamhæruiei.**

¹²Kîmiaha hiamæfætærig iræ? Trîni minuæ lærmama riti sipsip me sævænhi iræha pam hantret, nænë riti ia niræha ræruiei, træfo pen iræ? In træpwæh naenti-naen kamhani nurhi ia tækuær, mevæn mamætui sæ naha rînæruiei. ¹³Nænë trîni minuæ rætoni, iakamini nipærhienien tukumiaha i mæ rerin ragien pik tî sipsip naha mæpi raka naenti-naen sæmæme hæpkæruiei mhæ. ¹⁴Ia noien naha ræmwhen a mwi Tata sækîmiaha ia neiai ræpwæh nokeikeiien mæ nækwærhakwæraha me i riti træruiei.”

lesu rægkari mæ tiko næfe ia piam næpîn ro ræraha ia niram

^{15e}“Trîni minuæ piam ro ræraha ia niram, evæn mætoni kîmirau æpa. Nænë ikini pen næfe rino ræraha. Trîni minuæ rætærig ik, nægkariien sæim tro piam rirærig pehe sækîmirau min tramasan. ^{16f}Mætæ trîni minuæ ræpwæh nætærigien ik, iri lærmama kuation uæ kæru mhærevæn mwi pwæh irau krouregi rouætoni nægkariien me pam naha ikini pen tî piam ro nipærhienien. ^{17g}Trîni minuæ rerin ræpwæh nætærigien iræha, ni irapw tî nakalasia me sævæi næfwakien. Nænë trîni minuæ ræpwæh mwi nætærigien iræha, tiko iræ ræmwhen lærmama sæ rîreirei Kumwesæn uæ lærmama sæ kamæroku pen takis min.

^{18h}Iakani nipærhienien tukumiaha i næfe nari tihærihi tærini ia tîprænë i tukærihi tærini fwe ia neiai, nænë

****18:11** Nækukuæ me rîpik kîmærai pen Niutestamen iræ ia nægkariien sævæi nækur Kris kupwæn kwopi nægkariien ia vas 11 riwæn.

^b**18:8** Mat 5:29-30   ^c**18:10** Hip 1:14   ^d**18:11** Luk 19:10

^e**18:15** Lev 19:17, Luk 17:3, Kal 6:1   ^f**18:16** Dut 19:15, Jon 8:17

^g**18:17** 1Kor 5:13   ^h**18:18** Mat 16:19, Jon 20:23

nəfe nari tihəfi raka ia tīprənə i tukifi raka fwe ia neiai.

¹⁹Iakani pehe mwi nīpərhiēnien tukumiaha i trīni mīnuə kəru ia kīmīaha ia tīprənə i krouni sīmwin nari riti, rouəres i, Tata səiəu ia neiai in tro nəkwānrau, ²⁰tī nəri nə mə pəku ikin iərmama kəru uə kahar harousəsīmwin ia nəghik, iakamarə tī nirəha ia kwopun nəha.”

**Iesu rīni mə tikaməkeikei
menouenou nərhəaien
səvəi piam**

²¹Nənə Pita rutə pehe mīni pen tī Iesu i mə, “Iərimənu. Trīni mīnuə piak ramo noien ərəha miou, nəpīn kevə takenouenou i? Rosi sefen uə?”

²²kMīregi Iesu rīni mə, “Iou iapkinī pehe mhə tukw ik i mə tikenouenou nərhəaien me səvəi piam m sefen, mətə tikenouenou nərhəaien me səvənhi nəpīn me pam.

²³Iakamini iamīnhi irə tī nəri nə mə nītətə ia neiai rəmwhen ia iəmə asori riti sə rokeikei mə nərmama me i kamho tukwini nari min tuhərəku pam kaon me səvənraha sə in rīməuvei pen mīnraha.

²⁴Nəpīn rəkwein irəha mə tuhəuvehe, həuvehi riti ia nirəha mhəuvehe. Kaon səvənhi rasori pik anan.

²⁵Ko rīpkərəku mhə. Ro pen iəmə asori səvənhi rīni mə tukəmri pen nəmri nari m iəmə i mīne pran səvənhi mīne nīpwnətīn me mīne narimnari me pam səvənhi. In truvehi mane ia nirəha, mərəku kaon səvəi iəmə nəha.

²⁶Ia nəpīn nəha iəmə nəha sə ramo tukwini nari m iəmə asori rīnimwi nukurhun mi, mamasək,

mīni pen tī iəmə asori səvənhi mə, ‘Tikapi tukw iou, muvei pehe nəpīn miou, nənə takərəku pehe pam mik.’ ²⁷Nənə iəmə asori rerīn rəkwəpīr tī iəmə i ramo tukwini nari min. Ro pen in renouenou kaon səvənhi, mīni mə trəpwəh nərəkuien, məseni in rier mamevən.

²⁸Mətə nəpīn iəmə nəha rier irapw, rətoni iərmama riti sə ramo tukwini nari irau min. Kaon riti səvənhi ramarə tukwe in. Rouihi pik anan. Nənə in ruvehi iərmama nəha, məkwətəmhirī nīpətəkinuan, mīni mə, ‘Ərəku pehe pam səim kaon.’

²⁹Nənə iərmama nəha ramo tukwini nari irau min rīmwei irapw, mamasək, mīni pen tukwe in mə, ‘Tikapi tukw iou, muvei pehe nəpīn miou, nənə takərəku pehe pam mik.’

³⁰Mətə iəmə nəha iəmə asori rīnenouenou kaon səvənhi rəpwəh nokeikeiien. In revən muvehi iərmama nəha muvehi puvnimwə ia kalapus mə trarə meste trərəku pam kaon səvənhi. ³¹Nəpīn nərmama nəpwin səməme kamho tukwini nari m iəmə asori hətoni noien nəha, həregi rərəha anan. Həuvən mhəni pen tī iəmə asori səvənraha narimnari me pam iəmə nəha rīno.

³²Ro iamīnhi irə iəmə asori rəkwein iərmama nəha ramo tukwini nari min ruvehe. Rīni pen tukwe in mə, ‘Ik iəmə ərəha. Iakamo tukwini ərəha nari miou. Iakinouenou kaon me pam səim, tī nəri nə mə ikinasək tegin iou. ³³Mətə rəfo ikəpwəh napīien tī iərmama nəha sə ramo tukwini nari miou kīmī-

ⁱ18:19 Mak 11:24, Jon 15:7   ^j18:20 Mat 28:20, Jon 14:23

^k18:22 Luk 17:4

rau min rəmwhen iou iakinapi tukw ik?’ ³⁴Ro pen iəmә asori niemaha rәpi. In ruvehi puvnimwә iәмә nәha ia kalapas mә tuko nәmisәien min meste trәрәku pam kaon sәvәnhi.

³⁵ᵐIa noien nәha rəmwhen a mwi Tata sәiou ia neiai tro ia kimi-aha kuatia trini minuә hiәp-wәh nenouenouien nәрәhaien sәvәi piәvmiaha me ia rerimiaha.”

lesu rini mә iәрman mine pran trouәpwәh nәpwәhien irau me

19 lesu rini pam nәgkiariien me nәha, nәnә mәpwәh tәnә Kalili, mier mevәn ia tәnә Jutia fwe ia nikare nui aris Jotan pen. ²Nәrmama hәpik hәkurirә i. Nәnә in ro sәmәme kamhemhә hәuvehe mhәsanin ia kwopun nәha.

³ᵐNәnә Farisi me hәuvehe tukwe in mhәres pen nari riti min mә tuhәregi ro lesu mә trәfni irә. Irәha hәni mә, “Ratukwatukw ia Loa sәki-taha mә ko iәрman riti rәpwәh sәvәnhi pran uә rekәm?”

⁴ᵐMiregi lesu rini mә, “Rosi kimi-aha hiәpkәvsini raka mhә nәgkiariien i ia Nәkukuә lkinan rini mә fwe ia nukune narәien ‘Kumwesән rino iәрmama kәru riti iәрman riti pran,’ ⁵Prarә mini mwi mә, ‘Ro iamihhi irә iәрman traraka ia tata mine mama sәvәnhi, mevәn rouarә pәri irau pran sәvәnhi, nәnә irau trouvehe rouәmwhen ia nәpwrai iәрmama kuatia.’ ⁶Nәgkiariien nәha rini mә iәрman mine pran sәvәnhi krouәpwәh ihi noien iәрmama kәru i, mәtә krouvәuvehe rouәmwhen ia nәpwrai iәрmama kuatia. Tә nәri nә

mә Kumwesән riripin iәрman mine pran sәvәnhi iamihhi irә, ro pen rәp-katukwatukw mhә mә iәрman trәp-wәh sәvәnhi pran, mәtefi narәien sәvәnrau.”

⁷ᵐMiregi Farisi me hәni pen tә lesu i mә, “Mә ro iamihhi irә rәfo Moses rimәni mә iәрman sә rokeikei mә trәpwәh pran sәvәnhi trirai nimwai nәkukuә m pran sәvәnhi rani mә in rinәpwәh in, nәnә mәрhi pen i ramevәn?”

⁸ᵐMiregi lesu rini pen tә nirәha i mә, “Moses rinәseni kimiaha mә tihәpwәh nәpran me sәkimiaha tә nәri nә mә kәmkapwәmiaha riskai, mәtә fwe ia nukune narәien rәpko mhә iamihhi irә. ⁹ᵐIou iakani pehe tukumiaha i iәрman sә rәpwәh pran sәvәnhi miri pran әpә riti mwi ramo noien әrәha. Prән nәha in ramiri rәpko mhә pran atukwatukw sәvәnhi. Mәtә mә pran ramo әp-napen nari irau iәрmәpә, iәрman sәvәi prән nәha rukurән nәpwәhien in.”

¹⁰ᵐNәnә nәrmama me sәvәi lesu hәni pen tukwe in mә, “Trini minuә ro iamihhi irә nәpin iәрman rәpwәh pran sәvәnhi, ramasan mә iәрman rәpwәh a niriiien pran.”

¹¹Mәtә lesu rini pen tә nirәha i mә, “Rәpko mhә nәrmama me pam hәukurән nuvehien nәgkiariien i sәiou mharә irә, mәtә sәmәme әpә Kumwesән rәsevәr ia suatuk tukunraha irәha nәha tuhәuvehi mharә irә. ¹²Nәrman nepwәn tuhәpwәh niriiien pran tә nәri nә mә hәnәtui pehe mwatukw sәvәnraha rәpou. Ro pen rerinraha riwән ia

¹18:34 Mat 5:25-26

^m18:35 Mat 6:15, Mak 11:25, Efes 4:32, Kol 3:13   ⁿ19:3 Mat 16:1

^o19:4 Jen 1:27, 5:2   ^p19:5 Jen 2:24, Efes 5:31   ^q19:7 Dut 24:1-4, Mat

5:31   ^r19:9 Mat 5:32, 1Kor 7:10-11   ^s19:10 1Kor 7:1-2,7-9

pran. Nərman nepwɪn tuhəpwəh niriien pran tɪ nəri nə mə kərai irəha rəmwhen kamo ia kau kərman. Ro pen rərɪnraha riwən ia pran. Nənə nərman me nepwɪn mwi tuhəpwəh niriien pran tɪ nəri nə mə irəha hokeikei nətərigien səvənraha trəmāk əpa ia nītətə ia neiai.^{††} Iərmama sə rukurən nuvehiien nəgkariien i səiou traməkeikei muvehi marə irə.”

Pwəh nəkwərhakwərha me həuvehe tɪ lesu

¹³Nəpɪn riti nərmana nepwɪn kamhəuvehi nəkwərhakwərha me səvənraha mamhəuvehe tɪ lesu mə trəmri utə rəgɪn mi ia nirəha məfwaki. Nərmana me səvənhi hənise irəha.

¹⁴^tMətə lesu rini mə, “Pwəh nɪpwnətɪ nəkwərhakwərha me həuvehe tukw iou. Tihəpwəh niniseien irəha tɪ nəri nə mə nītətə ia neiai səvəi nərmana səməme həmwhen ia nəkwərhakwərha me i.” ¹⁵Nənə lesu rəmri utə rəgɪn mi ia nirəha, məfwaki tɪ nirəha, nənə məpwəh irəha mamevən.

Iərmama riti nautə səvənhi rasori

¹⁶Ia nəpɪn nəha iərmama riti ruvehe tɪ lesu, mɪni mə, “lahatən, nəfe noien amasan takaməkeikei mo mə takuvehi nɪmɪruien rərɪn?”

¹⁷^uMiregi lesu rini pen tukwe in mə, “Rəfo ikaməres iou nari riti ia nɪkaren səvəi noien amasan? Kumwesən əpa ramasan. Trɪni

mɪnuə ikuə tikuvehi nɪmɪruien, ikesi pen loa me səvənhi.”

¹⁸^vMiregi iərmama nəha rini pen tukwe in mə, “Nəfe loa me takesi pen?”

Miregi lesu rini mə, “Tikəpwəh nousi əpuneien iərmama, məpwəh nakresien pran səvəi iərməpə, məpwəh nakresien, məpwəh neikuəien. ¹⁹^wTikaməkeikei mɪsiai səim tata mɪne mama, nənə mokeikei piam rəmwhen ikokeikei atukw a ik.”

²⁰Miregi iərmama nəha rini pen tɪ lesu i mə, “Loa me pam i iakamesi pen. Nəfe mwi nəha ikin takaməkeikei mo?”

²¹^xMiregi lesu rini pen tukwe in mə, “Trɪni mɪnuə ikuə tikuvehe matukwatukw pam, evən, məmri pen nəmri nari ia səim narimnari me. Nəpɪn kuvehi nənimen, tikuvehi mane, muvei pen m nərmana nautə səvənraha riwən. Nənə səim nautə trɪpik fwe ia neiai. Nəpɪn ikino pam, ikuvehe mukurirə iou.”

²²Nəpɪn iərmama nəha riregi nəgkariien nəha, in rəpwəh lesu, mamevən. Rərɪn rəpou tɪ nəri nə mə nautə səvənhi rasori.

²³Ro iamɪnhi irə lesu rini pen tɪ səvənhi nərmana me i mə, “lakamɪni nɪpərhienien tukumiaha i riskai tɪ iərmama nautə səvənhi rasori mə truvnimwə ia nītətə ia neiai. ²⁴Takini mwi tukumiaha i. Iərmama nautə səvənhi rasori rəknekɪn tukwe in mə truvnimwə ia nītətə sə Kumwesən ramərimənu irə. Rəknekɪn məpi raka nərimɪru

^{††}**19:12** Nəpɪn rɪpɪk Matiu rani nəgkariien i mə “Nītətə ia neiai.” Nɪpwrai nəgkariien i in i “Nītətə sə Kumwesən ramərimənu irə.”

^t**19:14** Mat 18:2-3 ^u**19:17** Lev 18:5, Luk 10:28

^v**19:18** Eks 20:12-16, Dut 5:16-20 ^w**19:19** Lev 19:18

^x**19:21** Mat 6:20, Luk 12:33, Wok Me 2:45, Wok Me 4:34-37

nəha kamel rasu pen ia ruei nitel mier.”

²⁵Nəpɪn nərmama me səvənhi həregi nəgkariien nəha nənimen-
raha rier. Həni mə, “Mə rəknekin
iamɪnhi, nisimə nəha ko həuvehi
nimiruien?”

²⁶γMətə lesu rətə irəha mini
mə, “Nəri nəha rəknekin iərmama
ko rɪpko mhə, mətə Kumwesən
rukurən noien. Narimnari me pam
rɪməru tɪ Kumwesən.”

²⁷Miregi Pita rini pen tukwe in
mə, “Ətə ro. Kimaha iahənəp-
wəh pam narimnari me səkimaha
mamhəkuriɾə ik. Ro iamɪnhi irə
kimaha tahəuvehi nəfe?”

²⁸Miregi lesu rini pen tɪ nirəha
i mə, “lakamini nɪpərhienien
tukumiaha i ia nitətə vi sə truvehe
narimnari me pam tuhəuvehe
mhərməvi. Ia nəpɪn nəha iou,
ləmətɪ lərmama, takəkure ia jea
asori səiou mərimənu. Kimiaha i
səməme hiaməkuriɾə iou ipwet
mine tihəkure mwi ia jea me
twelef mhərimənu ia kwənəkwas
me twelef səvəi nəkur Isrel.

²⁹aNənə nərmama me pam
səməme hənəpwəh narimnari me
səvənraha tɪ nəri nə mə irəha
nərmama me səiou tuhəuvehi tain.
Trini minuə iərmama riti rəpwəh
nimwə me, uə piəvni me, uə
kitiriməni me, uə tata mine mama
səvənhi, uə nəkwərhakwərha
me səvənhi, uə tɪprənə səvənhi,
in truvehi tain rasori mwi
rəmwhen hantret, nənə muvehi

mwi nimiruien rerin. ³⁰bMətə
nərmama həpik kamhəkupwən
tuhəuvehe mhəkuriɾə. Nənə
səməme kamhəkuriɾə tuhəuvehe
mhəkupwən.”

lesu rusipekɪn ia nərmama səməme kamhowok ia nəmhien

20 ^clakamini iamɪnhi irə
tɪ nəri nə mə suatuk sə
Kumwesən ia neiai ramərimənu
ia nitətə səvənhi rəmwhen iəmə
asori riti nəmhien səvənhi rasori.
Nəpɪn riti rier ia nəpnəpɪn anan mə
trɪpeki nərmama nepwɪn tuhəmhu
səvənhi. ²Rini mə irəha kuatia
kuatia tuhəmhu nəpɪn pekɪn nənə
mhəuvehi silin kuatia kɪno ia
silva.† Nənə nəpɪn irəha həseni
raka, in rərhi pen irəha həuvən fwe
səvənhi nəmhien.

³Nənə ia naen klok ia nəpnəpɪn,
iəmə asori rier mwi, mətoni nə-
mama nepwɪn kamhərer ia kwopun
kamo maket ikɪn, mhəpko mhə
nari riti. ⁴In rini pen tɪ nirəha i
mə, ‘Kimiaha mwi hiəuvən mhəmhu
fwe nəmhien səiou, nənə nəfe
nərəkuien atukwatukw səkimiaha
takuvei pehe m kimiaha.’ ⁵Ro pen
irəha həuvən. Ia twelef klok, nənə
ia tri klok ia nəruarəv, iəmə asori
nəha rɪrərig mo mwi nəghi nari riti
a. ⁶Nənə ia faef klok ia nəruarəv in
rier mwi, mətoni nərmama nepwɪn
kamhərer ihi ia kwopun nəha. Nənə
rini pen tɪ nirəha i mə, ‘Rəfo kimiaha
hiamərer ia kwopun i nəpɪn pekɪn
hiəpko mhə nari riti?’

†**20:2** Nəghi silin nəha tenarius. Fwe tui tenarius kuatia nərəkuien atuk-
watukw sə kuvei pen m iərmama sə rowok nəpɪn pekɪn ia nəpnəpɪn meste
ia nəruarəv.

γ**19:26** Jen 18:14, Job 42:2   †**19:28** Mat 25:31, Luk 22:30, Rev 3:21

a**19:29** Hip 10:34   b**19:30** Mat 20:16, Luk 13:30   c**20:1** Mat 21:33

⁷Miregi hani pen tukwe in mə, 'larmama riwən rəkwein kimaha ipwet mə tahowok səvənhi.'

Miregi iəmә asori rini pen ti niraha i mə, 'Kimiaha mwi hiəuvən mhəmhu fwe ia nəmhiən səiou.'

⁸^dNənә ia nəruarəv iəmә asori səvәi nəmhiən rini pen ti iərmama səvənhi sə trərəku nərmama mə, 'Əkwein nərmama me nəha kamhəmhu səiou həuvehe nənә ikuvei pen nərəkuien səvənraha. Tikukupwən ia səmәme haməkuriə mhəuvehe men mo sampam ia səmәme haməkupwən mhəuvehe.'

⁹Nənә nəpin nərmama səmәme iəmә asori rərhi pen iraha ia faef klok ia nəruarəv həuvehe, iraha kuatia kuatia həuvehi silin riti kino ia silva. ¹⁰Nəpin nərmama səmәme iəmә asori rərhi pen iraha ia nəpnəpin anan həuvehe, rerinraha rirhi mə tuhəuvehi rasori mwi, mətә iraha kuatia kuatia həuvehi mwi silin riti kino ia silva. ¹¹Iraha həuvehi, rerinraha ripkagien mhә. Hani pen ti iəmә asori i ¹²mә, 'Səmәme i həuvehe kurirә hәмhu aoa kuatia a, mətә kimaha iahәмhu nəpin pekın ia nukwəsikər asori. Rəfo ikərәku kimaha rəmnəmwhen a?'

¹³Mətә iəmә asori rini pen ti niraha riti mə, 'lapko mhә nari riti rərәha ia niram. Ikinәseni raka mə tikәмhu nəpin pekın nənә muvehi silin kuatia kino ia silva. ¹⁴Tikuvehi nərəkuien səim muvehi mamevən. lərmama i ruvehe kurirә rerik ragien ti nuvei penien nərəkuien səvənhi rəmwhen a mwi iakuvei pehe mik. ¹⁵Ikukurән mə

ko iako nəfe iakokeikei mə tako ia mane səiou? Rəfo rerim ramrhi әrәha iou ti namasanien nəha iako minraha?"

¹⁶^eNənә lesu rini mə, "Ro iamini irә nərmama səmәme həuvehe kupwən tuhəuvehe mhəkuriə, nənә səmәme həuvehe kurirә tuhəuvehe mhəkupwən."

lesu rini irapw mwi mə tremhә

¹⁷Nəpin lesu rautә mamevən fwe ia Jerusalem, riri raka әpa nərmama səvənhi twelef. Ia suatuk rini pen ti niraha i mə, ¹⁸^f"Həregi ro. Kitaha samәutә mamhəuvən fwe ia Jerusalem. Ia kwopun nəha tukuvei pen iou, ləmәti lərmama, ia rәgi pris asori me mine nahatән me səvәi Loa. Iraha tuhәni mə takamәkeikei memhә. ¹⁹Tuhəuvei pen iou ia rәgi nərmama ripko mhә iraha nəkur Isrel. Nənә iraha tuharis әkenhin ia nirak, mhәrisi iou, mhәrui tәrini pen iou ia nei kamarkuau. Takemhә, nənә Kumwesән tro iakәtui mwi ia nəpin sәro kahar irә."

Jemes mine Jon krouәres pen nari riti m lesu

²⁰Ia nəpin nəha pran səvәi Sepeti riri tini mi kәru, muvehe ti lesu, minimwi nukurhun mi ia nanimen, mamәres pen nari riti min.

²¹^gNənә lesu rini pen ti prән i mə, "Ikokeikei nəfe?"

Miregi rini pen tukwe in mə, "Ni mə iәkunouihi mi kәru səiou trouәkure riti ia nıkarem mwatuk riti ia nıkarem mour nəpin tikәrimәnu ia nitәtә səim."

^d**20:8** Lev 19:13, Dut 24:15

^e**20:16** Mat 19:30, Mak 10:31, Luk 13:30

^f**20:18** Mat 16:21, Mat 17:22-23 ^g**20:21** Mat 19:28, Luk 22:30

²²^hMīregi Iesu rini mā, “Kimi-
rau iroueirei nāfe nari irouāres i.
Ko kimirau irouānimwi kap i iou
takānimwi?”

Mīregi irau krouni mā, “Kimrau
iarouēmwhen.”

²³ⁱMīregi Iesu rini pen ti nirau i mā,
“Nīpārhiēnien kimirau tirouānimwi
kap i sāiou, mātē iou ko iakēpwēh
nāseniēn kimirau irouākure riti ia
nikarek mwatuk riti ia nikarek mour.
Mātē kwopun nēha sāvai iārmama
mi nēha sāiou Tata rīmārfi raka irau
mā trākure fwe ikin.”

²⁴^jNāpīn ten mwi nārmama me
sāvai Iesu hāregi nāresien nēha
sāvai Jemes mīne Jon, niemaha rāpi
irēha. ²⁵ⁱMātē Iesu rākwein irēha
hāuvehe tukwe. Rini mā, “Kimi-
aha hiāuvākūrēn raka noien sāvai
nārmama rīpko mhā irēha nākūr
Isrel. Nāmā asori me sāvānraha
sā kamhārimānu ia nirēha, kamhā-
fiūtē ia irēha, mamho nārmama
kamho nākwanraha. ²⁶^jMātē kimi-
aha tihāpwēh noien iamīnhi irē
ia kimiaha me. Trīni mīnuā kimi-
aha riti rokeikei mā truvehe mā-
sori ia kimiaha, in tramākeikei mu-
vehe mo iārmama sē ramo tukwini
nari m kimiaha. ²⁷^jTrīni mīnuā kimi-
aha riti rokeikei mā trasori makup-
wēn ia kimiaha, in tramākeikei mu-
vehe mo iārmama sē ramo auēr
a wok sākīmiaha pam. ²⁸^kKimiaha
tiho rēmwhen a ia nirak. Iou, lēmāti
lārmama, iapkuvehe mhā mā nār-
mama tuho tukwini nari miou, mātē
iakuvehe mā tako tukwini nari mīn-
raha, muvei pen nīmīruien sāiou
trērēku suatuk ti nīfi rakaiēn nari ia
nārmama hāpik.”

Iesu romasan nāmri iārmama kēru

²⁹^jNāpīn Iesu mīne nārmama me
sāvānhi hāier ia Jeriko, mamhāu-
vān, nārmama hāpik kamhākūrīrā
ia Iesu. ³⁰^lIa kwopun nēha iār-
mama kēru krouākure ia nīkare
suatuk. Nānimenrau rīfwā. Nāpīn
krouregi mā Iesu rauvehe mā trukū-
rau, krouākwein āpwāmwis, rouni
mā, “Iārimānu, kwānēkwus sāvai
Kig Tēvit! Api tukumrau!”

³¹^jMīregi nārmama hāgkiari skai
mīnrau mā, “Rouafafa.” Mātē irau
krouripīn rouākwein āpwāmwis
mwi, rouni mā, “Iārimānu,
kwānēkwus sāvai Kig Tēvit! Api
tukumrau!”

³²^jNānē Iesu rārer, mākwēin irau
krouvehe, rini mā, “Irouokeikei mā
tako nāfe m kimirau?”

³³^jMīregi krouni pen tukwe in
mā, “Iārimānu. Iarouokeikei mā
nāmrimrau trouētui pwēh iarouātē
nari.” ³⁴^jIesu rerīn rākwāpīr ti nirau.
Rīrāpi nānimenrau. Nānē tākwtk-
wuni nēha nānimenrau rāmasan.
Krouātē nari. Nānē Iesu rāmesi su-
atuk mamevān, irau krouākūrīrā i.

Nākūr Jerusalem kamhāgnāgīni Iesu

21 Irēha hāuvān ipaka ti
Jerusalem, mhāier pen
ia Tēkuēr Olif ia kwopun nēha
ipaka ti rukwānu Petfas, nānē Iesu
rārhi pen iārmama kēru sāvānhi,
²^mini pen ti nirau i mā, “Kimirau
tirouevān fwe ia rukwānu nēha
samarāti pen i. Nāpīn tirouāpīrapw
fwe ikin, tirouātē togki riti kīnēkwī

^h20:22 Mat 26:39, Jon 18:11   ⁱ20:25 Luk 22:25-26

^j20:26 Mat 23:11, Mak 9:35, Luk 9:48

^k20:28 Luk 22:27, Fil 2:7, 1Tim 2:6   ^l20:30 Mat 9:27, 15:22

tərini irau t̄ini. Tiroufi raka nari ia nirau, rouəsigi irau, rouvehe tukw iou. ^{3m}T̄rini minuə iərmama riti rəres kimirau mə iroufi raka nari irə t̄i nəfe, tirouni mə 'lərimənu səkitaha raməres togki mi i, mətə t̄ripkəpwəmwis mhə trərhi pehe mwi irau.'"

⁴Nəri nəha rier pehe iam̄nhi irə mə nəgkiariien səvəi Profet Aesea truvehe mukuə. In r̄iməni mə, ⁵ⁿ"K̄imiahaha t̄ihəni pen t̄i nəkur Saeon mə, 'Hətə ro kig səkimiahaha rauvehe tukumiahaha, m̄ipkəfiəutə mhə in, raməkure ia togki, togki i in kwəti togki a.'"

⁶lərmama mi nəha səvəi lesu krouevən, rauo nəfe in r̄iməni pen t̄i nirau i. ⁷Krouəsigi togki nəha irau t̄ini, rouəsigi rouvehe, rouəpənə pen karkahu əpwəmwis mi səvənrau ia təkutai togki mi nəha, nənə lesu rəkure irə. ^{8o}Nərmama həp̄ik həpənə pen karkahu əpwəmwis me səvənraha ia suatuk. Nərmama nepw̄in mwi hərəi n̄imwai nei me, mhəpənə pen ia suatuk. ⁹Nərmama səməme kamhəkupwən mine səməme kamhəkurirə ia lesu kamhəkwein əpwəmwis, mamhəni mə, "Səgnəgini iəmə i ruku pen ia kwənəkwas səvəi Kig Təvit! Səkwein amasan irə rauvehe ia nəghi lərimənu səkitaha! Kəgnəgini Kumwesən fwe irənhə anan!"

¹⁰Nəp̄in lesu ruv̄nimwə ia Jerusalem, nərmama pam ia taon nəha kamhəni nəgkiariien me

r̄ip̄ik, mamhəres mə, "Nəfe nəha iərmama?"

^{11p}M̄iregi nərmama səməme kamhəkurirə in həni mə, "In i profet nəha nəgh̄in nə lesu. Ruku pen fwe Nasaret ia tənə Kalili."

lesu rəkoui irapw nərmama ia nimwə səvəi Kumwesən

¹²Nənə lesu revən ia nimwə səvəi Kumwesən, minaməkoui irapw nərmama səməme kamhəmri pen nəmri nari ia narimnari me mine səməme kamhəuvehi nəmri narimnari me. Rəvsini tepol me səvəi nərmama kamhəvriwei mane me. Rəvsini jea me səvəi nərmama səməme kauvehi nəmri menu me t̄i nirəha. ^{13q}In r̄ini pen t̄i nirəha i mə, "K̄imərai pen ia Nəkukuə lkinan mə, 'Tukani nimwə səiou mə nimwəfwaki,' mətə k̄imiahaha hiəno ruvəuvehe kwopun sə rakres me kamhərkwafə ikin."

¹⁴la nəp̄in nəha nərmama səməme nənimenraha r̄ifwə mine səməme nisunraha rəfe həuvehe t̄i lesu ia nimwə səvəi Kumwesən, nənə in ro irəha həuvehe mhəsənin. ¹⁵Mətə pris asori me mine nahatən me səvəi Loa rerinraha r̄ip̄kagien mhə ia narimnari amasan me sə in ramo. Irəha həregi mwi mə nəkwərhakwərha me ia nimwə səvəi Kumwesən kamhəkwein əpwəmwis mə, "Səgnəgini iəmə i ruku pen ia kwənəkwas səvəi Kig Təvit!" Irəha hətəni niemaha rəpi irəha.

¹⁶Nənə həni pen t̄i lesu i mə, "Ikregi nəgkiariien nəha kamhəni?"

^m21:3 Mat 26:18   ⁿ21:5 Sek 9:9   ^o21:8 2King 9:13

^p21:11 Mat 21:46   ^q21:13 Aes 56:7, Jer 7:11

Miregi lesu rini pen ti niraha i ma, "Ouah, iakamregi. Rosi hiapkaevsini raka mha negkiariien i ia Nakukua lkinan rini ma, 'Ikinapnapena raka ia tarhui nakwarhakwarha me mine tarhui nakwarhakwarha amtametä me ma tuhagnagini ik?'"¹⁷ Nane lesu rapwah iraha, mier ia Jerusalem, mevän fwe Petani, mapri ikin.

lesu rakwein araha ia niemis riti

¹⁸ Kini rakwakwi irä, ia naprapin lesu rirärig mamevän mwi fwe Jerusalem miregi nukumha rinahi.¹⁹ Nane in rati pen matoni niemis riti ramäer ia nikare suatuk. Revän ipaka tukwe matä nimwan me a. Nukwan riwän. Ro pen in ragkiari ia nei nä mini ma, "Tikapwah mwi nukuäien ia napin riti." Nane takwtakwuni a niemis nä ruvehe maukei.

²⁰ Napin närmama me sävänhi hätoni, häkärinari, mhäni ma, "Niemis näha räfimhiä akwauakw iamihhi irä?"

²¹ Miregi lesu rini pen ti niraha i ma, "Iakani nipärhienien tukumiaha i trini minua kimiaha hiahatätä pärhien ia Kumwesän, mhäpwah nämkiamkiien, hiäukurän noien rämwän iakino ia niemis i. Matä ripko mha in äpa i. Trini minua kimiaha häni pen ti täkuär i ma, 'Täkuär i, tiko mier mivä pen fwe ia täsi,' nane täkuär näha tro näkwamiaha.²² Trini minua kimiaha hiahatätä pärhien ia Kumwesän, näfe näghin tihäfwaki mhäres i, tihäuvehi."

lesu ramo narimnari me näha ia näkwai sin

²³ Lesu revän ia nimwä säväi Kumwesän, mamahatän närmama me. Nane pris asori me mine nämä asori me säväi näkur Isrel häuvehe tukwe, mhäni ma, "Ikamo narimnari me i ia näkwai sin, uä sin räseni ik ma tiko narimnari me i?"

²⁴ Miregi lesu rini pen ti niraha i ma, "Iou mwi takäres kimiaha näresien riti. Trini minua häni atukwatukw tukw iou i, takini pehe tukumiaha i ma iakamo narimnari me i ia näkwai sin.²⁵ Fwe kupwän, sin räri pehe Jon ma tro paptäes ia närmama, Kumwesän uä iärmama riti?"

Nane iraha hägkiari päri, mamhäni ma, "Tsäfni irä i? Tuko säni ma Kumwesän räri pehe Jon ma tro paptäes ia närmama, lesu trini pehe tukutaha i ma, 'Ro iamihhi irä räfo hiäpwah ninien nipärhienien ia negkiariien säväi Jon?'²⁶ Matä ko säni ma iärmama riti räri pehe Jon uä?" Matä iraha hähekir ninien iamihhi, ti näri nä ma närmama me häni nipärhienien ia Jon ma in profet pärhien riti.

²⁷ Ro pen häni pen ti lesu i ma, "Kimaha iahäreirei."

Miregi lesu rini pen ti niraha i ma, "Iou mwi ko iäkapwah ninien tukumiaha i ma iakamo narimnari me i ia näkwai sin."

lesu rusipekin ia iärmama riti tini käru

²⁸ Nane lesu rini pen ti niraha i ma, "Kimiaha hiamäfätärig irä?"

¹21:19 Luk 13:6   ²21:21 Mat 17:20, Luk 17:6, 1Kor 13:2, Jon 14:12

³21:22 Mat 7:7-11, Mat 18:19, Jon 14:13-14   ⁴21:23 Jon 2:18

⁵21:26 Mat 14:5, 21:46   ⁶21:28 Luk 15:11

lærmama riti tini kæru. Næpin riti revæn mini pen tî næmritaik sævænhi mæ, 'Nærik. Ipwet tikevæn mæmhu ia næmhien sækrau.'

²⁹ Mîregi rini mæ, 'lakæpwæh.' Mætæ kuriræ iræ ræri ia nætærigien sævænhi, mevæn.

³⁰ Nænæ tata sævænhi revæn tî piævni mini pen nægkariien kuatia.

Mîregi rini mæ, 'Ramasan tata, pwæh iakevæn.' Mætæ in ræpwæh nevænien.

³¹ Sæ pæku ia nirau ro nækwai tata sævænhi?"

Mîregi iræha hæni mæ, "Næmritaik."

Mîregi Iesu rini pen tî niræha i mæ, "lakamini nîpærhienien tukumiaha i nærmama sëmæme kamæroku pen takis minraha mine nîpran me sævæi suatuk kamhækupwæn ia kimiaha, mamhæuvnimwæ ia nitætæ sæ Kumwesæn ramærimænu iræ.

³² Xlakini iamînhi iræ tî næri næ mæ Jon Paptaes rimæuvehe tukumiaha mahatæn suatuk atukwatukw sæ tihesi pen, nænæ kimiaha hiæpwæh niniien nîpærhienien iræ. Mætæ nærmama sëmæme kamæroku pen takis minraha mine nîpran me sævæi suatuk hæmæni nîpærhienien iræ. Kuriræ iræ hiætoni, mætæ hiæpwæh nîrærigien ia noien æræha sækimiaha, mamhæni ihi neikuæien iræ."

Iesu rusipekin ia nîmei krep sævæi iæmæ asori

³³ y"Kîmiaha tihætærig iou pwæh iakini irapw nusipekinien riti mwi. Iæmæ asori riti ræpwei nækwus næha krep ia næmhien sævænhi, mukurei pen næpai rukurau kurau iræ, muæsi kæpwier mo nækwæn sæ tukeivæ

testesi tîpwei krep ikin tî nuvehien nisen, mo mwi næpai ræpwæmwis mutæ tukætui tî krep ikin. Næpin ro sampam iræ, ræseni nærmama nepwin hæuvehe mhætui tî nîmei krep sævænhi. Iræha tuhæmhu ikin, mhæsi kwænkwai krep, mhæuai, mhæuvei pen nîpærin m iæmæ asori. Iæmæ asori ræmri pen nîmei krep sævænhi ia ræginraha, mier, mevæn ia tænæ æpæ iti. ³⁴ Næpin kwænkwai krep rimruæ, iæmæ asori ræhi pen nærmama me nepwin sëmæme kamho tukwini nari min hæuvæn mhætæ næmæ hamætui tî nîmei krep sævænhi. In rokeikei mæ tuhæuvei pen kwænkwai krep me nepwin minraha.

³⁵ zMætæ næmæ kamhætui tî krep hækwætæmhiri iotukwininari me sævænhi, mhæuæsi riti, mhousi æpune riti, nænæ mhækwi riti ia kæræterei. ³⁶ Iæmæ asori ræri, mæhi pen mwi nærmama nepwin mwi kamho tukwini nari min hæuvæn. Nænæ næmæ kamhætui tî krep ho mwi nari kuatia ia niræha.

³⁷ Sampam iæmæ asori ræhi pen tini, mini mæ, 'Iræha tuhæsiæi nærik.'

³⁸ aMætæ næpin næmæ kamhætui tî krep hætoni tini iæmæ asori, hæni pen tî niræha me i mæ, 'Kwa tini iæmæ asori næha. Næpin tata sævænhi tremhæ, nîmei krep i ruvehe mo sævænhi. Hæuvehe, pwæh sousi æpune nænæ nîmei krep sævænhi truvehe mo sækitaha i.'

³⁹ bNænæ iræha hækwætæmhiri, mhousi æpune, mhærarki irapw ia taniruæ.

⁴⁰ Ro iamînhi iræ næpin iæmæ asori sævæi nîmei krep truvehe, tro næfe ia næmæ hamætui tî nîmei krep sævænhi?"

^x21:32 Luk 3:12, Luk 7:29-30 ^y21:33 Aes 5:1-2, Mat 25:14

^z21:35 Mat 22:6 ^a21:38 Mat 27:18 ^b21:39 Hip 13:12

⁴¹ Mîregi nēmā asori me hāni pen tî lesu i mē, “In trousi əpune nēmā ərəha me nəha ia noien riti rərəha anan, māsēni nərmpəpə me həuvehe mhətui tî nîmei krep səvənhi. Irəha tuhesi kwənkwaï krep ia nəpîn atuk-watukw səvənhi, mhəuai, mhəuvei pen nîpərin min.”

⁴² ^cMîregi lesu rîni pen tî nirəha i mē, “Rosi kimiaha hiəpkəvsini raka mhə nəkariien i ia Nəkukuə Ikinan rîni mē, ‘Kəruətērei nəha nēmā kamhəu-vrhəkin nimwə hənue rərəha, mhəpwəh, təkwtəkwuni nəha ruvəuvehe mîno kəruətērei sə rəpi raka pam kəruətērei me, məkwtəmhiri əknekîn pam nimwə. lərimənu səkītaha rîno nəri i, sətōni nəmritaha rier tukwe’?

⁴³ Ro pen iakani pehe tukumiaha i mē nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə raməmak ia rəgîmiaha, tukamevən kuvehi raka tukumiaha kuvei pen m nərmpama nepwîn səməme tuhəukuə kwənkwan me. ⁴⁴ ^dlərmama sə trîmwei pen ia kəruətērei nəha, nîkəkrin me trəkwəpîrəkwəpîr. Trîni mînuə kəruətērei nəha rîmwei pen ia iərmama riti, iərmama nəha trîpwarîspwarîs.”

⁴⁵ Nəpîn pris asori me mîne Farisi me həregi nusipekinien me nəha lesu rani, həkurən mē raməgkiari ia nirəha. ⁴⁶ ^eHokeikei mē tuhəkwətəmhiri in, mətə hənhekîr nərmpama me tî nəri nē

mē irəha kamhəni mē in profet pərhien riti.

lesu rusipekin ia nəvegînien asori

22 Nənə lesu rəgkiari mwi mînraha, musipekin mîni mē, ² “Suatuk sə Kumwesən ia neiai ramərimənu ia nitətə səvənhi rəmwhen ia kig riti sə ro nəvegînien asori səvəi tîni tî nəri nē mē tîni rîpkiri a pran səvənhi. ¹ ³ Rərhi pen nərmpama səməme kamho tukwini nari min həuvən mhəkwein nərmpama səməme in ruvəni pen raka tî nirəha i mē tuhəuvehe, mətə irəha həpwəh nokeikeiien mē tuhəuvehe.

⁴ Ro pen kig rərari mərhi pen nərmpama nepwîn mwi səməme kamho tukwini nari min, rîni pen tî nirəha i mē, ‘Kîmiaha tihəuvən mhəni pen tî nərmpama səməme iakuvəni raka tî nirəha i mē tuhəuvehe mē hətə ro iakinəpnəpenə raka səiou nəvegînien. Iakinousi əpune raka kau me səiou mîne kwəti kau me səiou həsisi amasan. Narimnari me pam i iakameitenhi a kimiaha. Tihəuvehe tî nəvegînien asori səiou sə iakamo səvəi nərîk tî nəri nē mē rîpkiri a pran səvənhi.’

⁵ Mətə irəha ho nəri auər a ia nəkariien səvəi kig, mamhəuvən. Riti revən tî səvənhi nəmhiēn. Riti revən tî səvənhi stoa. ⁶ ⁹ Nərmpama me nəha nepwîn həkwtəmhiri nərmpama səməme kamho tukwini nari m kig, mho naurisien mînraha, mhousi əpune irəha. ⁷ Ia nəpîn nəha

¹ **22:2** Suatuk riti mwi tî nîniēn nəkariien i ro iamînhî irə: “Nitətə ia neiai rəmwhen ia kig riti sə ro nəvegînien asori səvəi tîni tî nəri nē mē tîni rîpkiri a pran səvənhi.

^c **21:42** Wok Me 4:11, Rom 9:33, 1Tes 2:6-8 ^d **21:44** Dan 2:44-45

^e **21:46** Mat 21:26 ^f **22:4** Mat 21:36 ⁹ **22:6** Mat 21:35

kig niemaha ræpi. Ro pen rærhi pen naruagæn me sævænhi, hæuvæn mhousi æpune nærmama me næha sëmæme hænousi æpune sævænhi me nærmama, nænæ mhæuvani taon sævænraha.

⁸Kuriræ iræ kig rini pen ti nærmama sëmæme kamho tukwini nari min mæ, 'Næveginien asori sæiou sæ iakamo ti nærik sæ ripkiri a pran i iakinæpnæpenæ pam tukwe, mætæ sëmæme iakuvæni raka ti niræha i mæ tuhæuvehe hæpwæh næmwhe-nien. ⁹Ro iamînhi iræ, kimiaha tihæuvæn fwe suatuk me, mhæni pen ti nærmama me pam sëmæme hiætoni iræha mæ tuhæuvehe ia næveginien sæiou.' ¹⁰Nænæ nærmama me næha kamho tukwini nari m kig hæier, mhæuvæn ia suatuk me, mhækwein nærmama me pam sëmæme hætoni iræha, nækur æræha mine nækur amasan, hæuvehi iræha mhæuvæn ti næveginien asori sævæi kig. Nænæ nimwæ sæ kamæni nari ikin rukuær ia nærmama.

¹¹Mætæ næpin kig ruvniwæ pehe mæ trætoni nærmama me næha sëmæme hæuvehe, rætæ iærmama riti ramæni nari mipkarkahu mhæ ti-nari atukwatukw sæ kamarkahu i ia næveginien sæ ro iamînhi. ¹²Nænæ kig rini pen tukwe in mæ, 'lou riti! Ikæfuvniwæ pehe iræ mæpwæh narkahuien tinari atukwatukw sæ kamarkahu i ia næveginien iamînhi?' Nænæ iærmama næha riræirei mæ trini næfe.

¹³^hNænæ kig rini pen ti nærmama me næha kamho tukwini nari min mæ, 'Hærihi rægin mi mine nisun mi, mhærarki irapw iruæ ia næpitævien. Kwopun næha nærmama tuhasæk ikin, mhahi tærini revinraha.'"

¹⁴Nænæ lesu raræ mini mwi mæ, "Kamækwein nærmama hæpik mæ tuhæuvehe, mætæ houihi a Kumwesæn ruværfi raka iræha mæ sævænhi me."

Ratukwatukw mæ tukæræku pen takis m Kig Sisa uæ rekæm?

¹⁵Ia næpin næha Farisi me hæuvæn, mhægkiari pæri, mamhæres mæ tuhæfo mho lesu ræfwækour ia nægkiariien sævænhi. ¹⁶Næpin hægkiari pam, hærihi pen nærmama nepwin sævænraha ti lesu hæuvæn iræha nærmama nepwin sævæi Kig Herot, nænæ mhæni mæ, "lahatæn. Kimaha ia hæukuræn mæ ik iæmæ sæ ikani nipærhienien. Ikamahatæn atukwatukw suatuk sæ Kumwesæn rokeikei mæ nærmama tuhesi pen. Ikæpwæh nehækirien nærmama, mætæ næmæ asori uæ næmæ auær a ikahatæn ræmnæmwhen a ti niræha. ¹⁷Ro iamînhi iræ tiko mini pehe ro tukumaha i nætærigien sæim. Ratukwatukw ia Loa sækitaha mæ tsæræku pen næmri takis m Kig Sisa uæ rekæm?"

¹⁸Mætæ lesu ruvæukuræn raka nætærigien æræha sævænraha, rini mæ, "Kimiaha kæuætkæsua me. Ræfo hiameipweipwi iou iamînhi iræ? ¹⁹Hæuvehi silin riti mhæuvehi mhæuvehe, pwæh iakætæ ro." Nænæ iræha hæuvei pen silin riti min. ²⁰Nænæ lesu rini pen ti niræha i mæ, "Nænimwi iærmama sin i ia silin? Nænæ næghi sin i?"

²¹ⁱMiæregi hæni mæ, "Nænimwi Kig Sisa mine næghi Kig Sisa."

Miæregi lesu rini pen ti niræha i mæ, "Ro iamînhi iræ narimnari me sævæi Kig Sisa hiæuvei pen m Kig Sisa.

Narimnari me sāvai Kumwesən hiəuvei pen m Kumwesən.”

²²Nəp̄in irəha həregi nəgkiariien sāvənhi, nənimenraha rier. Nənə həpwəh lesu mamhəuvən.

l̄ərimənu in Kumwesən sāvai n̄ərmama s̄əməme kamhəm̄iru

²³k¹Ja nəp̄in nəha mwi Satusi me nepw̄in həuvehe t̄i lesu. (Satusi me irəha kamhəni mə iərmama s̄ə ruvəmhə ko r̄ipkətui mhə mwi.) Irəha həuvehe mhəres lesu n̄əresien riti, ²⁴mhəni mə, “lahatən, Moses riməni mə, ‘Trini minuə iərman riti remhə, m̄əpwəh sāvənhi pran, m̄ətə t̄in̄irau riwən, piəvi iərman nəha traməkeikei miri pran nəha rouərəhi n̄əkwər̄hakwər̄ha me, rouəsihagin piəvi iəmə nəha.’

²⁵M̄ətə n̄ərman me nepw̄in s̄ək̄itaha, irəha pam sefen. Irəha piəvnraha me. Sə rasori riri pran riti, rouəpwəh n̄ərəhiien iəkunouihi riti, remhə, m̄əpwəh sāvənhi pran. Nənə piəvi iərman nəha riri.

²⁶Piəvni s̄ə resi pen in mwi ro iam̄inhi irə. Nənə piəvni s̄ə ro kahar in mwi ro iam̄inhi irə mamevən meste sampam. ²⁷N̄ərman me nəha sefen hemhə pam. Nənə prən nəha remhə mwi. ²⁸Ni pehe ro tukumaha i. Ia nəp̄in nəha Kumwesən tro n̄ərmama hətui mwi ia nemhəien, prən nəha sāvai sin ia n̄ərman me nəha sefen, t̄i n̄əri nə mə irəha pam h̄əm̄əiri in?”

²⁹M̄ətə lesu rini pen t̄i nirəha i mə, “K̄imiahā hiəreirei n̄ipwrai nəgkiariien me ia N̄əkukuə lkinan, mhəreirei mwi niskaiien sāvai Kumwesən. Ro iam̄inhi

irə m̄ine nahatənien s̄ək̄imiahā r̄ipkatukwatukw mhə. ³⁰Nəp̄in n̄ərmama tuhətui mwi ia nemhəien, n̄ərman tuhəpwəh niriiien n̄ipran, n̄ipran tuhəpwəh nesi penien n̄ərman. M̄ətə irəha tuhəmwhen ia nagelo me ia neiai. ³¹Nənə nəgkiariien sāvai nəgkiariien i hiaməni mə iərmama ko r̄ipkətui mhə mwi ia nemhəien. Rosi kimiahā hiəpkəvsini raka mhə nəgkiariien i Kumwesən riməni pehe tukumiahā i uə? Riməni mə, ³²l̄¹lou Kumwesən sāvai Epraham m̄ine Kumwesən sāvai Aesak m̄ine Kumwesən sāvai Jekop.’ In r̄ipko mhə Kumwesən sāvai n̄ərmama me s̄əməme həuvəmhə, m̄ətə in Kumwesən sāvai n̄ərmama me s̄əməme kamhəm̄iru.”

³³Nəp̄in n̄ərmama me həregi nəgkiariien nəha lesu ramahatən n̄ərmama me irə, nənimenraha rier.

Nəfe loa in rasori ia loa me nepw̄in?

³⁴M̄ətə nəp̄in Farisi me həregi mə lesu r̄əsisəg t̄ərhui Satusi me ia nəgkiariien sāvənhi, irəha housəs̄imw̄in irəha me. ³⁵Irəha riti in iahatən sāvai Loa r̄əres pen nari riti min mə tr̄iregi ro lesu mə tr̄əfni irə. In rini mə, ³⁶“lahatən. Nəfe loa ia Loa sāvai Moses in rasori?”

³⁷m̄¹M̄iregi lesu rini pen tukwe in mə, “‘Tikaməkeikei mokeikei l̄ərimənu Kumwesən s̄əim ia rer̄im me pam, mokeikei in ia nim̄iruien me pam s̄əim, mokeikei in ia n̄ət̄ərigien me pam s̄əim.’ ³⁸Loa nəha in rasori makupwən ia loa me. ³⁹n̄Nənə loa s̄əro k̄əru irə

rakurirə pen loa nəha rəmwhen irə. Rini mə, 'Tikaməkeikei mokeikei piam rəmwhen ikokeikei atukw a ik.' ⁴⁰Nəgkiariien me pam kimərai pen ia Loa səvəi Moses mine nəkukuə me səvəi profet kupwən me həgher pen ia loa mi nəha."

Kristo in t̄ini sin?

⁴¹Farisi me housəsımwin irəha me, nənə lesu rəres pen irəha i ⁴²p̄mə, "K̄imiahā hiaməfətərig irə mə Kristo in t̄ini sin?"

M̄iregi irəha həni pen tukwe in mə, "In t̄ini Kig Təvit t̄i nəri nə mə truku pen ia kwənəkwus səvənhi."

⁴³q̄M̄iregi lesu rini pen t̄i nirəha i mə, "Mətə rəfo nəha Kig Təvit rinəkwein Kristo mə lərimənu səvənhi? la nəp̄in nəha Nən̄imwin Ikinan rinərə irə Kig Təvit riməni mə,

⁴⁴'Kumwesən rini pen t̄i lərimənu səiou mə, Əkure ia nikarek mwatuk mesite tako nərmama səməme haməm̄wəki ik həuvehe, tikərpwi utə t̄ipage nisum mi ia nirəha.'

⁴⁵Mə Kig Təvit rinəkwein Kristo mə lərimənu səvənhi rəfo k̄imiahā hiaməni mə in t̄ini Kig Təvit?"^{§§}

⁴⁶Nəp̄in lesu rəres nəresien nəha, iərmama riti riwən ko r̄ir̄ipwen pen min. la nəp̄in nəha mamevən, nərmama pam həhek̄ir nəresien nəresien me min.

lesu rəgkiari skai m Farisi me mine nahatən me səvəi Loa

23 lesu rəgkiari m nərmama me mine nərmama me səvənhi, mini mə, ²"Nahatən me səvəi Loa mine Farisi me kamhəkure ia təm̄wki Moses. ³Ro iam̄inhi irə k̄imiahā tihaməkeikei mhəsiai irəha, mho nəfe nəgh̄in irəha həni pehe tukumiahā i. Mətə tihəp̄wəh noien rəmwhen ia nirəha. Irəha kamhəvisau, mətə həpko mhə nəfe kamhəni. ⁴Kamhəkeikei m nərmama me mə tuhesi pen loa skai me səməme həmwhen ia katipə sə ripam, mətə irəha həpkuvei pen mhə nəkwai rəginraha riti mhasitu ia nirəha t̄i natipəien.

⁵s̄Kamho noien amasan me pam səvənraha mə nərmama tuhətoni həgnəḡini irəha. Kwəti tənəripw me i k̄iməvai pen nəgkiariien səvəi Kumwesən irə, nərmama kamhərihi tərini pen ia n̄ipwənanraha mine rəginraha, nahatən me səvəi Loa kamhək̄wusi səvənraha sə pwinari, mho mwi nusvenhi karkahu me səvənraha həpwəm̄wis. ⁶t̄la nəveḡinien asori me irəha hokeikei mə tuhəkure ia kwopun kamsiai nərmama me ik̄in. la nəkwai nimwəfwaki me səvəi nəkur Isrel hokeikei mə tuhəkure ia kwopun amasan me. ⁷la kwopun kamo maket me ik̄in

^{§§}**22:45** Nəkur Isrel me fwe kupwən həuvəukurən raka mə profet me səvəi Kumwesən həməni mə iərmama riti truku pen ia kwənəkwus səvəi Kig Təvit mərimənu ia nirəha. Iəmə nəha kani nəgh̄in mə 'Kristo' uə 'Mesaea' uə 'T̄ini Təvit.' la kwəti nəgkiariien i, lesu rokeikei mə nəmə asori me tuhətə sas Kristo mə in ripko mhə t̄ini Kig Təvit əpa, mətə in T̄ini Kumwesən. Sətoni mhəukurən mə in T̄ini Kumwesən t̄i nəri nə mə Kig Təvit rəkwein in mə lərimənu səvənhi.

°**22:40** Mat 7:12, Rom 13:10, Kal 5:14   p̄**22:42** Jon 7:42

°**22:43** Mat 26:64   †**23:3** Mal 2:7-8   §**23:5** Mat 6:1, Eks 13:9, Dut 6:8, Nam 15:38-39   †**23:6** Mat 6:5, Luk 14:7

hokeikei mə nərmama tuhəkwein irəha ia nisaiien, mhokeikei nəpın nərmama həkwein irəha mə, 'lahatən.'

⁸Mətə kimiaha tihəpwəh nəsenien nərmama həkwein kimiaha mə 'lahatən,' tı nəri nə mə iahatən səkimiaha kuation a, nənə kimiaha piəvmiaha me. ⁹Nənə tihəpwəh nəkweinien iərmama riti ia tıprənə i mə 'Tata,' tı nəri nə mə Tata səkimiaha kuation a. In ramarə fwe ia neiai. ¹⁰Nənə tihəpwəh nəsenien nərmama həkwein kimiaha mə 'lərimənu,' tı nəri nə mə səkimiaha lərimənu kuation a. In i iou, Kristo. ¹¹^ulərmama sə rokeikei mə trasori ia kimiaha in traməkeikei muvehe mo iərmama sə ramo tukwini nari m kimiaha. ¹²^vMətə iərmama sə rauvehi utə in, Kumwesən truvehi irapw in. Iərmama sə rauvehi irapw in Kumwesən truvehi utə in.

¹³Trərəha anan tukumiaha nahatən me səvəi Loa mine Farisi me. Kimiaha kəuətkəsue me. Hiaməsisəg ia təpinhə ia nitətə ia neiai* ia nəmri nərmama. Kimiaha hiəpwəh nuvnimwəien ia nitətə nəha, nənə hiaməsisəg mwı nərmama səməme hokeikei mə tuhəuvnimwə irə. ¹⁴[†]

¹⁵Trərəha anan tukumiaha nahatən me səvəi Loa mine Farisi

me. Kimiaha kəuətkəsue me. Hiəsue ia nitətə me mhəpi simwın ia təsi mine tənə mhəuvən isipwın mə tihəvi iərmama kuation ruvehe mukurirə ia kimiaha. Nənə nəpın in ruvehe mukurirə ia kimiaha, hio ruvehe mərəha anan məpi raka kimiaha. Nıpwənəti kwopun napw asori rauək ikin irəha nə kimiaha.

¹⁶^wTrərəha anan tukumiaha. Kimiaha nərmama hiaməiri pen nərmama ia suatuk sə tuhesi, mətə nənimemiaha rıfwə. Hiaməni mə 'Trıni minue iərmama riti rahatən nimwə səvəi Kumwesən, muvehi kwəsuahe irə, nəgkiariien nəha ro nəri auər a. Mətə trıni minue rahatən kol ia nəkwai nimwə nəha, muvehi kwəsuahe irə, in traməkeikei mo nəfe in ramıni.' ¹⁷Kimiaha hiəreirei nari. Nənimemiaha rıfwə. Sə pəku nəha ro ikinan məpi raka, kol nəha uə nimwəfwaki sə ro kol ruvehe mo ikinan i? ¹⁸Nənə kimiaha hiaməni mə, 'Trıni minue iərmama riti rahatən nıfatə səvəi Kumwesən, muvehi kwəsuahe irə, nəgkiariien nəha ro nəri auər a. Mətə trıni minue rahatən nari riti sə kinəmri utə ia təkure nıfatə nəha, in traməkeikei mo nəfe in ramıni.' ¹⁹Kimiaha nənimemiaha rıfwə. Sə

***23:13** Nəpın rıpiik Matiu rani nəgkiariien i mə "Nitətə ia neiai." Nıpwrai nəgkiariien i in i "Nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə."

[†]**23:14** Ia Niutestamen me nepwın kimərəi tui anan ia nəgkiariien səvəi nəkur Kris nəgkiariien səvəi vas 14 riwən. Mətə ia Niutestamen me nepwın sə kimərəi kurirə nəgkiariien ia vas 14 raməmak ia nirəha. Kamhəni mə, "Trərəha anan tukumiaha nahatən me səvəi Loa mine Farisi me. Kimiaha kəuətkəsue me. Hiameikuə ia nıpran me səməme nərman me səvənraha həuvamhə, mamhakres narımnari me səvənraha, nənə mamho mwı nəfwakiien əpwəmwıs me mə nərmama tuhətoni həsiai kimiaha tukwe. Kumwesən trərpwın noien ərəha me səkimiaha məpi raka nərmama nepwın."

^u**23:11** Mat 20:26, Mak 9:35, Luk 22:26   ^v**23:12** Job 22:29, Prov 29:23, Esik 21:26, Luk 14:11, 18:14   ^w**23:16** Mat 15:14

pəku nəha ro ikinan məpi raka, nəri sə raməmak utə ia təkure nifətə uə nifətə səvəi Kumwesən sə ro nəri nəha ruvehe mo ikinan i? ²⁰ Ro iam̄nhi irə iərmama sə ramahatən nifətə səvəi Kumwesən, mauvehi kwəsuahi irə, in ramahatən nifətə nəha mine narimnari me pam səməme kamhəmak ia təkuren kauvei pen m Kumwesən, mauvehi kwəsuahi ia nirəha. ²¹ Nənə iərmama sə ramahatən nimwə səvəi Kumwesən, mauvehi kwəsuahi irə, in ramahatən nimwə nəha mine Kumwesən sə ramarə fwe ia nəkwān, mauvehi kwəsuahi ia nirau. ²² Nənə iərmama sə ramahatən neiai, mauvehi kwəsuahi irə, ramahatən Kumwesən mine jea sə Kumwesən raməkure irə mamərimənu, mauvehi kwəsuahi ia nirau.

²³ Trərəha anan tukumiaha nahatən me səvəi Loa mine Farisi me. Kimiaha kəuətkəsue me. Hi-aməuai narimnari me səkimiaha ia kusen ten, mamhəuvei pen riti m Kumwesən. Hiamo iam̄nhi irə ia nəri ouihi rəmwhen ia nimwai nei me səməme kavi rərəgi pen ia nəveginien. Mətə hiənənouenou nəgkiariien me həpam mwi. Kimərai pen ia Loa səvəi Kumwesən mə iərmama traməkeikei mo noien atukwətukw, mamapi ti iərmama, nənə mamahatətə ia Kumwesən. Ramasan mə kimiaha hiamo nəgkiariien asori me nəha, mhəpwəh nenouenouien mwi nəgkiariien ouihi me. ²⁴ Kimiaha nərmama hiaməiri pen nərmama ia suatuk sə tuhəsi, mətə nənimemiaha rīfwə. Nəpin hiənimwi nui, hiəpeki raka manman

irə, mətə hiəpkətə mhə nərimiru nəha kamel raməmak irə, nənə hiətigai.

²⁵ Trərəha anan tukumiaha nahatən me səvəi Loa mine Farisi me. Kimiaha kəuətkəsue me. Noien səkimiaha rəmwhen ia kap mine tikiari kaiuas irə iruə rəmher mətə nəkwān rəmkemik. Fwe imwə rerimiaha rukuər ia nərhəaien mine nakresien. Hiamətərig əpa tukumiaha me. ²⁶ Ik Farisi, nənimem rīfwə pərhiən. Kupwən maikuas ia nəkwai kap mine plet kurirə ikəpərhi tekin iruə rəmher.

²⁷ Trərəha anan tukumiaha nahatən me səvəi Loa mine Farisi me. Kimiaha kəuətkəsue me. Kimiaha hiəmwhen ia nīpəgi kəruətərei sə kərkwafə pen iərmama sə rəmhe ikin kəfəri iruə rəpsan. Nəpin nərmama hətoni iruə, rerinraha rirhi mə ramasan, mətə fwe imwə rukuər ia nīkəkri iərmama mine nīpwran sə rīmərir məmkemik. ²⁸ Ia noien nəha rəmwhen a mwi nəpin nərmama hətə nīpwramiaha iruə, rerinraha rirhi mə kimiaha hiatukwətukw, mətə fwe imwə rerimiaha rukuər ia neikuəien mine noien ərəha me.

²⁹ Trərəha anan tukumiaha nahatən me səvəi Loa mine Farisi me. Kimiaha kəuətkəsue me. Hiəuvrhəkin kref me səvəi profet me mine nəmə atukwətukw me, mamhərukwi utə tihinari me ia nirəha. ³⁰ Kimiaha hiaməni mə, 'Rīpkini minuə samarə ia nəpin kupwən səvəi kaha me, ko səpwəh noien rəmwhen irəha həno, mhousi əpune profet me.' ³¹ Ia nəgkiariien nəha kimiaha hiaməni pui atukw

a kimiaha mə nīpərhiēnien i nīmwiṙwi nərmama me nəha səməme hənousi əpune profet kupwən me irəha nə kimiaha. ³²Ramasan mə kimiaha tihəriṙin noien ərəha me nəha kaha kupwən me səkimiaha həno stat mho, mho sampam irə.

³³^dKimiaha snek me, hiəmwhen ia nīṙwnəti snek me kamhahi əpune iərmama! Tihəfo mhəṙ mə Kumwesən trəṙwəh nəṙṙwīnien noien ərəha me səkimiaha ia kwopun nāṙw asori rauək ikin? ³⁴^eTi nəri nə mə kimiaha hiamo noien me nəha, iou takərhi pehe profet me, mine nərmama səməme həukurən nari, mine nahatən me həuṙehe tukumiaha. Kimiaha tihousi əpune nēṙwīn, mhəruī tərini pēn nēṙwīn ia nei kamarkuauī, mhousi nēṙwīn ia nəkwai nīmṙəfwaki me səkimiaha, mhəriṙṙwi irəha ia taon me. ³⁵^fTakərhi pehe irəha tukumiaha iamīnhi irə mə kimiaha nərmama ipwet mine tihəṙeṙhi nəṙṙwīnien ti nite nəkur atukwatukw me pam sə rīnaiu ia tiṙrənə i rostat ia nite Epel, iəmə sə riṙko mhə nərəhāien riti, muṙehe meste nite Sekarəea tīni Perekia sə kimiaha hiənousi əpune ia nīmṙə səṙəi Kumwesən ia nīmṙrhenhi nifatə mine kwopun sə ro ikinan. ³⁶lakani nīpərhiēnien tukumiaha i narimnari me pam i treste kimiaha nərmama ipwet mine.”

lesu rasək ti nəkur Jerusalem

³⁷^g“Jerusalem, Jerusalem! Ik taon i ikamousi əpune profet me, maməkwi əpune nərmama səməme Kumwesən ramərhi pehe irəha tukw ik. Nəṙin riṙik iakokeikei mə takousəsimwīn nīṙwnətim me rəmwhen ia rīnhi menu ramo ia tīni me mauui irəha ia tərəḡin mi. Mətə kimiaha hiəṙwəh nokeikeiēn. ³⁸^hHətə ro. Təkwtəkwuni nəha Kumwesən trəṙwəh nīmṙə səkimiaha[†] ro tekīn a. ³⁹ⁱlakamini pehe tukumiaha i mə kimiaha tihəṙwəh mwi nətoniēn iou meste tihəni mə, ‘Səḡnəḡini iərmama i rauṙehe ia nəḡhi ləriṙmēnu səkitaha.”

lesu rīni irapw mə tukousi testesi pam nīmṙə səṙəi Kumwesən

24 lesu rier ia nīmṙə səṙəi Kumwesən mameṙən. Ia nəṙin nəha nərmama me səṙənhi həuṙehe mhahatən pēn nīmṙə nəha mine nīmṙə me nəha kiməṙvrhəkin pēn mwi irə mə in trətoni. ²^jNənə lesu rīni pēn ti nīrəha i mə, “Kimiaha hiamətə nīmṙə me i? lakani nīpərhiēnien tukumiaha i mə tukameṙən tukousi testesi pam, kəruətərei riti ko rəṙwəh nərər əknekīnien ia riti.”

[†]**23:38** Rosi nəḡkiariēn i mə ‘Nīmṙə səkimiaha’ raməḡkiari ia nīmṙə səṙəi Kumwesən. Fwe tui anan nīmṙəfwaki nəha ramərəṙ fwe Jerusalem.

^d**23:33** Mat 3:7, 12:34, Luk 3:7   ^e**23:34** 1Tes 2:15, Mat 10:23

^f**23:35** Jen 4:8, Hip 11:4, 2Kron 24:20-21

^g**23:37** Wok Me 7:59, 1Tes 2:15   ^h**23:38** 1King 9:7-8, Jer 12:7, 22:5

ⁱ**23:39** Sam 118:26, Mat 21:9   ^j**24:2** Luk 19:44

Nuveheien sɔvɛi lɛrɪmɛnu mɪne nɛpɪn sampam

³Kurirɛ irɛ lesu ramɛkure ia Tɛkuɛr Olif, nɛnɛ nɛrmama me sɔvɛnhi hɛuvehe tukwe. Nɛpɪn irɛha min ɛpa hɛres pen in i mɛ, “Tiko minɪ ro tukumaha i mɛ narimnari me i tuhɛuvehe tɪnesɛn? Nɛfɛ nɪmtɛtɪen truvehɛ mahatɛn pen mɛ nuveheien sɔim mɪne nɛpɪn sampam krouvɛuvehe ipaka?”

⁴Mɪregi lesu rɪni pen tɪ nirɛha i mɛ, “Kɪmɪaha tɪhamɛsɪari kamo iɛrmama riti reikuɛ ia kɪmɪaha. ⁵KNɛrmama hɛpɪk tuhɛuvehe ia nɛghɪk, mhɛni mɛ irɛha Kristo. Tuheikuɛ ia nɛrmama hɛpɪk. ⁶Kɪmɪaha tɪhɛregi nɛrmama tuhɛvisau ia naruagɛnien me mɛ ‘naruagɛnien riti fwe’ uɛ ‘naruagɛnien trutɛ.’ Tɪhɛtui amasan rɛrɛha hɪhɛkɪr, tɪ nɛri nɛ mɛ nɛri nɛha tramɛkeikei muvehɛ, mɛtɛ rɪpko mhɛ ihɪ nɛpɪn sampam. ⁷lɛkamɪni iamɪnhi irɛ tɪ nɛri nɛ mɛ nɛrmama ia kwɛnɛkwus riti tuhɛskɛmter mharuagɛn irɛha nɛrmama ia kwɛnɛkwus ɛpɛ. Nɛrmama sɔvɛi kɪg riti tuhɛskɛmter mharuagɛn irɛha nɛrmama sɔvɛi kɪg ɛpɛ. Nukumhɛ trahi nɛrmama. Kwopun me nepwɪn nɪmwɪnɪmwɪen trɪkiu. ⁸Mɛtɛ narimnari me pam i rɛmwhɛn a ia pran sɛ rɪnamregi tɛkutan rɪnamɛmɪsɛ tɪ nɛrɛhɪien iɛkunouihɪ.

⁹mɪa nɛpɪn nɛha tukuvei pen kɪmɪaha ia rɛgi nɛrmama mɛ irɛha tuho nɛmɪsɛien m kɪmɪaha, mhousɪ ɛpune kɪmɪaha. Nɛrmama

ia tɛnɛmtɛnɛ me pam tuhɛmwɛki kɪmɪaha tɪ nɛri nɛ mɛ kɪmɪaha nɛrmama me sɔiou. ¹⁰Nɛrmama hɛpɪk nahatɛtɛien sɔvɛnraha trɪmwei. Irɛha tuhɛsɛni pen irɛha me ia rɛgi nɛmɛ ɛrɛha me, mhɛmwɛki irɛha me. ¹¹nProfet eikuɛ me hɛpɪk tuhɛskɛmter, mheikuɛ ia nɛrmama me hɛpɪk. ¹²Nɛnɛ tɪ nɛri nɛ mɛ noien ɛrɛha truvehɛ masori, nɛrmama hɛpɪk nokeikeien sɔvɛnraha truvehɛ mɛkwɛie. ¹³oMɛtɛ iɛrmama sɛ trɛrer ɛknekɪn ia nahatɛtɛien sɔvɛnhi meste nɛrɛhɛien me i hɛuvehe mhɛukurau pam, Kumwesɛn truvehimɪru in. ¹⁴pTukɪni irapw nɛgkɪariien amasan i ramɛgkɪari ia nɪtɛtɛ sɛ Kumwesɛn ramɛrɪmɛnu irɛ. Nɛrmama ia tɛnɛmtɛnɛ me pam tuhɛmɛkeikei mhɛregi kurirɛ irɛ nɛpɪn sampam truvehɛ.”

Iesu ramɛgkɪari ia nɛrɛhɛien sɛ treste nɛkur Jerusalem

¹⁵q“Kɪmɪaha tɪhɛtonɪ nɛri nɛha Profet Taniel rɪmɛni kani mɛ ‘Nɛri sɛ rɛrɛha anan mamouraha narimnari ikinan.’ Tramɛrer ia kwopun ikinan fwe ia nɛkwai nɪmwɛ sɔvɛi Kumwesɛn. Nɛpɪn kɪmɪaha tɪhɛtonɪ, iɛrmama sɛ ramɛvsɪni nɛkukuɛ i tramɛkeikei mukurɛn nɪpwrɛn. ¹⁶Nɛrmama ia tɛnɛ Jutɪa tuhɛmɛkeikei mhɛp mhɛrkwafɛ ia tɛkuɛr me. ¹⁷rTrɪni mɪnuɛ iɛrmama riti ramapwɪs ia tɛkure nɪmwɛ sɔvɛnhi, tramɛkeikei meiwaiu map akwauakw, mɛpwɛh nuvnɪmwɛien mɛ truvehɪ nari riti sɛ rɛmak ia

^k24:5 Mat 24:23-24, Wok Me 5:36-37, 1Jon 2:18   ^l24:7 2Kron 15:6, Aes 19:2   ^m24:9 Mat 10:22, Jon 15:18   ⁿ24:11 Mat 24:5,24, 1Jon 4:1

^o24:13 Mat 10:22   ^p24:14 Mat 10:18, 28:19

^q24:15 Dan 9:27, 11:31, Dan 12:11   ^r24:17 Luk 17:31

nəkwai nimwə səvənhi. ¹⁸Nənə trini minuə iərmama riti raməmhu ia nəmhiən səvənhi, traməkeikei map akwauakw, məpwəh nīrərigien mevən imwəni mə truvehi səvənhi tinarī. ¹⁹Trərəha anan tī nīpran me səməme tuhəpəmpəm mine səməme tuhaməuvei pen kənunū m nəkwərhakwərha əmtəmetə me ia nəpīn nəha. ²⁰Tihəfwaki mə nəpīn nəha tihap irə trəpwəh nuveheien ia nəpīn səvəi nəkwieien uə ia Sapat riti, ²¹stī nəri nə mə nəpīn nəha nəpīn səvəi nərəhaien. Nərəhaien nəha trasori məpi raka nərəhaien me pam səməme həuvəuvehe raka fwe nukune narəien mesite pehe ipwet mine. Nənə nərəhaien riti mwi riwən truvehe məpi raka. ²²Ko nərəhaien nəha ravən əpwəmwis, nərmama me hemhə pam. Mətə lərimənu tro nəpīn sə nərəhaien nəha travən irə rukwakwa. In tro iamīnhi irə mə truvehimiru nərmama me səvənhi səməme in ruvərfi raka irəha. ²³†Ia nəpīn nəha, trini minuə iərmama riti rini pehe tukumiaha i mə, 'Hətə ro, Kristo i' uə 'Hətə ro, Kristo nəha,' kimiaha tihəpwəh nīnīien nīpərhiēnien irə. ²⁴uNərmama tuhəskəmter. Nəpwīn tuhəni mə irəha Kristo, mətə neikuəien. Nəpwīn tuhəni mə irəha profet, mətə neikuəien. Tuho nīmətēien asori me mine narimnari me nərmama tuhətoni mhəkəri asori nari irə. Irəha tuhəmwur mə tuheikuə ia nərmama səməme

Kumwesən ruvərfi raka irəha, trini minuə irəha həukurən noien. ²⁵Hətə ro. Narimnari me pam iakukupwən muvəni raka tukumiaha i.

²⁶vRo iamīnhi irə trini minuə nərmama me nəpwīn həni pehe tukumiaha i mə, 'Hətə ro. Kristo in fwe ia kwopun akwesakwes ikin,' tihəpwəh nevənien fwe ikin. Trini minuə həni mə, 'Hətə ro. In i ia nəkwai nimwə,' tihəpwəh nīnīien nīpərhiēnien irə. ²⁷wNəpīn rouapir irə nərmama hətoni nəhiarpwien səvənhi fwe pesu meste nari fwe prehi. Iou, ləməti lərmama, nuveheien səiou tro mwi iamīnhi irə. ²⁸xIa kwopun pəku nīpwrai nəri remhə ikin menu me nəha kamhāni nīpwrai nəri sə remhə tuhəuvehe mhousəsīmwin irəha me, mhāni."

Iəməti lərmama truvehe mwi

²⁹y"Nəpīn nərəhaien nəha trukurau pam, təkwtəkwuni a mwi meri truvehe mīpitəv, məkwə trəpwəh nəhiarpwien, kəməhau me ia nīmagouagou tuhəsəsəsas, narimnari me ia nīmagouagou həskai pik, Kumwesən trikiukiū ia nīrəha. ³⁰zIa nəpīn nəha nīmətēien səiou ləməti lərmama trier irapw ia nīmagouagou. Nənə nərmama ia kwənəkwus me pam ia təkure tīprənə i tuhəregi rərəha mhasək tukwe. Irəha tuhətoni iou, ləməti lərmama, ia nəpuə fwe ia nīmagouagou iakauvehe ia niskaiien mine nukuraanien asori.

[§]24:21 Dan 12:1, Joel 2:2, Rev 7:14   [†]24:23 Mat 24:5,11

^u24:24 Dut 13:1-3, 2Tes 2:8-9, Rev 13:13-14   ^v24:26 Luk 17:23-24

^w24:27 Mat 24:37-39   ^x24:28 Luk 17:37

^y24:29 Esik 32:7, Joel 2:10,31, 2Tes 3:10

^z24:30 Rev 6:12-13, Sek 12:10, Rev 1:7, Dan 7:13

³¹a Ia nəpɪn nəha kisipw riti trasək asori, nənə takərhi raka nagelo me səiou, həuvrehi, mhəuvesu, mhəuveraha, mhəuvarei, mhəuvən ia kwopun me pam ia tɪprənə i, mhəpeki nərmana me səməme iakimərfi irəha mə səiou, mhəpeki irəha mhəuvehe.”

Iesu rusipekɪn ia nei niemɪs

³²“Həregi ro nusipekɪnien səvəi nei nəha niemɪs. Nəpɪn rɪnarkwi pen tukun sə rɪmərmeru mɪnaməpɪrɪpɪr, kimiaha hiəukurən mə nəpɪn səvəi nəpnəpanien ruvəuvehe ipaka. ³³Rəmwhen a mwi, nəpɪn kimiaha tihətəni narimnari me i, tihəukurən mə iou, ləməti lərmama, iakuvəuvehe ipaka, rəmwhen a iakamərer ia kwəruə ia nimwə mə takuvnimwə pehe. ³⁴bIakani nɪpərhiēnien tukumiaha i mə nərmana səməme kamhəmɪru təkwtəkɪwuni mɪne tuhəpwəh nemhə pamien meste narimnari me pam i həier pehe. ³⁵cNeiai mɪne tɪprənə truiwən, mətə nəgkiariēn me səiou tuhəpkiwən mhə.”

Iərmama riti riwən rukurən nəfe nəpɪn lərimənu truvehe irə

³⁶d“Mətə nəpɪn səvəi nəri nəha uə aoa səvənhi iərmama riti riwən rukurən. Nagelo me ia neiai mɪne iou mwi, Tɪni Kumwesən, iahəreirei. Mətə Tata səiou əpa rukurən. ³⁷eNəpɪn nəha iou, ləməti lərmama, takuvehe irə trəmwhen ia nəpɪn səvəi Noa. ³⁸Nəpɪn nesən asori rəpwəh ihi nauəriēn,

nərmama me kamhəvegin, mamhənɪmwi. Nərman me kamhəiri nɪpran. Nɪpran me kamhesi pen nərman. Irəha kamho noien me nəha mamhəuvən meste Noa ruvnimwə ia nɪtətə asori səvənhi. ³⁹fIrəha həreirei mə tuhemhə meste nesən asori rauər, nənə iapiwən raiu mɪpeki raka irəha həmwhenɪmw. Iou, ləməti lərmama, nuveheien səiou tro mwi iamɪnha irə. ⁴⁰gIa nəpɪn nəha iərman kəru trouəmhu ia nəmhien, tukuvehi raka riti, kəpwəh riti. ⁴¹hPran kəru trouvənari ia kwopun kuatia, tukuvehi raka riti, kəpwəh riti.

⁴²iRo iamɪnhi irə kimiaha tihamətui a mhəpwəh napriēn tɪ nəri nə mə hiəreirei nəfe nəpɪn lərimənu səkimiaha truvehe irə. ⁴³jMətə kimiaha tihaməkeikei mhəukurən nəri. Tɪni mɪnuə iərmama riti rukurən mə ipwet ia nəpɪn iərmama riti truvehe muvnimwə ia nəkwai nimwə səvənhi makres, in tramətui a məpwəh napriēn. Ko in rəpwəh nəseniēn iərmama riti reitehi nimwə səvənhi muvnimwə makres. ⁴⁴kRəmwhen a mwi kimiaha mwi tihaməkeikei mhəpnəpenə tɪ nəri nə mə iou, ləməti lərmama, takuvehe ia nəpɪn riti tihakiraka iou.

⁴⁵lLotukwininari sə rukurən nari, mamə nəkwai iəmə asori səvənhi ia nəpɪn me pam, iəmə asori səvənhi truvehi utə in ruvehe masori ia nimwə səvənhi mə trəkwməni nərmana me səvənhi

a**24:31** Aes 27:13, 1Kor 15:52, 1Tes 4:16   b**24:34** Mat 16:28

c**24:35** Mat 5:18   d**24:36** Wok Me 1:7, 1Tes 5:1-2

e**24:37** Jen 6:5-8   f**24:39** Jen 7:21-23, 2Tes 3:6   g**24:42** Mat 25:13

h**24:43** Luk 12:39-40, Rev 16:15

ia nēpin atukwatukw kamhani nari irē. ⁴⁶Trīni minuē iēmē asori sēvāi iotukwininari nēha ruvehe mētoni mē ramo wok me iamīnha irē, iotukwininari nēha rerin tragien. ⁴⁷lakani nīpārhiēnien tukumiaha i iēmē asori nēha truvehi utē iotukwininari nēha ruvehe masori ia narimnari me pam sēvānhi. ⁴⁸Mētē mē iotukwininari nēha rerin rinamrhi mē iēmē asori sēvānhi ramo tanpen, mēpwēh nuvehe akwauakwien, ⁴⁹nēnē rinamousi nērman mīne nīpran sēmēme kamho tukwini pēri nari irēha min, mamēvegin, mamēnimwi, mamakonē irēha nērmana kamhēnimwi pik, ⁵⁰iēmē asori sēvānhi truvehe ia nēpin riti in trakiraka in, uē ia aoa riti sē in rīreirei. ⁵¹Nēnē iēmē asori sēvānhi trērpwīn noien ērēha me sēvānhi, mēmri pen in ramarē irēha kēuētkēsua me. Ia kwopun nēha irēha tuhasēk, mhahi tērini revīnraha.”

lesu rusipekīn ia nīprēn ouihī me irēha pam ten

25 ^k“Nēpin nēha nītētē ia neiai ^ltruvehe irē trēmwhen ia nīprēn ouihī me irēha pam ten. Hēuvehi laet me sēvānraha mhēuvēn mē tuhētōni iērman sē triri vi a pran sēvānhi. lērman nēha triri prēn nēha krouevēn fwe imwēni rouarē pēri. ²Prēn ouihī me nēha krirum hēreirei nari. Krirum hēukurēn nari. ³Nēpin sēmēme hēreirei nari hēuvehi laet me sēvānraha, hēpwēh nuvehien oel

laet rauēk irē irēha minraha. ⁴Mētē sēmēme hēukurēn nari hēuvehi laet me sēvānraha, mhēuvehi mwi tīkinari me nepwīn hēukuēr ia oel laet rauēk irē. ⁵Nēnē tī nēri nē mē iērman sē rīpkiri a pran sēvānhi ramo tīpwē irēha hēregi napriēn ruvehi irēha hapri.

⁶Mētē ia kurkwai nēpin iērmana riti rēkweīn, mīni mē, ‘lērman sē rīpkiri a pran sēvānhi rauvehe! Hēuvehe mhētōni!’

⁷Ia nēpin nēha nīprēn ouihī me nēha ten hētui, mhēpārhi laet me sēvānraha. ⁸Nēnē sēmēme hēreirei nari hēni pen tī sēmēme hēukurēn nari mē, ‘Hēuvei pēhe sēkimiaha riti oel laet rauēk irē. Laet me sēkimaha hēnamēfwē.’

⁹Mētē sēmēme hēukurēn nari hēni mē, ‘Rēkēm. Oel i laet rauēk irē trīpkēmwhen mhē tukutaha pam. Hēuvēn fwe ia stoa me mhēuvehi nēmri sēkimiaha me nepwīn.’

¹⁰Nēpin irēha kamhēuvēn mē tuhēuvehi nēmri oel laet rauēk irē, iērman sē rīpkiri a pran sēvānhi rapirapw. Nīprēn ouihī me nēha krirum sēmēme hēnēpnēpēnē, hēuvnimwē irēha min ia nēkwai nimwē sē tukēni nēveginien asori ikin. Nēnē nērmana hēsīsēg ia tēpinhē.

¹¹Kurirē irē nīprēn ouihī me nēha sēmēme hēpkēpnēpēnē mhē hērērig mwi, mhēuvehe, mamhēkweīn mē, ‘lērīmēnu, lērīmēnu, ēsevēr ia tēpinhē tukumaha.’

¹²^mMētē iērman sē rīpkiri a pran sēvānhi rīni mē, ‘lakamīni

^l25:1 Nēpin rīpik Matiu rani nēgkīariēn i mē “Nītētē ia neiai.” Nīpwrai nēgkīariēn i in i “Nītētē sē Kumwesēn ramērīmēnu irē.”

ⁱ24:47 Mat 25:21, 23   ^j24:51 Mat 8:12   ^k25:1 Rev 19:7, Luk 12:35

^l25:11 Luk 13:25-27   ^m25:12 Mat 7:23

nipərhienien tukumiaha i iakreirei kímiaha.”

¹³n Nənə lesu rini mə, “Ro iamınhi irə kímiaha tihaməkeikei mhətui amasan, mhəpwəh napriien, tı nəri nə mə hiəreirei nəfe nəpın uə aə lərimənu səkímiaha truvehe irə.”

**lesu rusipekın ia
nərmama kamhətui tı
mane səvəi iəmə asori**

¹⁴o Nuveheien səvənhi trəmwhen iərmama riti sə rauvehi navənien əpwəmwis səvənhi. Kurirə rier imwəni rəkwein nərmama səməmə kamho tukwini nari min həuvehe. Nənə rəmri pen mane səvənhi ia rəginraha mə tuhətui amasan tukwe. ¹⁵p Ia riti ruvei pen tənəripw me krirum mane rukuər irə, nənə tənəripw kəru m riti, nənə tənəripw kuatia m riti. Ruvei pen kuatia kuatia mınraha rəmwhen in rukurən mə trətui amasan tukwe. Kurirə irə in rier mamevən. ¹⁶l İərmama sə ruvehi tənəripw krirum revən atukwatukw mowok irə, nənə muvehi mane asori rukuər ia tənəripw krirum mwi. ¹⁷n Nənə iərmama sə ruvehi tənəripw kəru ro mwi iamınhi, nənə muvehi mane asori rukuər ia tənəripw kəru mwi. ¹⁸m Mətə iərmama sə ruvehi tənəripw kuatia revən meri tıprənə, mınimwi mane səvəi iəmə asori səvənhi.

¹⁹n Nəpın əpwəmwis rukurau, iəmə asori səvəi nərmama me nəha rırərig muvehe, nənə mokeikei mə trəskun mane me nəha rıməuvei pen mınraha. ²⁰n Nənə iərmama sə rıməuvehi tənəripw krirum ruvehe

mərer ia nəmri iəmə asori səvənhi, mını mə, ‘ləmə asori, fwe kupwən ikiməuvei pehe tənəripw krirum miou mane rukuər ia nirəha. Ətə ro, iakinowok irə rəkwəhi mwi masori iakuvai pen ia tənəripw krirum mwi.’

²¹q Nənə iəmə asori səvənhi rini pen tukwe in mə, ‘lk iəmə amasan. lkamo tukwini amasan nari miou ia nəpın me. Ikinətui amasan tı nəri ouihi i iakinəmri pehe ia rəgim, mo pen tako ik ikuvehe masori mətui tı narimnari me rıpik. Uvnimwə pehe ia nəkwai nimwə səvəi iəmə asori səim. Pwəh krau krauagien pəri.’

²²n Nənə iərmama sə rıməuvehi tənəripw kəru in mwi ruvehe mərer ia nəmri iəmə asori səvənhi, mını mə, ‘ləmə asori, fwe kupwən ikiməuvehi pehe tənəripw kəru miou mane rukuər ia nirau. Ətə ro, iakinowok irə rəkwəhi mwi masori iakuvai pen ia tənəripw kəru mwi.’

²³n Nənə iəmə asori səvənhi rini pen tukwe in mə, ‘lk iəmə amasan. lkamo tukwini amasan nari miou ia nəpın me. Ikinətui amasan tı nəri ouihi i iakinəmri pehe ia rəgim, mo pen tako ik ikuvehe masori mətui tı narimnari me rıpik. Uvnimwə pehe ia nəkwai nimwə səvəi iəmə asori səim. Pwəh krau krauagien pəri.’

²⁴n Nənə iərmama sə ruvehi tənəripw kuatia in mwi ruvehe mərer ia nəmri iəmə asori səvənhi, mını mə, ‘ləmə asori. lakukurən mə ik iərmama riti noien səim riskai. lk ikapeki nəveginien ia nəmhien sə ipkəmhu mhə irə, nənə mamesi mwi nukwai nei me ia kwopun ipkəpwei mhə nuni nari ikin. ²⁵Ro iamınhi irə, iakıhekır, mevən,

ⁿ25:13 Mat 24:42   ^o25:14 Mak 13:34   ^p25:15 Rom 12:6

^q25:21 Mat 24:45-47, Luk 16:10

minimwi tənəripw səim sə mane rukuər irə ia tīprənə. Ətə ro in i mane səim.'

²⁶Mətə iəmə asori səvənhi rini pen tukwe in mə, 'Ik iəmə ərəha. Ikamo tukwini ərəha nari miou, mamarpaha. Ikuvəkurən raka mə iakapeki nəveginien ia nəmhien sə iapkəmhu mhə irə, nənə mamesi mwi nukwai nei me ia kwopun iap-kəpwei mhə nuni nari ikin. ²⁷Mətə rəfo ikəpwəh nəmri penien mane səiou fwe ia pag? Kamo ipkəmri pen ko iapkuvehe mīpkuvehi ihi mane səiou mine sə rəkwaku pag rəkwehi.'

²⁸Nənə iəmə asori rini pen ti nərmama səməme kamho tukwini nari min mə, 'Həuvei raka tənəripw tukwe, mhəuvei pen m iərmama sə rīməuvehi tənəripw ten. ²⁹rIərmama sə kuvei pen nari riti min, ro wok irə, tukuvei pen mwi rasori mwi min, nənə in truvehi rəmwhen məpi raka. Mətə iərmama sə kuvei pen nari riti min, ro nəri auər a irə, tukuvei raka pam tukwe. ³⁰S²⁸Mətə iərmama i sə ramo tukwini ərəha nari miou hərəki irapw i iruə ia nəpitəvien. Ia kwopun nəha nərmama tuhasək, mhahi tərini revinraha.'"

Iesu rəgkiari ia sipsip me mine nani me

³¹t³¹"Nəpin nəha iou, ləməti iərmama, takuvehe irə ia nukuraanien asori kimaha nagelo me, takəkure ia jea səiou mərimənu. ³²u³²Nərmama ia tənəmtənə me pam tuhəuvehe mhousəsımwın pehe irəha me ia nənimek, nənə

iou takuai irəha rəmwhen iərmama sə ramətui ti sipsip me muai sipsip me mine nani me. ³³Takuai pen sipsip me ia nıkarek mwatuk, mətə nani me ia nıkarek mour.

³⁴Nənə iou kig səvənraha takini pen ti nərmama me nəha ia nıkarek mwatuk mə, 'Həuvehe kimiaha i səməme Tata səiou raməkwein amasan ia kimiaha. Nəpin tīprənə namiwən ihi, in rīnəpnəpenə raka kwopun səkimiaha ia nitətə sə in ramərimənu irə. Həuvehe mharə irə. ³⁵v³⁵Nəpin nukumhə rahi iou hiəuvei pehe nəveginien miou. Nənə nəpin iakakwakwa hiəuvei pehe nui miou. Nəpin iakamavən rəmwhen ia iərmama pwispwis, hiəuvehi puvnimwə iou ia nəkwai nimwə me səkimiaha me. ³⁶Nəpin tinari səiou riwən, hiarkahu pehe miou. Nəpin iakamemhə, hiəuvehe mhəti pehe iou. Nəpin iakamarə ia kalapus, hiəuvehe tukw iou.'

³⁷Miregi nəkur atukwatukw me nəha tuhəni pehe tukw iou i mə, 'lərimənu. Mətə nəfe nəpin nəha kimaha iahətoni nukumhə rahi ik, nənə iahəuvei pehe nəveginien mik, uə ikakwakwa nənə iahəuvei pehe nui mik? ³⁸Nəfe nəpin kimaha iahətoni ikamavən rəmwhen ia iərmama pwispwis riti, nənə iahəuvehi puvnimwə ik ia nimwə me səkimaha me, uə səim tinari riwən, nənə iaharkahu pehe mik? ³⁹Nəfe nəpin kimaha iahətoni ikamemhə, uə ikamarə ia kalapus, nənə iahəuvehe mhəti pehe ik?'

⁴⁰w⁴⁰Miregi iou kig səvənraha takini pen ti nīrəha i mə, 'lakamini nīpərhienien tukumiaha i nəpin

^r25:29 Mat 13:12, Mak 4:25, Luk 8:18   ^s25:30 Mat 8:12   ^t25:31 Mat 16:27, 19:28, Rev 20:11-13   ^u25:32 Rom 14:10, Esik 34:17
^v25:35 Aes 58:7   ^w25:40 Prov 19:17, Mat 10:42, 18:5, Mak 9:41

kimiaha hæno noien næha ia piak riti sæ in iæmæ auær a ia piak me, hiæno noien næha ia nirak.'

⁴¹×Kuriræ iræ iou takini pen ti næmama me næha ia nikarek mour mæ, 'Kimiaha i Kumwesæn ramækweïn æræha ia kimiaha haraka ia nænimek mhæuvæn ia napw sæ rauæk rerin. Kinæse napw næha ti Setan mine nagelo me sævænhi.

⁴²Næpin nukumhæ rahi iou kimiaha hiæpwæh nuvei peheien næveginien miou. Næpin iakakwakwa hiæpwæh nuvei peheien nui miou. ⁴³Næpin iakamavæn ræmwhen ia iærmama pwispwis riti, hiæpwæh nuvehi puvn-
imwæien iou ia nækwai nimwæ me sækimiaha me. Næpin tinari sæiou riwæn, hiæpwæh narkahu peheien miou. Næpin iakamemhæ uæ iakamaræ ia kalapus, hiæpwæh næti peheien iou.'

⁴⁴Miregi iræha mwi tuhæni pehe tukw iou i mæ, 'Iærimænu, mætæ næfe næpin næha kimaha iahænætoni nukumhæ rahi ik, uæ ikakwakwa uæ ikamavæn ræmwhen ia iærmama pwispwis, uæ tinari sæim riwæn, uæ ikamemhæ, uæ ikamaræ ia kalapus, nænæ kimaha iahæpwæh nasituien ia niram?'

⁴⁵Miregi iou takini pen ti niræha i mæ, 'Iakani nipærhienien tukumiaha i næpin kimiaha hiæpwæh noien næha ia piak riti sæ in iæmæ auær ia piak me, hiænæpwæh noien næha ia nirak.'

⁴⁶γNænæ nærmama me næha tuhæuvæn ia kwopun Kumwesæn trærpwîn rerin noien æræha me sævænraha ikin. Mætæ nærmama

atukwatukw tuhæuvæn mhæuvehi nimiruien rerin."

Næmæ asori me hærai sun mæ tuhæuvæn afafa mhækwætæmhiri lesu

26 Næpin lesu rini pam nægkiari-
ien me næha, in rægkiari m nærmama me sævænhi, mini mæ, ^{2z}"Kimiaha hiæukuræn mæ næpin kæru mwi tuko Pasova. Ia næpin næha tukuvei pen iou, læmæti lærmama, ia rægi nærmama me mæ iræha tuhæruï tærinï pen iou ia nei kamarkuauï."

³Ia næpin næha pris asori me mine næmæ asori me sævæi nækur Isrel housæsïmwîn iræha me ia nækwai nimwæ sævæi pris asori anan. Næghin næ Kæefas. ⁴Nænæ hærai sun mæ tuhæuvæn afafa, mhækwætæmhiri lesu, mhousi æpune. ⁵Mætæ hæni mæ, "Pwæh kitaha sæpwæh nækwætæmhiriien lesu ia næpin sævæi næveginien asori. Ræræha mæ nærmama niemaha træpi iræha kamho nurigrigien asori tukwæ."

Pran riti rætægi pen senta ia nukwæne lesu

⁶Næpin lesu ramaræ ia rukwænu næha Petani, ruvnimwæ pen ia nækwai nimwæ sævæi Saemon (Saemon næha kupwæn nemhæien skai ro tekïn.) ^{7a}Nænæ pran riti ruvehe ti lesu mauvehi potel riti kino ia kæruæterei riti kani mæ alapasta.[§] Fwe ia nækwai potel næha senta riti nænimen rutæ pik. Præn næha rætægi pen senta næha ia nukwæne lesu

§**26:7** Alapasta kæruæterei riti nænimen rutæ pik. Fwe kupwæn nærmama hæuvehi mhævi pen senta iræ.

×**25:41** Mat 7:23, Rev 20:10   γ**25:46** Dan 12:2, Jon 5:29

z**26:2** Eks 12:1-27, Mat 20:18   a**26:7** Luk 7:37-38

nəpɪn raməkure ia kwopun kaməni nari ikin.

⁸Nənə nəpɪn nərmama me səvəi lesu hətoni, niemaha rəpi irəha. Həni mə, “Rəfo ramouraha senta iamɪnhi? ⁹Ripkəmri pen a nəmri nari irə, ko ruvehi mane asori irə, muvei pen m nərmama nautə səvənraha riwən.”

¹⁰Mətə nəpɪn lesu riregi nəgkiariien nəha, rini pen tɪ nirəha i mə, “Rəfo kimiaha hiamo iamɪnhi irə ia prən i? In ramo noien amasan riti miou. ¹¹^bNərmama nautə səvənraha riwən tuhamarə kimiaha minraha ia nəpɪn me, mətə iou tapkarə mhə kitaha m kimiaha nəpɪn me. ¹²Rəfo prən i rətəgi pehe senta i ia nipwrak? In ro mə trəpnəpenə ia nipwrak mə tukinimwi. ¹³Iakamini nipərhiendien tukumiaha i kwopun pəku ia tənəmtənə me tukini irapw nəgkiariien amasan səiou ikin tukini irapw nəfe prən i rino miou mə nərmama rerinraha tramrhi.”

Jutas tro noien ərəha

¹⁴^cNərmama me səvəi lesu irəha pam twelef, riti ia nirəha nəghin nə Jutas Iskariot. Revən tɪ pris asori me, ¹⁵^dmɪni mə, “Trini minuə iakuvei pehe lesu ia rəgimiaha, kimiaha tihəuvei pehe nəfe miou?” Irəha hərəku in silin me kɪno ia silva irəha pam toti. ¹⁶Ia nəpɪn atukwatukw nəha Jutas rinamətui suatuk mə truvei pen lesu ia rəginraha.

lesu mɪne nərmama me səvənhi hani pəri nəvegɪnien səvəi Pasova

¹⁷^eNeste atukwatukw nəpɪn nəha tuhani bred sə yis riwən irə. Nər-

mama me səvəi lesu həuvehe tukwe in, mhəni mə, “Kwopun pəku nəha ikokeikei mə kimaha tahəpnəpenə nəvegɪnien səvəi Pasova ikin, nənə ik tikəni?”

¹⁸^fMiregi lesu rini mə, “Həuvən fwe Jerusalem, mhətoni iərmama riti fwe ikin, mhəni pen tukwe in mə, ‘lahatən səkitaha rini mə nəpɪn səiou ruvəuvehe ipaka. Tahani pəri nəvegɪnien səvəi Pasova kimaha nərmama me səiou ia nəkwai nimwə səim.’” ¹⁹Nərmama me səvəi lesu həuvən mho nəfe riməni pen tɪ nirəha i, mhəpnəpenə tɪ nəvegɪnien səvəi Pasova.

²⁰Ia nəruarəv lesu mine twelef nərmama me səvənhi kamhəkure ²¹mamhani pəri nari. Nənə lesu rini pen tɪ nirəha i mə, “Iakamini nipərhiendien tukumiaha i mə kimiaha riti truvei pen iou ia rəgi nərmama səməme kamhəmwəki iou.”

²²Nəpɪn irəha həregi nəgkiariien nəha, rerinraha rəpou. Həuvehe kuatia kuatia mamhəres lesu i mə, “Iərimənu, sin nəha ikani? Iou?”

²³^gMiregi lesu rini mə, “Iakani iərmama sə rameitesi bred ia tikiplet kuatia kimrau min. In truvei pen iou ia rəgi nərmama səməme kamhəmwəki iou. ²⁴Iou, ləməti lərmama, takaməkeikei memhə rəmwhen kimərai pen ia Nəkukuə Ikinan, mətə trərəha anan tɪ iərmama sə truvei pen iou ia rəgi nərmama səməme kamhəmwəki iou. Ramasan pik mə ripkəpwəh a nətuiien.”

²⁵Nənə Jutas, iərmama sə truvei pen lesu ia rəgi nərmama kamhəmwəki in, rini mə, “lahatən, sin nəha ikani? Iou?”

^b26:11 Dut 15:11 ^c26:14 Jon 11:57 ^d26:15 Sek 11:12

^e26:17 Eks 12:14-20 ^f26:18 Mat 21:3 ^g26:23 Sam 41:9

Miregi Iesu rini pen tukwe in mə, “Ik nə ikani.”

²⁶^hNəpın nəha kamhani nari irə, Iesu ruvehi bred, məfwaki mini vivi Kumwesən tukwe, nənə məkwsen, muvei pen m nərmama me səvənhi, mini mə, “Tihəuvehi, mhani. In i nıpwrak.”

²⁷Kurirə irə in ruvehi kap waen, məfwaki mini vivi Kumwesən tukwe. Məfwaki pam, nənə muvei pen mınraha, mini mə, “Kimiaha pam tihənimwi. ²⁸ⁱIn i nitek sə trərihi tərini əknekin nəgkiariien vi səvəi Kumwesən. Traiu ti nərmama həpik mə Kumwesən trəpwəh nərpwiniien noien ərəha me səvənraha. ²⁹ⁱlakani pehe tukumiaha i tapkənimwi mhə mwi waen i meste nəpın nəha takənimwi waen vi kitaha m kimiaha ia nitətə sə Tata səiou ramərimənu irə.”

³⁰^jNənə irəha hani nıpu riti, mho sampam irə, mhəier mhəuvən ia Təkuər Olif.

Pita trini m kahar mə in rıreirei Iesu

³¹^kİa kwopun nəha Iesu rini pen ti səvənhi nərmama me i mə, “İp-wet ia nəpın kimiaha pam tihap raka ia nirak. İakani iamınhi irə ti nəri nə mə kimərai pen ia Nəkukue İkinan mə Kumwesən rini mə, ‘İou takousi iərmama sə ramətui ti sipsip, nənə sipsip me səvənhi tuhaiu kirkiri.’

³²^lMətə in tro iakətui mwi ia nemhəien səiou. Takətui raka, mevən fwe ia tənə Kalili. İou takukupwən kimiaha tihəkurirə.”

³³Mətə Pita rini pen ti Iesu i mə, “İrəha pam tuhap raka ia niram, mətə rıpkə mhə iou.”

³⁴^mMiregi Iesu rini pen tukwe in mə, “İakani nıpərhiienien tukw ik i ipwet ia nəpın, kurirə rəiə rakaka, ik tikini m kahar mə ikreirei iou.”

³⁵ⁿMətə Pita rini pen tukwe in mə, “Trini mınuə həni mə takaməkeikei memhə krau mik, mətə ko iakəpwəh niniien mə iakreirei ik.” Nənə nərmama me pam səvənhi həni nəgkiariien kuatia.

Iesu raməfwaki ia Ketsemane

³⁶Iesu mine nərmama me səvənhi həuvən ia kwopun riti nəghin nə Ketsemane. Nənə Iesu rini pen ti nirəha i mə, “Kimiaha tihaməkure ia kwopun i. Pwəh iou iakevən kwərha məfwaki.”

³⁷Nənə in riri Pita mine tini Sepeti kəru irəhar hərevən irəha min. İa nəpın nəha in rınamregi rərəha, rerin rəpou pik. ³⁸^oNənə rini pen ti nirəhar i mə, “Rerik rəpou pik ipaka iakemhə tukwe. Tiamharo i, pwəh kitaha m kimirəhar tsəpwəh napriien.”

³⁹^pNənə Iesu revən ouihi a mwi mımwei ia tıprənə məfwaki, mini mə, “Tata səiou. Tikuvehi raka kap i pwəh iakəpwəh nənimwiien. Mətə tikəpwəh noien rəmwhen sə iakokeikei, mətə tiko rəmwhen sə ikokeikei.”

^h**26:26** Mat 14:19

ⁱ**26:28** Eks 24:8, Jer 31:31-34, Sek 9:11, 1Kor 10:16

^j**26:30** Luk 22:39, Jon 18:1 ^k**26:31** Sek 13:7 ^l**26:32** Mat 28:7,16

^m**26:34** Mat 26:69-75 ⁿ**26:35** Mat 26:56 ^o**26:38** Jon 12:27

^p**26:39** Hip 5:7-8, Mat 6:10

⁴⁰ Nənə lesu rəfwaki pam, mirərig pehe mətoni Pita mine Jemes mine Jon kamharapri. Nənə in rini pen ti Pita i mə, “Rəfo, ko hiəpkətui mhə nəpın ouihi a uə? ⁴¹ Kimirəhar ti-harətui mharəfwaki mə tiharəpwəh nımweilien ia nərəhαιen. Nipərhiēnien rerimīaha ragien mə tihəfwaki, mətə nipwramīaha rəpou.”**

⁴² Nənə lesu revən səro kəru irə, məfwaki, mini mə, “Tata səiou. Trini minuə kap i ko ripkiwən mhə meste iakənimwi, tako rəmwhen sə ikokeikei.”

⁴³ Nənə lesu rirərig pehe mwi mətə irəhar harnapri mwi, ti nəri nə mə napriēn ruvəuvehi irəhar. ⁴⁴ Ro iamīnhi irə in rəpwəh mwi irəhar, mevən səro kahar irə, məfwaki, mini a mwi nəgkiariēn kuatia.

⁴⁵ Kurirə irə ruvehe mwi ti nərmama me səvənhi, mini pen ti nirəhar i mə, “Rəfo, hiamarapri, mamharuvehi ihi napwisien səkimīahar? Həregi ro. Nəpın nəha ruvəuvehe. Iərmama riti truvei pen iou, ləmāti lərmama, ia rəgi nəmə ərəha me. ⁴⁶ Tiharo mharərer. Pwəh saməuvən. Hətə ro, iərmama nəha trini pui iou ruvəuvehe ipaka.”

**Nərmama səməme
kamhəmwəki lesu həuvehe
mhəkwtəmhiri in**

⁴⁷ Nəpın lesu raməgkiari ihi, Jutas, in riti ia twelef nərmama me səvəi lesu, ruvehe irəha nərmama həpik. Nəpwīn kamhəuvehi nau. Nəpwīn kamhəuvehi nipəri nei. Pris asori me

mine nəmə asori me səvəi nəkur Isrel hənərhi pen irəha. ⁴⁸ Jutas rīnəgkiari raka mīnraha mə, “Iərmama sə takakei min, iəmə nə in nə. Kimīaha tihəkwtəmhiri.” ⁴⁹ Nənə Jutas ruvehe, mevən atukwatukw ti lesu, mini mə, “Ramasan tukw ik, iahatən.” Nənə rakei min.

⁵⁰ Miregi lesu rini pen tukwe in mə, “Iou riti. Tiko mo nəfe ikiməuvehe tukwe.” Nənə nərmama me həuvehe mhəmri pen rəginraha ia lesu, mhəkwtəmhiri. ⁵¹ Mətə iərmama riti sə ramərer ipaka ti lesu reivi raka nau səvənhi, mərəi iərmama riti sə ramo tukwini nari m pris asori anan, mərəi raka nīkare nifregin.

⁵² Nənə lesu rini pen tukwe in mə, “Uvehi nau səim mivai pen ia təmwekīn, ti nəri nə mə nərmama me səməme kamhəuvehi nau mə tuharuagən irə tukərai əpune irəha ia nau. ⁵³ Kimīaha hiaməfətərig irə mə ko iəpkəkwein mhə Tata səiou nənə təkwtəkwi a irə in trərhi pehe nagelo me taosen m taosen həuvehe mhasitu ia nirak? ⁵⁴ Mətə trini minuə iako iamīnhi irə nəgkiariēn i sə Nəkukue lkinan rani mə kimīaha tihəkwtəmhiri iou iamīnhi irə trəfuvehe mukue irə?”

⁵⁵ Ia nəpın nəha lesu rini pen ti nərmama me i mə, “Rəfo hiaməuvehi nau me mine nipərpəri nei me mamhəuvehe mə tihəkwtəmhiri iou iamīnhi irə? Nətərigien səkimīaha rīnuə iou rakres riti uə? Ia nərineiv m neis mine iakamarə fwe ia nīmwe səvəi Kumwesən,

****26:41** Suatuk riti mwi ti nīnīēn nəgkiariēn i in i mə, “Nipərhiēnien Nənimwīn rerīn ragien mə tihəfwaki, mətə nipwramīaha rəpou.”

^q**26:41** Mat 6:13, Hip 2:14, 4:15   ^r**26:44** 2Kor 12:8

^s**26:46** Jon 14:31   ^t**26:51** Jon 18:26   ^u**26:52** Jen 9:6, Rev 13:10

^v**26:55** Luk 19:47, 21:37

mamahatən nərmama. Rəfo hiəp-wəh nəkwtəmhiriiən iou ia nəp̄in nəha? ⁵⁶W Mətə narimnari me i hi-amo haməier pehe iam̄inhi irə mə nəgkiariien me nəha profet kup-wən me hāmərai pen ia Nəkukua lkinan tuhəuvehe mhəukuə.” Nəp̄in nərmama me i həkwtəmhiri Iesu, nərmama me sāvənhi həpwəh in mhap.

Isu rərer ia nəmri pris asori anan m̄ine nəmə asori me

⁵⁷Nərmama me nəha sāməme həkwtəmhiri Iesu həiri in mhəuvən t̄i Kaeafas. Kaeafas in pris asori anan. Nahatən me sāvəi Loa m̄ine nəmə asori me sāvəi nəkur Isrel hənousəs̄imw̄in raka irəha me ia nimwə sāvənhi. ⁵⁸Pita rakurirə ia Iesu, mamavən isipw̄in tukwe meste nari fwe n̄ikare nimwə sāvəi pris asori anan. Nənə muvnm̄iwə, məkure irəha iotukwininari me, mə trətōni mə tukəfo irə ia Iesu. ⁵⁹Nənə pris asori me m̄ine nəmə asori me sāvəi nəkur Isrel kamhətui nərmama nepw̄in mə tuheikuə, mhəni irapw nəri ərəha riti sə Iesu r̄ino uə r̄iməni. Nəmə asori me hokeikei mə tuhəregi pwəh housi əpune in tukwe. ⁶⁰Nəri auər a mə nərmama həp̄ik həkəmter mamheikuə ia nəfe hənətōni Iesu r̄ino uə hāməregi in r̄iməni, mətə nəmə asori me həpkətə mhə nari riti. Mətə irəha kamhəmwur mamhəuvən meste iərmama kəru krouvehe, ⁶¹x̄rouni mə, “lēmə i r̄iməni iam̄inhi irə mə, ‘lou iakukurən nourahaien nimwə sāvəi

Kumwesən, marə muvrhək̄in mwi ia nəp̄in kahar.”

⁶²Nənə pris asori anan rərer, m̄ini pen t̄i Iesu i mə, “Nəgkiariien riti ri-wən tikini? Rəfo ia nəgkiariien nəha irau krouni rauuəsi ik irə?” ⁶³Y Mətə Iesu rəpnəpen. Nənə pris asori anan r̄ini pen tukwe in mə, “lakəres pehe ik i ia nəghi Kumwesən sə ram̄iru. Ni pehe ro tukumaha i. Ik Kristo, T̄ini Kumwesən, uə rekəm?”

⁶⁴Z M̄iregi Iesu r̄ini pen tukwe in mə, “Ik ikini, mətə iakani pehe tukumiaha i mə nəha təkwtək-wuni m̄ine mamevən tihətōni iou, ləməti lərmama, takaməkure ia n̄ikare Kumwesən mwatuk sə in n̄iskaiien sāvənhi rasori. Tihətōni mwi iou takauvehe ia nəpuə me ia nimagouagou.”

⁶⁵a Nənə nəp̄in pris asori anan r̄iregi, reitehi t̄inari sāvənhi, m̄ini mə, “Kitaha tsətui iərmama riti mwi tro pui iəmə i t̄i nəfe? Kimiaha hiəuvəregi raka mə in r̄ini ərəha Kumwesən. ⁶⁶b Nətərigien səkimi-aha mə tsəfo irə?” M̄iregi irəha həni mə, “In traməkeikei memhə.”

⁶⁷c Nənə hərgəvəsi pen nənimen, mamhəuəsi in. Nepw̄in həpwi in, ⁶⁸mamhəni mə, “Mə ik Kristo pərhien, ni pehe ro tukumaha i nəgkiariien sə ruku pen t̄i Nən̄imw̄in mə sin ruəsi ik!”

Pita r̄ini mə in r̄ireirei Iesu

⁶⁹Ia nəp̄in nəha Pita fwe inhəripw ia n̄ikare nimwə sāvəi pris asori anan. Nənə pran riti sə ramo tuk-wini nari m pris asori anan ruvehe ipaka tukwe, m̄ini mə, “Ik mwi iki-

^w26:56 Mat 26:31

^x26:61 Jon 2:19-21   ^y26:63 Aes 53:7, Mat 27:12   ^z26:64 Sam 110:1, Dan 7:13, Mat 24:30   ^a26:65 Wok Me 14:14, Mat 9:3, Jon 10:33

^b26:66 Lev 24:16, Jon 19:7   ^c26:67 Aes 50:6, 53:5

namavən pəri kimirau lesu iəmә Kalili.”

⁷⁰Mətә ia nəmriṅraha pam Pita rini mә, “Rekәm. Iou iakreirei nәfә i ikamini.”

⁷¹Pita rәpwәh nikare nimwә nәha mier mevән ipaka ti tәpinhә asori riti sә nәrmama kamhәuvnimwә pehe irә. Nәnә pran riti mwi sә ramo tukwini nari rәtә in, mini pen ti nәrmama sәmәme kamhәrer ia kwopun nәha mә, “Iәmә i rina-mavән pəri irau lesu iәmә Nasaret.”

⁷²Miregi Pita rini mwi mә, “Rekәm. Iakani pehe tukw ik i kwәsuahi anan mә iou iakreirei iәmә nәha ikani.”

⁷³Nәpin ouihi a rukurau, nәnә nәrmama sәmәme kamhәrer ia kwopun nәha hәuvehe, mhәni pen ti Pita i mә, “Nipәrhienien. Ik riti ia nirәha ti nәri nә mә ik iәmә Kalili.”

⁷⁴Miregi Pita rini mә, “Mә iakameikuә pwәh Kumwesән rәrpwṅn noien әrәha sәiou. Iakani pehe tukumiaha i kwәsuahi anan mә iou iakreirei iәmә nәha kimiaha hiamәni.”

Pita rini iamṅhi irә, nәnә tәkwтәk-wuni a rәiә rakaka. ⁷⁵^dNәnә Pita rerṅ rirhi nәgkiariien sәvәi lesu. Rimәni mә, “Kurirә rәiә rakaka, ik tikini m kahar mә ikreirei iou.” Pita rerṅ rirhi. Nәnә rier mevән mirapi nasәkien.

Jutas remhә

27 la nәpnәpin pris asori me mine nәmә asori me sәvәi nәkur Isrel irәha pam hәrai sun mә tuhousi әpune lesu. ²Irәha hәri in, mhәuvән, mhәmri pen in ia rәgi Paelat. Paelat nәha in iәmә Rom sә ramәrimәnu ia kwopun nәha.

³^eNәpin Jutas iәmә i sә rimәuvei pen lesu ia rәgi nәrmama sәmәme kamhәmwәki, in rәtoni mә irәha hәni mә lesu tramәkeikei memhә, in rәrari ia nәtәrigien sәvәnhi, muvehi silin me nәha kino ia silva irәha pam toti, muvehi muvehe, muvei pen m pris asori me mine nәmә asori me sәvәi nәkur Isrel, ⁴mini mә, “Iakino noien әrәha i, muvei pehe iәrmama sә in ratukwatukw a ia rәgimiaha mә tihousi әpune in.”

Miregi irәha hәni mә, “Rәfo ikuvehe masәk tegin kimaha? Sәim atukw a nә noien.”

⁵Nәnә Jutas rәrarki irapw silin me kino ia silva fwe ia nәkwai nimwә sәvәi Kumwesән, nәnә mier mevән, mirukwi utә atukw a in ia kwәnәkwus.

⁶Mətә pris asori me hәuvehi silin me nәha kino ia silva, mhәni mә, “Ripkatukwatukw mhә ia Loa sәkitaha mә kitaha tsousәsimwṅn mane i irәha mane sәvәi nimwәfwaki ti nәri nә mә mane i kuvei pen mә tukuvehi nәmri iәrmama i mә tukousi әpune.” ⁷Ro iamṅhi irә irәha hәrai sun mhәuvehi mane nәha, mhәuvehi nәmri tiprәnә riti. Fwe kupwән kani tiprәnә nәha mә Tiprәnә sә kamo tekinari me irә. Irәha hәuvehi nәmri tiprәnә nәha mә tukinimwi nәrmama pwispwis me ikin. ⁸Ro pen ipwet mine kamsegi pen ihi nәghi tiprәnә nәha mә Tiprәnә sә netә rinaiu ikin. ⁹fIa nәpin nәha nәgkiariien sәvәi Profet Jeremaea ruvәuvehe muvәukuә. In rimәni mә, “Irәha hәuvehi silin me kino ia silva irәha pam toti.

In nə mane sə nəkur Isrel me nepwin həni mə tuhəuvei pen tı nuvehiien nəmri iərmama nəha.

¹⁰Irəha həuvei pen mane nəha mhəuvehi nəmri tıprənə sə kamo tekinari me irə rəmwhen ia lərimənu rini pehe tukw iou i mə tako.”

Iesu rərer ia nəmri Paelat

¹¹Nəpın Iesu ramərer ia nəmri Paelat, Paelat rəres pen in mə, “Ik kig səvəi nəkur Isrel?”

Miregi Iesu rini mə, “Ik ikani.”

¹²^gIa nəpın nəha pris asori me mine nəmə asori me səvəi nəkur Isrel həskəmter, mamhəni ərəha Iesu, mətə Iesu rəpwəh niniien nəgkiariien riti tı nirəha i. ¹³Ro pen Paelat rini pen tukwe in mə, “Rəfo ikaməpnəpen? İpkregi mhə nəgkiariien me rıpk nəha kamhəni ərəha ik irə?” ¹⁴^hMətə Iesu rıpkini mhə nəgkiariien riti tukwe in, mıpkərpwin mhə nəgkiariien riti sə irəha kamhəni. Nənə Paelat rətoni mərkəri asori nari irə.

Paelat rəsəni pen Iesu ia rəgi naruagən me mə tuhousi əpune

¹⁵Ia nuk me pam nəpın kamo nəveginien asori nəha Pasova irə, iəmə Rom sə ramərimənu ia kwopun nəha rukurən nuvehi rakaien iərmama riti ia kalapus sə nəkur Isrel həməres i, nənə məsəni in rier mamevən. ¹⁶Ia nəpın nəha iərmama riti fwe ia nəkwai kalapus nərmama pam həukurən in nəghin nə Parapas. ¹⁷Ro iamınhi irə nəpın nərmama housəsimwin irəha me, Paelat rini pen tı nirəha i mə, “Kimiaha

hiokeikei mə takəsəni sin rier ia kalapus mamevən, Parapas uə Iesu sə kani mə Kristo?” ¹⁸ⁱPaelat rəres pen irəha iamınhi irə tı nəri nə mə in rukurən mə nəmə asori me səvəi nəkur Isrel həməuvei pen Iesu ia rəgin tı nəmwəkiiən səvənraha.

¹⁹Nari riti mwi, nəpın in raməkure ia kwopun sə raməkiri nəgkiariien ikin, pran səvənhi rərhi pen nəgkiariien riti revən tukwe mını mə, “Tikəpwəh noien nari riti ia iəmə atukwatukw nəha. Ia nəpın riran pehe ipwet iakəməkrəha irə. Nənə təkwtəkwuni iakregi rərəha tukwe.”

²⁰Mətə pris asori me mine nəmə asori me səvəi nəkur Isrel kamhəkeikei m nərmama mə tuhəres Paelat i mə trəsəni Parapas rier ia kalapus mamevən, mətə trousi əpune Iesu.

²¹Nənə Paelat rəres pen mwi irəha i mə, “İəmənmi i sə pəku kimiaha hiokeikei mə takəsəni rier ia kalapus mamevən?”

Miregi irəha həni mə, “Parapas.”

²²Miregi Paelat rini pen tı nirəha i mə, “Ro iamınhi irə takəfo ia Iesu sə kani mə Kristo?”

Miregi irəha pam həni mə, “Pwəh həruı tərini pen in ia nei kamarkuauı.”

²³Miregi Paelat rini mə, “Tı nəfe? Nəfe nəha nərəhaien in rino?”

Mətə irəha həni asori mwi mə, “Pwəh həruı tərini pen in ia nei kamarkuauı.”

²⁴^jNəpın Paelat rətoni mə ko rıpk mhə rerınraha rəpwıuən, mətə hənamo nurıgrıgien asori, in ruvehi nui, maıkuas ia rəgin mi ia nəmrınraha pam, mını mə, “İou iakiwən ia

^g27:12 Aes 53:7, Mat 26:63 ^h27:14 Jon 19:9

ⁱ27:18 Jon 11:47-48, Jon 12:19 ^j27:24 Dut 21:6-9, Mat 27:4

nemhæien sævæi iæmæ i. Niten riwæn ia nirak. Ramaræ a ia kimiaha.”

²⁵kMiregi nærmama me pam hæni mæ, “Pwæh niten ræmak pehe a ia kimiaha mine nækwærhakwæra me sækimaha.”

²⁶Nænæ Paelat ro nækwanraha, mæseni Parapas rier ia kalapus mamevæn, mætæ rini nækwan mæ tukærisi Iesu. Næpin naruagæn me sævænhi hærisi pam in, Paelat ruvei pen in ia rægînraha mæ tuhæruï tæriini pen ia nei kamarkuauï.

Naruagæn me haris ækenhin ia Iesu

²⁷Naruagæn me sævæi Paelat hæiri Iesu mhæuvnimwæ ia nimwæ asori sævæi Paelat næghin næ Praetoriam. Iræha hækwein iræha me nepwin ia kusen sævænraha hæuvehe mhousæsimwin iræha me ipaka ti Iesu, ²⁸mhæuvehi raka karkahu sævænhi, mharkahu pen karkahu ærueræv min ræmwhen ia karkahu sævæi kig. ²⁹Hæuvehi ræhi, mhæuvnhi kæfæfau sævæi kig iræ, mhæfæfau pen ia kænkapwæ, mhæuvei pen mwi rigi nei riti ia rægîn mwatuk ræmwhen ia næri sæ kig rauvehi rahatæn pen nasoriien sævæi kig. Hænimwi nukurhunraha ia nænimen, mamharis ækenhin iræ, mamhæni mæ, “Ik kig sævæi nækur Isrel kimaha iahæsiai ik!” ³⁰mIræha hærgævæsi in, mhæuvehi raka rigi nei næha ia rægîn, mhousi kænkapwæ iræ. ³¹Næpin hænaris ækenhin raka iræ, hæuvehi raka karkahu ærueræv næ mharkahu pen tinari ihi sævænhi,

mhæiri in mhæuvæn mæ tuhæruï tæriini pen ia nei kamarkuauï.

Naruagæn me hæruï tæriini pen Iesu ia nei kamarkuauï

³²Næpin naruagæn me næha hænämæier, hætoni iæmæ Saerin riti næghin næ Saemon. Iræha hækeikei min mæ trævranï nei kamarkuauï sævæi Iesu. ³³Iræha hæuvæn ia kwopun riti næghin næ Kolkota (nipwrai nahag næha kwopun sævæi kerhæ ia iærmama). Ia kwopun næha iræha ³⁴nHæuvei pen waen m Iesu mæ trænimwi. Kævti pen nimwai nari riti ræfiæ trasitu muæsi næmisæien. Mætæ næpin Iesu ræpwasi æghan, ræpwæh nokeikeiien mæ trænimwi. ³⁵oNæpin iræha hæruï tæriini pen raka in ia nei kamarkuauï, hæuai kirkiri tinari me sævænhi, mhæuini nari riti sæ trahatæn pen mæ sin truvehi næfe tinari sævænhi. ³⁶Nænæ hækure ia kwopun næha, mamhætui tukwe. ³⁷Ia kænkapwæ irænhæ iræ iræha hæruï pen nækukuæ riti kimærai mæ Iesu tremhæ ti næfe. Rini mæ: Iesu I Kig Sævæi Nækur Isrel

³⁸pIa næpin næha hæuvehi rakres mi kæru, mhæruï tæriini pen mwi irau ia nei kamarkuauï, riti ia nikare Iesu mwatuk, riti ia nikaren mour. ³⁹qNænæ nærmama sëmæme kamhæukurau ia suatuk kamhounouini kænkapwænraha me, mamhæni æræha Iesu, ⁴⁰rMamhæni mæ, “Ik næ iæmæ ikimæni mæ tikouraha nimwæ sævæi Kumwesæn maræ muvrhækin mwi ia næpin kahar. Itæ, uvehimiru ik! Trini minuæ

^k27:25 Mat 23:35, Wok Me 5:28   ^l27:28 Luk 23:11

^m27:30 Aes 50:6   ⁿ27:34 Sam 69:21   ^o27:35 Sam 22:18

^p27:38 Aes 53:12   ^q27:39 Sam 22:7, Sam 109:25

^r27:40 Mat 26:61, Jon 2:19

ik Tini Kumwesən pərhiən, araka ia nei kamarkuau mei waiu pehe.”

⁴¹ Ia noien a mwi nəha pris asori me mine nahatən me səvəi Loa mine nəmə asori me səvəi nəkur Isrel haris əkenhın irə, mamhəni mə, ^{42 s} “In rıməuvehimıru raka nəmama həpik, mətə ko rıpkuvehimıru atukw mhə in. Mə in kig səvəi nəkur Isrel pərhiən, ramasan mə raraka ia nei kamarkuau mei waiu pehe, pwəh kitaha sətoni mhəni nıpərhiənien irə. ^{43 t} İəmə i rahatətə ia Kumwesən mını mə in Tini Kumwesən. Pwəh sətoni ro mə Kumwesən rerın rəgien tukwe truvehimıru in təkwtəkwuni.” ^{44 l} Əmama mi nəha sə krauakres kınərui tərini pen irau ia nei kamarkuau irəhar lesu, irau mwi krauni ərəha in rəmwhen nepwın həməni.

lesu remhə

⁴⁵ Ia kurkwai nəpın ia ran nəpıtəvien ruvehe mousəman kwopun me pam ia tənə nəha meste aoa kahar rukurau. ^{46 u} Nənə rarıpwi tri klok ia nəruarəv lesu rəkwein əpwəmwis, mını mınuə, “Eloi, Eloi, lama sapaktani?” Nıpwrai nəgkiariien nəha in i mə “Kumwesən səiου, Kumwesən səiου, rəfo ikap raka ia nirak iamınhi?”

⁴⁷ Nərmama me nepwın səməme kamhərer mamhəspau ia lesu həregi nəgkiariien nəha, mhəni mə, “İəmə i raməkwein Profet Elaeja.”

^{48 v} Nənə təkwtəkwuni a riti ia nırəha raiu muvehi nıpəri koton, meitesi ia waen sə rəfiə, mıpiri pen ia nusvenhi rəgi nei riti, muvehi pen

mə lesu trənımwı. ⁴⁹ Mətə in me nepwın həni mə, “Pəpım ro pwəh sətoni mə Profet Elaeja truvehe muvehimıru iəmə i uə rekəm.”

⁵⁰ Nənə lesu rəkwein əpwəmwis mwi, məseni pen nımıruien səvənhi, memhə.

^{51 w} Təkwtəkwuni a mwi tınari sə rəgher tukuahag kwopun ikinan anan fwe ia nəkwai nımwə səvəi Kumwesən reitehi nıpərın kəru fwe irənhə meste nari fwe inhərıpw. Nənə tıprənə rıkiu, meitehi kəruətərei me. ⁵² Nıpəgi kəruətərei me nepwın sə kınərkwafə nıpwrai nərmama ikin həuvehe mhəkweg, nənə Kumwesən ro nərmama me səvənhi həpik hətui mwi ia nemhəien səvənraha. ⁵³ Kurirə irə nəpın lesu rətui mwi ia nemhəien səvənhi irəha həier irapw ia nıpəgi kəruətərei me səvənraha, mhəuvən ia taon ikinan nə Jerusalem, nərmama həpik hətoni irəha.

⁵⁴ İaruagən riti nəha in rasori ia naruagən me irəha pam hantret. In mine naruagən me nepwın səvənhi kamhətui tı lesu. Nəpın irəha hətoni nımwnımwien nəha mine narım-nari me nəha sə həməier pehe, həhekir asori, mhəni mə, “Nıpərhiənien iəmə i in Tini Kumwesən.”

^{55 x} Nənə nıpran me həpik ia kwopun nəha kamhərer isıpwın kwopti tı lesu mamhəspau irə. Nıpran me nəha həməier ia tənə Kalili, mamhəkurirə ia lesu, mamhasitu irə. ^{56 y} Meri Maktala, mine Meri mama səvəi Jemes mine Josef, mine mama səvəi tını Sepeti mi kamhərer irəha mınraha.

§**27:42** Jon 11:50   †**27:43** Sam 22:8   ¨**27:46** Sam 22:1

∨**27:48** Sam 69:21   ¨**27:51** Eks 26:31-33, Hip 10:19-20

×**27:55** Luk 8:2-3   √**27:56** Mat 20:20

Josef rærkwafæ nîpwrai lesu

⁵⁷Iamæ Aramatia riti naha ikin naghin næ Josef. Nautæ sævæhi rasi. In mwi iarmama riti sævæi lesu. Ia næruaræv ⁵⁸zrevæn ti Paelat, mæres pen mæ ko Paelat ræseni in ruvehi nîpwrai lesu. Ro pen Paelat rini nækwan mæ tukuvehi pen min. ⁵⁹Josef revæn muvehi nîpwrai lesu, muvegi ia tinari æmher riti kino ia linen, ⁶⁰a nænæ mæmri pen ia nîpægi kæruterei riti sævæhi sæ in rinærai ærori raka. Næpin rinæmri raka, ræsækwuæsækwu kæruterei asori riti mærapinhæ pen kwæruæ iræ, nænæ mamevæn. ⁶¹Meri Maktala, mine Meri mama sævæi Jemes mine Josef krauækure fwe ikin, rouæti pen nîpægi kæruterei naha kinærkwafæ nîpwrai lesu ikin.

Naruagæn me nepwîn hæsisæg æknekîn nîpægi kæruterei

⁶²Kini rakwakwi iræ, næpin kamæpnæpenæ iræ ti Sapat, pris asori me mine Farisi me hævæn mhousæsimwîn iræha me ia næmri Paelat, ⁶³b hæni pen tukwe in mæ, "Iamæ asori. Rerimaha ramrhi nægkiariien riti sævæi iamæ naha rameikuæ. Næpin ramiru ihi, rimæni mæ næpin kahar trukurau nænæ in trætui mwi ia nemhæien sævæhi. ⁶⁴Ro iamînhi iræ tikærhi pen nærmama me nepwîn sæim pwæh hævæn mhæsisæg æknekîn ia nîpæg sæ kinærkwafæ nîpwran ikin meste næpin kahar haruvehe mharukurau. Ræræha nærmama me sævæhi hævæn, mhækres nîpwran, mhæni pen ti nærmama mæ in

rinætui mwi ia nemhæien sævæhi. Tuko ro iamînhi iræ neikuæien naha sævænraha træræha mæpi raka sæ fwe kupwæn."

⁶⁵Mîregi Paelat rini pen ti niræha i mæ, "Iakæseni naruagæn me nepwîn sæiou. Tiho mhæiri iræha mhæuvæn mhæsisæg æknekîn ia nîpægi kæruterei naha." ⁶⁶cRo pen iræha hævæn mhæmri pen nari riti ia kæruterei sæ ramærer tukuahag ia nîpæg naha mæ iarmama riti rikiu iræ iræha tuhætoni mhækuræn. Nænæ naruagæn me nepwîn kamhærer tukuahag tukwe.

lesu rætui mwi ia næmhien sævæhi

28 Næpin Sapat ruvækurau, ipaka rinamran ia Sante, Meri Maktala mine Meri mama sævæi Jemes krouevæn mæ trouætæ nîpægi kæruterei kinæmri pen nîpwrai lesu iræ.

²Nænæ tækwækwuni a iræ, nimwnimwien asori rikiu, ti næri næ mæ agelo riti sævæi lærimænu rier ia neiai meiwaiu pehe, mæsækwu raka kæruterei naha kinæsisæg pen ia nîpæg, nænæ mækure utæ iræ. ³dNîpwran ramser ræmwhen ia nouapirien. Tinari sævæhi ræpsan anan. ⁴Næpin naruagæn me naha sæmæme kamhærer tukuahag ti nîpæg hætoni agelo naha, hæhekir mhætæmnimwîn, hæuvehe mhæmwhen ia nærmama hævæmhæ.

⁵Mætæ agelo naha rini pen ti præni mi naha mæ, "Rouæpwæh nehekieren. Iakukuræn mæ irouætui lesu sæ kinærui tæriini pen ia nei ka-

markuau. ⁶eIn riwən i. In rīnətui mwi ia nemhəien səvənhi rəmwhen mə in rīməni. Rouvehe, rouətə kwopun nīpwran rīnamapri ikin, ⁷fNənə rouevən akwauakw rouni pen tī nərmama me səvənhi mə in rīnətui mwi ia nemhəien səvənhi, nənə təkwtəkwni in rakupwən ia kimiaha mamevən ia tənə Kalili. Kimiaha tihətoni in fwe ikin. Irouregi iakuvəni raka narimnari me i tukumirau i.”

⁸Nənə irau krouəpwəh akwauakw nīpəg, rouhekīr, mətə rerinrau ragien pik mwi. Krouaiu, rouevən mə trouni nəri nəha tī nərmama me səvəi lesu. ⁹Nənə təkwtəkwni a lesu rier irapw tī nirau, mīni mə, “Ramasan tukumirau!” Nənə irau krouvehe tukwe, rounimwi nukurhunrau ia nənimen, rouəkwtəmhiri nisun mi, rousiai in. ¹⁰⁹Nənə lesu rīni pen tī nirau i mə, “Rouəpwəh nehekīrien, rouevən, rouni pen tī piak me mə irəha tuhəvən fwe tənə Kalili. Ia kwopun nəha irəha tuhətə iou.”

Nəgkiariien səvəi naruagən me

¹¹Nəpīn irau krourərig, təkwtəkwni a mwi, naruagən me nepwīn səməme hənəmərəer tukuahag nīpəg həuvən fwe taon, nənə mhəni pen narimnari me nəha tī pris asori me. ¹²Nənə pris asori me hoeite nəmə asori me səvəi nəkur Isrel mamhərai sun irəha mīnraha. Nənə nəpīn həuvərai sun raka, həuvei pen mane asori m naruagən me nəha, ¹³h^hmhəni mə,

“Kimiaha tihəni irapw tī nərmama me mə nəpīn kimiaha hiamapri ia nəpīn nərmama me səvəi lesu həuvehe mhakres nīpwran. ¹⁴Nənə trīni mīnuə Paelat rīregi nəgkiariien nəha, kimaha tahəgkiari min mə in trəpwəh nourahaien kimiaha.” ¹⁵Ro iamīnhi irə naruagən me həuvehi mane, mhəvən, mho nəfe pris asori me hāməni pen tī nirəha i. Nənə nəgkiariien nəha ruviris ia tənə Isrel. Kamīni ihi ipwet mīne.

Nəgkiariien sampam lesu ruvei pen m nərmama me səvənhi

¹⁶iⁱ Nəpīn nəha nərmama me səvəi lesu irəha pam eleven həuvən fwe tənə Kalili ia təkuer riti sə lesu rīməni pen tī nirəha i kupwən. ¹⁷Nəpīn irəha hətōni in, hənīmwi nukurhunraha ia nənimen, mhəsiai in. Mətə nepwīn hərəirei amasan ia rerīnraha mə lesu pərhien i. ¹⁸J^jNənə lesu ruvehe, mīni pen tī nirəha i mə, “Kumwesən ruvei pehe nasorīien miou iakamərimənu ia narimnari me pam ia neiai mīne tīprənə. ¹⁹k^kRo pen kimiaha tihaməkeikei mhəvən mhəvi nərmama ia tənəmtənə me pam pwəh irəha həuvehe mho nərmama me səiou ia nirəha. Kimiaha tihaməkeikei mho paptas ia nirəha ia nəghi Tata mīne Tīni mīne Nənīmwin Ikinan, ²⁰l^lmamhahətən irəha mə irəha tuhaməkeikei mho nəgkiariien me pam sə iakinahətən kimiaha irə. Nənə həregi ro nəri i. Iou takamarə rerīn tukumiaha meste nəpīn sampam.”

^e28:6 Mat 12:40, 16:21   ^f28:7 Mat 26:32   ^g28:10 Hip 2:11   ^h28:13 Mat 27:64   ⁱ28:16 Mat 26:32, Mat 28:7,10   ^j28:18 Dan 7:14, Jon 13:3, Efes 1:20-22   ^k28:19 Mak 16:15-16, Wok Me 1:8, 8:16, 19:5, Rom 6:3, 1Kor 1:13, 10:2, Kal 3:27   ^l28:20 Wok Me 18:20, Jon 14:23

Mak

Nægkiariien sə rani mə nəfe i nəkukuə

Mak in rıməkupwən mırαι narimnari me ia nimiruien səvəi lesu. Nətərigien səvəi nərmama mə Mak in iərmama riti sə rinakurirə ia Pol mine Panapas nəpın krouəvisau irapw nəgkiariien amasan ia kwopun me. Mak in raməgkiari pik ia naraien səvəi lesu Kristo. Matiu, Mak, Luk, Jon, irəha pam haməgkiari ia narəien səvəi lesu Kristo, mətə nəkukuə səvəi Mak rukwakwa mamrai kwərhakwərha nəgkiariien iərmama rəvsini mukurən. Mak raməgkiari ia wok səvəi lesu Kristo maməgkiari mwi ia nımtətien me səməme in rıno. Mak ramahatən mə lesu rəmwhen ia iərmama sə ramo wok mauvehi nasoriiien. Ikəvsini nəkukuə səvəi Mak nıpərın kahar, nıpərın kuatia raməgkiari ia nəfe kino ia Kristo ia nəfwakiiien sampam ia nımıruuien səvənhi ia təkure tıprənə i, maməgkiari irə mamə sampam ia nemhəien səvənhi mine nəpın rınətui mwi ia nemhəien.

Nukune nəgkiariien amasan

1 Nukune nəgkiariien amasan sə raməvisau lesu Kristo, Tıni Kumwesən.

^{2m}Kımərai pen nəgkiariien riti ia nəkukuə səvəi Profet Aesea fwe kupwən. Nəgkiariien nəha rani iamınhi irə mə, “Ətə ro, takərhi pen iərmama sə trəgkiari tukwini səiου,

in trukupwən ia niram mevən, məpərhi səim suatuk.”

³ “Reri iərmama riti raməkwein əp-wəmwis ia kwopun akwesakwes ikın mamıni mə,

“Kımiaha tihaməkeikei mhəpərhi su-atuk səvəi iərimənu səkitaha, mhəmri atukwatukw suatuk ouihi me səvənhi.”

⁴ⁿRo iamınhi irə Jon rier irapw ia kwopun akwesakwes ikın, maməvisau irapw tı nərmama mə, “Kımiaha tihaməkeikei mhərərig ia noien ərəha me səkimiaha, mho paptas, nənə Kumwesən trəpwəh nərpwinien noien ərəha me səkimiaha.” ⁵Nərmama pam ia tənə Jutia mine Jerusalem həuvən tı Jon, mamhəni irapw noien ərəha me səvənraha, nənə in ramo paptas ia nirəha ia nui aris Jotan.

^{6o}Jon ramarkahu ia tınari kino ia nımwheri kamel, mamətoti ia teki nərimıru, maməni kinhə mine kwənıpwət ia sukapak. ^{7p}Ramıni irapw mə, “Kurirə ia nirak, iərmama riti fwe rauvehe. Nıskaiien səvənhi rasori məpi raka iou. İapkəmwhen mhə mə takərpəsuk mıfi raka nəkwus ia səvənhi put. ⁸İou İakamo paptas ia kımiaha ia nui, mətə in truvehe mo paptas ia kımiaha ia Nənimwın İkinan.”

Jon ro paptas ia lesu

⁹İa nəpın nəha lesu ruku pen fwe ia taon nəha Nasaret ia tənə Kalili, muvehe, nənə Jon ro paptas irə ia nui aris Jotan. ¹⁰Nəpın atuk-watukw lesu rutə pehe ia nui, rətoni kəpuapen rəkwag, Nənimwın İkinan rosi mak inhərıpw reiwaiu pehe

^m1:2 Mat 11:10   ⁿ1:4 Wok Me 13:24, 19:4

^o1:6 2King 1:8, Mat 11:8   ^p1:7 Wok Me 13:25

mækure irə. ¹¹qNənə reri Kumwesən ruku pen ia neiai mini mə, “Ik nərək keikei. Rerək ragien tukw ik.”

Setan raməmwur mə tro lesu rımwei ia nərəhaien

¹²Jon rino raka paptaes ia lesu. Nənə Nənımwin İkinan rərhi pen lesu revən ia kwopun akwesakwes ikin. ¹³rRarə ikin meste nəpin foti. Ia nəpin nəha Setan raməmwur mə tro lesu rımwei ia nərəhaien. lesu ramarə irəha nəri əprmin me. Nagelo me hamo tukwini nari min.

lesu rınaməvisau irapw nəgkiariien amasan səvəi Kumwesən

¹⁴sKəkwtəmhiri Jon, kuvehi puvnimwə ia kalapus. Kurirə ikin lesu ruvehe ia tənə Kalili, maməvisau irapw nəgkiariien amasan səvəi Kumwesən, mamini mə, ¹⁵t“Təkwtəkwni rino nəpin atukwatukw. Nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə ruvəuvehe ipaka. Tihərərığ ia noien ərəha me səkimiaha, mhəni nıpərhiēnien ia nəgkiariien amasan səiou.”

¹⁶Nəpin lesu ramavən ia nikare nui asori Kalili, rətoni Saemon irau piəvni nəghin nə Antru krauerukw net ia nui. İrau krauerukw net ia nui ti nəri nə mə irau iərmama mi kravi nəmu. ¹⁷uLesu rini pen ti nirau i mə, “Rouvehe roukurirə iou, pwəh tako kimirau tirouvehe iərmama mi sə kravi nərmama.” ¹⁸Nənə təkwtəkwni a krouəpwəh net səvənrau roukurirə in.

¹⁹Kurirə ikin lesu ravən ouihi a mwi, mətəni tini Sepeti Jemes mine piəvni nəghin nə Jon. Krauəkure ia nəkwai nitətə ouihi riti rautiri net me. ²⁰lesu rətoni irau, məkwein irau. Nənə krouəpwəh səvənrau tata Sepeti raməkure ia nəkwai nitətə ouihi irəha nərmama səməme ramərəku irəha ti noien wok səvənhi, rouevən roukurirə lesu.

lesu rəkoui irapw nənımwin ərəha ia iərmama riti

²¹vLesu mine nərmama me səvənhi həuvən ia taon riti nəghin nə Kapaneam. Ia Sapat lesu ruvnimwə ia nəkwai nimwəfwaki səvəi nəkur İsrəl mamahatən nərmama me. ²²wİrəha həkəri asori nari ia nahatənien səvənhi, ti nəri nə mə in ramahatən irəha rəmwhen iərmama sə rauvehi nasoriien ruku pen ti Kumwesən. In ropə ia nahatən me səvəi Loa. ²³Nənə təkwtəkwni a iərmama riti sə nənımwin ərəha ramarə irə ruvnimwə pehe ia nəkwai nimwəfwaki səvənraha, ²⁴xməkwein əpwəmwis, mini mə, “lesu, ik iəmə Nasaret! İkuvehe mə tiko nəfe ia kimaha? İkuvehe mə tikouraha kimaha uə? İakukurən ik. İk iəmə ikinan səvəi Kumwesən.”

²⁵Mətə lesu rinise nənımwin ərəha, mini mə, “Əpwəh nəgkiariien, mier ia iərmama i.” ²⁶yNənə nənımwin ərəha rəkwein əpwəmwis, mikiukiū ia nıpwran, mier.

^q1:11 Sam 2:7, Aes 42:1, Mat 12:18, Mak 9:7   ^r1:13 Sam 91:11-13

^s1:14 Mak 6:17   ^t1:15 Mat 3:2, Kal 4:4

^u1:17 Mat 13:47, Luk 5:1-11   ^v1:21 Mat 4:13   ^w1:22 Mat 7:28-29

^x1:24 Mak 5:7   ^y1:26 Mak 9:26

²⁷ Kuriræ iræ nærmama me nænimenraha rier. Hamæres iræha me i mæ, “Næfe næha? Nahatænien vi riti uæ? Iæmæ i rauvehi nasoriiien, mamini nækwan tî nænimwîn æræha me, nænæ iræha ho.”
²⁸ ^zTækwætækwuni a mwi nægkariien kamini ia lesu rier mevæn ia kwopun me pam ia tænæ Kalili.

**lesu ro nærmama hæþik
 nemhæien raræ ia niræha
 hæuvehe mhæsanin**

²⁹ Iesu rier irapw ia nimwæfwaki sævæi nækur Isrel iræha Jemes mine Jon mine Saemon mine Antru. Iræha hæuvæn atukwatukw mhæuvn-
 imwæ ia nækwai nimwæ sævæi Saemon mine Antru. ³⁰ Næþin hapi-
 rapw fwe ikin, nærmama hævisau pen m lesu mæ kaka pran sævæi
 Saemon ramapri, mamækwiei fifa. ³¹ Ro iamînhi iræ lesu revæn mæ-
 toni, muvehi rægi præn næha, mivi utæ. Tækwætækwuni a mwi nemhæien
 raraka ia præn næha. Ræsanin mevæn misui raka nævegînien muvei pen
 minraha.

³² Ramæruaræv meri ruvæivæ. Nænæ nærmama me hæuvehi pam
 nærmama sæmæme nemhæien raræ ia niræha mine sæmæme
 næremhæ me kamharæ ia niræha hæuvehi iræha mhæuvehe tî lesu.
³³ Nærmama pam ia rukwænu sævæi Saemon housæsimmwîn pen iræha ia
 kwæruæ ia nimwæ sævænhi. ³⁴ ^aNænæ lesu ro nærmama hæþik nemhæien
 sæpæmsæpæ raræ ia niræha hæuvehe mhæsanin. In rækoui irapw næremhæ
 me hæþik ia nærmama, mætæ rinise næremhæ me næha mæ tuhæpwæh

nægkariien tî næri næ mæ iræha hæukuræn mæ in sin.

³⁵ ^bIa næpnæþin anan, rapitæv ihi, lesu rætui mevæn fwe ia kwopun
 riti sæ nærmama hæiwæn ikin, mamæfwaki fwe ikin. ³⁶ Nænæ
 Saemon mine in me nepwîn kamhætui in. ³⁷ Næþin hætoni lesu,
 hæni pen tukwe in mæ, “Iesu, nærmama pam fwe kamhætui ik.”

³⁸ Miregi lesu rini pen tî niræha i mæ, “Pwæh sæuvæn mwi ia rukwænu
 me næha ipaka tukutaha. Tækævisau mwi minraha, tî næri næ mæ sæiou
 atukwatukw næha wok iakimæuvehe tukwe.” ³⁹ ^cNænæ lesu revæn muku-
 rau ia tænæ Kalili, mamævisau ia nækwai nimwæfwaki me sævæi nækur Is-
 rel, mamækoui irapw næremhæ me ia nærmama.

**lesu romasan iærmama
 riti sæ nemhæien skai
 ramæmak ia tekîn**

⁴⁰ Iærmama riti nemhæien skai riti ramæmak ia tekîn. In ruvehe tî lesu,
 minimwi nukurhun mi ia nænimen, mini pen tukwe in mæ, “Mæ rerim
 ragien ko iko iakæmher?”

⁴¹ Nænæ lesu rerin rækwæpir tukwe. In rosæ pen rægin, mirapi in,
 mini mæ, “Rerik ragien. Tikuvehe mæmher.”

⁴² Nænæ tækwætækwuni a nemhæien raraka iræ. Iesu ro niþwran ruvehe
 mæmher mwi, ⁴³⁻⁴⁴ ^dmærhi pen i, minise pen tukwe in mæ, “Tikæ-
 tui amasan tukwe, mæpwæh nini-
 ien næfe iakino mik tî iærmama riti, mætæ tikevæn atukwatukw tî pris
 pwæh rætoni niþwram mæ rinæmher. Tikuvei pen næfe m Kumwesæn sæ
 Moses rimæni. Nærmama tuhætoni

^z1:28 Mat 4:24   ^a1:34 Mak 3:11-12   ^b1:35 Mat 14:23, Mak 6:46

^c1:39 Mat 4:23, 9:35   ^d1:43-44 Mak 3:12, 7:36, Lev 14:1-32

hæukuræn mæ nemhæien i ruvæiwæn ia nîpwram.”⁴⁵ Mætæ næþin iærmama næha ræpwæh lesu mier, rî-nani irapw næfe lesu rîno min tî nærmama me. Nægkiariien sævænhi ruviris ro pen riskai tî lesu mæ travæn mevæn mwi ia rukwænu riti mwi. Mætæ ramavæn a ia kwopun me nærmama hæiwæn ikin. Nærmama pam ia kwopun me kamhæuvehe tukwe.

lesu romasan iærmama riti nîsun mi krouemhæ

2 Næþin me nepwin rukurau, nænæ lesu rîrærig pehe mwi ia Kapaneam. Nærmama me hæregi kamævisau mæ in fwe ia nækwai nimwæ. ²Ro iamînhi iræ iræha hæuvæn mhousæsimwîn pen iræha me tukwe. Nækwai nimwæ rukuær ia nærmama. Kwopun sævæi nækureien riwæn fwe imwæ mine ia kwæruæ. lesu ramævisau irapw nægkiariien amasan mînraha. ³Ia næþin næha nærmama kefæ hæuvehi iærmama riti mhæuvehe tî lesu. Iærmama næha nîsun mi krouemhæ. Ko rîpkavæn mhæ. ⁴Hæuvehi pehe, mætæ ko hæpkæuvæn mhæ ipaka tî lesu tî næri næ mæ nærmama hæþik anan. Ro iamînhi iræ iræha hæputæ ia tækure nimwæ, mho ruei nimwæ riti ratukwatukw ia kwopun næha lesu ramækure ikin. Ho pam ruæ, hæuvehi irapw nimæhan sæ iærmama nîsun mi krouemhæ ramapri iræ reiwaiu. ^{5e}Næþin lesu rætoni nahatætæien sævænraha, rîni pen tî iærmama sæ nîsun mi krouemhæ mæ, “Nærik, iakinenouenou raka noien æræha me sæim.”

⁶Nahatæn me nepwîn sævæi Loa kamhækure fwe ikin, rerînraha ramrhi mæ, ^{7f}“Ræfo iæmæ næha ramægkiari iamînha iræ mine? Nægkiariien næha ræræha. Kumwesæn æpa rukuræn nenouenouien noien æræha me. Sin mwi rukuræn noien?”

⁸Tækwtækwuni a lesu rukuræn nætærigien sævænraha, mîni pen tî niræha i mæ, “Ræfo rerîmiaha ramrhi iamînhi? ⁹Nægkiariien mi sæ pæku næha rîmæru tukw iou tî ninien tî iærmama i nîsun mi krouemhæ: nægkiariien i mæ, ‘lakinenouenou raka noien æræha me sæim,’ uæ nægkiariien i mæ, ‘Ærer, muvehi nimæhan sæim, mavæn mamevæn?’ ¹⁰Mætæ iakokeikei mæ kîmiaha tihæukuræn mæ iou, læmæti lærmama, iakauvehi nasoriien ia tîprænæ i. Iakukuræn nenouenouien noien æræha me.” ¹¹Nænæ lesu rîni pen tî iærmama sæ nîsun mi krouemhæ mæ, “lakani pehe tukw ik i mæ ærer, muvehi nimæhan sæim, mavæn mamevæn fwe imwam.” ^{12g}Tækwtækwuni a rærer, muvehi nimæhan sævænhi ia næmri nærmama, mavæn mamevæn. Nænæ iræha nænimenraha rier. Hægnægîni Kumwesæn mæ, “Sæpkætæ raka mhæ nari riti iamînhi iræ ia næþin riti!”

lesu rækwein Livæ mæ trukuriræ in

¹³lesu revæn mwi mamavæn ia nikare nui asori Kalili. Nærmama hæþik hæuvehe tukwe, nænæ in ramahatæn iræha. ^{14h}Ia næþin næha ramavæn mætoni Livæ tîni Alfeas ramækure ia nimwæ kamæræku pen takis ikin. lesu rîni pen tukwe in mæ,

^e2:5 Luk 7:48   ^f2:7 Aes 43:25, 1Jon 1:9   ^g2:12 Mat 9:33

^h2:14 Jon 1:43

“Kurirə iou.” Nənə Levi riskəmter mukurirə in.

¹⁵Kurirə irə lesu revən maməni nari ia nəkwaï nimwə səvəi Livae. Nərmama kamərəku pen takis minraha mine nərmama ərəha me nepwin mwi həpik kamhani pəri nari irəha min mine nərmama me səvənhi. (Ro iaminhi irə mine ti nəri nə mə nərmama kamərəku pen takis minraha mine nərmama ərəha me nepwin mwi həpik kamhəkurirə ia lesu.) ¹⁶iNənə nahatən me səvəi Loa, irəha mwi Farisi me, həuvehe mhətoni lesu raməni nari irəha nərmama kamərəku pen takis minraha mine nərmama ərəha me nepwin mwi. Irəha həres nərmama me səvənhi mə, “Rəfo in raməni nari irəha nərmama kamərəku pen takis minraha mine nərmama ərəha me nepwin mwi?”

¹⁷Nəpən lesu riregi nəgkiarinen səvənraha, rini pen ti nirəha i mə, “Nərmama həsanin tuhətui tokta ti nəfe? Mətə nərmama kamhemhə kamhətui tokta. Iou iapkuvehe mhə mə takəkwein nərmama atukwatukw me, mətə iakuvehe mə takəkwein nərmama ərəha me.”

Noien vi ko rīpkuvehe mhə mo kuatia irau noien ivis

¹⁸Nəpən riti nərmama me səvəi Jon Paptaes irəha Farisi me kamhəpwəh naniien nari ti nəfwakiien. Nərmama nepwin həuvehe mhəres lesu i mə, “Rəfo nərmama me səvəi Jon mine Farisi me kamhəpwəh naniien nari ti nəfwakiien, mətə səim nərmama me həpko mhə?”

¹⁹Miregi lesu rini pen ti nirəha i mə, “Nərmama ia nəveginien i kamo ti narə viien səvəi iərman mine pran tuhaməkeikei mhani nari, mamhagien, ti nəri nə mə iərman sə rīpkarə vi a irau pran səvənhi ramarə irəha minraha. Rīpkatukwatukw mhə mə irəha tuhəpwəh naniien nari ti nəfwakiien ia nəpən nəha. ²⁰Mətə rīpkuvehe ia nəpən sə tīpkuvehi raka iərman sə rīpkarə vi a irau pran səvənhi rīpkarə mhə mwi irəha minraha. Ia nəpən nəha irəha tuhəpwəh naniien nari ti nəfwakiien.

²¹Iərmama riti riwən ko ruvehi nīpəri tīnari vi mītiri tukuahag ia ruei tīnari ivis. Trini minuə ro iaminhi irə, nīpəri tīnari vi truvehe mīkimkim, meitehi tīnari ivis mo ruen rasori. ²²Iərmama riti riwən ko rətəgi pen waen vi ia tiki waen tui sə kino ia teki nəni. Trini minuə ro iaminhi irə, waen vi trəse tiki waen tui rəsis məpəruə. Nənə tiki waen tui mine waen vi irau pəri krouərəha. Mətə waen vi tukətəgi pen ia tiki waen vi me.”

Iesu in Iərimənu səvəi Sapat

²³Nəpən riti ia Sapat lesu ramavən maməpi simwin ia nimeï wit me nepwin. Nərmama me səvənhi kamhəkurirə in, mamhesi kwənkwaï wit, mamhani. ²⁴iRo iaminhi irə Farisi me həni pen ti lesu i mə, “Ətə ro. Nərmama me səim kamho noien riti rīpkatukwatukw mhə ia Loa səkitaha mə tuko ia sapat. Rəfo kamho iaminha irə?”

²⁵⁻²⁶kMiregi lesu rini pen ti nirəha i mə, “Rosi kimiaha hiəpkəvsini raka mhə ia Nəkukuə Ikinan nəfe Kig

ⁱ2:16 Mat 11:19, Luk 15:1-2   ^j2:24 Dut 23:25

^k2:25-26 1Saml 21:1-6, Lev 24:5-9

Tevit rino fwe kupwən uə? Ia nəpɪn nəha Apiatar rauvehi wok irə səvəi pris asori anan, Kig Tevit mine nər-mama me səvənhi nəveginien ri-wən ti nirəha, nukumhə rɪnahi irəha. Nənə Kig Tevit ruvniwə ia nimwə səvəi Kumwesən, muvehi bred iki-nan sə raməmak ia nifatə. Ripkatuk-watukw mhə ia Loa səkitaha mə in trəni bred nəha, pris me əpa həukurən naniien. Mətə Kig Tevit rəni, muvei pen mwi m nər-mama me səvənhi hani.”

²⁷lNənə lesu rini pen ti nirəha i mə, “Kino Sapat ti iərmama. Kipko mhə iərmama ti Sapat. ²⁸Ro pen iou, ləməti iərmama, iakamərimənu ia Sapat.”

lesu romasan rəgi iərmama riti

3 lesu revən muvniwə mwi ia nimwəfwaki səvəi nəkur Isrel. Iərmama riti ia nəkwai nimwəfwaki nəha rəgin rərfe ko ripkuvu atukw mhə i. ²Nəmə asori me kamhətə lesu mə trəfo irə mine. Trini minuə romasan iərmama nəha ia Sapat, tuhəni ərəha in tukwe. ³lesu rini pen ti iərmama sə rəgin rərfe mə, “Ərer ia kurkwai nər-mama.”

⁴mNənə lesu rəres pen irəha i mə, “Ratukwatukw ia Loa səkitaha mə ia Sapat tuko noien amasan uə tuko noien ərəha? Ratukwatukw mwi mə tukuvehimiru iərmama uə tukousi əpune?” lesu rəres pen irəha i, mətə həpwəh nəgkariien.

⁵ln rəti ərari mamətə irəha. Niemaha rəpi. Rerɪn rəpou ti nəri nə mə kənpəwənrəha riskai. Nənə in rini pen ti iərmama sə rəgin rərfe mə, “Tiko muvi atukw

rəgin.” Iərmama nəha ruvi atukw rəgin. Rəgin ruvehe mamasan mwi. ⁶oNənə Farisi me həier irapw, mhəuvən akwauakw ti nər-mama me səvəi Kig Herot. Irəha housəsəmwɪn irəha me mhəni ərəha lesu, mamhətui suatuk mə tuhousi əpune in.

Nər-mama həpik kamhəkurirə ia lesu

⁷lesu rier irəha nər-mama me səvənhi, mevən fwe ia nui asori Kalili. Nəkur Kalili həpik həkurirə i. ⁸pNər-mama həpik mwi nəha ikin nəpɪn həregi narimnari me nəha lesu ramo həuvehe mhətoni in. Nepwɪn həuku pen ia tənə jutia mine Jerusalem, nepwɪn həuku pen ia tənə ltumia, nepwɪn həuku pen ia nui aris Joten pen, nepwɪn mwi həuku pen ia kwopun me nəha ipaka ti taon mi nəha Taea mine Saeton. ⁹qTi nəri nə mə nər-mama me nəha həpik anan, lesu rini pen ti nər-mama me səvənhi minuə tuhəpnəpenə ia nitətə ouihi riti pwəh in rəkure irə kamo nər-mama həsigəsigi in. ¹⁰rln rini iamɪnhi irə mine ti nəri nə mə in rinomasan raka nər-mama həpik mo pen səməme kamhəmhə kamhəuvehe ipaka tukwe mə tuhərapɪ in. ¹¹sNənə ia nəpɪn me, nəpɪn nənimwɪn ərəha me səməme kamharə ia nər-mama kamhətoni in, kamhənimwi nukurhunraha ia nənimen, mamhəkwein asori, mamhəni mə, “Ik Tini Kumwesən.” ¹²tMətə lesu ranise pen əknekɪn ti nirəha i mə tuhəpwəh nəkwein

^l2:27 Dut 5:14   ^m3:4 Luk 14:3   ⁿ3:5 Jon 11:33

^o3:6 Mat 22:15-16   ^p3:8 Mat 4:25   ^q3:9 Mak 4:1, Luk 5:1-3

^r3:10 Mat 14:36   ^s3:11 Luk 4:41   ^t3:12 Mak 1:34

əpwəmwisien nəghin iamīnhi kamo nərmama həregi həukurən in.

Aposol me səvəi lesu Kristo

¹³ Iesu rutə ia təkuer riti, məkwein nərmama me səvənhi səməme in rokeikei mə irəha tuhəuvehe tukwe, nənə irəha həuvehe. ¹⁴ In rərpwi rəgin ia nirəha pam twelef, misegi pen nəghinraha mə aposol me.^{††} Irəha tuhamarə pəri irəha lesu. In trərhi pen irəha həuvən mhəvisau irapw nəgkiariien amasan. ¹⁵ In tru-vei pen nasoriien mīnraha. Ia nasoriien nəha irəha tuhəkoui irapw nəremhə me ia nərmama. ¹⁶ ^uNəghi aposol me nəha ro iamīnhi irə: Saemon (iəmə lesu risegi pen nəghin sə vi mə Pita). ¹⁷ ^vNənə Jemes mīne piəvni nəghin nə Jon (irau tīni Sepeti mi. Iesu risegi pen nəghinrau sə vi mə Poanejes. Nīpwrai nəgkiariien nəha in nə mə tīni karuəruə mi). ¹⁸ Nənə Antru, mīne Filip, mīne Patolomiu, mīne Matiu, mīne Tomas, mīne Jemes tīni Alfeas, mīne Tateas, mīne Saemon (iəmə sə kupwən rakurirə nəmə me nəha kamhəmwur mə tuhəkoui irapw nəkur Rom).^{‡‡} ¹⁹ Nənə Jutas Iskariot (iəmə sə ruvehi pen lesu ia rəgi nərmama səməme kamhəmwəki in).

Nahatən me səvəi Loa həni ərəha lesu

²⁰ Kurirə irə lesu revən muvniwə ia nimwə riti. Nərmama

me həuvehe mwi tukwe. Irəha həpik. Ro pen lesu mīne nərmama me səvənhi nəpin səvənraha riwən tī nəniien nari. ²¹ ^wNəpin nəkur imwəni me həregi nəfe lesu ramo, həuvən mə tuhəuvehi raka in, mhəni mə, “In ramarməri.”

²² ^xIa nəpin nəha nahatən me nepwin səvəi Loa həuku pen fwe ia Jerusalem, mhəni ərəha lesu, mhəni mə, “Pielsepul ramarə ia iəmə nəha. Iəmə nəha raməkoui irapw nəremhə me ia niskaiien səvəi iəremhə sə in rasori ia nəremhə me.”

²³ Irəha həni ərəha lesu iamīnhi irə ro pen lesu rəkwein pen irəha həuvehe. Rəgkiari mīnraha, mīni nusipekinien riti tī nirəha i mə, “Rəfo irə? Ko Setan rəkoui irapw nəremhə me səvənhi ia nərmama uə rekəm?^{¶¶} ²⁴ Trīni mīnuə ieni riti ruai narəien səvənhi ro kəru irə, nərmama me səvənhi kamhousi irəha me, nitətə sə ieni nəha ramərimənu irə ko ripkərer əpwəmwis mhə. ²⁵ Trīni mīnuə nərmama səməme kamharə ia nəkwai nimwə riti həuai narəien səvənraha ro kəru irə, kamhousi irəha me, irəha ko həpkarə amasan mhə. ²⁶ Nənə trīni mīnuə Setan ruai narəien səvənhi ro kəru irə, raməkoui irapw nəremhə me səvənhi ia nərmama, noien səvəi Setan ko ripkərer əpwəmwis mhə. Trəsas miwən. ²⁷ Iərmama riti riwən

^{††}**3:14** “Aposol” Nīpwrai nəgkiariien nəha in i mə, “Iərmama sə kamərhi.”

^{‡‡}**3:18** Nəmə me nəha səməme kamhəmwur mə tuhəkoui irapw nəkur Rom rərīnraha ripkagien mhə mə nəkur Rom kamhərimənu ia nəkur Isrel. Ro pen kamharuagən, mamhousi nəkur Rom tukwe.

^{¶¶}**3:23** Nəgkiariien səvəi nəkur Kris kupwən rīni mə, “Rəfo, ko Setan rəkoui irapw Setan?”

^u**3:16** Jon 1:42   ^v**3:17** Luk 9:54   ^w**3:21** Jon 10:20

^x**3:22** Mat 9:34, 10:25

ko revən ia nəkwei nimwə səvəi iəmə skai riti, makres narimnari me səvənhi. In traməkeikei mukupwən məkwtəmhiri iəmə skai nəha, mərihi rəgin mi mine nisun mi. Kurirə irə in rukurən nevənien makres narimnari me fwe ia nəkwei nimwə səvənhi.

²⁸Iakani nīpərhiēnien tukumiaha i. Kumwesən rukurən nenouenouien nərəhaien me pam səməme nīp-wnəti nər̄mama me tuho uə tuhəni irə, məpwəh nərpwinien. ²⁹Mətə iərmama sə trini ərəha Nənimwin lkinan, Kumwesən tripkenuouenou mhə nərəhaien səvənhi ia nəp̄in riti. Nərpwinien səvənhi trarə rerin.”

³⁰Lesu rini nəgkariien nəha t̄i nəri nə mə nahatən me səvəi Loa haməni mə, “Nənimwin ərəha ramarə irə.”

³¹Ya nəp̄in nəha piəvi lesu me mine mama səvənhi həuvehe mamhərer fwe iruə, mhər̄hi pen nəgkariien t̄i lesu mə truvehe. ³²Nər̄mama həp̄ik kamhəkure kurkurau ia lesu. Irəha həni pen tukwe in mə, “Ətə ro! Səim fwe mama mine piam me kamhərer fwe iruə mamhəres ik.”

³³Miregi lesu rini mə, “Sin nəha səiou mama? Nisimə nəha piak me?” ³⁴In rəti ərari mamətə səməme kamhəkure kurkurau i, mini pen t̄i nirəha i mə, “Kimiaha i səiou mama me. Kimiaha i piak me. ³⁵Nər̄mama səməme kamho nəkwei Kumwesən, irəha həmwhen ia mama me mine piak me səiou.”

lesu rusipek̄in ia iərmama sə rauini nuni nari ia nəm̄hien

4¹Lesu rīnamahatən mwi nər̄mama ia nīkare nui asori. Nər̄mama me həp̄ik həuvehe mhousəsīmwin pen irəha me tukwe. Ro pen lesu rəputə ia nitətə ouihi riti fwe peraha, məkure irə. Nər̄mama me pam kamhərer parei ia nīkare nui asori. ²Lesu ramahatən irəha narimnari me rīp̄ik ia nusipek̄inien me. Nəp̄in ramahatən irəha, rani mə, ³“Tihəregi ro! Iərmama riti revən mə truini nuni nari ia nəm̄hien səvənhi. ⁴Nəp̄in rauini pen nuni nari me, nuni nari me nepwin həsas pen ia suatuk. Menu me həuvehe mhani pam. ⁵Nuni nari me nepwin həsas pen ia təkure kəpwier sə tīprənə rouihi ik̄in. Həutə akwauakw t̄i nəri nə mə nuanraha rīp̄keiwaiu amasan mhə ia tīprənə. ⁶Nuanraha rouihi. Ro pen nəp̄in meri rək̄wiri, mənhi, haukei pam. ⁷Nuni nari me nepwin həsas pen ia tīprənə sə nək̄wus ərəha rautə irə. Nək̄wus ərəha me nəha həuviris mhəuvehe mhousəman pam. Ro pen nuni nari me həp̄kukuə mhə. ⁸Nuni nari me nepwin həsas pen ia tīprənə amasan, mhəutə amasan, mhəukuə. Nepwin kwənkwan toti, nepwin kwənkwan sikisti, nepwin kwənkwan hantret.”

⁹Lesu rini mə, “Iərmama sə nək̄wəregin rarə t̄i niregiien nari traməkeikei mətərig amasan.”

Y3:31 Mak 6:3, Jon 2:12, Wok Me 1:14   Z4:1 Mak 3:7-9, Luk 5:1-3

a4:2 Mat 13:34, Mak 4:33-34

Nərmama me səvəi lesu həres nɪpwrai nusipekinien me

¹⁰Nəpin lesu əpa, nərmama səvənhi twelef həuvehe irəha nərmama me nepwɪn mwi səməme kamharə ipaka ti lesu, mhəres pen mə rəfo in ramahatən nərmama ia nusipekinien me. ¹¹lesu rini pen ti nirəha i mə, “Kimiaha nərmama me səiou kinəsevər ia suatuk tukumiaha hiəukurən nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə mə in rəfo irə. Mətə nərmama iruə me, iakamahatən irəha ia nusipekinien me a, ^{12b}mə irəha tuhətə, mətə tuhəpwəh nətəien mhəukurən. Irəha tuhəregi, mətə tuhəpwəh niregiiien mhəukurən. Ro iamɪnhi irə ko irəha həpwəh nɪrəregien mhəuvehe ti Kumwesən minuə in trenouenou noien ərəha me səvənraha.”

lesu rini irapw nɪpwrai nusipekinien

¹³lesu rəres pen nərmama me səvənhi mə, “Rəfo? Kimiaha hiəreirei nɪpwrai nusipekinien səvəi iərmama sə rauini nuni nari? Ro iamɪnhi irə tihəfo mhəukurən mwi nusipekinien me nepwɪn mwi? ¹⁴iərmama sə rauini nuni nari rəmwhen ia iərmama sə raməvisau irapw nəgkiariien amasan. ¹⁵Nərmama nepwɪn həmwhen ia nuni nari sə həsas pen ia suatuk. Nəpin hamətərig iərmama raməvisau irapw nəgkiariien amasan, təkwtəkwuni a mwi Setan ruvehe muvehi raka nəgkiariien nəha hamregi. ¹⁶Nərmama nepwɪn həmwhen ia nuni nari sə həsas

pen ia təkure kəpwier. Nəpin hamregi nəgkiariien amasan, həuvehi, mhagian tukwe. ^{17c}Mətə nəgkiariien nəha rɪpkeiwaiu amasan mhə ia rərinraha rəmwhen ia nuai nei me. Irəha tuhəuvehi nəgkiariien nəha səvəi nəpin ouihi a. Nəpin nərmama tuho nəmisəien minraha, uə tuhometə irəha ti nəgkiariien amasan, tuharaka akwauakw a irə. ¹⁸Nərmama nepwɪn həmwhen ia nuni nari sə həsas pen ia tɪprənə nəkwus ərəha rautə irə. Həregi nəgkiariien amasan, ^{19d}mətə hamətərig pik ia narimnari me səvəi tɪprənə i. Mane rameikuə ia nirəha, mavi raka nətəregien səvənraha. Hokeikei mə tuhəuvehi nautə me nepwɪn mwi. Nətəregien me nəha həuvnimwə ia rərinraha mhousəman nəgkiariien amasan rəpwəh nukuəien. ²⁰Mətə nərmama nepwɪn mwi həmwhen ia nuni nari sə həsas pen ia tɪprənə amasan. Irəha həregi nəgkiariien amasan, mhəuvehi, mhəukuə. Riti nukwan toti, riti nukwan sikisti, riti nukwan hantret.”

Laet sə kousəman

^{21e}lesu rini pen ti nirəha i mə, “Trini minuə iərmama riti ruvehi laet, muvnimwə pehe, ko rəuiui ia nari riti uə rukurei pen ia kwopun afafa ikin? Rekəm! Traməkeikei mukurei pen ia nəri kakurei pen laet irə. ^{22f}Narimnari me pam səməme hamərkwafə tuhaməkeikei mhəier irapw. Narimnari me pam səməme haməmak afafa tuhaməkeikei mhəuvehe ia nukuraanien. ²³Kimiaha nərmama

^b4:12 Jon 12:40, Wok Me 28:26-27 ^c4:17 Mat 26:31

^d4:19 Mat 19:23-24 ^e4:21 Mat 5:15 ^f4:22 Mat 10:26, Luk 12:2

nəkwəregimiahā rarə tī niregiien nari, tihətərig amasan.”

²⁴gIesu rarə mīni pen mwi tī nirəha i mē, “Tihətərig amasan ia nəfe hiamregi. Nəfe nari hiəuvehi pen tukuvehi pehe rəmwhen rirərig mwi tukumiahā nənə kuvehi pehe sə rəkwaku. ²⁵hRo iamīnhi irə tī nəri nə mē iərmama sə kuvei pen nari riti min, ro wok irə, tukuvei pen sə rəkwaku min. Mətə iərmama sə kuvei pen nari riti min, ro nəri auər a irə, tukuvehi raka pam tukwe.”

Iesu rusipekīn ia nuni nari sə rutə

²⁶Iesu rīni mē, “Nītətə sə Kumwesən ramərimənu irə rəmwhen ia iərmama riti sə ruini nuni nari rəsas pen ia tīprənə. ²⁷iRuini pam nuni nari, mevən mapri. Mapri ia nəpīn meste rīran. Revən mamavən. Nənə nuni nari rīruəruə mutə. Mətə iərmama nəha rīreirei mē rəfo mo iamīnhi irə. ²⁸Tīprənə a ro nuni nari rutə, merip tukun, mīfi tihin, mo kwənkwan. ²⁹jMətə nəpīn kwənkwan rīmrūə, iərmama nəha revən mesi, tī nəri nə mē nəpīn atukwatukw nəha səvənhi.”

Iesu rusipekīn ia nuni nari sə rouihi

³⁰Iesu rīni mē, “Tsəfni ia nītətə sə Kumwesən ramərimənu irə? Rəfo irə? Nəfe nəha nəgkiariien tsəni mhəusipekīn irə? ³¹Nītətə sə Kumwesən ramərimənu irə rəmwhen ia kwənuni nei nəha mastat. Nəpīn kinīmwi pen ia tīprənə, nuni mastat rouihi anan ia nuni nei me. ³²Mətə nəpīn kinīmwi

pen pam, rutə masori mēpi raka nəpigīn me pam. Rəgrəgin rasori. Menu me ia nīmagouagou ho pen kwətəpag me səvənraha irə, mhəkure afafa irə.”

³³Iesu rīni irapw nusipekīnien me rīpik mwi həmwhen ia səməme i, mamahatən nərmama me ia nəgkiariien amasan, mīni pen atukwatukw rəmwhen mē irəha tuhəregi mhəkurən. ³⁴Iesu rəpwəh nīnīen nəgkiariien əpə iti mwi tī nirəha, nusipekīnien me a. Mətə kurirə ikin, nəpīn Iesu mīne nərmama me səvənhi irəha əpa, rīni irapw pam nīpwrai nəgkiariien.

Iesu rīnise nīmətagi asori ia nui asori Kalili

³⁵Ia nəpīn nəha rīnaməruarəv, Iesu rīni pen tī nərmama me səvənhi mē, “Pwəh səpi sīmwin pen fwe ia nīkare nui.” ³⁶Nənə irəha həpwəh nərmama me, mhəputə ia nəkwai nītətə ouihi sə Iesu raməkure irə, mamhəuvən. Nītətə ouihi me nepwin mwi kamhəkurirə irəha. ³⁷Ia nəpīn nəha nīmətagi asori riti riskəmter. Peiau peiau raməpwī nītətə ouihi mamati pen mīnakuər. ³⁸Iesu raməsauə mamapri fwe ia kurirə ia nītətə ouihi. Nərmama me səvənhi həsuəpwiri in mhəni pen tukwe in mē, “lahatən, ətə ro! Na tsəmwhenimw! Iko nəri auər a ia kitaha mik uə?”

³⁹Iesu rərər mīnise nīmətagi, mægkiari m nui mē, “Tikeiwaiu, məmərinu.” Nīmətagi reiwaiu. Nui rəmərinu. Narimnari me pam həuvehe mhəmərinu. ⁴⁰Nənə Iesu rīni pen tī nərmama me səvənhi

⁹4:24 Mat 7:2 ^h4:25 Mat 13:12 ⁱ4:27 Jem 5:7

^j4:29 Joel 3:13, Rev 14:15

mə, “Rəfo hiamhekir iamīnhi irə? Kimiaha hiəpkahatətə mhə ihi ia nirak uə?”

⁴¹Mətə irəha həhekir pik, mhəres pen irəha me i mə, “Nəfe nəha iərmama? Nimətagi mine nui krauo nəkwan!”

lesu rəkoui irapw nənīmwin ərəha ia iəmə Karasa riti

5 Irəha həier pen ia nikare nui asori ia tənə səvəi nəmə Karasa. ^{2k}Nəpin nitətə ouihi ruvehe mərer, lesu ruvarei, nənə iərmama riti ruku pen ia kwopun kanimwi nərmama ikin mier pehe tukwe. Nənīmwin ərəha ramarə irə. ³Iərmama nəha ramarə ia kwopun kanimwi nərmama ikin. Iərmama riti mwi riwən niskaiien səvənhi rəmwhen mə trəkwətəmhiri iərmama nəha mərihi mwi in. Jen rəpwəh nəmwhenien. ⁴Nəpin rīpik hənərihi raka rəgin mi mine nisun mi ia jen, mətə rəvi əmwsəmwesi jen sə rəkwtəmhiri rəgin, mousi testesi jen sə rəkwtəmhiri nisun. ⁵Ia nəpin mine ia ran ramavən ia kwopun kanimwi nərmama ikin mine ia təkure təkue me, maməkwein əpwəmwis, maməkwi testesi atukw a in ia kəruətərei.

⁶Nəpin iərmama nəha rəti pen mətoni lesu isipwin kwopti ramavən mauvehe, raiu muvehe minimwi nukurhun mi ia nənimen, ⁷Iaməgkiari asori, mamini mə, “Iesu. Kumwesən sə rasori anan tīni nə ik. Ikuvehe mə tikəfo iou irə? Ia nəghi Kumwesən iakase ik tikəpwəh noien nəmisəien miou.” ⁸In raməgkiari iamīnhi irə tī nəri nə mə lesu ruvəni pen raka tukwe in mə, “Ik, nənīmwin ərəha, tikier ia

iərmama i.” ⁹Iesu rəres pen in i mə, “Nəghim sin?”

Miregi rīni mə, “Iou nəghik Nəkuər tī nəri nə mə kimaha ia həpik.” ¹⁰In ramase lesu, maməgkiari asori mə trəpwəh nərhiien irəha həuvən isipwin.

¹¹Mətə toue pikə me həpik anan kamhərku ia kwopun nəha. ¹²Nənīmwin ərəha me nəha hamase lesu i mə, “Tikərhi pen kimaha ia həuvən ia pikə me. Pwəh ia həuvnimwə ia rerinraha.” ¹³Iesu rəsəni irəha. Ro pen nənīmwin ərəha me həier ia iərmama nəha mhəuvnimwə ia reri pikə me. Pikə me, ipaka irəha pam 2000, haiu, mheiwaiu ia nəpatu, mhəsas pen ia təmwei nui asori, məmwhenimw.

¹⁴Nərmama səməme kamhətui tī pikə me hap, mhəuvən ia taon səvənraha mine ia rukwənu me, mhəni irapw nəfe hənətoni. Nəpin nərmama me həregi, həuvən mə tuhəspau i mə rəfo irə. ¹⁵Irəha həuvehe tī lesu, mhəti pen mhətoni iərmama sə nənīmwin ərəha me həpik hənəre irə. Rarkahu, maməkure, nətərigien səvənhi rīnəmak amasan. Irəha hətōni həhekir. ¹⁶Nənə səməme hənətoni həni irapw tī nirəha i nəfe kino ia iərmama nəha mine pikə me. ¹⁷Nənə irəha hənəməse lesu mə trəpwəh tənə səvənraha mamevən.

¹⁸Nəpin lesu rīnaməputə ia nitətə ouihi, iərmama sə nərəmhə me hənəre irə raməres in mə trəsəni in pwəh revən irau min. ¹⁹Mətə lesu rīni pen tukwe in mə, “Rekəm. Tikevən fwe imwam, mətoni ik me nepwin, məvisau minraha narimnari me lərimənu rīno mik,

mini mə rerin rəkwəpır tukw ik.”
^{20m}Nənə iərmama nəha revən
 fwe ia Təkapolis, kwopun taon ten
 ikin, maməvisau narimnari me
 nəha lesu rino min. Nərmama pəm
 həregi, hamərkərinari irə.

**Prənouihi riti sə remhə
 mine pran riti sə
 nemhəien rinəmak tui irə**

²¹Lesu rəputə ia nitətə ouihi, məpi
 simwin mwi ia nui asori Kalili, mu-
 varei ia nıkaren pen. Nəpın rau-
 varei ihi, nərmama həpik həu-
 vehe mhousəsimwin pen irəha me
 tukwe. ²²Nənə iəmə asori riti səvəi
 nimwəfwaki səvəi nəkur Isrel ru-
 vehe. Nəghin nə Jaeras. Nəpın rətə
 lesu, ruvehe minimwi nukurhun mi
 ia nənimen, ²³ⁿmamase in mə,
 “Prənouihi səiou na tremhə. Tiku-
 vehe məmrutə ro rəgim ia nıpwrən
 pwəh ruvehe məsanin, mimiıru.”
²⁴Nənə lesu rukurirə in rouevən.

Nərmama həpik həukuraukurau
 irə, mamhəkurirə i. ²⁵Pran riti
 fwe ikin ramemhə ia nemhəien
 səvəi nıpran. Nemhəien nəha
 rinarə rerin irə muvehi nuk
 twelef. ²⁶Ruvavən raka ti tokta
 me həpik, miregi nəmisəien me
 səpəmsəpə ia rəginraha, mouraha
 pəm mane səvənhi ia nemhəien,
 mətə nemhəien səvənhi rəpwəh
 neiwaiuien. Ruvehe mamasori.
²⁷In ruvəregi raka nərmama
 kamhəvisau lesu. Ro pen ruvehe ia
 reri nəkuər səməme kamhəkurirə
 ia lesu, mırapi tinari səvənhi.
^{28o}Rerin ramrhi mə, “Rosi ko
 iakrapi tinari səvənhi, nemhəien
 səiou triwən.” ²⁹Nəpın rırapi tinari
 səvəi lesu, təkwtəkwuni a mwi

nimwapw rama. Prən nəha rıregi
 mə nıpwrən rınəsanin.

^{30p}İa nəpın nəha lesu rıregi mə
 nəgsen rier irə mevən mo nari
 riti. Rəti kurirə ia reri nərmama,
 maməres mə, “Sin rırapi tinari
 səiou?”

³¹Miregi nərmama me səvənhi
 həni pen tukwe in mə, “İkətə nə-
 mama me i həpik kamhousəsimwin
 pehe ipaka tukw ik. Rəfo ikaməres
 mə sin rırapi ik?”

³²Mətə lesu rəti ərari mamətui
 mə sin rırapi in. ³³Pran sə rırapi
 lesu rukurən nəfe lesu rino min.
 Ro iamınhi irə ruvehe minimwi
 nukurhun mi ia nəmri lesu, mehekır
 mətəmmimwin, mini irapw pəm
 nıpərhienien səvənhi. ^{34q}Lesu
 rıregi, mini pen ti prən i mə, “Nərik,
 nahatətəien səim rino raka ik
 ikuvehe məsanin. Nəmərinuien
 ramarə tukw ik. Evən! Nemhəien
 səim ruvəiwən.”

³⁵Nəpın lesu raməgkiari ihi, nə-
 mama nepwin həuku pen ia nimwə
 səvəi iəmə asori nəha Jaeras, mhəu-
 vehe, mhəni mə, “Səim prən ouihi
 ruvəmhə raka. Ramasan mə ikini
 pen ti iahtən i mə in trəpwəh
 pehe.”

³⁶Mətə lesu ro nəri auər a ia nəfe
 irəha haməni, mini pen ti Jaeras i
 mə, “Tikəpwəh nehekırrien, mini a
 nıpərhienien ia nirak.”

³⁷İa nəpın nəha lesu rınise
 pen ti nərmama mə tuhəpwəh
 nukurirəien in. Mətə rəsəni a Pita,
 Jemes, mine Jon piəvi Jemes.
³⁸Nəpın irəha həuvən mhəpirapw
 ia nimwə səvəi Jaeras, lesu rəti
 pen mətə kamho nurıgrıgien asori.
 Nərmama kamhəpi mamhasək

^m5:20 Mat 4:25, Mak 7:31 ⁿ5:23 Mat 8:3, Mak 7:32

^o5:28 Mat 14:36 ^p5:30 Luk 6:19 ^q5:34 Mak 10:52, Luk 7:50, 17:19

əpwəmwis. ³⁹Mətə lesu ruvniwə ia nəkwai nimwə mæres pen irəha i mə, “Rəfo hiaməuriğrig mamhasək? Prənouihi nəha rīpkemhə mhə, mətə ramapri a.”

⁴⁰Irəha həregi, haris ia lesu. Mətə in rərhi irapw irəha həuvən fwe iruə, miri tata mine mama səvəi prən ouihi irəhar nərmama kahar səvənhi həuvən fwe ia kwopun prən ouihi raməmak ikin. ⁴¹⁵Nənə in ruvehi rəgi prən ouihi nəha, mini pen tukwe in mə, “Talita kum.” Nipwrai nəgkiariien nəha rini iaminihi irə mə, “Prənouihi, iakini pehe tukw ik i mə ərer.” ⁴²Təkwətəkwuni a prən ouihi riskəmter mavən. (Prənouihi nəha nuk səvənhi twelef.) Nəpin nərmama hətoni nəfe lesu rino, nənimenraha rier pik. ⁴³^tMətə lesu riniise pen ti nirəha i mə, “Tihəpwəh nəvisaiien noien i m nərmama. Həuvei pen nəveginien riti min pwəh rəni.”

Nəmə Nasaret həpwəh nisiainen lesu

6 lesu rəpwəh kwopun nəha mevən fwe imwəni. Nərmama me səvənhi irəha mwi həkurirə in mhəuvən fwe ikin. ²^uNəpin Sapat ruvehe, lesu rinamahatən nərmama ia nəkwai nimwəfwaki səvəi nəkur Isrel. Nərmama həpik səməme kamhətərig lesu hərkərinari irə, mamhəres mə,

“ləmə i ruvehi narimnari me nəha pəku? Muvehi nukurəniien nəha pəku? Raməfo irə mamə nimtətien asori me? ³^vKwa kapenta i tini Meri! Piəvni me nə Jemes, Josef, Jutas mine Saemon. Kitiriməni

me hamarə ia rukwənu i kitaha minraha.” Irəha rerinraha rīpkagien mhə ti lesu. Həpwəh nisiainen in.

⁴^wRo iaminihi irə lesu rini pen ti nirəha i mə, “Nərmama ia kwopun me kamhəsi ai profet riti, mətə ia imwəni atukwatukw, nəkur imwəni me mine nərmama səməme kamharə ia nəkwai nimwə səvənhi ko həpwəh nisiainen in.” ⁵Nənə lesu rīpko mhə nimtətien rīpik fwe imwəni. Ro kəru uə kahar a, məmrutə rəgin mi ia nərmama səməme nemhəien rarə ia nirəha, mo irəha həuvehe mhəsanin. ⁶In ramərkərinari ia nəkur imwəni me ti nəri nə mə irəha həpkini mhə nipərhiienien irə.

lesu rərhi pen nərmama səvənhi twelef həuvən mhəvisau irapw nəgkiariien amasan

lesu ramevən ia rukwənu me mamahatən nərmama me. ⁷^xla nəpin nəha in rəkwein nərmama səvənhi twelef həuvehe. Nənə in rinamərhi pen irəha kəru kəru ia kwopun me, muvei pen nasorijen minraha. Ia nasorijen nəha irəha tuhəkoui irapw nənimwin ərəha me ia nərmama.

⁸⁻⁹^ylesu rini pen ti nirəha i mə, “Tihəpwəh nuvehien narimnari me səvəi suatuk, nəveginien uə tənəripw uə mane. Tiharkahu ia karkahu kuatia a, mhəuvehi pen put, mhəuvehi kaskin a, mhəuvehi mamhəuvən. ¹⁰Nəpin hiəuvən ia kwopun riti, mhəuwnimwə ia nəkwai nimwə, tiharə ia nimwə nəha meste tihəier.

^f5:40 Jon 11:11   ^s5:41 Luk 7:14   ^t5:43 Mak 1:44, 7:36

^u6:2 Jon 7:15   ^v6:3 Jon 6:42   ^w6:4 Jon 4:44   ^x6:7 Luk 10:1

^y6:8-9 Luk 10:4-11

^{11z}Trini minuə fwe ia kwopun riti nærmama hæpkæseni mhə kímiaha, hæpkokeikei mhə mə tuhæregi nægkiariien səkímiaha, næpín kímiaha hiəpwəh imwənraha, tihounouini raka nímækwrur ia nisumiaha. Noien nəha hio ro nímætätien mînraha, mamahatən pen mə həno noien ərəha.”

¹²Iesu rini pen pam nənə irəha həuvən mamhəvisau irapw mə nærmama tuhaməkeikei mhərərig ia noien ərəha me səvənraha. ^{13a}Irəha kamhəkoui irapw næremhə me hæpik ia nærmama, mamhətəgi pen oel ia kənkəpwə nærmama səməme nemhəien rarə ia nirəha, mho irəha həuvehe mhəsənín.

Kinəfo Jon Paptas remhə

^{14b}Kig Herot ríregi narimnari me səməme Iesu ramo tì nəri nə mə nærmama kamhəni pik nəghi Iesu. Nepwín kamhəni mə, “In Jon Paptas. Rinətui mwi ia nemhəien səvənhi ro pen rauvehi niskaiien mamó nímætätien me.”

¹⁵Nepwín kamhəni mə, “In Profet Elaeja.” Nepwín mwi kamhəni mə, “In profet riti rəmwhen ia profet kupwən me.”

¹⁶Mətə næpín Kig Herot ríregi, rini mə, “Jon sə iakínərai raka kənkəpwə rínətui mwi ia nemhəien səvənhi.”

^{17-18c}Kig Herot rini nægkiariien nəha tì nəri nə mə fwe kupwən in rakres Herotias pran səvəi piəvni nəghín nə Filip. Mətə Jon rini pen tukwe in mə, “Ikakres pran səvəi piəm noien nəha rípkatukwatukw mhə ia Loa.” Nənə tì pran nəha Kig Herot rini nəkwən kərihi tərini Jon kuvehi puvnimwə ia kalapus.

¹⁹Nəpín Jon raməmak fwe ia kalapus, Herotias raməmwəki afafa a in, mamokeikei mə trousi əpune Jon, mətə rəknekin tukwe tì noien. ²⁰Kig Herot rehekír Jon, mukurən mə in iəmə ikinan riti sə noien səvənhi ratukwatukw. In ramətui amasan tì Jon mə iərmama riti trəpwəh nourahaien. Nípərhiénien nəpín Kig Herot ríregi Jon raməgkiari, nətərigien səvənhi rəvsausini pik, mətə rerin ragien mə ríregi.

²¹Herotias rokeikei mə trousi əpune Jon, mətə rəknekin. Mətə in rətoni suatuk tukwe ia nəpín Kig Herot rínətui irə. Ia nəpín nəha Kig Herot ro nəvegínien asori riti sənəi nəmə asori me səməme kamharə ipaka tukwe in mîne nəmə asori me səvəi naruagən me mîne nəmə asori me ia tənə Kalili. ²²Nəpín irəha kamhəni pəri nari, pran ouihi səvəi Herotias ruvehe mamotanis ia nəm්රínraha. Kig Herot mîne nəmə asori me səməme kamhəni pəri nari irəha min hətóni rerínraha ragien tukwe. Ro iamínhi irə Kig Herot rini pen tì pran ouihi nəha mə, “Ikokeikei nəfe ikəres i. lou takuvei pehe mik.” ^{23d}Kig Herot rini nəkwən muvehi kwəsuahe tukwe, mĩni mə, “Nəfe ikəres, takuvei pehe. Nítətə səiou iakamərimənu irə ikuə takərpifi ia nípərin kəru, muvei pehe riti mik, takaməkeikei mo.”

²⁴Kurirə irə pran ouihi nəha revən mĩni pen tì səvənhi mama mə, “Mama, takəres nəfe?”

Míregi rini mə, “Evən mərəs kənkəpwə Jon Paptas.”

²⁵Ro iamínhi irə pran ouihi nəha raiu akwauakw mevən tì Kig Herot,

^z6:11 Wok Me 13:51   ^a6:13 Jem 5:14   ^b6:14 Mat 16:14, Mak 8:28

^c6:17-18 Lev 18:16   ^d6:23 Esta 5:3,6, 7:2

mini pen tukwe in mə, “lakokeikei mə təkwtəkwni tikuvei pehe kənkəpwə Jon Paptaes ia tikiplet.”

²⁶ Kig Herot rerin rəpou pik tukwe. Mətə ti nəri nə mə rīməuvehi kwəsuahi ia nəmri nəmə asori me səməme kəmhani pəri nari irəha min, rəpwəh nokeikeien mə trətəfi nəgkiariien səvənhi sə rīməni pen ti prən ouihi i. ²⁷ Təkwtəkwni a in rərhi pen iaruağən riti mini pen tukwe mə trevən muvehi kənkəpwə Jon muvehi muvehe. Iaruağən nəha revən fwe ia kalapus, mərai raka kənkəpwə Jon, ²⁸ məmri pen ia tikiplet, muvehi muvehe, muvei pen m prən ouihi. Prənouihi nəha ruvehi mevən, muvei pen m səvənhi mama. ²⁹ Nəpən nərmana me səvəi Jon həregi, həuvehe mhəuvehi nıpwrai Jon, mhəuvən mhəmri pen ia nıpəg sə kənimwi iərmama ikın.

Iesu rəkwməni nərmana me həpik ikəvsini nərman me əpa irəha pam faef-taosen

³⁰ ^e Aposol me hərərig pehe mwi ti lesu, mhəni pen tukwe in narimnari me həno mine nəgkiariien me səməme hənəhatən nərmana me irə. ³¹ ^f Nənə lesu rini pen ti nirəha i mə, “Həuvehe kimiaha əpa. Pwəh səuvən ia kwopun riti nərmana həiwən ikın, mhəpwis ouihi a.” In rini iamınhi irə ti nəri nə mə nərmana həpik kəmhəuvehe tukwe mamhəuvən. Ro pen nəpən səvənraha riwən ti nənien nari.

³² Irəha həputə ia nitətə ouihi riti, irəha əpa, mamhəuvən fwe ia kwopun riti nərmana həiwən ikın. ³³ Nərmana həpik hənətə lesu mine nərmana me səvənhi həputə

ia nitətə ouihi, mamhəuvən. Həuvəukurən raka kwopun kəmhəuvən ikın. Ro pen irəha haraka ia rukwənu me səvənraha, mhaiu akwauakw mhəkurau parei mhəkupwən mhəuvən fwe ikın. ³⁴ ^g Nəpən lesu ruvarei, mətoni nərmana həpik, nənə rerin rərkwəpır ti nirəha, ti nəri nə mə irəha həmwhen ia sipsip me nepwın iərmama riwən trətə amasan irəha. Nənə lesu rınamahatən irəha ia narimnari me rıpik.

³⁵ ^h Nəpən meri rakakini, nərmana me səvənhi həuvehe mhətə in, mhəni mə, “Kwopun i nəveginien riwən ikın. Rınaməuarəv. ³⁶ Ramasan mə tikərhi pen nərmana me i həuvən ia nəmhiən me mine rukwənu me kwərha ipaka pwəh həuvehi nəmri nəveginien sənənraha.”

³⁷ Mətə lesu rini mə, “Kimiaha nə tihəuvei pen nəveginien minraha.”

Miregi həni pen tukwe in mə, “Rəfo? Ikoikeikei mə təhəuvən mhəuvehi nəmri bred ia silin kino ia silfa irəha pam tu-hantret, mhəkwməni irəha i?”

³⁸ Miregi lesu rini pen ti nirəha i mə, “Sənəmiaha bred kevə? Həuvən mhətoni ro.”

Nənə irəha həuvən mhətoni mhəni mə, “Sənəmahə bred krirum mine nəmu kəru.”

³⁹⁻⁴⁰ Miregi lesu rini pen ti nirəha i mə, “Tihəuvən mhəni pen ti nərmana me i mə tuhəuai irəha me, nepwın fifti, nepwın hantret, pwəh həkure ia nurhi əmrəmerə.” Nənə nərmana həuai irəha me mhəkure. ⁴¹ ⁱ Nənə lesu ruvehi bred krirum mine kwəti nəmu kəru, məkwətə ia nıməgouəgou, məfwiki mini vivi Kumwesən tukwe, mək-

^e6:30 Luk 10:17   ^f6:31 Mak 3:20

^h6:35 Mak 8:1-9   ⁱ6:41 Mak 7:34

^g6:34 Mat 9:36

wsen bred me, muvei pen m narmama me savenhi me tuhapeki pen m narmama me, mara makwsen mwi kwati namu mi naha karu hapeki pen m narmama me pam.⁴² Narmama pam hani nari tipwinraha rasisi.⁴³ Nane narmama me savei lesu havi pen niparpari bred mine namu me hanapwah ramrimar rukuar ia tanaripw twelef.⁴⁴ Narmama me naha hanani nari hapik, ikavsini narman me apa iraha pam faef-taosen.

lesu ravən ia təkure nui asori Kalili

⁴⁵Təkwəkwuni a mwi lesu rini pen ti narmama me savenhi me tuhəputə ia nitətə ouihi, mhəkupwən, mhəpi simwin ia nui asori Kalili, mhəvarei mhəvən fwe ia rukwənu naha Petsaeta. In tramo mərhi pen narmama me həvən fwe imwənraha me.⁴⁶ Nəpin lesu rəsəkir raka minraha, mutə ia təkuar riti mə trəfwaki.

⁴⁷Raməfwaki meste rinapitəv. Nəpin naha rinapitəv irə, narmama me fwe ia nəkwai nitətə ouihi kamhəiu ihi ia kurkwai nui asori. lesu in əpa fwe parei.⁴⁸ In rəti peraha, mətoni iraha kamharkut ti nəsuəien ti nari nə mə kamhəiu mamhəvən ia nəmri mətagi mwatuk. Ia nəpin naha rinamran, lesu ruvehe ti nirəha, mamavən ia təkure nui, məkeikei mə trevən mukarau ia nikarenraha.⁴⁹ Nəpin narmama me savenhi həti pen mhətoni lesu ravən ia təkure nui asori, rerinraha ramrhi mə in iəremhə riti. Hamasək əpwəmwis.⁵⁰ Irəha pam hətoni, həhekir asori.

Mətə təkwəkwuni a lesu rəgkiari minraha, mini mə, "Kimiaha tihəpwəh niregiiən rərəha. Kwa iou i. Tihəpwəh nehekiriən."⁵¹ Lesu revən ti nirəha, məputə ia nitətə ouihi. Ia nəpin naha nimətagi reiwaiu miwən. Nane narmama me savenhi nanimenraha rier pik,⁵² mti nari nə mə həreirei nipwrai nimtətiən lesu sə rino ia bred krirum, mətə nətərigiən savenraha riskai pik.

lesu ro nəkur Kenesaret həuvehe mhəsanin

⁵³Irəha həpi simwin ia nui asori, mhəvən mhəvarei ia tənə Kenesaret.⁵⁴ Nəpin hənəkwi tərini raka nitətə ouihi savenraha mhəier, narmama hətoni, mhəukurən amtia mə lesu naha.⁵⁵ Ro pen irəha haiu mhəvən ia kwopun me pam, mhəvehi narmama me səməme nemhəien rərə ia nirəha, mhəvehi ia niməhan me savenraha, mhəvehi mhəuvehe ti kwopun pəku həregi mə lesu ramarə ikin.⁵⁶ Ia kwopun pam lesu revən ikin, ia taon me, uə ia rukwənu asori me, uə ia rukwənu ouihi me, narmama me həmri narmama me səməme nemhəien rərə ia nirəha ia kwopun asori me savenraha me, mamhəres lesu mə ko irəha hərapa a nusvenhi tinari savenhi. Nane irəha pam səməme hərapa nusvenhi tinari savenhi həuvehe mhəsanin.

Nahatən me səvəi Loa mine Farisi me kamhəni ərəha lesu

7 Farisi me nepwin mine nahatən me nepwin səvəi Loa səməme həuku pen fwe ia Jerusalem housəsimwin pen irəha me ti lesu,

² 0mhətoni səvənhi nərmama me nepwīn kamhərui nītətə səvəi kaha kupwən me səvənraha, mamhani nəveginien ia rəgīnraha, mətə həkukupwən mhə mhərkwerig.
³ (Farisi me mine nəkur Isrel me pam kamhesi pen nītətə səvəi kaha kupwən me səvənraha. Trīni minuə həpwəh nərkwerigien ia rəgīnraha, ko həpwəh naniien nari. ⁴PNəpīn irəha həuku pen fwe maket, mhəuvehe ia rukwənu, tuhaməkeikei mhəkupwən mhərkwerig. Mə həpwəh, ko həpwəh naniien nari. Natuakəmien me nepwīn mwi həpīk kamhesi pen. Kamhəuvehi tikikap me mine tikinari ouihi me mine tikinari asori me səməme kīno ia pras, mhakīətənīmw irəha ia nui mə tuho həmher ia nəmri Kumwesən.)

⁵ Farisi me mine nahatən me səvəi Loa hərəs pen lesu i mə, “Rəfo səim nərmama me həpwəh nesi penien nītətə səvəi kaha kupwən me? Hamani nari, mətə həkukupwən mhə mhərkwerig.”

⁶ Miregi lesu rini pen tī nirəha i mə, “Fwe kupwən, Profet Aesea rīmāni atukwatukw kimiaha kəuətəkəsua me. Rəmwhen kimərai pen ia Nəkukuə Ikinan mə, ‘Nərmama me i kamhəgnəgīni iou ia tərhunraha, mətə nətərigien səvənraha rəmak isipwīn tukw iou.

⁷ Irəha kamhəfwaki auər a miou. Nəpīn kamhahatən nərmama, həni mə kamhahatən nəgkiariien səiou, mətə rekəm. Kamhahatən a nəgkiariien sə ruku pen tī nərmama.’

⁸ Kimiaha hiənəpwəh raka nəgkiariien me səvəi Kumwesən, nənə təkwtəkəwuni mine hiamesi pen a natuakəmien me səvəi nərmama.”

⁹ lesu rarə mini pen mwi tī nirəha i mə, “Kimiaha hiəukurən amasan noien səvəi nərkariien Loa səvəi Kumwesən mə tihəsi pen narəien səkimiaha. ¹⁰ Tihətərig ro tī Moses. Rīmāni mə, ‘Tikisīai səim tata mine səim mama.’ Rini mwi mə, ‘Trīni minuə iərmama riti rani ərəha səvənhi tata mine mama, tukaməkeikei kousi əpune in.’ ¹¹ Mətə kimiaha hiaməni mə, ‘Trīni minuə iərmama riti rini pen tī səvənhi tata mine mama mə, Səiou narimnari me sə trasitu ia kimirau ro korpan’ (uə səvəi Kumwesən), ¹² ko rīpkasitu mhə mwi ia səvənhi tata mine mama, muvei pen nari riti minrau. Hiaməsīsəg iərmama nəha. ¹³ Nənə ia noien nəha hiamousi raka nəgkiariien səvəi Kumwesən ia narəien səkimiaha kinahatən kimiaha irə. Narimnari me rīpīk hiamo iamīnhi.”

Nəfe nari tro iərmama ruvehe məmkekīk ia nəmri Kumwesən

¹⁴ lesu rəkwein mwi nərmama me həuvehe. Rini pen tī nirəha i mə, “Kimiaha pam tihətərig amasan ia nirak, mhəukurən nəfe takini. ¹⁵ Nari riti riwən iərmama rəni ko ro in ruvehe məmkekīk ia nəmri Kumwesən. Mətə narimnari me səməme həuku pen ia rərīn fwe imwə mamhəier irəha nə kamho in rəmkemik ia nəmri Kumwesən. ¹⁶ Kimiaha nərmama nəkwəregīmi-aha rarə tī nīregiien nari, tihətərig amasan.”

⁰7:2 Luk 11:38   ^P7:4 Mat 23:25   ^Q7:6 Aes 29:13

^F7:10 Eks 20:12, Eks 21:17, Dut 5:16   ^S7:15 Wok Me 10:14-15

¹⁷Nəpɪn nəha lesu riskəmter məpwəh nərmama me nəha, muvniwə fwe ia nəkwai nimwə. Nənə nərmama me səvənhi kamhəres pen in mə trɪni nɪpwrai nusipekinien sə rɪmənɪ. ¹⁸Nənə lesu rɪni pen tɪ nɪrəha i mə, “Kɪmɪaha mwi hiamreirei ihi? Hiəpkukurən mhə mə nəfe nəghɪn ruku pen fwe iruə muvniwə ia iərmama ko rɪpko mhə in rəmkemik ia nəmri Kumwesən ¹⁹tɪ nəri nə mə rɪpkuvniwə mhə ia rerɪn, mətə ramevən ia tɪpwɪn mamier.” (Ia nəgkiariien nəha, lesu rɪni irapw mə nəveginien me pam ramasan tɪ nəniien.)

²⁰lesu rarə mɪni mwi mə, “Nari sə ruku pen ia reri iərmama fwe imwə mamier in nə ramo in rəmkemik ia nəmri Kumwesən. ²¹Iakani iamɪnhi irə tɪ nəri nə mə nətərigien ərəha ruku pen fwe imwə ia reri iərmama, mamier. Nərman mɪne nɪpran kamhəiri ənəpen irəha me, nakresien, nousi əpuneien iərmama, nakresien pran səvəi iərməpə, ²²iərmama raməpwɪtɪg tɪ nautə səvənhi, nəmtɪhaien nari, neikuəien, noien sə ro naurɪsien, nəmwəkiiien, nɪni ərəhaien iərmama, nəfiəutəien, narməriien. ²³Noien ərəha me i kamhəuku pen fwe imwə ia reri iərmama, mamhəier, mamho iərmama rəmkemik ia nəmri Kumwesən.”

**lesu rəkoui irapw
nənɪmwɪn ərəha ia prən
ouihi səvəi pran Fonisia**

²⁴lesu rier məpwəh kwopun nəha, mevən ipaka tɪ taon nəha

Taea. Revən mamarə ia nimwə riti, məpwəh nokeikeien mə nərmama tuhəukurən in mə ramarə ia kwopun nəha. Mətə ko rɪpkəkwafə mhə tɪ nɪrəha. ²⁵⁻²⁶Nənə pran riti fwe ikɪn, səvənhi pran ouihi nənɪmwɪn ərəha ramarə irə. Pran nəha rɪpko mhə pran Isrel,^{§§} mətə rɪnətui fwe ia Fonisia ia tənə Siria. Nəpɪn rɪregi mə lesu in ia kwopun nəha, ruvehe tukwe, mɪnɪmwi nukurhun mi ia nənimen, mamasək tegin in mə, “Tikasitu ia nɪrak, məkoui irapw iəremhə ia səiou pran ouihi.”

²⁷Miregi lesu rɪni pen tukwe in mə, “Pwəh nəkwərəkəwərha həkupwən mhani nari tɪpwɪnrəha rəsisi. Rəpwəh namasanien mə takuvehi nəveginien sənəi nəkwərəkəwərha, mərarki pen i m kuri me.”

²⁸Miregi pran nəha rɪni pen tukwe in mə, “Iərɪmənə, nɪpərɪhienien, mətə kuri me fwe ia rui tepol, irəha mwi kamhani nɪmwəkmwəki nəveginien sənəi nəkwərəkəwərha.”

²⁹Miregi lesu rɪni pen tukwe in mə, “Tɪ nəri nə mə ikɪni iamɪnhi irə, ik tɪkrərig mamevən. Iəremhə ruvəier raka ia pran ouihi səim.”

³⁰Nənə pran nəha rɪrərig pen fwe imwəni mətə səvənhi pran ouihi ramapri amasan ia nɪməhan səvənhi. Iəremhə naraka irə.

lesu romasan iəpou riti

³¹lesu rəpwəh kwopun səvəi Taea mevən ia taon riti nəghɪn nə Saeton, məpwəh muvehe ia Tekapolis, kwopun taon ten ikɪn, məpi sɪmwɪn pehe ia nui

§§7:25-26 Pran nəha rəgkiari ia nəgkiariien səvəi nəkur Kris, mamesi pen kastom səvənraha.

asori Kalili. ³²Ia kwopun naha narmama nepwin hauvehi iepou riti sa ripkægkiari mhæ nækwæregin ruvisimw, mhæuvehi mhæuvehe tî lesu, mhæres pen mæ træmrutæ rægin iræ.

³³^uNænæ lesu riri raka æpa iepou naha, rouevæn isipwin tî narmama, muvei pen nukwai rægin ia rui nækwæregi iepou, mærgavis pen ia rægin, mirapi narami iepou iræ. ³⁴^vNænæ mækwætæ ia neiai, meiahag æfi, mini pen tî iepou i mæ, "Efata!" Nipwrai nægkiariien naha "Efata," in i mæ "Ækwag!" ³⁵lesu rini iamihhi iræ mine nækwæregi iepou naha rækweg. Rerin ruvehe ramægkiari amasan.

³⁶^wNænæ lesu rinise pen æknekîn tî niræha i mæ tuhæpwæh nævisauien næfe in rino ia iepou naha. Mætæ næpin rinise æknekîn iræha, hæmæha mhæni mwi. ³⁷^xNænimenraha rier pik tî lesu. Hæni mæ, "Eh! Narimnari me i iæmæ i ramo rirai raka pam! Narmama sëmæme nækwæreginraha ruvisimw, mine narmama sëmæme hæpkægkiari mhæ, in ramomasan iræha."

lesu rækwmæni narmama iræha pam fo-taosen

8 Ia næpin naha narmama hæpik hæuvehe mwi tî lesu. Sænænræha næveginien ruvæiwæn. lesu rækwein narmama me sævænhhi hæuvehe. Rini pen tî niræha i mæ, ²^y"Rerik ræk-wæpir tî narmama me i. Hænare raka næpin kahar kitaha minraha nænæ sænænræha næveginien ruvæiwæn. ³Iræha nepwin hæuku pen fwe isipwin. Trini minuæ hæpkani mhæ nari, iakærhi pen iræha fwe imwæn-

raha, næmrinraha tripitæv hæmwei ia suatuk."

⁴Miregi narmama me sævænhhi hæres pen mæ, "Kitaha tsæfo iræ mhæuvehi sænænræha bred? Samaræ ia kwopun næveginien riwæn ikin."

⁵Miregi lesu ræres pen iræha i mæ, "Sænæmiaha bred kevæ?"

Miregi hæni mæ, "Sefen."

⁶lesu rini nækwan mæ narmama me naha sænænræha næveginien riwæn tihækure ia tiprænæ. Iræha hækure, nænæ in ruvehi bred me naha sefen, mæfwaki mini vivi Kumwesæn tukwe. Næpin ræfwaki pam, mamækwsen bred me, mauvei pen m narmama me sævænhhi mæ tuhæpeki pen m narmama me. Nænæ hæpeki pen minraha. ⁷Narmama me sævænhhi sænænræha kwopnæti næmu me nepwin mwi fwe ikin. lesu ræfwaki mini vivi Kumwesæn tukwe. Mæfwaki pam, mini pen tî niræha i mæ, "Næmu me i mwi tihæpeki pen minraha." ⁸Nænæ narmama me pam hani nari tipwinraha ræsis. Hævai pen nipærpæri bred mine næmu me hænæpwæh ramrimær rukuær ia tæneripw sefen. ⁹⁻¹⁰Narmama me naha lesu rækwmæni iræha ipaka fo-taosen. Næpin lesu rækwmæni pam iræha, ræhi pen iræha kamhævæn imwænraha me. Kuriræ iræ ræputæ ia nitætæ ouihi iræha narmama me sævænhhi mamhævæn fwe ia kwopun riti næghin næ Talmanuta.

Farisi me hokeikei mæ tuhætoni nîmtætien riti

¹¹^zFarisi me hæuvehe mamhæres lesu mæ, "Ko iko ro nîmtætien riti

sə ruku pen ia neiai pwəh iahə-toni mhəukurən mə ik pərhiən Kumwesən rərhi pehe ik?”

^{12a} Jesu riregi, miregi rərəha fwe imwə ia rerin, mini mə, “Nimtətien əfo nəha nərmama ipwet mine kamhətui? lakani nīpərhiənien tukumiaha i mə nərmama ipwet mine ro iamīnhi Kumwesən trəpwəh nuvei penien nīmītətien riti mīnraha.” ¹³ Ia nəpīn nəha lesu rəpwəh irəha, məputə ia nītətə ouihi irəha nərmama me səvənhi, mhəier, mamhəuvən ia nīkare nui.

¹⁴ Nərmama me səvəi lesu hə-nenouenou mə tuhəuvehi bred. Sənənraha bred kuatia a ia nəkwai nītətə ouihi. ^{15b} Nənə lesu rəvəhag mīnraha, mini mə, “Tihətui amasan, mamhəsiari tī yis səvəi Farisi me mine yis səvəi Kig Herot.”

¹⁶ Miregi nərmama me səvənhi hənaməgkiari mīnraha me i mə, “Sənətaha bred riwən.”

^{17c} Nəpīn lesu riregi, rini pen tī nīrəha i mə, “Rəfo hiaməgkiari m kimiaha me mə sənəmiaha bred riwən? Rosi hiəpkətə raka mhə ihi mhəreirei? Rosi kəmkapwəmi-aha riskai? ^{18d} Nənimemiaha nə, mətə rəfo hiəpkətə mhə nari? Nək-wəregimīaha nə, mətə rəfo hiəp-kregi mhə nari? Rosi rerimīaha rīpkrhi mhə ^{19e} nəpīn iakinəkwsen bred krirum məkwəmāni nərman faef-taosen irə? Ia nəpīn nəha kimi-aha hiəuvehi tənəripw kevē rukuər ia nīpərpəri nəveginien hənəpwəh ramrīmər?”

Miregi həni pen tukwe in mə, “Twelef.”

^{20f} Nənə lesu rəres pen mə, “Nəpīn iakinəkwmāni nərmama fo-taosen ia bred sefen, kimiaha hiəuvehi tənəripw kevē rukuər ia nīpərpəri nəveginien hənəpwəh ramrīmər?”

Miregi həni pen tukwe in mə, “Sefen.”

²¹ Nənə lesu rəres pen irəha i mə, “Hiamreirei ihi?”

lesu romasan iərmama riti nənimen rīfwə

²² Irəha həuvehe ia taon nəha Petsaeta. Nərmama nepwīn fwe ikin həiri iərman riti nənimen rīfwə mhəuvehe tī lesu, mhəres lesu mə lesu trəmrutə rəgin irə. ²³ Nənə lesu ruvehi rəgin, miri in rouaraka ia ruk-wənu. Nənə lesu rərgəvəsi nənimen məmrutə rəgin irə, mərəs in i mə, “Ikamətə nari?”

²⁴ Miregi iərmama nəha nənimen rīfwə rəti ərari mini mə, “lakamətə nərmama me, mətə iapkətə amasan mhə irəha. lakamətə irəha həmwən a ia nei me kamhavən.”

²⁵ Ro iamīnhi irə lesu rarə məmri pen mwi rəgin ia nənimen. Iərmama nəha rəməha mətui. Nənə nənimen ruvehe mamasan mətə amasan narimnari. ^{26g} Nənə lesu rərhi pen in, mini mə, “Tikevən atukwatukw fwe imwam, məpwəh nəvənien fwe ia rukwənu nəha kriməuku pen ikin.”

Pita rīni irapw mə lesu in Kristo

²⁷ Jesu mine səvənhi nərmama me həuvən ia rukwənu me ia tənə

^a8:12 Luk 11:29   ^b8:15 Luk 12:1   ^c8:17 Mak 6:52

^d8:18 Jer 5:21, Mak 4:12, Wok Me 28:26   ^e8:19 Mak 6:41-44

^f8:20 Mak 8:6-9   ^g8:26 Mak 7:36

riti nēghin nē Sisaria Filipae.* Nēp̄in kamhəuvən ia suatuk, lesu rəres pen səvənhi nərmama me i mə, “Nərmama kamhəni iou mə iou sin?”

²⁸hMiregi həni pen tukwe in mə, “Nərmama nepwin kamhəni ik mə Jon Paptaes. Nepwin kamhəni ik mə Profet Elaeja. Nepwin mwi kamhəni ik mə profet kupwən riti səvəi Kumwesən.”

²⁹iNənə lesu rəres pen irəha mə, “Mətə kimiaha hiaməni mə iou sin?”

Miregi Pita rini mə, “Ik Kristo.”

³⁰Nənə lesu r̄inise pen t̄i nirəha i mə tuhəpwəh n̄inien t̄i iərmama riti mə in Kristo.

³¹Ia nēp̄in nəha r̄inamahatən irəha mə, “Iou, ləməti lərmama, takaməkeikei miregi rərəha ia narimnari me r̄ip̄ik. Nəmə asori me m̄ine pris asori me m̄ine nahatən me səvəi Loa, irəha tuhəpwəh iou, mhousi əpune iou. Takemhə, nənə, nēp̄in səro kahar irə iakətui mwi.”

³²Iesu r̄ini irapw nēgkariien nəha, ro nukurənien i. Mətə Pita riri raka lesu ia n̄ikarenraha, m̄inanise pen tukwe in mə, “Tikəpwəh n̄inien nēgkariien nəha ikani.”

³³Mətə lesu ruvsini, mətoni nər-mama me səvənhi kamhərer. Nənə r̄inise pen t̄i Pita i, m̄ini mə, “Setan, evən ia təkutak! Nətərigien səim r̄ipkesi pen mhə nətərigien səvəi Kumwesən, mətə ikamesi pen a nətərigien səvəi nərmama.”

Iərmama sə rakurirə Iesu traməkeikei məvrani nei kamarkuau

³⁴Iesu rəkwein nərmama me pam həuvehe irəha nərmama me səvənhi. In r̄ini pen t̄i nirəha i mə, “Iərmama sə rokeikei mə truvehe mo iərmama riti səiou, traməkeikei məpwəh nətərigien səvənhi, muvehi utə nei kamarkuau səvənhi, məvrani mukurirə iou. ³⁵Iərmama sə rokeikei mə trəkwtəmhiri n̄im̄iruien səvənhi trarfai irə. Mətə iərmama sə traraka ia n̄im̄iruien səvənhi tukw iou m̄ine nēgkariien amasan səiou truvehi n̄im̄iruien rerin. ³⁶Tr̄ini m̄inuə iərmama riti r̄ipeki pam narimnari me ia t̄ip̄rənə i, mo səvənhi i, nənə kurirə ik̄in remhə marfai ia n̄im̄iruien rerin, noien nəha trəfasitu irə? ³⁷Iərmama truvei pen nəfe mərpwin tai n̄im̄iruien səvənhi? ³⁸kNərmama ipwet m̄ine noien səvənraha rərəha. Irəha hənəpwəh Kumwesən rəmwhen ia pran riti sə r̄inəpwəh iərman səvənhi, mamesi pen iərman əpə mwi. Tr̄ini m̄inuə iərmama riti rauris ia nəm̄inraha t̄i n̄inien mə in iərmama riti səiou, rauris mwi t̄i nəvisaiien nēgkariien səiou m̄inraha, iou mwi ləməti lərmama, ia nēp̄in nəha takuvehe ia n̄iskaiien səvəi tata səiou kimaha nagelo ikinan me, takauris t̄i n̄inien mə iərmama nəha in iərmama riti səiou.”

*8:27 Kani kwopun nəha mə “Sisaria Filipae,” t̄i nəri nə mə Sisaria in taon asori riti ia tənə Kig Filip ramərimənu ik̄in.

^h8:28 Mak 6:15   ⁱ8:29 Jon 6:68-69, Mak 9:9   ^j8:34 Mat 10:38-39

^k8:38 Mat 10:33

Nipwrai lesu ruvehe mopə

9¹Lesu rini pen ti nirəha i mə, “lakani nipərhiēnien tukumiaha i mə nərmama nepwin kamhərer ia kwopun i tuhəpkemhə mhə meste tuhətoni niskaiien səvəi Kumwesən rier pehe irau nitətə sə in ramərimənu irə.”

²Nəpin sikis rukurau, nənə lesu riri əpa Pita mine Jemes mine Jon, hətətə parei ia təkueər əpwəmwis riti. Ia kwopun nəha irəhar harətoni ia nənimenrahar nipwrai lesu ruvehe mopə. ³Səvənhi tinari ruvehe məp-san mamser pik. lərmama sə ramaikuas tinari ia tiprənə i ko ripkaikuas mhə rəpsan rəmwhen ia tinari səvənhi. ⁴Nənə irəhar harətoni Profet Elaeja mine Moses krouier pehe, rouəgkiari irəhar lesu.

⁵Nənə Pita rini pen ti lesu i mə, “lahatən, ramasan mə kimrahar ia haruvehe i. Pwəh kimrahar ia haro tənimwə kahar, riti səim, riti səvəi Moses, riti səvəi Profet Elaeja.” ⁶(Pita rini iamihhi irə ti nəri nə mə irəhar harhekir pik. Rireirei mə trəfni irə.)

⁷^mNənə nəpuə riti ruvehe muvegi irəha. Nənə reri Kumwesən ruku pen ia nəpuə mini mə, “In nəha nərik keikei. Tihətərig in.”

⁸Təkwtəkwuni a mwi, Pita, Jemes, mine Jon harəti ərari mharəpwəh nətoniēn Moses mine Profet Elaeja, mətə lesu əpa irəha min.

⁹ⁿNəpin kamheiwaiu pehe ia təkueər, lesu rinise pen ti nirəhar i mə, “Nəfe hiarinətoni kimirəhar

tiharəpwəh ninien ti iərmama riti meste iou, ləməti lərmama, iakətui mwi ia nemhəien səiou.” ¹⁰Ro iamihhi irə mine harəpwəh nini irapwien nəfe harinətoni, mətə kamharəres irəhar me i mə, “Nəfe nipwrai nəgkiariēn nəha lesu riməni pehe tukutahar i mə in trətui mwi ia nemhəien səvənhi?”

¹¹Nənə irəhar harəres lesu mə, “Rəfo nahatən me səvəi Loa kamhəni mə Profet Elaeja traməkeikei mukupwən muvehe?”

¹²^oMiregi lesu rini pen ti nirəhar i mə, “Nipərhiēnien, Profet Elaeja trukupwən muvehe məmri amasan pam narimnari me rəmwhen ia sə fwe kupwən. Mətə rəfo kimərai pen ia Nəkukuə Ikinan iamihhi irə mə iou, ləməti lərmama, takaməkeikei miregi rərəha ia narimnari me ripik? Tuho ia nirak rəmwhen ia iou iəmə rərəha riti. ¹³^pMətə iou iakani pehe tukumiaha i mə Profet Elaeja ruvəuvehe raka.† Nənə nərmama me hesi pen nətərigien səvənraha mho rərəha irə rəmwhen ia Nəkukuə Ikinan rani.”

lesu rəkoui irapw nənimwin ərəha ia iəkunouihhi riti

¹⁴Lesu irəha Pita, Jemes, mine Jon hərərig pehe mwi ti nərmama me səvəi lesu, mhətoni nərmama həkik kamhərer kurkurau ia nərmama me səvəi lesu. Nahatən me səvəi Loa mine nərmama me kamhəvisə min-raha me. ¹⁵Nəpin nərmama me hətə lesu, həkərinari, mhaiu mhəuvən mhəgkiari pen min.

---

†**9:13** lesu rani Jon Paptaes.

^l**9:1** Mak 13:30

^m**9:7** Mat 3:17, 2Pit 1:17-18, Dut 18:15, Wok Me 3:22   ⁿ**9:9** Mat 12:16, Mak 8:30   ^o**9:12** Mal 4:5, Sam 22:1-18, Aes 53:3   ^p**9:13** Mat 11:14

¹⁶Nənə lesu ræres pen irəha i mə, “Kìmiaha nahatəən me səvəi Loa hi-aməgkiari ia nəfe?”

¹⁷Mətə riti ia nərmama me nəha rini pen tukwe in mə, “lahatən, iou iakuvehi səiou iakunouih muvehe tukw ik. Nənimwın ərəha riti ramarə irə, mamō rerin riwən ko rīpkəgkiari mhə. ¹⁸Kwopun pəku səiou iakunouih revən ikin, nəpin nənimwın ərəha ruvehi in, ruvehi mouini ia tīprənə. Nisəkwan ramaiu ia tərhun. Ramahi revin. Nīpwran rakinkin. Iakinəres raka nərmama me səim mə tuhəkoui irapw nənimwın ərəha nəha, mətə həni mə ko həkko mhə.”

¹⁹Miregi lesu rini pen tī nirəha i mə, “Kìmiaha nəkur ipwet mine səkìmiaha nahatətəien riwən. Tsarə kītaha miou mesite nəfe nəpin? Tīnesən mine iakapwis kìmiaha? Kìmiaha tihəvən mhəuvehi iakunouih nəha mhəuvehi mhəuvehe.”

²⁰Nənə irəha həuvən mhəuvehi in mhəuvehe tī lesu. Nəpin nənimwın ərəha rətə lesu, təkwtəkwuni a ro iakunouih rimwei ia tīprənə, məkəkəkīr, məsəkwasəkwi. Nisəkwan ramaiu ia tərhun.

²¹Nənə lesu ræres pen səvənhi tata i mə, “lakunouih i ruvehi nemhəien i nuk kevə?”

Miregi səvənhi tata rini mə, “Nemhəien i riməuvehi ia nouihien səvənhi. ²²Nəpin rīpik nənimwın ərəha i ro iakunouih rimwei pen ia napw uə ia nui mə tremhə. Mətə mə ikukurən noien nari riti, tikapi tukumrau, masitu ia kīmrau.”

²³Miregi lesu rini pen tukwe in mə, “Rəfo ikini nəgkiariien nəha mətə mə ikukurən noien? Tīrini minuə iərmama riti rahatətə

pərhiēn ia nirak, iakukurən noien narimnari me pam min.”

²⁴rNənə təkwtəkwuni a mwi tata səvəi iakunouih nəha rasək əp-wəmwis, mini mə, “lakahatətə ia niram, mətə nahatətəien səiou rīpkiskai mhə. Tikasitu ia nirak!”

²⁵Ia nəpin nəha nərmama həkīk kamhau mamhəuvehe. Nəpin lesu rətoni irəha, rinise pen tī nənimwın ərəha, mini mə, “Ik nənimwın ərəha sə ikamo iərmama tərhun ruvisimw mine nəkwəregin ruvisimw, iou iakani pehe tukw ik i mə tikier ia iakunouih i məpwəh nuvnimwə peheien mwi irə.”

²⁶sNənə nənimwın ərəha rīkiukiū pīk ia iakunouih, məkwein əp-wəmwis, mier. Mətə nīpwrai iakunouih nəha ruvehe mərouərou pam. Ro pen nərmama həkīk həni mə, “Eh, ruvamhə!” ²⁷Mətə lesu ruvehi rəgin, mivi utə, rərer.

²⁸Kurirə irə lesu revən muvnimwə ia nəkwai nimwə. Nəpin nərmama me səvənhi me irəha min əpa, hərəs pen in mə, “Rəfo kīmaha iahəreirei nəkoui irapwien nənimwın ərəha nəha?”

²⁹Miregi lesu rini pen tī nirəha i mə, “Nənimwın ərəha sə ro me iamīnha irə, nari riti riwən ko rəkoui irapw irəha, mətə nəfwakīien əpa.”

lesu rini irapw mwi mə in tremhə

³⁰tIrəha həkpwəh kwopun nəha mhəuvən mhəpi simwın ia tənə Kalili. lesu rīpkokeikei mhə mə nərmama tuhəkukurən kwopun me nəha ramarə ikin, ³¹utī nəri nə mə ramahatən nərmama me səvənhi, mamini pen tī nirəha i mə, “Tīpkō

mhə tui kuvei pen iou, ləməti lər-mama, ia rəgi nər-mama. Irəha tu-housi əpune iou. Takemhə, nənə, nəpin səro kahar irə iakətui mwi ia nemhəien səiou.”^{32v} Mətə nər-mama me səvənhi hərəirei nīpwrai nəkariien i in rani. Həhekir tī nərə-sien in.

Iərmama rasori məpi raka

³³ Irəha həuvehe ia Kapaneam. Nəpin həuvnimwə ia nəkwai nimwə riti, lesu rəres pen nər-mama me səvənhi mə, “Saməuvehe kimiaha hiaməgkiari ia nəfe?”³⁴ Mətə irəha həpwəh nəkariien, tī nəri nə mə kamhəuvehe mamhəgkiari mə sin ia nirəha in rasori.

^{35w} Nənə lesu rəkure, məkwein nər-mama səvənhi twelef həuvehe. Rini pen tī nirəha i mə, “Iərmama sə rokeikei mə trakupwən ia nər-mama me pam, traməkeikei mu-vehe mukurirə, mamə in iərmama sə ramo tukwini nari m nər-mama me pam.”

³⁶ Nənə lesu ruvehi iəkunouihi riti mərpwi ia kurkwan ia nirəha, mərəhi utə, mərə mīni pen mwi tī nirəha i mə,^{37x} “Iərmama sə trə-sevər ia rerin tī iəkunouihi riti sə ro iamīnhi ia nəghik rəmwhen mə raməsevər mwi ia rerin tukw iou. Iərmama sə raməsevər ia rerin tukw iou rəmwhen mə raməsevər mwi ia rerin tī Kumwesən sə rinərhi pehe iou iakuvehe.”

^{38y} Jon rini pen tī lesu i mə, “Ia-hatən, kimaha iahtəni iərmama riti raməkoui irapw nərəmhə me ia nəghim. Iahaməmwur mə tahənise

in tī nəri nə mə rīpko mhə in kimaha riti.”

^{39z} Mətə lesu rini mə, “Kimiaha tihəpwəh niniseien in. Iərmama sə ramo nīmətəien ia nəghik, ko rəpwəh nini ərəha akwauakwien iou.^{40a} Iərmama sə rəpwəh nini ərəhaien kitaha in kitaha riti.^{41b} Iakani nīpərhiēnien tukumiaha i. Kimiaha nə nər-mama me səiou, iou Kristo. Trini mīnuə iərmama riti ruvei pehe nui m kimiaha ia nəghik mə tihənimwi, in traməkeikei muvehi nərəkuiēn səvənhi.”

Tikətui amasan tī nahatətəien səim

⁴² “Nəkwərhakwərha me i səməmə kamhahatətə ia nirak, trini mīnuə iərmama riti ro riti rīmwei ia nərəhaien, Kumwesən trərpwin noien ərəha səvənhi. Iərmama nəha triregi rərəha məpi raka kərihi pen kəruətərei asori ia nīpətəkinuan kosə irapw i ia təmwei təsi.^{43c} Mə rəgim ramo ikamwei ia nərəhaien, tikərai raka. Mə rəgim rīpīp mətə ikuvehi nīmīruien, ramasan pik tukw ik. Rərəha mə rəgim kəru mətə tikevən fwe ia kwopun napw asori rauək rerin ikin.⁴⁴⁻⁴⁵ Mə nisum ramo ikamwei ia nərəhaien, tikərai raka. Mə nisum rīpīp mətə ikuvehi nīmīruien, ramasan pik tukw ik. Rərəha mə nisum mi kəru mətə tukərarki pen ik ia kwopun napw asori rauək rerin ikin.^{46-47d} Mə nənīmēm ramo ikamwei ia nərəhaien, tikukumwiri raka. Mə nənīmēm kuatia a mətə ikuvnimwə

^v**9:32** Luk 9:45, 18:34

^w**9:35** Luk 22:24, Mat 20:25-27, Mak 10:43-44   ^x**9:37** Mat 10:40

^y**9:38** Nam 11:27-29   ^z**9:39** 1Kor 12:3   ^a**9:40** Mat 12:30, Luk 11:23

^b**9:41** Mat 10:42   ^c**9:43** Mat 5:30   ^d**9:46-47** Mat 5:29

pen ia nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə, ramasan pik tukw ik. Rərəha mə nənimmə kəru, mətə tukərarki pen ik ia kwopun napw asori rauək ikin. ⁴⁸Ia kwopun nəha 'irər səməmə hamani irəha həpwəh nəmhaien.

Napw rəpwəh nifwəien.'

⁴⁹Napw trətəgətəg pen ia nər-mama me pam rəmwhen ia sol sə kamətəgi pen ia nəveginien.

⁵⁰eSol in nari amasan. Mətə trini minuə sol nəsienien səvənhi ruvəi-wən, tihəfo mho rəsien mwi? Pwəh sol raməmak pen ia rerimiahā. Nənə hiamarə ia nəmərinuien."

lesu rahatən mə iərman mīne pran trouəpwəh nəpwəhien irau me

10 lesu rəpwəh kwopun nəha mevən ia tənə Jutia fwe ia nīkare nui aris Jotan pen. Nərmama həpik həuvehe mwi mhousəsīmwin pen irəha me tukwe. In rahatən irəha rosi sə ramo ia nəpin me.

²Nənə Farisi me nepwin həuvehe mhəres pen nari riti min mə tuhəregi ro lesu mə trəfni irə. Irəha həni mə, "Ratukwatukw ia Loa səkitaha mə ko iərman riti rəpwəh səvənhi pran uə rekəm?"

³Miregi lesu rəres pen irəha i mə, "Nəfe nəgkiariien Moses riməni pehe tukumiahā i fwe kupwən?"

⁴Miregi həni mə "Moses rinəsəni mə iərman riti rukurən nīraiien nīmwai nəkukuə m pran səvənhi rani mə in rinəpwəh in, nənə mərhi pen i ramevən."

⁵Mətə lesu rini pen ti nīrəha i mə, "Moses rimərai nəgkiariien nəha m kīmiahā ti nəri nə mə kəmkap-

wəmiaha riskai. ⁶Mətə Nəkukuə Ikinan rini mə fwe ia nukune narəien, 'Kumwesən rino iərmana kəru riti iərman riti pran.' ⁷h'Ro iamīnhi irə iərman traraka ia tata mīne mama səvənhi mevən rouarə pəri irau pran səvənhi, nənə ⁸irau trouvehe rouəmwhen ia nīpwrai iərmana kuatia.' Nəgkiariien nəha rini mə iərman mīne pran səvənhi krouəpwəh ihi noien iərmana kəru i, mətə krouvəuvehe rouəmwhen ia nīpwrai iərmana kuatia. ⁹Ti nəri nə mə Kumwesən rīrīpin iərman mīne pran səvənhi iamīnhi irə, ro pen rīpkatukwatukw mhə mə iərman trəpwəh səvənhi pran, mətəfi narəien səvənrau." ¹⁰Nəpin lesu mīne nərmama me səvənhi həuvnimwə mwi ia nəkwai nīmwə, irəha həres mwi nəgkiariien i min. ¹¹Nənə lesu rini pen ti nīrəha i mə, "Iərman sə rəpwəh pran səvənhi miri prən əpə riti mwi ramo noien ərəha ia səvənhi pran. Prən nəha in ramiri rīpko mhə pran atukwatukw səvənhi. ¹²Rəmwhen a mwi pran sə rəpwəh səvənhi iərman mesi pen iərman əpə riti mwi ramo noien ərəha ia səvənhi iərman. Iərman nəha in ramesi pen rīpko mhə iərman atukwatukw səvənhi."

lesu rəkweīn amasan ia nəkwərhakwərha

¹³Nəpin riti nərmama me kamhəuvehi nəkwərhakwərha me səvənraha, mamhəuvehe ti lesu mə trapi irəha. Nənə nərmama me səvəi lesu hənise irəha. ¹⁴Mətə nəpin lesu rətoni, niemaha rəpi. In rini pen ti nīrəha i mə, "Pwəh nəkwərhakwərha me həuvehe

^e9:50 Mat 5:13, Luk 14:34, Kol 4:6 ^f10:4 Dut 24:1-4, Mat 5:31

^g10:5 Jen 1:27, 5:2 ^h10:7 Jen 2:24, Efes 5:31 ⁱ10:11 Mat 5:32

tukw iou. Tihəpwəh niniseien irəha. Nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə səvəi nərmama səməme həmwhen ia nəkwərhakwərha me i. ¹⁵l lakani nīpərhienien tukumiaha i mə iərmama traməkeikei mo rəmwhen ia iəkunouihi, muvehi nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə. Mə rīpko mhə trīpkuvnimwə mhə ia nitətə nəha ia nəpīn riti.” ¹⁶Nənə lesu rərəhi pehe nəkwərhakwərha me, məmrutə rəgīn mi ia nirəha, məkwein amasan ia nirəha.

**Iərmama riti səvənhi
nautə rasori rokeikei mə
truvehi nīmīruien rerīn**

¹⁷lesu rīnamesi pen mwi suatuk səvənhi mamevən. Nənə iərmama riti raiu muvehe mīnimwi nukurhun mi ia nənimen, mərəs pen in i mə, “lahatən, ik iəmə amasan. Nəfe noien takaməkeikei mo mə takuvehi nīmīruien rerīn?”

¹⁸Mīregi lesu rīni pen tukwe in mə, “Rəfo ikīni mə iou iəmə amasan? Iərmama amasan riti riwən. Kumwesən əpa in ramasan. ¹⁹k k ik kuvəukurən raka loa me səvəi Kumwesən. In rīni mə, ‘Tikəpwəh nousi əpuneien iərmama, məpwəh nakresien pran, məpwəh nakresien, məpwəh neikuəien, məpwəh neikuəien mə tikakres. Tikaməkeikei mīsiai səim tata mine mama.”

²⁰Mīregi iərmama nəha rīni pen tī lesu i mə, “lahatən, loa me pam i iakesi pen fwe ia nouihien səiou meste pehe ipwet mine.”

²¹lesu rətə iərmama nəha, rerīn rokeikei in. Ro iamīnhi irə rīni pen tukwe in mə, “Nari kuatia rarə ikəpwəh ihi noien. Evən, məmri pen nəmri nari ia səim narimnari me. Nəpīn kuvəhi nənimen, tikuvehi mane, muvei pen m nərmama nautə səvənraha riwən. Nənə səim nautə trīpik fwe ia neiai. Nəpīn ikīno pam, ikuvehe mukurirə iou.”

²²Nəpīn iərmama nəha rīregi nəgkiariien nəha, nənimen rīsiu. Rəpwəh lesu mamevən. Rerīn rəpou tī nəri nə mə nautə səvənhi rasori.

²³m Ia nəpīn nəha lesu rətī ərari mətoni nərmama me səvənhi, mīni pen tī nirəha i mə, “Rəknekin tī nərmama nautə səvənraha rasori mə tuhəuvnimwə ia nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə.”

²⁴Nərmama me səvəi lesu həkəri asori nari ia nəgkiariien səvənhi. Mətə lesu rīni pen mwi tī nirəha i mə, “Nəkwərhakwərha səiou me, rəknekin tī nuvnimwəien ia nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə. ²⁵Iərmama nautə səvənhi rasori rəknekin tukwe in mə truvnimwə ia nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə. Rəknekin məpī raka nərimīru nəha kamel rasu pen ia rui nitel mier.”

²⁶Nəpīn nərmama me səvəi lesu həregi nəgkiariien səvənhi, nənimenraha rier. Kamhəres irəha me i mə, “Mə rəknekin iamīnhi, nisīmə nəha ko həuvehi nīmīruien?”

²⁷lesu rətə irəha mīni mə, “Nəri nəha rəknekin iərmama ko rīpko mhə, mətə Kumwesən rukurən

^j10:15 Mat 18:3

^k10:19 Eks 20:12-17, Dut 5:16-20, Dut 24:14, Jem 5:4

^l10:21 Mat 10:38, Mak 8:34 ^m10:23 Mak 4:19, 1Tim 6:17

noien. Narimnari me pam rimæru ti Kumwesæn."

²⁸ Ia næpin naha Pita riskæmter mini pen ti lesu i mæ, "Ætæ ro. Kimaha iahænæpwæh pam narimnari me sækimaha mamhækuriræ ik."

²⁹ Miregi lesu rini mæ, "Iakani nipærhienien tukumiaha i mæ nærmama me sëmæme hænæpwæh narimnari me sævænraha tukwe iou mæ tuhæuvæn mhævisau irapw nægkiariien amasan sæiou, iræha pam tuhæuvehi tain. Trini minuæ iærmama riti ræpwæh nimwæ me, uæ piævni me, uæ kitirimæni me, uæ mama mine tata sævænhi, uæ nækwærhakwærho me sævænhi, uæ tiprænæ sævænhi, ³⁰ ia nitætæ ipwet mine truvehi mwi tain hantret, nimwæ me, mine piævni me, mine kitirimæni me, mine mama me, mine nækwærhakwærho me, mine tiprænæ. Tukæmwæki mwi in, ko næmisæien min ti nægkiariien amasan sæiou. Nænæ ia nitætæ fwe truvehæ in truvehæ nimiruïen rerin. ³¹ Mætæ nærmama hæpik sëmæme kamhækupwæn tuhækuriræ. Nænæ sëmæme kamhækuriræ tuhækupwæn."

lesu rini irapw mwi mæ tremhæ

³² Iræha kamhesi pen suatuk mamhætæ pen fwe ia Jerusalem. lesu rakupwæn iræha kamhækuriræ. Sævænhi nærmama me hærkærinari. Nærmama sëmæme kamhækuriræ ia niræha kamhæhekir. lesu riri raka æpa nærmama sævænhi twelef minani pen ti niræha i næfe tuho iræ, ³³ mini mæ, "Hætæ ro, kitaha samætæ mamhæuvæn fwe ia Jerusalem. Ia kwopun naha tukuvei

pen iou, læmæti lærmama, ia rægi pris asori me mine nahatæn me sævæi Loa. Iræha tuhæni mæ takamækeikei memhæ. Tuhæuvei pen iou ia rægi nærmæpæ ripko mhæ iræha nækur Isrel. ³⁴ Iræha tuharis ækenhin ia nirak, mhærgævæsi iou, mhærisi iou, mhousi æpune iou. Ia næpin sæ ro kahar iræ takætui mwi ia nemhæien sæiou."

Jemes mine Jon krouæres pen nari riti m lesu

³⁵ Jemes mine Jon, tini Sepeti mi, irau krouvehæ ti lesu rouni pen tukwe in mæ, "Iahatæn, kimrau tarouæres ik ia nari riti. Iarouokeikei mæ tikæseni kimrau."

³⁶ Miregi lesu rini mæ, "Næfe irouokeikei mæ tako m kimirau?"

³⁷ Miregi krouni mæ, "Æseni kimrau pwæh riti rækure ia nikarem mwatuk riti ia nikarem mour næpin tikuvehi nasorïien sëm, mamærimænu ia nærmama."

³⁸ Mætæ lesu rini pen ti nirau i mæ, "Kimirau irouereirei næfe nari irouæres i. Ko kimirau irouænimwi kap i iou takænimwi? Uæ ko kak-iætænimw mwi kimirau ia paptæes i sæ tukakiætænimw iou iræ?"

³⁹ Miregi krouni mæ, "Kimrau iarouæmwhen."

Miregi lesu rini pen ti nirau i mæ, "Kap i iou takænimwi, kimirau mwi tirouænimwi. Tukakiætænimw kimirau mwi ia paptæes i tukakiætænimw iou iræ. ⁴⁰ Mætæ iou ko iakæpwæh næsenïien kimirau irouækure riti ia nikarek mwatuk riti ia nikarek mour. Mætæ kwopun naha sævæi iærmama mi naha kimærfi raka irau mæ trouækure fwe ikin."

ⁿ10:31 Mat 20:16, Luk 13:30

^o10:32 Mak 8:31, 9:31

^p10:38 Mak 14:36, Luk 12:50

^q10:39 Wok Me 12:2, Rev 1:9

⁴¹Nəpɪn ten mwi nərmama me səvəi lesu həregi nəresien nəha səvəi Jemes mine Jon, niemaha rəpi irəha. ⁴²rRo iamɪnhi irə lesu rəkwein irəha həuvehe. Rini pen ti nirəha i mə, “Kimiaha hiəuvəukurən raka noien səvəi nərmama rɪpko mhə irəha nəkur Isrel. Nəmə asori me səvənraha sə kamhərimənu ia nirəha, kamhəfiəutə irəha, mamho nərmama kamho nəkwanraha. ⁴³sMətə kimiaha tihəpwəh noien iamɪnha irə ia kimiaha me. Trini minuə kimiaha riti rokeikei mə truvehe masori ia kimiaha, in traməkeikei muvehe mo iərmama sə ramo tukwini nari m kimiaha. ⁴⁴Trini minuə kimiaha riti rokeikei mə trasori makupwən ia kimiaha, in traməkeikei muvehe mo iərmama sə ramo auər a wok səkimiaha pam. ⁴⁵tKimiaha tiho rəmwhen a ia nirak. Iou, ləməti lərmama, iapkuvehe mhə mə nərmama tuho tukwini nari miou, mətə iakuvehe mə tako tukwini nari mɪnraha, muvei pen nɪmɪruien səiou trərəku suatuk ti nifi rakaien nari ia nərmama həpik.”

lesu romasan nəmri iərmama riti nəghɪn nə Partimeas

⁴⁶lesu mine nərmama me səvənhi həuvehe mhəpirapw ia taon nəha Jeriko. Nəpɪn həier, nərmama həpik kamhəkurirə in. Partimeas, tini Timeas, raməkure ia nɪkare suatuk mamase mane m nərmama. Partimeas nənimen rɪfwə. ⁴⁷uNəpɪn rɪregi mə lesu iəmə Nasaret rɪnəuvehe, rɪnaməkwein

əpwəmwɪs, minamini mə, “lesu, kwənəkwas səvəi Kig Təvit! Api tukw iou!”

⁴⁸Nərmama həpik hənise pen tukwe in, mhəni mə, “Afafa, məpwəh nəgkiariien!”

Mətə Partimeas rarɪpɪn maməkwein əpwəmwɪs mwi, mamini mə, “lesu, kwənəkwas səvəi Kig Təvit! Api tukw iou!”

⁴⁹la nəpɪn nəha lesu rərər, mɪni pen ti nirəha i mə, “Həkwein iərmama nəha ruvehe.”

Irəha həkwein iərmama sə nənimen rɪfwə, mhəni pen tukwe in mə, “Agien, mɪskəmter! lesu raməkwein ik mə tikevən tukwe.” ⁵⁰Nənə iərmama nəha nənimen rɪfwə ruvehi raka səvənhi karkahu əpwəmwɪs məpwəh, mɪskəmter akwauakw, mevən ti lesu.

⁵¹Nənə lesu rini pen tukwe in mə, “Ikokeikei mə tako nəfe mik?”

Mɪregi iərmama nəha nənimen rɪfwə rini pen tukwe in mə, “lahatən, iakokeikei mə nənimək trətui pwəh iakətə nari.”

⁵²vMɪregi lesu rini pen tukwe in mə, “Ramasan. Ikukurən nəvənien. Nahatətəien səim rɪnomasan raka nənimem.” Nənə təkwtəkɪwuni nəha nənimen rɪnamasan mɪnətə nari. Nənə lesu ramesi suatuk mamevən, iərmama nəha rukurirə i.

lesu rapirapw fwe Jerusalem nərmama haməgnəgɪni in

11 Irəha həuvən ipaka ti Jerusalem, mhəier pen ia Təkuər Olif[†] ia kwopun nəha ipaka ti rukwənu mi nəha Petfas mine Petani. la nəpɪn nəha lesu rərhi pen

[†]11:1 Olif, in nei riti. Rutə pɪk ia təkuer nəha.

^r10:42 Luk 22:25-26 ^s10:43 Mat 23:11, Mak 9:35

^t10:45 1Tim 2:5-6 ^u10:47 Mat 9:27, 15:22 ^v10:52 Mak 5:34

iærmama kæru sævænhî, ²mîni pen tî nirau i mæ, “Kîmirau tirouevæn fwe ia rukwænu næha samaræti pen i. Næpin tirouapirapw fwe ikin, tirouætæ kwæti togki riti kinækwi tæriini, iærmama riþkækure raka mhæ iræ. Tiroufi raka nari iræ, rouæsigi rouvehe. ³Trîni minuæ iærmama riti ræres kîmirau i mæ, ‘Ræfo iroufi raka nari ia kwæti togki?’ tirouni pen mæ, ‘Iærimænu sækitaha ramæres kwæti togki i, mætæ triþkæpwæmwis mhæ trærhi pehe mwi i.” ⁴Ia næpin næha krauevæn rouætoni kwæti togki næha kinækwi tæriini pen ipaka tî kwæruæ ia nimwæ riti ramærer ia suatuk. Næpin kroufi raka nari iræ, ⁵nærmama nepwîn sæmæme kamhærer ipaka tî nirau ia kwopun næha hæni mæ, “Ræfo iroufi raka nari ia kwæti togki?” ⁶Mætæ krouni pen næfe lesu rimæni pen tî nirau i. Næpin nærmama me næha hæregi, hæseni irau krouevæn. ⁷Irau krouæsigi kwæti togki næha rouvehe tî lesu, rouæpænæ pen karkahu æpwæmwis mi sævænrau ia tækuren. Nænæ lesu rækure iræ. ⁸Nærmama hæþik hæpænæ karkahu æpwæmwis me sævænraha ia suatuk. Nærmama nepwîn mwi hæpænæ pen nimwæi nei me sæ hænærai ia nimeî nari. ⁹Nærmama sæmæme kamhækupwæn mîne sæmæme kamhækuriræ ia lesu, kamhækwein æpwæmwis, mamhæni mæ,
 “Sægnægini Kumwesæn!
 Sækwein amasan ia iærmama i rauvehe ia næghi Iærimænu sækitaha!

¹⁰Sækwein amasan ia kig i rauvehe mæ truvehi tæmwheki kaha sækitaha Kig Tævît mærimænu ia kitaha!

Kægnægini Kumwesæn ia neiai irænhæ anan!”

¹¹Nænæ lesu ruvnimwæ ia Jerusalem, mevæn ia nimwæ sævæi Kumwesæn, mamæspau narimnari me fwe ikin. Mætæ ramæruaræv ro pen lesu ræpwæh mîrærig mevæn fwe ia Petani iræha twelef nærmama me sævænhî.

lesu rîni pen tî nei riti mæ triþkukuæ mhæ mwi

¹²Rakwakwi iræ iræha hæier ia Petani. lesu rîregi nukumhæ rinahi. ¹³^wRæti pen mætoni niemîs[¶] riti ramærer. Nimwan riþik. lesu revæn mæ trætæ mæ nukwan fwe ikin uæ riwæn. Revæn ipaka tukwe, mætæ nimwan me a. Nukwan riwæn tî næri næ mæ riþko mhæ næpin atukwatukw sæ nei næha trukua iræ. ¹⁴^xRo iamînhi iræ lesu rîni pen tî nei næha mæ, “Iærmama riti træpwæh mwi næniien nukwam ia næpin riti.” Næpin lesu rîni nægkiariien næha, nærmama me sævænhî hæregi.

lesu rækoui irapw nærmama me ia nimwæ sævæi Kumwesæn

¹⁵lesu mîne nærmama me sævænhî hæier pehe ia Jerusalem. Nænæ lesu revæn ia nimwæ sævæi Kumwesæn, mînamækoui irapw nærmama me sæmæme kamhæmri pen næmri nari ia narimnari me mîne sæmæme kamhæuvehi næmri narimnari me.[§] Rævsiini tepol me

[¶]11:13 Fiktri

[§]11:15 Nærmama ia maket næha kamhæmri pen næmri nari ia narimnari me sævæi næfwakiien.

^w11:13 Luk 13:6   ^x11:14 Mak 11:20

səvəi nərmama me kamhəvriwei mane me. Rəvsini jea me səvəi nərmama səməme kauvehi nəmri menu me t̄i nirəha, ¹⁶minise pen t̄i nərmama mə tuhəpwəh nuvehien narimnari me mhəpi simwin ia kwopun nəha nimwə səvəi Kumwesən ramərer ikin. ¹⁷Nənə lesu rinamahatən irəha mə, “Kimərai pen ia Nəkukua lkinan mə, ‘Tukani nimwə səiou mə nimwəfwaki səvəi nərmama me ia tənəmtənə me.’

Mətə kimiaha hiəno ruvəuvehe kwopun sə rakres me kamhəkwafə ikin.”

¹⁸Y Nəp̄in pris asori me mine nahatən me səvəi Loa həregi nəgkariien səvəi lesu, kənamhətui suatuk mə tuhousi əpune. Irəha kamhəhek̄ir lesu t̄i nəri nə mə nərmama me pam nənimenraha rier t̄i nahatənien səvənhi.

¹⁹Nənə nəruarəv irə lesu mine nərmama me səvənhi haraka ia Jerusalem, mamhəvən.

²⁰Z Rakwakwi irə ia nəpnəp̄in irəha həukurau ia kwopun niem̄is ramərer ikin, mhətə mə nei nəha ruvəmhiə fwe irənhə meste nuan me inhəp̄w. ²¹Nənə Pita rer̄in r̄irhi nəgkariien səvəi lesu. R̄ini pen tukwe in mə, “lahatən, ətə ro nei nəha ikinəkwein ərəha irə, ruvehe muv̄imhiə pam.”

²²M̄iregi lesu r̄ini pen t̄i nirəha i mə, “Tihahatətə ia Kumwesən. ²³a Iakani n̄ipərhiēnien tukumiaha i tr̄ini minuə iərmama riti r̄ini pen t̄i təkuaer i mə, ‘Təkuaer i, tiko mier mivə pen fwe ia təsi,’ mə nətərigien səvəi iərmama nəha rəpwəh nəm̄k-

iəmkiiēn, mətə rahatətə əknekin ia nəfe r̄iməni mə tro, Kumwesən tro nəkwān. ²⁴b Ro iam̄inhi irə iakani n̄ipərhiēnien tukumiaha i mə nəp̄in tihəfwaki, nəfe nəgh̄in tihəres i, tihahatətə mə hiəuvəuvehi raka, nənə Kumwesən truvei pehe m kimiaha. ²⁵⁻²⁶c Nənə nəp̄in tihərer mhəfwaki, tr̄ini minuə iərmama riti r̄ino noien ərəha ia kimiaha, tihenouenou i. Tihə iam̄inhi irə mə Tata səkimiaha ia neiai in mwi trenouenou noien ərəha me səkimiaha.”

**Nəmə asori me səvəi nəkur
Isrel kamhəres mə sin
rəsēni wok sə lesu ramo**

²⁷Irəha həuvehe mwi ia Jerusalem. Nəp̄in lesu ramavən ia kwopun nimwə səvəi Kumwesən ramərer ikin, pris asori me mine nahatən me səvəi Loa mine nəmə asori me səvəi nəkur Isrel həuvehe tukwe, ²⁸mhəres pen in mə, “Ikamo narimnari me i ia nəkwai sin, uə sin rəsēni ik mə tiko narimnari me i?”

²⁹M̄iregi lesu r̄ini pen t̄i nirəha i mə, “lou mwi takəres kimiaha nəresien riti. Tr̄ini minuə hiəni atukwatukw tukw iou i, tak̄ini pehe tukumiaha i mə iakamo narimnari me i ia nəkwai sin. ³⁰Tihə mhəni ro tukw iou i mə fwe kupwən, sin rər̄hi pehe Jon mə tro paptas ia nərmama, Kumwesən uə iərmama riti?”

³¹Nənə irəha həgkari pəri, mamhəni mə, “Tsəfni irə i? Tuko səni mə Kumwesən rər̄hi pehe Jon mə tro paptas ia nərmama, lesu tr̄ini pehe mə, ‘Ro iam̄inhi irə rəfo hiəpwəh n̄iniēn n̄ipərhiēnien ia

^y11:18 Mak 14:1   ^z11:20 Mak 11:14   ^a11:23 Mat 17:20

^b11:24 Mat 7:7   ^c11:25-26 Mat 5:23, Mat 6:14-15

nægkiariien sævai Jon?' ³²Mætə ko səni mə iərmama riti rərhi pehe Jon uə?" Mətə irəha həhekir t̄i n̄iniien iam̄inha irə t̄i nəri nə mə nərmama me hahatətə ia Jon mə in profet pərhiien riti.

³³Ro pen həni pen t̄i lesu i mə, "K̄imaha iahəreirei."

M̄iregi lesu r̄ini pen t̄i nirəha i mə, "lou mwi ko iakəpwəh n̄iniien tuku-miaha i mə iakamo narimnari me i ia nəkwei sin."

**lesu rusipek̄in ia nəmə
ərəha me nepw̄in səməme
kamhətui t̄i n̄imei krep riti**

12^dIa n̄əp̄in nəha lesu rinaməgkiari m̄inraha m̄inani nusipek̄inien me, m̄inani mə, "Iəmə asori riti rəpwei nəkwas nəha krep ia nəm̄hien səvənhi, mukurei pen n̄əpai rukarau kurau irə, muəsi kəpwier mo nəkwan sə tukeivə testesi t̄ipwei krep ik̄in t̄i nuvehien nisen, mo mwi n̄əpai rəpwəm̄wis mutə tukətui t̄i krep ik̄in. N̄əp̄in ro sampam irə, rəsəni nərmama nepw̄in həuvehe mhətui t̄i n̄imei krep səvənhi. Irəha tuhəm̄hu ik̄in, m̄hesi kwənk̄wai krep, mhəuai, mhəuvei pen n̄ip̄ər̄in m̄ iəmə asori. Iəmə asori rəm̄ri pen n̄imei krep səvənhi ia rəḡinraha, mier mevən ia tənə əpə iti. ²N̄əp̄in kwənk̄wai krep r̄imruə, iəmə asori rərhi pen iərmama riti sə ramo tukwini nari min revən mətə nəmə kamhətui t̄i n̄imei krep səvənhi. In rokeikei mə tuhəuvei pen kwənk̄wai krep nepw̄in səpwəni min. ³Mətə irəha həkwtəm̄hiri iəmə nəha, mhousi, mhərhi pen i ramevən, mhəpwəh nuvei penien nari riti min. ⁴Iəmə asori rərari,

mərhi pen iərmama riti mwi sə ramo tukwini nari min revən. Nənə irəha housi kənkəpwə, mho naurisien min. ⁵Iəmə asori rərari mərhi pen riti mwi revən. Nənə irəha housi əpune. Irəha ho noien nəha ia nepw̄in mwi h̄əp̄ik. Həuəsi nepw̄in, mhousi əpune nepw̄in.

⁶eNənə nərmama me nəha kamho tukwini nari m̄ iəmə asori həuvəiwən pam, mətə t̄ini anan kuation sə rokeikei p̄ik. Iəmə asori rərhi pen i t̄i nəmə kamhətui t̄i krep, m̄ini mə, 'Irəha tuhəsiai n̄ərik.'

⁷Mətə n̄əp̄in nəmə kamhətui t̄i krep hətōni t̄ini iəmə asori, həni pen t̄i nirəha me i mə, 'Kwa t̄ini iəmə asori nəha. N̄əp̄in tata səvənhi tremhə, n̄imei krep i ruvehe mo səvənhi. Pwəh sousi əpune nənə n̄imei krep səvənhi truvehe mo sək̄itaha i.' ⁸fNənə irəha həkwtəm̄hiri, mhousi əpune, mhərarki irapw ia tanirua.

⁹Iəmə asori səvəi n̄imei krep, trəfo nəha? Truvehe mousi əpune nəmə me nəha məseni pen n̄imei krep səvənhi ia rəgi n̄ərməp̄ə. ¹⁰Rosi kimiaha hiəpkəvsini raka mhə nægkiariien i ia Nəkukuə Ikinan uə?

'Kəruətərei nəha nəmə kamhəu-vrhəkin nimwə hənuə rərəha, mhəpwəh, təkwtək̄wuni nəha ruvəuvehe m̄ino kəruətərei sə rəpi raka pam kəruətərei me,

məkwtəm̄hiri əknek̄in pam nimwə.

¹¹Iərimənu sək̄itaha r̄ino nəri i, sətōni nəm̄ritaha rier tukwe.'"

¹²Nənə nəmə asori me hənuə tuhəkwtəm̄hiri lesu, t̄i nəri nə mə h̄əregi mə in r̄ini nusipek̄inien

^d12:1 Aes 5:1-2

^e12:6 Mat 3:17

^f12:8 Hip 13:12

nəha muəsi irəha i, mətə hənhekir nərmama, mhəpwəh lesu, mamhəuvən.

**Ratukwatukw mə iərmama
trərəku takis revən ti
Kig Sisa uə rekəm?**

^{13g}Nəmə asori me səvəi nəkur Isrel hokeikei mə tuhəkwtəmhiri lesu. Ro pen hərhi pen Farisi me nepwin mine nərmama nepwin səvəi Kig Herot mə tuhəuvən mhəres lesu narimnari me nepwin, mho in rəfwəkour ia nəgkiariien səvənhi. ¹⁴⁻¹⁵Nənə irəha həuvehe mhəni pen ti lesu i mə, “lahatən, iahəukurən mə ik iəmə sə ikani nīpərhiēnien. Ikəpwəh nehekiriēn nərmama. Nəmə asori uə nəmə auər a ikahatən rəmnəmwhen a ti nīrəha, mahatən atukwatukw suatuk sə Kumwesən rokeikei mə nərmama tuhesi pen. Tiko mini ro tukumaha i mə ratukwatukw ia Loa səkitaha mə tahəuvehi pen nəmri takis m Kig Sisa uə rekəm?”

Mətə lesu ruvəukurən raka rerinraha mə hokeikei mə in trəfwəkour ia nəgkiariien səvənhi. Nənə rini pen ti nīrəha i mə, “Rəfo hiameipweipwi iou iamīnhi irə? Həuvehi silin riti mhəuvehi mhəuvehe pwəh iakətə ro.” ¹⁶Nənə irəha həuvei pen silin riti min. Nənə lesu rəres pen mə, “Nənimwi iərmama sin i ia silin? Nənə nəghi sin i?”

Miregi həni mə, “Nənimwi Kig Sisa mine nəghi Kig Sisa.”

^{17h}Miregi lesu rini pen ti nīrəha i mə, “Narimnari me səvəi Kig Sisa hiəuvei pen m Kig Sisa. Narimnari me səvəi Kumwesən hiəuvei pen m Kumwesən.”

Irəha həregi nəgkiariien səvənhi, nənimenraha rier.

**Satusi me həres
lesu nəresien riti**

¹⁸ⁱSatusi me nepwin həuvehe ti lesu. (Satusi me irəha kamhəni mə iərmama sə ruvamhə ko rīpkətui mhə mwi.) Irəha həuvehe mhəres lesu nəresien riti, mhəni mə, ^{19j}“lahatən, Moses rīmərāi pen ia Loa səkitaha mə trini minuə iərman riti remhə, məpwəh səvənhi pran, mətə tinīnrau riwən, piəvi iərman nəha traməkeikei miri pran nəha rouərəhi nəkwərthakwərha me, rouəsīhagin piəvi iəmə nəha. ²⁰Mətə nərman sefen, irəha piəvnraha me. Sə rasori riri pran riti, krouəpwəh nərəhiēn iəkunouihi riti, nənə iərman nəha remhə, məpwəh səvənhi pran. ²¹Nənə piəvni səro kəru irə riri prən nəha, memhə mwi, məpwəh prən nəha, mətə tinīnrau riwən. Nənə piəvni səro kahar irə ro mwi iamīnhi irə ²²meste irəha pam sefen həiri prən nəha, mhəmhə pam, nənə prən nəha rəpwəh nərəhiēn iəkunouihi riti, memhə mwi. ²³Ni pehe ro tukumaha i. Ia nəpīn nəha Kumwesən tro nərmama hətui mwi ia nemhəien, pran nəha səvəi sin, ti nəri nə mə nərman me nəha sefen irəha pam həməiri in?”

²⁴Miregi lesu rini pen ti nīrəha i mə, “Kīmiaha hiəreirei nīpwrai nəgkiariien me ia Nəkukuə lkinan, mhəreirei mwi nīskaiēn səvəi Kumwesən. Ro iamīnhi irə mine nahatənien səkīmiaha rīpkatukwatukw mhə. ²⁵Nəpīn

^g12:13 Mak 3:6

^h12:17 Rom 13:7

ⁱ12:18 Wok Me 23:8

^j12:19 Dut 25:5

nərmama tuhətui mwi ia nemhəien, nəрман tuhəpwəh nirriien nīpran, nīpran tuhəpwəh nesi penien nəрман. Mətə irəha tuhəmwhen nagelo me ia neiai. ²⁶kNənə nəgkiariien səvəi nəgkiariien i hiaməni mə iərmama ko rīpkətui mhə mwi ia nemhəien. Rosi kimiaha hiəpkəvsini raka mhə nəgkiariien nəha ia Nəkukuə Ikinan Moses rīmərai rani nei nəha napw rauək irə mətə rīpkahi əmwesi mhə? Ia kwopwi nəgkiariien nəha, Kumwesən rīməni pen tī Moses i mə, 'lou Kumwesən səvəi Epraham mine Kumwesən səvəi Aesak mine Kumwesən səvəi Jekop.' ²⁷In rīpkə mhə Kumwesən səvəi nərmama me səməme həuvamhə, mətə in Kumwesən səvəi nərmama me səməme kamhəmīru. Kimiaha nahatəniien səkimiaha rīpkatukwatukw anan mhə."

Nəfe nəha loa rasori ia loa me?

²⁸lIahatən riti səvəi Loa ruvehe mīregi irəha kamhəres irəha me i. Nəpīn rīregi mə lesu rīni pen atukwatukw tī nirəha i, in rəres pen lesu i mə, "Nəfe nəha loa rasori ia loa me?"

²⁹mMīregi lesu rīni mə, "Loa sə rasori in nəha Moses rīməni mə, 'Kimi-aha nəkur Isrel! Tihətərig amasan! lərimənu Kumwesən səkitaha in əpa kuatia. ³⁰Nənə tikaməkeikei mokeikei lərimənu Kumwesən səim ia rerim me pam, mokeikei in ia nīmīruien me pam səim, mokeikei in ia nətərigien me pam səim,

mokeikei in ia niskaiien me pam səim.' ³¹nNənə loa səro kəru irə in i mə, 'Tikaməkeikei mokeikei piam rəmwhen ikokeikei atukw a ik.' Loa riti mwi riwən rasori mwi məpi raka loa mi nəha."

³²Mīregi iahatən səvəi Loa rīni pen tī lesu i mə, "Iahatən. Nəgkiariien səim ratukwatukw. Ikani nīpərhienien mə lərimənu in kuatia. Kumwesən riti mwi riwən, mətə in əpa. ³³oIərmama traməkeikei mokeikei in ia rerin me pam, mokeikei in ia nətərigien me pam səvənhi, mokeikei in ia niskaiien me pam səvənhi. In traməkeikei mokeikei piəvni rəmwhen rokeikei atukw a in. Noien nəha ramasan məpi raka iərmama rousi əpune nərimīru me, muvani nīpwrangraha ia nīfatə, muvei pen m Kumwesən."

³⁴Nəpīn lesu rətə mə iahatən səvəi Loa ramīni pen nəgkiariien sə ratukwatukw min, rīni pen tukwe in mə, "Ik ipaka tī nītətə sə Kumwesən ramərimənu irə." Kurirə irə nərmama pam həhekir lesu. Riti mwi riwən rəres pen nəresien min.

Kristo in tīni sin?

³⁵Nəpīn lesu ramahatən nərmama ia nimwə səvəi Kumwesən, rəres pen irəha i mə, "Rəfo nahatən me səvəi Loa haməni mə Kristo in tini Kig Tevit? ³⁶Kig Tevit atukwatukw, nəpīn Nənīmwin Ikinan rīnarə irə, rīməni irapw mə, 'Kumwesən** rīni pen tī lərimənu səiou mə,

**12:36 Nəgkiariien səvəi nəkur Kris rīməni iamīnhi irə mə, "lərimənu rīni pen tī lərimənu səiou."

^k12:26 Eks 3:2,6 ^l12:28 Luk 10:25-28 ^m12:29 Dut 6:4-5

ⁿ12:31 Lev 19:18 ^o12:33 Dut 4:35, Aes 45:21, 1Saml 15:22, Hos 6:6

Əkurei ia nıkarek mwatuk mesite tako nərmama səməme haməmwəki ik həuvehe, tikərpwi utə tıpage nısum mi ia nırəha.'

³⁷ Ia nəgkariien nəha Kig Tevit atukwatukw rınəkwein Kristo mə lərimənu səvənhi. Mə ro iamınhi irə rəfo irəha kamhəni mə in tını Kig Tevit?"

Nəkuər nəha rerınraha ragien mə tuhətərig ia lesu.

³⁸ Nəpın lesu ramahatən irəha i, mani mə, "Kımiaha tihaməkeikei mhəsiari tı nahatən me səvəi Loa. Irəha hokeikei mə tuharkahu ia karkahu əpwəmwıs me mamhan. Ia kwopun kamo maket me ikın hokeikei mə nərmama tuhəkwein irəha ia nısiainen. ³⁹ Ia nəkwai nimwəfwaki me səvəi nəkur Isrel hokeikei mə tuhəkure ia kwopun amasan me. Ia nəveginien asori me hokeikei mə tuhəkure ia kwopun kamsiai nəmə asori me ikın. ⁴⁰ Irəha kamhəpeki raka nautə səvəi nıpran me səməme nərman me səvənraha hemhə mhəpwəh irəha. Kamhəfwaki ia nəfwakiiien əpwəmwıs me mə nərmama tuhəsiai irəha. Kumwesən trərpwın noien ərəha me səvənraha rasori mwi."

Pran riti sə ruvei pen mane səvənhi sampam m Kumwesən

⁴¹ Plesu raməkure ipaka tı kwopun kamerukw pen mane m Kumwesən ikın, maməspau nərmama me kamherukw pen mane me səvənraha. Nərmama me səməme nautə səvənraha rasori həpik herukw pen mane asori. ⁴² Mətə pran riti fwe ikın. Səvənhi

iərman remhə məpwəh in. Nautə səvənhi riwən. Ruvehe merukw pen silin ouihi mi kəru.

⁴³ Nəpın lesu rətoni, rəkwein nərmama me səvənhi həuvehe. Rini pen tı nırəha i mə, "Iakani nıpərhiien tukumiaha i mə prən nəha iərman səvənhi remhə məpwəh in, nautə səvənhi riwən, in rerukw pen mane rasori məpi raka nərmama me pam nəha səməme kamherukw pen mane m Kumwesən. ⁴⁴ Iakani iamınhi irə tı nəri nə mə nərmama me nəha nautə səvənraha rasori. Həuvehi raka nıpərın a mhəuvei pen m Kumwesən. Mətə prən nəha nautə səvənhi riwən ruvei pen mane me pam səvənhi sə truvehi nəveginien irə."

lesu rini irapw mə tukamevən tukousi testesi pam nimwə səvəi Kumwesən

13 Nəpın lesu rınamier ia kwopun nimwə səvəi Kumwesən ramərer ikın, iərmama riti səvənhi rini pen tukwe in mə, "lahatən. Ətə ro nimwə səvəi Kumwesən. Kınə ia kəruətərei asori me. Nimwə me i hamasan pik."

² Miregi lesu rini pen tukwe in mə, "Ikətə nimwə asori me i? Tukamevən tukousi testesi pam, kəruətərei riti ko rəpwəh nərər əknekinien ia riti."

³ Nəpın lesu raməkure ia Təkuər Olif, maməti əpwəmwıs pen ia nimwə səvəi Kumwesən, Pita mıne Jemes mıne Jon mıne Antru həres afafa in mə, ⁴ "Tiko mını ro tukumaha i mə narimnari me nəha truvehe tinesən? Nəfe nımtətien truvehe mahatən pen

mə nəpɪn səvəi narimnari me nəha ruvəuvehe ipaka?"

⁵Miregi lesu rini pen tɪ nirəha i mə, "Kimiaha tihaməsiari kamo iərmama riti reikuə ia kimiaha.

⁶Nərmama həpik tuhəuvehe ia nəghik, mhəni mə irəha Kristo. Tuheikuə ia nərmama həpik. ⁷Nəpɪn tihəregi nərmama tuhəvisau ia naruagəniən mə 'naruagəniən riti fwe' uə 'naruagəniən trutə,' tihəpwəh nehəkiriən. Nəri nəha traməkeikei muvehe, mətə rɪpko mhə ihi nəpɪn sampam. ⁸Nərmama ia kwənəkwus riti tuhəskəmter mharuagən irəha nərmama ia kwənəkwus əpə. Nərmama səvəi kig riti tuhəskəmter mharuagən irəha nərmama səvəi kig əpə. Kwopun me nepwɪn nɪmwɪmwien trikiu. Nukumhə trahi nərmama. Mətə narimnari me i rəmwhen a ia pran sə rɪnamregi təkutan rɪnaməmɪsə tɪ nərəhiən iəkunouihi.

⁹Kimiaha tihamətə amasan ia kimiaha me. Nərmama tuhəuvei pen kimiaha ia rəgi nəmə asori me mə irəha tuhəkiri nəgkiariien səkimiaha. Fwe ia nəkwai nɪmwəfwaki me səvəi nəkur Isrel tuhərisi kimiaha. Tihərer ia nəmri kig me mɪne ia nəmri nərmama səməme kamhərimənu tɪ nəri nə mə kimiaha nərmama me səiou. Tihərer ia nəmrɪnrəha mhəvisau irəpw nəgkiariien amasan səiou mɪnrəha. ¹⁰Nəgkiariien amasan səiou traməkeikei mukupwən mevən tɪ nərmama pam ia

tənəmtənə me kurirə irə nəpɪn sampam truvehe. ¹¹Nəpɪn

nərmama tuhəuvei pen kimiaha ia rəgi nəmə asori me mə irəha tuhəkiri nəgkiariien səkimiaha, kurirə hiəgkiari, tihəpwəh nətərig pikien ia nəfe tihəni. Mətə ia nəpɪn səkimiaha tihəgkiari irə, tihəskəmter, mhəgkiari, tɪ nəri nə mə rɪpko mhə kimiaha atukwatukw tihəgkiari, mətə Nənimwɪn Ikinan truvei pehe nəgkiariien m kimiaha hiəgkiari.

¹²¶ Ia nəpɪn nəha iərmama truvei pen piəvni anan ia rəgi nərməpə mə tukousi əpune. Tata me tuho mwi iamɪnhi ia tɪnrəha me. Nəkwərhəkwərha me tuhəskəmter mhəni ərəha səvənrəha me tata mɪne mama, mhəuvei pen irəha mə tukousi əpune irəha. ¹³¶ Nərmama me pam tuhəmwəki kimiaha tɪ nəri nə mə kimiaha nərmama me səiou. Mətə iərmama sə trərer əknekin ia nahatətəien səvənhi meste nərəhaien me i həuvehe mhəukurau pam, Kumwesən truvehimɪru in."

Nərəhaien asori ia Jerusalem

¹⁴x "Kimiaha tihətəni nəri Profet Taniel rɪməni kani mə 'Nəri sə rərəha anan mamouraha narimnari ikinan.' Tramərer ia kwopun sə rɪpkatukwatukw mhə mə trərer ikin.†† Ia nəpɪn nəha tihətəni, (iərmama sə raməvsini nəkukuə i traməkeikei mukurən nɪpwran), nərmama ia tənə Jutia tuhaməkeikei mhəp mhərkwafə ia

††**13:14** Trərer ia kwopun ikinan anan ia nɪmwə səvəi Kumwesən.

^s**13:8** Aes 19:2, 2Kron 15:6 ^t**13:9** Mat 10:17-20

^u**13:11** Luk 12:11-12 ^v**13:12** Mat 10:21

^w**13:13** Mat 10:22, Jon 15:21 ^x**13:14** Dan 9:27, 11:31, Dan 12:11

təkuər me. ¹⁵YTrini minuə iərmama riti ramapwis ia təkure nimwə səvənhi, traməkeikei meiwaiu map akwauakw, məpwəh nuvnmwəien mə truvehi nari riti. ¹⁶Trini minuə iərmama riti raməmhu ia nəmhiən səvənhi, traməkeikei map akwauakw, məpwəh nīrərigien mevən imwəni mə truvehi səvənhi tinari. ¹⁷ZTrərəha anan ti nīpran me səməme tuhəpəmpəm mine səməme tuhaməuvei kənuunu m nəkwərhakwərha əmtəmetə me ia nəpīn nəha ¹⁸Tihəfwaki mə nəpīn nəha trəpwəh nuveheien ia nəpīn səvəi nəkwieien, ¹⁹aṭi nəri nə mə nəpīn nəha nəpīn səvəi nərəhaien. Nərəhaien nəha trasori məpi raka nərəhaien me pam səməme həuvəuvehe raka fwe nukune narəien[†] mesite pehe ipwet mine. Nənə nərəhaien riti mwi riwən truvehe məpi raka. ²⁰Ko nərəhaien nəha ravən əpwəmwis, nərmama me hemhə pam. Mətə lərimənu tro nəpīn sə nərəhaien nəha travən irə rukwakwa. In tro iamīnhi irə mə truvehimiru nərmama me səvənhi səməme ruvərfi raka irəha. ²¹Ia nəpīn nəha, trini minuə iərmama riti rini pehe tukumiaha i mə, 'Hətə ro Kristo i' uə 'Hətə ro Kristo nəha,' kimiaha tihəpwəh niniən nīpərhiənien irə. ²²bNərmama tuhəskəmter. Nəpwīn tuhəni mə irəha Kristo, mətə neikuəien. Nəpwīn tuhəni mə irəha profet, mətə neikuəien. Tuho nīmṭətien me mine narimnari me nərmama tuhətoni mhəkərīnari

irə. Irəha tuhəmwur mə tuheikuə ia nərmama səməme Kumwesən ruvərfi raka irəha, trini minuə irəha həukurən noien. ²³Mətə kimiaha tihəməsiari. Narimnari me pam iakukupwən muvəni raka tukumiaha i."

Kristo truvehe mwi

²⁴cIesu riripin mini mə, "Mətə nəpīn nərəhaien nəha truvehe mukurau pam, 'meri truvehe mipitəv, məkwə trəpwəh nəhiapwien, ²⁵kəməhau me ia nīmagouagou tuhəsasəsas, narimnari me ia nīmagouagou həskai pik, Kumwesən trikiukiu ia nīrəha.'

²⁶Kurirə irə nərmama tuhətoni iou, ləməti lərmama, ia nəpuə iakauvehe ia nīskaiien asori mine nukuraanien asori. ²⁷dIa nəpīn nəha takərhi raka nagelo me səiou həuvrehi, mhəuvesu, mhəuveraha, mhəuvarei, mhəuvən ia kwopun me pam ia tīprənə i, mhəpeki nərmama me səməme iakimərfi irəha mə səiou, mhəpeki irəha mhəuvehe.

²⁸Həregi ro nusipekinien səvəi nei nəha niemis. Nəpīn rīnarkwi pen tukun sə rīmərməru mīnaməpīrpir, kimiaha hiəukurən mə nəpīn səvəi nəpnəpanien ruvəuvehe ipaka. ²⁹Rəmwhen a mwi, nəpīn kimiaha tihətoni narimnari me i hənəmēier pehe, tihəukurən mə iou, ləməti lərmama, iakuvəuvehe ipaka, rəmwhen a iakamərer ia kwəue

[†]**13:19** Uə fwe kupwən ia nəpīn nəha Kumwesən rino neiai mine tīprənə mine narimnari me pam.

^y**13:15** Luk 17:31   ^z**13:17** Luk 23:29

^a**13:19** Dan 12:1, Joel 2:2, Rev 7:14   ^b**13:22** Dut 13:1-3, Rev 13:13

^c**13:24** Rev 8:12   ^d**13:27** Mat 13:41

ia nimwə mə takuvnimwə pehe. ³⁰Iakani nīpərhienien tukumiaha i mə nərmama səməme kamhəmiru təkwtəkwiini mine tuhəpwəh nemhə pamien meste narimnari me pam i həier pehe. ³¹Neiai mine tīprənə trouiwən, mətə nəkariien me səiou tuhəpkiwən mhə.

³²Mətə nəpīn səvəi nəri nəha, uə aoa səvənhi, iərmama riti riwən rukurən. Nagelo me ia neiai mine iou mwi, Tini Kumwesən, iahəreirei. Mətə Tata səiou, in əpa rukurən.

³³Kimiaha tihaməsiari, tī nəri nə mə hiəreirei mə nəpīn nəha tru-vehe tinesən. ³⁴eRəmwhen a ia iərmama riti ravən əpwəmwis, məseni pen narimnari me səvənhi ia rəgi nərmama me səməme kamho tukwini nari min. Irəha pam səvənraha wok rarə. Nənə nəpīn iərmama nəha ramier irə rini pen tī iərmama sə raməkure ia kwəruə ia nimwə səvənhi mə, 'Tikamətui amasan tī səiou narimnari me, məpwəh napriien.'

³⁵fRo iamīnhi irə kimiaha tihaməkeikei mhətui amasan, mhəpwəh napriien, tī nəri nə mə hiəreirei mə iəmə asori səvəi nimwə truvehe tinesən. Truvehe ia nəruarəv uə ia nəpīn uə ia nəpīn rəiə rakaka irə uə ia nəpnəpīn.

³⁶Rərəha mə ruvehe akwauakw mətoni hiamapri. ³⁷Nəfe iakamīni pehe tukumiaha i, iakamīni pen

tī nərmama me pam mə, 'Hətui amasan, mhəpwəh napriien!''

**Nəmə asori me səvəi nəkur
Isrel kamhətui suatuk
tī nousi əpuneien lesu**

14^gNəpīn kəru mwi nəkur Isrel ho Pasova irau nəveginien asori sə hani bred sə yis riwən irə.^{1f} Pris asori me mine nahatən me səvəi Loa kamhətui suatuk riti mə tuhəuvən afafa, məkwtəmhiri lesu, mhousi əpune. ²Irəha kamhəni mə, "Pwəh kitaha səpwəh nəkwətəmhirien lesu ia nəpīn səvəi nəveginien asori. Rərəha mə nərmama niemaha trəpi irəha kamho nurigrigien asori tukwe."

**Pran riti rətəgi pen senta
ia nukwəne lesu**

^{3h}Nəpīn lesu ramarə ia rukwənu nəha Petani, ruvnimwə pen ia nəkwai nimwə səvəi Saemon. (Saemon nəha kupwən nemhəien skai ro tekīn.) lesu raməkure maməni nari. Pran riti ruvehe mauvehi potel riti kino ia kəruətərei riti nəghin nə alapasta. Fwe ia nəkwai potel nəha senta sə kino ia nat atukwatukw.^{5s} Nənimen rutə pik. Prən nəha rətəfi tərhuī potel nəha, mətəgi pen ia nukwəne lesu.

⁴Mətə nərmama nepwīn niemaha rəpi irəha, kamhəni pen tī nirəha me i mə, "Rəfo ramouraha senta ianhi? ⁵Ramasan mə rīpkəmri pen a nəmri

^{1f}**14:1** Iərimənu rīməni pen tī nəkur Isrel mə irəha tuhaməkeikei mho Pasova irau nəveginien asori sə hani bred sə yis riwən irə. Tuho ia nuk nuk me mə rərīnraha trīrhi nəpīn lərimənu rīməivə ueni nimwə səvənraha ia tənə ljiip, məpwəh nousi əpuneien nəmritaik səvənraha: Eks 12:1-19

^{5s}**14:3** Nat in nei riti. Nīpekīn rapein amasan. Rutə ia tənə səvəi nəmə Intia isipwīn tī tənə səvəi nəkur Isrel. Ro pen nənimen rutə pik.

e**13:34** Mat 25:14 f**13:35** Luk 12:38 g**14:1** Mak 11:18

h**14:3** Luk 7:37-38

nari ia senta naha pwah iarmama riti ruvehi. Rukurən nuvehien mane asori muvei pen m narmama nautə səvənraha riwən." Nənə kamhəski prən naha.

⁶Mətə lesu rini mə, "Tihəpwəh nəskien prən i! Rəfo hiamō iamīnhi irə? In ramo noien amasan riti miou. ⁷Nərmama me səməme nautə səvənraha riwən tuhamarə kimiaha mīnraha ia nəpīn me. Nəpīn hiənua tiasitu ia nirəha, hiəukurən nasituēn. Mətə iou tapkarə mhə kitaha m kimiaha nəpīn me. ⁸JPrən i rino nari riti rəmwhen irə mə tro. Rukupwən mətəgi pehe senta maməpnəpenə ia nīpwrak mə tukīnimwi. ⁹Iakani nīpərhienien tukumiaha i mə narmama tuhəvisau irapw nəgkiariēn amasan səiou ia kwopun me ia tīprənə i, mhəvisau irapw nəfe prən i rino miou mə narmama rerīnraha tramhi."

**Jutas truvei pen lesu
ia rəgi narmama
səməme kamhəm wəki in**

¹⁰Jutas Iskariot, in riti ia twelef narmama me səvəi lesu, revən ti pris asori me mə trəgkiari mīnraha. Revən mīni mə, "Takuvei pehe lesu m kimiaha." ¹¹Nəpīn pris asori me həregi nəgkiariēn səvənhi, rerīnraha ragien tukwe. Həni mə tuhəuvei pen mane min. Nənə Jutas rīnamətui suatuk mə truvei pen lesu ia rəginraha.

**Iərmama kəru səvəi lesu
krouəpnəpenə ti nəvegīnien
kaməni bred sə yis riwən irə**

¹²^kNeste atukwatukw nəpīn naha tuhani bred sə yis riwən irə.

(la nəpīn asori naha, narmama kamhousi əpune sipsip me səvəi Pasova.) Nərmama me səvəi lesu hərəs pen lesu i mə, "Kwopun pəku naha ikokeikei mə kimaha tahəuvən mhəpnəpenə ti nəvegīnien səvəi Pasova ikin, nənə, ik tikəni?"

¹³Nənə lesu rərhi pen iarmama mi kəru səvənhi mīni pen ti nirau i mə, "Kimirau tirouevən fwe ia Jerusalem. Iərman riti trəpi raka kimirau ia suatuk, mauvehi tīkinari riti nui rukuər irə. Iroukurirə pen in. ¹⁴Nəpīn revən muvnmwə ia nəkwai nimwə, iroukurirə i, rauevən, rouni pen ti iəmə asori səvəi nimwə naha mə, 'lahatən səkitaha rani mə, nimwə əfo naha tahani pəri nəvegīnien səvəi Pasova kimaha səiou me narmama me ikin?' ¹⁵Nənə in triri kimirau mevən fwe irənhə ia nimwə naha mahatən rum asori riti. Narimnari me pam hənəmak raka fwe ikin. Ia rum naha kimirau tirouəpnəpenə tukutaha."

¹⁶Nənə iarmama mi naha səvəi lesu krouier, rouevən fwe ia Jerusalem, rouətə narimnari me pam rosi a lesu rīməni pen ti nirau i. Nənə krouəpnəpenə ti nəvegīnien səvəi Pasova.

**Jutas truvei pen lesu
ia rəgi narmama
səməme kamhəm wəki in**

¹⁷Ia nəruarəv lesu ruvehe irəha twelef narmama me səvənhi.

¹⁸ Nəp̄in kamhani pəri nari irə, lesu r̄ini pen t̄i nirəha i mə, “lakani n̄ipər̄hienien tukumiaha i mə kimiaha riti truvei pen iou ia rəgi nər̄mama me səməme kamhəmwəki iou. Kimiaha riti raməni pəri nari kimrau min.”

¹⁹ Nəp̄in irəha həregi nəgkiariien nəha, rer̄nraha rəpou. Həuvehe kuatia kuatia mamhəres lesu i mə, “Sin nəha ikani? lou?”

²⁰ M̄iregi lesu r̄ini pen t̄i nirəha i mə, “lakani kimiaha riti ia twelef nər̄mama me i səiou. lərmama sə rameitesi bred ia tikiplet kuatia kimrau min. ²¹ lou, ləməti lərmama, takaməkeikei memhə rəmwhen kimərai pen ia Nəkukuə lkinan, mətə trərəha anan t̄i iərmama sə truvei pen iou ia rəgi nər̄mama me səməme kamhəmwəki iou. Ramasan pik mə r̄ipkəpwəh a nətuuien.”

Nəp̄in sampam lesu rəni nari irəha nər̄mama me səvənhi

²² Nəp̄in nəha kamhani nari irə, lesu ruvehi bred məfwaki m̄ini vivi Kumwesən tukwe. Məfwaki pam, nənə məkwsen muvei pen m səvənhi me nər̄mama me, m̄ini pen t̄i nirəha i mə, “Tihəuvehi. In i n̄ipwrak.”

²³ Kurirə irə in ruvehi kap waen, məfwaki m̄ini vivi Kumwesən tukwe. Məfwaki pam, nənə muvei pen m̄inraha irəha pam hən̄imwi waen ia tikikap nəha.

²⁴ M̄Nəp̄in lesu rauvei pen m̄inraha, in r̄ini mə, “In i n̄itek sə

trərihi tərini əknek̄in nəgkiariien vi səvəi Kumwesən. Traiu t̄i nər̄mama həpik. ²⁵ lakani n̄ipər̄hienien tukumiaha i mə tapkən̄imwi mhə mwi waen meste takən̄imwi waen vi ia n̄itətə sə Kumwesən ramərimənu irə.”

²⁶ Nənə irəha hani n̄ipu riti, mho sampam irə, mhəier mhəuvən ia Təkuər Olif.

lesu r̄ini mə tukamevən nər̄mama me səvənhi tuhap k̄irk̄iri mhəpwəh in

²⁷ N̄lesu r̄ini pen t̄i səvənhi nər̄mama me i mə, “Tukamevən kimiaha pam tihap raka ia nirak. lakani iam̄inhi irə t̄i nəri nə mə kimərai pen ia Nəkukuə lkinan mə Kumwesən r̄ini mə,

‘lou takousi iərmama sə ramətui t̄i sipsip,

sipsip me tuhaiu k̄irk̄iri.’

²⁸ Mətə in tro iakətui mwi ia nemhəien səiou. Takətui raka, mevən fwe ia tənə Kalili. lou takukupwən kimiaha tihəkurirə.”

²⁹ Mətə Pita r̄ini pen t̄i lesu i mə, “Irəha pam tuhap raka ia niram, mətə r̄ipko mhə iou.”

³⁰ M̄iregi lesu r̄ini pen tukwe in mə, “lakani n̄ipər̄hienien tukw ik i ipwet ia nəp̄in, kurirə rəiə rakaka səro kəru irə, ik tikini m kahar mə ikreirei iou.”

³¹ P̄Mətə Pita rəgkiari asori mə, “Tr̄ini m̄inuə həni mə takaməkeikei memhə krau mik, mətə ko iakəpwəh n̄inien mə iakreirei ik.” Nənə irəha pam həni nəgkiariien kuatia.

¹14:18 Sam 41:9

^m14:24 Sek 9:11, Jer 31:31-34, 1Kor 10:16, Hip 9:20

ⁿ14:27 Mak 14:50 ^o14:28 Mat 28:16, Mak 16:7 ^p14:31 Jon 11:16

lesu revən fwe ia Ketsemane, maməfwaki fwe ikɪn

³²qIrəha həuvən ia kwopun riti nəghin nə Ketsemane. Iesu rini pen tɪ səvənhi me nərmama me i mə, “Kimiaha tihaməkure ia kwopun i. Pwəh iou iakevən məfwaki.” ³³Nənə in riri Pita, Jemes, mine Jon harevən irəha min. Ia nəpɪn nəha in rɪnam-regi rərəha, rerin rəpou pik. ³⁴rNənə rini pen tɪ nirəhar i mə, “Rerik rəpou pik ipaka iakemhə tukwe. Tiamharo i mharəpwəh napriien.”

³⁵Nənə Iesu revən ouih i a mwi, mɪmwei ia tɪprənə, məfwaki, maməres suatuk riti mwi mə nəpɪn nəha trukurau irə. ³⁶sIn rini mə, “Tata keikei, narimnari me pam rɪmər u tukw ik. Tikuvehi raka kap i pwəh iakəpwəh nənimwiien. Mətə tikəpwəh noien rəmwhən sə iakokeikei, mətə tiko rəmwhən sə iakokeikei.”

³⁷Nənə Iesu rəfwaki pam, mɪrərɪg pehe mətoni Pita mine Jemes mine Jon kamharapri. Nənə in rini pen tɪ Pita i mə, “Eh, Saemon, rəfo ikamapri, ko ipkətui mhə nəpɪn ouih i a uə? ³⁸tTiharətui mharəfwaki mə tiharəpwəh nɪmweiien ia nərəhaien. Nɪpərhiienien, rerimiahə ragien mə tihəfwaki, mətə nɪpwramiahə rəpou.”

³⁹Nənə Iesu rɪrərɪg mevən məfwaki mwi, mɪni a nəgkiariien sə rɪməni kupwən. ⁴⁰Nənə mɪrərɪg pehe mwi mətə irəhar kamharapri mwi, tɪ nəri nə mə napriien ruvəuvehi irəhar. Nənə harfi nəmrɪnrəhar, mətə harreirei mə tuharni pen nəfe tukwe in.

⁴¹Nənə Iesu revən səro kahar irə muvehe mɪni pen tɪ nirəhar i mə, “Hiamarapri, mamharuvehi ihi napwɪsien səkimiahə? Nəmwhən. Nəpɪn nəha ruvəuvehe. Iərmama riti truvei pen iou, Iəmətɪ Iərmama, ia rəgi nəmə ərəha me. ⁴²Tiharə mharərer. Pwəh saməuvən. Hətə ro, Iərmama nəha trini pui iou ruvəuvehe ipaka.”

Nərmama səməmə kamhəmwəki Iesu həuvehe mhəkwtəmhir i in

⁴³Nəpɪn Iesu raməgkiari ihi, Jutas, in riti ia twelef nərmama me səvəi Iesu, ruvehe irəha nərmama me həpik. Pris asori me mɪne nahatən me səvəi Loa mine nəmə asori me səvəi nəkur Isrel hənərhi pen irəha. Nəpwɪn kamhəuvehi nau. Nəpwɪn kamhəuvehi nɪpəri nei.

⁴⁴Jutas rɪnəgkiari raka mɪnrəha mə, “Iərmama sə takakei min, iəmə nə in nə. Kimiaha tihəkwtəmhir, mhəiri raka mhəuvən, mhətui amasan mə trəpwəh napriien.” ⁴⁵Nənə nəpɪn Jutas ruvehe ia kwopun nəha, revən atukwatukw tɪ Iesu, mɪni mə, “Iahatən!” Nənə məkei min. ⁴⁶Jutas rakei min, nəmə nərmama me həuvehe mhəkwtəmhir. ⁴⁷Mətə Iərmama riti sə ramərer ipaka tɪ Iesu reivi raka nau səvənhi, mərai Iərmama riti sə ramo tukwini nari m pris asori anan, mərai raka nɪkare nɪfregin.

⁴⁸Nənə Iesu rini pen tɪ nirəha i mə, “Rəfo hiəuvehi nau me mine nɪpərɪpəri nei me mhəuvehe mə tihəkwtəmhir iou iamɪnhi irə? Nətərɪgien səkimiahə rɪnuə iou

^q14:32 Jon 18:1   ^r14:34 Jon 12:27

^s14:36 Rom 8:15, Kal 4:6, Mak 10:38, Jon 6:38   ^t14:38 Luk 11:4

rakres riti uə? ⁴⁹Ua nərīneiv m neis mīne iakamarə kitaha m kimiaha fwe ia nimwə səvəi Kumwesən, mamahatən nərmama. Rəfo hiəpwəh nəkwətəmhirīien iou ia nəpīn nəha? Mətə hīamo iamīnhi irə mə nəgkiariien sə Nəkukue lkinan rīmāni truvehe mukuə.”
⁵⁰Irəha həkwtəmhirīi lesu. Nənə nərmama me pam səvənhi həpwəh in mhap.

⁵¹Təmaruə riti rakurirə lesu. Rau-vegi a nipwran ia ravaravar. Nərmama me həuvehe mhəkwtəmhirīi.
⁵²Mətə resi raka ravaravar ia nipwran maiu auər a map.

lesu rərer ia nəmri nəmə asori me səvəi nəkur Isrel

⁵³Nərmama me həiri lesu mhəuvən tī pris asori anan. Pris asori me mīne nəmə asori me səvəi nəkur Isrel, mīne nahatən me səvəi Loə, hənousəsīmwin pen pam raka irəha me tukwe. ⁵⁴Nəpīn həiri pen lesu mamhəuvən, Pita rakurirə ia lesu mamavən isipwin tukwe meste nari fwe ia nikare nimwə səvəi pris asori anan. Nənə muvnimwə maməkure irəha iotukwininari me, mamərhiəpw ia napw.

⁵⁵Nənə pris asori me mīne nəmə asori me səvəi nəkur Isrel kamhətui nərmama nepwin mə tuhəni irapw nəri ərəha riti sə lesu rīno uə rīmāni. Nəmə asori me hokeikei mə tuhəregi pwəh housi əpune lesu tukwe. Mətə irəha həkətə mə nari riti. ⁵⁶Rəknekīn tī nirəha tī nəri nə mə nərmama hək həkəmter mamheikuə ia nəfe hənətoni lesu rīno uə hēməregi in rīmāni, mətə

nəgkiariien səvənraha rīpkuvehe mhə mo kuatia.

⁵⁷Nənə nərmama nepwin həkəmter mamheikuə ia lesu mamhəni mə, ⁵⁸v“Kimaha iahəregi iəmə i rīmāni mə, ‘lou takouraha nimwə i səvəi Kumwesən sə nərmama həno ia rəgīnraha. Nəpīn kahar rukarau takuvrhəkīn riti mwi nərmama tuhəpwəh noien ia rəgīnraha.’”
⁵⁹Həni iamīnhi irə, mətə nəgkiariien mwi səvənraha rīpko mhə kuatia.

⁶⁰Nənə pris asori anan rərer ia kurkwān ia nirəha mərəs pen lesu i mə, “Nəgkiariien riti riwən tikīni? Rəfo ia nəgkiariien nəha irəha kamhəni mamhousi ik irə?”
⁶¹wMətə lesu rəpnāpen, məpwəh nəgkiariien.

Nənə pris asori anan rəres pen mwi mə, “Rəfo? Ik Kristo? Kumwesən sə kamīni vivi in tīni nə ik?”

⁶²Mīregi lesu rīni mə, “lou i. Tukamevən kimiaha tihətoni iou, ləməti lərmama, takaməkure ia nikare Kumwesən mwatuk sə in nīskaiien səvənhi rasori. Tihətoni mwi iou takauvehe ia nəpuə me ia nīmagouagou.”

⁶³Nənə nəpīn pris asori anan rīregi, reitehi karkahu səvənhi, mīni mə, “Kitaha tsətui iərmama riti mwi tro pui iəmə i tī nəfe? ⁶⁴xHiəuvəregi raka mə in rīni ərəha Kumwesən. Nətərigien səkimiaha mə tsəfo irə?”

Nənə irəha pam həni mə lesu traməkeikei memhə. ⁶⁵Nepwin həkəmter mhərgəvəsi pen in. Nepwin housəman nənimen, mamhəuəsi in, mamhəni mə, “Ni ro nəgkiariien sə ruku pen tī

^u14:49 Luk 19:47, 21:37, Jon 18:20   ^v14:58 Jon 2:19-21

^w14:61 Mak 15:5, Luk 23:9   ^x14:64 Jon 19:7

Nənimwɪn mə sin ruəsi ik!" Nənə naruagən me səvəi pris asori anan irəha mwi həuvehi mhəpwɪ.

Pita rɪni mə in rɪreirei lesu

⁶⁶Pita in fwe inhəripw ia nɪkare nimwə səvəi pris asori anan. Nənə pran riti sə ramo tukwini nari m pris asori anan ruvehe. ⁶⁷Nəpɪn rətoni Pita ramərhiəpw ia napw, rəti əter irə, mɪni mə, "Ik mwi ikɪnamavən pəri kɪmirau lesu iəmə Nasaret."

⁶⁸Miregi Pita rini mə, "Rekəm. Iou iakreirei iəmə nəha, mireirei nəfe i ikamini." Nənə Pita rəpwəh nɪkare nimwə səvəi pris asori anan mevən ipaka tɪ kwəruə asori riti sə nərmama kamhəuvnimwə pehe irə. Nənə rəiə riti rakaka.

⁶⁹Nənə pran sə ramo tukwini nari ruvehe mɪnamini mwi tɪ nərmama səməme kamhərəer ipaka tɪ Pita i mə, "Iəmə i in riti ia nirəha."

⁷⁰Mətə Pita rini mwi mə, "Rekəm. Rɪpko mhə iou riti ia nirəha."

Nənə hərəer ouihɪ a mwi. Nərmama səməme kamhərəer ipaka tukwe in həni pen mwi mə, "Nɪpərhiəniən, ik riti ia nirəha tɪ nəri nə mə ik iəmə Kalili."

⁷¹Miregi Pita rini mə "Mə iakameikuə pwəh Kumwesən rərpwɪn noien ərəha səiou. Iakani pehe tukumiaha i kwəsuhɪ anan mə iou iakreirei iəmə nəha kimiaha hiaməni."

⁷²yPita rini iamɪnhi irə nənə təkwtəkɪwuni a rəiə rakaka səro kəru irə. Nənə Pita rərɪn rɪrhi nəgkiariien sə lesu rɪməni pen tukwe in mə, "Kurirə rəiə rakaka səro kəru irə, tikini m kahar mə ikreirei iou." Pita rərɪn rɪrhi. Nənə rərɪn rərkwəpɪr, rasək.

Iesu rərəer ia nəmri Paelat

15^zIa nəpnəpɪn pris asori me mɪne nəmə asori me səvəi nəkur Isrel mɪne nahatən me səvəi Loa mɪne nərmama pam ia nəkureien səvənraha hərai sun nəgkiariien səvənraha, mhərihi lesu, mhəri mhəuvən, mhəmri pen in ia rəgi Paelat.

²Nənə Paelat rərəes pen lesu i mə, "Ik kig səvəi nəkur Isrel?"

Miregi lesu rini mə, "Ik ikani."

³Ia nəpɪn nəha pris asori me kamhəni ərəha lesu ia narimnari me rɪpɪk. ⁴Ro pen Paelat rərəes pen mwi tɪ lesu i mə, "Nəgkiariien riti riwən tikini pen tɪ nirəha i? Regi ro narimnari me rɪpɪk kamhəni ərəha ik irə."

⁵aMətə lesu rəpwəh nəgkiariien. Nənə Paelat rərkərinari irə.

⁶Noien riti nəha ikɪn Paelat ramo ia nuk me pam ia nəpɪn səvəi nəveginien asori nəha Pasova. Raməsəni iərmama riti sə nəkur Isrel həməni rier ia kalapus mamevən. ⁷Ia nəpɪn nəha iərmama riti raməmak fwe ia kalapus nəghɪn nə Parapas. Kɪməuvehi puɪnimwə in ia kalapus irəha nərmama me nepwɪn tɪ nəri nə mə hənəusi əpune iərmama ia nəpɪn səvəi naruagəniən riti. ⁸Ro iamɪnhi irə nərmama həpɪk həuvehe tɪ Paelat mənəmhərəes pen mə trəsəni iərmama riti rier ia kalapus rəmwhən sə ramo mɪnraha ia nuk me.

⁹Miregi Paelat rini pen tɪ nirəha i mə, "Kɪmiaha hiəkeikei mə takəsəni kig səvəi nəkur Isrel rier ia kalapus?" ¹⁰Paelat rərəes pen irəha iamɪnhi irə tɪ nəri nə mə in rukurən mə pris asori me həməuvei pen lesu

ia rəgɪn tɪ nəmwəkiiɛn səvənraha.
^{11b}Nənə Paelat rəres pen irəha, mətə pris asori me hærer kukurau mamhərhiərhi nərmama, mamhəni pen tɪ nirəha i mə tuhəres pen Paelat i mə trəpwəh narakaiɛn ia lesu mətə traraka ia Parapas.

¹²Ro iamɪnhi irə Paelat rəgkiari mwi mɪnraha mɪni mə, “Tɪni mɪnuə iakəsəni Parapas rier ia kalapus, rəfo ia iərmama sə hiaməni mə in kig səvəi nəkur Isrel?”

¹³Miregi irəha həkwein əpwəmwis mwi mə, “Ərui tərini pen in ia nei kamarkuau!”

¹⁴Miregi Paelat rɪni pen tɪ nirəha i mə, “Tɪ nəfe? Nəfe nəha nərəhaiɛn in rɪno?”

Mətə həni asori mwi mə, “Ərui tərini pen in ia nei kamarkuau!”

¹⁵Nərmama me həpik nənə Paelat rokeikei mə tro rerɪnraha rəpwɪuən. Ro pen rəsəni Parapas rier ia kalapus mamevən. Nənə Paelat rɪni pen tɪ naruagən me mə tuhərisi lesu. Hərisi pam nənə Paelat rəsəni pen lesu ia rəgɪnraha mə tuhərui tərini pen ia nei kamarkuau.

Naruagən me haris əkenhɪn ia lesu

¹⁶Naruagən me həiri lesu mhəier mhəuvən ia nəkwai nimwə asori səvəi Paelat. (Nimwə nəha nəghɪn nə Praetorium.) Nəpɪn hapirapw fwe ikin, həkwein irəha me nepwɪn ia kusen səvənraha həuvehe, ¹⁷mharkahu pen karkahu əruerəv riti m lesu rəmwhen ia karkahu səvəi kig. Həuvehi rəhi mhəuvnhi kəfəfau irə səvəi kig, mhəfəfau pen ia kənkəpwə. ¹⁸Hənaməkwein pen

irə mə, “Ik kig səvəi nəkur Isrel kimaha iahəsiai ik!” ¹⁹Irəha həuəsi kənkəpwə ia rɪgi nei, mhərgəvəsi in, mhənɪmwɪ nukurhunraha ia nənɪmən mamhəuvnhi nɪsɪaiɛn irə. ²⁰Nəpɪn hənaris əkenhɪn raka irə, həuvehi raka karkahu əruerəv irə, mharkahu pen tɪnari ihi səvənhi, mhəiri in mhəier mə tuhərui tərini pen ia nei kamarkuau.

Naruagən me hərui tərini pen lesu ia nei kamarkuau

²¹Irəha həiri lesu, mamhəuvən. Ia suatuk naruagən me hətoni iəmə Saerin riti. Nəghɪn nə Saemon. In tata səvəi Aleksanta mine Rufas. Ruku pen fwe ia rukwənu mauvehe i ia taon. Naruagən me həkəikei min mə trəvrani nei kamarkuau səvəi lesu. ²²Həiri lesu mhəuvən ia kwopun riti nəghɪn nə Kolkota (Nɪpwrai nəhag nəha kwopun səvəi kerhə ia iərmama) ²³Irəha həuvei pen wəen min kəvti pen nɪmwai nari riti rəfiə trasitu muəsi nəmɪsɪəiɛn. Mətə lesu rəpwəh nənɪmwɪiɛn.

^{24d}Irəha hərui tərini pen lesu ia nei kamarkuau, mharə mhəuai kirkiri tɪnari me səvənhi, mhəuini nari riti sə trahətən pen mə sin truvehəi nəfe tɪnari səvənhi.

²⁵Hərui tərini pen lesu ia nei kamarkuau ia naen klok ia nəpnəpɪn. ²⁶Nəkukuə kimərai mə lesu tremhə tɪ nəfe rɪni mə:

IN I KIG SƏVƏI NƏKUR ISREL

²⁷Nəpɪn hərui tərini pen lesu ia nei kamarkuau, hərui tərini pen mwi rakres mi kəru ia nei kamarkuau, riti ia nɪkare lesu mwatuk riti ia nɪkaren mour.

28*²⁹eNənə nərmama səməme həkuraū pehe ia suatuk, kamhəni ərəha lesu, mamharis əkenhın irə, mamhounouini kənkəpwənrəha me, mamhəni mə, “Ik nə iəmə ikiməni mə tikouraha nimwə səvəi Kumwesən marə muvrhəkin mwi ia nəpın kahar.³⁰ Ita, uvehimıru ik, maraka ia nei kamarkuauı meiwaiu pehe!”

³¹Pris asori me mine nahatən me səvəi Loa, irəha mwi kamhəni ərəha lesu, mamharis əkenhın irə, mamhəni pen tı nirəha me i mə, “In ruvəuehimıru raka nərmama həpik, mətə ko rıpkuehimıru atukw mhə in.”³² Həni mə, “In Kristo. In kig səvəi nəkur Isrel. Ramasan mə raraka ia nei kamarkuauı meiwaiu pehe pwəh kitaha sətəni mhəni nıpərhiəniəni irə.” İərman mi nəha kəru kınərui tərini pen irau ia nei kamarkuauı irəhar lesu, irau mwi krauni ərəha in.

lesu remhə

³³fİa kurkwai nəpın ia ran nəpitəviəni ruvehe mousəman kwopun me pam ia tənə nəha meste aoa kahar rukurau.³⁴gNənə ia tri klok ia nərvərv lesu rasək əpwəmwis mini mə, “Eloi, Eloi, lama sapaktani?” Nıpwrai nəgkiariəni nəha, in i mə, “Kumwesən səiəu, Kumwesən səiəu, rəfo ikap raka ia nirak iamınhi?”

³⁵Nərmama nepwın səməme kamhərer mamhəspau ia lesu

həregi nəgkiariəni nəha, mhəni mə, “Həregi ro, iəmə i raməkwein Profet Elaeja.”³⁶hNənə riti ia nirəha raiu muvehi nıpəri koton, meitesi ia waen sə rəfiə, mıpiri pen ia nusvenhi rəgi nei riti, muvehi pen mə lesu trənımwı, mini mə, “Pəpım ro pwəh sətəni mə Profet Elaeja truvehe muvehi raka iəmə i ia nei kamarkuauı uə rekəm.”

³⁷Mətə lesu rasək əpwəmwis, muvehi neiahagien səvəni sampam, memhə.

³⁸İa nəpın nəha tınari sə rəgher tukuahag kwopun ikinan anan fwe ia nəkwai nimwə səvəi Kumwesən reitehi nıpərini kəru fwe irənhə meste nari fwe inhərıpw.³⁹İəmə asori riti səvəi naruagən me ramərer maməti pen mətəni lesu. Nəpın rətəni lesu ruvehi neiahagien səvəni sampam, memhə iamınhi irə, rini mə, “Nıpərhiəniəni iəmə i in Tini Kumwesən.”

⁴⁰iNıpran me nepwın kamhərer isıpwın kwopti tı lesu mamhəspau irə. Meri Maktala, mine Salome, mine Meri mama səvəi Jemes mine Joses, irəha mınrəha.⁴¹Nəpın lesu rınaməvən fwe ia tənə Kalili nıpran mırəhar nəha kamhəkurirə i, mamhasitu irə. Nıpran me nepwın mwi həpik, nəpın lesu ruvehe ia Jerusalem, irəha mwi həkurirə in mhəuvehe.

Josef rınımwı lesu

⁴²Fraete, nəpın kaməpnəpenə irə tı Sapat, tı nəri nə mə nəru-

*15:28 Niutestamen me nepwın kımərai ia nəgkiariəni səvəi nəkur Kris kupwən həni nəgkiariəni riti mwi ia kwopun i rini mə, “İa noien nəha nəgkiariəni səvəi Nəkukuə İkinan ruvehe mukuə sə rani mə, ‘İrəha həvsini in mə in riti mwi ramərui Loa.’”

e15:29 Sam 22:7, Sam 109:25, Mak 14:58 f15:33 Amos 8:9

g15:34 Sam 22:1 h15:36 Sam 69:21 i15:40 Luk 8:2-3

arəv meri rīnamivə, ⁴³Josef iəmə Aramatia revən mə trəres Paelat mə ko Paelat rəsəni in ruvehi nīpwrai lesu. (Josef in mwi raməkure irəha nəmə asori me səvəi nəkur Isrel nəpīn housəsīmwin irəha me. Nərmama kamhəsiai in. Josef rameitenhi mə trətōni nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə truvehe.) Josef rətəgase ia Paelat, mevən mərəs nīpwrai lesu. ⁴⁴Nəpīn Josef rəres pen Paelat tī nīpwrai lesu, Paelat rərkərinari, mīreirei mə lesu ruvəmhə pərhien uə rekəm. Ro iamīnhi irə rəkwein pen iəmə asori səvəi naruagən me mərəs pen tukwe in mə, “Nīpərhienien lesu ruvəmhə raka?”

⁴⁵Mīregi iəmə asori səvəi naruagən me rīni mə, “Nīpərhienien lesu ruvəmhə raka.”

Nəpīn Paelat rīregi, rəsəni Josef mə, “Ikukurən nevənien muvehi raka nīpwran.”

⁴⁶Josef revən muvehi nəmri tīnari kani mə linen, muvehi raka nīpwrai lesu ia nei kamarkuau, muvegi irə. Muvegi pam, muvehi mevən, məmri pen ia nīpəgi kəruətərei riti kīnərai ərori raka, nənə məsəkwasəkwa kəruətərei asori riti mərəpīnhə pen kwəruə irə. ⁴⁷Ia nəpīn nəha Meri Maktala mīne Meri mama səvəi Joses krouətə kwopun nəha kəmri pen lesu ikin.

Iesu rətui mwi ia nemhəien səvənhi

16 Rīnaməuarəv, nəpīn Sapat rīno sampam, Meri Maktala, mīne Salome, mīne Meri mama səvəi Jemes, haruvehi nəmri nīmwai nari me nepwin sə nīpekīnraha rapein amasan, mə

tuharevən mharəmri pen ia nīpwrai lesu. ²Ia Sante, ia nəpnəpīn anan, irəhar hənəmarevən fwe ia nīpəg. ³Ia suatuk kamharəres irəhar me i mə, “Sin nəha trasitu ia kitahar, məpəkīr raka kəruətərei nəha ramo tukuahag kwəruə ia nīpəg?”

⁴Mətə nəpīn harapīrapw fwe ikin, harəti pen mharətōni kəruətərei asori nəha kīnəpəkīr raka raka i. ⁵Nənə harevən ia nəkwai nīpəg, mharətōni iərmama riti raməkure ia nīkarenrahar mwatuk, mamarkahu ia karkahu sə rəpwəmwis məpsan. Irəhar harətōni, nənimenrahar rier.

⁶Mətə iərmama nəha rīni pen tī nīrəhar i mə, “Nəmrīmirəhar trəpwəh nīrien. Hiamarətui lesu, iəmə Nasaret sə kīnəruī tərīni pen ia nei kamarkuau. In rīwən i. Rīnətui raka ia nemhəien səvənhi. Harətōni ro kwopun kīnəmri pen nīpwran raməmak ikin. ⁷I Mətə tiharevən mharni pen tī nərmama me səvənhi mīne Pita mə lesu trukupwən ia kīmīaha mamevən fwe ia tənə Kalili. Kīmīaha tihətōni in fwe ikin rəmwhen rīmāni tukumīaha i.”

⁸Nənə nīprən mirəhar nəha harhekīr pīk, mharətəmīmwīn, mharier, mharap ia nīpəg. Mətə harəpwəh nəvisaiien nəfe kīmāni pen tī nīrəhar i, tī nəri nə mə harhekīr.

Meri Maktala rətōni lesu

⁹KSante ia nəpnəpīn lesu rətui mwi ia nemhəien səvənhi, mukupwən mīer irapw tī Meri Maktala, pran sə fwe kupwən lesu rīnəkoui irapw nəremhə me irə irəha pam sefen. ¹⁰Meri revən mətə nərmama me səməme kamharə pəri irəha lesu kupwən. Kamhəkure tī lesu,

mamhasək tukwe. Meri ruvehe mīni pen tī nirəha i mə “lakīnətə lesu.”
¹¹Nəpīn həregi mə lesu rīnətui mwi ia nemhəien səvənhi, mhəregi mwi mə Meri rətoni, nənə həpkīni mhə nīpərhiēnien irə.

¹²Kurirə irə kəru ia nirəha krouier ia taon rouavən ia suatuk. Nənə lesu rier irapw tī nirau. Krouətə nīpwrān ropə iti. ¹³Iərman mi nəha krouerīg rouevən tī nərmmama me səvəi lesu, rouəvisau mīnraha, mətə irəha həpwəh nīniēn nīpərhiēnien ia nəgkiariēn səvənrau.

¹⁴^mKurirə irə nərmmama me nəha səvəi lesu irəha eleven kamhəkure mamhani pəri nari. Ia nəpīn nəha lesu rier irapw tī nirəha, maməski irəha tī nəri nə mə kəkəpwənraha rīskai. Nahatətəien səvənraha rīwən. Hənəpwəh nīniēn nīpərhiēnien ia nəgkiariēn səvəi Meri, mhəpwəh mwi nīniēn nīpərhiēnien ia iərmmama səməmi nəha krīnouətōni lesu mə rīnətui pərhiēn mwi ia nemhəien səvənhi.

¹⁵ⁿlesu rīni pen tī nirəha me i mə, “Həuvən ia kwopun me pam ia tīprənə i, mhəvisau irapw nəgkiariēn amasan səiōu m nərmmama me pam. ¹⁶^oIərmmama

sə trīni nīpərhiēnien ia nəgkiariēn amasan səiōu, kō paptāes irə, Kumwesən truvehimīru in. Mətə iərmmama sə trəpwəh nīniēn nīpərhiēnien ia nəgkiariēn amasan səiōu, Kumwesən trəpwīn noien ərəha me səvənhi. ¹⁷^pNərmmama səməme kamhahatətə ia nīrak tuho nīmətēien me i. Irəha tuhəkōui irapw nərmmə me ia nərmmama ia nəghīk. Irəha tuhəgkiari ia nəgkiariēn səvəi nəkur əpə. ¹⁸^qIrəha tuhəuvehi snek me səməme kamhahi əpune nərmmama. Trīni mīnuə irəha hənīmwi nari riti kəvti pen nīmwai nari sə ramōusi əpune iərmmama, kō rīpkuəsi mhə irəha. Irəha tuhərapī nərmmama səməme nemhəien rarə ia nirəha mhō irəha həuvehe mhəsānīn.”

¹⁹^rNəpīn lesu lərimənu rīnəgkiari pen pam mīnraha, kuvehi utə in revən fwe ia neiai, məkure ia nīkare Kumwesən mwatuk. ²⁰^sNənə nərmmama me səvənhi həuvən mhəvisau ia kwopun me pam. Nəpīn kamhəvisau irə, lərimənu ramarə tī nirəha, mamō nīmətēien me mə nərmmama tuhətōni, mhəni nīpərhiēnien ia nəgkiariēn amasan səvənhi.

^m16:14 1Kor 15:5   ⁿ16:15 Wok Me 1:8   ^o16:16 Wok Me 2:38

^p16:17 Wok Me 2:4, Wok Me 8:7, 10:46

^q16:18 Luk 10:19, Wok Me 28:3-6   ^r16:19 Wok Me 2:33-34

^s16:20 Wok Me 14:3, Hip 2:3-4

Luk

Nægkiariien sə rani mə nəfe i nəkukuə

Matiu, Mak, Luk, Jon irəha pam haməgkiari ia nimiruien səvəi lesu Kristo, mətə Luk nəkukuə səvənhi rəpwəmwis. In mwi rīmərāi nəkukuə nəha kani mə Wok Me. Luk in tokta riti kinahatən amasan in rukurən pik nari. In rīmərāi nəkukuə i rerin ramrhi nəkur Kris mine nətəien səvənraha. Luk rokeikei mə nərmama tuhəukurən amasan nəgkiariien amasan səvəi lesu Kristo ro nīpərhiēnien. Fwe nukune nəkukuə səvənhi Luk raməgkiari ia nətuiien səvəi lesu Kristo. In rini raka sə nəha marə mini mwi nimiruien səvəi lesu meste nemhəien səvənhi. Luk rokeikei mə kitaha tsəukurən mə lesu Kristo rokeikei nərmama me pam. Luk raməgkiari pik ia nīpran me səməme hənətoni lesu. In mwi raməgkiari ia nəkwərəkwrəha me səməme hənətoni lesu. Ia nusipekinien me səvənhi in rirai mēgkiari pik ia nərmama nautə səvənraha riwən kamometə irəha. Luk 19:10 ramini mə, lesu Kristo in iərmama pərhiēn riti sə rīməuwehe fwe kupwən mə trətui nərmama me səməme hənəruei muvei pen nimiruien vi minraha. Luk raməgkiari pik ia nagienien. Tikətoni nagienien nəha ia nīpu səvəi Meri, mətətoni mwi ia nagelo me səməme hənəmagien ia nəpīn lesu rinamətui irə. Tikətoni mwi nagienien nəha ia nərmama me səvəi Kristo səməme hənəmrərig pen fwe Jerusalem mamhagian

asori tī nəri nə mə Kristo rinətui mwi ia nemhəien səvənhi. Ro nukurənien i mə Luk rokeikei mə trini irapw nəgkiariien amasan səvəi Kristo mahatən mə Kristo ruvehe ia təkure tīprənə i nəkur ərəha kamharə irə. In ruvehe mo irəha hagian, mamheitenhi nəri amasan riti truvehe nəpīn kurirə, in truehimiru irəha.

Nægkiariien sə rakupwən

1 ^tNərmama həpik hənousari raka tī nirai penien ia nəkukuə narimnari me nəha lesu rino fwe kupwən nəpīn ramavən kimaha min. ²Irəha hēmərāi pen nəgkiariien me nəha nərmama həukurən amasan irə hēməni pehe tukumaha i. Fwe ia nukune wok səvənhi, nərmama me nəha həukurən amasan irə hənətoni lesu ia nənimenraha, nənə mamhəvisau irapw nəgkiariien səvənhi. ³Iou mwi iakinəskun pam raka narimnari me i mukurən amasan kinəfo irə fwe ia nukunen muvehe. Nənə təkwtəkwuni, iəmə asori Teofilas, iakregi ramasan mə pwəh iakrai pen ia nəkukuə riti mik. ⁴Iakamo iamīnhi irə minuə tikukurən amasan nəgkiariien sə kinahatən ik irə. In ro nīpərhiēnien.

Agelo riti rini irapw mə Jon Paptas trətui

⁵Ia nəpīn nəha Herot ramərimənu ia tənə Jutia pris riti nəghīn nə Sekarəea. In pris riti ia təmwən səvənraha kani mə Pris me səvəi Apia. Səvənhi iərmama in pran riti sə ruku pen ia kwənəkwus səvəi Eron. Nəghīn nə Elisapet. ⁶Irau pəri

^t1:1 Wok Me 1:1

^u1:2 Jon 15:27

^v1:5 1Kron 24:10

noien sævænrau ratukwatukw ia nәмri Kumwesән. Ia nәp̄in me krauesi pen atukwatukw pam nәfе nәgh̄in Loa sәvәi lәrimәnu rani. ⁷Mәtә tin̄inrau riwән. Elisapet ripkәkwәhakwēn mhә. In n̄iprәnemә. Sekaraea nәrgharә.

⁸Nәp̄in riti Sekaraea irәha tәмwēn sәvәnhi kamhowok sәvәi pris me ia nәмri Kumwesән ia nimwә sәvәnhi. ⁹W̄Nәnә irәha hesi pen noien sәvәi pris me mhәuini nari riti sә ramahatән nari. Trahatән pen mә sin trevән fwe ia nәkwai nimwә sәvәi lәrimәnu muvani nimwәkmwәki nari n̄ipekin rapein amasan ia tәkure n̄ifatә. Hәuini pen nәri nәha nәnә rahatән pen Sekaraea. ¹⁰Ia nәp̄in atukwatukw sә kauvani nimwәkmwәki nari n̄ipekin rapein amasan irә nәrmama me kamhәfwaki fwe iruә.

¹¹Nәnә agelo riti sәvәi Kumwesән rier pehe mamәrer ia n̄ikare n̄ifatә mwatuk ia nәri kauvani nimwәkmwәki nari n̄ipekin rapein amasan irә. ¹²Nәp̄in Sekaraea rәtoni agelo nәha, rehekir p̄ik mәtәmn̄imwin. ¹³Mәtә agelo rini pen tukwe in mә, "Sekaraea tikәpwәh nehekiriēn. Kumwesән ruvәregi raka nәfwakiēn sәim. Sәim iәrmama Elisapet trәрәhi tin̄imirau riti iәrman. Nәnә tikisegi pen nәgh̄in nә mә Jon. ¹⁴Tikregi ramasan mamagien tukwe. Nәp̄in trәtui, nәrmama hәp̄ik mwi rerinraha tragien tukwe. ¹⁵X̄In truvehe mo iәmә asori ia nәмri Kumwesән. In tripkәnimwi mhә waen uә nәnimwiēn skai. Nәp̄in in ramarә ihi ia t̄ipwi mama sәvәnhi

rerin ruvәukuәр raka ia Nәnimwin lkinan. ¹⁶In tro nәkur Isrel me hәp̄ik hәрәrig mhәuvehe t̄i lәrimәnu Kumwesән sәvәnraha. ¹⁷ȲIn trakupwән ia lәrimәnu. Nәtәrigien sәvәnhi mine n̄iskaiēn sәvәnhi trәмwēn ia nәtәrigien mine n̄iskaiēn sәvәi Profet Elaeja. In tro tata me hәрәrig ia rerinraha mә rerinraha tr̄irhi mwi n̄ipwnәtinraha me. Nәrmama sәmәme hamәrui nәkwai Kumwesән in tro irәha hәрәrig mhәuvehe mhesi pen nәtәrigien sәvәi nәrmama hatukwatukw. Ro iam̄inhi irә in tro nәrmama hәpnәpenә t̄i nuveheien sәvәi lәrimәnu."

¹⁸Z̄M̄iregi Sekaraea rini pen t̄i agelo i mә, "Takәfo mukurән mә nәri nәha tro iam̄inhi irә? Kwa iou iakinәrgharә sәiou iәrmama n̄iprәnemә."

¹⁹aM̄iregi agelo rini pen tukwe in mә, "Iou i Kapriel. Iakamәrer ia nәмri Kumwesән. In rәrhi pehe iou mә takuvehe mәgkiari pehe mik mәvisau nәri amasan mik. ²⁰bMәtә t̄i nәri nә mә ipkini mhә n̄ipәrhienien ia nәgkiariēn sәiou, әtә ro, rerim triwән. Tipkәgkiari mhә mesite nәri iakimәni pehe tukw ik i trier pehe. Trukuә ia nәp̄in atukwatukw sәvәnhi."

²¹Ia nәp̄in nәha, fwe iruә, nәrmama kamheitenhi Sekaraea. Hәrkәrinari mә in rәmak tui ia nәkwai nimwә sәvәi Kumwesән. ²²Nәp̄in rier irapw iruә, ko ripkәgkiari mhә minraha, mәtә ramәgkiari a ia rәgin. Hәnәtә hәuvәukurән minuә in rinәtә nari riti rәмwēn ia nәmәkrәhaiēn fwe nәkwai nimwәfwaki.

^w1:9 Eks 30:7   ^x1:15 Nam 6:3   ^y1:17 Mal 3:1, 4:5-6, Mat 17:11-13

^z1:18 Jen 18:11   ^a1:19 Dan 8:16, 9:21, Hip 1:14   ^b1:20 Luk 1:45

²³ Nəp̄in nəha Sekaraea ramowok pris irə fwe ia nimwə səvəi Kumwesən ruvehe mukurau, nənə in r̄ir̄ar̄ig mevən fwe imwəni. ²⁴ Kurirə irə r̄ipko mhə tui, nənə səvənhi iərmama Elisapet ro t̄ipw̄in. Nəp̄in r̄ino t̄ipw̄in, raməmak afafa ia nəkwai nimwə səvənhi mesite pen məkwə krirum səvənhi, mam̄ini mə, ^{25c} “Iərimənu r̄ino nəri miou. Nəp̄in r̄ati irapw mətə iakamauris ia nəmri nərmama t̄i nəri nə mə səiou iəkunouihi riwən, rerin ragien ruvehi raka naurisien nəha ia nirak.”

Agelo riti r̄ini irapw m̄inuə Iesu trətui

²⁶ Elisapet r̄ino t̄ipw̄in marə məkwə sikis. Ia nəp̄in nəha Kumwesən r̄ər̄hi pen agelo riti nəgh̄in nə Kapriel revən mə trətōni pr̄ənvi riti fwe ia taon riti ia tənə Kalili nəgh̄in nə Nasaret. ^{27d} Pr̄ənvi nəha ramreirei ihi iərman. K̄inəs̄is̄əg raka in m̄inuə tresi pen iərman riti nəgh̄in nə Josef. Josef in kwənəkwus riti səvəi Kig Təvit. Pr̄ənvi nəha nəgh̄in nə Meri. ²⁸ Agelo nəha rier pen tukwe in, m̄ini mə, “Meri. Tiko magien. Iərimənu ramasan tukw ik mamarə tukw ik.”

²⁹ Mətə Meri nətərigien səvənhi rəvsausini pik t̄i nəgkiariien nəha mamətərig mə rəfo agelo r̄ini pen tukwe in iam̄inhi. ³⁰ Nənə agelo nəha r̄ini pen tukwe in mə, “Meri tikəpwəh nehek̄irien. Kumwesən ramasan tukw ik. ^{31e} Regi ro! Tiko t̄ipw̄im, mərəhi nərim riti iərman. Tikisegi pen nəgh̄in nə mə Iesu.

³² In truvehe mo in iəmə asori. Tukəkwein in mə t̄ini Kumwesən, Kumwesən sə rasori anan. Iərimənu Kumwesən səkimiaha truvehi pen nitətə səvəi r̄ipw̄ini Kig Təvit min. ^{33f} In trərimənu ia nuk nuk me ia nərmama me səməme həuku pen ia kwənəkwus səvəi Jekop. Nitətə səvənhi tr̄ipkiwən mhə.”

³⁴ M̄iregi Meri r̄ini pen t̄i agelo i mə, “Trəfo mo iam̄inhi. Iou pr̄ənvi. Iakreirei iərman?”

^{35g} M̄iregi agelo r̄ini pen tukwe in mə, “Nən̄imw̄in Ikinan truvehe ia niram. Kumwesən sə rasori anan niskaiien səvənhi trəuiui ik. Ro iam̄inhi irə tukəkwein pen iəkunouihi ikinan nəha tikərəhi m̄inuə in T̄ini Kumwesən. ³⁶ Nənə regi ro. Ik riti fwe Elisapet n̄ipr̄ənemə, mətə in mwi r̄ino t̄ipw̄in trər̄əhi t̄ini riti iərman. Kani in mə pran sə r̄ipkəkəwəhakwen mhə, mətə ruvəuvehe m̄ipəmpəm marə məkwə sikis. ^{37h} Narimnari me pam r̄iməru t̄i Kumwesən.”

Meri revən mətoni Elisapet

³⁸ M̄iregi Meri r̄ini mə, “Iou pran sə iakamo tukwini nari m̄ Iərimənu səiou. Pwəh rukwə ia nirak rəmwhen ia sə ikiməni.” Nənə agelo nəha rəpwəh in mamevən.

³⁹ Ia nəp̄in nəha, r̄ipko mhə tui, Meri rier mevən akwauakw fwe ia rukwənu riti ia təkure tənə ia Jutia, ⁴⁰ mevən ia nəkwai nimwə səvəi Sekaraea, maməgkiari pen m̄ Elisapet. ⁴¹ⁱ Nəp̄in Elisapet r̄iregi Meri raməgkiari, t̄ini rakurisei asori ia t̄ipw̄in. Nənə Elisapet rerin ruvehe mukuər ia Nən̄imw̄in Ikinan.

^c1:25 Jen 30:23   ^d1:27 Mat 1:16,18, Luk 2:5

^e1:31 Aes 7:14, Mat 1:21-23   ^f1:33 Dan 7:14, Maeka 4:7

^g1:35 Mat 1:20   ^h1:37 Jen 18:14   ⁱ1:41 Luk 1:15

⁴²JNənə in rəkwein əpwəmwis mini mə, “Meri Kumwesən ramasan tukw ik məpi raka pam nıpran me. Ramasan mwi tı nərım sə tikərəhi. ⁴³Mama səvəi lərimənu səiou ruvehe mətə iou. Rəfo ko nəri amasan ia nırak iamınhi? ⁴⁴Regi ro, nəpın ikapırapw məkwein iou, iakregi rerım, iəkunouihi ia tıpwık rakurisei asori ia nəgienien. ⁴⁵kRerım tragien tı nəri nə mə ikiməni mə nıpərھienien trukua irə ia nəfe lərimənu rıməni pehe tukw ik i.”

Meri rəgnəgıni Kumwesən

⁴⁶lMıregi Meri rını mə,
 “İa nımıruien pam səiou iakauvehi utə nəghi lərimənu səiou.
⁴⁷Rerık ragien pik tı Kumwesən səiou sə rauvehimıru iou.
⁴⁸mıou pran auər a sə iakamo tukwini nari min,
 mətə rerın ramrhi iou.
 Təkwtəkwuni mine mamevən nər-mama pam tuhəni iou
 mə iou pran sə rerık ramagien,
⁴⁹tı nəri nə mə Kumwesən i sə riskai pik rıno narimnari asori me miou.
 Nəghın ro ikinan.
⁵⁰nNapien səvənhi ramarə tı nər-mama me pam səməme kamhəsiai in,
 mamarə mwi tı nıpwınətınraha me mine nımwıpwınraha me mamevən.
⁵¹oIn ramo nımtətien me ia rəgın əsanın,

maməkoui irapw nər-mama səməme kamhəfiütə ia rerınraha.

⁵²pIn rauvehi irapw kig asori me ia kwopun kamhəkure ikin mamhərımənu,
 marə mauvehi utə mwi nəmə auər a me.

⁵³qIn rauvei pen nəveginien amasan m nər-mama səməme nukumhə ramahi irəha.

Hani tıpwınraha rəsisi.

Mətə səməme nautə səvənraha rə-sori in ramərhi irapw irəha,
 mıpkuvei pen mhə nari riti mınraha.

⁵⁴rIn ramasitu ia kitaha nəkur Isrel. Kitaha nər-mama me səvənhi samo tukwini nari min.

In ramo iamınhi irə tı nəri nə mə rerın ramrhi napien səvənhi

⁵⁵srosi in rıməni pen tı kaha kupwən me səkitaha.

In rıməni pen tı Epraham mə in trapi Epraham mine nər-mama me ia kwənəkwus səvənhi ia nuk nuk me.”

⁵⁶Meri rarə irau Elisapet meste məkwə kahar rukurau, nənə kurirə irə rırərig mevən fwe imwəni.

Jon Paptaes rətui

⁵⁷Rıneste nəpın səvəi Elisapet trərəhi tını irə. Rərəhi tını iərman.

⁵⁸Nər-mama me ipaka tukwe mine nıpərın me həregi mə Kumwesən rınapi asori in. Həuvehe mhətə in mamhagien pəri.

⁵⁹tNəpın iəkunouihi səvənhi reste nəpın eit, həuvehi mhəuvehe mə tukuvehi ninhum min. Nətərıgien

j**1:42** Dut 28:4 k**1:45** Luk 1:20 l**1:46** 1Saml 2:1-10

m**1:48** Luk 1:25, 11:27 n**1:50** Sam 103:13,17

o**1:51** 2Saml 22:28 p**1:52** Job 12:19, 5:11, Sam 147:6 q**1:53** 1Saml 2:5, Sam 34:10, Sam 107:9 r**1:54** Aes 41:8, Sam 98:3 s**1:55** Maeka 7:20, Jen 17:7, 18:18, Jen 22:17 t**1:59** Jen 17:12, Lev 12:3, Luk 2:21

səvənraha mə tuhəsegi pen nəghin nə Sekaraea, nəpwınhi tata səvənhi. ⁶⁰ Mətə səvənhi mama rini mə, “Rekəm. Tsəsegi pen nəghin nə mə Jon”

⁶¹ Miregi irəha həni pen tukwe in mə, “Mətə rəfo? Nahag nəha riwən ia kwənəkwus səim.”

⁶² Nənə irəha həgkiari pen m tata səvənhi ia rəginraha, mhəres nəfe nahag in rokeiki mə tuhəsegi pen ia iəkunouihi. ⁶³ Sekaraea rəres nəri kamrai pen nari irə. Kuvehi pen min. Nənə rirai pen ianhi mə, “Nəghin nə Jon.” Nənə irəha pam hərkərinari irə. ⁶⁴ Ia nəpin nəha Sekaraea rerin rinərə mwi. Nənə in rinaməgnəgini Kumwesən. ⁶⁵ Nərmama me ia nıkarkare rukwənu həregi həhekir. Nəgkiariien nəha ruviris ia kwopun me pam ia təkure tənə ia Jutia. ⁶⁶ Nərmama me pam səməme həregi nəgkiariien nəha hamətərig irə mə, “Iəkunouihi nəha trəfo irə? Mətə in nə niskaiien səvəi lərimənu ramarə irə.”

Sekaraea rini irapw nəgkiariien sə ruku pen ti Nənimwin Ikinan

⁶⁷ Ia nəpin nəha Nənimwin Ikinan ruvehe mukuər ia reri Sekaraea, tata səvəi Jon, muvei pen nəgkiariien min. Nənə Sekaraea rini mə, ⁶⁸ v “Pwəh səgnəgini lərimənu Kumwesən səkitaha nəkur Isrel. In ruvehe masitu ia kitaha nərmama me səvənhi meivinari ia kitaha. ⁶⁹ w In ruvehi utə iəmə skai riti sə truvehimiru kitaha.

ləmə skai nəha in kwənəkwus riti səvəi Kig Tevit sə rinamo tukwini nari m Kumwesən fwe kupwən.

⁷⁰ Nəri nəha ramesi pen nəgkiariien me səməme Kumwesən riməni pehe tukutaha i ia tərhui profet ikinan me səvənhi fwe kupwən.

⁷¹ x In riməni mə truvehimiru kitaha, muvehi raka kitaha ia rəgi nərmama me pam səməme kamhometə kitaha, mamhəmwəki kitaha.

⁷² y In riməni mə trapi kaha kupwən me səkitaha, məpwəh nenouenouien nəgkiariien ikinan səvənhi.

⁷³ z Promes nəha in riməuvei pen m kaha kupwən səkitaha Epraham, mauvehi kwəsuahi tukwe.

⁷⁴ In riməni mə nəpin truvehi raka kitaha ia rəgi nərmama səməme haməmwəki kitaha, in trəsəni kitaha tso tukwini nari min, mhəpwəh nehekirien.

⁷⁵ a Kitaha tsəmher mhatukwatukw ia nənimen ia nəpin me pam ia nimiruien səkitaha.

⁷⁶ b Nənə ik, nərik, tukini mə Kumwesən sə rasori anan, profet riti səvənhi nə ik, ti nəri nə mə tikukupwən məpərhi suatuk me səvəi lərimənu səkitaha, nənə in trukurirə.

⁷⁷ c Tikini irapw ti nərmama me səvənhi mə Kumwesən truvehimiru irəha, məpwəh nərpwinien noien ərəha me səvənraha.

^u1:60 Luk 1:13   ^v1:68 Sam 41:13, Sam 72:18, Sam 106:48, Luk 7:16

^w1:69 Sam 18:2   ^x1:71 Sam 106:10   ^y1:72 Jen 17:7, Lev 26:42, Sam 105:8-9, Sam 106:45   ^z1:73 Jen 22:16-17, Maeka 7:20

^a1:75 Taet 2:12-14   ^b1:76 Aes 40:3, Mal 3:1, Mat 3:3   ^c1:77 Jer 31:34

^{78d} Kumwesən səkitaha in ramasan pik, mamapi kitaha.

la napiien nəha səvənhi in trərhi pehe Kristo ruku pen fwe ia neiai,

muvehe tukutaha rəmwhen ia meri rautə ia nəpnəpin.

^{79e} In truvei pen nukuraanien m nərmama səməme kamhəkure ia nəpitəvien mine təmwkəmwi nemhəien.

In triri nisutaha ia suatuk səvəi nəmərinuien.”

^{80f} Nənə iəkunouihi nəha rapwinari, mauvehe miskai ia nənimwin. Ia nəpin me ramarə fwe ia kwopun akwesakwes ikin meste nəpin nəha in rier irapw ia nəmri nəkur Isrel.

lesu rətui

2 Nəpin Jon rinətui raka, Kig Sisa Okastas, iəmə Rom sə ramərimənu ia tənəmtənə me, rini nəkwan minuə nərmama me ia kwopun me tuhaməkeikei mhərərīg pen fwe imwənraha atukwatukw minuə tukəvsini irəha. ² Noien nəha kiməkupwən ko ia nəpin nəha Kwaerinas ramərimənu ia tənə Siria. ³ Nərmama me pam hərərīg mamhəuvən imwənraha me minuə tuhəuvehi pen nəghinraha. ⁴ Josef rier ia taon nəha Nasaret ia tənə Kalili, mevən ia tənə Jutia ia taon səvəi Kig Tevit fwe kupwən kani mə Petlehem, mamevən fwe ikin ti nəri nə mə ruku pen ia kwənəkwus səvəi Kig Tevit. ^{5g} Krauevən irau Meri minuə tukuvehi nəghinrau. Josef rinəsisəg raka Meri. Meri rino tipwin. ⁶ Nəpin irau krouarə ikin, Meri rineste nəpin atukwatukw

səvənhi mə trərəhi iəkunouihi irə. ^{7h} Rərəhi tini iərman, nəmritaik. Rərəhi, muvegi ia tinari, məmri pen ia nitətə kaməkwməni nərimiru me irə. In ro iamnhi irə ti nəri nə mə nimwə nəha nərmama kamhərəku pen mamhapri ikin ruvəukuər.

⁸ Ia kwopun nəha nərmama nepwin sə kamhətui ti sipsip kamhəmak ia nikare taon nəha iruə, mamhətui ti sipsip me səvənraha ia nəpin. ⁹ Agelo riti səvəi lərimənu reiwaiu pehe mərer ia nikarenraha. Nukuraanien səvəi lərimənu rəhiərpwin irəha. Nənə irəha həhekir pik. ¹⁰ Mətə agelo nəha rini pen ti nirəha i mə, “Kimiaha tihəpwəh nehekiriən. Həregi ro! lou takəvisau nəgkiariien amasan anan m kimiaha. Nərmama pam tuhagien asori tukwe. ¹¹ Ipwet ia taon səvəi Kig Tevit kupwən kwəti iəkunouihi riti rinətui. In Kristo, lərimənu səkitaha. Kumwesən ruvərfi raka in mə truvehe tukumiaha muvehimiru kimiaha. ¹² Nəri tro nimtətien m kimiaha. Tihəuvən mhətoni kwəti iəkunouihi kuvegi ia tinari raməmak ia nitətə kaməkwməni nərimiru me irə.”

¹³ Agelo nəha rəgkiari pam, nənə təkwtəkwuni a mwi irə nagelo me həpik həuku pen fwe ia neiai mhərər irəha min, mamhəgnəgini Kumwesən mamhani nipu mə, ¹⁴ⁱ “Kaməgnəgini Kumwesən fwe irənhə anan.

Ia tiprənə i nəmərinuien trarə ti nərmama me səməme Kumwesən rerin ragien ti nirəha.”

¹⁵ Nəpin nagelo me həpwəh irəha mhərərīg pen fwe ia neiai, nərmama me nəha səməme kamhətui

tī sipsip me hāni pen tī nirāha me i mā, “Pwəh səuvən fwe Petlehem mhətə ro nəri lərimənu rīmāni pehe tukutaha i.”

¹⁶JNənə irəha havən akwauakw mhəuvən mhətoni Meri mine Josef mine kwəti iəkunouihi sə ramapri ia nitətə kaməkwmāni nərīmīru me irə. ¹⁷Nəpīn hətōni iəkunouihi nəha, hāni irapw nəfe agelo rīmāni pen tī nirāha i. ¹⁸Nənə nərmama me pam sēməme hamregi həkərinari ia nəgkariien səvənraha. ¹⁹KMətə Meri rəkwtəmhirī pam narimnari me nəha ia rerin mamətərig tukwe. ²⁰Nənə nərmama me nəha sēməme kamhətui tī sipsip hamətərig mamhəgnəgīni Kumwesən mamhəuvehi utə nəghin tī narimnari me nəha hənətōni mhətəregi rosi kīmāni pen tī nirāha i.

Kuvehi ninhum m lesu

²¹ᵀNəpīn sə ro eit irə kuvehi ninhum m iəkunouihi nəha, ksegi pen nəghin nə mə lesu, nəhag sə agelo rīməkupwən muvei pen m Meri nəpīn rīpko mhə ihi tīpwīn.

²²MNənə rīno nəpīn sə Josef mine Meri tro narimnari me nəha Loa səvəi Moses rīni mə tro irau krouvehe rouəmher mwi tī nəfwakiiien. Ia nəpīn nəha krouətəhi lesu, rouevən fwe ia Jerusalem mə trouvei pen m lərimənu. ²³NNoien nəha ramesi pen nəgkariien i kīmərāi pen ia Loa səvəi lərimənu. Rīni mə, “Nəmritāik me pam nərman me tukəkwein irəha mə nəkwərhakwərha ikinan me səvəi lərimənu.”

²⁴Oᵀrau krouevən mwi mə trouvei pen nərīmīru riti tukousi əpune kuvei pen m lərimənu. Noien nəha ramesi pen nəgkariien i sə raməmak ia Loa səvənhi. Rīni mə, “Nərmama me iamīnhi tuhəuvei pen mak kəru uə kwəti menu kəru.”

Simeon rətōni lesu məgnəgīni Kumwesən tukwe

²⁵Pᵀərmama riti ia Jerusalem nəghin nə Simeon. In iəməfwaki riti. Noien səvənhi ratukwatukw. In rameitenhi nəpīn nəha iəmə nəha kani mə Kristo truvehe irə, nənə muvehimīru nəkur Isrel. Nənīmwin lkinan rarə ia Simeon. ²⁶Nənīmwin lkinan nəha rīnahatən raka in mə ko in rīpkemhə mhə meste trətōni Kristo nəha Kumwesən rīmāni mə trərhi pehe i. ²⁷Nənīmwin lkinan riri pen Simeon revən ia nəkwai nimwə səvəi Kumwesən. Nəpīn Josef mine Meri krouətəhi iəkunouihi nəha lesu, rouuvnimwə pehe mə tro narimnari me nəha Loa səvəi lərimənu rīni, ²⁸Simeon rətəhi pehe lesu ia rəgīn mi, məgnəgīni Kumwesən tukwe, mīni mə, ²⁹“ᵀlərimənu. Ikīno nəgkariien səim ruvəuvehe muvəukuə.

Iou iərmama sə iakamo tukwini nari mik.

Təkwtəkwuni nəha iakukurən nemhāien, mətə nəmərīnuien trarə tukw iou.

³⁰ᵀNənimek rīnətōni suatuk səim sə tikuvehimīru nərmama me irə.

³¹ᵀIkīnəpnəpənə raka suatuk i ia nəmri nərmama ia kwopun me pam.

ᵀ2:16 Luk 2:10-12   ᵀ2:19 Luk 2:51   ᵀ2:21 Luk 1:31,59

ᵀm2:22 Lev 12:1-8   ᵀn2:23 Eks 13:2,12,15   ᵀo2:24 Lev 12:8

ᵀp2:25 Aes 40:1, 49:13   ᵀq2:30 Aes 52:10, Luk 3:6, Taet 2:11

³²r Iækunouihi i truvei pen nukuraanien mine nærmama ripko mhæ iræha nækur Isrel.

Iræha tuhætæ nari, mhægnægiñi sæim nærmama me nækur Isrel tukwe.”

³³Næpin Josef mine Meri krouregi nægkiariien næha Simeon rani ia iækunouihi sævænrau, krouærkærinari iræ. ³⁴s Nænæ Simeon rækwein amasan mwi ia nirau, mini pen ti Meri mama sævæi iækunouihi næha mæ, “Regi ro! Kumwesæn ruværfi raka iækunouihi i mæ tro nækur Isrel hæpik hæmwei, nænæ maræ mo mwi hæpik hærer. In træmwhen ia niimtætien riti. Nærmama hæpik tuhæni æræha in, ³⁵nænæ mho nærmama hætoni næterigien me sævænraha sæ kamhærkwafæ ia rerinraha. Nænæ ik mwi tikregi næmisæien fwe ia rerim ræmwhen kæpi ik ia nau.”

Ana rætoni lesu mægnægiñi Kumwesæn tukwe

³⁶⁻³⁷t Pran riti næha ikin næghin næ Ana. In profet riti. Tata sævænhi næghin næ Fanuel. In kwænækwus riti sævæi Aser fwe kupwæn.† Næpin Ana rinamæpræn vi ihi, in reræ, mamaræ irau sævænhi iærman nuk sefen. Kuriræ iræ iærman sævænhi remhæ mæpwæh in. Nænæ præn næha raræ iamînhi muvehe meste in rinæprænemæ. Nuk sævænhi eiti foa. Ia næpin me Ana ripkier mhæ ia nækwai nimwæ sævæi Kumwesæn. Mætæ ia næpin mine ia ran ramsiai Kumwesæn, mamæpwæh

næveginien, mamæfwaki. ³⁸u Næpin Simeon ramægkiari ia iækunouihi næha, tækwtækwuni a mwi Ana rier pehe, minani tanak ti Kumwesæn, minamægkiari ia iækunouihi næha m nærmama sæmæme kamheitenhi Kristo mæ truvehe meivinari ia Jerusalem.

Josef mine Meri krouærig rouevæn fwe Nasaret

³⁹v Næpin Josef mine Meri krino pam narimnari me næha Loa sævæi lærimænu rini, krouærig rouevæn fwe tønæ Kalili ia taon sævænrau Nasaret. ⁴⁰w Nænæ iækunouihi næha rapwinari. Nipwran ruvehe mamskai. Nukurænien sævænhi rautæ pehe. Ia næpin me Kumwesæn ramækwein amasan iræ.

Iesu rimætæmaruæ mævæn fwe Jerusalem

⁴¹x Ia nuk me pam tata mine mama sævæi lesu krauesi pen naræien sævæi nækur Isrel, rauevæn fwe Jerusalem næpin kamho næveginien asori næha Pasova. ⁴²Næpin lesu sævænhi nuk twelef, hæutæ pen fwe ikin ræmwhen kamho ia nuk me pam. ⁴³y Næpin hæno pam næveginien asori næha, nærmama me kamhærærig mamhævæn fwe imwænraha me, mætæ tæmaruæ næha lesu ramo a fwe Jerusalem. Sævænhi tata mine mama krouereirei. ⁴⁴z Rerînrau ramrhi mæ ramavæn iræha nærmama sæmæme kamhærærig mamhævæn fwe imwænraha. Ia næpin pekîn

†**2:36-37** Aser in kwænækwus riti sævæi nækur Isrel.

r**2:32** Aes 42:6, 49:6, Aes 52:10

s**2:34** Aes 8:14, Mat 21:42, 1Kor 1:23, 1Tes 2:8 t**2:36-37** 1Tim 5:5

u**2:38** Aes 52:9 v**2:39** Mat 2:23 w**2:40** Luk 1:80, 2:52

x**2:41** Eks 12:24-27, Eks 23:14-17, Dut 16:1-8 y**2:43** Eks 12:18

kamhəuvən iaminhi, nənə irau krīnauətui in ia kwənəkwas səvənrau mine nərmama səməme krouukurən amasan irəha. ⁴⁵Nəpin krouəpwəh nətəien lesu, krouərərig, rouevən fwe Jerusalem, rouətui in. ⁴⁶Nəpin kahar rukurau, nənə krouətə in fwe ia nəkwai nimwə səvəi Kumwesən. Raməkure ia kurkwai nahatən me səvəi nəkur Isrel, mamətərig irəha, maməres irəha nəresien me nepwin. ⁴⁷Nərmama me pam səməme kamhətərig in, nənimenraha rier tī nəri nə mə lesu ramərai pen amasan nīpwrai nəgkiariien mīnraha, mukurən amasan nari. ⁴⁸Nəpin tata mine mama səvənhi krouətə in, irau mwi nənimenrau rier. Nənə mama səvənhi rini pen tukwe in mə, “Nərik, rəfo iko iaminhi irə ia kimrau? Ətə ro! Kimrau tata səim iarouətui əmisə ik, rouhekir pik.”

⁴⁹Miregi lesu rini pen tī nirau i mə, “Rəfo kimirau irouətui iou? Rosi iroureirei mə takaməkeikei marə ia nəkwai nimwə səvəi Tata səiou?”[‡] ⁵⁰Mətə irau kroureirei nīpwrai nəgkiariien nəha lesu rani pen tī nirau i.

⁵¹^aKurirə irə lesu reiwaiu mevən fwe ia Nasaret irəhar mīnrau, mamsiai irau. Ia nəpin me mama səvənhi rerin ramrhi narimnari me nəha, mamətərig tukwe. ⁵²^bNənə lesu nīpwrən mine nukurənien səvənhi krouvehe rouasori. Kumwesən mine nərmama kamhəkwein amasan irə.

Jon Paptaes raməvisau fwe ia kwopun akwesakwes ikin

3 Taepirias Sisa, kig səvəi nəkur Rom, rīnərimənu raka nuk fiftin. Ia nəpin nəha Ponjes Paelat in iəmə Rom sə ramərimənu ia tənə Jutia. Herot in iəmə Rom sə ramərimənu ia tənə Kalili. Piəvi Herot nəghin nə Filip in iəmə Rom sə ramərimənu ia kwopun mi nəha kəru Ituria mine Trakonaetas. Lisantias in iəmə Rom sə ramərimənu ia Apilin. ²^cAnas mine Kaeafas irau iəmə Isrel mi sə krauvehi wok səvəi pris asori anan ia Jerusalem. Nəpin irau krouvehi wok nəha, Kumwesən rəgkiari m Jon tini Sekaraea ia kwopun akwesakwes ikin. ³^dNənə Jon revən ia kwopun me pam ipaka tī nui aris Jotan, mamini irapw tī nərmama mə, “Kimiaha tihaməkeikei mhərərig ia noien ərəha me səkimiaha, mho paptaes, nənə Kumwesən trəpwəh nərpwinien noien ərəha me səkimiaha.” ⁴Nəri nəha ramesi pen nəgkiariien i kimərai pen ia nəkukuə səvəi Profet Aesea. Rini mə,

“lərmama riti raməkwein əpwəmwis ia kwopun akwesakwes ikin mamini mə, ‘Kimiaha tihaməkeikei mhəpərhi suatuk səvəi lərimənu səkitaha, mhəmri atukwatukw suatuk ouihi me səvənhi.

⁵Nəkwətənə me pam tukərhavən irəha.

Təkuər me mine nahakw me tukuvehi irapw pam irəha.

[‡]**2:49** Suatuk riti mwi tī nīnien nəgkiariien i in i mə “Rosi kimirau iroureirei mə takaməkeikei mamə wok səvəi Tata səiou.”

^z**2:49** Jon 2:16 ^a**2:51** Luk 2:19

^b**2:52** 1Saml 2:26, Prov 3:4, Luk 1:80 ^c**3:2** Luk 1:80

^d**3:3** Wok Me 13:24, 19:4

Suatuk ikou me tuko irəha həuvehe mhatukwatukw.

Suatuk me kamhapətiapəti tukeipeni irəha p̄wəh həuvehe mhəpw̄iə,

⁶nənə nərmama me pam tuhətə suatuk sə Kumwesən truvehimiru nərmama me irə.”

⁷eNərmama həpik həuvən t̄i Jon mə tro paptas ia nirəha. In rani pen t̄i nirəha i mə, “Kimiaha hiəmwhen ia snek me kamhahi əpune nərmama. Kumwesən niemaha rəpi. Ripko mhə tui in trərpwin noien ərəha me səkimiaha. Sin r̄ini pehe tukumiaha i mə tihap raka irə?

⁸fKimiaha tihəməkeikei mho noien amasan me trahatən pen mə kimiaha hiənəpwəh pərhien noien ərəha me səkimiaha. Rərəha kimiaha tihəni pen tukumiaha me i mə Epraham in kaha səkimiaha. Iakani pehe tukumiaha i mə Kumwesən rukurən nuvehien kəruətərei me i, mo nipwnəti Epraham me ia nirəha. ⁹gIn r̄inərpwi pen raka paha səvənhi ia nuai nei me na trər̄ai. Nei me pam səməme həpkukuə mhə nukwai nei amasan in trər̄ai əmwesi, mousə pen irəha ia napw.”

¹⁰Nərmama me nəha hərəs pen Jon i mə, “Nəfe nəha kimaha taho?”

¹¹M̄iregi Jon r̄ini pen t̄i nirəha i mə, “Iərmama karkahu səvənhi kəru traməkeikei muvehi pen riti m iərmama karkahu səvənhi riwən. Iərmama nəveginien sənəni rasori traməkeikei mo mwi iam̄inhi masitu ia iərmama nəveginien sənəni riwən.”

¹²hIa nəp̄in nəha nərmama nepwin səməme kaməroku pen takis m̄inraha irəha mwi həuvehe mə Jon

tro paptas ia nirəha. Irəha həni pen tukwe in mə, “lahatən, nəfe nəha kimaha taho?”

¹³M̄iregi Jon r̄ini pen t̄i nirəha i mə, “Kimiaha tihəpwəh nuvehien mane rəpi raka sə kiməni mə tihəuvehi.”

¹⁴Naruagən me nepwin irəha mwi hərəs pen Jon i mə, “Nənə kimaha, kimaha taho nəfe?”

M̄iregi Jon r̄ini pen t̄i nirəha i mə, “Kimiaha tihəpwəh nəkeikeien nərmama mheikuə ia nirəha mə tiho nəmisəien m̄inraha tr̄ini m̄inua həpkuvei pehe mhə mane m kimiaha. Rer̄imiaha traməkeikei magien t̄i nərəkuien səkimiaha.”

¹⁵Ia nəp̄in nəha nərmama me kamheitenhi mə Jon tro nari riti. Nərmama me pam rer̄inraha rari mə rosi Jon in Kristo, iəmə nəha Kumwesən r̄iməni mə trər̄hi pehe i. ¹⁶iMətə Jon r̄ini pen t̄i nirəha i mə, “lou iakamo paptas ia kimiaha ia nui, mətə iərmama səvənhi niskaiien rasori məpi raka iou, in nə rauvehe kurirə ia nirak. lou iapkamwhen mhə mə tak̄ifi raka nəkwus ia səvənhi put. In tro paptas ia kimiaha ia Nənimwin Ikinan m̄ine ia napw. ¹⁷Fok səvənhi, in rarukwi utə nuni nari me irə r̄inmak raka ia rəḡin, na tr̄irukwi utə nuni nari me səvənhi irə t̄i nuaiien nunin m̄ine tek̄in. In tr̄ipeki nuni nari me sə ramasan mevən ia nimwə səvənhi sə ramoeite nəveginien ik̄in, mətə tek̄in sə rərəha in tr̄ih̄iai pen napw irə, napw sə tr̄ipk̄ifwə mhə.” ¹⁸Ia nəgkiariien me rip̄ik mwi Jon raməvisau irapw nəgkiariien amasan m nərmama, mamousari mə tro irəha hərərig ia noien ərəha me səvənraha.

^e3:7 Mat 12:34, 23:33 ^f3:8 Jon 8:33,39 ^g3:9 Mat 7:19

^h3:12 Luk 7:29 ⁱ3:16 Wok Me 13:25

¹⁹Jmætə ia nəp̄in nəha Herot, iəmə Rom sə ramərimənu ia tənə Kalili, rakres pran səvəi piəvni. Prən nəha nəgh̄in nə Herotias. Jon rəgkiari m Herot, m̄ini mə noien nəha m̄ine noien me r̄ip̄ik mwi Herot r̄ino hərəha. ²⁰Nənə Herot rarə makutan pen mwi nərhəhaien riti mwi ia nərhəhaien me nəha səvənhi, mu-vehi puvnimwə Jon ia kalapus.

Jon ro paptas ia lesu

²¹Nəp̄in Jon ramo paptas ihi ia nərmama, ro paptas mwi lesu. Ia nəp̄in nəha lesu raməfwaki, mətōni kəpuapen rək wag, ²²kNən̄imw̄in Ikinan rosi mak inhər̄ip̄w reiwaiu pehe məkure irə, nənə reri Kumwesən ruku pen ia neiai, m̄ini mə, “Ik nərik keikei. Rerik ragien tukw ik.”

Kaha me səvəi lesu Kristo

²³Nəp̄in lesu r̄inamostat wok səvənhi, wok səvəi nəvisauien, nuk səvənhi rəmwhen ia toti. Nərmama me rer̄inraha ramr̄hi mə in t̄ini Josef.

Josef in t̄ini Heli.[¶]

²⁴Heli in t̄ini Matat. Matat in t̄ini Livae.

Livae in t̄ini Melki. Melki in t̄ini Janae.

Janae in t̄ini Josef. ²⁵Josef in t̄ini Matatias.

Matatias in t̄ini Amos. Amos in t̄ini Neham.

Neham in t̄ini Esli. Esli in t̄ini Nangae.

²⁶Nangae in t̄ini Mahat. Mahat in t̄ini Matatias.

Matatias in t̄ini Semein. Semein in t̄ini Josek.

Josek in t̄ini Jota. ²⁷m̄Jota in t̄ini Joanan.

Joanan in t̄ini Resa. Resa in t̄ini Serupapel.

Serupapel in t̄ini Sealtiel. Sealtiel in t̄ini Neri.

²⁸Neri in t̄ini Melki. Melki in t̄ini Ati. Ati in t̄ini Kosam. Kosam in t̄ini Elmatam.

Elmatam in t̄ini Ere. ²⁹Ere in t̄ini Josua.

Josua in t̄ini Elieser. Elieser in t̄ini Jorim.

Jorim in t̄ini Matat. Matat in t̄ini Livae.

³⁰Livae in t̄ini Simeon. Simeon in t̄ini Juta.

Juta in t̄ini Josef. Josef in t̄ini Jonam.

Jonam in t̄ini Eliakim. ³¹n̄Eliakim in t̄ini Melea.

Melea in t̄ini Mena. Mena in t̄ini Matataha.

[¶]**3:23** Sətoni mə Matiū in mwi r̄imərai pen kwənək̄wus səvəi lesu ia nəkukuə səvənhi (Mat 1:1-17), mətə kwənək̄wus nəha Matiū r̄imərai ropə ia kwənək̄wus i Luk r̄imərai. Kwənək̄wus mi nəha kroupkəmwhen mhə t̄i nəri nə mə Matiū rostat ia Epraham mauvehe mamesi pen kwənək̄wus səvəi Kig Tevit m̄ine t̄ini nəgh̄in nə Solomon, mətə Luk rostat ia lesu mam-rərig mamesi pen kwənək̄wus səvəi Kig Tevit m̄ine t̄ini nəgh̄in nə Natan. Rosi Luk in rani kwənək̄wus səvəi Meri, mətə Matiū in rani kwənək̄wus səvəi Josef. Mə n̄ip̄ərhienien Luk rani kwənək̄wus səvəi Meri, suatuk riti mwi t̄i n̄inien kwəti nəgkiariien ia vas 23 in i mə: “Nərmama me rer̄inraha ramr̄hi mə in t̄ini Josef, mətə rekəm. In t̄ini Meri. Tata səvəi Meri in Heli.”

3:19 Mat 14:3-4, Mak 6:17-18   **3:22** Jon 1:32, Mat 17:5, Luk 9:35

3:23 Luk 4:22, Jon 6:42   **3:27** 1Kron 3:17,19, Esra 3:2

3:31 2Saml 5:14

Matataha in t̄ini Natan. Natan in t̄ini Kig Tevit.

³²Kig Tevit in t̄ini Jese. Jese in t̄ini Opet.

Opet in t̄ini Poas. Poas in t̄ini Salmon.

Salmon in t̄ini Nason. ³³°Nason in t̄ini Aminatap.

Aminatap in t̄ini Atmin. Atmin in t̄ini Arni.

Arni in t̄ini Hesron. Hesron in t̄ini Peres.

Peres in t̄ini Juta. ³⁴Juta in t̄ini Jekop.

Jekop in t̄ini Aesak. Aesak in t̄ini Epraham.

Epraham in t̄ini Tera. Tera in t̄ini Nehor.

³⁵Nehor in t̄ini Serug. Serug in t̄ini Rehu.

Rehu in t̄ini Pelek. Pelek in t̄ini Epar.

Epar in t̄ini Sela. ³⁶°Sela in t̄ini Kaenan.

Kaenan in t̄ini Apaksat. Apaksat in t̄ini Sem.

Sem in t̄ini Noa. Noa in t̄ini Lamek.

³⁷Lamek in t̄ini Metusela. Metusela in t̄ini Inok.

Inok in t̄ini Jaret. Jaret in t̄ini Mahalalel.

Mahalalel in t̄ini Kenan. ³⁸°Kenan in t̄ini Enos.

Enos in t̄ini Set. Set in t̄ini Atam.

Atam in t̄ini Kumwesən.

Setan rəmwur mə tro Iesu r̄imwei ia nərəhaien

4 Nəp̄in Iesu rəpwəh nui aris Jotan mə tr̄ir̄er̄ig mevən ia tənə Kalili, rer̄in rukuər ia Nən̄imw̄in Ikinan. Nən̄imw̄in nəha riri pen in revən fwe ia kwopun akwesakwes ik̄in. ² Ia kwopun nəha Setan rəmwur nəp̄in foti mə tro Iesu r̄imwei ia nərəhaien.

Ia nəp̄in nəha Iesu rəpwəh nən̄ien nari. Nəp̄in foti me nəha həuwehe mhəukurau pam, nənə in r̄iregi nukumhə r̄inahi.

³ Nənə Setan r̄ini pen tukwe in mə, “Tr̄ini m̄inuə ik T̄ini Kumwesən pər̄hien, ni pen t̄i kəpwier i mə tru-vehe mo nəveginien irə.”

⁴ r̄M̄iregi Iesu r̄ini pen tukwe in mə, “Kim̄erai pen ia Nəkukuə Ikinan mə, ‘l̄ərmama tr̄əpwəh n̄im̄ir̄uien ia nəveginien əpa.”

⁵ Ia nəp̄in nəha Setan ruvehi Iesu mutə mahatən n̄itətə me pam kig me kamhər̄imənu ia n̄irəha ia təkure t̄iprənə i, ⁶ s̄nənə m̄ini pen tukwe in mə, “Takuvei pehe nasor̄ien mik ik̄ər̄imənu ia n̄itətə me pam nəha. Nautə amasan me pam ia n̄irəha tuho s̄əim ia n̄irəha.

Nautə me nəha hənəm̄ak raka ia r̄əḡik. Iakukurən nuvei penien m̄ sin n̄əgh̄in iakokeikei mə takuvei pen min. ⁷ Ro iam̄inhi irə tr̄ini m̄inuə ik̄isiai iou, m̄in̄im̄wi nukurhum mi ia nən̄imek, narim̄nari me pam nəha tuhəuwehe m̄ho s̄əim irə.”

⁸ t̄M̄iregi Iesu r̄ini pen tukwe in mə, “Kim̄erai pen ia Nəkukuə Ikinan mə, ‘Tik̄isiai l̄ər̄imənu Kumwesən s̄əim, m̄in̄im̄wi nukurhum mi ia nən̄imen. In əpa nə tiko nəkw̄an.”

⁹ Ia nəp̄in nəha Setan ruvehi Iesu mevən fwe ia Jerusalem, mukurei pen in ia kwopun riti irən̄hə anan ia təkure nimwə s̄əvəi Kumwesən, nənə m̄ini pen tukwe in mə, “Tr̄ini m̄inuə ik T̄ini Kumwesən pər̄hien, ivə irapw ia kwopun i. ¹⁰ Kim̄erai pen ia Nəkukuə Ikinan mə,

‘Kumwesən tr̄ini pen t̄i nagelo me s̄əvənhi

s̄əvənhi

°3:33 Jen 29:35   °3:36 Jen 11:10-26   °3:38 Jen 4:25-5:32

r̄4:4 Dut 8:3   s̄4:6 Mat 28:18   t̄4:8 Dut 6:13-14

mə irəha tuhaməkeikei mhətui
 amasan tukw ik,
¹¹mhəuvehi utə ik ia rəginraha,
 kamo ikouini n̄isum ia kəruətərei
 riti.”

¹²^uM̄iregi lesu r̄ini pen tukwe
 in mə, “Nəkukua Ikinan rani mə,
 ‘Tikəpwəh neipweipwiiien lərimənu
 Kumwesən səim.”

¹³^vSetan ramosari iam̄inhi irə
 mə tro lesu r̄imwei ia nərəhaien me
 nəha. Nəp̄in ro sampam, rəpwəh
 lesu mamevən mə t̄i nəp̄in riti ru-
 vehe mwi tukwe.

lesu r̄inaməvisau ia tənə Kalili

¹⁴Kurirə irə lesu r̄irərig,
 mevən ia tənə Kalili, niskaiien
 səvəi Nən̄imw̄in Ikinan rarə irə.
 Nəgkiariien sə raməvisau in ruvir̄is
 mevən ia kwopun me pam ia
 tənə nəha. ¹⁵Nənə in ramahatən
 nər̄mama ia nəkwai nimwəfwaki
 me səvəi nəkur Isrel. Nər̄mama me
 pam kamhəuvehi utə nəghin.

Nəkur Nasaret həpk̄isiai mhə lesu

¹⁶Nənə lesu ruvehe ia Nasaret,
 kwopun nəha in r̄iməpw̄inari ik̄in. Ia
 Sapat in ruvnimwə ia nimwəfwaki
 səvəi nəkur Isrel rəmwhen ramo ia
 Sapat me pam, mər̄er mə trəvsini
 irapw Nəkukua Ikinan. ¹⁷Nənə iər-
 mama riti ruvehi nimwai nəkukua
 nəha k̄inərfe kirai pen nəgkiariien
 səvəi Profet Aesea irə, muvehi mu-
 vei pen m lesu. Nənə lesu ru-
 vehi m̄ivi atukw i, mətui mətōni
 kwopun k̄imər̄ai pen nəgkiariien i
 r̄ini iam̄inhi irə m̄inua:

¹⁸“Nən̄imw̄in səvəi lərimənu ra-
 marə ia nirak,

t̄i nəri nə mə in ruvər̄fi raka iou
 mə takaməkeikei m̄ini irapw
 nəgkiariien amasan t̄i nər̄mama
 nautə səvənraha riwən.

In rər̄hi pehe iou iakuvehe mə tak̄ini
 irapw iam̄inhi irə mə, ‘Kimi-
 aha səməme hiamarə ia kala-
 pus takeivinari ia kimiaha,
 nənə səməme nən̄imemiaha r̄ifwə
 tako kimiaha hiətui mhətə nari.’
 In rər̄hi pehe iou iakuvehe mə
 takeivinari ia nər̄mama
 səməme kamometə irəha,

¹⁹nənə m̄ini irapw
 mə nuk nəha lərimənu truvehim̄iru
 nər̄mama me səvənhi irə
 ruvəuvehe.”

²⁰Nəp̄in lesu rəvsini irapw pam
 nəgkiariien nəha, rəs̄isəg nəkukua,
 muvei pen m̄ine iər̄mama sə
 ramətui t̄i nəkukua me, nənə
 məkure. Nər̄mama me pam ia
 nəkwai nimwəfwaki nəha səvəi
 nəkur Isrel nən̄imenraha revən
 tukwe. ²¹Nənə lesu r̄ini pen t̄i
 nirəha i mə, “Nəgkiariien i ia
 Nəkukua Ikinan kimiaha hiamregi
 ipwet i ruvəuvehe muvəukua.”

²²^wNər̄mama me pam nəha
 haməni amasan lesu. Irəha
 hamərkərinari ia nəgkiariien
 amasan me səməme kamhəuku
 pen ia tər̄hun. Mətə kurirə h̄eni mə,
 “Rosi a mə t̄ini Josef nəha uə?”

²³^xM̄iregi lesu r̄ini pen t̄i nirəha i
 mə, “Iakregi kimiaha hiokeikei mə
 t̄ihəni pehe tukw iou i nəgkiariien
 i kani rer̄in mə: ‘Tokta. Tikukup-
 wən muvehim̄iru atukw a ik pwəh
 k̄imaha iahəni n̄ipər̄hienien ia ni-
 ram.’ Rosi nəgkiariien riti mwi k̄imi-
 aha t̄ihəni pehe tukw iou i in i
 mə, ‘N̄imtət̄ien me nəha k̄imaha ia-

^u4:12 Dut 6:16, 1Kor 10:9 ^v4:13 Hip 2:18, 4:15

^w4:22 Luk 3:23, Jon 6:42 ^x4:23 Mat 4:13, Jon 2:12

hamregi ikino fwe ia taon naha Kapaneam, ramasan me iko mwi ia kwopun i imwam.”

²⁴y Iesu rarə mini mwi mə, “lakani nipərhiendien tukumiaha i profet riti nəkur imwəni me ko həkisiai mhə in. ²⁵z Mətə pərhiien iakani pehe tukumiaha i fwe kupwən ia nəpən səvəi Profet Elaeja nipran me həpik səməme nərman me səvənraha hemhə mhəpwəh irəha kamharə ia tənə Isrel. Nesən ripkauər mhə nuk kahar məkwə sikis nukumhə asori ruvehe mahi nərmama pam ia tənə naha ²⁶a mətə Kumwesən ripkərhi pen mhə Elaeja mə trasiitu ia nirəha riti. In rərhi pen in revən əpa fwe ia rukwənu naha Jerefat ia tənə Saeton mə trasiitu ia pran riti sə iərman səvənhi remhə məpwəh in. ²⁷b Kurirə irə ia nəpən səvəi Profet Elisa nərmama həpik səməme nemhəien skai ro tekinraha kamharə ia tənə Isrel. Mətə Elisa ripko mhə irəha riti ruvehe məmher. In ro Neman əpa iəmə Siria ruvehe məmher.”

²⁸Nəpən nərmama me ia nəkwai nimwəfwaki həregi nəgkiariien me naha, irəha pam niemaha rəpi irəha. ²⁹Həskəmter, mhəkwtəmhiri Iesu, mhəsua in, mhəier ia taon səvənraha, mhəuvən ia nipəsegi təkuaər sə həno taon səvənraha ikin mə tuhəsua irapw i. ³⁰Mətə Iesu ravən amasan a ia kurkwanraha, mamevən.

Iesu rəkoui irapw nənimwən ərəha ia iərmama riti

³¹c Iesu reiwaiu mevən ia Kapaneam taon riti ia tənə Kalili,

nənə ia Sapat ramahatən nərmana. ³²d Irəha həkəri asori nari ia nahatənien səvənhi, ti nəri nə mə nəgkiariien səvənhi niskaiien səvəi Kumwesən ramarə irə.

³³e Iərmama riti ia nəkwai nimwəfwaki naha səvəi nəkur Isrel nənimwən ərəha ramarə irə. Iərmama naha rəkweın əpwəmwis mini mə, ³⁴f “Iesu iəmə Nasaret! Ikuvehe mə tiko nəfe ia kimaha? Ikuvehe mə tikouraha kimaha uə? Iakukurən ik. Ik iəmə ikinan səvəi Kumwesən.”

³⁵Mətə Iesu rinise nənimwən ərəha naha, mini mə, “Əpwəh nəgkiariien, mier ia iərmama i.” Iəremhə ro iərmama naha rəmwei ia kurkwanraha, mier irə, məpwəh nourahaiien in.

³⁶Nərmama me nənimenraha rier. Həni pen ti nirəha me i mə, “Nəfe i nəgkiariien? Iəmə i rauvehi nasoriien mine niskaiien sə ruku pen ti Kumwesən, məgkiari m nənimwən ərəha me mə tuhəier ia iərmama, nənə irəha həier.”

³⁷Kurirə nəgkiariien kani ia Iesu rier mevən ia kwopun me pam ia tənə naha.

Iesu romasan nərmama həpik səməme kamhemhə

³⁸Iesu rərer, mier ia nimwəfwaki naha səvəi nəkur Isrel, mevən muvniwə ia nimwə səvəi Saemon. Kaka pran səvəi Saemon ramemhə, maməkwiei fifa. Nənə irəha həkəri pen m Iesu tukwe. ³⁹Iesu revən mərer pen ipaka ti prən naha ia kwopun ramapri ikin, minise nemhəien, nənə nemhəien

y4:24 Jon 4:44 z4:25 1King 17:1,7, 1King 18:1

a4:26 1King 17:8-16 b4:27 2King 5:1-14 c4:31 Luk 4:23

d4:32 Mat 7:28-29, Jon 7:46 e4:33 Mat 8:29, Luk 8:28 f4:34 Jon 6:69

raraka irə. Təkwtəkwuni a prən nəha riskəmter, minasui raka nəveginien sənənraha.

⁴⁰Nəpɪn meri ruvəivə, nərmama pam kamhəuvehi irəha me nepwɪn səməme nemhəien me səpəmsəpə kamharə ia nirəha, həuvehi irəha, mhəuvehe tɪ lesu. Nənə lesu rəmrutə rəgɪn mi ia nirəha kuatia kuatia, mo irəha pam həuvehe mhəsənɪn. ⁴¹^gNəremhə me mwi həier ia nərmama həpɪk, mamhəkwein əpwəmwis mə, “Ik Tɪni Kumwesən!” Mətə lesu rɪnise irəha mə tuhəpwəh nəgkiariien, tɪ nəri nə mə irəha həukurən in mə in Kristo.

**lesu raməvisau fwe ia
nəkwai nimwəfwaki me
səvəi nəkur Isrel**

⁴²Nəpɪn rɪnamran, lesu rier mevən ia kwopun riti sə nərmama həiwən ikɪn. Nənə nərmama kamhətui in. Nəpɪn hətoni, hokeikei mə tuhənise in mə trəpwəh nəpwəhien irəha. ⁴³^hMətə in rɪni pen tɪ nirəha i mə, “Takaməkeikei mevən ia taon me nepwɪn mwi, məvisau irapw nəgkiariien amasan sə raməgkiari ia nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə. In i wok Kumwesən rɪnərhi pehe iou tukwe.” ⁴⁴ⁱRo pen lesu revən maməvisau ia nəkwai nimwəfwaki me səvəi nəkur Isrel ia tənə Jutia.

**lesu rəkwein nərmama
nepwɪn mə tuhəkurirə in**

5^jNəpɪn riti, nəpɪn lesu ramərər ia nɪkare nui asori nəha Kenesaret, nərmama həpɪk housəsɪmwɪn pen irəha ipaka

tukwe mə tuhətərig nəgkiariien səvəi Kumwesən. ²Nənə lesu rətəni nitətə ouihi kəru krouəmak ia nɪkare nui. Nərmama səvəi niviien nəmu me hənəpwəh irau, mamhaikuas ia net me səvənraha. ³Nitətə ouihi mi nəha riti səvəi Saemon. lesu rəputə irə, məres pen Saemon mə trarhɪr i pwəh ruveraha ouihi kwopti. Nənə lesu rəkure ia nəkwai nitətə ouihi nəha, minamahatən nərmama.

⁴Nəpɪn rəgkiari pam, mɪni pen tɪ Saemon i mə, “Kɪmɪaha tihəsue mhəuvən ia kwopun əmwhenɪmw, merukw irapw net me səkɪmɪaha, mhəvi nəmu me nepwɪn.”

⁵^kMiregi Saemon rɪni mə, “lərimənu. Kɪmaha iahəmwur meste rɪran mhəpkuvi mhə nəmu riti. Mətə tɪ nəri nə mə ikani pwəh iakevən mwi mherukw irapw net me səkɪmaha.”

⁶Nəpɪn irəha həuvən mho iamɪnha irə, nəmu me həuvən pik ia net me səvənraha. Tɪ nəri nə mə nəmu me həpɪk anan net me səvənraha hənəmək w əmsəmweris. ⁷Irəha həkwein nərmama səməme kamhəvi pəri nəmu me irəha mɪnraha fwe ia nitətə ouihi əpə mə tuhəuvehe mhasitu. Irəha həuvehe, hərki pen nəmu me ia nitətə ouihi mi səvənraha rukuər. Ipaka nitətə ouihi mi krouəmwhenɪmw.

⁸Nəpɪn Saemon Pita rətəni, rɪnɪmwɪ nukurhun mi ia nəmri lesu, mɪni mə, “lərimənu. Evən isipwɪn tukw iou. lou iəmə ərəha i.” ⁹Pita rəgkiari iamɪnhi irə tɪ nəri nə mə in mɪne nərmama me ia nəkwai nitətə ouihi səvənhi hətə nəmu

⁹4:41 Mat 8:29, Mak 3:11-12   ^h4:43 Luk 8:1   ⁱ4:44 Mat 4:23

^j5:1 Mat 13:1-2, Mak 3:9-10, 4:1   ^k5:5 Jon 21:3-8

me naha havi, mhætoni hæþik anan. Nænimenraha rier. ¹⁰ Nænæ Jemes mine Jon, tîni Sepeti mi sæ kamharævi pæri næmu iræhar Saemon, næmrînrau mwi rier.

Mætæ lesu rîni pen tî Saemon i mæ, "Tikæpwæh nehækirien. Ik iærmama sævæi niviien næmu, mætæ tækwækwuni naha mamevæn tikuvi nærmama." ¹¹ Nænæ iræha havi pærei nitætæ ouihi mi naha, mhæpwæh pam narimnari me sævænraha, mhækuriræ lesu.

lesu ro iærmama riti nemhæien skai ro tekîn ruvehe mæsanîn

¹² Næþin riti lesu revæn ia taon riti. Iærmama riti ruvehe nemhæien skai ramo tekîn mamouraha nipwran me pam. Næþin rætoni lesu, rîmwei minîmwi irapw nænimen ia tîprænæ, mamase in mæ, "Iærimænu. Mæ rerim ragien, ko iko iou ikæmher?"

¹³ Nænæ lesu rosæ pen rægin, mirapi in, minî mæ, "Rerik ragien. Tiko mæmher." Tækwækwuni a næmhien raraka ia iærmama naha.

¹⁴ Nænæ lesu rînise in, minî mæ, "Tikæpwæh niniien næfe iakino mik tî iærmama riti, mætæ tikevæn atukwatukw tî pris pwæh in rætoni nipwram mæ ræmher. Tikuvei pen næfe m Kumwesæn sæ Moses rîmæni. Nærmama me tuhætoni hæukuræn mæ nemhæien i ruvæiwæn ia nipwram."

¹⁵ Mætæ nægkiariien sæ ramævisau lesu rier mevæn mwi ia kwopun me. Nænæ nærmama hæþik anan hæuvehe ia kwopun kuatia mæ tuhætærig in, mhæuvehe mwi mæ truvehi raka nemhæien me sævænraha, mo iræha hæuvehe mhæsanîn. ¹⁶ Mætæ ia næþin me lesu ramier mamevæn

ia kwopun me nærmama hæiwæn ikin mamæfwaki.

lesu ro iærmama riti nisun mi krouemhæ ruvehe mæsanîn

¹⁷ Næþin riti lesu ramahatæn nærmama me. Farisi me mine nahatæn me sævæi Loa kamhækure mamhætærig in. Iræha hæmæier ia Jerusalem mine rukwænu me ia tænæ Kalili mine tænæ Jutia mhæuvehe. Niskaiien sævæi Kumwesæn ramaræ ia lesu, nænæ in ramo nærmama sæmæme nemhæien ramaræ ia niræha hæuvehe mhæsanîn. ¹⁸ Ia næþin naha nærmama nepwin hæuvehi iærmama riti ramapri ia nimæhan sævænhi nisun mi krouemhæ. Hokeikei mæ tuhæuvehi, mhæuvnimwæ, mhæmri pen in ia næmri lesu, ¹⁹ mætæ hæpkætæ mhæ suatuk riti tî næri næ mæ nærmama hæþik anan. Ro pen iræha hæputæ ia tækure nimwæ, mho ruei nimwæ riti, mhæuvehi irapw iærmama naha irau nimæhan sæ in ramapri iræ, kroueiwaiu rouæmak ia næmri lesu ia kurkwanraha.

²⁰ Næþin lesu rætæ nahatætæien sævænraha, in rîni mæ, "Iærman. Iakî-nenouenou raka noien æræha me sæim."

²¹ Næþin nahatæn me sævæi Loa mine Farisi me hæregi nægkiariien naha, hænamæres iræha me i mæ, "Sin i iærmama i rani æræha Kumwesæn iamînhi? Kumwesæn æpa rukuræn nenouenouien noien æræha me. Sin mwi rukuræn noien?"

²² Mætæ lesu ruvæukuræn raka nætærigien sævænraha, minî pen tî niræha i mæ, "Ræfo rerimiaha ramrhi iamînhi? ²³ Nægkiariien

¹5:10 Mat 13:47   ^m5:11 Mat 19:27   ⁿ5:14 Lev 14:1-32

^o5:16 Mak 1:35   ^p5:20 Luk 7:48   ^q5:21 Luk 7:49, Aes 43:25

mi sə pəku nəha rīməru tukw iou ti nīniiēn ti iərmama i nisun mi krouemhə: nəgkiariiēn i mə, 'lakīnenouenou raka noien ərəha me səim,' uə nəgkiariiēn i mə, 'Ərer mavən'? ²⁴ 'Mətə iakokeikei mə kīmiaha tihəukurən mə iou, ləməti lərmama, iakauvehi nasoriiēn ia ti prənə i. lakukurən nenouenouiēn noien ərəha me.' Nənə lesu rīni pen ti iərmama sə nisun mi krouemhə mə, "lakani pehe tukw ik i mə ərer, muvehi nīməhan səim, mavən mamevən fwe imwam."

²⁵ Təkwətəkwuni a iərmama nəha rərer ia nəmriŋraha, muvehi nīməhan səvənhi, mamevən fwe imwəni, maməgnəgini Kumwesən.

²⁶ Nərmama me pam hətoni, həhekir. Nənimenraha rier. Həuvehi utə nəghi Kumwesən, mamhəni mə, "Kwa kitaha i sənətoni narimnari me nepwīn ipwet rusəpə."

lesu rəkwein Livae mə trukurirə in

²⁷ Kurirə irə lesu rier mətoni iərmama riti sə kamərəku pen takis min. Nəghin nə Livae. Raməkure ia nimwə kamərəku pen takis ikin. lesu rīni pen tukwe in mə, "Kurirə iou." ²⁸ Nənə in rəpwəh narimnari me pam səvənhi, mīskəmter, mukurirə in.

²⁹ Kurirə irə Livae ro nəveginien asori ia nəkwai nimwə səvənhi sənəi lesu. Nərmama kamərəku pen takis mīnraha mīne nərmama nepwīn mwi həpik kamhəni pəri nari irəha mīnrau. ³⁰ ³⁰ Nənə Farisi me mīne nepwīn mwi ia nirəha nahatən me səvəi Loa rerinraha rīpkagien mhə. Həni pen ti nərmama me səvəi

lesu i mə, "Rəfo kīmiaha hiamani nari kīmiaha nərmama kamərəku pen takis mīnraha mīne nərmama ərəha me nepwīn mwi?"

³¹ Miregi lesu rīni pen ti nirəha i mə, "Nərmama həsanin tuhətui tokta ti nəfe? Mətə nərmama kamhəmhə kamhətui tokta. ³² Iou iapkuvehe mhə mə takəkwein nərmama atukwatukw me, mətə iakuvehe mə takəkwein nərmama ərəha me, mə irəha tuhərərīg ia noien ərəha me səvənraha."

Noien vi ko rīpkuvehe mhə mo kuatia irau noien ivis

³³ Nənə irəha həni pen ti lesu i mə, "Nəpīn rīpik nərmama me səvəi Jon Paptaes həpwəh naniiēn nari ti nəfwakiiēn. Nərmama me səvəi Farisi me irəha mwi kamho iamīnhi. Mətə rəfo səim me nərmama me kamhəvegin mamhənimwi?"

³⁴ ³⁴ Miregi lesu rīni pen ti nirəha i mə, "Nərmama ia nəveginien kamo ti narə viien səvəi iərman mīne pran tuhaməkeikei mhani nari, mamhagien, ti nəri nə mə iərman sə rīpkarə vi a irau pran səvənhi ramarə irəha mīnraha. Rīpkatukwatukw mhə mə tihəkeikei mīnraha mə tuhəpwəh naniiēn nari ia nəpīn nəha. ³⁵ Mətə rīpkuvehe ia nəpīn sə tukuvehi raka iərman sə rīpkarə vi a irau pran səvənhi rīpkarə mhə mwi irəha mīnraha. Ia nəpīn nəha irəha tuhəpwəh naniiēn nari."

³⁶ lesu rīni mwi nusipekinien riti ti nirəha i mə, "lərmama riti riwən ko reitehi raka nīpəri tīnari vi mītiri tukuahag ia ruei tīnari ivis. Trīni mīnuə ro iamīnhi irə, trouraha tīnari vi səvənhi, nənə nīpəri tīnari

vi ko ripkripin amasan mhə ia tinarari ivis səvənhi. ³⁷ Iərmama riti riwən ko rətəgi pen waen vi ia tiki waen tui me sə kino ia teki nəni. Trini minuə ro iamihhi irə, waen vi trəse tiki waen tui me həsisi mhəpəruə. Nənə tiki waen tui me mine waen vi irau pəri trouərəha. ³⁸ Mətə waen vi tukətəgi pen ia tiki waen vi me. ³⁹ Nənə iərmama riti mwi riwən nəpin rinənimwi raka waen tui rokeikei mə trənimwi waen vi, ti nəri nə mə in rini mə, ‘Sə tui ramasan pik.’”

Iesu in Iərimənu səvəi Sapat

6 ^u Nəpin riti ia Sapat lesu ravən maməpi simwin ia nimeit wit me nepwin, nənə nərmama me səvənhi kamhesi raka tipwe wit me, mamhəveri raka tekinraha ia rəginraha, mamhani kwənunin me. ² ^v Mətə Farisi me nepwin həni mə, “Rəfo kimiaha hiamo noien riti ripkatukwatukw mhə ia Loa səkitaha mə tuko ia Sapat?”

³ ^w Miregi lesu rini pen ti nirəha i mə, “Rosi kimiaha hiəpkəvsini raka mhə ia Nəkukuə Ikinan nəfe Kig Təvit rino fwe kupwən uə? Nəpin nukumhə ramahi in mine nərmama me səvənhi, ⁴ ^x ruvnimwə ia nimwə səvəi Kumwesən, muvehi bred ikinan sə raməmak ia nifatə. Ripkatukwatukw mhə ia Loa səkitaha mə in trəni bred nəha, pris me əpa həkurən naniien. Mətə Kig Təvit rəni, muvei pen mwi m nərmama me səvənhi hani” ⁵ Nənə lesu rini pen ti nirəha i mə, “Iou, ləməti lərmama, iakamərimənu ia Sapat.”

Iərmama riti rəgin rərfe

⁶ Ia Sapat riti mwi lesu ruvnimwə ia nimwəfwaki səvəi nəkur Isrel, mamahatən nərmama. Iərmama riti ia nəkwai nimwəfwaki nəha rəgin rərfe. ⁷ ^y Nahatən me səvəi Loa mine Farisi me kamhətə amasan lesu mə tuhətoni mə trəfo irə mine. Trini minuə romasan iərmama nəha ia Sapat, tuhəni ərəha in tukwe. ⁸ ^z Mətə lesu ruvəkurən raka nətərigien səvənraha, mini pen ti iərmama sə rəgin rərfe mə, “Uvehe, mərəer ia kurkwai nərmama.” Iərmama nəha ruvehe, mərəer ia kurkwənraha.

⁹ Nənə lesu rini pen ti nirəha i mə, “Iakuə takəres kimiaha nari riti. Ratukwatukw ia Loa səkitaha mə ia Sapat tuko noien amasan uə tuko noien ərəha? Ratukwatukw mwi mə tukuvehimiru iərmama uə tukousi əpune in?”

¹⁰ Nəpin lesu rəti ərari mətə pam raka irəha, mini pen ti iərmama sə rəgin rərfe mə, “Tiko mivi atukw rəgin.” Nənə in rivi atukw rəgin. Rəgin ruvehe mamasan mwi. ¹¹ Mətə nərmama me nəha niemaha rəpi pik irəha. Hənaməgkiari minraha me, mamhəres mə tuhəfo ia lesu.

Aposol me səvəi lesu Kristo

¹² Ia nəpin nəha lesu rier mutə ia təkuer riti mə trəfwaki. In rəfwaki m Kumwesən nəpin pekən ia nəpin. ¹³ ^a Nəpin rinamran, rəkwein nərmama me səvənhi, nənə mərpwi rəgin ia nepwin irəha pam twelef, misegi pen nəghinraha mə aposol me. ¹⁴ Nəghinraha me i: Saemon

^u6:1 Dut 23:25

^v6:2 Jon 5:10

^w6:3 1Saml 21:1-6

^x6:4 Lev 24:5-9

^y6:7 Luk 14:1

^z6:8 Luk 5:22, 9:47

^a6:13 Jon 6:70

(iāmə sə lesu risegi pen nəghin sə vi mə Pita), mine Antru piəvi Saemon, mine Jemes mine Jon, mine Filip, mine Patolomiu, ¹⁵ mine Matiu, mine Tomas, mine Jemes tini Alfeas, mine Saemon (iāmə sə kupwən rakurirə ia sēməme haməmwur mə tuhəkoui irapw nəkur Rom), ¹⁶ mine Jutas tini Jemes, mine Jutas Iskariot (iāmə sə ruvei pen lesu ia rəgi nər-mama sēməme haməmwəki in).

**lesu ramahatən
nərmama, mamomasan
sēməme kamhemhə**

¹⁷ Nənə lesu mine nərmama me nəha səvənhi heiwaiu pehe ia təkuer, mamhərer ia kwopun rətəni ikin irəha nərmama həpik mwi səvənhi mine nərmama həpik mwi sēməme haməuku pen ia tənə Jutia mine Jerusalem mine ia nīkare təsi ipaka ti taon mi nəha Taea mine Saeton. ¹⁸ Irəha nəha həuvehe mə tuhətərig lesu, mhəuvehe mwi mə in tro irəha sēməme nemhəien rarə ia nirəha həuvehe mhəsanin. Nənə sēməme nənimwin ərəha me kamhouraha irəha, lesu romasan irəha. ¹⁹ Nərmama me pam hamousari mə tuhərapi in ti nəri nə mə nəgsen raku pen irə, mamō irəha pam həuvehe mhəsanin.

**lesu rəkwein amasan ia
nərmama nepwin, məkwein
ərəha mwi ia nepwin**

²⁰ Nənə lesu rəti pen mamətə nər-mama me səvənhi, mini mə, “Kimiaha sēməme nautə səkimiaha riwən rerimiaha tragien, ti nəri nə mə nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə səkimiaha.

²¹ ^b Kimiaha sēməme nukumhə ramahi kimiaha ipwet mine rerimiaha tragien, ti nəri nə mə tipwimiaha trəsisi.

Kimiaha sēməme hiamasək ipwet mine rerimiaha tragien, ti nəri nə mə kimiaha tiharis.

²² ^c Rerimiaha tragien nəpin nər-mama tuhaməmwəki kimiaha, uə tuhəpkəsəni mhə kimiaha mə kimiaha tihəuvehe mho kuatia kimiaha minraha, uə tuhəni ərəha kimiaha, mhəni nəghimiaha mə kimiaha nəremhə me,

ti nəri nə mə kimiaha nərmama me səiou, lou ləməti lərmama.

²³ Ia nəpin nəha kimiaha tihagien, mho tanis. Nərəkuien səkimiaha rasori fwe ia neiai. Kaha kupwən me səvənraha həno iaminha irə ia profet me.

²⁴ ^d Mətə kimiaha sēməme nautə səkimiaha rasori trərəha anan tukumiaha,

ti nəri nə mə kimiaha hiəuvəu-vehi raka nimiruien səkimiaha sə riməru.

²⁵ Kimiaha sēməme tipwimiaha raməsis ipwet mine trərəha anan tukumiaha,

ti nəri nə mə nukumhə trahi kimiaha.

Kimiaha sēməme hiamaris ipwet mine trərəha anan tukumiaha, ti nəri nə mə kimiaha tihəregi rərəha mhasək.

²⁶ Trərəha anan tukumiaha nəpin nərmama me pam kamhəni amasan kimiaha.

Kaha kupwən me səvənraha həno iaminha irə ia profet eikuə me.”

^b6:21 Rev 7:16-17, Sam 126:5-6, Aes 61:3   ^c6:22 Jon 15:19, 16:2

^d6:24 Jem 5:1

**Iesu r̄ini m̄a n̄armama
s̄av̄enhi tuham̄ekeikei
m̄hokeikei n̄arm̄ap̄a me**

²⁷ “M̄et̄a iou iakani pehe tukumiaha i s̄am̄ame hiam̄et̄ar̄ig ia nirak m̄a kimiaha tiham̄ekeikei m̄hokeikei n̄armama s̄am̄ame ham̄am̄w̄eki kimiaha, n̄an̄a m̄ho noien amasan m̄ n̄armama s̄am̄ame kamho noien ̄ar̄aha m̄ kimiaha. ²⁸ Kimiaha tiham̄ekeikei m̄h̄ek̄wein amasan ia n̄armama s̄am̄ame kamh̄ek̄wein ̄ar̄aha ia kimiaha, n̄an̄a m̄h̄ef̄waki t̄i n̄armama s̄am̄ame kamhomet̄a kimiaha. ²⁹ Tr̄ini m̄inua īarmama riti r̄ep̄wi n̄ikare n̄ikapw̄im, tikuvei pen m̄wi n̄ikaren min. Tr̄ini m̄inua īarmama riti ruvehi raka s̄aim kot, ramasan m̄a ikuvei pen m̄wi karkahu s̄aim min. ³⁰ Tr̄ini m̄inua īarmama riti r̄ares ik nari riti, ikuvei pen min. Tr̄ini m̄inua īarmama riti r̄ipeki raka narimnari me s̄aim, tik̄ep̄w̄ah n̄aresien in m̄a tr̄ipeki pehe m̄wi. ³¹ ^eN̄afe noien kimiaha hiokeikei m̄a n̄armama tuho ia kimiaha, kimiaha m̄wi tiho ia nir̄aha.

³² Tr̄ini m̄inua kimiaha hiokeikei a n̄armama me s̄am̄ame hokeikei kimiaha, Kumwes̄an tr̄agn̄aḡini kimiaha t̄i n̄afe? N̄akur ̄ar̄aha me ir̄aha m̄wi hokeikei n̄armama me s̄am̄ame hokeikei ir̄aha! ³³ Tr̄ini m̄inua kimiaha hio noien amasan m̄ine n̄armama s̄am̄ame ho noien amasan m̄ kimiaha, Kumwes̄an tr̄agn̄aḡini kimiaha t̄i n̄afe? N̄akur ̄ar̄aha me ir̄aha m̄wi kamho iam̄in̄ha ir̄a. ³⁴ Tr̄ini m̄inua kimiaha hīuvei pen mane

m̄ īarmama riti s̄a hīat̄igite ir̄a m̄a tr̄arpw̄in pehe m̄wi m̄ kimiaha, Kumwes̄an tr̄agn̄aḡini kimiaha t̄i n̄afe? N̄akur ̄ar̄aha me ir̄aha m̄wi kamh̄auvei pen mane me m̄inraha me m̄a tuk̄arpw̄in pen tai mane atukwatukw m̄inraha me. ³⁵ ^fM̄et̄a kimiaha tiham̄ekeikei m̄hokeikei n̄armama s̄am̄ame ham̄am̄w̄eki kimiaha, m̄ho noien amasan m̄inraha, m̄h̄auvei pen mane m̄inraha, m̄h̄ep̄w̄ah n̄et̄ar̄igien m̄a tih̄auvehi nari riti r̄amw̄hen ia tain. Kimiaha tiho iam̄in̄hi ir̄a n̄an̄a n̄ar̄ekuien s̄akimiaha trasori. Tukini m̄a Kumwes̄an s̄a rasori anan n̄ipw̄n̄et̄in me n̄a kimiaha t̄i n̄ari n̄a m̄a in ramo noien amasan m̄ n̄armama s̄am̄ame h̄ep̄k̄ini m̄h̄a tanak tukwe m̄ine n̄armama ̄ar̄aha me. ³⁶ Kimiaha tiham̄ekeikei m̄h̄api n̄armama r̄amw̄hen ia Tata s̄akimiaha ramapi ir̄aha.”

**N̄akir̄ien n̄armama t̄i
noien ̄ar̄aha me s̄av̄enraha**

³⁷ ^g “Kimiaha tih̄ep̄w̄ah n̄akir̄ien n̄armama t̄i noien ̄ar̄aha me s̄av̄enraha, n̄an̄a Kumwes̄an tr̄ep̄w̄ah n̄akir̄ien kimiaha t̄i noien ̄ar̄aha me s̄akimiaha. Tih̄ep̄w̄ah n̄ar̄ipw̄inien noien ̄ar̄aha me s̄av̄ai n̄armama, n̄an̄a Kumwes̄an tr̄ep̄w̄ah n̄ar̄ipw̄inien noien ̄ar̄aha me s̄akimiaha. Tihenouenou noien ̄ar̄aha me s̄av̄ai n̄armama, n̄an̄a Kumwes̄an trenouenou noien ̄ar̄aha me s̄akimiaha. ³⁸ ^hKimiaha tiham̄ekeikei m̄h̄ariari pen narimnari me m̄ n̄armama, n̄an̄a Kumwes̄an tr̄ariari pehe narimnari me m̄ kimiaha. In truvei pehe rasori p̄ik ia r̄aḡimiaha r̄amw̄hen ia

^e6:31 Mat 7:12   ^f6:35 Lev 25:35-36   ^g6:37 Mat 6:14

^h6:38 Mak 4:24

iærmama rarigin pen ia tænaripw, mikiukiui iræ meste ruvehe mukuær mæsas. Trini minuæ kimiaha hiæriari pen asori, Kumwesæn træriari pehe rasori m kimiaha. Mætæ mæ kimiaha hiæriari pen ouihi, in træriari pehe m kimiaha rouihi.”

Noien atukwatukw

³⁹Iesu rini mwi nusipekinien riti ti niræha i mæ, “Ræfo, ko iærmama riti sæ nænimen rifwæ ramiri pen iærmama riti mwi nænimen rifwæ ia sutuk sæ trouesi? Tuko ro iamini iræ irau pæri krouivæ irapw ia rui tænæ. ⁴⁰Jærmama sæ kamahatæn in ripkasori mhæ ia iahatæn sævænhæ. Mætæ mæ kamahatæn in keste rukuræn pam nari, in træmwhen ia iahatæn sævænhæ.

⁴¹Ræfo ikamætæ nimwækmwæki nei sæ ramæmak ia næmri piam, mætæ ipkætæ mhæ nipæri nei asori sæ ramæmak ia nænimem? ⁴²Trini minuæ nipæri nei asori ramæmak ia nænimem, ræfo iakamini pen ti piam mæ, ‘Piak, æseni iou pwæh iakiskæri raka nimwækmwæki nei sæ ramæmak ia nænimem’? Ik iærmama sæ ikamo kæuatkæsuæ tikamækeikei mukupwæn muvehi raka nipæri nei asori sæ ramæmak ia nænimem, kuriræ iræ ikætæ amasan nari mæ tikiskæri raka nimwækmwæki nei sæ ramæmak ia næmri piam.

⁴³Nei amasan riti riwæn rukuæ kwænkwai nei æræha. Ræmwhen a mwi nei æræha ræpwæh nukuæien kwænkwai nei amasan. ⁴⁴Nærmama hætæ sas ia nei me ia kwænkwanraha. Kipkesi raka mhæ kwænkwai niemis ia ræhi, uæ kwænkwai krep ia nækwus æræha. ⁴⁵Ræmwhen a mwi iærmama amasan rani irapw

nægkiariien amasan ti næri næ mæ rerin rukuær ia nætærigien amasan. Iærmama æræha rani irapw nægkiariien æræha ti næri næ mæ rerin rukuær ia nætærigien æræha. Iakani iamini iræ ti næri næ mæ iærmama ramægkiari, ramini irapw a næfe nætærigien rerin rukuær iræ.”

Iærmama kæru sæ krauvrhækin nimwæ

⁴⁶k“Ræfo kimiaha hiamækwein iou mæ ‘lærimænu, lærimænu,’ mætæ hiæpwæh noien næfe iakini pehe tukumiaha i? ⁴⁷Iærmama sæ ruvehe tukw iou, miregi nægkiariien me sæiou, mamo næfe iakimæni, pwæh iakini irapw noien sævænhæ tukumiaha. ⁴⁸In ræmwhen ia iærmama sæ rauvrhækin nimwæ sævænhæ. In reri ruæ ræmwhenimw, næmri næri sæ nimwæ trærer pen iræ ia kæruæterei. Næpin nesæn asori rauær, iapiwæn raiu muvehe meri nimwæ næha mætæ ko ripkikiukiui mhæ iræ, ti næri næ mæ iærmama næha rimæuvrhækin amasan nimwæ næha. ⁴⁹Mætæ iærmama sæ riregi nægkiariien sæiou, mæpwæh noien narimnari me iakimæni, ræmwhen iærmama sæ ruvrhækin nimwæ sævænhæ ia tækure tiprænæ, mætæ ripkæmri pen mhæ nari sæ ramækwætæmhiri æknekin nisui nimwæ. Næpin iapiwæn raiu muvehe meri nimwæ næha, tækwækwuni a nimwæ næha rimwei. Nænæ næpin rimwei iræ, ruvehe mææha pam.”

Iaruagæn riti sævæi nækur Rom rahatætæ pærhien ia Iesu

7 Næpin Iesu rini pam nægkiariien me næha ti nærmama, revæn mapirapw ia taon næha Kapaneam.

²Iaruagən riti səvəi nəkur Rom nəha ikɪn in rasori ia naruagən me irəha pam hantret. Səvənhi fwe iərmama sə ramo tukwini nari min. In rokeikei pik iərmama nəha, mətə ramemhə na tremhə. ³Nəpɪn iaruagən nəha rɪregi kani mə lesu ruvəuvehe, rərhi pen nəmə asori me nepwɪn səvəi nəkur Isrel həuvən mə tuhəres in mə ko ruvehe mo iərmama sə ramo tukwini nari min rəsənɪn. ⁴Nəpɪn irəha həuvehe tɪ lesu, kamhase in, mamhəni mə, “Ramasan mə tik-asitu ia iəmə nəha ⁵tɪ nəri nə mə in rokeikei pik kitaha nəkur Isrel. Iəmə nəha in nəha rɪməuvei pehe mane masitu ia kimaha iahəuvrhəkin nimwəfwaki səkimaha ia kwopun i.” ⁶Nənə lesu rukurirə irəha.

Nəpɪn ruvehe ipaka tɪ nimwə nəha, iaruagən nəha sə in rasori ia naruagən me irəha pam hantret rərhi pen in me nepwɪn həuvən, mhəni pen tɪ lesu i mə, “Iərimənu. Tikəpwəh nəmwurien iamɪnhi. Rɪpko mhə iou iəmə amasan riti. lapkəmwhen mhə mə tikuvehe, muvnimwə ia nimwə səiou. ⁷Ro iamɪnhi irə iou iakregi mə ko iou iapkuvehe mhə tukw ik. Mətə tikini a nəkwam pwəh səiou iotukwininari ruvehe məsanɪn. ⁸Iou mwi iərmama riti iakamarə tegɪn nəmə asori me. Naruagən me nepwɪn mwi kamharə tegɪn iou. Nəpɪn iakini pen tɪ riti mə ‘Evən,’ in trevən. Nəpɪn iakini pen tɪ riti mwi mə ‘Uvehe,’ in truvehe. Nəpɪn iakini pen tɪ iərmama sə ramo tukwini nari miou mə ‘O nəri,’ in tro.”

⁹Nəpɪn lesu rɪregi nəgkiarrien nəha, rərkərinari ia iəmə nəha, muvsini mətoni nərmama səməme kamhəkurirə in, mɪni mə, “Iakani nɪpərhiendien tukumiaha i mə iou iapkətə raka mhə iəmə Isrel riti nahatətəien səvənhi riskai rəmwhen ia nahatətəien səvəi iəmə Rom i.” ¹⁰Nənə nəpɪn nərmama me nəha iaruagən nəha rərhi pen irəha hərərig mhapirapw ia nimwə səvənhi, hətoni iərmama sə ramo tukwini nari min rɪnəsənɪn.

lesu rəsuepwiri iəkunouihi riti sə ruvamhə

¹¹Kurirə irə nəpɪn ouihi a rukurau lesu revən fwe ia taon riti nəghɪn nə Naen. Nərmama səvənhi me mɪne nərmama nepwɪn mwi həpik həkurirə in. ¹²Nəpɪn lesu ruvehe ipaka tɪ kwəruə asori səvəi taon nəha, rətoni nərmama kamhəier irə, mamhəuvehi iəkunouihi riti sə remhə, mamhəuvən mə tuhənɪmwi. Mama səvəi iəkunouihi nəha tɪni riti mwi riwən. Səvənhi iərman ruvamhə raka, məpwəh in. Nərmama həpik ia taon nəha kamhəkurirə prən nəha. ¹³Nəpɪn iərimənu səkitaha rətə prən nəha, rerɪn rəkwəpɪr tukwe. Nənə in rini mə, “Prən i, tikəpwəh nasəkien.”

¹⁴^mNənə lesu revən ipaka, mɪrapi nɪkoukau səvəi iəkunouihi nəha. Nərmama səməme kamhəuvehi hərəer. Nənə lesu rini mə, “Iəkunouihi i! Iakini pehe tukw ik i mə tiko mərer!” ¹⁵ⁿNənə iəkunouihi nəha sə remhə riskəmter, məkure, mɪnaməgkiari. Nənə lesu ruvehi in, muvei pen m mama səvənhi.

¹⁶°Nærmama me pam hətōni həkēr, mhəgnəgīni Kumwesən, mhəni mə, “Profet asori riti ruvəier pehe tukutaha.” Nənə irəha həni mwi mə, “Kumwesən ruvəuvehe raka mə truvehimīru nærmama me səvənhi.” ¹⁷Nənə nəgkiariien sə raməvisau nəri nəha lesu rino ruviris mevən ia kwopun me pam ia tənə Jutia mine kwopun me nepwīn mwi ipaka tī tənə nəha.

Jon Paptas rərhi pen nærmama nepwīn həuvən mhətōni lesu

¹⁸Nærmama me səvəi Jon Paptas həvisau pen narimnari me pam i min. Nəpīn Jon rīregi, ¹⁹rəkwein səvənhi iərmama kəru krouvehe tukwe. Nənə in rərhi pen irau krouevən tī lərimənu səkītaha mə trouəres in mə, “Ik i in i profet kupwən me kamhəni ik mə tikuvehe uə rekəm? Mə rīpko mhə ik i rosi kimaha tahətui səpə iti uə?”

²⁰Nəpīn iəmə mi nəha krouvehe tī lesu, krouni mə, “Jon Paptas rərhi pehe kimrau iarouvehe mə trouəres ik mə, ‘Ik i in i profet kupwən me kamhəni ik mə tikuvehe uə rekəm? Mə rīpko mhə ik i rosi kimaha tahətui səpə iti uə?’”

²¹Ia nəpīn nəha lesu raməkoui irapw nemhəien me səpəmsəpə mine nənimwīn ərəha me ia nærmama həpik, mamō irəha həuvehe mhəsənīn. Nærmama həpik nənimenraha rīfwə in ro irəha hətui mhətə nari. ²²°Nənə in rīni pen tī iəmə mi nəha Jon rərhi pen irau mə, “Kimirau tirouevən rouni pen tī Jon i nəfe irouregi rouətoni. Nærmama me nəmīnraha rīfwə hətui mhətə nari, səməme nisun-

raha rərfe həvi atukw i mhavən. Nærmama nemhəien skai ro tekīnraha həuvehe mhəmher, səməme nəkwəregīnraha ruvisimw rəkweg həregi nari. Nærmama me nepwīn səməme kupwən həuvamhə, təkwtəkwuni nəha həuvəmīru mwi. Nənə nærmama nautə səvənraha rīwən kaməvisau nəgkiariien amasan mīnraha. ²³°Iərmama sə ramətə iou trīni mīnuə in rīpkīmwei mhə ia nahatətəien səvənhi tī nari riti iakamo rerīn tragien.”

²⁴Nəpīn iəmə mi nəha Jon rərhi pen irau krouerīg rouevən, lesu rīnaməgkiari ia Jon, mīnamīni pen tī nærmama me i mə, “Fwe kupwən kimiaha hiəier ia taon me mine rukwənu me mhəuvən ia kwopun akwesakwes ikin mə tihətə nəfe? Iərmama riti sə rəmwhen ia kwənkwai nig rīpkərer atukwatukw mhə nəpīn mətəgi rauini? Rekəm. ²⁵Kimiaha hiəier mhəuvən mə tihətə nəfe? Iərmama riti sə rauvei pen tīnari amasan me? Rekəm. Nærmama səməme kamhəuvei pen tīnari amasan me, mamharə ia narəien sə rīməru, irəha fwe ia nimwə me səvəi kig me. ²⁶°Kimiaha hiəier mhəuvən mə tihətə nəfe? Profet riti? Ouəh, nīpərhienien. Kimiaha hiəier mhəuvən mə tihətə profet riti. Mətə iakani pehe tukumiaha i iəmə i in rasori məpi raka profet. ²⁷In iərmama sə Nəkukua Ikinan raməgkiari irə nəpīn rīni mə, ‘Ətə ro, takərhi pen iərmama sə trəgkiari tukwini səiou, in trukupwən ia niram mevən, məpərhi səim suatuk.’”

°7:16 Luk 1:68, 19:44   °7:22 Aes 35:5-6

°7:23 Aes 61:1, Luk 4:18   °7:26 Luk 1:76

²⁸Iakani nīpārhiēnien tukumiaha i mā nārmama me sē nīpran me hārēhi irēha ia tīpranē i riti riwān rasori māpi raka Jon. Mātē nārmama me pam ia nītētē sē Kumwesēn ramārīmānu irē sē in reiwaiu anan ia nīrēha in rasori māpi raka Jon.”

²⁹Nāpīn nārmama āpnāpen me mīne nārmama sēmāme kamārēku pen takis mīnraha hāregi nāgkiariēn i, hāni mā Kumwesēn in ratukwātukw. Irēha hāni iamīnhi irē tī nārī nē mā Jon rino raka paptāes ia nīrēha. ³⁰Mātē Farisi me mīne nahatēn me sāvai Loa hānāp-wāh nāsēniēn mā Jon tro paptāes ia nīrēha. Ro iamīnhi irē irēha hānāp-wāh suatuk sē Kumwesēn rīmāni mā irēha tuhēsi pen.

³¹Lesu rarē mīni mwi mā, “Takīni nāfē nāgkiariēn mahatēn pen noien sāvai nārmama ipwet mīne? Noien sāvānraha rāfo? ³²Irēha hāmwhēn ia nāk-wār-hak-wārha kamhākure ia kwopun kamāpir ikīn, mamhākweīn pen ia irēha me nepwīn mā,

‘Kīmaha iahani nīpu sāvai nāgīēnien tukumiaha,

mātē kīmīaha hīāpko mhē tanis.

Iahani nīpu sāvai nēmhāien,

mātē kīmīaha hīāpkasāk mhē.’

³³Iakani iamīnhi irē tī nārī nē mā Jon Paptāes rīmāuwehe, mīpkāni mhē nari, māp-wāh nānimwīēn waen, nānē kīmīaha hīāmāni mā, ‘Iāremhā rarē irē.’ ³⁴Ulou, Iēmāti Iērmama, iākīmāuwehe, mā māni nari, mā mānimwi rēmwhēn a ia kīmīaha, nānē kīmīaha hīāmāni mā, ‘Hētē ro iāmē nāha, in ramāni pīk nari, mā mānimwi māmakonē i, mā māvān pāri irēha nārmama

sēmāme kamārēku pen takis mīnraha mīne nārmama ārēha me nepwīn mwi!’ ³⁵Mātē nārmama sēmāme kamhēsi pen nukurānien sāvai Kumwesēn kamho noien amasan me. Noien amasan me nāha kamhahatēn pen mā nukurānien nāha ro nīpārhiēnien.”

Prān ārēha riti

³⁶Nāpīn riti Farisi riti rāres lesu mā truvehe māni nari irau min. Ro pen lesu revān mūvnīm-wā ia nīm-wā sāvai Farisi nāha, mā-kure mā trēni nari. ³⁷Wīa taon nāha prān riti sē ramo noien ārēha. Nāpīn rīregi mā lesu ramāni nari fwe nāk-wai nīm-wā sāvai Farisi nāha, ruvehi senta mevān fwe ikīn. Senta nāha ramāmāk ia nāk-wai potel riti kīno ia kārūāterēi nāghīn nē alapasta. ³⁸Prān nāha revān mārer ia tākū-tai lesu ipaka tī nīsūn mī, māmasāk. Nīse nānimēn rētāg pen ia nīsui lesu mī krouāpwtīg. Nānē reiwaiu mūvei pen nīm-wai nukwānen, mīrāi raka i, mākei m nīsūn mī, māhakwi nīsūn mī ia senta.

³⁹Nāpīn Farisi nāha sē rākweīn lesu mā trēni pāri nari irau min rētē prān nāha, rērīn ramrhi mā, “Kamo iāmē nāha in profet pārhiēn, ko rukurān mā nāfē nāha prān ram-rāpi in. Kwa prān sē ramo noien ārēha.”

⁴⁰Nānē lesu rīni pen tukwe in mā, “Saemon, iou iakūē takīni nari riti tukw ik i.”

Mīregi Saemon rīni mā, “Ni pehe ro iahatēn.”

⁴¹Mīregi lesu rīni mā, “Iāmē asori riti ruvei pen māne m iārmama kārū mā tī nāpīn riti krouāp-wīn pen min.

⁵7:29 Luk 3:12   ^t7:30 Mat 21:32   ^u7:34 Luk 15:2

^v7:36 Luk 11:37   ^w7:37 Mat 26:7, Mak 14:3, Jon 12:3

Kaon sɛvɛi riti silin kɛno ia silva irɛha pam faef hantret. Nɛnɛ kaon sɛvɛi riti silin kɛno ia silva irɛha pam fifti. ⁴² Iɛrmama mi nɛha riskai tɛ nirau tɛ nɛrpwɛn penien min. Ro pen iɛmɛ asori rɛrai raka kaon sɛvɛnrau mini mɛ irau trouɛpwɛh nɛrpwɛnien. Tuko ro iamɛnha irɛ sin nɛha ia iɛrmama mi nɛha trokeikei pik iɛmɛ asori nɛha?"

⁴³ Miregi Saemon rini mɛ, "Rosi sɛ nɛha sɛ kaon sɛvɛnhi rasori nɛnɛ iɛmɛ asori rɛrai raka."

Miregi lesu rini pen tukwe in mɛ, "Nɛkiriien sɛim ratukwatukw."

⁴⁴ XNɛnɛ in ruvsini, mɛti pen mɛtɛ prɛn nɛha, mini pen tɛ Saemon i mɛ, "Ikɛtɛ prɛn i? Nɛpɛn iakimɛuvnimwɛ pehe ia nimwɛ sɛim, ipkaikas mhɛ ia nisuk mi ia nui, mɛtɛ prɛn i raikas ia nisuk mi ia nise nɛnimen, mirai raka ia nimwai nukwɛnen. ⁴⁵ Ik ipkakei mhɛ miou, mɛtɛ nɛpɛn iakuvnimwɛ pehe, prɛn i rinamakei m nisuk mi, mɛpwɛh napwɛsien. ⁴⁶ YIk ipkahakwi mhɛ nukwɛnek ia oel, mɛtɛ prɛn i rahakwi nisuk mi ia senta. ⁴⁷ Ro iamɛnhi irɛ iakani pehe tukw ik i mɛ noien ɛrɛha me rɛpik prɛn i rino iou iakinenouenou raka. Ro pen in rokeikei pik iou. Mɛtɛ iɛrmama sɛ rɛpko pik mhɛ noien ɛrɛha trɛni minuɛ iakenouenou noien ɛrɛha me nɛha sɛvɛnhi iɛrmama nɛha ko in rɛpkokeikei pik mhɛ iou tukwe."

⁴⁸ ZNɛnɛ lesu rini pen tɛ prɛn i mɛ, "Iakinenouenou raka noien ɛrɛha me sɛim."

⁴⁹ Nɛnɛ nɛrmama me nɛha sɛmɛme kamhani pɛri nari irɛha min, kɛnamhɛni pen tɛ nirɛha me

i mɛ, "Sin i iɛrmama i rukurɛn nenouenouien noien ɛrɛha me iamɛnhi?"

⁵⁰ aMɛtɛ lesu rini pen tɛ prɛn i mɛ, "Nahatɛtɛien sɛim ruvɛuvehimɛru ik. Evɛn. Nɛmɛrinuien trarɛ tukw ik."

Nɛpran sɛmɛme kamhasitu ia lesu

8 ^b Kurirɛ irɛ nɛpɛn ouihi a rukurau, lesu ramevɛn ia taon me mine rukwɛnu me, mamini irapw nɛgkiariien amasan sɛ ramɛvisau nitɛtɛ sɛ Kumwesɛn ramɛrimɛnu irɛ. Nɛrmama sɛvɛnhi twelef ² cmine nɛpran me nɛpwɛn mwi kamhɛkurirɛ in. Fwe kupwɛn lesu rinomasan nɛpran me nɛha, mɛkoui irapw nɛnimwɛn ɛrɛha me ia nɛpwɛn, muvehi raka nemhɛien me ia nɛpwɛn. Nɛghɛnraha me i: Meri sɛ kamɛkwein mwi nɛghɛn nɛ mɛ Maktala, pran nɛha lesu rinɛkoui irapw nɛremhɛ sefen irɛ; ³ nɛnɛ Joana, pran sɛvɛi Jusa, iɛmɛ asori riti sɛ ramowok ipaka tɛ Herot; nɛnɛ Susana, mine nɛpran me hɛpik mwi sɛmɛme kamhɛuvehi nɛmri narimnari me ia mane me sɛvɛnraha, mamhɛuvei pen m lesu mine nɛrmama me sɛvɛnhi mɛ trasitu ia nirɛha.

Iɛrmama sɛ ruini nuni nari me ia nɛmhien sɛvɛnhi

⁴ Nɛrmama hɛpik anan hɛier ia taon me pam ia kwopun nɛha, mhɛuvehe tɛ lesu. Nɛpɛn hɛnousɛsimwɛn raka irɛha me, in rini nusipekɛnien riti tɛ nirɛha i minuɛ, ⁵ "Iɛrmama riti revɛn mɛ

^x7:44 Jen 18:4   ^y7:46 Sam 23:5   ^z7:48 Luk 5:20-21

^a7:50 Luk 8:48, 17:19, Luk 18:42   ^b8:1 Luk 4:43

^c8:2 Mat 27:55-56, Mak 15:40-41, Luk 23:49

truini nuni nari me ia nəmhiēn sāvənhī. Nəpīn rauini pen nuni nari me, nuni nari me nepwīn həsas pen ia suatuk, nənə nərmama havən ia nīrəha, menu me ia nīmagouagou həuvehe mhani pam. ⁶Nənə nuni nari me nepwīn həsas pen ia təkure kəpwīer tīprənə rouihi ikin. Həuverə mətə tī nəri nə mə nui riwən haukei pam. ⁷Nənə nuni nari me nepwīn həsas pen ia tīprənə nəkwus ərəha rauviris ikin. Nənə nəkwus ərəha me həuviris mhəuvehe mhousəman pam irəha. ⁸Nənə nuni nari me nepwīn həsas pen ia tīprənə amasan, mhəutə, mhəukue kwənkwan hantret.”

Nəpīn Iesu rini pam nəgkiariēn me nəha, rəkwein əpwəmwis, mīni mə, “lərmama sə nəkwəregīn rarə tī nīregiēn nari traməkeikei mətərig amasan.”

Iesu rini irapw nīpwrai nusipekinien nəha

⁹Nəpīn nərmama me sāvəi Iesu həres pen in mə nəfe nīpwrai nusipekinien nəha, ¹⁰in rini mə, “Kīmiaha nərmama me səiou kinəsevər ia suatuk tukumiaha hiəukurən narimnari me i ia nītətə sə Kumwesən ramərimənu irə hənəmərkwafə fwe kupwən. Mətə nərməpə me kamhəregi iakaməgkiari ia narimnari me nəha iakausipekin a irə. Iakamo iamīnhi irə mə

‘irəha tuhətə, mətə tuhəpwəh nətəien mhəukurən. Irəha tuhəregi, mətə tuhəpkregi mhə mhəukurən.’

¹¹^dNənə nīpwrai nusipekinien i iakiməni ro iamīnhi irə. Nuni nari in nə nəgkiariēn sāvəi

Kumwesən. ¹²Səməme həsas pen ia suatuk həmwəhen ia nərmama səməme həregi nəgkiariēn sāvəi Kumwesən. Nəpīn həuvəregi raka Setan ruvehe, muvehi raka nəgkiariēn nəha ia nətərigiēn sāvənrəha, kamo irəha hani nīpərhienien irə nənə Kumwesən ruvehimīru irəha. ¹³Nənə səməme həsas pen ia təkure kəpwīer tīprənə rouihi ikin həmwəhen ia nərmama səməme həregi nəgkiariēn sāvəi Kumwesən, nənə mhəuvehi, mhagiēn tukwe. Mətə nəgkiariēn nəha rīpkeiwaiu amasan mhə ia rerīnrəha rəmwəhen ia nuai nei me. Irəha tuhəni nīpərhienien irə nəpīn ouihi a. Nəpīn narimnari me tuhəuvehe mho nəmisəien mīnrəha mə tro mətə sas ia nahatətəien sāvənrəha, irəha həmwəi. ¹⁴Nənə səməme həsas pen ia tīprənə nəkwus ərəha rauviris ikin həmwəhen ia nərmama səməme həregi nəgkiariēn nəha, mətə nəpīn irəha kamhesi pen suatuk sāvənrəha mamhəuvən, kamhətərig pīk tī narimnari me sāvəi tīprənə i rəmwəhen ia mane mīne nəfe m nəfe mwi irəha hokeikei mə tuhəuvehi mhəregi ramasan irə ia nīmīruēn sāvənrəha. Nətərigiēn me nəha həuviris ia rerīnrəha, həuvehe, mhousəman nəgkiariēn sāvəi Kumwesən. Nənə nəgkiariēn nəha rəpwəh nukuəien. ¹⁵Mətə səməme həsas pen ia tīprənə amasan irəha nəha həmwəhen ia nərmama səməme həregi nəgkiariēn sāvəi Kumwesən, nənə mhəkwtəmhiri ia rerīnrəha sə ratukwatukw mamasan. Irəha

həkwtəmhiri əknekın mamhəuvən nənə mhəkuə.”

Iesu rəgkiari ia laet sə kousəman

^{16e}“Iərmama riti riwən ko rihiai pen napw ia laet məuiui ia nari riti uə rukurei pen kwopun afafa ikin. Mətə traməkeikei mukurei utə i ia nari sə kakurei utə laet irə mə nərmama tuhətoni raməhiarpw nəpın həuvnimwə pehe. ^{17f}Rəmwhen a mwi narimnari me pam səməme haməkwafə tuhəməkeikei mhəier irapw. Narimnari me pam səməme haməmak afafa tukəməkeikei kətoni kuvehi irapw ia nukuraanien. ^{18g}Ro iamınhi irə kimiaha tihəməkeikei mhətərig amasan ia nəfe hiamregi tı nəri nə mə iərmama sə kuvei pen nari riti min, ro wok irə, tukuvei pen sə rəkwaku min. Mətə iərmama sə kuvei pen nari riti min, ro nəri auər a irə, tukuvei raka pam tukwe.”

Mama səvəi Iesu mine piəvi Iesu me

¹⁹Ia nəpın nəha piəvi Iesu me mine mama səvənhi həuvehe mə tuhətə in, mətə ko həpkəuvən mhə ipaka tukwe tı nəri nə mə nərmama me həpik. ²⁰Ro pen nərmama me həni pen tı Iesu i mə, “Səim mama mine piəm me kamhərer fwe iruə. Irəha hokeikei mə tuhətə ik.”

²¹Miregi Iesu rini pen tı nirəha i mə, “Nərmama səməme kamhəregi nəgkiariien səvəi Kumwesən, nənə mamho nəfe rani irəha nə səiou mama mine piak me.”

Iesu rınise nımətəgi asori

²²Nəpın riti Iesu rəputə ia nitətə ouihi irəha nərmama me səvənhi, rini pen tı nirəha i mə, “Pwəh səuvən mhəpi simwın pen fwe ia nikare nui asori.” Ro pen həvi niwən, mənəmhəuvən. ²³Nəpın kamhaiu ia nitətə ouihi mamhəuvən, Iesu revən mapri. Nımətəgi asori reiwaiu ia nəkwai nui asori nəha, nitətə ouihi səvənraha rınakuər ia nui, na tuhəmwhenimw.

²⁴Nərmama me səvəi Iesu həuvən, mhəsəwpwiri in, mhəni mə, “Iərimənu. Iərimənu. Na tsəmwhenimw!”

Iesu rərer minise nımətəgi mine peiau peiau asori me, nənə hei-waiu mhəiwən. Narimnari me həuvehe mhəmərinu. ²⁵Iesu rini pen tı nirəha i mə, “Nahətətəien pəku səkimiaha?”

Mətə irəha həhekir. Nənimen-raha rier. Kamhəni pen tı nirəha me i mə, “Nəfe nəha iərmama? Raməgkiari m nımətəgi mine nui krauo nəkwan!”

Iesu rəkoui irapw iəremhə ia iəmə Karasa riti

²⁶Irəha həier ia tənə Kalili, mhaiu ia nitətə ouihi nəha, mhəpi simwın ia nui asori, mhəuvən ia tənə səvəi nəmə Karasa. ²⁷Nəpın Iesu ruvarei, iərmama riti ia taon riti fwe ikin ruvehe tukwe. Iərmama nəha nəremhə me kamharə irə. Nəpın rıpk rıpkarkahu mhə tınari, mıpkapri mhə mwi ia nəkwai nimwə səvənhi, mətə ramarə ia kwopun kanimwi nərmama ikin. ²⁸Nəpın iərmama nəha rətə

^e8:16 Mat 5:15, Luk 11:33   ^f8:17 Mat 10:26, Luk 12:2

^g8:18 Mat 25:29, Luk 19:26

lesu, rasək əpwəmwis, muvehe minimwi nukurhun mi ia nənimen, məgkiari asori mini mə, “lesu, Kumwesən sə rasori anan tini nə ik. Ikuvehe mə tikəfo iou irə? lakase ik tikəpwəh noien nəmisəien miou.”²⁹ Nənimwin ərəha nəha raməgkiari iaminihi irə, ti nəri nə mə lesu ruvəni pen raka tukwe in minuə trier ia iərmama nəha. (Nəpin me rəpik nənimwin ərəha nəha rinəkwtəmhiri iərmama nəha. Nərmama hənərihi rəgin mi mine nisun mi ia jen me, mhərer tukuahag in, mətə in rəvi əmwesi jen me, iəremhə rəkoui pen in revən ia kwopun akwesakwes ikin.)

³⁰ Nənə lesu rəres in mə, “Nəghim sin?”

Miregi rini mə, “lou nəghik Nəkuər.” In rini iaminihi irə ti nəri nə mə nəremhə me həpik həməuvnimwə ia reri iərmama nəha. ³¹ Nənə nəremhə me nəha hase lesu mə trəpwəh nərhi penien irəha həuvən ia nīpəg sə rameiwaiu nukunen riwən.

³² Mətə toue pikə me həpik kamhərku ia kwopun nəha. Nəremhə me hase lesu mə trəsəni irəha həuvnimwə ia rərinhə. Ro pen lesu rəsəni irəha. ³³ Nənə nəremhə me həier ia iərmama nəha, mhəuvnimwə ia reri pikə me. Pikə me haiu, mheiwaiu ia nəpatu, mhəsas pen ia təmwei nui asori, mhəmwhenimw.

³⁴ Nəpin nərmama səməmə kamhətui ti pikə me hətoni, hap, mhəni irapw ia taon səvənraha mine rukwənu me. ³⁵ Nənə nərmama me həier mhəuvən mə tuhəspau i mə rəfo. Nəpin həuvehe ti lesu həti pen mhətoni iərmama nəha nəremhə me həməier irə, rarkahu, maməkure irapw ia nisui

lesu, nətərigien səvənhi rinəmak amasan. Irəha hətoni həhekir. ³⁶ Nənə səməmə hənətoni nəri nəha, həni irapw ti nərmama me i mə iərmama nəha rinəfo muvehe məsanin. ³⁷ Nənə nəkur Karasa səməmə kamharə ipaka ti kwopun nəha həres lesu mə trəpwəh irəha mamevən ti nəri nə mə həhekir pik anan. Ro iaminihi irə in rəputə ia nitətə ouihi mə trirərig.

³⁸ Iərmama sə nəremhə me həməier irə rase in mə trəsəni in pwəh revən irau min. Mətə lesu rərhi pen i ramevən, mini mə, ³⁹ “Tikrərig mevən fwe imwam, mini irapw narimnari me i Kumwesən rino mik.” Nənə iərmama nəha revən ia kwopun me pam fwe ia taon səvənhi, mamini irapw narimnari me nəha lesu rino min.

Pran sə rirəpi tinarı səvəi lesu mine prən ouihi səvəi Jaeras

⁴⁰ Nəpin lesu rirərig pehe mwi ia nikare nui asori, nərmama me həuvən tukwe. Rərinhə ragien ti nəri nə mə kamheitenhi in. ⁴¹ Iərmama riti fwe ikin nəghin nə Jaeras. In iəmə asori riti səvəi nimwəfwaki səvəi nəkur Isrel. Ruvehe minimwi nukurhun mi ia nəmri lesu, məmase in mə truvehe ia nimwə səvənhi, ⁴² ti nəri nə mə prən ouihi səvənhi ramemhə na tremhə. Prənouihi nəha səvənhi in əpa kuatia. Nuk səvənhi ipaka reste twelef.

Nəpin lesu ravən mamevən, nərmama həpik həukuraurau irə. ⁴³ Pran riti nəha ikin ruvehe ramemhə ia nemhəien səvəi nīpran. Nemhəien nəha rinarə rerin irə muvehi nuk twelef. In rinhərahə pam mane səvənhi ia tokta me, mətə iərmama riti riwən ko ro

in rəsanin. ⁴⁴Prən nəha rukurirə lesu, muvehe, mīrapī nusvenhi tīnari səvənhi. Təkwtəkwuni a mwi nīmwapw rama, nemhəien səvənhi ro sampam.

⁴⁵Nənə lesu rini mə, “Sin nəha rīrapī iou?”

Mīregi nərmama pam həni mə rīpko mhə irəha. Nənə Pita rini mə, “Iərimənu. Nərmama həpik kamhərer kurkurau ik, mamhəsigiəsigi ik.”

⁴⁶Mətə lesu rini mə, “Rekam. lakukurən mə iərmama riti rīrapī iou. lakregi nəgsek rier ia nirak, mevən mo nari riti.”

⁴⁷Nənə nəpīn prən nəha rətoni mə ko in rīpkərkwafə mhə, ruvehe mamətəmnīmwin, mīnīmwi nukurhun mi ia nəmri lesu, mīni irapw ia nəmri nərmama me pam mə in rīrapī lesu tī nəfe mīne rīnəfo məsanin akwauakw. ⁴⁸^hNənə lesu rini pen tī prən i mə, “Nərik, nahatətəien səim rino raka ik ikuvehe məsanin. Evən. Nəmərinuīen trarə tukw ik.”

⁴⁹Nəpīn lesu raməgkiari ihi, iərmama riti ruku pen ia nīmwə səvəi iəmə asori nəha Jaeras, muvehe mīni mə, “Səim prən ouihi ruvəmhə raka. Ramasan mə ikini pen tī ia-hatən i mə in trəpwəh pehe.”

⁵⁰Mətə nəpīn lesu rīregi nəgkiari-ien nəha, rini pen tī Jaeras i mə, “Tikəpwəh nehekiriēn, mīni a nīpərhienien ia nirak, nənə prən ouihi səim trəsānīn.”

⁵¹Nəpīn lesu rapirapw ia nīmwə səvəi Jaeras, rīpkəsēni mhə nərmama me pam mə tuhəuvnimwə irəha min, mətə rəsēni əpa Pita mīne Jon mīne Jemes mīne tata

mīne mama səvəi prən ouihi nəha. ⁵²Nərmama me pam kamhasək mamhəkwein əpwəmwis tī prən ouihi nəha, mətə lesu rini mə, “Rəfo kimiaha hiamasək? Prənouihi nəha rīpkemhə mhə, mətə ramapri a.”

⁵³Irəha həregi haris ia lesu. Irəha həukurən mə prən ouihi nəha ruvəmhə raka. ⁵⁴^jMətə lesu ruvehi rəgi prən ouihi nəha, mīni mə, “Prənouihi, ərer.” ⁵⁵Nənə nīmriuēn səvənhi ruvehe. Təkwtəkwuni a mwi riskəmter. Nənə lesu rini mə tukuvei pen nəveginien min pwəh rəni. ⁵⁶^kTata mīne mama səvəi prən ouihi nəha nənimenrau rier, mətə lesu rīnise pen tī nirau i mə trouəpwəh nīniēn tī iərmama riti nəfe in rino.

lesu rərhi pen nərmama səvənhi twelef mə tuhəuvən mhəvisau

9 lesu rəkwein nərmama səvənhi twelef həuvehe mhousəsīmwin irəha me. Nənə in ruvei pen niskaiēn mīnraha. Ia niskaiēn nəha irəha həukurən nīfi rakaiēn nemhəien me ia nərmama. Nənə in ruvei pen mwi nasoriēn mīnraha. Ia nasoriēn nəha irəha həukurən nəkoui irapwien nəremhə me pam. ²Nəpīn lesu ruvei pen pam, rərhi pen irəha mə tuhəuvən mhəvisau irapw nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə, nənə mho nərmama səməme kamhemhə həuvehe mhəsānīn. ³In rini pen tī nirəha i mə, “Kīmiaha tihəpwəh nuvehiiēn narimnari me səvəi suatuk səkimiaha rəmwhen ia kaskīn, uə tənəripw, uə nəveginien, uə mane. Kīmiaha tiharkahu ia

^h8:48 Luk 7:50   ⁱ8:52 Luk 7:13   ^j8:54 Luk 7:14

^k8:56 Mak 7:36, Luk 5:14

karkahu kuatia a. ⁴ Nəpɪn tihəuvən ia kwopun riti, nənə mhəuvnimwə ia nimwə riti, nimwə nə in nə tihərə irə meste hiəier ia kwopun nəha. ⁵ Trɪni minuə hiəuvən ia taon riti, mətə nərɪmama me ikin həkəsevər mhə ia rerɪnraha tukumiaha, nəpɪn hiəier ia taon səvənraha, tihounouini raka nıməkwrur ia nisumiaha tɪ nahatən penien mə irəha həno noien ərəha.” ⁶ Nənə nərɪmama me twelef səvəi lesu həier, mhəuvən ia rukwənu me, mamhəvisau irapw nəgkiariien amasan, mamho nərɪmama səməme kamhemhə ia kwopun me pam həuvehe mhəsənɪn.

Herot raməgkiari ia lesu

⁷ Herot, iəmə Rom sə ramərimənu ia tənə Kalili, rɪregi narimnari me nəha lesu ramo. Ia nəpɪn nəha nətərigien səvənhi rəvsausini tɪ nəri nə mə nərɪmama me nepwɪn kamhəni mə Jon Paptas rɪnətui mwi ia nemhəien səvənhi. ⁸ Nənə nərɪmama me nepwɪn kamhəni mə Profet Elaeja ruvəier pehe mwi. Nənə nərɪmama me nepwɪn mwi kamhəni mə profet kupwən riti rɪnətui mwi ia nemhəien səvənhi. ⁹ Nənə Herot rini mə, “Jon iakinərai raka kəkəpwə. Mətə sin mwi iərmama i iakamregi nəvisaiien irə?” Ro iamɪnhi raməmwur mə trətə lesu.

lesu rəkwməni nərɪmama me hək kəvsini nərman me əpa irəha pam faef-taosen

¹⁰ Nəpɪn aposol me hərərig mhəuvehe mwi tɪ lesu, həni pen tukwe in narimnari me pam səməme

həno. Nənə in riri raka əpa irəha, mharaka ia nərɪmama mhəuvən ia taon riti nəghin nə Petsaeta. ¹¹ Nəpɪn nərɪmama me həregi mə lesu ramevən fwe ikin, kamhəkurirə pen in. Nəpɪn lesu rətəni irəha, rerɪn ragien. In rəkwein irəha həuvehe, nənə rəgkiari mɪnraha ia nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə, mo səməme nemhəien ramarə ia nirəha həuvehe mhəsənɪn.

¹² Rɪnaməruarəv meri na trivə. Nərɪmama səvənhi twelef həuvehe, mhəni pen tukwe in mə, “Ramasan mə tikərhi pen nərɪmama me i həuvən ia rukwənu me mine nəmhien me kwərha ipaka pwəh hətui kwopun me səvəi napriien mine nəveginien tɪ nəri nə mə kwopun i narimnari me həiwən ikin.”

¹³ Mətə lesu rini pen tɪ nirəha i mə, “Kɪmiaha nə tihəuvei pen nəveginien mɪnraha.”

Mɪregi həni mə, “Kɪmaha iahəuvehi a bred krirum mine nəmu kəru. Rəfo? Ikokeikei mə kɪmaha tahəuvən mhəuvehi nəmri nəveginien sənəi nərɪmama me pam i?” ¹⁴ (Irəha həni iamɪnhi tɪ nəri nə mə nəpɪn həvsini a nərman me ia nirəha mətə ipaka faef-taosen.)

Nənə lesu rini pen tɪ səvənhi nərɪmama me i mə, “Kɪmiaha tihəuvən mho irəha həuai irəha me mhəkure əpəməpə me fifti ia təmwen kuatia.” ¹⁵ Nənə irəha həuvən mho nərɪmama me həkure rəmwhen lesu riməni. ¹⁶ Nənə lesu ruvehi bred me nəha krirum mine nəmu i kəru, məkwətə ia nıməgouagou, məfwaki mɪni vivi Kumwesən tukwe, məkwsen, mauvei pen m səvənhi nərɪmama me mə irəha tuhəpeki pen m

⁴9:4 Luk 10:4-11   ^m9:5 Luk 10:11

^o9:7 Mat 16:14, Mak 8:28, Luk 9:19

^o9:9 Luk 23:8

nərmama me. ¹⁷Nərmama me pam hani nari t̄ipwinraha rəsisi. Nənə nərmama me səvəi lesu həvai pen n̄ipərpəri nəveginien me nəha sə hənani mhəpwəh rukuər ia tənəripw irəha pam twelef.

Pita r̄ini irapw mə lesu in Kristo

¹⁸Nəp̄in riti lesu in əpa raməfwaki irəha səvənhi me nərmama. Nənə r̄ini pen t̄i nirəha i mə, “Nərmama kamhəni iou mə iou sin?”

¹⁹P̄M̄iregi həni mə, “Nərmama nepwin kamhəni ik mə Jon Paptaes. Mətə nepwin kamhəni ik mə Profet Elaeja. Nepwin mwi kamhəni ik mə profet kupwən riti sə r̄inətui mwi ia nemhəien səvənhi.”

²⁰q̄M̄iregi lesu r̄ini pen t̄i nirəha i mə, “Mətə k̄imiaha hiaməni mə iou sin?”

M̄iregi Pita r̄ini mə, “Ik Kristo sə Kumwesən r̄iməni mə trərhi pehe ik ikuvehe.”

²¹Nənə lesu r̄inise pen əknek̄in t̄i nirəha i mə, “K̄imiaha tihəpwəh n̄iniien nəgk̄iar̄iien i t̄i iərmama riti.” ²²r̄Nənə in r̄ir̄ip̄in nəgk̄iar̄iien səvənhi m̄ini mə, “Iou ləməti lərmama takaməkeikei m̄iregi nəmisəien me r̄ip̄ik. Nəmə asori me m̄ine pris asori me m̄ine nahatən me səvəi Loa tuhəuvei pehe təkutanraha miou. Tukousi əpune iou, nənə nəp̄in sə ro kahar irə iakətui mwi.”

Iərmama sə trukurirə lesu traməkeikei məvrani nei kamarkuau

²³s̄Nənə lesu r̄ini pen t̄i nərmama me pam mə, “Iərmama sə

rokeikei mə truvehe mo iərmama riti səiou traməkeikei məpwəh nətərigien səvənhi, muvehi utə nei kamarkuau səvənhi ia nəp̄in me, məvrani mukurirə iou. ²⁴t̄Iərmama sə rokeikei mə trəkw̄təm̄hiri n̄im̄iruien səvənhi trarfai irə. Mətə iərmama sə traraka ia n̄im̄iruien səvənhi tukw iou truvehi n̄im̄iruien rer̄in. ²⁵Tr̄ini m̄inua iərmama riti r̄ipeki pam narim̄nari me ia t̄iprənə i mo səvənhi i, nənə kurirə ikin remhə, mətə r̄ipkuvehi mhə n̄im̄iruien rer̄in, noien nəha trəfasitu irə? ²⁶ūIərmama sə trauris ia nəmri nərmama t̄i n̄iniien mə in iərmama riti səiou, mauris mwi t̄i nəvisauien nəgk̄iar̄iien me səiou m̄inraha, Iou mwi ləməti lərmama, ia nəp̄in nəha takuvehe ia n̄iskaiien səiou m̄ine ia n̄iskaiien səvəi tata səiou m̄ine nagelo ikinan me, takauris t̄i n̄iniien mə iərmama nəha in iərmama riti səiou. ²⁷Mətə iakani n̄ipərhienien tukumiaha i nərmama nepwin kamhərer ia kwopun i tuhəpkemhə mhə meste tuhətoni n̄itətə sə Kumwesən ramərimənu irə rier pehe.”

N̄ipwrai lesu ruvehe mopə

²⁸Nəp̄in lesu r̄ini pam nəgk̄iar̄iien me nəha, ipaka nəp̄in eit ruvehe mukurau, nənə in riri Pita m̄ine Jemes m̄ine Jon mutə parei ia təkuer riti mə trəfwaki. ²⁹Nəp̄in raməfwaki, nənimen ruvehe mopə. T̄inari səvənhi ruvehe məpsan mamser. ³⁰Təkwtək̄wuni a iərmama kəru krauəgk̄iar̄i irəhar min. Irau nə Moses m̄ine Profet Elaeja. ³¹v̄Krouier pehe ia

^p9:19 Luk 9:7-8   ^q9:20 Jon 6:68-69   ^r9:22 Luk 9:44, Luk 18:32-33

^s9:23 Mat 10:38, Luk 14:27   ^t9:24 Mat 10:39, Luk 17:33, Jon 12:25

^u9:26 Mat 10:33, Luk 12:9, 2Tim 2:12   ^v9:31 Luk 9:22, 13:33

nukuraanien asori, rauni narimnari me ia nikaren sāvai nemhāien sāvānhi sē tīpko mhē tui in revēn mo sampam irē fwe ia Jerusalem. ³²W^aIa nāpīn nāha Pita mīne James mīne Jon haremhē napriien. Mētē nāpīn harētui, harētōni nīpwrai lesu ramser iārmama kēru nāha krouārer irāhar min. ³³Nānē nāpīn irau krīnouāpwēh lesu rauevān, Pita rīni pen tukwe in mē, “lārimānu. Ramasan mē kimrahar iaharuvehe i. Pwēh kimrahar iaharo tēnimwē kahar, riti sēim, riti sāvai Moses, riti sāvai Profet Elaeja.” (Mētē Pita ramēgkiari āpnāpen, mīpkukurēn amasan mhē nāfe rani.)

³⁴Nāpīn in ramēgkiari ihi, nāpuē riti rīnauvehe mīnamouseman irāhar. Irāhar harētōni mē nāpuē nāha truvegi irāhar. Harētōni harhekīr. ³⁵X^NNānē reri Kumwesān ruku pen ia nāpuē nāha, mīni mē, “In nāha nārik sē iakuvārfi raka in. Kimiaha tihētārig in.” ³⁶Nāpīn Kumwesān rēgkiari pam, harēti pen mharētōni lesu āpa ramārer. Kurirē ia nāpīn nāha irāhar harāpnāpen, mharāpwēh nīniien tī iārmama riti nāfe harānētōni.

lesu rākoui irapw nānimwīn ērāha ia iākunouihī riti

³⁷Kīni rakwakwi irē, nāpīn irāha hēneiwaui raka ia tēkuēr nāha, nārmama hāpīk hāuvehe tī lesu. ³⁸Nānē iārmama riti sē ramārer ia reri nārmama me nāha rākwein āpwāmwis, mīni mē, “lahatēn. lakase ik. Tiko muvehe

mētē ro nārik. In kwānkwan kuatia. ³⁹Ia nāpīn me nānimwīn ērāha riti ramēkwētāmhirī in, mamo in ramārkārīnari mamasāk āpwāmwis, māmarēkārēkār, nīsēkwan ramaiu. Nānimwīn ērāha nāha ro pīk nāmisāien min, ko rīpkaraka akwauakw mhē irē. ⁴⁰Iakīnāres raka sēim nārmama me mē irāha tuhākoui irapw i, mētē ko hāpko mhē.”

⁴¹Mīregi lesu rīni mē, “Kīmīaha nākūr ipwet mīne nahatētāien sākīmīaha rīwān. Noien sākīmīaha rīkou. Tsarē kītaha miou meste nāfe nāpīn? Tīneisān mīne iakapwis kīmīaha? Tiko miri nārim muvehe i.”

⁴²Nāpīn iākunouihī nāha ramavān ihi mauvehe, iāremhē ruvehi in mouini irapw ia tīpgrānē, mamo in ramārkārēkār. Mētē lesu rīnise pen tī nānimwīn ērāha, mo iāmē ouihī nāha ruvehe māsanīn. Nāpīn rīnāsānīn raka lesu ruvehi in muvei pen m sāvānhi tata. ⁴³Nānē nārmama pam sāmāme hētōni nāri asori nāha lesu rīno ia nīskāiien sāvai Kumwesān nānīmenraha rier.

Mētē nāpīn irāha pam kamhārkārī ihi nari ia narimnari me nāha in ramo, lesu rīni pen tī sāvānhi nārmama me i mē, ⁴⁴Y[“]Pwēh nēgkiariien me i hāuvnīm wē amasan ia nāk wāregīmīaha. Tīpko mhē tui kuvei pen iou, lāmētī lārmama, ia rēgi nārmama.” ⁴⁵Z^MMētē irāha hāregi nēgkiariien i hāreirei nīpwrān. Kumwesān rārk wafē i mē ko irāha hāpkētōni mhē. Nānē hāhekīr tī nāresīen lesu mē nāfe nīpwrai nēgkiariien i.

^w9:32 Jon 1:14, 2Pit 1:16-18   ^x9:35 Luk 3:22   ^y9:44 Luk 9:22

^z9:45 Luk 18:34

**Nærmama sævai lesu
tuhamækeikei
mhæuvehi irapw iræha**

⁴⁶aJa næpîn næha nærmama me sævai lesu hænämævisæ minraha me mæ sin ia niræha in rasori. ⁴⁷Mætæ lesu rukuræn nætærigien sævænraha. Ro pen in ruvehi iækunouihî riti, mærpwi ia nîkaren, ⁴⁸bNænæ minî pen tî niræha i mæ, “lærmama sæ træsevêr ia rerîn tî iækunouihî i ia næghîk, ramæsevêr mwi ia rerîn tukw iou. lærmama sæ ramæsevêr ia rerîn tukwe iou ræmwhen mæ ramæsevêr mwi ia rerîn tî Kumwesæn sæ rînærhi pehe iou iakuvehe. lakani iamînhi iræ tî næri næ mæ iærmama sæ truvehi irapw in ia kimiaha in næ iærmama sæ rasori ia kimiaha.”

⁴⁹Mîregi Jon rîni mæ, “lahatæn, kimaha iahætoni iærmama riti ramækoui irapw næremhæ me ia næghîm. lahamæmwur mæ tahænise in tî næri næ mæ rîpko mhæ in kimaha riti.”

⁵⁰cMætæ lesu rîni pen tukwe in mæ, “Kimiaha tihæpwæh nîniseien in. lærmama sæ rîpkîni æræha mhæ kimiaha in kimiaha riti.”

**Nækur Sameria hæpwæh
nokeikeien lesu
mæ truvehe imwænraha**

⁵¹dRinauvehe ipaka tî næpîn næha Kumwesæn truvehi lesu mutæ mevæn ia neiai. lesu nætærigien sævænhi ruvehe miskai mæ tramækeikei mevæn fwe Jerusalem. ⁵²Nænæ in rærhi pen nærmama nepwîn mæ tuhækupwæn iræ.

Iræha hæuvæn mhæier pen ia rukwænu riti sævai nækur Sameria mæ tuhæpnæpenæ ia narimnari me kuriræ lesu ruvehe. ⁵³eMætæ nærmama ia kwopun næha hæpkæseni mhæ lesu mæ truvehe imwænraha tî næri næ mæ iræha hæuvækuræn raka nætærigien sævænhi riskai mæ tramækeikei mevæn fwe Jerusalem. ⁵⁴fNæpîn iærmama mi kæru sævænhi mi Jemes minæ Jon krouætæ noien næha, krouni mæ, “lærimænu. lkokeikei mæ kimrau trouækwein napw pwæh ruku pen fwe ia neiai meiwaiu pehe mahi æmwesi iræha?”^g ⁵⁵Mætæ lesu ruvsini in minise pen æknekîn tî nirau i. ⁵⁶Nænæ iræha hæuvæn mwi ia rukwænu æpæ riti.

**Nærmama nepwîn hokeikei
mæ tuhækuriræ lesu**

⁵⁷Næpîn riti lesu minæ nærmama me sævænhi kamhesi pen suatuk mamhæuvæn. Nænæ iærmama riti rîni pen tukwe in mæ, “Takukuriræ ik kwopun pæku tikevæn ikîn.”

⁵⁸Mîregi lesu rîni pen tukwe in mæ, “Kuri ærmin me sævænraha nîpæg raræ. Menu me ia nimagouagou tæpwagenraha raræ. Mætæ iou, læmæti lærmama, kwopun sæiou riwæn mæ takapri ikîn.”

⁵⁹Nænæ lesu rîni pen tî iærmama riti mwi mæ, “Kuriræ iou.”

Mætæ iærmama næha rîni mæ, “lærimænu. Takukuriræ ik, mætæ pwæh iakukupwæn mevæn minîmwî raka sæiou tata.”

⁶⁰Mîregi lesu rîni pen tukwe in mæ, “Nærmama sæmæme hæp-

§9:54 Nækur Isrel minæ nækur Sameria hæmwæki iræha me. Ævsini mwi Jon 4:9.

a9:46 Luk 22:24   b9:48 Mat 10:40   c9:50 Mat 12:30, Luk 11:23

d9:51 Mak 10:32   e9:53 Jon 4:9   f9:54 2King 1:9-16

kukurirə mhə iou rəmwhen mə həu-
vamhə raka. Pwəh irəha hənīmwi
nərmama me səvənraha səməme
həuvamhə. Mətə ik tiko muvehe,
mevən məvisau irapw nitətə sə
Kumwesən ramərimənu irə.”

⁶¹gNənə iərmama riti mwi rini
mə, “Iərimənu. Takukurirə ik, mətə
pwəh iakevən məsəkir raka m nəkur
imwak me.”

⁶²Miregi Iesu rini pen tukwe in
mə, “Trini minuə iərmama rauvehi
kəkur i kau ravi, minamostat mi-
namərar, maməti kurirə, ripko mhə
in iəmə amasan riti sə truvehi wok
ia nitətə sə Kumwesən ramərimənu
irə.”

**Iesu rərhi pen nərmama
me sefenti-tu mə
tuhəuvən mhəvisau**

10^hKurirə irə Iərimənu
səkitaha rərpwi rəgin ia
nərmama me nepwin mwi irəha
pam sefenti-tu, mərhi pen irəha
mə tuhəkupwən irə, mhəuvən kəru
kəru ia taon me mine rukwənu me
pam sə in mwi trukurirə pen irəha
mevən ikin. ²ln rini pen tɨ nirəha i
mə, “Nəveginien sə ruvəmruə raka
fwe ia nəmhien rasori pik, mətə
nərmama səməme kamhəpeki
pehe houhi a. Ro iamihhi irə
kimiaha tihaməkeikei mhəfwaki
m Kumwesən sə ramərimənu ia
nəmhien, mhəres in mə trərhi pen
nərmama nepwin mwi həuvən
fwe ia nəmhien səvənhi mhəpeki
nəveginien sə ruvəmruə, mhəpeki
mhəuvehe. ³JKimiaha tihəuvən,
mətə tihaməkeikei mhəukurən

nəri i. Iakamərhi pen kimiaha mə
tihəuvən mhəmwhen ia kwəti
sipsip me sə kamhərer ia kurkwai
kuri ərpm̄in me. ⁴kTihəpwəh
nuvehiien tənəripw sə kavai pen
mane irə, uə tənəripw sə kavai pen
nəveginien irə, uə put səkimiaha.
Tihəpwəh napwisien ia suatuk,
mhəgkiari kimiaha iərmama riti.

⁵Nəfe nimwə tihəuvnimwə
irə, tihəkupwən mhəni mə,
‘Nəmərinuien ramarə ia nimwə
i.’ ⁶Trini minuə iərmama səvəi
nimwə nəha rokeikei nəmərinuien
nəha, nəmərinuien səkimiaha
trəuiui in. Mətə mə rekəm,
trirərig mwi tukumiaha. ⁷lKimiaha
tihamarə rerin ia nimwə kuatia
a, mhəpwəh nevən ənpapenien
ia nimwə me. Nəfe nari irəha
tuhəuvei pehe m kimaha,
tihəuvehi mhani mhənīmwi. Tiho
iaminha irə tɨ nəri nə mə kimiaha
hiəmwhen ia nərmama kamhowok.
Ratukwatukw mə irəha tuhəroku
pehe narimnari me nəha m
kimiaha.

⁸mTrini minuə kimiaha hiəuvən
ia taon riti, nənə nərmama me
ikin həuvehi puvnimwə kimiaha
ia nimwə me səvənraha, tihani
nəfe nəveginien sə tuhəuvei pehe
m kimiaha. ⁹Nərmama səməme
nemhəien rarə ia nirəha, tiho irəha
həuvehe mhəsənin. Tihəni pen tɨ
nirəha i mə, ‘Nitətə sə Kumwesən
ramərimənu irə ruvəuvehe
ipaka tukumiaha.’ ¹⁰Mətə trini
minuə kimiaha hiəuvən ia taon
riti, nənə nərmama me ikin
həpwəh nəsevərien ia rerinraha

^g9:61 1King 19:20 ^h10:1 Mak 6:7 ⁱ10:2 Mat 9:37-38, Jon 4:35

^j10:3 Mat 10:16

^k10:4 Mat 10:7-14, Mak 6:8-11, Luk 9:3-5, 2King 4:29

^l10:7 1Kor 9:6-14, 1Tim 5:18 ^m10:8 1Kor 10:27

tukumiaha, tihəuvən, mhərer ia kurkwai suatuk me, mhəni irapw iamihhi irə mə, ¹¹ⁿNiməkwurur ia taon i səkimiaha i raməmak ia nisumaha, kimaha tahahakwi raka ti nəri nə mə kimiaha hiəno noien ərəha. Kimiaha tihaməkeikei mhəukurən nəri i. Nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə ruvəuvehe ipaka tukumiaha, mətə kimiaha hiənəpwəh.' ^{12o}lou iakani pehe tukumiaha i ia nəpin nəha Kumwesən trərpwin noien ərəha me irə nərpwinien səvəi nərmama ia taon nəha triskai məpi raka nərpwinien səvəi nəkur Sotom."

Iesu raməgkiari skai m nərmama nepwin

^{13p}"Trərəha anan tukumiaha nəkur Korasin! Trərəha anan tukumiaha nəkur Petsaeta! Iakino raka nimitətien asori me ia taon mi səkimiaha, mətə kimiaha hiəpkəpwəh mhə noien ərəha me səkimiaha. Ripini minuə iakino nimitətien me nəha ia taon mi nəha Taea mine Saeton, tui raka ko nərmama me ikin hənarkahu raka tinari ivis, mhəkure ia nimwrakw, mhəpwəh noien ərəha me səvənraha. ¹⁴Mətə ia nəpin nəha Kumwesən trərpwin noien ərəha me irə nərpwinien səkimiaha triskai məpi raka nərpwinien səvəi nəkur Taea mine Saeton. ¹⁵Nənə kimiaha nəkur Kapaneam. Tukəfo ia kimiaha? Ko kuvehi utə kimiaha hiəuvən ia neiai? Rekəm! Tukuvehi irapw kimiaha hiəuvən inhəripw Imwei Nəkur Həuvamhə."

^{16q}Nənə Iesu rini pen ti nərmama me səvənhi mə, "Iərmama sə ramətərig ia nəgkiariien səkimiaha rəmwhen mə ramətərig mwi ia nəgkiariien səiou. Iərmama sə rauvei pen təkutan m kimiaha rəmwhen mə rauvei pehe mwi təkutan miou. Nənə iərmama sə rauvei pehe təkutan miou rəmwhen mə rauvei pen mwi təkutan m Kumwesən sə rinərhi pehe iou iakuvehe."

Nərmama me nəha irəha pam sefenti-tu hərərig mhəuvehe mwi ti Iesu

¹⁷Nərmama me nəha irəha pam sefenti-tu hərərig mwi mhəuvehe ti Iesu, mamhagien, mamhəni mə, "Iərimənu. Nəremhə me irəha mwi ho nəkwamaha nəpin iahəgkiari minraha ia nəghim."

^{18r}Miregi Iesu rini pen ti nirəha i mə, "Iakinətoni kərarki irapw Setan rier ia neiai meiwaiu pehe rəmwhen ia nouapriien. ^{19s}Həregi ro. Iakuvəuvei pehe raka nasoriien m kimiaha. Kimiaha hiəukurən neivəien ia snek me mine mimi me sə kamhəpi mamho nəmisəien m nərmama. Iakiməuvehi utə kimiaha hiasori ia niskaiien me pam səvəi Setan. Nari riti riwən tro nəmisəien m kimiaha. ^{20t}Nəri nəha ro nipərhienien. Mətə rərəha kimiaha hiamagien ti nəri nə mə nəremhə me kamho nəkwamiaha. Kimiaha tihaməkeikei mhagien ti nəri nə mə Kumwesən ruvərai pen raka nəghimiaha fwe ia neiai."

ⁿ10:11 Wok Me 13:51, 18:6   ^o10:12 Jen 19:24-25, Mat 10:15, 11:24

^p10:13 Mat 11:21-23   ^q10:16 Mat 10:40, Luk 9:48, Jon 5:23

^r10:18 Jon 12:31, Rev 12:8-9   ^s10:19 Sam 91:13, Mak 16:18

^t10:20 Mat 7:22, Eks 32:32, Fil 4:3, Rev 3:5

Iesu rerin ragien

²¹Ia nāpin a mwi naha lesu rerin ruvehe mukuar ia nagienien sāvai Nānimwin Ikinan, nənə in rini mā, “Tata sēiou lərimənu ia neiai mine tīprənə iakani tanak tukw ik tī nəri nə mə ikinərkwafə narimnari me i. Nərmama səməme həkurən nari mine səməme kinahatən amasan irəha həkətoni mhə. Mətə iko pui pen m nər-mama səməme hēmwhen ia nip-wnəti nəkwərhwərha me hətōni. Ouəh, Tata. Nəri naha ikino ramesi pen a nətərigien amasan səim.

²²U Tata sēiou rinəmri pehe raka narimnari me pam ia tīpage rəgik, iou tīni. Nənə iərmama riti riwən rukurən iou, mətə Tata sēiou əpa. Nənə iərmama riti riwən rukurən sēiou Tata. Iou əpa mine nər-mama me naha səməme rerik ragien mə tako pui pen in minraha.”

²³V Iesu ruvsini in, mægkiari pen əpa m sāvənhi nər-mama me, mīni mā, “Rerimīaha tragien tī nəri nə mə kimīaha hiamətə narimnari me i ia nəmrimīaha. ²⁴W Iakani pehe tukumīaha i mā fwe kupwən profet me həpik mine kig me həpik hokeikei mə tuhətə narimnari me i hiamətə, mətə həkətə mhə. Hokeikei mə tuhəregi nəgkiariien me i hiamregi, mətə həkregi mhə.”

Iesu rusipekin ia iəmə Samera rasitu ia iəmə Isrel

²⁵X Ia nāpin naha, iahatən riti sāvai Loa rokeikei mə triregi atuk-watukw ro lesu mə trəfni irə. Ro

pen rīskəmter, mīni mā, “Iahatən. Takəfo irə muvehi nīmīruien rerin?”

²⁶Miregi Iesu rini mā, “Nəkukua Ikinan rani nəfe? Nāpin ikəvsini Loa naha miregi riməfni irə?”

²⁷Y Miregi iahatən sāvai Loa rini mā, “Tikaməkeikei mokeikei lərimənu Kumwesən səim ia rerim me pam, mokeikei in ia nīmīruien me pam səim, mokeikei in ia niskaiien me pam səim, mokeikei in ia nətərigien me pam səim, nənə tikaməkeikei mokeikei piam rəmwhen ikokeikei atukw a ik.”

²⁸Z Miregi Iesu rini pen tukwe in mā, “Nəgkiariien səim ratuk-watukw. Trini minua iko narimnari me i Nəkukua Ikinan rani, tikuvehi nīmīruien irə.”

²⁹Mətə iahatən sāvai Loa rokeikei mə treikuə irə mə in iəmə atuk-watukw. Ro pen rini pen tī lesu i mā, “Sin nə piak?”

³⁰Miregi Iesu rini mā, “Iərmama riti rier ia Jerusalem mameiwaiu mamevən ia Jeriko. Nər-mama nep-win sə kamhakres həkwtəmhiri, mhəpeki raka mane mine tinari sāvənhi, mhousi in, mhap raka irə, mhəpwəh raməmak ipaka remhə.

³¹Ia nāpin naha pris riti ramesi pen suatuk naha, mətōni iəmə naha, rukurau irə ia nīkare suatuk mamevən. ³²Kurirə irə kwənəkwus riti sāvai Livae sə ramasitu ia pris me ro mwi iamīnhi, muvehe ia kwopun naha, mətōni iəmə naha, mukurau mwi irə ia nīkare su-atuk mamevən. ³³Mətə iəmə Same-ria riti in mwi ramesi pen suatuk naha, ruvehe ia kwopun naha iəmə naha raməmak ikin. Nāpin rətōni

^U10:22 Jon 3:35, 10:15   ^V10:23 Mat 13:16-17   ^W10:24 1Tes 1:10

^X10:25 Mat 22:35-40, Luk 18:18   ^Y10:27 Dut 6:5, Lev 19:18

^Z10:28 Lev 18:5, Rom 10:5, Kal 3:12

iəmә nəha, rerin rəkwəpir tukwe. ³⁴In revən ipaka tukwe maikuas ia nīmwapw me səvənhi ia oel mine waen, nənә muvegi tərini nīmwapw me, mərəhi utә iəmә nəha mukurei pen in ia təkure togki səvənhi, nənә muvehi mevən ia nīmwә sә kamərәku pen kamapri ikin, mamәtui amasan tukwe. ³⁵Kini rakwakwi irә, ruvehi irapw silin kәru kino ia silva, muvei pen m iərmama nəha sә kamərәku pen min kamapri ia nīmwә səvənhi, mini mә, 'Tikәtui amasan tә iəmә i. Trini minuә ikouraha mane me nepwin sәim mәpi raka sәmәmi iakauvei pehe mik, nәpin takrәrig muvehe, takәrpwin pehe mik.'"

³⁶Nənә lesu rәres mә, "Ikamәfәtәrig irә? Sin ia nirəhar i ro rәmwhen ia in piәvi iəmә nəha nәrmama sәmәme kamhakres hәkwәtmhiri?"

³⁷Miregi iahatән sәvәi Loa rini mә, "Sә nəha rinapi tukwe masitu irә."

Miregi lesu rini pen tukwe in mә, "Ik tikevән mo mwi iamihhi."

lesu ruvniwә ia nimwә sәvәi Marta mine Meri

³⁸Nәpin lesu mine nәrmama me sәvənhi kamhesi pen suatuk sәvənraha mamhәuvән, hәier pen ia rukwәnu riti. Pran riti fwe ikin nәghin nә Marta rәsevēr ia nimwә sәvənhi mә lesu truvnimwә irә. ³⁹aPrән nəha piävni riti nәghin nә Meri. Nәpin lәrimәnu sәkitaha ruvniwә pehe, Meri revән mәkure ipaka tukwe, mamәtәrig nәgkiariien sәvənhi sә ramahatән nәrmama me irә. ⁴⁰Mәtә Marta ko ripkәkure mhә mhәtәrig i tә nәri nә mә

rasui raka pik nәveginien sәнәi nәrmama. Nәнә in revән tә lesu, mini mә, "lәrimәnu. Rәfo? Ratukwatukw mә piak rәpwәh iou, iou әpa iakasu raka nәveginien sәнәi nәrmama me? Ni pen tukwe in mә tramәkeikei masitu ia nirak."

⁴¹Mәtә lәrimәnu sәkitaha rini pen tukwe in mә, "Marta, Marta! Ikamәtәrig tә narimnari me rәpik. Rerim ko rәpkapwis mhә. ⁴²bMәtә nari kuatia a kimiaha tihamәkeikei mho. Tihәtәrig ia nәgkiariien sәiou. In nә ramasan pik, Meri ramo. Ro pen iou takәpwәh niniseien in."

lesu rahatән nәrmama sәvәнhi mә tuhәfәfwaki irә

11 ^cNәpin riti lesu ramәfwaki ia kwopun riti, mәfwaki pam, nənә iәrmama riti sәvənhi rini pen tukwe in mә, "lәrimәnu. Tikahtatән ro kimaha tahәfәfwaki irә rәmwhen ia Jon rinahatән nәrmama me sәvənhi irә."

²Miregi lesu rini pen tә nirәha i mә, "Nәpin kimiaha tihәfwaki, tihәni iamihhi irә mә, 'Tata, pwәh nәrmama hәsiai nәghim ro ikinan i.

Pwәh nitәtә sә ikamәrimәnu irә ruvehe.

³Tikuvei pehe nәveginien sәнәmaha rәmwhen sәvәi nәpin ipwet.

⁴Tikenouenou noien әrәha me sәkimaha tә nәri nә mә kimaha mwi iahamenouenou noien әrәha me sәmәme nәrmama hamo ia kimaha.

Tikәpwәh niri penien kimaha ia kwopun tahәmwei ia nәrәhien ikin.'"

^a10:39 Jon 11:1, 12:2-3

^b10:42 Mat 6:33

^c11:1 Luk 5:33

⁵Nənə Iesu rarə mini pen mwi tɪ nirəha i mə, “Sin ia kimiaha trevən tɪ in riti ia kurkwai nəpɪn ia nəpɪn, nənə mɪni pen tukwe in mə, ‘lou riti. Uvei pehe ro bred kahar. ⁶Piak riti ruku pen isipwɪn muvehe təkwtək-wuni, mətə nəveginien sənək riwən mə takuvei pen min’?”

⁷Iəmə nəha ia nəkwai nimwə trəgkiari mə, ‘Tikəpwəh nometəien iou. Iakinərəpɪnhə raka. Kimaha nəkwərəkəwərha me səiou iahə-napri raka. Ko iakəpwəh nɪskəmte-rien muvei pehe nari riti mik.”

⁸^dNənə Iesu rɪni mə, “Nipərhie-nien iəmə nəha rɪni mɪnuə ko in rɪp-kiskəmter mhə muvei pen nari riti min. Mətə iakani pehe tukumiaha i in trɪskəmter muvei pen nəfe nari iərmama nəha raməres i. In trɪpkə mhə iamɪnhi irə tɪ nəri nə mə ramək-wein iərmama nəha mə in riti, mətə in tro tɪ nəri nə mə iərmama nəha rərəs in, məpwəh naurisien.

⁹Iakani pehe tukumiaha i trɪni mɪnuə kimiaha hiokeikei nari riti, ramasan mə tihərəs, nənə tuku-vei pehe m kimiaha. Tihətui əmisə i, nənə tihətoni. Tihəkunkun ia təpɪnhə, nənə tukəsevər tukumi-aha. ¹⁰Iərmama sə raməres nari truvehi nari. Iərmama sə ramə-tui əmisə nari trətoni. Iərmama sə rakunkun ia təpɪnhə tukəsevər tukwe.

¹¹Sin ia kimiaha tata me nəpɪn iəkunouihɪ səvənhi rərəs nəmu, trəpwəh nuvei penien nəmu, mətə truvei pen snek min? ¹²⁻¹³Uə trɪni mɪnuə rərəs kwənərə menu, truvei pen mimi sə trəpi mo nəmisəien min? Rekəm! Kimiaha tihaməkeikei mhəuvei pen narimnari amasan me m nəkwərəkəwərha me səkimiaha.

Mə kimiaha nəkur ərəha hiəukurən noien iamɪnhi irə, hiaməfətərig ia Tata səkimiaha ia neiai? In truvei pen Nənɪmwɪn Ikinan rasori mwi m nərmama səməme kamhərəs in tukwe.”

Iesu mɪne Pielsepul

¹⁴Nəpɪn riti Iesu raməkoui irapw iəremhə riti sə ramarə ia iərmama riti. Iərmama nəha ko rɪpkəgkiari mhə, mətə nəpɪn iəremhə ruvəier irə, rɪnaməgkiari. Nənə nərmama me hətoni həkərɪnari irə. ¹⁵^eMətə irəha me nepwɪn həni mə, “Iəmə nəha raməkoui irapw nəremhə me ia nɪskaiien səvəi Pielsepul, iəremhə sə in rasori ia nəremhə me.” ¹⁶^fNərmama nepwɪn mwi kamhərəs pen Iesu i mə, “Ko iko ro nɪmtə-tien riti sə ruku pen ia neiai pwəh iahətoni mhəukurən mə ik pərhiən Kumwesən rərhi pehe ik?”

¹⁷Mətə Iesu ruvəukurən raka nətərigien səvənraha, nənə rɪni pen tɪ nirəha i mə, “Trɪni mɪnuə ieni riti ruai narəien səvənhi ro kəru irə, nərmama me səvənhi kamhousi irəha me, nɪtətə sə ieni nəha ramərɪmənu irə truvehe mərəha. Trɪni mɪnuə nərmama səməme kamharə ia nəkwai nimwə riti həuai narəien səvənraha ro kəru irə, kamhousi irəha me, irəha ko həpkərə amasan mhə. ¹⁸Trɪni mɪnuə Setan ruai narəien səvənhi ro kəru irə, raməkoui irapw nəremhə me səvənhi ia nərmama, nɪtətə sə in ramərɪmənu irə trəfərəpər əpwəmwis? Trəsas miwən. Iakani iamɪnhi irə tɪ nəri nə mə kimiaha hiaməni iou mə iou iakaməkoui irapw nəremhə me ia nɪskaiien səvəi Pielsepul. ¹⁹Trɪni

^d11:8 Luk 18:5   ^e11:15 Mat 9:34, 10:25   ^f11:16 Mat 12:38

minuə nægkiariien nəha səkimiaha ro nīpərhienien, rəfo ia nərmama me səkimiaha? Irəha kamhəkoui irapw nəremhə me ia nīskaiien səvəi sin? Səvəi Setan? Rekəm! Ro pen ramasan mə irəha həkiri nægkiariien i səkimiaha. ^{20g}Mətə iou iakaməkoui irapw nəremhə me ia nīskaiien səvəi Kumwesən. Noien nəha ramahatən pen mə nītətə sə Kumwesən ramərimənu irə ruvəuvehe raka tukumiaha.

²¹Nəpīn iəmə skai riti rauvehi narimnari me səvəi naruagənien ia rəgīn, mamərer tukuahag ia nimwə səvənhi, nautə me səvənhi iərmama riti ko rīpkuvehe mhə makres i. ^{22h}Mətə trīni minuə iəmə riti nīskaiien səvənhi rasori mwi irə ruvehe, in traruagən irau min ruvehi irapw in, mīpeki raka narimnari me səvənhi sə ramərer irə mamaruagən. Nənə kurirə irə, in truai narimnari me sə in rīməpeki raka ia rəgi iəmə skai nəha, mīpeki pen mīne in me nēpwīn.

²³Iərmama sə rīpkukurirə mhə iou in raman əpə ia nirak. Nənə iərmama sə rīpkasitu mhə ia nirak, mīpeki nərmama mhəuvehe tukw iou, in raməkoui kirkiri irəha.”

Iesu raməgkiari ia nənīmwin ərəha

²⁴“Nəpīn kinəkoui irapw nənīmwin ərəha riti ia iərmama, nənīmwin ərəha nəha trəfo irə? Trevən mavən ia kwopun me sə nui riwən ikīn, mamətui kwopun trapwis ikīn. Nəpīn rīpkətoni mhə, trəgkiari iamīnhi irə mə, ‘Takrərig mwi mevən tī nimwə fwe səiou

sə iakīməier irə.’ ²⁵Nənə nəpīn rīrərig muvehe, trətoni mə nimwə nəha kīnaies amasan irə, narimnari me pam kamhəmrimər a ia təmwhəkīnraha. ^{26j}Nənə in trevən miri mwi nənīmwin ərəha me sefen səməme hərəha mhəpi raka in, miri irəha mhəuvehe, mhəuvmwə mwi, nənə mharə ia reri iərmama nəha. Nənə nīmīruien səvəi iərmama nəha truvehe mərəha anan məpi raka sə kupwən.”

Iərmama sə ramo nəkwai Kumwesən trīregi ramasan

^{27k}Nəpīn Iesu rani irapw narimnari me nəha, pran riti ia reri nərmama rəkwein əpwəmwis, mīni pen tī Iesu i mə, “Pran sə rərəhi ik, muvei pen kənunu mik, rukurən nagienien.”

^{28l}Mətə Iesu rini pen tukwe in mə, “Mətə nərmama səməme kamhəregi nægkiariien səvəi Kumwesən, nənə mamho nəkwān həkurən nagienien mwi mhəpi raka.”

Nərmama hokeikei mə Iesu tro nīmətəien riti

^{29m}Nəpīn nərmama me həuvehe mənāmhəpik, Iesu rini mə, “Nərmama ipwet mīne irəha nəkur ərəha. Kamhətui a nīmətəien. Kumwesən trəpwəh nuvei penien nīmətəien riti mwi mīnraha, mətə nīmətəien əpa səvəi Profet Jona. ³⁰Fwe kupwən Profet Jona ruvehe mo nīmətəien irə mīne nəkur Nineve. Rəmwhen a mwi iou, ləməti Iərmama, takuvehe mo nīmətəien ia nirak mīne nərmama

^g11:20 Eks 8:19   ^h11:22 Kol 2:15   ⁱ11:23 Luk 9:50

^j11:26 Jon 5:14   ^k11:27 Luk 1:28,42,48   ^l11:28 Luk 8:15,21

^m11:29 Mat 16:4

ipwet mine. ³¹¶Ia nāpin nāha Kumwesən trərpwin noien ərəha me irə, prən asori sə rīnamərimənu ia tənə Sipa fwe kupwən trərer irəha nərmama ipwet mine, nənə mini mə irəha nəkur ərəha me. lakani iamīnhi irə tī nəri nə mə prən nāha ruku pen ia nikare tənə fwe isipwin anan muvehe mə trīregi nukuraanien səvəi Solomon. Mətə hətə ro! lərmama riti in rasori ia Solomon in i ia kwopun i. ³²¶Ia nāpin nāha Kumwesən trərpwin noien ərəha me irə, nəmə Nineve tuhərer irəha nərmama ipwet mine, nənə mhəni mə irəha nəkur ərəha me. lakani iamīnhi irə tī nəri nə mə nāpin nəmə Nineve həregi Jona raməvisau, irəha hərərig ia noien ərəha me səvənraha. Mətə hətə ro! lərmama riti in rasori ia Profet Jona in i ia kwopun i.”

Iesu raməgkiari ia nənime iərmama

³³p“lərmama riti riwən ko rīhiai pen napw ia laet mukurei pen ia kwopun afafa ikīn uə rəuiui ia nari riti, mətə trukurei utə i ia nəri kakurei utə laet irə mə nərmama səməme həuvnimwə pehe tuhətoni raməhiərpwin nari. ³⁴Nənimem nə rauvei pehe nukuraanien m nīpwram. Nāpin nənimem rəsanin, nīpwram pam rukuər ia nukuraanien. Mətə nāpin nənimem rərəha, nīpwram pam rukuər ia nəpitəvien. ³⁵Ro iamīnhi irə tikaməkeikei mhəskun amasan nukuraanien nāha ia rerim mə rīpko mhə nəpitəvien irə. ³⁶Mə nīpwram pam rukuər ia nukuraanien sə nəpitəvien

riti riwən irə, trəhiapw amasan rəmwhen ia laet sə raməhiapw mauvei pehe nukuraanien mik.”

Iesu rəgkiari ia Farisi me mine nahatən me səvəi Loa

³⁷¶Nāpin Iesu raməgkiari ihi, Farisi riti rəres pen in mə trevən ia nimwə səvənhi, məni pəri nari irau min. Ro pen Iesu revən muvniwə məkure mə trəni nari. ³⁸Nənə Farisi nāha rəkərinari nāpin rətoni mə Iesu rīpkukupwən mhə məkwerig kurirə rəni nari.

³⁹rNənə lərimənu səkitaha rini pen tukwe in mə, “Kimiaha Farisi me noien səkimiaha rəmwhen ia tikikap mine tikinari kamaikuas irə iruə rəmher mətə nəkwān rəmkemik. Fwe imwə rərīmiaha rukuər ia nakresien mine nərəhaien. ⁴⁰Kimiaha me i hiəreirei nari. Hiaməfətərig irə mə Kumwesən sə rīno nəri iruə rīpko mhə mwi sə fwe imwə? ⁴¹Mətə ramasan mə kimiaha hiəuvehi nəveginien mine nui sə krouəmak ia nəkwai tikikap me mine tikinari me səkimiaha, mhəuvehi mhəuvei pen m nərmama nautə səvənraha riwən. Nənə tihətoni narimnari me pam tuhəmher tukumiaha.

⁴²Mətə trərəha anan tukumiaha Farisi me tī nəri nə mə kimiaha hiaməuai narimnari me pam səkimiaha ia kusen ten, mamhəuvei pen riti m Kumwesən. Hiamo iamīnhi irə ia nəri ouihi rəmwhen ia nimwai nei me səməme kavi rərəgi pen ia nəveginien. Mətə hiənenouenou noien atukwatukw səvəi nəkirien iərmama, mhənenouenou mwi noien səvəi nokeikeien Kumwesən.

¶11:31 1King 10:1-10   ¶11:32 Jon 3:5-10

¶11:33 Mak 4:21, Luk 8:16   ¶11:37 Luk 7:36, 14:1   ¶11:39 Mat 15:2

Ramasan mə kimiaha hio noien mi nəha, mhəpwəh nenouenouien mwi sə nəha hiamo ia nəri ouihi.

⁴³Trərəha anan tukumiaha Farisi me ti nəri nə mə ia nəkwai nimwəfwaki me səvəi nəkur Isrel hiokeikei mə tihəkure ia kwopun amasan me. Ia kwopun kamomaket me ikin hiokeikei mə nərmama tuhəkwein kimiaha ia nisialien.

⁴⁴Trərəha anan tukumaha ti nəri nə mə kimiaha hiəmwhen ia kref me kipko mhə mak ia nirəha, nənə nərmama həreirei mamhavən utə ia nirəha.”**

⁴⁵Ia nəpın nəha ia hatən riti səvəi Loa rini pen ti lesu i mə, “Iahatən. Nəpın ikani nəgkiariien me nəha, ikani ərəha mwi kimaha.”

⁴⁶Miregi lesu rini mə, “Trərəha anan mwi tukumiaha nahatən me səvəi Loa ti nəri nə mə hiaməkeikei m nərmama me mə tuhesi pen loa skai me səməme həmwhen ia katipə sə rıpam. Mətə kimiaha ko hiəpkuvei pen mhə nukwai rəgimiahə riti mhasitu ia nirəha ti natipəien. ⁴⁷Trərəha anan tukumiaha ti nəri nə mə kimiaha hiəuvrhəkin kref me səvəi profet me səməme kaha kupwən me səkimiaha hənəusi əpune irəha. ⁴⁸Ia noien nəha kimiaha hiamo pui atukw a kimiaha mə rərımiaha rəgien ia narimnari me nəha kaha kupwən me səkimiaha həno. Irəha hənəusi əpune profet me, nənə kimiaha hiəuvrhəkin kref me səvənraha. ⁴⁹Ro iamınhi irə Kumwesən sə rukurən pam nari rini mə, ‘lou

təkərhi pen profet me mine aposol me həuvən ti nirəha. Irəha tuhəusi əpune nəpwın, mhometə nəpwın.’

⁵⁰In tro iamınhi irə mine mə nərmama ipwet mine tuhəuvehi nərpwinien ti nite profet me pam sə rino-stat maiu ia nukune narəien muvehe. ⁵¹Nite Epel muvehe meste nite Sekarəea sə kinəusi əpune in ia nimwə səvəi Kumwesən ia nimwrhenhi nifətə mine kwopun sə ro ikinan, iakani nıpərhiənen tukumiaha i nərmama ipwet mine tuhəuvehi nərpwinien ti nitenraha pam.

⁵²Trərəha anan tukumiaha nahatən me səvəi Loa ti nəri nə mə kimiaha hiəkwafə ki sə raməsevər ia təpinhə ia nimwə nəha nukurənen raməmak ia nəkwən. Kimiaha hiəpkuvnimwə mhə, nənə mamhənise mwi səməme hokeikei mə tuhəuvnimwə.”

⁵³Nəpın lesu rier ia kwopun nəha mamevən, nahatən me səvəi Loa mine Farisi me həregi niemaha rınaməpi pik irəha. Hənaməres lesu nəresien me ia narimnari me rıpik. ⁵⁴Irəha hamərer mwatuk mə tuhəkwtəmhiri in trini minuə rəfwəkour ia nəgkiariien səvənhi.

Nərmama səvəi lesu tuhaməkeikei mhəsiari ti noien səvəi Farisi me

12 Ia nəpın nəha nərmama həpik həmwhen ia taosen m taosen həuvehe mhəusəsimwın irəha me. Kwopun rouihi. Hameivə pen ia nisunraha me. Nənə

****11:44** Ia narəien səvəi nəkur Isrel, trini minuə iərmama riti rırapı nıpwı iərmama sə remhə in truvehe məmkemik ia nıkaren səvəi nəfwakıien səvənraha. Ro pen irəha tuhaməkeikei mheri amasan təmwheki kref me mə nərmama tuhəpwəh navən pekınien ia nirəha.” Əvsini mwi Nam 19:16.

§**11:54** Luk 20:20

Iesu rukupwən mægkiari pen m nərmama me səvənhi, mini mə, “Kìmiaha tihaməsiari tì yis səvəi Farisi me. Yis nəha in nə noien səvəi kəuətkəsua. ²tNarimnari me pam səməme kamhərkwafə tuhaməkeikei mhəier irapw. Narimnari me pam səməme kamhəmak afafa tukaməkeikei kətoni kuvehi irapw ia nukuraanien. ³Ro pen nəfe nəgkiariien kìmiaha hiəni ia nəpitəvien nərmama tuhəregi ia nukuraanien. Nəfe nəgkiariien kìmiaha hiəsivən irə ia kwopun afafa tukini irapw ia təkure nimwə me.”

Nərmama tuhaməkeikei mhehekir Kumwesən

⁴“Iou me nepwīn, iakani pehe tukumiaha i mə kìmiaha tihəpwəh nehekiriien nərmama səməme həukurən nousi əpuneien nīpwramiaha mətə kurirə irə ko həkko mhə nari riti mwi. ⁵Mətə takini pehe tukumiaha i sin nəha tihaməkeikei mhehekir i. Tihaməkeikei mhehekir Kumwesən tì nəri nə mə nəpīn in rīnousi əpune raka iərmama, rauvehi nasoriien tì nosə penien in ia kwopun napw asori rauək ikin. Ouəh, nīpərhienien, iakani pehe tukumiaha i mə kìmiaha tihaməkeikei mhehekir in. ⁶Rerimīaha rirhi ro kwəti menu me. Nənimenraha reiwaiu. Kauvehi krirum ia silin sə rouihi anan kəru, mətə kwəti menu me nəha Kumwesən ko rīpkenouenou mhə riti. ⁷uHətə ro nīmwai nukwənemīaha, mətə Kumwesən rīnəvsini pam raka irəha. Ro iamīnhi irə kìmiaha

tihəpwəh nehekiriien. Ia nənimen kìmiaha hiamasan mwi mhəpi raka kwəti menu me nəha həkik.”

Iesu rəgkiari ia naurisien mīne nehekiriien

⁸“Iakani pehe tukumiaha i. Iərmama sə trīni irapw ia nəmri nərmama me mə in iərmama riti səiou, lou mwi ləməti lərmama takini irapw ia nəmri nagelo me səvəi Kumwesən mə in iərmama riti səiou. ⁹vMətə iərmama sə trīni irapw ia nəmri nərmama me mə in rirərei iou, iou mwi takini irapw ia nəmri nagelo me səvəi Kumwesən mə iakrərei in. ¹⁰Iərmama sə trīni nəgkiariien ərəha riti, muəsi lou ləməti lərmama irə, Kumwesən rukurən nenouenouien nərəhāien səvənhi, məpwəh nərpwīnien. Mətə iərmama sə trīni nəgkiariien ərəha riti, muəsi Nənīmwiin Ikinan irə, Kumwesən trīpkenouenou mhə nərəhāien səvənhi ia nəpīn riti. Nərpwīnien səvənhi trarə rerin.

¹¹wNərmama tuhəuvehi kìmiaha, mhərpwi irapw kìmiaha ia nəmri nəmə asori me səvəi nimwəfwaki me səvəi nəkur Isrel mīne ia nəmri nərmama səməme kamhərimənu mīne səməme kamhəuvehi nasoriien mə irəha tuhəkiri nəgkiariien me səkimiaha. Ia nəpīn nəha kìmiaha tihəpwəh nətərig pīkien mə tihəfo mhosəripīn nəgkiariien səvənraha uə tihəni nəfe nəgkiariien tì nirəha i. ¹²Tihəpwəh nətərig pīkien irə, tì nəri nə mə nəpīn atukwatukw nəha səkimiaha sə tihəgkiari irə, Nənīmwiin Ikinan trahatən kìmiaha ia nəfe nəgkiariien tihəni.”

^t12:2 Mat 16:6, Luk 8:17   ^u12:7 Luk 12:24, 21:18, Wok Me 27:34

^v12:9 Luk 9:26   ^w12:11 Mak 13:11, Luk 21:12-15

**Iesu ramægkiari ia
nautə səvəi tɪprənə i**

¹³Iərmama riti ia reri nərmama me nəha rini pen tɪ Iesu i mə, "Ia-hatən. Tata səiou ruvamhə raka. Ni pen tɪ piak i mə pwəh kimrau iarouwai pəri narimnari me nəha tata rinəmri mə səkimrau."

¹⁴Mətə Iesu rini pen tukwe in mə, "Iərman. Sin mə takəmri amasan nəvisəien səkimirau? Ripko mhə wok səiou nə." ¹⁵XNənə Iesu rini pen tɪ nirəha i mə, "Kimiaha tihətui amasan, mhəpwəh nəseniien noien i kimiaha hiokeikei mə tihəuvehi nautə me rɪpik. Nukune nimiruien səvəi iərmama rɪpko mhə in nə nautə asori səvənhi."

¹⁶Nənə Iesu rini nusipekinien riti tɪ nirəha i mə, "Iərmama riti nautə səvənhi rasori. Nəveginien rasori pik ia nəmhien səvənhi. ¹⁷Rerɪn rirhi minuə 'Takəfo i? Kwopun riti mwi səiou takəmri amasan nəveginien sənək ikin riwən.'

¹⁸Iərmama nəha ramətərig tukwe, nənə mini mə, 'Ah, iakukurən nəfe tako. Takeitehi nimwə me səiou, nənə muvrhəkin tain me rasori mwi. Ia nimwə me nəha takəmri pen nəveginien me sənək mine narimnari amasan me pam səiou.' ¹⁹Nəpɪn iərmama nəha rino pam, in rægkiari iamɪnhi irə mini mə, 'Səiou narimnari amasan me sə iakiməfate i ruvəpik. Takimɪru irə nuk rɪpik. Ramasan mə takapwis, məvegin, mənimwi, magien.'

²⁰Mətə Kumwesən rini pen tukwe in mə, 'Ik iərmama ikreirei nari. Ip-wet ia nəpɪn tako ik ikemhə. Nənə

tukəfo ia narimnari me nəha ikinəp-nəpenə irə? Sin truvehi?'

²¹YNoien nəha rəmwhen mwi iərmama sə ramoelite nautə me səvənhi mə səvənhi əpa, mətə ia nəmri Kumwesən in iəmə auər a."

²²Nənə Iesu rini pen tɪ səvənhi nərmama me i mə, "Ro iamɪnhi irə iakani pehe tukumiaha i kimiaha tihəpwəh nətərig pikien tɪ nimiruien səkimiaha mamhəres nəfe tihani. Tihəpwəh nətərig pikien ia nɪpwramiaha mamhəres nəfe tiharkahu i. ²³Nimiruien rɪpko mhə səvəi nəveginien əpa. Nɪpwrai iərmama rɪpko mhə səvəi tɪnari əpa. ²⁴ZHətoni ro menu me ia nɪmagouagou. Həpwəh nəpweiiien nari, mhəpwəh nesiiien nukwan. Nimwə səvənraha sə kamhoeite nəveginien ikin riwən. Mətə Kumwesən raməkwməni irəha. Nənə ia nənimen kimiaha hiamasan pik mhəpi raka menu me. ²⁵Sin ia kimiaha ko ro nimiruien səvənhi rəpwəmwis mwi səvəi nəpɪn ouihɪ a trɪni minuə ramətərig pik tukwe? ²⁶Mə riskai tukumiaha tɪ noien nəri nəha rouihɪ, rəfo hiamətərig pik tɪ narimnari me nepwɪn mwi?

²⁷Hətoni ro tihinari me mə kamhəfəutə irə. Irəha həpwəh noien wok, mhəpwəh nɪtirien tɪnari. Mətə iakani pehe tukumiaha i Kig Solomon fwe kupwən nautə səvənhi rasori pik, mətə tɪnari səvənhi rɪpkamasan mhə rəmwhen ia tihinari me i. ²⁸Kimiaha nahatətəien səkimiaha rɪpkiskai mhə. Kumwesən rauvei pen tɪnari amasan me m tihinari me, nəri auər a tihinari me kamhəmɪru

^x12:15 1Tim 6:9-10 ^y12:21 Mat 6:19-20

^z12:24 Sam 147:9, Luk 12:7

ipwet mətə trawkwki haukei, mhəsas, kuvani ia napw. Mə Kumwesən ramo iaminha irə, in truvei pehe mwi tinari m kimiaha məpi raka. ²⁹Kimiaha tihəpwəh nətui əmisəien nəfe tihani uə nəfe tihənimwi. Kimiaha tihəpwəh nətərig pikien tukwe, ³⁰tī nəri nə mə nərmama ia tənəmtənə me ia təkure tīprənə i kamhətui əmisə narimnari me nəha, nənə Tata səkimiaha ruvəukurən raka narimnari me nəha mə kimiaha tihaməkeikei mhəuvehi. ³¹Mətə kimiaha tihaməkeikei mhətui əmisə nitətə sə in ramərimənu irə, nənə in trəriari pehe mwi narimnari me nəha m kimiaha.

³²aKimiaha i sipsip me səiou hiəp-kəpik mhə. Tihəpwəh nehekiriən. Tata səkimiaha rerin ragien tī nuvei peheien nitətə sə in ramərimənu irə m kimiaha. ³³bTihəmri pen nəmri nari ia narimnari me səkimiaha, mhəuvehi mane ia nirəha, nənə mhəuvei pen m nərmama nautə səvənraha riwən. Tihəkusi tənəripw me sə tuhəpkimərir mhə ia nəpin riti mhəvai pen nautə səkimiaha ia nirəha. Tihəfate pen nautə səkimiaha fwe ia neiai. Ia kwopun nəha nautə səkimiaha ko ripkiwən mhə ia nəpin riti tī nəri nə mə iərmama səvəi nakresien riwən uvne me həkouraha mhə narimnari. ³⁴Iakani iamihni irə tī nəri nə mə kwopun nautə səkimiaha raməmak ikin, nətərigien səkimiaha traməmak mwi ikin.”

lesu raməgkiari ia nuveheien səvənhi

³⁵c“Kimiaha tihaməkeikei mharkahu tinari səvəi wok, nənə mhəhiai pen napw ia laet me səkimiaha pwəh rauək rerin. ³⁶dHo rəmwhen ia nərmama səməme kamheitenhi iəmə asori səvənraha mə trier ia nəveginien asori səvəi iərman sə kiri pen vi a pran səvənhi, muvehe ia rukwənu səvənhi. Nəpin in ruvehe, mikunkun təpinhə, təkwtəkwni a irəha tuhəsevər ia təpinhə tukwe. ³⁷eTrini minuə iəmə asori nəha ruvehe mətōni nərmama me nəha səməme kamho tukwini nari min kamhətui mhəpkapri mhə, rerinraha tragien. Iakani nīpərhienien tukumiaha i iəmə asori nəha trarkahu tinari səvənhi səvəi wok, nənə mini pen tī nirəha mə tuhəkure mhani nari. Nənə in trisui raka nəveginien, muvei pen minraha. ³⁸Trini minuə iəmə asori nəha ruvehe ia kurkwai nəpin, uə ia nəpin rəiə rakaka irə, mətōni nərmama me nəha səməme kamho tukwini nari min kamhətui mhəpkapri mhə, rerinraha tragien. ³⁹fMətə kimiaha tihaməkeikei mhəukurən nəri i. Trini minuə iərmama riti rukurən mə ipwet ia nəpin iərmama riti truvehe, muvnimwə ia nəkwai nimwə səvənhi, makres, in tramətui a məpwəh napriən. Ko in rəpwəh nəsenien iərmama riti reitehi nimwə səvənhi, muvnimwə, makres. ⁴⁰Rəmwhen a mwi kimiaha mwi tihaməkeikei

^a12:32 Luk 22:29, Rev 1:6   ^b12:33 Luk 18:22

^c12:35 Eks 12:11, Mat 25:1-13   ^d12:36 1Pit 1:13, Mak 13:33-36

^e12:37 Jon 13:4   ^f12:39 Mat 24:43-44, 1Tes 5:2

mhəpnəpenə tɪ nəri nə mə iou, ləməti lərmama, takuvehe ia nəpɪn riti tihakiraka iou.”

⁴¹Miregi Pita rini mə, “lərimənu. lkani nusipekinien nəha maməgkiari pehe m kimaha əpa uə ikaməgkiari pen mine nərmama me pam?”

⁴²Miregi lərimənu səkitaha rini mə, “lotukwininari sə rukurən nari, mamo nəkwai iəmə asori səvənhi ia nəpɪn me, iəmə asori səvənhi truvehi utə in ruvehe masori ia səvənhi iotukwininari me pam mə trəkwməni irəha ia nəpɪn atukwatukw kamhani nari irə. ⁴³Trini minuə iəmə asori səvəi iotukwininari nəha ruvehe, mətoni mə ramo wok me iamɪnha irə, iotukwininari nəha rerin tragien. ⁴⁴lakani nɪpərhienien tukumiaha i iəmə asori nəha truvehi utə iotukwininari nəha ruvehe masori ia narimnari me pam səvənhi. ⁴⁵Mətə mə iotukwininari nəha rerin rɪnamrhi mə iəmə asori səvənhi ramo tanpen, məpwəh nuvehe akwauakwien, nənə rɪnamousi nərman mine nɪpran səməme kamho tukwini pəri nari irəha min, maməvegɪn, mamənimwi, mamakonə, ⁴⁶iəmə asori səvənhi truvehe ia nəpɪn riti in trakiraka in, uə ia aoa riti sə in rɪreirei. ləmə asori səvənhi trərpwɪn noien ərəha me səvənhi, məmri pen in ramərə irəha nərmama səməme həpkɪni mhə nɪpərhienien ia nəgkiariien səvənhi.

⁴⁷lotukwininari sə ruvəukurən raka nəkwai iəmə asori səvənhi, mətə rɪpkəpnəpenə mhə, uə rɪpkəsi

pen mhə nəkwai, tukərisi pik in. ⁴⁸Mətə iotukwininari sə rɪreirei nəkwai iəmə asori səvənhi, nənə mo nari riti ratukwatukw mə tukərisi in tukwe, tukərisi məru a in. lərmama sə Kumwesən ruvei pen narimnari me rɪpik min traməkeikei mo narimnari me rɪpik. Nənə iərmama sə nər-mama həmri pen narimnari me rɪpik ia rəgɪn, tuhəres pen in narimnari me rɪpik mwi.”

Nəgkiariien səvəi lesu tro nərmama həuai irəha me

⁴⁹Nənə lesu rini mə, “lou iakuvehe mə takərarki pehe napw ia tɪprənə i. lakuə ko napw nəha ruvəuək raka, mətə rɪpkuək mhə ihi. ⁵⁰Səiou riti nəha paptas tukaməkeikei kakiətənimw iou irə. Nənə təkwtəkwuni iakamregi rərəha pik anan meste tuko sampam irə. ⁵¹Nətərigien səkimiaha rəfo? Hiənuə iakuvehe mə tako nərmama ia tɪprənə i harə ia nəmərɪnuien? lakani pehe tukumiaha i mə iapkuvehe mhə mə tako nərmama harə ia nəmərɪnuien, mətə iakuvehe mə tako nərmama həuai irəha me. ⁵²Təkwtəkwuni mamevən trini minuə nərmama krirum kamharə ia nəkwai nimwə kuatia, irəha tuhəuai irəha me. Kahar tuhərwəki kəru. Kəru trouəmwəki kahar. ⁵³Irəha tuhəuai irəha me. Tata trəmwəki tɪni iərman, tɪni iərman trəmwəki tata səvənhi. Mama trəmwəki tɪni pran, tɪni pran trəmwəki mama səvənhi. Kaka pran trəmwəki prisini pran, prisini pran trəmwəki kaka pran səvənhi.”

^g12:44 Mat 25:21,23 ^h12:47 Jem 4:17 ⁱ12:50 Mak 10:38-39

^j12:51 Mat 26:38, Jon 12:27 ^k12:53 Maeka 7:6

Nīmtätien me naha lesu ramo

⁵⁴ Lesu rini nægkiariien riti mwi ti nærmama me mæ, “Næp̄in kimiaha hiätöni næpuæ riti rutæ ia nukunhi täsi, tækwätkwuni a hiäni mæ, ‘Kwa nesøn trauær.’ Nænæ nesøn rauær. ⁵⁵ Nænæ næp̄in kimiaha hiätöni nīmätagi natogæ riskämter, hiäni mæ, ‘Kwa nukwäsikær travæn.’ Nænæ nukwäsikær ravæn. ⁵⁶ Kimiaha kauätkäsua me! Hiäukuræn nätäien tīprænæ mine nīmagouagou, nænæ mhäukuræn næfe nari irau krouahatæn pen. Mætæ ræfo hiäreirei nīpwrai nīmtätien me i kamo ipwet mine?”

lesu rægkiari ia nævisäien

⁵⁷ “Kimiaha tihamækeikei mhækiri suatuk me, mhäni mæ sæ pæku naha ratukwatukw. ⁵⁸ Trini minua iko noien æræha riti ia iærmama, nænæ in rokeikei mæ kimirau min tirouærer ia næmri næmæ asori me pwäh häkiri noien säim, ramasan mæ tikevæn akwauakw, rouæmri atukwatukw næri naha næp̄in ipkevæn mhæ ihi ia kwopun kamäkiri nægkiariien ik̄in. Ræræha iærmama naha ik̄ino noien æræha iræ trämri pen ik̄ ia rægi iæmæ sæ ramäkiri nægkiariien, nænæ iæmæ sæ ramäkiri nægkiariien trämri pen ik̄ ia rægi polis, nænæ tukuvehi puvnimwæ ik̄ ia kalapus. ⁵⁹ Iakani nīpærhienien tukw ik̄ i tikæpwäh nierien meste ikæræku pen pam faen me säim.”

Nærmama me pam tuhamækeikei mhæpwäh noien æræha me sävænraha

13 Ia næp̄in a mwi naha, nærmama næpw̄in hæuvehe

mhævisau pen m lesu mæ Paelat rinousi æpune næmæ Kalili me næpw̄in næp̄in iræha kamhævi nite nærimiru me ia nīfatæ sävæi Kumwesæn. ² Nænæ lesu rini pen ti niræha i mæ, “Kimiaha hiamæfätærig ia næmæ Kalili me naha? Iræha hæræha anan mhæpi raka næmæ Kalili me næpw̄in tī næri næ mæ iræha hemhæ iam̄inha iræ? ³ Rekäm! Mætæ iakani pehe tukumiaha i kimiaha tihamækeikei mhæpwäh noien æræha me säkimiaha. Mæ hiæpwäh noien, kimiaha pam tihemhæ ræmwhen ia niræha. ⁴ Uæ kimiaha hiamæfätærig ia nærmama me naha eit̄in nimwæ riti ræpwæmwis mutæ rimwei, mækure tæriini iræha, hemhæ? Iræha hæræha anan mhæpi raka iræha me næpw̄in sämæme kamharæ fwe Jerusalem? ⁵ Rekäm! Mætæ iakani pehe tukumiaha i kimiaha tihamækeikei mhæpwäh noien æræha me säkimiaha. Mæ hiæpwäh noien, kimiaha pam tihemhæ ræmwhen ia niræha.”

lesu rusipek̄in ia niem̄is riti rīpkukua mhæ

⁶ Nænæ lesu rini nusipek̄inien riti tī niræha i mæ, “Iærmama riti ræpwei niem̄is riti ia næmhien sävænhi. Nænæ ia næp̄in riti ruvehe mamætui nukwan, mætæ rīpkætæ mhæ riti. ⁷ Ro pen rini pen tī iærmama sæ ramæmhu sävænhi mæ, ‘Ëtæ ro. Nuk kahar naha tækwätkwuni iakuvehe mamætui kwækwai niem̄is i, mætæ iapkætæ mhæ riti. Ærai æmwesi! Ramærer auær a ia tīprænæ i.’

⁸P^Miregi iærmama sê ramæmhu sêvænhi rîni mæ, 'læmæ asori. Æp-wæh rærer nuk riti mwi. Pwæh iak-eri nukunen mukuraukurau, nænæ mæрки pen nîmwinahak sê trasitu iræ mutæ amasan. ⁹T^rîni mînuæ rærer nuk riti mwi mukuæ, ramasan. Mætæ mæ rîpkukuæ mhæ, ikukuræn nærai æmwesien.'"

lesu ro pran riti tækutan rikou ruvehe mæsanin ia Sapat

¹⁰Næpin riti ia Sapat lesu ramahatæn nærmama ia nækwai nîmwæfwaki sêvæi nækur Isrel. ¹¹Pran riti næha ikîn nænîmwîn æræha rînaræ raka iræ ia nuk eitîn mamô tækutan rikou. Præn næha ræmakæmak a, ko rîpkærer atukwatukw mhæ. ¹²Næpin lesu rætoni, rækwein pen præn næha, mîni pen tukwe in mæ, "Præn i. Takîfi raka nemhæien sæim ia niram." ¹³Nænæ lesu ræmri pen rægîn mi iræ, nænæ tækwtækwuni a tækutai præn næha ruvehe matukwatukw. Nænæ in rægnægîni Kumwesæn.

¹⁴q^Mætæ iæmæ asori sêvæi nîmwæfwaki niemaha ræpi tî næri næ mæ lesu romasan præn næha ia Sapat. In rîni pen tî nærmama i mæ, "Næpin sikis næha ratukwatukw mæ tuko wok iræ. Hæuvehe ia næpin me næha pwæh in romasan nîpwramiaha. Mætæ ia Sapat kîmiaha tihæpwæh nuveheien."

¹⁵r^Miregi lærimænu sækîtaha rîni pen tukwe in mæ, "Kîmiaha kæuætækæsua me. Sin ia kîmiaha ræpwæh nîfiien sêvænhi kau uæ togki ia Sapat, misigi, mevæn tî nui? Kîmiaha pam hiamô næri i!

¹⁶s^Nnænæ ræfo ia præn i Setan rîrukwi nuk eitîn? In kwænækwus riti sêvæi Epraham. Ko iapkiifi mhæ nemhæien i iræ ia Sapat?"

¹⁷Næpin lesu rîni nægkiariien næha, nærmama pam sêmæme kamhætæ æræha in hæregi hauris. Mætæ sêmæme hæpkætæ æræha mhæ in rerînraha ragien tî narimnari asori me sê in ramo.

Nusipekîniien sêvæi kwænuni nei næha mastat

¹⁸Nænæ lesu rîni mæ, "Nîtætæ sê Kumwesæn ramærimænu iræ ræmwhen ia næfe nari? Takini næfe nægkiariien mahatæn pen iræ? ¹⁹Ræmwhen ia nuni nei mastat sê rouihi anan ia nuni nei me. lærmama riti ruvehi, mæpwei ia næmhien sêvænhi, nænæ rutæ, muvehe mo nei iræ, nænæ menu me ia nîmagouagou ho pen kwætæpag me sêvænraha ia rægîn me."

Nusipekîniien sêvæi yis

²⁰Nænæ lesu raræ mîni mwi mæ, "Takini næfe nægkiariien mahatæn pen nîtætæ sê Kumwesæn ramærimænu iræ? ²¹Ræmwhen ia yis sê pran riti ruvehi, muvehi mærapî irau floa me rîpîk, nænæ mæpwæh meste yis ræse floa me pam ræsisî."

lesu rægkiari ia kwæruæ sê rouihi

²²lesu ravæn makurau ia taon me mîne rukwænu me, mamahatæn nærmama, mamesi pen suatuk sêvænhi mamevæn mæ treste nari fwe Jerusalem. ²³Nænæ iærmama riti rîni pen tukwe in mæ, "lærimænu. Nærmama me næha Kumwesæn

^p13:8 2Tes 3:9,15

^q13:14 Eks 20:9-10, Dut 5:13-14, Luk 6:7, Jon 5:16

^r13:15 Luk 14:5 ^s13:16 Luk 19:9

truvehimiru irəha tuhəpik uə tuhouihi a?"

Miregi Iesu rini pen ti nirəha i minuə, ²⁴t^uKimiaha tihaməkeikei mhousari mhəuvnimwə ia kwəruə ouihi. Iakani pehe tukumiaha i nərmama həpik tuhousari ti nu-nvimwəien, mətə tuhəpwəh nu-nvimwəien. ²⁵u^ləmə asori səvəi nimwə nəha triskəmter, məsisəg ia təpinhə ia nimwə səvəhi.

Ia nəpin nəha kimiaha tihərer iruə, mamhəru i təpinhə, mamhəni mə, 'lərimənu, əsevər ia təpinhə tukumaha.'

Miregi in trini pehe tukumiaha i mə, 'Kimiaha hiəuku pəku? Iakreirei kimiaha.'

²⁶Miregi kimiaha tihəni mə, 'Kimaha i səməmə sənəvegin, mhənənimwi pəri kitaha mik. Ikinərer ia suatuk me səkimaha, mamahatən nərmama.'

²⁷v^Mətə in trini iaminihi mə, 'Iakani pehe tukumiaha i iakreirei kimiaha mə hiəuku pəku. Kimiaha pam i nərmama hiamo noien ərəha, həuvən isipwin tukw iou.'

²⁸w^Ia kwopun nəha kimiaha tihəsək mhahi tərini revimiahə nəpin tihətoni Eraham mine Aesak mine Jekop mine profet kupwən me kamhəuvnimwə ia nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə, mətə kinərariki irapw kimiaha iruə. ²⁹x^Nənə nərmama ripko mhə irəha nəkur Isrel tuhəuku pesu, mhəuku prehi, mhəuku peraha, mhəuku parei, mhəuvehe mhəkure mhani pəri nari ia nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə. ³⁰y^Nənə həregi

ro. Nərmama nepwin kamhəkurirə tuhəuvehe mhəkupwən, nənə nepwin haməkupwən tuhəuvehe mhəkurirə."

Iesu ramasək ti Jerusalem

³¹Ia nəpin a mwi nəha Farisi me nepwin həuvehe mhəni pen ti Iesu i mə, "Araka ia kwopun i mamevən. Herot rokeikei mə trousi əpune ik."

³²Miregi Iesu rini pen ti nirəha i mə, "Həuvən mhəni pen ti kuri əprmin nəha Herot mə iakani ianhi mə, 'Regi ro! Iakaməkoui irapw nəremhə me ia nərmama, mafi raka nemhəien me ia nirəha. Tako iaminihi irə ipwet mine trakwakwi. Nənə tineis iako sampam ia wok səiou. ³³Takaməkeikei mesi pen su-atuk səiou mamevən ipwet, trakwakwi, mine tineis, ti nəri nə mə ko kīpkousi əpune mhə profet riti ia kwopun əpə iti, mətə traməkeikei memhə fwe ia Jerusalem əpa.'

³⁴Jerusalem, Jerusalem! Ik taon i ikamousi əpune profet me maməkwi əpune nərmama səməmə Kumwesən ramərhi pehe irəha tukw ik! Nəpin ripik iakokeikei mə takousəsimwin nipwnətim me rəmwhen ia rinihi menu ramo ia tini me mauui irəha ia tərəgin mi. Mətə kimiaha hiəpwəh nokeikeien. ³⁵Hətə ro. Təkwəkwuni nəha Kumwesən trəpwəh nimwə səkimiahə. Nənə iakani pehe tukumiaha i mə kimiaha tihəpwəh mwi nətonien iou meste tihəni mə, 'Səgnəgini iərmama i rauvehe ia nəghi lərimənu səkitaha.'"

**lesu romasan iærmama
riti rægîn mi mîne
nîsun mi krouæsisî**

14^z Ia Sapat riti lesu revæn mæ træni nari ia nækwai nimwæ sævæi iæmæ asori riti sævæi Farisi me. Iræha kamhætæ amasan in mæ træfo iræ. ² Iærmama riti næha ikin nemhæien ramaræ iræ, mamō rægîn mi mîne nîsun mi krouæsisî. ³ Næpîn lesu rætoni, ræres pen nahatæn me sævæi Loa mîne Farisi me i mæ, “Ræfo? Ratukwatukw ia loa sækita-taha mæ ia Sapat tuko iærmama sæ nemhæien raræ iræ ruvehe mæsanîn uæ rekæm?” ⁴ Mætæ iræha hæpwæh nîniien nægkiariien riti. Ia næpîn næha lesu ruvehi iærmama næha, mō nîpwræn ruvehe mæsanîn, ræhi pen in ramevæn.

⁵ ^b Kuriræ iræ lesu rîni pen tî niræha i mæ, “Sin ia kimiaha trîni mînuæ ia Sapat sævænhi iækunouihi uæ kau rîmwei pen ia ruei tænæ triþ-kevæn akwauakw mhæ mîvi utæ in?” ⁶ ^c Mætæ rîskai tî niræha ko iræha hæpwæh nîniien nægkiariien riti tî næresien næha.

**Iærmama træpwæh
næfiütæien in**

⁷ ^d Ia næpîn næha, lesu rætæ nærmama nepwîn sæmæme iæmæ asori sævæi nimwæ næha rækwein iræha mæ tuhani pæri nari hæuvæn mhækure ia kwopun næha kamsiai nærmama ikin. Nænæ lesu rîni nusipekinien riti tî niræha i mæ, ⁸ ^e “Trîni mînuæ iærmama riti rækwein ik mæ tikevæn mæni nari ia nævegînien asori sæ kamo tî iærman sæ kiri pen vi a

pran sævænhi, tikæpwæh nækureien ia kwopun kamsiai nærmama me ikin. Ræræha iærmama riti sæ rasori ia niram ruvehe, ⁹ nænæ iærmama sæ rînækwein kimirau pæri truvehe, mîni pehe tukw ik i mæ, ‘Araka, pwæh iærmama i rækure ia kwopun i.’ Nænæ ik tikauris tî næri næ mæ tikamækeikei mevæn mækure ia kwopun i inhæripw anan. ¹⁰ Mætæ trîni mînuæ iærmama riti rækwein ik iamînhi, tikevæn mækure ia kwopun sæ inhæripw anan. Nænæ iærmama sæ rînækwein ik truvehe mîni pehe tukw ik i mæ, ‘lou riti. Uvehe mækure ia kwopun i irænhe.’ Ia noien næha in truvehi utæ ik ia næmri nærmama me pam sæmæme kamhæni pæri nari kimiaha mînræha. ¹¹ ^f Iakani iamînhi iræ tî næri næ mæ iærmama sæ rauvehi utæ in, Kumwesæn truvehi irapw in, nænæ iærmama sæ rauvehi irapw in, Kumwesæn truvehi utæ in.”

¹² Nænæ lesu rîni pen tî iærmama i rînækwein in mæ træni nari ia nækwai nimwæ sævænhi mæ, “Trîni mînuæ iko nævegînien asori riti ia rukwæsikær uæ ia næpîn, tikæpwæh nækweinien ik me nepwîn uæ piam me uæ nærmama ia kwænæk-wus sæim uæ nærmama sæmæme kamharæ ipaka tukw ik nautæ sævænraha rasori mæ iræha tuhæuvehe mhæni nari. Mæ iko iamînhi iræ iræha tuhækwein mwi ik mæ tikevæn mæni pæri nari kimiaha mînræha. Nænæ ia noien næha iræha tuhærpwîn tai noien ikîno mînræha. ¹³ ^g Mætæ næpîn tiko nævegînien asori, tikækwein nærmama nautæ sævænraha riwæn, mîne nærmama sæmæme nîpæri nîpwrænraha remhæ, mîne sæmæme nî-

^z14:1 Luk 11:37   ^a14:3 Luk 6:9   ^b14:5 Mat 12:11, Luk 13:15

^c14:6 Mat 22:46   ^d14:7 Mat 23:6   ^e14:8 Prov 25:6-7

^f14:11 Mat 23:12, Luk 18:14   ^g14:13 Dut 14:29

sunraha ræfe, mine sëmæme næn-
imenraha rifwæ mæ iræha tuhæu-
vehe mhani pæri nari. ^{14h}Nænæ
Kumwesæn trækwein amasan ia ni-
ram tî næri næ mæ iræha ko hæpkær-
pwîn pehe mhæ tai noien sæ ikino
minraha. Mætæ ia næpîn sampam,
næpîn nækur atukwatukw tuhætui
mwi ia nemhæien, Kumwesæn trær-
pwîn pehe mik.”

Nusipekîniën sævæi nævegîniën asori

¹⁵ⁱIærmama riti sæ ramæni pæri
nari iræha lesu rîregi nægkiariien
næha, mîni pen tukwe in mæ, “Iær-
mama sæ truvnimwæ ia nitætæ sæ
Kumwesæn ramærimænu iræ mæni
nari rerîn tragien.”

¹⁶Mætæ lesu rîni pen tukwe in mæ,
“Næpîn riti iærmama riti rokeikei
mæ tro nævegîniën asori riti, nænæ
mukupwæn mækwein nærmama
hæpik mæ tuhæuvehe tukwe. ¹⁷Ia
næpîn sævæi nævegîniën asori næha,
in rærhi pen iærmama riti sæ ramo
tukwini nari min revæn tî niræha
sëmæme in rînækwein iræha mæ
tuhæuvehe, mîni pen tî niræha mæ,
‘Hæuvehe, iakinæpnæpenæ pam
narimnari.’

¹⁸Mætæ iræha pam hæni mæ ko
hæpkuvehe mhæ. Iærmama sæ
rukupwæn mægkiari rîni pen tukwe
in mæ, ‘Sore. Ko iapkuvehe mhæ.
Iapkuvehi a næmri tîprænæ riti.
Takamækeikei mevæn mætoni.’

¹⁹Riti mwi rîni mæ, ‘Sore. Mætæ
iou iapkuvehi a næmri kau me
iræha pam ten. Takamækeikei mevæn
mæskun iræha. Ko iou iapkuvehe
mhæ.’

^{20j}Riti mwi rîni mæ, ‘Kiri pehe a
pran sæiou i. Ro iamînhi iræ ko iap-
kuvehe mhæ.’

²¹Ia næpîn næha iærmama sæ
ramo tukwini nari rîrærig, mevæn tî
iæmæ asori sævænhi, mævisau pen
nægkiariien me næha min. Nænæ
iæmæ asori niemaha ræpi. In rîni
pen tî iærmama næha ramo tuk-
wini nari min mæ, ‘Evæn akwauakw
ia suatuk me mine kwopun me
ia taon i, miri nærmama nautæ
sævænraha riwæn, mine nærmama
sëmæme nîpæri nîpwranraha remhæ,
mine sëmæme nænimenraha rifwæ,
mine sëmæme nisunraha ræfe, miri
iræha mhæuvehe.’

²²Ro pen iotukwininari næha
revæn, mîrærig, mîni mæ, ‘Iæmæ
asori. Næfe ikimæni iakino, mætæ
nimwæ sæim rîpkukuær mhæ.’

²³Mîregi iæmæ asori sævæi iotuk-
wini nari næha rîni pen tukwe in
mæ, ‘Evæn ia suatuk me mine
kwopun me iruæ ia taon, mækeikei
m nærmama mæ tuhæuvnimæ pehe
pwæh nimwæ sæiou rukuær amasan.
²⁴Iakani pehe tukw ik i nærmama
me næha sëmæme iakinækwein iræha
fwe kupwæn iræha riti ko rîpkæni mhæ
nævegîniën sæiou.”

Noien sævæi nukuriræien lesu

²⁵Næpîn riti nærmama hæpik
kamhækuriræ lesu. Nænæ in ruvsini
mîni pen tî niræha i mînuæ, ^{26k}“Trîni
mînuæ iærmama riti ruvehe tukw
iou in tramækeikei mokeikei iou
mæpi raka tata sævænhi mine
mama sævænhi, mine pran sævænhi,
mine nîpwnætîn me, mine piævni
me, mine kitirimæni me, mine
nimiruien atukw sævænhi. Trîni

^h14:14 Jon 5:29 ⁱ14:15 Luk 13:29

^j14:20 1Kor 7:33

^k14:26 Luk 18:29

minuə in rīpkokeikei mhə iou iamīnhi, ko rīpkuvehe mhə mo in iərmama riti səiou. ²⁷Iərmama sə rīpkəvrani mhə nei kamarkuauī səvənhi muvehe mukurirə iou, ko in rīpkuvehe mhə mo in iərmama riti səiou.

²⁸Sin ia kimiaha rokeikei mə tro nimwə riti rəpwəmwis mutə, mətə rīpkukupwən mhə məkure, məvsini nəmri narimnari me sə tro nimwə irə mə mane səvənhi rəmwhen uə rekəm? ²⁹Trīni minuə iərmama rīpko mhə iamīnhi irə, nəpīn ro sampam ia nisui nimwə nəha, ko rīpko pam mhə nimwə, nənə nər-mama me pam tuhətə haris əkenhin irə, ³⁰mhəni mə, 'Hətə ro iərmama nəha. Rīno pam nisui nimwə, mətə ko rīpko pam mhə.'

³¹Uə nəfe kig rokeikei mə trevən maruagən irau kig riti, mətə rīpkukupwən mhə məkure, mətərig tukwe mə in rəmwhen ko riri pen səvənhi naruagən me irəha pam ten taosen həuvən mharuagən irəha kig sə ramiri pehe səvənhi me irəha pam twenti taosen? ³²Trīni minuə kig nəha rətoni mə in rəpwəh nəmwhenien, nəpīn kig nəha səvənhi naruagən me irəha pam twenti taosen rauvehe ihi fwe isipwīn, in trərhi pen nərmama nepwīn səvənhi həuvən mə tuhəres mə trəfo nəha məmri nəmərinuīen. ³³Ia noien nəha rəmwhen a mwi kimiaha tihaməkeikei mhəkupwən mhətərig tukwe. Trīni minuə kimiaha riti rerīn rīpkagien mhə mə traraka ia narimnari me pam səvənhi, ko in rīpkuvehe mhə mo in iərmama riti səiou."

Iesu rəgkiari ia sol sə nəsienien səvənhi ruvəiwən

³⁴"Sol nəri ramasan. Mətə trīni minuə sol nəsienien səvənhi ruvəiwən, tukəfo mwi rəsien mwi?

³⁵Rīpkamasan mhə tī tīprənə uə tī nihi kau sə tukərapi ia tīprənə kəmhu irə. Ramasan a mə tukərarki a i. Iərmama sə nəkwəregīn rarə tī niregīien nari traməkeikei mətərig amasan."

Iesu rusipekīn ia iərmama sə rətə wau ia səvənhi sipsip

15 Ia nəpīn nəha nərmama səməme kamərəku pen takis mīnraha mīne nərmama ərəha me nepwīn mwi həuvehe mə tuhətərig ia Iesu. ^{2m}Nəpīn Farisi me mīne nahatən me səvəi Loa hətoni, həni ərəha Iesu, mhəni mə, "Iəmə i raməsēni nəkur ərəha me həuvehe tukwe in. Raməni pəri nari irəha mīnraha."

³Ro pen Iesu rīni nusipekīnien riti tī nīrəha i mə, ⁴ⁿ"Trīni minuə kimiaha riti səvənhi sipsip me irəha pam hantret, mətə rətə wau ia riti, trəfo pen irə? In trəpwəh naenti-naen fwe ia kwopun kamhani nurhi ikīn, mevən mətui sipsip sə rīnəruei meste trətoni. ⁵Nənə nəpīn rətoni, truvehi utə məmri pen ia nuran mi, mamagien, ⁶mevən fwe imwəni, moeite in me nepwīn mīne nərmama səməme kamharə ipaka tukwe, mīni pen tī nīrəha i mə, 'Pwəh sagien pəri tī nəri nə mə iakīnətoni sipsip səiou sə rīnəruei.' ⁷Rəmwhen ia noien nəha iakani pehe tukumiaha i trīni minuə iərmama ərəha riti rīrərig ia nətərigien səvənhi, məpwəh

noien ərəha me səvənhi, nagienien fwe ia neiai trasori məpi raka nagienien sə kamregi ti nərmama atukwatukw me nəha irəha pam neanti-naen səməmə tuhəpkrərig mhə ia nətərigien səvənraha ti nəri nə mə noien ərəha me səvənraha riwən.”

Iesu rusipekʰin ia pran sə rətə wau silin səvənhi

⁸Nənə Iesu rini mə, “Uə trini minuə pran səvənhi silin irəha pam ten, rətə wau ia riti, trəfo pen irə? Trihiai pen napw ia laet, maies ia nəkwai nimwə, mamətui silin nəha meste trətoni. ⁹Nənə nəpʰin rətoni, trəkwein in me nepwʰin mine nərmama səməmə kamharə ipaka tukwe, mini mə, ‘Pwəh sagien pəri ti nəri nə mə iakinətoni silin sə iakinətə wau irə.’ ¹⁰Rəmwhen ia noien nəha iakani pehe tukumi-aha i nagelo me səvəi Kumwesən kamhagien nəpʰin iərmama ərəha riti rirərig ia nətərigien səvənhi, məpwəh noien ərəha me səvənhi.”

Iesu rusipekʰin ia təmaruə sə rəruei

¹¹Nənə Iesu rini mə, “Iərmama riti tini kəru iərman mi. ¹²Nəpʰin riti tini sə rouihi rini pen ti səvənhi tata i mə, ‘Tata. Uai narimnari me səim muvei pehe səiou nəha təkwtəkwuni.’ Nənə tata səvənhi ruai narimnari me səvənhi ia nənimen kəru riti səvəi tini sə rasori riti səvəi tini sə rouihi.

¹³^oRipko mhə tui tini sə rouihi roueite səvənhi narimnari me, ruvehi mane irə, mier, məpwəh imwəni, mevən marə ia tənə riti isipwʰin. Nənə ia kwopun nəha

in rouraha mane səvənhi ia noien ərəha me ¹⁴meste mane səvənhi riwən. Nəpʰin səvənhi mane ruvəiwən pam, nukumhə rinamavən ia tənə nəha. Nukumhə rinamahi. Sənəni nəveginien riwən. ¹⁵Ro pen in revən mamowok səvəi iərmama riti ia tənə nəha. Nənə iərmama nəha rərhi pen in revən mə trəkwməni pikə me səvənhi. ¹⁶^pNəpʰin in raməkwməni pikə me nəha, nukumhə rahi pik anan, mətə iərmama riti rīpkuvei pen mhə nari riti min. Nənə rerin rirhi mə, ‘Rosi ko iakəni nīpəri nəveginien riti sənəi pikə me i takregi ramasan.’

¹⁷Mətə nəpʰin nətərigien amasan səvənhi rirərig muvehe, in rini mə, ‘Nərmama me nəha tata səiou ramərəku pen minraha ti no tukwiniien nari min irəha pam nəveginien sənənraha rasori məpi raka irəha, mətə iou iakamarə ia kwopun i nukumhə ramahi iou na takemhə. ¹⁸^qTakier ia kwopun i, mirərig, mevən ti səiou tata, mini pen tukwe in minuə, Tata. Iakino nari riti rərəha rəpwəh nəmwhenien ia nəmri Kumwesən mine ia nənimem. ¹⁹Təkwtəkwuni nəha iapkamwhen mhə mə tikəkwein nərīm ia nirak. Tiko iou iakəmwhen iərmama riti sə ikamərəku pen min ti no tukwiniien nari mik.’ ²⁰Ro iamihhi irə təmaruə nəha riskəmter, mirərig, minamevən ti tata səvənhi. Mətə nəpʰin rauvehe ihi fwe isipwʰin, tata səvənhi rətoni, nənə rerin rərkwəpʰir tukwe. Raiu, mevən, mərəhi pehe, makei min.

²¹Nənə tini rini pen tukwe in mə, ‘Tata. Iakino nari riti rərəha rəpwəh nəmwhenien ia nəmri Kumwesən

mine ia nanimem. Təkwətəkwuni nəha iapəkəmwhen mhə mə tikəkwein nərīm ia nirak.'

²²Mətə tata səvənhi rəkwein nərmama səməme kamho tukwini nari min mini mə, 'Həuvən akwauakw, mhəuvehi karkahu əpwəmwis riti sə ramasan pik məpi raka karkahu əpwəmwis me nepwin, nəhə mharkahu pen i min, mhəuvei pen rig ia nukwai rəgin, mhəuvei pen put ia nisun mi, ²³nəhə mhəuvən mhəuvehi kau nəha nıpwran rəsisi amasan mhəuvehe, mhousi əpune. Pwəh sani mhagien pəri ²⁴tı nəri nə mə iəkunouihi i səiou rəmwhen mə ruvəmhə raka, mətə təkwətəkwuni ruvəmıru mwi. In rınəruei, mətə təkwətəkwuni nəha iakinətoni mwi.' Nənə irəha kənamhagien pəri.

²⁵Ia nəpin nəha tını sə rasori in fwe ia nəmhien. Nəpin rırərig muvehe ia rukwənu, muvehe ipaka tı nimwə, rıregi nərmama kamhani nıpu, mamho tanis. ²⁶Nənə rəkwein iərmama riti sə ramo tukwini nari m tata səvənhi, məres mə, 'Nəfe i hiamo?'

²⁷Mıregi iərmama nəha rını pen tukwe in mə, 'Piam ruvəuvehe. Nənə tata səim ruəsi kau nəha nıpwran rəsisi amasan tı nəri nə mə piam rırərig muvehe məsanin a.'

²⁸Ro iamınhi irə tını sə rasori niemaha rəpi, rəpwəh nuvnimwəien ia nəkwai nimwə. Tata səvənhi rier, məres in mə truvnimwə, ²⁹mətə in rını pen tı səvənhi tata i mə, 'Ətə ro! Nuk me rıpik iakamo tukwini pehe nari mik ia kwopun i, mıpkərui mhə nəkwam. Mətə ipkuvei pehe mhə nari riti miou rəmwhen ia kwəti nəni mə tako nəvegınien

irə mhagien pəri kımaha iou me nepwin. ³⁰Mətə nəpin nərım nəha sə rınouraha narimnari me səim tı nərəkuien nıpran ia suatuk rırərig muvehe ia rukwənu, ikousi əpune kau nəha nıpwran rəsisi amasan mamə nəvegınien irə səvənhi.'

³¹Mıregi tata səvənhi rını pen tukwe in mə, 'Nərık. Nəpin me pam krau mik krauarə. Narimnari me pam səiou səim. ³²Mətə ratukwatukw mə tso nəvegınien i, mhagien, tı nəri nə mə piam in rəmwhen mə ruvəmhə raka, mətə təkwətəkwuni ruvəmıru mwi. Rınəruei, mətə təkwətəkwuni nəha sənətoni mwi.'"

lesu rəgkiari ia iərmama sə ramətui ərəha tı nautə səvəi iəmə asori səvənhi

16 lesu rını pen tı nərmama me səvənhi mə, "Iərmama riti nautə səvənhi rasori. Səvənhi riti fwe iotukwininari ramətui tı nautə səvənhi, mətə kamını ərəha in mə ramouraha nautə nəha. ²Ro iamınhi irə iərmama sə nautə səvənhi rasori rəkwein iəmə nəha ruvehe, rəres pen in mə, 'Nəfe nəgkiariien me i iakamregi kamını ia niram? Uvei pehe nəkukuə sə ikimərai pen səim wok irə. Təkwətəkwuni nəha tiko sampam ia wok.'

³Mıregi iotukwininari sə ramətui tı nautə səvəi iəmə asori nəha rerin rırhi mə, 'Səiou iəmə asori trərarki irapw iou ia wok səiou. Mətə nıskaiien səiou rəpwəh nəmwhenien mə takeri tıprənə muvehi mane irə. Iakamauris tı naseien mane tı nərmama. Tako nəfe nəha təkwətəkwuni? ⁴Ah, iakukurən nəfe tako! Nərmama

me naha sēmame hāpkārpwīn pehe mhā ihi kaon me sāvānraha sē iāmā asori sēiou rimāuvei pen minraha, tako rēinraha ragien. Trīni minuē iako iamīnhi irā, nāpīn iāmā asori sēiou trārarki iou, irāha tuhāuvehi puvnimwā iou ia nākwai nimwā me sāvānraha.’⁵ Ia nāpīn naha in rākwein nārmama me naha sēmame hāpkārpwīn pehe mhā ihi kaon sāvānraha hāuvehe kuatia kuatia tukwe in. Sē rukupwān mevān, rāres in mā, ‘Ikimāuvehi nāfe narimnari me sāvāi iāmā asori sēiou, mētā ipkuvehi mhā ihi nānimen?’

⁶Mīregi iārmama naha rīni mā, ‘Tram me irāha pam hantret hāukuār ia oel kamāvānari irā.’

Mīregi iāmā naha rīni mā, ‘In i nīmwai nākukuā sāvāi kaon sēm. Tikuvehi, mākure akwauakw, mīrai pen mā fifti tram a.’⁷ Iāmā naha rārā mīni pen tī riti mwi mā, ‘Nānē ik ikimāuvehi nāfe mētā ipkuvehi mhā ihi nānimen?’

Mīregi iārmama naha rīni mā, ‘Pak flaoa irāha pam wan taosen.’

Mīregi iāmā naha rīni mā, ‘In i nīmwai nākukuā sāvāi kaon sēm. Tikuvehi mīrai pen mā pak me irāha pam eit hantret a.’

⁸tlotukwininari sē ramētui tī nautā sāvāi iāmā asori naha ramo noien riti sē rīpkatukwatukw mhā. Mētā kurirā irā iāmā asori sāvānhi ruvehe mīni vivi in tī nāri nā mā in rukurān nari. Nāri naha ramahātān pen mā nārmama ia tīprānē i hāukurān amasan nari tī noien pisnes irāha nārmama sāvānraha. Irāha hāukurān amasan mhāpi raka

nīpwnāti nukuraanien me.⁹ Nānē iakani pehe tukumiaha i kimiaha tihamākeikei mhasitu amasan ia nārmama ia nautā me sāvāi tīprānē i mā irāha tuhāuvehe mhā kimiaha me nepwīn ia nīrāha. Nānē nāpīn nautā me naha tuhāiwān, Kumwesān truvehi puvnimwā kimiaha ia nimwā me sēmame tuhāpkiwān mhā ia nāpīn riti.

¹⁰vIārmama sē ramētui amasan tī nāri ouihi a trētui amasan mwi tī nāri asori. Nānē iārmama sē rīpkātui amasan mhā tī nāri ouihi tīrīpkātui amasan mhā mwi tī nāri asori.¹¹ Trīni minuē kimiaha hiāpkātui amasan mhā tī nautā sāvāi tīprānē i, sin trēmri pehe nautā sē ro nīpārhiēnien irā ia rēgimīaha mē tihātui amasan tukwe?¹² Nānē trīni minuē kimiaha hiāpkātui amasan mhā tī narimnari me sāvāi iārmāpā, sin truvei pehe narimnari me m kimiaha mē tihāuvehi mhā sākīmīaha irā?

¹³wIārmama riti riwān ramo tukwini nari ko ro nākwai iāmā asori kāru. Trīni minuē ro iamīnhi irā, trokeikei riti māmwāki riti, uē trīsiai riti mīpkīsiai mhā riti. Kimiaha ko hiāpkuvehi pāri mhā Kumwesān mīne mane mhā iāmā asori mi irā sākīmīaha mē tiho pāri nākwānrau.”

Nægkiariien me nepwīn sāvāi lesu

¹⁴xNāpīn Farisi me hāregi nægkiariien me naha haris ia lesu tī nāri nā mā irāha hokeikei pik mane.¹⁵yMētā lesu rīni pen tī nīrāha i mā, “Kimiaha Farisi me

^t16:8 Efes 5:8, 1Tes 5:5 ^u16:9 Mat 6:20, Luk 14:14

^v16:10 Luk 19:17-26 ^w16:13 Mat 6:24 ^x16:14 Mat 23:14

^y16:15 Mat 23:28, Luk 18:9-14, Prov 6:16-17

hiameikuə ia nəmri nərmama mə kımiaha nəmə atukwatukw, mətə Kumwesən rukurən rerımiaha. Nəfe nari nərmama kamhəfiəutə irəha me tukwe, mətə ia nəmri Kumwesən rərəha anan.

^{16z}Kinəvisau irapw Loa səvəi Moses mine nəgkiariien me səvəi profet kupwən me meste pehe Jon Paptaes. Kurirə irə kinaməvisau irapw nəgkiariien amasan i raməgkiari ia nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə. Nənə nərmama me pam kamhəmwur mə tuhəuvnimwə ia nitətə nəha. ^{17a}Rəknekin mə neiai mine tıprənə krouvehe rouiwən. Mətə rəknekin pik mə nukwai nəkukuə ouihı riti sə kımərai pen ia Loa ruvehe miwən.

¹⁸Iərman sə rəpwəh pran səvənhi miri pran əpə riti mwi ramo noien ərəha. Prən nəha in ramiri rıpkə mhə səvənhi atukwatukw pran. Nənə iərman sə riri pran sə iərman səvənhi rınəpwəh ramo noien ərəha. Prən nəha in ramiri səvəi iərmpəə.”

**Iərmama kəru riti
nautə səvənhi rasori
riti nautə səvənhi riwən**

¹⁹Nənə Iesu rini mə, “Iərmama riti nautə səvənhi rasori ramarkahu tınari me nənimenraha rəknekin.^{††} Ia nəpın me raməni amasan nari, mamagien. ²⁰Ia kwəruə ia rukwənu səvənhi nərmama kamhəkure pen iərmama riti nəghın nə Lasaros. Nautə səvənhi riwən. Nımwapw me həpık ia nıpwran. ^{21b}Iəmə nə rokeikei pik mə traməni nımwəkmwəki

nəveginien sə raməsas irapw ia ruei tepol səvəi iərmama nəha nautə səvənhi rasori. Kuri me mwi kamhəuvehe, mamhəpwasi nımwapw me səvənhi.

²²Nəpın iərmama nəha nautə səvənhi riwən remhə, nagelo me həuvehi nənimwin, mhəuvehi mhəuvən, mhəmri pen ia nıkare Epraham. Iərmama nəha nautə səvənhi rasori in mwi remhə, kinımwı in. ²³Fwe Imwei Nəkur Həuvamhə in ramregi nəmisəien asori, məkwətə, mətəni Epraham fwe isipwin kwopti Lasaros ia nıkaren. ²⁴Nənə in rəkwein əpwəmwıs mını mə, ‘Tata Epraham. Tikapi iou, mərhi pen Lasaros pwəh revən meitesi nukwai rəgin ia nui, nənə muvehe mırapi nəramık irə mə trəkwiei. Iakamregi nəmisəien asori ia napw i.’

²⁵Mətə Epraham rini mə, ‘Nərik. Rerim tramrhi narəien səim nəpın ikamıru ihi. Ik ikıməuvehi narimnari amasan me, mətə Lasaros rıməuvehi narimnari ərəha me. Nənə təkwtəkwuni nəha in ramregi ramasan ia kwopun i, mətə ik ikamregi nəmisəien asori. ²⁶Nari riti mwi ko iapkasitu mhə ia niram tı nəri nə mə Kumwesən rınəmri təpuapəg asori riti ro tukuahag kıtaha m kımiaha. Kımaha riti ko rıpkier mhə ia kwopun i muvehe mətə kımiaha. Kımiaha riti ko rıpkier mhə ia kwopun nə muvehe mətə kımaha.’

²⁷Mıregi iərmama nəha nautə səvənhi rasori rini mə, ‘Ro iamınhi irə iakamase ik tata mə tikərhi pen Lasaros revən fwe ia nımwə səvəi tata səiou. ²⁸Piak me fwe

^{††}**16:19** Tınari me nəha nənimenraha rəknekin kınə ia linen. Nəpwin həruerəv rəmwhen ia tınari səvəi kig.

^z**16:16** Mat 11:12-13

^a**16:17** Mat 5:18

^b**16:21** Mat 15:27

ikin irəha pam krirum, pwəh rini pen ti nirəha i minuə tuhaməkeikei mhəsiari, kamo irəha mwi həuvehe ia kwopun i, kwopun səvəi nəmisəien asori.'

²⁹Mətə Epraham rini mə, 'Moses mine profet kupwən me həuvəni raka mə nərmama tuhaməkeikei mhəsiari ti kwopun nəha. Ramasan mə pwəh piam me hətərig ia nəgkiariien me səvənraha.'

³⁰Miregi iərmama nəha nautə səvənhi rasori rini mə, 'Rekəm, Tata Epraham, sə nəha ripkəmwhen mhə. Mətə mə iərmama riti rətui mwi ia nemhəien səvənhi, mevən ti nirəha, irəha tuhəpwəh noien ərəha me səvənraha.'

³¹Miregi Epraham rini pen tukwe in mə, 'Trini minuə irəha həpwəh nətərigien ia nəgkiariien səvəi Moses mine profet kupwən me, tuko iərmama riti rətui mwi ia nemhəien səvənhi, mətə ko həkini mhə nipərhiēnien ia nəgkiariien səvənhi.'"

Narimnari me tuhəuvehe mhəvi nərmama həmwei ia nərəhaien

17 Nənə lesu rini pen ti nərmama me səvənhi mə, "Nipərhiēnien narimnari me tuhəuvehe mhəvi nərmama həmwei ia nərəhaien, mətə trərəha anan ti iərmama sə truvehi narimnari me nəha mier pehe. ²Trini minuə in ro nəkwərhakwərha me i riti rimwei ia nərəhaien, Kumwesən trərpwin noien ərəha səvənhi. Iərmama nəha triregi rərəha anan məpi raka kərihi pen kəruətərei asori ia nipətəkinuan, kosə irapw

i ia təmwei təsi. ^{3d}Kimiaha tihaməkeikei mhatuakəm amasan tukumiaha. Trini minuə piam ro noien ərəha ia niram, tikinise pen tukwe in mə rəpwəh. Mə rirərig ia nətərigien səvənhi, məpwəh, tikenouenou i. ⁴Trini minuə ia nəpin kuatia ro noien ərəha ia niram m sefen mətə ia noien me nəha ramo rirərig mwi irə mini pehe tukw ik i mə, 'Noien i iakamo rərəha. Pwəh iakəpwəh,' nənə tikaməkeikei menouenou noien ərəha səvənhi."

Nahatətəien

^{5e}Nənə aposol me səvəi lərimənu səkitaha həni mə, "lərimənu. Tiko mwi nahatətəien səkimaha ruvehe miskai mwi."

^{6f}Miregi lərimənu səkitaha rini mə, "Trini minuə nahatətəien səkimiaha rouihi a rəmwhen ia nuni nei nəha mastat sə rouihi anan ia nuni nei me, hiəukurən ninien ti nei asori i mə 'Tiko meivi utə atukw a nuam me, mevən mərəer ia təmwei təsi,' nənə tro nəkwamiaha."

Noien səvəi iərmama sə ramo tukwini pen nari m iəmə asori səvənhi

⁷Nənə lesu rini mə, "Kimiaha hiaməfətərig irə? Trini minuə iəmə asori riti rərhi pen iərmama riti sə ramo tukwini nari min revən mə trərar ia nəmhien uə ramətui ti sipisip me, nəpin iərmama nəha ruku pen fwe ia nəmhien muvehe, ko səvənhi iəmə asori rini pen tukwe in mə, 'Itə. Təkwətəkwuni tikuvehe krauəni pəri nari?' ⁸Rekəm! Mətə iəmə

^c16:31 Jon 11:44-48 ^d17:3 Mat 18:15 ^e17:5 Mak 9:24

^f17:6 Mat 17:20, 21:21

asori sāvənhi trægkiari pen min mini mā, 'Itə. Evən mǎpnǎpenə sənək riti nǎveginien, nǎnə mevən markahu amasan sǎim muvehe. Nǎpin iakamǎvegin, mamǎnimwi, tikamo tukwini pehe nari miou. Nǎpin ikino pam, nǎnə ikukurǎn nǎnien nǎveginien sǎnam.' ⁹?Nǎpin iǎrmama iǎminhi ro nǎkwai iǎmǎ asori sāvənhi, kimiaha hiǎukurǎn mǎ iǎmǎ asori nǎha rini pen tanak tukwe in uǎ rekǎm? Rekǎm! ¹⁰Kimiaha nǎ hiǎmwhen ia nǎrmama sǎmǎme hiamo tukwini nari m Kumwesǎn. Nǎpin tiho pam narimnari me nǎha in rimǎni mǎ tiho, tihamǎkeikei mhǎni mǎ, 'Kwa kimaha i nǎrmama me sǎmǎme iahamo tukwini nari. Kimaha iahǎno a nǎfe ratukwatukw mǎ taho.'"

**Nǎrmama ten nemhǎien skai
ramo tekirnaha hǎuvehe
lesu romasan irǎha**

¹¹^glesu ramevǎn fwe ia Jerusalem, makurau ia nimwrhenhi tǎnǎ mi nǎha Sameria mine Kalili. ¹²Nǎpin rier pen ia rukwǎnu riti, nǎrmama ten nemhǎien skai ro tekirnaha hǎuvehe tukwe, mhǎrer isipwin kwopti, ¹³^hmǎnamhǎkwe in ǎpwǎmwis mǎ, "lesu lǎrimǎnu! Api tukumaha!"

¹⁴ⁱNǎpin lesu rǎtǎ irǎha, rini pen ti nirǎha i mǎ, "Kimiaha tiho mhǎuvǎn ti pris me pwǎh irǎha hǎtǎ nipwramiaha." Nǎpin irǎha kamhǎuvǎn ia suatuk, nipwranraha ruvehe mhǎher.

¹⁵Nǎnǎ irǎha riti rǎtǎ mǎ nipwran rinǎsanin, rirǎrig mwi, mamǎkwe in

ǎpwǎmwis, mamǎgnǎgini Kumwesǎn. ¹⁶lǎmǎ nǎha in iǎmǎ Sameria. Ruvehe minimwi nukurhun mi ia nǎmri lesu, mini tanak tukwe.

¹⁷Nǎnǎ lesu rini mǎ, "Kimiaha nǎha nipwramiaha ruvehe minǎmher rosi kimiaha pam ten uǎ? Mǎtǎ nǎrmama naen mwi pǎku? ¹⁸Rǎfo iǎmǎ i rǎpko mhǎ in iǎmǎ Isrel in ǎpa rirǎrig mǎgnǎgini Kumwesǎn?" ¹⁹^jNǎnǎ lesu rini pen ti iǎmǎ i mǎ, "Tiko mǎrer mǎmevǎn. Nahatǎtǎien sǎim rino raka ik ikuvehe mǎsanin."

**Tinesǎn nitǎtǎ sǎ Kumwesǎn
ramǎrimǎnu irǎ ruvehe?**

²⁰^kFarisi me nepwin hǎres pen lesu i mǎ, "Tinesǎn nitǎtǎ sǎ Kumwesǎn ramǎrimǎnu irǎ ruvehe?" Miregi lesu rini pen ti nirǎha i mǎ, "Nǎpin nitǎtǎ sǎ Kumwesǎn ramǎrimǎnu irǎ truvehe irǎ, nǎrmama tuhǎpkǎtoni mhǎ nimtǎtien me. ²¹lirǎha tuhǎpkini mhǎ mǎ, 'Hǎtǎ ro, in i!' uǎ 'In nǎha!' Irǎha tuhǎpwǎh ninien iǎminha irǎ ti nǎri nǎ mǎ hǎregi ro nitǎtǎ sǎ Kumwesǎn ramǎrimǎnu irǎ rinǎrǎ raka ia kurkwamiaha."

²²Nǎnǎ lesu rini pen ti nǎrmama me sāvənhi mǎ, "Nǎpin nǎha rauvehe kimiaha tihokeikei pik mǎ tihǎtoni iou, lǎmǎti lǎrmama, ia nǎpin riti sǎiou, mǎtǎ tihǎpkǎtoni mhǎ. ²³^mNǎrmama nepwin tuhǎni pehe tukumiaha i mǎ, 'Hǎtǎ ro in nǎha' uǎ 'Hǎtǎ ro in i.' Mǎtǎ kimiaha tihǎpwǎh nierien, mhǎpwǎh nukurirǎien irǎha. ²⁴Nǎpin rouǎpǎr irǎ nǎrmama hǎtoni nǎhiapwien sāvənhi ia ni-

^g17:11 Luk 9:51-52, Luk 13:22   ^h17:13 Lev 13:45-46

ⁱ17:14 Lev 14:2-3, Luk 5:14   ^j17:19 Luk 7:50

^k17:20 Jon 3:3, 18:36   ^l17:21 Mak 13:21   ^m17:23 Luk 21:8

magouagou fwe pesu meste nari fwe prehi. Iou, Iəməti Iərmama, nəpin səiou sə takuvehe irə tro mwi iamīnhi. ²⁵ Mətə takaməkeikei mukupwən mīregi nəmīsəien me rīpik. Nərmama ipwet mīne tuhəni ərəha iou, mhəuvei pehe təkutan- raha miou.

²⁶ Nəpin iou, Iəməti Iərmama, takuvehe irə trəmwhen ia nəpin səvəi Noa. ²⁷ Nərmama me kamhəvegin, mamhənimwi. Nərman me kamhəiri nīpran. Nīpran me kamhesi pen nərman. Irəha kamho noien me nəha mamhəuvən meste Noa ruvniwə ia nītətə asori səvənhi, nənə nui asori ruvehe, məuiui irəha, irəha pam həmwhenimw.

²⁸ Trəmwhen mwi nəpin səvəi Lot. Nərmama kamhəvegin, mamhənimwi, mamhəmri pen nəmri nari ia narimnari me, mamhəuvehi nənimenraha, mamhəmhu, mamho nimwə me. ²⁹ Mətə nəpin nəha Lot rier ia Sotom irə, napw mīne təpisi krouukrutə fwe ia nimagouagou, roueiwaiu pehe rouahi əmwesi irəha pam.

³⁰ Nəpin nəha iou, Iəməti Iərmama, takuvehe irə trəmwhen a mwi. ³¹ Pīa nəpin nəha, trīni mīnuə Iərmama riti ramapwis ia təkure nimwə səvənhi traməkeikei meiwaiu map akwauakw, məpwəh nuvniwəien mə truvehi nari riti ia nəkwai nimwə. Trīni mīnuə

Iərmama riti raməmhu ia nəmhiən səvənhi traməkeikei mo rəmwhen a mwi, map akwauakw, məpwəh nīrərigien mevən fwe imwəni. ³² Rerīmiaha tramrhi pran səvəi Lot. ³³ Iərmama sə rəmwur mə trəkwtəmhiri nīmīruien səvənhi trarfai irə. Mətə Iərmama sə raraka ia nīmīruien səvənhi truvehi nīmīruien rerin. ³⁴ Iakani pehe tukumiaha i ia nəpin nəha ia nəpin Iərmama kəru trouapri pəri ia nīməhan kuatia, tukuvehi raka riti, kəpwəh riti. ³⁵ Pran kəru trouvənari pəri, tukuvehi raka riti, kəpwəh riti." ³⁶ ³⁷ "Mīregi nərmama me səvəi Iesu həni pen tukwe in mə, "Pəku, Iərimənu?"

Mīregi in rīni pen tī nīrəha i mə, "Ia kwopun pəku nīpwrai nəri remhə ikin menu me nəha kamhani nīpwrai nəri sə remhə tuhəuvehe mhousəsimwīn irəha me, mhani."

**Pran riti rəres pen iəmə
asori sə raməkiri
nəgkiariien mə trasitu irə**

18 ¹ Nəpin riti Iesu rokeikei mə trahatən nərmama me səvənhi mə irəha tuhaməkeikei mhəfwaki ia nəpin me, mhəpwəh nəpouien i. Ro pen in rīni nusipekinien riti tī nīrəha i ² mə, "Ia rukwənu riti iəmə asori riti sə raməkiri nəgkiariien. In rəpwəh nehəkiriən Kumwesən, məpwəh mwi nisaiien nərmama. ³ Ia rukwənu nəha pran riti Iərman

#17:36 Nəkukwə me rīpik kīmərai pen Niutestamen irə ia nəgkiariien səvəi nəkur Kris kupwən kwopi nəgkiariien ia vas 36 riwən. Mətə nəpwīn həni iamīnhi irə mə, "Iərman kəru trouəmhu fwe ia nəmhiən, tukuvehi raka riti, kəpwəh riti.

ⁿ17:25 Luk 9:22   ^o17:28 Jen 18:20, Jen 19:25

^p17:31 Jen 19:17,26, Mat 24:17-18   ^q17:33 Luk 9:24

^r17:37 Job 39:30   ^s18:1 Rom 12:12, Kol 4:2, 1Tes 5:17

sävənhi remhə məpwəh in. Ia nəp̄in me rauvehe t̄i iəmə asori sə raməkiri nəgkiariien, mam̄ini pen tukwe in mə, ‘Asitu ia nirak, minise iərmama i ram̄ini ərəha iou.’

⁴Tui kwopti iəmə asori nəha r̄ipko mhə nari riti, mətə kurirə irə ramətərig mə, ‘N̄ipər̄hienien iapkihek̄ir mhə Kumwesən, məpwəh mwi n̄isaiien n̄ərmama, ⁵t̄mətə t̄i n̄əri nə mə prən i ramometə iou iam̄inhi irə, takasitu irə, minise iərmama nəha ram̄ini ərəha in. Mə iapko mhə prən i trauvehe ia nəp̄in me, takəpou i.’”

⁶Nənə l̄ərimənu sək̄itaha r̄ini mə, “K̄imiaha tihətərig ro nəgkiariien s̄əvəi iəmə asori nəha. In iəmə r̄ərəha, mətə r̄ini mə trasitu ia prən nəha. ⁷Nənə k̄imiaha hiaməfətərig ia Kumwesən? Trəfo ia n̄ərmama me nəha in ruvər̄fi raka irəha mə s̄ävənhi s̄əməme kamhasək pen tukwe in ia ran m̄ine ia nəp̄in? Ko in ro tanpen ia nirəha, məpwəh n̄əmri atukwatukwien nəfe kamhasək pen in tukwe? ⁸Iakani pehe tukumiaha i mə in trasitu akwauakw ia nirəha, m̄əmri atukwatukw nəfe kamhasək pen in tukwe. Nəgkiariien i iakani ro n̄ipər̄hienien. Mətə r̄əfo? Nəp̄in iou, l̄əm̄əti l̄ərmama, takr̄ərig pehe mwi ia t̄iprənə i, takətoni n̄ərmama h̄əp̄ik kamhahatətə ia nirak uə rekəm?”

**Iesu rusipek̄in ia Farisi riti
m̄ine iərmama riti s̄ə
kamərəku pen takis min**

⁹Ia nəp̄in nəha Iesu r̄ini mwi nusipek̄inien riti mwi t̄i n̄ərmama nepw̄in s̄əməme rer̄inraha ramr̄hi

minuə irəha hatukwatukw, mamhətə ərəha n̄ərməpə. ¹⁰In r̄ini mə, “Iərmama k̄əru krouutə pen fwe ia nimwə s̄əvəi Kumwesən mə trouəfwaki. Riti Farisi. Riti iərmama s̄ə kamərəku pen takis min. ¹¹U Nənə Farisi r̄ərer əpə məfwaki iam̄inhi irə mə, ‘Kumwesən. Iakini tanak tukw ik t̄i n̄əri nə mə iou iapkəmwhen mhə ia n̄ərmama nepw̄in. Irəha kamhakres, mamho noien ikou, mamh̄əri n̄ipran s̄əvəi n̄ərməpə. Iakini tanak tukw ik t̄i n̄əri nə mə iapkəmwhen mhə ia iərmama nəha kamərəku pen takis min. ¹²V Ia nəfwakiiien kuatia iakəpwəh n̄əniien nari m̄ k̄əru t̄i nəfwakiiien. Iakuai narimnari me pam s̄ə iakapeki irəha pam ten s̄ə ro kuatia irə s̄əim.’

¹³W Mətə iərmama nəha kamərəku pen takis min, ramər̄er isipw̄in kwopti. Ko r̄ipkək̄wətə mhə ia nimagouagou, mətə rer̄in r̄əpou. In ramərpwərpwi a kwənpwenh̄in tukwe, mam̄ini mə, ‘Kumwesən, tikapi iou. Iou iəmə ərəha.’”

¹⁴X Nənə Iesu r̄ini mə, “Iakani pehe tukumiaha i nəp̄in irau krouei-waiu rouevən fwe rukwənu, iərmama s̄ə kamərəku pen takis min in ratukwatukw ia n̄əmri Kumwesən, mətə Farisi r̄ipkatukwatukw mhə, t̄i n̄əri nə mə iərmama s̄ə rauvehi utə in, Kumwesən truvehi irapw in, mətə iərmama s̄ə rauvehi irapw in, Kumwesən truvehi utə in.”

**Iesu rəkwein amasan ia
nəkwer̄hakwər̄ha**

¹⁵Nəp̄in riti n̄ərmama nepw̄in kamhər̄əhi kwət̄i nəkwer̄hakwər̄ha

^t18:5 Luk 11:7-8 ^u18:11 Luk 16:15

^v18:12 Aes 58:2-3, Jen 14:20, Mat 23:23 ^w18:13 Sam 51:1

^x18:14 Mat 23:12

me mamhəuvehe ti lesu mə in trirapi irəha, məkwein amasan ia nirəha. Nəpin nərmama me səvənhi hətoni, hənise irəha. ¹⁶Mətə lesu rəkwein irəha həuvehe tukwe, mini mə, “Pwəh nīpwnəti nəkwərəkəwərha me həuvehe tukw iou. Tihəpwəh nīniseien irəha ti nəri nə mə nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə səvəi nərmama səməme həmwəhen ia nəkwərəkəwərha me i. ¹⁷Ylakani nīpərhiēnien tukumiaha i mə iərmama traməkeikei mo rəmwəhen ia iəkunouihī, muvehi nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə. Mə rīpko mhə trīpkuvnimwə mhə ia nitətə nəha.”

**Iərmama nautə səvənhi
rasori rokeikei mə truvehi
nīmīruien rerin**

¹⁸ZIəmə asori riti səvəi nəkur Isrel rəres lesu i mə, “lahatən, ik iəmə amasan. Nəfe noien takaməkeikei mo mə takuvehi nīmīruien rerin?”

¹⁹Miregi lesu rini pen tukwe in mə, “Rəfo ikini mə iou iəmə amasan? Iərmama amasan riti riwən. Kumwesən əpa in ramasan. ²⁰aIk ikuvəukurən raka loa me səvəi Kumwesən. In rini mə, ‘Tikəpwəh nakresien pran, məpwəh nousi əpuneien iərmama, məpwəh nakresien, məpwəh neikuəien. Tikaməkeikei misiai səim tata mine mama.’”

²¹Miregi iərmama nəha rini mə, “Loa me pam i iakamesi pen fwe ia nouihien səiou muvehe meste pehe ipwet mine.”

²²Nəpin lesu riregi nəgkiariien i, rini pen tukwe in mə, “Nari kuatia

rərə ikəpwəh ihi noien. Evən, məmri pen nəmri nari ia səim narimnari me. Nəpin kuvehi nənimen, tikuvehi mane, muvei pen m nərmama nautə səvənraha riwən. Nənə səim nautə trīpik fwe ia neiai. Nəpin ikino pam, ikuvehe mukurirə iou.”

²³Mətə nəpin iərmama nəha riregi nəgkiariien nəha, rerin ruvehe məpou pik, ti nəri nə mə nautə səvənhi rasori anan.

²⁴Nəpin lesu rətoni mə rerin rəpou pik iamihī, rini mə, “Rəknekin ti nərmama nautə səvənraha rasori mə tuhəuvnimwə ia nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə.

²⁵Iərmama nautə səvənhi rasori rəknekin tukwe in mə truvnimwə ia nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə. Rəknekin məpi raka nərimiru nəha kamel rasu pen ia ruei nitel mier.” ²⁶Nəpin lesu rini irapw nəgkiariien nəha, nərmama səməme kamhəregi həni mə, “Mə rəknekin iamihī, nisimə nəha ko həuvehi nīmīruien?”

²⁷bMətə lesu rini mə, “Nəfe nari rəknekin nərmama ko həpko mhə mətə riməru ti Kumwesən.”

²⁸Nənə Pita rini mə, “Ətə ro. Kimaha iahənəpwəh narimnari me səkimaha mamhəkurirə ik.”

²⁹Miregi lesu rini pen ti nirəha i mə, “lakani nīpərhiēnien tukumiaha i mə nərmama me pam səməme həpwəh narimnari me səvənraha ti nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə tuhəuvehi tain. Trini minuə iərmama riti rəpwəh nimwə səvənhi, uə pran səvənhi, uə piəvni me, uə tata mine mama səvənhi, uə nəkwərəkəwərha me səvənhi, ³⁰ia nitətə ipwet mine in truvehi tain ra-

^y18:17 Mat 18:3   ^z18:18 Luk 10:25

^a18:20 Eks 20:12-16, Dut 5:17-20

^b18:27 Mak 14:36

sori mwi, nənə ia nitətə sə rauvehe in truvehi nimiruien rerin.”

**Iesu rini irapw ti
nərmama me səvənhi mə
in traməkeikei memhə**

³¹c Ia nəpin nəha Iesu riri raka əpa nərmama səvənhi twelef, mini pen ti nirəha i mə, “Həregi ro. Kitaha saməutə mamhəuvən fwe ia Jerusalem. Ia kwopun nəha nəgkiariien me pam səməme kamhəgkiari ia nirak ləməti lərmama ia nəkukuə me səvəi profet kupwən me tuhəuvehe mhəukuə. ³²d Tukuvei pen iou ia rəgi nərmama ripo mhə irəha nəkur Isrel. Nənə irəha tuharis əkenhin ia nirak, mho naurisien miou, mhərgəvəsi iou, ³³mhərisi iou, nənə mhousi əpune iou. Ia nəpin sə ro kahar irə takətui mwi ia nemhəien səiou.”

³⁴e Mətə nərmama me səvənhi həreirei narimnari me i. Nəgkiariien i rəkwafə ti nirəha. Həpkuvehi amasan mhə nipwran.

**Iesu ro iərmama riti nənimen
rifwə rətui mətə nari**

³⁵Nəpin Iesu rinamevən ipaka ti taon nəha Jeriko, iərmama riti nənimen rifwə raməkure ia nikare suatuk, mamase mane. ³⁶Nəpin riregi nərmama me həpik kamhəuvehe mamhəukurau ia suatuk, rəres mə, “Nəfe i?” ³⁷Miregi həni pen tukwe in mə, “Iesu iəmə Nasaret i ruvehe makurau.”

³⁸f Ia nəpin nəha iərmama nəha rina məkwain əpwəmwis mə, “Iesu, kwənəkwus səvəi Kig Tevit! Api tukw iou!”

³⁹Nənə nərmama səməme kamhərer kupwən hənise in, mamhəni mə, “Afafa a, məpwəh nəgkiariien!” Mətə in raripin maməkwein əpwəmwis mwi mamini mə, “Iesu, kwənəkwus səvəi Kig Tevit! Api tukw iou!”

⁴⁰Nənə Iesu rərer, mini pen ti nərmama me mə irəha tuhəiri iərmama nəha mhəuvehe tukwe in. Nənə nəpin iərmama nəha ruvehe ipaka, Iesu rəres pen in minuə, ⁴¹“Ikokeikei mə tako nəfe mik?”

Miregi rini mə, “Lərimənu. Iakokeikei mə takətui mətə nari.”

⁴²g Miregi Iesu rini pen tukwe in mə, “Itə. Tikətui mətə nari. Nahatətəien səim rinomasan raka nənimen.” ⁴³Nənə təkwəkwuni nəha rətui minamətə nari, nənə mukurirə ia Iesu, muvehi utə nəghi Kumwesən. Nərmama me pam hətoni həgnəgini Kumwesən.

Iesu mine Sakias

19 Iesu rier pen ia taon nəha Jeriko, mamevən mə trəpi simwin. ²Ia taon nəha iərmama riti nəghin nə Sakias. In iəmə asori riti ia nirəha nərmama kamərukə pen takis minraha. Nautə səvənhi rasori. ³In ramarkut mə trətə Iesu mə in nəfe iərmama. Mətə nərmama həpik kamhərer tukuahag in. Ko ripo kətoni mhə ti nəri nə mə in rukwakwa. ⁴Ro pen raiu mukupwən ia nirəha, məputə ia nei riti kani mə sikamo mə trətə Iesu ia kwopun nəha trukurau ikin.

⁵Nəpin Iesu ruvehe muvehi tegin kwopun nəha, rəkwətə, mini pen tukwe in mə, “Sakias. Eiwaiu akwauakw. Takaməkeikei

^c18:31 Luk 24:44

^d18:32 Luk 9:22,44

^e18:34 Mak 9:32

^f18:38 Mat 15:22

^g18:42 Luk 7:50

muvnimwə ia nimwə səim ipwet.”
⁶Nənə Sakias reiwaiu akwauakw a miri lesu rouevən fwe ia nimwə səvənhi. Rerin ramagien.

⁷^hMətə nəpin nərmama hətoni, kamhəni ərəha lesu mhəni mə, “In revən mamapwis ia nəkwai nimwə səvəi iəmə rərəha riti.”

⁸ⁱFwe ia nəkwai nimwə Sakias riskəmter, mini pen ti lərimənu səkitaha mə, “lərimənu. Regi ro! Takuai nautə səiou ia nənimen kəru, muvei pen riti m nərmama nautə səvənraha riwən. Trini minuə iakinakres m iərmama riti, takərpwin pen min m kefə.”

⁹^jMiregi lesu rini pen tukwe in mə, “Ipwet nimiruien vi ruvəuvehe ti nərmama ia nəkwai nimwə i ti nəri nə mə iəmə i in mwi kwənəkwus riti səvəi Epraham.
¹⁰^kIn nə iou, ləməti lərmama, iakiməuvehe tukwe mə takətui nərmama səməme hənəruēi, nənə muvei pen nimiruien vi minraha.”

lesu rusipekɪn ia silin me kɪno ia kol

¹¹^lNəpin nərmama kamhətərig ia nəgkariien me nəha, lesu rarə mini mwi nusipekinien riti ti nirəha i ti nəri nə mə in ruvəuvehe ipaka ti Jerusalem rerinraha ramrhi mə rosi in truvehe mo kig irə minamərimənu ia nitətə səvəi Kumwesən təkwəkwni. ¹²^mRo iamihni irə lesu rini mə, “ləmə asori riti revən ia tənə riti isipwin mə kig riti fwe ikin truvei pen nasorieren min. Nənə in trirərig mərimənu ia nəkur imwəni. ¹³ⁿKurirə iəmə asori nəha rier, rəkwein nərmama

səməme kamho tukwini nari min irəha pam ten, muvei pen silin kino ia kol kuatia kuatia minraha, nənə mini pen ti nirəha i mə, ‘Kimiaha tihəuvehi mane me i mhowok irə meste takrərig pehe mwi.’

¹⁴ⁿMətə nəkur imwəni me həmwəki iəmə asori nəha, mhərhi pen nərmama nepwin həkurirə in, mhəuvən mhəni pen ti kig sə truvei pen nasorieren min mə, ‘Kimaha iahəpwəh nokeikeien mə iəmə i trərimənu ia kimaha.’

¹⁵^oMətə kig nəha rəpwəh ninipehien irəha, muvei pen nasorieren iəmə asori nəha. Nənə nəpin iəmə asori nəha rirərig pehe imwəni, rini nəkwən minuə tukəkwein nərmama me nəha kamho tukwini nari min səməme in riməuvei pen mane me minraha mə tuhəuvehe tukwe. In rokeikei mə trukurən mane me in riməuvei pen minraha hənəwok irə mhəuvehi nəfe mane mwi rasori mwi.

¹⁶^pSə rukupwən muvehe mərer ia nənimen mini mə, ‘ləmə Asori. Silin i ikiməuvehi pehe miou kino ia kol rukwəhi mwi silin me kino ia kol irəha pam ten.’

¹⁷^oMiregi iəmə asori rini pen tukwe in mə, ‘Səim wok ramasan. Ik iərmama sə ikamo tukwini amasan nari miou. Ikinətui amasan ti nəri ouihi. Ro pen takuvei pehe nasorieren mik ikərimənu ia taon me irəha pam ten.’

¹⁸ⁿNənə sə resi pen ruvehe, mini mə, ‘ləmə asori. Silin i ikiməuvehi pehe miou kino ia kol rukwəhi mwi silin me kino ia kol irəha pam krirum.’

^h19:7 Luk 15:2   ⁱ19:8 Eks 22:1, Nam 5:6-7   ^j19:9 Wok Me 16:31, Luk 13:16   ^k19:10 Luk 15:4, Jon 3:17, 1Tim 1:15   ^l19:11 Mat 25:14-30
^m19:12 Mak 13:34   ⁿ19:14 Jon 1:11   ^o19:17 Luk 16:10

¹⁹ Mîregi iæmæ asori rîni pen tukwe in mæ, 'Ik tikærimænu ia taon me iræha pam krirum.'

²⁰ Nænæ riti mwi ruvehe, mîni mæ, 'Iæmæ Asori. Silin i in i ikimæuvehi pehe miou kino ia kol. Iakehekîr ik, mærkwafæ i ia kwæti tinari, ²¹ tî næri næ mæ ik iærmama riti noien sæim riskai. Ikauehi raka narimnari me sæ iærmæpæ rînæmri, nænæ mapeki raka mwi nævegînien ia næmhien sæ ipkæpwei mhæ.'

²² Mætæ iæmæ asori rîni pen tukwe in mæ, 'Ik iæmæ æræha. Ikamo tukwini æræha nari miou. Nægkiariien atukw sæim ro pui ik. Ik ikuvæukuræn raka mæ iou iærmama riti noien sæiou riskai. Iakauvehi raka narimnari me sæ iærmæpæ rînæmri, nænæ mapeki raka mwi nævegînien ia næmhien sæ iapkæpwei mhæ. ²³ Mætæ ræfo ikæp-wæh næmri penien sæiou mane fwe ia pag? Kamo ipkæmri pen ko iapkuvehe mipkuvehi ihi mane sæiou mîne sæ rækwaku pag rukwæhi.'

²⁴ Nænæ iæmæ asori rîni pen tî sæmæme kamhærer ia kwopun næha mæ, 'Hæuvehi raka silin næha kino ia kol ia rægin mhæuvei pen m iærmama sæ rauvehi silin me kino ia kol iræha pam ten.'

²⁵ Mîregi iræha hæni pen tukwe in mæ, 'Iæmæ Asori! Mætæ in ruvæuvehi raka ten.'

²⁶ P Mîregi iæmæ asori rîni mæ, 'Iakani pehe tukumiaha i iærmama sæ kuvei pen nari riti min, ro wok iræ, tukuvei pen sæ rækwaku min. Mætæ iærmama sæ kuvei pen nari riti min, ro næri auær a iræ, tukuvehi raka pam tukwe. ²⁷ Mætæ nærmama me næha sæmæme hæmwæki iou, mhæp-wæh nokeikeiien mæ takærimænu ia niræha, hæuvehi iræha mhæuvehe

ia nænimek, nænæ mhousi æpune iræha.'"

lesu revæn ia Jerusalem

²⁸ Iesu rîni pam nægkiariien me næha, mærarî, mautæ mamevæn fwe ia Jerusalem. In rakupwæn nærmama me kamhækuriræ. ²⁹ Næpîn rier pen ia tækuær næha næghin næ Tækuær Olif ipaka tî rukwænu mi næha Pet-fas mîne Petani, ræhi pen iærmama kæru sævænhi, ³⁰ mîni mæ, "Kîmirau tirouevæn ia rukwænu næha samaræti pen i. Næpîn tirouapirapw fwe ikîn, tirouætæ kwæti togki riti kinækwi tæriini, iærmama rîpkækure raka mhæ iræ. Tiroufi raka nari iræ, rouæsigi rouvehe ia kwopun i. ³¹ Trîni mînuæ iærmama riti ræres kîmirau mæ, 'Ræfo iroufi raka nari iræ?' tirouni pen tukwe in mæ, 'Iærimænu sækitaha ramæres i.'"

³² ^qRo iamînhi iræ, iærmama mi næha Iesu ræhi pen irau, krouevæn rouætoni narimnari me pam rosi in rîmæni pen tî nirau i. ³³ Næpîn kroufi raka nari ia kwæti togki næha, iærmama sævænhi næha kwæti togki rîni pen tî nirau i mæ, "Ræfo iroufi raka nari iræ?"

³⁴ Mîregi krouni mæ, "Iærimænu sækitaha ramæres i."

³⁵ Nænæ krouæsigi kwæti togki næha rouvehe tî Iesu, rouæpænæ pen kot mi sævænrau ia tækuren, nænæ rouasitu ia Iesu ræputæ mækure iræ. ³⁶ ^rNæpîn in rækure ia kwæti togki næha mamevæn, nærmama hæpænæ pen kot me sævænraha ia suatuk. ³⁷ Næpîn Iesu rameiwaiu ia Tækuær Olif, mînamevæn ipaka tî Jesusalem, nærmama me pam sævænhi hæpik anan, hænamagien, mamhækwein

əpwəmwis, mamhəgnəgini Kumwesən t̄i n̄imtətien asori me hənətōni, ³⁸ mamhəni mə, “Səgnəgini kig i rauvehe ia nəghi lərimənu səkītaha!

Nəməriniuen fwe ia neiai.

Kauvehi utə nəghi Kumwesən fwe irənhə anan!”

³⁹ Ia nəp̄in nəha Farisi me nepw̄in ia reri nərmama həni pen t̄i lesu i mə, “lahatən. Nise əknek̄in səim me nərmama mə tuhafafa.”

⁴⁰ Miregi lesu rini mə, “lakani pehe tukumiaha i. Tr̄ini minua irəha hafafa, kəruətērei me i tuhəkwein əpwəmwis.”

lesu ramapi t̄i Jerusalem

⁴¹ Nəp̄in lesu ruvehe ipaka t̄i taon nəha Jerusalem mətoni, ramapi t̄i nərmama me ikin, ⁴² u mini mə, “Rosi ko ramo kimiaha hiəkūrən ipwet i narimnari me sə trəmri nəməriniuen, mətə təkwtək̄wuni mine kamhərk̄wafə ko kimiaha hiəpkətōni mhə. ⁴³ Mətə nəp̄in nəha rauvehe nərmama səməme haməmwəki kimiaha tuhəuwehe mheikurk̄urau ia kimiaha. Naruagən me səvənraha tuheri t̄iprənə mhərk̄urau ia taon sək̄imiaha mhək̄ure tukuahag ia kimiaha. ⁴⁴ v Irəha tuhousi testesi nimwə me sək̄imiaha, mhərə mhousi əpune pam mwi kimiaha ia kwopun i. Ko irəha hək̄p̄əwəh mhə kəpwier riti ramək̄ure əknek̄in ia riti, t̄i nəri nə mə Kumwesən ruvəuwehe raka mə truvehimiru kimiaha, mətə kimiaha hiəpkətə sas mhə ia nəp̄in nəha.”

lesu revən ia nimwə səvəi Kumwesən

⁴⁵ Nənə lesu revən ia nimwə səvəi Kumwesən, minaməkoui irapw nərmama səməme kamhəmri pen nəmri nari ia narimnari me mə tukuvehi nənimen, ⁴⁶ mini pen t̄i nirəha i mə, “Kimərai pen ia Nəkukua Ikinan minua ‘Nimwə səiou tro nimwəfwaki irə.’ Mətə kimiaha hiəno ruvəuwehe kwopun rakres me kamhərk̄wafə ikin.”

⁴⁷ w Ia nəp̄in me lesu ramevən ia nimwə səvəi Kumwesən, mahaatən nərmama me. Pris asori me mine nahatən me səvəi Loa mine nəmə asori me nepw̄in mwi səvəi nəkur Isrel hokeikei mə tuhousi əpune in. ⁴⁸ x Mətə riskai t̄i nirəha. Ko hək̄kətōni mhə suatuk riti t̄i noien t̄i nəri nə mə nərmama me pam hokeikei pik mə tuhətərig ia nəgkariien me səvənhi.

Nəmə asori me həres lesu mə sin r̄iməuvei pen nasoriien min

20 Nəp̄in riti, lesu ramahatən nərmama ia nimwə səvəi Kumwesən, maməvisau nəgkariien amasan minraha, nənə pris asori me mine nahatən me səvəi Loa mine nəmə asori me səvəi nəkur Isrel həuwehe, ² mhəni pen tukwe in mə, “Ni pehe tukumaha i. Ikamo narimnari me i ia nəkwai sin, uə sin rəsēni ik mə tiko narimnari me i?”

³ Miregi lesu rini pen t̄i nirəha i mə, “lou mwi takəres kimiaha nəsēnien riti. Həni pehe tukw iou i. ⁴ Fwe kupwən sin rərhi pehe Jon mə tro pap-

⁹19:38 Luk 2:14   ^t19:41 Jon 11:35

^u19:42 Aes 6:9-10, Mat 13:14, Rom 11:8   ^v19:44 Luk 21:6, 1:68

^w19:47 Luk 21:37, 22:53, Jon 18:20

^x19:48 Mat 21:46, Mak 14:1-2, Luk 20:19

taes ia nǝrmama, Kumwesǝn uǝ iǝr-mama riti?"

⁵Nǝnǝ irǝha hǝgkiari pǝri, mamhǝni mǝ, "Tsǝfni irǝ i? Tuko sǝni mǝ Kumwesǝn rǝrhi pehe Jon lesu trini pehe tukutaha i mǝ 'Ro iamini irǝ rǝfo kimiaha hiǝpwǝh niniien niǝrhienien ia nǝgkiariien sǝvǝi Jon?' ⁶Mǝtǝ tuko sǝni mǝ iǝrmama riti rǝrhi pehe Jon, nǝrmama me pam i tuhǝkwi ǝpune kitaha ia kǝruǝterei me, ti nǝri nǝ mǝ irǝha kamhǝni niǝrhienien ia Jon mǝ in profet riti."

⁷Ro pen irǝha hǝni pen ti lesu i mǝ, "Kimiha iahǝreirei mǝ sin rǝrhi pehe Jon mǝ tro pǝptaes ia nǝrmama."

⁸Miregi lesu rini pen ti nirǝha i mǝ, "lou mwi ko iakǝpwǝh niniien tukumiaha i mǝ iakamo narimnari me i ia nǝkwai sin."

lesu rusipekin ia iǝmǝ asori riti mǝine niǝmei krep sǝvǝnhi

⁹Ylesu rinamǝgkiari m nǝrmama mini irapw nusipekinien riti ti nirǝha i, mini mǝ, "Iǝmǝ asori riti rǝpwei nǝkwus nǝha krep ia nǝmhien sǝvǝnhi, mǝpwei pam, nǝnǝ mǝseni nǝrmama nepwin hǝuvehe mhǝtui ti niǝmei krep sǝvǝnhi. Irǝha tuhǝmhu ikin, mhesi kwǝnkwai krep, mhǝuai, mhǝuvei pen niǝrǝn m iǝmǝ asori. Iǝmǝ asori rǝmri niǝmei krep sǝvǝnhi ia rǝginraha, mier mevǝn ia tǝnǝ ǝpǝ iti marǝ kini tui fwe ikin.

¹⁰ZNǝrǝn kwǝnkwai krep rimruǝ, iǝmǝ asori rǝrhi pen iǝrmama riti sǝ ramo tukwini nari min revǝn mǝtǝ nǝmǝ hamǝtui ti niǝmei krep sǝvǝnhi mǝ tuhǝuvei pen nukwai

krep me nepwin min. Mǝtǝ nǝmǝ kamhǝtui ti krep hǝuǝsi iǝmǝ nǝha, mhǝrhi pen i ramevǝn, mhǝpwǝh nuvei penien nari riti min. ¹¹Nǝnǝ iǝmǝ asori rǝrhi pen mwi iǝrmama riti mwi sǝ ramo tukwini nari min revǝn. Mǝtǝ ho rǝmwhen a mwi irǝ, mhǝuǝsi in, mho naurisien min, mhǝrhi pen in rirǝrig, mhǝpwǝh nuvei penien nari riti min. ¹²Nǝnǝ iǝmǝ asori rǝrari mǝrhi pen sǝ ro kahar irǝ revǝn. Sǝ nǝha mwi hǝuǝsi in niǝpwrǝn me rǝpǝruǝpǝruǝ, mhǝrarki irapw i.

¹³Ia nǝrǝn nǝha iǝmǝ asori sǝvǝi niǝmei krep rini mǝ, 'Takǝfo i? Ramasan mǝ pwǝh iakǝrhi pen nǝrik keikei. Irǝha tuhǝtoni, mhǝsiai in.'

¹⁴Mǝtǝ nǝrǝn nǝmǝ me nǝha hǝtoni tini iǝmǝ asori rauvehe, hǝni pen ti nirǝha me i mǝ, 'Kwa tini iǝmǝ asori nǝha. Nǝrǝn tata sǝvǝnhi tremhǝ, nǝmhien i ruvehe mo sǝvǝnhi. Pwǝh sousi ǝpune nǝnǝ nǝmhien sǝvǝnhi truvehe mo sǝkitaha i.' ¹⁵Nǝnǝ irǝha hǝkwtǝmhiri, mhousi ǝpune, mhǝrarki irapw ia taniruǝ.

Ro iamini irǝ iǝmǝ asori sǝvǝi niǝmei krep trǝfo ia nǝmǝ me nǝha? ¹⁶In truvehe, mousi ǝpune irǝha, nǝnǝ mǝseni pen niǝmei krep sǝvǝnhi ia rǝgi nǝrmǝpǝ."

Nǝrǝn nǝrmama me hǝregi nǝgkiariien nǝha, hǝni mǝ, "Rekǝm. Ko rǝpko mhǝ iamini."

¹⁷Mǝtǝ lesu rǝti pen mǝtǝ irǝha mini mǝ, "Mǝ tripko mhǝ iamini nǝfe niǝpwrǝi nǝgkiariien i kimiǝrai pen ia Nǝkukuǝ Ikinan?

'Kǝruǝterei nǝha nǝmǝ kamhǝvrhǝkin nimwǝ hǝnuǝ rǝrǝha, mhǝpwǝh,

təkwtəkwuni nəha ruvəuvehe mīno kəruətərei sə rəpi raka pam kəruətərei me, məkwtəmhiri əknekīn pam nimwə. ^{18a} Iərmama sə trīmwei pen ia kəruətərei nəha, nīkəkrin me trərkwəpīrəkəwəpīr. Trīni mīnuə kəruətərei nəha rīmwei pen ia iərmama riti, iərmama nəha trīpwarīspwarīs.”

Nəresien ia nīkaren səvəi nəmri takis

^{19b} Nahatən me səvəi Loa mīne pris asori me hənua tuhəkwtəmhiri a lesu ia nəpīn nəha tī nəri nə mə həregi mə in rīni nusipekīnien nəha muəsi irəha i, mətə hənhekīr a nərmama.

^{20c} Ro pen irəha kamhətə amasan in, mhərhi pen nərmama nepwīn sə kamhətə afafa nari həuvən mə tuheikuə ia lesu mhəres pen nəresien me nepwīn min. Nəmə asori me hokeikei mə lesu trəfwəkour ia nəgkiariien səvənhi, nənə irəha həukurən nəkwtəmhirīien in tukwe, nənə mhəuvei pen in ia rəgi iəmə Rom sə rauvehi nasoriēn mamərimənu ia kwopun nəha. ²¹ Nəmə me nəha sə kamhətə afafa nari həuvən mhəres pen lesu i mə, “lahatən. Kīmaha iahəukurən mə nəgkiariien me səim sə ikamahatən nərmama me irə ratukwatukw. Ip-kopəiti mhə ia nərmama me nepwīn, mətə ikamahatən pərhien sutuk sə Kumwesən rokeikei mə nərmama tuhesi pen. ²² Ro iamīnhi irə tiko mīni pehe ro tukumaha i nətərigien səim. Ratukwatukw ia Loa səkitaha mə tsərəku pen nəmri takis m Kig Sisa uə rekəm?”

²³ Mətə lesu ruvəukurən raka mə irəha kamheikuə a, mamhəres nəresien nəha mə in trəfwəkour ia nəgkiariien səvənhi. Ro pen in rīni pen tī nīrəha i mīnuə, ²⁴ “Həuvei pehe silin riti pwəh iakətə ro. Nənīmwi iərmama sin i ia silin? Nənə nəghi sin i?”

Miregi irəha həni mə, “Nənīmwi Kig Sisa mīne nəghi Kig Sisa.”

²⁵ Miregi lesu rīni pen tī nīrəha i mə, “lanhi irə, narimnari me səvəi Kig Sisa hiəuvei pen m Kig Sisa. Narimnari me səvəi Kumwesən hiəuvei pen m Kumwesən.”

²⁶ Nənə irəha ko həpkəkwtəmhiri mhə lesu ia nəmri nərmama tī nəri nə mə rīpkəfwəkour mhə ia nəgkiariien səvənhi. Mətə həkəri-nari ia nəgkiariien səvənhi, nənə mhəuvehe mhəpnəpen.

Nəresien ia nīkaren səvəi nərmama səməme həuvamhə

²⁷ Satusi me nepwīn həuvehe tī lesu. (Satusi me irəha kamhəni mə iərmama sə ruvamhə ko rīpkətui mhə mwi.) ²⁸ Irəha həuvehe mhəres in nəresien riti, mhəni mə, “lahatən. Moses rīmərāi pen ia Loa səkitaha mə trīni mīnuə iərman riti remhə, məpwəh səvənhi pran, mətə tīnīnrau rīwən, piəvi iərman nəha traməkeikei miri pran nəha rouərhī nəkwərhakwərha me, rouəsīhagin piəvi iəmə nəha. ²⁹ Mətə nərman sēfen, irəha piəvnraha me. Sə rasori riri pran riti, rouəpwəh nərəhīien iəkunouihi riti, remhə, məpwəh səvənhi pran. ³⁰ Piəvni sə resi pen in mwi ro mwi iamīnhi irə. ³¹ Nənə piəvni sə ro kahar, mamevən meste irəha pam sēfen həri prən nəha, mhemhə

pam. ³²Nənə prən nəha rəpwəh nərəhien iəkunouhi riti, memhə mwi. ³³Ni pehe ro tukumaha i. la nəpɪn nəha Kumwesən tro nərmama hətui mwi ia nemhəien, prən nəha səvəi sin ia nərman me nəha sefen, tɪ nəri nə mə irəha pam həməiri in?”

³⁴Miregi lesu rini pen tɪ nirəha i mə, “la nitətə ipwet mine nərman kamhəiri nɪpran, nɪpran kamhesi pen nərman. ³⁵Mətə ia nitətə vi sə truvehe, nərman mine nɪpran me tuhəpwəh noien iamɪnha irə. Nərman mine nɪpran səməme Kumwesən trətə irəha mə hatukwatukw tuhətui mwi ia nemhəien, nənə mharə ia nitətə vi nəha. ³⁶^dIrəha tuhəpwəh nemhəien mwi tɪ nəri nə mə irəha həmwhen ia nagelo me. Irəha nɪpwnətɪ Kumwesən me tɪ nəri nə mə in ro irəha hətui mwi ia nemhəien. ³⁷Mətə Moses in mwi rɪnahatən mə nərmana səməme həuvamhə tuhətui mwi. la kwopi nəgkiariien sə raməgkiari ia nei nəha napw rauək irə mətə rɪpkahi əmwesi mhə, Moses rɪnəkwein lərimənu mɪni mə in Kumwesən səvəi Epraham mine Kumwesən səvəi Aesak mine Kumwesən səvəi Jekop. ³⁸^eNəgkiariien nəha ramahatən pen mə Kumwesən rɪpkə mhə in Kumwesən səvəi nərmana me səməme həuvamhə, mətə in Kumwesən səvəi nərmana me səməme kamhəmɪru. Ro iamɪnhi irə tɪ nəri nə mə ia nənimen nərmana me pam kamhəmɪru.”

³⁹la nəpɪn nəha nahatən me nepwɪn səvəi Loa həni mə, “lahatən. Nəgkiariien səim ratukwatukw.” ⁴⁰Irəha həni

iamɪnhi irə tɪ nəri nə mə Satusi me hənauris, ko həpwəh nəresien nari riti mwi min.

Kristo in tɪni sin?

⁴¹Mətə lesu rini pen tɪ nirəha i mə, “Rəfo kamɪni mə Kristo in tɪni Kig Təvit? ⁴²Kig Təvit atukwatukw rɪməni ia Nəkukuə Ol Sam mə, ‘Kumwesən rini pen tɪ lərimənu səiou mə, Əkure ia nɪkarek mwatuk, ⁴³meste tako nərmana səməme haməmwəki ik həuvehe, tikərpwi utə tɪpage nisum mi ia nirəha.’

⁴⁴la nəgkiariien nəha Kig Təvit rɪnəkwein Kristo mə lərimənu səvənhi. Mə ro iamɪnhi irə rəfo kamɪni mə in tɪni Kig Təvit?”

Nərmana səvəi lesu tuhaməkeiki mhəsiari tɪ nahatən me səvəi Loa

⁴⁵Nəpɪn nərmana me pam kamhətərig irə, lesu rini pen tɪ nərmana me səvənhi mɪnuə, ⁴⁶“Kimiaha tihaməkeiki mhəsiari tɪ nahatən me səvəi Loa. Irəha hokeiki mə tuharkahu ia karkahu əpwəmwis me, mamhan. la kwopun kamomaket me ikin hokeiki mə nərmana tuhəkwein irəha ia nisaiien. la nəkwai nimwəfwaki me səvəi nəkur Isrel hokeiki mə tuhəkure ia kwopun amasan me. la nəveginien asori me hokeiki mə tuhəkure ia kwopun kamsiai nəmə asori me ikin. ⁴⁷Irəha kamheikuə ia nɪpran me səməme nərman me səvənraha həuvamhə, mamhakres narimnari me səvənraha, nənə mamho mwi nəfwakiien əpwəmwis me mə

nərmama tuhətoni həsiai irəha tukwe. Kumwesən trərpwɪn noien ərəha me səvənraha rasori mwi.”

Pran riti ruvei pen səvənhi mane sampam m Kumwesən

21 Iesu rəti pen mətoni nərmama nautə səvənraha rasori kamherukw pen mane me səvənraha ia kwopun kamerukw pen mane m Kumwesən ikin. ²Ia nəpɪn nəha pran riti ruvehe. Prən nəha iərman səvənhi remhə məpwəh in. Nautə səvənhi riwən. Ruvehe merukw pen silin ouihi mi kəru.

Iesu rətoni, ³fmini mə, “lakani nɪpərhienien tukumiaha i prən i nautə səvənhi riwən iərman səvənhi remhə məpwəh in rerukw pen mane rasori məpi raka nərmama me pam nəha. ⁴Iakani iamɪnhi irə tɪ nəri nə mə nərmama me nəha nautə səvənraha rasori. Həuvehi raka nɪpərin a mhəuvei pen m Kumwesən. Mətə prən i nautə səvənhi riwən ruvei pen mane me pam səvənhi sə truvehi nəveginien irə.”

Iesu rəgkiari ia nimwə səvəi Kumwesən

⁵Nərmama nepwɪn səvəi Iesu kamhəgkiari ia nimwə səvəi Kumwesən, mamhəni mə ramasan pik tɪ nəri nə mə kino ia kəruətərei amasan me mine narimnari amasan me kiməuvei pen m Kumwesən. Nənə Iesu rɪni mə, ^{6g}“Narimnari me i kimiaha hiamətoni, tukamevən tukousi testesi pam, kəruətərei riti ko rəpwəh nərer əknekɪnien ia riti.”

⁷Miregi irəha həres pen in mə, “lahatən. Narimnari me i tuhəuvehe tinesən? Nəfe nimtətien truvehe mahatən pen mə nəpɪn səvəi narimnari me i ruvəuvehe ipaka?”

⁸Miregi Iesu rɪni mə, “Kimiaha tihaməsiari kamo iərmama riti reikuə ia kimiaha. Nərmama həpik tuhəuvehe ia nəghik, mhəni mə irəha Kristo, mhəni mwi mə nəpɪn səvəi narimnari me i ruvəuvehe ipaka. Mətə kimiaha tihəpwəh nukurirəien ia nirəha. ⁹Kimiaha tihəregi nərmama tuhəvisau ia naruagənien me səməme nərmama kamho ia nirəha me, mamho mwi ia nərmama səməme kamhərimənu. Nəpɪn tihəregi, tihəpwəh nehekɪrien, tɪ nəri nə mə nəri nəha traməkeikei mukupwən muvehe, mətə rɪpko mhə ihi nəpɪn sampam.”

¹⁰Iesu rarə mini pen mwi tɪ nirəha i mə, “Nərmama ia kwənəkwus riti tuhəskəmter mharuagən irəha nərmama ia kwənəkwus əpə. Nərmama səvəi kig riti tuhəskəmter mharuagən irəha nərmama səvəi kig əpə.

¹¹Nimwnimwien asori me tuhəkiu. Ia kwopun me nepwɪn nukumhə trahi nərmama. Nemhəien skai me tuhəuvehe mhouraha nərmama. Nənə narimnari me nərmama tuhətoni həhekɪr i mine nimtətien asori me tuhəuku pen ia nimagouagou.

¹²Mətə nəpɪn narimnari me nəha həpkuvehe mhə ihi, nərmama tuhəkwətəmhiri kimiaha ia rəginraha, mhometə kimiaha. Irəha tuhəuvei pen kimiaha ia rəgi nəmə asori me ia nəkwai nimwəfwaki me səvəi nəkur Isrel. Tɪ nəri nə

mə kimiaha nərmama me səiou, nəmə asori me nəha tuhəuvehi puvnimwə kimiaha ia kalapus, nənə mhərpwi irapw kimiaha ia nəmri kig me mine nəmri nərmama səməme kamhərimənu. ¹³In i nəpin səkimiaha tihəni irapw nəgkariien amasan səiou irə. ¹⁴^hRo iaminih i irə mine kimiaha tihəpwəh nətərig pikien ia nəfe nəgkariien səkimiaha tihəni pen ti nirəha i. ¹⁵ⁱlou takuvei pehe nəgkariien mine nukurənen m kimiaha. Nərmama me nəha səməme kamhəmwəki kimiaha tuhəregi nəgkariien me səkimiaha, irəha riti ko ripkousi raka mhə, uə trini neikuəien irə. ¹⁶^jTata me mine mama me səkimiaha me, mine piəvmiaha me, mine nərmama ia kwənəkwus me səkimiaha me, mine kimiaha me nepwin tuhəuvei pen kimiaha ia rəgi nərmama səməme haməmwəki kimiaha. Nənə irəha tuhousi əpune kimiaha nepwin. ¹⁷Nərmama me pam tuhəmwəki kimiaha ti nəri nə mə kimiaha nərmama me səiou. ¹⁸^kMətə nimwai nukwənemiaha nə ia kəmkapwəmiaha kuatia ia nirəha tripkwən mhə. ¹⁹^lKimiaha tihaməkeikei mhərer əknekən ia nahatətəien səkimiaha. Ia noien i tihəuvehi nimiruien.”

**Naruagən me səvəi nəkur
Rom tuhəuvehe
mhouraha Jerusalem**

²⁰“Mətə nəpin kimiaha tihətoni naruagən me həpik həuvehe

mheikurkurau ia Jerusalem, tihaməkeikei mhəukurən mə tripkə mhə tui nənə irəha tuhouraha pam kwopun i. ²¹la nəpin nəha, nərmama ia tənə jutia tuhaməkeikei mhəp mhəuəven ia təkūer me. Səməme kamhəre ia nəkwai taon i tuhaməkeikei mhəier. Nənə səməme kamhəre iruə tuhəpwəh nuvnimwə peheien mwi irə. ²²^mNəpin nəha in nəpin sə Kumwesən trərpwin noien ərəha me irə, mo nəgkariien me pam səməme kimərai pen ia Nəkukuə lkinan həuvehe mhəukuə. ²³ⁿTrərəha anan ti nipran me səməme tuhəpəmpəm mine səməme tuhaməuvei pen kənunū m nəkwərhakwəra əmtəmetə me ia nəpin nəha, ti nəri nə mə nəmisəien asori treste tiprənə i. Niemaha səvəi Kumwesən trəuiui nərmama me ia kwopun i. ²⁴^oTukəpi əpune nepwin ia nau, nənə kəkwtəmhiri nepwin kuvehi irəha həuvən mho slef me ia nirəha ia tənəmtənə me. Nənə nərmama ripko mhə irəha nəkur Isrel tuhəvən testesi Jerusalem, mhərimənu ia nəkur me ikin meste nəpin səvəi nərmama ripko mhə irəha nəkur Isrel tro sampam.”

Iəməti lərmama truvehe mwi

²⁵^p“Nənə nimtətien me tuhəuku pen ia meri, məkwə, mine kəməhau me. Ia təkure tiprənə i nərmama ia tənəmtənə me tuhəhekir, mhəreirei ti nəri nə mə təsi raməkwəpəhar pik, mamə peiau peiau asori

^h**21:14** Luk 12:11-12   ⁱ**21:15** Wok Me 6:10   ^j**21:16** Mat 10:21-22

^k**21:18** 1Saml 14:45, Luk 12:7   ^l**21:19** Hip 10:36

^m**21:22** Dut 32:35, Jer 5:29, 46:10, Hos 9:7   ⁿ**21:23** 1Kor 7:26

^o**21:24** Esra 9:7, Sam 79:1, Aes 63:18, Rom 11:25, Rev 11:2

^p**21:25** Sam 46:2-3, Sam 65:7-8

me. ²⁶Nərmama tuhətoni nəfe tru-
vehe meste tiṣrənə i, nənə həhekir
piḱ, mhemhə rasi tukwe. Narim-
nari me ia niṃagouagou həskai
piḱ, Kumwesən trikiukiū ia nirəha.
²⁷¶Ia nəṣin nəha irəha tuhətoni
iou, ləməti lərmama, ia reri nəpuə
riti, iakauvehe ia niṣkaiien mine
nukuraanien asori. ²⁸¶Nəṣin kimi-
aha tihətoni narimnari me nəha hə-
naməier pehe, tihərer atukwatukw,
mhəkwətə, ti nəri nə mə nəṣin
səḱimiaha sə takeivinari nari ia
kimiaha ruvəuvehe ipaka.”

lesu rusipeḱin ia nei niemis

²⁹Nənə lesu riṃi nusipeḱinien
riti ti nirəha i mə, “Hətə ro
nei niemis mine nei me pam.
³⁰Nəṣin hənaməpiṣpiṣ kimiaha
hiətoni mhəukurən mə nəṣin
səvəi nəṣnəṣanien ruvəuvehe
ipaka. ³¹Rəmwhen a mwi, nəṣin
kimiaha tihətoni narimnari me i
hənaməier pehe, tihəukurən mə
nitətə sə Kumwesən ramərimənu
irə ruvəuvehe ipaka.

³²Iakani niṣrəhienien tukumiaha i
mə nərmama səməme kamhəmiru
təkwətəkwuni mine tuhəpwəh
nemhə pamien meste narimnari
me pam i həier pehe. ³³¶Neiai mine
tiṣrənə trouiwən, mətə nəḱiariien
me səiou tuhəṣkiwən mhə.”

Nərmama tuhaməkeikei mhətui amasan mhəpwəh napriien

³⁴¶Nənə lesu riṃi mə, “Mətə kimi-
aha tihaməkeikei mhəsiari, mhəp-
wəh nourahaien nəṣin səḱimiaha ia
noien lafet me, uə ia nənimwiien

nənimwiien skai mhakonə irə, uə
ia nətərig piḱien ia narəien səḱimi-
aha ia tiṣrənə i. Rərəha nəṣin nəha
səiou truvehe məsgatukw ia kimi-
aha rəmwhen kwənkru ruəsi kimi-
aha. ³⁵Iakani iamini irə ti nəri
nə mə nəṣin nəha treste nərmama
pam ia təkure tiṣrənə i. ³⁶¶Mətə
ia nəṣin me kimiaha tihaməkeikei
mhətui amasan, mhəpwəh napri-
ien. Tihəfwaki mə nəṣin narim-
nari me nəha truvehe irə niṣkaiien
səḱimiaha trəmwhen ti narakaien
irə, nənə mhərer ia nənimek, lou
ləməti lərmama.”

³⁷¶Ia nəṣin me pam lesu rama-
hatən nərmama ia nimwə səvəi
Kumwesən, mətə ia nəṣin rier ia
taon, mevən mapri ia Təkuər Olif.
³⁸Nənə ia nəṣnəṣin anan nə-
mama me həuvehe mwi tukwe
fwe ia nimwə səvəi Kumwesən mə
tuhətərig in.

Nəmə asori me hərai sun mə tuhəkwətəmhiri lesu

22 Nəveḱinien asori nəha
nəkur Isrel kamhani bred
sə yis riwən irə ruvəuvehe ipaka.
Nəveḱinien asori nəha nəḱin
nə Pasova. ²¶Pris asori me mine
nahatən me səvəi Loa kamhətui
suatuk riti mə tuhəuvən afafa
mhouṣi əpune lesu ti nəri nə mə
kamhhekir nərmama. ³¶Ia nəṣin
nəha Setan ruvniwə ia reri Jutas,
iəmə nəha kani mwi in mə Iskarriot,
in riti ia nərmama me twelef
səvəi lesu. ⁴Nənə Jutas rəpwəh
irəha mevən ti pris asori me mine
nəmə asori me səvəi naruagen

¶**21:27** Dan 7:13, Mat 26:64, Rev 1:7   ¶**21:28** Rom 13:11   ¶**21:33** Luk
16:17   ¶**21:34** Mat 24:48-50, Mak 4:19, Luk 17:27, 1Tes 5:3

¶**21:36** Mak 13:33, Rev 6:17   ¶**21:37** Luk 19:47   ¶**22:2** Luk 20:19

×**22:3** Jon 13:2,27

me sə kamhətui t̄i nimwə səvəi Kumwesən, mægkiari minraha mini mə rukurən nətuiien suatuk riti t̄i nuvei penien lesu ia rəḡinraha. ⁵Nəp̄in irəha həregi, rerinraha ragien. Həni simw̄in mə tuhəuvei pen mane min. ⁶Ro pen Jutas rəsəni, nənə minamətui nəp̄in riti nərmama həiwən irə mə truvei pen lesu ia rəḡinraha.

lesu raməpnəpənə mə trəni nəveginien səvəi Pasova

⁷Nəveginien asori nəha nəkur Isrel kamhani bred sə yis riwən irə ruvəuvehe. Ia nəp̄in nəha kamhousi əpune kwəti sipsip me səvəi Pasova. ⁸Ro pen lesu rərhi pen Pita mine Jon, mini mə, “Rouevən, rouəpnəpənə ia nəveginien səvəi Pasova sənətaha, pwəh sani.”

⁹Miregi krouni pen tukwe in mə, “Ikokeikei mə kimrau trouəpnəpənə irə pəku?”

¹⁰Miregi in rini pen t̄i nirau i mə, “Rouregi ro. Nəp̄in kimirau tirouier pen fwe ia taon, iərman riti trəpi raka kimirau ia suatuk, mauvehi tikinari riti nui rukuər irə. Iroukurirə pen in rouuvnimwə ia nimwə nəha in truvnimwə irə, ¹¹nənə rouni pen t̄i iəmə asori səvəi nimwə nəha mə, ‘lahatən səkitaha rani pehe tukw ik i mə nimwə əfo nəha tahani pəri nəveginien səvəi Pasova kimaha səiou me nərmama me ikin?’ ¹²Nənə in triri kimirau mevən fwe irənhə ia nimwə nəha mahatən rum asori riti. Narimnari me pam hənəmək raka fwe ikin. Ia rum nəha kimirau tirouəpnəpənə tukutaha.”

¹³Nənə irau krouevən rouətə narimnari me pam rosi lesu r̄iməni

pen t̄i nirau i. Nənə krouəpnəpənə ia nəveginien səvəi Pasova.

lesu raməni nari irəha nərmama me səvənhi

¹⁴Nəp̄in səvəi nəniien nari ruvəuvehe. lesu rəkure ia kwopun kaməni nari ikin irəha aposol me səvənhi. ¹⁵Ia nəp̄in nəha in rini pen t̄i nirəha i mə, “lakinkeikei pik mə kurirə ko nəmisəien miou, takukupwən məni nəveginien i səvəi Pasova kitaha m kimiaha. ¹⁶aIakani pehe tukumiaha i iou tapkəni mhə mwi nəveginien səvəi Pasova meste n̄ipwrai nəveginien i truvehe mukuə ia nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə.”

¹⁷Nənə lesu ruvehi kap waen, məfwaki mini vivi Kumwesən tukwe, nənə mini mə, “Kimiaha pam tuhəuvehi nəri, mhənimwi. ¹⁸Iakani pehe tukumiaha i ipwet mine mamevən tapkənimwi mhə mwi waen meste nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə truvehe.”

¹⁹bKurirə irə in ruvehi bred, məfwaki mini vivi Kumwesən tukwe, nənə məkwsen, muvei pen minraha, mini mə, “In i n̄ipwrak sə takuvei pen tukumiaha. Kimiaha tihaməkeikei mamho iam̄inhi irə mə rer̄im̄iaha ram̄rhi iou.”

²⁰Rəmwhen a mwi nəp̄in irəha hənani raka nari, lesu ruvehi kap waen, mini mə, “Kap i in i nəgkiariien vi səvəi Kumwesən. Nitək sə traiu tukumiaha trərihi tərini əknek̄in nəgkiariien nəha. ²¹cMətə həregi ro. lərmama sə truvei pen iou ia rəgi nərmama səməmə kamhəmwəki iou

^y22:7 Eks 12:1-27   ^z22:13 Luk 19:32   ^a22:16 Luk 13:29

^b22:19 Luk 24:30   ^c22:21 Sam 41:9, Jon 13:21-22

raməkure kimrau min. ²²Iou, ləmæti lərmama, takaməkeikei memhə rəmwhen kimərfi mə tuko ia nirak, mətə trərəha anan t̄i iərmama sə truvei pen iou ia rəgi nərmama səməme kəmhəmwəki iou.” ²³Nəp̄in lesu r̄ini nəgkiariien nəha, irəha hənəmərəs irəha me i mə sin nəha ia nirəha tro iam̄inha irə mine.

**Nərmama me səvəi lesu
həres irəha me mə sin
ia nirəha in rasori**

²⁴d₁la nəp̄in nəha nərmama me səvəi lesu hənəməvisə minraha me, mamhəres irəha me i mə sin ia nirəha in rasori. ²⁵eNənə lesu r̄ini pen t̄i nirəha i mə, “Kig me səvəi nərmama me r̄ipko mhə irəha nəkur Isrel kəmhərimənu ia nirəha. Səməme hasori ia nirəha kani irəha mə Nərmama səvəi Nasituien. ²⁶fMətə kimiaha tihəpwəh noien iam̄inha irə ia kimiaha me, rekəm. lərmama nəha ia kimiaha in rasori traməkeikei muvehe məmwhen iərmama nəha ia kimiaha nuk səvənhi rouihi. Nənə iərmama nəha ia kimiaha in ramiri pen kimiaha ia suatuk sə tihesi, traməkeikei muvehe məmwhen iərmama sə ramo tukwini nari m kimiaha. ²⁷gSin nəha in rasori, iəmə asori sə raməkure maməni nari uə səvənhi iotukwininari sə rasui raka nəveginien sənəni? Kimiaha hiəukurən mə iəmə asori sə raməkure maməni nari in rasori. Mətə ia rer̄imiaha iou iakamo

rəmwhen iotukwininari sə rasui raka nəveginien sənəmiaha.

²⁸Kimiaha i hiəp̄kap raka mhə ia nirak nəp̄in iakinərə ia nəsesauien me səiou. ²⁹hRo pen rəmwhen ia Tata səiou r̄iməuvei pehe nasori-ien miou mə takərimənu, iou mwi takuvei pehe nasoriien m kimiaha mə tihərimənu. ³⁰i₁la nitətə səiou sə takərimənu irə, kimiaha tihəkure ia tepol səiou, mhəvegin, mhən̄imwi, nənə mhəkure ia jea me, mhərimənu ia kwənəkwas me twelef səvəi nəkur Isrel.”

**lesu r̄ini mə Saemon Pita tr̄ini
m kahar mə in r̄ireirei lesu**

³¹j“Saemon, Saemon. Regi ro! Setan r̄inərəs raka Kumwesən i mə trəsəni pen kimiaha ia rəgin. In rokeikei mə truai kimiaha rəmwhen iərmama ruai nuni wit m̄ine tekin. ³²kMətə iakinəfwaki raka tukw ik mə nahatətəien səim trəpwəh n̄imweien. Nənə nəp̄in tikrərig muvehe mwi tukw iou, tikaməkeikei mo nahatətəien səvəi piam me ruvehe miskai.”

³³lMiregi Pita r̄ini pen tukwe in mə, “Iərimənu. Iakamərer mwatuk mə takuvnimwə ia kalapus krau mik, uə takemhə krau mik.”

³⁴Miregi lesu r̄ini mə, “Pita. Iakani pehe tukw ik i ia nəp̄in a i rəiə trəpwəh nakakaien meste tikini m kahar mə ikreirei iou.”

**Nəgkiariien ia Nəkukuə Ikinan
traməkeikei muvehe mukə**

³⁵mNənə lesu r̄ini pen t̄i nirəha i mə, “Fwe kupwən, nəp̄in

^d22:24 Luk 9:46   ^e22:25 Mat 20:25-27, Mak 10:42-45

^f22:26 Mat 23:11, Mak 9:35   ^g22:27 Jon 13:12-15

^h22:29 Luk 12:32   ⁱ22:30 Mat 19:28   ^j22:31 2Kor 2:11   ^k22:32 Jon 17:11,15,20, Sam 51:13   ^l22:33 Luk 22:54   ^m22:35 Luk 9:3, 10:4

iakinərhi pen kimiaha mə tihəuvən mhəvisau, hio rəmwhen iakiməni, hiəpwəh nuvehien tənəripw sə hiaməvai pen mane uə tinari irə mine put me səkimiaha. Nənə rəfo? Nari riti riməiwən təni kimiaha?”

Miregi irəha həni mə, “Rekəm. Nari riti riwən.”

³⁶ Miregi lesu rini pen ti nirəha i mə, “Mətə təkwtəkwni trini minuə iərmama riti səvənhi fwe tənəripw sə ravai pen mane uə tinari irə, pwəh ruvehi. Nənə trini minuə iərmama riti səvənhi nau səvəi naruagənien riwən, pwəh rəmri pen nəmri nari ia kot səvənhi, muvehi riti irə. ³⁷ Olakani pehe tukumiaha i nəgkiariien i ia Nəkukuə Ikinan traməkeikei muvehe mukuə ia nirak. Rini minuə ‘Kəvsini pen in irəha nərmama səməme kəmhərui loa.’ Nəgkiariien i kimərai pen ia Nəkukuə Ikinan raməgkiari ia nirak, rinakuə nəha təkwtəkwni.”

³⁸ Miregi irəha həni mə, “lərimənu. Ətə ro! Nau kəru i səvəi naruagənien.”

Miregi lesu rini pen ti nirəha i mə, “Nəmwhen.”

Iesu raməfwaki ia Təkuər Olif

³⁹ Plesu rier ia taon, mevən ia Təkuər Olif rəmwhen ramo ia nəruarəv me pam. Nərmama me səvənhi kəmhəkuriə in. ⁴⁰ Nəpin in rapirapw ia kwopun nəha, rini pen ti nirəha i mə, “Kimiaha tihəfwaki mə tihəpwəh nimweiiən ia nərhəaien.” ⁴¹ Nənə in rəpwəh irəha mevən isipwın kwopti, minimwi nukurhun mi, məfwaki, ⁴² qmini mə, “Tata. Trini minuə

ratukwatukw ia nətərigien səim, tikuvehi raka kap i pwəh iakəpwəh nənimwiien. Mətə tikəpwəh noien rəmwhen sə iakokeikei, tiko rəmwhen sə ikokeikei.” ⁴³ Ia nəpin nəha agelo riti ruku pen ia neiai mier irapw ti lesu mo in riskai mwi. ⁴⁴ Nənə ti nəri nə mə lesu riregi rərəha anan, rəfwaki əmisə mwi. Niseseien səvənhi ruvehe məmwhen ia netə sə rəmərəməri pen ia tivrənə.

⁴⁵ Nəpin in rəfwaki pam, miskəmter, mevən mwi ti nərmama me səvənhi, mətəni mə hənapri ti nəri nə mə rerinraha rəpou. ⁴⁶ In rini pen ti nirəha i mə, “Rəfo kimiaha hiamapri? Hətui, mhəfwaki mə tihəpwəh nimweiiən ia nərhəaien.”

Nərmama həkwətəmhiri lesu

⁴⁷ Nəpin lesu raməgkiari ihi, nərmama həpik həuvehe. ləmə nəha, nəghin nə Jutas, riti ia twelef nərmama me səvəi lesu, ramiri irəha. In ruvehe ipaka ti lesu mə trakei min, ⁴⁸ mətə lesu rini pen tukwe in mə, “Jutas. Rəfo? Ikuə tiko pui iou, ləməti lərmama, ia nakeiiən?”

⁴⁹ Nəpin nərmama səməme kəmhərer ipaka ti lesu hətoni nəfe trukuriə mier pehe, həni mə, “lərimənu. Kimaha tahəfo? Tahərai irəha ia nau me səkimaha me uə rekəm?” ⁵⁰ Nənə irəha riti rərai iərmama sə ramo tukwini nari m pris asori anan mərai raka nıkare nifregin mwatuk.

⁵¹ Mətə lesu rini mə, “Nəmwhen nə!” Nənə mirapi nifregin, momasan.

ⁿ22:36 Luk 22:49   ^o22:37 Aes 53:12, Luk 22:52

^p22:39 Luk 21:37, Jon 18:1   ^q22:42 Mat 6:10   ^r22:49 Luk 22:36

⁵²s Jesu rægkiari m pris asori me, mine naruagæn me naha kamhætui tî nimwæ sævæi Kumwesæn, mine nәмә asori me sævæi nәkur Isrel sәмәme hәuvehe mә tuhәkwтәmhiri in. In rini mә, “Rәfo hiamәuvehi nau me mine nipәrpәri nei me mamhәuvehe mә tihәkwтәmhiri iou iamihni irә? Nәtәrigien sәkimiaha rinuә iou rakres riti uә? ⁵³Nәrineiv m neis mine kitaha miou samarә ia nәkwai nimwæ sævæi Kumwesæn. Rәfo hiәpwәh nәkwтәmhiriien iou ia rәgimiaha ia nәpin nәha? Mәtә in i nәpin sәkimiaha, nәpin niskaiien sævæi nәpitәvien trәrimәnu ia kimiaha.”

Pita rini mә in rireirei lesu

⁵⁴t Ia nәpin nәha nәrmama me nәha hәkwтәmhiri lesu, mhәiri mhәuvән ia nimwæ sævæi pris asori anan. Pita rakurirә, mәtә rәpwәh nevәnien ipaka. ⁵⁵Nәpin irәha hәkwwomen pam napw riti ia nikare nimwә nәha, mhәkure pәri, Pita ramәkure irәha minraha. ⁵⁶u Nәnә pran riti sә ramo tukwini nari rәtoni in ramәkure ipaka tî napw. Ramәtә amasan in, nәnә minni mә, “Iәmә i in mwi rinamavән pәri irau lesu.”

⁵⁷Mәtә Pita rini mә, “Rekәm, prән i. Iakreirei iәmә nәha.”

⁵⁸Nәpin ouihi a rukurau, nәnә iәrmama riti mwi rәtoni in mini mә, “Ik riti mwi ia nirәha.”

Mәtә Pita rini mә, “Iәmә i, ripko mhә iou.”

⁵⁹Nәpin ouihi a rәmwhen ia aoa riti rukurau, nәnә iәrmama riti mwi rægkiari skai, mini mә, “Nipәrhie-

nien i. Iәmә i in mwi rinamavән pәri irau lesu. Kwa in mwi iәmә Kalili nәha.”

⁶⁰Mәtә Pita rini mә, “Iәmә i, iakreirei nәfe i iakamægkiari irә.” Tәkwтәkwuni a mwi, nәpin ramægkiari ihi, rәiә rakaka.

⁶¹v Nәnә lәrimәnu sәkitaha ruvsini, mәti pen mәtә Pita. Nәnә Pita rerin rirhi nәgkiariien i sævæi lәrimәnu sәkitaha. Rimәni pen tukwe in mә, “Ia nәpin a i kurirә rәiә rakaka, tikini m kahar mә ikreirei iou.”

⁶²Nәnә Pita rier mevән iruә mirapi nasәkien.

Iesu rәrer ia nәmri nәмә asori me sævæi nәkur Isrel

⁶³Ia nәpin nәha nәмә me nәha sәмәme kamhәrer tukuahag lesu, kamhәuәsi in, mamharis әkenhin irә. ⁶⁴Irәha housәman mwi nәnimen, nәnә mamhәres in mә, “Ni ro nәgkiariien sә ruku pen tî Nәnimwin mә sin ruәsi ik!” ⁶⁵Nәnә hәni mwi nәgkiariien me ripik mwi, mamhәni әrәha in irә.

⁶⁶Nәpin ruvәran nәмә asori me sævæi nәkur Isrel mine pris asori me mine nahatән me sævæi Loa housәsimwin irәha me. Nәnә nәrmama me hәiri lesu, mhәuvән, mhәrpwi irapw in ia nәminraha. Nәnә nәмә asori me i hәni mә, ⁶⁷w “Trini minuә ik Kristo, ni pehe tukumaha i.”

Mәtә lesu rini pen tî nirәha i mә, “Ko iakini pehe tukumiaha i, ko kimiaha hiәpkini mhә nipәrhienien irә. ⁶⁸Ko iakәres nәresien riti m kimiaha, ko hiәpkosәripin

^s22:52 Luk 22:37, Jon 7:30, 8:20, Kol 1:13

^t22:54 Sam 31:11, Luk 22:33 ^u22:56 Wok Me 4:13

^v22:61 Luk 22:34 ^w22:67 Jon 3:12, 8:45, Jon 10:24

pehe mhə miou. ^{69x}Mətə nəha təkwtək wuni mine mamevən iou, ləməti lərmama, takəkure ia nīkare Kumwesən mwatuk sə in niskaiien səvənhi rasori.”

^{70y}Miregi irəha pam həni mə, “Ro iamīnhi irə ik Tini Kumwesən?”

Miregi lesu rini pen tī nirəha i mə, “Hiāmēni mə iou i in i.”

⁷¹Miregi həni mə, “Kitaha tsətui mwi iərmama riti mwi mə trini pui in tī nəfe? Səuvəregi raka mə in rini ərəha Kumwesən. Ruku pen atukwatukw ia tərhun.”

lesu rərer ia nəmri Paelat

23 Ia nəpīn nəha nərmama pam ia kusen nəha həskəmter, mhəiri lesu, mhəuvən, mhərer ia nəmri Paelat. ^{2z}Nəpīn kamhərer ia nəmri Paelat, həni ərəha lesu i mə, “Kimaha iahətoni iəmə i ramiri əpə iti kimaha nəkur Isrel, mamīnise kimaha mə tahəpwəh nərəku penien nəmri takis m Kig Sisa. In rani mwi mə in Kristo, iərmama sə trərimənu ia kimaha.”

^{3a}Miregi Paelat rəres lesu i mə, “Ik kig səvəi nəkur Isrel?”

Miregi lesu rini pen tukwe in mə, “Ik ikani.”

⁴Nənə Paelat rini pen tī pris asori me mine nərmama me pam nəha mə, “lakətə iamīnhi irə mə nərəhaien riwən ia iəmə i.”

⁵Mətə irəha həkkiari skai, mhəni mə, “Mətə iəmə i ramahatən nərmama me pam ia tənə Jutia, mamō irəha haməvisə mīnraha me. In rino stat fwe ia tənə Kalili muvehe meste nari ia kwopun i.”

lesu rərer ia nəmri Herot

⁶Nəpīn Paelat riregi nəgkiariien nəha, rəres mə, “ləmə i in iəmə Kalili uə rekəm?” ^{7b}Nənə nəpīn Paelat riregi mə lesu ruku pen ia kwopun nəha Herot ramərimənu ikin, rərhi pen in rəvən tukwe, tī nəri nə mə ia nəpīn nəha Herot mwi fwe Jerusalem.

^{8c}Nəpīn Herot rətə lesu, rərin ragien pik. Tui kwopti rokeikei mə trətoni, tī nəri nə mə ramregi kani nəghin, nənə mokeikei mwi mə trətoni lesu ro nīmətətien riti.

⁹Ro pen Herot rəres lesu nərəsien me ripik, mətə lesu ripkini mhə nəgkiariien riti. ¹⁰Ia nəpīn nəha pris asori me mine nahatən me səvəi Loa həskəmter, mamhəgkiari skai, mamhəni ərəha lesu. ¹¹Herot mine naruagən me səvənhi kamhətə ərəha in, mamharis əkenhin irə. Nənə Herot rini nəkwən mə irəha tuharkahu pen karkahu amasan riti min. Nəpīn hənarkahu pen raka min, Herot rərhi pen in rirərig mevən tī Paelat. ¹²Ia nəpīn nəha Herot mine Paelat krouvehe rouəkwein irau me mə iou riti. Mətə kupwən krouəmwəki irau me.

Paelat rəsəni pen lesu ia rəgi naruagən me

¹³Paelat rousəsimwin pris asori me mine nəmə asori me səvəi nəkur Isrel ¹⁴mīni pen tī nirəha i mə, “Kimiaha hiəməuvehi iəmə i, mhəuvehe, mhərpwi ia nənimek, mamhəni mə ramiri raka nərmama ia suatuk atukwatukw. lakīnəkiri raka noien səvənhi ia nəmrimiaha, mətə iapkətoni mhə nari riti

^x22:69 Wok Me 7:56 ^y22:70 Luk 4:3,9 ^z23:2 Luk 20:25

^a23:3 1Tim 6:13 ^b23:7 Luk 3:1 ^c23:8 Luk 9:9

ro rərəha rəmwhen nægkiariien me nəha kimiaha hiaməni, mamhəuəsi in irə. ¹⁵Herot mwi rīpkətoni mhə nari riti ro rərəha. Ro pen rərhi pehe in rīrərig mwi muvehe tukutaha. Hətə ro! İəmə i rīpko mhə nari riti sə rəmwhen mə tukousi əpune in tukwe. ¹⁶Ro iamīnhi irə takərisi in, nənə məseni in rier ia kalapus mamevən.” ¹⁷¶¶

¹⁸Mətə nərmama me nəha irəha pam həkwein əpwəmwis mə, “Uvehi irapw iəmə nə məseni Parapas rier ia kalapus tukumaha.” ¹⁹(İəmə nəha Parapas raməmak ia kalapus tī nəri nə mə rīmərkwumen naruagənien riti ia taon nəha Jerusalem, nənə mousi əpune mwi iərmama.)

²⁰Paelat rarə mægkiari mwi mīnraha tī nəri nə mə rokeikei mə trəsəni lesu rier ia kalapus mamevən. ²¹Mətə irəha kamhəkwein əpwəmwis mə, “Ərui tərini pen in ia nei kamarkuau! Ərui tərini pen in ia nei kamarkuau!”

²²Nənə Paelat rarə mægkiari sə ro kahar irə, mīni pen tī nirəha i mə, “Tī nəfe? Nəfe nərəhəien in rino? İakinətə raka in mə rīpko mhə noien ərəha riti sə rəmwhen mə tukousi əpune in tukwe. Ro iamīnhi irə takərisi in, nənə, məseni in rier ia kalapus mamevən.”

²³Mətə irəha haməmwur, mamhəkwein əpwəmwis, mamhəni mə tukaməkeikei kərui tərini pen lesu ia nei kamarkuau. Irəha həkwein əpwəmwis iamīnha irə mamhəvən meste ²⁴Paelat rīni mə tro nəkwənraha. ²⁵İəmə nəha Parapas sə kiməuvehi puvnimwə

in ia kalapus tī naruagənien mine nousi əpuneien iərmama Paelat rəsəni in rier ia kalapus mamevən, mətə ruvei pen lesu ia rəgi naruagən me səvənhi mə irəha tuho irə rəmwhen ia nəmə asori me səvəi nəkur İsrəl hokeikei.

Naruagən me hərui tərini pen lesu ia nei kamarkuau

²⁶Naruagən me nəha həiri lesu, mhəier ia taon, mhətoni iəmə Saerin riti nəghin nə Saemon. Ruku pen ia kwopun riti iruə mauvehe ia taon. Irəha həkwtəmhiru in, mhəmri pen nei kamarkuau səvəi lesu ia nuran, nənə mhəkeikei min mə trəvrani mukurirə lesu. ²⁷Nərmama me həpik kamhəkurirə lesu. Nīpran me həpik irəha mīnraha kamhəpi, mamhasək asori tukwe. ²⁸Mətə lesu ruvsini, məti pen mətə irəha, mīni mə, “Nīprən Jerusalem me. Kimiaha tihəpwəh nasəkien tukw iou, mətə tihəsək tukumiaha me mine nīpwnətīmiaha me. ²⁹^dNəpīn riti sə rauvehe trərəha anan. Tukini iamīnhi irə mə nīpran me səməme həpkəkəwəhakwen mhə, mhəpkuvei pen raka mhə kənunu m iəkunouihī, irəha həkurən nagienien. ³⁰İa nəpīn nəha nərmama tuhəni pen tī təkue me mə ‘Həkure tərini kimaha’ mine nəpatu me ‘Housəman kimaha.’ ³¹^eMə nərmama kamho narimnari me i nəpīn nei ramərə ihī tukəfo irə nəpīn nei ruvehe mīmhiə?”

³²Nənə naruagən me kamhəiri iəmə ərəha mi kəru, mhəier mə tuhousi əpune irau irəhar lesu. ³³Irəha həuvehe ia kwopun nəha

¶¶**23:17** Nəkukə me rīpik kimərai pen Niutestamen irə ia nægkiariien səvəi nəkur Kris kupwən kwopi nægkiariien ia vas 17 riwən.

^d**23:29** Luk 21:23, Rev 6:16 ^e**23:31** 1Tes 4:17

kani mə Kerhə səvəi lərmama. Ia kwopun nəha hərui tərini pen lesu ia nei kamarkuau, mhərui tərini pen mwi iəmə ərəha mi nəha ia nei kamarkuau, riti ia nıkare lesu mwatuk, riti ia nıkaren mour. ^{34f}Nənə lesu rini mə, “Tata. Tikəp-wəh nərpwiniən tai noien ərəha səvənraha tı nəri nə mə həreirei nəfe i kamho.” Nənə irəha həuəi kirkiri tınari me səvənhi, mhəuini nari riti sə trahatən pen sin truvehi nəfe tınari səvənhi.

^{35g}Nərmama ia kwopun nəha kamhərer mamhəspau ia lesu, mətə nəmə asori me səvəi nəkur Isrel kamharis əkenhın irə, mamhəni mhənuə, “In rıməuvehimiru nərmama me həpik. Trini minuə in Kristo pərhiən sə Kumwesən ruvərfi raka in, ramasan mə ruvehimiru atukw a in.”

^{36h}Naruagən me irəha mwi kamharis əkenhın irə, mamhəuvehe ipaka tukwe, mamhəmwur mə tuhəuvei pen waen sə rəfiə min, ³⁷mamhəni mə, “Trini minuə ik kig səvəi nəkur Isrel pərhiən, uvehimiru atukw ik!”

³⁸Ia kənkəpwə irənhə irə nəkukuə riti kimərai mə lesu tremhə tı nəfe. Rini mə: In I KiG Səvəl Nəkur Isrel

³⁹Iəmə ərəha mi nəha sə krouəgher ia kwopun nəha riti rini ərəha lesu i, mini mə, “Ik Kristo uə rekəm? Uvehimiru atukw ik mine kimrau!” ⁴⁰Mətə in riti riniə in, mini mə, “Rosi ipkehekır mhə Kumwesən uə? Kwa kiməuvei pehe nərpwiniən mik rəmwhen a mwi irə. ⁴¹Ratukwatukw a mə kamousi

əpune krau iamınhi. In i tai noien ərəha səkrau. Mətə iəmə i rıpkə mhə nari riti rərəha.”

⁴²ⁱNənə iəmə nəha rarə mini mwi mə, “lesu. Rerim tramrhi iou nəpın tikərımənu ia nitətə səim.”

⁴³Miregi lesu rini pen tukwe in mə, “Iakani nıpərhiənien tukw ik i. Ipwet tikarə krau mik ia kwopun amasan nəha Parataes.”

lesu remhə

^{44-45j}Ipaka tı kurkwai nəpın ia ran nukuraanien səvəi meri ri-wən. Nəpitəvien ruvehe mousəman kwopun me pam ia tənə nəha meste aoa kahar rukurau. Ia nəpın nəha tınari sə rəgher tukuahag rum sə ro ikinan anan fwe ia nəkwai nimwə səvəi Kumwesən reit-ehi nıpərın kəru. ^{46k}Nənə lesu rəkwein əpwəmwis mini mə, “Tata. Iakəmri pehe nənimwik ia rəgim.” Rini nəgkiariien nəha, nəmə muvehi neiahagien səvənhi sampam, memhə.

⁴⁷Iaruagən riti səvəi nəkur Rom nəha in rasori ia naruagən me irəha pam hantret. Nəpın rətoni lesu mə rınəfemhə irə, rəgnəgini Kumwesən, mini mə, “Nıpərhiənien. Iəmə i in iəmə atukwatukw.” ^{48l}Nənə nərmama me pam səməme hənousəsımwin irəha me fwe ikin tı nəspaien ia nəri nəha kino ia lesu, nəpın hətoni, hərərig pen imwənraha, mhəregi rərəha, mamhərui kwənpwenhınraha tukwe.

^{49m}Nərmama me pam səməme həukurən lesu, mine nıpran me

^f23:34 Aes 53:12, Mat 5:44, Wok Me 7:60, Sam 22:18

^g23:35 Sam 22:7-8 ^h23:36 Sam 69:21 ⁱ23:42 Mat 16:28

^j23:44-45 Amos 8:9, Eks 36:35 ^k23:46 Sam 31:5, Wok Me 7:59

^l23:48 Luk 18:13 ^m23:49 Sam 38:11, 88:8, Luk 8:2-3

nəha səməme hənaməkuriə in fwe ia tənə Kalili, kamhərer isipwīn, mamhəspau ia narimnari me nəha.

Josef rəkwafə nīpwrai lesu ia nīpəgi kəruətərei

⁵⁰⁻⁵¹ Iərmama riti nəghin nə Josef. Imwəni nə Aramatia taon riti səvəi nəkur Isrel. Josef in raməkure irəha nəmə asori me səvəi nəkur Isrel nəpin housəsīmwin irəha me. Noien səvənhi ramasan matuk-watukw. Nəpin nəmə asori me hənərai simwin mə tukousi əpune lesu, Josef nīpkəsəni mhə. Ia nəpin me in rameitenhi mə trətoni nītətə sə Kumwesən ramərimənu irə ru-vehe. ⁵² Josef revən tī Paelat, mərəs mə ko rəsəni in ruvehi nīpwrai lesu. ⁵³ Nəpin Paelat rəsəni, Josef revən, muvehi raka nīpwrai lesu ia nei kamarkuau, nənə muvegi ia tīnari kani mə linen, mevən məmri pen ia nīpəgi kəruətərei sə kinərai ərori raka, kīpkəmri pen raka mhə nīpwrai iərmama riti ikin. ⁵⁴ In i nəpin kaməpnəpənə irə tī Sapat, Sapat ru-vəuvehe ipaka.

⁵⁵ Nīpran me nəha səməme həməier ia tənə Kalili, mhəkuriə lesu mhəuvehe, irəha həkuriə Josef i, nənə mhətoni nīpəgi kəruətərei nəha mine Josef rəfəmri pen nīpwrai lesu irə. ⁵⁶ Nəpin hətoni pam, hərərig, mhəpnəpənə nīmwai nari me nepwin sə nīpekinraha rapein amasan, mhəpnəpənə mwi senta me nepwin. Nənə ia Sapat hapwis rəmwhen sə Loa riməni.

lesu rətui mwi ia nemhəien səvənhi

24 Ia Sante, nəpnəpin anan, nīpran me nəha həuvehi nīmwai nari me səməme hənəpnəpənə raka ia nirəha nīpekinraha rapein amasan, mhəuvehi mhəuvən ia nīpəgi kəruətərei nəha kinəkwafə nīpwrai lesu ikin, ² nənə mhətoni kəruətərei asori nəha kinərapinhə pen ia tərhuī nīpəg kinəsəkwasəkwa raka i. ³ Mətə nəpin hasu puvnimwə ia nīpəg, həkətoni mhə nīpwrai lesu lərimənu səkitaha. ⁴ Nəri nəha ro nətərigien səvənraha rəvsausini pik. Nəpin kamhərer mamhətərig tukwe, təkwtəkwi a mwi iərmama kəru krouier irapw tī nirəha. Tīnari səvənrau raməhiapw. ⁵ Irəha hətoni həhekīr mhənīmwi irapw nənimənraha ia tīprənə. Nənə iərmama mi nəha krouni pen tī nirəha i mə, “Rəfo kimiaha hiamətui iərmama sə rimīru ia kwopun i kaməkwafə nīpwrai nərmama sə hemhə ikin? ⁶ In riwən i, mətə in rīnətui mwi. Rerimīaha tramrhi nəgkiariien i in riməni pehe tukumiaha i nəpin rīnamarə ihi fwe ia tənə Kalili. ⁷ In riməni mə, ‘Irəha tuhaməkeikei mhəuvei pen iou, ləməti iərmama, ia rəgi nəmə ərəha me. Nənə nəmə ərəha me nəha tuhəruī tərini pen iou ia nei kamarkuau. Takemhə, mətə nəpin sə ro kahar irə takətui mwi.’” ⁸ Nənə nīpran me nəha rerīnraha rīrhi mwi nəgkiariien nəha səvənhi.

⁹ Hərərig ia nīpəg, mhəuvən, mhətoni eleven nərmama me

ⁿ23:55 Luk 23:49   ^o23:56 Eks 20:10, Dut 5:14

^p24:4 Wok Me 1:10   ^q24:5 Luk 2:9   ^r24:6 Luk 9:22, 17:25

səvəi lesu mine nepwin mwi, həni pen narimnari me i ti nirəha. ¹⁰sNipran me nəha səməme həni irapw narimnari me i ti aposol me səvəi lesu irəha nəha Meri Maktala, mine Joana, mine Meri mama səvəi Jemes, mine nipran me nepwin mwi irəha minrahər. ¹¹Mətə aposol me rerinraha rirhi mə rosi nəgkiariien nəha səvənraha ro nəri auər a irə. Irəha həpkini mhə nipərhiendien irə. ¹²Mətə Pita riskəmter, maiu, mevən ia nipəgi kəruətərei nəha kinərkwafə nipwrai lesu ikin, mərpəsuk, məti puvnimwə, mətoni tinari me nəha linen sə kiməvegi nipwrai lesu irə ramrimər, mətə nari riti mwi riwən. Nənə in rəpwəh kwopun nəha mamevən məkərinari ia nəfe rinətəni.

Iərmama kəru səvəi lesu krauesi pen suatuk rəuevən fwe Emeas

¹³Ia nəpin a mwi nəha iərmama kəru səvəi lesu krauevən ia rukwənu riti nəghin nə Emeas. Rukwənu nəha ipaka ti Jerusalem kavən rəmwhen ia kilometa irəha pam eleven. ¹⁴Irau krauəgkiari pəri ia narimnari me nəha kino. ¹⁵tNəpin nəha krauəgkiari pəri irə, lesu ruvehe ipaka, mamavən irəhar minrau, ¹⁶mətə nari riti ruvegi nətərigien səvənrau, kroureirei mə lesu nəha.

¹⁷Nənə lesu rini pen ti nirau i mə, “Nəfe i irəuavən rauni pen tukumi-rau me i?”

Nənə krouərər, nənimenrau rīp-kagien mhə. ¹⁸Irau riti, nəghin nə Kleopas, rini pen tukwe in mə, “Rosi ik əpa ia nərmama me səməme

kəmhavən fwe ia Jerusalem ikreirei narimnari me nəha kino nərineiv m neis mine?”

¹⁹uMiregi lesu rini pen ti nirau i mə, “Nəfe narimnari?”

Miregi krouni pen tukwe in mə, “Narimnari me nəha kino ia lesu, iəmə Nasaret. Iəmə nəha in profet riti. Ia nəmri Kumwesən mine ia nəmri nərmama narimnari me sə in rino mine nəgkiariien səvənhi ro nənimwin miscai. ²⁰Pris asori me mine nəmə asori me səkitaha həməuvei pen in ia rəgi nəkur Rom mə irəha tuhəni mə in traməkeikei memhə. Nənə irəha həru i tərini pen in ia nei kamarkuau i. ²¹vMətə kimaha iahənəmri pen əknekin nətərigien səkimaha irə mə in iərmama sə treivinari ia kitaha nəkur Isrel. Narimnari me nəha kino, mətə nari riti mwi, ipwet i nəpin sə ro kahar irə. ²²wRiti mwi, nipran nepwin ia təmwen səkimaha ho nəmrimaha rier. Ia nəpnəpin anan həuvən fwe ia nipəg sə kinərkwafə iəmə nəha ikin, ²³mətə həpkətoni mhə nipwran. Nəpin irəha hərərig pehe, həni mwi mə hənətəni agelo mi kəru krouier pehe ti nirəha, krouni minuə in rinətui mwi ia nemhəien səvənhi. ²⁴xNərmama nepwin ia təmwen səkimaha həuvən fwe ia nipəgi kəruətərei nəha, nəmə mhətəni rəmwhen atukwatukw mə nipran me nəha həməni, mətə həpkətoni mhə nipwrai iəmə nəha.”

²⁵Miregi lesu rini pen ti nirau i mə, “Kwa rosi kimiaha hiəreirei nəgkiariien me pam sə profet kupwən me həməni. Rəfo kimiaha hiamə tanpen ia rerimiahə,

mhəpwəh nini akwauakwien nīpərhienien irə? ²⁶YKumwesən ruvəni raka mə iəmə nəha kani mə Kristo traməkeikei mīregi nəmisəien me nəha kurirə revən muvehi nasorien səvənhī.” ²⁷ZNənə lesu rəusiəre pui pen amasan tī nirau i nīpwrai nəgkiariien me pam sə kimərai pen ia Nəkukuə Ikinan səməme haməgkiari ia in. Ia nəgkiariien səvənhī rəgkiari ia nəkukuə səvəi Moses muvehe meste nəkukuə me səvəi profet me. ²⁸Nəpīn irəhar haruvehe ipaka tī rukwənu nəha irau krauevən ikin, lesu ramo rəmwhen mə in trəpwəh irau mavən mamevən. ²⁹Mətə irau krouəkeikei min, rouni mə, “Samaro pəpim kitahar mik. Rīnaməruarəv. Rīpko mhə tui meri rivə.” Ro pen lesu ruvni mwə irəhar mīnrau mə tuamharo pəpim.

³⁰aNəpīn in rəkure mə trəni pəri nari irəhar mīnrau, ruvehi bred, məfwaki mīni vivi Kumwesən tukwe, məkwsen, muvei pen mīnrau. ³¹Ia nəpīn nəha nətərigien səvənrau rəsevər, krīnauətə rīnaukurən mə lesu nəha. Nənə təkwtəkwni a mwi in riwən ia nəmri nrau. ³²Nənə irau krouni pen tukunrau me i mə, “Pərhien. Nəpīn raməgkiari pehe m krau ia suatuk, maməusiəre pui pehe nīpwrai nəgkiariien me ia Nəkukuə Ikinan, nəgkiariien səvənhī ramasan pik, mamə rerīrau ramagian.”

³³Nənə ia nəpīn nəha krouəskəmter, rourərig rouevən fwe ia Jerusalem. Ia kwopun nəha krouətə nərmama me eleven səvəi

lesu mine nərmama nepwīn mwi irəha mīnraha hənousəsīmwin raka irəha me, ³⁴b mamhəni mə, “Nīpərhienien. Iərimənu səkītaha rīnətui mwi. In ruvəier irapw raka tī Saemon.” ³⁵Nənə iəmə mi nəha krouni irapw nəfe krīnouətōni ia suatuk, rouni mwi krīnəfo rouətōni sas ia lesu nəpīn in raməkwsen bred.

lesu rier irapw tī nərmama səvənhī

³⁶cNəpīn irau krauegkiari ihi ia nari m nari me nəha, təkwtəkwni a mwi hətōni lesu ramərer ia kurkwānraha, mīni pen tī nirəha i mə, “Nəmərīnuien trarə tukumiaha.”

³⁷dMətə irəha həkərīnari irə, mhehekīr. Rerīnraha rīrhi mə kamhətōni nənīmwi iərmama riti. ³⁸Ro pen lesu rīni pen tī nirəha i mə, “Rəfo hiamhekīr iamīnhi irə? Rəfo nəsien me kamhətə ia rerīmīaha mamho kimīaha hīəpwəh nīnīien nīpərhienien ia nirak? ³⁹Hətōni ro rəgīk mi mīne nīsuk mi. Kwa iou i. Hərapī iou, mhəregi, mhəkūrən mə nusak i mīne nīkəkrik i. Mətə nənīmwi iərmama nusan mīne nīkəkri n riwən.”

⁴⁰lesu rīni nəgkiariien nəha, mīsəni irapw rəgīn mi mīne nīsun mi tī nirəha hətōni. ⁴¹eNəpīn hətōni nəmri nraha rier. Rerīnraha ragien. Mətə nahatətəien səvənraha ramərməru ihi. lesu rīni pen tī nirəha i mə, “Sənəmīaha i nəvegīnien uə rekəm?” ⁴²Nənə irəha həuvei pen nīpəri nəmū afə riti min. ⁴³In ruvehi mənī ia nəmri nraha.

^y24:26 Luk 9:22, 24:44 ^z24:27 Sam 22:1-21, Aes 53, Jon 13:31, Wok

Me 3:13 ^a24:30 Luk 22:19 ^b24:34 1Kor 15:4-5

^c24:36 1Kor 15:5 ^d24:37 Mat 14:26 ^e24:41 Jon 21:5

^{44f}Nənə lesu rini pen t̄i nirəha i mə, “Narimnari me i kamhesi pen nægkiariien me səiou sə iakiməni pehe tukumiaha i fwe kupwən nəp̄in iakinamarə pəri ihi kitaha m kimiaha. Iakiməni minuə nægkiariien me pam nəha kimərai pen ia Loa səvəi Moses mine nəkukuə me səvəi profet kupwən me mine Ol Sam səməme kamhægkiari ia nirak tuhaməkeikei mhəuvehe mhəukuə.”

^{45g}Nənə in rəsevər ia nətərigien səvənraha mə irəha tuhəukurən n̄ipwrai nægkiariien me ia Nəkukuə lkinan, ⁴⁶rini pen t̄i nirəha i mə, “Nægkiariien me nəha kimərai pen ia Nəkukuə lkinan həni iam̄inhi mə iou Kristo takaməkeikei mukupwən m̄iregi nəm̄isəien, memhə, nənə ia nəp̄in sə ro kahar irə iakətui mwi. ^{47h}Tukəvisau irapw mə nərmama tuhaməkeikei mhəpwəh noien ərəha me, mhahatətə ia nirak, nənə Kumwesən trəpwəh nərpw̄inien noien ərəha me səvənraha. Tukukupwən kəvisau irapw nægkiariien i ia Jerusalem kurirə

revən t̄i nərmama ia tənəmtənə me pam. ⁴⁸ⁱKimiaha nəha hiənətoni narimnari me i ia nən̄imemi-aha. ^{49j}Həregi ro! Iou takərhi pehe Nən̄imw̄in lkinan reiwaiu pehe tukumiaha rəmwhen ia Tata səiou rino raka promes irə. Mətə kimiaha tihəpwəh nierien ia taon i meste niskaiien nəha trukturətə ia neiai meiwaiu pehe. Kumwesən trarkahu pehe m kimiaha.”

lesu rutə mevən fwe ia neiai

⁵⁰Nənə lesu riri irəha mhəier mhəuvən mheste nari fwe rukwənu nəha Petani. Ia kwopun nəha in ruvehi utə rəgin mi, məkwein amasan ia nirəha. ⁵¹Nəp̄in raməkwein amasan ia nirəha, raraka ia nirəha, nənə kuvehi utə in revən fwe ia neiai. ^{52k}Irəha hənimwi nukurhunraha, mhəuvei pen n̄isialien səvənraha min. Nəp̄in hərərig mhəuvən fwe ia Jerusalem, rerinraha ragien pik. ⁵³Ia nəp̄in me kamhəuvən ia nimwə səvəi Kumwesən, mamhəgnəgini in.

^f24:44 Luk 9:22   ^g24:45 Luk 24:27   ^h24:47 1Tim 3:16

ⁱ24:48 Jon 15:27, Wok Me 1:8

^j24:49 Jon 14:16, 15:26, Jon 16:7, Wok Me 1:4   ^k24:52 Jon 14:28, 16:22

Jon

Nægkiariien sã rani mã nãfe i nãkukuã

Jon rĩmãrai nãkukuã sã ro kefã irã ramãgkiari ia nãgkiariien amasan sãvãi lesu Kristo. Jon in iãrmama riti ia twelef nãrmama me sãvãi lesu. lesu rokeikei pik in. Jon rĩmãrai nãkukuã i ia nuk 90-100. In rokeikei mã kitaha nãrmama tsãvsini nãkukuã i pwãh ro nukurãnien i tukutaha mã lesu in Kristo, Tĩni Kumwesãn. Jon rokeikei mã kitaha tsãni nĩpãrhienien irã, nãnã mhãuvehi nĩmĩruien ia nãghi lesu (Jon 20:31). Jon ramãgkiari ia nĩmĩruien mĩne wok sãvãi lesu Kristo. Mõtã nãkukuã sãvãnhi ropã ia nãkukuã sãvãi Matiu, Mak, mĩne Luk. Ia nãkukuã sãvãnhi Jon rĩni irapw nĩmtãtien krirum sãmãme Matiu, Mak, mĩne Luk hãpwãh nãgkiariien irã. Mõtã ia nãkukuã Matiu, Mak, mĩne Luk hamãgkiari ia nĩmtãtien kãru a sãmãmi Jon ramãgkiari mwi irã. Nãkukuã i nusipekinien me sãvãi lesu riwãn irã, mõtã ramãgkiari pik ia navãnien sãvãi lesu irãha in me nepwĩn. Jon rĩmãrai nãkukuã i mã kitaha tsãmãkeikei mhãukurãn nĩmtãtien me sãmãme lesu Kristo rĩno. Nĩmtãtien me nãha hamo pui mã lesu Kristo in Kumwesãn in rauvehi niskaiien asori me. Nĩpãrhienien Jon ramahatãn mã lesu Kristo in Tĩni Kumwesãn, mõtã in ramahatãn mwi mã lesu

in iãrmama rãmwhen ia kitaha nãpin nepwĩn rerĩn rãpou, nãpin nepwĩn tĩpwĩn rãpou, mamõ mwi nokeikeiien.

Nægkiariien sãvãi Kumwesãn ruvehe mã iãrmama i nĩpwran rãmwhen ia nĩpwrataha

1 ^lFwe tui, nãpin tĩprãnã ramiwãn ihi, Nægkiariien sãvãi Kumwesãn rĩnarã raka.^{ss} Nægkiariien nãha ramarã irau Kumwesãn. Nægkiariien nãha in Kumwesãn. ²In rĩnarã raka irau Kumwesãn fwe tui nãpin tĩprãnã ramiwãn ihi. ³^mNarimnari me pam hãuku pen irã mharã. Narimnari me pam sãmãme kamharã riti riwãn rĩpkuku pen mhã irã marã. ⁴ⁿNægkiariien nãha in nukune nĩmĩruien. Nĩmĩruien nãha in nukuraanien sã ramãhiãpwĩn nãrmama. ⁵^oNukuraanien nãha ramãhiãpw ia nãpitãvien, nãpitãvien ko rĩpkousãman mhã.

⁶^pIãrman riti Kumwesãn rãrhi pehe i nãghĩn nã Jon. ⁷In ruvehe mã trãrer irapw mãgkiari ia nukuraanien nãha pwãh nãrmama hãregi nãgkiariien sãvãnhi, nãnã mhãni nĩpãrhienien irã. ⁸^qRĩpko mhã Jon in nukuraanien nãha, mõtã ruvehe mã trãrer irapw mãgkiari irã, ⁹^rmĩni mã nukuraanien pãrhien sã ramãhiãpwĩn nãrmama me pam na truvehe ia tĩprãnã i.

¹⁰^sNĩpãrhienien nukuraanien nãha ruvehe ia tĩprãnã i. In nãha Nægkiariien nãha tĩprãnã i mĩne nãrmama me pam hãuku pen

^{ss}**1:1** Uã “Nægkiariien rĩnarã raka.”

^l**1:1** Jon 17:5, 1Jon 1:1-2, Rev 19:13

^m**1:3** 1Kor 8:6, Kol 1:16-17, Hip 1:2   ⁿ**1:4** Jon 5:26   ^o**1:5** Jon 3:19

^p**1:6** Mat 3:1, Luk 1:13-17,76   ^q**1:8** Jon 1:20

^r**1:9** Jon 8:12, 1Jon 2:8   ^s**1:10** Jon 1:3, 17:25

irə mharə, mətə nəpin rier pehe irə irəha həreirei mə in sin. ¹¹In ruvehe imwəni atukwatukw, mətə nəkur imwəni me həpkəsevər mhə ia rerinraha tukwe. ¹²^tMətə nərmama me səməme həsevər ia rerinraha tukwe, in ruvei pen nasorriien minraha mə irəha nīpwnəti Kumwesən me. In ruvei pen nasorriien nəha m nərmama me pam səməme kamhəni nīpərhienien ia nəghin. ¹³^uMətə nəpin həuvehe mho nīpwnəti Kumwesən me ia nirəha, irəha həpkətui pehe mhə ia nite tata mine mama, uə ia nokeikeiien səvəi nīpwrānrau, uə ia nətərigien səvəi iərman riti, rekəm. Kumwesən əpa ruvei pen nīmīruien vi minraha ro irəha həuvehe nīpwnətīn me.

¹⁴^vNəgkiariien səvəi Kumwesən* ruvehe mo iərmama i nīpwrān rəmwhen ia nīpwrataha rarə ouihī a kīmaha min. Kīmaha iahənətoni nasorriien səvənhi, nasorriien sə in rauvehi tī nəri nə mə in Tīni Kumwesən anan kuatia. Iahənətoni mə rerin rukuər ia namasanien mine nīpərhienien.

¹⁵^wJon rərer irapw mægkiari irə, məkwein əpwəmwis, mīni mə, “ləmə i in i iəmə sə iakinəgkiari irə nəpin iakīni mə, ‘ləmə sə trukurirə pehe iou, in rasori ia nirak, tī nəri nə mə nəpin iapktui pehe

mhə ihi, mətə in rinarə raka.”
¹⁶^xNənə tī nəri nə mə rerin rukuər ia namasanien mine nīpərhienien, nəpin me kitaha pam saməuvehi narimnari amasan me raku pen tukwe. ¹⁷^yLoa sə Kumwesən ruvei pehe ruku pen tī Moses, mətə namasanien mine nīpərhienien ruku pen tī Iesu Kristo. ¹⁸^zIərmama riti rīpkətoni raka mhə Kumwesən, mətə Tīni Kumwesən anan kuatia in Kumwesən. Ia nəpin me in ipaka tī Tata səvənhi. In rīno pui pehe Tata səvənhi m kitaha.

Nəgkiariien səvəi Jon Paptaes

¹⁹Nəgkiariien səvəi Jon ro iamīnhi irə. Nəpin riti nəmə asori me səvəi nəkur Isrel hərhi pen pris me nepwīn mine Livaet me nepwīn həier ia Jerusalem mhəuvən mə tuhəres pen in mə, “Ik sin?” ²⁰^aNənə Jon rīpkəpnapen mhə, mətə rægkiari, mo nukurəniēn i, mīni mə, “Rīpko mhə iou Kristo.”†

²¹^bMīregi irəha həres pen in mə, “Ik Elaeja?”

Mīregi in rini mə, “Rekəm. Rīpko mhə iou Elaeja.”

Mīregi irəha həni mə, “Ik profet nəha kīmāni mə truevehe?”

Mīregi in rini mə, “Rekəm.”

²²Ro iamīnhi irə irəha həni pen tukwe in mə, “Ik sin? Kīmaha tahaməkeikei mhəuvei pen

***1:14** Uə “Nəgkiariien ruvehe mo iərmama i nīpwrān rəmwhen ia nīpwrataha.”

†**1:20** Nəhag nəha “Kristo” ramægkiari ia iəmə nəha profet kupwən me həməni mə truevehe muvehimīru nərmama.

^t**1:12** Kal 3:26   ^u**1:13** Jon 3:3-6, Jem 1:18, 1Pit 1:23

^v**1:14** Aes 60:1-2, Kal 4:4, Fil 2:7, Hip 2:14, Luk 9:32, Jon 2:11

^w**1:15** Jon 1:27,30, Mat 3:11   ^x**1:16** Kol 2:10

^y**1:17** Eks 34:28, Rom 6:14, 10:4

^z**1:18** Eks 33:20, Jon 6:46, 1Tim 6:16, 1Jon 4:12, Mat 11:27

^a**1:20** Jon 3:28   ^b**1:21** Dut 18:15,18, Mat 11:14, Jon 6:14, 7:40

nægkiariien m sëməme hənərhi pehe kımaha. Ikəfni irə ia niram?”

^{23c}Mıregi Jon rini mə, “lou iəmə i kamregi rik ia kwopun akwesakwes ikin. İakaməkwein əp-wəmwis mə, ‘Kımiaha tihaməkeikei mhəpərhi[‡] suatuk səvəi lərimənu səkıtaha.’ Noien i iakamo ramesi pen nægkiariien səvəi Profet Aesea kupwən.”

²⁴Nərmama me i sëməme kınərhi pehe irəha nepwın Farisi me. ^{25d}İrəha həres pen Jon i mə, “Rəfo ikamo paptas ia nərmama, mətə rıpkə mhə ik Kristo uə Elaeja uə profet nəha Nəkukua İkinan rani mə truvehe?”

²⁶Mıregi Jon rini pen tı nirəha i mə, “İakamo paptas ia kımiaha ia nui, mətə iərmama riti ramərer kurkwan ia kımiaha hiəreirei. ^{27e}İou iakıməkupwən muvehe, iəmə nəha in trukurirə. İapkəmwhen mhə mə takıfi raka nəkwus ia put səvənhi.”

^{28f}Narımınari me i həier pehe ia rukwənu Petani fwe nıkare nui arıs Jotan pen, kwopun Jon ramo paptas ikin.

Kwəti sipsip səvəi Kumwesən

^{29g}Kini rakwakwi irə Jon rətoni İesu ravən mauvehe. Nəpın rətoni, rini mə, “Hətə ro in i kwəti sipsip səvəi Kumwesən. In truvehi raka noien ərəha me səvəi nərmama me ia tıprənə i. ^{30h}İləmə i in i İakaməgkiari irə nəpın iakıməni mə, ‘İləmə sə trukurirə pehe iou, in rasori

İa nırak, tı nəri nə mə nəpın İapkətui pehe mhə İhi, mətə in rınarə raka.’

³¹Fwe kupwən İou İakreirei iəmə i, mətə İakıməuvehe, mamə paptas ia nui mə takətə sas in, nənə mahatən nəkur İsrəl irə pwəh irəha hətoni mhəukurən.”

³²ⁱNənə Jon rarə mını irapw mwi mə, “İou İakınətoni Nənımwın İkinan ruku pen fwe ia neıai meiwaiu rəmwhen ia mak İnhəripw muvehe məkure irə. ^{33j}Fwe kupwən İou İakreirei iəmə i, mətə İləmə sə rınərhi pehe İou mə tako paptas ia nui rini pehe tukw İou i mə, ‘İk tikətoni Nənımwın İkinan reiwaiu məkure ia İərmama riti. İərmama nəha in nəha tro paptas ia Nənımwın İkinan.’ ^{34k}İou Jon İakınətoni nəri i, nənə mani mınua İləmə i in Tını Kumwesən.”

İesu rınaməkwein nərmama me səvənhi

³⁵Kini rakwakwi irə, Jon ramərer ia kwopun a mwi nə irəhar İərmama kəru səvənhi. ^{36l}Nəpın rəti pen mətətoni İesu ramavən makurau, rini mə, “Hətə ro in i kwəti sipsip səvəi Kumwesən.”

³⁷İərmama mi nəha səvəi Jon krouregi in rini nægkiariien nəha, nənə kraukurirə ia İesu. ³⁸İesu ruvsini mətətoni İrau kraukurirə in, nənə rini pen tı nırau i mə, “Kımırau İrouətui nəfe?”

Mıregi krouni pen tukwe in mə, “Rapai, İkamarə pəku?”

[‡]**1:23** Uə “Kımiaha tihaməkeikei mhəmri atukwatukw suatuk səvəi lərimənu səkıtaha.”

^c**1:23** Aes 40:3   ^d**1:25** Mat 21:25, Jon 1:33

^e**1:27** Jon 1:15, Wok Me 13:25   ^f**1:28** Mat 3:6, Jon 10:40

^g**1:29** Aes 53:6-7, Jon 1:40, 1Pit 1:18-19   ^h**1:30** Jon 1:15

ⁱ**1:32** Mat 3:16   ^j**1:33** Luk 3:2-3   ^k**1:34** Mat 3:17, 17:5, Mat 27:54

^l**1:36** Jon 1:29

(Nægkiariien naha “Rapai” nîpwrān mā lahatən.)

³⁹ Mîregi in rîni pen tî nirau i mā, “Rouvehe rouətoni.” Ro pen irau krouevən, rouətoni kwopun in ramarə ikin. Nənə irau krouarə irəhar min ia nəpîn naha tî nəri nə mā rînaməruarəv ipaka meri rivə.

⁴⁰ M^mIrāu riti rîregi Jon rægkiari nənə rukurirə ia lesu in nə Antru, piəvi Saemon Pita. ⁴¹ NⁿNəri sə rukupwən mo in revən mətoni piəvni Saemon, nənə mîni pen tukwe in mā, “Kîmaha iahtətoni Mesaea.” (Mesaea nîpwrān mā Kristo.)[†] ⁴² N^oNənə in riri Saemon mevən tî lesu. Iesu rəti pen mətoni Saemon, mîni mā, “Ik Saemon, tîni Jon. Tukəkwein ik mā Kefas.” (Kefas nîpwrān mā Pita.)

Iesu rəkwein Filip mîne Nataniel

⁴³ P^kKini rakwakwi irə, Iesu rokeikei mā trevən ia tənə Kalili. In rətui Filip, mətoni, mîni pen tukwe in mā, “Kurirə iou.”

⁴⁴ Filip naha in iəmə Petsaeta, imwei Antru mine Pita. ⁴⁵ N^qNənə Filip rətui Nataniel, mətoni, mîni pen tukwe in mā, “Kîmaha iahtətoni iəmə i Moses rîmərai ia nəkukə səvəi Loa mine profet me mwi

həmərāi mamhægkiari irə. In iəmə Nasaret, tîni Josef. Nəghîn nə lesu.”

⁴⁶ M^rMîregi Nataniel rîni pen tukwe in mā, “Ko nari amasan riti ruku pen ia Nasaret uə?”

Mîregi Filip rîni pen tukwe in mā, “Uvehe mətoni.”

⁴⁷ N^pNəpîn Iesu rətoni Nataniel ravən muvehe, in rægkiari irə, mîni mā, “Hətə ro. Iəmə Isrel pərhien i. Neikūaien riwən irə.”

⁴⁸ M^sMîregi Nataniel rîni pen tukwe in mā, “Ikəfukurən iou?”

Mîregi Iesu rîni mā, “Nəpîn ikaməkure tegîn niemis, Filip rəpwəh ihi nəkweinien ik, iakînətə raka ik.”

⁴⁹ M^tMîregi Nataniel rîni pen tukwe in mā, “lahatən. Ik Tîni Kumwesən pərhien. Ik pərhien kig səvəi nəkur Isrel.”

⁵⁰ Mîregi Iesu rîni mā, “Rəfo? Ikîni nîpərhienien ia nirak tî nəri nə mā iakîni nægkiariien i mā ‘lakînətə raka ik ikaməkure tegîn niemis’? Ik tikətoni narimnari me nepwîn mwi hasori ia səməmə naha.” ⁵¹ U^lIesu rarə mîni pen mwi tukwe in mā, “lakani nîpərhienien tukumiaha i kîmiaha tihətoni kəpuapen trəkweg nənə nagelo me səvəi Kumwesən tuhaməutə mamheiwaiu ia ləməti lərmama.”

[†]**1:41** Nægkiariien mi naha “Mesaea” mine “Kristo” krouəmnəmwən a. Mesaea nægkiariien Hipru. Kristo nægkiariien Krik. Nəhag mi naha krouægkiari ia iəmə naha profet kupwən me həməni mā Kumwesən trərhi pehe i ruvehe muvehimîru nərmama.

^m**1:40** Mat 4:18-20 ⁿ**1:41** 1Saml 2:10, Sam 2:2, Jon 4:25

^o**1:42** Mat 16:18, Mak 3:16 ^p**1:43** Mat 8:22, Mak 2:14

^q**1:45** Dut 18:18, Aes 7:14, 9:6, Jer 23:5, Esik 34:23

^r**1:46** Jon 7:41,52 ^s**1:48** Sam 32:2

^t**1:49** Mat 14:33, 16:16, Mat 27:42, Mak 3:11 ^u**1:51** Jen 28:12

Nəkur Kena həiri pen vi a pran riti m iərman səvənhi mhagian irəha mınrau

2^vKini neis irə nərmama nepwın ia rukwənu Kena ia tənə Kalili həiri pen vi a pran riti m iərman səvənhi, mharə mho mwi nəveginien asori riti mamhagian pəri irəha mınrau. Mama səvəi lesu irəha mınraha. ²Kınəkwein lesu mine nərmama me səvənhi mə irəha mwi tuhəuvən mhani pəri nari irəha mınraha. ³Nəpın waen ruvəiwən, mama səvəi lesu rini pen tukwe in mə, “Sənmwınraha waen ruvəiwən.”

⁴wMiregi lesu rini pen tukwe in mə, “Prən i. Ikəfo mani pehe nəri i tukw iou? Nəpın səiou rıpkuvehe mhə ihi.”

⁵xMiregi mama səvənhi rini pen tı nərmama səməmə kamho tukwini nari mə, “Kimiaha tihaməkeikei mho nəfe nəghin in trini pehe tuku-miaha i.”

⁶Ia kwopun nəha nəri kamərəmin pen nui irə irəha pam sikis kino ia kəruətərei. Irəha kuatia kuatia rukurən nuvehien eiti uə hantret twenti lita. Nui nəha səvəi nəkur Isrel kamhəkwerig irə.)^y

⁷lesu rini pen tı nərmama me nəha kamho tukwini nari mə, “Kimi-aha tihərəmin pen nui ia nəri kamərəmin pen nui ia nirəha.” Irəha hərəmin meste pehe rukuər.

⁸Nənə lesu rini pen tı nirəha i mə, “Nəha təkwtəkwuni kimiaha tihəkwehi raka nepwın, mhəuvehi mhəuvən mhəuvei pen m iəmə asori səvəi nəveginien asori.”

Ro pen irəha həuvehi mhəuvən. ⁹Nəpın iəmə asori səvəi nəveginien asori rənımwi əghan nui nəha, nui sə lesu rino ruvehe mo waen i, in rıreirei mə waen ruku pəku. (Mətə iotukwininari me səməmə həkwehi raka nui irəha həkurən.) Ro iamınhi irə iəmə asori səvəi nəveginien nəha rəkwein iərman sə rıpkarə vi a irau pran səvənhi ruvehe, ¹⁰rini pen tukwe in mə, “Samarə kamo nəveginien asori iamınhi kukupwən kukwehi raka waen sə ramasan pik kauvei pen m nərmama. Nənə nəpın nərmama me hənənımwi asori kwopti, kukwehi raka sə rıpkamasan pik mhə kauvei pen mınraha hənımwi. Mətə ik ikəpwəh nukwehi rakaien waen sə ramasan pik meste nəha təkwtəkwuni.”

¹¹zIn i nımtətien sə lesu rukupwən mo ia rukwənu Kena ia tənə Kalili. Ia nımtətien nəha in rahatən pen nasorien səvənhi. Nənə nərmama me səvənhi həni nıpərhiənen irə.

lesu rəkoui irapw nərmama səməmə kamho maket ia nimwə səvəi Kumwesən

¹²aKurirə irə lesu rewaiu pen fwe taon Kapaneam irəha mama səvənhi mine piəvni me mine nərmama me səvənhi. Nənə irəha harə nəpın ouihi a fwe ikin.

¹³bNəveginien asori səvəi nəkur Isrel kani mə Pasova rinauvehe ipaka. lesu rutə pen fwe Jerusalem, ¹⁴mətoni nərmama nepwın ia nəkwai nimwə səvəi Kumwesən kamhəmri pen nəmri nari ia kau me mine sipsip me mine menu me.

^v2:1 Jon 1:43   ^w2:4 Mat 12:48, Jon 19:26   ^x2:5 Jon 7:30, 8:20

^y2:6 Mak 7:3-4   ^z2:11 Luk 9:32, Jon 1:14, 4:54, Jon 11:40

^a2:12 Mat 4:13   ^b2:13 Eks 12:1-27, Jon 6:4, 11:55

Nepwɪn kamhəkure mamhəvriwei mane. In rətoni irəha, ¹⁵ ruvehi nəkwus me, mo kwənkirkir irə, məkoui irapw irəha pam mɪne sipsip me mɪne kau me həier irapw ia nimwə nəha. In rətəgi irapw mane səvəi nərmama kamhəvriwei i, muvsini tepol me səvənraha. ¹⁶ Nənə səməme kamhəmri pen nəmri nari ia menu me, in rini pen ti nirəha i mə, “Kɪmiaha tihəuvehi nəri me i mharaka, mhəpwəh noien nimwə səvəi Tata səiou ro kwopun kauvehi nəmri nari ikin.”

¹⁷ c^a Nəpɪn nəha nərmama me səvənhi rerinraha rirhi nəgkiariien i kimərai pen ia Nəkukuə Ikinan rini mə, “lakokeikei pik nimwə səim. Nokeikeiien nəha rauək rəmwhen ia napw ia rerik.”

¹⁸ Ro pen nəmə asori me səvəi nəkur Isrel həni pen tukwe in mə, “Sin rɪməuvei pehe nasoriiien mik mə tiko narimnari me i? Nəfe nəha nɪmtətien tiko m kimaha pwəh iahətoni mhəkurən?”

¹⁹ d^Miregi lesu rini pen ti nirəha i mə, “Housi testesi nimwə i səvəi Kumwesən, nənə ia nəpɪn səro kahar irə takuvehi utə mwi.”

²⁰ Miregi nəmə asori me səvəi nəkur Isrel həni mə, “Kwa nimwə i səvəi Kumwesən kuvrhəkin nuk irəha pam foti-sikis. Tikəfo muvehi utə mwi ia nəpɪn kahar?” ²¹ e^Mətə nimwə nəha səvəi Kumwesən lesu raməgkiari irə in nə nɪpwran. ²² f^{Ro} iaminhi irə nəpɪn lesu rətui mwi ia nemhəien səvənhi, nərmama me səvənhi rerinraha rirhi mə in rɪməni nəgkiariien i, nənə irəha

həni nɪpərhiien ia Nəkukuə Ikinan mɪne nəgkiariien nəha lesu rɪməni.

²³ g^Nəpɪn lesu in fwe Jerusalem ti nəveginien asori nəha kani mə Pasova, nərmama həpik hətoni nɪmtətien me nəha in ramo, mhəni nɪpərhiien ia nəghin. ²⁴ Mətə lesu rɪpkini mhə nɪpərhiien ia nirəha, mhəpwəh nini pamien rerin ti nirəha i, ti nəri nə mə in ruvəkurən raka nərmama me pam. ²⁵ h^{In} rɪpkətui mhə iərmama riti tro pui pen nətərigien səvəi iərmama min, ti nəri nə mə in ruvəkurən raka nəfe ramarə ia reri iərmama.

Nikotimas revən ia nəpɪn maməgkiari m lesu

3 i^ləmə asori riti səvəi nəkur Isrel nəghin nə Nikotimas. In Farisi riti. ² j^ləmə i ruvehe ti lesu ia nəpɪn, mɪni pen tukwe in mə, “lahatən. Kimaha iahəkurən mə ik iahatən riti sə Kumwesən rərhi pehe ik. lərmama riti riwən ko ro nɪmtətien me i səməme ikamo trini minuə Kumwesən rɪpkarə mhə tukwe.”

³ k^Miregi lesu rini pen tukwe in mə, “lakani nɪpərhiien tukw ik i trini minuə iərmama kɪpkukwəhi mhə mwi in, ko in rɪpkətə mhə nɪtətə sə Kumwesən ramərimənu irə.”

⁴ Miregi Nikotimas rini pen tukwe in mə, “Tukəfa kukwəhi mwi iərmama sə ruvəpwinari raka? Ko in revən mwi ia tɪpwi mama səvənhi mə tukukwəhi mwi in uə rekəm?”

⁵ l^Miregi lesu rini mə, “lakani nɪpərhiien tukw ik i trini minuə

^c2:17 Sam 69:9   ^d2:19 Mat 21:23, 26:61, Mat 27:40, Wok Me 6:14

^e2:21 1Kor 6:19   ^f2:22 Luk 24:6-8, Jon 12:16, 14:26

^g2:23 Jon 7:31   ^h2:25 Mak 2:8   ⁱ3:1 Jon 7:50, 19:39   ^j3:2 Mat 22:16,

Jon 9:16   ^k3:3 Mat 18:3, 1Pit 1:23   ^l3:5 Esik 36:25-27, Taet 3:5

iærmama kæpwæh nukwæhien in ia nui mîne Nænimwîn, ko in ripkuvnimwæ mhæ ia nitætæ sæ Kumwesæn ramærimænu iræ. ^{6m}Næri sæ iærmama rukwæhi in iærmama. Næri sæ Nænimwîn rukwæhi in nænimwîn. ⁷Tikæpwæh nærkæriien nari mæ iakini pehe tukw ik i mæ 'Tukamækeikei kukwæhi mwi ik.' ⁸ⁿNimætagi ravæn mamevæn ia kwopun pæku rokeikei mæ trevæn ikîn. Kimiaha hiamregi rameikweikwi nimwai nari, mætæ hiæreirei mæ ruku pæku mauvæku. Nærmama me pam sæmæme Nænimwîn rukwæhi iræha ho mwi iamînhi."

⁹Miregi Nikotimas rini pen tukwe in mæ, "Tukæfo narimnari me i ruvehe mo iamînha iræ?"

¹⁰Miregi lesu rini pen tukwe in mæ, "Ik iahatæn sævæi nækur Isrel. Ræfo ikreirei narimnari me i? ^{11o}Iakani nîpærhienien tukw ik i kimaha iahamæni næfe iahæukuræn, mamhægkiari ia næfe iahænætoni ia næmrîmaha, mætæ kimiaha hiæpkini mhæ nîpærhienien ia nægkiariien sækimaha. ^{12p}Iakinægkiari raka ia narimnari me ia tîprænæ i, mætæ kimiaha hiæpkini mhæ nîpærhienien ia nægkiariien sæiou. Ro iamînhi iræ tihæfo mhæni nîpærhienien ia nægkiariien sæiou trîni mînuæ iakægkiari ia narimnari me ia neiai? ^{13q}Iærmama riti riwæn ruvætæ raka mevæn ia neiai. Iæmæti Iærmama in æpa ruku pen ia neiai meiwaiu. ^{14r}Fwe kupwæn Moses ruvehi utæ

snek riti kîno ia æean næ pras ia kwopun akwesakwes ikîn. Ræmwhen a mwi tukamækeikei kuvehi utæ Iæmæti Iærmama ^{15s}mæ iærmama sæ rani nîpærhienien iræ truvehi nîmiruien rerîn.

^{16t}Kumwesæn rokeikei pik nærmama ia tîprænæ i, mæriari pehe Tîni anan kuatia mæ nærmama me pam sæmæme tuhæni nîpærhienien iræ tuhæpkemhæ mhæ, mætæ tuhæuvehi nîmiruien rerîn. ^{17u}Kumwesæn ripkærihi pehe mhæ Tîni ruvehe ia tîprænæ i mæ trærpwîn noien æræha me sævæi nærmama, mætæ in rærihi pehe Tîni mæ truvehimîru iræha.

^{18v}Iærmama sæ rani nîpærhienien ia Tîni Kumwesæn, Kumwesæn træpwæh nærpwînien noien æræha me sævænhi. Mætæ iærmama sæ ripkini mhæ nîpærhienien iræ, Kumwesæn ruvæni raka mæ in trærpwîn noien æræha me sævænhi tî næri næ mæ iærmama næha ripkini mhæ nîpærhienien ia Tîni anan kuatia. ^{19w}Kumwesæn ruvæni raka mæ in truvei pen nærpwînien m nærmama tî noien i iakani. Nukuraanien ruvæuvehe raka ia tîprænæ i, mætæ nærmama hæpkokeikei mhæ nukuraanien, mhokeikei a næpîtævien, tî næri næ mæ noien me sævænraha hæræha. ^{20x}Iærmama sæ ramo noien æræha me ræmwæki nukuraanien. Ko in ripkuvehe mhæ iræ kamo nukuraanien næha ræhiæpwîn noien me sævænhi. ²¹Mætæ iærmama

^m3:6 Sam 51:5, Jon 1:13   ⁿ3:8 Pri 11:5   ^o3:11 Jon 3:32, 8:26

^p3:12 Luk 22:67   ^q3:13 Prov 30:4, Rom 10:6

^r3:14 Nam 21:9, Jon 8:28, 12:32   ^s3:15 Jon 20:31

^t3:16 Jon 3:36, 10:28, Rom 5:8, 8:32, 1Jon 4:9-10

^u3:17 Luk 19:10, Jon 5:22, 12:47, Wok Me 17:31

^v3:18 Jon 3:36, 5:24   ^w3:19 Jon 1:5,9, 8:12   ^x3:20 Efes 5:11-13

sə ramo n̄pərhienien ruvehe ia nukuraanien mə tro nukurəniēn i mə noien me səvəhi in ramo t̄i nəri nə mə ramsiai Kumwesən.”[§]

Jon Paptaes rəgkiari mwi ia lesu

²²yKurirə ia nəri nəha, lesu mine nərmama me səvəhi həuvən ia tənə Jutia. In ramarə ikin irəha minraha, mamō paptaes ia nərmama. ²³Jon mwi ramo paptaes ia nərmama fwe Aenon kwopun riti ipaka t̄i Salim, t̄i nəri nə mə nui me həpik fwe ikin. Nərmama me kamhəuvehe tukwe, nənə in ramo paptaes ia nirəha. ²⁴z(Ia nəp̄in nəha kipkuvehi puvnimwə mhə ihi Jon ia kalapus.)

²⁵Nəp̄in riti nərmama nepw̄in səvəi Jon mine iəmə Isrel riti hənəməvisə minraha me t̄i nəresien riti mə tuhəfərkwerig irə. ²⁶aNənə irəha həuvehe t̄i Jon, mhəni pen tukwe in mə, “lahatən. Rerim ramrhi iəmə nəha fwe kupwən kimirau min ia n̄kare nui aris Jotan pen, iəmə sə ikinərer irapw məgkiari irə? Ətə ro. In ramo paptaes ia nərmama. Nərmama pam kamhəuvən tukwe.”

²⁷bMiregi Jon rini mə, “Iərmama ko r̄ipkuvehi atukw mhə nari riti, mətə nəfe nari in ruvehi Kumwesən traməkeikei muvei pen min. ²⁸cKimiha i hiəuvəregi raka iou iakiməni iam̄inhi irə mə, ‘Ripko

mhə iou Kristo, mətə Kumwesən rərhi pehe iou mə takukupwən ia Kristo muvehe.’ ²⁹dNəp̄in kiri pen vi a pran riti m iərman səvəhi, prən nəha səvəi sin? Kwa səvəi iərman nəha! Mətə nəp̄in kamo nəveginien asori səvəi narə viēn səvənrau, in riti ramərer ipaka, mamregi iərman nəha raməgkiari, rerin ragien pik tukwe. Ro iam̄inhi irə təkwtəkwuni iakamregi rerik ramagien pik. ³⁰Iərman nəha traməkeikei mutə masori, mətə iou takaməkeikei meiwaiu mouihi.

³¹eIəmə sə ruku pen fwe irənhə rasori ia nərmama me pam. Iəmə sə ruku pen ia t̄iprənə in səvəi t̄iprənə, nənə raməgkiari ia narimnari me səvəi t̄iprənə. Mətə iəmə sə ruku pen ia neiāi rasori ia nərmama me pam. ³²fIn rani irapw nəfe rinətoni miregi, mətə iərmama riti riwən rini n̄pərhienien ia nəgkiariēn səvəhi. ³³Mətə iərmama sə rini n̄pərhienien ia nəgkiariēn səvəhi ramahatən pen mə nəgkiariēn nəha Kumwesən rini ro n̄pərhienien. ³⁴gIəmə sə Kumwesən rinərhi pehe i rani irapw nəgkiariēn me səvəi Kumwesən, t̄i nəri nə mə Kumwesən rauvei pen Nənimw̄in Ikinan min rasori pik. ³⁵hTata Kumwesən in rokeikei Tini, minəmri pen raka narimnari me pam ia rəḡin. ³⁶iIərmama sə rani n̄pərhienien ia Tini Kumwesən

§3:21 Suatuk riti mwi t̄i n̄inien nəgkiariēn ia vas 21 in i mə: “Mətə iərmama sə ramo n̄pərhienien ruvehe ia nukuraanien mə nukuraanien trəhiəpw̄in kətoni mə noien me sə in ramo, mətə Kumwesən rināsitu irə mə tro.”

y3:22 Jon 4:1-2   **z3:24** Mat 4:12   **a3:26** Jon 1:26-34

b3:27 Jon 19:11, 1Kor 4:7, Hip 5:4   **c3:28** Jon 1:20,23, Mat 11:10

d3:29 Mat 9:15   **e3:31** Jon 8:23, 1Jon 4:5   **f3:32** Jon 3:11

g3:34 Jon 1:32   **h3:35** Mat 11:27, Jon 5:20, 10:17

i3:36 Jon 3:16-18, 1Jon 5:12, Luk 3:7

nimiruien rerin rinare raka irə. Mətə iərmama sə ripko mhə nəkwai Tini Kumwesən, in tripkətə mhə nimiruien ia nəpin riti, mətə niemaha səvəi Kumwesən raməmak rerin irə.”

lesu raməgkiari m pran Sameria

4^jKəvisau pen m Farisi me mā lesu ravi nərmama həpik həuvehe mho nərmama me səvənhi, nənə in ramo paptas ia nirəha. Nərmama me nəha həpik mhəpi raka səməme Jon ravi irəha, mamo paptas ia nirəha.² (Mətə niperhienien ripko mhə lesu atukwatukw ramo paptas ia nirəha, mətə nərmama səvənhi me a kamho.)³ Nəpin lesu rukurən mə Farisi me həuvəregi raka nəgkiariien nəha, in rəpwəh tənə Jutia, minamevən mwi ia tənə Kalili.

⁴Ia suatuk səvənhi lesu riregi mə traməkeikei məpi simwin ia tənə Sameria.⁵ ^kRo iamini irə in ruvehe ia taon riti ia Sameria nəghin nə Saeka. Taon nəha ipaka ti kwopwi tiprənə Jekop riməuvei pen m tini nəghin nə Josef.⁶ Wel sə Jekop rineri fwe kupwən in nəha ia kwopun nəha. Nənə lesu riregi rəpou pik ti navəniien səvənhi, revən, maməkure ia nikare wel nəha. Ipaka ti kurkwai nəpin ia ran.

⁷Nənə prən Sameria riti ruvehe mə trukwəhi nui. lesu rini pen tukwe in mə, “Vei pehe nui riti miou iakənimwi.”⁸ (Nərmama me səvəi lesu həuvavən fwe taon mə tuhəuvehi nəmri nəveginiien.)

⁹Miregi prən Sameria i rini pen tukwe in mə, “Ik iəmə Isrel. Iou prən Sameria. Rəfo ikaməres pehe nui miou?” (Prən i rini iamini irə ti nəri nə mə nəkur Isrel mine nəkur Sameria ko həpkənimwi mhə nui ia kap kuatia.)

¹⁰^mlesu rini pen ti prən i mə, “Ikreirei nəfe nari Kumwesən rokeikei mə truvei pehe mik. Ikreirei mwi iou sə iakani pehe tukw ik i minuə ‘Vei pehe nui riti miou iakənimwi.’ Kamo ikukurən ko ikəres iou nənə iakuvei pehe nuimiru mik.”

¹¹ⁿMiregi prən i rini pen tukwe in mə, “Iəmə asori. Teki nəri tikukwəhi nui irə riwən. Wel i rəmwhenimw. Nənə tikuvehi pəku nuimiru nəha?¹² ^oRəfo? Ik iəmə asori məpi raka kaha kupwən səkitaha Jekop? In riməuvei pehe wel i m kitaha, minamənimwi nui irə. Nipwnətin me mine kau me səvənhi irəha mwi hənəmənimwi.”

¹³Miregi lesu rini pen ti prən i mə, “Iərmama sə rənimwi nui i trək-wakwa mwi,¹⁴ ^pmətə iərmama sə trənimwi nui takuvei pen min tripkəkəkwakwa mhə mwi ia nəpin riti. Nui sə takuvei pen min trakwəkwər ia reri iərmama nəha rəmwhen ia nəmri nui riti mauvei pen nimiruien rerin min.”

¹⁵Miregi prən i rini pen tukwe in mə, “Iəmə asori. Uvei pehe nui nəha miou pwəh iapkəkwakwa mhə mwi, məpwəh nuveheien ia kwopun i mukwəhi nui!”

¹⁶Miregi lesu rini pen ti prən i mə, “Evən, məkwein səim iərman, rouvehe mwi ia kwopun i.”

^j4:1 Jon 3:22,26   ^k4:5 Luk 9:52, Jen 33:19, Jos 24:32

^l4:9 Esra 4:1-5, Esra 9:1-10:44, Luk 9:52-53   ^m4:10 Jon 4:26

ⁿ4:11 Jon 7:37-38, Rev 21:6   ^o4:12 Jon 8:53   ^p4:14 Jon 6:35

¹⁷ Mîregi præn i rîni pen tukwe in mæ, "Sæiou iærman riwæn."

Mîregi lesu rîni mæ, "Ikani atukwatukw mæ sæim iærman riwæn. ¹⁸ Ikinesi pen raka nærman iræha pam krirum, nænæ sæ næha ikamesi pen ipwet mine riþko mhæ iærman atukwatukw sæim. Næri i ikîni ro niþærhienien."

¹⁹ Præn i rîni pen tukwe in mæ, "Iæmæ asori. Iakætæ ik mæ ik profet riti. ²⁰ Kaha kupwæn me sækimaha nækur Sameria kamhæfwaki pen m Kumwesæn ia tækuær i, mætæ kimiaha nækur Isrel hiamæni mæ Jerusalem kwopun atukwatukw nærmama tuhamækeikei mhæfwaki pen m Kumwesæn ikîn."

²¹ Mîregi lesu rîni pen tukwe in mæ, "Præn i. Ni niþærhienien ia nægkiariien sæiou. Næþin næha rauvehe kimiaha tihæpwæh næfwakiiën m Tata Kumwesæn ia tækuær i mine fwe Jerusalem. ²² Kimiaha hiamæfwaki mhæreirei Kumwesæn, mætæ kimaha iahamæfwaki mhæukuræn amasan in, ti næri næ mæ suatuk Kumwesæn rauvehimîru nærmama iræ ruku pen ia kimaha nækur Isrel. ²³ Næþin riti næha rauvehe, mætæ ruvæuvehe raka. Ia næþin næha nærmama sæmæme kamhæfwaki pærhien tuhæfwaki m Tata Kumwesæn ia nænimwîn mine niþærhienien, ti næri næ mæ Tata Kumwesæn ramætui nærmama sæmæme kamho iamînhi mæ iræha tuhæfwaki pen min. ²⁴ Kumwesæn in nænimwîn, nænæ nærmama me sæmæme kamhæfwaki

pen min tuhamækeikei mhæfwaki ia nænimwîn mine niþærhienien."

²⁵ Mîregi præn i rîni pen tukwe in mæ, "Iakukuræn mæ Mesaea tru-vehe (iæmæ sæ kamækwein in mæ Kristo). Næþin in truvehe, in trîni pehe narimnari me pam tukutaha."

²⁶ Mîregi lesu rîni pen ti præn i mæ, "Kwa iou i iou iakamægkiari mik."

Nærmama me sævæi lesu hærærig pehe mwi mhætoni in

²⁷ Tækwætækwuni a mwi nærmama me sævæi lesu hærærig mwi, mhætoni lesu ramægkiari m pran riti. Hætoni hærkærinari iræ, mætæ iræha riti riþkîni mhæ mæ, "Iakamætui næfe?" uæ "Ikamægkiari kimirau præn i ti næfe?"

²⁸ Ro iamînhi iræ præn næha ræpwæh teki næri rakwæhi nui iræ, mevæn ia taon, mîni pen ti nærmama me fwe ikîn mînuæ, ²⁹ "Hæuvehe, mhætoni iærmama riti sæ rîni pehe tukw iou i narimnari me pam sæ iakîno. Rosi iæmæ i in Kristo uæ?" ³⁰ Nænæ iræha hæier ia taon, mamhæuvehe ti lesu. ³¹ Ia næþin næha nærmama me sævæi lesu kamhæni pen tukwe in mæ, "Iahatæn, æni nari."

³² Mætæ in rîni pen ti niræha i mæ, "Sænak næveginien sæ takæni kimiaha hiæreirei."

³³ Ro iamînhi iræ nærmama me sævænhi hæni pen ti niræha me i mæ, "Ræfo? Iærmama riti ruvæuvei pen raka næveginien min uæ?"

³⁴ Mîregi lesu rîni pen ti niræha i mæ, "Sænak næveginien in i. Takamækeikei mo nækwai læmæ sæ rinærhi pehe iou iakuvehe, mo sam-

^q4:19 Jon 7:40, 9:17, 1Kor 14:24-25

^r4:20 Dut 12:5-14, Sam 122:1-5 ^s4:22 2King 17:29-41, Aes 2:3, Rom 9:4-5 ^t4:24 2Kor 3:17, Rom 12:1, Fil 3:3 ^u4:25 Jon 1:41

^v4:26 Mak 14:61-62, Jon 9:37 ^w4:34 Jon 6:38, 17:4

pam ia wok sævənhi. ³⁵xKìmiaha hiøkurən nægkiariien i kamini rerin mə, 'Məkwə kefə mwi nəha ikin kesi raka nukwai wit sə rìmrüə ia nəmhien.' Mətə iakani pehe tuku-miaha i həti pen ro wit ia nəmhien me. Nìmwānraha me həuvəmhiə. Rino nəpin sə tukesi nukwanraha. ³⁶İərmama sə ramesi nukwai wit, in ruvəuvehi raka nərəkuien sævənhi, mamousəsīmwin nukwai wit me mə tuhəuvehi nīmīruien rerin. Ia noien nəha iərmama sə raməpwei wit mīne iərmama sə ramesi nukwan irau trouagien pəri. ³⁷Nægkiariien i kamini ro nīpərhiēnien irə mə, 'İərmama əpə rəpwei wit, nənə iərməpə ramesi nukwan.' ³⁸İou iakərhi pen kìmiaha mə tihəuvən mhesi nukwai wit me. Rīpko mhə kìmiaha hiənəpwei wit me nəha. Nərməpə hənəpwei, nənə təkwtəkwuni kìmiaha tihəkürirə ia nīrəha, mho pam nəfe irəha hənostat mho."

Nəkur Sameria həpik həni nīpərhiēnien ia İesu

³⁹Nəkur Sameria həpik həni nīpərhiēnien ia İesu tī nəri nə mə həregi prən i rini ianhi irə mə, "In rini pehe tukw iou i narimnari me pam sə iakino." ⁴⁰Ro iamīnhi irə, nəpin nəkur Sameria me nəha həuvehe tukwe, həres pen İesu mə trarə irəha mīnraha. Nənə in rarə ikin nəpin kəru. ⁴¹Kürirə irə nəkur Sameria həpik mwi həni nīpərhiēnien ia İesu tī nəri nə mə həregi nægkiariien sævənhi.

⁴²yİrəha həni pen tī prən nəha mə, "Kupwən kımaha ia haməni nīpərhiēnien ia iəmə i tī nəri nə mə

iahəregi nægkiariien səim. Mətə təkwtəkwuni kımaha ia haməni nīpərhiēnien irə tī nəri nə mə iahəregi atukwatukw nægkiariien sævənhi, nənə kımaha ia həkürən mə nīpərhiēnien in iərmama sə rauvehimīru nərmama ia tənəmtənə me."

İesu ro iəkunouihi riti sævəi iəmə asori riti ruvehe məsanin

⁴³zKini neis irə İesu rəpwəh kwopun nəha, mamevən ia tənə Kalili, ⁴⁴aTī nəri nə mə fwe kupwən in atukwatukw rīməni mə, "Profet riti nəkur imwəni me ko həpkisai mhə in." ⁴⁵bRo iamīnhi irə, nəpin in rapirapw ia tənə Kalili, nəkur Kalili me həsevər ia rerinraha tukwe tī nəri nə mə irəha mwi həmavən fwe Jerusalem ia nəpin səvəi nəveginien asori Pasova. İrəha hənətoni narimnari me pam in rino ia kwopun nəha.

⁴⁶cRo iamīnhi irə İesu rapirapw ia tənə Kalili, mevən mwi ia rukwənu Kena, kwopun nəha in rino nui ruvehe mo waen irə. İəmə asori riti tini ramemhə mamapri fwe taon Kapaneam. ⁴⁷dNəpin iəmə i riregi mə İesu ruku pen ia tənə Jutia muvəuvehe raka ia tənə Kalili, revən tukwe mīni mə, "Səiou iəkunouihi ramemhə na tremhə. Ko ikeiwaiu pehe ia Kapaneam mo in ruvehe məsanin?"

⁴⁸eMiregi İesu rini pen tukwe in mə, "Kìmiaha hiøkeikei mə tako nīmətien me mīne narimnari me tihəkərinari irə. Mə hiəpkətoni mhə tihəpwəh nīnien nīpərhiēnien ia nīrak."

^x4:35 Luk 10:2   ^y4:42 1Jon 4:14   ^z4:43 Jon 4:40

^a4:44 Mat 13:57   ^b4:45 Jon 2:23   ^c4:46 Jon 2:1-11

^d4:47 Mat 8:5-6   ^e4:48 Jon 2:18, 1Kor 1:22

⁴⁹ Miregi iəmə asori nəha rini pen tukwe in mə, “Iəmə asori. Tikuvehe akwauakw. Tripkō mhə tui nərik remhə.”

⁵⁰ Miregi Iesu rini pen tukwe in mə, “Tiko mevən. Nərim tripkemhə mhə.”

Iəmə nəha rini nīpərhienien ia nəgkiariien nəha Iesu rīməni pen tukwe in, nənə mirərig mamevən.

⁵¹ Nəpin rameiwaiu pen imwəni, iotukwininari me səvənhi həuvehe, mhəvisau pen min mə tini ramiru.

⁵² Ro iamīnhi irə in rəres pen irəha i nəfe taem tini rīnəsanin irə.

Miregi irəha həni pen tukwe in mə, “Nərineiv ia wan klok ia nəruarəv nemhəien raraka irə.”

⁵³ Tata səvəi iəkunouihī nəha rukurən mə ia nəpin atukwatukw nəha Iesu rīməni pen tukwe in mə, “Nərim tripkemhə mhə.” Ro iamīnhi irə in mine nərmama pam səməme kamharə ia nəkwai nīmwə səvənhi həni nīpərhienien ia Iesu.

⁵⁴ In i nīmətəien sə ro kəru irə Iesu rino nəpin rier ia tənə Jutia muvehe ia tənə Kalili.

Fwe nui Petsata Iesu ro iərmama riti sə ramemhə ruvehe məsanin.

5 Kurirə irə nəveginien asori riti səvəi nəkur Isrel ruvehe nənə Iesu rutə pen fwe Jerusalem. ² Nui riti fwe ia Jerusalem rametimw rerin ipaka tī kwəruə nəha kani mə Kwəruə Səvəi Sipsip Me. Ia nəgkiariien Hipru kani nui nəha mə Petsata. Ia nīkarkare nui nəha kīno nari krirum ia kəpwier həmwən ia tənimwə me. ³ Nərmama kamhemhə

həpik kamhəmak tegin tənīmwə me nəha. Nəpwin nənimenraha rīfwə. Nəpwin nīsunraha rəfe. Nəpwin nīpəri nīpwrənraha remhə. Irəha kamheitenhi nui nəha trikiu. ⁴ Nəpin nəpwin agelo riti səvəi lərimənu rei-waiu ia reri nui nəha mo rīkiu. Nənə iərmama sə rukupwən meiwaiu ia reri nui nəfe nemhəien ro in raraka irə. Nənə in ruvehe məsanin.

⁵ Iərmama riti nəha ikin nemhəien səvənhi narə irə nuk toti-eit. ⁶ Nəpin Iesu rətoni iəmə nəha raməmak ia kwopun nəha, mukurən mə rīnəmak tui, in rini pen tukwe in mə, “Ikokeikei mə tikuvehe məsanin?”

⁷ Iəmə sə ramemhə rini pen tukwe in mə, “Iəmə asori. Sin truvehi iou meiwaiu ia nui nəpin nui rīkiukiu irə? Iərmama riti riwən. Nənə nəpin iakuə takevən, mətə iərməpə iti rukupwən ia nirak meiwaiu ia nui.”

⁸ Miregi Iesu rini pen tukwe in mə, “Ərer, muvehi səim nīməhan, mavən.” ⁹ Nənə təkwtəkwuni a mwi iəmə nəha ruvehe məsanin, muvehi nīməhan səvənhi, mavən. Nəpin nəha ia Sapat. ¹⁰ Ro iamīnhi irə nəmə asori me səvəi nəkur Isrel həni pen tī iəmə i Iesu rino in rəsanin mə, “Ipwet i Sapat. Rəpwəh natukwatukwien ia Loa səkitaha mə tikuvehi səim nīməhan.”

¹¹ Miregi in rini pen tī nīrəha i mə, “Mətə iəmə sə rino iou iakəsanin, in rini pehe tukw iou i mə takuvehi nīməhan səiou mavən.”

¹² Miregi irəha həni pen tukwe in mə, “Sin nə iəmə rini pehe tukw ik i mə tikuvehi nīməhan səim mavən?”

¹³ Mətə iəmə nəha rīreirei mə sin nəha rino in ruvehe məsanin. In

^f4:50 Mat 8:13, Mak 7:29   ⁹4:53 Wok Me 16:14-15,31

^h4:54 Jon 2:11,23   ⁱ5:8 Mat 9:6

^j5:10 Jon 9:14, Neh 13:19, Jer 17:21, Luk 13:14

rīreirei tī nəri nə mə lesu rukurau akwauakw a, nərmama həpik anan ia kwopun nəha.

¹⁴^kKurirə irə lesu rətui iəmə nəha mətōni ia nimwə səvəi Kumwesən, mīni pen tukwe in mə, “Ətə ro, ikīnəsani! Tikevən maraka ia noien ərəha, kamo nərəhaien riti rasori məpi raka sə kupwən ruvehi ik.”

¹⁵ Iəmə nəha rier mevən mīni pen tī nəmə asori me səvəi nəkur Isrel mə lesu nəha rino in ruvehe məsanin.

Nimīruien kauvehi ruku pen ia Tīni Kumwesən

¹⁶^lNənə tī nəri nə mə lesu ramo narimnari me nəha ia Sapat, nəmə asori me səvəi nəkur Isrel kənamhəni ərəha in. ¹⁷^mMətə lesu rīni pen tī nirəha i mə, “Səiou Tata ramowok ia nəpin me. Ro pen iou mwi takaməkeikei mowok.”

¹⁸ⁿNəgkiariien nəha ro nəmə asori me səvəi nəkur Isrel kənamhəmwur pik mə tuhousi əpune lesu, tī nəri nə mə in rīpkərui mhə Loa səvəi Sapat əpa, mətə rīni mwi Kumwesən mə Tata səvənhi, mamō in rəmwhen a mwi Kumwesən.

¹⁹^oRo iamīnhi irə lesu rīni pen tī nirəha i mə, “lakani nīpərhiēnien tukumiaha i Tīni Kumwesən ko rəpwəh no atukwien nari riti, mətə rukurən noien əpa nəfe nari rətə Tata səvənhi ramo. Nəfe nəghin Tata Kumwesən ramo, nəri nəha Tīni mwi ramo. ²⁰^plakani iamīnhi irə tī nəri nə mə Tata Kumwesən rokeikei pik Tīni, maməsēni Tīni

rətōni narimnari me pam sə in ramo. Nənə in trəsēni Tīni rətōni narimnari me nepwīn hasori mwi mə kīmiaha tihətōni mhərkərinari irə. ²¹^qTata Kumwesən ramo nər-mama səməme həuvamhə hətui mwi. In rauvei pen nīmīruien mīn-rahā. Rəmwhen a mwi Tīni rukurən nuvei penien nīmīruien m nər-mama səməme rerin ragien mə truvei pen mīnrahā. ²²^rTata Kumwesən rəpwəh nəkirīien noien səvəi iərmama riti, mətə wok səvəi nəkirīien noien səvəi iərmama, in rīnəmri pen pam ia rəgi Tīni ²³^smə nər-mama me pam tuhəsiai Tīni rəmwhen kamhəsiai Tata səvənhi. Iərmama sə rīpkīsiai mhə Tīni Kumwesən, rīpkīsiai mhə Tata səvənhi sə rīnərhi pehe in ruvehe.

²⁴^tlakani nīpərhiēnien tukumiaha i. Iərmama sə ramregi nəgkiari-ien səiou, mamīni nīpərhiēnien ia ləmə sə rīnərhi pehe iou iaku-vehe, nīmīruien rerin rīnarə raka irə. Ia nəpin nəha tukərpwīn noien ərəha me irə, tīpkini mhə mə iərmama nəha traməkeikei memhə. Mətə in rīnaraka raka ia nemhəien muvəuvehe tī nīmīruien. ²⁵^ulakani nīpərhiēnien tukumiaha i. Nəpin riti nəha rauvehe, ruvəuvehe, nəpin sə nər-mama həuvamhə tuhəregi reri Tīni Kumwesən irə, nənə səməme kamhəregi tuhəmīru mwi. ²⁶Tata Kumwesən in nukune nīmīruien. Ro pen in rīnəsēni Tīni mə Tīni mwi in nukune nīmīruien. ²⁷^vTata Kumwesən rīməuvei pen nasorīien

^k5:14 Jon 8:11   ^l5:16 Mat 12:14   ^m5:17 Jon 9:4

ⁿ5:18 Mat 26:4, Jon 7:1,30, Jon 10:30,33   ^o5:19 Jon 5:30, 8:28

^p5:20 Jon 3:35   ^q5:21 Rom 4:17, Efes 2:5, Jon 11:25

^r5:22 Jon 3:17, 5:27, Jon 9:39, Wok Me 10:42

^s5:23 Fil 2:10-11, 1Jon 2:23   ^t5:24 Jon 3:15-18, Jon 8:51, 1Jon 3:14

^u5:25 Mat 8:22, Efes 2:5-6   ^v5:27 Jon 1:4, 5:22

m Tini mini mə trəkiri noien səvəi nərmama, mərpwın pen mınraha. In rauvehi nasoriien iamınha irə tı nəri nə mə Tini nə in nə ləməti lərmama.

²⁸Nənimemiaha trəpwəh nierien ia nəgkariien i. Nəpın riti nəha rauvehe nəpın sə nərmama həuvamhə tuhəregi reri Tini Kumwesən, ²⁹wənə mharaka ia kwopun kimənimwi irəha ikin. Səməme kənamho noien amasan tuhətui mwi mhəuvehi nimiruien. Səməme kənamho noien ərəha tuhətui mwi tukərpwın noien ərəha me səvənraha. ³⁰xLou ko iakəpwəh no atukwien nari riti. İakaməkiri noien səvəi nərmama mamesi pen a nəfe iakamregi. Nənə nəkiriiien səiou ratukwatukw tı nəri nə mə iapkəmwur mhə tı nəfe iakokeikei, mətə iakaməmwur tı nəfe ləmə sə rınərhi pehe iou iakuvehe rokeikei. ³¹yTrini mınua iakərer irapw məkari atukw ia nırak nəgkariien səiou ko kıpkiini mhə nıpərhiienien irə.”

Nəri sə ramahatən pen mə İesu in nəfe İərmama

³²z“Mətə riti nəha ramərer irapw məkari ia nırak. İakukurən mə nəgkariien səvənhi ro nıpərhiienien.

³³Fwe kupwən kimiaha hiərhi pen nərmama nepwın həuvən tı Jon. In rərer irapw məkari ia nırak mə nıpərhiienien i iou nəfe İərmama. ³⁴aİapkəkari mhə iamınhi irə mine tı nəri nə mə iakamətıgite ia İərmama riti mə trini irapw mə

ıou sin, rekəm. Mətə İakamini Jon mə kimiaha tihəni nıpərhiienien ia nəgkariien səvənhi nənə mhəuvehi nimiruien. ³⁵Jon nəha rəmwhen ia nari riti rauək, mukuraan. Rerimi-aha rınagien tı nukuraanien səvənhi nəpın ouihi a.

³⁶bMətə nari riti nəha ikin ramini irapw iou mə iou sin rıskai mwi məpi raka nəgkariien səvəi Jon. In nə wok me sə Tata Kumwesən rınəsəni iou mə tako. Wok me i İakamo kamhəni irapw iou mə nıpərhiienien Tata Kumwesən rınərhi pehe iou iakuvehe.

³⁷cNənə Tata Kumwesən sə rınərhi pehe iou iakuvehe, in mwi ramərer irapw, maməkari ia nırak mə iou sin. Mətə kimiaha hiəpkregi raka mhə rerin, mhəpkətə raka mhə mwi nənimen. ³⁸dNəgkariien səvənhi rıpkarə mhə ia rerimiaha tı nəri nə mə kimiaha hiəpkini mhə nıpərhiienien ia İərmama sə in rınərhi pehe i. ³⁹eKimiaha hiaməvsini pik Nəkukuə İkinan. Rerimiaha ramrhi mə ia nəgkariien me nəha tihəuvehi nimiruien rerin. Mətə nəgkariien me nəha kwa həkari ia nırak, ⁴⁰mətə kimiaha hiəpwəh nokeikeiiien mə tihəuvehe tukw iou mhəuvehi nimiruien.

⁴¹İakəpwəh noien nəri anan ia nəgnəginiien səvəi nərmama, ⁴²mətə İakukurən kimiaha. Nokeikeiiien səvəi Kumwesən riwən ia rerimiaha. ⁴³fİou İakıməuvehe ia nəghi Tata səiou, mətə kimiaha hiəpkəsevər mhə ia rerimiaha tukw

^w5:29 Dan 12:2, Mat 16:27, Jon 6:40, Wok Me 24:15

^x5:30 Jon 5:19, 6:38 ^y5:31 Jon 8:13-14

^z5:32 Jon 5:36-37, 1Jon 5:9 ^a5:34 Jon 1:19-34, Jon 3:27-30 ^b5:36 Jon 3:2, Jon 10:25,38, Jon 14:11 ^c5:37 Mat 3:17, Jon 5:32, 8:18

^d5:38 Jon 6:29 ^e5:39 Luk 24:27,44, Wok Me 13:27, 2Tim 3:15-17, 1Pet 1:10-11 ^f5:43 Mat 24:5

iou. Mətə mə iərməpə riti truvehe ia nəghin əpa kيمياha tihəsevər ia rerimiaha tukwe. ^{44g}Kimiaha tihəfo mhəni nīpərhiēnien ia nirak? Rəknekīn tī nəri nə mə kيمياha hiōkeikei mə tihəvehi nəgnəgīnien səkimiaha me, mətə hiəpkəmwur mhə mho nari riti mə Kumwesən i Kumwesən pərhiēn trəgnəgīni kيمياha tukwe.

^{45h}Rerimiaha trəpwəh nīrhiēn mə iou takini irapw noien ərəha me səkimiaha ia nəmri Tata Kumwesən. Iərmama riti nəha ikin in trīni irapw noien ərəha me səkimiaha. In nəha Moses sə hiaməmri pen əknekīn nətərigien səkimiaha irə. ⁴⁶ⁱRipīnuə kيمياha hiəmāni nīpərhiēnien ia Moses, tihəni mwi nīpərhiēnien ia nirak, tī nəri nə mə in rīmərāi nəgkiariien me kamhəgkiari ia nirak. ^{47j}Mətə kيمياha hiəpkīni mhə nīpərhiēnien ia nəgkiariien me səvənhi sə in rīmərāi. Ro iamīnhi irə tihəfo mhəni nīpərhiēnien ia nəgkiariien me səiou?”

lesu rəkwməni nərman me irəha pam faef-taosen

6 Kurirə ia narimnari me nəha, lesu rəpi simwīn ia nui asori fwe Kalili, muvarei ia nīkaren pen. Nui nəha nəghin riti mwi mə Nui Asori Səvəi Taepirias. ²Nərmama həpik kamhəkurirə in tī nəri nə mə irəha hənətoni nīmtətien me nəha ramo ia nərmama kamhemhə. ³Nənə lesu rutə ia təkuer riti maməkure ikin irəha nərmama me səvənhi. ^{4k}(Ia nəpīn nəha, nəveginien asori riti səvəi nəkur Isrel nəghin nə Pasova ruvəuvehe ipaka.)

⁵lesu rəti pen mamətə mə nərmama həpik kamhəuvehe mə tuhətə in. Ro pen rini pen tī Filip i mə, “Tsəuvehi nəmri nəveginien pəku pwəh nərmama me i hani?” ⁶(lesu ruvəukurən raka nəfe in tro, mətə rini nəgkiariien nəha mə trətoni mə Filip trəfni irə.)

⁷Miregi Filip rini pen tukwe in mə, “Trīni mīnuə kuvehi nəmri nəveginien ia silin kīno ia silva irəha pam tu-hantret, mətə rəpwəh ihi nəmwhenien. Irəha kuatia kuatia tuhani ouihi a.”

⁸Iərmama riti səvəi lesu nəghin nə Antru piəvi Saemon Pita. In rini pen tī lesu i mə, ⁹“Təmaruə riti ia kwopun i sənəni bred krirum kīno ia pale mīne nəmu kəru. Mətə sə nəha rīpkəmwhen mhə tī nərmama me i. Irəha həpik anan.”

¹⁰Miregi lesu rini mə, “Kimi-aha tiho nərmama me həkure.” Ia kwopun nəha nurhi rīpik ikin. Nərmama həkure. Nəpīn kəvsini nərman əpa irəha pam ipaka faef-taosen. ¹¹Nənə lesu ruvehi bred me nəha krirum məfwaki mīni vivi Kumwesən tukwe, muvei pen m nərmama me nəha səməme kamhəkure. Ro mwi iamīnhi irə ia nəmu mi nəha kəru. Irəha hani reste irəha.

¹²Nəpīn hənani raka nari tīpwīn-rahā rəsisi, lesu rini pen tī nərmama me səvənhi mə, “Kimiaha tihəvəhən mhəuvehi nīpərpəri nəveginien sə hənani mhəpwəh. Rərəha souraha nīpərīn.” ¹³Ro iamīnhi irə irəha həvəhən mhəuvehi nīpərpəri bred krirum kīno ia pale nərmama hənani mhəpwəh, mhəvai pen ia tənəripw me irəha pam twelef.

⁹5:44 Jon 12:43   ^h5:45 Dut 31:26-27

ⁱ5:46 Dut 18:15, Wok Me 3:22   ^j5:47 Luk 16:31   ^k6:4 Jon 2:13

¹⁴ Nəpɪn nərmama me hətoni nɪmtətien nəha lesu rɪno, həni mə, “Nɪpərhienien iəmə i in i profet nəha kɪməni mə truvehə iə tɪprənə i.”
¹⁵ m¹⁵ lesu rukurən mə irəha hokeikei mə tuhəuvehe mhəkwtəmhiri in, mho in mə iəmə asori sə trərimənu iə nirəha. Ro iamɪnhi irə in rəpwəh irəha, mevən in əpa fwe iə təkue.

lesu ravən iə təkure nui asori

¹⁶ Nəpɪn rɪnaməruarəv, nərmama me səvənhi heiwaiu mhəuvən iə nui asori Kalili, ¹⁷ mhəputə iə nɪtətə ouihi, mhəier, mənəmħəpi sɪmwɪn iə nui asori, mamhəuvən fwe taon nəha Kapaneam. Rɪnəpitəv, mətə lesu rəpwəh ihi nuvehien tɪ nirəha.
¹⁸ Nui asori ruvehə mɪnaməsəsau tɪ nəri nə mə nɪmətəgi asori riti rɪskəmter. ¹⁹ Nəpɪn irəha həsuə mhəuvən isɪpwɪn kwopti rəmwhen iə kilometa krirum uə sikis, hətoni lesu ravən iə təkure nui, mauvehə ipaka tɪ nɪtətə ouihi səvənraha. Irəha hətoni həhekɪr. ²⁰ Mətə in rɪni pen tɪ nirəha i mə, “Kɪmɪaha tihəpwəh nehekɪrien. Iou a i.” ²¹ Ro iamɪnhi irə rerɪnraha ragien həuvehi in mhəuvehi utə iə nəkwai nɪtətə ouihi səvənraha. Nənə təkwtəkɪwuni a mwi nɪtətə ouihi səvənraha ruvarei iə tənə nəha kamhəuvən ikin.

²² Kɪni rakwakwi irə, nərmama nepwɪn kamharə ihi iə nɪkare nui asori ipaka tɪ kwopun nəha nərmama me səvəi lesu həməier ikin. Nərmama me nəha hətoni mə nərineiv nɪtətə ouihi kuatia a ramərer iə kwopun nəha. Irəha həukurən mə lesu rɪnapkəputə mhə irə irəha nərmama me səvənhi,

mətə nərmama me səvənhi irəha əpa hənəsue mamhəuvən.

²³ n²³ Nɪtətə ouihi me nepwɪn həier iə taon Tiperias, mhəuvehe ipaka tɪ kwopun nəha lərimənu səkitaha rɪməni vivi Kumwesən tɪ bred, nənə nərmama hani. ²⁴ Ro iamɪnhi irə nəpɪn nərmama hətoni mə lesu mɪne nərmama me səvənhi həiwən iə kwopun nəha, həputə iə nɪtətə ouihi me nəha, mhəuvən fwe Kapaneam, mamhətui lesu.

lesu in nəveginien kauvehi nɪmɪruien irə

²⁵ Nəpɪn irəha hətoni in iə nɪkare nui asori, həni pen tukwe in mə, “Iahatən. Ikɪməuvehe nesən iə kwopun i?”

²⁶ o²⁶ Mɪregi lesu rɪni pen tɪ nirəha i mə, “Kɪmɪaha hiamətui iou tɪ nəfə? Tɪ nəri nə mə hɪənətə nɪmtətien me nepwɪn? Rekəm! Mətə iakani nɪpərhienien tukumɪaha i mə kɪmɪaha hiamətui iou tɪ nəri nə mə hɪənani bred tɪpwɪmɪaha rəsisi. ²⁷ p²⁷ Tihəpwəh nəmwurien mə tihəuvehi nəveginien sə ramərɪr mətə tihəmwur mə tihəuvehi nəveginien sə raməmak rerɪn mauvei pehe nɪmɪruien rerɪn. Nəveginien nəha ləmətɪ lərmama truvei pehe m kɪmɪaha. ləmətɪ lərmama in nəha Tata Kumwesən rɪnəmri pen raka mak səvənhi irə.”

²⁸ Mɪregi irəha həni pen tukwe in mə, “Kɪmaha tahaməkeikei mhəfo irə, mho narɪmnari me nəha Kumwesən rokeikei?”

²⁹ q²⁹ Mɪregi lesu rɪni pen tɪ nirəha i mə, “In i nəri Kumwesən rokeikei.

^l6:14 Dut 18:15, Jon 5:46   ^m6:15 Jon 18:36, Mat 14:23

ⁿ6:23 Jon 6:11   ^o6:26 Jon 6:11-12   ^p6:27 Jon 4:14, Jon 6:48-58

^q6:29 1Jon 3:23

Kimiaha tihæni nîpærhienien ia iæmæ sæ in rînærhi pehe i.”

³⁰rMîregi iræha hæni pen tukwe in mæ, “Ro iamînhi iræ tiko næfe nîmtætien pwæh kimaha iahætoni, nænæ mhæni nîpærhienien ia niram? Næfe nari tiko? ³¹sKaha kupwæn me sækitaha hænani næveginien næha mana fwe kwopun akwesakwes ikin. Nægkiariien riti kimærai pen ia Nækukua Ikinan ramîni iamînhi iræ mæ, ‘In ruvei pen minraha næveginien sæ ruku pen ia neiai mæ tuhani.’”

³²Mîregi lesu rîni pen tî niræha i mæ, “Iakani nîpærhienien tukumiaha i. Ripko mhæ Moses ruvei pehe m kimiaha næveginien sæ ruku pen ia neiai, mætæ Tata sæiou rauvei pehe m kimiaha næveginien pærhien sæ ruku pen ia neiai. ³³Næveginien i Kumwesæn rauvei pehe m kimiaha in i iæmæ rukrutæ ia neiai meiwaiu pehe. In rauvei pehe nîmiruien m nærmama ia tîprænæ i.”

³⁴tMîregi iræha hæni pen tukwe in mæ, “Iæmæ asori. Tikuvei pehe næveginien næha m kimaha ia næpin me.”

³⁵uMîregi lesu rîni pen tî niræha i mæ, “Iou næveginien sæ kauvehi nîmiruien iræ. Iærmama sæ rauvehe tukw iou nukumhæ trîpkahi mhæ in, nænæ iærmama sæ rani nîpærhienien ia nirak trîpkækwakwa mhæ mwi ia næpin riti. ³⁶vMætæ iakuvæni pehe raka tukumiaha i mæ kimiaha hiænætæ raka iou, mætæ hiæpkîni mhæ nîpærhienien ia nirak. ³⁷wNærmama me pam sæmæme Tata Kumwesæn

rauvei pehe miou tuhæuvehe tukw iou. Nænæ iærmama sæ ruvehe tukw iou tapkækoui irapw mhæ in ia næpin riti. ³⁸xIakani iamînhi iræ tî næri næ mæ iou iapkukrutæ mhæ ia neiai meiwaiu pehe mæ tako narimnari me sæ iou æpa iakokeikei, mætæ iakukrutæ ia neiai meiwaiu pehe mæ tako narimnari me læmæ sæ rînærhi pehe iou rokeikei. ³⁹yNænæ in i næri læmæ sæ rînærhi pehe iou rokeikei. Nærmama me pam sæmæme in ruvei pehe miou takæpwæh nætæ waiuen ia niræha riti, mætæ ia næpin sampam tako iræha pam hætui mwi ia nemhæien. ⁴⁰zNîpærhienien næri i in i Tata sæiou rokeikei. Nærmama me pam sæmæme hætæ Tîni, mhæni nîpærhienien iræ, tuhæuvehi nîmiruien rerin. Ia næpin sampam tako iræha hætui mwi ia nemhæien.”

⁴¹Mîregi nækur Isrel kammægkiari afafa minraha me, mamhæni æræha lesu tî næri næ mæ in rægkiari mîni iamînhi iræ mæ, “Iou næveginien sæ rukrutæ ia neiai meiwaiu pehe.” ⁴²aIræha hæni mæ, “Rosi lesu æpa næha tîni Josef uæ? Kitaha sæukuræn tata mine mama sævænhi. Ro iamînhi iræ ræfo in ramîni tækwækwuni minuæ ‘Iou iakimæukruutæ ia neiai meiwaiu pehe?’”

⁴³Mîregi lesu rîni pen tî niræha i mæ, “Tihæpwæh nægkiari afafaien m kimiaha me iamînhi iræ. ⁴⁴bIærmama riti riwæn ko ruvehe atukw tukw iou, mætæ Tata Kumwesæn sæ rînærhi pehe iou tramækeikei mîvi in ruvehe

^r6:30 Mat 16:1, Jon 2:18

^s6:31 Eks 16:14-15, Nam 11:7-9, Sam 78:24

^t6:34 Jon 4:15   ^u6:35 Jon 4:14, Jon 6:48-58   ^v6:36 Jon 20:29   ^w6:37 Jon 17:6-8, Mat 11:28   ^x6:38 Mat 26:39, Jon 4:34   ^y6:39 Jon 10:28-29, Jon 17:12   ^z6:40 Jon 11:24   ^a6:42 Mat 13:55   ^b6:44 Jon 6:65

tukw iou, nənə ia nəpɪn sampam tako in rətui mwi ia nemhəien. ^{45c}Kimərai pen ia nəkukuə me səvəi profet kupwən me mə, 'Irəha pam nə Kumwesən trahətən irəha.' Ro iamɪnhi irə nərmama me səməmə kamhətərig ia Tata Kumwesən mamhəuvehi nukurənien tuhəuvehe tukw iou. ^{46d}Nəgkiariien nəha nɪpwrən rɪpko mhə mə iərmama riti rɪnətə raka Tata Kumwesən, rekəm. Iərmama əpa sə ruku pen ia Kumwesən, in nə rɪnətə Tata Kumwesən. ^{47e}Iakani nɪpərhienien tukumiaha i. Iərmama sə rani nɪpərhienien ia nirak nɪmɪruien rerɪn rɪnarə raka irə. ^{48f}Iou nəveginien kauvehi nɪmɪruien irə. ⁴⁹Kaha me səkimiaha hənani nəveginien nəha mana fwe ia kwopun akwesakwes ikɪn, nənə mhemhə. ⁵⁰In i nəveginien sə rukrutə ia neiai meiwaiu pehe mə iərmama ko rəni nənə məpwəh nemhəien. ⁵¹Iou nəveginien sə ramɪru rukrutə ia neiai meiwaiu pehe. Trɪni mɪnuə iərmama riti rəni nəveginien i in trɪmɪru rerɪn. Nənə nəveginien sə takuvei pen mə nərmama ia tɪpɾənə i tuhəuvehi nɪmɪruien in i nɪpwrak."

⁵²Iesu rɪni nəgkiariien nəha, nənə nəkur Isrel me hənəməvisə mɪnrəha me, mhəni mə, "Iəmə nəha trəfo muvei pehe nɪpwrən m kitaha sani?"

⁵³Mɪregi Iesu rɪni pen tɪ nɪrəha i mə, "Iakani nɪpərhienien tukumiaha i. Kimiaha tihəməkeikei mhəni nɪpwrəi Iəmətɪ Iərmama, mhənɪmwi nɪten. Mə kimiaha hiəpwəh, nɪmɪruien riwən ia

kimiaha. ⁵⁴Iərmama sə raməni nɪpwrak mamənɪmwi nɪtek, nɪmɪruien rerɪn rɪnarə raka irə, nənə ia nəpɪn sampam iou tako in rətui mwi ia nemhəien. ⁵⁵Iakani iamɪnhi irə tɪ nəri nə mə nɪpwrak in nəveginien pərhien mɪne nɪtek in nənɪmwien pərhien. ⁵⁶Iərmama sə raməni nɪpwrak, mamənɪmwi nɪtek, rəpwit əknekin ia nɪrak iakəpwit əknekin irə. ^{57g}Tata Kumwesən sə rɪnərhi pehe iou iakuvehe in ramɪru. Iou iakuvehi nɪmɪruien ruku pen irə. Ia noien nəha rəmwhən a mwi iərmama sə kəkwməni in ia nɪpwrak mɪne nɪtek truvehi nɪmɪruien ruku pen ia nirak. ⁵⁸In i nəveginien sə rukrutə ia neiai meiwaiu pehe. Ropə ia mana nəha kaha kupwən me hənani, mhemhə. Iərmama sə raməni nəveginien i trɪmɪru rerɪn." ⁵⁹Iesu rɪni nəgkiariien me nəha ia nəkwai nɪmwəfwaki səvəi nəkur Isrel nəpɪn ramahətən nərmama me fwe Kapaneam.

Nərmama həpɪk həpwəh Iesu mhəvən kɪrkɪri

⁶⁰Nərmama kamhəkurirə ia Iesu həpɪk həregi nəgkiariien nəha hənɪ mə, "Nəgkiariien nəha riskai. Sin ko rətərig irə?"

⁶¹Mətə Iesu ruvəukurən atukw raka ia rerɪn mə nərmama me səvənhi rerɪnrəha rɪpkagien mhə tɪ nəgkiariien nəha, kamhəsɪwənəsɪwən tukwe. Ro pen in rɪni pen tɪ nɪrəha i mə, "Rəfo? Rosi nəgkiariien i ro kimiaha hiəmwei ia nahətətəien səkimiaha? ^{62h}Mə nəgkiariien nəha riskai tukumiaha, tihəfətərig irə

^c6:45 Aes 54:13   ^d6:46 Jon 1:18   ^e6:47 Jon 3:15-16

^f6:48 Jon 6:31,58   ^g6:57 Jon 15:4-5, 1Jon 3:24

^h6:62 Jon 3:13, Wok Me 1:9-11

mə hiətoni ləməti lərmama rutə mwi ia kwopun rīnamarə ikin kupwən? ⁶³iNənimwīn līkinan əpa rauvei pehe nīmīruien. Nīpwrai iərmama ko rīpko mhə nəri nəha. Nəgkīariien me i iakīmāni pehe tukumiaha i ho nənimwīn mhəuvei pehe nīmīruien. ⁶⁴Mətə kīmīaha nepwīn hiəpkīni mhə nīpərhienien ia nīrak.” (lesu rīni ianhi tī nəri nə mə ruvəukurən raka fwe kupwən nīsīmə nəha ia nīrəha tuhəpwəh nīniien nīpərhienien irə mīne sin nəha truvei pen in ia rəgi nərmama səməme haməmwəki in.) ⁶⁵kNənə lesu rarə mīni mwi mə, “Kīmīaha nepwīn hiəpkīni mhə nīpərhienien ia nīrak. Ro pen iakīmāni pehe tukumiaha i mə iərmama riti riwən ko ruvehe atukw tukw iou trīni mīnuə Tāta Kumwesən rīpkəsēni mhə in.”

⁶⁶Nəpīn lesu rīni pam nəgkīariien nəha nərmama me səvənhi həpīk həpwəh in mhərərig, mhəpwəh mwi nukurirāien in. ⁶⁷Ro pen lesu rīni pen tī səvənhi nərmama me twelef mə, “Kīmīaha mwi hiokeikei mə tihəpwəh iou mamhəuvən?”

⁶⁸Mīregi Saemon Pita rīni pen tukwe in mə, “lərimənu. Kīmaha tihəuvən tī sin? Ik əpa ikauvehi nəgkīariien sə rauvei pehe nīmīruien rerīn. ⁶⁹Kīmaha iahəuvəuvehe raka mhəni nīpərhienien ia nīram, mhəuvəukurən raka mə ik nə ləmə līkinan səvəi Kumwesən.”

⁷⁰Mīregi lesu rīni pen tī nīrəha i mə, “Kīmīaha i twelef nərmama me səiou, iakīnərpwi rəgik ia kīmīaha, mətə kīmīaha riti in iəremhə.” ⁷¹In raməgkīari ia Jutas tīni Saemon

Iskariot, tī nəri nə mə Jutas riti ia twelef nərmama səvəi lesu truvei pen lesu ia regi nərmama səməme haməmwəki in.

lesu revən ia nəveginien asori nəha nəkur Isrel kamho tənīmwə me irə

7^mKurirə irə lesu ramavən mamərkurau ia tənə Kalili, məpwəh nokeikeiien mə trevən ia tənə Jutia, tī nəri nə mə nəmə asori me səvəi nəkur Isrel kamhətui in mə tuhousi əpune. ²nIpaka tī nəveginien asori nəha səvəi nəkur Isrel nəghīn nə Nəveginien səvəi Tənīmwə Me. ³Ro pen piəvi lesu me hənī pen tukwe in mə, “Tikier ia kwopun i, mevən ia tənə Jutia, mə səim me nərmama me irəha mwi tuhətoni narimnari me i sə ikamo. ⁴Trīni mīnuə iərmama riti rokeikei mə nərmama tuhəukurən in, ko in rīpkərkwafə mhə narimnari me sə in ramo. Ikamo narimnari me i, ramasan mə iko ia nəmri nərmama pam ia tīprənə i pwəh hətə ik.” ⁵o(Piəvi lesu me hənī iamīnhi irə tī nəri nə mə irəha mwi həpkīni mhə nīpərhienien irə.)

⁶pRo pen lesu rīni pen tī nīrəha i mə, “Nəpīn səiou rīpkuvehe mhə ihi, mətə nəpīn səkīmīaha rauvehe ia nəpīn me. ⁷qNərmama ia tīprənə i ko həpkəmwəki mhə kīmīaha, mətə irəha kamhəmwəki iou, tī nəri nə mə iakaməgkīari ia nīrəha, mamīni mə noien me səvənraha hərəha. ⁸Ramasan mə kīmīaha hiəutə mhəuvən ia nəveginien asori. Mətə iou tapkevən mhə ia nəveginien asori nəha, tī nəri nə

ⁱ6:63 2Kor 3:6 ^j6:64 Jon 13:11 ^k6:65 Jon 6:44

^l6:69 Mat 14:33, 16:16, Mak 1:24, Jon 1:49 ^m7:1 Jon 5:18 ⁿ7:2 Lev 23:34 ^o7:5 Mat 13:55, Wok Me 1:14 ^p7:6 Jon 2:4 ^q7:7 Jon 15:18

mə nəpɪn səiɔu rɪpkuvehe mhə ihi.”
⁹Iesu rɪni pam nəgkiariien i, nənə mamə a ia tənə Kalili.

¹⁰Mətə nəpɪn piəvni me həuvəutə raka mhəuvavən ia nəveginien asori, in mwi rutə mevən, mɪpkavən irapw mhə mətə ravən afafa. ¹¹ʳNəmə asori me səvəi nəkur Isrel kamhətui in ia nəveginien asori, mamhəni mə, “In pəku?”

¹²Nənə nərmama kamhəsivən mamhəgkiari pik ia Iesu. Nepwɪn həni mə, “In iəmə amasan.” Nepwɪn mwi həni mə, “Rekəm. In rameikue ia nərmama.” ¹³^sMətə iərmama riti riwən rɪni irapw Iesu ia nəmri nərmama, tɪ nəri nə mə irəha həhekir nəmə asori me səvəi nəkur Isrel.

Iesu fwe ia nəveginien asori ramahatən nərmama me

¹⁴Nəpɪn nəha kamo nəveginien asori irə ruvehi nəfwakiiien riti. Ia kurkwai nəfwakiiien nəha Iesu rutə mevən ia nimwə səvəi Kumwesən, minamahatən nərmama me. ¹⁵^tRo iamɪnhi irə nəmə asori me səvəi nəkur Isrel həkərinari, mhəni mə, “Rəfo iəmə i rukurən amasan narimnari me i ia Nəkukue Ikinan mətə kɪpkahatən raka mhə in?”

¹⁶^uMiregi Iesu rɪni pen tɪ nirəha i mə, “Nəgkiariien i iakamahatən nərmama me irə rɪpko mhə nəgkiariien səiɔu, mətə nəgkiariien səvəi iəmə sə rɪnərhi pehe iou iakuvehe. ¹⁷ʳTrini minuə iərmama riti rokeikei mə tro nəkwai Kumwesən, in trətə sas nəgkiariien

i iakamahatən nərmama me irə mə ruku pen tɪ Kumwesən uə iakani irapw nəgkiariien atukw səiɔu. ¹⁸^vIərmama sə rani irapw nəgkiariien atukw səvənhi raməmwur mə nərmama tuhəuvehi utə nəghɪn. Mətə iərmama sə raməmwur mə nərmama tuhəuvehi utə nəghɪ iəmə sə rɪnərhi pehe in, in nəha iərmama sə rani nɪpərhiienien. Ia reri iərmama nəha neikuəien riwən. ¹⁹^wMoses rɪməuvei pehe Loa m kimiaha uə rekəm? Ouəh nɪpərhiienien, mətə kimiaha riti riwən ramesi pen Loa nəha. Rəfo hiaməmwur mə tihousi əpune iou?”

²⁰^xMiregi nərmama me həni mə, “Iəremhə riti ramarə ia niram! Sin raməmwur mə trousi əpune ik?”

²¹^yMiregi Iesu rɪni pen tɪ nirəha i mə, “Iakino nɪmtətien kuatia a kimiaha pam hiamərkərinari irə. ²²^zMoses rɪməni pen tukumiaha mə nəpɪn iəkunouhi riti iərman səkimiaha ruvehi nəpɪn səvənhi eit kuvehi ninhum min. Nənə tɪ loa nəha nəri auər a mə nəpɪn eit rəmak pen ia Sapat kimiaha tihaməuvehi ninhum m nəkwərhakwərha me səkimiaha. (Nɪpərhiienien rɪpko mhə Moses rɪməkupwən mo noien nəha, mətə kaha kupwən me haməkupwən mho.) ²³^aMə kimiaha hiaməuvehi ninhum m iəkunouhi ia Sapat kamo hiərui loa səvəi Moses, rəfo niemaha raməpi kimiaha tɪ nəri nə mə ia Sapat iakino iərman riti nɪpwrən me pam ruvehe məsanɪn?”

^r7:11 Jon 11:56   ^s7:13 Jon 9:22, 12:42, Jon 19:38, 20:19

^t7:15 Mat 13:54, Luk 2:47   ^u7:16 Jon 12:49, 14:10

^v7:18 Jon 5:44, 8:50   ^w7:19 Wok Me 7:53, Rom 2:21-24

^x7:20 Jon 8:48,52, Jon 10:20   ^y7:21 Jon 5:16

^z7:22 Lev 12:3, Jen 17:9-13   ^a7:23 Jon 5:8-10,16

²⁴^bKimiaha tihəpwəh nəkirien nari ia noien i sə hiamətoni əpa, mətə tihaməkeikei mhəkiri nari ia noien sə ratukwatukw.”

**Iesu in Kristo sə
Kumwesən rīmāni mə
trərhi pehe i uə rekəm?**

²⁵^cRo iamīnhi irə nəkur Jerusalem me nepwīn həni mə, “Rosi iəmə i in i nəmə asori me kamhəmwur mə tuhousi əpune uə? ²⁶Hətoni ro in raməgkiari ia nəmri nərmama me pam, mətə irəha həpkinise mhə in. Rosi nəmə asori me həukurən pərhien mə iəmə i in Kristo uə? ²⁷^dMətə kitaha səukurən kwopun sə iəmə i ruku pen ikin. Nəpīn iəmə nəha Kristo trier pehe, iərmama riti tripkukurən mhə kwopun ruku pen ikin.”

²⁸^eRo iamīnhi irə nəpīn Iesu ramahatən nərmama ia nimwə səvəi Kumwesən, in rəkwein əpwəmwis, mīni mə, “Rerīmiaha ramrhi mə hiəukurən iou, mhəukurən mwi kwopun iakuku pen ikin, mətə kimiaha hiəreirei. Iou iapkuvehe mhə ia nətərigien atukw səiou. Iəmə sə rīnərhi pehe iou iakuvehe in pərhien. Kimiaha hiəreirei in. ²⁹Iou iakukurən in, ti nəri nə mə iakuku pen irə, nənə in rərhi pehe iou iakuvehe.”

³⁰^fRo iamīnhi irə nəmə asori me kamhəmwur mə tuhəkwətəmhirī Iesu, mətə iərmama riti riwən rəkwtəmhirī in ti nəri nə mə nəpīn səvənhi rīpkuvehe mhə ihi. ³¹^gMətə nərmama həpik ia kwopun

nəha həni nīpərhienien ia Iesu, mamhəni mə, “Nəpīn iəmə nəha Kristo trier pehe, in trəpwəh noien nīmtətien me rīpik mwi məpi raka səməme iəmə i rīno.”

³²Farisi me həregi nərmama me kamhəsiwən mamhəni narimnari me i ia Iesu. Ro pen irəha mīne pris asori me hərhi pen iotukwininari me nepwīn həuvən mə tuhəkwətəmhirī in.

³³^hIa nəpīn nəha Iesu rīni mə, “Takarə nəpīn ouihi a kitaha m kimiaha nənə mevən ti iəmə sə rīnərhi pehe iou iakuvehe. ³⁴ⁱKimiaha tihətui iou, mhəpwəh nətoniien iou, ti nəri nə mə kwopun takarə ikin ko kimiaha hiəpkəuvən mhə ikin.”

³⁵Ro iamīnhi irə nəmə asori me səvəi nəkur Isrel həgkiari mīnraha me, mamhəni mə, “In nəha təkwtəkwuni iəmə i trevən pəku səpwəh nətoniien in? Rosi trevən ia tənəmtənə me ia kwopun me nəha nəkur Isrel kamharə ikin irəha nəkur Kris, mahatən nəkur Kris uə? ³⁶In rīni iamīnhi irə mə, ‘Kimiaha tihətui iou, mhəpwəh nətoniien iou. Kwopun takarə ikin ko kimiaha hiəpkəuvən mhə ikin.’ ?Nəgkiariien nəha nīpwran rəfo irə?”

³⁷^jNəpīn sampam səvəi nəveginien asori nəha, in nə nəpīn sə rasori ia nəpīn me nepwīn, Iesu riskəmter, məkwein əpwəmwis, mīni mə, “Trīni mīnuə kimiaha riti rəkwakwa, uvehe tukw iou, mənīmwi. ³⁸^kIərmama sə rani nīpərhienien ia nirak, Nəkukuə Ikinan ruvəni raka iamīnhi irə

^b**7:24** Lev 19:15, Aes 11:3-4, Jon 8:15   ^c**7:25** Jon 5:18

^d**7:27** Jon 7:41, 9:29   ^e**7:28** Mat 11:27, Jon 8:55   ^f**7:30** Jon 7:44, 8:20, Jon 13:1   ^g**7:31** Jon 2:23, 8:30, Jon 10:42, 11:45, Jon 12:11,42

^h**7:33** Jon 13:33   ⁱ**7:34** Jon 8:21, 13:36, Jon 17:24

^j**7:37** Lev 23:36, Aes 55:1, Jon 4:10,14   ^k**7:38** Aes 58:11, Sek 14:8

mīnuə nui sə rauvei pen nīmīruien trier fwe ia rerin maiu rəmwhen ia nui aris me.”³⁹ Iesu rini nægkiariien i mamægkiari ia Nənimwīn Ikinan. In i Nənimwīn sə nərmama səməme kəmhəni nīpərhienien ia Iesu tuhəuvehi. Mətə ia nəpīn nəha kəpwəh ihi nuvei penien Nənimwīn nəha mīnraha, tī nəri nə mə kīpkuvehi utə mhə ihi Iesu rīrərig pen fwe ia neiai.

⁴⁰mNəpīn irəha hərəgi nægkiariien me nəha, nərmama nepwīn həni mə, “Nīpərhienien iəmə i in profet nəha kīməni mə truvehē.”

⁴¹nNepwīn həni mə, “In i Kristo.” Mətə nepwīn həni mə, “Rekəm. Iəmə nəha Kristo trīpkuku pen mhə ia tənə Kalili.”⁴² oNəkukuə Ikinan rini mə Kristo truku pen ia kwənək-wus səvəi Kig Təvit. In trətui ia Petlehem, rukwənu səvəi Kig Təvit ia tənə Jutia.”⁴³ pRo iamīnhi irə nərmama me nəha həuai irəha me tī Iesu.⁴⁴ qNepwīn hokeikei mə tuhəkwtəmhirī in, mətə iərmama riti riwən rəkwtəmhirī.

**Nəmə asori me səvəi
nəkur Isrel həkīni mhə
nīpərhienien ia Iesu**

⁴⁵rIa nəpīn nəha iotukwininari me nəha hərərig mhəuvehe tī pris asori me mīne Farisi me, nənə nəmə asori me i hərəs pen irəha i mə, “Rəfo kīmīaha hiəpwəh nuvehien Iesu mhəuvehi mhəuvehe?”

⁴⁶sMīregi iotukwininari me həni mə, “Kīmaha iahəpkregi raka mhə

iərmama riti ramægkiari rəmwhen ia iəmə nəha.”

⁴⁷Mīregi Farisi me həni pen tī nīrəha i mə, “Rosi in reikuə ia kīmīaha, mo kīmīaha mwi hiəruēi uə? ⁴⁸tRəfo? Kīmīaha hiətoni iəmə asori riti səkitaha uə Farisi riti rini nīpərhienien irə? Rekəm! ⁴⁹Mətə nərmama me nəha səməme kəmhəkurirə in hərəirei Loa səvəi Moses. Ro pen Kumwesən raməkwein ərəha ia nīrəha.”

⁵⁰uNikotimas, iəmə sə rīmavən mətə Iesu fwe kupwən, in riti ia Farisi me i. In rini pen tī nīrəha i mə, ⁵¹v“Loa səkitaha raməfni irə? Ko kītaha səkiri iərmama riti mə noien səvənhi rərha mətə səpkukupwən mhə mhəregi nægkiariien səvənhi, mhətui nəfe noien in ramo?”

⁵²wMīregi irəha həni mə, “Rosi ik mwi ik iəmə Kalili uə? Əvsini Nəkukuə Ikinan mətōni ro mə profet riti trīpkutə mhə fwe tənə Kalili.”

⁵³Nərmama havən kirkiri, mamhəuvən fwe imwənraha me.

8 ^xMətə Iesu revən ia Təkuər Olif.

**Pran sə ramo əpnəpen nari
irau iərman riti rīpko
mhə iərman səvənhi**

²Kini rakwakwi irə, ia nəpnəpīn in rīrərig mevən ia nīmwə səvəi Kumwesən. Nərmama me pam həuvehe tukwe, nənə in rəkure, mīnamahatən irəha. ³Ia nəpīn nəha nahatən me səvəi Loa mīne Farisi me həuvehi pran riti sə kətə pui in ramo əpnəpen nari irau iərman riti rīpko mhə səvənhi.

l7:39 Jon 16:7, 20:22, Wok Me 2:4 **m7:40** Jon 6:14

n7:41 Jon 1:46, 4:29 **o7:42** Sam 89:3-4, Maeka 5:2, Mat 2:5-6

p7:43 Jon 9:16 **q7:44** Jon 7:30 **r7:45** Jon 7:32 **s7:46** Mak 1:22

t7:48 Jon 12:42 **u7:50** Jon 3:1-2 **v7:51** Dut 1:16

w7:52 Jon 7:41-42 **x8:1** Luk 21:37

Iræha hæuvehi mhæuvehe mhærpwi irapw in ia næmri nærmama me pam, ⁴nænæ mhæni pen tî lesu i mæ, "lahatæn. Kætæ pui præn i ramo ænnapen nari irau iærman riti ripko mhæ sævæhi. ⁵Yla Loa sækitaha Moses rimæni minuæ kitaha tsamækeikei mhækwi æpune nîpran me sæmæme kamho iamînhi iræ. Mætæ ik mæ tso næfe ia pran i?" ⁶ZIræha hæni nægkiariien næha mæ tuhæregi mæ lesu træfni iræ. Hokeikei mæ in træfwækour ia nægkiariien sævæhi, nænæ iræha hæukuræn nini æræhæien in tukwe.

Mætæ lesu rærpæsuk minamrai pen nækukuæ ia tîprænæ ia nukwai rægîn. ⁷aMætæ iræha kamhæmwur a mamhæres in. Ro iamînhi iræ in riskæmter, minî pen tî niræha i mæ, "Sin ia kimiaha næræhæien sævæhi riwæn? Pwæh in rukupwæn mæranki pen kæruterei ia præn i." ⁸Nænæ in rærpæsuk mwi minamrai nækukuæ ia tîprænæ ia nækwai rægîn.

⁹bNænæ næpîn iræha hæregi nægkiariien næha, havæn mamhæuvæn kuatia kuatia. Nærgharæ me hækupwæn ntæmaruæ me hækuriræ, mhæpwæh lesu æpa mine præn næha ramærer. ¹⁰lesu riskæmter, minî pen tî præn i mæ, "Præn i. Iræha isæ? Riti ripkini mhæ mæ tikemhæ?"

¹¹cMîregi præn i rîni mæ, "Rekæm, iæmæ asori. Riti ripkini mhæ."

Mîregi lesu rîni mæ, "Iou mwi iakæpwæh niniien mæ tikemhæ, mætæ tiko mamevæn mæpwæh næræhæien."

lesu in nukuraanien sæ ramæhiæpwîn nærmama ia tîprænæ

¹²dIesu rægkiari mwi m Farisi me minî mæ, "Iou nukuraanien sæ ramæhiæpwîn nærmama ia tîprænæ i. lærmama sæ rakuriræ iou træpwæh navænien ia næpitævien, mætæ trættoni nukuraanien sæ kauvehi nimiruien iræ."

¹³Mîregi Farisi me hæni pen tî lesu i mæ, "Ikamærer irapw mamægkiari atukw ia niram iamînhi iræ, mætæ nîpæri nægkiariien sæim riwæn tukw ik, ro pen nægkiariien sæim ko kîp-kîni mhæ nîpærhienien iræ!"

¹⁴eMîregi lesu rîni pen tî niræha i mæ, "Pærhien iakamærer irapw mamægkiari atukw ia nirak, mætæ nægkiariien sæiou ko kîni nîpærhienien iræ, tî næri næ mæ iakukuræn kwopun iakuku pen ikin mine kwopun iakamevæn ikin. Mætæ kimiaha hiæreirei kwopun iakuku pen ikin uæ kwopun iakamevæn ikin. ¹⁵fKimiaha hiamækiri nari ia nætærîgien sævæi iærmama a, mætæ iou iapkækiri mhæ iærmama riti. ¹⁶gMætæ trîni minuæ iakækiri iærmama riti, nækiriien sæiou ro nîpærhienien tî næri næ mæ ripko mhæ iou æpa iakamækiri in, mætæ iou mine Tata sæ rînærhi pehe iou iakuvehe. ¹⁷hHiæukuræn nægkiariien i kimærai pen ia Loa sækimiaha rîni iamînhi iræ mæ, 'Iærmama kærû krouærer irapw rouni nægkiariien kuatia tukîni nîpærhienien iræ.' ¹⁸iTækwækwuni næha iou mine Tata

y8:5 Lev 20:10, Dut 22:22-24   **z8:6** Mat 22:15   **a8:7** Dut 17:7

b8:9 Mat 22:22   **c8:11** Jon 5:14

d8:12 Aes 49:6, Jon 1:4-9, 9:5, Jon 12:46

e8:14 Jon 5:31-32, Jon 7:28, 9:29   **f8:15** Jon 7:24, 12:47

g8:16 Jon 5:30, 8:29   **h8:17** Dut 17:6, 19:15   **i8:18** 1Jon 5:9

Kumwesən sə rinərhi pehe iou iakuvehe kimrau iarouərer irapw rouəgkiari ia nirak rouni nəgkiariien kuatia.”

¹⁹JMiregi irəha həni pen t̄i lesu i mə, “Səim isə Tata?”

Miregi lesu rini mə, “Kimiaha hiəuvəreirei iou, mhəuvəreirei mwi Tata səiou. Kamo hiəpkukurən iou, ko hiəukurən mwi Tata səiou.”

²⁰klesu riməni nəgkiariien me i nəp̄in in ramahatən nərmama fwe ia nimwə səvəi Kumwesən ia kwopun kamerukw pen mane səvəi nəfwakiiien ikin, mətə iərmama riti rəpwəh nəkwətəmhiriiien in t̄i nəri nə mə nəp̄in səvənhi tukəkwtəmhiri in irə r̄ipkuvehe mhə ihi.

²¹lRo iam̄inhi irə lesu rini pen mwi t̄i nirəha i mə, “lou takəpwəh kimiaha mamevən. Kimiaha tihətui iou mhemhə kimiaha noien ərəha me səkimiaha. Kimiaha tihəpkəuvən mhə ia kwopun nəha iakamevən ikin.”

²²mRo iam̄inhi irə nəmə asori me səvəi nəkur Isrel həni mə, “Nəgkiariien nəha in rani mə kwopun nəha ramevən ikin, kitaha tsəpkəuvən mhə ikin, n̄ipwran rəfo irə? Rosi in trousi əpune atukw a in uə?”

²³nMiregi lesu rini pen t̄i nirəha i mə, “Kimiaha imwəmiaha inhəripw. lou imwak irənhə. Kimiaha nərmama səvəi t̄iprənə i. lou r̄ipko mhə iou iərmama səvəi t̄iprənə i. ²⁴Iakuvəni raka tukumiaha i mə kimiaha tihemhə kimiaha noien ərəha me səkimiaha. Iakiməni iam̄inha irə t̄i nəri nə kimiaha tihaməkeikei mhəni n̄ipərhiien ia nirak mə iou i in i.

Mə hiəpwəh tihemhə kimiaha noien ərəha me səkimiaha.”

²⁵Miregi irəha həres pen in mə, “Ik sin nə?”

Miregi lesu rini pen t̄i nirəha i mə, “lou iərmama i iakani pehe tukumi-aha i fwe kupwən meste pehe ipwet. ²⁶oSəiou me nəgkiariien me r̄ip̄ik iakukurən niniiien ia kimiaha. Narimnari me r̄ip̄ik hiəno iakukurən nəkiriien mə hərəha. Mətə ləmə sə rinərhi pehe iou iakuvehe nəgkiariien səvənhi ro n̄ipərhiien, nənə iou iakani irapw t̄i nərmama ia t̄iprənə i nəfe nəgkiariien iakregi in riməni pehe tukw iou i.”

²⁷Mətə irəha həreirei mə lesu raməgkiari ia Tata Kumwesən.

²⁸pRo iam̄inhi irə lesu rini pen t̄i nirəha i mə, “Nəp̄in kimiaha tihəuvehi utə raka iou, ləməti lərmama, tihəukurən mə iou i in i. Kimiaha tihəukurən mwi mə iapko əpa raka mhə nari riti, mətə iakəgkiari mamesi pen a nəfe Tata Kumwesən rahatən iou irə. ²⁹qIəmə sə rinərhi pehe iou iakuvehe in ramarə kimrau min. In r̄ipkəpwəh mhə iou iakamavən əpa, t̄i nəri nə mə nəp̄in me pam iakamo narimnari me səməme rər̄in ramagien tukwe.” ³⁰rNəp̄in lesu rani nəgkiariien me nəha nərmama həp̄ik həni n̄ipərhiien irə.

N̄ipwnəti Epraham me

³¹Ro iam̄inhi irə lesu rini pen t̄i nəkur Isrel me i səməme həni n̄ipərhiien irə mə, “Tr̄ini minue kimiaha hiamr̄ip̄in mamho nəgkiariien səiou, kimiaha atukwatukw nə nərmama me səiou. ³²Nənə kimi-

j8:19 Jon 14:7   k8:20 Jon 7:30   l8:21 Jon 7:34,36, Jon 13:33

m8:22 Jon 7:35   n8:23 Jon 3:31   o8:26 Jon 7:28, 12:49

p8:28 Jon 3:14, 5:19   q8:29 Jon 8:16, 16:32   r8:30 Jon 7:31

aha tihæukuræn nægkiariien sê ro nîpêrhienien, nægkiariien pêrhien i trîfi nari ia kîmiaha.”

³³ ^sMîregi irêha hêni pen tî lesu i mæ, “Kîmaha kwênækwus me sêvæi Epraham. Iærmama riti rîpko raka mhæ slef ia kîmaha. Rêfo ikîni nægkiariien i mæ nægkiariien pêrhien trîfi nari ia kîmaha?”

³⁴ ^tMîregi lesu rîni pen tî nirêha i mæ, “Iakani nîpêrhienien tukumi-aha i iærmama sê ramo noien êrêha, noien êrêha sêvêhi ramêrimænu irê mamoslef irê. ³⁵ Slef riti in ko rêpwêh narê rerîniên ia nêkwai nîmwæ sêvæi iæmæ asori sêvêhi, mætê tîni êpa rukuræn narê rerîniên ikîni. ³⁶ Ro iamînhî irê trîni mînuæ Tîni Kumwesæn rîfi nari ia kîmiaha, in trîfi pêrhien nari ia kîmiaha. ³⁷ ^uIakukuræn mæ kîmiaha kwênæk- wus me sêvæi Epraham, mætê hi- amêmwur mæ tihousi êpune iou tî nêri nê mæ kîmiaha hiêpwêh nokeikeiien mæ tihêregi nægkiariien sêiou. ³⁸ Iou iakamægkiari ia nêfe iakinêtoni kîmrau Tata sêiou, mætê kîmiaha hîamo nêfe hîamregi tata sêkîmiaha rîmæni pehe tukumi-aha.”

³⁹ ^vMîregi irêha hêni pen tî lesu i mæ, “Sêkîmaha tata Epraham.”

Mîregi lesu rîni pen tî nirêha i mæ, “Trîni mînuæ kîmiaha nîpwnêti Epra- ham pêrhien me, tihamo nêfe noien in rînamo fwe kupwên. ⁴⁰ Iou i iæmæ sê iakani irapw tukumi-aha nægkiari- ien pêrhien sê iakregi ruku pen tî Kumwesæn. Mætê tækwtækwuni kîmi- aha hîamêmwur mæ tihousi êpune iou. Epraham rîpko mhæ noien i.

⁴¹ ^wKîmiaha hîamo a nêfe noien tata sêkîmiaha rîno.”

Mîregi irêha hêni pen tî lesu i mæ, “Rîpko mhæ kîmaha iækun iærmwîn me. Kumwesæn in êpa tata sêkîmaha.”

Nîpwnêti Setan me

⁴² ^xMîregi lesu rîni pen tî nirêha i mæ, “Trîni mînuæ Kumwesæn in tata pêrhien sêkîmiaha, kîmiaha ti- hokeikei iou tî nêri nê mæ iou iakuku pen irê muvehe ia kwopun i. Iap- kuvehe mhæ ia nêtêrigien atukw sêiou, mætê in rînêrhi pehe iou iaku- vehe. ⁴³ ^yRêfo kîmiaha hiêreirei nîp- wrai nægkiariien i iakani? Hiêreirei tî nêri nê mæ kîmiaha hiêpkokeikei anan mhæ mæ tihêtêrig ia nægkiari- ien sêiou. ⁴⁴ Kîmiaha nîpwnêti Se- tan me. Hiokeikei mæ tihamo a nêkwai tata sêkîmiaha. Fwe kup- wên muvehe meste pehe ipwet mîne in iærmama sê ramousi êpune nêrmama. In ramêmwêki nîpêrhie- nien tî nêri nê mæ nîpêrhienien riwên irê. Nêpîn in rameikuæ, in ramesi pen a noien sêvêhi, tî nêri nê mæ in iærmama sêvæi neikuæien, in nukune neikuæien me pam. ⁴⁵ Mætê iou iakani a nægkiari- ien pêrhien ro pen kîmiaha hiêp- kini mhæ nîpêrhienien ia nirak. ⁴⁶ ^zSin ia kîmiaha rukuræn no puïen noien êrêha riti iakîno? Trîni mînuæ iakani a nægkiariien pêrhien me rêfo kîmiaha hiêpkîni mhæ nîpêrhie- nien ia nirak? ⁴⁷ ^aIærmama sê ruku pen ia Kumwesæn, in ramêtêrig ia nægkiariien sêvæi Kumwesæn. Mætê kîmiaha hiêpkuku pen mhæ ia

^{8:33} Mat 3:9   ^{8:34} Rom 6:16,20, 2Pit 2:19   ^{8:37} Jon 5:18

^{8:39} Mat 3:9   ^{8:41} Dut 32:6, Aes 63:16, 64:8

^{8:42} 1Jon 5:1, Jon 16:28   ^{8:43} Rom 8:7, 1Jon 3:8

^{8:46} 2Kor 5:21, 1Pit 2:22, 1Jon 3:5   ^{8:47} Jon 18:37, 1Jon 4:6

Kumwesən ro pen hiəpkətərig mhə nəgkiariien səvənhi.”

Epraham rīpkətui pehe mhə ihi mətə lesu rīnarə raka

^{48b}Mīregi nəkur Isrel həni pen tukwe in mə, “Kīmaha iahaməni atukwatukw ik iəmə Sameria iəremhə ramarə ia niram uə rekəm?”

⁴⁹Mīregi lesu rini mə, “Iəremhə riwən ia nirak. Iou iakamsiai tata səiou, mətə kīmiaha hiəpkisiai mhə iou. ^{50c}Iou iapkəmwur mhə mə nərmama tuhəuvehi utə nəghik. Riti nəha ikin in raməmwur tukwe. In ləmə sə raməkiri nərmama. ^{51d}Iakani nīpərhienien tukumiaha i. Iərmama sə ramo nəgkiariien səiou tīpkemhə mhə ia nəpīn riti.”

⁵²Mīregi nəkur Isrel həni pen tukwe in mə, “Təkwtəkwuni nəha kīmaha iahəukurən mə iəremhə riti ramarə ia niram! Epraham ruvəmhə, profet me həuvəmhə mwi, mətə ik ikani mə iərmama sə ramo nəgkiariien səim tīpkemhə mhə ia nəpīn riti. ^{53e}Rəfo? Ik ikasori məpi raka tata səkitaha Epraham fwe ruvəmhə raka? Profet kupwən me irəha mwi həuvəmhə raka! Ikuə ik nəfe iərmama?”

⁵⁴Mīregi lesu rini pen tī nirəha i mə, “Trīni mīnuə iakuvehi utə atukw a iou nisaiien sə kuvei pehe miou ro nəri auər a i. Mətə Tata səiou in nə ləmə sə rauvehi utə iou. Kīmaha hiaməkwein in mə Kumwesən səkīmiaha, ^{55f}mətə kīmiaha hiəvəreirei in. Iou iakukurən in. Trīni

mīnuə iakīni mə iakreirei in, iou iəmə iakameikuə rəmwhen ia kīmīaha. Mətə iou iakukurən in, mamo nəgkiariien səvənhi. ⁵⁶Tata səkīmīaha Epraham rīnagian pīk nəpīn rīməregi mə trətōni nəpīn sə takuvehe irə. In rətōni nənə rerīn ragien.”

⁵⁷Mīregi nəmə asori me səvəi nəkur Isrel həni pen tukwe in mə, “Nuk səim rīpkeste mhə ihi fifti! Ikəfo mətōni Epraham?”

^{58g}Mīregi lesu rini pen tī nirəha i mə, “Iakani nīpərhienien tukumiaha i nəpīn Epraham rīpkətui pehe mhə ihi, iou iakīnarə raka.” ^{59h}Iesu rini nəgkiariien nəha ro pen irəha həpeki kəruətəreirei me mə tuhəkwi in irə, mətə lesu rəkəwafə mier ia nimwə səvəi Kumwesən mamevən.

Iesu romasan iərmama riti nənimen rīfwə

9 Nəpīn riti lesu rukurau mətōni iərmama riti nəpīn rīnətui pehe irə nənimen rīfwə. ²ⁱNənə nərmama me səvəi lesu həres pen lesu i mə, “Iahatən. Sin rīno nərəhaien ro iəmə i rīnətui pehe nənimen rīfwə, in uə səvənhi tata mīne mama?”

^{3j}Mīregi lesu rini mə, “Rīpko mhə nərəhaien səvəi iəmə i uə nərəhaien səvəi tata mīne mama səvənhi, mətə in rīnətui pehe nənimen rīfwə mə Kumwesən rukurən noien nərmama hətōni nīskaiien səvənhi nəpīn tromasan in. ^{4k}Nəpīn ia ran kitaha tsaməkeikei mho wok me səvəi ləmə sə rīnərhi pehe iou iakuvehe. Nəpītəvien rauvehe. Iər-

^b8:48 Mak 3:21-22, Jon 7:20   ^c8:50 Jon 5:41

^d8:51 Jon 5:24, Jon 6:40,47   ^e8:53 Jon 4:12   ^f8:55 Jon 7:28-29

^g8:58 Jon 1:1   ^h8:59 Jon 10:31

ⁱ9:2 Eks 20:5, Esik 18:20, Luk 13:2,4   ^j9:3 Jon 11:4

^k9:4 Jon 5:17,20, Jon 11:9, 12:35

mama riti ko ripko mhə wok ia nəpɪn nəha. ⁵Nəpɪn iakamarə ia tɪprənə, iou nukuraanien sə raməhiəpwɪn nərmama ia tɪprənə.”

⁶m̄Iesu rɪni pam nəgkiariien me nəha, mərgəvəsi tɪprənə, mo nəmtɪgei ia nisəkwan, nənə muvehi nəmtɪgei nəha, mahakwi pen ia nəmri iəmə nəha, ⁷n̄m̄ini pen tukwe in mə, “Evən ia nui Saeloam, maikuas raka nəmtɪgei ia nənimem.” Nəhag nəha Saeloam nɪpwrən mə “Kərhi pen.” Ro pen iəmə nəha revən, maikuas raka nəmtɪgei ia nənimen, mɪrərig muvehe mamətə nari.

⁸Nənə nəkur imwəni me m̄ine səməme hənətoni in ramase mane fwe kupwən kamhəni mə, “Rosi iəmə nəha in nəha fwe kupwən raməkure mamase mane uə rekəm?”

⁹Irəha nəpwɪn kamhəni mə, “Kwa in nə!”

Mətə nəpwɪn həni mə, “Rekəm. Ripko mhə in, mətə iərmama riti rəmwhen irə.”

Mətə iəmə nəha rɪni mə, “Kwa iou i iəmə nəha hiaməni!”

¹⁰Ro pen irəha həni pen tukwe in mə, “Kinəfo irə nənimem rətui?”

¹¹M̄iregi iəmə nəha rɪni mə, “Iəmə nəha nəghɪn nə lesu ro nəmtɪgei, mahakwi pehe ia nənimək, m̄ini pehe tukw iou i mə, ‘Evən ia nui Saeloam, maikuas raka nəmtɪgei ia nənimem.’ Ro pen iakevən maikuas raka, nənə mətə nari.”

¹²M̄iregi irəha həni pen tukwe in mə, “Iəmə nəha in pəku?”

M̄iregi iəmə nəha rɪni mə, “Iakreirei.”

Farisi me həres iəmə nəha mə kinəfo irə nənimen rɪnamasan

¹³Irəha həiri iəmə nəha fwe kupwən nənimen rɪfwə mhəuvən tɪ Farisi me. ¹⁴°(Sapat riti nəha lesu rino nəmtɪgei mo nəmri iərmama nəha rətui.) ¹⁵Ro iamɪnhi irə Farisi me kənamhəres pen mwi iəmə nəha mə, “Ikinəfo mətə nari?”

M̄iregi in rɪni pen tɪ nɪrəha i mə, “In rahakwi pehe nəmtɪgei ia nənimək, iakaikuas raka irə, nənə təkwtək-wuni iakətə nari.”

¹⁶p̄M̄iregi Farisi me nəpwɪn kamhəgkiari ia lesu, mamhəni mə, “Iəmə i ripko mhə Kumwesən rərhi pehe in tɪ nəri nə mə in rɪpkisiai mhə Sapat.” Mətə Farisi me nəpwɪn mwi kamhəni mə, “Rəfo? Ko iəmə ərəha riti ro nɪmtətien me iamɪnhi? Rekəm!” Nənə irəha həuai irəha me tɪ nəgkiariien nəha.

¹⁷°Ro iamɪnhi irə irəha həni pen mwi tɪ iəmə nəha nənimen rɪfwə fwe kupwən mə, “Ikaməfni irə ia iəmə nəha rino nənimem rətui? In nəfe iərmama?”

M̄iregi iəmə nəha rɪni mə, “In profet riti.”

¹⁸Nəmə asori me səvəi nəkur Isrel həpwəh nokeikeiien mə tuhəni nɪpərhiien ia iəmə nəha mə fwe kupwən nənimen rɪfwə, mətə təkwtək-wuni nəha ramətə nari. Ro pen həkwein tata m̄ine mama səvənhi, ¹⁹mhəres pen irau i mə, “Rəfo? In i tɪnɪmirau? Ko kɪmirau irouni mə nɪpərhiien nəpɪn rɪnətui pehe irə nənimen rɪfwə? Nənə mə ro nɪpərhiien rəfo in ramətə nari təkwtək-wuni?”

^l9:5 Mat 5:14, Jon 8:12   ^m9:6 Mak 8:23   ⁿ9:7 2King 5:10

^o9:14 Luk 13:14   ^p9:16 Jon 3:2, 7:43, Jon 9:31-33   ^q9:17 Jon 4:19

²⁰ Miregi tata mine mama sævənhi krouni mə, “Kimrau iaroukurən mə tinimrau i. Iaroukurən mwi mə nəp̄in r̄inətui pehe irə nənimen r̄ifwə.

²¹ Mətə təkwtəkwuni in ramətə nari kimrau iarouirei mə rəfo irə. Iarouirei mwi mə sin rino nənimen rətui. Ramasan mə kimiaha hiəres pen in i. In ruvəpwinari raka. Pwəh in rini nəgkiariien sævənhi.”

²² r(Tata mine mama sævənhi krouni nəgkiariien me nəha t̄i nəri nə mə krouhek̄ir nəmə asori me sāvəi nəkur Isrel. Irəha hənərai sun raka minuə iərmama sə tr̄ini irapw mə lesu in Kristo, tuhəkoui irapw in, mhəpwəh nəsənien mwi in ruvnimwə pehe ia nimwəfwaki sævənraha.) ²³ Nəri nəha ro irau krouni ianhi mə, “In ruvəpwinari raka. Ramasan mə kimiaha hiəres pen in i.”

²⁴ sRo iam̄inhi irə irəha həkwein pen mwi iəmə nəha fwe kupwən nənimen r̄ifwə nənə mhəni pen tukwe in mə, “Tikuvehi utə nəghi Kumwesən, m̄ini n̄ipərhiēnien. Kimaha iahəukurən mə iəmə i in iəmə ərəha.”

²⁵ Miregi in rini mə, “lou iakreirei mə iəmə nəha in iəmə ərəha uə rekəm. Mətə nəri kuatia iou iakukurən. Kupwən nənimek r̄ifwə, mətə təkwtəkwuni nəha iakamətə nari.”

²⁶ Miregi irəha həni pen tukwe in mə, “In rino nəfe ia niram? Məfo irə mo nənimem rətui?”

²⁷ Miregi in rini mə, “Iakuvəni pehe raka tukumiaha i, mətə kimiaha hiəp̄kregi mhə. Rəfo hiokeikei mə tihəregi mwi? Rosi kimiaha mwi

hiokeikei mə tihəuvehe mho kimiaha nərmama me sævənhi uə?”

²⁸ Miregi irəha həni ərəha iəmə nəha, mhəni mə, “Ik iərmama riti sævənhi, mətə kimaha nərmama me sāvəi Moses. ²⁹ tKimaha iahəukurən mə Kumwesən r̄inəgkiari m Moses, mətə iəmə i kimaha iahəreirei mə in ruku pəku.”

³⁰ Miregi iəmə nəha rini mə, “Kwa nəri i ro nari riti. Kimiaha hiəreirei mə iəmə i ruku pəku, mətə in rino nənimek rətui. ³¹ uKitaha səukurən mə Kumwesən r̄ip̄kregi mhə nəfwakiiēn me sāvəi nəkur ərəha me, mətə tr̄ini minuə iərmama riti ramsiai Kumwesən, mamō nəkwān, Kumwesən ramregi nəfwakiiēn me sævənhi. ³² Fwe kupwən k̄ino t̄iprənə meste pehe ipwet k̄ip̄kregi raka mhə mə iərmama riti ro nəmri iərmama sə nənimen r̄ifwə rətui. ³³ vMə iəmə i r̄ip̄kuku pen mhə t̄i Kumwesən in ko r̄ip̄ko mhə nari riti.”

³⁴ wMiregi irəha həni pen tukwe in mə, “Kwa ik iəmə ərəha fwe nəp̄in ikinətui pehe irə meste pehe ipwet. Ikuə tikəfo? Tikahatən kimaha uə?” Nənə irəha həkoui irapw in ia nimwəfwaki, mhəpwəh nəsənien mwi in ruvnimwə pehe.

lesu ruvehe ia t̄iprənə i mə truai nərmama

³⁵ K̄ini pen t̄i lesu i mə irəha həkoui irapw iəmə nəha iam̄inhi. Ro pen in revən mətui iəmə nəha, mətōni, m̄ini pen tukwe in mə, “Ik̄ini n̄ipərhiēnien ia ləmət̄i lərmama uə rekəm?”

^r9:22 Jon 7:13   ^s9:24 Jos 7:19   ^t9:29 Jon 8:14

^u9:31 Sam 34:15, Sam 66:18, Aes 1:15, Prov 15:29   ^v9:33 Jon 9:16

^w9:34 Sam 51:5, Jon 9:2

³⁶ Mîregi iæmæ næha rîni mæ, “Iæmæ asori. Ni pehe ro tukw iou i mæ sin næ læmæti lærmama pwæh iakîni nîpærhienien iræ.”

³⁷ ^xMîregi lesu rîni pen tukwe in mæ, “Ikînætæ raka in. Iou i sæ iakamægkiari mik, iou læmæti lærmama.”

³⁸ Mîregi iæmæ næha rîni mæ, “Iærimænu. Iakîni nîpærhienien ia niram.” Nænæ in rînimwi nukurhun mi ia næmri lesu, misiai in.

³⁹ ^yLesu rîni mæ, “Iou iakuvehe ia tiprænæ i mæ takækiri nærmama. Sæmæme nænimenraha rîfwæ tuhætui mhætæ nari, mætæ sæmæme hamætæ nari nænimenraha truvehe mîfwæ.”

⁴⁰ ^zFarisi me nepwin ipaka tî lesu hæregi nægkiariien næha, nænæ mhæni pen tukwe in mæ, “Kîmaha mwi nænimemaha rîfwæ uæ rekæm?”

⁴¹ ^aMîregi lesu rîni pen tî niræha i mæ, “Ko næmrimiaha rîfwæ ko nærhæaien sækimiaha riwæn. Mætæ tî næri næ mæ tækwtækwuni kîmiaha hi-amæni mæ hiamætæ nari nærhæaien sækimiaha ramæmak ihi ia kîmiaha.”

Iæmæ sæ ramætui tî sipsip me sævænhi

10 “Iakani nîpærhienien tukumi-aha i. Iærmama sæ rîpkukuru mhæ ia kwæruæ muvnimwæ ia koupæ sævæi sipsip me, mætæ ræputæ ia kwopun æpæ iti mati pen ia nækwai koupæ næha, iærmama næha in iærmama sæ ramakres, mamousi iærmama. ² Mætæ iærmama sæ rukurau ia kwæruæ muvnimwæ ia koupæ, in iærmama sæ ramætui tî sip-

sip me. ³ Iærmama sæ ramærer ia kwæruæ ramæsevæer ia tæpinhæ tî iærmama næha. Sipsip me kamhæregi rerin. In ramækwein næghi sipsip me sævænhi kuatia kuatia, nænæ miri iræha mhæier. ⁴ ^b Næpin næ riri sævænhi sipsip me pam mhæier, makupwæn ia niræha, nænæ sipsip me kamhækuriræ in, tî næri næ mæ hæukuræn rerin. ⁵ Iærmæpæ riti sipsip me tuhæpwæh nukuriræien in, mætæ tuhap raka iræ tî næri næ mæ hæreirei rerin.” ⁶ ^c Lesu rîni nusipekîni in i tî niræha, mætæ iræha hæreirei næfe næha rani.

⁷ Ro pen lesu rîni pen mwi tî niræha i mæ, “Iakani nîpærhienien tukumi-aha i. Iou kwæruæ sævæi sipsip me. ⁸ ^d Iræha pam sæmæme hamækupwæn ia nirak mhæuvehe iræha nærmama sæmæme kænamhakres, mamhousi iærmama, mætæ sipsip me hæpkætærig mhæ iræha. ⁹ ^e Iou kwæruæ. Trîni minuæ iærmama riti ruvnimwæ pehe ia nirak, in træræ amasan, mukuræn nuvnimwæ peheien, mîtei irapw, mætui nævegîni in sænæni. ¹⁰ Iærmama næha ramakres rauvehe a mæ trakres, mousi æpune sipsip me, mouraha iræha. Mætæ iou iakuvehe mæ iræha tuhæuvehi nîmiruien nænæ mhæuvehi asori.

¹¹ ^f Iou iærmama sæ iakamætui amasan tî sipsip me. Iærmama sæ ramætui amasan tî sipsip me rerin ragien a mæ tremhæ tî sipsip me sævænhi. ¹² ^g Mætæ iærmama sæ kamæræku pen min mæ trætui tî sipsip me rîpko mhæ in iærmama pærhien sæ ramætui tî sipsip me tî næri næ mæ sipsip me næha

^x9:37 Jon 4:26   ^y9:39 Jon 3:17, Jon 8:15-16, Mat 13:11-15   ^z9:40 Mat 15:14, 23:26   ^a9:41 Jon 15:22   ^b10:4 Jon 10:27   ^c10:6 Jon 16:25

^d10:8 Jer 23:1-2, Esik 34:2-3   ^e10:9 Sam 118:20, Jon 14:6

^f10:11 Sam 23:1, Rev 7:17   ^g10:12 Wok Me 20:29

səvəi iərməpə. Nəpɪn iərmama nəha rətə kuri əprmin riti rauvehe, rəpwəh sipsip me maiu map. Nənə kuri əprmin nəha ruvehe muvehi nepwin, mɪrɪpwi kɪrkɪri nepwin. ¹³Iərmama nəha raiu map tɪ nəri nə mə in iərmama riti kamərəku a in. In ro nəri auər a ia sipsip me nəha.

¹⁴h^lou iərmama sə ramətui amasan tɪ sipsip me. Iou iakukurən sipsip me səiou, sipsip me səiou həukurən mwi iou. ¹⁵l^a noien nəha rəmwhen a mwi Tata Kumwesən rukurən iou, iou mwi iakukurən Tata Kumwesən, nənə iou rerik ragien a mə takemhə tɪ sipsip me səiou. ¹⁶j^səiou me nepwin sipsip me həiwən ia koupə i. Takaməkeikei mɪpeki pehe mwi irəha, nənə irəha tuhəregi rerik. Ro iamɪnhi irə sipsip me nəha tuhəuvehe mho touen kuatia. Iərmama kuatia tramətui tɪ nirəha. ¹⁷k^tata Kumwesən rokeikei pik iou tɪ nəri nə mə rerik ragien a mə takemhə tɪ nirəha. Takemhə tɪ nirəha, nənə marə muvehi mwi nimiruien səiou rɪrərɪg. ¹⁸l^rɪpko mhə iərmama riti truvehi raka nimiruien səiou, mətə iou atukw takəsəni pen nimiruien səiou rəmwhen sə iakokeikei. Iakauvehi nasorien tɪ nəsəniien nimiruien səiou, mauvehi mwi nasorien tɪ nuvehiien mwi nimiruien səiou rɪrərɪg. In i nəri Tata səiou rɪməni tukw iou i mə takaməkeikei mo.”

¹⁹m^lesu rini pam nəgkariien me nəha nənə nəmə asori me səvəi nəkur Isrel həuai mwi irəha me

tukwe. ²⁰n^lirəha həpik həni mə, “ləmə nəha iəremhə ramarə irə. In ramarməri. Rəfo kimiaha hi-amətərɪg in?”

²¹Mətə irəha nepwin həni mə, “Rekəm. Iərmama sə iəremhə riti ramarə irə ko rɪpkəgkiari mhə iamɪnhi. Ko iəremhə riti ro iərmama nənimen rɪfwə rətui mətə nari?”

Nəmə asori me səvəi nəkur Isrel hənuə tuhəkwi əpune Iesu ia kəruətərei

²²Nəpɪn nəha ruvəuvehe nəkur Isrel kamho nəvegɪnien asori nəha kani mə Nəvegɪnien səvəi Tetekesen. Kamho nəvegɪnien nəha fwe Jerusalem ia nəpɪn səvəi nəkwieien. ²³Iesu ramavən ia kwopun riti ia nimwə səvəi Kumwesən kani mə Vrandə səvəi Solomon. ²⁴oⁿənə nəmə asori me səvəi nəkur Isrel həuvehe mheikurkurau irə, mhəni pen tukwe in mə, “Kimaha tahameitenhi ik mɪnesən? Trɪni mɪnuə ik Kristo sə Kumwesən rɪməni mə trərhi pehe i, ni pehe tukumaha i, məpwəh nərkwafəien.”

²⁵p^mirəgi Iesu rini pen tɪ nirəha i mə, “lakuvəni raka tukumiaha i, mətə kimiaha hiəpkini mhə nɪpərhiien ia nɪrak. Narimnari me nəha səməme iakamo ia nəghi Tata səiou kamhahatən pen mə iou sin. ²⁶q^mətə kimiaha hiəpkini mhə nɪpərhiien ia nɪrak tɪ nəri nə mə rɪpko mhə kimiaha sipsip me səiou. ²⁷r^sipsip me səiou kamhəregi rerik. Iou iakukurən irəha, nənə

^h10:14 Jon 10:27, 2Tim 2:19 ⁱ10:15 Mat 11:27, Jon 15:13, 1Jon 3:16

^j10:16 Aes 56:8, Jon 11:52, 1Pit 2:25, Esik 34:23, Esik 37:24 ^k10:17 Fil 2:8-9 ^l10:18 Jon 5:26, 14:31, Jon 19:11 ^m10:19 Jon 7:43

ⁿ10:20 Jon 7:20, 8:48 ^o10:24 Wok Me 3:11, 5:12, Luk 22:67 ^p10:25 Jon 4:26, 5:36, Jon 10:38 ^q10:26 Jon 6:64, 8:45 ^r10:27 Jon 8:47, 10:3

irəha kamhəkuriə iou. ²⁸sⁱlakauvei pen nimiruien rerin minraha. Irəha tuhəpkemhə mhə ia nəp̄in riti. Iərmama riti riwən truvehi raka irəha ia rəgik. ²⁹Tata səiou sə ruvei pehe irəha miou, niskaiien səvənhi rəpi raka nərmama me pam. Iərmama riti riwən ko ruvehi raka irəha ia rəgin. ³⁰Iou mine Tata səiou kimrau kuatia.”

³¹t^aia nəp̄in nəha nəmə asori me səvəi nəkur Isrel həpeki mwi kəruətərei me mə tuhəkwi əpune in. ³²Miregi lesu rini pen ti nirəha i mə, “lakino raka noien amasan me r̄ipik ia nəmr̄imiaha Tata Kumwesən ruvei pehe mə tako. Sə rəfo nəha mə tihəkwi əpune iou tukwe?”

³³u^miregi nəmə asori me səvəi nəkur Isrel həni pen tukwe in mə, “Kimaha tahəpkəkwi əpune mhə ik ti noien amasan riti sə ikino, mətə kimaha tahəkwi əpune ik ti nəri nə mə ikani ərəha Kumwesən. Ik iərmama a, mətə ikani mə ik Kumwesən.”

³⁴v^miregi lesu rini pen ti nirəha i mə, “Rosi kimiaha hiəpkəvsini raka mhə nəgkiariien i kimərai pen ia Loa səkimiaha uə? Rini iam̄inhi irə minuə ‘lakini minuə kimiaha nə kumwesən me.’ ³⁵⁻³⁶w^kitaha səukurən mə nəfe Nəkukuə lkinan rani ko k̄ipkətəfi mhə. Ro iam̄inhi irə mə Kumwesən rinəkwein nərmama me nəha səməme in r̄iməuvei pen nəgkiariien səvənhi minraha minuə ‘kumwesən me,’ rəfo kimiaha hiaməni ərəha iou? Iou iərmama i Kumwesən ruvər̄fi raka

iou, mərhi pehe iou iakuvehe ia t̄iprənə i, mətə kimiaha hiaməni mə iakani ərəha in, ti nəri nə mə iakini mə, ‘lou Tini Kumwesən.’ ³⁷Mə iou iapko mhə narimnari me səiou Tata rokeikei mə tako rərəha mə kimiaha hiəni n̄ipər̄hienien ia nirak. ³⁸x^mətə mə iakamo narimnari me nəha, pər̄hien hiəpkini mhə n̄ipər̄hienien ia nirak, mətə tihaməkeikei mhəni n̄ipər̄hienien ia narimnari me nəha sə iakamo. Ia noien i kimiaha ti-həukurən, mhəukurən amasan mə Tata Kumwesən in i ia nirak iou nə irə.”

³⁹y^lirəha haməmwur mwi mə tuhəkwtəm̄hiri lesu, mətə in ramkeies raka ia rəginraha, ⁴⁰z^mavən məpi simwin mwi ia nui aris Jotan, mevən ia kwopun nəha Jon ramo paptas ikin fwe kupwən, mamarə ia kwopun nəha. ⁴¹Nərmama həpik həuvehe tukwe, mhəni mə, “Jon r̄ipko n̄imtətien riti, mətə nəgkiariien me pam səməme in r̄iməni ia iəmə i ho n̄ipər̄hienien.” ⁴²a^ro pen nərmama həpik ia kwopun nəha həni n̄ipər̄hienien ia lesu.

lesu ro Lasaros rətui mwi ia nemhəien səvənhi

11^bIərmama riti ramemhə nəghin nə Lasaros. Imwəni fwe Petani. Petani in rukwənu səvəi Meri mine piəvi Meri nəghin nə Marta. ²c^meri nəha in pran sə rinətəgi pen senta ia n̄isui lərimənu səkitaha, mahakwi raka ia n̄imwai nukwənen. Lasaros nəha

^s10:28 Jon 3:16, 6:39, Jon 18:9 ^t10:31 Jon 8:59 ^u10:33 Lev 24:16, Mat 26:65, Jon 5:18 ^v10:34 Sam 82:6 ^w10:35-36 Mat 5:18

^x10:38 Jon 14:10-11 ^y10:39 Luk 4:30, Jon 8:59 ^z10:40 Jon 1:28

^a10:42 Jon 7:31 ^b11:1 Luk 10:38-39 ^c11:2 Jon 12:3

in kitirimani. ^{3d}Lasaros ramemhə iamini irə ro pen kitirimani mi nəha krouərhi pen nəgkiariien riti revən ti lesu, rouni mə, “lərimənu. Ik riti sə ikokeikei pik ramemhə.”

^{4e}Mətə nəpin lesu riregi nəgkiariien nəha, rini mə, “Nemhəien i ko ripko mhə Lasaros remhə anan. Ramarə irə mə nərmama tuhətoni nasoriiien səvəi Kumwesən. Nemhəien i in suatuk sə Kumwesən truvehi utə nəghi Tini irə.”

⁵lesu rokeikei pik Marta mine piəvni Meri mine kitirimənrau Lasaros. ⁶Ro iamini irə nəpin in riregi mə Lasaros ramemhə, in rarə mwi nəpin kəru mwi ia kwopun nəha in ramarə ikin.

⁷Nəpin nəha kəru rukurau nənə in rini pen ti nərmama me səvənhi mə, “Pwəh səuvən mwi fwe tənə Jutia.”

^{8f}Miregi nərmama me səvənhi həni pen tukwe in mə, “lahatən. Təkwətəkwuni a kwərha nəmə asori me ia Jutia hokeikei mə tuhəkwi əpune ik ia kəruətərei me. Mətə ikokeikei mə tikrərig mevən mwi fwe ikin?”

^{9g}Miregi lesu rini mə, “Kimiaha hiəukurən mə aoa twelef ia ran. Trini minuə iərmama riti ramavən ia ran, tripkapəti mhə ti nəri nə mə in ramətə nukuraanien sə raməhiəpwin nərmama ia tiprənə i. ^{10h}Mətə trini minuə iərmama riti ramavən ia nəpin in trapəti ti nəri nə mə nukuraanien nəha riwən irə.”

¹¹ⁱlesu rini pam nəgkiariien me nəha, maripin mani pen ti nirəha i mə, “Kitaha riti Lasaros ramapri, mətə iakinamevən takəsəwpwiri in.”

¹²Miregi nərmama me səvənhi həni pen tukwe in mə, “lərimənu. Trini minuə in ramapri in truvehe məsanin.” ¹³(lesu rəgkiari ia Lasaros mə ruvəmhə, mətə rerinraha ramrhi mə nipwrai nəgkiariien səvənhi mə in ramapri a.)

¹⁴Ro pen lesu rini pen atukwatukw ti nirəha i mə, “Lasaros ruvəmhə. ¹⁵Nənə nəpin rerik rirhi kimiaha, iakagien mə iou iapkarə mhə ia kwopun nəha nəpin remhə irə. Nəri nəha trasitu ia kimiaha mo kimiaha hiəni nipərhiienien ia nirak. Mətə pwəh səuvən tukwe.”

^{16j}Ro iamini irə Tomas nəha kani in mə “Mwirmwir,” rini pen ti nərmama me nəha irəha min kamhəkurirə ia lesu mə, “Ramasan. Pwəh kitaha pam səuvən mhemhə kitaha min.”

lesu rəgkiari vivi m Marta mine Meri

¹⁷Nənə lesu rapirapw ia Petani mətoni Lasaros rinəmak nəpin kefə raka ia nipəgi kəruətərei. ^{18k}Rukwənu nəha Petani ipaka ti Jerusalem, kavən rəmwhen ia kilometa kahar. ¹⁹Nəkur Isrel me həpik həməuvehe ti Marta mine Meri mə tuhəgkiari vivi minrau ti nəri nə mə kitirimənrau ruvəmhə. ²⁰Ro iamini irə nəpin Marta riregi mə lesu rauvehe, in revən mətə in. Mətə Meri raməkure a ia nəkwai nimwə.

^{21l}Marta rini pen ti lesu i mə, “lərimənu. Ko ramo ik ia kwopun i ko kitirimak rəpwəh nemhəien. ²²Mətə iou iakukurən mə təkwətəkwuni nəfe

^d11:3 Jon 11:36   ^e11:4 Jon 9:3, 11:40   ^f11:8 Jon 8:59

^g11:9 Jon 9:4-5   ^h11:10 1Jon 2:11   ⁱ11:11 Mat 9:24

^j11:16 Mak 14:31   ^k11:18 Mat 21:17   ^l11:21 Jon 11:32

nəghin tikəres Kumwesən tukwe, in truvei pehe mik.”

²³ Miregi lesu rini pen tukwe in mə, “Kitirimam trətui mwi ia nemhəien səvənhi.”

²⁴ Miregi Marta rini pen tukwe in mə, “lou iakukurən mə in trətui mwi ia nəpən sampam, nəpən nərmama tuhətui mwi ia nemhəien.”

²⁵ Miregi lesu rini pen tukwe in mə, “lou iərmama i iakamo nərmama səməme həuvamhə hətui mwi ia nemhəien. lou nimiruien. lərmama sə rani nīpərhienien ia nirak nəri auer a mə remhə mətə trimiru.

²⁶ Nənə iərmama sə ramiru, mani nīpərhienien ia nirak, tripkemhə mhə ia nəpən riti. Ikini nīpərhienien ia nəgkiariien i?”

²⁷ Miregi Marta rini pen tukwe in mə, “Ouəh, lərimənu. lakani nīpərhienien mə ik iəmə i kani mə Kristo. Ik Tini Kumwesən. Ik iəmə i profet kupwən me həməni mə tikuvehe ia tiprənə i.”

²⁸ Marta rini nəgkiariien nəha, nənə mərari mevən mə trəkwein piəvni Meri. In revən mægkiari afafa min, mini mə, “lahatən səkrau in i ruvəuvehe, maməres ik.” ²⁹ Nənə nəpən Meri riregi nəgkiariien nəha, riskəmter akwauakw, mevən ti lesu.

³⁰ lesu rīpkuvehe mhə ihi ia rukwənu nəha, mətə ramərer ihi ia kwopun nəha Marta rinətoni in ikin.

³¹ Nəkur Isrel me nəha səməme kamhəkure irəha Meri ia nəkwai nimwə mamhægkiari vivi min, hətoni Meri riskəmter akwauakw mier irapw iruə. Ro pen irəha həkurirə in. Rerinhə ramrhi mə rosi in

ramevən mə trasək ia kwopun kinərkwafə nīpwrai kitiriməni ikin.

³² Nəpən Meri ruvehe ia kwopun nəha lesu ramərer ikin, mətoni, in rini mwi nukurhun mi ia nənimen, mini pen tukwe in mə, “lərimənu. Ko ramo ik ia kwopun i ko kitirimak rəpwəh nemhəien.”

³³ Ia nəpən nəha Meri ramaşək. Nəkur Isrel me nəha səməme həuvehe irəha min irəha mwi kamhasək. lesu rətoni rerin rərkwəpīr, meiahag əfi tukwe, ³⁴ mini mə, “Kimiaha hiənərkwafə nīpwrən pəku?”

Miregi irəha həni pen tukwe in mə, “lərimənu. Uvehe mətoni.”

³⁵ lesu rasək.

³⁶ Ro pen nəkur Isrel me həni mə, “Hətoni ro. Rosi in rokeikei pik anan Lasaros.”

³⁷ Mətə irəha nepwīn həni mə, “ləmə i rinomasan raka iərmama riti nənimen rīfwə. Rəfo in rīpkomasan mhə mwi Lasaros mə trəpwəh nemhəien?”

lesu ro Lasaros rətui mwi ia nemhəien

³⁸ Ro iamīnhi irə lesu riregi mwi rərəha anan. In ruvehe ia kwopun kinərkwafə nīpwrai Lasaros ikin. Kinərkwafə nīpwrən ia nīpəgi kəruətərei riti. Nənə kəruətərei riti mwi ramərer tukuahag tərhuī nīpəg nəha. ³⁹ lesu rini mə, “Həuvehi raka kəruətərei nəha.”

Mətə Marta, kitiriməi iəmə nəha sə ruvamhə, rini pen tukwe in mə, “lərimənu. In ruvəpein raka. In i nəpən sə ro kefə səvənhi.”

^m11:24 Jon 5:29   ⁿ11:26 Jon 8:51   ^o11:27 Jon 6:69

^p11:29 Jon 11:20   ^q11:32 Jon 11:21   ^r11:35 Luk 19:41

^s11:37 Jon 9:6   ^t11:38 Mat 27:60

⁴⁰^uMīregi lesu rini pen tukwe in mə, “Rosi ikinenouenou nəfe iakiməni pehe tukw ik uə? Trini minuə ikini nīpərhienien ia nirak, tikətə nasorien səvəi Kumwesən.”

⁴¹Ro iamīnhi irə irəha həuvehi raka kəruətərei nəha. Nənə lesu rəkəwətə, mīni mə, “Tata. Iakani tanak tukw ik tī nəri nə mə ikuvəregi raka iou. ⁴²^vIakukurən mə ikamregi iou ia nəpīn me pam, mətə iakani nəgkiariien i mə trasitu ia nərmama me i kamhərer kuraukurau. Iakuə irəha tuhəni nīpərhienien mə ikinərhi pehe iou.”

⁴³Nəpīn lesu rini pam nəgkiariien me nəha, rəkwein əpwəmwīs, mīni mə, “Lasaros! Ier irapw!” ⁴⁴Nənə iəmə nəha sə ruvəmhə rier irapw. Tīnari me nəha sə kinərkwi rəgīn mi mīne nisun mi irə mīne sə nəha kinərkwi nənimen irə kamhəmak ihi ia nīpwrən. Nənə lesu rini pen tī nirəha i mə, “Həfi raka tīnari irə, pwəh ravən.”

Nəmə asori me hərai sun mə tuhousi əpune lesu

⁴⁵^wNəkur Isrel me nəha səməmə həməuvehe mhəti pehe Meri irəha həpik hətoni nəfe lesu rino, nənə mhəni nīpərhienien ia lesu. ⁴⁶^xMətə irəha nepwīn həuvən tī Farisi me, mhəni pen nəfe lesu rino. ⁴⁷Ro iamīnhi irə pris asori me mīne Farisi me housəsīmwin nəmə asori me səvəi nəkur Isrel, mhəni mə, “Kitaha tsəfo i? Kwa iəmə i ramo nīmtētien me rīpik. ⁴⁸Trini minuə kitaha səseni in ramo iamīnhi irə marīpīn, nərmama me pam tuhəni nīpərhie-

nien irə. Nənə nəkur Rom tuhəuvehe mhouraha nimwəfwaki səkitaha mīne nərmama me səkitaha.”

⁴⁹Mətə irəha riti nəghīn nə Kaeafas in rauvehi wok səvəi pris asori anan ia nuk nəha. In rini pen tī nirəha i mə, “Kimiaha hiəreirei nari. ⁵⁰^yRəfo kimiaha hiəpkətə mhə mhəukurən? Ko iərmama kuatia remhə tī nəkur Isrel ramasan məpi raka kousi əpune kitaha nəkur Isrel me pam.”

⁵¹^zKaeafas rīpkini atukw mhə nəgkiariien i, mətə in rauvehi wok səvəi pris asori anan ia nuk nəha, mani irapw nəgkiariien sə ruku pen tī Nənimwin Ikinan. Nəri nəha rīpkier pehe mhə ihi, mətə in rukupwən mīni irapw mə lesu tremhə tī nəkur Isrel. ⁵²^aMətə in trīpkemhə mhə tī nirəha əpa nəkur Isrel, in tremhə mwi tī nīpwnəti Kumwesən me səməmə kamharə kirkiri ia tənəmtənə me, nənə mousəsīmwin irəha ia kusen kuatia. ⁵³^bIa nəpīn nəha nəmə asori me nəha hənəmraī sun mə tuhousi əpune lesu.

⁵⁴^cRo iamīnhi irə lesu rəpwəh navən irapwien ia nəmri nəkur Isrel ia tənə Jutia, mətə in rəpwəh tənə səvənraha mevən ia taon riti nəghīn nə Efrem. Taon nəha ipaka tī kwopun akwesakwes ikin. Iesu ramarə ikin irəha nərmama me səvənhi.

⁵⁵^dNəvegīnien asori nəha səvəi nəkur Isrel nəghīn nə Pasova ruvəuvehe ipaka. Ro pen nərmama həpik həier ia kwopun me mhəutə pen fwe Jerusalem mə tuho irəha həmher ia nəmri Kumwesən kurirə

^u**11:40** Jon 11:4,23-26   ^v**11:42** Jon 12:30   ^w**11:45** Jon 4:48, 7:31

^x**11:46** Luk 16:31   ^y**11:50** Jon 18:14   ^z**11:51** Jen 50:20

^a**11:52** Jon 10:16, 17:21, 1Jon 2:2   ^b**11:53** Jon 5:18

^c**11:54** Jon 7:1   ^d**11:55** 2Kron 30:17, Wok Me 21:26

Pasova ruvehe. ^{56e}Iræha kamhærer ia nimwæ sævæi Kumwesæn, mamhætui lesu, mamhægkiari minraha me, mamhæni mæ, "Kimiaha hiamæfætærig iræ? Rosi ko in ripkuvehe mhæ ia næveginien asori uæ?" ⁵⁷Iræha hæni ianhi ti næri næ hæ pris asori me mine Farisi me hæuvæni raka nækwanraha mæ trini minuæ iærmama riti rukuræn kwopun lesu ramaræ ikin tramækeikei mini pen ti niræha i nænæ iræha tuhæuvæn mhækwætæmhiri in.

Meri rætægi pen senta ia nisui lesu

12 ^fNæpin sikis a mwi næveginien asori næha Pasova ruvehe. Ro pen lesu revæn ia Petani, imwei Lasaros. Lasaros næ iæmæ sæ lesu rinæsuæpwiri in ia nemhæien. ^{2g}Iræha hæpnæpenæ næveginien riti sænæi lesu fwe ikin. Marta rasui raka næveginien. Lasaros in mwi riti ia nærmama me næha sæmæme kamhæni pæri nari iræha min. ^{3h}Ia næpin næha Meri ruvehi nipæri senta kino ia nat atukwatukw nænimen rutæ pik. In ruvehi mætægi pen ia nisui lesu mi, nænæ minamrai nisun mi ia nimwai nukwænen. Nækwai nimwæ ruvehe mukuær ia nipæki senta.

⁴ⁱMætæ iærmama riti sævæi lesu, næghin næ Jutas Iskariot, iæmæ næha ripko mhæ tui truvei pen lesu ia rægi nærmama sæmæme hamæmwæki in, in rini mæ, ^{5j}Ræfo kipkæmri pen mhæ næmri nari ia senta næha? Kukuræn nuvehien silin me kino ia

silva iræha pam tri hantret, kuvei pen m nærmama nautæ sævænraha riwæn." ⁶Jutas ripkini mhæ nægkiari-ien næha ti næri næ mæ in rokeikei mæ trasitu ia nærmama nautæ sævænraha riwæn. Mætæ in rini nægkiari-ien næha ti næri næ mæ in rauvehi tænræipw iræha kamhævai pen mane iræ, nænæ næpin nepwin ramakres afafa nipærin sævænhi.

^{7k}Mætæ lesu rini mæ, "Ærpwæh næskiiën præni i. In rino næri i rerin ramrhi næpin tukinimwi iou iræ. ^{8l}Nærmama nautæ sævænraha riwæn tiharæ kimiaha minraha næpin me, mætæ iou tapkaræ pæri mhæ kitaha m kimiaha næpin me."

^{9m}Nækur Isrel me hæpik hæregi mæ lesu in ia kwopun næha, hæregi hæuvæn tukwe. Iræha hæpkæuvæn mhæ mæ tuhætoni lesu æpa, mætæ hæuvæn mæ tuhætoni mwi Lasaros. Lasaros næ in iæmæ sæ lesu rinæsuæpwiri in ia nemhæien. ¹⁰Pris asori me hærai sun mæ tuhousi æpune Lasaros mwi, ¹¹ⁿti næri næ mæ nækur Isrel me hæpik, næpin hætoni mæ in ruvæmiru mwi, hæni nipærhienien ia lesu, nænæ mhæpwæh nukuriræien næmæ asori me sævænraha.

lesu revæn mapirapw fwe ia Jerusalem nærmama hægnægini in

¹²Kini rakwakwi iræ, nærmama me næha sæmæme hæuvæn ti næveginien asori næha Pasova hæregi mæ lesu rauvehe ia Jerusalem. Nærmama me næha hæpik. ^{13o}Hæuvehi nimwai næmwir mhæuvehi mhæier ia taon

^e11:56 Jon 7:11   ^f12:1 Jon 11:1,43   ^g12:2 Luk 10:40

^h12:3 Luk 7:37-38   ⁱ12:4 Jon 18:3   ^j12:5 Mat 19:21

^k12:7 Jon 19:40   ^l12:8 Dut 15:11   ^m12:9 Jon 11:43-44

ⁿ12:11 Jon 11:45   ^o12:13 Mat 27:42, Jon 1:49

mhəuvən mhətə in rauvehe ia su-
atuk, kamhəkwein əpwəmwis mə,
“Səgnəgini Kumwesən!

Səkwein amasan ia iəmə i rauvehe
ia nəghi lərimənu səkitaħa!

Səkwein amasan irə, in kig səvəi
nəkur Isrel!”

¹⁴ Iesu rətə kwəti togki riti nənə
rəkure irə. Nəri nəħa ramesi
pen nəgkiariien i kimərai pen ia
Nəkukuə Ikinan. Rini iamini irə
minuə,

¹⁵ “Nəkur Saeon** tihəpwəħ
nehikirien.

Hətə ro kig səkimiaħa rauvehe,
maməkure ia kwəti togki riti.”

¹⁶ Pla nəpin nəħa nərmama me
səvəi Iesu həreirei nipwrai narim-
nari me i. Mətə kurirə irə, kuvehi utə
raka Iesu revən fwe ia neiai, rerin-
raħa rirhi mə kimərai pen narimnari
me i ia Nəkukuə Ikinan raməgkiari
irə. Rerindraħa rirhi mwi mə nə-
mama me həno narimnari me i irə.

¹⁷ Iesu rino Lasaros rətui mwi ia
nemhəien səvənhi. Nərmama me
nəħa səməme kamhərer irəħa min
ia nəpin nəħa in rinəkwein Lasaros
irə mə trier ia nipəgi kəruətərei
irəħa kamhəripin mamhəni irapw
nəfe irəħa hənətoni. ¹⁸ Nərmama
həpik hənuə tuħətoni Iesu ti
nəri nə mə irəħa kamhəregi mə
in rino nimtətien nəħa. ¹⁹ Ro
iamini irə Farisi me kamhəni pen
ti nirəħa me i mə, “Hətoni ro,
kitaha ko səpko anan mhə nari riti!
Təkwtəkwuni nəħa nərmama me
pam kamhəkurirə in!”

Iesu rini irapw mə traməkeikei memhə

²⁰ Nəkur Kris me nepwin nəħa
ikin kamhəfwaki irəħa nərmama
me nəħa səməme həməutə pen
fwe Jerusalem ti nəveginien asori.

²¹ Nəkur Kris me nəħa həuvehe ti
Filip. (Filip imwəni fwe Petsaeta ia
tənə Kalili.) Həuvehe mhəni pen
tukwe in mə, “Iəmə asori. Kimaha
iahokeikei mə tahətoni Iesu.” ²² Ro
iamini irə Filip revən mini pen ti
Antru, nənə rouevən rouni pen ti
Iesu.

²³ Nənə Iesu rini pen ti nirəħa i
mə, “Təkwtəkwuni nəħa nəpin sə
Kumwesən truvehi utə nəghi ləməti
lərmama irə ruvəuvehe. ²⁴ Iakani
nipərhiendien tukumiaħa i. Nuni nari
riti ko ripkukuə mhə kwənkwan
trinini minuə ripkukupwən mhə
mimwei irapw ia tiprənə memhə.
Mətə mə remhə trukua kwənkwan
ripik. ²⁵ Iərmama sə rokeikei
pik nimiruien səvənhi trarfai
irə, mətə iərmama sə rəmwəki
nimiruien səvənhi ia tiprənə i in
trəkwtəmhiri nimiruien səvənhi
mamevən muvehi nimiruien rerin.
²⁶ Iərmama sə ramo tukwini nari
miou traməkeikei mukurirə iou.
Nənə kwopun pəku iakamarə ikin
iərmama sə ramo tukwini nari miou
in mwi trarə ikin. Iərmama sə ramo
tukwini nari miou Tata Kumwesən
trisiai in.

²⁷ Təkwtəkwuni nəħa iakregi
rərəħa anan. Nənə takəfni mwi
irə? Ko iakini mə ‘Tata uvehi raka

**12:15 Nəgkiariien i ‘Saeon’ nəghi Jerusalem.

^p12:16 Jon 2:22 ^q12:17 Jon 11:43-44 ^r12:19 Jon 11:48

^s12:21 Jon 1:44, Luk 19:3, 23:8 ^t12:23 Jon 13:31-32, Jon 17:1

^u12:24 1Kor 15:36 ^v12:25 Mat 16:25 ^w12:26 Jon 14:3, 17:24

^x12:27 Sam 6:3, 42:5, Mat 26:38

nəmisəien sə rauvehe tukw iou'? Rekəm, kwa in nə iakiməuvehe tukwe mə nəpɪn i treste iou iamɪnhi irə. ²⁸Yata uvehi utə nəghim!"

Təkwətəkwuni a mwi kregi nəgkiariien riti ruku pen ia neiai muvehe. Nəgkiariien nəha rini mə, "Iou iakuvəuvehi utə raka nəghik, nənə təkwətəkwuni nəha takuvehi utə mwi." ²⁹ZNərmama səməme kamhərer ipaka tukwe həregi həni mə, "Kwa karuəruə!" Nəpwin həni mə, "Agelo riti rəgkiari pen min."

³⁰aMiregi lesu rini pen ti nirəha i mə, "nəgkiariien nəha rɪpkuvehe mhə mə iou takregi. Mətə ruvehe mə kimiaha tihəregi.

³¹bTəkwətəkwuni nəha rino nəpɪn sə Kumwesən trəpwin noien ərəha me kamo ia tɪprənə i. Təkwətəkwuni nəha in trəkoui irapw Setan sə ramərimənu ia tɪprənə i. ³²cNənə iou, nəpɪn kuvehi utə iou iakaraka ia tɪprənə, takvi pehe nərmama pam həuvehe tukw iou." ³³dIesu rini nəgkiariien i mani əuenhin mə trəfemhə irə.

³⁴eRo pen nərmama həni pen tukwe in mə, "Kimaha iahəuvəregi raka ia Loa səkitaha mə nəpɪn Kristo truvehe in tramarə rerin. Rəfo ikani mə tukuvehi utə ləməti lərmama? Sin nəha ləməti lərmama nəha?"

³⁵fMiregi lesu rini pen ti nirəha i mə, "Nukuraanien sə raməhiəpwin kimiaha trarə nəpɪn ouih i a mwi kimiaha min. Havən nəpɪn nukuraanien i ramarə ihi kimiaha min, kamo nəpɪtəvien ruvehe mousəman kimiaha. lərmama

sə ramavən ia nəpɪtəvien rɪreirei kwopun ramevən ikɪn. ³⁶gNəpɪn nukuraanien i ramarə ihi kimiaha min, tihəni nɪpərhienien irə. Ia suatuk nəha kimiaha tihəuvehe mho nɪpwnəti nukuraanien ia kimiaha." Nəpɪn lesu rini pam nəgkiariien me i, in rəpwəh irəha, mevən məkəwafə.

Nəkur Isrel həpwəh nɪniiien nɪpərhienien ia lesu

³⁷Iesu rino auər a nɪmtətien me rɪpik ia nəmri nəkur Isrel mətə irəha həpkini mhə nɪpərhienien irə.

³⁸hNoien i rier pehe iamɪnhi mə nəgkiariien i Profet Aesea rıməni fwe kupwən truvehe mukuə irə. In rıməni iamɪnhi irə mɪnuə, "lərimənu. Sin rini nɪpərhienien ia nəgkiariien səkimaha?

lərimənu ro pui nɪskaiien səvənhi m sin?"

³⁹iRo iamɪnhi irə irəha ko həpkini mhə nɪpərhienien ia lesu tɪ nəri nə mə Profet Aesea rıməni mwi mɪnuə,

⁴⁰"Kumwesən rino nənimenraha rɪfwə,

nənə məsisəg ia nətərigien səvənraha.

In rino iamɪnhi kamo irəha hətə nari ia nənimenraha,

mhəukurən nari ia rerɪnraha, mhərərig,

nənə tako irəha həuvehe mhəsənin."

⁴¹jProfet Aesea rıməni nəgkiariien me i tɪ nəri nə mə in rɪnətoni nasorien səvəi lesu, nənə məkkiari irə.

^y12:28 Mat 3:17 ^z12:29 Wok Me 23:9 ^a12:30 Jon 11:42

^b12:31 Jon 9:39, 14:30 ^c12:32 Jon 3:14 ^d12:33 Jon 18:32

^e12:34 Sam 89:4,36, Sam 110:4, Aes 9:7, Dan 7:14

^f12:35 Jon 7:33, 8:12, 1Jon 2:10-11 ^g12:36 Efes 5:8

^h12:38 Rom 10:16 ⁱ12:39 Mat 13:15 ^j12:41 Aes 6:1

⁴²^kMətə pərhien nəmə asori me həpik kwopti irəha mwi həni nīpərhienien ia Iesu. Mətə tī nəri nə mə kamhəhekir Farisi me, həpwəh nini irapwien. Irəha həpwəh nokeikeien mə Farisi me tuhərhi irapw irəha ia nimwəfwaki səwənrəha. ⁴³ⁿNəmə asori me i hokeikei mə nərmama tuhaməmwur ia nəgnəginiien irəha. Irəha hokeikei sə nəha məpi raka mə Kumwesən trəgnəgini irəha.

⁴⁴^mIa nəpin nəha Iesu rəkwein əpwəmwis, mini mə, "Iərmama sə rani nīpərhienien ia nirak, rīpkini əpa mhə nīpərhienien ia nirak, mətə rani nīpərhienien ia ləmə sə rīnərhi pehe iou. ⁴⁵ⁿNənə iərmama sə ramətə iou, ramətə mwi ləmə sə rīnərhi pehe iou. ⁴⁶^oIou iakiməuwehe ia tīprənə i iakəmwəhen ia nukuraanien. Ro iamīnhi irə, iərmama sə rani nīpərhienien ia nirak tīpkarə mhə ia nəpitəvien.

⁴⁷^pIərmama sə ramregi nəgkiariien me səiou, məpwəh noien nəfe iakani, tapkərpwin mhə noien ərəha səwənhī. Iou iapkuvehe mhə ia tīprənə i mə takərpwin noien ərəha səwəi nərmama, mətə iakuvehe mə takuvehimīru irəha. ⁴⁸^qMətə iərmama sə rauvei pehe təkutan miou, məpwəh mwi niniien nīpərhienien ia nəgkiariien me səiou, nari riti nəha ikin tukərpwin pen min tukwe. Ia nəpin sampam tukərpwin pen min tī nəri nə mə rini nəri auər a ia nəgkiariien səiou sə iakiməni. ⁴⁹^rTro iamīnhi irə tī nəri nə mə nəgkiariien me i səiou rīpkuku pehe mhə

ia nirak a. Mətə Tata Kumwesən sə rīnərhi pehe iou iakuvehe, in nə rīməni pehe nəkwān tukw iou i mə nəfe noien səwəi nəgkiariien takesi pen mīne nəfe nəgkiariien takini. ⁵⁰^rNənə iakukurən mə nəgkiariien i səwənhī in nə nukune nīmīruien rerin. Ro iamīnhi irə nəfe iakani, māni makurirə a nəfe nəgkiariien Tata Kumwesən rīməni pehe tukw iou i."

Iesu raikuas ia nīsui nərmama me səwənhī

13 ^sTrakwakwi tuko nəveginiien asori nəha Pasova. Iesu rukurən mə nəpin səwənhī ruvəuwehe ipaka na trəpwəh tīprənə i mevən tī Tata Kumwesən. Nəpin me in ramokeikei nərmama me səwənhī səməme kamharə ia tīprənə i, mamokeikei irəha nəpin me meste pehe nəpin in tremhə irə.

²^tIa nəruarəv Iesu mīne nərmama me səwənhī kamhāni pəri nari. Setan rīnəmri pen raka nətərigien riti ia reri Jutas Iskariot, tīni Saemon, mə truvei pen Iesu ia rəgi nərmama səməme haməmwəki in. ³^uIesu rukurən mə Tata Kumwesən ruvəuvei pen raka narimnari me pam ia rəgin. In rukurən mwi mə fwe kupwən in rəpwəh Kumwesən muvehe, nənə təkwtəkwuni in trīrərig mevən mwi tī Kumwesən. ⁴Ro iamīnhi irə in riskəmter ia kwopun nəha kamhāni pəri nari ikin, muvehi raka karkahu səwənhī, nənə muvehi tīnari riti mwi kamərai raka nəpwtigien irə, mətoti. ⁵Mətoti pam, mīvi pen nui ia

^k12:42 Jon 7:48, 9:22   ^l12:43 Jon 5:44   ^m12:44 Mat 10:40   ⁿ12:45 Jon 14:9   ^o12:46 Jon 8:12, 12:35   ^p12:47 Jon 3:17, 8:15   ^q12:48 Hip 4:12   ^r12:50 Jon 8:26,28   ^s13:1 Jon 7:30, 12:23, Jon 15:13, 1Jon 3:16, Fil 2:8   ^t13:2 Luk 22:3, Jon 13:27   ^u13:3 Jon 3:35, 16:28

nari kamaikuas ia nisui iærmama iræ, nænæ minamaikuas ia nisui nærmama me sævænhi, nænæ mamrai raka næpwtigien ia tinari sæ in rinætoti iræ.

⁶Næþin in ruvehe ti Saemon Pita, Pita rini pen tukwe in mæ, "lærimænu. Ikuæ tikaikuas mwi ia nisuk mi?"

⁷Miregi Iesu rini pen tukwe in mæ, "Næri i iakamo ikreirei tækwækwuni, mætæ kuriræ ikin tikukuræn."

⁸Miregi Pita rini pen tukwe in mæ, "Rekæm. Ko iakæpwæh næseniien ik ikaikuas ia nisuk mi ia næþin riti."

Miregi Iesu rini pen tukwe in mæ, "Mæ iapkaikuas mhæ ia niram, tukæpwæh niniiien mwi mæ ik iærmama riti sæiou."

⁹Miregi Saemon Pita rini pen tukwe in mæ, "lærimænu. Mæ ro iamînhi iræ, tikæpwæh naikuas æpaien ia nisuk mi, mætæ tikaikuas mwi ia tipage rægik mi mine nukwænek."

¹⁰^vMiregi Iesu rini pen tukwe in mæ, "lærmama sæ rinaru raka traru mwi ti næfe? Nipwran rinæmher pam raka, mætæ nisun mi æpa tramækeikei maikuas mwi ia nirau. Kimiaha hiænæmher raka, mætæ ripko mhæ kimiaha pam." ¹¹Iesu ruvæukuræn raka sin ia niræha truvei pen in ia rægi nærmama sæmæme hamæmwæki in. Ro pen in rini ianhi mæ, "Ripko mhæ kimiaha pam hiæmher."

¹²Næþin Iesu raikuas pam ia nisunraha, rarkahu mwi karkahu sævænhi, mevæn mwi mækure ia tæmwhekîn, nænæ mini pen ti niræha

i mæ, "Kimiaha hiæukuræn nipwrai næri i iako m kimiaha? ¹³^wKimiaha hiamækwein iou mæ 'lahatæn' mine 'lærimænu.' Nænæ hiamæni atukwatukw a, ti næri næ mæ nipærhienien iou lahatæn sækimiaha mine lærimænu sækimiaha. ¹⁴^xRo iamînhi iræ mæ iou iakinaikuas ia nisumiaha iamînhi, ramasan mæ kimiaha mwi tihaikuas ia nisumiaha me. ¹⁵^yIou iako noien i mahatæn kimiaha iræ mæ kimiaha tiho ræmwhen iou iakino m kimiaha. ¹⁶^zIakani nipærhienien tukumiaha i. lærmama sæ ramo tukwini nari ripkasori mhæ ia iæmæ asori sævænhi. lærmama sæ kamæri in ti nuvehiiien nægkiariiien in ripkasori mhæ ia iærmama sæ ramæri in. ¹⁷^aTækwækwuni næha kimiaha hiæukuræn amasan narimnari me i, ro iamînhi iræ trini minuæ hio iamînha iræ, kimiaha rerimiaha tragien."

**Iesu rini irapw mæ tukuvei
pen in ia rægi nærmama
sæmæme hamæmwæki in**

¹⁸^b"Iou iapkægkiari mhæ ia kimiaha pam. Iakukuræn amasan sæmæme iakinærpwi rægik ia niræha. Mætæ nægkiariiien i ia Nækukuæ Ikinan tramækeikei muvehe mukuæ. Rini mæ, 'lærmama sæ kupwæn iarouæni nari kimrau min, mætæ tækwækwuni næha in ruvæuvehe minæmwæki iou.'

¹⁹^cIou iakani irapw næri i tukumiaha tækwækwuni, næþin ræpwæh ihi nier peheien. Mætæ næþin trier pehe iræ, nænæ kimiaha tihæni nipærhie-

^v**13:10** Jon 15:3, Jon 6:64,70-71   ^w**13:13** Mat 23:8,10

^x**13:14** Mat 20:28, Luk 22:27   ^y**13:15** Fil 2:5, Kol 3:13, 1Pit 2:21

^z**13:16** Mat 10:24   ^a**13:17** Mat 7:24, Jem 1:25   ^b**13:18** Sam 41:9

^c**13:19** Jon 14:29, 16:4

nien ia nirak mə iou i in i. ^{20d}lakani nīpərhiēnien tukumiaha i. Iərmama sə raməsevər ia rerin tī iərmama riti səiōu sə takərhi pen i rəmwhen mə raməsevər mwi ia rerin tukw iou. Nənə iərmama sə raməsevər ia rerin tukw iou rəmwhen mə raməsevər mwi ia rerin tī Kumwesən sə rīnərhi pehe iou iakuvehe.”

^{21e}Nəpīn lesu rini pam nəgkiariēn me nəha, riregi rərəha fwe ia rerin, mīni irapw mə, “lakani nīpərhiēnien tukumiaha i mə kimiāha riti truvei pen iou ia rəgi nərmama səməme kamhəmwəki iou.”

²²Nənə nərmama me səvənhi həti pen mhətoni irəha me, mhəreirei mə lesu rani sin. ^{23f}Irəha riti lesu rokeikei pīk, in raməkure ipaka tī lesu. ²⁴Ro pen Saemon Pita ruini pen kənkəpwə min mə trəres ro lesu mə iərmama sin nəha in rani.

²⁵Ro iamīnhi irə iərmama nəha rəkure pəpən ipaka tī lesu, mərəs in mə, “Iərimənu, sin nəha ikani?”

²⁶Miregi lesu rini mə, “Iərmama sə takəkwsen bred meitesi ia nise nari muvei pen min, iərmama nəha i nəha.” Nənə in ruvehi nīpəri bred riti, meitesi ia nise nari, muvei pen m Jutas tīni Saemon Iskariot. ^{27g}Nənə Jutas ruvehi bred, təkwtək-wuni a mwi Setan ruvnimwə ia rerin.

Nənə lesu rini pen tukwe in mə, “Nəfe nəha ikuə tiko, iko akwauakw.” ²⁸lesu rini nəgkiariēn nəha tī Jutas, mətə nərmama me nəha kamhani pəri nari irəha min həreirei mə rini pen tī nəfe. ^{29h}Nəpīn rerinraha rīrhi mə rosi

lesu rīmāni pen tukwe in mə trevən muvehi nəmri nəveginien riti uə trevən muvei pen mane nəpwin m nərmama nautə səvənraha riwən. Rerindraha rīrhi iamīnhi tī nəri nə mə Jutas ramətui tī tənəripw sə irəha kamhəvai pen mane me səvənraha irə. ³⁰Ro iamīnhi irə nəpīn Jutas ruvehi raka bred, rərer, mier akwauakw a. Ia nəpīn nəha ruvəpitəv.

Saemon Pita trīni mə rīreirei lesu

³¹ⁱNəpīn Jutas ruvəier raka, lesu rini mə, “Təkwtək-wuni nəha rino nəpīn sə tukuvehi utə nəghi ləməti lərmama irə, nənə na in truvehi utə nəghi Kumwesən. ^{32j}Trīni mīnuə in ruvehi utə nəghi Kumwesən, Kumwesən in mwi truvehi utə in revən marə irau min. In tro təkwtək-wuni a mwi.

^{33k}Nīpwnətīk me. Ko iapkarə əpwəmwis mhə kitaha m kimiaha. Kimiaha tihəpkətui iou, mətə takīni pehe mwi nəgkiariēn kuatia a m kimiaha nəha təkwtək-wuni sə iakimāni pen m nəmə asori me səvəi nəkur Isrel fwe kupwən. Iakimāni pen tī nirəha i mə, ‘Kimiaha ko hiəpkəuvən mhə nəha kwopun iakamevən ikīn.’

^{34l}Nəgkiariēn vi riti takuvei pehe m kimiaha təkwtək-wuni mə tiho. Kimiaha tihaməkeikei mhokeikei kimiaha me. Rəmwhen iou iakokeikei kimiaha ia noien a mwi nəha kimiaha tihaməkeikei mhokeikei kimiaha me. ³⁵Trīni mīnuə kimiaha hiokēikei kimiaha me iamīnhi irə, nərmama me pam

^d13:20 Mat 10:40 ^e13:21 Jon 12:27

^f13:23 Jon 19:26, 20:2, Jon 21:7,20 ^g13:27 Jon 13:2

^h13:29 Jon 12:6 ⁱ13:31 Jon 12:23 ^j13:32 Jon 17:5

^k13:33 Jon 7:33-34 ^l13:34 Jon 15:12,17, 1Jon 3:23, 2Jon 5

tuhæukuræn mæ kimiaha nærmama me sæiou.”

^{36m}Nænə Saemon Pita ræres pen in mæ, “lærimænu, tikevæn pæku?”

Miregi Iesu rini mæ, “Kwopun pæku iakamevæn ikin naha tækwækwuni, ko ipkukuriræ mhæ iou mætæ kuriræ iræ tipkukuriræ iou.”

³⁷Miregi Pita rini mæ, “lærimænu takæpwæh nukuriræien ik naha tækwækwuni ti næfe? Iou rerik ragien a mæ takemhæ tukw ik.”

³⁸Miregi Iesu rini pen tukwe in mæ, “Ikini mæ rerim ragien a mæ tikemhæ tukw iou? Iakani nipærhienien tukw ik i kuriræ ræie rakaka tikini m kahar mæ ikreirei iou.”

Iesu ramægkiari vivi m nærmama me sævænhi

14ⁿNænə Iesu rini pen ti niræha i minuæ, “Rerimiaha ræpwæh næpouien. Kimiaha tihamækeikei mhæni nipærhienien ia Kumwesæn, mhæni mwi nipærhienien ia nirak.²Ia nækwai nimwæ sævæi Tata sæiou nækwæn ripik. Iakinamevæn takæpnæpenæ ia kwopun riti sækimiaha. Nægkiariien i ro nipærhienien. Mæ neikuæien ko iakæpwæh niniiien tukumiaha.³Takevæn mæpnæpenæ ia kwopun riti sækimiaha, mæpnæpenæ pam nænə mirærig pehe mwi mipeki pehe kimiaha ia nirak mæ kimiaha tiharæ ia kwopun iakamaræ ikin.⁴Kwopun naha iakamevæn ikin kimiaha hiæuvæukuræn raka suatuk sævænhi.”

Iesu in suatuk ti nevænien ti Tata Kumwesæn

⁵Miregi Tomas rini pen tukwe in mæ, “lærimænu. Kimaha iahæreirei kwopun naha ikamevæn ikin. Tahæfukuræn suatuk ramevæn ia kwopun naha?”

^{6p}Miregi Iesu rini pen tukwe in mæ, “Iou suatuk. Iou nipærhienien. Iou nimiruïen. Iærmama riti ko ripkevæn atukw mhæ ti Tata Kumwesæn trini minuæ iou iapkuvehi mhæ in mevæn. ^{7q}Trini minuæ kimiaha hiæukuræn iou, tihæukuræn mwi sæiou Tata. Tækwækwuni mamevæn hiæuvæukuræn raka in, mhænætoni raka in.”

⁸Miregi Filip rini pen tukwe in mæ, “lærimænu. Ahatæn ro Tata Kumwesæn pwæh kimaha iahætoni. Næri næ in næ kimaha iahokeikei.”

^{9r}Miregi Iesu rini pen tukwe in mæ, “Filip, iakinare tui kitaha m kimiaha, mætæ ikamreirei ihi iou? Iærmama sæ ramætoni iou, ramætoni Tata sæiou. Ræfo ikini mæ ‘Ahatæn ro Tata Kumwesæn pwæh kimaha iahætoni?’ ^{10s}Kwa iou næ ia Tata Kumwesæn, Tata Kumwesæn in i ia nirak. Ipkini mhæ nipærhienien iræ uæ? Nægkiariien me i sæmæme iakani pehe tukumiaha i ripko mhæ nægkiariien atukw sæiou, mætæ Tata Kumwesæn ia nirak ramo wok me sævænhi. ^{11t}Ro iamînhi iræ kimiaha tihamækeikei mhæni nipærhienien ia nirak næpîn iakini iamînhi iræ minuæ ‘Iou næ ia Tata Kumwesæn, Tata Kumwesæn in i ia nirak.’ Mæ rekæm tihamækeikei mhæni nipærhienien ia

^m13:36 Jon 7:34, Jon 21:18-19   ⁿ14:1 Jon 14:27

^o14:3 Jon 12:26, 17:4   ^p14:6 Jon 11:25, Rom 5:1-2, Hip 10:20

^q14:7 Jon 8:19   ^r14:9 Jon 12:45, Kol 1:15, Hip 1:3

^s14:10 Jon 12:49, 14:24   ^t14:11 Jon 10:38, 14:20

nirak tî nêri nê mē hiamətōni wok me i iakamo. ¹²Ulakani nîpərhiēnien tukumiāha i iərmama sē rani nîpərhiēnien ia nirak, in mwi tro wok me i iakamo. Ouəh pərhiēn in tro wok asori me mēpi raka wok me i iakamo tî nêri nê mē iakamevən tî Tata Kumwesən. ¹³VNəfe nari kîmiāha tihəres ia nēghik, iou tako mē wok me i Tîni Kumwesən ramo truvehi utə nēghi Tata sāvənhi. ¹⁴Trîni minuə hiəres nari riti miou ia nēghik, iou tako.”

lesu rîni mē traməkeikei mərhi pehe Nənimwîn Ikinan

¹⁵w“Trîni minuə kîmiāha hiōkeikei iou, tihaməkeikei mhō nēghiarriēn me səiou. ¹⁶xNənə takəres Tata Kumwesən, nənə in truvei pehe lasitu riti mwi m kîmiāha in trarə rerin kîmiāha min. ¹⁷yIasitu nē in nē Nənimwîn nē nukune nîpərhiēnien. Nərmama sāvəi tîprənə i ko həkuvēhi mhə Nənimwîn nē tî nêri nē mē irəha həkətōni mhə, mhəreirei in. Mətə kîmiāha hiəukurən in, tî nêri nē mē in ramarə kîmiāha min nənə tîpkarə ia rerimīāha. ¹⁸zIou tapkəpwəh mhə kîmiāha rəmwhen ia nəkəwhakwərha kemhə tēni irəha. Takrərig mwi tukumiāha. ¹⁹aTîpko mhə tui nərmama sāvəi tîprənə i tuhəpətōni mhə iou, mətə kîmiāha tihətōni iou. Nənə tî nêri nē mē iou iakamīru, kîmiāha mwi tihəmīru. ²⁰bTro nəpîn sāvəi narimnari me i, nənə kîmiāha tihəukurən mē iou nē ia Tata səiou, kîmiāha

i ia nirak, nənə iou nē ia kîmiāha. ²¹cIərmama sē ruvəregi raka nēghiarriēn me səiou, trîni minuə ramo nēghiarriēn me nəha, in nəha iərmama sē rokeikei pərhiēn iou. Iərmama sē rokeikei pərhiēn iou iamînhi irə, səiou Tata trokeikei in, nənə iou mwi takōkeikei in, mo pui pen iou min.”

²²dMiregi Jutas (rîpko mhə Jutas Iskariot) rəres pen Iesu i mē, “Iərimənu. Tikəfo mo pui ik m kîmaha əpa, mətə tikəpwəh no puiēn ik m nərmama sāvəi tîprənə?”

²³eMiregi Iesu rini pen tukwe in mē, “Trîni minuə iərmama riti rokeikei iou, in tro nēghiarriēn səiou, nənə səiou Tata trokeikei in, kîmrau Tata səiou tarouvehe tukwe, iarau rukwənu səkîmrau mhararə kîmrahar min. ²⁴fIərmama sē rəpwəh nokeikeiēn iou, in trəpwəh noien nēghiarriēn me səiou. Nēghiarriēn i sē hiamregi rîpko mhə nēghiarriēn atukw səiou, mətə in i nēghiarriēn sāvəi Tata Kumwesən sē rînrhi pehe iou iakuvehe.

²⁵gNarimnari me i iakani irapw tukumiāha i nəpîn iakamarə ihi kitaha m kîmiāha. ²⁶gMətə Nənimwîn Ikinan i in lasitu sē Tata Kumwesən trərhi pehe i ia nēghik, in trahātən kîmiāha ia narimnari me pam. In tro rerimīāha ramrhi narimnari me i iakani pehe tukumiāha mē kîmiāha tihəpwəh nenouenouien irə. ²⁷hNa takəpwəh kîmiāha, mətə iakəmri nəmərīnuēn tramarə tuku-

^u14:12 Mak 16:19-20 ^v14:13 Mat 7:7, Jon 15:16

^w14:15 Jon 15:10, 1Jon 5:3 ^x14:16 Jon 14:26, 15:26, Jon 16:7

^y14:17 Mat 10:20, Jon 16:13, Rom 8:26 ^z14:18 Jon 14:3 ^a14:19 Jon 16:16 ^b14:20 Jon 17:21-23 ^c14:21 Jon 15:10, 16:27 ^d14:22 Wok

Me 10:41-42 ^e14:23 Mat 18:20, Jon 13:34, 2Kor 6:16, Efes 3:17

^f14:24 Jon 7:16 ^g14:26 Jon 14:16 ^h14:27 Jon 14:1, 16:33, Fil 4:7

miaha. Nəməriniuen i səiou sə iakauvei pehe riþkəmwhen mhə ia nəməriniuen sə nərmama səvəi tiþrənə i tuhəuvei pehe. Rerimi-aha rəpwəh nəpouiien, məpwəh nehekiriien.

²⁸ⁱKimiaha hiəuvəregi raka nəgkiariien səiou. Iakiməni pehe tukumiaha i mə, 'lou tapkəpwəh kimiaha, mətə kurirə takrərig pehe tukumiaha.' Trini minuə hiökeikei pərhien iou, nənə rerimiaha tragien a mə tihətoni iou iakamevən ti Tata Kumwesən, ti nəri nə mə in rasori məpi raka iou. ²⁹^jIou iakani pehe raka narimnari me i tukumiaha nəha təkwtəkwuni kurirə həier pehe, ro iamihni nəpən həier pehe tihəni niþərhienien ia nirak. ³⁰^kKo iapəkəgiari əpwəmwis mhə m kimiaha nəha təkwtəkwuni ti nəri nə mə Setan i iərimənu səvəi tiþrənə i riəuvehe. In riþkasori mhə ia nirak, ³¹^lmətə nərmama səvəi tiþrənə i tuhaməkeikei mhəukurən mə iakokeikei Tata Kumwesən ro pen iakamesi pen atukwatukw nəfe nəgkiariien sə in riməni pehe tukw iou i mə tako. Həuvehe pwəh saraka ia kwopun i."

Nukune nei pərhien mine rəgrəgin me

15 "Iou iakəmwhen ia nukune nei nəha krep sə ro niþərhienien i. Səiou Tata in rəmwhen ia iərmama sə raməpərhi nei nəha. ²^mRəgi nei me pam səməme həpkukua mhə in ramərai

raka irəha. Rəgi nei me pam səməme kamhəukua in raməpərhi amasan mə trukua kwənkwan riþik mwi. ³ⁿKimiaha hiəmwhen ia rigi nei nəha, nənə iakinəpərhi raka kimiaha ia nəgkiariien me səməme iakani pehe tukumiaha. ⁴^oTihəpwit əknekin ia nirak, nənə iou takəpwit əknekin ia kimiaha. Rigi nei ko rəpwəh nukuəien trini minuə riþkərer əknekin mhə ia niþren. Ia noien nəha rəmwhen a mwi nimiriuen səkimiaha ko riþkukua mhə kwənkwan trini minuə hiəpwəh nəpwit əknekinien ia nirak.

⁵^pIou i, iou nukune nei nəha krep. Kimiaha nə rəgrəgin me. Iərmama sə rəpwit əknekin ia nirak, nənə iakəpwit əknekin irə, iərmama i in trukua kwənkwan me riþik. Mətə kimiaha ko hiəpko mhə nari riti trini minuə hiəpəpwit əknekin mhə ia nirak. ⁶^qIərmama sə riþkəpwit əknekin mhə ia nirak in rəmwhen ia rigi nei riti sə kinərai raka ru- vimhiə. Rigi nei me səməme həu- vəmhiə iamihni, tukipeki irəha kərki pen irəha ia napw. ⁷^rTrini minuə hiəpwit əknekin ia nirak, nənə nəgkiariien me səiou ramarə ia rerimiaha, nəfe hiökeikei, hiəukurən nəresien, nənə tuko m kimiaha. ⁸^sNimiriuen səkimiaha traməkeikei mukua kwənkwan me riþik. Nərmama me tuhətoni mhəukurən mə pərhien kimiaha i nərmama me səiou. Ia noien nəha tihəuvehi utə nəghi Tata səiou.

ⁱ14:28 Jon 14:3, 16:28, Jon 20:17, Luk 24:52   ^j14:29 Jon 13:19

^k14:30 Jon 12:31, 16:11, Efes 2:2

^l14:31 Jon 10:18, 12:49, Mat 26:46   ^m15:2 Mat 3:10

ⁿ15:3 Jon 13:10   ^o15:4 Jon 6:56   ^p15:5 Jon 15:16, 2Kor 3:5

^q15:6 Mat 7:19, 13:42   ^r15:7 Mat 7:7   ^s15:8 Mat 5:16

⁹Iakokeikei kímiaha rəmwhen Tata Kumwesən rokeikei iou. Həpwit əknekín ia nokeikeien səiou. ¹⁰^tTríni mínua hiamó nəgkariien me səiou, nənə tihəpwit əknekín ia nokeikeien səiou, rəmwhen iou iakino nəgkariien me səvəi Tata səiou maməpwit əknekín ia nokeikeien səvənhi. ¹¹^uIakani irapw narimnari me i tukumiaha mə rerímiaha tramagien rəmwhen iou reri ramagien, nənə nagienien i səkímiaha trasori pik. ¹²^vNəgkariien səiou sə iakani pehe tukumiaha i mə tiho ro iamínhi irə: Hokeikei kímiaha me rəmwhen iou iakokeikei kímiaha. ¹³^wSamarə iərmama riti rəsəni kousi əpune in mə nemhəien səvənhi truvehimíru in me nepwín hiəukurən mə nokeikeien riti mwi riwən rasori məpi raka nokeikeien nəha. ¹⁴^xTríni mínua hiamó narimnari me i iakani pehe tukumiaha, ramahatən mə iou me nepwín nə kímiaha. ¹⁵Iou tapkəkwein mhə mwi kímiaha mə iotukwininari me səiou tì nəri nə mə iotukwininari ríreirei narimnari me səməme iəmə asori səvənhi ramo. Mətə təkwtəkwni nəha takəkwein kímiaha mə iou me nepwín tì nəri nə mə narimnari me pam səməme iakíməregi səiou Tata ramíni iakuvəni pehe raka tukumiaha. ¹⁶Kímiaha hiəpkukupwən mhə mhərpwi rəgímiaha ia nirak, mətə iou iakukupwən mərpwi rəgik ia kímiaha, muvehi utə kímiaha mə tihəuvən nímíruien səkímiaha trukua rəmwhen ia nei, nənə

kwənkwamíaha trarə. Ro iamínhi irə trini mínua híeres nari riti m Tata Kumwesən ia nəghík, nənə in truvei pehe m kímiaha. ¹⁷^yNəgkariien səiou sə iakani pehe tukumiaha i mə tiho ro iamínhi irə: Hokeikei kímiaha me.”

**Nərmama səvəi típrənə
tuhəmwəki nərmama
me səvəi lesu**

¹⁸^z“Tríni mínua nərmama səvəi típrənə i kamhəmwəki kímiaha, rerímiaha trírhi mə fwe kupwən irəha hənəməmwəki mwi iou. ¹⁹^aTríni mínua kímiaha nərmama səvəi típrənə i, irəha tuhokeikei kímiaha tì nəri nə mə kímiaha nərmama me səvənraha. Mətə rípkə mhə kímiaha nərmama səvəi típrənə i. Iou iakínərpwi rəgik ia kímiaha mə kímiaha tiharaka ia nərmama səvəi típrənə i. Ro iamínhi irə nərmama səvəi típrənə i kamhəmwəki kímiaha. ²⁰^bRerímiaha trírhi nəgkariien i iakuvəni raka tukumiaha i mə, ‘Iərmama sə ramo tukwini nari rípkasori mhə ia iəmə asori səvənhi.’ Irəha hənometə iou, ro iamínhi irə hiəukurən mə tuhometə mwi kímiaha. Irəha hənəpwəh noien nəgkariien me səiou, ro iamínhi irə hiəukurən mə tuhəpwəh mwi noien nəgkariien me səkímiaha. ²¹^cNərmama me səvəi típrənə i tuho narimnari me i ia kímiaha tì nəri nə mə kímiaha i nərmama me səiou. Irəha tuhometə kímiaha tì nəri nə mə həreirei iəmə sə rínərhi pehe iou

^t15:10 Jon 14:15, 1Jon 2:5   ^u15:11 Jon 17:13   ^v15:12 Jon 13:34

^w15:13 Jon 10:11, 1Jon 3:16   ^x15:14 Mat 12:50   ^y15:17 Jon 13:34

^z15:18 Mat 10:22, 1Jon 3:13   ^a15:19 1Jon 4:5, Jon 17:14

^b15:20 Jon 13:16   ^c15:21 Mat 5:11, Mak 13:13

iakuvehe. ²²Trīni minuə iakəpwəh nuveheien mægkiari minraha, nərəhaien səvənraha triwən. Mətə təkwtəkwuni nəha iakuvəuvehe raka, ko həkərkwafə mhə noien ərəha səvənraha. ²³^dİərmama sə raməmwəki iou, in raməmwəki mwi səiou Tata. ²⁴^eİakino narimnari me i ia nənimenraha, narimnari me sə iərməpə riti ko rīpko mhə. Trīni minuə iapko mhə iamīnhi nərəhaien səvənraha triwən. Mətə təkwtəkwuni irəha hənətə raka iou, mamhəmwəki kimrau Tata səiou. ²⁵Mətə nægkiariien i kimərai pen ia Loa səvənraha traməkeikei muvehe mukuə. Rini iamīnhi irə mə, 'lou iapko mhə nari riti ia nīrəha, mətə irəha həmwəki iou.'

²⁶^fİasitu riti nəha ikīn Tata Kumwesən truvei pehe iou takərhi pehe i tukumiaha. İasitu nəha in nə Nənimwīn nə nukune nīpərhiēnien sə ramier ia Tata Kumwesən. Nəpīn truvehe, trərer irapw mægkiari ia nirak. ²⁷^gNənə kimiaha mwi tihaməkeikei mhərer irapw mhægkiari ia nirak, tī nəri nə kitaha miou sənərə fwe ia nukune wok səiou muvehe meste pehe təkwtəkwuni."

16 "İakani pehe narimnari me i tukumiaha mə nahatətəien səkimiaha trəpwəh nīmweiien. ²^hİrəha tuhəpkərhi irapw kimiaha ia nīmwfəwaki me səvənraha. Pərhiēn nəpīn nəha ikīn rauvehe, nəpīn nərmmama tuhousi əpune kimiaha rerīnraha rīrhi mə kamho wok amasan riti səvəi Kumwesən.

³ⁱİrəha tuho noien me nəha tī nəri nə mə hərəirei Tata səiou mhərəirei mwi iou. ⁴^jMətə iou iakukupwən mīni pehe narimnari me i tukumiaha mə nəpīn tuko narimnari me i ia kimiaha nənə rerīmiaha rīrhi mə iakuvəni pehe raka tukumiaha. Iou iapkini pehe mhə narimnari me i tukumiaha fwe kupwən tī nəri nə mə iakinamərə kitaha m kimiaha."

Narimnari me Nənimwīn İkinan truvehe mo

⁵^k"Təkwtəkwuni nəha iaki-namevən tī ləmə sə rīnərhi pehe iou iakuvehe, mətə kimiaha riti rīpkəres mhə iou mə, 'İkamevən pəku?' ⁶Tī nəri nə mə iakani pehe narimnari me i tukumiaha, rerīmiaha rəmīsə pīk. ⁷^lMətə iakani nīpərhiēnien tukumiaha i ramasan pīk tukumiaha mə takevən. Trīni minuə iapkevən mhə, nənə İasitu trīpkuvehe mhə tukumiaha. Mətə trīni minuə iakevən, nənə takərhi pehe in ruvehe tukumiaha. ⁸Nənə nəpīn in truvehe, tro pui nərmmama səvəi tīpənə i hətə sas narimnari me ia nīkaren səvəi noien ərəha, noien atukwatukw, mīne nərpwīnien noien ərəha. ⁹^mIn tro pui irəha hətə sas narimnari ia nīkaren səvəi noien ərəha tī nəri nə mə irəha həpwəh nīnien nīpərhiēnien ia nirak. ¹⁰ⁿIn tro pui irəha hətə sas narimnari ia nīkaren səvəi noien atukwatukw, tī nəri nə mə ikamevən tī Tata Kumwesən, nənə kimiaha tihəpkətə mhə mwi

^d15:23 Luk 10:16   ^e15:24 Jon 9:41, 14:11   ^f15:26 Jon 14:26

^g15:27 Luk 1:2, Wok Me 1:8,21-22

^h16:2 Mat 24:9, Luk 6:22, Jon 9:22   ⁱ16:3 Jon 15:21

^j16:4 Jon 13:19   ^k16:5 Jon 7:33, 13:36   ^l16:7 Jon 14:16

^m16:9 Jon 3:18   ⁿ16:10 Wok Me 5:31, Rom 4:25

iou. ¹¹°In tro pui iræha hætæ sas narimnari me ia nîkaren sævæi nærpwînien noien æræha tî næri næ mæ Setan sæ ramærimænu ia tîprænæ i, Kumwesæn ruvæni raka mæ trærpwin noien æræha sævænhi.

¹²°Narimnari me rîpik mwi næha ikin takîni pehe tukumiaha. Mætæ ko hiæpkregi pam mhæ næha tækwætækwuni. ¹³°Næpîn Nænîmwîn i in nukune nîpærhienien truvehæ, in trîri pen kimiaha ia nîpærhienien me pam. In ko rîpkini atukw a mhæ nægkiariien sævænhi, mætæ næfe nægkiariien in rîregi in trîni. Nænæ in trîni irapw tukumiaha narimnari me sæmæme tuhæpkuvehe. ¹⁴In truvehæ næfe sæiou iakuvei pen min, nænæ mîni irapw tukumiaha i. Ia noien næha in truvehæ utæ næghîk. ¹⁵Narimnari me pam sævæi Tata Kumwesæn, iræha narimnari me sæiou. Ro pen iakani nægkiariien i mæ, 'In truvehæ næfe sæiou iakuvei pen min, nænæ mani irapw tukumiaha i.' ¹⁶°Tîpko mhæ tui hiæpwæh nætoniien iou, kuriræ iræ tîpko mhæ tui nænæ hiætoni mwi iou."

¹⁷°Iesu rîni nægkiariien næha nænæ nærmama næpwin sævænhi kamhæres iræha me i mæ, "Nægkiariien næha nîpwran ræfo iræ? In rîni pehe tukutaha i mæ tîpko mhæ tui sæpwæh nætoniien in, kuriræ iræ tîpko mhæ tui nænæ sætoni mwi in. In rîni mwi mæ, 'tî næri næ mæ iakamevæn tî Tata Kumwesæn.'" ¹⁸Ro iamînhi iræ iræha kamhæni mæ, "Nægkiariien i 'tîpko mhæ tui,' nîpwran ræfo iræ? Kitaha særeirei næfe næha in ramægkiari iræ."

¹⁹Iesu ruvæukuræn raka mæ iræha hokeikei mæ tuhæres in nari riti, ro pen in rîni pen tî niræha i mæ, "Ræfo? Iou iakimæni mæ, 'Tîpko mhæ tui hiæpwæh nætoniien iou, kuriræ iræ tîpko mhæ tui nænæ hiætoni mwi iou.' ?Hiamæres kimiaha me tî nîpwrai nægkiariien i? ²⁰Iakani nîpærhienien tukumiaha i mæ kimiaha tihæregi ræræha mhasæk, mætæ nærmama sævæi tîprænæ i tuhagien. Kimiaha tihæregi ræræha anan, mætæ næmisæien sækimiaha truvsini pehe ia nagienien. ²¹°Næpîn pran sæ rîpæmpæm næpîn sævænhi rukwakwa mæ trærhi tîni, in trîregi ræræha tî næri næ mæ rîno næpîn sævænhi mæ trîregi næmisæien ia nîpwran. Mætæ kuriræ næpîn tîni rînætui, nænæ in renouenou ia næmisæien næha. In rerîn ramagien pîk, tî næri næ mæ tîni rînætui pehe ia tîprænæ i. ²²°Noien næha ræmwhen a ia kimiaha. Tækwætækwuni næha rerîmiaha ræmisæ, mætæ kuriræ iræ iou takætoni mwi kimiaha, nænæ rerîmiaha tragien. Iærmama riti ko rîpko mhæ mwi rerîmiaha ræpou. ²³°Ia næpîn næha sæ truvehæ, tihæpkæres mhæ mwi nari riti miou. Iakani nîpærhienien tukumiaha i trîni minuæ hiæres Tata Kumwesæn nari riti ia næghîk, in truvei pehe m kimiaha. ²⁴°Meste pehe tækwætækwuni hiæpkæres mhæ Tata Kumwesæn nari riti ia næghîk. Ramasan mæ hiæres. In truvei pehe næfe nari hiamæres i mæ rerîmiaha tragien.

²⁵°Iou iakani narimnari me i tukumiaha ia nusipekinien me. Mætæ næpîn næha ikin sæ truvehæ iou takæpwæh mwi nægkiariien m kimiaha ia nusipekinien me, mætæ

°16:11 Jon 12:31   °16:12 1Kor 3:1-2   °16:13 Jon 14:26, 1Jon 2:27

°16:16 Jon 14:19   °16:21 Aes 26:17   °16:22 Aes 66:14

°16:23 Mat 7:7   °16:24 Jon 15:11   °16:25 Jon 10:6

takægkiari ia Tata Kumwesən m kimiaha ia noien riti sə kimiaha tihəukurən amasan in. ²⁶Ia nəp̄in nəha kimiaha tihəres ia nəgh̄ik. Həregi ro nəgkiariien i sə iakani pehe tukumiaha. Iap̄k̄ini mhə iam̄inhi irə mə iou takægkiari m Tata Kumwesən məres tukwini səkimiaha. ²⁷×Rekəm. Kwa Tata Kumwesən in rokeikei kimiaha ti nəri nə mə kimiaha hiokeikei iou, nənə mamhəni n̄ip̄ərhienien mə iakuku pen tukwe in. ²⁸Pərhien iakuku pen ti Tata Kumwesən muvehe ia t̄ip̄rənə i. Nənə təkwtək̄wuni takəpwəh t̄ip̄rənə i m̄irərig mevən ti Tata Kumwesən.”

²⁹M̄iregi n̄ərmama me səvənhi həni mə, “Təkwtək̄wuni ipkusipek̄in mhə. Ikani atukwatukw a tukumaha. ³⁰Y Təkwtək̄wuni kimaha iahəukurən mə ik ikukurən pam narimnari me. lərmama riti trəres pehe n̄əresien riti tukw ik ti nəfe? Kurirə in rəres ik i, mətə ikuvəukurən raka n̄ətərigien səvənhi. Nəri i ro kimaha iahəni n̄ip̄ərhienien mə ikuku pen ti Kumwesən.”

³¹M̄iregi Iesu rini pen ti nirəha mə, “Kimiaha hiəni n̄ip̄ərhienien ia nirak nəha təkwtək̄wuni? ³²Z Həregi ro, nəp̄in nəha rauvehe, ruvəuvehe raka, nəp̄in sə n̄ərmama tuhərp̄wi kimiaha irə, hiaiu kirkiri pam, mhəuvən kuatia kuatia imwəmiaha me, mhəpwəh əpa iou. Mətə ko iap̄kavən əpa mhə ti nəri nə mə kimrau səiou Tata.

³³a Iakuvəni raka narimnari me i tukumiaha mə in i ia nirak tihəu-

vehi nəmərinuien. Ia t̄ip̄rənə i tuko nəmisəien m kimiaha, mətə tihəpwəh nehek̄rien, iou iakuvəuvehi irapw raka n̄iskaiien səvəi t̄ip̄rənə i.”

lesu raməfwaki t̄i in atukw

17 ^bIesu rini pam nəgkiariien me i, məkwətə ia nimagouagou, mini mə,

“Tata, nəp̄in səiou ruvəuvehe raka. Uvehi utə nəghi nərim mə in mwi truvehi utə nəgh̄im. ²c Ikiməuvehi pen nasoriien min mə trərimənu ia n̄ərmama me pam, nənə muvei pen nimiruien rerin m səməme ik ikiməuvehi pen irəha min. ³d Nənə nimiruien rerin i n̄ip̄wran mə n̄ərmama tuhəukurən ik Kumwesən əpa pərhien, mhəukurən mwi Iesu Kristo sə ikinərh̄i pehe i. ⁴e Iou iakuvəuvehi utə raka nəgh̄im ia t̄ip̄rənə i, mo pam wok sə ikuvei pehe miou mə tako. ⁵f Nənə təkwtək̄wuni, Tata, uvehi utə iou iakuvehe marə krau mik. Uvei pehe nasoriien miou rəmwhen ia sə iakinauvehi kupwən krau mik nəp̄in t̄ip̄rənə ramiwən ihi.

lesu raməfwaki t̄i n̄ərmama me səvənhi

⁶N̄ərmama me i səməme hənaraka ia n̄ərmama səvəi t̄ip̄rənə, ikuvei pehe irəha miou, iou iakino pui pen raka nəgh̄im m̄inraha. Kupwən irəha səim. Ikuvei pehe irəha miou, nənə irəha hənə nəgkiariien səim. ⁷Təkwtək̄wuni nəha, irəha həukurən mə narimnari me pam səməme ikuvei pehe

×**16:27** Jon 14:21,23   y**16:30** Jon 2:25

z**16:32** Mat 26:31,56, Jon 8:29   a**16:33** Jon 14:27, Rom 5:1, 2Tim 3:12,

1Jon 5:4   b**17:1** Jon 11:41, 12:23   c**17:2** Mat 11:27

d**17:3** 1Jon 5:20   e**17:4** Jon 4:34   f**17:5** Jon 1:1, 17:24

miou kamhæuku pehe tukw ik. ^{8g}Nægkiariien me sëmæme ikimæni pehe tukw iou i, iou iakuvæni pen raka ti niræha, nænæ iræha hæuvehi. Iræha hæukuræn mæ iakimæuku pehe pærhien tukw ik, nænæ hæni nîpærhienien mæ ik ikinærhi pehe iou. ^{9h}Iou iakamæfwaki ti niræha. Iapkwæwaki mhæ ti nærmama me sævæi tîprænæ, mætæ iakamæfwaki ti nærmama me næha sëmæme ikimæuvehi pehe iræha miou, ti næri næ mæ iræha nærmama me sæim. ¹⁰ⁱNærmama me sæiou iræha pam næ sæim. Nærmama me sæim iræha pam næ sæiou. Nænæ iræha hæuvæuvehe raka mamhæuvehi utæ næghik. ^{11j}Triipko mhæ tui iakæpwæh naræien ia tîprænæ i, mauvehe tukw ik, mætæ nærmama me i tuhamaræ ia tîprænæ i. Tata Ikinan, tikætui amasan ti niræha ia næghim, næhag sæ ikimæsegi pehe miou. Tiko iamînhi iræ mæ iræha tuhæuvehe mho kuatia ræmwhen krau krau kuatia. ^{12k}Næpîn iakinamaræ kimaha minraha iakamætui amasan ti niræha ia næghim, næhag sæ ikimæsegi pehe miou. Iou iakinærer tukuahag ti niræha, nænæ iræha riti ræpwæh nærueiien. Iærmama kuatia a ia niræha ræuei, in næha iærmama sæ tukouraha in mæ nægkiariien ia Nækukua Ikinan truvehe mukuæ. ^{13l}Tækwækwuni iakinæuvehe tukw ik, mætæ iakamæni nægkiariien me i næpîn iakamaræ ihi ia tîprænæ mæ iræha mwi rerinraha tragien ræmwhen ia iou rerik ramagien. ^{14m}Iou iakuvæuvei pen raka nægkiariien sæim minraha. Ro

iamînhi iræ nærmama sævæi tîprænæ kamhæmwæki iræha, ti næri næ mæ ripko mhæ iræha nærmama sævæi tîprænæ ræmwhen a ia iou ripko mhæ iou iærmama sævæi tîprænæ. ¹⁵ⁿIapkwæres mhæ ik mæ tikuvehi raka iræha ia tîprænæ i, mætæ iakokeikei mæ tikærapinhæ iæremhæ æræha næha Setan mæ in træpwæh nevænien mouraha iræha. ¹⁶Ripko mhæ iræha nærmama sævæi tîprænæ ræmwhen a ia iou ripko mhæ iou iærmama sævæi tîprænæ. ¹⁷Tiko nægkiariien sæim kani mæ nîpærhienien ræpærhi iræha pwæh hæuvehe mhæmher, mho nærmama ikinan sæim. ^{18o}Ik ikinærhi pehe iou iakuvehe ia tîprænæ i. Ia noien næha iakærhi pen iræha hæuvæn ia tænæmtænæ me. ^{19p}Iakuvei pehe nîmiruien pam sæiou mik mæ takasitu ia nærmama me i. Iakuæ iræha mwi tuhæuvehe mhæmher, mho nærmama ikinan pærhien sæim.”

**Iesu ramæfwaki ti
nærmama me sëmæme
tuhæni nîpærhienien iræ**

²⁰“Iapkwæwaki æpa mhæ ti nærmama me i, mætæ iakamæfwaki mwi ti nærmama sëmæme tuhæregi nævisaiien sævænraha, nænæ hæregi hæni nîpærhienien ia nirak tukwe. ^{21q}Tata iakæfwaki mæ iræha pam tuhæuvehe mho kuatia ræmwhen a ia krau, ik ia nirak iou ia niram. Iakæfwaki mæ iræha tuhæuvehe mho kuatia a kitaha mik mæ nærmama sævæi tîprænæ tuhæni nîpærhienien

^g17:8 Jon 16:30   ^h17:9 Jon 6:37,44   ⁱ17:10 Jon 16:15

^j17:11 Jon 10:30, 17:21   ^k17:12 Jon 6:39, 13:18, Jon 18:9   ^l17:13 Jon

15:11   ^m17:14 Jon 15:19   ⁿ17:15 Mat 6:13, 2Tes 3:3, 1Jon 5:18

^o17:18 Jon 20:21   ^p17:19 Hip 10:10   ^q17:21 Jon 4:11, Kal 3:28

mə ik ikinərhi pehe iou. ²²rNasoricien i sə ikiməuvehi pehe miou iakauvei pen minraha mə irəha tuhəuvehe mho kuatia rəmwhen krau kuatia ²³iou ia nirəha ik ia nirak. Iakuə irəha tuhəuvehe mho kuatia ia narimnari me pam mə nərmama me səvəi tiprənə tuhətoni mhəukurən mə ik ikinərhi pehe iou, mhəukurən mwi mə ikokeikei nərmama me i səiou rəmwhen ikokeikei iou.

²⁴sTata iakokeikei mə nərmama me i səməme ikiməuvehi pehe miou irəha mwi tuharə kimaha minraha ia kwopun iakamevən ikin. Iakokeikei mə irəha tuhətoni nasoricien səiou sə ikiməuvehi pehe miou tī nəri nə mə ikinokeikei iou nəpən tiprənə ramiwən ihi.

²⁵tTata noien səim ratukwatukw. Nipərhiendien nərmama səvəi tiprənə i həreirei ik, mətə iou iakukurən ik. Nənə nərmama me i səiou həukurən mə ik ikinərhi pehe iou. ²⁶Iou iakino pui pen nəghim minraha, nənə takaripin mamō pui pen nəghim iamihni irə mə nokeikeicien i sə ikinokeikei iou irə tramarə ia nirəha, nənə iou mwi ia nirəha.”

Kəkwtəmhiri Iesu

18 ^uIesu rini pam nəgkiaricien me nəha, mier irəha nərmama me səvənhi, mhəuvən mhəpi simwin ia nəkwətənə nəha nəghin nə Ketron. Nəkwai nimai riti nəha ikin. Iesu mine nərmama me səvənhi həuvən pen fwe ia rerin.

²vJutas, iəmə nəha ruvei pen Iesu ia rəgi nərmama səməme

kamhəmwəki in, in mwi rukurən kwopun nəha, tī nəri nə mə nəpin me ripik Iesu mine nərmama me səvənhi hənamousəsिमwin irəha me ikin. ³wRo iamihni irə Jutas riri naruagən me nepwin səvəi nəkur Rom mine nərmama me nepwin səməme pris asori me mine Farisi me hərhi pen irəha. In riri irəha həuvən ia nəkwai nimai nəha, mhəuvehi kwənhiə me mine nuksepək mine narimnari me səvəi naruagənien.

⁴Iesu ruvəukurən raka narimnari me pam sə tuko irə. Ro pen raraka ia nərmama me səvənhi mevən, mini pen tī nirəha i mə, “Kimiaha hiamətui sin?”

⁵Miregi irəha həni mə, “Iesu iəmə Nasaret.”

Miregi Iesu rini pen tī nirəha i mə, “Iou i in i.” (Jutas iəmə sə ruvei pen Iesu ia rəgi nərmama me i kamhəmwəki in kamhərer irəha minraha.) ⁶Nəpin Iesu rini pen tī nirəha i mə, “Iou i in i,” irəha havən təkutanraha mhəmwei irapw ia tiprənə.

⁷Nənə Iesu rəres mwi irəha mə, “Kimiaha hiamətui sin?”

Miregi həni mə, “Iesu iəmə Nasaret.”

⁸Miregi Iesu rini mə, “Iakuvəni raka tukumiaha i mə iou i in i. Mətə mə hiamətui iou, ramasan mə hiəpwəh nərmama me i səiou me pwəh hərərig mhəuvən imwənraha me.”

⁹xIn rini iamihni irə mə nəgkiaricien i sə in riməni kupwən truvehe mukuə. “Tata. Iapkətə wau mhə ia nirəha riti sə ikiməuvehi pehe miou.”

^r17:22 Wok Me 4:32   ^s17:24 Jon 12:26, 17:5   ^t17:25 Jon 8:55

^u18:1 Mat 26:36   ^v18:2 Luk 21:37   ^w18:3 Jon 7:45

^x18:9 Jon 6:39, Jon 17:12

¹⁰ySaemon Pita sāvānhi riti nau sāvāi naruagānien. In reivi nau nāha, mārāi iārmama riti sē ramo tukwini nari m pris asori anan, mārāi raka nifregin mwatuk. (Iotukwininari nāha nāghin nē Malkas.)

¹¹zMētā Iesu rini pen tī Pita i mā, “Ērpiw pen nau sāim ia tāmwhēkin. Iou takamākeikei mīregi nāmisiāien i rāmwhen ia kap riti sē Tāta Kumwesān ruvei pehe miou mē takānimwi.”

Iesu rārer ia nāmri pris asori anan nāghin nē Anas

¹²Nānē naruagān me sāvāi nākūr Rom mīne nāmē asori me sāvān-rahā mīne iotukwininari me sāvāi nāmē asori me sāvāi nākūr Isrel hākwtāmhiri Iesu, mhārihi tārini, ¹³mhākupwān mhāiri in mhāvūvān tī Anas. Irāha hāiri pen in tī Anas tī nāri nē mā Anas in kaka sāvāi Kaeafas, iāmē sē rauvehi wok sāvāi pris asori anan ia nuk nāha. ¹⁴aKaeafas in iāmē nāha rīmāni pen tī nāmē asori me sāvāi nākūr Isrel mīnuē ko iārmama kuatia remhē tī nākūr Isrel ramasan māpi raka kousi āpune nārmama hāpik.

Saemon Pita rini mā in rīreirei Iesu

¹⁵bSaemon Pita rukurirē Iesu. Iārmama riti mwi sāvāi Iesu rukurirē mwi. Pris asori anan rukurān iāmē nāha mo pen kāsēni in rukurirē ia Iesu rouuvnimwē pehe ia nīkare nimwē sāvāi pris asori anan. ¹⁶Mētā Pita ramārer a fwe iruē ia kwēruē. Ro iamīnhi irē iārmama nāha sāvāi Iesu pris asori anan rukurān in rier

mwi mevān iruē, mēgkiari m pran sē ramārer tukuahag ia kwēruē mē trāsēni Pita pwāh ruvnimwē pehe.

¹⁷Prān sē ramārer tukuahag ia kwēruē rini pen tī Pita i mā, “Ik mwi iārmama riti sāvāi iāmē nāha uē rekām?”

Mīregi Pita rini mā, “Rēkām. Rīpko mhē iou iārmama riti sāvānhi.”

¹⁸Nāpin nē nāpin sāvāi nākwiēiien. Ro pen slef me mīne iotukwininari me hārkwumen napw, mamhārer kuraukurau irē, mamhārhiāpw. Pita revān mārer irāha mīnrahā, mamārhiāpw mwi.

Pris asori rāres Iesu nāresien me nepwīn

¹⁹Nānē pris asori anan ramāres Iesu nāresien me nepwīn ia nīkaren sāvāi nārmama me sāvānhi mīne nēgkiariien sē in ramahatān irāha irē.

²⁰cMīregi Iesu rini pen tukwe in mā, “Iou iakīmāni irāpw nēgkiariien me sāiou ia nāmri nārmama me pam. Ia nāpin me iakamahatān irāha ia nākwei nimwāfwaki me mīne ia nimwē sāvāi Kumwesān, kwopun mi nāha nākūr Isrel me kamhousāsīmwin irāha me ikin. Iāpkini mhē nēgkiariien sāiou ia kwopun afafa. ²¹Rēfo ikamāres pehe miou? Ramasam mē tikāres pen sāmāme nāha sē hāvūvāregi raka iou mā nāfe iakīmāni pen tī nīrāha i. Irāha hāukurān nāfe iakīmāni.”

²²dNāpin Iesu rini nēgkiariien me i, iotukwininari riti sāvāi pris asori anan ramārer ipaka tukwe rāpwi nānimen, mīni mā, “Rēfo

^y18:10 Luk 22:38   ^z18:11 Mat 26:39   ^a18:14 Jon 11:49-51

^b18:15 Jon 20:3, 21:20, Wok Me 3:1, Mat 26:58

^c18:20 Mat 26:55, Jon 7:26   ^d18:22 Wok Me 23:2

ikamægkiari skai mīne pris asori anan iamīnhi?"

²³ Mīregi Iesu rini pen tukwe in mā, "Mā nægkiariien i iakini rīp-katukwatukw mhə, ni irapw kwopun nəha iakəfwəkour ikīn. Mətə mā nægkiariien i iakini ratukwatukw a ikəpwi iou tī nəfe?" ²⁴ Nənə Anas rərhi pen Iesu revən tī pris asori anan Kaeafas. Kīpkifi raka mhə nək-wan sə kinərihi tərini rəgīn mi irə.

Pita rīni mwi mā in rīreirei Iesu

²⁵ Saemon Pita ramərer ihi ia nīkare napw mamərhiəpw. Ro iamīnhi irə irəha hāni pen tukwe in mā, "Ik mwi iərmama riti səvəi iəmə nəha uə rekəm?"

Mīregi in rini mā, "Rekəm. Rīpko mhə iou iərmama riti səvənhi."

²⁶ Nərmama me nəha səməme kamho tukwini nari m pris asori anan irəha anan riti ia kwənəkwas sə Pita rərāi raka nīfregīn rəres mā, "Iakinətōni ik kimirau iəmə nəha ia nīmei nəmhien uə rekəm?"

²⁷ Mīregi Pita rini mwi mā, "Rekəm. Rīpko mhə iou." Təkwtəkuni a mwi rəiə rakaka.

Iesu rərer ia nəmri Paelat

²⁸ Ia nəpnəpīn anan, nəmə asori me səvəi nəkur Isrel həiri Iesu, mhəier ia nimwə səvəi Kaeafas, mhəuvən ia nimwə səvəi Paelat. (Paelat in iəmə Rom sə ramərimənu ia tənə Jutia. Nimwə səvənhi nəghīn nə mā Praetoream.) Irəha atuk-watukw həkuvnimwə mhə kamo həuvehe mhəmkemīk ia nīkaren səvəi nəfwakīien səvənraha, nənə mhəpwəh nanīien nəvegīnien nəha

Pasova. ²⁹ Ro iamīnhi irə Paelat rier irapw iruə mā trətə irəha, mīni mā, "Nəfe i noien ərəha iəmə i ro kīmi-aha hiamərpwi tukwe?"

³⁰ Mīregi irəha hāni pen tukwe in mā, "Rīpkamo iəmə i rīpko mhə noien ərəha riti, ko kīmiaha iahəp-kuvehi mhə in mhəuvehe tukw ik."

³¹ Mīregi Paelat rini pen tī nirəha i mā, "Ramasam mā kīmiaha atuk-watukw a hīəuvehi iəmə i, mhəkiri noien səvənhi pwəh resi pen loa səkīmiaha."

Mīregi nəmə asori me səvəi nəkur Isrel hāni pen tukwe in mā, "Mətə kinise kīmaha ko iahəpkousi əpune iərmama riti." ³² Nəri i rier pehe iamīnhi mā nægkiariien Iesu ruvəni raka truvehe mukua, nægkiariien sə raməgkiari ia nemhəien səvənhi mā trəfemhə irə.

³³ Ro iamīnhi irə Paelat rīrərig muvnimwə mwi ia nimwə səvənhi, məkwein Iesu, mīni pen tukwe in mā, "Ik kig səvəi nəkur Isrel?"

³⁴ Mīregi Iesu rini mā, "Ik atukw ikani ianhi uə nərməpə kamhəni iou mamhəni pehe tukw ik i?"

³⁵ Mīregi Paelat rini mā, "Rīpko mhə iou iəmə Isrel riti. Nəkur imwam me a mīne pris asori me həuvei pehe ik ia rəgīk. Nəfe noien ərəha ikīno?"

³⁶ Mīregi Iesu rini mā, "Nītətə səiou iakamərimənu irə rīpkəmwhen mhə ia nītətə me səvəi kig me ia tīprənə i. Ko nītətə sə iakamərimənu irə rəmwhen ia nītətə me səvəi kig me ia tīprənə i, iotukwininari me səiou ko hənaruagən raka mhəpwəh nəsenīien iou mā takevən ia rəgi

^e18:26 Jon 18:10 ^f18:27 Jon 13:38

^g18:31 Jon 19:6-7, Wok Me 18:15

^h18:32 Mat 20:19, Jon 3:14, 12:33 ⁱ18:35 Jon 1:11

nəmə asori me səvəi nəkur Isrel. Mətə nitətə səiou iakamərimənu irə rīpkəmwhen mhə ia nitətə me səvəi kig me ia tīprənə i.”

³⁷Miregi Paelat rini pen tukwe in mə, “Ro ianhi ik kig riti?”

Miregi Iesu rini mə, “Ik ikani mə iou kig riti. Iakinətui pehe ia tīprənə i tī nəri kuation, mə takini irapw nəgkariien sə ro nīpərhiienien. Iərmama sə ramərer ia nīpərhiienien ramətərig nəgkariien səiou.”

³⁸Miregi Paelat rini pen tukwe in mə, “Nəfe nə nīpərhiienien?” Nənə nəpīn Paelat rini pam nəgkariien i, rīrərig mevən mwi mətə nəmə asori me səvəi nəkur Isrel fwe iruə, mīni pen tī nīrəha i mə, “Iap-kətə mhə nari riti in ro rərəha.

³⁹Mətə noien riti səkimiaha hiamo ia Pasova me pam. Hiaməni pehe tukw iou i nəghi iərmama riti sə raməmak ia kalapus, nənə iakəsəni in rier irapw mamevən. Ro iamīnhi irə kimiaha hiokeikei mə takəsəni iəmə i in kig səkimiaha nəkur Isrel rier mamevən?”

⁴⁰Miregi irəha həkwein əpwəmwis mwi mə, “Rekəm! Kimaha iahəpwəh nokeikeiien iəmə nəha! Kimaha iahokeikei Parapas!” (Parapas in iəmə ramakres, mamousi iərmama.)

19 la nəpīn nəha Paelat ruvehi Iesu mīni nəkwān mə naru-
agən me səvənhi tuhərisi in. ²kRo pen irəha həuvehi in mhərisi, nənə mhəuvehi rəhi mhəuvnhi kəfəfau səvəi kig irə, mhəfəfau pen ia kənkəpwə, nənə mhəuvehi mwi karkahu riti rəruevən məpwəmwis məmwhen ia karkahu səvəi kig,

mharkahu pen min, ³lMhəuvehe ipaka tukwe, mamhəni mə, “Ik kig səvəi nəkur Isrel kimaha iahəsiai ik!” Irəha həni ianhi, nənə mhəpwī in.

⁴mPaelat rīrərig revən mwi iruə, mīni pen tī nīrəha i mə, “Hətə ro. Iakauvehi in mauvehe təkwtəkwni mə tihətoni in mhəukurən mə iapkətə mhə nari riti ro rərəha.”

⁵Ro iamīnhi irə Iesu rier irapw pehe iruə, məfəfau ia rəhi nəha kuvnhi kəfəfau səvəi kig irə, markahu karkahu nəha rəpwəmwis kala səvənhi rəmwhen ia tihinatis. Nənə Paelat rini pen tī nīrəha i mə, “Hətə ro! Iəmə i in i!”

⁶nNəpīn pris asori me mīne iotukwininari me səvənraha hətoni Iesu, həkwein əpwəmwis mə, “Ərui tərini pen in ia nei kamarkuau! Ərui tərini pen in ia nei kamarkuau!”

Miregi Paelat rini pen tī nīrəha i mə, “Kimiaha əpa tihəuvehi in mhərui tərini pen ia nei kamarkuau. Kwa iou iapkətə mhə nari riti ro rərəha.”

⁷oMiregi nəmə asori me səvəi nəkur Isrel həni pen tukwe in mə, “Səkimaha riti loa. Loa nəha rani mə iəmə i traməkeikei memhə tī nəri nə mə rini mə in Tīni Kumwesən.”

⁸Nəpīn Paelat rīregi nəgkariien i, rīregi rehekīr pīk mwi. ⁹pRo pen rīrərig muvnmwə mwi ia nimwə səvənhi, mīni pen tī Iesu i mə, “Ik iəmə pəku?” Mətə Iesu rəpnapen. ¹⁰Ro pen Paelat rini pen tukwe in mə, “Rəfo ipkəgkiari mhə miou? Rosi ikreirei mə iakauvehi nasoriien iakukurən nəseniien ikier mamevən, nənə iakauvehi mwi na-

^j18:37 1Tim 6:13, Jon 8:47 ^k19:2 Luk 23:11 ^l19:3 Jon 18:22

^m19:4 Jon 18:38 ⁿ19:6 Jon 18:31 ^o19:7 Lev 24:16, Jon 5:18

^p19:9 Mat 26:62-63, Mat 27:12, Luk 23:9

sorieren iakukurən ninieren mə tukərui tərini pen ik ia nei kamarkuau?”

¹¹ Miregi Iesu rini pen tukwe in mə, “Ko ipkasori mhə ia nirak iamınhi trini minuə Kumwesən rıpkuvei pehe mhə nasorieren nəha mik. Ro iamınhi irə iəmə nəha rıməuvei pehe iou ia rəgim nərəhaien sə in rino rərəha məpi raka nərəhaien i ikamo.”

¹² Ia nəpin nəha mamevən Paelat raməwur mə trəsəni Iesu rier mamevən, mətə nəmə asori me səvəi nəkur Isrel kamhəkwein əpwəmwis mə, “Trini minuə ikəsəni iəmə i rier mamevən, Kig Sisa^{††} ko rıpkini mhə mə in riti nə ik. İərmama sə rini mə in kig riti ramərui nəkwai Kig Sisa.”

¹³ Ro iamınhi irə nəpin Paelat rıregi nəgkiariien me nəha, riri Iesu mier irapw iruə, məkure ia kwopun raməkiri nəgkiariien ikin. Kani kwopun nəha mə Kwopun keipeni kəruətərei me ikin. Nənə nəgkiariien Hipru rani mə Kapata. ¹⁴ Ro kurkwai nəpin ia ran ia nəpin nəha kaməpnəpenə narimnari me irə səvəi nəveginien asori nəha Pasova. Paelat rini pen ti nəmə asori me səvəi nəkur Isrel mə, “Hətə ro in i kig səkimiaha.”

¹⁵ Miregi irəha həkwein əpwəmwis mə, “Uvehi raka iəmə i! Uvehi raka iəmə i! Ərui tərini pen in ia nei kamarkuau!”

Miregi Paelat rini pen ti nirəha i mə, “Kımiaha hiokeikei mə takərui tərini pen kig səkimiaha ia nei kamarkuau?”

Miregi pris asori me həni mə, “Sisa əpa in kig səkimaha. Kig riti mwi riwən.”

¹⁶ Ro pen Paelat ruvei pen Iesu ia rəgi naruagən me səvənhi mə tuhərui tərini pen in ia nei kamarkuau.

Kərui tərini pen Iesu ia nei kamarkuau

¹⁷ Nənə irəha həuvehi Iesu, mhəier ia taon, raməvrani nei kamarkuau səvənhi, mamevən meste kwopun nəha kani mə Kerhə ia İərmama. Ia nəgkiariien Hipru rani mə Kolkota. ¹⁸ Ia kwopun nəha irəha hərui tərini pen Iesu ia nei kamarkuau, mhərui tərini pen mwi İərmama kəru ia nei kamarkuau irəhar min, riti ia nıkaren mwatuk, riti ia nıkaren mour, Iesu ia kurkwanaur.

¹⁹ Paelat rırai nəgkiariien riti, minı nəkwən mə tuhərui pen ia nei kamarkuau səvəi Iesu. Nəgkiariien nəha rini iamınhi irə mə:

IESU, İƏMƏ NASARET, KIG SƏVƏİ NƏKUR ISREL.

²⁰ Nəkur Isrel me həpik həvsini nəgkiariien nəha ti nəri nə mə kwopun nəha hərui tərini pen Iesu ia nei kamarkuau ikin ipaka ti taon. Kımərai pen nəgkiariien nəha ia nəgkiariien mirəhar i Hipru mine Latin mine Krik.^{##} ²¹ Ro iamınhi irə pris asori me səvəi nəkur Isrel həni pen ti Paelat i mə, “Tikəpwəh nırai penien mə ‘Kig səvəi Nəkur Isrel.’ Mətə tikaməkeikei mırai pen mə,

^{††}19:12 Sisa in kig səvəi nəkur Rom ramərimənu ia tənəmtənə me.

^{##}19:20 Hipru nəgkiariien səvəi nəkur Isrel. Latin nəgkiariien səvəi nəkur Rom. Krik nəgkiariien səvəi nəkur Kris.

^q19:11 Jon 10:18, Wok Me 2:23, Rom 13:1

^r19:12 Luk 23:2, Wok Me 17:7

‘Iamə i rini mə in Kig səvəi Nəkur Isrel.’”

²² Miregi Paelat rini mə, “Rekəm. Nəfe iakimərai pen iakimərai pen.”

²³ Nəp̄in naruagən me hənərui tərini pen raka lesu ia nei kamarkuau, həuvehi t̄inari me səvənhi, mhəuai ia kusen kefə. Kusen riti səvəi iaruagən riti. Irəha həuvehi mwi karkahu əpwəmwis səvənhi, mətə iərmama sə rimətiri karkahu nəha r̄ipkr̄ip̄in mhə t̄inari me. Rimətiri fwe irənhə meiwaiu meste inhər̄ipw ia t̄inari kuatia.

²⁴ Ro iam̄inhi irə naruagən me həni pen t̄i nirəha me i mə, “Pwəh səpwəh neitehiien, mətə pwəh səuini pen kəpwier me pwəh rahatən mə sin truvehi səvənhi.” Noien nəha rier pehe mə nəgkiariien ia Nəkukuə Ikinan truvehe mukuə, nəgkiariien sə rini iam̄inhi irə minuə,

“Irəha həuai t̄inari me səiou ia nirəha me, nənə mhəuini pen kəpwier me t̄i karkahu səiou.”

In i narimnari me nəha naruagən me nəha həno.

²⁵ Mama səvəi lesu, mine piəvi mama səvənhi, mine Meri pran səvəi Klopas, mine Meri Maktala, irəha kamhərer ipaka t̄i nei kamarkuau səvəi lesu. ²⁶ t̄iərmama riti səvəi lesu, sə lesu rokeikei pik in, in mwi ramərer ipaka. Nəp̄in lesu rətoni iamə nəha mine mama səvənhi, rini pen t̄i mama səvənhi mə, “Prən i. Iamə i in i nər̄im.” ²⁷ Nənə rini pen t̄i iərmama səvənhi mə, “Prən i in i mama səim.” Ro iam̄inhi irə ia nəp̄in atukwətukw nəha mamevən iərmama

nəha səvəi lesu ramətui amasan t̄i prən nəha rəmwhen ia in mama səvənhi.

lesu remhə

²⁸ uLesu rini pam nəgkiariien i, mukurən mə narimnari me pam səməme in ruvehe mə tro, rino pam. Nənə mə tro nəgkiariien ia Nəkukuə Ikinan ruvehe mukuə, in rini mə, “Iakinəkwakwa.” ²⁹ vNari riti raməkure ikin rukuər ia waen sə rəfiə. Ro pen irəha heitesi pen koten riti ia waen nəha, mhəpiri pen ia rəgi nei riti kani mə hisop, nənə mhəuvehi utə pen ia tərhui lesu. ³⁰ Nəp̄in lesu ruvət̄imwi raka waen nəha, rini mə, “Narimnari me pam iakino pam.” Nənə in rərpəsuk, məseni pen n̄im̄iruien səvənhi, memhə.

³¹ wNəp̄in nəha kaməpnəpenə irə narimnari me səvəi nəveginien asori nəha Pasova. Trakwakwi irə Sapat riti sə rasori musəpə ia Sapat me nerpw̄in. Nəmə asori me səvəi nəkur Isrel həpwəh nokeikeiien mə n̄ipwrai nəmə me nəha kahar tuamharəgher ia nei kamarkuau ia nəp̄in nəha. Ro pen həuvən mhəres Paelat mə trətəfi nisunraha mə irəhar tuhəremhə akwauakw nənə irəha həkurən nuvehi rakaien n̄ipwranraha. ³² Ro iam̄inhi irə naruagən me nerpw̄in həuvən mhətəfi nisui iamə mi nəha kəru kəru tərini pen irau ia nei kamarkuau irəhar lesu. Hətəfi sə rukupwən məgher, nənə mhətəfi mwi sə rukurirə i. ³³ Mətə nəp̄in irəha həuvehe t̄i lesu, mhətoni mə ruvamhə raka, həpwəh nətəfiien nisun mi. ³⁴ Mətə iaruagən riti ia

§19:25 Mat 27:55-56   t̄19:26 Jon 13:23   u19:28 Sam 22:15

v19:29 Sam 69:21   w19:31 Dut 21:22-23

nirəha rəpi nıkau irə ia nitei, nənə təkwtəkwni a mwi netə mine nui krouier. ³⁵x İərmama riti nəha ikin rinətə narimnari me nəha ia nənimen. In rinəgkiari raka irə, mə kimiaha mwi hiəukurən niniien nıpərhiendien irə. Nəgkiariien səvənhi ro nıpərhiendien. Nənə in rukurən mə in rani nəgkiariien sə ro nıpərhiendien. ³⁶y Kınə narimnari me nəha mə nəgkiariien i ia Nəkukue İkinan truvehə mukuə. Rini mə, “Tukəpwəh nətefiien nıkəkrin riti.” ³⁷z Nənə nəgkiariien riti mwi ia Nəkukue İkinan rini mə, “İrəha tuhəti pen mhətoni iəmə nəha hənəpi in ia nitei.”

Kərkwafə nıpwrai lesu

³⁸a Kınə pam narimnari me nəha nənə iəmə Aramatia riti nəghin nə Josef revən mərəs Paelat mə trəsəni in ruvehi raka nıpwrai lesu. Josef in iərmama riti səvəi lesu, mətə ramərkwafə in tı nəri nə mə ramhekır nəmə asori me səvəi nəkur İsrəl. Paelat rəsəni, ro pen Josef revən muvehi raka nıpwrai lesu. ³⁹b Nikotimas, iəmə sə rı-mavən mətə lesu ia nəpin, in mwi revən irau Josef, mauvehi kuse nari penpen mi nəha mır mine alos. ⁴¹f Kuse nəri nəha in rauvehi nıpamien səvənhi ipaka tı toti kilo. ⁴⁰İrau krouvehi nıpwrai lesu rouvegi ia tı-nari kani mə linen irəhar nari penpen mi nəha mır mine alos. Nöien nəha ramesi pen nəfə nəkur İsrəl kamho ia iərmama remhə. ⁴¹Nənə nəmhien riti ipaka tı kwopun nəha

kinərui tərini pen lesu ia nei karmarkuau ikin. Ia reri nəmhien nəha nıpəgi kəruətərei riti sə vi kıp-kərkwafə raka mhə nıpwrai iərmama remhə irə. ⁴²Nəpin nəha nəpin nəkur İsrəl kamhəpnəpənə tı Sapat irə. Nənə tı nəri nə mə nıpəgi kəruətərei nəha ipaka, irau krouəmri pen nıpwrai lesu irə.

İesu rətui mwi ia nəmhiəien səvənhi

20 Sante ia nəpnəpin anan rapitpitəv ihi, Meri Maktala revən ia nıpəgi kəruətərei kinərkwafə nıpwrai lesu ikin, mətəni mə kəruətərei sə ramərər tukuahag tərhuı nıpəg nəha kinəpəkır raka raka i. ²c Ro pen Meri raiu mevən tı Saemon Pita mine iərmama riti mwi səvəi lesu, sə lesu rokeikei pik in, nənə mini pen tı nirau i mə, “İrəha həuvehi raka nıpwrai lərimənu səkitaha ia nıpəgi kəruətərei, nənə kimaha iahəreirei mə həmri pen in pəku.”

³Ro iamınhi irə Pita rier irau in riti nəha in mwi iərmama riti səvəi lesu, krauau rauəvən fwe ia nıpəg. ⁴İrau krauau pərpəri rauəvən, mətə iəmə nəha in mwi iərmama riti səvəi lesu rəvtənhi Pita, mukupwən mier pen fwe ia nıpəg, ⁵mərpəsuk, məti puvnimwə, mətəni tınari me nəha linen kamhəmak, mətə in rıpkuvnimwə mhə. ⁶Nənə Saemon Pita rukurirə in muvehe, muvnimwə ia nıpəg, mətəni tınari me nəha linen kamhəmak. ⁷d In rətoni mwi tınari nəha kıməvegi kənkəpwə lesu irə

f19:39 Mır mine alos kaməmri pen ia nıpwrai iərmama remhə. Nıpekın-rau rapəin amasan.

x19:35 Jon 21:24   **y19:36** Eks 12:46, Nam 9:12, Sam 34:20

z19:37 Sek 12:10, Rev 1:7   **a19:38** Jon 7:13   **b19:39** Jon 3:1-2

c20:2 Jon 13:23   **d20:7** Jon 11:44

ripkamak pəri mhə irəha tınari me nəha linen, mətə kinərfe kəmri ia kwopun əpə. ⁸Nənə iərmama nəha səvəi lesu, sə rukupwən mier pen fwe ia nıpəg, in mwi ruvniwə mətoni narimnari me nəha, nənə mīni nıpərhiəniən irə. ⁹^e(Mətə meste pehe nəpīn nəha irau kroureirei ihi nıpwrāi nəgkiariien me nəha ia Nəkukuə Ikinan səməme kamhəni mə lesu traməkeikei mətui mwi ia nemhəien səvənhi.)

Meri Maktala rətoni lesu

¹⁰Nənə iərmama mi nəha səvəi lesu krouərīg rauevən fwe imwənrau. ¹¹Mətə Meri ramərer iruə ia nıpəgi kəruətərei mamasək. In ramasək ihi, mərpwəsuk, məti puvnimwə ia nıpəg, ¹²mətoni agelo mi kəru tınari səvənrau rəpsan krauəkure ia kwopun nıpwrāi lesu rīnaməmak ikin, riti ia kənkəpwə riti ia nisun.

¹³Nənə irau krouni pen tukwe in mə, “Prən i. Ikamasək tī nəfe?”

Miregi Meri rīni pen tī nirau i mə, “Irəha həuvehi raka nıpwrāi lərimənu səiou, nənə iakreirei mə hənəmri pen in pəku.” ¹⁴^fMeri rīni pam nəgkiariien i, muvsini in, mətoni lesu ramərer ia kwopun nəha, mətə rīreirei mə lesu nəha.

¹⁵Miregi lesu rīni pen tukwe in mə, “Prən i. Ikamasək tī nəfe? Ikamətui sin?”

Mətə Meri rərīn rīrhi mə iəmə nə iəmə sə ramətui tī nəmhien nəha. Ro pen rīni pen tukwe in mə, “Iəmə asori. Trīni mīnuə ik ikiməuvehi raka nıpwrān, ni pehe tukw iou i kwopun

nəha ikinəmri pen ikin, nənə iou takevən muvehi raka.”

¹⁶Miregi lesu rīni pen tukwe in mə, “Meri.”

Meri ruvsini in, məkīari pen min ia nəgkiariien Hipru, mīni mə, “Raponi.” (Raponi nıpwrān mə lahatən.)

¹⁷^gMiregi lesu rīni pen tukwe in mə, “Tikəpwəh nəgherien ia nīrak. Iapkutə mhə ihi mevən tī Tata Kumwesən. Mətə tikevən mətə piak me, mīni pen tī nīrəha i mə iakani iamīnhi irə mə, ‘lakautə mamevən tī Tata səiou mīne Tata səkimiaha. Iakamevən tī Kumwesən səiou mīne Kumwesən səkimiaha.’”

¹⁸Ro pen Meri Maktala revən, mīni irapw tī nərmama me səvəi lesu mə, “Iakinətə lərimənu səkitaha,” marə mīni mwi narimnari me i lesu rīməni pen tukwe.

Nərmama me səvəi lesu hətoni in

¹⁹^hNəpīn nəha Sante. Ia nəruarəv nərmama me səvəi lesu housəsīmwin irəha me ia nəkwai nimwə riti, mhərəpīnhə əknekīn ia təpīnhə me tī nəri nə mə həhekīr nəmə asori me səvəi nəkur Isrel. Ia nəpīn nəha lesu ruvehe mərər ia kurkwanraha, mīni pen tī nīrəha i mə, “Nəmərīnuien tramarə tukumiaha.” ²⁰ⁱIn rīni pam nəgkiariien i, nənə mahatən təmwki nil ia rəgīn mi mīne təmwki nitei ia nīkau irə. Nəpīn nərmama me səvənhi hətoni lərimənu səvənraha, rərīnraha ragien.

²¹^jNənə lesu rīni pen mwi tī nīrəha i mə, “Nəmərīnuien tramarə tuku-

^e20:9 Wok Me 2:24-32, 1Kor 15:4 ^f20:14 Luk 24:16, Jon 21:4

^g20:17 Rom 8:29, Hip 2:11-12 ^h20:19 Jon 19:38

ⁱ20:20 Jon 16:22, 19:34, 1Jon 1:1 ^j20:21 Jon 17:18

miaha. Tata Kumwesən rərhi pehe iou iakuvehe. Ia noien nəha iou mwi iakamərhi pen kimiaha tihəuvən.”²² Nəp̄in in r̄ini pam nəgkiar̄ien i, reiahag pen ia nirəha, m̄ini pen t̄i nirəha i mə, “Həuvehi Nən̄imw̄in Ikinan.”²³ kTr̄ini m̄inua kimiaha hiəni pen t̄i iərmama riti mə, ‘Kumwesən trəpw̄h nər̄pw̄inien noien ərəha me səim,’ nənə Kumwesən trəpw̄h nər̄pw̄inien. Rəmwhen a mwi tr̄ini m̄inua kimiaha hiəni pen t̄i iərmama riti mə, ‘Kumwesən trəpw̄in noien ərəha me səim,’ nənə Kumwesən trəpw̄in pen min.”

lesu m̄ine Tomas

²⁴l̄a nəp̄in nəha Tomas, riti ia nər̄mama me twelef səvəi lesu, kani mwi in mə “Mwirmwir” riwən irəha m̄inraha nəp̄in lesu r̄iməuvehe irə.²⁵ Ro pen nər̄mama me səvəi lesu səməme hənətoni in həni pen t̄i Tomas i mə, “Kimaha iahənətə lərimənu səkitaha.”

Mətə Tomas r̄ini pen t̄i nirəha i mə, “Takaməkeikei mətəni təmw̄ki nil ia rəḡin mi, m̄irapi ruei nil mi nəha ia nəkwai rəḡik. Təmw̄ki nitei ia n̄ikau irə takaməkeikei m̄irapi ia rəḡik. Mə iapko mhə iam̄inhi ko iap̄k̄ini mhə n̄ipər̄hienien irə.”

²⁶Nəfwakiien riti ruvehe mukarau, nər̄mama me səvəi lesu həuvnimwə mwi ia nimwə nəha, Tomas irəha m̄inraha. Nəri auər a hərəpinhə əknek̄in ia təpinhə me, mətə lesu ruvehe mər̄er ia kurkwanraha, m̄ini mə, “Nəmər̄inuien tramarə tukumiaha.”²⁷ Marə m̄ini pen t̄i Tomas i mə, “Osə pehe nəkwai rəḡim, m̄irapi

rəḡik mi. Osə pehe rəḡim, m̄irapi n̄ikau ia nirak. Tikaməkeikei m̄ini n̄ipər̄hienien, məpw̄h n̄inien mwi mə neikuəien.”

²⁸M̄iregi Tomas r̄ini mə, “lərimənu səiou m̄ine Kumwesən səiou.”

²⁹m̄M̄iregi lesu r̄ini pen tukwe in mə, “Ikani n̄ipər̄hienien ia nirak t̄i nəri nə mə ikətə iou. Nər̄mama me nəha səməme həpkətə mhə iou, mətə kamhəni n̄ipər̄hienien ia nirak, rer̄inraha tragien.”

Rəfo Jon r̄imərai nəkukuə i?

³⁰n̄lesu r̄ino n̄imtətien me r̄ip̄ik mwi ia nəmri nər̄mama me səvənhi iap̄krai pen mhə irəha ia nəkukuə i.

³¹oMətə səməme i iakimərai pen ia nəkukuə i iakrai pen mə kimiaha tihəni n̄ipər̄hienien ia lesu mə in nə Kristo, T̄ini Kumwesən. Iakuə kimiaha tihəni n̄ipər̄hienien irə, nənə mhəuvehi n̄im̄iruien ia nəgh̄in.

lesu rier irapw mwi ia nəmri nər̄mama nerp̄w̄in səvənhi

21 Kurirə ikin lesu rier irapw mwi ia nəmri nər̄mama me səvənhi ia n̄ikare nui asori Taepirias. In rier irapw ia nəm̄inraha iam̄inhi irə: ²p̄Nəp̄in riti Saemon Pita, m̄ine Tomas sə kani in mə “Mwirmwir,” m̄ine Nataniel sə ruku pen ia Kena ia tənə Kalili, m̄ine t̄ini Sepeti mi, m̄ine iərmama kəru mwi səvəi lesu housəs̄imw̄in irəha me ia kwopun kuatia. ³Nənə Saemon Pita r̄ini pen t̄i nirəha i mə, “lakamevən takvi nəmu me.”

M̄iregi irəha həni pen tukwe in mə, “ltə. Pw̄h kitaha pam səuvən.” Ro pen irəha heiwaiu mhəputə ia n̄itətə

^k20:23 Mat 16:19 ^l20:24 Jon 11:16, 14:5, Jon 21:2

^m20:29 1Tes 1:8 ⁿ20:30 Jon 21:25

^o20:31 Jon 3:15, Rom 1:17, 1Jon 5:13 ^p21:2 Jon 1:45-51, Jon 20:24

ouihi riti, mhəuvən mhəvi net meste riran, mətə həkkuvi mhə nəmu riti.

⁴Nəpɪn rɪnamran lesu ramərer ia nɪkare nui asori, mətə nərmama me səvənhi hərəirei mə lesu nəha.

⁵Q¹lesu rini pen tɪ nirəha i mə, “Nəkwerhakwərha me, nəmu riti nə hiəvi uə?”

Miregi həni mə, “Rekəm.”

⁶Miregi in rini pen tɪ nirəha i mə, “Herukw ro net səkimiaha ia nɪkare nɪtətə ouihi mwatuk, nənə ti-hətoni nepwin.” Ro iamɪnhi irə irəha herukw irapw net, mhəuvəreirei nivi utəien mwi tɪ nəri nə mə nəmu me həuvəukuər ia nəkwai net.

⁷r¹Nənə iərmama səvəi lesu, sə nəha lesu rokeikei pɪk in, rini pen tɪ Pita i mə, “Kwa lərimənu nəha səkitaha.” Ia nəpɪn nəha Saemon Pita riməpeki raka tinari me səvənhi maməvi nəmu me, mətə nəpɪn rɪregi mə lərimənu nəha, in ruvei pen mwi tinari me səvənhi, məruərau irapw ia nui, meiai muvarei. ⁸Nərmama səvəi lesu ia nəkwai nɪtətə ouihi həsuə a mhəuvarei, mhəvkəkini net sə nəmu me həukuər irə. Ripko mhə irəha isipwin tɪ nɪkare nui, mətə həsuə a rəmwhen ia hantret meta. ⁹Nəpɪn həuvarei irə hətoni bred mine nəmu me ramrimər pen ia nukumheəv ia napw.

¹⁰Nənə lesu rini pen tɪ nirəha i mə, “Həpeki nəmu me nepwin sə hiəkkuvi a i, mhəpeki mhəuvehe.”

¹¹s¹Ro iamɪnhi irə Saemon Pita rəputə ia nɪtətə ouihi, muvi parei net rukuər ia nəmu asori me irəha pam wan hantret fifti tri. Nəri auər a mə nəmu me həpɪk iamɪnhi, mətə

net rɪpkəpəruəpəruə mhə. ¹²lesu rini pen tɪ nirəha i mə, “Həuvehe mhani nari.” Ia nəpɪn nəha nərmama me səvənhi həhekɪr. Irəha riti riwən rəres in mə, “Ik sin i?” Irəha həuvəukurən raka mə in nə lərimənu səvənraha. ¹³t¹Nənə lesu ruvehe, muvehi bred, muvei pen mɪnraha, marə mo mwi iamɪnhi ia nəmu me. ¹⁴u¹In i nəpɪn sə ro kahar irə lesu rier irapw ia nəmri nərmama me səvənhi nəpɪn rɪnətui mwi ia nemhəien səvənhi.

lesu mine Saemon Pita

¹⁵v¹Nəpɪn irəha hənani raka nari, lesu rini pen tɪ Saemon Pita i mə, “Saemon, tɪni Jon, ikokeikei pərhien iou məpi raka irəha i uə rekəm?”

Miregi Pita rini pen tukwe in mə, “Ouəh, lərimənu, ikukurən mə iakokeikei pərhien ik.”

Miregi lesu rini pen tukwe in mə, “Əkwməni kwəti sipsip me səiou.”

¹⁶w¹Nənə lesu rəres mwi sə ro kəru irə, mɪni mə, “Saemon, tɪni Jon, ikokeikei pərhien iou uə rekəm?”

Miregi Pita rini pen tukwe in mə, “Ouəh, lərimənu, ikukurən mə iakokeikei pərhien ik.”

Miregi lesu rini pen tukwe in mə, “Ətui amasan tɪ sipsip me səiou.”

¹⁷x¹Nənə lesu rəres mwi sə ro kahar irə, mɪni mə, “Saemon, tɪni Jon, ikokeikei pərhien iou uə rekəm?”

Pita rɪregi rərəha tɪ nəri nə mə lesu rəres sə ro kahar irə mɪnuə “Ikokeikei pərhien iou uə rekəm?” Ro pen rini pen tukwe in mə, “lərimənu, ikukurən narimnari me pam, mukurən mwi mə iakokeikei pərhien ik.”

^q21:5 Jon 20:14, Luk 24:41   ^r21:7 Jon 13:23, Mat 14:29

^s21:11 Luk 5:6   ^t21:13 Jon 6:11   ^u21:14 Jon 20:19,26   ^v21:15 Mat 26:33, Jon 1:42   ^w21:16 Wok Me 20:28   ^x21:17 Jon 13:38, 16:30

Miregi lesu rini pen tukwe in mə, “Əkwməni sipsip me səiou.¹⁸ İakani nı̄pərhiēnien tukw ik i fwe kupwən nəpın ikınamouihi irə ikınamarkahu atukw səim, mamavən ia kwopun pəku ikokeikei, mətə nəpın tikərgharə, tikus atukw rəgim mi, nənə iərmama əpə iti trarkahu pehe mik, muvehi ik ikevən ia kwopun sə ipkokeikei mhə mə tikevən ikın.”¹⁹ (İesu rini nəgkiariien i mahatən nəfe nemhəien Pita tremhə irə muvehi utə nəghi Kumwesən.) Nəpın rini pam, mını pen tı̄ Pita i mə, “Kurirə iou.”

²⁰ İa nəpın nəha Pita rəti kurirə, mətoni iərmama riti səvəi İesu, sə İesu rokeikei pik in, rakurirə ia nı̄rau. İərmama nə in nə iərmama sə fwe kupwən raməkure ipaka tı̄ İesu nəpın kamhani pəri nari irə, nənə məres pen in mə, “İərimənu, sin nə truvei pen ik ia rəgi nərmama səməmə haməmwəki ik?”²¹ Nəpın Pita rətoni iəmə nəha rakurirə ia nı̄rau, rini pen tı̄ İesu i mə, “İərimənu mətə rəfo ia iəmə nəha?”

²² aMiregi İesu rini pen tukwe in mə, “Rəfo ikərəs iəmə nəha miou? Trini minuə iakokeikei mə in trı̄mı̄ru mamevən meste nəpın sə takuvehe irə, səkimrau min əpa. Mətə ik tikukurirə iou.”²³ Ro iamınhi irə nəgkiariien riti rəuviris ia piəvtaha me mə iərmama nəha səvəi İesu trı̄pkemhə mhə. Mətə İesu rı̄pkini pen mhə tı̄ Pita i minuə “İəmə nəha trı̄pkemhə mhə.” In rini mə, “Rəfo ikərəs iəmə nəha miou? Trini minuə iakokeikei mə in trı̄mı̄ru mamevən meste nəpın sə takuvehe irə, səkimrau min əpa.”

²⁴ bİərmama nəha səvəi İesu in a mwi nəha rani irapw narimnari me i, mamrai nəgkiariien me i. Nənə kıtaha səukurən mə nəgkiariien səvənhi ro nı̄pərhiēnien.

²⁵ cNənə narimnari me rı̄pik mwi nəha ikın İesu rino. Tuko kirai pen pam irəha ia nəkukuə, rosi ko təkure tı̄prənə i rı̄pkəmwhen mhə mə trəkwtəmhirı̄ nəkukuə me pam.

Y**21:19** Mat 16:24-25, Mak 1:17, 2Pit 1:14   Z**21:20** Jon 13:23-25

a**21:22** Mat 16:28   b**21:24** Jon 19:35   c**21:25** Jon 20:30

Wok Me

Nægkiariien sə rani mə nəfe i nəkukuə

Wok me in nəkukuə səro kəru irə sə Luk rımərai. Luk rımərai nəkukuə i revən t̄i in riti nəgh̄in nə Teofilas. Ia nəkukuə i k̄itaha sətōni nukune nəfwakiien sāvai lesu Kristo mine r̄inəfuvehe mevən ia tənəmtənə me. Nəkukuə i raməgkiari ia wok sāvai Pita mine Pol, irau aposol mi sāvai lesu Kristo. Pita in aposol riti sə ramətui amasan t̄i nakalasia me fwe Jerusalem nəp̄in nəfwakiien r̄iməuvehe vi a. Pol in aposol riti sə Kumwesən rərhi pen i revən ia tənəmtənə me. Wok me nəgh̄in riti mwi mə Wok Me Sāvai Nən̄imw̄in Ikinan. Kani nəhag nəha t̄i nəri nə mə nəkukuə i raməgkiari ia nuveheien mine wok sāvai Nən̄imw̄in Ikinan. Wok me rani irapw nəgkiariien sə nakalasia me fwe kupwən hənaməvisau irə. Wok me raməgkiari ia nəkur Isrel mine həfo mhəpwəh nəgkiariien amasan sāvai lesu Kristo. Rani mwi mə Kumwesən rəfo mərhi pen aposol me həuvən t̄i nər-mama r̄ipko mhə irəha nəkur Isrel, nənə irəha həni n̄ipərhiien ia nəgkiariien amasan sāvənhi. Wok me raməgkiari mwi ia nəkur Rom səməme hənamərimənu ia kwopun me fwe kupwən. Rani mə irəha həfo mhəmwəki nakalasia me sāvai lesu.

lesu revən fwe ia neiai

1^dIou riti Teofilas:
Ia nəkukuə kupwən səiou sə iakuvərai raka mik iakuvəni raka

narimnari me pam lesu ramo mine nəgkiariien me pam ramahatən nər-mama me irə fwe kupwən. Iakiməni fwe ia nukune wok sāvənhi muvehe ^{2e}meste nəp̄in nəha in raməvəhag m aposol me sāvənhi səməme in r̄inərpwi rəgin ia n̄irəha. In raməvəhag m̄inraha, mauvei pen nəgkiariien riti rauku pen t̄i Nən̄imw̄in Ikinan. Nəp̄in ruvei pen pam, kuvehi utə in revən fwe ia neiai. ^{3f}Nəp̄in lesu ruvəregi raka nəmisəien sāvənhi, rarə mwi nəp̄in foti. Ia nəp̄in me nəha ramier irapw t̄i aposol me nəha. Nəp̄in r̄ipik ramərer ia nəm̄r̄inraha, mamo irəha hamətōni mə ruvəm̄iru pərhiien. Irəha kamhətə in, nənə in rani narimnari me ia n̄ikaren sāvai n̄itətə sə Kumwesən ramərimənu irə.

^{4g}Nəp̄in riti raməni pəri nari irəha m̄inraha, nənə m̄ini pen t̄i n̄irəha i mə, “Tihəpwəh nierien ia Jerusalem, mətə tihameitenhi Nən̄imw̄in Ikinan sə Tata səiou r̄ino raka promes mə truei pehe m kimiaha. Hiəuvəregi raka iou iakaməgkiari irə fwe kupwən, mam̄ini mə, ^{5h}Jon r̄ino paptas ia nui, mətə r̄ipko mhə tui Kumwesən tro paptas ia kimiaha ia Nən̄imw̄in Ikinan.”

⁶ⁱNənə nəp̄in riti mwi, nəp̄in aposol me housəs̄imw̄in irəha me, kamhəres pen lesu i mə, “lərimənu, tikərimənu ia nəkur Isrel nəha təkwtəkwwuni rəmwhen ia kig kupwən me sāvənraha uə rekəm?”

^{7j}Mətə lesu r̄ini pen t̄i n̄irəha i mə, “Tata səiou rauvehi nasor̄ien m̄inəmri raka nəp̄in me pam. R̄ipko mhə sək̄imiaha tihəukurən mə t̄i nesən nəp̄in me nəha tuhəier irapw.

^d**1:1** Luk 1:3   ^e**1:2** Mak 16:19, Luk 24:49-51   ^f**1:3** Luk 24:36-49, Wok Me 10:41   ^g**1:4** Luk 24:49, Jon 14:16-17, Wok Me 2:33

^h**1:5** Mat 3:11   ⁱ**1:6** Luk 24:21   ^j**1:7** Mak 13:32

^{8k}Mətə nəp̄in Nənimw̄in lkinan tru-
vehe ia kimiaha, tihəuvehi niskai-
ien. Nənə tihaməkeikei mhəuvən,
mhəvisau irapw iou fwe Jerusalem,
mine ia kwopun me pam fwe ia tənə
Juta mine Sameria, mhəuvən mh-
este tənəmtənə me pam.”

^{9l}Nəp̄in lesu rini pam nəgkiari-
ien me nəha, kuvehi utə in rautə.
Nərmama me səvənhi kamhəti pen
mamhətoni in meste nəpuə riti
rousəman. Kurirə irə həkətoni mhə
mwi in.

^{10m}Nəp̄in lesu rautə mamevən,
irəha kamhəkwtə ihi ia
nimagouagou, nənə təkwtəkwtuni
a iəmə mi kəru səvənrau t̄inari
rəpsan krouier irapw t̄i nirəha,
rouərer ia nikarenraha, ¹¹ⁿrouni
mə, “Nəmə Kalili! Rəfo hiamərer
ia kwopun i, mamhəti utə ia
nimagouagou? lesu i sə kuvehi raka
tukumiaha, kuvehi utə revən fwe ia
neiai, in truvehə rəmwhen a mwi
hiənətoni rautə ia nimagouagou
mamevən.”

Matias truvehə təmwiki Jutas

^{12o}Kurirə ikin aposol me hāier
ia təkūər nəha kani mə Təkūər
Olif mhərərig mamhəuvən fwe
Jerusalem. (Təkūər nəha Olif
raməkure ipaka t̄i Jerusalem
rəmwhen ia wan kilometa.)
^{13p}Nəp̄in irəha hāier pen fwe
taon, mhəutə pen fwe ia rum
nəha irənhə kwopun kamharə ikin.
Nəghinraha me i: Pita, Jon, Jemes,
Antru, Filip, Tomas, Patolomiu,
Matiu, Jemes t̄ini Alfeas, Saemon
(iəmə sə kupwən rakurirə ia

səməme haməmwur mə tuhəkoui
irapw nəkur Rom), mine Jutas t̄ini
Jemes. ^{14q}Ia nəp̄in me nərmama
me nəha nətərigien səvənraha
kuatia. Kamhousəs̄imw̄in irəha
me, mamhəfwaki. Meri, mama
səvəi lesu, mine piəvi lesu me,
mine n̄ipran səməme kamhəni
n̄ipərhiēnien ia lesu irəha minraha.

¹⁵Nəp̄in me nepw̄in həkukurau,
nənə piəvtaha me housəs̄imw̄in
irəha me ia kwopun kuatia. (Irəha
pam ipaka t̄i wan hantret twenti.)
Nənə Pita r̄iskəmter ia rerinraha
mini mə, ^{16r}“Nərman, piak me, fwe
kupwən Nənimw̄in lkinan ruvei pen
nəgkiariien səvənhi m Kig Təvit mə
trukupwən mini irapw Jutas, iəmə
sə r̄iməiri nərmama me həuvən
mhəkwtəmhiri lesu. Nəgkiariien
nəha ruvəuvehe muvəukuə raka,
t̄i nəri nə mə nəgkiariien me pam
kimərai pen ia Nəkukuə lkinan
tuhaməkeikei mhəuvehe mhəukuə.
¹⁷Jutas nəha fwe kupwən lesu
rinərpwi rəgin irə mə truvehə mo
aposol riti səvənhi kimaha min.”

^{18s}(Iəmə nəha r̄ino noien ərəha,
muvehi mane irə, muvehi mevən
muvehi nəmri t̄iprənə i. Fwe ia
t̄iprənə nəha in r̄imwei irapw,
t̄ipw̄in rəpəruə, nəninhə irə rier.
¹⁹Nərmama səməme kamharə
fwe Jerusalem həregi nəvisaiuen
səvənhi, nənə həuvei pen nəghi
kwopun nəha ia nəgkiariien
səvənraha mə Akeltama. N̄ipwrai
nəgkiariien nəha in i mə T̄iprənə sə
Netə R̄inaiu lkin.)

²⁰Pita r̄ir̄ip̄in nəgkiariien mini mə,
“Nəgkiariien i sə kimərai pen ia

^k1:8 Mat 28:19, Luk 24:48, Wok Me 2:32, 3:15, Wok Me 5:32

^l1:9 Jon 6:62 ^m1:10 Luk 24:4 ⁿ1:11 Mat 26:64, Luk 21:27

^o1:12 Luk 24:50-53 ^p1:13 Mat 10:2-4 ^q1:14 Jon 6:42, 7:5

^r1:16 Sam 41:9 ^s1:18 Mat 27:3-10

nækukua naha Ol Sam ramægkiari ia Jutas. Rini mə, 'Pwəh səvənhi rukwənu ruvehe məkun.

Iərmama trəpwəh narəien ikin.'

Kimərai pen mwi mə,

'Pwəh iərmama riti mwi ruvehi təmwhekin, mo səvənhi wok.'

²¹⁻²²tRo iamihni irə kitaha tsaməkeikei mhəuvehi utə iərmama riti truvehi təmwki Jutas. Kimaha min tahəvisau irapw mə iahənətoni ia nəmrimaha mə lesu rinətui mwi pərhiən ia nemhəien səvənhi. Pwəh səuvehi utə iərman riti sə rinakurirə ia kimaha ia nəpin me pam naha lesu lərimənu səkitaha rinamavən kimaha min. Rinostat mukurirə ia kimaha ia nəpin naha Jon rinamo paptas ia nərmama muvehe meste nəpin naha kuvehi utə lesu revən fwe ia neiai."

²³Pita rini pen pam, nənə irəha həni irapw nəghi iərmama kəru. Nəghinrau Josef mine Matias (Josef naha kaməkwein mwi in mə Pasapas mine Jastas.)

²⁴uNənə irəha həfwaki, mhəni mə, "lərimənu, ikukurən nətərigien səvəi nərmama me pam. Tiko mahatən ro m kimaha i mə iərman mi sə pəku naha ikokeikei mə ²⁵truvehe mo in aposol, muvehi təmwki Jutas, iəmə sə rinəpwəh wok naha mə trevən ia kwopun atukwatukw səvənhi." ²⁶Nənə irəha həuini nəri sə ramahatən pen

nari mə sin naha truvehi wok naha. Nənə nəri naha rahatən pen mə Matias. Nənə həvsini pen in irəha aposol me eleven.

Nəpin asori naha Pentekos

2^vNəpin asori naha Pentekos^{§§} ruvəuvehe. Ia nəpin naha nərmama pam səvəi lesu housəsımwin irəha me ia kwopun kuatia. ²Təkwtəkwuni a həregi nari riti rəmwheh ia nımətagi asori ruku pen ia nımagouagou muvni mwə masori ia nimwə naha kamhəkure ikin. ³wHətə nərani napw me həivə kirkiri, mhəuvən, mhərer ia kənpəwənraha kuatia kuatia. ⁴xIrəha pam rerinraha ruvehe mukuər ia Nənimwin Ikinan. Nənə Nənimwin naha ruvei pen nəgkiariien minraha hənəmægkiari ia nəgkiariien me səpəmsəpə.

⁵Ia nəpin naha nəkur Isrel me həpik kamharə fwe Jerusalem. Irəha naha nəməfwaki me həməuku pen fwe ia tənəmtənə me mhəuvehe. ⁶Nəpin həregi narimnari me naha, housəsımwin pen irəha me ipaka tukwe. Irəha haməkərinari ti nəri nə mə nəgkiariien me səvənraha səpəmsəpə sə hənətui pen irə, irəha kamhəregi nərmama me səvəi lesu kamhəgkiari ia nəgkiariien me naha. ⁷yNənimenraha rier. Həreirei, mamhəni pen ti nirəha me i mə, "Hətə ro. Nərmama me naha kamhəgkiari irəha pam nəkur Kalili. ⁸Mətə rəfo kitaha saməregi

§§**2:1** Wok Me 2:1; 20:16, Fas Korin 16:8, Lev 23:15-21, Dut 16:9-12, Nam 28:26-31.

t1:21-22 Jon 15:27 **u1:24** Jon 2:25

v2:1 Lev 23:15-21, Dut 16:9-11 **w2:3** Mat 3:11

x2:4 Wok Me 4:31, Wok Me 10:44-46, Wok Me 19:6, Mak 16:17

y2:7 Wok Me 1:11

kamhægkiari ia nægkiariien me sækitàha me sèpèmsèpè sè sènètui pehe irè? ^{9z}Kitaha i nèmè Patia, mine nèmè Metia, mine nèmè Elam. Kitaha nepwìn samarè ia Mesopotemia, mine Jutia, mine Kapatosa, mine Pontas, mine Esia, ¹⁰⁻¹¹mine Frijia, mine Pamfilia, mine Ijip, mine Krit, mine Arepia, mine tənə nəha Lipia ipaka ti Saerin. Kitaha nepwìn həuku pen fwe ia Rom. Kitaha nepwìn nəkur Isrel atukwatukw, nənə kitaha nepwìn ripko mhə kitaha nəkur Isrel, mətə samarə ia narəien səvənraha. Mətə kitaha pam saməregi nərmama me nəha kamhægkiari ia nægkiariien me sækitàha me, mamhəni irapw wok asori me Kumwesən rino.” ¹²Nənə irəha nənimenraha rier. Həreirei, mamhəres pen irəha me i mə, “Nəri nəha nīpwran rəfo irə?”

¹³Mətə irəha me nepwìn haris, mhəni mə, “Nərmama me nəha kamhənimwi waen, mamhakonə irə!”

Nəvisaiuen səvəi Pita

¹⁴Mətə Pita riskəmter irəha Eleven Aposol me, mægkiari asori, mini pen ti nirəha i minuə, “Nəmè Jutia mine kimiaha pam nərmama hiamarə ia Jerusalem, tiho mhətərig ro iou, pwəh iakini pehe nīpwrai nəri nəha tukumiaha i. ¹⁵Hiaməni mə nərmama me i hakonə ia waen, mətə rekəm. Irəha həpwəh nakonəien. Kwa naen klok a i ia nəpnəpin. ¹⁶Nəri nəha hiamətoni ramesi pen nægkiariien i Joel Profet riməni fwe kupwən:

¹⁷Kumwesən rini mə, ‘Tramevən ipaka ti nəpin sampam,

iou takərhi irapw nənimwìn səiou trevən ti nərmama me pam.

Nīpwnətimiaha me nərman mine nīpran tuhəni irapw nægkiariien sə ruku pen ti Nənimwìn səiou.

Ntəmaruə me səkimiaha me tuhətə vison me.

Nərgharə me səkimiaha me tuhəməkrəha.

¹⁸Ia nəpin nəha nərmama me səiou kani irəha mə iotukwininari me, nəri auər a mə irəha nərman uə nīpran,

mətə takərhi irapw Nənimwìn səiou trevən ti nirəha,

nənə irəha tuhəni irapw nægkiariien sə ruku pen ti Nənimwìn səiou.

¹⁹Tako narimnari me fwe irənhə ia nimagouagou.

Nərmama tuhətoni, mhərkərinari irə.

Ia təkure tənə tako nīmətəien me: netə, mine napw, mine nise napw.

²⁰Meri truvehe mīpitəv.

Məkwə truvehe məruevən məmwhen ia netə.

Kurirə irə nəpin səvəi lərimənu truvehe.

Nəpin nəha trasori mopə ia nəpin me pam.

^{21a}Ia nəpin nəha nərmama me pam səməme tuhəkwein ia lərimənu in truvehimiru irəha.’

^{22b}Nəmè Isrel tiho ro mhəregi nægkiariien me i. Iesu nəha iəmè Nasaret Kumwesən rinahatən atukwatukw m kimiaha i mə in pərhien rərhi pehe i ruvehe tukumiaha. Nəpin Iesu rinamavən ia rerimiaha fwe kupwən, Kumwesən rauvei pen nīskaiien min, ramo nīmətəien me mine narimnari asori me hiamətoni hiamərkərinari irə rəmwhen hiəu-

vækuræn raka. ²³c Næþin Kumwesæn ruvei pen lesu ia rægimiahaha, in ro iamînhi iræ mamesi pen a nêtærigien sævænhi mine næfe in ruvækuræn raka fwe kupwæn mæ tro. Nænæ kimi-aha hioussi æpune lesu ia noien næha hiæno iræ. Hiæmri pen in ia rægi næmæ æræha me, nænæ hæruï tæriini pen in ia nei kamarkuauï. ²⁴d Mætæ Kumwesæn rifi lesu ia næmisæien sævæi nemhæien, mo in rætui mwi. In rino iamînhi iræ ti næri næ mæ nemhæien ko ripkækwætæmhiri mhæ lesu. ²⁵Ræmwhen ia nægkiariien i Kig Tevit rimæni iræ minuæ:

‘lakamætæ ik krau mik lærimænu sæiou ia næþin me.

Ikamaræ ipaka tukw iou.

Nari riti riwæn tro iou iakætæmnimwîn.

²⁶Ro iamînhi iræ rerik ragien pik.

Tærhuk ramægnægini ik lærimænu sæiou.

Nipwraak mwi traræ amasan, mæp-wæh nehekîrien,

²⁷e ti næri næ mæ næþin takemhæ tikæpwæh næpwæhien iou iakaræ Imwei Nækur Hæuvamhæ.

Tikæpwæh næseniien nipwrai iæmæ ikinan sæim rimærir.

²⁸Ikinahatæn raka iou ia suatuk me sævæi nimîruien.

Tiko iou krau mik krauaræ rerik ramagien.’

²⁹f Piak me, iakuæ takini pehe tukumiahaha i mæ Kig Tevit, kaha kupwæn sækitaha, in ripkægkiari atukw a mhæ iræ. In ruvamhæ. Kuvænîmwi raka. Sævænhi kref ramæmak ihi. Fwe tui meste pehe ipwet mine samætoni. ³⁰g Mætæ in profet riti. Rukuræn amasan mæ Kumwesæn rimæuvehi kwæsuahi mini pen tukwe in minuæ ti næþin riti in ro kwænæk-wus riti sævænhi ruvehi tæmwhekin mærimænu. ³¹h Kig Tevit rimækupwæn mætoni Kristo* næha mæ trætui mwi ia nemhæien sævænhi. In næha Kig Tevit rægkiari iræ ia Ol Sam næþin rini minuæ ‘Kumwesæn træpwæh næpwæhien in ramaræ Imwei Nækur Hæuvamhæ. Nipwran tripkimærir mhæ.’

³²i Ilesu næha, Kumwesæn rinæsuæp-wiri in ia nemhæien sævænhi. Kimaha i iahænætoni, mamhæni irapw mæ ro nipærhienien. ³³j Kumwesæn, tata sævæi lesu, ruvehi utæ in mukurei pen in ia nikaren mwatuk. In ruvei pen Nænîmwîn Ikinan min ræmwhen rino raka promes fwe kupwæn mæ tro. Ilesu ruvehi Nænîmwîn næha, mæri pehe i. Næri næha hiamætæ, mamhæregi Nænîmwîn Ikinan næha.

³⁴Kig Tevit ræpwæh nutæien fwe ia neiai, mætæ in atukwatukw næha rægkiari ia Kristo, mini mæ, ‘Kumwesæn rini pen ti lærimænu sæiou mæ,

Ækure ia nikarek mwatuk

***2:31** Nægkiariien i ‘Kristo’ nægkiariien riti sævæi nækur Kris kupwæn. Nipwran mæ iæmæ kætægi pen oel ia nukwænen. Fwe kupwæn næþin tuhæmter kig riti, hætægi pen oel ia nukwænen. Ætoni ro Fas Samuel 10:1 mine Fas Samuel 16:13. Nænæ profet kupwæn me hæmæni mæ iærmama riti truku pen ia kwænækwus sævæi Kig Tevit, nænæ in truvehæ mo kig iræ. Nækur Isrel kamheitenhi iæmæ næha truvehæ. Kani næghîn næ mæ ‘Kristo.’ Ætoni ro ikin Seken Samuel 7:12.

^c**2:23** Wok Me 4:28, 1Pit 1:20   ^d**2:24** Wok Me 3:15

^e**2:27** Wok Me 13:35   ^f**2:29** 1King 2:10, Wok Me 13:36

^g**2:30** 2Saml 7:12, Sam 89:3-4, Sam 132:11   ^h**2:31** Sam 16:10

ⁱ**2:32** Wok Me 1:8   ^j**2:33** Wok Me 1:4, 7:55-56

³⁵ meste tako nǝrmama sǝmǝme hamǝmwǝki ik hǝuvehe, tikǝrpwi utǝ tǝpage nǝsum mi ia nirǝha.'

³⁶ ^kRo iamǝnhi irǝ kimiaha pam nǝkur Isrel tihamǝkeikei mhǝukurǝn mǝ lesu nǝha hiǝnǝrui tǝrini pen ia nei kamarkuau, in nǝha tǝkwǝtǝkwuni Kumwesǝn ro in ruvehe mo lǝrimǝnu mine Kristo."

³⁷ ^lNǝpǝn nǝrmama me nǝha hǝregi nǝgkiariien sǝvǝi Pita, rerinraha rǝpou pik. Hǝres pen Pita mine aposol me i mǝ, "Piak me, tǝkwǝtǝkwuni nǝha tahǝfo nǝha?"

³⁸ ^mMǝregi Pita rǝni pen tǝ nirǝha i mǝ, "Kimiaha tihamǝkeikei mhǝrǝrig ia noien ǝrǝha me sǝkimiaha mhǝuvehe pwǝh iaho paptǝes ia kimiaha ia nǝghi lesu Kristo. Tiho iamǝnhi irǝ mine nǝnǝ Kumwesǝn trǝpwǝh nǝrpwǝnien noien ǝrǝha me sǝkimiaha. Kimiaha tihǝuvehi Nǝnimwǝn lkinan. ³⁹ ⁿPromes nǝha ramǝmak tukumiaha, mamǝmak mwi tǝ nǝrimiaha me, mine nǝrmama sǝmǝme kamharǝ isipwǝn. Ramǝmak tǝ nǝrmama me pam sǝmǝme lǝrimǝnu Kumwesǝn sǝkitaha trǝkweǝn ia nirǝha."

⁴⁰ ^oPita rǝni irapw nǝgkiariien me rǝpik mwi tǝ nirǝha i, mamǝkeikei mǝnraha, mamǝni mǝ, "Nǝrmama ipwet mine hamo noien ikou. Tiharaka ia nirǝha tǝ nǝri nǝ mǝ Kumwesǝn trǝrpwǝn noien ǝrǝha me sǝvǝnraha." ⁴¹ ^pIa nǝpǝn nǝha nǝrmama me hǝpik hǝmwhen ia 3000 hǝni nǝpǝrhienien ia nǝgkiari-

ien sǝvǝi Pita, mhǝuvehe, ko paptǝes ia nirǝha.

Narǝien sǝvǝi nǝrmama me sǝmǝme kamhǝni nǝpǝrhienien ia lesu

⁴² ^qIa nǝpǝn me irǝha kamhousǝsimwǝn irǝha me, mamhǝtǝrig nǝgkiariien sǝ aposol me kamhahatǝn irǝha irǝ. Kamhǝkwsen bred, mamhani pǝri nari, mamhǝfwaki pǝri. ⁴³ ^rNǝrmama me pam kamhǝhekir, tǝ nǝri nǝ mǝ Kumwesǝn rauvei pen niskaiien m aposol me sǝvǝi lesu. Ia niskaiien nǝha irǝha kamho nimtǝtien me rǝpik mine narimnari me nǝrmama kamhǝtoni hamǝrkǝrinari irǝ. ⁴⁴ ^sNǝrmama me pam sǝmǝme kamhǝni nǝpǝrhienien ia lesu, kamharǝ pǝri ia kwopun kuatia, mamhǝuai narimnari me sǝvǝnraha mǝnraha me. ⁴⁵ Irǝha kamhǝmri pen nǝmri nari ia sǝvǝnraha tǝprǝnǝ mine nautǝ me mamhǝuvehi mane irǝ. Nǝpǝn nari riti riwǝn tǝ nirǝha riti, kamhǝuai mane nǝha, mamhǝuvei pen m iǝrmama nǝha. ⁴⁶ ^tIa nǝpǝn me kamhavǝn pǝri, mamhǝuvǝn fwe ia nimwǝ sǝvǝi Kumwesǝn. Fwe ia nǝkwai nimwǝ me sǝvǝnraha, kamhǝkwsen bred, mamhani pǝri nari. Rerinraha ragien. ⁴⁷ ^uKamhǝgnǝgǝni Kumwesǝn. Nǝpǝn nǝrmama me hǝtoni irǝha, kamhǝsiai irǝha. Ia nǝpǝn me lǝrimǝnu rauvehimǝru nǝrmama me nǝrpwǝn mwi, nǝnǝ hǝuvehe mho kuatia irǝha mǝnraha.

^k2:36 Wok Me 5:30-31   ^l2:37 Luk 3:10,12, Wok Me 16:30   ^m2:38 Luk 24:47, Wok Me 3:19   ⁿ2:39 Aes 57:19   ^o2:40 Dut 32:5, Fil 2:15
^p2:41 Wok Me 2:47, 4:4, Wok Me 5:14   ^q2:42 Wok Me 20:7
^r2:43 Wok Me 5:11   ^s2:44 Wok Me 5:12, 6:8, Wok Me 4:32-35
^t2:46 Luk 24:53   ^u2:47 Wok Me 2:41, 6:7, Wok Me 11:21,24

Pita romasan iærmama riti nîsun mi krouemhæ

3^vIa næpin riti, tri klok ia næru-aræv, næpin sævæi næfwakiiën ruvæuvehe. Pita mîne Jon krouutæ pen fwe ia nimwæ sævæi Kumwesæn. ²w^lIærmama riti fwe ikîn. Næpin rînæ-tui pehe nîsun mi krouemhæ ko rîp-kavæn mhæ. Ia næpin me in me nep-wîn hæuvehi mhækure pen i ia nîkare nimwæ sævæi Kumwesæn ipaka ti tæpinhæ næha kani mæ Tæpinhæ sæ Ramasan. Næpin nærmama me kamhæuvehe mæ tuhæuvnimwæ, iærmama næha ramase mane mîn-raha. ³Pita mîne Jon krouvehe ipaka mæ trouuvnimwæ ia nimwæ sævæi Kumwesæn. Næpin iærmama næha rætoni, rase mane mînrau. ⁴x^pPita mîne Jon krouæti pen rouætæ in. Pita rîni mæ, “Tiko mæti pehe mætæ kîmrau.” ⁵Iærmama næha ræti pen mætæ irau. Rerîn ramrhi mæ rosi trouvei pen nari riti min.

⁶y^mMætæ Pita rîni pen tukwe in mæ, “Sæiou silva mîne kol riwæn, mætæ næfe iakauvehi takuvei pehe mik. Ia næghi lesu Kristo, iæmæ Nasaret, tiko mærer mavæn.” ⁷Pita ruvehi rægîn mwatuk mîvi utæ. Tækwætækwuni a iærmama næha nîsun mi krouvehe rouskai. ⁸z^rRîskæmter mavæn, mukuriræ ia Pita mîne Jon, mharuvnimwæ ia nimwæ sævæi Kumwesæn. Ramavæn, mamæruærau utæ, mamægnægîni Kumwesæn. ⁹Nærmama me pam hæti pen mhætæ iærmama næha ramavæn mamægnægîni Kumwesæn.

¹⁰Hætæ hæukuræn mæ iærmama næha in næha ramækure rerîn mamase mane fwe ia nîkare nimwæ sævæi Kumwesæn ipaka ti Tæpinhæ sæ Ramasan. Iræha hærkærinari iræ. Nænimenraha rier ti næfe kîno iræ.

Pita ramævisau fwe ia nimwæ sævæi Kumwesæn

¹¹Iærmama næha ramægher pen ia Pita mîne Jon. Nærmama pam haiu mhæuvehe ti niræhar fwe ia kwopun næha kani mæ Vranda sævæi Solomon. Nænimenraha rier. ¹²Næpin Pita rætæ nærmama me næha, rîni pen ti niræha i mæ, “Næmæ Isrel. Ræfo hiamærkærinari ia iærmama i? Hiamæti pehe mamhætæ kîmrau ti næfe? Hiamæfætærig iræ? Ko kîmrau iaromasan iærmama i ia sækîmrau atukw nîskaiien uæ ti næri næ mæ kîmrau iæmæ ikinan mi? Rekæm! ¹³a^kKumwesæn sævæi Epraham mîne Aesak mîne Jekop, Kumwesæn sævæi kaha kupwæn me sækitaha, in ruvehi utæ næghi lesu, iæmæ sæ ramo tukwini nari min. Iesu næha hiæuvei pen ia rægi nækur Rom. Næpin Pælat rîni mæ træsæni lesu rier irapw ia kalapus, hiærer ia nænime Pælat, mamhæni mæ hiæpwæh nokeikeiien mæ tro iamînhi iræ. ¹⁴lesu næha in iæmæ atukwatukw mîne iæmæ ikinan, mætæ kîmiaha hiænæpwæh in, mhæres pen Pælat i mæ tripkæsæni mhæ in rier irapw ia kalapus mætæ træsæni a iærmama sæ rînousi æpune iærmama rier irapw. ¹⁵b^lIa noien næha hiænousi æpune iæmæ sæ in

v3:1 Wok Me 10:3,9,30   **w3:2** Jon 9:1, Wok Me 14:8

x3:4 Wok Me 14:9   **y3:6** Wok Me 3:16, 4:10, Wok Me 16:18

z3:8 Jon 5:14, Wok Me 14:10

a3:13 Eks 3:6,15, Mat 22:32, Luk 23:13-25, Wok Me 2:23, 7:32

b3:15 Wok Me 1:8, 2:36, Wok Me 4:10

Nukune Nimiruien. Mətə Kumwesən rino in rətui mwi ia nemhəien. Kimaha iahənətoni nəri nəha, mamhəni irapw mə ro nīpərhiēnien. ¹⁶Nəgse nəghi lesu nəha in nəha rino nisui iəmə i krouvehe rouskai. Hiamətəni iəmə i, mhəukurən in. In rini nīpərhiēnien ia nəghi lesu, mo pen ramərer ia nəmrimiaha nīpwrən rīnəsaniin pam.

¹⁷cPiak me iakukurən mə ia nəpīn nəha hiənousi əpune lesu, kimiaha mine nəmə asori me səkimiaha hiəreirei nəfe nəha hiamo. ¹⁸dMətə ia noien nəha hiəno irə Kumwesən rino nəgkiariien me səvənhi sə in rīməuvei pen m profet kupwən me səvənhi həuvəuvehe mhəuvəukuə. Profet me nəha haməkupwən mhəni irapw mə Kristo səvənhi traməkeikei mīregi nəmīsəien. ¹⁹eRo iamīnhi irə kimiaha tihaməkeikei mhərərig ia noien ərəha me səkimiaha pwəh Kumwesən raikuas raka nərəhaien me səkimiaha. ²⁰Trīni minuə hio iamīnha irə, nəpīn səvəi napwisien truku pen ia nəmri Kumwesən. In trərhi pehe Kristo sə kiməni irapw fwe kupwən mə truvehe tukumiaha. Kristo nəha iakani in lesu. ²¹In traməkeikei marə fwe ia neiai meste Kumwesən tro narimnari me həuvehe mho sə vi rəmwhen ia profet ikinan me səvənhi fwe kupwən həməni. ²²fMoses rīməni mə, 'lərimənu Kumwesən səkimiaha truvehi utə profet riti rəmwhen ruvehi utə iou. Profet nəha truku pen ia kimiaha

in piəvimiaha riti. Tihaməkeikei mhətərig ia narimnari me pam profet nəha trīni pehe tukumiaha i. ²³Trīni minuə iərmama riti rəpwəh nətərigien ia profet nəha, Kumwesən truvehi raka in, məpwəh nəvsini penien in ia nərmama me səvənhi.'

²⁴Samuel mine profet me pam səməme hənəkurirə pen i mhəuvehe həməni narimnari me i kamo ipwet mine. ²⁵gNəkur Isrel, kimiaha nə nīpwnəti profet kupwən me. Kimiaha nə nīpwnəti kaha kupwən me. Promes nəha Kumwesən rīməuvei pen mīnraha in nə promes səkimiaha. In rīməni pen tī Epraham i mə, 'lərmama riti truku pen ia kwənəkwus səim. Namasanien səiou truku pen irə, mevən tī nər-mama me pam ia tənəmtənə me.'

²⁶hNəpīn Kumwesən ruvehi utə Tīni, in rukupwən mərhi pehe i tukumiaha nəkur Isrel mə trəkwein amasan m kimiaha, mo hiəpwəh nərəhaien me səkimiaha."

Pita mine Jon krouərer ia nəmri nəmə asori me

4 ⁱNəpīn Pita mine Jon krauəgkiari ihi m nər-mama, pris me mine Satusi me^t həuvehe irəha iəmə asori səvəi naruagən me səməme kamhətui tī nimwə səvəi Kumwesən. ²jNimaha rəpi irəha tī nəri nə mə Pita mine Jon krauəhatən nər-mama me, rauni mə lesu rīnətui mwi ia nemhəien səvənhi. Ia nəgkiariien nəha krauəhatən pen mə nər-mama

^t**4:1** Əvsini mwi Mak 12:18. Satusi me həni mə iərmama sə ruvamhə ko rīpkətui mhə mwi ia nemhəien səvənhi.

^c**3:17** Luk 23:34, 1Tim 1:13 ^d**3:18** Luk 24:27 ^e**3:19** Wok Me 2:38

^f**3:22** Dut 18:15,18-19, Wok Me 7:37 ^g**3:25** Jen 22:18, Kal 3:8

^h**3:26** Wok Me 13:46 ⁱ**4:1** Luk 22:4,52 ^j**4:2** Wok Me 23:8

səməme həuvamhə tuhətui mwi. ³kNəmə asori me nəha həkwətəmhiri irau, mətə tī nəri nə mə rīnaməruarəv, hosə pen irau ia kalapus mə trouəmak fwe ikin roueste trakwakwi. ⁴Mətə nərmana me səməme həməregi nəgkiariien səvənrau, həpik ia nīrəha həni nīpərhiēnien ia lesu. Kəvsini nərman me əpa səməme həni nīpərhiēnien ia lesu, irəha pam ipaka faef-taosen.

⁵Kīni rakwakwi irə nəmə asori me səvəi nəkur Isrel mine elta me mine nahatən me səvəi Loa housəsīmwin irəha me fwe Jerusalem. ⁶Irəha housəsīmwin irəha me irəha pris asori anan nəghin nə Anas, mine Kaeafas, mine Jon, mine Aleksanta, mine sin sin mwi irəha kwənəkwus səvəi pris asori anan. ⁷mIrəha həuvehi Pita mine Jon, mhərpwi irapw irau ia kurkwanraha, mhəres pen irau i mə, “Sin ruvei pehe niskaiien m kimirau uə irauo nəri i ia nəghi sin?”

⁸nIa nəpin nəha Pita rerin ruvehe mukuər ia Nənimwin Ikinan, rini pen tī nīrəha i mə, “Kīmīaha nəmə asori me səvəi nəkur Isrel mine elta me. ⁹Təkwətəkwuni hiaməres pehe kimrau i ia namasanien sə iarouo m iərmama i nisun mi krouemhə. Hiaməres mə iarouəfo irə ro in ruvehe məsanin. ¹⁰oRamasan. Kīmīaha pam i tihaməkeikei mhəukurən. Nəkur Isrel me pam mwi tuhaməkeikei mhəukurən. Iəmə i ramərer ia nəmrimīaha nisun mi krouskai, tī nəri nə mə iaromasan in ia nəghi lesu Kristo, iəmə Nasaret. Hiənərui tərini

pen in ia nei kamarkuau, remhə, mətə Kumwesən rino in rətui mwi ia nemhəien səvənhi. ¹¹pIesu in iəmə nəha Nəkuə Ikinan raməgkiari irə, mamini mə, ‘Kəruətərei nəha kīmīaha nəmə hiamuvrhəkin nimwə hiənuə rərəha, mhəpwəh, təkwətəkwuni nəha ruvəuvehe mino kəruətərei sə rəpi raka pam kəruətərei me, məkwətəmhiri əknekīn pam nimwə.”

¹²qPita riripin nəgkiariien mini mə, “Iesu əpa rauvehi niskaiien tī nuvehimīruien kitaha. Ia tənəmtənə me pam, iərmama riti mwi riwən Kumwesən rərhi pehe i mini mə tsaməkeikei mhahatətə ia nəghin mə in truvehimīru kitaha.”

¹³Nəpin nəmə asori me hətoni mə Pita mine Jon krouəpwəh nehekīrien ia nəmrinraha, hərkərinari irə. Hənətə sas mə irau iəmə auər a mi. Krouəpwəh nevənien ia kwopun sə kaukurən nari ikin. Irəha hamətərig tukwe, mhəukurən mə irau nəha krīnamavən pəri irəha lesu fwe kupwən. ¹⁴Mətə ko həpwəh niniien nəgkiariien riti, tī nəri nə mə hətoni iəmə nəha krīnomasan nisun mi ramərer ia nikərenrau. ¹⁵Ia nəpin nəha nəmə asori me həni mə irəhar tuharevən fwe iruə. Nəpin harier irə, kamhəgkiari mīnraha me mə, ¹⁶r“Tso nəfe ia iəmənmi nəha? Nəkur Jerusalem me pam həukurən mə krīno nīmətien asori nəha. Ko kitaha səpwəh niniien mə neikuəien. ¹⁷Mətə rərəha mə nəgkiariien nəha truviris mevən mwi tī nərmana me. Pwəh

^k4:3 Wok Me 3:1 ^l4:4 Wok Me 2:41 ^m4:7 Mat 21:23

ⁿ4:8 Mat 10:19-20 ^o4:10 Wok Me 3:6,13-16 ^p4:11 Mat 21:42

^q4:12 Mat 1:21 ^r4:16 Jon 11:47

sənise pen əknekın tı nirau i mə trouəpwəh mwi niniien nəghi lesu i tı iərmama riti mwi.”

¹⁸Irəha həkwein irəhar haruvn-imwə pehe mwi. Həni pen tı Pita mine Jon mə trouəpwəh mwi niniien uə nahatəniien nərmama me ia nəghi lesu.

¹⁹Miregi Pita mine Jon krouni mə, “Kimiaha əpa tihaməkeikei mhəkiri mə ratukwatukw ia nəmri Kumwesən mə kimrau taro nəkwan uə nəkwamiahə. ²⁰Mətə kimaha ko iahəpwəh nəkwumwi təriniien tərhumaha. Tahaməkeikei mhəvisau irapw nəfe iahənətə mhəregi.”

²¹Nənə nəmə asori me hənise əknekın pen tı nirau i, mhərhi pen irau krauevən, mhəpkətə mhə sutuk riti tı nousiien irau. Rəknekın tı nirəha tı nəri nə mə nərmama me haməgnəgini Kumwesən tı nəfe irau krino ia iəmə nəha nisun mi krouemhə. ²²Iəmə nəha krino-masan in ia nəghi lesu nuk səvənhi rəpi raka foti.

Nərmama me səvəi lesu həfwaki

²³Nəpın Pita mine Jon krouier, krouevən rouətə nərmama me səvəi lesu, nənə rouəvisau narimnari me pris asori me mine nəmə asori me səvəi nəkur Isrel həməni pen tı nirau i. ²⁴Nəpın irəha həregi, housəsımwin irəha me mhəfwaki pəri m Kumwesən, mhəni mə, “lərimənu Asori ikino neiai mine tıprənə mine təsi mine narimnari me pam ia nirəhar. ²⁵Fwe kupwən, nəgkiariien səim sə

ruku pen ia Nənimwin Ikinan, rier ia nıpəgi nəkwai iərmama səim sə ro tukwini nari mik, kaha səkimaha Kig Tevit, mini mə,

‘Rəfo nərmama rıpkə mhə irəha nəkur Isrel niemaha raməpi irəha?

Rəfo nərmama me ia tıprənə i haməkure tı nətərigien səvənraha, mətə hamo teki nari?

²⁶Kig me ia tıprənə i həpnəpenə tı naruagəniien.

Nəmə asori me pam housəsımwin irəha me, mamhəni ərəha lərimənu, mamhəni ərəha mwi Kristo səvənhi.’

²⁷Kumwesən, nəgkiariien nəha ro nıpərhiəniien. Ia taon i Jerusalem, Kig Herot mine Ponjes Paelat hənousəsımwin pəri irəha nərmama rıpkə mhə irəha nəkur Isrel mine nəkur Isrel. Irəha hənousəsımwin irəha me, mhəmwəki lesu iəmə ikinan səim sə ramo tukwini nari mik. ²⁸Irəha həno narimnari me nəha mamhesi pen atukwatukw nəfe ikiməni mə tuko ia nətərigien səim. ²⁹Mətə lərimənu, təkwtək-wuni tikregi ro nəgkiariien skai me nəha nəmə asori me həməni pehe tukumaha i. Kimaha iahase ik mə tikasitu ia kimaha. Kimaha i nərmama iahamo tukwini nari mik. Pwəh iahəvisau irapw nəgkiariien səim, mhəpwəh nehekiriien. ³⁰Oşə pehe rəgim əsanin, momasan nərmama səməme nemhəien rarə ia nirəha. Ia nəghi lesu, iəmə ikinan sə ramo tukwini nari mik, pwəh kimaha iaho nımtətien me mine

[§]4:18 Wok Me 5:28,40   [†]4:19 Wok Me 5:29   ^u4:24 Eks 20:11, Neh 9:6, Sam 146:6   ^v4:27 Mat 27:1-2, Luk 23:7-11, Wok Me 3:13

^w4:28 Wok Me 2:23   ^x4:29 Efes 6:19

narimnari me narmama tuhətoni, həkərinari irə.”

³¹yNəpɪn həfwaki pam, Kumwesən rikiuku ia kwopun nəha kamhəkure ikin. Rerɪnraha ruvehe mukuər ia Nənɪmwɪn lkinan. Nənə həuvən mhəni irapw nəgkiariien səvəi Kumwesən, mhəpwəh nehekɪrien.

Nərmama me səvəi lesu hasitu ia nirəha me

³²zɪa nəpɪn nəha narmama səməme kamhəni nɪpərhiɛnien ia lesu, rerɪnraha mɪne nətərɪgɪen səvənraha ro a kuatia. Riti ia nirəha riwən raməpwɪg tɪ nautə me səvənhi, mɪni mə səvənhi əpa. Mətə həuai narimnari me mhəuvehi rəmwhen ia nirəha me. ³³aAposol me kamhəvisau irapw skai mə lesu lərimənu rɪnətui pərhiɛn mwi ia nemhəien səvənhi. Nənə Kumwesən ramasitu asori ia nirəha ia namasanien səvənhi. ³⁴bNərmama me səvəi lesu riti ia nirəha riwən rɪni mə nari riwən tənɪ tukwe, tɪ nəri nə mə sin sin ia nirəha səvənraha tɪprənə uə nimwə rarə həmri pen nəmri nari irə. Nəpɪn kuvehi nənimen, həuvehi mane, ³⁵mhəuvən, mhəfate pen ia nisui aposol me. Nənə aposol me həuai, mhəuvei pen m narmama səməme nari riwən tɪ nirəha.

³⁶cIərmama riti nəha ikin nəghɪn nə Josef. In iəmə Isrel sə ruku pen ia kwənəkwas səvəi Livae. Rɪnətui ia tənə əmwerɪs nəha Saepras. Aposol me həsegi pen nəghɪn sə vi mə Panapas. Nɪpwrai nəgkiariien nəha in i mə ləmə sə Ramər-

pwi Əknekin Nərmama. ³⁷Josef i rəmri pen nəmri nari ia tɪprənə səvənhi. Nəpɪn kuvehi nənimen, ruvehi mane, mevən, mɪfate pen ia nisui aposol me.

Ananaeas mɪne pran səvənhi Safaera

5 Mətə iərmama riti nəghɪn nə Ananaeas mɪne pran səvənhi Safaera krouəmri pen nəmri nari ia səvənrau tɪprənə. ²dNəpɪn kuvehi nənimen, krouvehi mane, rouni pəri mə trouvehi raka nɪpərɪn səvənrau. Kurirə irə Ananaeas ruvehi nɪpərɪn a, mevən, mɪfate pen ia nisui aposol me, mameikuə mə mane me pam nəha rauvei pen.

³Pita rɪni mə, “Ananaeas, rəfo ikəsəni Setan ruvehe mukuər ia rərɪm, mamə ikameikuə ia Nənɪmwɪn lkinan? Nəmri tɪprənə sə kuvei pehe mik, rəfo ikəkwtəmhirɪ nɪpərɪn səim? ⁴Nəpɪn ikəpwəh nəmri penien ihi nəmri nari irə, tɪprənə ramo ihi səim irə. Nəpɪn ikuvehi mane, ia nəpɪn nəha mwi mane nəha ramo ihi səim irə. Mətə rəfo rərɪm rɪrhi mə tiko noien i? Ikəpwəh neikuəien ia nirak, mətə ikeikuə ia Kumwesən.”

⁵⁻⁶Nəpɪn Ananaeas rɪregi nəgkiariien nəha, təkwtəkɪwuni a mwi rɪmwei memhə. Ntəmaruə me nepwɪn həskəmter, mhəvegi nɪpwran, mhəuvehi mhəier, mhəuvən mhənɪmwi. Nərmama me həregi həhekɪr.

⁷Nəpɪn aoa kahar rukurau, pran səvəi Ananaeas ruvɪnmwə pehe, mətə rəpwəh nukurənien mə səvənhi iərman ruvamhə. ⁸Pita rɪni

^y4:31 Wok Me 2:4   ^z4:32 Wok Me 2:44   ^a4:33 Wok Me 2:47

^b4:34 Wok Me 2:45   ^c4:36 Wok Me 11:22-26, Wok Me 13:2-3

^d5:2 Wok Me 4:34-35

pen tukwe in mə, “Tiko mīni pehe ro tukw iou i mə nəmri tīprənə sə kuvei pehe m kimirau, in pam i?”

Mīregi Safaera rīni mə, “Ouəh, nəmri tīprənə ihi nəha?”

⁹Mətə Pita rīni pen tukwe in mə, “Rəfo kimirau iərman səim irouni pəri mə tīrouni mə mane me pam i? lkukurən mə ko ikeikuə ia Nənimwīn səvəi lərimənu? Ətə ro! Nərmama səməme hamənimwi səim iərman, irəha fwe ia kwəruə. Tuhəuvehi mwi ik, mhəuvən fwe iruə.”

¹⁰Təkwətəkwuni a Safaera rīmwei ia nisui Pita memhə. Nəpīn ntəmaruə me həuvnimwə pehe, hətə raməmak muvəmhə. Nənə həuvehi, mhəier, mhənimwi ia nīkare səvənhi iərman. ¹¹Nakalasia me mīne nərmama səməme həregi nəri nəha, irəha pam həhekīr asori.

Aposol me kamho nīmtətien me

¹²e₁ Ia nəpīn nəha aposol me kamhavən ia reri nərmama me, mamho nīmtətien me rīpik mīne narimnari me rīpik nərmama hətoni mhərkərinari irə. Ia nəpīn me nərmama səməme kamhəni nīpərhienien ia Iesu kamhousəsimwīn irəha me ia vranda səvəi Solomon ia nimwə səvəi Kumwesən. ¹³Nəpīn nərmama əpnəpen a hətoni irəha, həgnəgīni irəha, mətə həpwəh nevənien ipaka, tī nəri nə mə həhekīr. ¹⁴f₁Mətə nərman me həpik mīne nīpran me həpik kamhəuvehe tī Iesu lərimənu, mamhəni nīpərhienien irə. ¹⁵Aposol me kamho nīmtətien me rīpik ia Jerusalem. Ro pen nərmama me kamhəuvehi nərmama

səməme nemhəien rarə ia nirəha, mhəuvehi, mhəuvən fwe ia suatuk, mhəmri pen irəha ia təkure nīkoukau me mīne kafete me. Irəha kamho iamīnhi irə mīnuə Pita ruvehe mukurau mətə nənimwīn a trukurau pen ia nirəha, nənə irəha həuvehe mhəsənī. ¹⁶g₁Nərmama me fwe ia rukwənu me ipaka tī Jerusalem, irəha mwi kamhəuvehi nərmama me səvənraha səməme nemhəien rarə ia nirəha mīne səməme nənimwīn ərəha me kamharə ia nirəha, kamhəuvehi irəha, mhəuvehe, nənə aposol me ho irəha pam həuvehe mhəsənī.

Nəmə asori me kamhometə aposol me

¹⁷h₁Ia nəpīn nəha pris asori anan mīne Satusi me nepwīn housəsimwīn pəri irəha me. Rerīnraha ramrhi ərəha aposol me səvəi Iesu. ¹⁸Mo pen həkwətəmhirī irəha, mhəuvehi puvnimwə irəha ia kalapus. ¹⁹i₁Mətə ia nəpīn irə agelo riti səvəi lərimənu ruvehe məsevər ia təpīnhə me səvəi nimwə nəha, miri irapw aposol me, mīni pen tī nirəha i mə, ²⁰“Tihəuvən mhərer ia nimwə səvəi Kumwesən, mamhəni irapw tī nərmama me nəgkiarīen me pam ia nīkaren səvəi nīmīruien vi i.”

²¹Ia nəpīn rīnamran həuvən fwe ia nimwə səvəi Kumwesən mamhatən nərmama rosi agelo rīməni pen tukunraha i.

Nəpīn pris asori anan mīne in me nepwīn həuvehe, housəsimwīn nəmə asori me səvəi nəkur Isrel. Nəmə asori me nəha hərhi pen nərmama nepwīn mə tuhəu-

væn fwe kalapus, mhæuvehi aposol me, mhæuvehi mhæuvehe. ²² Mætə næpin nærmama me nəha kərhi pen irəha hæuvæn ia kalapus, həpwəh nətoniien aposol me. Nənə hərərig, mhəni pen tɪ nəmə asori me i mə, ²³ “Kimaha iahəuvən mhətoni kalapus rəsisəg əknekɪn. Nərmama səməme kamhətui tɪ kwopun nəha kamhərer tukuahag pam ia kwəruə me. Mætə næpin həsevər ia təpinhə, kimaha iahəuvnimwə, mætə nərmama me nəha həiwən.”

²⁴ Nəpin pris asori me mine iəmə asori səvəi naruagən me səməme kamhətui tɪ nimwə səvəi Kumwesən həregi nəgkiariien nəha, nətərigien səvənraha rəvsausini pik tɪ aposol me. Həreirei mə nəfe ro irəha.

²⁵ Ia næpin nəha iərmama riti ruvnimwə pehe, mini pen tɪ nirəha i mə “Nəmə me nəha hiənəsisəg tukuahag ia nirəha, irəha fwe ia nimwə səvəi Kumwesən kamhəhatən nərmama me.”

²⁶ Nənə iəmə asori səvəi naruagən me səməme kamhətui tɪ nimwə səvəi Kumwesən riskəmter, miri naruagən me nepwin səvənhi, mhəuvən, mhəkwtəmhiri aposol me, mhəiri irəha mhəuvehe. Mætə həpwəh nousiien irəha, tɪ nəri nə mə həhekɪr nərmama me. Kamo nərmama me həkwi irəha ia kəruətərei.

²⁷ Irəha hæuvehi aposol me mhəuvehe, mhərpwi irapw irəha ia nəmri nəmə asori me. Nənə pris asori anan rəgkiari minraha, ²⁸ kmini mə, “Iahəuvəni pehe raka nəgkiariien skai tukumiaha i mə tihəpwəh rə na-

hatəniien nərmama ia nəghi iəmə nəha. Mætə hiənəruui nəkwamaha. Hətə ro. Təkwtəkwuni nəha nərmama me pam ia Jerusalem hæuvəregi raka nəgkiariien səkimiha. Rəfo mə tihərukwi pehe nemhəien səvəi iəmə nəha ia kimaha.”

²⁹ Mætə Pita mine aposol me həni pen tɪ nəmə asori me i mə, “Kimaha tahaməkeikei mho nəkwai Kumwesən, rɪpko mhə nəkwai nərmama. ³⁰ Kimiaha hiənousi əpune Iesu ia noien nəha hiəno irə, mhərukwi utə ia nei kamarkuau. Mætə Kumwesən səvəi kaha kupwən me səkɪtaha rino rətui mwi ia nemhəien səvənhi. ³¹ Kumwesən i ruvəuvehi utə raka in mukurei pen in ia nɪkaren mwatuk mə in iəmə sə triri nərmama mine iəmə sə truvehimiru nərmama. Kumwesən ro iaminha irə mə truvei pehe næpin m kɪtaha nəkur Isrel. Trini minuə sərərig ia noien ərəha me səkɪtaha, Kumwesən trenouenou noien ərəha me səkɪtaha, məpwəh nəripwinien. ³² Kimaha iahənətə narimnari me nəha, mamhəvisau irapw mə ro nɪpərhiienien. Nənimwin Ik-inan sə Kumwesən rauvei pen m nərmama səməme hamo nəkwən in mwi ramərer kimaha min.”

³³ Nəpin nəmə asori me həregi nəgkiariien səvəi aposol me niemaha rəpi irəha. Hənuə tuhousi əpune irəha. ³⁴ Mætə iəmə asori riti nəha ikin ia rerinraha nəghin nə Kamaliel. In Farisi riti. In iahatən riti sə ramahatən Loa səvəi Moses. Nərmama pam kamhəsiai in. In riskəmter, mini pen tɪ naruagən

j5:26 Mat 14:5   **k5:28** Wok Me 4:18, Mat 27:25

l5:29 Wok Me 4:19   **m5:30** Wok Me 3:15

n5:31 Wok Me 2:33-34, Efes 1:20, Hip 2:10, 12:2   **o5:32** Wok Me 1:8

p5:33 Wok Me 7:54   **q5:34** Wok Me 22:3

me mə, “Tiho mhəuvehi nəmə i mhəier. Pwəh kimaha iahəgkiari ouihi a.” ³⁵Nəpin aposol me həier irə, Kamaliel rəgkiari pen m nəmə asori me i mə, “Nəmə Isrel, tihətərig amasan ti nəfe hiamo ia nəmə me i. ³⁶Rerimaha trirhi Teutas fwe kupwən.[‡] Rini mə in iərmama riti. Nərmama həpik, ipaka ti 400, həuvən mhəkurirə i. Mətə kousi əpune iəmə nəha. Nərmama səməme kamho nəkwan havən kirkiri. Kusen səvənraha rəsas miwən. ³⁷Kurirə ikin, ia nəpin sə kaməvsini nərmama me irə, Jutas iəmə Kalili[¶] rərer mivi nərmama həpik həuvən mhəkurirə i. Mətə in mwi kousi əpune. Nərmama səməme kamho nəkwan havən kirkiri. ³⁸Ro iamihhi irə iakuə takini pehe tukumiaha i mə, nəmə me i hamərer ia nəmritaha ipwet, ramasan mə tihəpwəh irəha, mhəfi raka rəgimiahaha ia nirəha. Trini minuə nəri nəha hamo ruku pen ti iərmama, trəsas miwən. ³⁹Mətə trini minuə Kumwesən ramərer kurirə ia nirəha, ko hiəpwəh niniseien irəha. Tihətərig amasan ti nəfe hiamo ia nəmə me i. Kitaha səreirei, mətə rərəha mə tihətə sas kurirə mə hiamousari m Kumwesən.”

⁴⁰^tRo iamihhi irə nəmə asori me ho rosi Kamaliel rīməni pen ti nirəha i. Həkwein mwi aposol me həuvn-
imwə pehe, mhərisi irəha, mhənise

pen əknekin ti nirəha mə tuhəpwəh nəvisaiuen mwi m nərmama ia nəghi lesu, nənə mhəfi raka rəgin-
raha ia nirəha.

⁴¹^uAposol me həier ia nəmri nəmə asori me səvəi nəkur Isrel, mamhagien, ti nəri nə mə Kumwesən rətə irəha mə həmwən ko naurisien minraha ti nəghi lesu.

⁴²^vNənə ia nəpin me kamhəuvən fwe ia nimwə səvəi Kumwesən, mamhəuvən mwi ia nimwə me, mamhəripin, mamhahatən nərmama me, mamhəvisau minraha mə lesu in Kristo.

Nasituien me irəha pam sefen

6^wNərmama me səvəi lesu həuvehe mhəpik mwi. Ia nəpin nəha nəkur Isrel səməme kamhəgkiari ia nəgkiariien səvəi nəkur Kris həvisə irəha nəkur Isrel səməme kamhəgkiari ia nəgkiariien Hipru. Nəkur Isrel səməme kamhəgkiari ia nəgkiariien səvəi nəkur Kris həni mə ia nəpin me, nəpin kauvei pen mane mine nəveginien m nərmama me trasitu ia nirəha, kipkuvei pen mhə m nīpran me səvənraha səməme nərman me səvənraha həuvamhə. ²Ro iamihhi irə, aposol me twelef həkwein pen nərmama me səvəi lesu mə irəha pam tuhəuvehe. Nəpin həuvehe, aposol me həni pen ti nirəha i mə, “Kimaha iahaməvisau irapw

‡5:36 Teutas in iərmama riti rīməiri nərmama me səvənhi mə tuhəuvən mharuagən irəha nəkur Rom. Rəpwəh nokeikeiien mə nəkur Rom tuhərimənu ia nəkur Isrel.

¶5:37 Jutas in iəmə Kalili riti. Fwe kupwən rīməiri nərmama me səvənhi həuvən mharuagən irəha nəkur Rom.

‡5:36 Wok Me 21:38   **§5:37** Luk 2:1-2   **‡5:40** Wok Me 4:18

‡5:41 Mat 5:10-12, 1Tes 4:13   **‡5:42** Wok Me 9:22, 17:3

‡6:1 Wok Me 4:35

nægkiariien sævai Kumwesən. Ripkatukwatukw mhə mə tahəpwəh wok nəha mhəuwehe mhəsui raka nəveginien. ³xRo pen piəvmaha me, kimiaha tihərpwi rəginiaha ia nərman me sefen ia kimiaha nəghinraha ramasan, rerinraha rukuər ia Nənimwın Ikinan, nukurəniēn səvənraha rəpwəmwis. Kimaha tahəuvehi utə irəha mə tuhəsui raka nəveginien. ⁴Mətə wok səkimaha tahaməfwaki, mamhəvisau irapw nægkiariien sævai Kumwesən ia nəpin me.”

⁵yNərmama me pam sævai lesu rerinraha ragien ti nægkiariien nəha sævai aposol me. Hərpwi rəginraha ia Stifen, iərman riti nahatətəien səvənhi riskai, rerin rukuər ia Nənimwın Ikinan. Hərpwi mwi rəginraha ia Filip, mine Prokoras, mine Nikanor, mine Timon, mine Pamenas, mine Nikolas, iəmə Antiok. Ripko mhə in iəmə Isrel, mətə ramarə ia narəien səvənraha. ⁶zIrəha həiri nərman me nəha sefen, mhəuwehe, mhərer ia nəmri aposol me. Aposol me həmrutə rəginraha ia nirəha, məfwaki minraha.

⁷aIa nəpin nəha nægkiariien sævai Kumwesən rauriris mamevən. Nərmama me sævai lesu fwe Jerusalem həuvehe mhəpik mwi. Pris me nepwin həuvehi nahatəniēn sævai lesu, mhahatətə irə. Pris me nəha həpik kwopti.

Nəkur Isrel həkwətəmhiri Stifen

⁸bStifen in iərmama riti Kumwesən rauvei pen niskaiēn min, mamasitu irə ia namasanien səvənhi. Nəpin riti Stifen ramavən ia reri nərmama, mamō nīmətəien asori me mine narimnari me nərmama hətoni, hamərkəri asori nari irə. ⁹cMətə nərmama me nepwin nəha ikin. Irəha nərmama sævai nimwəfwaki riti sævai nəkur Isrel kani mə Nimwəfwaki Səvai Nərmama Me Kinifi Raka Nari ia Nirəha.⁵ Nepwin həuku pen fwe Saerin mine Aleksantria. Nepwin mwi həuku pen fwe Silisia mine Esia. Irəha həskəmter mamhousari m Stifen. ¹⁰dMətə rəknekin ti nirəha. Ko həpkousi tərini mhə nægkiariēn səvənhi, ti nəri nə mə Nənimwın Ikinan rauvei pen nukurəniēn min.

¹¹eRo iamini irə hərəku pen nərmama nepwin mə tuheikuə irə. Nərmama me nəha həskəmter, mhəni mə, “Kimaha iahəregi iəmə i raməgkiari ərəha ia Moses mine Kumwesən.”

¹²Nəpin nərmama me mine nəmə asori me səvənraha mine nahatən me sævai Loa həregi nægkiariēn nəha, niemaha rəpi irəha. Həuvən ti Stifen, mhəkwətəmhiri, mhəuvehi mhəuvən, mhərpwi irapw in ia nəmri nəmə asori me sævai nəkur Isrel. ¹³fIrəha hərpwi irapw nərmama nepwin mə tuheikuə ia Stifen. Nərmama me nəha həni mə, “Ia nəpin

⁵6:9 Nərmama me nəha səməme kamhəfwaki ia nimwəfwaki nəha irəha nəkur Isrel. Fwe kupwən kamoslef ia nirəha, nənə kinifi raka nari ia nirəha. Həpko mhə mwi slef ia nirəha.

^x6:3 1Tim 3:7 ^y6:5 Wok Me 8:5 ^z6:6 Wok Me 13:3, 14:23

^a6:7 Wok Me 2:41, 16:5 ^b6:8 Wok Me 2:43 ^c6:9 2Tim 1:15

^d6:10 Luk 21:15 ^e6:11 Mat 26:59-61 ^f6:13 Jer 26:11

me iəmā i ramīni ərəha kwopun ikinan i mīne Loa sāvai Moses. ¹⁴Iahəregi rīni mə Iesu nəha iəmā Nasaret in trousi testesi nimwə sāvai Kumwesən, mərarki narəien sə Moses rīməuvei pehe m kitaha, məmri səpə riti.”

¹⁵Nəmə asori me pam sāvai nəkur Isrel haməkure ia nousəsīmwinien sāvənraha, mamhəti pen mamhətə Stifen, mhətoni mə nənimen rəmwhen ia nəmri agelo riti.

Nəvisauien sāvai Stifen

7 Ia nəpīn nəha pris asori anan rīni pen tī Stifen i mə, “Rəfo irə? Nəgkiariien i ro nīpərħienien?”

²Mīregi Stifen rīni mə, “Piak me mīne tata me, həregi ro. Fwe kupwən, nəpīn kaha kupwən səkītaha Epraham rīpkəvən mhə ihi fwe Haran, Kumwesən asori rier irapw tukwe fwe Mesopotemia, ³hīni pen tukwe in mə, ‘Tikier ia tənə imwam mīne nəkur imwam, mier mevən fwe ia tīprənə takahātən ik irə.’

⁴Epraham rier ia tənə Koltia,** mevən marə fwe ia taon nəha Haran. Nəpīn sāvənhi tata remhə, Kumwesən rərui irapw mwi in ruvehe marə ia tīprənə i sə hiamarə irə ipwet mīne. ⁵iMətə ia nəpīn nəha Kumwesən rīpkuvei pen mhə tīprənə riti ia kwopun i mə tro sāvənhi irə. Rīpkuvei pen anan mhə kwənpərīn riti min. Mətə rīno promes a mə tīrīpkuvei pen min mīne nīmwpwīni me səməme

tuhətui kurirə. Nəpīn Kumwesən rīməni promes nəha, tīni Epraham ramiwən ihi. ⁶kNəgkiariien sə Kumwesən rīməni pen tī Epraham i ro iamīnhi irə: ‘Nīmwpwīm me tuhəuvən mharə ia tīprənə sāvai nərmpə. Nəkur ia kwopun nəha tuhəuvehi pen wok skai mīnraha, mhometə irəha meste nuk fo hantret.’ ⁷lKumwesən rarə mīni mwi mə, ‘Mətə iou takərpwīn noien ərəha sāvai nəkur me nəha nīmwpwīm me tuhowok skai mīnraha. Kurirə irə nīmwpwīm me tuhəier ia tənə nəha, mhəuvehe, mhəfwaki pehe miou ia kwopun i.’ ⁸mIa nəpīn nəha Kumwesən rīni mə Epraham mīne kwənəkwus me sāvənhi tukaməkeikei kuvehi ninhum mīnraha. Noien nəha rahatən pen promes nəha Kumwesən rīməuvei pen m Epraham. Kurirə irə tīni Epraham rətui, nəghīn nə Aesak. Nəpīn ruvehi nəpīn eit sāvənhi, sāvənhi tata ruvehi ninhum min. Nənə Aesak rərəhi Jekop. Nənə Jekop rərəhi nərman me irəha pam twelef. Irəha me nəha kaha kupwən me səkītaha.

⁹nKaha kupwən me nəha səkītaha, rerīnraha ramrhi ərəha piəvnraha Josef. Həuvehi pen in ia rəgi nərmana me nepwīn, mhəuvehi mane irə. Nərmana me nəha həuvehi Josef, mhəuvən fwe Ijip. Ia kwopun nəha Josef ramowok slef, mətə Kumwesən ramarə tukwe, ¹⁰o mauvehi raka in ia nīpəmpəmīen me pam sāvənhi. Nəpīn Josef revən mərər ia nəmri Fero, kig sāvai nəkur Ijip, Kumwesən ruvei pen

****7:4** Koltia nəghīn riti mwi Pabilon.

⁹**7:2** Jen 11:31   ^h**7:3** Jen 12:1

ⁱ**7:4** Jen 11:31-12:5   ^j**7:5** Jen 12:7, 15:18, Jen 17:8, Dut 2:5   ^k**7:6** Jen 15:13-14, Eks 12:40   ^l**7:7** Eks 3:12   ^m**7:8** Jen 17:9-14, Jen 21:4   ⁿ**7:9** Jen 37:11,28, Jen 39:1-3, Jen 39:21-23   ^o**7:10** Jen 41:37-44, Sam 105:21

namasanien mine nukurānien min. Ro pen Fero ruvei pen nasorīien m Josef. Nānā Josef ruvehe mo in iāmā asori ramətui amasan tī nākūr ljiip, nānā mamətui amasan mwi tī narimnari me sē kamo ia nākwai nimwā sāvai Kig Fero.

¹¹^pKurirā ikin nāpīn sāvai nukumhā ruvehe muvehi pam nākūr ljiip mine nākūr Kenan, mamō nārmama hāmīsā pik. Kaha kupwān me sākītaha hānamətui sōnānraha nāvegīnien, mātā ruvāivān. ¹²^aNāpīn Jekop rīregi nāvisauien mā nāvegīnien fwe ljiip, rārhi pen kaha kupwān me sākītaha mā tuhāvān fwe ikin. Ro sāvī tī nīrāha tī nevānien ia kwopun nāha. ¹³^rNāpīn irāha hāvān sārō kārū irā, nānā Josef rīni pui in tī piāvni me, nānā Kig Fero ruvehe mukurān nārmama ia kwānākwus sāvai Josef. ¹⁴^sKurirā irā Josef rārhi pen nāgkiariien revān tī sāvānhi tata Jekop irāha nārmama me pam ia kwānākwus sāvānhi mā tuhāvāvehe fwe ljiip. Irāha pam sefenti-faef nārmama. ¹⁵^tNāpīn Jekop rīregi nāgkiariien nāha, reiwaiu mevān fwe ljiip. Kurirā ikin in mine kaha kupwān me sākītaha hemhā fwe ikin. ¹⁶^uNānā hāvāvehi nīpwrānraha mhārārig mhāvān fwe taon nāha Sekem, mhānimwi irāha fwe ikin ia nīpāg riti sē Epraham rīmāvāvehi nānimen tī nīpwnāti iāmā asori riti nāghīn nā Hamor.

¹⁷^vRuvāvehe ipaka tī nāpīn nāha Kumwesān truvei pen tīprānā m kaha kupwān me sākītaha

rāmwhēn rīno promes m Epraham fwe kupwān. Ia nāpīn nāha nārmama me sākītaha fwe ljiip hāvāvehe mhasori mhāpik. ¹⁸^wNānā kig āpā ruvehe mārīmānu ia nākūr ljiip, mātā rīnāpkukurān mhā Josef. ¹⁹^xIn reikuā ia kaha kupwān me sākītaha, mamārhiārhi irāha mā tuhārui irapw nākwrāhakwārha me sē hāpkətui a i mā tuhemhā.

²⁰^yIa nāpīn atukwatukw nāha Moses rətui. In ramasan pik ia nāmri Kumwesān. Sāvānhi tata mine mama krouətui amasan tukwe ia nākwai nimwā sāvānrau meste in ruvehi mākwa kahar. ²¹^zNāpīn irau krouāmri irapw iruā, prān ouīhi sāvai Kig Fero rātoni, mārāhi sāvānhi, mətui amasan tukwe rāmwhēn mā in tīni anan. ²²Kīnāhatān Moses ia nukurānien me pam sāvai nākūr ljiip. Sāvānhi nāgkiariien mine wok krouāsānīn.

²³Nāpīn Moses reste nuk foti, rerīn rīrhi mā trevān mātōni piāvni me nākūr Isrel. ²⁴^aIn revān mātōni iāmā ljiip riti rāmōusi piāvni riti, mātā rīpkatukwatukw mā tro irā iāmīnha irā. Ro pen Moses revān mā trasitu ia piāvni, mārpwīn pen noien sāvai iāmā ljiip ramō. Rōusi iāmā ljiip nāha, mōusi āpune. ²⁵Moses rerīn rīrhi mā piāvni me tuhātōni mhāukurān mā Kumwesān ramārhi pen in mā truvehi raka irāha ia rāgi nākūr ljiip. Mātā irāha hāpkētē sas mhā irā. ²⁶Kīni rakwakwi irā Moses revān mwi mātōni iāmā Isrel kārū krouōusi irau me. In revān mā trāmri nāmārīnuien tī nirau i,

^p**7:11** Jen 41:54   ^q**7:12** Jen 42:1-5   ^r**7:13** Jen 45:1-4,16

^s**7:14** Jen 45:9-11, Jen 46:27   ^t**7:15** Jen 46:1-7, Jen 49:33

^u**7:16** Jen 23:2-20, Jen 33:19, Jos 24:32   ^v**7:17** Eks 1:7

^w**7:18** Eks 1:8   ^x**7:19** Eks 1:10-22   ^y**7:20** Eks 2:2, Hip 11:23

^z**7:21** Eks 2:3-10   ^a**7:24** Eks 2:11-15

mini mā, 'lāmənmi kimirau piävmi-
rau me a. Rəfo irouousi kimirau
me?'

²⁷ Mətə iəmə sə ramousi ərəha
anan piävni rəsua raka Moses,
mini mā, 'Sin rīməuvehi utə ik
mə tikərimənu ia kimaha məkiri
noien səkimaha?' ²⁸ Rosi ikuə tikousi
əpune iou rəmwhen ikinousi əpune
iəmə ljiip nərineiv?' ²⁹ ^b Nəpīn Moses
rīregi nəgkiariien nəha, rap fwe ljiip,
mevən mo in iərmama pwispwis ia
tənə Mitia. Ia kwopun nəha tīni kəru
krouətui, iərman mi.

³⁰ ^c Kurirə irə nuk foti rukurau,
nənə agelo riti səvəi Kumwesən rier
pen ti Moses i fwe ia kwopun akwe-
sakwes ikin, ipaka ti təkuaer Sinae,
mamərer ia nei riti napw rauək irə,
mətə rīpkahi əmwesi mhə. ³¹ Moses
rətoni nei nəha rərkərinari irə.
Nənə nəpīn revən ipaka tukwe mə
trəspau irə, reri lərimənu ruvehe,
mini mā, ³² 'lou Kumwesən səvəi
kaha kupwən me səim. Kumwesən
səvəi Epraham mine Aesak mine
Jekop.' Moses rīregi, mətə rehekir
mətəmnimwin, məpwəh nəti pe-
nien mətəni.

³³ Nənə lərimənu rini pen tukwe in
mə, 'Uvehi raka səim put, ti nəri nə
mə tīprənə nə iakamərer ikin ro iki-
nan i. ³⁴ lou iakinətə raka nərman
me səiou fwe ljiip. Kamometə irəha.
lakuvəregi raka nasəkien səvən-
raha. Nənə iou iakeiwaiu irapw pehe
i mə takuvehi raka irəha ia rəgi
nəkur ljiip. Tiko muvehe, təkwtək-
wuni takərhi pen ik ikevən fwe ljiip.'

³⁵ In nəha Moses sə kupwən nəkur
Isrel həpwəh nokeikeiien in, mhəni
pen tukwe in mə, 'Sin rīməuvehi utə
ik mə tikərimənu ia kimaha məkiri
noien səkimaha?' Mətə Moses nəha
in nəha Kumwesən rərhi pen agelo
riti səvənhi rier pen tukwe ia
kwəti nei, mərhi pen in revən
mə trərimənu ia nəkur Isrel, mu-
vehi raka irəha ia rəgi nəkur ljiip.
³⁶ ^d Moses nəha riri irəha mhəier ia
ljiip, mhəuvən fwe ia Təsi Əruverəv,
mhəuvən mharə nuk foti fwe ia
kwopun akwesakwes ikin. Nənə ia
kwopun me nəha ramo nīmətətien
me mine narimnari me nərman
hətoni hamərkərinari irə.

³⁷ ^e Moses nəha in nəha rīməni pen
ti nəkur Isrel i mə, 'Kumwesən tru-
vehi utə profet riti rəmwhen ru-
vehi utə iou. Profet nəha truku
pen ia kimiaha in piävimiaha riti.'^{††}
³⁸ ^f Moses nəha in nəha ramarə irəha
nəkur Isrel nəpīn kamhavən fwe
ia kwopun akwesakwes ikin. In ra-
marə irəha kaha kupwən me səki-
taha nəpīn agelo nəha rəgkiari min
ia Təkuaer Sinae. Kumwesən ruvei
pen nəgkiariien sə ramiru m Moses
mə truvei pehe m kitaha.

³⁹ ^g Mətə kaha kupwən me
səkitaha həpwəh nokeikeiien mə
tuho nəkwai Moses. Həsua karen
in. Nənə rerinraha rinamrhi ljiip.
Hokeikei mə tuhərig mhəuvən
fwe ikin. ⁴⁰ ^h Ro pen həni pen ti Eron
i mə, 'Tiko kumwesən me nepwin,
pwəh həiri kitaha, ti nəri nə mə
səreirei mə Moses nəha rīməri raka

^{††} **7:37** Profet nəha Moses rīməni mə tripkuvehe in nəha Iesu. Əvsini mwi
Dut 18:15.

^b **7:29** Eks 2:21-22, Eks 18:3-4 ^c **7:30** Eks 3:1-10

^d **7:36** Eks 7:3, 14:21, Nam 14:33 ^e **7:37** Wok Me 3:22 ^f **7:38** Eks 19:3,
Dut 5:5, 9:10, Wok Me 7:53 ^g **7:39** Nam 14:3 ^h **7:40** Eks 32:1,23

kitaha ia tənə lĵip ruvəwəku.’⁴¹ Ia nəpĵn nəha irəha ho nənimwi kau riti. Nəpĵn həno pam, həpeki pehe nərimĵru me mə tuhousi əpune irəha mhəuvei pen m nənimwi kau nəha. Irəha haməgnəgĵni nəri nəha həno ia rəgĵnraha.⁴² Ro iamĵnhi irə Kumwesən ruvehi pen təkutan minraha, məpwəh irəha həuvən mhəfwaki pen m meri, məkwə, mine kəməhau me. Rəmwhen ia nəgĵiarĵien i kimərai pen ia nəkukuə səvəi profet me rani:

‘Nəkur Isrel. Ia nəpĵn nəha hiənərə nuk foti fwe kwopun akwesakwes ikin, nərimĵru me səməme hiamousi əpune, mamhəmri utə ia təkure nĵfatə, hiəuvei pehe miou uə rekəm?

Rekəm. Hiəpwəh nuvei peheien miou.

⁴³ Mətə hiaməuvehi nimwə tapolen səvəi kumwesən nəha Molek, mine kəməhau səvəi kumwesən nəha səkimiaha Refan.

Irau mi nəha kumwesən eikuə mi sə hiəno ia rəgĵimiaha mə tihaməfwaki pen minrau.

Kimiaha hiamo iamĵnhi ro pen takuvehi raka kimiaha ia tĵprənə səkimiaha hiəuvən ia nĵkare Papilon.’

⁴⁴ Fwe ia kwopun akwesakwes ikin, Kumwesən riməni pen tĵ Moses i mə traməkeikei mo nimwə tapolen riti. Moses ro, mesi pen atukwatukw rəmwhen ia Kumwesən rĵno rətoni. Kurirə ikin kaha kupwən me səkitaha həuvehi nimwə tapolen nəha mamhəuvən.⁴⁵ Nəpĵn Josua riri

kaha kupwən me səkitaha mə tuhəuvehe mhəuvehi raka tĵprənə ia rəgĵi nəmə Kenan, həuvehi nimwə tapolen nəha, mhəuvehi mhəuvehe. Irəha kənamhəuvehe ia Kenan, Kumwesən raməkoui irapw nəmə ikin. Nimwə Tapolen nəha raməmak iamĵnhi meste nəpĵn səvəi Kĵg Tevit.⁴⁶ Kĵg Tevit nəha Kumwesən rerĵn ragien tukwe. In rĵni pen tĵ Kumwesən i mə, ‘Ik Kumwesən səvəi Jekop. Ko ikəsəni iou iako nimwə riti sə tikamarə irə?’⁴⁷ Mətə Kumwesən rəpwəh nəsenĵien. Kĵg Tevit rĵpkə mhə nimwə riti səvəi Kumwesən. Solomon ro.

⁴⁸ Mətə kitaha səukurən mə Kumwesən sə rasori anan, in rĵpkarə mhə ia nəkwai nimwə me səməme nərmama həno ia rəgĵnraha. Rəmwhen ia nəgĵiarĵien i Profet Aesea riməni mə,

⁴⁹ ‘Neiai in jea səiəu sə iakaməkure irə mamərimənu.

Tĵprənə in nəri sə iakamərpwi utə tĵpage nĵsuk mi irə.

Kimiaha ko hio nimwə riti mə takarə irə?

Kimiaha ko hio kwopun riti mə takarpwis ikin?

⁵⁰ Həni ro, sin rĵno narimnari me pam i?

Iou əpa Kumwesən iakino.”

⁵¹ Stifen rĵni pen tĵ nəmə asori me i mə, “Kĵmiaha i kəmkapwəmiaha riskai. Nətərigĵien səkimiaha rĵpitəv hiəmwhen ia nərmama səməme həreirei lərimənu. Hiəpkrėgi mhə nəgĵiarĵien səvənhi. Hiəmo rəmwhen kaha kupwən me səkimiaha. Ia nəpĵn me hiamənise

ⁱ7:41 Eks 32:2-6   ^j7:42 Jer 19:13   ^k7:44 Eks 25:40

^l7:45 Jos 3:14-17, Jos 23:9, 18:1   ^m7:46 2Saml 7:1-16, Sam 132:1-5

ⁿ7:47 1King 6:1   ^o7:51 Eks 32:9, Jer 9:26, Aes 63:10

næfe nari Nənimwɪn lkinan rani pehe tukumiaha i. ⁵²PRəfo? Profet riti nəha ikin kaha kupwən me səkimi-aha həkometə mhə in? Rekəm! Həmwəki pam irəha, mhousi əpune səməme haməkupwən mhəni irapw mə ləmə Atukwatukw riti truvehe. Nənə nəpɪn ləmə Atukwatukw nəha ruvehe, kimiaha hiəuvei pen in ia rəgi nəmə Rom. Ia noien nəha hiouisi əpune in. ⁵³qKimiaha hiəu- vəuvehi raka Loa səvəi Kumwesən sə nagelo me həuvei pehe fwe kup- wən, mətə hiamərui Loa nəha ia nəpɪn me.”

Kəkwi əpune Stifen ia kəruətərei

⁵⁴rNəpɪn nəmə asori me səvəi nəkur Isrel həregi Stifen raməgkiari, niemaha rəpi pɪk irəha. Kamhahi tərini revɪnrəha tukwe. ⁵⁵sMətə Stifen rerɪn ruvehe mukuər ia Nənimwɪn lkinan. Rəkwtə ia nimagouagou, mətəni nukuraanien asori ruku pen ia kwopun Kumwesən ramarə ikin, mətəni mwɪ lesu ramərer ia nɪkare Kumwesən mwatuk. ⁵⁶tStifen rɪni mə, “Hətəni ro. Kəpuapen reitehi. lakamətə ləməti lərmama fwe ia neiai ramərer ia nɪkare Kumwesən mwatuk.”

⁵⁷Mətə nəmə asori me səvəi nəkur Isrel hasək əpwəmwis, mho tukuahag nəkwəregɪnrəha. Irəha pam haiu, mhəuvən mə tuhəkwtəmhiri Stifen. ⁵⁸uIrəha

həkwtəmhiri Stifen, mhəuvehi, mhəier ia Jerusalem, mənəmhəkwi in ia kəruətərei mə tremhə. Nərmama səməme haməuəsi Stifen həpeki raka karkahu əpwəmwis me səvənrəha, mhəfate pen ia nisui iərmama riti nəghɪn nə Sol.

⁵⁹vNəpɪn kamhəkwi Stifen, raməfwaki mɪni mə, “lesu lərimənu, tikuvehi nənimwɪk.” ⁶⁰wKurirə irə rɪnimwɪ nukurhun mi, məkwein əpwəmwis, mɪni mə, “lərimənu, tikəpwəh nərpwɪnien noien ərəha i irəha kamho ia nirak.” Nəpɪn rɪni iamɪnhi irə, in remhə.

8¹⁻²xSol rerɪn ragien a mə irəha housi əpune Stifen iamɪnhi. Nəpɪn Stifen ruvamhə raka, nəmə əfwaki me nepwɪn hənɪmwɪ nɪpwran mhasək asori tukwe.

Kɪnamometə nərmama me səvəi lesu fwe Jerusalem

Ia nəpɪn nəha nərmama me nepwɪn həkəmter, mənəmhometə asori nakalasia me fwe Jerusalem. Ro pen nakalasia me pam hap kirkiri mhəuvən fwe ia kwopun me ia tənə Jutia mɪne Sameria. Aposol me əpa kamharə fwe Jerusalem. ³ySol mwɪ ramousari mə trourəha nakalasia me, mauvnimwə ia nimwə me kuatia kuatia, maməkwtəmhiri nərmən mɪne nɪpran, mauvehi puvnimwə irəha ia kalapus.

P7:52 2Kron 36:16, Mat 23:31 **q7:53** Wok Me 7:38, Kal 3:19, Hip 2:2

r7:54 Wok Me 5:33 **s7:55** Mat 22:44, Wok Me 2:33-34, Wok Me 5:31

t7:56 Kol 3:1 **u7:58** Wok Me 22:20 **y7:59** Sam 31:5, Luk 23:46

w7:60 Luk 23:34 **x8:1-2** Wok Me 7:58, 8:4, Wok Me 11:19

y8:3 Wok Me 9:1,13, 22:4, Wok Me 26:9-11

**Filip raməvisau irapw
nəgkiariien amasan səvəi
lesu fwe Sameria**

^{4z}Mətə irəha nəha hənəp kirkiri, mamhəuvən ia kwopun me, mamhəvisau irapw nəgkiariien amasan səvəi lesu. ⁵Filip reiwaiu pehe ia taon riti fwe Sameria, maməvisau irapw lesu Kristo m nərmama me fwe ikin. ⁶Nərmama pam kamhətərig amasan ti nəfe Filip rani, ti nəri nə mə raməgkiari mamə nīmətətien me. ^{7a}Nərmama həpik nənīmwin ərəha me həier ia nirəha, mamhasək əpwəmwis. Nərmama həpik mwi nisunraha me hemhə, ko həpkavən mhə, həuvehe mhəsanin. ⁸Ro pen nəkur ia taon nəha rerinraha ragien asori.

⁹Mətə iərmama riti nəghin nə Saemon, rinərə tui kwopti ia taon nəha, mamə nīmətətien me ia niskaiien səvəi nəremhə me, mamə nəkur Sameria nənimenraha ramier. Saemon rani mə in iəmə asori. ¹⁰Nəkur Sameria me pam kamhətərig ia nəgkiariien səvənhi. Nəkwərhakwərha me men meste nəmə asori me kamhəni mə, “Iəmə i rauvehi niskaiien səvəi kumwesən nəha kani mə kumwesən asori.” ¹¹Irəha kamhətərig ia nəgkiariien səvəi Saemon, ti nəri nə mə nəpin rīpik ramo nīmətətien me ia niskaiien səvəi nəremhə me, mamə nənimenraha ramier. ¹²Mətə nəpin Filip raməvisau irapw lesu Kristo mīne nītətə sə kumwesən ramərimənu irə, nərman me mīne nīpran me həni nīpərhienien ia nəgkiariien amasan səvənhi. Nənə ko paptəes ia nirəha. ¹³Saemon in mwi rini

nīpərhienien ia nəgkiariien səvəi Filip. Nəpin kino raka paptəes irə, Saemon rukurirə ia Filip, mamətoni nīmətətien me mīne narimnari asori me Filip ramo ia niskaiien səvəi Kumwesən. Nəpin rətoni, nənimen rier.

¹⁴Kurirə irə, nəpin aposol me fwe Jerusalem həregi mə nəkur Same-ria həuvəni raka nīpərhienien ia nəgkiariien səvəi Kumwesən, hərhi pen Pita mīne Jon mə trouevən rouətə irəha. ¹⁵Irau kroueiwaiu pen fwe Sameria, rouəfwaki ti nirəha mə irəha tuhəuvehi Nənīmwin Ikinan, ti nəri nə mə ¹⁶Nənīmwin Ikinan rīp-keiwaiu mhə ihi ia nirəha. Mətə kino paptəes əpa ia nirəha ia nəghi lesu lərimənu. ^{17b}Nəpin Pita mīne Jon krouəmruətə rəginrau ia nukwənenraha, həuvehi Nənīmwin Ikinan.

¹⁸Saemon rətoni mə aposol mi nəha krouəmruətə rəginrau ia nukwənenraha, nənə Kumwesən ruvei pen Nənīmwin Ikinan mīnraha. Ia nəpin nəha rətoni, Saemon ruvehi mane mə truvei pen mīnrau, ¹⁹mīni mə, “Rouvei pehe mwi nasorīien nəha miou. lakokeikei mə takəmruətə rəgik ia nukwəne nərmama pwəh irəha həuvehi Nənīmwin Ikinan.”

²⁰Miregi Pita rini pen tukwe in mə, “Pwəh kimirau mane səim irouen ia napw, ti nəri nə mə ikuə tikuvehi nəmri nəri sə Kumwesən rauvei pen auər a m nərmama. ^{21c}Ikiwən ia wok i səkimaha, ti nəri nə mə nətərigien səim rīpkatukwatukw mhə ia nəmri Kumwesən. ²²Tikəpwəh noien ərəha i ikamo, məfwaki m lərimənu, mərəs mə ko in re-nouenou nərəhaien səim, məpwəh

nərpwɪnien nətəriɡien ərəha i ikuə tiko. ²³dIakini iamɪnhi irə, tɪ nəri nə mə iakətə mə rerim ramakres pik. Nərəhəien rɪnərkwi ik.”

²⁴Miregi Saemon rini mə, “Kimirau tirouəfwaki miou, rouəres lərimənu mə narimnari me i irauni tuhəpwəh nesteien iou.”

²⁵Kurirə ikin Pita mine Jon krouni irapw nəɡkiariien səvəi lərimənu ia taon nəha, rouni mə ro nɪpərhienien i. Nəpin krouni sampam, krourərig rauevən fwe Jerusalem. Ia suatuk krauəvisau irapw nəɡkiariien amasan səvəi lesu m nərmama me ia rukwənu me ia tənə Sameria.

Filip mine iəmə Itiopia riti

²⁶Ia nəpin nəha agelo riti səvəi lərimənu rini pen tɪ Filip i mə, “Tikərer, mevən fwe prehi[‡] meste suatuk sə raku pen ia Jerusalem meiwaiu pen fwe Kasa.” (Suatuk nəha rukurau ia kwopun akwesakwes ikin.) ²⁷eFilip rərer mamevən, mətoni iəmə Itiopia[¶] riti. Iəmə nəha in Yunik^{§§} riti. In iəmə asori. Ramətui amasan tɪ mane səvəi Kantis, prən asori sə ramərimənu ia nəkur Itiopia. Iəmə nəha ruvavən raka fwe Jerusalem məfwaki m Kumwesən, ²⁸nənə mɪrərig mamevən fwe imwəni. In raməkure ia kat riti hos ravi, maməvsini nəkukuə nəha Profet Aesea rimərai. ²⁹Nənə Nənimwɪn Ikinan rini pen tɪ Filip i mə, “Tiko mevən ipaka tɪ kat nəha hos ravi.”

³⁰Ro pen Filip raiu mevən ipaka tukwe, mɪregi iəmə nəha raməvsini nəkukuə nəha Profet Aesea rimərai. Nənə rəres pen in i mə, “Ikaməvsini nəkukuə nəha, mukurən nɪpwrən uə rekəm?”

³¹fMiregi iəmə nəha rini mə, “Iou takəfukurən nɪpwrən? lərmama riti riwən mə trəusiəre pui pehe miou.” Rini pen tɪ Filip i mə trəputə məkure irau min.

³²Nəɡkiariien ia Nəkukuə Ikinan iəmə Itiopia nəha raməvsini in i mə: “Ho irə rəmwhen ia in sipsip riti, mhəiri, mhəuvən mə tuhousi əpune.

Rəmwhen ia kwəti sipsip sə kaməkihi raka nɪmwherin ramərer mamətərig a, in mwi rəpwəh nəɡkiariien.

³³Ho naurisien min, mhəuvei pen nərpwɪnien riti sə rɪpkatukwatukw mhə.

lərmama riti riwən trəɡkiari ia tɪni me,

tɪ nəri nə mə housi əpune in, nɪmɪruien səvənhi rukwakwa a ia tɪprənə i.”

³⁴Iəmə Itiopia nəha rini pen tɪ Filip i mə, “Ni pehe ro tukw iou i mə sin nəha profet i raməɡkiari irə? In raməɡkiari atukw a irə uə raməɡkiari ia iərməpə?” ³⁵Nənə Filip rɪnaməɡkiari. Ro stat ia nəɡkiariien nəha iəmə Itiopia raməvsini ia Nəkukuə Ikinan, Filip raməvisau nəɡkiariien amasan səvəi lesu min.

[‡]8:26 Uə “mevən fwe ia saot.”

[¶]8:27 Itiopia tənə riti fwe Afrika.

^{§§}8:27 Nɪpwrɪi nəɡkiariien nəha “Yunik,” in i mə “Iəmə sə kɪnərai raka nənən.” Fwe kupwən kamo noien nəha ia nərman me səməme hamowok ipaka tɪ pran asori riti sə ramərimənu ia nərmama.

^{36g}Irau krauesi suatuk naha, rauvevan, roueste kwopun riti nui ikin. Iamə Itiopia rini mə, “Ətə ro, nui naha. Ko iako paptas uə nari riti naha ro tukuahag iou?”

³⁷Miregi Filip rini pen tukwe in mə, “Trini minuə ikahatətə pərhien ia lesu, ikukurən noien paptas.”

Miregi iamə naha rini mə, “Iakani nıpərhienien ia lesu mə in Trini Kumwesən.”*

³⁸Ia nəpin naha iamə Itiopia rini mə kat səvənhi sə hos ravi trerer. Irau Filip kroueiwau irapw ia nui. Filip ro paptas irə. ^{39h}Nəpin irau krouutə pehe ia nui, Nənimwın səvəi lərimənu ruvehi raka Filip. Iamə Itiopia rəpwəh mwi nətoniien, mətə ramesi pen suatuk səvənhi mamevən mamagien. ⁴⁰ⁱMətə Filip rətoni mə in ramərer fwe taon naha Astot. Kurirə ikin in revən ia rukwənu me, maməvisau irapw nəgkiariien amasan səvəi lesu meste nari fwe taon naha Sisaria.

Sol rini nıpərhienien ia lesu

9^jIa nəpin naha Sol raməgkiari skai ihi, mamini mə trousi əpune nərmama me səvəi lərimənu. Riskəmter, mevən ti pris asori anan, ²məres pen in mə trırai nəkukuə me nepwın həuvən ti nimwəfwaki me səvəi nəkur Isrel fwe Tamaskes. Trini minuə Sol rətoni nərmama me nepwın fwe ikin kamhesi pen Suatuk səvəi lesu, nəрман uə nıpran, nəkukuə me naha tuhəni sas pen mə Sol rauvehi nasoriien ti nəkwətəmhiriien irəha,

mıpeki pen irəha fwe Jerusalem.

³Sol rauvehe ipaka ti Tamaskes. Ia nəpin naha nukuraanien riti ruku pen ia nimagouagou, məhiəpwın kurau kurau irə. ⁴Sol rımwei irapw ia tıprənə, miregi reri iərmama riti raməgkiari mamini mə, “Sol, Sol, rəfo ikamometə lou?”

^{5k}Miregi Sol rəres mə, “Iamə asori, ik sin i?”

Miregi rini mə, “lou i lesu sə ikamometə. ⁶Mətə tikərer, mevən fwe Tamaskes. Iərmama riti fwe ikin trini pehe tukw ik i nəfe nari tikaməkeikei mo.”

⁷Nərmama səməme kamhəkurirə ia Sol kamhərer kwənamrig. Irəha hamregi reri iərmama riti, mətə həpwəh nətoniien nıpwran. ⁸Sol riskəmter, mətui, mətə rəpwəh nətoniien nari. Ro pen irəha həuvehi rəgin, mhəiri, mhəuvən fwe Tamaskes. ⁹Sol rəpwəh nətoniien nari meste nəpin kahar, mıpkəni mhə nari, mıpkənimwi mhə nari riti.

¹⁰Iərmama riti səvəi lesu ramərə ia Tamaskes nəghin nə Ananaeas. lərimənu rini pen tukwe in ia vison riti mə, “Ananaeas.”

Miregi rini mə, “lou fa, lərimənu.”

^{11l}Miregi lərimənu rini pen tukwe in mə, “Tikərer mevən fwe ia nimwə səvəi Jutas. Nimwə naha ramərer ia suatuk naha kani mə Suatuk Atukwatukw. Tikevən fwe ikin məres iamə Tasas riti nəghin nə Sol. In raməfwaki, ¹²minətə vison riti. Ia vison naha rətoni iərmama riti nəghin nə Ananaeas ruvnimwə pehe, məmrutə rəgin mi irə mə trətə mwi nari.”

***8:37** Ia Niutestamen me nepwın səməme kimərai tui ia nəgkiariien səvəi nəkur Kris nəgkiariien me naha ia vas 37 riwən.

¹³mMiregi Ananaeas rini mə, “Mətə lərimənu, nərmama həpik hənəvisau raka iərmama nəha miou, mhəni irapw noien ərəha me ramo ia nərmama me səim fwe Jerusalem. ¹⁴nPris asori me həuvei pen nasorijen min mə truvehe ia kwopun i məkwətəmhiri nərmama səməme kamhəfwaki pehe mik.”

¹⁵oMətə lərimənu rini pen tukwe in mə, “Tiko mevən, iakinərpwi raka rəgik irə. In trini irapw nəghik ti nərmama me ripko mhə irəha nəkur Isrel, mine kig me, mine nəkur Isrel mwi. ¹⁶Plou tako in rətoni mə traməkeikei miregi nəmisəien asori ti nəghik.”

¹⁷la nəpin nəha Ananaeas revən, muvniwə ia nimwə nəha, məmri pen rəgin mi ia Sol, mini mə, “Sol, piak, lesu lərimənu sə rimeier pehe tukw ik ia suatuk nəha ikesi pen mauvehe, in i rərhi pehe iou mə takomasan nənimem. Nənə rerim truvehe mukuər ia Nənimwın lkinan.” ¹⁸Ananaeas rini iamınhi irə, nənə təkwətəkwuni a nari riti rəmwhen ia rırevi nəmu raraka fwe ia nənime Sol mi. Sol rətə mwi nari, miskəmtər, ko paptəes irə. ¹⁹Nənə rəni nari, miregi niskaiien səvənhi ruvehe mwi, nənə mamərə nəpin me nepwin fwe Tamaskes irəha nərmama me səvəi lesu.

Sol fwe Tamaskes mine Jerusalem

²⁰Sol revən atukwatukw muvniwə ia nimwəfwaki me səvəi nəkur Isrel, maməvisau irapw lesu, mamini mə, “In Tini

Kumwesən.” ²¹qNəpin nərmama me həregi, irəha pam hərkərinari ia Sol, mhəni mə, “Kwa iəmə i ramouraha nərmama me fwe Jerusalem səməme kamhəkwein nəghi lesu i. Nənə ruvehe ia kwopun i mə trəkwtəmhiri irəha muvi irəha həuvən ti pris asori me. Mətə təkwətəkwuni rinəfo nəha?”

²²rMətə Sol ruvehe miskai pik, mamə nərmama me hətoni mə nipərhiəniəni lesu in Kristo. Ro pen nəkur Isrel me fwe Tamaskes səməme həpkini mhə nipərhiəniəni ia lesu ko həpkini mhə nəgkiariien riti.

²³sNəpin ripik rukurau, nənə nəkur Isrel hərai sun mə tuhousi əpune Sol. ²⁴Mətə Sol riregi nətərigien səvənraha. la nəpin mine ia ran, irəha kamhərer mwatuk ia kwəruə me səvəi taon, mamheitenhi in mə tuhousi əpune. ²⁵tMətə nəpin riti ia nəpin, nərmama nepwin səməme kamhəkuriə ia Sol, həvai pen Sol ia tənəripw, mhəuvehi irapw ia nikare nəpai sə rukurau kurau ia Tamaskes.

²⁶uSol revən fwe Jerusalem. Nəpin rapirapw fwe ikin, raməmwur mə tuhousəsimwın pəri irəha nərmama me səvəi lesu. Mətə irəha pam kamhəhekir i, mhəpwəh ninien nipərhiəniəni irə mə in iərmama riti səvəi lesu. ²⁷vMətə Panapas ruvehe, miri in rouen rouətə aposol me. Nənə Panapas rini pen ti nirəha i mə, “Sol i rinətə lərimənu ia suatuk, rinəgkiari min. Fwe Tamaskes,

^m9:13 Wok Me 8:3   ⁿ9:14 Wok Me 9:1-2,21, 1Kor 1:2   ^o9:15 Wok Me 25:13, 27:24, Rom 1:5   ^p9:16 2Kor 11:23-28   ^q9:21 Wok Me 8:3
^r9:22 Wok Me 17:3, Wok Me 18:5,28   ^s9:23 Wok Me 23:12   ^t9:25 2Kor 11:32-33   ^u9:26 Kal 1:17-19   ^v9:27 Wok Me 9:4,20, 1Kor 9:1, 15:8

Sol raməvisau irapw nəghi Iesu, məpwəh nehekiriən.”

²⁸Ro pen Sol ramarə irəha min-
raha, mamavən fwe ia Jerusalem,
maməvisau ia nəghi lərimənu səki-
taha, məpwəh nehekiriən. ²⁹Nəpin
riti Sol raməgkiari irəha nəkur Isrel
səməme kamhəni nəgkiariien Kris,
mamhousari minraha me. Mətə
hənuə tuhousi əpune in. ³⁰W Nəpin
piəvtaha me həregi, həuvehi Sol,
mheiwaiu mhəuvən fwe ia təsi ia
taon nəha Sisaria, mhərhi pen i
ramevən fwe taon nəha Tasas.

³¹Ia nəpin nəha nakalasia me
pam fwe tənə Jutia, mine tənə
Kalili, mine tənə Sameria hamarə
ia nəmərinuinen. lərmama riti riwən
ramometə irəha. Nənimwīn Ikinan
ramasitu ia nirəha, mamərpwi
əknekīn irəha. Nəpin irəha
kamhavən, mamhəsiai lərimənu
səvənraha, in ramo irəha kamhəpik
mwi.

Aeneas mine Tokas

³²Pita ramevən ia kwopun me
maməti pen nakalasia me. Ia nəpin
nəha reiwaiu pehe mwi fwe ia taon
nəha Lita mə trəti pen nərmama
me səvəi Kumwesən fwe ikin. ³³lə-
mama riti ia taon nəha nəghin nə
Aeneas. Nuk eit ramapri a ia kafete.
Nisun mi krouemhə ko ripkavən
mhə. ³⁴Pita rini pen tukwe in mə,
“Aeneas, Iesu Kristo tro amasan
nīpwram. Ərer, mərfe səim kafete.”
Təkwətəkwuni a Aeneas rərer. ³⁵Nə-
mama me pam fwe Lita mine Saron
hətoni iəmə nəha hərərig mhəu-
vehe ti lərimənu.

³⁶Ia taon nəha Jopa, pran riti
ramahatətə ia Iesu. Nəghin nə

Tapita. Nīpwrai nəhag nəha ia
nəgkiariien Kris in i mə Tokas. Ia
nəpin me prən nəha ramo wok
amasan, mamasitu ia nərmama
səməme nautə səvənraha riwən.
³⁷Ia nəpin riti, in ruvehi nemhəien
riti, memhə. Irəha haikuas ia
nīpwrən, mhəmri pen ia nəkwai
nimwə səvənhi ia rum riti fwe
irənhə. ³⁸Taon nəha Jopa ipaka ti
taon nəha Lita. Nəpin nərmama
me səvəi Iesu fwe Jopa həregi Pita
mə in fwe Lita, hərhi pen iərmama
kəru mə trouevən rouni pen tukwe
in mə tiruvehe akwauakw, mətoni
ro irəha.

³⁹Ro iamīnhi irə Pita rərer,
mukurirə ia nirau i. Nəpin
harapirapw fwe imwei Tokas, həiri
in mhəuvən fwe ia rum nəha
irənhə. Nīpran səməme nərmən me
səvənraha həuvamhə kamhərer
kuraukurau Pita mamhasək,
mamhasansani karkahu me mine
tinari me Tokas rīmətiri ia nəpin
ramarə ihi irəha minraha.

⁴⁰X Pita rini pen ti nirəha i mə
tuhəuvən fwe iruə. Nəpin həier irə,
in rīnimwi nukurhun mi məfwaki,
muvsini, məti pen mətoni nīpwrai
prən nəha, mini mə, “Tapita, tiko
mərer!” Tapita rīfi nənimen. Nəpin
rətoni Pita, riskəmter, məkure.
⁴¹Pita ruvehi rəgin, mivi utə
rərer. Kurirə irə Pita rəkwein pen
nərmama me səvəi Kumwesən
mine nīpran me səməme nərmən
me səvənraha həuvamhə həuvehe.
Irəha hətoni mə Tapita ruvəmīru.
⁴²Kurirə irə kaməvisau nəri nəha
ia kwopun me pam ia Jopa.
Nərmama həpik həni nīpərhienien
ia lərimənu. ⁴³YNəne Pita rarə

^w9:30 Wok Me 11:25, Kal 1:21   ^x9:40 Mak 5:40-41

^y9:43 Wok Me 10:6

əpwəmwis ia Jopa irau iərmama riti sə ramo narimnari me ia teki kau. Iərmama nəha nəghin nə Saemon.

Kumwesən rəgkiari m Konilias

10^zIərmama riti, nəghin nə Konilias, ramarə fwe Sis-aria. In iaruagən riti səvəi Rom. In rasori ia naruagən me irəha pam hantret. Kani irəha mə Naruagən me səvəi Itali. ²Konilias in iəməfwaki riti. In mine nərmama pam ia nəkwai nimwə səvənhi kamhəsiai Kumwesən. Konilias rau-vei pen mane asori m nəkur Is-rael trasitu ia nirəha. Ia nəpən me raməfwaki m Kumwesən səvən-rahaha. ^{3a}Nəpən riti, ipaka ti tri klok ia nəruarəv, Konilias rətoni vison riti. Ia vison nəha agelo riti səvəi Kumwesən ruvnimwə pehe, mini mə, “Konilias.”

⁴Konilias rəti pen mətoni agelo nəha, mehekir, mini mə, “Iəmə asori, rəfo?”

Miregi agelo rini mə, “Kumwesən ruvəregi raka nəfwakiiien me səim, mətoni narimnari me səim sə ikauvei pen m nərmama səməme nautə səvənraha riwən. Rerin ramrhi ik. ⁵Təkwətəkwuni tikərhi pen nərmama me nepwin həuvən fwe taon nəha Jopa pwəh həiri iərmama riti nəghin nə Saemon kani mwi in mə Pita mhəiri mhəuvehe. ^{6b}In ramarə ia nimwə səvəi iərmama riti sə ramo narimnari me ia teki kau. Nəghin nə Saemon. Nimwə səvənhi ipaka ti təsi.”

⁷Nəpən agelo rəpwəh in mamevən, Konilias rəkwein

iərmama kəru sə krauo tukwini nari min, məkwein mwi iaruagən riti ia nirəha səməme kamho nəkwan. Iaruagən nəha in mwi iəməfwaki riti. Irəhar haruvehe ⁸nənə Konilias rini irapw narimnari me pam minrahər, mərhi pen irəhar, harevən fwe Jopa.

Pita rətoni vison riti

⁹Kini rakwakwi irə, ia kurkwai nəpən ia ran, nəpən irəhar haruvehe ipaka ti taon nəha Jopa, Pita rutə pen fwe təkure nimwə mə trəfwaki.

¹⁰Riregi nukumhə rinahi, mokeikei mə trəni nari. Nəpən irəha kamhəu-vani ihi nəveginiien sənəni, in rə-toni vison riti. ^{11c}Ia vison nəha rə-toni kəpuapen reitehi, nənə, nari riti rəmwhen ia tapolen asori kau-vehi ia kona kefə səvənhi rameiwaiu irapw pehe ia ti prənə. ¹²Ia nəkwai tapolen nəha, nərimiru me səpəm-səpə mine snek me mine menu me i kamhəivə ia nimagouagou. ¹³Pita riregi reri iərmama riti rini mə, “Pita, tiko mərer, mousi əpune nəri nə riti, məni.”

^{14d}Mətə Pita rini mə, “Rəkəm, lərimənu! lou iapkəni mhə ihi nari riti ikiməni mə tukəpwəh nəni-ien, uə nari riti sə rəmkemik ia nənimem.”

^{15e}Miregi reri iərmama nəha rəgkiari mwi min mə, “Nəfe Kumwesən riməni mə rəmher, tikəpwəh niniiien mə rəmkemik.”

¹⁶Nəgkiariiien nəha ruvehe ti Pita m kahar, nənə tapolen nəha kuvehi utə revən fwe ia neiai.

¹⁷Kurirə ikin Pita ramətərig mə trəfukurən nipwrai vison

^z10:1 Mat 8:5, Wok Me 27:1,3   ^a10:3 Wok Me 3:1

^b10:6 Wok Me 9:43   ^c10:11 Wok Me 11:5-17

^d10:14 Lev 11:1-47, Esik 4:14   ^e10:15 Mak 7:15,19

nəha in rinətoni. Iərmama kahar Konilias rərhi pen irəhar, harətui, mharənətə raka nimwə səvəi Saemon, mamharərer ia kwəruə səvənhi fwe iruə. ¹⁸Irəhar harəkwein pen, mharəres mə, “Iərmama riti nəghin nə Saemon kani mwi in mə Pita ramarə ia kwopun i uə rekəm?”

¹⁹fPita rerin ramrhi ihi vison nəha rinətoni mamətərig tukwe. Ia nəp̄in nəha Nənimw̄in Ikinan rini pen tukwe in mə, “Ətə ro. Iərmama kahar fwe kamharətui ik. ²⁰Tikərer, meiwaiu, mevən kimiaha minrahar. Tikəpwəh nehekieren, t̄i nəri nə mə iou iakərhi pehe irəhar haruvehe.”

²¹Ro iam̄inhi irə Pita reiwaiu, mevən t̄i iəmənmirəhar nəha, m̄ini mə, “Iou i iərmama nə hiamarətui. Hiaruvehe t̄i nəfe?”

²²gM̄iregi harni pen tukwe in mə, “Konilias, iəmə asori riti səvəi naruagən me, rərhi pehe kimrahar. In iəmə atukwatukw sə ram̄siai Kumwesən. Nəkur Isrel me pam həgnəgini in mə in iəmə amasan riti. Agelo ikinan riti səvəi Kumwesən rini pen t̄i Konilias i mə trəkwein pehe ik mə tikevən fwe nimwə səvənhi pwəh in r̄iregi nəgkiariien səim.”

²³hM̄iregi Pita rini pen t̄i nirəhar i mə “K̄imirəhar tiharuvnimwə pehe pwəh sapri. Trakwakwi a saməuvən.”

**Pita revən mətoni
Konilias məvisau
nəgkiariien amasan min**

K̄ini rakwakwi irə, Pita rətui ia nəp̄-nəp̄in, mhəier irəha minrahar. Piəv-

taha me nəpw̄in səməme kamharə fwe Jopa həkurirə in. ²⁴Nənə rakwakwi mwi irə, həuvən mhəpirapw fwe ia Sisaria. Konilias rameit-enhi irəha. In r̄inoeite raka nərmama ia kwənəkws səvənhi m̄ine in me nəpw̄in fwe ia nəkwai nimwə səvənhi. ²⁵Nəp̄in Pita ruvehe ipaka t̄i nimwə səvəi Konilias, Konilias ruvehe, m̄inimwi nukurhun mi ia nənimen, mamsiai in. ²⁶iMətə Pita rivi utə, m̄ini mə, “Ərer, iou iakəmwhen a ia niram.”

²⁷Irau krouægkiari, rouuvnimwə. Nəp̄in Pita rət̄i pen mətoni nərmama həp̄ik hənəusəs̄imw̄in raka irəha me, ²⁸in r̄ini pen t̄i nirəha i mə, “K̄imiaha i hiəuvəukurən raka mə Loa səkimaha nəkur Isrel ram̄sisəg əknek̄in kimaha. Ko iahəpkuvnimwə mhə ia nəkwai nimwə me səvəi nərmama me r̄ipko mhə irəha nəkur Isrel uə mamhavən pəri kimaha minraha. Mətə Kumwesən ro iakətoni mə ko iakəpwəh n̄inien mə iərmama riti in rəmkemik ia nənimen. ²⁹Ro pen nəp̄in hiəkwein iou mə takuvehe, iakuvehe a, məpwəh n̄inien nari riti. Nənə təkwtək-wuni iakuə takəres kimiaha i mə hiəkwein pehe iou t̄i nəfe?”

³⁰jM̄iregi Konilias rini mə, “Irəkahar ia nəruarəv, rəmwhen təkwtək-wuni, iakaməfwaki ia nəkwai nimwə səiou. Nənə iakətə iərmama riti ramərer ia nənimək. Tinari səvənhi rəpsan. ³¹Rini pehe tukw iou i mə, ‘Konilias, Kumwesən ruvəregi raka nəfwakiien me səim. Rerin ramrhi narimnari me səim sə ikauvei pen m nərmama səməme nautə səvənraha riwən. ³²Tikərhi pen nər-

^f10:19 Wok Me 11:12, 13:2   ^g10:22 Wok Me 10:1-2

^h10:23 Wok Me 10:45, 11:12   ⁱ10:26 Wok Me 14:13-15, Rev 19:10

^j10:30 Wok Me 3:1, 1:10

mama nepwin hævæn fwe taon naha Jopa mə tuhæres iærmama riti næghin nə Saemon Pita. Ramarə ia nimwə səvəi iærmama riti næghin mwi nə Saemon. In iæmə sə ramo narimnari me ia teki kau. Nimwə səvənhi ipaka ti təsi.³³ Agelo naha rini iamihhi, ro pen tækwækwuni a irə iakərhi pehe nærmama me nepwin tukw ik. Ik iko noien amasan muvehe tukumaha i. Tækwækwuni kimaha pam iahamækure ia kwopun i ia næmri Kumwesən, mamheit-enhi mə tahæregi næfe nægkiariien in ruvei pehe mik mə tikini pehe tukumaha i.”

³⁴k¹a næpin naha Pita rinamægkiari mîni mînuə, “lakətə pærhien mə Kumwesən ramo ræmnəmwhen ia nærmama me pam. ³⁵l¹Trîni mînuə iærmama riti ramsiai in, mammo noien amasan, Kumwesən trækwein amasan irə. Nəri auər a mə iæmə naha in iæmə Isrel uə in iærməpə. ³⁶⁻³⁷m¹Kimiaha hiækurən nægkiariien naha Kumwesən rinərhi pen ti nækur Isrel. Raməvisau nægkiariien amasan səvəi næmærinuuen kauvehi raku pen ti lesu Kristo sə in lærimənu səvəi narimnari me pam. Kinostat kini irapw nægkiariien amasan naha ia tənə Kalili fwe kupwæn næpin Jon rinəvisau raka mə nærmama tuhaməkeikei mho paptæes. Kini irapw fwe ia kwopun me pam ia tənə Jutia. ³⁸n¹Kimiaha hiækurən mwi navəniien səvəi

lesu, iæmə Nasaret. Fwe kupwæn, Kumwesən ruvei pen Nænimwin Ikinan mîne niskaiien min. Nənə ti nəri nə mə Kumwesən ramarə tukwe, lesu ramevən ia kwopun me, mammo noien amasan. Nærmama səməme kamharə ia rəgi Setan, in rapeki raka irəha, mamomasan irəha.

³⁹Kimaha i iahənətoni narimnari me naha lesu rino fwe tənə səvəi nækur Isrel mîne ia Jerusalem. Irəha hærui tərini pen in ia nei kamarkuauui, remhə. ⁴⁰o¹Mətə ia næpin səro kahar irə, Kumwesən ro in rətui mwi ia nemhæien səvənhi. Kurirə irə lesu rier irapw ti nærmama. ⁴¹p¹In ripkier irapw mhə ti nærmama me pam, mətə rier irapw tukumaha i səməme Kumwesən rinərpwi rəgin ia kimaha mîni mə tahətoni. Næpin lesu rinətui mwi ia nemhæien səvənhi, kimaha iahani pəri nari, mhænimwi pəri kimaha min. ⁴²q¹In rini pehe tukumaha i mə tahaməkeikei mhəvisau m nærmama, mhəni irapw mə Kumwesən ruvəuvehi utə raka in. lesu naha in naha iærmama sə trækiri noien me səvəi nærmama me pam, nærmama kamhəmîru mîne səməme hævamhə. ⁴³r¹Profet kupwæn me pam hægkiari ia lesu naha, mamhəni mə nærmama səməme kamhahatətə irə, ti nəri nə mə kamhəni nipærhienien ia næghin, Kumwesən trenouenou noien ærəha me səvənraha, mæpwəh nærpwinien.”

^k**10:34** 1Saml 16:7, Rom 2:11, Kal 2:6 ^l**10:35** Jon 9:31

^m**10:36-37** Sam 107:20, Aes 52:7, Rev 17:14, Mat 4:12-17

ⁿ**10:38** Mat 3:16, Luk 4:17-20 ^o**10:40** 1Kor 15:4-7

^p**10:41** Jon 14:19,22-24, Jon 15:27, Wok Me 1:8, Luk 24:42-43

^q**10:42** Wok Me 17:31, 2Tim 4:1, 1Tes 4:5

^r**10:43** Aes 33:24, Aes 53:5-6, Jer 31:34, Dan 9:24

⁴⁴ Nəpɪn Pita raməgkiari ihi, Nənimwɪn Ikinan reiwaiu ia nərmama me pam nəha kamhətərig ia nəgkiariien səvənhi. ⁴⁵ Nəkur Isrel me nəha kamhəni nɪpərhienien ia lesu haməuku pen fwe Jopa irəha Pita hamərkərinari tɪ nəri nə mə Kumwesən rərhi irapw Nənimwɪn Ikinan, muvei pen mwi m nərmama me nəha rɪpko mhə irəha nəkur Isrel. ⁴⁶ Hamərkəri asori nari ia nirəha tɪ nəri nə mə kamhəregi irəha kamhəgkiari ia nəgkiariien me səpəmsəpə, mamhəgnəgɪni Kumwesən tɪ narimnari amasan me sə rino.

Ia nəpɪn nəha Pita rini mə, ⁴⁷ u“Ko iərmama riti rəsisəg nərmama me nəha mɪni mə tuhəpwəh noien paptaes ia nui? Irəha həuvəuvehi raka Nənimwɪn Ikinan rəmwhen mwi ia kɪtaha.” ⁴⁸ Ro iamɪnhi irə Pita rini nəkwan mə tukaməkeikei ko paptaes ia nirəha ia nəghi lesu Kristo. Nəpɪn kino raka paptaes ia nirəha, həres pen Pita mə trarə pəpɪm irəha mɪnraha.

Pita raməgkiari m nakalasia me fwe Jerusalem

11 Aposol me mɪne piəvtaha me fwe ia tənə Jutia həregi mə nərmama me rɪpko mhə irəha nəkur Isrel, irəha mwi həuvəni nɪpərhienien ia nəgkiariien səvəi Kumwesən. ² Ia nəpɪn nəha Pita rutə pen fwe Jerusalem. Nəkur Isrel me nepwɪn fwe ikɪn kamhəni nɪpərhienien ia lesu, mamhəni mwi mə nərmama me i rɪpko mhə irəha nəkur Isrel tuhaməkeikei mhəuvən kuvehi ninhum mɪnraha tɪ Loa səvəi Moses.

Nəkur Isrel me i həski Pita, ³ wmhəni pen tukwe mə, “Rəfo ikuvnimwə məni pəri nari kɪmiaha nərmama me nəha kəpwəh nuvehien ninhum mɪnraha?”

⁴ Pita rɪskəmter, mɪni pen tɪ nirəha i narimnari me sə kino. In rɪni fwe nukunen muvehe, mɪni mə, ⁵ x“Kupwən, iakaməfwaki fwe taon nəha Jopa. Nənə iakətoni vison riti. Nari riti rəmwhen ia tapolen asori kauvehi ia kona kefə səvənhi ruku pen ia neiai meiwaiu irapw pehe ipaka tukw iou. ⁶ Iakəti pen mətə amasan ia nəkwan mətəni nərimɪru me sə həpou mɪne sə kamhəhekɪr mɪne snek me mɪne menu me sə kamhəivə ia nɪmagouagou. ⁷ Nənə iakregi reri iərmama riti rini pehe tukw iou i mə, ‘Pita, tikərer, mousi əpune nəri nə riti, məni.’

⁸ Mətə iakɪni mə, ‘Rekəm, lərimənu! Iou iapkəni mhə ihi nari riti ikiməni mə tukəpwəh nəniien, uə nari riti sə rəmkemik ia nənimem.’

⁹ Miregi reri iərmama nəha ruku pen fwe ia neiai, mɪni mwi mə, ‘Nəfe nari Kumwesən rɪməni mə rəmher, tikəpwəh mwi nɪniien mə rəmkemik.’ ¹⁰ Nəgkiariien nəha ruvehe tukw iou m kahar. Nənə kuvehi utə tapolen nəha revən mwi fwe ia neiai.

¹¹ Təkwətəkwuni a irə, iərmama kahar haruvehe mharapirapw ia nimwə nəha iakamarə irə. Iərmama riti fwe Sisaria rɪnərhi pehe irəhar haruvehe tukw iou. ¹² yNənə Nənimwɪn Ikinan rini pehe tukw iou i mə, ‘Tikevən kɪmiaha mɪnrahar, məpwəh nehekɪrien.’

⁹10:44 Wok Me 11:15, 15:8   ^t10:46 Wok Me 2:4, 19:6

^u10:47 Wok Me 8:36   ^v10:48 Wok Me 2:38   ^w11:3 Wok Me 10:28, Kal 2:12   ^x11:5 Wok Me 10:9-48   ^y11:12 Wok Me 10:23,45

Ro pen iakevən. Piəvtaha me i sikis irəha mwi həkurirə ia nirak. lahəuvən, mhəuvnimwə ia nimwə səvəi iərmama riti fwe Sisaria. Nəghin nə Konilias. ¹³Nənə in rini pehe tukumaha i mə rinətə agelo riti ramərer ia nəkwai nimwə səvənhi, mani pen tukwe in mə, 'Tikərhi pen nərmama nepwīn həuvən fwe taon nəha Jopa mhəiri iərmama riti nəghin nə Saemon Pita mhəiri mhəuvehe. ¹⁴In trini pehe nəgkiariien riti tukw ik. Nəgkiariien nəha truvehimiru ik mine nərmama me pam ia nəkwai nimwə səim.'

¹⁵aNənə ia nəpīn nəha iakinaməgkiari irə, Nənimwīn Ikinan reiwaiu ia nirəha, mo rəmwhen rino ia kitaha fwe kupwən. ¹⁶bIa nəpīn nəha rerik rirhi nəgkiariien səvəi lərimənu. In riməni mə 'Jon rino paptas ia nui, mətə Kumwesən tro paptas ia kimiaha ia Nənimwīn Ikinan.' ¹⁷Fwe kupwən, nəpīn kitaha i nəkur Isrel səni nīpərhienien ia lesu Kristo lərimənu səkitaha, Kumwesən ruvei pehe Nənimwīn Ikinan m kitaha. Nənə sətōni ruvei pen rəmwhen a mwi m nərmama me nəha rīpko mhə irəha nəkur Isrel. Ro iamīnhi irə iou nəfe iərmama mə takərer məsisəg Kumwesən?"

¹⁸cPita rəgkiari pam. Nənə nəpīn hərəgi nəgkiariien nəha, həpwəh mwi nəgkiariien, mətə kamhəgnəgīni Kumwesən mə, "Nəri nəha Kumwesən rino raka suatuk səvəi nərmama rīpko mhə irəha nəkur Isrel, irəha

mwi ko hərərig ia noien ərəha me səvənraha, nənə mhəuvehi nimiruien."

Nakalasia me fwe Antiok

¹⁹dNərmama me səvəi lesu səməme hənəp kirkiri fwe kupwən, tī nəri nə mə kousi əpune Stifen nənə kənamometə mwi irəha, hap mhəuvən isipwīn mheste nari fwe Fonisia, mine Saepas, mine Antiok, mamhəvisau irapw nəgkiariien amasan səvəi lesu m nəkur Isrel əpa. ²⁰Mətə nepwīn, nəkur Saepas mine Saerin, həuvehe ia Antiok, mamhəvisau irapw lesu lərimənu m nəkur Kris mwi. ²¹eNiskaiien səvəi lərimənu ramarə mwi tī nirəha. Ro iamīnhi irə nərmama həpīk həni nīpərhienien ia nəgkiariien səvənraha, mhərari, mhəuvehe tī lərimənu.

²²fNəpīn kəvisau pen m nakalasia me fwe Jerusalem mə nərmama me nepwīn fwe Antiok həuvəni nīpərhienien ia lərimənu, hərhi pen Panapas ramevən fwe ikīn. ²³gNəpīn Panapas rier pen fwe Antiok, mətōni namasanien səvəi Kumwesən ramarə pərhien tī nirəha, rerin ragien. In rərpwi əknekīn irəha mamīni mə, "Kimiaha pam tihaməkeikei mhəkwtəmhiri əknekīn lərimənu. Nətərigien səkimiaha trəpwəh nīmweiiēn." ²⁴hPanapas in iəmə amasan riti. Rerīn rukuər ia Nənimwīn Ikinan. Nahatətəien səvənhi riskai. In rivi nərmama həpīk həuvehe tī lərimənu.

^z11:14 Wok Me 16:31   ^a11:15 Wok Me 2:4   ^b11:16 Wok Me 1:5

^c11:18 Wok Me 13:48, 14:27   ^d11:19 Wok Me 8:1-4

^e11:21 Wok Me 2:41   ^f11:22 Wok Me 4:36   ^g11:23 Wok Me 13:43

^h11:24 Wok Me 2:41, 6:5

²⁵iKurirə irə rier mevən fwe Tasas mə trətui Sol. ²⁶JNəp̄in rətoni, riri Sol rourərig rouvehe mwi ia Antiok. Meste nuk kuatia irau krouarə irəha nakalasia me fwe ikin, rouahatən nərmama me həp̄ik. Fwe ia Antiok kiməkupwən kiseği pen nəhag nəha “Kristin me” m nərmama me səvəi lesu.

²⁷k¹Ja nəp̄in nəha profet me nepwin həuku pen fwe Jerusalem, mheiwaiu pehe Antiok. ²⁸Irəha riti nəghin nə Akapus riskəmter. Nənimwin İkinan ruvei pen nəgkiariien min mə trukupwən mini irapw mə ripko mhə tui nukumhə asori riti trahi nərmama pam ia tıprənə i. (Nukumhə nəha ruvehe ia nəp̄in nəha Klotias ramərimənu ia nitətə səvəi nəkur Rom.) ²⁹Akapus rini irapw nəgkiariien nəha ro pen piəvtaha me fwe Antiok rerinraha ramrhi mə tuhəuvei pen mane me nepwin rəmwhen tı nirəha kuatia kuatia, mhərhi pen i revən trasitu ia nərmama me səvəi lesu səməme kamharə fwe ia tənə Jutia. ³⁰mNənə ho. Həuvei pen mane ia rəgi Sol mine Panapas mə irau trouvehi, rouevən rouvei pen m elta me səvəi nəfwakiiien fwe Jerusalem.

Kig Herot rousi əpune Jemes

12 la nəp̄in nəha Kig Herot[†] rinamometə nakalasia me nepwin, ²mini pen tı nərmama me səvənhi mə tuhəuvən

mhəkwətəmhiri Jemes piəvi Jon. Irəha həuvən mhəkwətəmhiri, mhərhai əpune in ia nau. ³nNəp̄in Herot rətoni mə nəkur Isrel[†] rerinraha ragien tı noien nəha, in revən, mərhi pen nərmama me səvənhi mə tuhəuvən mhəkwətəmhiri mwi Pita. Nometəien nəha kino ia nəp̄in atukwatukw səvəi Pasova mine nəveginien asori nəha nəkur Isrel hani bred sə yis riwən irə. ⁴Nəp̄in həkwətəmhiri Pita, həuvehi puvnimwə ia kalapus. Herot ruvehi pen in ia rəgi naruagən me kusen kefə. Naruagən me kefə ia kusen kuatia. Rerin rirhi mə nəveginien asori tro sampam, nənə in rivi irapw Pita ia nəmri nərmama. ⁵oPita raməmak ia kalapus, mətə nakalasia me kamhəfwaki m Kumwesən tukwe, mhəpkarpwis mhə.

Agelo riti riri raka Pita ia kalapus

⁶pHerot rerin ramrhi mə trakwakwi rivi irapw Pita ia nəmri nərmama. Ia nəp̄in nəha, ia nəp̄in, Pita ramapri ia kurkwai iaruagən mi kəru. Kərihi tərini in ia jen kəru. Iaruagən mi kəru krouərer ia təpinhə səvəi kalapus rouətui tı nərmama me fwe imwə mə riti trəpwəh napien. ⁷Təkwətəkwuni a agelo riti səvəi lərimənu rier irapw. Nipwran rəhiapw məhiəpwin rum nəha Pita ramapri ikin. Agelo nəha rousi

[†]**12:1** Herot i mwipwi Herot nəha rinousi əpune nəkwərəkəwərha me nəp̄in lesu rətui irə.

[‡]**12:3** Ro stat ia Wok Me sə rasori twelef mamevən nəp̄in ripik nəgkiariien i “nəkur Isrel” raməgkiari ia nəkur Isrel səməme həpkini mhə nipərhiienien ia lesu.

[†]**11:25** Wok Me 9:30   [†]**11:26** 1Tes 4:16

^k**11:27** Wok Me 13:1, 15:32   [†]**11:28** Wok Me 21:10   ^m**11:30** Wok Me 12:25   ⁿ**12:3** Wok Me 4:3   ^o**12:5** Jem 5:16   ^p**12:6** Wok Me 5:23

nĭkare Pita, mäsuaþwiri in, mĭni mē, “Əskämter akwauakw!” Ia nəþin nəha jen rier raka ia rəgi Pita.

⁸Nənə agelo rĭni pen tukwe in mē, “Ətoti, muvehi pen səim put.” Pita rətoti, muvehi pen səvənhi put. Nənə agelo rĭni pen tukwe in mē, “Arkahu ia səim karkahu əpwəmwis, mukurirə iou.” ⁹Pita rier irapw ia rum səvənhi mukurirə agelo nəha, mĭpkukurən mhə mē nəfe nəha agelo ramo irə ro nĭpərħienien, mətə rerin rirhi mē raməməkrəha. ¹⁰qIrau krouəpi raka iaruagən sə ramərer kupwən mamətui tĭ nərmmama me mē riti trəpwəh napien, rouəpi raka mwi iaruagən sə resi pen, roueste təpinhə sampam kĭno ia aean. Nərmmama me kamhəukurau irə mamhəuvən fwe taon. Təpinhə nəha rəsevər atukw a tĭ nirau i, nənə irau krouier irapw, rouevən roueste suatuk riti. Təkwtəkwuni a agelo rəpwəh Pita mamevən.

¹¹Ia nəþin nəha Pita rətə mukurən nəfe kĭno min, mĭni mē, “Təkwtəkwuni nəha iakukurən mē nĭpərħienien. lərimənu rərhi irapw pehe agelo səvənhi, muvehi raka iou ia rəgi Herot mĭne ia narimnari me sə nəkur Isrel rerinraha ramrhi mē tuko ia nirak.”

¹²rNəþin Pita rukurən, revən ia nimwə səvəi Meri, mama səvəi Jon sə nəghĭn riti mwi nə Mak. Nərmmama həpik hənousəsĭmwĭn raka irəha me fwe ikĭn, mamhəfwaki. ¹³Pita revən mĭkunkun ia təpinhə ia kwəruə fwe iruə. Rota, pran riti sə

ramasitu, mamə tukwini nari fwe ia nəkwai nimwə səvəi Meri, in rĭregi, mevən ipaka tĭ təpinhə mamətərig. ¹⁴Nəþin rĭregi reri Pita, rukurən mē Pita nəha. Nənə rerin ragien pĭk. Rota rəpwəh nəsevərien ia təpinhə, mətə raiu a, mĭrərig, mevən fwe nəkwai nimwə, mĭni pen tĭ nirəha i mē, “Pita i ramərer iruə.”

¹⁵sMĭregi irəha həni pen tukwe in mē, “Ikamenĭn.” Mətə Rota rĭni mē, “Rekəm, iakani pərħien.” Mĭregi həni mē, “Rosi agelo nəha səvənhi uə?”

¹⁶Mətə Pita rakunkun ihi ia təpinhə. Nənə irəha həuvən, mhəsevər ia təpinhə. Nəþin həttoni Pita, nənimenraha rier. ¹⁷tIa nəþin nəha Pita ruvehi utə rəgĭn mĭrĭpwi tete irəha mē tuhafafa. Kurirə irə rĭni irapw lərimənu rĭnəfuvehi raka in ia kalapus, marə mĭni mwi mē, “Kĭmiaha tihaməkeikei mhəvisau pen narimnari me i m Jemes[¶] mĭne piəvtaha me.” Nənə Pita rier, mevən ia kwopun əpə riti.

¹⁸uKĭni rakwakwi irə, ia nəpnəþin, naruagən me fwe ia kalapus kamhəhekĭr, mhəreirei mē Pita ruvəku. ¹⁹Nəþin Herot ramətui amasan Pita, məttoni mē riwən, rəres pen naruagən me səməme kamhərer tukuahag nərmmama me fwe ia kalapus mē Pita ruvəwəku, mətə irəha həreirei. Ro pen Herot rĭni nəkwən mē tukousi əpune irəha. Kurirə ikĭn in rier ia tənə Jutia, meiwaiu pen fwe taon nəha Sisaria, mamarə fwe ikĭn.

[¶]**12:17** Jemes i in Jemes piəvi Iesu.

^q**12:10** Wok Me 5:19   ^r**12:12** Wok Me 12:25, 15:37

^s**12:15** Wok Me 26:24, Mat 18:10

^t**12:17** Wok Me 13:16, 19:33, Wok Me 21:40   ^u**12:18** Wok Me 5:22-24

Herot remhə

²⁰v¹a nəpɪn nəha Herot niemaha raməpi pik tɪ nəkur Taea mɪne Saeton. Ro pen nəkur asori me səvəi taon mi nəha housəsɪmwɪn irəha me ia kwopun kuatia. Irəha həkupwən mhətoni Plastus, iərmama riti sə ramətui tɪ nimwə asori səvəi Kig Herot. Irəha həres pen in i mə trāsitu ia nirəha. Nəpɪn hənəres raka nasituien səvənhi, irəha min həuvən mhətoni Herot, mhəres pen in mə trəmri nəmərɪnuien, tɪ nəri nə mə nəkur Taea mɪne Saeton haməkwməni nərmama me fwe ia tənə səvənraha ia nəvegɪnien sə rautə ia tənə səvəi Herot i.

²¹Nənə Herot rəmri nəpɪn riti səvənhi trəgkiari irə. Ia nəpɪn nəha rarkahu tɪnari səvəi kig, məkure ia kwopun raməkiri nəgkiariien ikin, maməgkiari mɪnraha. ²²Miregi irəha həkwein əpwəmwɪs mə, “Reri kumwesən riti nəha. Ripko mhə reri iərmama.” ²³w^Təkwtəkwni a agelo riti səvəi Kumwesən rousi Herot, tɪ nəri nə mə Herot ripkuvehi utə mhə nəghi Kumwesən. Nənə irər me hani nəninhə irə, remhə.

²⁴x¹a nəpɪn nəha nəgkiariien səvəi Kumwesən rausirɪs mamevən. Nərmama həpik mwi həni nɪpərɪhienien irə.

²⁵yPanapas mɪne Sol krɪno sampam ia wok sə kɪnərɪhi pen irau tukwe. Kurirə irə krouier ia Jerusalem, rourərig, rouevən fwe Antiok. Jon sə nəghɪn riti mwi nə Mak irəhar mɪnrau.

Kumwesən rərpwi rəgɪn ia Panapas mɪne Sol mə irau trouwok səvənhi

13 ²Nakalasia me fwe Antiok, nepwɪn profet me mɪne nepwɪn nahatən me: Panapas, mɪne Sol, mɪne Simeon (Simeon in iəmə pitəv), mɪne Lusias (iəmə Saerin), mɪne Manaen (in rɪməpwinari pəri irau Herot Antipas, iəmə asori sə ramərɪmənu ia tənə Kalili). ²a¹a nəpɪn riti, irəha həpkani mhə nari, mamhəfwaki m lərimənu. Nənə Nənɪmwɪn Ikinan rini pen tɪ nirəha i mə, “Tihəmri əpə Panapas mɪne Sol. Iakinəkwein irau mə trouwok riti səiou.”

³b^{Ro} iamɪnhi irə irəha həpwəh mwi naniien nari, mhəmruətə rəgɪnraha ia nirau, mhəfwaki mɪnrau, mhərɪhi pen irau mə trouevən rouowok.

Panapas mɪne Sol fwe Saepiras

⁴c^{Nəpɪn} Nənɪmwɪn Ikinan rɪnərɪhi pen raka Panapas mɪne Sol, irau kroueiwaiu pen fwe taon nəha Selusia. Ia kwopun nəha krouəputə ia nɪtətə riti rouevən fwe ia tənə əmwerɪs nəha Saepiras. ⁵d^{Nəpɪn} krouapirapw fwe taon nəha Salamis, krouevən rouni irapw nəgkiariien amasan səvəi Kumwesən fwe ia nəkwai nimwəfwaki me səvəi nəkur Isrel. Jonmak ramarə irəhar mɪnrau, mamasitu ia nirau.

⁶Irəhar harevən mharəpi sɪmwɪn ia tənə əmwerɪs nəha, mharier pen ia taon nəha Pafos. Ia kwopun

^v12:20 1King 5:11, Esik 27:17   ^w12:23 Dan 5:20   ^x12:24 Aes 55:11,

Wok Me 6:7, 19:20   ^y12:25 Wok Me 11:29-30, Wok Me 12:12, 15:37

^z13:1 Wok Me 11:27   ^a13:2 Wok Me 9:15   ^b13:3 Wok Me 6:6

^c13:4 Wok Me 15:39   ^d13:5 Wok Me 12:12, 13:13

nəha harətoni kleva riti nəghin nə Parjisas. In iəmə Isrel riti. Ramini mə in profet, mətə neikuəien. ⁷Kle-eva nəha ramowok irau Sejas Polas, iəmə Rom riti sə ramərimənu ia tənə əmweris nəha Saepras, mukurən mwi nari. Nəpin riti Sejas Polas rəkwein Panapas mine Sol, in rokekei mə triregi nəgkiari-ien səvəi Kumwesən. ⁸eMətə Parjisas sə nəghin riti mwi mə Eli-mas (nīpwrai nəhag nəha kleva) in ramərai raka nəgkiariien səvənrau, mamousari mə trusini nətərigien səvəi iəmə asori nəha mə trəpwəh niniien nīpərhienien ia Iesu. ⁹Mətə Sol (kani mwi in mə Pol) rerin ru-vehe mukuər ia Nənimwin Ikinan. In rəti pen mətəni kleva nəha, ¹⁰mini mə, “Ik tīni Setan. Ik iəmə ikəmwəki narimnari amasan me pam. Rerim rukuər ia neikuəien mine nifeifei-ien ərəha me. Nəpin me pam ikamo suatuk atukwatukw səvəi lərimənu, ramikou. ¹¹fətə ro! Təkwtəkwuni nəha rəgi lərimənu raməmak ia niram. Nənimem trīfwə. Tikəpwəh mwi nətəniien niranien rəpwəmwis kwopti.” Təkwtəkwuni a nari riti rəmwhen nise napw rīpitəv muvehe muvegi nənimen. Parjisas raman, mamətui iərmama riti truvehi rəgin miri in. ¹²Nəpin iəmə asori nəha Sejas rətoni, nənimen rier tī nəgkiari-ien səvəi lərimənu sə krinouahatən in irə. Nənə in rini nīpərhienien irə.

**Pol mine in me nepwin
həuvən fwe Antiok ia Pisia**

¹³gIa nəpin nəha Pol mine in me nepwin həputə ia nitətə riti

fwe Pafos, mhəier, mhəuvən fwe Peka, taon riti ia profens nəha Pamfilia. Ia kwopun nəha Jonmak rəpwəh irəha mīrərig mevən fwe Jerusalem. ¹⁴Irəha həier fwe Peka, mhavən, mhəuvən fwe taon nəha Antiok ia profens nəha Pisia. Ia Sapat həuvnimwə ia nəkwai nimwəfwaki səvəi nəkur Isrel, mhəkure. ¹⁵hIərmama riti rəvsini irapw nəgkiariien me nepwin ia Loa səvəi Moses mine nəgkiariien me nepwin ia nəkukuə me səvəi profet kupwən me. Nəpin iərmama nəha rəvsini pam, nəmə asori me səvəi nimwəfwaki nəha hərhi pen nəgkiariien revən tī Pol mine in me nepwin mīni mə, “Piəvmaha me, trīni mīnuə nəgkiariien riti hiənuə tihəni irapw mhasitu ia nərmama, həni irapw.”

¹⁶iRo iamīnhi irə Pol riskəmter, muvehi utə rəgin, mīni mə: “Kimi-aha nəkur Isrel mine kimiaha rīpko mhə kimiaha nəkur Isrel mətə hi-aməsiai Kumwesən səkimaha. Kimi-aha pam tihətərig iou. ¹⁷Jfwe kupwən Kumwesən səkimaha nəkur Isrel rīnərpwi rəgin ia kaha kupwən me səkimaha. Nəpin nəkwərhakwərha me səvənraha həuvən mamharə fwe ia tənə Ijip, ro irəha həuvehe mhəpik. Ia niskai-ien səvənhi, in riri raka irəha. ¹⁸kIa nuk foti, in ramarə irəha mīnraha fwe ia kwopun akwesakwes ikin. Irəha kamho noien ərəha, mətə in rīpkəpwəh mhə irəha ¹⁹lKurirə irə in rousi əpune nərmama me nəha kamharə ia tənə Kenan. Nərmama me nəha haməuku pen ia kwənək-

^e13:8 2Tim 3:8   ^f13:11 Wok Me 9:8   ^g13:13 Wok Me 13:5, 15:38

^h13:15 Wok Me 15:21   ⁱ13:16 Wok Me 12:17

^j13:17 Eks 1:7, 6:6, Eks 12:51

^k13:18 Eks 16:35, Nam 14:34, Dut 1:31   ^l13:19 Dut 7:1, Jos 14:1

wus me irəha pam sefen. Nəp̄in Kumwesən rousi əpune irəha mo sampam, in ruvei pen tənə səvənraha m kaha kupwən me səkimaha. Nənə ro səvənraha i. ^{20m}Narimnari me nəha ruvehi nuk me irəha pam ipaka ti fo hantret fifti mine.

Kurirə ikin Kumwesən ruvehi utə nər̄mama me nəha kani irəha mə 'Jaj me.' Irəha həiri kaha kupwən me səkimaha, mhəuvehe mheste nəp̄in səvəi Samuel Profet. ²¹ⁿIa nəp̄in nəha kaha kupwən me səkimaha həres pen Kumwesən mə ko rəsəni kig riti rər̄imənu ia nirəha. Nənə Kumwesən ruvei pen Sol, t̄ini Kis, m̄inraha. Sol nə ruku pen ia kwənək-wus səvəi Penjamin. In ramər̄imənu ia nirəha meste nuk foti. ^{22o}Kurirə ikin Kumwesən ruvehi raka Sol nəha, nənə muvehi utə Tevit mə truvehe mo kig səvənraha. Kumwesən rəgkiari irə, m̄ini mə, 'lakinətə raka mə Tevit, t̄ini Jese, in iərmama riti sə rerik rokeikei. In tro pam nəfe iakini pen tukwe.'

^{23p}Rəmwhen mə Kumwesən r̄ino raka promes kupwən mə tro, in rər̄hi pehe iərmama riti ia kwənək-wus səvəi Kig Tevit mə truvehe muvehim̄iru nəkur Isrel. Iərmama nəha lesu. ^{24q}Ia nəp̄in nəha lesu rəpwəh ihi noien wok səvənhi, Jon raməvisau irapw m nəkur Isrel me pam mə irəha tuhaməkeikei mhər̄ərig ia noien ərəha me səvənraha, nənə mho p̄aptaes. ^{25r}Nəp̄in Jon ruvehe ipaka ti noien sampam ia wok səvənhi, ram̄ini mə, 'Rer̄imiaha

ramrhi iou mə iou sin? R̄ipko mhə iou iərmama sə hiameitenhi. Mətə tihətərig iou. Iərmama riti nəha rauvehe kurirə ia nirak. Iap̄kəmwhen mhə mə takifi raka put ia nisun.'

^{26s}Nər̄man, piak me, kitaha səməme səməuku pen ia kwənək-wus səvəi Epraham, mine kimiaha iesa r̄ipko mhə kimiaha nəkur Isrel, mətə hiaməsiai Kumwesən səkimaha, tukutaha i, Kumwesən rər̄hi pehe nəgkiariien i sə rauvehim̄iru nər̄mama. ^{27t}Nəp̄in lesu ruvehe, nər̄mama səməme kamharə fwe Jerusalem mine nəmə asori me səvənraha həpkətə sas mhə in, mhəreirei mwi n̄ipwrai nəgkiariien səvəi profet kupwən me kaməvisau irapw ia Sapat me pam. Ro iam̄inhi irə irəha ho nəgkiariien me nəha həuvehe mhəukuə. Həkiri lesu mə traməkeikei memhə.

^{28u}Irəha həpkətə mhə noien ərəha riti r̄ino rəmwhen mə tukousi əpune in tukwe, mətə kamhəmwur ihi a, mhəres pen Paelat mə trəsəni pen lesu ia rəgi nər̄mama me səvənhi mə tuhousi əpune. ^{29v}Nəp̄in ho pam nəfe Nəkukuə Ikinan r̄iməni mə tuko irə, həuvehi raka n̄ipwran ia nei kamarkuau, mhəm̄ri pen ia n̄ipəgi kəruətərei riti. ^{30w}Mətə Kumwesən r̄ino in rətui mwi ia nemhəien. ^{31x}Nəp̄in lesu rətui mwi, rier irapw ti nər̄mama səməme hənəməkurirə in fwe ia tənə Kalili meste Jerusalem. Irəha hətə in ia nəp̄in r̄ipik. Təkwtəkwuni irəha

^m13:20 Jaj 2:16, 1Saml 3:20   ⁿ13:21 1Saml 8:5,19, 1Saml 10:20-24

^o13:22 1Saml 13:14, 1Saml 16:13, Sam 89:20

^p13:23 2Saml 7:12-16, Aes 11:1   ^q13:24 Mat 3:1-2

^r13:25 Jon 1:20,27   ^s13:26 Wok Me 13:16

^t13:27 Jon 16:3, Wok Me 3:17   ^u13:28 Mat 27:22-23

^v13:29 Mat 27:59-60   ^w13:30 Wok Me 2:24   ^x13:31 Wok Me 1:3,8

kamhəvisau irapw lesu m nəkur Isrel.

³²yKimaha iahəuvehe ia kwopun i, mamhəvisau irapw nəgkiariien amasan i m kimiaha. Nəfe Kumwesən rino raka promes ti səkitaha kaha kupwən me mə in tro, ³³rino m kitaha i nipwnəti kaha kupwən me. In rino lesu rətui mwi ia nemhəien. Rəmwhen mwi nəgkiariien i kimərai pen ia Ol Sam sə rasori kəru rani: 'Ik nərik.

Ipwet iakuvehe mo iou tata səim.'

³⁴Kumwesən ruvəni raka ia Nəkukuə lkinan mə tro lesu rətui mwi ia nemhəien. Nənə in tripkemhə mhə mwi. Nipwran tripkimərir mhə. Kumwesən rini iaminihi irə minuə:

'Nipərhiēnien takuvei pehe nari amasan anan me mik səməme iakino raka promes m Kig Təvit kupwən.'

³⁵zNənə Kig Təvit rīmərai pen nəgkiariien riti mwi ia Nəkukuə lkinan. Rīməni mə, 'Tikəpwəh nəseniēn nipwrai iəmə ikinan səim rīmərir.'

³⁶aNəpin Kig Təvit ramiru ihi, ramo nəkwai Kumwesən. Kurirə irə remhə. Kinimwi ia kwopun kanimwi kaha me səvənhi ikin. Nipwran rīmərir. ³⁷Mətə lesu, iəmə nəha Kumwesən rinəsuəpwiri in ia nemhəien, nipwran ripkimərir mhə.

³⁸bRo iaminihi irə, piak me, tihaməkeikei mhəukurən nəfe i iakamini irapw tukumiaha i. lesu i rukurən nuvehi rakaiēn nərhəhien me səkimiaha, mo Kumwesən trəpwəh nərpwinien.

Loa səvəi Moses ko ripkifi raka mhə nərhəhien me pam səkimiaha.

³⁹cMətə nərmama me pam səməme kamhəni nipərhiēnien ia lesu, in trifi raka nərhəhien me pam səvənraha. ⁴⁰Kimiaha tihaməkeikei mhəsiari, mamhətərig amasan ia nəgkiariien i, kamo nəgkiariien i profet me həməni treste kimiaha.

⁴¹'Hətə amasan kimiaha nəmə hiamaris əkenhin ia nirak.

la nəpin səkimiaha tako nari riti.

Trini minuə iərmama riti rini amasan nəri tukumiaha, kimiaha tihəpwəh ninien nipərhiēnien irə.

Tihəkərinari irə, mhemhə.'"

Nərmama me rerinraha ragien mə tuhəregi nəgkiariien amasan

⁴²⁻⁴³dNəkur Isrel həfwaki pam fwe ia nəkwai nimwəfwaki səvənraha. Nəpin Pol mine Panapas krouier irapw, hərəs pen irau i mə ko krouvehe mwi ia nıkare Sapat, rouni irapw mwi nəgkiariien nəha ti nirəha. Nəkur Isrel həpik mine nərmama me həpik səməme ripko mhə irəha nəkur Isrel, mətə kamharə ia narəien səvəi nəkur Isrel, irəha kamhəkurirə ia Pol mine Panapas. Nənə irau krouəgkiari minraha rauni mə, "Kimiaha tihaməkeikei mhəuvehi namasanien səvəi Kumwesən, mharə irə, mamhəuvən."

⁴⁴la nıkare Sapat irə ipaka nərmama me pam ia taon nəha housəsimmwin irəha me mə tuhəregi nəgkiariien səvəi lərimənu.

⁴⁵eNərmama me nəha həpik. Nəpin

y**13:32** Wok Me 13:23   z**13:35** Wok Me 2:27   a**13:36** Wok Me 2:29

b**13:38** Wok Me 10:43   c**13:39** Rom 10:4

d**13:42-43** Wok Me 11:23, 14:22   e**13:45** Wok Me 14:2

nəkur Isrel hətoni, rerinraha rirhi ərəha Pol. Nəpin in rəgkiari, irəha kamhəni səpə, mamhəni ərəha in.

^{46f}Mətə Pol mine Panapas krouəpwəh nehekiriən. Irau krouni mə, “Kimrau iarouəkeikei roukupwən rouni irapw nəgkiariien səvəi Kumwesən tukumiaha i nəkur Isrel. Mətə rəfo? Hiəpkokeikei mhə mə tihəuvehi nimiruien rerin? Hətə ro! Ti nəri nə mə hiamərarki karen nəgkiariien səkimrau iamini, kimrau trouəpwəh kimiaha, rouevən rouni irapw nəgkiariien i ti nərmama ripo mhə irəha nəkur Isrel. ⁴⁷İərimənu ruvəni pehe raka tukumaha i mə tahaməkeikei mho iamini. In riməni minuə:

‘Tako ik ikəmwhen ia nukuraanien, məhiəpwin nərmama ripo mhə irəha nəkur Isrel.

Tikini pen ti nərmama me ia tənəmtənə me mə takuvehimiru irəha.’”

^{48g}Nəpin nərmama me nəha ripo mhə irəha nəkur Isrel həregi nəgkiariien nəha, rerinraha ragien. Həni mə nəgkiariien səvəi İərimənu ramasan pik. Nənə sin sin ia nirəha Kumwesən rinərpwi raka rəgin ia nirəha mə tuhəuvehi nimiruien rerin, irəha həni niperhienien ia İesu.

⁴⁹İa nəpin nəha nəgkiariien səvəi İərimənu rauriris mənevən ia kwopun me ipaka ti taon nəha. ^{50h}Mətə nəkur Isrel həuvən ti niperan asori me nepwin səməme kamharə ia narəien səvəi nəkur Isrel mine nəmə asori me səvəi taon nəha, mhəvi irəha mə

tuhometə Pol mine Panapas. Nəkur asori me nəha hərhi irapw irau ia tənə səvənraha. ⁵¹ⁱMətə irau krounouini raka niməkwrur ia nisunrau, rouahatən pen mə nərmama me ia taon nəha həno noien ərəha. Kurirə ikin krauevən fwe taon nəha İkoniam. ⁵²Nənə nərmama me səvəi İesu fwe Antiok rerinraha ragien mukuər ia Nənimwin İkinan.

Pol mine Panapas fwe İkoniam

14 Fwe taon nəha İkoniam Pol mine Panapas irau pəri krouuvnimwə ia nimwəfwaki səvəi nəkur Isrel rouəvisau. Nəvisauien səvənrau ramasan pik. Ro pen nərmama həpik, nəkur Isrel mine nəkur Kris mwi, həni niperhienien ia İesu. ^{2j}Mətə nəkur Isrel səməme həpkini mhə niperhienien ia nəgkiariien səvənrau ho nərmama me ripo mhə irəha nəkur Isrel niemaha rəpi irəha ti piəvtaha me. ^{3k}Ro pen Pol mine Panapas krouarə əpwəmwis fwe ikin, rouəvisau irapw İesu İərimənu rouəpwəh nehekiriən. İa nəpin nəha İesu İərimənu rəuvei pen niskaiien minrau, krauo nimtətien me mine narimnari me nərmama me hətoni mhərkərinari irə. Nəpin nərmama me hətoni, mhətə sas ia nəgkiariien səvənrau sə raməvisau irapw namasanien səvəi İesu mə ro niperhienien. ⁴Nərmama ia taon nəha həuai irəha ia kusen kəru. Nepwin hərer irəha nəkur Isrel səməme həpwəh ninien niperhienien ia İesu. Nepwin hərer irəha aposol mi nəha.

^f13:46 Luk 7:30, Wok Me 3:26, 18:6   ^g13:48 Wok Me 11:18

^h13:50 Wok Me 17:4,12   ⁱ13:51 Mat 10:14, Wok Me 18:6

^j14:2 Wok Me 13:45   ^k14:3 Mak 16:20, Wok Me 19:11, Hip 2:4

⁵Ja nāpin naha nākur Isrel nepwīn mīne nārmama nepwīn rīpko mhā irāha nākur Isrel mīne nāmē asori me sāvānraha kamhāni mā tuhouraha irau, mhākwi āpune irau. ⁶⁻⁷^mMētā irau krouregi, rouap, rouevān fwe Listra mīne Tepe, taon mi kēru fwe ia profens naha Likaonia. Fwe ia taon mi naha mīne ia rukwānu me ipaka tī nirau, Pol mīne Panapas krouēvisau irapw nāgkiariien amasan sāvāi lesu.

Pol mīne Panapas fwe Listra

⁸ⁿFwe Listra, iārmama riti ramākure. Nāpin rīnētui irā, nisun mi krouemhā. Ko rīpkavān mhā. ⁹^oIārmama naha ramētārig ia nāgkiariien sāvāi Pol. Nānā Pol rāti pen mamētā in, mukurān mā iārmama naha ramahatātā ia lesu mā lesu niskaiien sāvānhi rāmwhēn mā tromasan nisun mi. ¹⁰Ro pen Pol rāgkiari asori mīni mā, “Tiko mīskāmter, mārēr ia nisun mi.” Tākwtākwni a iārmama naha rīskāmter, mavān.

¹¹^pNāpin nārmama me hānētōni nāfe Pol rīno, hākwein āpwāmwis ia nāgkiariien sāvāi nākur Likaonia, mhāni mā, “Kwa, kumwesān me hānei wāiu irapw pehe tukutaha, mhāmwhēn ia nārmama me.”

¹²Irāha hākwein Panapas mā Sus, kumwesān riti sāvānraha. Nānā tī nāri nā mā Pol ramēvisau irapw nāgkiariien, hākwein pen in mā Heremes, kumwesān riti mwī sāvānraha. ¹³Nimwāfwaki sāvāi kumwesān naha Sus, ramārēr iruē

ia taon naha. Pris riti sāvā ramowok fwe ikīn, ruvehi kau me nepwīn mīne tīhi nei me nepwīn, muvehi muvehe tī kwāruē sāvāi taon naha. Rokeikei mā in mīne nārmama me tuhousi āpune kau me naha mho pen nisaiien mhāfwaki pen m Panapas mīne Pol.

¹⁴Mētā nāpin āposol mi naha krouregi nāgkiariien naha, krouēitehi tīnari sāvānrau, rouāiu, rouevān fwe ia kurkwai nārmama, rouākwein āpwāmwis, rouni mā, ¹⁵^q“Nārmān me, rāfo hiamō iamīnhi irā? Kīmrau iarouēmwhēn a ia kīmīaha. Iarouvehe mā trouēvisau irapw nāgkiariien amasan m kīmīaha mā kīmīaha tīhamākeikei mhāpwāh kumwesān eikuē me, mhārārig mhāuvehe tī Kumwesān sāvā ramīru. In āpa rīno neiāi, mīne tīprānā, mīne tāsī, mīne narīmnrī me pam sāmāme kamharā ia nīrāhar. ¹⁶^rFwe kupwān, in rīnāsēni nārmama me ia tānāmētānē me mā hāmesi pen a suatuk me sāvānraha mamhāuvān. ¹⁷^sMētā ia nāpin me in ramō hiamētōni noien amasan sāvānhi. In ramārhi irapw pehe nesān, mamō nāmhiēn rō nīpwran ia nāpin atukwatukw sāvānhi. In rauveī pehe nāveginien m kīmīaha, mamō rerīmīaha ramāgien.” ¹⁸Pol mīne Panapas krouni nāgkiariien naha, mētā ipaka ko kroupkinise mhā nārmama me mā tuhāpwāh nousi āpuneien kau me naha tī nāfwakiien mīnrau.

^l14:5 Wok Me 14:19, 2Tim 3:11   ^m14:6-7 Mat 10:23

ⁿ14:8 Jon 9:1, Wok Me 3:2   ^o14:9 Wok Me 3:4, Mat 9:28

^p14:11 Wok Me 28:6   ^q14:15 Wok Me 10:26, Sam 146:6

^r14:16 Wok Me 17:30   ^s14:17 Sam 147:8, Jer 5:24

¹⁹tMətə nəkur Isrel me nepwɪn həuku pen fwe lkoniām mine Antiok ia profens nəha Pisitia, mhəuvehe tɪ Listra, mhəvi nərmama həpɪk həuvən mhəkwtəmhiri Pol, mhəkwi ia kəruətərei, mhəvkəkini, mhəvən fwe iruə ia taon, mhəpwəh. Rerɪnraha rɪrhi mə ruvamhə. ²⁰Mətə nəpɪn nərmama me səvəi lesu həuvehe mhərer kuraukurau irə, Pol rɪskəmter, mevən mwi ia taon. Kɪni rakwakwi irə, irau Panapas krouier, rouevən fwe taon nəha Tepe.

**Pol mine Panapas krouerɪg
rouevən fwe Antiok ia
profens nəha Siria**

²¹uPol mine Panapas krouəvisau irapw nəgkiariien amasan fwe ia Tepe, ravi nərmama həpɪk həuvehe mho irəha nərmama me səvəi lesu. Kurirə ikɪn krouerɪg rouevən fwe Listra, mine lkoniām, mine Antiok ia profens nəha Pisitia. ²²vIa kwopun me nəha irau krauo nətəriɡien səvəi nərmama me səvəi lesu ruvehe miskai mwi. Krouəvəhag mɪnraha mə tuhərer əknekɪn ia nahatətəien səvənraha, rauni mə, “Saməkeikei mhəukurau ia nəmisəien me rɪpɪk kurirə səuvnimwə ia nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə.” ²³wIa kwopun me pam krouvehi utə elta me mə tuhətui amasan tɪ nakalasia me. Nəpɪn krouvehi utə irəha, krouəpwəh nəniien nari, rouəfwaki, rouəmri pen irəha ia rəgi lərimənu səvənraha sə kamhahatətə irə. ²⁴Irau krouəpi simwɪn ia profens

nəha Pisitia, roueiwau pehe ia profens nəha Pamfilia, ²⁵rouevən ia taon nəha Peka, rouəvisau irapw nəgkiariien amasan fwe ikɪn. Nəpɪn krouəvisau irapw pam, kroueiwau rouevən fwe taon nəha Atalia.

²⁶xIa kwopun nəha krouəputə ia nitətə riti, rouier, rouevən fwe Antiok ia profens Siria. Kwopun nəha kupwən nərmama me hənəfwaki tɪ nirau, mhəmri pen irau ia rəgi Kumwesən, mamhase in mə namasanien səvənhi tramarə tɪ nirau, marə mwi tɪ wok sə krɪno pam. ²⁷yIrau krouəpirapw fwe ikɪn, roueite nakalasia me, rouni pen tɪ nirəha i narimnari me Kumwesən rɪno irəhar mɪnrau, rouni mə in rɪnəsevər ia təpinhə mə nərmama rɪpko mhə irəha nəkur Isrel həuvehe mhahatətə ia lesu. ²⁸Nənə krouəə əpwəmwɪs mwi kwopti ia kwopun nəha irəha nərmama me səvəi lesu.

**Nəmə asori me səvəi
nəfwakiien housəsimwɪn
irəha me fwe ia Jerusalem**

15 ²Mətə nəkur Isrel me nepwɪn həier fwe tənə Jutia mhei-wau pehe ia Antiok. Irəha kamhahatən nərmama me səvəi lesu səməme rɪpko mhə irəha nəkur Isrel mə, “Kɪmiaha tihaməkeikei mhəuvən kuvehi ninhum m kɪmiaha rəmwhen ia Loa səvəi Moses rani. Mə hiəpwəh, Kumwesən trɪpkuvehimiru mhə kɪmiaha.” ²aPol mine Panapas krauousari irəha mɪnraha mamhəgkiari pɪk tɪ nəgkiariien nəha. Kurirə ikɪn, nakalasia me fwe

^t14:19 Wok Me 17:13, 2Kor 11:25, 2Tim 3:11   ^u14:21 Mat 28:19

^v14:22 Mat 7:14, Wok Me 11:23, 15:32, Wok Me 18:23, 1Tes 3:3

^w14:23 Wok Me 13:3   ^x14:26 Wok Me 13:1-2, Wok Me 15:40

^y14:27 Wok Me 15:4,12, Wok Me 11:18   ^z15:1 Kal 5:2

^a15:2 Wok Me 11:30, Kal 2:1

Antiok hærpwi ræginraha ia Pol mine Panapas mine nærmama me nepwin mwi, mhæni mæ iræha tuhæutæ pen fwe ia Jerusalem mhætoni aposol me mine elta me sævæi næfwakiiien ti nægkiariiien næha. ³Næpin nakalasia me hærih pen iræha, iræha hænæmæuvæn fwe Jerusalem. Ia rukwænu me ia nikare suatuk fwe ia tønæ Fonisia mine tønæ Sameria kambahæni sas pen mæ nærmama me ripko mhæ iræha nækur Isrel iræha mwi hæuvæni nipærhienien ia lesu. Nægkiariiien næha ro piævtaha me rerinraha ragien. ⁴^bKuriræ iræ, næpin iræha hæier pen fwe Jerusalem, aposol me mine elta me sævæi næfwakiiien mine nakalasia me hætoni iræha rerinraha ragien. Nænæ Pol mine Panapas mine sëmæme hænækuriræ ia nirau hæni pen ti niræha i narimnari me Kumwesæn rino minraha.

⁵Mætæ Farisi me nepwin sëmæme kambahæni nipærhienien ia lesu hæskæmter, mhæni mæ, “Nærmama me ripko mhæ iræha nækur Isrel sëmæme kambahæni nipærhienien ia lesu tuhamækeikei mhæuvæn kuvehi ninhum minraha. Kimiaha tihamækeikei mhæni pen ti niræha i mæ tuhækuriræ ia Loa sævæi Moses.”

⁶Aposol me mine elta me sævæi næfwakiiien housæsimmwin iræha me, mamhægkiari ti næresien næha. ⁷^cNæpin hægkiari æpwæmwis, Pita riskæmter, mini pen ti niræha i mæ, “Piak me, kimiaha hiæuvæukuræn raka mæ fwe kupwæn Kumwesæn rærpwi rægin ia nirak ia kusen sækitaha, muvei pehe næpin miou iakevæn minævisau raka m

nærmama me nepwin ripko mhæ iræha nækur Isrel. Næpin iræha hæregi nægkiariiien amasan sævæi lesu ruku pen ia tærhuk, hæni nipærhienien iræ. ⁸^dNænæ Kumwesæn sæ rukuræn amasan nætærigien sævæi nærmama rahatæn amasan tukutaha i minuæ rerin ragien ti nuvehien iræha, mo iræha nærmama me sævænhi. In ruvei pen Nænimmwin Ikinan minraha ræmwhen a mwi rimæuvei pehe m kitaha i fwe kupwæn. ⁹^eIn ripkopæiti mhæ ia niræha, mætæ raikuas ia rerinraha, ti næri næ mæ iræha hæni nipærhienien ia lesu ræmwhen rino m kitaha i. ¹⁰^fRæfo hiænuæ tiho Kumwesæn niemaha ræpi? Hiøkeikei mæ tsæmri pen Loa sævæi Moses ia nurai nærmama me sævæi lesu sëmæme ripko mhæ iræha nækur Isrel, mætæ Loa næha ræmwhen ia katipæ sæ ripam. Kitaha i nækur Isrel mine kaha kupwæn me sækitaha ko sæpkævrani mhæ. ¹¹^gMætæ kitaha samæni nipærhienien ia nægkiariiien i. lesu lærimænu sækitaha truvehimiru kitaha ia namasanien sævænhi ræmwhen a mwi in tro ia niræha.”

¹²^hPita rægkiari pam. Kuriræ iræ nærmama me ia nækureien næha hækure afafa, mamhætærig Pol mine Panapas. Irau krauni amasan ti niræha i næfe Kumwesæn rino næpin irau krauævisau irapw nægkiariiien amasan sævæi lesu m nærmama me ripko mhæ iræha nækur Isrel. Krouni mæ in rimæuvei pen niskaiien minrau, krauo nimtætien me mine narimnari me nærmama me hætoni, mhærkærinari iræ.

^b15:4 Wok Me 14:27   ^c15:7 Wok Me 10:1-43

^d15:8 Wok Me 10:44, 11:15   ^e15:9 Wok Me 10:34-35

^f15:10 Mat 11:30, Kal 3:10, 5:1   ^g15:11 Kal 2:16, Efes 2:5-8

^h15:12 Wok Me 14:27

¹³iNəp̄in irau krouægkiari pam, Jemes rərer m̄ini mə, “Piak me, tihətərig iou. ¹⁴jSaemon ruvəni amasan raka tukutaha i mə rəfo fwe kupwən Kumwesən revən t̄i nər̄mama me r̄ipko mhə irəha nəkur Isrel mə tr̄ipeki raka nepw̄in mə irəha nər̄mama me səvənh̄i. ¹⁵Profet kupwən me hāməni mə in tro iam̄in̄ha irə. Rəmwhen ia nəgkiariien i kimərai pen ia Nəkukuə lkinan, rani mə, ¹⁶‘Kurirə ia nəri, iou takrərig muvehi utə nitətə səvəi Kig Tevit sə r̄iməmwei.

Nitətə sə in r̄inamərimənu irə kineit-ehi rəmwhen ia nimwə, iou takuvrhəkin mwi, momasan.

¹⁷⁻¹⁸Tako iam̄in̄hi m̄inuə nər̄mama ia tənəmtənə me tuhəuvehe tukw iou.

Nər̄mama r̄ipko mhə irəha nəkur Isrel, irəha pam sāməme iakinəkwein raka irəha, tuhəuvehe.

In i nəgkiariien səiou. Iou lərimənu. Iako nər̄mama həuvəkurən raka narimnari me i fwe kupwən.”

¹⁹Nənə Jemes r̄ini mə, “Ro iam̄in̄hi irə nəkiriien səiou mə nər̄mama me nəha r̄ipko mhə irəha nəkur Isrel, mətə kamhərərig mamhəuvehe t̄i Kumwesən, rərəha mə kitaha tso rəknekin t̄i nirəha. ²⁰kMətə pwəh sər̄ai nəkukuə riti revən t̄i nirəha. Ia nəkukuə nəha tsəni pen t̄i nirəha i mə irəha tuhəpwəh naniien nəveḡinien i rəm̄kem̄ik sə kiməuvei pen m̄ nən̄imwi nari me sāməme kaməfwaki pen m̄inraha. Nər̄man me tuhəpwəh niri ənnapenien

n̄ipran. N̄ipran me tuhəpwəh nesi pen ənnapenien nər̄man. Irəha tuhəpwəh naniien nər̄im̄iru riti sə kətiri n̄ipətəkinuan remhə mətə netə raməmak ihi ia nusan. Nənə irəha tuhəpwəh naniien netə.

²¹lNatuakəm̄ien me nəha r̄inəmwhen, t̄i nəri nə mə fwe tui muvehe meste pehe ipwet m̄ine, ia Sapat me pam nər̄mama me kamhəvsini Loa səvəi Moses ia nəkwei nimwəfwaki me səvəi nəkur Isrel. Ia taon me pam kamhəvisau irapw nəgkiariien səvənh̄i.”

Nəkukuə sə revən t̄i nər̄mama me r̄ipko mhə irəha nəkur Isrel

²²Aposol me, m̄ine elta me səvəi nəfwakiien, m̄ine nakalasia me pam fwe Jerusalem h̄əni simw̄in mə tuhərpwi rəḡinraha ia nər̄mama nepw̄in ia nirəha, mhər̄hi pen irəha həuvən irəha Pol m̄ine Panapas fwe Antiok. Hərpwi rəḡinraha ia Saelas m̄ine Jutas (nəgh̄in riti mwi nə Pasapas). Iəmən̄mi nəha, piəvtaha me kamhəsiai pik irau. ²³Irəha həuvei pen nəkukuə nəha m̄inrau mə trouvehi rouevən. Nəkukuə nəha r̄ini mə:

Aposol me m̄ine elta me səvəi nəfwakiien, piəvmiaha me fwe Jerusalem.

Iahər̄hi pehe nəkukuə i tukumiaha piəvmaha me sāməme r̄ipko mhə kimiaha nəkur Isrel, hiamarə fwe Antiok m̄ine Siria, m̄ine Silisia.

Iahaməni ramasan tukumiaha.

²⁴mKimaha iahəregi mə nər̄mama nepw̄in hāməier ia kimaha, mhəuvehe tukumiaha, mho

kimiaha hiaregi rərəha ti
nægkiariien sævənraha.

Irəha ho nətərigien səkimiaha
rəvsausini pik, mətə kimaha
iahəpkuvei pen mhə nægkiariien
riti mə tuhəuvehe mhəni pehe
tukumiaha i.

²⁵Ro pen kimaha iahousəsımwın
kimaha me mhəni simwın mə
tahərpwi rəgımaha ia iərmama
kəru, mhərhi pehe i tukumiaha.
Irau trouvehe tukumiaha irəha
Panapas mine Pol, iəmənmi
nəha sokeikei pik irau. ²⁶Ipaka
krouemhə ti wok səvəi lesu
Kristo, lərimənu səkıtaha.

²⁷Iəmənmi nəha iahamərhi pehe
irau tukumiaha irau i Jutas mine
Saelas.

Irau trouvehe rouni nægkiariien ku-
atia rəmwhen ia nægkiariien i
iahamrai.

²⁸Rerımaha ragien ti nesi penien
nətərigien i Nənimwın Ikinan ri-
nahatən kimaha irə.

In rini mə kimaha tahəpwəh nəm-
rutəien nəri sə rıpam ia nurami-
aha, mətə natuakəmien me a i:

²⁹Kimiaha tihəpwəh naniien
nəveginien sə kiməuvei pen
m nənimwi nari me səməme
kaməfwaki pen mınraha.

Kimiaha nərman tihəpwəh niri əp-
napenien nıpran.

Kimiaha nıpran tihəpwəh nesi pen
əpnəpenien nərman.

Kimiaha tihəpwəh naniien nərımıru
riti sə kətiri nıpətəkinuan
remhə mətə netə raməmak ihi
ia nusan.

Tihəpwəh naniien netə.

Trini minuə hiətui amasan
tukumiaha, mhəpwəh nəruiien
natuakəmien me i, tihəregi
ramasan.

In i nægkiariien səkımaha sampam.

³⁰Nəmə asori me i hərhi pen
irau heiwaiu irəha Pol mine
Panapas mhəuvən fwe Antiok.
Nəpin hapırapw fwe ikin, hoeite
nakalasia me, mhəuvei pen
nəkukuə mınraha. ³¹Irəha həvsini
nəkukuə nəha, rerınraha ragien ti
nasıtuien səvənhi. ³²PJutas mine
Saelas irau profet mi. Krouəvəhag
m piəvtaha me ia nægkiariien
me rıpik, rouərpwi əknekın irəha.

³³Irau krouarə əpwəmwıs kwopti ia
kwopun nəha. Kurırə ikin piəvtaha
me fwe Antiok hase Kumwesən mə
nəmərınuien səvənhi tramarə ti
nirau. Nənə həsəkır mınrau, mhərhi
pen irau krouarərig rouevən fwe
Jerusalem rouətə nərmana me
səməme hənərhi irau. ³⁴³⁵Mətə
Pol mine Panapas irau krouarə
pəpım fwe Antiok. Irəha nərmana
me nepwın mwi kamhahatən
nərmana me, mamhəvisau irapw
nægkiariien səvəi lərimənu.

Pol mine Panapas krouəpwəh irau me

³⁶Nəpin nepwın rukurau, Pol rini
pen ti Panapas i mə, “Pwəh krau
krouarərig pen mwi, rouətə piəv-
taha me fwe ia taon me pam
nəha krouvəvisau raka nægkiariien
səvəi lərimənu mınraha, rouətəni ro
irəha mə kamhəfarə irə.” ³⁷QNənə

§15:34 Niutestamen me nepwın sə kupwən kimərari ia nægkiariien səvəi
nəkur Kris rani iamınhi ia vas toti-fo mə, “Mətə Saelas rətə mə ramasan
mə pwəh ramo pəpım ia kwopun nəha Antiok.”

°15:28 Mat 23:4 °15:29 Wok Me 15:20

°15:32 Wok Me 11:27, 13:1, Wok Me 14:22 °15:37 Wok Me 12:12,25

Panapas rokeikei mē Jon sē nēghin riti mwi nē Mak trukurirē ia nirau, ³⁸rētē Pol rēpwēh nokeikeien, tī nēri nē mē fwe kupwēn Jonmak rīpkarē mhē irēhar minrau meste wok sāvērāhar rīno sampam. Mētē fwe Pamfilia rēpwēh irau mirērīg. ³⁹Nēnē Pol mīne Panapas krouousari minrau me, rouēpwēh irau me. Panapas ruvehi Mak, rouēputē ia nitētē riti, rouier, rouevēn fwe Saepras. ⁴⁰^sMētē Pol rērpwi rēgin ia Saelas mē trukurirē in. Kurirē irē piēvtaha me hēmri pen irau ia rēgi lērimēnu, mhase in mē namasanien sāvēnhi tramarē tī nirau i. Nēnē Pol rier irau Saelas, ⁴¹mevēn ia kwopun me ia profens mi nēha Siria mīne Silisia, mamērpwi ēknekin nakalasia me.

Timoti rukurirē Pol mīne Saelas

16 ^tIa nēpin nēha Pol revēn fwe taon mi nēha Tēpe mīne Listra. Ia Listra iērmama riti sāvēi lesu nēghin nē Timoti. Mama sāvēnhi in prēn Isrel. In mwi rani nīpārhiēnien ia lesu. Mētē tata sāvēi Timoti in iēmē Kris. ²^uPiēvtaha me fwe Listra mīne Ikoniam kamhēni Timoti mē in iēmē amasan riti. ³^vPol rokeikei mē Timoti trukurirē in rouier rauevēn. Ro pen in ruvehi ninhūm m Timoti tī nēri nē mē nēkur Isrel fwe ikīn hēukurēn mē tata sāvēi Timoti in iēmē Kris riti. ⁴^wNēpin Pol mīne in me nepwīn hēier pen fwe ia taon me, hamēvisau irapw m nērmama me sāvēi lesu natuakēmien me nēha aposol me mīne elta me sāvēi

nēfwakiēn fwe Jerusalem hēmōni. Kamhahatēn nakalasia me mē irēha tuhamēkeikei mhēsi pen. ⁵^xIa noien nēha nakalasia me pam ia kwopun me fwe ikīn nahatētēien sāvērāha ruvehe miskai. Ia nēpin me irēha hēuvehe mhēpik mwi.

Pol rētōni nēmēkrēhāien riti

⁶^yPol mīne in me nepwīn hēuvēn mhēpi simwīn ia profens mi nēha Frijia mīne Kalesia, tī nēri nē mē Nēnimwīn Ikinan rīnise irēha mē tuhēpwēh nevēnien mhēvisau nēgkiariēn amasan fwe ia profens nēha Esia. ⁷^zNēpin irēha hēuvehe ipaka tī profens nēha Misia, hēmwur mē tuhēuvēn fwe ia profens nēha Pitinia. Mētē Nēnimwīn sāvēi lesu rīpkāsēni mhē irēha. ⁸Ro pen hēukurau ia profens nēha Misia, mheiwaiu mhēuvehe ia taon nēha Troas. ⁹Ia nēpin Pol rētē nēmēkrēhāien riti. Iēmē Masetonia riti ramērer, mamase in mē, “Tikuvehe ro i ia Masetonia, masitu ia kimaha.” ¹⁰Nēpin Pol rīnētē pam nēmēkrēhāien nēha, tēkwēkwuni a mwi kimaha iahēnamēpnēpēnē mē tahēier, mhēuvēn fwe Masetonia, tī nēri nē mē iahēregi mē Kumwesēn ramēkweīn kimaha mē tahēvisau irapw nēgkiariēn amasan sāvēi lesu m nērmama me fwe ikīn.

Litia rīni nīpārhiēnien ia lesu

¹¹Kimaha iahēputē ia nitētē riti, mhēier ia Troas, mhēiu atukwatukw mhēuvēn fwe tēnē amweris nēha Samotres. Kīni rakwakwi irē ia-

^r15:38 Wok Me 13:13, Kol 4:10

^s15:40 Wok Me 4:36, 13:4, Wok Me 14:26

^t16:1 Wok Me 14:6, 2Tim 1:5   ^u16:2 Fil 2:19-22   ^v16:3 Kal 2:3-5

^w16:4 Wok Me 15:23-29   ^x16:5 Wok Me 2:47

^y16:6 Wok Me 18:23   ^z16:7 2Tim 1:15

haiu mhəuvən fwe ia taon nəha Neapolis.¹² Iahəier ia kwopun nəha mhavən mhəuvən fwe Filipae, taon asori riti ia tīprənə səvəi Masetonia profens. Nərmama me ia taon nəha irəha sitisin me səvəi Rom. Kimaha iahapirapw fwe Filipae, mharə ikin nəpīn rīpīk.

¹³Nəpīn riti ia Sapat iahəier irapw ia kwəruə asori səvəi taon nəha, mhəuvən ia nīkare nui aris ia kwopun riti iahəukurən mə nərmama kamhəfwaki ikin. Iahəuvən, mhəkure, mamhəvisau pen lesu m nīpran me səməmə hənousəsīmwin raka irəha me fwe ikin.¹⁴ Pran riti sə ramətərig ia kimaha nəghin nə Litia. Ruku pen ia taon nəha Tu-atira. Səvənhi fwe stoa kauvehi nəmri tīnari sə kala səvənhi tihinatis. Ia nəpīn me Litia raməfwaki m Kumwesən. Iərimənu rəsevər ia nətərigien səvəi prən i, rīni nīpərhie-nien ia nəfe Pol rani.¹⁵ Nəpīn kīno raka pəptaes ia Litia irəha nərmama me pam ia nəkwai nimwə səvənhi, Litia rīni pehe tukumaha i mə, “Mə hiəukurən mə iakama-hatətə pərhiēn ia Iərimənu, ramasan pwəh hiəuvehe mharə ia nəkwai nimwə səiou.” In raməkeikei pehe m kimaha, nənə iahəuvən.

Kuvehi puvnimwə Pol mīne Saelas ia kalapus fwe Filipae.

¹⁶Nəpīn riti iahaməuvən fwe kwopun nəha kaməfwaki ikin, mhəpi raka pran riti kamo slef irə. Nənīmwin ərəha ramarə irə, mamō prən nəha ramətoni narimnari me səməmə kamhərkwafə. Prən

nəha rauvehi mane asori səvəi nəmə asori me səvənhi, tī nəri nə mə nərmama kamhərəku in tī nīnīien narimnari me səməmə tuhəpkuvehe.¹⁷ Kimaha Pol iahamavən. Prən nəha rakurirə kimaha, maməkwein əpwəmwis, mamīni mə, “Nərmama me i kamho tukwini nari m Kumwesən Asori, mamhəni irapw tukumiaha i mə tihəfo in ruvehimīru kimiaha.”¹⁸ Ia nəpīn me rīpīk prən nəha ramo iamīnhi. Pol rīregi rīnəpou irə, ruvsini, mægkiari pen m nənīmwin ərəha mə, “Ia nəghī lesu Kristo iakani pehe tukw ik i mə tikier ia prən i.” Təkwətəkwuni a nənīmwin ərəha rier.

¹⁹Nəpīn nəmə asori me səvəi prən nəha hənəmətoni mə tuhəpwəh nuvehīien mwi mane ia prən nəha, həkwtəmhirī Pol mīne Saelas, mhəvi irau, mhəuvən tī nəmə asori me fwe ia kurkwai taon nəha.²⁰ Irəha həvi irapw irau ia nəmri iəmə asori mi səvəi Rom, mhəni pen tī iəmə asori mi nəha mə, “Iəmənmi irau iəmə Isrel mi. Kraurukwumen nərəhaien ia taon i səkitaha,²¹ rauni irapw narəien me nēpwin rīpkatukwatukw mhə tukutaha i nəkur Rom mə tsəuvehi uə tsarə irə, tī nəri nə mə kamhərui loa səkitaha.”

²²Nərmama me ia kwopun nəha irəha mwi həkəmter, mamhəni ərəha irau. Ro iamīnhi irə iəmə asori mi nəha səvəi Rom krouni pen tī naruagən me nēpwin mə tuhəuvehi raka tīnari səvənrau, mhousi irau.²³ Nənə housi pīk irau. Kurirə

^a16:15 Wok Me 16:33, 18:8   ^b16:16 Wok Me 19:24

^c16:17 Mak 1:24,34   ^d16:18 Mak 16:17

^e16:20 Mak 13:9, Wok Me 17:6, Mat 5:11

^f16:22 2Kor 11:25, Fil 1:30, 1Tes 2:2

irə həuvehi puvnimwə irau ia kalapus, mhəni pen tɨ iərmama sə ramətui tɨ kalapus mə, “Tikətui amasan tɨ iəmənmi.” ²⁴Nəpɨn iərmama sə ramətui tɨ kalapus rɨregi nəgkiariien nəha, ruvehi irau, mevən fwe ia rum riti fwe imwə ia nəkwai kalapus, muvehi pen nisunrau nei asori rəkure tərini.

Kumwesən ruvehi raka Pol mine Saelas ia kalapus

²⁵Ia kurkwai nəpɨn, Pol mine Saelas krouəfwaki, rouəni nɨpu me, rouəgnəgɨni Kumwesən. Nərmama me fwe ia kalapus kamhətərig ia nirau. ²⁶Təkwtəkwni a nɨmwɨmwien asori ruvehe. Kalapus rikiuki u pik. Təpinhə me pam həuvehe mhəkweg. Jen me pam səməme kamhəkwtəmhiri nərmama me həsas. ²⁷Ia nəpɨn nəha nɨmwɨmwien rikiu irə, iərmama sə ramətui tɨ kalapus rətui, mətə təpinhə me pam həkwag. Rerɨn rɨrhi mə nərmama me ia kalapus hənap. Ro pen reivi raka nau səvənhi mə trəpi əpune atukw a in. ²⁸Mətə Pol rəkwein asori, mini mə, “Tikəpwəh nousi əpune atukwien ik. Kimaha pam a i.”

²⁹Iərmama sə ramətui tɨ kalapus rəres laet me nepwɨn, maiu, mevən, mɨnimwi nukurhun mi ia nəmri Pol mine Saelas, mehekir mətəmɨmwɨn. ³⁰Kurirə irə rɨskəmter, miri raka irau mhərevən fwe iruə, məres pen irau i mə, “Iəmə asori mi, takaməkeikei məfo irə mə Kumwesən ruvehimɨru iou?”

³¹Mɨregi krouni mə, “Tikaməkeikei mɨni nɨpərhiennien

ia Iesu lərimənu, nənə Kumwesən ruvehimɨru ik mɨne nərmama me pam ia nəkwai nɨmwə səim.” ³²Nənə irau krouni irapw nəgkiariien səvəi lərimənu revən tukwe mɨne nərmama me pam fwe ia nəkwai nɨmwə səvənhi. ³³Ia nəpɨn nəha nəpɨn anan, mətə iərmama nəha ruvehi irau, maikuas ia təmwki nousiennien ia nɨpwrənrau. Kurirə irə in mɨne nərmama me ia nəkwai nɨmwə səvənhi ko paptəes ia nirəha. ³⁴Nəpɨn kino pam paptəes ia nirəha, iərmama nəha riri Pol mine Saelas, harutə pen ia nɨmwə səvənhi. In ruvei pen nəvegɨnien mɨnrau. In mine nərmama me pam ia nəkwai nɨmwə səvənhi rerɨnraha ragien pik, tɨ nəri nə mə təkwtəkwni nəha hənahatətə ia Kumwesən.

³⁵Nəpɨn nəha ruvəran iəmə asori mi səvəi Rom krouərhi polis me nepwɨn, rouni mə, “Pwəh iəmənmi nə krouier ia kalapus.” ³⁶Iərmama sə ramətui tɨ kalapus rəvisau pen nəgkiariien səvənrau m Pol, mɨni mə, “Iəmə asori mi səvəi Rom krouərhi nəgkiariien riti mə takəsəni kimirau irouier. Ro pen tirouier rauevən. Pwəh nəmərinuennien ramə tukumirau.”

³⁷Mətə Pol rɨni pen tɨ polis me i mə, “Nəfe nəha? Kimrau sitisin mi səvəi Rom. Iəmə asori mi səvəi Rom kroupkətə mhə nari riti iarouo rərəha. Mətə hənousi raka kimrau ia nəmri nərmama me, mhəuvehi puvnimwə kimrau ia kalapus. Mətə təkwtəkwni irau krouokeikei mə trouvehi raka kimrau iarouevən afafa. Rekəm! Pwəh irau əpa krouvehe, rouvehi raka kimrau.”

^g16:27 Wok Me 12:18-19 ^h16:30 Wok Me 2:37

ⁱ16:33 Wok Me 16:15 ^j16:37 Wok Me 22:25

³⁸Polis me naha hævæn mhæni pen ti iæmæ asori mi naha sævæi Rom næfe Pol rimæni. Næpin irau krouregi mæ Pol mine Saelas irau sitisin mi sævæi Rom, krouhekir.

³⁹^kIrau krouevæn rouni pen sore ti Pol mine Saelas. Kuriræ iræ krouiri irapw irau fwe ia kalapus, rouni pen ti nirau i mæ trouæpwæh taon sævænraha rauevæn. ⁴⁰Ro iamînhi iræ Pol mine Saelas krouier irapw ia kalapus, rouevæn fwe ia nimwæ sævæi Litia. Næpin krouætæ piævtaha me fwe ikin, krouævæhag minraha. Kuriræ iræ krouier.

Pol mine Saelas krouevæn fwe Tesalonaeka

17 ¹Ia næpin naha Pol mine Saelas krouæpi simwîn ia taon kæru naha Amfipolis mine Apolonia, rouevæn fwe taon naha Tesalonaeka. Ia kwopun naha nimwæfwaki riti sævæi nækur Isrel ramærer. ²Pol ruvnimwæ ræmwhen ramo ia næpin me. Ia Sapat kahar ramægkiari iræha minraha. In ramahatæn vas me ia Nækukuæ lkinan, mamæusiære pui pen nipwran, ³mamîni amasan ti niræha i minuæ Nækukuæ lkinan rani pærhien mæ Kristo tramækeikei miregi næmisæien ia nipwran, memhæ, maræ mætui mwi. Pol rîni mæ, "Iesu naha iakani pehe tukumiaha i in næ Kristo." ⁴ⁿNækur Isrel me nepwîn mine nipran asori me hæpik mine nækur Kris hæpik sæmæme kamhæfwaki m Kumwesæn iræha hæregi mæ nægkiariien naha ro nipærhienien. Nænæ hæuvehe mhækuriræ Pol mine Saelas.

⁵Mætæ nækur Isrel me nepwîn rerinraha ramrhi æræha irau. Hævæn fwe ia maket mhæiri nærmama nepwîn kænkapwænraha riskai. Iræha hæuvehe mhæpik, mhousæsimwîn iræha me, mamho nurigrigien asori ia taon naha. Hævæn mheitehi raka tæpinhæ ia nimwæ sævæi iærmama riti næghin næ Jeson, mamhætui Pol mine Saelas mæ tuhævi irapw irau ia næmri nærmama. ⁶^oNæpin hæpkætæ mhæ irau, hækwætæmhiri Jeson mine piævtaha me nepwîn mwi, mhævi irapw iræha, mhævæn mhærer ia næmri næmæ asori me sævæi taon naha. Iræha hækwein asori, mhæni mæ, "Iæmænmi naha Pol mine Saelas krauo pik næræhæien ia kwopun me, rouvæuvehe mwi ia taon i sækitaha. ⁷^pJeson i rimæuvehi irau krouevæn ia nimwæ sævænhi. Mætæ irau krouæruï loa me sævæi Kig Sisa, rauni mæ kig riti mwi naha ikin næghin næ Iesu." ⁸Næpin næmæ asori me mine nærmama me hæregi nægkiariien naha, niemaha ræpi iræha. ⁹Næmæ asori me hæni mæ Jeson mine in me nepwîn tuhamækeikei mhæuvei pen mane minraha. Nænæ næpin hæuvei pen pam mane, næmæ asori me hæfi raka ræginraha ia niræha.

Pol mine Saelas krouevæn fwe Perea

¹⁰Ia næpin naha ruvæpitæv, piævtaha me hærho pen Pol mine Saelas krouevæn fwe taon naha Perea. Næpin krouevæn rouapirapw fwe ikin, krouuvmimwæ ia nimwæfwaki sævæi nækur Isrel. ¹¹^qNækur Isrel fwe

^k16:39 Mat 8:34 ¹17:1 1Tes 1:1,2

^m17:3 Luk 24:26, Wok Me 3:18, 9:22 ⁿ17:4 Wok Me 13:50

^o17:6 Wok Me 16:20 ^p17:7 Luk 23:2, Jon 19:12 ^q17:11 Jon 5:39

Perea irəha hamasan mhəpi raka nəkur Isrel fwe Tesalonaeka, ti nəri nə mə rerinraha ragien ti niregiiien nəkariien səvəi Pol mine Saelas. Ia nəpin me kamhəvsini amasan Nəkukuə Ikinan mə tuhətoni mə nəkariien səvənrau ro niperhienien uə rekəm. ¹²Ro pen həpik ia nirəha həni niperhienien ia lesu. Nipran Kris me i irəha niprən asori me həpik həni niperhienien. Nəmə Kris mwi həpik.

¹³Mətə nəpin nəkur Isrel fwe Tesalonaeka həregi mə Pol revən mwi fwe Perea, mamini irapw nəkariien səvəi Kumwesən fwe ikin, həuvən mwi fwe Perea, mamhəriərhi nərmama me mə tuhəni ərəha Pol mine Saelas. ¹⁴Ro pen piəvtaha me ia Perea hərhi irapw akwauakw Pol ramevən fwe ia təsi. Mətə Saelas mine Timoti krauarə a fwe ia Perea. ¹⁵Nənə nərmama nepwin həkurirə Pol, mhəuvən irəha min meste nari fwe taon nəha Atens. Nəpin nəha hənəmrərig irə, Pol rini pen ti nirəha i mə, “Kimiaha tihəuvən mhəni pen ti Saelas mine Timoti mə trouvehe akwauakw rouətə iou.”

Pol fwe Atens

¹⁶Nəpin Pol rameitenhi ihi Saelas mine Timoti fwe Atens, rerin rəpou, ti nəri nə mə ramətə taon nəha rukuər ia nənimwi nari me səməme kaməfwaki pen minraha. ¹⁷Ro pen ia Sapat me in raumnimwə ia nimwəfwaki səvəi nəkur Isrel, maməgkiari m nəkur Isrel mine nəməfwaki me nepwin mwi, mamousari mə truvi irəha həuvehe ti lesu. Ia nəpin

me ramevən fwe kwopun kamo maket ikin, maməgkiari irəha nərmama ənəpen me, mamousari mə truvi mwi irəha. ¹⁸Nəpin riti Pol raməgkiari m nahatən me nepwin kani irəha mə Epikurien me mine Stoik me. Nəpin irəha həregi nəkariien səvənhi, kamhousari irəha min. Nepwin kamhəni mə, “Nəfe i iarməri i ramini?” Nepwin mwi kamhəni mə, “Rosi raməgkiari ia kumwesən me kitaha səreirei.” Irəha həni nəkariien nəha ti nəri nə mə Pol raməvisau irapw nəkariien amasan səvəi lesu, mamini mə in rinətui mwi ia nemhəien səvənhi. ¹⁹Irəha həiri Pol, mhəuvən ti nəmə asori me nəha kamhəkiri nəkariien kani nousəsəimwinien səvənraha mə Areopakus. Nəmə asori me nəha həni pen ti Pol i mə, “Kimaha iahokeikei mə tahəukurən nəfe nəha nəkariien vi ikamahatən. ²⁰Narimnari me nepwin ikamini kimaha iahəregi ropəiti. Ro pen iahokeikei mə tahəukurən nipwrai nəkariien me nəha səim.” ²¹Irəha həni nəkariien nəha ti nəri nə mə nəpin me nəmə Atens mine nərməpə səməme kamharə fwe ikin, hokeikei mə tuhaməkure a, mamhətərig ia nəkariien vi, mamhəgkiari ti nipwran.

²²Ia nəpin nəha Pol rərer ia nəmri nəmə asori me nəha kani nousəsəimwinien səvənraha mə Areopakus, mini mə, “Nəmə Atens, iakinətə raka mə kimiaha hiaməskai pik ti nəfwakien m kumwesən me səpəmsəpə. ²³Nəpin iakamavən ia taon i səkimiaha, maməspau ia nənimwi nari me səməme hiaməfwaki pen

minraha, iakətə mwi nifatə riti. Kimərai pen nægkiariien riti ia nikaren rani mə:

NĪFATƏ I SƏVƏI KUMWESƏN NƏHA IAHƏREIREI IN

Kumwesən nəha hiaməfwaki pen min mətə hiəreirei, təkwtəkwuni nəha takəvisau pehe m kimiaha i.

²⁴tKumwesən sə rino tiprənə i mine narimnari me pam irə, in ramərimənu ia neiai mine tiprənə, mīpkarə mhə ia nimwəfwaki me səməme nərmama ho ia rəginraha. ²⁵uNərmama me həpko tukwini pen mhə nari min ia rəginraha rəmwhen kamo ia iərmama sə raməres nari. Rekəm!

In əpa rauvei pen nimiruien mine neiahagien mine narimnari me pam m nərmama me. ²⁶Fwe ia nukune narəien, in rino iərmama kuatia a mə nərmama me pam tuhəuku pen irə, mhəuvən, mharə ia tənəmtənə me ia təkure tiprənə i.

In əpa rīməkupwən məmri mak səvəi tiprənə səvənraha, mīni mwi mə tuharə ikin meste tinesən. ²⁷vKumwesən rino iamīnhi irə mə irəha tuho rəmwhen iərmama nənimen rīfwə. Tuhamərapərap nari, nənə mhərapī in. Mətə pərhien, Kumwesən rīpkarə mhə isipwīn tukutaha. ²⁸Rəmwhen ia iərmama riti kupwən rīməni mə, 'In nukune nimiruien səkitaha, mine nukune navəniēn səkitaha, mine nukune narimnari me pam samo.'

Rəmwhen mwi ia nægkiariien i nərmama me nepwīn səkimiaha səməme kamhərai nīpu me həməni mə, 'Kitaha mwi nīpwnətīn me.'

²⁹wTrīni minuə nīpərhienien i kitaha i nīpwnətī Kumwesən me, ratukwatukw mə ko səni Kumwesən in rəmwhen ia nənīmwi nari sə reri iərmama ramrhi, nənə ro ia nukurəniēn səvənhi ia kol mine silva mine kəruətərei? Rekəm! ³⁰xFwe kupwən, nəpīn nərmama həreirei Kumwesən, Kumwesən ramətī karen. Mətə təkwtəkwuni, in ramīni pen tī nərmama ia kwopun me pam mə irəha tuhaməkeikei mhərərig ia noien ərəha me səvənraha.

³¹yIrəha tuhaməkeikei mho iamīnhi irə, tī nəri nə mə in rīnəmri raka nəpīn riti. Ia nəpīn nəha iərmama riti sə in rīnərpwi raka rəgin irə trəkiri ia natukwatukwien nərmama me pam ia tiprənə i tī noien me səvənraha. Kumwesən rīnahatən raka nərmama me pam sin nəha iərmama nəha, tī nəri nə mə rino rətui mwi ia nemhəien səvənhi."

³²Nəpīn nəmə Atens həregi nægkiariien nəha mə iərmama riti rətui mwi ia nemhəien, nepwīn haris irə. Mətə nepwīn həni pen tī Pol i mə, "Kīmaha iahokeikei mə tahəregi mwi nægkiariien səim." ³³Nənə Pol rəpwəh irəha mamevən. ³⁴Mətə nərman me nepwīn həkurirə i, mamhəni nīpərhienien ia lesu. Nərman me nəha riti nəghīn nə Taionusios. In iəmə asori riti sə raməkure irəha nəmə asori me ia nousəsīmwinien nəha kani mə Areopakus. Pran riti nəghīn nə Tamaris mine nərmama me nepwīn mwi həkurirə ia Pol, mamhəni nīpərhienien ia lesu.

^t17:24 1King 8:27, Wok Me 7:48 ^u17:25 Sam 50:12, Aes 42:5

^v17:27 Dut 32:8, Aes 55:6, Sam 145:18, Jer 23:23

^w17:29 Aes 40:18-20, Aes 44:10-17, Wok Me 19:26

^x17:30 Wok Me 14:16 ^y17:31 Sam 9:8, 96:13, Wok Me 10:42

Pol revən fwe Korin

18 Pol rægkiari pam fwe Atens, mier, mevən fwe taon naha Korin. ² Ia kwopun naha revən mətoni iəmə Isrel riti nəghin nə Akwila. Akwila rinətui fwe profens naha Pontas. Fwe kupwən, in mine pran səvənhi Prisila krauarə fwe ia tənə Itali ia taon naha Rom, mətə ti nəri nə mə Klotias, iəmə asori səvəi nəkur Rom, rini mə nəkur Isrel me pam tuhaməkeikei mhəier ia Rom, irau krouier, nənə rouvehe ia Korin. Irau krouarə nəpən ouihi a ia Korin, nənə Pol ruvehe mətə irau. ³ ^a Nənə ti nəri nə mə wok səvənhi sə rauvehi mane irə rəmwhen a mwi wok səvənrau, ramarə irəhar minrau, mamharo pəri wok. Irəhar haro nimwə tapolen me. ⁴ Nənə ia Sapat me pam fwe ia nəkwai nimwəfwaki səvəi nəkur Isrel, Pol ramægkiari pik, mamousari mə trivi nəkur Isrel mine nəkur Kris mə tuhəuvehe mhəni niperhienien ia Iesu.

⁵ ^b Saelas mine Timoti krouier ia Masetonia, roueiwau pehe ia Korin. Ia nəpən naha Pol rəpwəh noien nimwə tapolen me, maməvisau irapw a nægkiariien amasan ia nəpən me pam, mamini irapw ti nəkur Isrel mə Iesu in Kristo. ⁶ ^c Mətə irəha həni ərəha Pol, mhəpkini mhə niperhienien ia nægkiariien səvənhi. Nəpən ho iamini, Pol rounouini raka niməkwrur ia səvənhi karkahu, mini pen ti nirəha i mə, "Trini minuə Kumwesən rərpwin noien ərəha səkimiaha, ramarə ia kimiaha əpa. Iou iakiwən ia kimiaha. Təkwətək-

wuni naha mamevən takevən ti nərmama ripko mhə irəha nəkur Isrel."

⁷ Ro pen Pol rəpwəh irəha, mevən muvniwə ia nimwə səvəi iərmama riti nəghin nə Titias Jastas. Ripko mhə Titias in iəmə Isrel, mətə raməfwaki m Kumwesən. Nimwə səvənhi ipaka ti nimwəfwaki səvəi nəkur Isrel. ⁸ ^d Iəmə asori səvəi nimwəfwaki naha nəghin nə Krispas. In mine nərmama me pam ia nəkwai nimwə səvənhi həni niperhienien ia lərimənu. Nəkur Korin həpik kamhətərig ia nægkiariien səvəi Pol, mhəni niperhienien ia Iesu, nənə ko paptas ia nirəha.

⁹⁻¹⁰ ^e Ia nəpən riti ia nəpən, lərimənu rægkiari pen m Pol ia nəməkrəhaien riti, mini mə, "lakamarə tukw ik. Tikəpwəh nehekiriien, mətə tikaməmwur, mamini irapw nægkiariien səiou, məpwəh napwisien. lərmama riti riwən trouraha ik, ti nəri nə mə səiou me nərmama həpik ia taon i." ¹¹ Ro pen Pol rarə ia kwopun naha meste nuk kwatia məkwə sikis, mamahatən nərmama ia nægkiariien səvəi Kumwesən.

Pol rərer ia nəmri Kalio

¹² Nəpən Kalio ramərimənu ia tənə Akaea, nəkur Isrel housəsimwin irəha me, mhəkwətəmhiri Pol, mhəuvehi, mhəuvən fwe ia kwopun Kalio raməkiri nægkiariien ikin. ¹³ Irəha həni mə, "Iəmə i ramousari mə trui nərmama həuvehe mhəfwaki pen m Kumwesən ia noien riti sə raməru i loa səkimaha."

^z18:2 Rom 16:3   ^a18:3 Wok Me 20:34, 1Kor 4:12

^b18:5 Wok Me 17:14-15, Wok Me 9:22

^c18:6 Wok Me 13:46,51, Wok Me 20:26   ^d18:8 1Kor 1:14

^e18:9-10 1Kor 2:3, Jos 1:9, Aes 41:10, Jer 1:8, Jon 10:16

¹⁴ Mətə nəpɪn Pol rɪnaməkʷag mə trægkiari, Kalio rini pen tɪ nəkur Isrel i mə, “Kimiaha nəkur Isrel, trini mɪnuə iərmama riti ro nari riti rɪpkatukwatukw mhə, məruɪ loa səvəi nəkur Rom, takaməkeikei mamətəriɡ ia kimiaha. ¹⁵ Mətə tɪ nəri nə mə hiamousari tɪ nəɡkiariien me mine nahag me ia loa səkimiaha, ramarə a ia kimiaha. Ti-həmri amasan. Iakəpwəh nokeikeiien mə takəkiri narimnari me sə ro iamɪnha irə.” ¹⁶ Nənə Kalio rəkoui irapw irəha həier ia kwopun nəha in raməkiri nəɡkiariien ikin. ¹⁷ Nəpɪn həuvən fwe iruə, nərmama me fwe iruə həkwətəmhiri Sostenes, iəmə asori səvəi nimwəfwaki səvəi nəkur Isrel. Irəha hənamousi in ipaka tɪ kwopun nəha Kalio raməkiri nəɡkiariien ikin, mətə Kalio ro nəri auər a ia narimnari me nəha kamho.

Pol rɪrəriɡ pen fwe Antiok ia profens nəha Siria

¹⁸ ^g Pol rarə nəpɪn rɪpɪk fwe Korin irəha piəvtaha me, nənə rəpwəh irəha, meiwaiu pehe ia taon nəha Kegkria. Ia kwopun nəha in rərari nukwənen, mahatən pen mə natuakəmien riti səvənhi sə rɪməuvehi kwəsuahi tukwe ia nəmri Kumwesən rino sampam. Kurirə irə in rəputə ia nitətə riti irəhar Akwila mine Prisila, mharier, mharevən fwe Siria. ¹⁹⁻²¹ ^h Nəpɪn irəhar harapirapw fwe Efesas, Pol revən ia nəkwai nimwəfwaki səvəi nəkur Isrel, maməɡkiari mɪnraha, mamousari mə truvi irəha həuvehe tɪ Iesu. Irəha həres pen in mə tuharə kwopti irəha min, mətə Pol rɪp-

kəsəni mhə. Nəpɪn nəha rɪnaməpwəh irəha irə, rini pen tɪ nirəha i mə, “Mə ratukwatukw ia nətəriɡien səvəi Kumwesən, iou takrəriɡ pehe mwi tukumiaha.” Nənə rəputə ia nitətə riti mier fwe Efesas, məpwəh Akwila mine Prisila irau krouarə fwe ikin.

²² Pol rier fwe Efesas meiwaiu pehe ia taon nəha Sisaria, muvareɪ mutə pen fwe Jerusalem. Nəpɪn rɪnətə raka nakalasia me fwe ikin, reiwaiu pen fwe Antiok. ²³ Pol rarə nəpɪn nəpwɪn fwe ikin, nənə mier mevən ia kwopun me fwe ia profens mi nəha Kalesia mine Frijia, mamərpwi əknekin nərmama me səvəi Iesu.

Apolos fwe Efesas mine Korin

²⁴ Ia nəpɪn nəha iəmə Isrel riti ruvehe ia Efesas nəɡhɪn nə Apolos. Rɪnətui fwe taon riti kani mə Aleksantria. In iərmama riti səvəi nəɡkiariien, mukurən amasan nəfe Nəkukuə Ikinan rani. ²⁵ ⁱ Nərmama nəpwɪn hənahatən raka in ia Suatuk səvəi Iesu lərimənu. Ia nəpɪn me in rɪregi rəsənɪn tɪ nəvisaiien. Nənə nəpɪn ramahatən nərmama me, nəɡkiariien səvənhi ia nɪkaren səvəi Iesu ratukwatukw a, mətə in rukurən a paptəes nəha Jon rino fwe kupwən. ²⁶ ^j Nəpɪn Apolos ruvehe ia Efesas, rɪnaməvisau ia nəkwai nimwəfwaki səvəi nəkur Isrel məpwəh nehekiriien. Mətə nəpɪn Prisila mine Akwila krouregi nəɡkiariien səvənhi, krouiri in, rouevən fwe nimwə səvənrau. Nənə krouni pen amasan Suatuk səvəi Kumwesən tukwe mə in trukurən amasan mwi.

^f18:15 Wok Me 23:29, Wok Me 25:18-19, Jon 18:31

^g18:18 Wok Me 21:24 ^h18:19-21 Wok Me 17:17, Rom 1:10, 1Kor 4:19, Jem 4:15 ⁱ18:25 Rom 12:11, Wok Me 19:3 ^j18:26 Wok Me 19:8

²⁷^kKurirā ikin Apolos rokeikei mā trevān fwe profens Akaea. Ia nāpīn nāha piāvtaha me fwe Efesas hasitu irā, mhārai nākukuā riti, mhārhi pen i revān tī nārmama me sāvāi lesu fwe Akaea. Hāni pen tī nirāha i mā tuhāuvehi Apolos revān fwe rukwānu me sāvānraha. Nāpīn Apolos rapirapw fwe ikin, ramasitu asori ia nārmama sāmāme namasanien sāvāi Kumwesān rino irāha hāni nīpārhiēnien ia lesu. ²⁸^lApolos ramasitu asori ia nirāha, tī nāri nā mā ia nāmri nārmama me in ramousi tērini nāgkiariēn sāvāi nākur Isrel, mamahātān ia Nākukuā Ikinan mā lesu in Kristo.

Pol revān fwe Efesas

19^mNāpīn Apolos ramarā ihi ia Korin, Pol rukurau parei meiwaiu pehe ia Efesas, mātā nārmama me nepwīn sāvāi lesu fwe ikin. ²ⁿIn rāres pen irāha i mā, “Rāfo? Fwe kupwān, nāpīn hīāni nīpārhiēnien ia lesu, hīāuvehi Nānimwīn Ikinan uā rekām?”

Mīregi hāni mā, “Rekām. Kīmaha iahāpkegi raka mhā mā Nānimwīn Ikinan rarā.”

³Mīregi Pol rini mā, “Ro iamīnhi nāfe nāha paptāes kīmīaha hīāuvehi?”

Mīregi hāni mā, “Kīmaha iahāuvehi paptāes sāvāi Jon.”

⁴^oMīregi Pol rini mā, “Paptāes nāha Jon rino sāvāi nārmama sāmāme hāuvārāig ia noien ārāha me sāvānraha. Mātā Jon rini irapw mā nārmama me tuhāmākeikei mhāni nīpārhiēnien ia iārmama sā

trīpkukurirā i muvehe. Iārmama nāha Jon rāgkiari irā in nāha lesu.” ⁵Nārmama me nāha hāregi nāgkiariēn nāha, ko paptāes ia nirāha ia nāghi lesu lārimānu. ⁶^pNāpīn Pol rāmrutā rāgin mi ia nirāha, Nānimwīn Ikinan ruvehe ia nirāha, nānā kāmāhāgkiari ia nāgkiariēn me sāvāmsāvā, mānāmhāni irapw nāgkiariēn sāvāi raku pen tī Nānimwīn Ikinan. ⁷Nārmama me nāha rosi irāha pām twelef.

⁸Ia taon nāha Efesas, Pol rauvniwā ia nākwai nimwāfwaki sāvāi nākur Isrel. Ia mākwā kahar, ia Sapat me pām, rani irapw nāgkiariēn amasan fwe ikin, māpwāh nehekīriēn. In ramāvisau, mamousari mā trīvi irāha hāuvehe mhāni nīpārhiēnien ia nītātā sāvāi Kumwesān ramārimānu irā. ⁹^qMātā nārmama nepwīn kānpāwānraha rīskai. Hāpwāh nīnīēn nīpārhiēnien ia nāgkiariēn sāvānhi, māmhāni ārāha suatuk sāvāi lesu ia nāmri nārmama me fwe nākwai nimwāfwaki. Ro pen Pol rāpwāh irāha, muvehi nārmama me sāvāi lesu, māmhāuvān irāha min. Ia nāpīn me pām ramahātān nārmama me fwe ia nākwai skur riti kani mā Skur sāvāi Tiranās. ¹⁰^rPol ramahātān nārmama me iamīnhi irā meste nuk kāru. Ro pen nārmama me pām fwe profens Esia, nākur Isrel mīne nākur Kris, hāregi nāgkiariēn sāvāi lārimānu.

¹¹^sIa nāpīn me rīpīk Kumwesān rauvei pen nīskaiēn m Pol, nānā Pol ramo nīmātān me nepwīn ropāiti.

^k18:27 2Kor 3:1, Kol 4:10   ^l18:28 Wok Me 9:22   ^m19:1 1Kor 3:6

ⁿ19:2 Wok Me 2:38, 8:16   ^o19:4 Mat 3:11

^p19:6 Wok Me 8:17, Wok Me 10:44,46   ^q19:9 2Kor 6:14-18

^r19:10 2Tim 1:15   ^s19:11 Wok Me 14:3

¹²tNərmama me həpeki raka nīpəri tīnari me sə Pol rīrai raka nīseseien irə uə tīnari me sə rīnarkahu raka i, həuvehi, mhəuvən mhəmri pen ia nərmama səməme nemhəien rarə ia nīrəha. Nənə nemhəien me səvənraha haraka ia nīrəha. Nənīmwin ərəha me həier ia nīrəha.

Tīni Skeva me

¹³⁻¹⁴uNəmə Isrel me nepwin irəha pam sefen. Irəha nīpwnəti pris asori anan riti səvəi nəkur Isrel nəghin nə Skeva. Ia nəpīn me kamhəuvən ia kwopun me, mamhəkoui irapw nənīmwin ərəha me ia nərmama. Nəpīn riti hənuə tuhəkoui irapw irəha ia nəghi lesu lərimənu. Ro iamīnhi irə həuvən mhərer ia nəmri iərmama riti nənīmwin ərəha rarə irə, həni pen tī nənīmwin ərəha i mə, “Kīmaha iahəni pehe tukw ik i ia nəghi lesu, iəmə nəha Pol raməvisau i, tikier ia iərmama i.”

¹⁵vMətə nənīmwin ərəha rīni pen tī nīrəha i mə, “Iakukurən lesu, mukurən mwi Pol. Mətə kīmīaha nīsīməme i?” ¹⁶Nənə iəmə nəha nənīmwin ərəha ramarə irə rivə pen ia nīrəha. Nəgsen rasori məpi raka nəgsenraha pam. Ramousi irəha. Nənə irəha hap raka ia nīmwə nəha. Tīnari səvənraha ruvəiwən. Nīpwrənraha rəpəruəpəruə.

¹⁷wNəkur Isrel me pam mīne nəkur Kris me pam səməme kamharə ia Efesas həregi nəvisaiuen səvəi noien nəha. Nəpīn həregi, həhekīr asori. Nənə nərmama me həuvehi utə nəghi lesu lərimənu rutə

mwi. ¹⁸Nərmama səməme həni nīpərhiēnien ia lesu həpīk həuvehe mamhəni pui noien ərəha me səvənraha ia nəmri nərmama me. ¹⁹Nepwin ia nīrəha səməme hənamo nahak fwe kupwən həpeki nəkukuə me səvənraha səvəi nahak, mhəpeki mhəuvehe, mhəuvani ia nəmri nərmama me pam. Nənə nərmama me həvsini nəmri nəkukuə me nəha, mhətə mə rutə pīk. ²⁰xRo iamīnhi irə nəgkiariien səvəi lərimənu riskai pīk muviris mamevən.

Nurīgrīgien asori fwe Efesas

²¹yKurirə ia narimnari me nəha, Pol rerīn ramrhi mə trəpi sīmwin ia profens mi nəha Masetonia mīne Akaea, mevən fwe Jerusalem. In rīni mə, “Nəpīn takevən raka fwe Jerusalem, takaməkeikei mətōni mwi Rom.” ²²zIn rərhi pen Timoti mīne Erastas, iəmə mi sə krouasitu irə, krouevən fwe Masetonia. Mətə in rarə ouihī a mwi fwe ia Esia.

²³aIa nəpīn nəha krukwumen naruagəniēn riti fwe Efesas tī Suatuk səvəi lesu. ²⁴bIərmama riti nəghin nə Temetrius. In iərmama sə ramo narimnari me ia silva. Ia nəpīn me ramo nīmwə ouihī me ia silva, mauvnhi nīmwəfwaki səvəi kumwesən eikuə riti. In pran kani mə Atemis. Temetrius mīne nərmama me səməme kamhowok irəha min kamhəmri pen nəmri nari ia nīmwə ouihī me nəha, mamhəuvehi mane asori me irə. ²⁵Nəpīn riti Temetrius roeite nərmama me pam səməme

^t19:12 Wok Me 5:15   ^u19:13-14 Mak 9:38   ^v19:15 Mak 1:24,34

^w19:17 Wok Me 5:5,11   ^x19:20 Wok Me 12:24

^y19:21 Wok Me 23:11, Rom 1:13   ^z19:22 Rom 16:23, 2Tim 4:20

^a19:23 2Kor 1:8   ^b19:24 Wok Me 16:16

kamho narimnari me ia silva. In rini pen ti niraha i mæ, “Nærmæn, hiæuvæukuræn raka mæ kitaha samæuvehi mane asori ia wok i sækitaha. ²⁶cKimiaha hiæuværegi raka nægkiariien sævæi iæmæ naha Pol, mhænætæ raka narimnari me naha in ramo. Ripko mhæ ia taon æpa i Efesas, mætæ ipaka rukurau pam ia profens i Esia, in ravi nærmama me hæpik hæpwæh nætærigien sævænraha, mhækuriræ in. In rani mæ nænimwi kumwesæn me i nærmama kamho ia ræginraha ripko mhæ iraha kumwesæn pærhien me. ²⁷Kitaha tsamækeikei mhæsiari kamo Pol ro nærmama hæni æræha wok i sækitaha. Rukuræn noien mwi nærmama hætæ æræha nimwæfwaki sævæi kumwesæn asori sækitaha Atemis. Nænæ pæpim næpin riti rukuræn nuvehi rakaien næhag naha Atemis, mo ruvehe mo næri auær a i. Mætæ nærmama me pam ia Esia mine ia kwopun me pam ia tiprænæ i kamhæfwaki m præni i.”

²⁸Næpin nærmama me hæregi nægkiariien naha, niemaha ræpi pik iræha. Hæskæmter, mænæmhækwein asori, mæ, “Sægnægini Atemis, kumwesæn sævæi nækur Efesas.” ²⁹dNæræhaien naha raiu mevæn meste kwopun pam ia taon naha. Nærmama me haiu, mhæuvæn, mhækwætæmhiri Kaius mine Aristakas, iæmæ Masetonia mi naha kamharavæn pæri iræhar Pol. Hækwætæmhiri irau, mhævi irau, mhæuvæn fwe kwopun asori riti kamrai sun nægkiariien ikin. ³⁰Pol rokeikei mæ trevæn ia reri nærmama mægkiari, mætæ nærmama me sævæi lesu hæpkæseni mhæ. ³¹eNæmæ

asori me nepwin mwi sævæi Esia, sæmæme hæukuræn amasan Pol, hærho pen nægkiariien min, mamhase in mæ træpwæh nevænien fwe kwopun naha kamrai sun ikin.

³²Fwe nækwai kwopun naha kamrai sun ikin, nurigrigien asori. Nærmama kamhækwein æpwæmwis. Nepwin kamhæni nægkiariien riti, nepwin kamhæni æpæ. Iræha hæpik hæreirei mæ hænousæsimwin iræha me ti næfe. ³³la næpin naha nækur Isrel hæru i rapw iærmama riti næghin næ Aleksanta. Nærmama nepwin hætoni, hæni pen tukwe in mæ trægkiari. Næpin Aleksanta riskæmter ia næmri nærmama me pam, ruvehi utæ rægin, mokeikei mæ trini irapw nægkiariien sævæi nækur Isrel. ³⁴Mætæ næpin nærmama me hætæ sas Aleksanta mæ in iæmæ Isrel, iræha pam kamhækwein æpwæmwis, rerinraha kuatia a, mamhæni mæ, “Sægnægini Atemis, kumwesæn sævæi nækur Efesas. Sægnægini Atemis, kumwesæn sævæi nækur Efesas.” Iræha kamhækwein æpwæmwis iaminihi mhæuvehi aoa kæru.

³⁵Kuriræ iræ iæmæ asori riti sævæi Efesas riskæmter minise iræha. Næpin hæuvehe mhafafa, in rini mæ, “Næmæ Efesas, nærmama me pam hæukuræn mæ nimwæfwaki sævæi kumwesæn asori naha Atemis ramærer ia taon i sækitaha. Kitaha i nækur Efesas samætui amasan tukwe. Samætui amasan mwi ti kæpwier ikinan naha rimæukrutæ ia nimagouagou meiwaiu pehe. ³⁶lærmama riti riwæn ko ripkini mhæ mæ iakameikuæ. Ro iaminihi iræ kimiaha tihamækeikei

^c19:26 Wok Me 17:29, 2Tim 1:15

^d19:29 Wok Me 20:4, 27:2, Kol 4:10, Flm 24 ^e19:31 2Tim 1:15

mhafafa, mhəpwəh noien nari riti kurirə tihəmisə irə. ³⁷Kimiaha hiəməuvehi iəmənmi nəha, mhəuvehe ia kwopun i. Mətə irau kroupkakres mhə nari riti ia nimwəfwaki riti səkitaha, rouəpwəh nini ərəhaien Atemis, prən nəha in kumwəsən səkitaha. ³⁸Trini minuə Temetrius mine nərmama səməme kamhowok irəha min hənətə nəri ərəha riti iərmama riti rino, pwəh həuvən fwe nimwə me nəha kaməkiri nəgkiariien ikin. Nimwə me nəha kamhəkwag a. Nəmə asori me səməme kamhəkiri nəgkiariien irəha fwe ikin. ³⁹Mətə trini minuə hiokkei nari riti mwi, tihaməkeikei mheitenhi nəpın nəha nəmə asori me kamhousəsımwın irəha me irə. Ia nəpın nəha tihəmri amasan. ⁴⁰Kitaha tsaməsiari, kamo tukini mə samərui loa ipwet, mamhərükwumen nərəhaien asori. Nənə tsəfni ia nəmri nəmə asori me? Nəgkiariien səkitaha riwən tsəni mə səfo mamho nurigrigien asori i.” ⁴¹Nəpın iəmə asori nəha rini pam nəgkiariien nəha, rərhi pen nərmama me kamhəuvən.

Pol revən fwe profens mi nəha Masetonia mine Akaea

20 Nəpın nurigrigien asori nəha rineiwaiu, Pol rəkwein nərmama me səvəi lesu həuvehe rəvəhag minraha. Nəpın rəvəhag pam minraha, rəsəkir minraha, mier, mamevən fwe Masetonia. ²In ramevən ia kwopun me ia profens nəha, mamini nəgkiariien me rīpik, maməvəhag m nərmama me səvəi lesu fwe ikin. Kurirə irə in ruvehe ia profens nəha Akaea. ³Pol ruvehi məkwə kahar fwe ikin.

Nəpın rınaməpnəpenə mə trəputə ia nitətə riti, mevən fwe profens nəha Siria, in riregi mə nəkur Isrel hənərai sun mə tuhousi əpune in ia nəkwai nitətə nəha. Ro pen in rəpwəh, mīni mə in travən a məpi simwın ia profens nəha Masetonia ti nirərigien mevən fwe Siria. ^{4f}Nərmama nepwın mwi həkurirə in: Sopata, tini Piras iəmə Perea; mine Aristakas irau Sekantas, iəmə Tesalonaeka mi; mine Kaius iəmə Tepe, irau Timoti; mine iəmə Esia kəru nəha Tikikas mine Trofimas. ⁵Irəha nəha həkupwən mhəuvən mamheitenhi kimaha fwe Troas. ⁶Nəpın nəveginien asori nəha nəkur Isrel kamhani bred sə yis riwən irə rukurau, kimaha iahəputə ia nitətə riti mhəier ia Filipae. Nəpın krirum rukurau, nənə iahəuvən mheste irəha fwe Troas, mamharə fwe ikin mhəuvehi nəfwakien kuatia.

Pol ramo navəniən səvənhi sampam fwe Troas

^{7g}Ia Sapat riti, ia nəpın, kimaha iahousəsımwın kimaha me mə tahəkwsen bred. Pol ramahatən nərmama me. Ti nəri nə mə trakwakwi rəpwəh irəha, rəgkiari əpwəmwis meste kurkwai nəpın. ⁸Kimaha iahousəsımwın kimaha me ia nəkwai nimwə ia kwopun riti fwe irənhə. Ia kwopun nəha laet me rīpik rauək. ⁹Təmaruə riti nəha ikin. Nəghin nə lutikas. Raməkure utə ia rui winto. Nəpın Pol raməgkiari pīk mamevən, napriien ruvehi təmaruə nəha. Ravi kəviəmu, mīmwei irapw fwe ia stori kahar, meiwaiu mouini. Nərmama me heiwaiu mə tuhəuvehi utə,

mætə ruvamhə. ¹⁰hMætə Pol reiwaiu irapw, minimwi nukurhun mi ia nikaren, mərəui əmwesi, mini mə, “Tihəpwəh niregiiien rərəha, in ruvəmiru mwi.” ¹¹Kurirə ikin, nəpin Pol rutə mevən mwi fwe irənhə, rəkwsen bred, maməni pəri nari irəha minraha. In rəgkiari mwi meste rinamran, məpwəh irəha mamevən. ¹²Nənə irəha həiri tamaruə nəha lutikas, mamhəuvən fwe ia rukwənu. Rerindraha ragien mə in ruvəmiru mwi.

Irəha həier ia Troas mhəuvən fwe Maelitas

¹³Pol rokeikei mə travən a, muku-
rau parei, mevən fwe taon nəha
Asos. Ro iaminihi irə in rərhi pen
kimaha iahəputə ia nitətə, mhəkup-
wən irə, mhəuvən, mamheitenhi
in fwe ikin. ¹⁴Nəpin in rier pehe
tukumaha fwe Asos, rəputə ia nitətə
kimaha min, nənə iahəuvən fwe
taon nəha Mitulen. ¹⁵Kini rakwakwi
irə iahəier ia kwopun nəha, mhəu-
vehe, mhaiu iruə ia tənə əmw-
eris nəha Kios. Nəpin kuation ruku-
rau, iahəuvehe ia tənə əmwəris
nəha Samos. Nəpin kuation mwi
rukurau, iahəuvehe ia taon nəha
Maelitas. ¹⁶iKimaha iahaiu iaminihi
irə ti nəri nə mə Pol riməni mə
tahəukurau iruə mhəpwəh nuvarei-
ien fwe Efesas. Rəpwəh nokeikei-
ien mə trouraha nəpin səvənhi fwe
profens nəha Esia, ti nəri nə mə
in ramevən akwauakw mə trukup-
wən mapirapw fwe Jerusalem kurirə
nəpin asori nəha Pentekos.

Pol rəvəhag m elta me səvəi nəfwakiiien fwe Efesas

¹⁷jNəpin kimaha iahəuvarei fwe
Maelitas, Pol rərhi pen nəgkiari-
ien revən fwe Efesas, mərəs elta
me səvəi nəfwakiiien mə tuhəu-
vehe mhətə in. ¹⁸kIrəha həuvehe,
nənə Pol rini pen ti nirəha i mə,
“Kimiaha hiəuvəukurən raka mə
iakinəfarə irə kitaha m kimiaha fwe
iakiməuvehe ia Esia meste iakəp-
wəh kimiaha mamevən. ¹⁹lIakamo
wok səvəi lərimənu, mipkəfiəutə
mhə iou. Ia nəpin me nise nən-
imek ramaiu tukumiaha. Ia nəpin
me iakamregi ramərəha, ti nəri nə
mə nəkur Isrel hənuə tuhousi əpune
iou. ²⁰Kimiaha hiəukurən mə iap-
kərkwafə mhə ia nəgkiariien me
nəpwın sə tuhasitu ia kimiaha. Mətə
nəpin iakaməvisau uə iakamahatən
kimiaha ia nəmri nərmama me
uə ia nəkwai nimwə me səkimi-
aha, iakani irapw pam tukumiaha.
²¹Iakaməvisau pen pəri m nəkur Is-
rel mine nərmama ripko mhə irəha
nəkur Isrel mə irəha tuhaməkeikei
mhərərig ia noien ərəha me səvən-
raha, mhəuvehe ti Kumwesən, nənə
mhahatətə ia lesu Kristo lərimənu
səkitaha.

²²mNənə hətə ro. Təkwətəkwuni
nəha iakamevən fwe Jerusalem,
ti nəri nə mə Nənimwın Ikinan
raməkeikei miou. Iou iakreirei nəfe
treste iou ia kwopun nəha. ²³nMətə
in a i iakukurən. Ia taon me pam
sə iakamevən ikin, Nənimwın Ikinan
ramahatən amasan iou, mamini
mə tukousi iou, kuvehi puvnimwə

^h20:10 1King 17:21   ⁱ20:16 2Tim 1:15   ^j20:17 Wok Me 18:21

^k20:18 Wok Me 18:19, 19:10   ^l20:19 Wok Me 20:3

^m20:22 Wok Me 19:21   ⁿ20:23 Wok Me 9:16, Wok Me 21:4,11

iou ia kalapus. ²⁴°Mətə iou iakə-toni mə nimiruien səiou ro nəri auər a tukw iou. Iapkətərig pik mhə i. Iakokeikei a mə takeste nusvenhi suatuk səiou, mo sampam ia wok nəha lesu lərimənu ruvei pehe miou. In rini mə takaməkeikei mini irapw ti nərmama nəgkiariien i sə raməvisau namasanien səvəi Kumwesən.

²⁵°Nənə hətə ro. Təkwətəkwuni nəha iakukurən mə kimiaha pam i səməme iakuvəukurə raka ia nīmwrhenimiaha, məvisau nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə m kimiaha, tihəpkətə mhə mwi nənimek ia nəpən riti. ²⁶°P°Ro pen ia nəpən i ipwet iakani irapw tukumi-aha i mə trini minuə Kumwesən rərpwin noien ərəha me səkimiaha, ramarə ia kimiaha. Iou iakiwən ia kimiaha, ²⁷°ti nəri nə mə iapkərkwafə mhə nari riti tukumi-aha. Iakuvəni irapw pam narimnari me Kumwesən rokeikei. ²⁸°qKimiaha tihaməkeikei mhətə amasan kimiaha me, mamhətə amasan mwi sip-sip me pam səməme Nənimwin Ikinan rinəmri pehe ia rəgimiaha. Tihaməkeikei mhəiri amasan nakalasia me səvəi Kumwesən, ti nəri nə mə in rinərəku raka irəha ia niten. ²⁹°rIakuvəukurən raka mə nəpən takaraka ia kimiaha, nərmama me nepwin həmwhen ia kuri əprmin me tuhəuvehe ia rerimiaha, mhəripwi kimiaha nərmama me səvəi lesu, rəmwhen mə kimiaha sipsip me. ³⁰°sNənə kimiaha

i nərmama nepwin tuhəskəmter, mheikuə mə tuhəvi raka nərmama me səvəi lesu, həuvən mhəkuriə ia nirəha. ³¹°tRo iamini irə, kimiaha tihaməkeikei mhəsiari. Rerimiaha tramrhi mə nuk kahar iakəpwəh napwisien, mətə ia nəpən mine ia ran iakamahatən kimiaha kuatia kuatia. Nise nənimek ramaiu tukumiaha.

³²°uTəkwətəkwuni nəha iakaməmri pen kimiaha ia rəgi Kumwesən. Rerimiaha traməkeikei mamrhi nəgkiariien sə raməvisau namasanien səvənhi. Nəgkiariien nəha riskai, mukurən nərpwi əknekinien kimiaha, muvei pehe narimnari amasan me səməme Kumwesən riməni mə truvei pen m nərmama me səvənhi. ³³°vRerik ripkakes mhə mane uə tinari səvəi iərmama riti. ³⁴°wKimiaha hiəuvəukurən raka mə iou iakinowok ia rəgik mə takuvehi narimnari me səvəi narəien səiou mine səvəi iou me nepwin. ³⁵°xIa noien me pam səiou, iakamahatən kimiaha mə kitaha tsaməkeikei mhəmwur iamini irə, mamhasitu ia nərmama həpkiskai mhə. Reritaha traməkeikei mamrhi nəgkiariien i səvəi lesu lərimənu. In riməni mə, 'Nəriariien nari ramasan pik məpi raka nuvehien a nari.'

³⁶°yNəpən Pol rəgkiari pam, rinimwi nukurhun mi, məfwaki irəha minraha. ³⁷°Irəha pam hasək, mhəkwtəmhiri Pol, mhakei min. ³⁸°zReriraha rəpou pik

°20:24 Wok Me 21:13, 2Tim 4:7   P20:26 Wok Me 18:6

q20:28 1Tim 4:16, 1Tes 5:2-4   r20:29 Mat 7:15, Jon 10:12

s20:30 1Jon 2:19   t20:31 Mak 13:37, Wok Me 19:8,10, 1Tes 2:11

u20:32 Wok Me 26:18   v20:33 1Saml 12:3, 1Kor 9:11-12

w20:34 Wok Me 18:3, 1Tes 2:9   x20:35 Mat 10:8

y20:36 Wok Me 21:5   z20:38 Wok Me 20:25

tī nægkiariien nəha rīmāni mə tuhəpkətoni mhə mwi nənimen. Nənə havən pəri irəha min, mhəuvən ramevən ia nitətə.

Pol revən fwe Jerusalem

21 Kimaha iahəsəkīr raka minraha, mhəputə ia nitətə, mhəier, nənə mhəuvən atukwatukw ia tənə əmweris nəha Kos. Kīni rakwakwi irə, iahəuvən ia tənə əmweris nəha Roj. Nənə iahəier ia kwopun nəha, mhəuvən ia taon nəha Patara. ²Ia kwopun nəha iahətoni nitətə riti rīnamevən fwe tənə Fonisia. Nənə iahəputə irə, mhəier, ³mhəuvən mheste iahəti pen mhətoni tənə əmweris nəha Saepiras. Nənə iahəukurau ia nīkaren saot, mhəuvən fwe profens nəha Siria, nənə mheiwaiu pehe ia taon nəha Taea. Nitətə səkimaha rərer ia kwopun nəha, tī nəri nə mə tukpeki parei kago səvənhi fwe ikīn. ⁴^aKimaha iahəuvarei, mhəuvən mamhətui nərmana me səvəi Iesu. Mhətoni irəha, nənə Nənīmwin Ikinan ro irəha hətoni nəfe tuko ia Pol fwe Jerusalem. Ro pen irəha hənī pen tī Pol i mə trəpwəh nevənien. Iaharə fwe Taea kimaha minraha meste nəfwakīien kuatia. ⁵Nəpīn səkimaha sampam tahəier irə iahəuvehi suatuk səkimaha mamhəuvən, nərman me pam irəha nīpran me səvənraha mīne nəkwərhakwərha me səvənraha havən kimaha minraha. Iahəier ia taon, mhəuvən fwe nīpəkīr. Nənə ia kwopun nəha, iahənīmwi

nukurhumaha mhəfwaki. ⁶^bNəpīn iahəsəkīr raka m kimaha me, iahəputə ia nitətə, mhəier. Nənə irəha hərərig mhəuvən fwe imwənraha.

⁷Nitətə səkimaha rier ia Taea, maiu, muvehe ia taon nəha Toleme. Nənə iahəuvarei, mhəuvən mhətoni piəvtaha me fwe ikīn, mharə kimaha minraha nəpīn pekīn. ⁸^cKīni rakwakwi irə, iahəputə mwi ia nitətə, mhəier, mhəuvehe ia taon nəha Sisaria. Iahəuvarei, mhəuvn-imwə ia nimwə səvəi Filip, iərmama riti sə raməvisau irapw nægkiariien amasan. In riti ia nərman me nəha irəha pam sefen. Fwe kupwən aposol me hənərpwi rəginraha ia nīrəha mə tuhasitu ia nīrəha.** Iaharə kimaha min. ⁹^dSəvənhi prən ouihī me kefə. Həpkəsi pen mhə ihī iərman. Ia nəpīn me kamhənī irapw nægkiariien sə raku pen tī Nənīmwin Ikinan.

¹⁰^eKimaha iaharə mheste nəpīn kahar uə kefə ia kwopun nəha, profet riti nəghin nə Akapus ruku pen fwe Jutia meiwaiu pehe ¹¹^fmətə kimaha. Nənə in ruvehi kətoti səvəi Pol, mərihi atukw a rəgin mi mīne nīsun mi irə, nənə mīni mə, “Nənīmwin Ikinan rani mə, ‘Nəkur Isrel fwe Jerusalem tuhərihi iamīnhi iərmama sə səvənhi i kətoti, nənə mhəuvehi pen in ia rəgi nərmana rīpko mhə irəha nəkur Isrel.’”

¹²^gNəpīn iahəregi nægkiariien nəha, kimaha mīne nərmana ia kwopun nəha iahasək, mamhəres

****21:8** Wok Me 6:5

^a**21:4** Wok Me 20:23   ^b**21:6** Wok Me 20:36

^c**21:8** Wok Me 6:5, 8:40   ^d**21:9** Wok Me 2:17

^e**21:10** Wok Me 11:28   ^f**21:11** Jon 21:18, Wok Me 20:23, 21:33

^g**21:12** Mat 16:22

Pol mə trəpwəh nutə penien fwe Jerusalem. ¹³hMətə Pol rini mə, “Rəfo hiamasək iaminihi irə, mamho reri ramərkwəpir? Iakinəpnəpenə raka mə tukərihi iou iaminihi. Mətə rıpkə mhə in əpa nəha. Trini minuə kousi əpune iou fwe Jerusalem ti nəghi lesu lərimənu səkitaha, iakinəpnəpenə raka.” ¹⁴Nənə nəpin iahətə mə ko iahəpkinise mhə in, iahəpwəh, nənə mhəni mə, “Pwəh tuko rəmwhen lərimənu rokeikei.”

¹⁵Kimaha iaharə rəpwəmwis kwopti ia kwopun nəha. Nənə kurirə irə iahəpnəpenə narimnari me səkimaha, nənə mhəier mhəutə pen fwe Jerusalem. ¹⁶Nərmama nepwin səvəi lesu fwe Sisaria həuvən kimaha minraha, mhəiri pen kimaha iahəuvən fwe nimwə səvəi Minason. In iəmə Saepras riti. Rıməuvehe mo in iərmama riti səvəi lesu fwe tui. Kimaha iahapri fwe nəkwai nimwə səvənhi.

¹⁷Nəpin kimaha iahəuvehe ia Jerusalem, piəvtaha me hətə kimaha. Rerınraha ragien. ¹⁸Kini rakwakwi irə, Pol ruvnimwə kimaha min mevən mətə Jemes. Elta me səvəi nəfwakiiien irəha mwi fwe ikin. ¹⁹jPol rini ramasan ti nirəha i, marə mini mwi narimnari me kuatia kuatia sə Kumwesən rino ia nəpin nəha Pol rınamowok fwe kwopun me səvəi nərmama rıpkə mhə irəha nəkur Isrel.

²⁰kNəpin irəha həregi, həgnəgini Kumwesən, nənə mhəni pen ti Pol i mə, “Piəvmaha, ikinətə raka mə nəkur Isrel me taosen m taosen həuvəni raka nıpərhienien ia lesu.

Nənə irəha pam həskai ti Loa səvəi Moses. ²¹lIrəha həuvəregi raka nərmama kamhəni ik mə ikamevən ia kwopun me səvəi nərmama rıpkə mhə irəha nəkur Isrel, mamahatən nəkur Isrel me pam ia kwopun me nəha mə tuhəpwəh Loa səvəi Moses. Irəha həregi mə ikamini pen ti nirəha i mə tuhəpwəh nuvehien ninhum m nəkwərhakwərha me səvənraha uə nesi penien narəien səkitaha nəkur Isrel. ²²Irəha tuhəregi mə ikuvəuvehe raka ia kwopun i. Ro iaminihi irə, kitaha tsəfo irəha?

²³Tiko nəri kimaha tahəni pehe tukw ik i. Nərman kefə ia kwopun i. Fwe kupwən həuvehi kwəsuaahi ia nəmri Kumwesən mamhatuakəm tukwe. ²⁴mTikuvehi nəmə me i, mo nəfe Loa səvəi Moses rani ti noien kimiaha minraha hiəmher ia nəmri Kumwesən, muvehi tukwini nəmri narimnari me səvənraha, mo pam, nənə irəha tuhərai nukwənenraha rahatən pen mə natuakəmien səvənraha həno pam. Ia noien nəha nərmama me tuhətoni mhəukurən mə nəgkiariien me nəha kamini ia niram ro neikuəien i. Ikamesi pen ihi Loa səvəi Moses. ²⁵nMətə nərmama me nəha kamhəni nıpərhienien ia lesu, səməme rıpkə mhə irəha nəkur Isrel, kimaha iahənərhi pen raka nəkukuə riti minraha, mhəni pen nəkwamaha ti nirəha i. Iahəni mə irəha tuhəpwəh naniien nəveginiien sə kiməuvei pen m nənimwi nari me səməme kaməfwaki pen minraha. Tuhəpwəh naniien netə. Tuhəpwəh naniien nərimiru riti sə kətiri nıpətəkinuan

^h21:13 Wok Me 20:24   ⁱ21:18 Wok Me 15:2,13, Kal 1:19   ^j21:19 Wok Me 15:12   ^k21:20 Wok Me 15:1,5   ^l21:21 Wok Me 16:3, Kal 2:3
^m21:24 Nam 6:1-20, Wok Me 18:18   ⁿ21:25 Wok Me 15:29

remhə, mətə netə raməmak ihi ia nusan. Nərman me tuhəpwəh niri ərnəpenien nīpran. Nīpran me tuhəpwəh nesi pen ərnəpenien nərman.”

²⁶°Kini rakwakwi irə, Pol ruvehi nərman me nəha kefə, mevən, mīnamo nəfe Loa səvəi Moses rani ti noien irəha mīnraha həmhər ia nəmri Kumwesən. In ruvniwə ia niwə səvəi Kumwesən, mīni sas pen ti pris me mə nəpīn sefen trukurau, nənə in mīne nərman me nəha kefə tuhəmhər. Ia nəpīn nəha nərman me nəha kefə tuhəuvei pen nərīmīru me səvənraha kuatia kuatia mə tukousi əpune kuvei pen m Kumwesən.

Nərmama me həkwətəmhirī Pol

²⁷°Ipaka nəpīn me nəha sefen həukurau pam. Nənə nəkur Isrel me nepwīn səməme həuku pen fwe ia Esia hətoni Pol ia niwə səvəi Kumwesən. Nənə nəpīn hətoni, həkwətəmhirī in, mamhərhiərhi nərmana me, ²⁸°mamhəkwein əpwəmwis mə, “Nəmə Isrel, hasitu! İəmə i in i ramahatən nərmana ia kwopun me, mamīni ərəha kitaha nəkur Isrel, mamīni ərəha mwī loa səkitaha mīne kwopun i. Təkwətəkwuni nəha riri nəkur Kris me nepwīn həuvniwə pehe i ia nəkwai niwə səvəi Kumwesən. Ia noien nəha in ramo kwopun ikinan i ruvehe məmkemik ia nəmri Kumwesən.” ²⁹°(İrəha həni nəgkiariien nəha ti nəri nə mə fwe kupwən hətoni İəmə Efesas nəha Trofimas ramavən irau Pol fwe ia taon. Rerīnraha rīrhi mə

Pol riri in muvniwə pehe ia nəkwai niwə səvəi Kumwesən.)

³⁰°Nəgkiariien nəha ro nəkur Jerusalem hərə, mhaiu mhəuvehe. İrəha həkwətəmhirī Pol, mhəvi, mhəier irapw ia niwə səvəi Kumwesən. Təkwətəkwuni a pris me hərəpīnhə. ³¹°Nərmama me nəha kamhousi Pol mə tuhousi əpune. Ia nəpīn nəha nəgkiariien rutə mevən ti İaruagən səvəi Rom sə in rasori ia naruagən me irəha taosen. In rīregi mə nərmana me pam ia Jerusalem kamho nurīgrīgien asori. ³²°Təkwətəkwuni a riri naruagən me nepwīn səvənhi mīne nəmə asori me səvənraha haiu mheiwaiu ti nərmana me. Nəpīn nərmana me hətoni İəmə asori nəha mīne naruagən me səvənhi, irəha həpwəh nousiien Pol.

³³°İəmə asori səvəi naruagən me revən ti Pol, mīni pen ti naruagən me səvənhi mə tuhəkwətəmhirī in, mhərihi ia jen kəru. Nənə in rəres pen nərmana me i mə, “Nəfe i İərmama? Rino nəfe?” ³⁴°Nərmama ia nəkuər nəha nepwīn kamhəni nəgkiariien riti, nepwīn kamhəni səpə. Mətə rəknekīn ti İəmə asori səvəi naruagən me ko rīpkrēgi atukwatukw mhə nari riti ti nəri nə mə nurīgrīgien rasori. Ro İamīnhi irə in rīni pen ti naruagən me səvənhi mə tuhəuvehi Pol, mhəuvehi, mhəuvniwə ia niwə səvəi naruagən me. ³⁵°Nəpīn Pol reste kwopun nəha kavən kautə İkīn, naruagən me həvrani in mamhəutə. İrəha ho İamīnha irə, ti nəri nə mə nərmana me niemaha raməpi pik irəha. ³⁶°Kamhəkurirə ia Pol

°21:26 1Kor 9:20   °21:27 2Tim 1:5

°21:28 Esik 44:7, Wok Me 6:13   °21:29 Wok Me 20:4, 2Tim 4:20

°21:33 Wok Me 20:23   °21:36 Luk 23:18, Wok Me 22:22

mine naruagən me, mamhəkwein əpwəmwis mə, “Housi əpune iəmə nəha.”

³⁷ Ipaka naruagən me həuvehi Pol mhəuvnimwə ia nimwə səvənraha, nəhə Pol rini pen ti iəmə asori səvəi naruagən me i mə, “Ko iakəgkiari ro mik?”

Miregi iəmə asori səvəi naruagən me rini mə, “Kwa ikukurən nəgkiariien səvəi nəkur Kris. ³⁸ ^uRosi ik iəmə ljiip nəha fwe kupwən ikrukwomen naruagənien riti kimi-aha nəkur Rom, miri nərman me səməme kamhousi əpune iərmama, irəha pam fo-taosen, hiəuvən fwe kwopun akwesakwes ikin?”

³⁹ Miregi Pol rini mə, “Rekəm. Iou iəmə Isrel. Iakinətui fwe profens nəha Silisia ia taon nəha Tasas. Iou sitisen riti səvəi taon asori nəha. Iakase ik mə ko ikəsəni ro iou iakəgkiari m nərmama me nəha.”

⁴⁰ Iəmə asori səvəi naruagən me rəsəni Pol. Nəhə Pol rərer nəha kavən kautə ikin, muvehi utə rəgin, miripwi tete nərmama me. Nəpin irəha həuvehe mhafafa, rəgkiari minraha ia nəgkiariien Hipru, mini mə,

Pol rini irapw nəgkiariien səvənhi ti nəkur Isrel

22 “Tata me mine piak me, hətərig ro iou, pwəh iakini irapw nəgkiariien səiou tukumiaha i.” ² Nəpin irəha həregi Pol raməgkiari minraha ia Hipru, nəgkiariien ihi səvənraha, həuvehe mhafafa mwi.

Nəhə in rīnamini mə, ³ ^v“Iou iəmə Isrel. Iakinətui fwe Silisia, ia taon

nəha Tasas, mətə iakiməpwinari ia taon i Jerusalem mo skur ia skur səvəi ia hatən nəha Kamaliel. In rīnahatən iou ia loa səvəi kaha kupwən me səkitaha mə takesi pen atukwatukw. Ia nəpin nəha iakiskai mə tako narimnari me səməme Kumwesən rokeikei rəmwhen ia kimiaha i ipwet mine. ⁴ ^wFwe kupwən, iakamometə nərmama me nəha səməme kamhesi pen Suatuk səvəi Iesu. Iakaməkwətəmhiri irəha, nəri auər a mə nərman uə nīpran, mauvehi puvnimwə irəha ia kalapus mə tukousi əpune irəha. ⁵ Pris asori anan mine nəmə asori me səkitaha nəkur Isrel tuhəni mə iakani pərhien. Nəpin riti iakiməuvehi nəkukuə me səvənraha həmərai m piəvtaha me fwe Tamaskes. Iakier, mamevən ia kwopun nəha mə takəkwətəmhiri nərmama me səvəi Iesu, mərihi irəha ia jen, miri irəha mirərig, muvehe mwi ia Jerusalem mə tukousi irəha.

⁶ Ia nəpin nəha iakinəuvehe ipaka ti Tamaskes, ipaka kurkwai nəpin ia ran, təkwtəkwuni a nukuraanien asori ruku pen ia nimagouagou, məhiəpwin iou. ⁷ Iakimwei irapw ia tiprənə, miregi reri iərmama riti rini pehe tukw iou i mə, ‘Sol, Sol, rəfo ikamometə iou?’

⁸ Miregi iakini mə, ‘Iəmə asori, ik sin i?’

Miregi rini pehe tukw iou i mə, ‘Iou Iesu, iəmə Nasaret sə ikamometə.’ ⁹ Nərmama kimaha minraha hətoni nukuraanien nəha, mətə həpkregi amasan mhə nəfe nəha reri iərmama nəha rani pehe tukw iou i.

^u**21:38** Wok Me 5:36-37   ^v**22:3** Wok Me 5:34, Rom 10:2

^w**22:4** Wok Me 8:3, 22:19

¹⁰Nənə iakəres pen in i mə, 'lərimənu, takəfo nəha təkwətəkwuni?'

Miregi lərimənu rini pehe tukw iou i mə, 'Tikərer, mevən fwe Tamaskes. lərmama riti fwe ikin trini pehe tukw ik i narimnari me pam i Kumwesən ruvərfi raka mə tiko.' ¹¹Ia nəpin nəha ko iapkətə mhə nari, ti nəri nə mə nukuraanien sə raməhiəp-win iou raməhiapw pik. Ro pen nərmama kimaha minraha həuvehi rəgik, mhəiri iou, mhəuvən fwe Tamaskes.

¹²Ia kwopun nəha iərmama riti nəghin nə Ananaeas. In iəməfwaki riti ramsiai Loa səkitaha. Nəkur Isrel me pam səməme kamharə fwe Tamaskes kamhəni amasan in. ¹³In ruvehe mərəer ipaka tukw iou, mini pehe tukw iou i mə, 'Sol, piak, tiko mətə nari.' Təkwətəkwuni a mwi irə, iakətə nari, mətə pen mətəni in.

¹⁴Nənə in rini mə, 'Kumwesən i səvəi kaha kupwən me səkitaha rinərpwi raka rəgin ia niram, mini mə tikaməkeikei mukurən narimnari me sə in rokeikei, mətəni ləmə Atukwatukw nəha səvənhi, nənə miregi rerin atukwatukw rəgkiari. ¹⁵Ro iamini irə, ik tikuvehe mo iərmama riti səvənhi. Tikaməkeikei məvisau irapw m nərmama me pam narimnari me sə ikinətəni miregi. ¹⁶ᵀTəkwətəkwuni nəha, ikameitenhi nəfe? Əskəmter, mo paptas. Tikəfwaki m lesu, pwəh in raikwas raka nərəhaien me səim.'

¹⁷Nəpin iakrərig muvehe mwi ia Jerusalem, iakevən maməfwaki ia nimwə səvəi Kumwesən. Nənə iakə-

toni vison riti. ¹⁸ᵛIa vison nəha iakətə lərimənu raməgkiari pehe miou mə, 'Tikap akwauakw, mier ia Jerusalem. Nərmama me i tuhəp-kregi mhə nəgkiariien səim nəpin ikəvisau irapw iou minraha.'

¹⁹ᶻMiregi iakini mə, 'lərimənu, irəha həukurən amasan iou mə fwe kupwən iakamevən fwe nəkwai nimwəfwaki me pam səvəi nəkur Isrel, maməkwtəmhiri nərmama səməme kamhəni nipərthienien ia niram. lakamousi irəha, mauvehi puvnimwə irəha ia kalapus. ²⁰ᵃStifen, iərmama sə raməvisau irapw ik, nəpin niten rinaiu irə, iou mwi iakamərer ia kwopun nəha, mamətui ti karkahu me səvəi nərmama səməme kamhəkwi əpune in. Rerik ragien a ti nəfe nəha kamho.'

²¹ᵇMətə lərimənu rini pehe tukw iou i mə, 'Tiko mier. Takərhi pen ik ikevən ti nərmama ripko mhə irəha nəkur Isrel.'"

²²ᶜNərmama me kamhətərig amasan ia Pol, mətə nəpin həregi nəgkiariien nəha, həgkiari asori, mhəni mə, "Həuvehi raka iəmə nə, mhousi əpune! Tihəpwəh nəpwəhien in rimiru!"

²³Irəha kamhəkwein əpwəmwis, mamhərarki əpnəpen tinari me səvənraha mamhərarki utə niməkwrur. ²⁴Ro iamini irə iəmə asori səvəi naruagən me rini pen ti naruagən me səvənhi mə tuhəuvehi Pol, mhəuvehi mhəuvnimwə ia nimwə səvəi naruagən me. In rini mə tuhaməkeikei mhərisi in pwəh rini irapw mə rəfo nərmama me

ᵀ**22:16** Wok Me 2:21 ᵛ**22:18** Wok Me 9:29-30

ᶻ**22:19** Wok Me 8:3, 26:9-11 ᵃ**22:20** Wok Me 8:1

ᵇ**22:21** Wok Me 9:15, 13:2 ᶜ**22:22** Wok Me 21:36

kamhækwein æpwæmwis pen iræ iamihni iræ. ²⁵dNaruagæn me hærihi tæriini Pol mæ tuhærisi. Iaruagæn riti sæ ramærer ipaka in rasori ia naruagæn me iræha hantret. Pol rini pen tukwe in mæ, “Noien i hiamo ratukwatukw ia loa sævæi nækur Rom uæ rekæm? Hiænua tihærisi sitisin riti sævæi Rom, mætæ kipkætæ raka mhæ nari riti ræraha rino.”

²⁶Næpin iaruagæn næha riregi nægkiariien næha, revæn ti iæmæ asori sævænhi, mini pen tukwe in mæ, “Næfe næha ikamo? Iæmæ næha in sitisin riti sævæi Rom.”

²⁷Ro pen iæmæ asori sævæi naruagæn me revæn ipaka ti Pol, mini pen tukwe in mæ, “Ni amasan ro tukw iou i mæ pærhien ik sitisin riti sævæi Rom?”

Miregi Pol rini mæ, “Ouæh.”

²⁸Miregi iæmæ asori sævæi naruagæn me rini mæ, “Ræfo? Iou iakinæræku mane asori mæ takuvehe mo iou sitisin sævæi Rom.”

Miregi Pol rini mæ, “Mætæ næpin iakinætui iræ iou sitisin sævæi Rom.”

²⁹eIa næpin a mwi næ naruagæn me sæmæme hænærer ipaka mæ tuhærisi Pol, iræha hæhekir, mharaka iræ. Nænæ iæmæ asori sævænraha, in mwi rehekir, ti næri næ mæ rætæ mæ Pol in sitisin riti sævæi Rom, mætæ rinærihi tæriini in ia jen.

Pol rærer ia næmri næmæ asori me sævæi nækur Isrel

³⁰Mætæ iæmæ asori sævæi naruagæn me rokeikei mæ triregi atukwatukw nægkiariien næha mæ nækur Isrel kamhæni æraha Pol ti næfe. Kini rakwakwi iræ rærihi pen nægkiari-

ien revæn ti pris asori me mine næmæ asori me sævæi nækur Isrel mæ tuhamækeikei mhousæsimwin iræha me. Kuriræ iræ rini pen ti naruagæn me sævænhi mæ tuhæfi raka ræginraha ia Pol. Nænæ ruvehi Pol, mevæn, rærer ia næmri næmæ asori me sævæi nækur Isrel.

23 ^fIa næpin næha Pol ræti pen mætoni næmæ asori me sævæi nækur Isrel, mini mæ, “Piak me, fwe kupwæn meste pehe ipwet mine iakamaræ, mamousari mæ rerik tramasan mæmher ia næmri Kumwesæn.” ²gNæpin Pol rini iamihni, pris asori anan Ananaeas rini pen ti nærmama sæmæme kamhærer ipaka ti Pol mæ riti træpwi tærhun. ³hRiti ia niræha ro, nænæ Pol rini pen ti pris asori anan i mæ, “Kumwesæn træpwi ik. Ikæmwhen ia nikare nimwæ kuvrhækîn ia prikis. Kahakwi amasan iruæ ia prasta, mætæ fwe imwæ rimærmæru. Ræfo ikamækure mæ tikækiri iou ti nætoniien mæ iakamesi pen Loa sævæi Moses uæ rekæm, mætæ ikamæruia loa næha, mamini mæ riti træpwi iou?”

⁴Miregi nærmama ipaka ti Pol hæni mæ, “Ræfo ikamæski pris asori anan sævæi Kumwesæn?”

⁵iMiregi Pol rini mæ, “Piak me, sori. Iapkukuræn mhæ mæ in pris asori anan. Kimærai pen ia Nækukua Ik-inan mæ ‘Tikæpwæh nini æræhæien iæmæ asori sækimiaha.’”

⁶jPol ruvæukuræn raka mæ nærmama ia nousæsimwinien næha sævæi næmæ asori me sævæi nækur Isrel nepwin Satusi me mine nepwin Farisi me. Ro iamihni

^d22:25 Wok Me 16:37 ^e22:29 Wok Me 16:38

^f23:1 Wok Me 24:16 ^g23:2 Jon 18:22-23 ^h23:3 Mat 23:27

ⁱ23:5 Eks 22:28 ^j23:6 Wok Me 4:2, Wok Me 24:15,21, Wok Me 26:5

irə rægkiari asori ia kwopun nəha, mini mə, “Piak me, iou Farisi riti. Tata səiou mine kaha me səiou irəha mwi Farisi me. lakamərer ia nəmrimiaha ipwet mə tihəkiri nægkiariien səiou, ti nəri nə mə iou iakaməmri pen əknekın nətərigien səiou ia nægkiariien nəha səkitaha ramini mə nərmama səməme həuvamhə tuhətui mwi ia nemhəien.” ⁷Nəpın Pol rini iamınhi, nousəsımwinien səvənraha reitehi. Farisi me mine Satusi me hənəməski irəha me. ^{8k}(Irəha kamhəski irəha me ti nəri nə mə Satusi me kamhəni mə nərmama səməme həuvamhə tuhəpwəh nətuiien mwi. Kamhəni mwi mə nagelo me mine nənimwi nərmama me həiwən. Mətə Farisi me kamhəni nıpərhienien ia nirəha pam.)

^{9l}Nəmə asori me ia nousəsımwinien nəha nægkiariien səvənraha rutə pık. Nahatən me nepwın səvəi Loa, irəha mwi Farisi me, həskəmter, mamhəni irapw skai mə, “Kimaha iahətoni mə noien ərəha riwən ia iəmə i. Rosi nənimwın riti uə agelo riti rægkiari min uə?” ¹⁰Nəvisəien səvənraha ruvehe masori. Hənəmousi irəha me. Nəpın iəmə asori səvəi naruagən me rətoni, rehekır mə irəha tuhousi Pol mheitehi nıpwrən. Ro pen rərhi pen naruagən me səvənhi heiwaiu irapw mhəuvehi raka Pol ia rəginraha, mhəuvehi mhəuvən fwe nəkwai nimwə səvəi naruagən me.

^{11m}Nənə ia nəpın lərimənu rier pen ti Pol, mini mə, “Tikəpwəh nehəkrien. Ik ikuvəni irapw raka iou ia

Jerusalem. Tikaməkeikei mini irapw mwi iou fwe Rom iamınhi.”

Nəkur Isrel me nepwın hərai sun mə tuhousi əpune Pol

¹²Kini rakwakwi irə nəkur Isrel me nepwın housəsımwin irəha me, mhərai sun mə tuhousi əpune Pol. Həuvehi kwəsuahe ia nəmri Kumwesən mə tuhəpwəh naniiien nari, mhəpwəh nənimwiiien nari riti mheste tuhousi əpune raka Pol. ¹³Nərmama me nəha hərai sun iamınhi irəha həpi raka foti. ¹⁴Irəha həuvən ti pris asori me mine nəmə asori me səvəi nəkur Isrel, həni pen ti nirəha i mə, “Kimaha iahəvəuvehi raka kwəsuahe ia nəmri Kumwesən mə tahəpwəh naniiien nari mheste tahousi əpune raka Pol. ¹⁵ⁿRo pen kimiaha mine nəmə asori me səməme kamhəkure ia nousəsımwinien səvəi nəmə asori me səvəi nəkur Isrel tihərhi pen nægkiariien revən ti iəmə asori səvəi naruagən me. Tihəres pen in mə triri Pol meiwaiu pehe mwi tukumiaha. Tiheikuə irə mə hiokeikei mə tihəregi mwi Pol rægkiari. Nənə kimaha tahərer mwatuk tukwe mə tuhousi əpune in ia suatuk.”

¹⁶Mətə kənkwəniien Pol riregi nəfe tuho irə. Ro pen revən, muvnimwə ia nimwə səvəi naruagən me, mini pui pen ti Pol i.

¹⁷Pol rəkwein iaruağən riti sə in rasori ia naruagən me irəha hantret, mini pen tukwe in mə, “Ko ikuvehi iəkunouihi i mevən ti iəmə asori səim. Nægkiariien riti nəha trini pen tukwe in.”

¹⁸Ro iamınhi irə ruvehi in mevən ti səvənhi iəmə asori, mini mə, “Pol,

iāmə nəha fwe ia kalapus, rəkwein iou, mæres iou mə takuvehi iəku-nouihi i muvehe tukw ik, nəgkiariien riti nəha trīni pehe tukw ik i.”

¹⁹Nənə iāmə asori səvəi naruagən me ruvehi rəgi iəkunouihi nəha, miri raka, mæres pen in əpa mə, “Nəfe nəha ikuə tikini pehe tukw iou i?”

²⁰Miregi rini mə, “Nəmə asori me səvəi nəkur Isrel həuvərai sun raka mə trakwakwi həres ik mə ko ikiri Pol, meiwaiu, mevən fwe ia nousəsımwinien səvənraha. Irəha tuheikuə ia niram mə irəha hokeikei mə tuhəregi Pol rəgkiari mwi.

²¹Mətə tikəpwəh nəseniien irəha, ti nəri nə mə nərman me səvənraha həpi raka foti tuhəkwafə ia suatuk mamheitenhi in. Nərman me nəha həuvəvehi raka kwəsuahe ia nəmri Kumwesən mə tuhəpwəh naniiien nari, mhəpwəh nənimwiiien nari riti mheste tuhousi əpune raka Pol. Nənə təkwtəkwuni nəha hənəpnəpenə raka, mamheitenhi a nəgkiariien səim mə tikəfni irə.”

²²Miregi iāmə asori səvəi naruagən me rini mə, “Tikəpwəh niniien ti iərmama riti mə ikuvəni pehe raka nəgkiariien nəha tukw iou i.” Nənə in rərhi pen kənkwəniien Pol ramevən.

Kərhi pen Pol revən ti iāmə asori nəha Filiks

²³Ia nəpīn nəha iāmə asori səvəi naruagən me rəkwein iaruagən mi kəru səvənhi, mīni pen ti nirau i mə, “Tirouevən rouni pen ti naruagən me irəha pam fo-hantret-sefenti mə tuhəpnəpenə ti nevəniien fwe Sisaria. Tuhəier ia naen klok ia

nəpīn. Hantret kəru tuhavən. Se-fenti tuhəkure ia hos me. Hantret kəru tuhəuvehi nitei. ²⁴Pwəh həpnəpenə mwi ia hos me nepwīn səvəi Pol trəkure ia nirəha. Kimi-aha tihaməkeikei mhəuvehi in ia namasanien, mhəvən ti Filiks, iāmə Rom sə ramərimənu ia tənə Jutia.” ²⁵Nənə iāmə asori səvəi naruagən me rirai nəkukuə riti, mīni iamīnhi irə mīnuə:

²⁶“Filiks, ik iāmə asori pərhien. Iou, Klotias Lisias, iakrai nəkukuə i ruvehe tukw ik. ²⁷°Kupwən, nəkur Isrel həkwətəmhirī iāmə i, mamhousi in. Ipaka housi əpune, mətə kimaha naruagən me səiou iahəuvehe mhəuvehi raka in ia rəgīnraha. Kurirə ikīn, iakregi mə in sitisin riti səvəi Rom. ²⁸°Nənə iakokeikei mə takukurən amasan həni ərəha in ti nəfe noien. Ro pen iakiri in, mevən ia nəkureien səvəi nəmə asori me səvənraha. ²⁹°Nənə iakətoni mə in rīpko mhə nari riti rərəha mə tukousi əpune in tukwe uə trəmak ia kalapus tukwe. Mətə irəha həni ərəha a in ti nəresien me nepwīn ia loa səvənraha. ³⁰°Kurirə ikīn, iakregi mə nəkur Isrel hənərai sun mə tuhousi əpune iāmə i. Nəpīn iakregi, iakərhi pehe akwauakw in mə truvehe tukw ik. Iakini pen ti nərmana səməme kamhəni ərəha in mə irəha mwi tuhaməkeikei mhəuvehe tukw ik, mhəni irapw ia nənimem nəfe nəha noien iāmə i rino rerīnraha rīpkagien mhə tukwe. In i nəgkiariien səiou sampam.”

³¹Kurirə irə naruagən me ho nəkwai iāmə asori səvənraha, mhəuvehi Pol ia nəpīn, mhəuvehi mhəuvən mheste nari fwe kwopun

°23:27 Wok Me 21:30-33, Wok Me 22:25-27   °23:28 Wok Me 22:30

°23:29 Wok Me 18:14-15   †23:30 Wok Me 24:5-8

nəha Antipatris. ³²Kini rakwakwi irə, irəha səməme kamhavən a, hərərig mamhəuvən fwe nimwə səvəi naruagən me. Naruagən me səməme kamhəkure ia hos me, irəha əpa həuvehi Pol mamhəuvən. ³³Nəp̄in irəha hapirapw fwe Sisaria, mhəuvən t̄i Filiks, mhəuvei pen nəkukuə nəha iəmə asori səvənraha r̄imərai, mhəmri pen mwi Pol ia rəgi Filiks. ³⁴Filiks rəvsini nəkukuə nəha, marə mərəs pen Pol i mə, “Ik iəmə pəku?”

Miregi Pol r̄ini mə, “Imwak fwe profens nəha Silisia.”

Miregi Filiks ³⁵r̄ini mə, “Nəp̄in nər̄mama səməme kamhəni ərəha ik tuhəuvehe, iou takregi ik tik̄ini irapw nəgkiariien səim.” Nənə Filiks r̄ini pen t̄i səvənhi naruagən me mə tuhəuvehi puvnimwə Pol ia nimwə asori sə Herot r̄ino fwe kupwən,^{††} nənə mhərer tukuahag.

Nəkur Isrel hərəer ia nəmri Filiks, mhəni ərəha Pol

24 Nəp̄in krirum rukurau, nənə pris asori anan Ananaeas rei-waiu pehe ia Sisaria irəha nəmə asori me nepw̄in səvəi nəkur Isrel mine iərmama riti səvəi nəgkiariien nəgh̄in nə Tetalas. Irəha həuvehe mə tuhərer ia nəmri Filiks, mhəni irapw nəfe nəha Pol r̄ino rerinraha r̄ipkagien mhə tukwe. ²Kəkwein Pol ruvnimwə pehe, nənə Tetalas rani irapw nəgkiariien səvəi nəkur Isrel t̄i Filiks i, mam̄ini mə, “T̄i nəri nə mə ikamərimənu amasan ia kimaha, ia-

hamarə əpwəmwis ia nəmərinuien. Ikinəmri amasan narimnari me r̄ipik mo narəien səkimaha nəkur Isrel ruvehe mamasan mwi. ³Iəmə asori Filiks, ia nəp̄in me rerimaha ragien t̄i narimnari me nəha ikamo, iahaməni tanak tukw ik. ⁴Iou iap-kokeikei mhə mə takouraha nəp̄in səim, mətə iakase ik mə tikapi kimaha, mətərig ro ia nəgkiariien kwakwa səkimaha. ⁵Kimaha iahətoni mə iəmə i, in iəmə ərəha riti. Ia kwopun me pam rarukwumen nərəhaien, mamə nəkur Isrel kamhəski irəha me. In iəmə asori riti səvəi nər̄mama me nəha hənati irapw ia nəfwakiien atuk-watukw səkimaha, mamhesi pen iəmə Nasaret nəha. ⁶⁻⁷^tNəp̄in riti in raməmwur mə trərui loa səkimaha, mo nimwəfwaki səkimaha ruvehe məm̄kemik ia nəmri Kumwesən, nənə iahəkwtəm̄hiri in tukwe. ⁸Tr̄ini m̄inuə ikəres pen iəmə i, ikukurən n̄iregiiien raməgkiari ia narimnari me pam i iahaməni irə.” ⁹Nənə nəkur Isrel hasitu ia Tetalas, mhəni mə narimnari me nəha Tetalas rani ro n̄ipər̄hienien.

¹⁰Ia nəp̄in nəha Filiks ranuanu pen m Pol mə trəgkiari. Nənə Pol r̄ini mə, “Iou iakukurən amasan mə nuk r̄ipik ik iəmə asori sə iakaməkiri nəgkiariien səvəi nəkur Isrel ia kwopun i. Ro pen rerik ragien mə takini irapw nəgkiariien səiou ia nən̄imem. ¹¹^uIkukurən nətəien mə r̄ipkəpi raka mhə ihi nəp̄in twelef iou iakiməutə pen

^{††}**23:35** Herot sə rousi əpune nəkwər̄hakwər̄ha me nəp̄in lesu rətui irə, ruvamhə raka. Mətə Herot nəha in nəha r̄ino nimwə asori riti fwe Sisaria. Nənə nəp̄in Pol revən fwe ikin, nimwə nəha rəmwhen ia nimwə səvəi Provens. Kavmen ramowok fwe ikin. N̄ipəri nimwə nəha rəmwhen mwi ia kalapus.

[§]**24:5** Wok Me 17:6

^t**24:6-7** Wok Me 21:28-30

^u**24:11** Wok Me 21:17

fwe Jerusalem mə takəfwaki. ¹² Ia nəpin nəha nəkur Isrel həpkətoni mhə iou iakamousari m iərmama riti. Həpkətoni mhə iou iakarukwumen nərəhaien riti ia nimwə səvəi Kumwesən uə ia nimwəfwaki me səvənraha uə ia kwopun me fwe ia taon. ¹³ Nəgkiariien me i kamhəni ia nirak təkwətəkwuni rəknekin ti nərəha mə tuho ikətoni mə nīpərhiēnien. ¹⁴ ^vMətə nəri takini pehe tukw ik i ro nīpərhiēnien. Iou iərmama riti iakamərer pen ia kuse nəfwakiēn i kani mə Suatuk səvəi Iesu. Ia suatuk nəha iakaməfwaki pen m Kumwesən səvəi kaha kupwən me səkimaha. Irəha i kamhəni mə suatuk nəha suatuk ikou. Mətə iou iakani nīpərhiēnien ia nəgkiariien me pam kimərai pen ia Loa səvəi Moses mine nəkukuə me səvəi profet kupwən me. ¹⁵ ^wIakaməmri pen əknekin nətərigien səiou ia Kumwesən mameitenhi rəmwhen mwi ia nəmə me i mə ti nəpin riti in ro nərmama səməme həuvamhə hətui mwi, nəkur amasan mine nəkur ərəha. ¹⁶ ^xMo pen ia nəpin me iakamousari məpwəh noien nari riti sə tro iakregi fwe ia rerik mə iakino nərəhaien ia nəmri Kumwesən uə ia nəmri nərmama. ¹⁷ ^yIa nuk me nepwin iapkevən mhə fwe ia Jerusalem. Kurirə irə iakevən ikin mə takuvei pen narimnari me nepwin m Kumwesən, nənə muvei pen mwi mane trasitu ia nərmama me səiou nəkur Isrel. ¹⁸ ^zIakevən fwe nimwə səvəi Kumwesən mə tako narimnari me nəha. Nəpin iakevən mo pam

nəfe Loa səvəi Moses rani ti noien iou iakəmher ia nəmri Kumwesən, nəkur Isrel me nepwin hətə iou. Nərmama me həpwəh nīpikien kimaha minraha, nurigrigien asori riwən. ¹⁹ ^aMətə nəkur Isrel me nepwin səməme həuku pen fwe Esia, irəha mwi fwe nəkwai nimwə nəha. Trini minuə irəha hənətə iou iakino noien ərəha ramasan pwəh həuvehe mhərer ia nənimem, mhəni irapw. ²⁰ Mə rekəm pwəh nəmə me i həni irapw tukw ik i nəfe iakino ripkatukwatukw mhə hənətoni ia nəpin nəha iakamərer ia nəmri nəmə asori me səvənraha. ²¹ ^bMətə niemaha rəpi irəha ti nəgkiariien kumatia a i iakiməni. Nəpin iakamərer ia nəmrinraha, iakəgkiari asori, mini mə, 'Ipwet, iakamərer ia nəmrimihaha mə tihəkiri nəgkiariien səiou, ti nəri nə mə iakani pərhiēn mə nərmama səməme həuvamhə tuhətui mwi.'"

²² ^cFiliks rukurən amasan suatuk nəha səvəi Iesu. Ro pen ro sampsam ia nəgkiariien, mini mə, "Nəpin Lisias, iəmə asori səvəi naruagən me, truku pen fwe Jerusalem meiwaiu pehe i, iakini irapw nətərigien səiou ia nəgkiariien me i səkimihaha." ²³ ^dNənə Feliks rini pen ti iaruagən riti səvənhi mə, "Tikətui amasan ti iərmama i, mətə ikukurən nuvehi rakaiēn jen ia rəgin, məseni in pwəh ravən auər a kwopti. Trini minuə in me nepwin həuvehe mə tuhasitu irə, tikəpwəh nīniseien irəha."

^v24:14 Wok Me 24:5   ^w24:15 Jon 5:28-29   ^x24:16 Wok Me 23:1

^y24:17 Rom 15:25-26, Kal 2:10   ^z24:18 Wok Me 21:26-27

^a24:19 2Tim 1:15   ^b24:21 Wok Me 23:6   ^c24:22 Wok Me 23:26

^d24:23 Wok Me 27:3, Wok Me 28:16,30

Pol rægkiari m Filiks mine Trusila

²⁴Næpin nepwin rukurau, Feliks ruvehe irau pran sævænhi nægħin næ Trusila. In pran Isrel. Filiks ræhi pen nægkiariien mæ Pol truvehe. Nænæ in rîregi Pol rægkiari ia nahatætæien ia Iesu Kristo. ²⁵Mætæ næpin Pol ramægkiari ia noien atukwatukw, mine noien sæ iærmama ræsisæg noien æræha ia nimiruien sævænhi, mine næpin sæ rauvehe Kumwesæn trækiri nærmama tî noien me sævænraha, Filiks rehekir, mini pen tî Pol i mæ, "Tækwækwuni næmwhen. Tiko mevæn. Tî næpin riti, sæiou wok riwæn, iakækwein mwi ik." ²⁶Ia næpin mwi næha, Filiks ramætærig mæ rosi Pol truvei pen mane min mæ træsæni in rier ia kalapus mamevæn. Ro pen ramækwein Pol ia næpin me, mamægkiari irau min.

²⁷^eNuk kæru rukurau, nænæ Filiks ræpwæh wok sæ rauvehi, mætæ ræpwæh Pol ramæmak ia kalapus, tî næri næ mæ rokeikei mæ tro nækur Isrel hæregi ramasan tukwe. Nænæ Posias Festas ruvehi tæmwheki Filiks.

Pol rînuæ trevæn mærer ia næmri Kig Sisa

25 Næpin Festas ruvehe ia profens sævænhi, muvehi næpin kahar fwe Sisaria, nænæ mier mutæ pen fwe Jerusalem. ²^fIa kwopun næha pris asori me mine næmæ asori me sævæi nækur Isrel kamehæni æræha Pol, mamhæres Festas i mæ ³^gtrasitu ia niræha mærhoi Pol rutæ pehe ia Jerusalem. Iræha hænærai sun raka mæ tuhækwafæ ia suatuk, mhousi æpune in. ⁴Mætæ Festas rini mæ,

"Pol fwe Sisaria ia kalapus. Ripko mhæ tui, iou iakrærig mevæn fwe ikin. ⁵Ramasan mæ næmæ asori me ia kimiaha heiwaiu mhæuvæn fwe Sisaria kimaha minraha. Nænæ mæ iæmæ næha rîno nari riti ræreha, pwæh iræha hæni pehe tukw iou i."

⁶Festas raræ næpin eit uæ ten iræha minraha. Kuriræ ikin reiwaiu pen fwe Sisaria. Kîni rakwakwi iræ in revæn mækure ia kwopun sæ kamækiri nægkiariien ikin, nænæ mini pen tî naruağæn me mæ tuhævehi Pol mhæuvehe. ⁷^hNæpin Pol ruvehe, nækur Isrel sæmæme hæier ia Jerusalem mheiwaiu pehe, mhærer kuraukurau iræ, mænæmhæni irapw narimnari me rîpik ræreha anan Pol rîno, mætæ ræknekîn tî niræha mæ tuho Festas rætæ mæ nîpærhienien.

⁸Ia næpin næha Pol rîni irapw nægkiariien sævænhi, mini mæ, "Iapko mhæ nari riti ræreha mæruï loa sævæi nækur Isrel uæ loa sævæi nimwæ sævæi Kumwesæn, uæ loa sævæi Kig Sisa."

⁹ⁱMætæ Festas rokeikei mæ tro nækur Isrel rerînraha ragien tukwe. Ro pen rîni pen tî Pol i mæ, "Ræfo? Rerim ragien mæ tikutæ pen fwe Jerusalem, nænæ ia kwopun næha tikærer ia nænimek mæ takækiri nægkiariien sæim mine nægkiariien me i kamehæni æræha ik iræ?"

¹⁰Mîregi Pol rini mæ, "Kwopun i iakamærer ikin, Kig Sisa rimæni mæ tikækiri nægkiariien sævæi sitisin me sævæi Rom ikin. Ratukwatukw mæ tikækiri nægkiariien sæiou ia kwopun i. Ikuvæukuræn amasan raka mæ iapko mhæ nari æræha riti, mouraha nækur Isrel i. ¹¹Mæ pærhien iou iæmæ æræha riti sæ iakîno narim-

^e24:27 Wok Me 25:9   ^f25:2 Wok Me 24:1, 25:15

^g25:3 Wok Me 23:15   ^h25:7 Wok Me 24:5-6,13   ⁱ25:9 Wok Me 24:27

nari me nepwin loa sāvai nākur Rom rani mā takemhā tukwe, ramasan. Iapkares mhā ik mā tikuvehi raka iou ia nemhāien. Mātā mā nægkiariien sāvānraha kamhāni ia nirak ro neikuāien i, iārmama riti riwān ko ruvei pen iou ia rāginraha. Iou iakokeikei mā takevān mārer ia nāmri Kig Sisa p wāh in rīregi nægkiariien sāvou.”

¹²Nānā Festas rāgkiari irāha nārmama me sāvānhi. Nāpīn hāgkiari pam, rīni pen tī Pol i mā, “Ikīni mā ikokeikei mā tikātōni Kig Sisa tī nægkiariien sām. Ramasan, takārhi pen ik, tikevān mātōni Kig Sisa.”

Pol rārer ia nāmri Akripa

¹³Nāpīn nepwin rukurau, Kig Akripa mīne kītirimāni Pernis krouvehe ia Sisaria rouevān rouātā Festas. ¹⁴jKrouarā ia kwopun nāha nāpīn rīpīk. Ia nāpīn nāha Festas rīni irapw tī Kig Akripa narimnari me kīno ia Pol, mīni mā, “Iārmama riti ia kwopun i nāpīn Filiks ramevān, māp wāh rāmāk ia kalapus. ¹⁵Nāpīn iakevān fwe Jerusalem, pris asori me mīne nāmā asori me sāvai nākur Isrel hāuvehe mamhāni ārāha in, mamhāres iou mā takousi āpune. ¹⁶Mātā iakīni pen tī nirāha i mā narāien sāvai nākur Rom ropā. Trīni mīnuā kīni iārmama riti mā rīnāruī loa, ko iapkāseni akwauakw mhā in mā tukousi āpune. Takamākeikei mukupwān mousāsīmwin in mīne nārmama sāmāme kamhāni ārāha in ia kwopun kuatia. Iārmama nāha tramākeikei muvehi nāpīn sāvānhi p wāh in trīni irapw nægkiariien sāvānhi ia nīkaren sāvai nægkiariien

me nāha nārmama kamhāni ārāha in irā.

¹⁷Ro iamīnhi irā, nāpīn irāha hāuvehe i, iapko mhā tanpen irā, mātā rakwakwi irā iakevān mākure ia kwopun kamākiri nægkiariien ikīn, nānā mīni pen tī naruagān me mā tuhāvān mhāuvehi iāmā nāha mhāuvehi mhāuvehe. ¹⁸Nāpīn nārmama sāmāme kamhāni ārāha Pol hāskāmter, nātārīgīen sāvou mā irāha tuhāni irapw narimnari me nepwin sā rārāha anan in rīno. Mātā hāpko mhā iamīnhi. ¹⁹kIrāha hāskāmter, mamhousari irāha mīn tī nāresīen me nepwin ia nīkaren sāvai nāfwakīien sāvānraha, mamhousari mwi tī iārmama riti nāghīn nā Iesu. Ruvamhā, mātā Pol rīni mā rīnātūi mwi ia nemhāien sāvānhi. ²⁰lNāpīn iakregi nægkiariien me nāha, iakuvāreirei mā takāfātōni nīpārhiēnīen irā. Ro pen iakāres pen iāmā i mā ‘Rerīm rāgīen mā tikevān fwe Jerusalem, nānā takākiri nægkiariien sām mīne nægkiariien sāvānraha fwe ikīn?’ ²¹Mātā Pol rīni mā rekām. In rokeikei mā tramo a ia kalapus p wāh Kig Sisa rīregi nægkiariien sāvānhi, mākiri. Ro pen iakīni pen tī nārmama me sāvou mā tuhātūi amasan tukwe fwe ia kalapus meste takārhi pen revān tī Kig Sisa.”

²²Nāpīn Festas rīni pen pam, Akripa rīni pen tukwe in mā, “Iou mwi iakokeikei mā takregi iāmā nāha rāgkiari.”

Mīregi Festas rīni mā, “Ramasan, p wāh trakwakwi ikregi.”

²³mKīni rakwakwi irā, nukupwānīen asori rīri Akripa mīne

Pernis mine nēmā asori me sāvai naruagən me mine nēmā asori me sāvai taon nēha hāvunimwə ia nəkwei nimwə sə kamregi nægkiariien ikin. Nənə Festas rini pen tī nərmama me sāvənhi mə tuhəuvehi Pol mhəuvnimwə pehe. ²⁴Nəpīn Pol ruvnimwə pehe, Festas rini mə, “Kig Akripa mine kitaha pam ia kwopun i. Hiətə iəmā i. Nəkur Isrel me pam fwe Jerusalem kamhəni pehe tukw iou i, mamhəni asori mə takaməkeikei mousi əpune. Nənə kurirə ho mwi iamīnhi ia kwopun i Sisaria. ²⁵Mətə iapkətə mhə nari riti rino rərəha mə tukousi əpune in tukwe. Nənə tī nəri nə mə rinokeikei mə trevən fwe Rom pwəh Kig Sisa rəkiri nægkiariien sāvənhi, iakuə takərhi pen i revən, ²⁶mətə iou iakreirei mə takrai pen nəfe ia nəkukuə ia nikaren sāvai iəmā i, mərhi pen i, revən tī Kig Sisa. Ro pen iakuvehi iəmā i, muvehe, mərpwi irapw in ia nənīmēm, Kig Akripa, mine ia nəmriimīaha pam. Iakuə nəpīn səregi, mhəkiri pam nægkiariien sāvənhi, tihəuvei pehe nətərigien riti miou pwəh iakrai pen ia nəkukuə. ²⁷Trīni mīnuə iakərhi pen iərmama riti sə raməmak ia kalapus revən tī iəmā asori səkitaha, mətə iapkrai pen atukwatukw mhə nəfe nēha loa in rīnərui, tukw iou iakregi rīpkatukwatukw mhə.”

Akripa rāsēni Pol mə trægkiari

26 Akripa rini pen tī Pol i mə, “Iakəsēni ik, ikini nægkiariien səim.” Nənə Pol ruvehi utə rəgin mīnani irapw nægkiariien sāvənhi, mī-

namīni mə, ²“Kig Akripa. Iakamərer ia nənīmēm ipwet mə takīni irapw nægkiariien səiou tī nægkiariien me pam i nəkur Isrel kamhəni ərəha iou irə. Rerik ragien, ³tī nəri nə mə ik ikukurən amasan narəien sāvai nəkur Isrel mine nousariien me sāvənraha. Ro pen iakase ik tiko nətərigien səim rəpwəmwis, mətərig ia nirak.

⁴Nəkur Isrel me pam həukurən amasan narəien səiou. Nəpīn iakinamouihi, iakamarə kimaha mīnraha fwe imwak ikin. Kurirə ikin iakamavən kimaha mīnraha fwe ia Jerusalem. ⁵Irəha həuvəukurən raka iou fwe kupwən. Mə rerīnraha ragien tī nīnīien, tuhəni iou mə pərhien iakinarə ia narəien sāvai Farisi me. Farisi me həskai tī Loa sāvai Moses mhəpi raka təmwei nəfwakīien me nepwīn səkimaha nəkur Isrel. ⁶Nənə təkwtəkwuni iakamərer ia kwopun i mə tikəkiri nægkiariien səiou, tī nəri nə mə iakaməmri pen əknekīn nətərigien səiou ia promes nēha Kumwesən rīmāni pen tī kaha kupwən me səkimaha. ⁷Promes nēha kwənək-wus me twelef səkimaha kamhəmri pen əknekīn nətərigien sāvənraha irə, mamhəfwaki skai ia nəpīn mine ia ran, mamheitenhi mə tuhəuvehi. Promes əpa nēha, Kig Akripa, tī nəri nə mə iakaməmri pen əknekīn nətərigien səiou irə, nəkur Isrel me i kamhəni ərəha iou. ⁸Kīmīaha i, Kumwesən rukurən noien nərmama səməme həuvamhə hətui mwi. Rəfo rəknekīn tukumīaha tī nīnīien nīpərhienien irə?

⁹Fwe kupwən, iou mwi rerik ramrhi mə takaməkeikei mo narim-

ⁿ25:24 Wok Me 25:2,7, Wok Me 22:22   ^o26:5 Fil 3:5-6

^p26:6 Wok Me 23:6, 28:20   ^q26:9 Wok Me 8:3

nari me nepwin, mouraha nęghi lesu, ięmę Nasaret. ¹⁰In nęha noien sęiou sę iakinamo fwe ia Jerusalem. Pris asori me hęmęuvei pehe nasorieren miou, nęnę iakękwętmhiri nęrmama sęvęi lesu hępik, muvehi puvnimwę iręha ia kalapus. Nępin kamhęni mę tukousi ępune iręha, iou mwi iakini mę ratukwatukw, pwęh housi ępune. ¹¹Nępin ripik iakamousi iręha fwe ia nękwai nimwęfwaki me sęvęi nękur Isrel, mamousari mę tako iręha hęni ęręha lesu. Iakamęmwęki pik iręha. Ro pen iakamevęn mwi fwe ia taon me isipwin mę takometę iręha.

¹²Nępin riti pris asori me hęuvei pehe nasorieren miou, mhęrhi pen iou mę takevęn fwe Tamaskes. ¹³Kig Akripa, fwe ia suatuk, ia kurkwai nępin ia ran, iakętę nukuraanien ruku pen ia nimagouagou, męhiępwin iou męne nęrmama me sęmęme hamękurirę ia nirak. Ramęhiapw pik mępi raka meri. ¹⁴Ia nępin nęha kimaha pam iahęmwei ia tipręnę, nęnę iakregi reri ięrmama riti ręgkiari pehe miou ia nęgkiarieren Hipru, mini mę, 'Sol, Sol, ręfo ikamometę iou? Ikamo a nęmisęien mik. Ikęmwhen ia kau nęha nępin ięmę asori sęvęnhi ramępi ia nei ęhię, ramerukw kurirę nisun, nei ęhię ramępi.'

¹⁵Miregi iakini mę, 'Ięmę asori, ik sin i?'

Miregi lęrimęnu rini mę, 'Iou i lesu sę ikamometę. ¹⁶Mętę tiko miskęmter, męrer ia nisum mi. Iou iakier pehe tukw ik i iamęnhi irę minuę takuvehi utę ik, ikuvehe mo ięrmama sę ramo tukwini nari miou. Tikamękeikei mini irapw tį

nęrmama me narimnari me sę iako ikętoni ipwet męne narimnari me sę tako ikętoni. ¹⁷Takuvehi raka ik ia ręgi nękur Isrel męne ia ręgi nęrmama ripko mhę iręha nękur Isrel. Iakamęrhi pen ik tį niręha i. ¹⁸Tikamękeikei mevęn mo nęnimenraha rukuraan. Pwęh hępwęh nępitęvien, mhęrari, mhęuvehe tį nukuraanien. Pwęh hępwęh niskaiien sęvęi Setan, mhęrari, mhęuvehe tį Kumwesęn. Nęnę Kumwesęn trenouenou noien ęręha me sęvęnraha, nęnę iręha tuhęuvehi kwopun riti sęvęnraha iręha nęrmama me i Kumwesęn ramęmri ępę iręha mę iręha nękur ikinan me sęvęnhi, tį nęri nę mę kamhahatętę ia nirak.'

¹⁹Ro iamęnhi irę, Kig Akripa, iakępwęh nęruieren vison nęha ruku pen ia nei. ²⁰Mętę iakukupwęn fwe Tamaskes, nęnę fwe Jerusalem, męne ia kwopun me nepwin mwi fwe ia tęnę Jutia, męne ia tęnę me sęvęi nęrmama ripko mhę iręha nękur Isrel. Iakęvisau irapw mę nęrmama me tuhamękeikei mhęręrig ia noien ęręha me sęvęnraha, mhęuvehe tį Kumwesęn, mho noien amasan me sęmęme tuhahatęn pen mę iręha hęuvęręrig pęrhien ia rerinraha. ²¹Nęnę tį noien nęha iakamo, nękur Isrel me i hękwętmhiri iou fwe ia nimwę sęvęi Kumwesęn, mamhousari mę tuhousi ępune iou. ²²Mętę Kumwesęn ramasitu ia nirak ia nępin me. Ro pen iakamęrer ia kwopun i ia nęmrimiaha ipwet, mamęvisau m nęmę asori me męne nęmę auęr a me. Nęgkiarieren i iakani ripko mhę

^r26:18 Aes 35:5, Aes 42:7,16, Efes 2:2, Kol 1:13, Wok Me 20:32

^s26:20 Mat 3:8 ^t26:21 Wok Me 21:30-31

nægkiariien əpə riti, mətə iakani a narimnari me səməme profet me mine Moses hāmāni kupwən mə tuko. ²³ᵘIrəha hāmāni mə Kristo traməkeikei miregi nəmisəien, memhə, mukupwən ia nərmama me pam mətui mwi ia nēmhəien, nənə məvisau irapw nægkiariien amasan sə trəhiəpwīn nəkur Isrel mine nərmama rīpko mhə irəha nəkur Isrel.”

²⁴Nəpīn Pol rani irapw nægkiariien səvənhi iamīnhi irə, Festas rəgkiari asori, mini mə, “Pol ikamarməri. Nukurənien me rīpik kinahatən ik irə hamo ik ikamarməri.”

²⁵Mətə Pol rini mə, “Festas, iəmə asori, iakəpwəh narməriien. Nægkiariien me i iakani ho nīpərhienien anan. ²⁶ᵛKig Akripa, ikukurən narimnari me i. Ro pen iakukurən nægkiariien mik, məpwəh nehekīrien. Ia nətəien səiou rosi ikinətə pam raka narimnari me i, tī nəri nə mə həkier irapw mhə ia kwopun afafa. ²⁷Kig Akripa, rəfo? Ikamīni nīpərhienien ia profet me səvəi nəkur Isrel? Iakukurən mə ikani nīpərhienien ia nirəha.”

²⁸Miregi Akripa rini pen tī Pol i mə, “Ikukurən mə ia nəpīn ouihī kwərha ko ikuvi iou iakuvehe mo iou Kristin?”

²⁹Miregi Pol rini mə, “Iakəpwəh nəfwakī penien m Kumwesən tukw ik əpa, mətə tukumiaha pam i hi-amətərig ia səiou nægkiariien ipwet. Iakaməres mə nəpīn ouihī uə nəpīn əpwəmwis, kimiaha pam tihəuvehe mhəmwhen ia nirak. Jen me i a sə kinərihi iou irə, iakəpwəh nokeikei-ien mə tukərihi kimiaha irə.”

³⁰Ia nəpīn nəha Kig Akripa mine Festas mine Pernis mine nərmama səməme kamhəkure irəha mīnraha həskəmter, ³¹ᵂmhəier. Nəpīn həier pam, həni pen tī nirəha me i mə, “Iəmə nəha rīpko mhə nari riti sə tukousi əpune in tukwe uə tukuvehi puwnimwə in ia kalapus tukwe.” ³²ˣNənə Akripa rini pen tī Festas i mə, “Rīpkəpwəh a nəresien mə Kig Sisa trəkiri nægkiariien səvənhi, səseni rier irapw ia kalapus mamevən.”

Nəmə Asori me hərhi Pol mə trevən fwe Rom

27 ^YNəmə asori me həni mə kimaha tahəputə ia nītətə riti, mhəuvən fwe Itali. Irəha həuvehi Pol mine nərmama nəpwīn səməme kamhəmak ia kalapus, mhəuvehi mhəuvei pen ia rəgi iarua- gən riti nəghīn nə Julias. In rasori ia naruagən me irəha hantret. Kani irəha mə Naruagən me səvəi Kig Sisa. ²ZNītətə riti sə ruku pen fwe Antramitiam muvehe mīnamevən fwe kwopun me fwe Esia. Iahəputə irə mhəier. Iəmə Masetonia riti sə ruku pen ia taon nəha Tesalonaeka ruvehe kimaha min. Nəghīn nə Aris- takas. ³AKini rakwakwi irə iahapirapw fwe taon nəha Saeton. Julias rerīn rəpou tī Pol, məseni in ruvarei mətōni in me nəpwīn. Nənə irəha hasitu irə. ⁴Nəpīn iahəputə mwi ia nītətə səkimaha mhəier ia kwopun nəha, iahaiu tegin nīkare tənə əmw- eris nəha Saepiras, tī nəri nə mə nīmətagi raməpwi nītətə. ⁵Iahəpī simwīn ia təsi nəha iruə ia profens mi nəha Silisia mine Pamfilia. Kurirə

^u26:23 Luk 24:44-47, 1Kor 15:20   ^v26:26 Jon 18:20   ^w26:31 Wok Me

23:29, 25:25   ^x26:32 Wok Me 25:11   ^y27:1 Wok Me 25:12

^z27:2 Wok Me 19:29, Kol 4:10, Flm 24   ^a27:3 Wok Me 24:23

ikin iaheiwaiu pehe ia taon naha Maera ia profens naha Lisia mhəuvarei. ⁶ Ia kwopun naha iəmə asori səvəi naruagən me rətoni nitətə riti sə ruku pen fwe Aleksantria minamevən fwe Itali. Nənə ruvei pen kimaha irə.

⁷ Nitətə naha ramaiu məru. Nəpin ripik rukurau, nənə iahaməmwur mhapirapw iruə ia taon naha Nitas. Mətə ia kwopun naha nimətagi riskai. Ko nitətə ripkərer mhə. Ro pen iahaiu tegin tənə əmweris naha Krit, mhəukurau ia poen naha Salmone. ⁸ Iahəmwur, mhaiu, mhesi pen nīkare Krit, mhəuvehe ia kwopun riti kani mə Pasis Amasan ipaka tī taon naha Lasea. ⁹ Ia naiuien səkīmaha iahənouraha raka nəpin ripik. Ripko mhə nəpin amasan tī nīripin penien naiuien səkīmaha mamhəuvən, tī nəri nə mə nəpin asori səvəi nəkur Isrel kani mə Nəpin Kauvehi Raka Nərəhaien Irə[#]ruvəukurau raka. Nəpin səvəi nimətagi ruvəuvehe ipaka. Ro iamīnhi irə Pol rəgkiari pen m nərmama, mīni mə, ^{10b} “Nərman, trīni minuə saməsue mamhəuvən, iakətə mə narimnari me ripik trəmwhenimw. Ripko mhə kago əpa mine nitətə, mətə tukouraha mwi nimiruien me səkītaha.” ¹¹ Mətə iəmə asori səvəi naruagən me ripkətərig mhə ia nəgkiariien səvəi Pol, mətə ramətərig ia kaptən səvəi nitətə mine iəmə i səvənhi naha nitətə. ¹² Nənə tī nəri nə mə rəknekin tī nitətə me mə tuhərer ia pasis naha ia nəpin səvəi nəkwieien, nərmama me həpik ia nitətə səkīmaha hokeikei mə tahəier ia

kwopun naha, mharkut mə ko iaheste Finiks, pasis riti mwi fwe Krit sə raməti pen saotwes mine notwes. Həni mə pwəh nitətə səkīmaha rərer afafa fwe ikin meste nəpin səvəi nəkwieien rukurau.

Nimətagi asori rousi nitətə

¹³ Nəpin mətagi natogə rərer, mavən ouihi a, kru me səvəi nitətə səkīmaha həregi mə rosi ko haiu mheste Finiks. Ro pen həuvehi utə aean sə hənəsə irapw i raməkwtəmhiri nitətə. Nənə iahəier, mhaiu parei a, mamhesi pen nīkare tənə əmweris naha Krit. ¹⁴ Mətə ripko mhə tui, mətagi asori riti kani mə Nipərapu riskəmter muku parei, ¹⁵ muəsi nitətə, məkəkini nīpəsəgin. Iaharkut mə tahəkəkini nitətə, raiu atukwatukw, mətə rəknekin. Ro pen iahəpwəh, mhəmak pen ia nimətagi, mamhəuvən. ¹⁶ Iahəuvən ipaka tī tənə əmweris ouihi naha Kaota, mhaiu tegin. Ia kwopun naha kru me həmwur mhəuvehi utə kwəti bot səvəi nitətə. ¹⁷ Nəpin həuvəuvehi utə raka kwəti bot naha mhəmri amasan, hosə irapw nəkwus rukurau irapw ia nitətə mutə pehe ia nīkaren. Həvi tərini mə trəkwtəmhiri nīpwrai nitətə. Kurirə ikin həhekir mə nimətagi trouini ərori pen nitətə ia nīmaha fwe ia kwopun riti kani mə Sirtis. Ro pen həvi əse nivən, mhəmak pen ia nimətagi mamhəuvən. ¹⁸ Nimətagi naha rasori pīk, mauəsi pīk kimaha. Ro pen rakwakwi irə kru me hənəmərarki irapw kago me. ¹⁹ Kīni neis irə, həuvehi nore nitətə me ia

[#]27:9 Əvsini mwi Lev 16:30; 23:27-28, Nam 25:9.

^b27:10 Wok Me 27:22

rəgɪnraha, mhərarki irapw. ²⁰ Ia nəpɪn me rɪpɪk, iahəpkətə mhə meri ia ran mɪne kəməhau me ia nəpɪn. Mətəgi nəha ramavən a, mamousi kɪmaha. Ro pen iahəregi mə na tahemhə pam.

²¹ Ia nəpɪn nəha tui kwopti, kɪmaha pam iahəpkani mhə nari. Nənə Pol rərər ia nəmɪmaha mɪni mə, “Nərman, hiəpkətərig iou. Səpkəpwəh a nəputəien ia nɪtətə i, mhəier ia Krit, ko ramasan. Ko narimnari me həpkərəha mhə, mhəmwhənɪmw iamɪnhi.

²² ^cMətə təkwtəkwuni iakani pehe tukumiaha i mə tihəpwəh nehekɪrien. Kɪmiaha riti trɪpkouraha mhə nɪmɪruien səvənhi, mətə nɪtətə a trəmwhənɪmw. ²³ Kumwesən sə iakaməfwaki min in səvənhi iou. Nərineiv ia nəpɪn agelo riti səvənhi rier pehe tukw iou, ²⁴ ^dmɪni mə, ‘Pol tikəpwəh nehekɪrien. Tikaməkeikei mərər ia nəmɪri Kig Sisa fwe Rom. Ətə ro. Kumwesən ramasan tukw ik. Truvehimɪru ik kɪmiaha nərmama me pam ia nɪtətə i.’ ²⁵ Ro iamɪnhi irə, nərman, tihəpwəh nehekɪrien. Iakahətətə ia Kumwesən səiou. In truvehimɪru kɪtaha pam i rəmwhən atukwatukw agelo nəha səvənhi rɪmənɪ pehe tukw iou i. ²⁶ ^eMətə tsaməkeikei mhaiu mhəuvehi pekɪn nɪmaha ia tənə əmwerɪs riti.”

²⁷ Nɪmətəgi asori nəha rousi kɪmaha, məpwi irapw kɪmaha ia nəkwai təsi nəha kani mə Təsi Atrias. ^f Nəpɪn səro fotin irə, ia kurkwai nəpɪn, kru me rerɪnraha rɪrhi mə rosi iahənamuvehe ipaka tɪ

tənə riti. ²⁸ Ro pen irəha hosə irapw kwənəkwus riti let raməgher pen ia nusvenhɪn, mhətəni mə təsi reiwaiu rəmwhən ia toti sefen meta. Həfwini ouihi a, mhosə irapw mwi, mhətəni mə təsi reiwaiu rəmwhən ia twenti eit meta. ²⁹ Irəha həhekɪr mə kamo nɪtətə səkɪmaha rouini ərori pen ia nɪmaha riti. Ro iamɪnhi irə həuvən fwe kurirə ia nɪtətə, mhosə irapw aean kefə tuhəvi tərini nɪtətə, mamhəfwaki mə trɪran akwauakw. ³⁰ Ia nəpɪn nəha kru me hokeikei mə tuhəivə raka ia nɪtətə mhəp. Harhɪr irapw kwəti bot ia təsi, mamheikuə mə tuhəuvən fwe nɪpəsegi nɪtətə, mhosə irapw aean me nepwɪn mwi tuhəvi tərini nɪtətə. ³¹ ^fMətə Pol rɪni pen tɪ iəmə asori səvəi naruagən me mɪne naruagən me səvənhi mə, “Nəmə me nəha tuhamo a ia nəkwai nɪtətə. Kamo Kumwesən trɪpkuehimɪru mhə kɪmiaha.” ³² Ro iamɪnhi irə naruagən me həuvən mhərai əmwesi nəkwus me səvənhi kwəti bot, mharaka irə ramevən.

³³ Ipaka rɪnamran, Pol raməkeikei mɪnraha mə tuhani nari, mamɪni mə, “Ipwet səneste nəpɪn fotin, mətə kɪmiaha hiəpkani mhə ihi nari. ³⁴ ^gRo iamɪnhi irə iakani pehe tukumiaha i mə tihaməkeikei mhani nari, pwəh rasitu ia kɪmiaha. Kɪmiaha riti trɪpkemhə mhə.” ³⁵ ^hPol rɪni iamɪnhi irə, nənə mərər ia nəmɪrɪnraha, muvehi bred, məfwaki mɪni vivi Kumwesən tukwe, məkwɪsən, mɪnamənɪ. ³⁶ Nənə irəha hətəni, hənəməpwəh nehekɪrien. Irəha pam mwi hənamani nari. ³⁷ (Kɪmaha pam

^f**27:27** Təsi Atrias nəghɪn riti mwi Təsi Metiterenian.

^c**27:22** Wok Me 27:10,31 ^d**27:24** Wok Me 23:11

^e**27:26** Wok Me 28:1 ^f**27:31** Wok Me 27:22 ^g**27:34** Mat 10:30

^h**27:35** Mat 15:36, 1Tim 4:4-5

tu-hantret-sefenti-sikis narmama ia nəkawai nitətə nəha.)³⁸ Nəpin hani nari nəmwhen, həuvehi pak flaoa me fwe ia nəkawai nitətə, mhərarki irapw fwe ia təmwei təsi mə tuho nitətə rəuvərevə.

³⁹Nəpin rīnamran, kru me həti pen mhətōni tənə riti. Həreirei mə nəfe nəha tənə, mətə hətə pasis riti nīpəkīr fwe ikīn. Nənə hənua ko həuvehi nitətə, mhəuvarei fwe ikīn.

⁴⁰Ro pen hərai əmwesi raka nək-wus ia aean me səməme kamhəvi tərini nitətə, həmwhenimw. Həfi raka kwənəkwas ia niveiə mi sə krouəkəkini nitətə. Həvi nivən fwe ia nīpəségi nitətə, rutə mə nīmə-tagi trəkure irə. Nənə iahənamu-vən mə tahəuvarei.⁴¹ Mətə iahəu-vən ia kwopun rəkwtə ikīn, mhəu-vehi pekīn nīmaha. Nīpəségi nitətə rəkəkīr pen əknekīn ia nīmaha. Kurirə irə təsi rīnaməpwi ərori.

⁴²Ia nəpin nəha naruagən me kamhərai sun mə tuhousi əpune narmama me səməme hamarə ia kalapus. Kamo heiai mhəuvarei mhap.⁴³ Mətə iəmə asori səvəi naruagən me rokeikei mə truvehimīru Pol. Ro pen rīnise nətərigien səvəi naruagən me, marə mīni pen tī narmama səməme həkūrən neiaiien mə tuhəivə irapw, mheiai, mhəuvarei.⁴⁴ Səməme heiai mhəreirei, irəha tuhəkūrirə, mheiai pen ia nīpərpəri tīmpa mīne nore nitətə me nepwīn.

Pol fwe Molta

28 Nəpin kīmaha iahəuvarei amasan a, iahəregi mə tənə nəha nəghīn nə Molta.² Nəkur Molta hamasitu asori ia kīmaha. Irəha həse napw, mamhəni pehe

tukumaha pam i mə tahəuvən mhərhiəpw irə, tī nəri nə mə nesən ramauər, nəkwieien rasori.³ Ia nəpin nəha Pol ruvehi kuse nei mhīə, mousə pen ia napw. Snek riti sə ramahi əpune iərmama rīregi nəpnəpanien, rier irapw fwe ia kuse nei nəha, mahi rəgi Pol.⁴ Nəpin nəkur Molta hətōni snek nəha raməgher pen ia rəgin, həni pen tī nīrəha me i mə, “Hətə ro. Rosi iəmə nəha in iəmə sə ramousi əpune iərmama. Pərhiēn in rousari mukurau ia təsi asori, mətə kumwesən me ko həkəsēni mhə in rīmīru.”⁵ Mətə Pol rouniətukus pen snek nəha ia napw, mīregi ramasan a.⁶ Nəkur Molta kamhərer mamheitenhi mə rəgi Pol trəsisi uə Pol trīmwei memhə təkwtəkwuni. Hərer əpwəmwīs mamheitenhi, mətə həkətə mhə nari riti sə rərəha ro Pol. Ro pen irəha harə mhərari ia nətərigien səvənraha, mhəni mwi mə, “Kumwesən riti nəha!”

⁷Kwopun nəha iahəuvarei ikīn ipaka tī tīprənə səvəi iərmama riti nəghīn nə Puplias. In iəmə asori səvəi narmama me ia tənə əmweris nəha Molta. In ramasan tukumaha, miri kīmaha mevən fwe imwəni, mamətui amasan tukumaha meste nəpin kahar.⁸ Ia nəpin nəha tata səvəi Puplias ramapri a ia nīməhan səvənhi, mīregi rərəha, maməkwiei fifa, mamaiu netə. Mətə Pol ru-vnimwə pehe, məmrutə rəgin mi irə, məfwaki, in ruvehe məsanīn.⁹ Kurirə irə nəkur Molta me pam səməme nemhəien rarə ia nīrəha, irəha mwi həuvehe tī Pol, nənə in ro irəha həuvehe mhəsānīn.¹⁰ Irəha həsiai kīmaha, mhəuvei

pehe narimnari me riþik m kimaha. Næþin iahënamæþnæpenë irë mæ tahëputë ia nitëtë riti mhæier ia kwopun nëha, næfe næghin riwën tæni kimaha, nækur Molta hæuvehï, mhämri pen ia nækwai nitëtë.

Pol rier ia Molta mevën fwe Rom

¹¹Kimaha iahæuvehï mækwë kahar fwe Molta. Kurirë irë iahëputë ia nitëtë riti së rinærkwafë fwe ikin meste næþin sævæi nækwieiiën ruvehe mukurau. Nitëtë nëha ruku pen fwe Aleksantria. Kimæsegi pen næghin në mæ Kasto mine Polakis kumwesën këru irau mwirmwir mi. ¹²Iahëputë ia nitëtë nëha mhæier mhæuvën mhapirapw fwe taon nëha Saerakus, nënë mhæuvehï næþin kahar fwe ikin. ¹³Nænë mhæier mwi, mhæuvën mhapirapw fwe taon nëha Rejjiam. Kini rakwakwi irë, mætagi uritogë riskämter, nënë iahëriþin mamhæuvën. Næþin këru rukurau, nënë iahapirapw ia taon nëha Puteoli. ¹⁴Ia kwopun nëha kimaha iahëtoni piævõtaha me nepwïn. Hæres pehe kimaha i mæ tuharë kimaha minraha sævæi næfwakiiën kuatia. Kurirë irë iahavën mænæmhæuvën fwe ia Rom. ¹⁵Piævõtaha me fwe Rom, næþin hæregi mæ kimaha iahënamuvehe, hæier, mhæuvehe tukumaha, mheste maket sævæi Apias mine kwopun nëha kino nimwë kahar ikin kamærëku pen kamapri irë. Næþin Pol rëtoni irëha, rini tanak tï Kumwesën. Rerïn ragien. ¹⁶Iahæuvën mhapirapw fwe Rom, nënë kæsëni Pol ramarë

in ëpa irau iaruaþen kuatia së ramëtui tukwe.

¹⁷^mNæþin kahar rukurau, Pol rækwein nëmë asori me sævæi nækur Isrel me fwe Rom mæ tuhæuvehe. Irëha hæuvehë, mhousësimwïn irëha me, nënë Pol rini pen tï nirëha i mæ, “Piak me, iou iapko mhë nari riti, mouraha kitaha nækur Isrel, uë iapko mhë nari riti, mouraha naræien sækõtaha së kaha kupwën me hæmæuvei pehe. Mætë irëha fwe Jerusalem hækwõtæmhiri iou, mhæuvei pen iou ia rægi nækur Rom. ¹⁸ⁿNæþin nækur Rom me nëha hænæres raka iou næresien me riþik, hænuë tuhæfi raka rægïnraha ia nirak, tï næri në mæ hæpkëtë mhë nari riti iakino rërëha tuhousi æpune iou tukwe. ¹⁹^oMætë nækur Isrel hæni mæ rekäm. Nænë iakregi mæ noien nëha sævænraha ramækeikei miou. Iakæres pen iæmë asori sævæi nækur Rom mæ ko in ræsëni iou iakuvehe i pwäh Kig Sisa rækiri nægkiariien sæiou. Iakæres pen iamïnhi, mætë sæiou riti nægkiariien riwën takini muæsi nækur imwak me i. ²⁰^pKino iamïnhi irë ia nirak. Ro pen iakæres mæ takëtë kimiaha ipwet, mægkiari m kimiaha. Iakuë takini sas pehe tukumiaha i mæ hænærihi iou ia jen i tï Kristo, iæmë nëha kitaha nækur Isrel samæmri pen æknekïn nætærigien sækõtaha irë mæ truvehë.”

²¹Pol rini pen pam, nënë irëha hæni pen tukwe in mæ, “Kimaha iahëpkuvehï mhë nækukuë me nepwïn së nækur Jutia hæmærai, mhærhi pehe i tï niniien ik. Piævõtaha me nepwïn hæiwën hæuku pen fwe ikin,

^l28:16 Wok Me 24:23   ^m28:17 Wok Me 25:8

ⁿ28:18 Wok Me 26:31   ^o28:19 Wok Me 25:11

^p28:20 Wok Me 24:15, Wok Me 26:6-7

mhəuvehe, mhəvisau pehe ik uə həməni ərəha ik. ²²qMətə kīmaha iahokeikei mə tahəregi nətərigien səim, tī nəri nə mə iahəukurən mə ia kwopun me pam kamhəni ərəha kuse nəfwakien nəha kamini mə Suatuk səvəi Iesu.” ²³Ro iamīnhi irə irəha Pol həkwpəin. Nənə ia nəpīn nəha nəkur Isrel həpik həuvehe tī Pol ia nimwə nəha ramarə ikin. Nənə in rəgkiari mīnraha nəpīn pekin. In raməvsini Loa səvəi Moses mīne nəkukuə me səvəi profet kupwən me, maməgkiari ia nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə, maməousari mə tro irəha hətoni mə pərhien Iesu in Kristo. ²⁴Irəha me nēpwin həni nīpərhienien ia nəfe Pol rani, mətə nēpwin həkpi ni mhə nīpərhienien irə. ²⁵rNənə tī nəri nə mə nətərigien səvənraha rīpkuvehe mhə mo kuatia, irəha həkwpəh mə-namhəuvən. Nəgkiariien sampam Pol rini pen tī nīrəha i, in i mə, “Nəgkiariien sə Nənimwin Ikinan rīməuvei pen m Profet Aesea fwe kupwən mə trini irapw tī kaha kupwən me səkimiaha in ratukwatukw a. ²⁶Kumwesən rīməni pen tī profet i mīnuə:

‘Evən mīni irapw tī nərmama me i, mə iou Kumwesən iakamini mə, Tihəregi, mhəregi, mhəregi, mətə tī nəpīn riti tihəpkregi sas mhə. Tihətoni, mhətoni, mhətoni, mətə tī nəpīn riti tihəpkətə sas mhə.

²⁷Tro iamīnhi irə, tī nəri nə mə reri nərmama me i ruvəskai raka. Hənəsisəg raka ia nəkwəreginraha mīne nənimenraha. Mətə trini mīnuə həkwpəh noien iamīnha irə, nəfe nəghin tuhəukurən nətonien ia nənimenraha nənə mhəregi ia nəkwəreginraha, uə tuhəukurən ia rərinraha, nənə mhərari mhəuvehe tukw iou, nənə tako irəha həuvehe mhəsanin.”

²⁸sPol rarə mīni mwi mə, “Kīmaha tihaməkeikei mhəukurən nəri. Kumwesən rauvehimīru nərmama me səməme kamhəni nīpərhienien ia Iesu. Nəgkiariien sə raməvisau irapw i ruvavən raka tī nərmama rīpkə mhə irəha nəkur Isrel. Irəha tuhətərig irə.”

²⁹⁻³⁰tPol rarə fwe ikin nuk kəru ia nimwə riti sə ramərəku pen, maməpri irə, maməsevər ia nimwə səvənhi tī nərmama me pam səməme haməuvehe tukwe. ³¹uIn raməvisau irapw nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə, mamahatən nərmama ia nəgkiariien amasan səvəi Iesu Kristo, lərimənu səkitaha. Nəpīn Pol raməgkiari, in rīpkhekīr mhə. lərmama riti riwən rinise in.

Rom

Nægkiariien sə rani mə nəfe i nəkukuə

Pol ramavən maməvisau irapw nəgkiariien amasan səvəi Kristo ia kwopun me. Navənien səvənhi səro kahar irə rino sampam nənə in rirai nəkukuə i revən t̄i nakalasia me fwe Rom ia nuk 56 uə 57. Ia navənien səvəi Pol in rokeikei mə trukupwən mevən fwe Jerusalem nənə mevən mwi fwe taon Rom mine tənə Spen. In rirai nəkukuə i mə irəha tuhəpnəpenə t̄i nuveheien səvənhi. Nægkiariien asori ia nəkukuə i in i natukwatukwien. Pol ramahatən ia nəkukuə i mə: 1) iərmama riti riwən ratukwatukw; 2) Iesu Kristo əpa in ratukwatukw, məmher; 3) trini minuə səni n̄ipərhiēnien ia Iesu Kristo, in truvehi raka kitaha ia niskaiēn səvəi nərəhaiēn, nənə muvei pehe n̄im̄ruēn vi m kitaha, nənə mo kitaha satukwatukw ia nəmri Kumwesən; 4) kitaha nakalasia me tsaməkeikei mharə ia narəien sə ro ikinan sə Kumwesən rokeikei.

Nægkiariien sə rakupwən

1^vIou Pol. Iou iərmama riti sə iakamo tukwini nari m Iesu Kristo. Kumwesən rinəkwein iou mə aposol, nənə məmri karen iou mə iou iərmama takəvisau irapw nəgkiariien amasan səvənhi. ^{2w}Nægkiariien amasan i, in ruvəni raka tui ia nəgkiariien me səvəi profet me səvənhi səməme kamharə

ia Nəkukuə Ikinan. ^{3-4x}Nægkiariien amasan nəha raməgkiari ia T̄ini, in nəha Iesu Kristo lərimənu səkitaha. In riməuvehe iərmama riti riməuku pen ia kwənəkwus səvəi Kig Tevit. In rimamhə nənə Kumwesən rahatən mə in T̄ini atukwatukw nəp̄in ro in rətui mwi ia nemhəien səvənhi ia niskaiēn səvəi Nən̄im̄win Ikinan. ^{5y}Ia Kristo, Kumwesən ro ramasan m kimaha, muvehi pehe wok amasan m kimaha mə kimaha aposol me. Riməuvei pehe wok i m kimaha mə tahəkwein ia nər-mama ia tənəmtənə me pam mə tuhəni n̄ipərhiēnien irə, mho nəkwān. Nənə nəp̄in irəha kamho iam̄nha irə, mamhəuvehi utə nəghi Iesu.

⁶Wok i rineste kimiaha mwi. Kimiaha nər-mama Kumwesən rinəkwein ia kimiaha mə kimiaha səvəi Iesu Kristo. ^{7z}Nəkukuə i rauvehe tukumiaha pam fwe taon nəha Rom. Kumwesən rokeikei kimiaha, məkwein kimiaha mə kimiaha nər-mama ikinan me səvənhi. Pwəh Kumwesən tata səkitaha, mine Iesu Kristo lərimənu səkitaha trouəriari pehe namasanien mine nəm̄rinuēn m kimiaha.

Pol rokeikei mə trevən mətoni nər-mama me səvəi Iesu Kristo ia taon nəha Rom

^{8a}Kurirə iakəgkiari iakuə ia nəghi Iesu Kristo takini vivi Kumwesən səiou tukumiaha pam t̄i nəri nə mə nər-mama ia tənəmtənə me pam kamhəregi nəvisauēn ia na-

^v**1:1** Wok Me 9:15, 13:2, Kal 1:15   ^w**1:2** Rom 16:25-26

^x**1:3-4** Mat 22:42, Wok Me 13:33, Rom 9:5, 2Tim 2:8

^y**1:5** Wok Me 26:16-18, Rom 15:18, Kal 2:7-9

^z**1:7** Nam 6:25-26, 1Kor 1:2, 2Kor 1:1, Efes 1:2   ^a**1:8** 1Tes 1:8

hatətəien səkimiaha. ^{9b}Kumwesən sə iakamo tukwini nari min ia rerik pam ti nini irapwien nægkiariien amasan səvəi Tini, in rinətə raka noien səiou mukurən mə ia nəpin me pam iakani kimiaha ^{10c}ia nəfwakiiien me səiou. Iakaməres mə trini minuə nətərigien pərhien səvəi Kumwesən, in trəsevər ia suatuk riti pwəh iakuvehe mətoni kimiaha rəmwhen iakineitenhi tui mə tako.

¹¹Iakokeikei pik mə takuvehe mətoni kimiaha muvehi pehe nasitu-ien riti səvəi Nənimwīn Ikinan pwəh rərpwi əknekīn mwi kimiaha. ¹²Nipwrai nægkiariien i mə nahatətəien səkimiaha rukurən nasitu-ien ia kimiaha. ^{13d}Piak me ramasan mə tihəukurən mə nəpin rīpik rerik ramrhi mə takuvehe məti pehe ia kimiaha, mətə nəpin me pam narimnari me rīpik raməsisəg iou ti nuveheien. Iakokeikei mə wok səiou trukuə mo kwənkwan ia nīmīruien səkimiaha rəmwhen ia nīmīruien səvəi nərmama me rīpko mhə irəha nəkur Isrel ia kwopun me.

¹⁴Iou iərmama riti sə takaməkeikei məvisau irapw nægkiariien amasan səvəi Kumwesən m nərmama me pam, nərmama səməme həukurən nægkiariien səvəi nəkur Kris mine noien səvənraha, mine nərmama səməme irəha həirei, mine səməme irəha həukurən amasan nari, mine səməme həpwəh

nukurən amasanien nari. ¹⁵Ro iamīnhi irə iakokeikei pik mə takəvisau irapw mwi nægkiariien amasan səvəi Kumwesən m kimiaha fwe taon nəha Rom.

^{16e}Iakaməgkiari iamīnhi irə iou iapkauris anan mhə ti nægkiariien amasan nəha ti nəri nə mə nægkiariien amasan nəha in niskaiien səvəi Kumwesən ti nuvehimīruien nərmama me pam səməme kamhəni nīpərhienien irə, rīməkupwən muvehe ti nəkur Isrel, kurirə revən ti nərmama rīpko mhə irəha nəkur Isrel. ^{17f}Ia nægkiariien amasan səvənhi, Kumwesən ramo nərmama kamhətoni suatuk sə in rinəmri irəha tuhesi pen tro irəha hatukwatukw ia nənimen. Suatuk nəha in nahatətəien fwe nukunen mamevən meste nəkrəkwerin sampam. ^{§§}Rəmwhen ia nægkiariien i kimərai pen ia Nəkukuə Ikinan rani mə,

“Iərmama sə ratukwatukw ia nəmri Kumwesən ia nahatətəien səvənhi, in truvehi nīmīruien.”

Kumwesən niemaha raməpi ti noien ərəha me səvəi nərmama

^{18g}Kumwesən fwe ia neiai ramo nərmama kamhətoni mə niemaha raməpi pik in. In ramərpwīn noien ərəha me pam səvəi nərmama səməme kamhərui nəkwān mamhərər tukuahag ia nīpərhienien səvənhi

§§ **1:17** Suatuk riti mwi ti nīnīien nægkiariien i ia vas 17 in i mə, “Ia nægkiariien amasan səvənhi Kumwesən ramo nərmama kamhətoni natukwatukwien səvənhi sə raku pen ti nahatətəien mamevən ia nahatətəien.”

^b**1:9** Efes 1:16, Fil 1:8, 1Tes 2:5,10

^c**1:10** Wok Me 19:21, Rom 15:23,32 ^d**1:13** Wok Me 19:21, Jon 15:16

^e**1:16** Sam 119:46, Mak 8:38, 1Kor 1:18-24, Wok Me 13:46

^f**1:17** Rom 3:21-22, Hab 2:4 ^g**1:18** Efes 5:6, Kol 3:6, 2Tes 2:12

ia noien ərəha me səvənraha. ¹⁹^hIn ramərpwin noien ərəha me səvənraha ti nəri nə mə irəha həukurən nətoni atukwatukwien narimnari me pam səməme nərmama həukurən nətoniien Kumwesən irə. Kamho iamınhi irə ti nəri nə mə Kumwesən atukw rınahatən atukwatukw irəha irə. ²⁰ⁱFwe nukune narəien muvehe meste pehe ipwet mine nərmama me pam həukurən nətoniien ia nənimenraha narimnari me səməme Kumwesən rino ia neiai mine tiprənə, nənə ro iamınhi irə nəri auər a mə irəha ko həpkətoni mhə Kumwesən ia nənimenraha, mətə həukurən nətoniien ia narimnari me nəha mə niskaiien səvənhi ramevən a mīpko mhə sampam mine nīpərhiēnien mə in Kumwesən. Ro iamınhi irə nəgkiariien riti riwən ko irəha həni.

²¹^jIrəha həuvəukurən raka Kumwesən, mətə həpwəh nuvehi utəien nəghin mə in Kumwesən, nənə mhəpwəh niniien tanak tukwe in. Mətə rerinraha ruvehe mīpkrhi amasan mhə nari, nənə nətərigien səvənraha ruvehe mīreirei nari rəmwhen mə kamharə ia nəpitəvien. ²²^kIrəha kamhəni mə həukurən nari, mətə irəha həreirei nari, ²³^lmhənəpwəh nəfwakiiēn m Kumwesən asori sə tripkemhə mhə ia nəpın riti, nənə mhəuvən mhəfwaki pen m nənimwi nari me səməme həmwhen ia iərmama sə tremhə, uə menu me, uə

nərimiru me səməme kamhavən uə kamhərkou.

²⁴^mRo iamınhi irə Kumwesən rəpwəh irəha, məseni irəha mə irəha tuhamesi pen a noien ərəha me səməme rerinraha rokeikei pik mə tuho. Ro pen irəha kamho ia nīrəha me noien me ia nīpwrənraha sə ro a naurisien. ²⁵ⁿIrəha hənəpwəh nīpərhiēnien səvəi Kumwesən, mhəkwətəmhiiri neikuəien, nənə mamhəfwaki pen m narimnari me səməme Kumwesən rino ia neiai mine tiprənə, mamho tukwini nari mınraha, mətə həpwəh nəfwakiiēn m Kumwesən sə rino neiai mine tiprənə, mhəpwəh no tukwiniien nari min. In nə Kumwesən sə kaməgnəgini rerin in. Ouəh, pwəh ro iamınhi.

²⁶^tTi noien nəha irəha kamho, Kumwesən rəpwəh irəha, məseni irəha mə irəha tuhamesi pen a noien ərəha me səməme rerinraha rokeikei pik mə tuho sə ro a naurisien. Ro iamınhi irə nīpran me nepwin səvənraha kamhəpwəh noien i ratukwatukw, noien sə pran ramesi pen iərman səvənhi, nənə mhəuvən mamho noien i ripkatukwatukw mhə, noien sə pran ramiri pran. ²⁷^oIa noien a mwi nəha, nərman me nepwin səvənraha kamhəpwəh noien i ratukwatukw, noien sə iərman ramiri pran səvənhi, nənə mhəuvən rerinraha ramevən pik ia nīrəha me. Nərman kamho noien me nepwin ia nīrəha me sə ro a naurisien. Mətə Kumwesən ruvəu-

^h**1:19** Wok Me 14:15-17, Wok Me 17:24-28

ⁱ**1:20** Job 12:7-9, Sam 19:1, Hip 11:3   ^j**1:21** Efes 4:17-18

^k**1:22** Jer 10:14, 1Kor 1:20   ^l**1:23** Dut 4:15-19, Sam 106:20

^m**1:24** Wok Me 14:16   ⁿ**1:25** Jer 13:25, Jer 16:19, Rom 9:5

^o**1:27** Lev 18:22, Lev 20:13, 1Kor 6:9

vei pen raka nərpwīnien minraha resi pen atukwatukw noien ərəha me səvənraha.

²⁸Ti nəri nə mə nərmama həpkokeikei mhə mə tuhəukurən Kumwesən, in rəpwəh irəha, məseni irəha mə irəha tuhamesi pen a nətərigien ikou me səvənraha, mamho noien me həpwəh nəmwhenien. ²⁹Reriraha rukuər ia noien ərəha mine noien ourour me pam. Irəha kamhəpwitig ti nautə səvənraha, mamhəmwəki nərmama. Reriraha rukuər ia nakresien, nousi əpuneien iərmama, nəvisəien, neikuəien, mine nətuiien suatuk ti nourahaien iərmama. Irəha kamhəni nikare nərmama, ³⁰mamhouraha nəghi nərmama ia neikuəien me. Irəha kamhəmwəki Kumwesən. Irəha kamhəkwag raka ia nəgkiariien, mamhəfiutə ia nirəha, mamhərpwi irəha ia nəpin me. Irəha kamhətui suatuk ti noien noien ərəha me səməme nərmama həpwəh ihi nukurənen. Irəha kamhərui nəkwai tata mine mama. ³¹Ia reriraha irəha həreirei nari. Irəha kamhətefi nəgkiariien me səvənraha. Nokeikeiien səvənraha riwən ti iərmama. Irəha həpwəh nətərigien nasəkien səvəi nərmama ti nasituien ia nirəha. ³²Irəha həuvəukurən raka mə nəgkiariien atukwatukw səvəi Kumwesən rani mə nərmama səməme kamho noien me i iamīnha irə tuhəməkeikei mhemhə, mətə irəha kamhəmwur pen ia noien me nəha. Ripko mhə noien əpa nəha irəha kamho, mətə kamhəsəni mwi nərmama me səməme kamho noien me nəha mə ramasan a.

Kumwesən ramərpwīn noien ərəha səvəi nərmama ia noien atukwatukw

2^PRo pen nəri auər a mə ik nəfe iərmama, ikamo noien riti rəpwəh nəmwhenien nəpin ikaməkiri noien səvəi iərməpə. Trini minuə ikini pen ti iərmama riti mə səvənhi noien rərəha, mətə ia nəgkiariien nəha ikani ikamousi atukw a ik. Ik nə iərmama sə ikaməkiri noien səvənhi, mətə ik mwi ikamo noien ərəha rəmwhen irə. ²Kitaha səukurən mə Kumwesən ramo noien sə ratukwatukw a nəpin ramərpwīn noien ərəha me səvəi nərmama sə ro me iamīnha irə. ³Ik sə ikaməkiri noien səvəi nərməpə, nətərigien səim rəfo? Mə ik mwi ikamo noien ərəha me nəha irəha kamho, nəpin Kumwesən trəkiri noien ərəha me səim ko ikap raka irə? Rekəm! ⁴Uə rosi ikamətə ərəha noien i sə Kumwesən ramo ia niram uə? In ramo ramasan pik tukw ik, nənə məpwəh nəmwəki akwauakwien ik, nətərigien səvənhi rəpwəmwis tukw ik. Ikukurən uə rekəm mə ramo noien amasan me mik mə noien nəha triri pen ik ikevən məpwəh noien ərəha me səim mirərig ia rerim?

⁵Mətə ti nəri nə mə kəmkapwə riskai, ikəpwəh narakaien ia noien ərəha me səim mirərig ia rerim. Nənə ro iamīnhi irə ikamoeite niemaha sə tukuvei pehe mik ia nəpin səvəi niemaha. Ia nəpin nəha Kumwesən tro nərmama hətoni nəkiriien səvənhi sə ratukwatukw,

⁶tī nəri nə mə in trərəku nərmama kuatia kuatia resi pen nəfe noien me həno. ⁷^sNərmama me səməme kamhərer əknekīn tī noien noien amasan ia nəpīn me mə tuhəuvehi nəgnəginīien, mīne nīsiaiien, mīne nīmīruien i nemhəien riwən irə, Kumwesən truvei pen nīmīruien rerīn mīnraha. ⁸Mətə nərmama me səməme kamho a nari rerīnraha rokeikei, nənə, mamhəuvei pen təkutanraha m nīpərhiēnien, mamhesi pen a noien ərəha me, Kumwesən truvei pen niemaha asori səvənhi mīnraha. ⁹^tNərmama me pam səməme kamho noien ərəha, Kumwesən tro nəmisəien mīnraha, mo nəknekīnien mīnraha, trukupwən ia nəkur Isrel kurirə nərmama me rīpko mhə irəha nəkur Isrel. ¹⁰Mətə nərmama me pam səməme kamho noien amasan, Kumwesən truvei pen nəgnəginīien, mīne nīsiaiien, mīne nəmərīnuien mīnraha, trukupwən ia nəkur Isrel, kurirə nərmama me rīpko mhə irəha nəkur Isrel. ¹¹^uRo iamīnhi irə tī nəri nə mə Kumwesən tro rəmnəmwhen pam ia nərmama me pam.

¹²In trərpwīn noien ərəha me səvəi nərmama me rīpko mhə irəha nəkur Isrel nəri auər a həkūvehi mhə Loa səvəi Moses. Nənə nəkur Isrel me kamhəuvehi Loa nəha, Kumwesən trəkiri noien me səvənraha ia nəgkiariien səvəi Loa nəha, nənə mərpwīn noien ərəha me səvənraha irə. ¹³^vRo iamīnhi irə tī nəri nə mə rīpko mhə nərmama səməme kamhəregi Loa nəha irəha nə hatukwatukw ia

nəmri Kumwesən, mətə nərmama me səməme kamho nəri Loa nəha rani, irəha nəha Kumwesən trīni irapw mə irəha hatukwatukw. ¹⁴^wNīpərhiēnien nərmama rīpko mhə irəha nəkur Isrel irəha həkūwəh nuvehīien Loa səvəi Moses, mətə nəpīn me nepwīn irəha kamhesi pen a nətərīgīen səvənraha, mamho nəri sə ratukwatukw rəmwhen a ia Loa nəha rani. Irəha həmwhen ia loa riti ramiri atukw a irəha, nəri auər a irəha həkūvehi mhə Loa nəha. ¹⁵Noien səvənraha ramahatən pen mə nīpwrai Loa nəha ikīn kīmərāi pen raməmak ia rerīnraha tī nəri nə mə nəpīn nepwīn irəha həregi pen fwe ia rerīnraha mə həno noien ərəha, nəpīn nepwīn mwi mə həno noien amasan. ¹⁶^xIrəha tuhəregi pen nəri me i iamīnha irə fwe ia rerīnraha ia nəpīn nəha Kumwesən trəsēni Iesu Kristo irə mə trəkiri nətərīgīen me səvəi nərmama, nətərīgīen me səməme kamhəkūwafə. Nəgkiariien i ramesi pen nəgkiariien amasan sə iakaməvisau irapw i.

Nəkur Isrel mīne Loa səvəi Moses

¹⁷^yMətə mə ik iərmama riti nə ikani mə ik iəmə Isrel rəfo ia niram? Ik ikətīgite ia Loa səvəi Moses, maməfiəutə ik mə ik ikukurən Kumwesən, nənə in rukurən ik. ¹⁸Ik ikani mə ikuvəukurən raka nəfe Kumwesən rokeikei mə tiko, nənə, mukurən suatuk sə ratukwatukw amasan tī nəri nə mə Loa nəha rīnahatən ik irə. ¹⁹Ikani mə ik iərmama ikamiri nərmama me

^r2:6 Mat 16:27, Jon 5:29, 2Kor 5:10   ^s2:7 2Tes 1:8   ^t2:9 Rom 1:16

^u2:11 Efes 6:9, 1Pit 1:17   ^v2:13 Mat 7:21, 1Jon 3:7

^w2:14 Wok Me 10:35   ^x2:16 2Tim 2:8   ^y2:17 Jem 2:19

səməme nənimenraha rifwə, nənə maməhiəpwīn suatuk səvəi nərmama səməme kamhavən ia kwopun rīpitəv ikin, ²⁰nənə mamahatən nərmama me səməme həreirei nari mīne nəkwrhəkwərha me. Ik ikani iamīnhi irə tī nəri nə mə ikauvehi Loa sə nukurənien mīne nīpərhiēnien me pam kamharə irə. ²¹aIk ikamahatən nərmama əpə me, mətə rəfo ipkahatən atukw a mhə ik? Ikamahatən nərmama me mə irəha tuhəpwəh nakresien, mətə ikamakres uə rekəm? ²²Ikamahatən nərmama me mə irəha tuhəpwəh nakresien pran səvəi iərməpə, mətə ikamakres pran səvəi iərməpə uə rekəm? Ikaməmwəki nənīmwi nari me səməme kaməfwaki pen mīnraha, mətə ikamakres ia narimnari me ia nīmwfəwaki me səvəi nənīmwi nari me nəha uə rekəm? ²³Ikaməfiūtə ik ia Loa səvəi Moses, mətə ikamərui Loa nəha mamouraha nəghi Kumwesən uə rekəm? ²⁴bOuəh, ikamo noien ərəha me pam nəha. Iakani iamīnhi irə tī nəri nə mə nəgkiarīien i kimərai pen ia Nəkukuə Ikinan rani mə, “Nərmama me rīpko mhə irəha nəkur Isrel kamhəni ərəha nəghi Kumwesən tī noien ərəha me səkimiaha.”

²⁵cIk iəmə Isrel, trīni mīnuə ikamesi pen Loa səvəi Moses, noien nəha kīno ia niram kuvehi ninhum mik tī Loa nəha rukurən nasituien ia niram. Mətə mə ikamərui Loa nəha, nənə rəmwhen a mə kəpwəh nuvehien ninhum mik. ²⁶dIa

noien a mwi nəha, iərmama riti rīpko mhə in iəmə Isrel, kəpwəh nuvehien ninhum min, mətə ramesi pen narimnari me səməme Loa nəha rani, Kumwesən trətōni mə kuvəuvehi raka ninhum min, nənə in iərmama səvənhi. ²⁷Iərmama sə rīpko mhə in iəmə Isrel, kəpwəh nuvehien ninhum min, mətə ramesi pen Loa nəha, in trəkiri ik mə noien səim rərəha. Ro iamīnhi irə tī nəri nə mə nəri auər a mə ik ikauvehi Loa sə kimərai, nənə kuvehi ninhum mik, mətə ikamərui Loa nəha. ²⁸eIərmama i in iəmə Isrel ia nīpwran iruə rīpko mhə in iəmə Isrel pərhiēn, nənə, noien pərhiēn səvəi nuvehien ninhum m iərmama rīpko mhə in nari riti sə kamo ia nīpwrai iərmama iruə. ²⁹fMətə iərmama i in iəmə Isrel pərhiēn ia rerin in iəmə Isrel. Nənə noien pərhiēn səvəi nuvehien ninhum m iərmama, in nari riti raməmak ia reri iərmama Nənīmwiin Ikinan ramo, mətə rīpko mhə Loa ramo. Nənə rīpko mhə nərmama kamhəgnəgini iərmama nəha, mətə Kumwesən əpa raməgnəgini in.

Kumwesən ramo noien atukwatukw ia nəpīn me

3 Mə ro iamīnhi irə, rəfo noien nəha ramasan mə iərmama riti in iəmə Isrel? Uə rəfo noien nəha ramasan mə kuvehi ninhum min? ²gTrīni mīnuə iərmama riti in iəmə Isrel ramasan pīk anan. Nəri sə ramasan mukupwən, nəkur Isrel irəha nə nərmama Kumwesən rīnəmri

²**2:20** 2Tim 3:5,15, Mat 15:14, Luk 18:9

^a**2:21** Sam 50:16-21, Mat 23:3-4 ^b**2:24** Aes 52:5, Esik 36:20

^c**2:25** Jer 4:4, 9:25 ^d**2:26** Kal 5:6 ^e**2:28** Jon 7:24, 8:39 ^f**2:29** Dut

30:6, Kol 2:11, 1Kor 4:5, 2Kor 10:18 ^g**3:2** Sam 147:19-20, Rom 9:4

pen nægkiariien sævənhi ia rəgin-
raha mə tuhətui amasan tukwe.

³^hNipərhiēnien irəha me nep-
wīn həpwəh nīniēn nīpərhiēnien
ia nægkiariēn nəha, mətə noien
nəha irəha həno, mhəpwəh nīniēn
nīpərhiēnien ia nægkiariēn sævənhi,
ko rīpkīnise mhə ia Kumwesən mə
trəpwəh noien nægkiariēn sævənhi.

⁴Rekəm! Nəri auər a nərmama
me pam ia tīprənə kamheikuə,
mətə Kumwesən rīpkeikuə mhə.
Rəmwhēn ia nægkiariēn i kimərai
pen ia Nəkukuə lkinan raməgkiari ia
Kumwesən mani minuə:

“Nəpīn ikaməgkiari, nægkiariēn
səim trahātən mə ik
ikatukwatukw.

Nəpīn nərmama tuhəkiri noien me
səim, mhəni mə ikīno noien
ərəha me, mətə ik tikəsīsəg ia
tərhunraha.”

⁵Mətə mə noien ərəha səkitaha
ramahātən pen mə Kumwesən
ramo noien atukwatukw ia
nəpīn me nənə kitaha tsəfni
irə? Rīpkatukwatukw mhə trīni
minuə Kumwesən ruvei pehe
niemaha m kitaha? lakaməres
iamīnha irə mamesi pen nətəriēn
səvəi nərmama nepwīn. ⁶Mətə
nətəriēn nəha rīpkatukwatukw
mhə. Trīni minuə nətəriēn
nəha ro nīpərhiēnien, nənə
Kumwesən trəfəkiri nərmama ia
tīprənə tī noien me sævənraha?

⁷Mətə rəfo iərmama riti rīni
mə, “Trīni minuə iakeikuə, nənə
neikuəien səiou rahatən pen mə
Kumwesən rani a nīpərhiēnien,
nənə nərmama kamhəuvehi utə
nəghīn tukwe, rəfo Kumwesən

raməkiri ihi mə iou səiou noien
rərəha?” ⁸Nənə rəfo iərmama
riti rīni mə, “Ramasan mə kitaha
tsamo a noien ərəha pwəh rukua
ia namasanien.” Nīpərhiēnien,
nərmama nepwīn kamhəni ərəha
nəghīmaha, mamheikuə mə
kimaha iahaməgkiari iamīnha irə.
Kumwesən trəpwīn noien ərəha
sævənraha, nənə, ratukwatukw a
mə in tro.

Iərmama riti riwən ratukwatukw

⁹JRo pen, rəfo? Kimaha nəkur
Isrel iahatukwatukw ia nəmri
Kumwesən mhəpi raka nərmama
nepwīn? Rekəm! lakuvəni raka
mə nīskaiēn səvəi noien ərəha
ramərimənu ia nərmama me pam,
nəkur Isrel mīne nərmama me rīpko
mhə irəha nəkur Isrel. ¹⁰^kRəmwhēn
ia nægkiariēn i kimərai pen ia
Nəkukuə lkinan rani mə,
“Iərmama riti riwən ratukwatukw,
kwatia anan riwən.

¹¹Iərmama riti riwən rukurən nari.
Iərmama riti riwən ramətui ia
Kumwesən.

¹²Nərmama me pam anan
kamhəuvei pen təkutanraha m
Kumwesən,
irəha pam həkamasan mhə tī nari
riti.

Iərmama riti riwən anan ramo noien
amasan,
kwatia anan riwən.”

¹³“Rukwīnau ia nīrəha rəmwhēn
ia nīpəgi kəruətərei raməkwa
g sə kīnərkwafə pen nīpwrai iər-
mama remhə ikīn,

^h3:3 Rom 9:6, 11:29, 2Tim 2:13 ⁱ3:8 Rom 6:1,15

^j3:9 Rom 1:18-2:24, Rom 3:23 ^k3:10 Sam 53:1-3, Pri 7:20

^l3:13 Sam 140:3

ia nēpīn me kamhēni nēgkiariien ia nēramīnraha, mamheikuē ia nērmama.”

“Ia tērhunraha pīrapw nīsēkwai snek, snek sē ramahi ēpune iērmama”

¹⁴ “Nīpēgi nēkwanraha rukuēr ia nēkunanien iērmama mīne nēgkiariien ēfiē.”

¹⁵ ^m “Nīsunraha me kamhaiu akwauakw tī nousi ēpuneien iērmama.

¹⁶ Ia kwopun me pam kamhēuvēn ikīn, irēha kamhouraha narimnari, mamho nērmama kamhēregi rērēha.

¹⁷ Irēha hēreirei anan suatuk sēvēi nēmērinuien.”

¹⁸ “Irēha hēpwēh nehekīrien Kumwesēn.”

¹⁹ Kītaha sēukurēn mē narimnari me pam sēmēme Loa sēvēi Moses rani narimnari me nēha sēvēi nērmama me nēha Kumwesēn rīmēuvei pen Loa nēha mīnraha. Loa nēha ramēgkiari mīnraha, mamēsisēg ia tērhunraha pam, mamō nērmama pam ia tēkure tīprēnē hētōni mē noien sēvērēha rērēha ia nēmri Kumwesēn. ²⁰ ⁿ Iakani iamīnhi irē tī nēri nē mē iērmama riti sē tratukwatukw ia nēmri Kumwesēn ia nēsi penien Loa riwēn, mētē ia Loa kītaha pam sēukurēn mē kītaha samo noien ērēha.

**Nērmama sēmēme
kamhahatētē ia Iesu Kristo
irēha hatukwatukw ia
nēmri Kumwesēn**

²¹ ^o Mētē tēkwētēkwuni Kumwesēn rīno raka nērmama kamhētōni su-

atuk sē in rīnēmri tuhesi pen tro irēha hatukwatukw ia nēnimen. Suatuk nēha rīpko mhē in i tuhesi pen Loa sēvēi Moses. Mētē nēgkiariien me ia Loa nēha mīne nēgkiariien me sēvēi profet me fwe kupwēn kamhēgkiari ia suatuk nēha mē ro nīpērhiēnien.

²² ^p Suatuk nēha in i nērmama tuhatātē ia Iesu Kristo. Nērmama me pam sēmēme kamhēni nīpērhiēnien irē Kumwesēn ramo irēha hatukwatukw ia nēnimen. Nēri auēr a mē irēha nēfe nērmama tī nēri nē mē irēha pam hēmnmēwhen a.

²³ ^q Nērmama me pam hēno noien ērēha nēnē mharfai ia suatuk atukwatukw sēvēi Kumwesēn sē ramasan mamser, ²⁴ ^r mētē ia namasanien sēvēnhi Kumwesēn ramasitu ia nīrēha, mamō irēha hatukwatukw ia nēnimen tī nēri nē mē Iesu Kristo rīnērēku suatuk sēvērēha, meivi nari ia nīrēha ia nemhēien sēvēnhi. ²⁵ ^s Kumwesēn rērhi pehe Kristo ruvehe nīten raiu tī nuvehi rakaiēn noien ērēha me sēvēi nērmama. Nēnē Kumwesēn ruvehi raka noien ērēha me sēvēi nērmama nēpīn irēha hahatētē ia Kristo mē in rīmāmhē tī nīrēha.

Kumwesēn rīno suatuk nēha mē trahatēn mē noien sēvēnhi ratukwatukw tī nēri nē mē nētērīgien sēvēnhi rēpwēmwis in rēpwēh nērpwīnien noien ērēha me sēvēi nērmama sēmēme hēno fwe kupwēn. ²⁶ Kumwesēn ro iamīnha irē ipwet mīne mē trahatēn mē in ratukwatukw, nēnē in ramīni nērmama me pam sēmēme kamhahatētē ia

^m3:15 Prov 1:16   ⁿ3:20 Sam 143:2, Rom 7:7, Kal 2:16

^o3:21 Wok Me 10:43   ^p3:22 Rom 1:17, Kal 2:16

^q3:23 Rom 3:9, 5:2   ^r3:24 Rom 5:1, Efes 2:8   ^s3:25 Efes 1:7

lesu mə irəha hatukwatukw ia nənimen.

²⁷tRo iam̄nhi irə nəfe mwi nəha ikin kitaha səukurən nəfiütəien kitaha tukwe? Nari riti mwi riwən! T̄i nəfe? T̄i nəri nə mə kitaha səpkatukwatukw ia nəmri Kumwesən ia noien me səkitaha, mətə kitaha satukwatukw ia nənimen ia nahatətəien səkitaha. ²⁸uIakani iam̄nhi irə t̄i nəri nə mə kitaha saməni n̄pərhiēnien ia n̄gkiariēn i mə iərmama sə ramahatətə ia lesu in ratukwatukw ia nəmri Kumwesən, mətə r̄ipko mhə ia nesi penien Loa. ²⁹vUə rəfo? Kumwesən in Kumwesən səvəi nəkur Isrel əpa? Rosi in mwi Kumwesən səvəi n̄ərmama r̄ipko mhə irəha nəkur Isrel uə? Ouəh, in mwi Kumwesən səvənraha, ³⁰wT̄i nəri nə mə Kumwesən kuatia a. Nənə in tr̄ini irapw mə n̄ərmama me i kamhahatətə ia lesu Kristo irəha hatukwatukw ia nənimen. Noien nəha tro rəmwhen a mwi ia nəkur Isrel m̄ine n̄ərmama r̄ipko mhə irəha nəkur Isrel. ³¹xRəfo nəha təkwtəkwuni ia Loa nəha? Nahatətəien nəha ramo Loa nəha in nəri auər a? Rekəm! Mətə n̄əp̄in samahatətə ia Kumwesən, samesi pen atukwatukw suatuk p̄ərhien səvəi Loa.

**Epraham ruvehe matukwatukw
ia nəmri Kumwesən ia
nahatətəien səvənhi**

4 Epraham kaha kupwən səkimaha nəkur Isrel, kitaha tsəgkiari irə mhəfni irə? In r̄inətōni

nəfe nari ia n̄im̄ruēn səvənhi? ²In rətōni mə Kumwesən r̄iməni mə in ratukwatukw ia nənimen, mətə r̄ipko mhə ia noien me səvəi Epraham. Tr̄ini minuə Epraham ratukwatukw ia noien me səvənhi, nənə in rukurən nəfiütəien in tukwe. Mətə ia nəmri Kumwesən Epraham ko r̄ipkəfiütə mhə in tukwe. ³yNəkukuə lkinan rani nəfe? “Epraham r̄ini n̄p̄ərhienien ia Kumwesən, nənə t̄i nəri nə mə in rahatətə iam̄nhi, Kumwesən rətə in mə in ratukwatukw ia nənimen.”

⁴zIərmama sə ramo wok t̄i n̄ərukuiēn, n̄ərukuiēn nəha səvənhi r̄ipko mhə nari riti sə kuvei pen auər a min, mətə n̄ərukuiēn nəha sə kuvei pen min in r̄ino wok tukwe. ⁵Mətə iərmama sə rəpwəh noien wok t̄i n̄ərukuiēn, mətə ramət̄igite ia Kumwesən sə rani nəkur ərəha mə irəha hatukwatukw ia nənimen, rəmwhen mə Kumwesən ruvei pen auər a nari riti min. T̄i nəri nə mə iərmama nəha ramahatətə iam̄nhi, Kumwesən ramətə in mə in ratukwatukw ia nənimen. ⁶Kig Tēvit fwe kupwən, in mwi r̄in̄əgkiari ia noien nəha n̄əp̄in r̄in̄əkwein amasan ia iərmama sə Kumwesən ramətə in mə in ratukwatukw ia nənimen, mətə r̄ipko mhə ia noien me sə iərmama nəha ramo. ⁷In r̄iməni mə, “N̄ərmama me i səməme Kumwesən r̄inenouenou noien ərəha me səvənraha, nənə m̄inouseman n̄ərhəien me səvənraha irəha r̄er̄inraha tragien.

^t3:27 1Kor 1:31   ^u3:28 Kal 2:16   ^v3:29 Rom 10:12

^w3:30 Dut 6:4, Rom 4:11-12, Kal 3:20   ^x3:31 Mat 5:17, Rom 8:4

^y4:3 Jen 15:6, Kal 3:6, Jem 2:23   ^z4:4 Rom 11:6

⁸Iærmama i sǎ Kumwesǎn triþ-kǎvsini mhǎ noien ǎrǎha me sǎvǎnhi, in rerin tragien.”

⁹^aNǎgkiariien nǎha Kig Tevit rinǎkwein amasan m nǎrmama irǎ, in sǎvǎi nǎkur Isrel me a, uǎ nǎgkiariien nǎha sǎvǎi nǎrmama me mwi i ripko mhǎ irǎha nǎkur Isrel? Ouǎh, sǎvǎi nǎrmama me mwi ripko mhǎ irǎha nǎkur Isrel. Kitaha samǎni nǎgkiariien sǎvǎi Nǎkukuǎ Ikinan sǎ rani mǎ, “Epraham rini nǎpǎrhienien ia Kumwesǎn. Nǎnǎ tǎ nǎri nǎ mǎ in rahatǎtǎ iamǎnhi, Kumwesǎn rǎtǎ in mǎ in ratukwatukw ia nǎnimen.”

¹⁰Mǎtǎ Kumwesǎn rimǎni nesǎn mǎ Epraham in ratukwatukw, nǎpin kuvǎuvehi raka ninhum min, uǎ ia nǎpin kǎpwǎh ihi nuvehiiien ninhum min? Kumwesǎn rimǎkupwǎn mini raka iamǎnha irǎ kurirǎ kuvehi ninhum min. ¹¹^bNǎnǎ kuvehi ninhum m Epraham tǎ nǎfe? Ro iamǎnha irǎ rahatǎn pen mǎ Epraham rinatukwatukw raka ia nǎmri Kumwesǎn ia nahatǎtǎien sǎvǎnhi nǎpin kǎpwǎh ihi nuvehiiien ninhum min. Ro iamǎnhi irǎ in tata sǎvǎi nǎrmama me pam sǎmǎme kǎpwǎh ihi nuvehiiien ninhum minraha mǎtǎ kamhǎni nǎpǎrhienien ia Kristo, nǎnǎ ia suatuk nǎha hǎuvehe nǎrmama Kumwesǎn ramǎtǎ irǎha mǎ hatukwatukw ia nǎnimen. ¹²^cNǎnǎ in tata sǎvǎi nǎrmama nepwin mwi sǎmǎme kuvǎuvehi raka ninhum minraha, nǎrmama me nǎha irǎha nǎkur Isrel. Mǎtǎ ripko mhǎ sǎvǎnraha tata tǎ nǎri nǎ

mǎ kimǎuvehi ninhum minraha, mǎtǎ tǎ nǎri nǎ mǎ irǎha kamhesi pen suatuk sǎvǎi nahatǎtǎien. Fwe kupwǎn tata sǎvǎnraha Epraham ramesi pen suatuk nǎha nǎpin kǎpwǎh ihi nuvehiiien ninhum min.

¹³^dKumwesǎn rino promes m Epraham mine kwǎnǎkwus me sǎvǎnhi mǎ tǎ nǎpin riti tiprǎnǎ i truvehe mo sǎvǎnraha irǎ. Promes nǎha ripkuvehe mhǎ tǎ Epraham tǎ nǎri nǎ mǎ Epraham ramesi pen Loa, mǎtǎ ruvehe tukwe tǎ nǎri nǎ mǎ in rahatǎtǎ nǎnǎ Kumwesǎn rini mǎ in ratukwatukw ia nǎnimen. ¹⁴^eTrǎni minuǎ promes nǎha ruvehe mo nǎpǎrhienien irǎ tǎ nǎrmama sǎmǎme kamhesi pen Loa, nǎrmama tuhahatǎtǎ tǎ nǎfe? Nahatǎtǎien in nari riti ro a tekin a, nǎnǎ promes nǎha ruvehe mo nǎri auǎr a irǎ. ¹⁵^fLoa ravi pehe niemaha sǎvǎi Kumwesǎn, mǎtǎ mǎ loa riwǎn ko iærmama rǎpwǎh nǎtefiien loa.

¹⁶^gRo iamǎnhi irǎ promes nǎha ruvehe tǎ Epraham ia suatuk sǎvǎi nahatǎtǎien mǎ promes nǎha truvehe ia namasanien sǎ Kumwesǎn ramǎriari pehe irǎ m kitaha nǎnǎ mo nari riti sǎ nǎpwnǎti Epraham me pam tuhǎuvehi sǎvǎnraha, ripko mhǎ nǎpwnǎti Epraham ǎpa i Kumwesǎn rimǎuvei pen Loa minraha, mǎtǎ nǎpwnǎti Epraham me i sǎmǎme kamhesi pen suatuk sǎvǎi nahatǎtǎien sǎvǎi Epraham tǎ nǎri nǎ mǎ in tata sǎkitaha pam. ¹⁷^hRǎmwhen ia nǎgkiariien i kimǎrai pen ia Nǎkukuǎ Ikinan rani mǎ, “Iakino ik tata sǎvǎi kwǎnǎkwus me hǎpik.” In tata sǎki-

^a4:9 Rom 4:3 ^b4:11 Jen 17:10-11 ^c4:12 Mat 3:9

^d4:13 Jen 17:4-6, Jen 22:17-18, Kal 3:29 ^e4:14 Kal 3:18 ^f4:15 Rom 3:20, 5:13, Rom 7:8 ^g4:16 Kal 3:7 ^h4:17 Jen 17:5, Aes 48:13

taha ia nəmri Kumwesən i Epraham rīmāni nīpərhiēnien irə, Kumwesən sə rauvei pen nīmīruien m nər-mama sēməme həuvamhə, nənə in rukurən noien narimnari me sēməme həiwən həuvehe mharə.

¹⁸ⁱKumwesən rino promes m Epraham mə in truvehe tata səvəi kwənəkwus me həpik, nənə nīmwiwini me tuhəpik mhəpi raka kəməhau me. Nənə Epraham rəmri pen əknekin nətərigien səvənhi ia Kumwesən mahatətə əknekin irə mə nəgkiariien səvənhi ro nīpərhiēnien. Nəri auər a rəknekin mə promes nəha truvehe mo nīpərhiēnien irə, ¹⁹^jmətə nahatətəien səvəi Epraham rəpwəh neiwaiuien nəpīn in rətoni nīpwran mə rīnərgarə mīnəmwhen mə tremhə tī nəri nə mə nuk səvənhi wan hantret, uə nəpīn in rətoni Sera mukurən mə rīnəprənemə ko rīpkərəhi mhə iəkunouihī. ²⁰Epraham rəpwəh nəmkiəmkiien tī promes nəha Kumwesən rīməuvei pen min, mətə ruvehe mīskai ia nahatətəien səvənhi nənə maməgnəgīni Kumwesən. ²¹In rukurən amasan ia rerin mə Kumwesən rauvehi nīskaiien tī noien promes səvənhi ruvehe mo nīpərhiēnien. ²²^kNənə tī nəri nə mə Epraham rahatətə ia Kumwesən iamīnhi, Nəkukue lkinan rani mə, “Kumwesən rətə in mə in ratukwatukw ia nənimen.” ²³Nəgkiariien i sə rani mə, “Kumwesən rətə in mə in ratukwatukw ia nənimen,” kīnapkrai mhə səvəi Epraham əpa,

²⁴^lmətə kīmərai mwi mə səkitaha nərmmama sēməme Kumwesən ramətə kitaha mə kitaha satukwatukw ia nənimen. Kitaha nərmmama saməni nīpərhiēnien ia Kumwesən sə rino lesu lərimənu səkitaha rətui mwi ia nemhəien səvənhi. ²⁵^mKīnəsēni pehe lesu ruvehe memhə tī noien ərəha me səkitaha, nənə Kumwesən ro in rətui mwi ia nemhəien mə in tro suatuk mə kitaha satukwatukw ia nənimen.

Nəmərīnuien mīne nagienien

5ⁿNənə tī nəri nə mə kitaha səuvəuvehe mhənətukwatukw raka ia nəmri Kumwesən ia nahatətəien səkitaha, ro pen təkwtəkwuni kitaha min samarə ia nəmərīnuien, nəmərīnuien i lərimənu səkitaha lesu Kristo rīnəmri. ²^oTī nəri nə mə kitaha samahatətə ia lesu Kristo, in rīpeki puvnimwə pehe kitaha ia namasanien i kitaha samərer irə təkwtəkwuni mīne. Nənə ia nəpīn me kitaha samagien, mamhəmri pen əknekin nətərigien səkitaha ia Kumwesən, mamheitenhi mə nasorīien səvənhi trier pehe tukutaha. ³^pNənə nari riti mwi, kitaha saməregi nəmīsəien me, reritaha ramagien a tukwe, tī nəri nə mə kitaha səukurən mə nəmīsəien ramo kitaha samərer əknekin. ⁴Nənə nərər əknekinien iamīnha irə ramo Kumwesən rerin ramagien tukutaha. Nənə mə rerin ramagien tukutaha, noien nəha ramo kitaha saməmri pen əknekin

ⁱ4:18 Hip 11:1, Jen 15:5   ^j4:19 Jen 17:17   ^k4:22 Jen 15:6

^l4:24 Rom 15:4, 1Pit 1:21   ^m4:25 Aes 53:4-5, 1Kor 15:17   ⁿ5:1 Rom 3:24,28, Rom 4:24   ^o5:2 Efes 2:18, 3:12   ^p5:3 Jem 1:2-3, 1Tes 1:5-7

nətərigien səkītaha irə. ^{5q}Nənə mə nətərigien səkītaha raməmak əknekīn ia Kumwesən, rerītaha ko rīpkərou mhə, tī nəri nə mə Nənimwīn Ikinan sə Kumwesən rīməuvei pehe m kitaha rərəmīn pehe nokeikeiien səvəi Kumwesən ia rerītaha.

⁶Fwe kupwən, nəpīn niskaiien səkītaha ramiwən ihi, nənə ia nəpīn atukwatukw səvənhi Kristo remhə tī nəkur ərəha me. ⁷Rəknekīn anan mə iərmama riti trəsəni nīmīruien səvənhi memhə tī iərmama riti mwi nəri auər a mə iərmama nəha in tremhə tukwe in iərmama atukwatukw. Mətə rosi iərmama riti rukurən nəseni penien nīmīruien səvənhi memhə tī iərmama riti mwi sə noien səvənhi ramasan anan tī nərmama. ^{8r}Mətə Kumwesən rahatən nokeikeiien asori səvənhi m kitaha ia Kristo. Nəpīn kitaha samo ihi noien ərəha, nənə in ruvehe memhə tukutaha.

^{9s}Nənə tī nəri nə mə təkwtəkwuni mīne kitaha sənətukwatukw raka ia nəmri Kumwesən ia nite Kristo, ro a nukurənien irə mə Kumwesən niemaha trīpkəpi mhə mwi tukutaha, mətə lesu Kristo truvehimīru kitaha. ^{10t}Fwe kupwən nəpīn kitaha saməmwəki ihi Kumwesən, in ro suatuk ia nemhəien səvəi Tīni mə kitaha tsəuvehe in me nepwīn. Ro pen təkwtəkwuni səuvəuvehe in me nepwīn ro a nukurənien irə mə in truvehimīru kitaha ia nīmīruien səvəi Tīni. ¹¹Nənə rīpkə mhə nəri əpa nəha, mətə nari riti mwi, ia nəpīn me kitaha samagien tī nəfe Kumwesən rīno. In rīnəriari pehe na-

masanien i saməuvehi rauku pen tī lərimənu səkītaha lesu Kristo. Namasanien nəha ramo mə in me nepwīn i kitaha.

Atam ruvei pehe nemhəien, mətə Kristo ruvei pehe nīmīruien

^{12u}Fwe tui anan, noien ərəha rīməuvehe ia tīprənə i rīməuku pen tī iərmama kuation nə Atam. Nənə tī nəri nə mə iərmama nəha rīno noien ərəha, in remhə. Nənə ro pen kwənkwai noien nəha nərmama me pam tuhaməkeikei memhə tī nəri nə mə irəha pam kamho noien ərəha. ^{13v}Nīpərhienien nərmama ia tīprənə i kamho noien ərəha kurirə Kumwesən rīpkuvei pehe Loa səvəi Moses, mətə Kumwesən rəpwəh nəvsini penien noien ərəha me səvənraha tī nəri nə mə Loa ramiwən ihi. ^{14w}Mətə nemhəien ramərimənu ihi ia nəpīn nəha. Fwe Atam meste pehe Moses nərmama me pam hemhə, nəri auər a mə irəha nepwīn noien ərəha me səvənraha həpkəmwhen mhə ia noien ərəha səvəi Atam. Atam in iərmama riti kamətə pen lesu Kristo irə sə truvehe kurirə irə.

¹⁵Mətə nəri sə Kumwesən rīnəriari pehe auər a i m nərmama ropə iti ia noien ərəha səvəi Atam. Noien ərəha səvəi iərmama kuation i Atam ruvei pehe nemhəien tī nərmama həpik, nənə nəri i ro nari asori. Mətə nəri asori sə rəpi raka, in i namasanien səvəi Kumwesən mīne nəri sə rīnəriari pehe auər a i m nərmama həpik, nənə nəri nəha rīməuvehe ia namasanien səvəi iərmama

^q5:5 Sam 22:5, 25:20, Hip 6:18-19   ^r5:8 Jon 3:16, 1Jon 4:10   ^s5:9 Rom 1:18, 2:5,8   ^t5:10 Rom 8:7-8   ^u5:12 Jen 2:17, Jen 3:6,19, Rom 6:23
^v5:13 Rom 4:15   ^w5:14 1Kor 15:21-22, 1Kor 15:45

kuatia a in i Iesu Kristo. ¹⁶Nənə nəri sə Kumwesən rinəriari pehe auər a i m nərmmama in ropə iti ia kwənkwaï noien ərəha səvəi iərmama kuatia a nəha Atam. İakani iamĩnhi irə ti nəri nə mə Atam rino noien ərəha kuatia, nənə Kumwesən rəkiri in ti noien səvənhi, mini mə nərmmama me pam tuhaməkeikei mhemhə. Mətə kurirə, nəpin nərmmama həpik ho noien ərəha rıpik nənə Kumwesən rəriari pehe auər a nəri amasan m kitaha, mo mə kitaha tsatukwatukw ia nənimen nənə mhəuvehi nimiruien. ¹⁷Nipərhiendien mə noien ərəha səvəi iərmama kuatia a Atam rino nemhəien ramərimənu ia nərmmama me pam, nənə nəri i ro nari asori. Mətə Iesu Kristo rino nari riti rasori məpi raka. Nərmmama me pam səməme kamhəuvehi namasanien asori səvəi Kumwesən sə rinəriari pehe auər a i m nərmmama, in i namasanien sə ramo irəha hatukwatukw ia nənimen, irəha tuhəuvehi nimiruien mharə irə mamhərimənu ti nəri i Iesu Kristo rino.

¹⁸xRo iamĩnhi irə sətoni mə noien ərəha kuatia a səvəi Atam rino mə nərmmama me pam tuhaməkeikei mhemhə. Rəmwhen a mwi noien atukwatukw kuatia a səvəi Kristo rino suatuk mə nərmmama tuhəukurən mhəuvehe mhatukwatukw ia nəmri Kumwesən. Nənə natukwatukwien nəha ramo mə nərmmama pam həukurən nuvehien nimiruien. ¹⁹yİərmama kuatia rınərui nəkwai Kumwesən, nənə noien nəha ro nərmmama həpik həuvehe nəkur

ərəha. Rəmwhen a mwi iərmama kuatia rino nəkwai Kumwesən nənə noien nəha tro nərmmama həpik həuvehe mhatukwatukw ia nəmri Kumwesən.

²⁰zKumwesən rıməuvei pehe Loa səvəi Moses mə noien ərəha truvehə masori, nənə mə nərmmama tuhəukurən noien ərəha me səvənraha. Mətə nəpin noien ərəha rıməuvehe masori, nənə namasanien səvəi Kumwesən ruvehə masori məpi raka mwi, ²¹a)mə rəmwhen ia noien ərəha rinamərimənu ia nərmmama me pam mavi pehe nemhəien ia nirəha fwe kupwən, ipwet mine namasanien səvəi Kumwesən rukurən nərimənuien, mamə nərmmama hatukwatukw ia nəmri Kumwesən, nənə irəha həuvehi nimiruien rerin ruku pen ti Iesu Kristo İərimənu səkitaha.

İa nı̄karen səvəi noien ərəha nərmmama me səvəi Iesu Kristo həuvamhə raka

6^bRo pen kitaha tsəfni irə? Ramasan mə kitaha tsaməmwur pen a ia noien ərəha pwəh namasanien səvəi Kumwesən ruvehə masori mwi ia kitaha? ²cRekəm! İa nı̄karen səvəi noien ərəha kitaha səuvamhə raka. Tsəfo mhəuvən mharə mwi irə? ³dHiəukurən uə rekəm? Kitaha pam səməme kino paptəes ia kitaha ti nuvehien mho kuatia ia Iesu Kristo, ia paptəes nəha səuvehe mho kuatia kitaha min ia nemhəien səvənhi. ⁴eRo pen ia nəpin nəha kino paptəes ia kitaha, rəmwhen mə kitaha səu-

^x5:18 1Kor 15:22 ^y5:19 Aes 53:11 ^z5:20 Rom 4:15, Kal 3:19

^a5:21 Rom 6:23 ^b6:1 Rom 3:5-8 ^c6:2 1Tes 4:1 ^d6:3 Kal 3:27

^e6:4 Kol 2:12

vamhə kitaha Kristo, nənə kinimwi kitaha min, mə rəmwhen Kristo rinətui mwi ia nemhəien səvənhi ia niskaiien səvəi Tata səvənhi, kitaha mwi səukurən nuvehien nimiruien vi, mharə irə, mamhavən.

⁵fRo iamınhi irə ti nəri nə mə səməuvehe mho kuatia kitaha min ia nemhəien səvənhi, nənə tsəuvehe mwi mho kuatia kitaha min ia noien sə Kumwesən rino in rətui mwi ia nemhəien səvənhi. ⁶gKitaha səukurən mə nəpin kinərui tərini pen Kristo ia nei kamarkuau, kərui tərini pen irəha nimiruien akuas me səkitaha mə trouraha noien akuas ia nipwrataha sə rokeikei pik noien ərəha. Nənə rino mə noien ərəha trəpwəh mwi nərimənuien ia kitaha, ⁷htı nəri nə mə iərmama sə remhə, niskaiien səvəi noien ərəha ripkərimənu mhə mwi irə.

⁸Mətə mə kitaha səmamhə kitaha Kristo, saməni nipərhiēnien irə mə tsəmīru mwi kitaha min. ⁹Kitaha səukurən mə Kumwesən rino Kristo rətui mwi ia nemhəien səvənhi. Ro pen Kristo tripkemhə mhə mwi ia nəpin riti. Nemhəien ko ripkərimənu mhə mwi irə. ¹⁰ln remhə m kuatia a mə trətəfi niskaiien səvəi noien ərəha, mətə ipwet mīne in ramīru irau Kumwesən.

¹¹Ja noien a mwi nəha rerimiaha traməkeikei mamrhi mə ia nikaren səvəi noien ərəha kimiaha hiəuvamhə raka, mətə ia nikaren səvəi Kumwesən kimiaha hiaməmīru ti nəri nə mə hiəuvəuvehe mhəno kuatia kimiaha Iesu Kristo. ¹²kRo pen

noien ərəha trəpwəh nərimənuien ia nipwramiaha me səməme tuhemhə. Kimiaha tihəpwəh noien noien ərəha me nəha nipwramiaha me hokeikei pik. ¹³lTihəpwəh nəseni penien nipwramiaha me həuvən ia rəgi noien ərəha mə noien ərəha truvehi mo nərhəien me ia nipwramiaha, mətə tihəsēni pen kimiaha m Kumwesən rəmwhen ia nərmama səməme kiməpeki raka irəha ia nemhəien mhəpeki pen ia nimiruien. Tihəsēni pen nipwramiaha me ia rəgin mə in truvehi mo noien atukwatukw ia nipwramiaha. ¹⁴mNoien ərəha trəpwəh nərimənuien ia kimiaha ti nəri nə mə hiəpkarə tegin mhə Loa səvəi Moses mətə hiamarə tegin namasanien səvəi Kumwesən.

Noien atukwatukw ramərimənu ia nərmama me səvəi Iesu Kristo

¹⁵nNənə rəfo? Ramasan mə kitaha tsamo a noien ərəha ti nəri nə mə səpkarə tegin mhə Loa səvəi Moses mətə samarə tegin namasanien səvəi Kumwesən? Rekəm! ¹⁶oHiəukurən uə rekəm? Trini minuə hiəsēni pen kimiaha kərkwi tərini kimiaha mə tihamo nəkwai iərmama riti, nənə, kimiaha nə iotukwininari me səvəi iərmama nəha hiamo nəkwān. Suatuk kəru ti nesi penien. Ia suatuk riti kimiaha iotukwininari me səvəi noien ərəha, nənə suatuk nəha ramevən ti nemhəien. Nənə ia suatuk riti mwi kimiaha iotukwininari me hiamo nəkwai Kumwesən, nənə suatuk

^f6:5 Fil 3:10-11   ^g6:6 Kal 5:24   ^h6:7 1Tes 4:1

ⁱ6:10 Hip 9:26-28, 1Pit 3:18   ^j6:11 2Kor 5:15, Kal 2:19, 1Pit 2:24

^k6:12 Jen 4:7   ^l6:13 Rom 12:1, Efes 2:5, 5:14   ^m6:14 1Jon 3:6

ⁿ6:15 Rom 6:1   ^o6:16 Jon 8:34, 2Pit 2:19

nəha ramevən t̄i natukwatukwien ia nəmri Kumwesən. ¹⁷Mətə kitaha səni tanak t̄i Kumwesən mə nəri auər a fwe kupwən noien ərəha r̄inərkw̄i tərini kimiaha hiamō nəkwan, mətə kurirə hio nək̄iariien pər̄hien sə kinahatən kimiaha irə ia rer̄im̄iaha pam. ¹⁸ᵀKiməfi raka noien ərəha ia kimiaha, hiəuvəuvehe raka mhəno kimiaha iotukwininari me səvəi noien atukwatukw.

¹⁹Iakaməgkiari ia noien riti sə nər̄mama hək̄urən, in i noien səvəi iotukwininari m̄ine iəmə asori, t̄i nəri nə mə nətər̄igien səkimaha r̄ipkəmwhen mhə t̄i nukurənien narimnari me səvəi Kumwesən. Fwe kupwən hiənəsēni pen n̄ipwramiaha me kərkw̄i tərini irəha kamho nək̄wai noien əmkem̄ik m̄ine noien ərəha sə rautə mamasori. Mətə ipwet m̄ine tihəsēni pen n̄ipwramiaha me pwəh kərkw̄i tərini irəha kamho a noien sə ratukwatukw, nənə kimiaha tihəuvehe mhəmher mho nər̄mama ikinan me səvəi Kumwesən. ²⁰Fwe kupwən, noien ərəha r̄inərkw̄i tərini kimiaha hiamō nəkwan. Ia n̄əp̄in nəha noien atukwatukw r̄ipkər̄im̄ənu mhə ia kimiaha. ²¹ᵀNamasanien riti riwən hiaməuvehi r̄im̄əku pen t̄i noien ərəha me səməme hiamauris tukwe nəha təkwtək̄wuni. Kwənk̄wai noien ərəha me nəha, in nə nemhəien a. ²²Mətə təkwtək̄wuni, kiməfi raka noien ərəha ia kimiaha. Kimiaha hiəuvəuvehe mhəno raka iotukwininari me səvəi Kumwesən. Namasanien sə hiaməuvehi ruku pen tukwe in nə kimiaha

tihəuvehe mhəmher mho nək̄ur ikinan me səvənhi. Nənə kwənk̄wai namasanien nəha in nə n̄im̄iruien rer̄in. ²³ᵀRo iam̄in̄ha irə t̄i nəri nə mə nərək̄uien səvəi noien ərəha in nə nemhəien, mətə nəri sə Kumwesən raməriari pehe auər a i, in nə n̄im̄iruien rer̄in saməuvehi raku pen t̄i Iesu Kristo lər̄im̄ənu səkitaha.

Loa ko r̄ipkək̄wtəm̄hiri mhə iər̄mama sə ruvamhə raka

7 Piak me, iakaməgkiari m̄ kimiaha səməme hiək̄urən noien səvəi loa. Kimiaha hiək̄urən uə rekəm? Loa rərkw̄i tərini iər̄mama riti n̄əp̄in in ram̄iru ihi. ²Rəmwhen ia nəri i. Pran riti sə r̄inerə raka loa rərkw̄i tərini irau səvənhi iər̄man n̄əp̄in iər̄man səvənhi ram̄iru, mətə tr̄ini m̄inua iər̄man səvənhi remhə, nənə kifi raka loa nəha irə sə r̄inərkw̄i tərini irau səvənhi iər̄man. ³Mətə tr̄ini m̄inua in ramesi pen iər̄man əpə riti n̄əp̄in səvənhi iər̄man ram̄iru ihi, kani in mə pran sə r̄inerə raka kamakres i. Mətə tr̄ini m̄inua iər̄man səvənhi remhə, kifi raka loa nəha ia prən nəha. Nənə tr̄ini m̄inua in ramesi pen iər̄man əpə, kəpwəh ninien in mə pran sə r̄inerə raka kamakres i.

⁴ᵀPiak me, kimiaha m̄wi hiəmwhen ia prən nəha nemhəien r̄ifi nari irə. Fwe kupwən iər̄man səkimiaha in nə Loa səvəi Moses, mətə t̄i nəri nə mə kimiaha hiəuvamhə raka ia n̄ipwrai Kristo, təkwtək̄wuni kimiaha hiək̄urən nesi penien iər̄man əpə, iər̄man əpə nə in nə Kristo sə Kumwesən r̄ino rətui m̄wi ia

^p6:18 Jon 8:32   ^q6:21 Rom 7:5, 8:6,13   ^r6:23 Rom 5:12,15

^s7:4 Rom 6:2,11, Kal 2:19

nemhæien sævænhi. Kitaha samesi pen in mæ ræmwhen ia nei rukua kwænkwan kitaha mwi sækuræn nukuæien noien amasan me sævæi Kumwesæn. ^{5t}Fwe kupwæn næpin kitaha samaræ, mamhesi pen a noien æræha sævæi nipwrataha, noien æræha me næha kitaha sokeikei pik Loa næha ramæsuæpwiri iræha kamhærimænu ia nipwrataha, mamhæukuæ kwænkwan næ nemhæien. ^{6u}Ia næpin næha, Loa næha ramækwætæmhiri kitaha ræmwhen samaræ ia kalapus, mætæ ipwet mine næpwæh nækwætæmhiriiien kitaha, ti næri næ mæ ræmwhen mæ kitaha sæuvamhæ raka. Tækwætækwuni kitaha samo tukwini nari m Kumwesæn, mhæpwæh nesi penien suatuk akuas sævæi Loa næha kimærai, mætæ kitaha samesi pen suatuk vi sævæi Nænimwæn ikinan.

Loa in ramasan mætæ nærmama niskaiien sævænraha riwæn

^{7v}Ro pen kitaha tsæfni iræ? Tsæni mæ Loa sævæi Moses ræraha? Rekæm! Kwa Loa næha ramahatæn iou mæ noien æræha ræfo iræ. Mæ Loa næha riwæn ko iapkukuræn mhæ. Trini minuæ Loa næha ripkini mhæ mæ, “Rerim træpwæh nakresien narimnari me sævæi iærmæpæ,” nænæ ko iapkukuræn mhæ mæ noien næha ræfo iræ. ^{8w}Mætæ noien æræha rinætoni suatuk ia nægkiariien næha sævæi Loa, mo rerik fwe imwæ ramakres narimnari me sæpæmsæpæ sævæi iærmæpæ. Mætæ trini minuæ Loa riwæn, noien æræha

ro næri emhæ iræ. ^{9x}Fwe kupwæn, iakamreirei ihi Loa næha, iakamiru a. Mætæ næpin nægkiariien sævæi Loa næha ruvehe, noien æræha ruvehe mimiru nænæ iou iakemhæ. ^{10y}Nægkiariien næha sævæi Loa rimæuvehe mæ tro iærmama rimiru, mætæ iou iakætoni mæ ro iou iakemhæ.

^{11z}Noien æræha rinætoni suatuk ia nægkiariien næha sævæi Loa reikuæ ia nirak, nænæ ia noien næha rousi æpune iou. ^{12a}Ro pen Loa in ro ikinan, nænæ, nægkiariien sævænhi ro ikinan, matukwatukw, mamasan. ^{13b}Nænæ ræfo iærmama riti rini mæ, “Ræfo mæ Loa in næri amasan riti, mætæ ro iou iakemhæ?” Mætæ rekæm, nægkiariien næha ripkatukwatukw mhæ! Næpin iakukuræn nægkiariien sævæi Loa sæ ramasan, noien æræha sæ rerik rokeikei ro iou iakemhæ. Nænæ tækwætækwuni iakukuræn mæ noien æræha me sæiou iræha noien æræha pærhien. Nænæ næpin iakætoni nægkiariien sævæi Loa, iakukuræn mæ noien æræha ræraha anan.

^{14c}Kitaha sækuræn mæ Loa rimæuku pen ti Kumwesæn, mætæ iou iærmama a, niskaiien sæiou riwæn. Iou iakæmwhen a ia iærmama riti sæ noien æræha rinærki tæriini mamærimænu ia nirak. ^{15d}Iou iapkukuræn mhæ narimnari me sæmæme iakamo. Næri amasan me sæmæme iakokeikei mæ tako ipko mhæ, mætæ iakamo a næri sæ iapkoikeikei mhæ. ¹⁶Nænæ mæ iakamo næfe iapkoikeikei mhæ, iakamæseni a mæ Loa næha ramasan. ¹⁷Ro iamînhi iræ ripko

^t7:5 Rom 6:21   ^u7:6 Rom 8:2, 6:4   ^v7:7 Eks 20:17, Dut 5:21

^w7:8 Rom 4:15   ^x7:9 Jem 1:15   ^y7:10 Lev 18:5, Rom 10:5

^z7:11 Jen 3:13, Hip 3:13   ^a7:12 1Tim 1:8   ^b7:13 Rom 5:20

^c7:14 Sam 51:5, Jon 3:6   ^d7:15 Kal 5:17

mhə iou pərhiən i sə iakamo noien ərəha, mətə noien ərəha sə ramarə ia nirak ramo. ^{18e}lakukurən mə iou iərmama a, nəri amasan riti riwən ramarə ia nirak. Nəri auər a mə nəpən nepwin iakokeikei mə tako nəri amasan riti, mətə ko iapko mhə. ¹⁹Nəfe nəghin iakamo ripko mhə nəri amasan sə iakokeikei mə tako, mətə iakamo a noien ərəha sə iapkoikei mhə mə tako. ²⁰Nənə trinini minuə iako nəfe nəghin sə iapkoikei mhə mə tako, ripko mhə iou pərhiən i iakamo, mətə noien ərəha sə ramarə ia nirak ramo.

²¹Ro pen iakamətoni mə ramo iamini irə ia nəpən me pam. Nəpən iakokeikei mə tako nəri amasan, mətə iakamo a noien ərəha. ²²Iou iakokeikei pik Loa səvəi Kumwesən fwe imwə ia rerik. ^{23f}Mətə iakamətoni ia nipwrak noien riti mwi sə ramaruagən irau noien səvəi nətərigien səiou. Nənə noien nəha rərkw iou, mamə iou iakamo a nəfe noien ərəha səvəi nipwrak rokeikei. ²⁴Eh, iou iamə iapkreği mhə ramasan! Sin trasitu ia nirak mə nipwrak i sə tro iou iakemhə tripkərimənu mhə ia nirak? ^{25g}Iakini tanak ti Kumwesən. Iesu Kristo lərimənu səkitaha in tro!

Ro pen noien səiou ro iamini irə: ia nətərigien səiou iakamo nəfe Loa səvəi Kumwesən rani, mətə ia nipwrak iakamo nəkwai noien ərəha.

Nimiriuen vi səvəi Nənimwin Ikinan

8 Mətə təkwtəkwuni nəha, nərmama səməme həməuvehe

mho kuatia irəha Iesu Kristo nərpwinien riwən sə Kumwesən tro minraha ti noien ərəha, ^{2h}ti nəri nə mə ia nəpən me Nənimwin Ikinan rauvei pen nimiriuen minraha kamhəuvehi raku pen ti Iesu Kristo. Noien nəha Nənimwin Ikinan ramo rineivinari ia nirak iakinarakə raka ia niskaiien səvəi noien ərəha mine nemhəien. ³ⁱLoa səvəi Moses rirerei neivien nari ia nərmama iaminha irə ti nəri nə mə noien ərəha səvəi nipwraraha ramouraha nəgse Loa nəha. Mətə nəri sə Loa nəha rirerei noien Kumwesən rino. In i rinərhi pehe Tini atukwatukw mə tremhə ti noien ərəha. Nənə Tini ruvehe iərmama nipwrən rəmwhen ia nipwrai nərmama ərəha me, nənə, Kumwesən nərpwin noien ərəha me səvənraha ia nipwrai Tini. ^{4j}In ro iaminha irə mə nəgkiariien atukwatukw me ia Loa nəha tuhəuvehe mho nipərhiēnien ia kitaha, kitaha nərmama me i samarə mhəpkesi pen mhə noien ərəha səvəi nipwrataha mətə samarə mamhesi pen Nənimwin Ikinan.

⁵Nərmama səməme kamharə mamhesi pen noien ərəha səvəi nipwraraha, narimnari me nəha noien ərəha səvəi nipwraraha rokeikei kamhərimənu ia nətərigien səvənraha, mətə nərmama səməme kamharə mamhesi pen Nənimwin Ikinan, narimnari me nəha Nənimwin Ikinan rokeikei kamhərimənu ia nətərigien

^e7:18 Jen 6:5, 8:21 ^f7:23 Kal 5:17, Jem 4:1, 1Tes 2:11

^g7:25 1Kor 15:57 ^h8:2 Rom 7:23-24

ⁱ8:3 Wok Me 13:38, 15:10, Fil 2:7, Hip 4:15 ^j8:4 Kal 5:16,25

səvənraha. ⁶kTrini minuə iərmama riti noien ərəha səvəi nīpwrān ramərimənu ia nətərigien səvənhi, noien nəha trukua kwənkwan, in nə iərmama nəha tremhə. Mətə trini minuə Nənimwīn Ikinan ramərimənu ia nətərigien səvənhi, noien nəha trukua kwənkwan in nə nimiruien mine nəmərinuien. ⁷lTrini minuə noien ərəha səvəi nīpwrāi iərmama ramərimənu ia nətərigien səvəi iərmama, nətərigien səvəi iərmama tripkewaiu mhə misiai Loa səvəi Kumwesən. Nīpərhienien mə in rīreirei anan noien. ⁸Nənə nərmama me səməme noien ərəha səvəi nīpwrānraha ramərimənu ia nīrəha ko həkko mhə reri Kumwesən ragien.

⁹mMətə kimiaha i, noien ərəha səvəi nīpwrāmiaha rīpkərimənu mhə ia kimiaha iamīnha irə, rekəm. Kimiaha nərmama Nənimwīn səvəi Kumwesən ramarə ia rerīmiaha, ro pen hiamarə mamho nəkwān. Trini minuə iərmama riti Nənimwīn səvəi Kristo rīpkarə mhə ia rerīn, iərmama nəha rīpkko mhə in iərmama riti səvəi Kristo. ¹⁰nMətə mə Kristo ramarə ia rerīmiaha, nəri auər a nīpwrāmiaha traməkeikei memhə tī noien ərəha, mətə nənimwīmiaha ramīru tī noien atukwatukw. ¹¹Kumwesən rino lesu rətui mwi ia nemhəien səvənhi. Nənə trini minuə Nənimwīn səvənhi ramarə ia rerīmiaha, Kumwesən sə rino Kristo rətui mwi ia nemhəien səvənhi, in truvei pehe mwi nimiruien m nīpwrāmiaha me səməme tuhemhə.

¹²Ro pen piak me, nəri riti nəha ikīn kitaha tsaməkeikei mhə. Nəri nəha in i tsamarə mamhesi pen a Nənimwīn Ikinan. Rərəha mə tsamarə mamhesi pen noien ərəha səvəi nīpwrataha. ¹³oTrini minuə hiamarə mamhesi pen noien ərəha səvəi nīpwrāmiaha, tihaməkeikei mhemhə. Mətə trini minuə ia niskaiien səvəi Nənimwīn Ikinan hiamousi əpune noien ərəha me səməme hiamo ia nīpwrāmiaha, nənə tihəmīru. ¹⁴lakani iamīnhi irə tī nəri nə mə nərmama me pam səməme Nənimwīn Ikinan ramiri irəha, irəha nīpwnəti Kumwesən me. ¹⁵pNənə Nənimwīn Ikinan i Kumwesən ruvəuvei pehe raka m kimiaha in rīpkko mhə kimiaha hiəhekīr Kumwesən rəmwhen ia nərmama me i kīnərkwi tərini irəha kamho nəkwai nəmə asori me səvənraha, mamhəhekīr irəha. Mətə Nənimwīn nəha ro kimiaha hiəuvehe nīpwnəti Kumwesən me. Ia niskaiien səvəi Nənimwīn nəha, kitaha samasək Kumwesən mə, "Rimimaha, Tata!" ¹⁶qNənimwīn nəha in rani pehe tī nənimwītaha mə nīpərhienien kitaha nīpwnəti Kumwesən me. ¹⁷rNənə mə kitaha nīpwnəti tata riti, tsaməkeikei mhəuvehi nautə səvəi tata. Nīpərhienien, Kumwesən truvei pehe nautə səvənhi m kitaha, nənə kitaha tsəuvehi pəri nautə nəha kitaha Kristo. Mətə mə kitaha tsəuvehi pəri nautə kitaha Kristo, tsaməkeikei mhəuvehi pəri mwi nəmisəien kitaha min, nənə ro iamīnhi irə Kumwesən truvehi

^k8:6 Rom 6:21   ^l8:7 Mat 12:34, Jon 8:43, 12:39, Jem 4:4

^m8:9 1Kor 3:16, 12:3   ⁿ8:10 Kal 2:20, Efes 3:17, 1Tes 4:6

^o8:13 Kal 6:8, Kol 3:5   ^p8:15 2Tim 1:7, Mak 14:36

^q8:16 2Kor 1:22   ^r8:17 Kal 4:5-7, Rev 21:7

utə kitaha, kitaha mwi tsəuvehi nasorieren kitaha Kristo.

**Nasorieren sə trier pehe
tukətoni ia nərmama me
səvəi Iesu Kristo**

¹⁸s¹ Ia nətərigien səiou, nəpin reritaha ramrhi nasorieren sə trier pehe tukətə ia kitaha, nənə nəmisəien me i kitaha saməuvehi ipwet mine ho nəri auər a ia nirəha. ¹⁹t¹ Təkwtəkwuni neiai mine tīprənə mine narimnari me pam səməme Kumwesən rino kamhəti pen min mamheitenhi nəpin sə tuhətoni nīpwnəti Kumwesən me tuhəier pehe irə. ²⁰u¹ lakani iaminha irə tī nəri nə mə neiai mine tīprənə mine narimnari me pam səməme Kumwesən rino həuvəuvehe mhəuvəirei mə Kumwesən rinəmri irəha tī nəfe. Nənə ro iaminha irə tī nəri nə mə rīpko mhə narimnari me nəha hokeikei mə tuho iaminha irə, mətə tī nəri nə mə Kumwesən in rokeikei iaminha irə. In ro irəha həuvehe mhəirei mə in rinəmri irəha tī nəfe mə irəha tuhəti pen min mamheitenhi ²¹v¹ nəpin sə in trifi nari ia nirəha. Ia nəpin nəha irəha tuharaka ia noien i rəkwi tərini irəha, noien sə ro mə irəha kamhəmərir auər a. Nənə nəpin Kumwesən trifi raka nari ia nirəha, tuhagien asori irəha nīpwnəti Kumwesən me səməme kiməfi mwi nari ia nirəha.

²²Kitaha səukurən mə fwe kupwən anan meste pehe nəha təkwtəkwuni, neiai mine tīprənə mine narimnari me pam səməme

Kumwesən rino kamhasək rəmwhen ia pran riti sə ramregi nəmisəien mə trərəhi tīni. ²³w¹ Nənə rīpko mhə narimnari me əpa nəha səməme Kumwesən rino irəha kamhasək iaminha irə. Kitaha i Nənimwin Ikinan rīməkupwən mo səvənhi wok ia kitaha, kitaha mwi saməregi nəmisəien nəha reritaha fwe imwə ramasək, sameitenhi Kumwesən mə tresi kitaha səuvehe nīpwnətin me. Ia nəpin nəha in trifi nari ia nīpwataha. ²⁴x¹ Fwe kupwən, ia nəpin nəha Kumwesən rīməvehimīru kitaha irə, kitaha saməti pen narimnari me nəha mamheitenhi. Trīni mīnuə iərmama riti ruvehi nari riti sə in rameitenhi, nənə treitenhi mwi tī nəfe? ²⁵Mətə kitaha saməti pen nari riti sə səpkətoni mhə ihi, nənə mho nətərigien səkitaha rəpwəmwis mameitenhi mə trier pehe.

²⁶Ia noien a mwi nəha, Nənimwin Ikinan mwi ramasitu ia kitaha nərmama me i nīskaiien səkitaha riwən, tī nəri nə mə kitaha səreirei mə nəfe noien ratukwatukw mə kitaha tsesi pen mhəfwaki, mətə Nənimwin Ikinan nəha in əpa raməgkiari m Kumwesən ia nəpin me tukutaha, mamasək ia nasəkien me ko kipkregi mhə. ²⁷y¹ Nənə Kumwesən sə ramətə pui reri nərmama, in rukurən nətərigien səvəi Nənimwin Ikinan, tī nəri nə mə Nənimwin nəha raməgkiari m Kumwesən tī nərmama me səvənhi, mamesi pen nəkwai Kumwesən.

^s8:18 Rom 5:2, 2Kor 4:17   ^t8:19 Kol 3:4   ^u8:20 Jen 3:17-19

^v8:21 2Tes 3:13, 1Jon 3:2   ^w8:23 2Kor 5:2-4, Kal 5:5

^x8:24 2Kor 5:7   ^y8:27 Sam 139:1, 1Kor 4:5

**Nari riti riwən truvehi raka
kitaha ia nokeikeien
səvəi Iesu Kristo**

^{28z}Kitaha səukurən mə narimnari me pam səməme kamhəuvehe, Kumwesən ramo kamhəuvehe mə tuho nəri amasan m nərmama hokeikei in, səməme in rīnəkwein ia nīrəha mesi pen nətərigien səvənhi. ^{29a}lakani iamīnha irə tī nəri nə mə nərmama səməme Kumwesən ruvəukurən raka irəha fwe tui anan, in rəmri əpə irəha mə irəha tuhəuvehe mhəmwhen ia Tīni. Kumwesən ro iamīnha irə mə Tīni truvehe mo nəmritaik ia piəvni me həpik. ³⁰Nənə səməme in rəmri əpə irəha, in rəkwein irəha. Nənə səməme in rəkwein irəha, in rīni mə irəha hatukwatukw ia nənimen. Nənə səməme in rīni mə irəha hatukwatukw ia nənimen, in ruvehi utə irəha həuvehi nasoriien.

^{31b}Ro pen kitaha tsəfni ia narimnari me i? Kumwesən ramarə tukutaha, nənə iərmama riti riwən riskai məpi raka sə trəmwəki kitaha. ^{32c}In rīpkhekīr mhə tī Tīni atukwatukw mə tremhə tukutaha pam, mətə in rīnəsēni a irə. Nənə in rīməuvei pehe Tīni m kitaha, nənə in rīpkəkwtəmhirī əknekin mhə mwi narimnari me nepwīn mwi səvənhi, in truvei pehe a m kitaha. ^{33d}Kitaha nərmama me i Kumwesən rīmərfi kitaha mə səvənhi, iərmama riti riwən rukurən nīniien nəgkiariien me nepwīn ia kitaha mə kitaha səno noien ərəha, tī nəri nə mə Kumwesən əpa in ruvəni raka mə

kitaha satukwatukw ia nənimen. ^{34e}Iərmama riti riwən rukurən nīniien mə kitaha səno noien ərəha tsaməkeikei mhemhə tukwe. Iesu Kristo rīpkīni mhə iamīnha irə, kwa in remhə tukutaha, nənə kurirə irə Kumwesən ro in rətui mwi ia nemhəien səvənhi. Nənə təkwtəkwni Kristo in fwe ia nīkare Kumwesən mwatuk, raməgkiari tukwini səkitaha m Kumwesən.

³⁵Nənə iərmama riti riwən rukurən nuvehi rakaiēn kitaha tī nokeikeien səvəi Kristo. Nəri auər a mə səregi nəmisəien, uə sarə ia nəpīn əknekin, uə nərmama hometə kitaha, uə nukumhə rahi, uə nautə səkitaha riwən, uə ipaka semhə, uə nərmama housi əpune kitaha, mətə narimnari me i ko həpkuvehi raka mhə kitaha tī nokeikeien səvənhi. ^{36f}Rəmwhen ia nəgkiariien i kīmərāi pen ia Nəkukuə lkinan rani mə, “Tī nəghīm, Kumwesən, kamousi əpune kīmaha ia nəpīn me pam. Kamətə kīmaha iahəmwhen ia sip-sip me səməme tukousi əpune irəha.”

^{37g}Nīpərhiēnien, ia narimnari me pam nəha Kristo sə rokeikei pik kitaha ramo kitaha saməskai mhəpi raka. ³⁸lou iakukurən amasan mə nemhəien uə nīmīruēn, uə nagelo me uə nəremhə me, uə narimnari me səməme haməuvehe nəha təkwtəkwni uə narimnari me səməme tuhəpkuvehe, uə nīskaiēn me, ³⁹uə narimnari me fwe irənhə uə narimnari me fwe inhəripw lmwēi Nəkūr Həuvamhə, uə narimnari me səməme Kumwesən

^z8:28 Efes 1:11   ^a8:29 Kol 1:18, Hip 1:6   ^b8:31 Sam 118:6

^c8:32 Jon 3:16   ^d8:33 Aes 50:8   ^e8:34 Sam 110:1, Wok Me 7:55-56,

1Jon 2:1   ^f8:36 2Kor 4:11   ^g8:37 Jon 16:33

riño kamharə ia neiai mine tiþrənə, ko irəha pam həkpuvehi raka mhə kitaha ti nokeikeien sə Kumwesən ramo m kitaha ti nəri nə mə səməuvehe mho kuatia kitaha lesu Kristo İarimənu səkitaħa.

Noien sə Kumwesən rarfi nərmmama me səvənhi irə

9 İakani pərhiən ia nəmri Kristo İapkeikuə mhə. İakamregi Nənimwın İkinan fwe ia rerik mə nəgkiariien i İakamini ro niþərhiənien. ²Rerik rərkwəpir məmisə pik ia nəþin me pam ³hıti səiou me nərmmama me nəkur İsrəl, ti nəri nə mə irəha həkþini mhə niþərhiənien ia lesu Kristo. İrəha həmwħen ia piak me ti nəri nə mə ia niþwramaha kimaha kwənəkwus kuatia. Trini minuə ko Kumwesən ruvehi raka iou ia rəgi Kristo, mo suatuk minraha həuvehe mho kuatia irəha min, mətə iou rerik ragien a mə tuko İamınha irə ia nirak. ⁴İnəkur İsrəl me nəha, Kumwesən rinəkwəin irəha mə niþwnətın me, mo pui pen nasoriien səvənhi minraha, muvei pen nəgkiariien me səvənhi sə rinərihi tərini əknekin irəha, nənə muvei pen Loa səvənhi minraha, mine nəfwakiien fwe ia nimwə tapolen, mine promes me səvənhi. ⁵İkaha kupwən me səvənraha irəha nəha Epraham, Aesak, mine İekop. Nənə ia niþwran Kristo ruku pen ia kwənəkwus səvənraha. In Kumwesən sə rasori ia narimnari me pam. Pwəh nəgnəginiiien revən

tukwe in ia nuk nuk me. Ouəh, pwəh ro İamınhi.

⁶kNiþərhiənien nəkur İsrəl me həkik həkþini mhə niþərhiənien ia lesu Kristo, mətə ia noien nəha riþko mhə mə nəgkiariien səvəi Kumwesən ruvəmwei. İakani İamınhi irə ti nəri nə mə nərmmama me nəha ia kwənəkwus səvəi İsrəl riþko mhə irəha pam nəha İsrəl pərhiən. ⁷İNənə nərmmama me nəha ia kwənəkwus səvəi Epraham, riþko mhə irəha pam nəha niþwnəti Epraham me. Mətə Kumwesən riməni pen ti Epraham i mə, “Kwənəkwus me səim tuhəuku pen ia Aesak.” ⁸mNiþwrai nəgkiariien nəha in i mə nəkwərħakwərħa me səməme hətui pehe ia nəgse niþwrai İərmama riþko mhə irəha nəha niþwnəti Kumwesən me, mətə nəkwərħakwərħa me səməme hətui pehe ia nəgse promes səvəi Kumwesən kaməvsini irəha mə kwənəkwus me səvəi Epraham. ⁹nRo İamınha irə ti nəri nə mə in i nəfe Kumwesən riməni: “İa nəþin atukwatukw nəha takrərig pehe mwı irə nənə Sera rinərəhi raka nərim riti İərman.”

¹⁰oMətə riþko mhə in əpa nəha. Takəgkiari mwı ia Repeka. In rərəhi mwırmwir İekop mine İsau. Tata səvənrau nə Aesak, kaha kupwən səkimaha. ¹¹⁻¹²pMətə nəþin mwırmwir mi nəha krouəpwəh İhi nətuiien, nənə rouəpwəh İhi noien nari riti ramasan uə rərəha, Kumwesən ruvəni pen raka ti Repeka i mə, “Nərim sə rasori tro tukwini nari m nərim sə rouıhi.”

h9:3 Eks 32:32 **i9:4** Eks 4:22, Dut 7:6, 14:1-2

j9:5 Mat 1:1-16, Jon 1:1, Rom 1:25 **k9:6** Nam 23:19, Rom 2:28

l9:7 Jen 21:12 **m9:8** Kal 4:23 **n9:9** Jen 18:14 **o9:10** Jen 25:21

p9:11-12 Jen 25:23

Nənə nægkiariien nəha ramahatən amasan mə Kumwesən rarfi nərmama mamesi pen a nətərigien səvənhi maməkwein irəha, mətə rīpko mhə tī noien me irəha kamho. ¹³qRəmwhen ia nægkiariien i kimərai pen ia Nəkukuə Ikinan rani mə, “Jekop iakokeikei, mətə Isau iakəmwəki.”

¹⁴rRo pen kitaha tsəfni irə? Tsəni mə noien səvəi Kumwesən rīpkatuk-watukw mhə? Rekəm! Kitaha ko səpkini mhə iamīnha irə. ¹⁵Mətə fwe kupwən Kumwesən rægkiari m Moses, mīni mə,

“Trīni mīnuə iakokeikei mə takapi iərmama riti, takapi in, trīni mīnuə iakokeikei mə tako ramasan m iərmama riti, nənə tako ramasan min.”

¹⁶rRo pen sətōni mə noien sə Kumwesən rarfi iərmama irə rəp-wəh nesi penien nokeikeiien uə nise-eiien səvəi iərmama, mətə ramesi pen a napiiien səvəi Kumwesən.

¹⁷sIa Nəkukuə Ikinan, Kumwesən rīni pen tī Fero, kig səvəi nəkur Ijip mə,

“Iakiməuvehi utə ik tī nari kuatia a, mə nərmama tuhətoni niskaiien səiou ia niram, nənə mhəni irapw nəghik ia tənəmtənə me pam.”

¹⁸tRo pen sətōni mə Kumwesən ramesi pen a nətərigien səvənhi. Trīni mīnuə rokeikei mə trapi iərmama riti, in trapi. Trīni mīnuə rokeikei mə tro iərmama riti kənkəpwə ruvehe mīskai, in tro kənkəpwə ruvehe mīskai.

¹⁹Mətə kīmiaha riti trīni pehe tukw iou i mə: “Mə ro iamīnhi irə,

rəfo Kumwesən rani ihi mə noien səkītaha rərəha? Iərmama riti riwən ko rīnise nəkwān.” ²⁰uMətə ik sin i? Ik iərmama a. Rəfo ikaməkwag raka ia nægkiariien səvəi Kumwesən iamīnhi? Rerim trīrhi ro tekinari kino ia nise tīprənə rərpwu muvehe mīskai. Ko rīni pen tī iərmama rīno mə, “Ikinəfo mo iou iamīnhi irə?” Rekəm! ²¹vIərmama sə ramo tek-inari me ia nise tīprənə iamīnhi, in rasori ia nise tīprənə, mukurən nu-vehiiien nise tīprənə riti mo tekinari kəru irə, riti səvəi nəpīn amasan, nənə riti mwi səvəi wok auer a me.

²²Mətə Kumwesən in mwi rīno rəmwhen ia iərmama sə ramo tekinari ia nise tīprənə. In rīno nərmama nēpwīn mə trouraha irəha. Nənə ia nəpīn me in ramo nətərigien səvənhi raməpwəmwis mameitenhi nəpīn trərpwīn noien ərəha me səvənraha mə nərmama tuhətoni niemaha səvənhi. ²³wIn tro iamīnha irə mo nərmama hətoni nasoriiien səvənhi rasori pīk anan, in truvei pen m nərmama me i rīnapi irəha, səməme in rīməkupwən mənəpenə ia nīrəha mə tuhəuvehi nasoriiien. ²⁴Iakaməgkiari ia kitaha i nərmama səməme in rīnəkwein ia kitaha, rīpko mhə nəkur Isrel əpa mətə nərmama mwi rīpko mhə irəha nəkur Isrel. ²⁵Rəmwhen ia nægkiariien sə Kumwesən rīməni ia nəkukuə səvəi Profet Hosea, rani mə,

“Nərmama me i rīpko mhə irəha nərmama me səiou, takəkwein irəha mə, ‘Səiou me nərmama.’

^q9:13 Mal 1:2-3   ^r9:16 Efes 2:8   ^s9:17 Eks 9:16

^t9:18 Eks 4:21, 9:12, Eks 14:4   ^u9:20 Aes 29:16, 45:9

^v9:21 Jer 18:6   ^w9:23 Rom 8:29, Efes 1:3-12

Nənə nərmama me i iakinəpwəh nokeikeilien irəha fwe kupwən, takəkwein irəha mə, 'Nərmama keikei me səiou.'"^{*}

²⁶Nənə rani mwi mə:

"Ia kwopun atukwatukw nəha kiməni pen ti nirəha i mə, 'Ripko mhə kimiaha nərmama me səiou,'

tukəkwein irəha mə, 'Kumwesən sə ramiru nipwnətin me nə kimiaha.'"

²⁷Nənə Profet Aesea rəgkiari ia nəkur Isrel ia nəgkiariien i rani mə, "Nəri auer a mə nəkur Isrel tuhəpik rəmwhen ia nipəkir ia nikare təsi,

mətə tukuvehimiru a kwənkwan nepwin,

²⁸ti nəri nə mə lərimənu tro pam akwauakw a

nəfə nəghin riməni mə tro ia təkure tiprənə i."

²⁹Nənə rəmwhen ia nəgkiariien i Profet Aesea riməni fwe kupwən mə:

"Iərimənu sə rauvehi niskaiien me pam riməuvehimiru kitaha me nepwin nəkur Isrel.

Mə in rinapko mhə iamihhi, ko kitaha səmwhen ia nəkur Sotom kitaha səuvəuhe raka mhənəmwhen ia nəkur Komora."

Nəkur Isrel me həpik həpkini mhə nipərhiendien ia lesu Kristo

³⁰xRo pen kitaha tsəfni irə? Nərmama ripko mhə irəha nəkur Isrel həpkousari mhə mə tuhatukwatukw ia nəmri Kumwesən, mətə

ti nəri nə mə irəha həni nipərhiendien ia lesu Kristo nənə Kumwesən ro irəha hatukwatukw ia nənimen.

³¹yMətə nəkur Isrel housari pik ia suatuk səvəi nesi penien Loa mə irəha tuhatukwatukw ia nəmri Kumwesən, mətə irəha həpwəh natukwatukwien. ³²zTi nəfə? Ti nəri nə mə irəha kamhousari pik mə tuhatukwatukw ia nəmri Kumwesən ia noien me səvənraha, mətə həpkesi pen mhə suatuk səvəi nahatətəien. Irəha hənəpəti raka ia kəruətərei sə nərmama kamhəpəti irə. ³³aRəmwhen ia nəgkiariien i kimərai pen ia Nəkukue Ikinan rani mə,

"Hətoni ro! lakaməmri kəruətərei riti fwe Saeon sə nərmama tuhəpəti irə,

kəpwier sə tro irəha həmwei, nənə iərmama sə rani nipərhiendien irə, in tripkauris mhə."

10 Piak me, ia rerik iakokeikei pik mə Kumwesən truvehimiru nəkur Isrel, nənə ia nəpin me pam iakaməfwaki tukwe. ²Iakəsəni mə pərhiendien irəha kamhəgien pik ti Kumwesən, mətə noien səvənraha ripkesi pen mhə nukurəniendien. ³Iakani iamihhi irə ti nəri nə mə irəha həpkukurən amasan mhə mə tuhəfo mhəuvehe mhatukwatukw ia nəmri Kumwesən. Nənə suatuk səvəi natukwatukwien Kumwesən rinəmri, in i nahatətəien ia lesu Kristo, irəha həpkisiai mhə irə, mətə irəha kamhousari mə tuhəmri atukw səvənraha riti, in i nesi penien Loa. ⁴bMətə Kristo in rino sam-pam ia noien səvəi nesi penien

^{*}**9:25** Uə "Pran i kəpwəh nokeikeilien in fwe kupwən, takəkwein in mə, 'Pran keikei səiou.'" Hos 1:6; 2:23

^x**9:30** Rom 10:20   ^y**9:31** Rom 10:2-3   ^z**9:32** Aes 8:14

^a**9:33** 1Tes 2:6, Rom 10:11   ^b**10:4** Mat 5:17, Jon 3:18

Loa mə nər̄mama me pam səm̄əme kamhəni n̄pər̄hienien irə həkurən nuveheien mhatukwatukw ia nəmri Kumwesən.

^{5c}Moses raməgkiari ia natukwatukwien sə raku pen t̄i Loa ia nəgkiariien i sə in r̄imərai mə, “Iərmama sə ramo nəgkiariien me səvəi Loa, in truvehi n̄im̄iruien ia nəgkiariien me nəha.” ^{6d}Mətə natukwatukwien sə raku pen t̄i nahatətəien rani mə, “Rer̄imiaha trəpwəh n̄ihien nəgkiariien i mə, ‘Sin trevən fwe irənhə ia neiai’” muvehi Kristo meiwaiu pehe? ⁷“uə ‘Sin trevən fwe inhər̄ipw ia n̄pəg sə rameiwaiu nukunen riwən’” muvehi raka Kristo ia reri nəkur həuvamhə muvehi mutə pehe? ⁸Natukwatukwien sə raku pen t̄i nahatətəien r̄ipk̄ini mhə iam̄in̄ha irə, mətə rani mə, “Nəgkiariien nəha ipaka tukw ik. In fwe ia tər̄hum m̄ine ia rer̄im.” In i nəgkiariien i səvəi nahatətəien kimaha iahaməvisau irapw i. ⁹Tr̄ini m̄inuə ik̄ini irapw ia tər̄hum mə “Iesu in lər̄imənu,” nənə m̄ini n̄pər̄hienien irə fwe imwə ia rer̄im mə Kumwesən r̄ino in rətui mwi ia nemhəien səvənhi, nənə Kumwesən truvehim̄iru ik. ¹⁰Nəp̄in iərmama riti ruvehi Iesu ia rer̄in m̄ini n̄pər̄hienien irə, Kumwesən tr̄ini irapw in mə in ratukwatukw ia nənimen. Nənə in truvehim̄iru mwi iərmama sə rani irapw ia tər̄hun mə Iesu in lər̄imənu səvənhi. ^{11e}Rəmwhen ia Nəkukua lkinan rani mə, “Nərmama me pam səm̄əme kamhəni n̄pər̄hienien ia iərmama nəha, irəha tuhəpkauris

mhə.” ^{12f}Nəgkiariien nəha səvəi nər̄mama pam nəri auər a mə ik iəmə Isrel uə r̄ipko mhə ik iəmə Isrel. Iakani iam̄in̄hi irə t̄i nəri nə mə lər̄imənu kuatia a i raməimənu ia nər̄mama me pam, maməriari pen ia namasanien səvənhi m nər̄mama səm̄əme kamhəkwein in. ^{13g}Rəmwhen ia nəgkiariien i Nəkukua lkinan rani mə, “Nərmama me pam səm̄əme kamhəkwein ia nəghi lər̄imənu, in truvehim̄iru irəha.”

¹⁴Mətə nər̄mama tuhəfo mhəkwein ia lər̄imənu tr̄ini m̄inuə həp̄k̄ini mhə n̄pər̄hienien irə? Nənə tuhəfo mhəni n̄pər̄hienien irə tr̄ini m̄inuə həpwəh n̄reḡiien nəvisaiuen sə raməgkiari irə? Nənə tuhəfo mhəregi tr̄ini m̄inuə iərmama riti səvəi nəvisaiuen riwən? ^{15h}Nənə nər̄mama tuhəfo mhəvisau tr̄ini m̄inuə Kumwesən rəpwəh nər̄hi penien irəha? Rəmwhen ia nəgkiariien i kimərai pen ia Nəkukua lkinan rani mə,

“Ramasan p̄ik anan nəp̄in nər̄mama kamhəuvehe mə tuhəvisau nəgkiariien amasan!”

¹⁶ⁱMətə r̄ipko mhə nəkur Isrel me pam həməni n̄pər̄hienien ia nəgkiariien amasan nəha. Rəmwhen ia nəgkiariien səvəi Profet Aesea rani mə, “lər̄imənu, nər̄mama houihi a həni n̄pər̄hienien ia nəgkiariien səkimaha.” ^{17j}Ro pen nahatətəien raku pen ia nəri kamregi, nənə nəri kamregi raku pen ia nəgkiariien sə kaməvisau ia Kristo. ¹⁸Mətə iakaməres mə nəkur Isrel həuvəregi raka nəgkiariien nəha uə rekəm?

^c10:5 Rom 7:10, Kal 3:12 ^d10:6 Dut 30:12-14 ^e10:11 Rom 9:33

^f10:12 Wok Me 15:9 ^g10:13 Joel 2:32 ^h10:15 Aes 52:7

ⁱ10:16 Aes 53:1, Jon 12:38 ^j10:17 Jon 17:20

Ouäh, häuväregi. Rämwhen ia Nækukuä Ikinan rani mä, “Närmama me pam häuväregi raka rerinraha, nægkiariien me sävənraha häuvavən mhəneste tənəmtənə me pam.”

¹⁹ Nənə iakaməres nəresien riti mwi mä näkur Isrel häuvəukurən raka uə rekəm? Ouäh, häuvəukurən. Moses rīməkupwən mini irapw nægkiariien i sävəi Kumwesən mä, “lou tako ramasan m närmama nepwın ia tənə əpə iti, kimiaha tihətoni mhəmwəki irəha. Tako ramasan m närmama nepwın həreirei nari, kimiaha tihətoni niemaha rəpi kimiaha.”

²⁰ Nənə Profet Aesea rini amasan mwi nægkiariien sävəi Kumwesən mä, “Närmama səməme həpwəh nətuien iou, hənətoni iou.

lakino pui pen iou m närmama səməme həpwəh nəresien iou.”

²¹ Mətə ia näkur Isrel Kumwesən rani mä, “la nəpın mä pam iakavi atukw rəgik mä takasitu ia närmama me i səməme kamhərui näkwak, mamhəni ərəha iou.”

**Nəkur Isrel kwənkwan
nepwın nəha ikın
Kumwesən rīmərfi irəha**

11^kRo iamınhi irə iakaməres mä pərhiien Kumwesən rīməuvei pen təkutan m närmama me sävənhi? Rekəm! Hətoni ro iou. lou iəmə Isrel. lou iakuku pen ia kwənəkwus sävəi Epraham

mine kwənəkwus sävəi Penjamin. ² Kumwesən rınəpwəh nuvei penien təkutan m närmama me sävənhi səməme in ruvəukurən raka irəha fwe tui anan. Hiəukurən uə rekəm nəfe Nækukuä Ikinan rani ia Profet Elaeja ia nəpın nəha raməgkiari m Kumwesən ti noien ərəha me səməme näkur Isrel kamho? ³ In rini mä,

“lərimənu, irəha hənousi əpune profet me səim, mhousi testesi nifatə me səim. lou əpa iakamarə, nənə irəha haməmwur mwi mä tuhousi əpune iou.”

⁴ Mətə Kumwesən rīməni pen nəfe ti Profet Elaeja? In rīməni mä, “lakaməkwətəmhiri əknekin nərman me sefen taosen irəha nərman me səiou.

Irəha həpkinimwi mhə nukurhuraaha mhəsiai kumwesən eikuə i Paal.”

⁵ Nənə rəmwhen a mwi ipwet mine näkur Isrel kwənkwan nepwın nəha ikın səməme Kumwesən rīmərfi irəha ia namasanien sävənhi. ⁶ In rīmərfi irəha ia namasanien sävənhi, mətə rıpkə mhə mä rırfi irəha ti noien me səməme irəha kamho. Trini minuə rırfi irəha ti noien me səməme irəha kamho, nənə namasanien sə trəriari irə minraha riwən rəmwhen mä ramərəku irəha ti wok sävənraha.

⁷ PRo pen, rəfo? Nəri nəha näkur Isrel kamhətui, irəha həpwəh nətuien. Mətə närmama səməme Kumwesən rīmərfi irəha, irəha hətoni mhəuvehi. Səməme nəha nepwın səməme həpwəh nətuien, Kumwesən ro irəha kənkəpwən-

raha ruvehe miskai. ⁸Rəmwhen ia nægkiariien i kimərai pen ia Nəkukuə Ikinan rani mə, “Kumwesən ro nətərigien səvənraha rapri meste pehe ipwet, irəha ko həpkətoni mhə mwi nari riti ia nənimenraha, mhəpwəh mwi niregiiien nari riti ia nəkwəreginraha.”

⁹qNənə Kig Tevit rani mə, “Pwəh tepol sə irəha kamhani nari irə ruvehe mo kwənkru sə trousi tərini irəha mine net sə tuhəvsausini pen irəha irə.

Pwəh ruvehe mo nəri sə tro irəha həmwei, mine nəri sə tro irəha həuvehi nərpwinien ti noien ərəha me səvənraha.

¹⁰Pwəh nənimenraha rifwə həpwəh mwi nətoniiien nari.

Pwəh irəha həregi rərəha ia nəpin me rəmwhen ia iərmama ramikou ti təkutan.”

Rīgi nei Kumwesən riripin pen ia nipwren

¹¹rRo pen iakaməres mə nəkur Isrel hənəpəti mhəmwei ko həpkərer mhə mwi? Rekəm, irəha həukurən nərerien mwi. Mətə ti nəri nə mə irəha ho noien ərəha, Kumwesən rauvehimiru nərmama me rīpko mhə irəha nəkur Isrel mə tro nəkur Isrel rerinraha revən ia namasanien nəha mə tuhəuvehi səvənraha. ¹²Noien ərəha sə nəkur Isrel həno ro namasanien revən ia

tənəmtənə me. Nimweiiien səvənraha ro namasanien revən ti nərmama rīpko mhə irəha nəkur Isrel. Mə ro iamihhi irə tukəfo nəpin nəkur Isrel me pam tuhərərig mwi ti Kumwesən? Kumwesən tro minraha namasanien rasori mwi.

¹³Təkwətəkwuni iakaməgiari m kimiaha nərmama rīpko mhə kimiaha nəkur Isrel. Iou aposol səvəi nərmama rīpko mhə irəha nəkur Isrel, ro pen iakəgnəgini wok i sə Kumwesən rīməuvei pehe miou. ¹⁴Iakamo iamihhi irə mə tako iou me nəpwin nəkur Isrel rerinraha revən ia namasanien i kamo m kimiaha nənə mhokeikei mə tuhəuvehi səvənraha, nənə ia noien nəha takuvehimiru irəha nəpwin. ¹⁵Mə noien i Kumwesən rino mərarki nəkur Isrel ro nərmama ia tənəmtənə me həuvehe mho in me nəpwin, tukəfo nəpin in rīpeki pehe mwi nəkur Isrel? Noien nəha trukua noien i nərmama tuhətui mwi ia nemhəien. ¹⁶sTrini minua nərmama həmri karen nikare bred səvəi nəveginien vi mə səvəi Kumwesən, nənə bred pəpwiə səvəi Kumwesən. Nənə ia nægkiariien səvəi nei, trini minua nukune nei səvəi Kumwesən, rəgrəgin me mwi səvəi Kumwesən.†

¹⁷tMətə kəteftəfi raka rəgrəgi nei nəha nəpwin, nənə kuvehi kimiaha, kimiaha rəgrəgi nei olif sə rəpmin, kripin pen kimiaha ia təmwhekınraha mə tihəuvehi pəri namasanien səvəi nukune

†**11:16** Nægkiariien i, nipwran mə trini minua Epraham mine kaha kupwən me səvəi nəkur Isrel irəha nərmama me səvəi Kumwesən, nənə nərmama ia kwənəkwus səvənraha irəha mwi nərmama me səvəi Kumwesən.

q**11:9** Sam 35:8 †**11:11** Wok Me 13:46, Rom 10:19

s**11:16** Nam 15:17-21, Esik 44:30 †**11:17** Efes 2:11-19

olif naha. ¹⁸U Nənə ro iam̄nhi irə rərəha mə kimiaha hiaməfiūtə ia kimiaha mamhətə ərəha rəgrəgi olif naha. Mə hiaməfiūtə ia kimiaha iam̄nhi, rerim̄iaha tramrhi mə nukune nei raməkw̄māni kimiaha, mətə r̄ipko mhə kimiaha rəgrəgi nei tihəkw̄māni nukune nei. ¹⁹Rosi kimiaha riti trəfiūtə in mə, “Kinətəftefi raka r̄igi nei me nepw̄in kuvehi iou kr̄ip̄in iou ia təmwhək̄inraha.” ²⁰V N̄ipər̄hienien kinətəftefi raka irəha, t̄i nəri nə mə irəha həpw̄əh nahatətəien ia Kumwesən, mətə ik ikamərer ia təmwhək̄inraha t̄i nəri nə mə iakamahatətə irə. Ro iam̄nhi irə tikəpw̄əh nəfiūtəien ik, mətə tikaməkeikei mehek̄ir. ²¹Tr̄ini m̄inua Kumwesən r̄inətəftefi raka rəgrəgi nei atukwatukw t̄i nəri nə mə hənəpw̄əh nahatətəien, in trətəfi raka mwi ik mə ik ikəpw̄əh nahatətəien.

²²W Ro pen sətōni mə Kumwesən rukurən noien ramasan m nər-mama, mətə rukurən noien mwi rəknek̄in m̄inraha. In ramo rəknek̄in m nər-mama səməme haməmwei raka, mətə in ramo ramasan tuku-miaha. Nənə tr̄ini m̄inua kimiaha hi-amesi pen noien amasan sāvənhi, in tr̄ir̄ip̄in mamō ramasan tukumi-aha. Mətə tr̄ini m̄inua kimiaha hiəpw̄əh noien iam̄nha irə, nənə in trətəfi raka mwi kimiaha. ²³Nənə tr̄ini m̄inua nəkur Isrel hərərig pehe mwi mhəni n̄ipər̄hienien ia Iesu Kristo, nənə Kumwesən tr̄ir̄ip̄in mwi irəha ia nukunen, t̄i nəri nə mə in rauvehi n̄iskaiien t̄i noien iam̄nha irə. ²⁴N̄ipw̄rai nəgkiariien i mə kimi-aha nər-mama r̄ipko mhə kimiaha

nəkur Isrel hiamw̄hen ia r̄igi nei əpr̄m̄in i olif sə Kumwesən r̄inərai raka, nənə m̄ir̄ip̄in pen ia nei naha olif fwe ia nəm̄hien sāvənhi. Noien naha r̄ipko mhə noien atukwatukw riti sāvəi nei t̄i nuvehien r̄igi nei əpə riti m̄ir̄ip̄in pen ia nei əpə riti. Mətə nəkur Isrel hiamw̄hen ia r̄igi nei naha olif fwe ia nəm̄hien. Nənə təkwtək̄wuni r̄iməru mə Kumwesən tr̄ir̄ip̄in mwi irəha ia nukunenraha atukwatukw.

Kumwesən truvehim̄iru nəkur Isrel me pam

²⁵X Piak me, nəgkiariien pər̄hien riti Kumwesən r̄inərk̄wafə i fwe kupwən iakokeikei mə kimiaha tihəukurən, t̄i nəri nə mə rərəha kimiaha hiaməfiūtə ia kimiaha mə hiəukurən nari. Kumwesən r̄ino nəkur Isrel me nepw̄in kənkəpw̄ənraha ruvehe m̄iskai, mətə noien naha trəpw̄əh nəm̄akien ia nəp̄in me. Nər-mama me r̄ipko mhə irəha nəkur Isrel səməme tuhəuvehe t̄i Kumwesən tuhaməkeikei mhəuvehe pam, nənə, noien naha ramo nəkur Isrel kənkəpw̄ənraha riskai tro sampam. ²⁶V Nənə kurirə irə, Kumwesən truvehim̄iru pam nəkur Isrel. Rəm̄w̄hen ia nəgkiariien i k̄imərai pen ia Nəkukua Ikinan rani mə, “lərmama sə truvehim̄iru nər-mama truku pen fwe Saeon. In truvehi raka noien ərəha sāvəi kwənəkwus me sāvəi Jekop.” ²⁷“Nənə in i promes səiou tako m̄inraha ia nəp̄in naha takuvehi raka noien ərəha me sāvənraha.”

^u11:18 Jon 4:22   ^v11:20 Rom 12:16   ^w11:22 Jon 15:2,4, Hip 3:14

^x11:25 Rom 12:16, Luk 21:24, Jon 10:16   ^y11:26 Mat 23:39, Sam 14:7

²⁸Nækur Isrel hænæpwæh nægkiari-ien amasan sævæi lesu Kristo, nænæ ro iamînhi iræ iræha hænwhen ia nærmama kamhæmwæki Kumwesæn. Næri næha ro iamînhi iræ trasitu ia kimiaha nærmama rîpko mhæ kimi-aha nækur Isrel. Mætæ tî næri næ mæ Kumwesæn rîmærfi kaha kupwæn me sævænraha, ro pen in ramokeikei ihi iræha. ²⁹Ro iamînhi iræ tî næri næ mæ næpîn Kumwesæn ruværfi raka nærmama, mæriari auær a narimnari me mînraha, ko rîpkærari mhæ mwi ia nætærigien sævænhi. ³⁰Kimi-aha i nærmama rîpko mhæ kimiaha nækur Isrel fwe kupwæn hiamæruï nækwai Kumwesæn, mætæ tækwtæk-wuni Kumwesæn rapi kimiaha tî næri næ mæ nækur Isrel hænæruï næk-wan. ³¹Ia noien a mwi næha, tî næri næ mæ Kumwesæn rînapî kimiaha ipwet mîne nænæ nækur Is-rel kamhæruï nækwai Kumwesæn, ro pen Kumwesæn trapi mwi iræha. ³²^zNærmama me pam kamhæruï nækwai Kumwesæn. Ræmwhen mæ Kumwesæn rærihi iræha kamharæ ia kalapus. In ro iamînha iræ mæ in rukuræn napîien iræha pam.

Nægkiariien sampam kægnægîni Kumwesæn iræ

³³Hætoni ro, nautæ mîne nukurænien mîne nætærigien sævæi Kumwesæn haræmwhenimw pik!

Samætui nækiriien me sævænhi mîne suatuk me sævænhi ko sæpkætæ pam mhæ!

³⁴^a“Sin rukuræn nætæ puiien nætærigien sævæi Kumwesæn, uæ sin rukuræn nævægægien min?”

³⁵“Uæ sin ruvæuvei pen raka nari riti min ia næpîn riti mæ Kumwesæn tramækeikei mærpwîn pen min?” Iærmama riti riwæn!

³⁶^bRo iamînhi iræ tî næri næ mæ Kumwesæn rîno narimnari me pam, nænæ narimnari me pam kamharæ tî næri næ mæ niskaiien sævænhi ramækwætæmhiri iræha, narimnari me pam in rîno mæ sævænhi.

Pwæh nægnæginiien revæn tukwe in ia nuk nuk me. Ouæh, pwæh ro iamînhi.

Pwæh sæuvei pen nîmîruien sækitaha m Kumwesæn

12 ^cPiak me, tî næri næ mæ Kumwesæn rîno narimnari me i ia napîien sævænhi ro pen iakamæres skai m kimiaha mæ tihamækeikei mhæuvei pen nîpwramiaha me min ræmwhen ia nari riti sæ ramîru mo ikinan i kauvei pen m Kumwesæn ia tækure nifatæ rerîn ramægien tukwe. In i suatuk atukwatukw sæ tihæfwaki m Kumwesæn iræ. ²^dTihæpwæh nuvehiiien noien sævæi nærmama ia tîprænæ i, mætæ pwæh Kumwesæn ro nætærigien sækimiaha ruvehe mærmævi hiæsehu ro ia noien akuas sækimiaha. Mæ hio iamînha iræ hiæukuræn nækiriien noien me, mhætoni mæ sæ pæku næha nækwai Kumwesæn, noien sæ ramasan, rerîn ragien tukwe, matukwatukw pam.

³^eNænæ tî næri næ mæ Kumwesæn rasitu ia nirak ia namasanien

^z11:32 Kal 3:22, 1Tim 2:4 ^a11:34 Aes 40:13, 1Kor 2:16

^b11:36 1Kor 8:6 ^c12:1 Rom 6:11,13, 1Tes 2:5, Jon 4:24

^d12:2 Efes 4:23, Efes 5:10,17 ^e12:3 1Kor 12:11, Efes 4:7

səvənhi, iou iakani pehe tukumiaha pam mə rerimiahā trəpwəh nırhien mə kimiaha iərmama riti. Kimiaha tihaməkeikei mhəuvehi irapw nətərigien səkimiaha, mhəkiri mə ik nəfe iərmama pwəh resi pen atukwatukw nahatətəien sə Kumwesən rıməuvei pehe mik rasori uə rouihi. ^{4f}Nipwrai iərmama nipərpərin me həpik, nənə nipərpərin me nəha səvənraha wok səpəmsəpə. ^{5g}Rəmwhen a mwi kitaha səpik, mətə kitaha səmwhen ia nipwrai iərmama kuatia, tı nəri nə mə kitaha səməuvehe mho kuatia kitaha Kristo. Kitaha kuatia kuatia saməripin pen ia kitaha me rəmwhen ia nipərpəri nipwrai iərmama, ^{6h}mamhəuvehi niskaiien me səpəmsəpə resi pen namasanien sə Kumwesən rinəriari irə m kitaha. Ro iamınhi irə kitaha tsaməkeikei mhəuvehi niskaiien me nəha mhasitu ia kitaha me irə. Trini minuə iərmama riti rauvehi niskaiien tı nini irapwien nəgkariien sə raku pen tı Kumwesən, pwəh in rini irapw nəgkariien nəha mesi pen nahatətəien səvənhi. ⁷Trini minuə iərmama riti rauvehi niskaiien tı no tukwiniien nari, pwəh in ro tukwini nari. Trini minuə iərmama riti rauvehi niskaiien tı nahatənien, pwəh in rahatən. ⁸ⁱTrini minuə iərmama riti rauvehi niskaiien tı nuvehi utəien nətərigien səvei iərmama, pwəh in ruvehi utə. Trini minuə iərmama riti rauvehi niskaiien tı nəriariien nautə,

pwəh in rəriari rasori. Trini minuə iərmama riti rauvehi niskaiien tı niriien nakalasia me, pwəh in riri irəha misese tukwe. Trini minuə iərmama riti rauvehi niskaiien tı nasituien ia nərmama, pwəh in rasitu ia nirəha ia rerin agien.

Nokeikeiien

^{9j}Pwəh nokeikeiien səkimiaha hiamokeikei nərmama irə ro nokeikeiien pərhiien. Tihaməkeikei mhəmwəki noien sə rərəha, mhəkwətəmhiri əknekın noien sə ramasan. ^{10k}Tihaməkeikei mhokeikei kimiaha me rəmwhen mə kimiaha piəvmiaha me, mhəsiai kimiaha me. ^{11l}Tihaməkeikei mho wok səvei lərimənu səkitaha ia nəpin me pam rəmwhen ia napw rauək ia rerimiahā mhəpwəh nəpouien. ^{12m}Rerimiahā traməkeikei magien ia nəpin me tı nəri nə mə hiaməmri pen əknekın nətərigien səkimiaha ia Kumwesən. Trini minuə hiəuvehi nəmisəien, tihaməkeikei mho nətərigien səkimiaha rəpwəmwis, nənə mhəfwaki ia nəpin me. ¹³ⁿTrini minuə nərmama nepwin səvei Kumwesən səvənraha narimnari riwən, tihaməkeikei masitu ia nirəha, mhətə amasan iəpwispwis me səməme kamhəuvehe imwəmiaha.

^{14o}Tihəkwein amasan ia nərmama səməme kamhometə kimiaha. Tihəkwein amasan ia nirəha, mhəpwəh nəkwein ərəhaien ia nirəha. ^{15p}Nəpin

^f12:4 1Kor 12:12 ^g12:5 1Kor 12:27, Efes 4:25

^h12:6 1Kor 12:4-11, 1Tes 4:10-11 ⁱ12:8 2Kor 9:7

^j12:9 1Tim 1:5, 1Pit 1:22, Amos 5:15 ^k12:10 2Tes 1:7, Fil 2:3 ^l12:11

Wok Me 18:25, Rev 3:15 ^m12:12 1Tes 5:17 ⁿ12:13 Hip 13:2

^o12:14 Mat 5:44, Wok Me 7:60, 1Kor 4:12 ^p12:15 Sam 35:13

nərmama kamhagien, kimiaha mwi tihagien kimiaha minraha. Nənə nəpin nərmama rerinraha rəpou, kimiaha mwi tihəsək kimiaha minraha. ¹⁶qRamasan mə hiamarə nətərigien səkimiaha truvehe mo kuatia. Tihəpwəh nəfiəutəien ia kimiaha, mətə tihəuvehi nətərigien sə reiwaiu. Rerimiaha trəpwəh nərhiien mə kimiaha hiəukurən pik nari.

¹⁷rTrini minuə iərmama riti ramo rərəha ia kimiaha, tihəpwəh nər-pwiniien noien səvənhi. Tihousari mə tiho noien sə nərmama pam tuhətoni mə ramasan. ¹⁸sKimiaha tihousari mho narimnari me pam səməme hiəukurən noien mə tiharə ia nəmərinuien ia nəpin me kimiaha nərmama pam. ¹⁹tNərmama keikei me, tihəpwəh nərpwiniien noien ərəha səvəi iərmama riti, mətə tihəpwəh a pwəh Kumwesən ruvei pen niemaha səvənhi min. Iakani iaminihi irə ti nəri nə mə kimərai pen nəgkiariien i ia Nəkukuə Ikinan rani mə, “lou takərpwin noien ərəha səvəi nərmama, niperhienien iou tako.” ²⁰uMətə tiho iaminihi irə:

“Trini minuə iərmama riti sə raməmwəki ik nukumhə rahi, tikaməkeikei məkwəmāni. Trini minuə rəkwakwa, tikaməkeikei mhəuvei pen nui min rənimwi. Ia noien nəha tiko in rauris pik anan.”

²¹Tihəpwəh nəseniien noien ərəha mə truvehi irapw niskaiien səkimiaha, mətə ia noien amasan tihəu-

vehi irapw niskaiien səvəi noien ərəha.

**Pwəh nərmama pam həsiai
nərmama asori me
səməme kamhərimənu**

13 ^vPwəh nərmama pam həsiai nərmama asori me səməme kamhərimənu. Iakani iaminihi irə ti nəri nə mə nərimənuien ruku pen əpa ti Kumwesən, nənə, nərmama me pam səməme kamhərimənu Kumwesən rinəmri irəha. ²Ro iaminihi irə trini minuə iərmama riti rərui nəkwai nərmama kamhərimənu, in rinərui nəri sə Kumwesən riməuvehi utə. Nənə nərmama səməme kamho iaminha irə tukərpwin noien ərəha səvənraha. ³wNərmama səməme kamho noien amasan tuhəhekir nərmama kamhərimənu ti nəfe? Mətə nərmama səməme kamho noien ərəha irəha nəha tuhekir. Ikokeikei mə tikəpwəh nehekiriien ia iərmama sə ramərimənu? Tikaməkeikei mo noien amasan, nənə in trəgnəgini ik tukwe. ⁴xIakani iaminihi irə ti nəri nə mə iərmama sə ramərimənu in ramo tukwini nari m Kumwesən, mamərpwin nari m Kumwesən, mamərpwin noien ərəha me səvəi nərmama.

^q**12:16** Rom 15:5, 11:20, Prov 3:7, Aes 5:21   ^r**12:17** 1Tes 5:15

^s**12:18** Mak 9:50, Hip 12:14

^t**12:19** Dut 32:35, Mat 5:39, Rom 13:4, 1Tes 1:6-7, Hip 10:30

^u**12:20** Prov 25:21-22, Mat 5:44   ^v**13:1** Taet 3:1, Prov 8:15, Jon 19:11

^w**13:3** 1Tes 2:13-14, 1Tes 3:13   ^x**13:4** Rom 12:19

Nənə noien nəha ramahatən pen niemaha səvəi Kumwesən. ⁵Ro pen kimiaha tihaməkeikei mhəsiai nərmama səməme kamhərimənu. Tihəpko mhə t̄i nəri nə mə hiamhek̄ir əpa niemaha səvəi Kumwesən, mətə tiho mwi t̄i nəri nə mə hiəukurən mə in noien atukwatukw. ⁶Ro iam̄inhi irə kimiaha hiamərəku pen mwi takis me, t̄i nəri nə mə nərmama səməme kamhərimənu irəha nərmama kamho tukwini nari m Kumwesən mamho wok səvənhi. ⁷YKimiaha tihaməkeikei mhəuvei pen m nərmama me pam nəfe səvənraha. Iərmama sə rauvehi mane səvəi takis me səpəmsəpə, tihaməkeikei mhərəku pen takis me nəha min. Iərmama sə kamsiai, tihaməkeikei mhəsiai. Nənə iərmama sə kamo nəkwān, tihaməkeikei mho nəkwān.

K̄itaha tsaməkeikei mhokeikei k̄itaha me

⁸ZRipkamasan mhə mə tiho kaon m nərmama nepw̄in. Mətə nari riti nəha ikin sə rəmwhen ia kaon sək̄imiaha tihaməkeikei mho. In i kimiaha tihaməkeikei mhokeikei kimiaha me. Iakani iam̄inhi irə t̄i nəri nə mə iərmama sə ramokeikei piəvni in ramo narimnari me pam Loa səvəi Kumwesən rani. ⁹Loa nəha rani mə, “Tikəpwəh nakresien pran səvəi iərməpə,” “Tikəpwəh nousi əpuneien iərmama,” “Tikəpwəh nakresien,” “Rerim trəpwəh nakresien narimnari səvəi iərmama riti,”^a nənə Loa me nepw̄in

mwi nəha ikin. Mətə nəgkiariien riti nəha in rəuiui pam irəha, rani mə, “Tikaməkeikei mokeikei piam rəmwhen ikokeikei atukw a ik.” ¹⁰bTrini minuə iərmama riti rokeikei piəvni, ko ripko mhə nərəhaien min. Ro pen iərmama sə ramokeikei nərmama in ramo narimnari me pam Loa səvəi Kumwesən rani.

¹¹cKimiaha tihaməkeikei mho iam̄inhi irə t̄i nəri nə mə hiəukurən nəpin i samarə irə nəha təkwtəkwuni mə rino raka nəpin atukwatukw sə tihətui mhəpwəh mwi napriien. Iakani iam̄inhi irə t̄i nəri nə mə nəpin sə Kumwesən truvehimiru kitaha irə ruvəuvehe ipaka, in ipaka mwi məpi raka fwe kupwən nəpin səpkuvehe vi a mhəni n̄ipər̄hienien ia Iesu Kristo. ¹²dTriipko mhə tui nəpitəvien ro sampam nənə nukuraanien ruvehe. Ro pen pwəh saraka ia noien me səvəi nəpitəvien nənə mho noien me səvəi nukuraanien. Noien me nəha həmwhen ia karkahu iərmama rarkahu irə mo tukuahag n̄ipwran t̄i naruagəniien. ¹³ePwəh kitaha so noien amasan me rəmwhen ia nərmama səməme kamhavən ia nukuraanien. Tsəpwəh noien lafet ərəha me, mhəpwəh nən̄imwiiien nən̄imwiiien skai mhakonə irə, mhəpwəh nakresien n̄ipran, mhəpwəh noien nəfe nəghin nətərigien ərəha sək̄itaha rokeikei, mhəpwəh nəvisəien, nənə reritaha trəpwəh n̄irhi ərəhaien kitaha me. ¹⁴fMətə tiharkahu lərimənu sək̄itaha Iesu Kristo rəmwhen

^y13:7 Mat 22:21   ^z13:8 Mat 22:39-40, Jem 2:8

^a13:9 Eks 20:13-15, 17, Dut 5:17-19, Dut 5:21   ^b13:10 1Kor 13:4-7

^c13:11 Efes 5:14, 1Tes 5:6-7   ^d13:12 1Jon 2:8, Efes 5:11, 6:11

^e13:13 Luk 21:34, Efes 5:18   ^f13:14 Kal 3:27

karkahu sækimiaha, nənə rerimiaha trəpwəh mwi nırhiien suatuk me nepwın səvəi noien ərəha səvəi nıpwramiaha mə tiho nəfe rokeikei.

Tukəfo ia iərmama nahatətəien səvənhi rıpkiskai mhə

14^gTrini minuə iərmama riti nahatətəien səvənhi rıpkiskai mhə ruvehe tukumiaha, nənə kimiaha tihaməkeikei mhəsevər ia rerimiaha tukwe, mətə tihəpwəh nəvisəien kimiaha min ti nətərigien me səvənhi. ²^hIərmama riti rini nıpərhiienien mə in rukurən nəniiien nəveginien me pam, mətə iərmama riti mwi nahatətəien səvənhi rıpkiskai mhə in raməni a nəveginien ia nəmhien. ³ⁱPwəh iərmama sə raməni nəveginien me pam rəpwəh nətəni ərəhaien iərmama sə rıpkəni mhə nəveginien me pam. Nənə pwəh iərmama sə in rıpkəni mhə nəveginien me pam rəpwəh niniien mə iərmama sə raməni nəveginien me pam ramo noien ərəha. In trəpwəh niniien iamınha irə ti nəri nə mə Kumwesən rınəsevər raka ia rerin ti iərmama nəha, minəsəni raka in ruvehe tukwe in. ⁴^jIk nəfe iərmama mə tikini mə iərmama sə ramo tukwini nari səvəi iərmama əpə riti mwi rino noien ərəha? Ia nəmri lərimənu a səvənhi in trərer uə trimwei. Nənə in trərer ti nəri nə mə lərimənu səvənhi rukurən noien mə in trərer.

⁵^kIərmama riti raməkiri mə nəpın kuatia ropə ia nəpın me nepwın, mətə iərmama riti mwi raməkiri mə nəpın me pam

həmnəmwhen a. Pwəh nərmama kuatia kuatia hətərig ia nətərigien me səvənraha mə sə pəku nəha ro nıpərhiienien. ⁶^lIərmama sə rerin ramrhi mə nəpın kuatia ropə ia nəpın nepwın, in ramo noien nəha mə trisiai lərimənu səkıtaha. Nənə iərmama sə raməni nəveginien me pam raməni mə trisiai lərimənu səkıtaha, ti nəri nə mə in rani tanak m Kumwesən ti nəveginien sənəni. Nənə iərmama sə rıpkəni mhə nəveginien me pam in mwi raməpwəh nəniiien ti nisiiien lərimənu səkıtaha, nənə in mwi rani tanak m Kumwesən ti nəveginien sənəni. ⁷^mIərmama riti rıpkərimənu atukw mhə ia nimiruien səvənhi, nəri auər a mə in ramıru uə in remhə. ⁸ⁿTrini minuə kıtaha saməmıru, nimiruien səkıtaha in səvəi lərimənu səkıtaha. Nənə trini minuə kıtaha semhə, nemhəien səkıtaha in səvəi lərimənu səkıtaha. Ro iamınhi irə trini minuə saməmıru uə səuvamhə, kıtaha səvəi lərimənu səkıtaha. ⁹^oKristo rımamhə marə mətui mwi ti nəri, mə in truvehe lərimənu səvəi nərmama səməme kamhəmıru mine səməme həuvamhə raka. ¹⁰^pRo pen rəfo ikaməkiri noien səvəi piəm mə rərəha? Uə ik, rəfo ikamətə ərəha piəm? Kıtaha pam tsərer ia nəmri Kumwesən, in trəkiri kıtaha ti noien me səkıtaha. ¹¹^qIakani iamınhi irə ti nəri mə nə nəgkiariien i kimərai pen ia Nəkukuə lkinan rani mə, “lou lərimənu iakamıru, iakani nıpərhiienien

^g14:1 Rom 15:7   ^h14:2 Jen 1:29, 9:3   ⁱ14:3 Kol 2:16   ^j14:4 Mat 7:1, Jem 4:11-12   ^k14:5 Kal 4:10   ^l14:8 Luk 20:38, Kal 2:20, 1Tes 5:10
^m14:10 Mat 25:31-32, Wok Me 17:31, 2Kor 5:10, Fil 2:10-11

mə nərmama me pam tuhənimwi nukurhunraha ia nənimək, nənə nərmama me pam tuhəni irapw mə iou, iou Kumwesən.”¹² Nəgkiariien nəha nıpwrən mə kitaha pam tsaməkeikei mhəni irapw noien me səkitaha ia nəmri Kumwesən.

¹³ Ro iamınhi irə pwəh kitaha səpwəh mwi nəkiriien noien me səkitaha me mə rərəha mətə pwəh səuvehi nətərigien riti sə rani mə tsəpwəh noien nari riti ia nəpın riti sə tro piəvtaha riti rapəti mımwei. ¹⁴ Lou iakukurən amasan mə nəveginien me pam hamasan a ti nəniien həpko mhə iərmama riti rəmkemik ia nəmri Kumwesən. Iesu lərimənu səkitaha rasitu ia nirak mo iakuvehe mını nıpərhienien ia nəri nəha. Mətə trini mınıuə iərmama riti rerin rirhi mə nari riti rəmkemik ia nəmri Kumwesən, nəri nəha rəmkemik atukw a tukwe in. ¹⁵ Nəpın iko piam riti rıregi rərəha ti nəveginien me səməmə ikaməni ramahatən pen mə ikinəpwəh narəien i sə ikamarə irə mamə nokeikeiien. Tikəpwəh noien mə nəri ikiməni trouraha piam riti sə Kristo rımamhə tukwe. ¹⁶ Nənə tikəpwəh noien mə nəri ikətoni mə ramasan a tukini ərəha. ¹⁷ Nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə rıpkə mhə in nə nəniien nari mınıe nənimwiien nari, mətə nitətə nəha in nə natukwatukwien, mınıe nəmərinuien, mınıe nagienien sə Nənimwin İkinan rauvei pehe. ¹⁸ İərmama sə ramə tukwini nari m Kristo ia suatuk iamınha irə Kumwesən rerin ramagien tukwe, nənə nər-

mama mwi həukurən niniien mə noien səvənhi ratukwatukw.

¹⁹ Ro pen pwəh sousari ti noien sə raməməri nəmərinuien mınıe narimnari me səməmə tuhasitu ia kitaha ti nuvrhəkinien kitaha me səuvehe mhətə. ²⁰ Tikəpwəh nəseniien nəveginien sənam rouraha wok səvəi Kumwesən. Nəveginien me pam hamasan a həpko mhə iərmama riti rəmkemik ia nəmri Kumwesən, mətə rıpkatukwatukw mhə mə tiko piam rımwei ti nəniien nari. ²¹ Ro iamınha irə ramasan mə tikəpwəh nəniien nusai nari uə ikəpwəh nənimwiien nənimwiien skai rəmwhen ia waen uə noien nari riti mwi sə tro piam rapəti mımwei.

²² Nahatətəien səim ti narimnari me nəha ramasan mə tikəkwtəmhirı ramarə a tukw ik mınıe Kumwesən. Trini mınıuə iərmama riti ramesi pen noien sə in rukurən mə ramasan a, mıpkregi mhə rərəha tukwe, in rerin tragien. ²³ Mətə trini mınıuə iərmama riti nətərigien səvənhi ramə kəru ti nəveginien riti, nənə in raməni, ramə noien ərəha ia nəmri Kumwesən, ti nəri nə mə in raməni nəveginien nəha, mətə rəpwəh niniien nıpərhienien irə mə ratukwatukw a mə tro iamınhi irə. Nəfe nəghin iərmama rəpwəh niniien nıpərhienien irə mə ratukwatukw a mə tro, trini mınıuə ramə, ramə noien ərəha ia nəmri Kumwesən.

15 Kitaha nərmama nahatətəien səkitaha riskai tsaməkeikei mhasitu ia nərmama

ⁿ14:12 Kal 6:5   ^o14:14 Wok Me 10:15, Taet 1:15

^p14:15 1Kor 8:11-13   ^q14:16 Taet 2:5

^r14:19 Rom 12:18, Rom 15:2   ^s14:20 1Kor 8:13   ^t14:23 Taet 1:15

nahatətəien səvənraha rəpwəh niskaiien, mhəvrani nari pəmpəm me səvənraha, nənə mhəpwəh nəvraniien mə reritaha tragien tukwe. ²Uətə pwəh kitaha sousari mə tso piəvtaha me rerinraha ragien, mho ramasan minraha, mhəuvrhəkin irəha həuvehe mhəutə. ³ʷlakani iamīnhi irə tī nəri nə mə Kristo rīpkousari mhə mə tro rerin əpa ragien. Rəmwhen ia nəgkiariien i kimərai pen ia Nəkukuə lkinan rani mə,

“Nīni ərəhaien me nərmama səpəmsəpə kāmhəni ia niram, həuvehe mhəmak ia nīrak.”

⁴WKitaha səukurən mə nəgkiariien me pam səməme kimərai pen ia Nəkukuə lkinan fwe kupwən kimərai pen irəha mə tuhəvəhag m kitaha mə tsəmri pen əknekīn nətərigien səkitaha ia Kumwesən. Kitaha səukurən noien noien nəha tī nəri nə mə samərer əknekīn ia nəpīn me nənə nəgkiariien me səvəi Nəkukuə lkinan kāmhəvehi utə nətərigien səkitaha.

⁵Kumwesən əpa ramasitu ia kitaha mə tsərer əknekīn ia nəpīn me, nənə in əpa rauvehi utə nətərigien səkitaha. Nənə təkwtəkwni iakaməres in mə trasitu ia kimiaha ia nətərigien səkimiaha mə truvehe mo kuatia rəmwhen ia noien səvəi lesu Kristo. ⁶Nənə iakaməres iamīnha irə mə kimiaha pam rerimīaha rukurən nuveheien məmwhen ia reri iərmama kuatia a tī nuvehi utəien nəghi Kumwesən i in

Kumwesən mīne Tata səvəi lesu Kristo lərimənu səkitaha.

⁷XRo pen mə piəvtaha riti ruvehe tukumiaha tihəsevər ia rerimīaha tukwe rəmwhen ia Kristo rīnəsevər ia rerin tukumiaha nəpīn hiəuvən tukwe in. Tiho iamīnha irə pwəh nərmama həuvehi utə nəghi Kumwesən. ⁸ʷlakani pehe tukumiaha i mə Kristo rīməuvehe iərmama sə ro tukwini nari m nəkur Isrel[‡] mə trahatən mə Kumwesən in nīpərhienien, nənə mə tro promes me səməme Kumwesən rino m kaha kupwən me səvəi nəkur Isrel həuvehe mho nīpərhienien. ⁹ZNənə in rīməuvehe mə tro nərmama rīpko mhə irəha nəkur Isrel həuvehi utə nəghi Kumwesən tī napīien səvənhi. Rəmwhen ia nəgkiariien i kimərai pen ia Nəkukuə lkinan rani mə,

“Ro iamīnhi irə takəgnəgīni ik ia reri nərmama rīpko mhə irəha nəkur Isrel,

takəni nīpu muvehi utə nəghim.”

¹⁰Nənə in rani mwi mə:

“Kimiaha nərmama me rīpko mhə kimiaha nəkur Isrel tihagien kimiaha nərmama me səvənhi.”

¹¹Nənə rani mwi mə:

“Kimiaha nərmama me pam i rīpko mhə kimiaha nəkur Isrel tihəgnəgīni Kumwesən,[¶]

kimiaha pam ia kwənəkwus me pam tihəuvei pen nəgnəginien min.”

¹²aNənə Profet Aesea rani mwi mə:

“Nuai nei riti trukwesər ia Jese muvehe, mutə, mərimənu ia nər-

[‡]15:8 Uə nərmama kuvehi ninhum minraha

[¶]15:11 Uə lərimənu

^u15:2 Rom 14:19, 1Kor 9:19, 1Kor 10:24,33

Rom 4:23-24, 1Kor 10:11

^x15:7 Rom 14:1

^v15:3 Sam 69:9

^y15:8 Mat 15:24

^w15:4

^z15:9 Wok Me 3:25, Rom 11:30, 2Saml 22:50

^a15:12 Rev 5:5

mama riṗko mhə irəha nəkur Isrel.

Nərmama me nəha tuhəmri pen əknekīn nətərigien səvənraha irə.”

¹³Kumwesən əpa ramasitu ia kitaha mə tsəmri pen əknekīn nətərigien səkitaha irə. Nənə təkwtəkwni iakaməres in mə tro rerimīaha ragien məpwuən nəṗin kimīaha hiəni nṗərhienien ia lesu Kristo. Iakaməres mə in tro iamīnha irə mə ia niskaiien səvəi Nənīmwin Ikinan kimīaha hiəukurən nuveheien mhəskai mwi tṗ nəmri pen əknekīnien nətərigien səkimīaha irə.

Pol in aposol riti səvəi lesu Kristo

¹⁴Piak me, iou iakukurən amasan mə nīmīruien səkimīaha rukuər ia namasanien, nənə hiəməuvehi nukurənien me pam, nənə hiəmwhen tṗ nəvəhagien m kimīaha me. ¹⁵Nəgkiariien me nṗwin ia nəkukuə i həknekīn kwopti, mətə iakətīgase mirai pen m kimīaha mə tako a pwəh rerimīaha ramrhi. Ratukwatukw a mə takəgkiari iamīnha irə tṗ nəri nə mə Kumwesən rīməuvei pehe namasanien səvənhi miou, ¹⁶^bmuvehi utə iou irə mə iou aposol riti səvəi lesu Kristo[§] kərhi pen iou iakamevən tṗ nərmama riṗko mhə irəha nəkur Isrel. Iou iakamowok rəmwhen ia pris riti, maməvisau irapw nəgkiariien amasan səvəi Kumwesən. Rəmwhen ia pris rauvei pen narimnari me m Kumwesən ia təkure nifətə, iou mwi iakauvei pen

nari riti min. Nəri nəha iakauvei pen m Kumwesən in i nərmama riṗko mhə irəha nəkur Isrel. Nənə iakokeikei mə Nənīmwin Ikinan tro irəha həuvehe mhəmher, mho ikinan i, nənə Kumwesən rerin tragien tṗ nuvehien irəha.

¹⁷Tṗ nəri nə mə iou aposol riti səvəi lesu Kristo, ro pen iakukurən nəfiəutəien iou tṗ wok səvəi Kumwesən. ¹⁸^cMətə rəknekīn mə takəgkiari ia nari riti iou atukw iakino. Takini a nəfe Kristo rino ia nirak tṗ nuviiēn nərmama riṗko mhə irəha nəkur Isrel həuvehe mho nəkwai Kumwesən. Kristo rino wok ia nəgkiariien səiou mine noien me səiou. ¹⁹Nənə in rino wok ia niskaiien səvəi nīmṗtətien me mine narimnari me kamətoni kamərkərinari irə. In rino irəha pam ia niskaiien səvəi Nənīmwin Ikinan. Ro pen iakini irapw pam nəgkiariien amasan səvəi Kristo, iakiməkupwən fwe Jerusalem mevən ia kwopun me pam meste pen tənə nəha Ilirikam. ²⁰^dNənə ia nəṗin me iakokeikei mə takəvisau irapw nəgkiariien amasan səvəi Kumwesən ia kwopun me nṗwin səməme kṗkregi raka mhə nəghi Kristo ikin. Iakəpwəh nokeikeien mə takuvrhəkīn nari ia təkure nəri sə iərməpə rinəmri irapw. ²¹Mətə rəmwhen ia nəgkiariien i kimərai pen ia Nəkukuə Ikinan rani mə, “Nərmama səməme kṗkini irapw mhə iərmama nəha mīnraha, irəha tuhətoni in nənə nərmama səməme həpkregi raka mhə, irəha tuhəukurən.”

[§]**15:16** Uə iərmama sə ramo tukwini nari m lesu Kristo

^b**15:16** Rom 1:5, 12:3, Rom 11:13, Fil 2:17   ^c**15:18** 2Kor 3:5

^d**15:20** 2Kor 10:15-16

^{22e}Noien i iakamo mamevən ia kwopun me səpəmsəpə nəp̄in r̄ip̄ik raməsisəg iou t̄i nuveheien mətoni kimiaha.

**Pol rokeikei mə trətoni
nakalasia me fwe
taon nəha Rom**

²³Mətə təkwtəkwuni wok səiou ia kwopun i rino sampam. Ia nuk me r̄ip̄ik iakokeikei mə takuvehe mətoni kimiaha. ^{24f}Ro iam̄inhi irə rerik r̄irhi mə takuvehe mətoni kimiaha nəp̄in takevən ia tənə i Spen. Nəp̄in takuvehe tsarə nəp̄in kwakwa a, nənə iakokeikei mə tihasitu ia nirak ia navənien səiou. ^{25g}Mətə təkwtəkwuni iakamevən fwe Jerusalem mə takasitu ia nər-mama me səvəi Kumwesən fwe ik̄in. ^{26h}Nakalasia me fwe ia profens mi nəha Masetonia mine Akaea rerinraha ragien həuvei pehe mane me nepw̄in trasitu ia nər-mama me səvəi Kumwesən fwe Jerusalem səməme nautə səvənraha riwən. ²⁷ⁱRerinraha ragien a t̄i noien nəha. Nənə n̄ip̄ər̄hienien səvənraha kaon rarə t̄i nəkur Isrel t̄i nəri nə mə irəha həuvehe mamhəuvehi pəri narimnari amasan me səvəi nəkur Isrel ramasitu ia nənimw̄inraha. Ro iam̄inhi irə ratukwatukw mə nər-mama r̄ip̄ko mhə irəha nəkur Isrel irəha mwi tuhasitu ia nəkur Isrel, mhəuvei pen narimnari amasan me səvənraha trasitu ia n̄ipw̄ranraha. ²⁸Takuvehi mane i həməuvei pehe miou mevən muvei pen minraha. Nənə nəp̄in iako sampam ia nəri i, iakier mevən ia tənə i Spen,

nənə ia navənien səiou takuvehe mətoni kimiaha. ^{29j}Nənə iakukurən mə nuveheien səiou sə takuvehe tukumiaha irə, trukuər ia narimnari amasan me səvəi Kristo mə kimiaha tihəregi ramasan.

^{30k}Piak me, t̄i nəri nə mə kitaha samahatətə ia Iesu Kristo lərimənu səkitaha, nənə Nənimw̄in Ikinan ramo kitaha samokeikei kitaha me, iakaməres kimiaha mə tihəfwaki əknek̄in m Kumwesən tukw iou rəmwhen iou mwi iakaməfwaki tukwe. ³¹Tihəfwaki mə Kumwesən truvehi raka iou ia rəgi nəkur Jutia səməme həpk̄ini mhə n̄ip̄ər̄hienien ia Iesu. Nənə tihəfwaki mwi mə nəp̄in takevən mier pen fwe Jerusalem, nər-mama me səvəi Kumwesən fwe ik̄in rerinraha tragien t̄i nasituien səiou. ³²Nənə ia noien nəha, tr̄ini minuə nəkwai Kumwesən p̄ər̄hien, takuvehe mətoni kimiaha ia nagienien, nənə kitaha p̄am reritaha tragien. ³³Pwəh Kumwesən i in nukune nəmərinuien tramarə tukumiaha. Ouəh, pwəh ro iam̄inhi.

**Pol rani ramasan revən t̄i
nər-mama me səpəmsəpə
fwe taon nəha Rom**

16 lou iakani pehe tukumiaha i mə kitirimətaha Fipi, ramasitu ia wok səvəi nəfwakien fwe Kegkria, in prən amasan riti. ²Ramasan mə tihəuvehi in ruvehe mo kuatia kimiaha min ia nəghi lərimənu səkitaha, noien nəha ratukwatukw mə nər-mama me səvəi Kumwesən tuho. Tr̄ini minuə

^e15:22 Rom 1:10-13   ^f15:24 1Kor 16:6   ^g15:25 Wok Me 19:21

^h15:26 1Kor 16:1, 2Kor 8:1, 2Kor 9:2,12, Wok Me 24:17

ⁱ15:27 Rom 9:4, 1Kor 9:11   ^j15:29 Rom 1:11

^k15:30 2Kor 1:11, Kol 4:3, 2Tes 3:1

nari riti sævənhi riwən, ramanan mə tihasiu irə, t̄i nəri nə mə in rinasitu ia nərmama həp̄ik, masitu mwi ia nirak.

³lTihəni tukwini ramanan səiou revən t̄i Prisila mine Akwila, kimrahar minrau iamharo pəri wok səvəi lesu Kristo. ⁴Irau krinouərer irapw mə trouemhə t̄i nasituien ia nirak. R̄ipko mhə iou əpa, mətə iou mine nakalasia me pam səməme r̄ipko mhə irəha nəkur Isrel kimaha iahaməni tanak t̄i nirau. ⁵mTihəni tukwini ramanan səiou revən mwi t̄i nakalasia me səməme kamhousəsimwin irəha me fwe ia nimwə səvənrau.

Tihəni tukwini ramanan səiou revən t̄i iərmama keikei səiou Epainetas, in riməkupwən mini n̄ipər̄hienien ia Kristo fwe ia profens nəha Esia.

⁶Tihəni tukwini ramanan səiou revən t̄i Meri, in raməmwur p̄ik t̄i nasituien ia kimiaha.

⁷Tihəni tukwini ramanan səiou revən t̄i Antronikas mine Junias kimrahar nəkur Isrel kimrahar minrau iamharevən ia kalapus. Aposol me kamhəsiai irau, irau kriməkupwən ia nirak rouni n̄ipər̄hienien ia Kristo.

⁸Tihəni tukwini ramanan səiou ia nəghi lərimənu səkitaha revən t̄i Ampliatas keikei səiou.

⁹Tihəni tukwini ramanan səiou revən t̄i Urpanas, kitaha min samo pəri wok səvəi Kristo. Tihəni tukwini ramanan səiou revən mwi t̄i Stakis keikei səiou.

¹⁰Tihəni tukwini ramanan səiou revən t̄i Apeles, in rinahatən pen raka mə in iərmama pər̄hien səvəi Kristo.

Tihəni tukwini ramanan səiou revən t̄i Aristopolas mine nərmama me ia nəkwai nimwə səvənhi.

¹¹Tihəni tukwini ramanan səiou revən t̄i Herotion iəmə Isrel riti mwi.

Tihəni tukwini ramanan səiou ia nəghi lərimənu səkitaha revən t̄i Narkisos mine nərmama me ia nəkwai nimwə səvənhi. ¹²Tihəni tukwini ramanan səiou revən t̄i Trifaena mine Trifosa, prən mi nəha kraou wok səvəi lərimənu səkitaha.

Tihəni tukwini ramanan səiou revən t̄i Persis keikei, pran riti sə ramo p̄ik wok səvəi lərimənu səkitaha.

¹³nTihəni tukwini ramanan səiou revən t̄i Rufas, iərmama riti sə raməmwur p̄ik t̄i noien wok səvəi lərimənu səkitaha.

Tihəni tukwini ramanan səiou revən mwi t̄i mama səvənhi. In rino ramanan miou rəmwhen ia mama atukwatukw səiou.

¹⁴Tihəni tukwini ramanan səiou revən t̄i Asukritas mine Flekon, mine Heremes mine Patropas mine Heremas mine piəvtaha me nepwin səməme kamharə irəha minraha. ¹⁵Tihəni tukwini ramanan səiou revən t̄i Filolokas, mine Julia mine Nereas irau kitiriməni, mine Olimpās, mine nərmama me nepwin səvəi Kumwesən səməme kamharə irəha minraha.

¹⁶oTihəni ramanan tukumiaha me, mhakei m kimiaha me ia nakeiien sə rəmher. Nakalasia me pam səvəi Kristo kamhəni ramanan tukumiaha.

^l16:3 Wok Me 18:2,18,26   ^m16:5 1Kor 16:15,19, 2Tim 1:15

ⁿ16:13 Mak 15:21   ^o16:16 1Kor 16:20, 1Tes 5:14

¹⁷ P^piak me, iakamægkiari skai m kímiaha mə tihaməsiari t̄i nərmama nepw̄in nəha ikin. Irəha kamhərukwomen nəvisəien me, mamhouraha nahatətəien səvəi nərmama, mamhahatən nægkiariien sə ropə ia nægkiariien i kinahatən raka kímiaha irə. Tihəpwəh nevənien ipaka t̄i nirəha, ¹⁸ q̄t̄i nəri nə mə nərmama səməme kamho iam̄in^ha irə, irəha həkmo tukwini mhə nari m Kristo lərimənu sək̄itaha, mətə irəha kamho tukwini nari m tipw̄inraha. Nənə ia nægkiariien əsien me m̄ine nægkiariien me həpwəh nəmwhenien, irəha kamheikuə ia nərmama me səməme həkukurən amasan mhə nari. ¹⁹ Nərmama həuvəregi raka nəvisaiien mə kímiaha hiamo nəkwai Kristo, ro pen rerik ragien pik tukumiaha. Mətə iakokeikei pik mə tihəukurən amasan nari t̄i noien atukwatukw me, nənə mhəpwəh nevənien ia noien ərəha me.

²⁰ sKumwesən in nukune nəmərinuien tripkō mhə tui in trəsēni kímiaha hieivə tesi Setan ia nisumiaha. Pwəh namasanien səvəi lesu lərimənu sək̄itaha tramarə tukumiaha.

²¹ tTimoti iərmama sə iarauo pəri wok kímrau min rani ramasan tukumiaha.

Nənə Lusias m̄ine Jeson m̄ine Sosipata, irəhar nəkur imwak

mirəhar, harni mwi ramasan tukumiaha.

²² Lou Tertius i iakmərari tukwini nægkiariien səvəi Pol ia nəkukuə i iakani ramasan tukumiaha ia nəghi lərimənu sək̄itaha.

²³ u^ləmə i Kaius rani ramasan tukumiaha. Lou Pol, iakamarə ia nimwə səvənhi, nənə nakalasia me kamhousəs̄imw̄in irəha me ia nimwə səvənhi irəha pam kamhəni ramasan tukumiaha. Erastas i ramərimənu ia mane me səvəi taon nəha m̄ine piəvtaha Kwotas, irau mwi krauni ramasan tukumiaha. ²⁴ **

²⁵ vPwəh səuvehi utə nəghi Kumwesən revən fwe irənhə ia nəp̄in me. In əpa rukurən noien kímiaha hiərer əknek̄in ia nahatətəien sək̄imiaha. Noien nəha ramesi pen nægkiariien amasan səiou m̄ine nəvisaiien ia lesu Kristo. Ramesi pen mwi nægkiariien səvəi Kumwesən sə n̄ipwran r̄inərkwafə fwe tui, ²⁶ mətə təkwtəkwuni m̄ine Kumwesən r̄ino pui nərmama hətōni. In Kumwesən sə ramarə rer̄in. Profet me səvənhi me fwe kupwən həmərari pen nægkiariien nəha səvənhi ia nəkukuə me səvənraha. In r̄ini mə nægkiariien nəha traməkeikei mevən t̄i nərmama ia tənəmtənə me pam mə irəha tuhahatətə irə mho nəkwān. ²⁷ wKumwesən əpa in Kumwesən, in əpa rukurən nari. Pwəh nəgnəginien revən tukwe in

** **16:24** Niutestamen me nepw̄in kímərari pen ia nægkiariien səvəi nəkur Kris fwe kupwən nægkiariien riti ia vas 24 rani iam̄in^hi irə m̄inuə: “Pwəh namasanien səvəi lərimənu sək̄itaha lesu Kristo tramarə tukumiaha pam.”

ρ**16:17** Mat 7:15, Taet 3:10   ϑ**16:18** Fil 3:19, Kol 2:4, 2Tes 2:3   ϱ**16:19** Rom 1:8, Mat 10:16, 1Kor 14:20   s**16:20** Rom 15:33, Jen 3:15

t**16:21** Wok Me 16:1-2, Wok Me 19:22, 20:4   u**16:23** 1Kor 1:14

v**16:25** Efes 1:9, 3:5,9, Kol 1:26, Rom 1:5   w**16:27** 1Tim 1:17, Jut 25

ia nuk nuk me tĩ nəri i Iesu Kristo
rĩno. Ouəh, pwəh ro iaminhi.

Fas Korin

Nægkiariien sə rani mə nəfe i nəkukuə

Nəkukuə i kani mə Fas Korin Pol rımərai revən ti nakalasia me fwe Korin ia nuk 55. Pol ramarə fwe Efesas mərhi pen nəkukuə i revən ti nakalasia me fwe Korin ti niri-pwenien nəkukuə səvənraha. Korin raməmak ia nikare təsi Metitere-nian. In taon asori riti. Səvənhi nautə rasori. Mətə noien səvəi nəkur Korin rərəha. Ia tənəmtənə me pam nərmama həukurən mə Korin in taon ərəha riti. Tı nəri nə mə nakalasia me fwe Korin həuvehe vi a mhahatətə ia lesu Kristo, rəknekın ti nərəha ti noien noien amasan. Irəha kamho ihi noien ərəha. Nakalasia me fwe Korin haməvisə mınraha me. Irəha nepwin kamho noien ərəha anan. Pol rırai nəkukuə i mægkiari skai mınraha mamahatən irəha mə irəha tuhəfarə irə. In rırai nəgkiariien me nepwin ia nəkukuə i mə trahatən irəha ia narəien səvənraha. Trini minuə irəha hesi pen nəgkiariien me nəha nənə tuhəukurən noien amasan mine noien ərəha.

1 Iou Pol, iou aposol riti səvəi lesu Kristo, ti nəri nə mə Kumwesən rino rəmwhen ia sə in rokeikei, məkwein iou mə tako wok i, mine piəvtaha Sostenes.

²xNəkukuə i rauvehe tukumiaha nakalasia me səvəi Kumwesən fwe taon nəha Korin, kimiaha nərmama me i lesu Kristo rınəpərhi kimiaha hiamher, nənə Kumwesən rınək-

wein kimiaha mə nəkur ikinan me səvənhi, kimiaha mine nərmama ia kwopun me pam səməme hi-aməfwaki m lesu Kristo lərimənu səkitaha sə in lərimənu səkitaha pam.

³yPwəh Kumwesən Tata səkitaha mine lesu Kristo lərimənu səkitaha trouəriari pehe namasanien mine nəməriniuēn m kimiaha.

Pol rani vivi Kumwesən ti nakalasia me fwe Korin

⁴Ia nəpın me iakani vivi Kumwesən tukumiaha, ti nəri nə mə rınəriari pehe namasanien səvənhi m kimiaha ia lesu Kristo, ⁵mo hiəuvehe mhəmwhen ia iərmama riti nautə səvənhi rasori. Nautə nəha in nəha niniēn me pam mine nukurənien me pam hiaməuvehi raku pen ti lesu Kristo.

⁶Kumwesən rınəriari namasanien nəha m kimiaha iamınha irə ti nəri nə mə kimiaha hiaməni mə nəgkiariien sə raməvisau Kristo ro nıpərhiēnien. ⁷zRo pen kimiaha hiəuvəuvehi raka nıskaiēn me pam səməme Nənimwin Ikinan rauvehi pehe, hiaməuvehi mamheitenhi nəpın nəha tukətoni lərimənu səkitaha lesu Kristo trier pehe. ⁸aIn tro kimiaha hiərer əknekın meste nəpın sampam mə tukəpwəh nətoniēn noien ərəha riti ia kimiaha ia nəpın nəha lesu Kristo lərimənu səkitaha truvehe mwi irə. ⁹bKumwesən ramo nəgkiariien səvənhi ia nəpın me. In rınəkwein kimiaha, mo kimiaha hiəuvehe mho kuatia kimiaha tını, lesu Kristo, sə in lərimənu səkitaha.

^x**1:2** 1Kor 6:11, Wok Me 9:14   ^y**1:3** Rom 1:7

^z**1:7** Luk 17:30, 2Tes 1:7, Taet 2:13   ^a**1:8** Fil 1:6, 1Tes 3:13, 5:23

^b**1:9** 1Jon 1:3, 1Kor 10:13, 1Tes 5:24

Nakalasia me fwe Korin kamheitehieitehi kusen sævənraha

^{10c}Piak me, ia nəghi Iesu Kristo lərimənu səkitaha iakaməres skai tukumiaha mə kimiaha pam tihəni a nari kuatia, mhəpwəh noien mə nətərigien riti truvehe meitehi kimiaha. Mətə nəpin me nətərigien səkimiaha mine rerimiaha trouvehe rouo kuatia. ¹¹Iakani iamihni irə, piak me, ti nəri nə mə nəkur imwei Kloe nepwin haməni pehe tukw iou i mə kimiaha hiaməvisə. ^{12d}Nipwrai nəgkiariien sə iakani ro iamihni irə. Kimiaha kuatia kuatia hiaməgkiari. Riti rani mə, "Iou iərmama səvəi Pol." Riti rani mə, "Iou iərmama səvəi Apolos." Riti rani mə, "Iou iərmama səvəi Pita." Riti rani mə, "Iou iərmama səvəi Kristo."

¹³Hiənuə ko hieitehieitehi Kristo iaminha irə? Rəfo? Kinəru i tərini pen iou Pol ia nei kamarkuau i tukumiaha? Uə kino baptaes ia kimiaha ia nəghi Pol? ^{14e}Iou iakamini tanak ti Kumwesən mə iapko mhə paptaes ia kimiaha riti, mətə iakino a paptaes ia Krispas mine Kaius. ¹⁵Rerik ragien iaminha irə ti nəri nə mə iərmama riti ko rīpkini mhə mə kino baptaes irə ia nəghik. ^{16f}(Nipərhienien iakino mwi paptaes ia Stefanas mine nərmama me fwe ia nəkwai nimwə sævənhi. Kurirə ia in, iakenouenou mə iakino mwi baptaes ia iərmama riti uə rekəm.) ^{17g}Kimiaha hiəukurən mə Kristo rīpkərhi pehe mhə iou mə tako paptaes ia nərmama,

mətə rərhi pehe iou mə takəvisau irapw nəgkiariien amasan sævənhi. Iakaməvisau irapw nəgkiariien amasan nəha mipkesi pen mhə nukurənien səvəi iərmama kamo nei kamarkuau i səvəi Kristo ruvehe niskaiien sævənhi riwən.

Kristo in nukurənien mine niskaiien səvəi Kumwesən

^{18h}Iakani iamihni irə ti nəri nə mə nəvisauien Kristo ia nei kamarkuau i ro narisien i ti nərmama səməmə kamhəuvən mə tuhemhə, mətə tukutaha i nərmama səməmə Kumwesən rauvehimiru kitaha, nəvisauien nəha in niskaiien səvəi Kumwesən. ¹⁹Iakani iamihni irə ti nəri nə mə Nəkukə Ikinan rani mə, "Iou takouraha nukurənien səvəi nərmama səməmə həukurən amasan nari, nənə mo nəri auər a ia nukurənien səvəi nahatən me."

²⁰ⁱIərmama sə rukurən amasan nari in pəku? Iahatən pəku səvəi Loa? Iərmama sə raripwen nəresien me ia tiprənə i in pəku? Həiwən! Kumwesən rino nukurənien səvəi nərmama ia tiprənə i ruvehe mo narisien irə. ^{21j}Ro iamihni irə ti nəri nə mə ia nukurənien səvəi Kumwesən in rino mə nərmama səvəi tiprənə i tuhəpwəh nukurənien in ia nukurənien sævənraha. Mətə Kumwesən rerin ragien mə truvehimiru nərmama səməmə kamhəni nipərhienien ia nəgkiariien i kitaha saməvisau irə, nəgkiariien sə nərmama haməni mə ro narisien irə. ^{22k}Nəkur Isrel

^c1:10 Fil 2:2   ^d1:12 1Kor 3:4, Wok Me 18:24-28, Jon 1:42   ^e1:14 Wok Me 18:8, Rom 16:23   ^f1:16 1Kor 16:15   ^g1:17 Mat 28:19, Jon 4:2
^h1:18 2Kor 4:3, Rom 1:16   ⁱ1:20 Aes 19:12, Aes 33:18, Aes 44:25, Job 12:17   ^j1:21 Mat 11:25   ^k1:22 Mat 12:38, Wok Me 17:28,32

hokeikei mā tuhātōni nīmtātien me. Nārmama rīpko mhā irāha nākur Isrel kamhātui nukurānien, ²³l mātā kitaha samāvisau Kristo kīnāruī tārini pen in ia nei kamarkuāui. Nāgkīariien nāha nākur Isrel kamhapāti irā mamhāmwei, nānā nārmama rīpko mhā irāha nākur Isrel kamhāni mā nāgkīariien nāha ro nārīsien i. ²⁴m Mātā nārmama sāmāme Kumwesān rīnākwein irāha, nākur Isrel nepwīn mīne nārmama nepwīn rīpko mhā irāha nākur Isrel, irāha hānātōni mā Kristo in nīskāiien sāvāi Kumwesān mīne nukurānien sāvāi Kumwesān. ²⁵n Noien nāha sāvāi Kumwesān sē nārmama kamhāni mā ro nārīsien i rukurān nārī māpī raka nukurānien sāvāi nārmama pām. Nānā noien nāha sāvāi Kumwesān sē nārmama kamhāni mā nīskāiien sāvānhi rīwān rīskāi māpī raka noien sāvāi nārmama pām.

²⁶o Piak me, rerīmīaha tramrhi nāpīn Kumwesān rīnākwein kīmīaha irā fwe kupwān. Ia nāpīn nāha kīmīaha hīāpīk hīāpkukurān mhā nārī ia nāmri nārmama. Kīmīaha hīāpīk hīāpkuvehi mhā nīskāiien, rīpko mhā kīmīaha hīāpīk nīpwnāti nāmā asorī me nepwīn. ²⁷Mātā Kumwesān rīmārī narīmārī me sāmāme nārmama ia tākure tīprānā i hamāni mā ro nārīsien i, mā ia noien nāha in tro naurīsien m nārmama sāmāme hāukurān nārī. In rīmārī narīmārī me sāmāme nārmama ia tākure tīprānā i hamāni mā nīskāiien sāvānrāha rīwān, mā

ia noien nāha in tro naurīsien m nārmama sāmāme nīskāiien sāvānrāha rarā. ²⁸In rīmārī narīmārī auēr a me, mīne narīmārī me kamātā ērāha irāha, mā ia noien nāha in tro nārmama me kamātā irāha mā irāha nārmama anan me nepwīn tuhāuwehe mhō nārmama auēr a ia nīrāha. ²⁹p Kumwesān rīno iamīnhi irā mā iārmama rītī rīwān trāgkīārī ērpwī ia nānīmen. ³⁰q Mātā in rīno kīmīaha hīāuwehe mhō kuatīa kīmīaha Iesu Kristo. Nānā Kristo in nukurānien sākī-taha ruku pen tī Kumwesān. In rīno kitaha sāuwehe mhatukwatukw ia nāmri Kumwesān. In rīno kitaha sāuwehe mhō nākur īkīnān me sāvānhi. In rīnārēku suatuk mīfī raka nārī ia kitaha. ³¹r Ro iamīnhi irā, rāmwhēn ia nāgkīariien i kīmārī pen ia Nākukuē Ikinān rārī mā, “Pwāh iārmama sē rāmāgkīārī ērpwī, trāgkīārī ērpwī a ia narīmārī me sāmāme lārīmānu sākītaha rīno.”

2^s Piak me, nāpīn iākīmāuwehe tukumīaha, iakuvehe mīnī irāpw tukumīaha nāgkīariien i Kumwesān rīnārkwafā irā fwe kupwān, mātā iāpkīnī irāpw mhā nāgkīariien uē nukurānien sē rutā pīk, rekām. ²t Nāpīn iākīnamarā kitaha m kīmīaha, rerīk rīskāi mā tapkīnī irāpw mhā mwī nārī rītī, mātā Iesu Kristo a mīne nemhāien sāvānhi ia nei kamarkuāui. ³u Nāpīn iākīmāuwehe mātōnī kīmīaha, nīskāiien sēiōu rīwān anan, mamhekīr ia nāpīn

^l1:23 Rom 9:32, 1Kor 2:14   ^m1:24 Kol 2:3   ⁿ1:25 2Kor 13:4

^o1:26 Mat 11:25, Jon 7:48, Jem 2:1-5   ^p1:29 Rom 3:27, Efes 2:9

^q1:30 Jer 23:5-6, Jon 17:19, 2Kor 5:21   ^r1:31 Jer 9:24, 2Kor 10:17

^s2:1 1Kor 1:17   ^t2:2 Kal 6:14   ^u2:3 Wok Me 18:9, 2Kor 10:1

me, mamətəmnimwin. ^{4v}Nənə nəgkiariien səiou mine nəvisaiuen səiou, iapkini irapw mhə mesi pen nukurəniēn səvəi nərmama tī nuvi peheien kimiaha. Mətə nəpin iakinəgkiari, hiətoni niskaiien səvəi Kumwesən mine wok səvəi Nənimwin Ikinan. ⁵Iakino iaminha irə mə nahatətəien səkimiaha trəpwəh nərer penien ia nukurəniēn səvəi nərmama, mətə trərer pen ia niskaiien səvəi Kumwesən.

Nukurəniēn sə rauku pen tī Nənimwin səvəi Kumwesən

^{6w}Mətə nīpərhiēniēn, nərmama me i həuvəskai raka ia nīmīruēn səvənraha, kimaha iahaməvəhag mīnraha ia nukurəniēn. Mətə nukurəniēn nəha rīpkuku pehe mhə tī tīprənə i uə ia nəmə asori me səməme kamhərimənu ia tīprənə i. Nəmə asori me nəha tuhəuvehe mho nəmə auər a ia nīrəha. ^{7x}Mətə kimaha iahaməgkiari ia nukurəniēn səvəi Kumwesən sə rīnamərkwafə fwe kupwən nərmama me həkətōni mhə. Nukurəniēn nəha Kumwesən rīnəmri raka fwe tui anan mə truvehi utə kitaha irə tsəuvehi nasoriēn. ^{8y}Nərmama səməme kamhərimənu ia tīprənə i irəha pam həkukurən mhə nəgkiariēn nəha. Ko həkukurən həkərui tərini pen mhə lərimənu asori səkitaha ia nei kamarkuauī. ⁹Mətə rəmwhēn ia nəgkiariēn i kimərai pen ia Nəkukuə Ikinan rani mə, “lərmama riti riwən rīnətə raka ia nənimen,

uə ruvəregi raka ia nəkwəregin, uə rerin ruvərhi raka nəfe Kumwesən rīnəpnəpənə irə mə truvei pen m nərmama səməme hokeikei in.”

^{10z}Mətə Kumwesən rīno pui pehe narimnari me nəha m kitaha ia Nənimwin səvənhi.

Nənimwin səvənhi rukurən noien iaminha irə tī nəri nə mə in ramətə pui narimnari me pam, mamətə pui mwi nətərigiēn səvəi Kumwesən sə rəmwhēnimw. ^{11a}Narimnari me səməme iərmama rerin ramrhi, nənimwin əpa səvənhi fwe imwə rukurən. Ia noien a mwi nəha, narimnari me nəha səməme Kumwesən rerin ramrhi, Nənimwin əpa səvənhi rukurən. ^{12b}Nənimwin i kiməuvei pehe m kitaha rīpko mhə Nənimwin səvəi tīprənə i, mətə Nənimwin sə raku pen tī Kumwesən. Kiməuvei pehe m kitaha mə tsəukurən nəfe Kumwesən rauvei pehe auər a m kitaha. ^{13c}In i nəgkiariēn i kimaha iahaməni irapw. Nənə nukurəniēn səvəi nərmama rīpkahatən mhə kimaha ia nəgkiariēn me nəha, mətə Nənimwin nəha rīnahatən kimaha irə. Nənə iahaməni irapw nəgkiariēn pərhiēn me səvənhi ia nəgkiariēn me səməme in rauvei pehe. ^{14d}lərmama sə Nənimwin səvəi Kumwesən riwən irə ko rīpkuvehi mhə narimnari me Nənimwin nəha raməriari pehe i. In rətoni narimnari me nəha ho a narisiēn irə. Ko rīpkukurən mhə irəha tī nəri nə mə kaururən narimnari me nəha ia Nənimwin

^v2:4 1Tes 1:5   ^w2:6 Efes 4:13, Fil 3:15   ^x2:7 Rom 16:25

^y2:8 Luk 23:34, Jem 2:1   ^z2:10 Mat 13:11   ^a2:11 Prov 20:27

^b2:12 Jon 16:13-14   ^c2:13 1Kor 2:4   ^d2:14 Jon 8:47, 14:17, 1Kor 1:23

səvəi Kumwesən. ¹⁵eIərmama Nənimwīn səvəi Kumwesən ramarə irə raməkiri mamətə sas narimnari me pam, mətə iərmama riti riwən ko rəkiri noien səvəi iərmama nəha. ¹⁶fRo iamīnhi irə tī nəri nə mə Nəkuə Ikinan rani mə, “Sin rukurən nətərigien səvəi lərimənu səkītaha mə trahatən in?” Mətə kitaha saməuvehi nətərigien səvəi Kristo.

Kumwesən əpa trəkiri wok səvəi nərmama me səvənhi

3^gPiak me, fwe kupwən, nəpīn iakinamarə kitaha m kimiaha, ko iapkəgkiari mhə m kimiaha rəmwhen iakaməgkiari m nərmama Nənimwīn səvəi Kumwesən rinarə raka ia nirəha, mətə iakinəgkiari m kimiaha rəmwhen mə kimiaha nərmama me a səvəi tīprənə, uə kimiaha nəkwərəkəwərha me a ia nīmīruien vi səkīmiaha ia Kristo. ²hNəpīn iakinamahatən kimiaha rəmwhen iakauvei pehe a nəveginien mərməru m kimiaha. Iapkuvei pehe mhə nəveginien sikai m kimiaha tī nəri nə mə kimiaha hiəpkəmwhen mhə tī nənīien nəveginien sikai. Nənə nīpərhiēnien təkwtəkwuni hiəpwəh ihi nəmwhēnien tī nənīien nəveginien sikai. ³iNoien səkīmiaha rəmwhen a ia noien səvəi nərmama səvəi tīprənə i. Kimiaha hiamətərig ərəha ia kimiaha me, mamhəvisə m kimiaha me. Noien nəha hiamo ramahatən pen mə kimiaha nərmama me a, noien səkīmiaha rəmwhen a ia

nərmama nerpwīn səvəi tīprənə i. ⁴jNəpīn iərmama riti rini mə, “lou iərmama səvəi Pol,” nənə riti mwi rini mə, “lou iərmama səvəi Apolos,” noien nəha ramahatən pen mə kimiaha nərmama me a səvəi tīprənə.

⁵Hətoni ro. Apolos in nəfe iərmama? Pol in nəfe iərmama? Kimrau iotukwininari mi a iarīnouasitu ia kimiaha mə tihəni nīpərhiēnien ia Iesu. Kimrau iarauo wok sə lərimənu səkītaha rīməuvei pehe m kimrau kuatia kuatia mə trouo. ⁶Rəmwhen mə iou iakinəpwei nuni nari, nənə Apolos in rīnəfwī ia nui, mətə Kumwesən rīno rutə. ⁷Ro iamīnhi irə iərmama sə raməpwei nuni nari, uə iərmama sə raməfwī ia nui, in nəri auər a, mətə Kumwesən in nukune wok nəha, tī nəri nə mə in ramo narimnari haməmīru mamhəutə. ⁸Iərmama sə raməpwei nuni nari mīne iərmama sə raməfwī ia nui irau krouəmnəmwhen a. Kumwesən trərəku irau mesi pen atukwatukw wok sə irau kro. ⁹kIakani iamīnhi irə tī nəri nə mə kimrau iotukwininari mi səvəi Kumwesən iarauo pəri wok. Nənə kimiaha hiəmwhen ia nəmhiēn səvəi Kumwesən uə nimwə səvəi Kumwesən.

¹⁰lIa namasanien səvəi Kumwesən sə rīnəriari pehe irə miou, iako rəmwhen ia iərmama sə rukurən amasan nuvrhəkīnien nimwə, məmri irapw nəri skai riti tukuvrhəkīn pen nimwə ia təkuren, nənə təkwtəkwuni iərməpə raurhəkīn pen nimwə ia təkure nəri skai nəha iakinəmri irapw.

^e2:15 1Jon 2:20 ^f2:16 Rom 11:34 ^g3:1 Jon 16:12

^h3:2 Hip 5:12-13, 1Tes 2:2 ⁱ3:3 1Kor 1:10-11, 1Kor 11:18 ^j3:4 1Kor 1:12 ^k3:9 Mat 13:3-9, Efes 2:20-22 ^l3:10 1Kor 15:10, 2Tes 3:15

Pwəh nərmama hətui amasan mə kamhəfo mamhəuvrhəkin pen nimwə irə. ¹¹m^lIakani iam̄nhi irə t̄i nəri nə mə iərmama riti ko r̄ipkəmri irapw mhə nəri skai riti sə tukuvrhəkin pen nimwə irə ropə ia nəri skai nəha kinəmri irapw raka. Nəri skai nəha in nəha Iesu Kristo. ¹²Nərmama nepw̄in haməuvehi narimnari me səməme tuhəuvrhəkin nimwə irə rərer k̄ini tui rəmwhen ia aean mi nəha kol m̄ine silva m̄ine kəpwier amasan me səməme nənimenraha rəknek̄in. Nərmama me nepw̄in mwi haməuvehi narimnari me səməme ko həkərər əpwəmwis mhə rəmwhen ia nei m̄ine nig m̄ine n̄imwai nari. ¹³nⁿTukətoni wok səvəi nərmama kuation kuation t̄i nəri nə mə nəp̄in səvəi Kristo tro pui irəha. Ia nəp̄in nəha napw trahi wok səvəi nərmama kuation kuation mahatən pen wok səvənraha mə ramasan uə rərəha. ¹⁴Tr̄ini m̄inuə napw rəpwəh nahi əmwesiien wok sə iərmama riti ruvrhəkin pen ia təkure nəri skai kinəmri irapw, iərmama nəha truvehi nərəkuien riti. ¹⁵Mətə tr̄ini m̄inuə napw rahi əmwesi wok səvəi iərmama riti, iərmama nəha trarfai ia nərəkuien səvənhi. Mətə Kumwesən truvehim̄iru in rəmwhen ia iərmama riti sə napw r̄inahi nimwə səvənhi m̄ine narimnari me səvənhi nənə in əpa ram̄iru.

¹⁶o^hH̄iəukurən uə rekəm? Nimwə səvəi Kumwesən in nə kimiaha. Nən̄imw̄in Ikinan ramarə ia kimiaha. ¹⁷Tr̄ini m̄inuə iərmama riti rouraha nimwə səvəi Kumwesən, Kumwesən trouraha in. Iakani iam̄inha irə t̄i nəri nə mə nimwə

səvəi Kumwesən ro ikinan i, nənə nimwə nəha in nə kimiaha.

¹⁸Rərəha mə iərmama riti treikuə atukw a irə. Tr̄ini m̄inuə kimiaha riti rər̄in ramrhi mə in rukurən nari nəha təkwtək̄wuni ia nəmri nərmama, ramasan mə pwəh ruvehe iərmama riti nərmama haris irə. Ia suatuk nəha in truvehe mukurən nari. ¹⁹p^oRo iam̄nhi irə t̄i nəri nə mə nukurənien səvəi nərmama ia t̄iprənə i ro nar̄isien i ia nəmri Kumwesən. Rəmwhen ia nəgkiariien i kimərai pen ia Nəkukuə Ikinan rani mə,

“Kumwesən ramo mə nərmama səməme h̄əukurən nari noien ikou me səvənraha trousi tər̄ini irəha rəmwhen ia kwənkru.”

²⁰qⁿNəkukuə Ikinan rani mwi mə,

“Iərimənu rukurən mə nətər̄igien səvəi nərmama səməme h̄əukurən nari ho a nəri auər a ia nirəha.”

²¹Ro iam̄nhi irə tihəpwəh n̄inien mə kimiaha nərmama səvəi iərmama i uə kimiaha nərmama səvəi iərmama nəha mə tihəuvehi utə atukw a kimiaha tukwe. Kumwesən rauvei pehe narimnari me pam mə trasitu ia kimiaha. ²²Pol uə Apolos uə Pita uə təkure t̄iprənə uə n̄im̄iruien uə nemh̄aien uə nəp̄in ipwet m̄ine uə nəp̄in sə tr̄ipkuvehe, mətə irəha pam səkimiaha, ²³kimi-aha nəha səvəi Kristo, nənə Kristo in səvəi Kumwesən.

Aposol me səvəi Kristo

4 ^rRo iam̄nhi iərmama riti trəfətə kimaha irə? In trətə kimaha rəmwhen ia kimaha iotukwininari

me sǎvǎi Kristo. Nǎgkiariien me i sǎvǎi Kumwesǎn hǎnamǎrkafǎ fwe kupwǎn, Kumwesǎn rinǎmri pehe nǎgkiariien me nǎha ia rǎgimaha mǎ tahǎtui amasan tukwe. ^{2s}Nǎnǎ kǎmiaha hiǎukurǎn nǎrmama me sǎmǎme iǎmǎ asori riti rǎmri pen narimnari me sǎvǎnhi ia rǎginraha hamǎtui tukwe, irǎha tuhamǎkeikei mho wok sǎvǎnraha ramasan mǎ nǎpin iǎmǎ asori rǎtoni wok sǎvǎnraha nǎnǎ rini nǎpǎrhienien ia nirǎha. ³Mǎtǎ tukw iou, ro a nǎri ouihi riti trini minuǎ kǎmiaha uǎ nǎrmama ǎpǎ me nepwin hǎnuǎ tuhǎkiri noien sǎiou. Iou mwi ko iǎpkǎkiri atukw mhǎ noien sǎiou iamǎnhi irǎ. ^{4t}Ia nǎtǎrigien sǎiou, iou iǎkino a sǎ ramasan, mǎtǎ rǎpko mhǎ iǎkani mǎ iǎkatukwatukw. Iǎrimǎnu sǎkitaha in ǎpa ratukwatukw ti nǎkiriien noien sǎiou. ^{5u}Ro iamǎnhi irǎ tihǎpwǎh nǎkiri akwauakwien noien sǎvǎi nǎrmama ia nǎpin sǎ rǎpkatukwatukw mhǎ mǎ tukǎkiri noien sǎvǎi nǎrmama irǎ. Tihǎfwini meste nǎpin Iǎrimǎnu sǎkitaha truvehe irǎ. In truvehe miǎpeki irǎpw narimnari sǎmǎme hamǎrkwafǎ ia nǎpitǎvien, miǎpeki pehe ia nukuraanien, nǎnǎ mini irǎpw nǎtǎrigien afafa me sǎvǎi nǎrmama ia nukuraanien. Ia nǎpin nǎha Kumwesǎn trǎgnǎgini nǎrmama kuatia kuatia mesi pen atukwatukw noien amasan me sǎmǎme hǎno.

^{6v}Piǎk me, iǎkimǎni nǎgkiariien me i ia kimrau Apolos mǎ trasitu ia kǎmiaha. Iǎkokeikei mǎ tihǎuvehi nukurǎnien ia kimrau nǎnǎ

mhǎukurǎn nǎpwrai nǎgkiariien i sǎ rani mǎ, "Tikamevǎn mǎpwǎh nǎpi rakaien nǎfe kimǎrai pen ia Nǎkukuǎ Ikinan." Rǎrǎha mǎ tihǎrpwi kǎmiaha ti iǎrmama riti mamhǎni ǎrǎha riti. ^{7w}Rǎfo? Kǎmiaha hǎsori mhǎpi raka nǎrmama me pam? Rekǎm! Kǎmiaha hiǎpkuvehi mhǎ nari riti sǎ ruku pehe atukw tukumiaha. Narimnari me pam sǎmǎme hǎmǎuvehi, Kumwesǎn rauvei pehe auǎr a m kǎmiaha. Ro pen rǎpkǎmwhen mhǎ mǎ tihǎmǎgkiari ǎrpwi.

^{8x}Rǎfo nǎha? Rosi kǎmiaha hiǎuvǎukuǎr raka uǎ? Rosi nautǎ sǎkǎmiaha ruvǎuvehe minasori raka uǎ? Rosi kǎmiaha hiǎnǎvtǎnhi raka kǎmaha mhǎuvehe mho kig me ia kǎmiaha uǎ? Kamo hǎmǎrimǎnu pǎrhien kǎmaha iǎhokeikei pwǎh sǎrimǎnu pǎri kitaha m kǎmiaha. ^{9y}Kǎmaha aposol me, mǎtǎ iǎkamǎtoni mǎ Kumwesǎn ruvehi irǎpw kǎmaha inhǎripw anan. Kǎmaha iǎhǎmwhen ia nǎrmama sǎmǎme kinǎkiri raka irǎha mǎ tuhamǎkeikei mhǎmhǎ. Rǎmwhen mǎ iǎhamǎrer ia nǎmri nagelo me mine nǎrmama me pam sǎvǎi tiprǎnǎ mǎ irǎha tuhǎspau ia noien sǎvǎi nemhǎien sǎkimaha. ^{10z}Kǎmaha nǎrmama sǎvǎi Kristo ro pen nǎrmama kamharis ia kǎmaha mǎ kǎmaha iǎhǎreirei nari. Mǎtǎ rǎfo? Rosi kǎmiaha hiǎukurǎn nari ti nǎri nǎ mǎ hiǎuvǎuvehe mhǎno kuatia kǎmiaha Kristo uǎ? Kǎmaha nǎskaiien sǎkǎmaha riwǎn. Mǎtǎ rǎfo? Rosi nǎskaiien sǎkǎmiaha rarǎ uǎ? Nǎrmama kamhǎni ǎrǎha

^s4:2 Luk 12:42   ^t4:4 Sam 143:2   ^u4:5 1Kor 3:8   ^v4:6 Rom 12:3

^w4:7 Rom 12:6   ^x4:8 Rev 3:17,21   ^y4:9 Rom 8:36, Hip 10:33

^z4:10 1Kor 3:18

kimaha. Mətə rəfo? Rosi irəha kamhəsiai kimiaha uə? ^{11a}Meste pehe ipwet mine nukumhə ramahi kimaha, kimaha iahaməkwakwa, mamharkahu ia tinari eitehi me, nərmama hamousi kimaha, nimwə səkimaha riwən. ^{12b}Kimaha iahaməsese mamhowok ia rəgimiahā tī nuvehien nəveginien sənəmaha. Nəpin nərmama həni ərəha kimaha, kimaha iahəkwein amasan ia nirəha. Nəpin nərmama hometə kimaha, kimaha iahəsəni a mhərer əknekin. ^{13c}Nəpin nərmama houraha nəghimaha ia neikuəien, mətə kimaha iahəgkiari pen amasan a minraha. Meste pehe ipwet mine ia nəmri nərmama kamətə kimaha rəmwhen ia nəri əmkemik me səməme kamərarki mine nīpware narimnari me pam ia təkure tīprənə i.

¹⁴Iapkrai mhə nəgkiariien me i mə tako kimiaha hiauris, rekəm. Kimiaha hiəmwhen ia nīpwnətik keikei me səiou ro pen iakaməvəhag m kimiaha. ^{15d}Nahatən me səkimiahā həpik səməme tuhatən kimiaha ia Kristo. Rosi irəha həmwhen ia tata karen i səkimiahā irəha pam ten taosen, mətə tata atukwatukw səkimiahā kuatia a, in i iou, tī nəri nə mə iou iakiməuvehe mo tata səkimiahā ia lesu Kristo nəpin iakinaməvisau pehe nəgkiariien amasan səvənhi m kimiaha fwe kupwən. ^{16e}Ro pen iakani pehe tukumiahā i mə ramasan mə tihəuvnhi iou. ^{17f}Ro iamīnhi irə iakərhi pehe Timoti ruvehe

tukumiahā. In nərik keikei riti ia lərimənu səkitaha. Iou iakukurən nətigiteien irə. In trahatən mwi kimiaha ia suatuk me səiou ia lesu Kristo, suatuk me nəha iakamahatən nakalasia me irə ia kwopun me pam.

¹⁸Kimiaha me nepwin hiamərpwi kimiaha tī nəri nə mə rerimiahā ramrhi mə tapkuvehe mhə mətoni kimiaha. ^{19g}Mətə tīpko mhə tui iakuvehe mətoni kimiaha trīni minuə lərimənu səkitaha rəsəni iou. Nənə iou tapkregi mhə nəgkiariien me səvəi nərmama səməme hamərpwi irəha, mətə takuvehe mətə sas ia nīskaiien səvənraha. ^{20h}Iakani iamīnhi irə tī nəri nə mə nītətə sə Kumwesən ramərimənu irə rīpko mhə nītətə səvəi nəgkiariien, mətə nītətə səvəi nīskaiien. ²¹Nənə hiokeikei nəfe? Takuvehe mətoni kimiaha mərisi kimiaha uə takuvehe masitu ia kimiaha ia noien məru tī nəri nə mə iakokeikei kimiaha?

**Kimiaha tihərhi irapw
iərmama sə ramo noien
ərəha ia nīmwrhenimiahā**

5 Kiməni pehe tukw iou i mə kimiaha riti ramo noien riti rərəha anan. Kīpkətoni mhə nər-mama səməme hərəirei Kumwesən kamho noien ərəha nəha. Iakani iamīnhi irə tī nəri nə mə iərman riti rīməiri pran kurirə səvəi tata səvənhi krauarə pəri nəha təkwtək-wuni. ²Nənə kimiaha hiamərpwi kimiaha tukwe mə ramasan a! Mətə rəfo kimiaha hiəpkregi mhə

^a4:11 2Kor 11:23-27   ^b4:12 Wok Me 18:3, 1Kor 9:14-15, 2Tes 3:8, Sam 109:28, Mat 5:44   ^c4:13 Krae 3:45

^d4:15 Kal 4:19   ^e4:16 Fil 3:17, 1Tes 1:6   ^f4:17 Wok Me 19:22   ^g4:19 Wok Me 18:21   ^h4:20 1Kor 2:4   ⁱ5:1 Lev 18:7-8, Dut 22:30, Dut 27:20

rərəha mhasək tukwe? Iəmə sə rino noien nəha, kimiaha tihaməkeikei mhərhi irapw in ia nīmwrhenimi-aha. ^{3j}Təkwtəkwwuni iapkarə mhə kitaha m kimiaha ia nīpwra, mətə ia nənīmwiək iakamarə kitaha m kimiaha. Trini minuə iakamarə kitaha m kimiaha, iakuvəni raka ia nəghi lesu lərimənu səkitaha nəfe tso ia iəmə nəha. ^{4k}Nəpin hiūsəsimwin kimiaha me, nənə ia nənīmwiək iou mwi iakamarə kitaha m kimiaha, nənə ia niskaiien səvəi lesu lərimənu səkitaha, ^{5l}kimiaha tihəmri pen iəmə nəha ia rəgi Setan mə tukouraha nīpwran. Tiho iamınha irə mə tuku-vehimiru nənīmwi iəmə nəha ia nəpin nəha lərimənu səkitaha lesu truvehe irə.

^{6m}Noien sə hiaməgkiari mamhərpwi kimiaha irə rīpkamasan mhə. Hiəkurən uə rekəm? Yis ouihi raməse bred pəpwia. ⁷ⁿTihəuvehi raka yis akuas mə kimiaha tihəmwhen ia bred vi sə yis riwən irə. Nīpərhiēnien kimiaha hiamwhen ia bred nəha ti nəri nə mə Kristo, kwəti sipsip səkitaha səvəi nəveginien asori nəha Pasova, kinousi əpune niten ruvehimiru kitaha. ^{8o}Ro pen pwəh kitaha tso nəveginien asori nəha, mhəpwəh nəmwəkiien kitaha me, mhəpwəh noien ərəha. Noien me nəha həmwhen ia yis akuas. Mətə pwəh so nəveginien asori nəha mho noien sə rəmher matuk-watukw rəmwhen ia bred sə yis riwən irə.

^{9p}lakuvərai raka nəkukuə riti m kimiaha, mini mə tihəpwəh

navən pəriien kimiaha nərman mine nīpran səməme kamhəri əpnəpen irəha me, ¹⁰mamhəpwətig ti nautə səvənraha, mamhakres, mamhəfwaki m nənīmwi nari me. Rīpko mhə nīpwrai nəgkiariēn nəha səiou mə kimiaha tihəpwəh navən pəriien kimiaha nərmana me səvəi tiprənə i səməme kamho noien ərəha me nəha. Rəknekin ko hiəpkaraka mhə ia nirəha ti nəri nə mə kitaha minraha samarə ko səpkaraka mhə ia təkure tiprənə i. ^{11q}Mətə nəkukuə sə iakimərai m kimiaha, nīpwran ro iamınhi irə mə tihəpwəh navən pəriien kimiaha nərman mine nīpran səməme kamhəri mə irəha nəkur əfwaki me, mətə kamhəri əpnəpen irəha me, mamhəpwətig ti nautə səvənraha, mamhəfwaki m nənīmwi nari me, mamhəri neikuəien mamhouraha nəghi iərmama irə, mamhənīmwi pik nənīmwiien skai mamhakonə irə, mamhakres. Kimiaha tihəpwəh nəkure pəriien kimiaha nərmana me nəha mhani nari kimiaha minraha.

^{12-13r}Rīpko mhə səiou nəha wok mə takəkiri noien səvəi nərmana iruə me. Kumwesən əpa trəkiri noien səvənraha. Mətə kimiaha nakalasia me kimiaha nərmana me i nəkwai nimwə nənə tihaməkeikei mhəkiri noien me səkimiaha me. Rəmwhen ia Nəkukuə lkinan rani mə, "Tihərhi irapw iərmama sə ramo noien ərəha ia nīmwrhenimi-aha."

j5:3 Kol 2:5   **k5:4** Mat 16:19, 2Kor 13:10   **l5:5** 1Tim 1:20, 1Tes 4:6

m5:6 Kal 5:9   **n5:7** Eks 13:7, 12:21, Aes 53:7, 1Pit 1:19

o5:8 Dut 16:3   **p5:9** Mat 18:17, 2Tes 3:14   **q5:11** 2Tes 3:6, Taet 3:10, 2Jon 10   **r5:12-13** Dut 13:5, 17:7, Dut 22:24, Mak 4:11

Nakalasia me mine nəvisəien me səvənraha

6 Nəpin kimiaha mi kəru krouəski irau me, nənə ro naurisien mə irau trouvehi nəvisəien səvənrau rouevən ti nərmama səməme həreirei Kumwesən mə tuhəkiri nəgkiariien səvənrau. Irau trouəkeikei rouuvehi nəvisəien səvənrau rouevən ti nərmama səvəi Kumwesən pwəh irəha həkiri. ²Häuukurən uə rekəm? la nəpin sə tripkuvehe nərmama me səvəi Kumwesən tuhəkiri nərmama ia təkure ti prənə i ti noien me səvənraha. Trini minuə kimiaha tihəkiri nərmama ia təkure ti prənə i rəfo, ko hiəpkəkiri atukw mhə noien kwərhakwərha me səkimiaha? ³Häuukurən uə rekəm? Kitaha tsəkiri nagelo me ti noien me səvənraha. Mə ro iamınhi irə, noien me səvəi ti prənə i haməru a ti nəkiriien. ⁴Ro pen rəfo kimiaha hiaməuvən ti nərmama me nəha səməme nakalasia me həpkisiai mhə irəha mə irəha tuhəkiri kimiaha ti nəvisəien me səkimiaha sə ro me iamınha irə? ⁵Iakani nəgkiariien nəha ramo naurisien m kimiaha. Rəfo, kimiaha riti riwən sə nukurənien səvənhi rəmwhen mə trəmri amasan nəvisəien səvəi piəvtaha mi kəru? ⁶Mətə piəvtaha mi krouəvisə minrau me rouuvehi rouevən ti nərmama səməme həpkini mhə ni pərhiēnien ia Kristo mə irəha tuhəkiri nəgkiariien səvənrau.

⁷tNoien nəha hiaməuvən ti iərmama riti mə trəkiri kimiaha

ti nəvisəien me səkimiaha ramahatən pen me hiənarfai raka ia suatuk səvəi Kumwesən ia nimiruien səkimiaha. Rəfo, trini minuə iərmama riti ramo rərəha ia niram, ramasan mə tikenouenou a irə. Trini minuə rameikuə ia niram, mamakres mik, ikenouenou a mwi irə. ⁸Mətə rekəm. Kimiaha piəvmiaha me a, mətə hiamo rərəha ia kimiaha me, mamheikuə ia kimiaha me, mamhakres m kimiaha me.

⁹Kimiaha tihaməkeikei mhəukurən. Nərmama səməme həpkatukwatukw mhə irəha ko həpkuvimwə mhə ia nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə. Tihəpwəh neikuə atukwien ia kimiaha. Nərman mine ni prən səməme kamhəiri əpnəpen irəha me, mine nərmama səməme kamhəfwaki m nənimwi nari me, mine nərman mine ni prən səməme kamhakres ia nirəha me, mine nərman səməme kamhəiri atukw a irəha me, ¹⁰mine rakres me, mine nərmama səməme kamhəpwətig ti nautə səvənraha, mine nərmama səməme kamhənimwi pik nənimwiien skai mamhakonə, mine nərmama səməme kamhəni neikuəien mamhouraha nəghi iərmama irə, mine nərmama səməme kamheikuə mamhakres, irəha ko həpkuvnimwə mhə ia nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə. ¹¹vFwe kupwən kimiaha me nepwın hiənamo iamınha irə. Mətə təkwtəkuni nəha, ia nəghi lərimənu səkitaha lesu Kristo mine ia niskaiien səvəi Nənimwin Ikinan,

⁶**6:2** Dan 7:22, Mat 19:28, Rev 2:26, 3:21, 20:4

^t**6:7** Mat 5:39, 1Tes 5:15, 1Tes 3:9

^u**6:9** Kal 5:19-21, Efes 5:5, Rev 22:15 ^v**6:11** Taet 3:3-7

Kumwesən rinəpərhi raka kimiaha hiəmher. In rino hiəuvehe nəkur ikinan me səvənhi, muvəni raka mə kimiaha hiatukwatukw ia nənimen.

**Nərman mine nīpran
kamhəiri əpnəpen irəha me
rəəha ia nəmri Kumwesən**

¹²wKamini mə, “Narimnari me pam ramasan a iou iakukurən noien,” nīpərhiēnien, mətə rīpko mhə irəha pam tuhasitu. “Narimnari me pam ramasan a iou iakukurən noien,” mətə iou ko iapkəsəni mhə mə nari riti trərkwī iou, mamərimənu ia nirak. ¹³xKamini mə, “Nəvegīnien kīno səvəi tīpwi iərmama, nənə tīpwi iərmama kīno səvəi nəvegīnien.” Nīpərhiēnien, mətə Kumwesən trouraha irau pəri. Nīpwrai iərmama komhə kīno mə iərman triri əpnəpen nīpran irə, mətə kīno nīpwrai iərmama mə trəgnəgīni lərimənu irə, nənə lərimənu ramarə tī nīpwrai iərmama. ¹⁴yKumwesən rino lərimənu səkitaha rətui mwi ia nemhəien, nənə ia nīskaiien səvənhi in tro mwi kitaha sətui mwi. ¹⁵zHiəukurən uə rekəm? Nīpwrataha irəha nīpəri nīpwrai Kristo. Nənə rerimīaha rīrhi mə ko iakuvehi nīpwra*k* i sə in nīpəri nīpwrai Kristo mevən mo kuatia irə irau pran ia suatuk? Rekəm! Ko rīpko mhə iamīnhi irə mine. ¹⁶aHiəukurən uə rekəm? Iərmama sə ramiri pran ia suatuk, irau krouvehe rouəmwhen ia nīpwrai iərmama kuatia. Rəmwhen ia nəgkiariien i

kimərai pen ia Nəkukuə Ikinan rani mə, “Irau trouvehe rouəmwhen ia nīpwrai iərmama kuatia.” ¹⁷bMətə iərmama sə rauvehe mamə kuatia irau lərimənu səkitaha, in ruvehe mo kuatia irau min ia nənīmwin.

¹⁸Tiharaka mhəpwəh nəvənien ipaka tī noien i sə iərman ramiri əpnəpen nīpran. Noien ərəha me nepwin səməme iərmama ramo, irəha fwe iruə ko həkuvnimwə mhə ia nīpwrai iərmama. Mətə iərman sə ramiri əpnəpen nīpran ramo noien ərəha riti ia nīpwrān atukw. ¹⁹cHiəukurən uə rekəm? Nīpwramīaha rəmwhen ia nimwə riti səvəi Nənīmwin Ikinan fwe ia rerimīaha. Kumwesən ruvei pehe Nənīmwin nəha m kimiaha. Nənə rīpko mhə səkimīaha atukw a nə nīpwramīaha. ²⁰dKumwesən rinərəku raka kimiaha ia nərəkuien riti rəknekīn. Ro pen tihaməkeikei mhəuvehi utə nəghi Kumwesən ia nəfe hīamo ia nīpwramīaha.

Nerəien

7 la nīkaren səvəi nəresien me nəha hiəmərai mhərhi pehe miou. Ramasan mə iərman riti trəpwəh niriien pran. ²Mətə nərman mine nīpran kamhəiri əpnəpen pīk irəha me ro pen ramasan mə iərman riti traməkeikei miri pran riti səvənhi, nənə pran riti traməkeikei mesi pen iərman riti səvənhi. ³Iərman traməkeikei mapri irau pran səvənhi trīni minuə pran rokeikei, nənə pran traməkeikei mapri irau iərman səvənhi trīni minuə iərman rokeikei. ⁴Iakani iamīnhi irə tī

^w6:12 1Kor 10:23   ^x6:13 1Tes 4:3-5

^y6:14 Rom 8:11, 1Kor 15:20, 2Kor 4:14   ^z6:15 Rom 12:5, Efes 5:30

^a6:16 Mat 19:5   ^b6:17 Jon 17:21-23, Rom 8:9-11   ^c6:19 1Kor 3:16

^d6:20 1Kor 7:23, 1Pit 1:18-19, Fil 1:20

nəri nə mə pran rəpwəh nərīmənu atukwien ia nīpwrān, mətə iərman səvənhi ramərīmənu irə. Rəmwhen a mwi iərman in rəpwəh nərīmənu atukwien ia nīpwrān, mətə pran səvənhi ramərīmənu irə. ⁵Rīpkamasan mhə mə pran uə iərman rehekir tī nīpwrān trīni mīnuə riti rokeikei. Mətə trīni mīnuə irau pəri krouəsēni mə trouəpwəh napri pəriien nəpīn ouīhi a tī nəfwakīien, nənə ramasan a. Mətə irau trouəkeikei rouvehe rouapri pəri mwi kamo rīməru tī Setan mə tro irau kroumwei ia nərəhāien tī nəri nə mə irau kroupkiskai mhə. ⁶Nəgkiariien nəha iakīni mə, “Trouəpwəh napri pəriien nəpīn ouīhi a tī nəfwakīien,” ramarə a ia kīmiaha mə tiho uə tihəpwəh noien, rīpko mhə loa riti. ⁷elakregi mə ko nərmama me pam həmwhen a ia nirak, səiou pran riwən, ramasan, mətə Kumwesən rəpwəh nuvei pēnien nīskaiien m nərmama me pam mə tuharə əpa. Riti rauvehi nīskaiien mə tro iamīnhi irə, riti mwi mə tro iamīnha irə.

⁸Nərmama səməme həkparə pəri mhə mīne səməme nərman uə nīpran me səvənraha həuvamhə raka, iakani mə ramasan mə irəha tuhəpwəh narə pəriien rəmwhen a ia nirak. ⁹fMətə trīni mīnuə rəknekin tī nirəha mə tuhavən ia suatuk atukwatukw nənə ramasan mə irəha tuhaməkeikei mharə pəri pwəh iərman rerin rəpwəh nevən pīkien ia pran, pran rerin rəpwəh nevən pīkien ia iərman.

¹⁰gNərmama me səməme kamharə pəri, iakani pehe tukumiaha i, rīpko mhə nəgkiariien

səiou mətə səvəi lərīmənu səkitaha, mə pran trəpwəh nəpwəhien iərman səvənhi. ¹¹Mətə trīni mīnuə pran rəpwəh iərman səvənhi, in trəpwəh mwi narə pəriien irau iərman riti mwi, mətə mə rəfo in trīrərig pen a mwi tī iərman səvənhi. Nənə iərman trəpwəh nəpwəhien pran səvənhi.

¹²Trīni mīnuə piəvtaha riti pran səvənhi rīpkahatətə mhə ia Kristo, mətə rəsēni mə trouarə irau iərman nəha, iərman trəpwəh nəpwəhien prən nəha. Nəgkiariien i iakani rīpko mhə səiou mətə səvəi lərīmənu səkitaha. ¹³Trīni mīnuə pran riti səvənhi iərman rəpwəh nahatətəien ia Kristo, mətə rəsēni mə trouarə irau prən nəha, prən nəha trəpwəh nəpwəhien in. ¹⁴Kīmiaha hiəukurən. Iərman sə rīpkahatətə mhə ia Kristo, nahatətəien səvəi pran səvənhi rīno raka iərman nəha ruvehe məmwhen ia nari riti kīnəmri əpə ro ikinan i səvəi Kumwesən. Nənə pran sə rīpkahatətə mhə ia Kristo, nahatətəien səvəi iərman səvənhi rīno raka prən nəha ruvehe məmwhen ia nari riti kīnəmri əpə ro ikinan i səvəi Kumwesən. Mə rīpko mhə iamīnhi irə nəkwərhwəha me səvənrau tuhəmkemik ia nəmri Kumwesən, mətə təkwtəkwuni irəha həuvəvehe mhəno ikinan i.

¹⁵hMətə trīni mīnuə sə nəha rīpkahatətə mhə ia Kristo rokeikei mə irau trouəpwəh irau me, pwəh ro iamīnhi irə. Piəvtaha riti uə kītirimətaha riti nari riti mwi riwən rərihi irau pran uə iərman sə rīnəpwəh in iamīnha irə. Mətə Kumwesən rīnəkwein kītaha mə

^e7:7 Mat 19:12   ^f7:9 1Tim 5:14   ^g7:10 Mat 5:32, 19:9

^h7:15 Rom 14:19

tsarə ia nəməriniuen. ¹⁶Ik pran sə ikamahatətə ia Kristo, tikəfukurən? Rosi tikuehimiru iərman səim uə? Nənə ik iərman sə ikamahatətə ia Kristo, tikəfukurən? Rosi tikuehimiru pran səim uə?

¹⁷Mətə nəri kuatia i mə pwəh kimiaha kuatia kuatia tihamarə ia narəien sə lərimənu səkitaha riməuvei pehe m kimiaha fwe kupwən sə hiənamarə irə ia nəpin nəha in rinəkwein ia kimiaha. In i nəvəhagien səiou iakauvei pen m nakalasia me pam. ¹⁸Kimiaha səməme kuvəuvehi raka ninhum m kimiaha fwe kupwən, kurirə Kumwesən rəkwein ia kimiaha, rərəha mə ipwet mine hiaməmwur mə tihamərkwafə noien nəha kino m kimiaha. Kimiaha səməme kəpwəh nuvehien ninhum m kimiaha fwe kupwən, kurirə Kumwesən rəkwein kimiaha, rərəha mə ipwet mine tihəuvən mə tukuvehi ninhum m kimiaha.

¹⁹Ikakani iaminihi irə ti nəri nə mə ro nəri auər a irə mə kuvehi ninhum m iərmama uə kəpwəh nuvehien, mətə nəri anan riti in i tsaməkeikei mho nəgkiariien me səvəi Kumwesən. ²⁰Kimiaha kuatia kuatia tihaməkeikei mharə a ia narəien sə hiənamarə irə fwe kupwən ia nəpin nəha Kumwesən rinəkwein ia kimiaha. ²¹Trini minuə ik slef riti nəpin Kumwesən rəkwein ik, tikəpwəh nətərig pikien. Mətə trini minuə ikukurən suatuk sə tukifi nari ia niram, ikesi pen. ²²Kimiaha hiəukurən. Trini minuə lərimənu rəkwein ia iərmama riti sə in slef, iərmama nəha rəmwhen

ia iərmama riti kuvəfi raka raka nari irə in səvəi lərimənu. Ia noien a mwi nəha, trini minuə lərimənu rəkwein ia iərmama riti sə ripko mhə in slef, iərmama nəha in slef riti səvəi Kristo. ²³Kumwesən rinərəku raka kimiaha ia nərəkuien riti nənimen rəknekin. Ro pen tihəpwəh nuveheien mho kimiaha slef me səvəi nərmama. ²⁴Piak me, nəfe narəien kimiaha kuatia kuatia hiənamarə irə fwe kupwən ia nəpin nəha Kumwesən rinəkwein ia kimiaha, ramasan mə tihamarə a irə kimiaha Kumwesən.

²⁵^mIa nəkaren səvəi nəresien nəha mə rəfo ia nəkur vi me səməme həkparə pəri mhə ihi, iou iapkuvehi atukwatukw mhə nəgkiariien riti ti lərimənu səkitaha. Mətə takini nətərigien səiou, nənə ti nəri nə mə lərimənu səkitaha rinapi pik tukw iou, ro pen hiəukurən niniien nipərhiienien ia nəfe takini. ²⁶Ia nətəien səiou, ti nəri nə mə kitaha samarə ia nəpin əknekin ipwet mine, ramasan mə iərmama riti tramarə a iaminihi irə mamevən. ²⁷Ik iərmama sə ikinarə pəri raka kimirau pran, tikəpwəh neitehien narəien səim. Nənə ik iərmama sə ikəpwəh ihi narə pəriien kimirau pran, tikəpwəh nətuiien pran riti səim. ²⁸ⁿMətə trini minuə ikuə tikarə pəri kimirau pran, ipko mhə noien ərəha. Nənə trini minuə pran vi riti rinuə trarə pəri irau iərman, in ripko mhə noien ərəha. Mətə nərmama səməme kamho iaminha irə tuhəregi nəmisəien ia təkure tiprənə i, nənə iakəpwəh nokeikeien mə tihəregi nəmisəien me nəha.

ⁱ7:16 1Tes 3:1   ^j7:17 1Kor 7:20,24   ^k7:19 Rom 2:25, Kal 5:6, 6:15

^l7:22 Flm 16, Efes 6:6, 1Tes 2:16   ^m7:25 1Tim 1:12-13

ⁿ7:28 Luk 21:33

²⁹°Piak me, in i nīpwrai nēgkiariien sēiou. Nēpīn sēvāi tīprānē i ruvāuvehe muvəkwa. Ro pen ipwet mīne muvehe mamevān nērman me sēvānraha me fwe nīpran me tuhamarē rēmwhen mā nīpran me sēvānraha me hāiwān. ³⁰Nērmama sēmāme rerīnraha rēpou, irāha tuhamarē rēmwhen mā rerīnraha rēpwāh nēpouien. Nērmama sēmāme rerīnraha ragien, irāha tuhamarē rēmwhen mā rerīnraha rēpwāh nagienien. Nērmama sēmāme kamhēuvehi nēmri narimnari me, irāha tuhamarē rēmwhen mā rīpko mhē sēvānraha. ³¹°Nērmama sēmāme kamho narimnari me sēvāi tīprānē i, irāha tuhamarē rēmwhen mā narimnari me nēha rīpko mhē nīmīruien ihi sēvānraha. lakani iamīnhi irē tī nēri nē mā tīprānē i sēvāi təkwtəkwi mīne rīnauvehe triwān.

³²Nēnē iakokeikei mā tihēpwāh nētārig pikien tī nari riti sēvāi tīprānē i. Iērman sēvānhi pran rīwān, in ramētārig pik tī narimnari me sēvāi lārimānu mā trāfo mo reri lārimānu ragien. ³³Mētē iērman sēvānhi fwe pran in ramētārig pik tī narimnari me sēvāi tīprānē mā trāfo mo reri pran sēvānhi

ragien. ³⁴Nēnē nētārigien sēvānhi ro kēru. Rēmwhen a mwi pran sēvānhi iērman rīwān, uē pran vi, in ramētārig pik tī narimnari me sēvāi lārimānu mā in trāfo marei tī lārimānu sēkitaha ia nīpwran mīne nānimwīn. Mētē pran sēvānhi fwe iērman, in ramētārig pik tī narimnari me sēvāi tīprānē mā trāfo mo reri iērman sēvānhi ragien. ³⁵Iap-kini pehe mhē nēgkiariien me i mā takārkouani pehe nēkwus ia kimīaha, mētē iakani tī namasanien sēkimīaha. Iakokeikei mā tiharē ia noien atukwatukw, mamho tukwini nari m lārimānu sēkitaha, mho a nētārigien sēkimīaha irē kuatia.

³⁶Mētē trīni mīnuē iērman riti mīne pran vi riti kimērfi irau mā trouarē pēri, nēnē iērman rīni mā trouarēpwāh pēpīm, mētē rerīn rīrhi mā rīpko mhē noien atukwatukw ia prān nēha, nēnē trīni mīnuē prān nēha rarē amasan a meste nuk me nēpwīn, nēnē iērman rerīn rīrhi mā tramēkeikei miri prān nēha, nēnē ramasan a, in rukurān nīriien. In rīpko mhē noien ērāha. Ramasan mā irau trouarē pēri.^{††} ³⁷Mētē mā iērman nēha rēpwāh nokeikeien mā trarē pēri irau prān vi nēha kimērfi mā sēvānhi, iērmama riti rīwān sē ramēkeikei min mā trēp-

^{††}**7:36** Suatuk riti mwi tī nuvsiniien nēgkiariien i ia vas 36-38 ro iamīnhi irē: “Trīni mīnuē iērman riti ia nētārigien sēvānhi rētē mā rīpkatukwatukw mhē mā trəkwtēmhirī ēknekīn prān ouīhi vi sēvānhi, nēnē mētē mā nuk sēvāi prān ouīhi vi nēha rīnēmwhen raka, nēnē iērman nēha rīregi rēmwhen mā in trēvān merē, ramasan mā tro rēmwhen sē rokeikei, maraka irē pwāh revān merē. Mē ro ianha irē rīpko mhē noien ērāha. Mētē iērman sē nētārigien sēvānhi rīskai, nari riti rīpkēkeikei mhē min, rīnētārig raka irē fwe ia rerīn mā trəkwtēmhirī ēknekīn prān ouīhi vi nēha sēvānhi mēpwāh nāseniien mā trēvān merē, iērmama nēha in mwi ramo noien amasan. Ro iamīnhi irē, iērman sē ruvei pen prān ouīhi vi sēvānhi mā trēvān merē, in ramo noien amasan. Nēnē iērman sē rəkwtēmhirī ēknekīn prān ouīhi vi sēvānhi mā trēpwāh nēvānien merē, in ramo noien amasan māpī raka.

wəh niriien prən nəha, mətə in nə nətərigien atukw a səvənhi, iərman nəha in mwi ro noien amasan. ³⁸Ro iamīnhi irə iərman sə riri pran vi səvənhi, in ramo noien amasan. Nənə iərman sə rīpkiri mhə pran in ramo noien amasan məpi raka.

³⁹Pran sə rinerə raka kinərkwi tərini irau iərman səvənhi nəpīn iərman səvənhi ramīru. Mətə trīni mīnuə iərman səvənhi ruvāmhə, kifi nari irə rukurən nesi penien iərman riti mwi sə in rokeikei, mətə nari kwatia in traməkeikei mesi pen iərman riti sə ramahatətə ia lərimənu səkitaha. ⁴⁰Mətə ia nətərigien səiou trīni mīnuə in ramarə a iamīnhi irə mīne məpwəh nesi penien iərman riti mwi rerin tragien. Rerik rirhi mə Nənimwīn səvəi Kumwesən ruvei pehe nətərigien nəha miou.

Nəveginien i kauvei pen m nənīmwi nari me səməme kaməfwaki pen mīnraha

8 ¹Ia nīkaren səvəi nəveginien i kauvei pen m nənīmwi nari me səməme kaməfwaki pen mīnraha, kitaha səukurən mə kitaha pam saməuvehi nukurənien. Nukurənien in nari riti sə iərmama raməfiəutə in tukwe, mətə nokeikeiien raurhəkin iərmama ruvehe mautə. ²Trīni mīnuə iərmama riti rerin ramrhi mə rukurən pik nari, in rīpkukurən anan mhə narimnari me səməme in traməkeikei mukurən. ³Mətə trīni mīnuə iərmama riti rokeikei Kumwesən, Kumwesən rukurən in.

⁴U Rəfo ia nəveginien i kauvei pen m nənīmwi nari me səməme kaməfwaki pen mīnraha? Ko sani nəveginien me nəha uə rekəm? Kitaha səukurən mə nənīmwi nari sə kaməfwaki pen mīn ramahatən pen nīpwrai nari riti sə rīpkimīru mhə. Səukurən mwi mə Kumwesən riti mwi riwən mətə kwatia a. ⁵Mətə kumwesən eikuə me i kamini mə kamharə ia neiāi mīne ia təkure tiprənə i ko kamharə pərhien ko rəfo? Nīpərhienien i mə kamini mə “kumwesən me” mīne “iərimənu me” irəha həpik, ⁶v mətə tukutaha i, səkitaha Kumwesən kwatia a, Tata Kumwesən. In nukune narimnari me pam. Ro iamīnhi irə nīmīruien səkitaha səvənhi. Iərimənu səkitaha kwatia a, lesu Kristo. Narimnari me pam həuku pen irə mharə. Ro iamīnhi irə nīmīruien səkitaha ruku pen tukwe.

⁷Mətə nərmama pam həp-kukurən amasan mhə nəri nəha. Nərmama nepwīn nəha ikin irəha hənāməfwaki pik m nənīmwi nari me fwe kupwən. Ro pen ipwet mīne nəpīn hani nəveginien i kauvei pen m nənīmwi nari me səməme kaməfwaki pen mīnraha, rerinraha rirhi mə haməsiai ihi nənīmwi nari me nəha. Irəha həregi pen ia nīrəha mə hənə noien ərəha ti nəri nə mə nahatətəien səvənraha rīpkiskai mhə. ⁸w Mətə nəveginien ko rīpkuvehi mhə kitaha səuvehe ipaka ti Kumwesən. Sani uə səpkani mhə ro nəri auər a irə.

⁹x Kuvəfi raka nari ia kīmiaha hiəukurən nəniiēn nəveginien me

¶7:39 Rom 7:2-3 ¶8:1 Wok Me 15:29 ¶8:2 Kal 6:3 ¶8:3 Kal 4:9

¶8:4 1Kor 10:19, Kal 4:8, Dut 4:35,39, Dut 6:4

¶8:6 Mal 2:10, 1Kor 12:5,6, Efes 4:5,6, Jon 1:3 ¶8:8 Rom 14:17

¶8:9 Rom 14:13-15, Kal 5:13

nəha, mətə tihaməkeikei a mhətui amasan tukwe. Rərəha mə noien səkimiaha tro nərmama səməme nahatətəien səvənraha rīpkiskai mhə həmwei ia noien ərəha. ¹⁰Ik sə ikukurən mə ikukurən nəniien nəveginien i kauvei pen m nənīmwi nari sə kaməfwaki pen min. Trini minuə iərmama riti nahatətəien səvənhi rīpkiskai mhə rətoni ikaməni nəveginien me nəha, truvi mwi in rəni rino noien ərəha. ¹¹Trini minuə iko iamīnha irə, nukurənien nəha səim trouraha iərmama i nahatətəien səvənhi rīpkiskai mhə, in piəvtaha riti sə Kristo rīmamhə tukwe. ¹²Ia suatuk nəha kīmiaha hiamō noien ərəha ia Kristo tī nəri nə mə hiamō noien ərəha ia piəvtaha me. Rəmwhen hiamō noien riti mamhəuəsi irəha irə nəpīn nahatətəien səvənraha rīpkiskai mhə. ¹³Ro iamīnhi irə trini minuə nəveginien riti sə iakaməni ramo piak mə trīmwei ia nərəhaien, ramasan mə takəpwəh nəniien mwi nəveginien nəha nəpīn riti mə in trəpwəh nīmweiien.

**Pol raməgkiari m nərmama
me səməme kamhəkiri
noien səvənhi mə
rəpwəh nəmwhenien**

9 ^aIou iərmama riti sə iakukurən noien nəfe iakokeikei uə rekəm? Ouəh! Iou aposol riti uə rekəm? Ouəh! Iou iakinətoni Iesu lərimənu səkītaha ia nənimek uə rekəm? Ouəh! Kīmiaha nə kwənkwai wok me səiou sə iakamo tukwini m lərimənu səkītaha uə rekəm? Ouəh! ²^bRosi nərmama nepwīn kamhətoni

iou mə ko mhə iou aposol, mətə kīmiaha ko hiəpkətə mhə iamīnha irə. Nīmīruien səkimiaha sə hiaməu-vehe mho kuation kīmiaha lərimənu səkītaha ramahatən pen mə iou aposol pərhien riti.

³In i nəgkariien səiou takini pen tī nərmama me i səməme kamhəkiri noien səiou mə rəpwəh nəmwhenien. ⁴^cKīmiaha hiaməni mə rīpkatukwatukw mhə mə tihəuvei pehe nəveginien mine nəri kamənīmwi m kīmaha tī wok səkīmaha, mətə ratukwatukw a mə tihəuvei pehe narimnari me nəha. ⁵^dKīmiaha hiaməni mə rīpkatukwatukw mhə mə ia navənien səkīmaha tahəri nīpran me səkīmaha həkurirə ia kīmaha rəmwhen ia aposol me nepwīn mwi mine piəvi lərimənu səkītaha me mine Pita kamho, mətə ratukwatukw a mə kīmaha taho iamīnha irə. ⁶Uə rəfo, rosi rərimiaha rīrhi mə iou mine Panapas kīmrau əpa trouəkeikei rauo atukw wok tī narəien səkīmrau? Nətərigien nəha rīpkatukwatukw mhə.

⁷Sin ramo iaruağən in mətə rəpwəh nokeikeiien mə tukəraku in irə? Uə sin raməmhu mətə rīpkuvehi mhə nəveginien riti sənəni ia nəmhien nəha? Uə sin raməkwməni nərimīru me mətə rəpwəh ihi nəniien riti? ⁸Rerimiaha rīrhi mə narimnari me səməme iakaməgkiari irə haməuku pen a ia nətərigien səvəi iərmama? Rekəm! Loa rani a nari kuation. ⁹^eKīmərai pen nəgkariien i ia Loa səvəi Moses rani mə, "Tihəpwəh

^y**8:11** Rom 14:15,20 ^z**8:13** Rom 14:21

^a**9:1** Wok Me 22:17-18, Wok Me 26:16, 1Kor 15:8 ^b**9:2** 2Kor 3:2-3

^c**9:4** Luk 10:8, 1Kor 9:13-14 ^d**9:5** Jon 1:42 ^e**9:9** Dut 25:4, 1Tim 5:18

nərihi təriniien tərhui kau nəpɪn rameivə testesi kwənuni wit mə tekɪn trier raka." Rəfo, Kumwesən rerɪn ramrhi a kau me, ¹⁰f_{uə} in rɪni nəgkiariien nəha rerɪn ramrhi mwi kɪtaha? Ouəh, kimərai nəgkiariien nəha tukutaha. Iakani iamɪnhi irə tɪ nəri nə mə nərmama səməme haməkupwən mhəmhu ia nəmhiien, nənə səməme həkurirə mhavən ia nəmhiien nəha, nətərigien səvənraha kuatia a mə tuhəuvehi nəveginien ia nəmhiien nəha. ¹¹g_{la} wok səkimaha kimaha iahəmwhen ia iərmama riti rɪnəpwei nuni nari ia nəmhiien. Nəmhiien nəha in nə kimiaha. Nəri sə iahənəpwei in nə narimnari me səməme tuhasitu ia nənɪmwɪmiaha. Ro iamɪnhi irə ratukwatukw mə kimiaha tihəuvei pehe narimnari me tuhasitu ia nɪpwramaha. Noien nəha rəmwhen ia iərmama sə ramesi kwənkwaɪ nari ia nəmhiien sə rɪməsese tukwe. ¹²h_{Rosi} nərmama əpə me nepwɪn həkurən nəresien nəveginien tukumiaha nənə ratukwatukw a tɪ nəri nə mə irəha kamhasitu ia kimiaha, mamho wok səvəi Kumwesən. Mətə rəfo ia kimaha? Nəresien səkimaha ratukwatukw anan məpi raka irəha.

Mətə kimaha iahəpko mhə ia kimiaha rəmwhen mə kimaha iahəukurən noien. Kimaha iahəpwəh nokeikeiien mə taho nari riti rəsīsəg ia nəgkiariien amasan səvəi Kristo. Ro pen nəfe nari sə rɪpam rauvehe tukumaha mətə iahaməvrani. ¹³i_{Hi}əukurən uə rekəm? Nərmama səməme kamho wok ia nimwə səvəi Kumwesən

haməuvehi nəveginien sənənraha ia nimwə nəha. Nənə səməme kamhəvi netə ia nɪfatə, irəha kamhani nɪpərpəri nərɪmiru me i səməme kamhousi əpune irəha mamhəuvei pen m Kumwesən. ¹⁴J_{la} suatuk kuatia lərimənu səkɪtaha rɪməni nəkwan mə nərmama səməme kamhəni irapw nəgkiariien amasan səvənhi, nərmama me nəha səməme kamhəregi irəha tuhaməkeikei mhəuvei pen narimnari me səvəi narəien səvənraha.

¹⁵k_{Mətə} iou iapko anan mhə narimnari me nəha ratukwatukw a mə tako. Nənə nəkukua i iakamrai təkwtəkɪwuni iapkraɪ mhə mə takəres nərəkuien sə ro iamɪnha irə. Iakaməgkiari ərpwi kwopti mə iakani irapw nəgkiariien amasan kɪpkərəku mhə iou irə. Nənə iakəpwəh nokeikei ananien mə takesi pen suatuk əpə. Nemhəien ramasan məpi raka suatuk əpə. ¹⁶T_{rɪni} mɪnuə iakaməvisau irapw nəgkiariien amasan səvəi Kristo, takəgkiari ərpwi tɪ nəfe? Kɪnəmri pehe wok nəha ia rəgik takaməkeikei mo. Aueh nəmisəien asori truvehe tukw iou tɪrɪni mɪnuə iakəpwəh nəvisau irapwien nəgkiariien amasan nəha! ¹⁷m_{Tɪrɪni} mɪnuə iou iakimərɪfi wok i mə tako, nənə ratukwatukw a mə takuvehi nərəkuien irə. Mətə in Kumwesən sə rɪmərɪfi iou məmri wok i ia rəgik, nənə ro pen takaməkeikei mo. ¹⁸Nənə nəfe nəha nərəkuien səiou? In i mə iakaməvisau irapw nəgkiariien amasan səvəi Kristo mauvei pen auər a m nərmama

^f9:10 2Tim 2:6   ^g9:11 Rom 15:27   ^h9:12 Wok Me 20:34-35, 2Kor 11:9, 1Kor 13:7   ⁱ9:13 Nam 18:8,31, Dut 18:1-3   ^j9:14 Mat 10:10, Luk 10:7, Kal 6:6   ^k9:15 Wok Me 18:3   ^l9:16 Jer 20:9   ^m9:17 1Kor 4:1

irəha həpwəh nərəkuien iou irə. Ratukwatukw a mə takuvehi nərəkuien irə, mətə iou iakəpwəh.

¹⁹ⁿNipərhiendien iərmama riti rīpkərīmənu mhə ia nirak, mətə iou iakiməuvehi irapw atukw iou mə iou iərmama riti sə iakamo tukwini nari m nərmama me pam mə takuvi pehe nərmama həpik həuwehe ti Kristo. ^{20o}Nəpīn iakavən kimaha nəkur Isrel, iakuvehe məmwhen ia nirəha mə takuvi pehe irəha həuwehe ti Kristo. Irəha kamharə tegin Loa səvəi Moses, ro pen nəpīn iakavən kimaha mīnraha iakuvehe məmwhen ia nirəha. Nipərhiendien i iou iapkarə tegin mhə Loa səvəi Moses, mətə iakuvehe məmwhen ia nirəha mə takuvi pehe irəha həuwehe ti Kristo. ^{21p}Nəpīn iakavən kimaha nərmama rīpko mhə irəha nəkur Isrel, həpkuvehi mhə Loa nəha, iakuvehe məmwhen ia nirəha. Mətə iakəpwəh nərarkien Loa səvəi Kumwesən, rekəm. Iakamarə tegin Loa səvəi Kristo. Iakamo iamīnhi irə mə takuvi pehe irəha həuwehe ti Kristo. ^{22q}Nəpīn iakavən kimaha nərmama nahatətəien səvənraha rəpwəh niskaiien, iakuvehe məmwhen ia nirəha, mə takuvi pehe irəha həuwehe ti Kristo. Nərmama me pam noien səvənraha səpəmsəpə, mətə nəpīn iakavən kimaha mīnraha iakuvehe məmwhen ia nirəha, mə ia suatuk me pam takuvi pehe nepwīn həuwehe ti Kristo. ²³Iakamo iamīnhi irə ti nəgkiariien amasan səvəi Kristo, mə iou mwi takuvehi

namasanien me səməme həuku pen ia nəgkiariien amasan nəha.

²⁴Hiəukurən uə rekəm? Ia naiuien, nərmama me pam hamaiu, mətə kuation a trəvtənhi nərmama me pam kuvei pen nərəkuien mīn. Nənə ramasan mə tihaiu ia noien səvəi naiuien mə tihəuvehi nərəkuien nəha.

^{25r}Nərmama me pam səməme kamhau, ia narimnari me pam kamho tuhaməkeikei mhare i tukwe. Irəha kamho mə tuhəuvehi nərəkuien sə triwən, mətə kitaha samo mə tsəuvehi nərəkuien sə ramarə rerin. ²⁶Ro iamīnhi irə, rəmwhen ia naiuien, iou iapkaui əpnəpen mhə. Nənə rəmwhen ia iərmama sə raməru iərmama, iou iapkarkuai mhə rəmwhen ia iərmama sə raməru kwənmahan. ^{27s}Mətə iakamo nəmisəien m nīpwrak mə nīpwrak truvehe mīskai mo rəmwhen sə iakokeikei. Iakamo iamīnhi irə kamo nəpīn iakinəvisau raka m nərmama mə tuhəuvehe mhau ia naiuien nəha, mətə kurirə irə iakəru i natuakəmien me səvəi naiuien nəha nənə kərarki iou ia naiuien.

Noien səvəi nəkur Isrel fwe kupwən trəsəupwiri kitaha

10^tPiak me, iakokeikei mə tihəukurən mə nəpīn kaha kupwən me səkimaha həməier fwe Ijip, irəha pam havən tegin nəpuə riti.^u Irəha pam həpi simwīn ia təsi əruerəv. ²Ia nəpuə nəha mīne təsi Kumwesən ro pəptaes ia nirəha pam mə irəha nərmama

ⁿ9:19 Mat 20:26-27   ^o9:20 Wok Me 21:20-26   ^p9:21 Kal 2:3   ^q9:22 2Kor 11:29, Rom 11:14   ^r9:25 Fil 3:14, 2Tim 4:7-8, 2Tim 2:4-5, Jem 1:12, 1Tes 5:4   ^s9:27 Rom 8:13, 13:14

^t10:1 Eks 13:21-22, Eks 14:22-29   ^u10:1 Eks 13:20-21, Sam 105:39

me sāvai Moses. ^{3v}Irēha pam hani nāvegīnien kuatia a sē Kumwesən ruvei pen mīnraha. ^{4w}Irēha pam hānimwi nui kuatia a sē Kumwesən ruvei pen mīnraha. Irēha hamānimwi nui ia kəpwier sāvānhi sē rakurirē ia nirēha,^x nənē kəpwier nēha in Kristo. ^{5v}Irēha pam hāno iamīnha irē, mətē Kumwesən rerin ripkagien mhē tī nirēha hēpik, ro pen irēha hemhē əpnāpen a fwe ia kwopun akwesakwes.

^{6z}Narimnari me nēha hāmwhēn ia nīmētātien me sēmāme tuhəsūəpwiri kitaha. Rərēha mē kitaha tsokeikei noien ərēha me rəmwhēn irēha hənāmo fwe kupwən. ^{7a}Rərēha mē kitaha tsəfwaki m nānimwi nari me rəmwhēn irēha nēpwīn hənāmo fwe kupwən. Rəmwhēn ia nēgkiariien i kīmərāi pen ia Nəkukuə Ikinan rani mē, “Nərmama me nēha irēha həkure mhāni nari, mhānimwi, kurirē irē həkəmter mamhotanis.” ^{8b}Rərēha mē kitaha tsəiri əpnāpen nīpran rəmwhēn irēha nēpwīn hənāmo fwe kupwən, nənē irēha pam twenti-tri-tāosen hāmāmhē ia nēpīn kuatia a. ^{9c}Rərēha mē kitaha tseipweipwi lərimānu səkītaha[‡] rəmwhēn irēha me nēpwīn hənāmo fwe kupwən, nənē snek me hāhi əpune irēha. ^{10d}Rərēha mē kitaha tsəgkiari əgkiari mhāni ərēha Kumwesən rəmwhēn irēha me nēpwīn hənāmo fwe kupwən, nənē

agelo sē ramousi əpune iərmama rousi əpune irēha.

^{11e}Narimnari me nēha hāier pehe ia nərmama me nēha fwe kupwən mhāmwhēn ia nīmētātien riti tukunraha, mətē kīmərāi pen ia nəkukuə mē trəvəhag m kitaha nərmama me i sēmāme samarē təkwtəkwuni nēpīn sampam rīnauvehe ipaka. ¹²Ro iamīnhi irē iərmama sē rerin ramrhi mē ramərer əknekīn traməkeikei maməsiari kamo in mwi rīmwei ia noien ərēha me nēha. ^{13f}Narimnari me nēha sēmāme kamhəuvehe ia nīmīruien səkīmīaha mē tuhətē sas ia nahatətəien səkīmīaha kamhəuvən tī nərmama me pam. Mətē nēpīn me pam Kumwesən ramo nēgkiariien sāvānhi, nənē in trīpkəsēni mhē narimnari me nēha həuvehe mhəskai ia nīmīruien səkīmīaha mhəpi raka nīskaiien səkīmīaha. Mətē nēpīn narimnari me nēha tuhəuvehe ia nīmīruien səkīmīaha, Kumwesən tro suatuk riti mē hiəukurən nuvehien nərərien səkīmīaha mē narimnari me nēha tuhəpwəh noien kīmīaha hiəmwei ia noien ərēha.

Nakalasia me tuhəpwəh nuveheien mho kuatia irēha nərəmhə me

^{14g}Ro iamīnhi irē nərmama keikei me səiou, tiharaka mhəpwəh nevənien ipaka mē tihəfwaki m nānimwi nari me. ¹⁵Kīmīaha nərmama sēmāme hiəukurən nari,

[‡]**10:9** Uə “Rərēha mē kitaha tseipweipwi Kristo.”

^v**10:3** Eks 16:35   ^w**10:4** Eks 17:6, Nam 20:11

^x**10:4** Nam 20:2-17   ^y**10:5** Nam 14:26-30, Hip 3:17, Jut 5   ^z**10:6** 1Kor 10:11, Nam 11:4,34   ^a**10:7** Eks 32:6   ^b**10:8** Nam 25:1-9

^c**10:9** Nam 21:5-6   ^d**10:10** Nam 16:41-49, Hip 3:11,17

^e**10:11** 1Kor 10:6, 1Tes 4:7   ^f**10:13** 1Kor 1:9   ^g**10:14** 1Jon 5:21

tihäkiri ro nægkiariien säiou mä ramasan uə rərəha. ¹⁶^hKap amasan nəha saməgnəgini Kumwesən tukwe, nəpin kitaha sənimwi irə, səuvehe mho kuatia kitaha Kristo ia niten. Bred nəha saməkwsen, nəpin sani, səuvehe mho kuatia kitaha Kristo ia nīpwran. ¹⁷ⁱKitaha səpik, mətə səmwhen a ia nīpwrai iərmama kuatia, ti nəri nə mə bred kuatia a, nənə kitaha pam sani bred nəha.

¹⁸^jRerimīaha tramrhi ro nəkur Isrel. Irəha kamhani nusai nərimiru me nəha səməme kinousi əpune irəha kauvei pen m Kumwesən ia təkure nifatə. Ro pen irəha həuvehe mho kuatia ia noien nəha ho ia nifatə. ¹⁹^kNīpwrai nægkiariien säiou rəfo irə? Ripko mhə nīpwran i mə nəveginien i kauvei pen m nənimwi nari me səməme kaməfwaki pen minraha in nari riti uə nənimwi nari sə kaməfwaki pen min in nari riti, rekəm. ²⁰^lMətə nægkiariien säiou nīpwran in i mə nəpin nərmama kamhousi əpune nərimiru me mamhəuvei pen m nənimwi nari me səməme kaməfwaki pen minraha, irəha kamhəuvei pen m nəremhə me mhəpkuvei pen mhə m Kumwesən. Nənə iakəpwəh nokeikeien mə tihəuvehe mho kuatia kimiaha nəremhə me. ²¹^mKimiaha ko hiəpkənimwi mhə ia kap səvəi lərimənu səkitaha irau kap səvəi nəremhə me. Kimiaha ko hiəpkəkure mhə mhani nari ia tepol səvəi lərimənu səkitaha irau tepol səvəi nəremhə me. ²²ⁿRərəha mə kitaha tsəkurirə nəremhə me

mho lərimənu səkitaha niemaha rəpi rəmwhen ia iərman pran səvənhi revən ti iərməpə. Rərəha mə reritaha rirhi mə kitaha səskai mhəpi raka in.

Tiho narimnari me pam mhəuvehi utə nəghi Kumwesən

²³^oKamini mə, “Narimnari me pam ramasan a kitaha səukurən noien,” nīpərhiendien, mətə ripko mhə irəha pam tuhasitu. “Narimnari me pam ramasan a kitaha səukurən noien,” mətə ripko mhə irəha pam tuhəuvrhəkin iərmama ruvehe mutə. ²⁴^pRərəha mə kimi-aha riti trətui suatuk ti nasituien ia in əpa, mətə traməkeikei mətui mwi suatuk ti nasituien ia nərmama nepwin mwi.

²⁵Nusai nərimiru me pam səməme kauvehi nənimen ia kwopun kauvehi nəmri nusai nərimiru me ikin kimiaha hiəukurən naniien. Tihani mhəpwəh nəresien tukwe ia nətərigien səkimiaha mə hiamo noien ərəha uə rekəm. ²⁶^qTihəpwəh nəresien tukwe ti nəri nə mə Nəkukuə lkinan rani mə, “Tīprənə i mine narimnari me pam irə səvəi lərimənu səkitaha.”

²⁷^rTrini minuə iərmama riti sə ripkhatətə mhə ia Kristo rəres ik mə tikevən məni nari kimirau min fwe ia nimwə səvənhi, nənə rerim ragien mə tikevən, ikevən məni a nəfe nəveginien truvei pehe mik, məpwəh nəresien tukwe ia nətərigien səim mə ikamo noien ərəha uə rekəm. ²⁸^sMətə tikəfo trini minuə kimirau iərmama nəha irauəni pəri

^h10:16 Mat 26:26-28   ⁱ10:17 Rom 12:5, Efes 4:16   ^j10:18 Lev 7:6

^k10:19 1Kor 8:4   ^l10:20 Dut 32:17, Rev 9:20

^m10:21 2Kor 6:15-16   ⁿ10:22 Dut 32:21   ^o10:23 1Kor 6:12   ^p10:24

Rom 15:2   ^q10:26 Sam 24:1   ^r10:27 Luk 10:8   ^s10:28 1Kor 8:7

nari, nənə in ruvei pehe nusai nərīmīru riti mik, mīni pehe tukw ik i ianhi mē, “Nusai nərīmīru i kīməuvei pen m nənīmwi nari riti sē kaməfwaki pen min”? Trīni mīnuə iərmama nəha rīni pui pehe nəri nəha mik iamīnhi irə, ramasan mē rerim tramrhi iərmama nəha, mamrhi mwi nətərigien səvənhi. ²⁹Trīni mīnuə nətərigien səvənhi rətə mē ikaməni nusai nərīmīru nəha mam-siai nənīmwi nari sē kaməfwaki pen min, nənə tikəpwəh nənien, mətə rerim a trukurən mē ramasan a. Rosi iərmama riti trəres iamīnhi irə mē, “Kuvəfi raka raka nari ia nirak, mətə rəfo nətərigien səvəi iərməpə rəsisəg iou mē takəpwəh noien rəmwhen sē iakokeikei? ³⁰Trīni mīnuə iakani tanak m Kumwesən tī nəvegīnien, rəfo kani ərəha iou tī nari riti sē iakuvəni raka tanak m Kumwesən tukwe?”

³¹U Nukune nəgkiariien me pam nəha ro iamīnhi irə. Nəfe tiho, uə nəfe nəvegīnien tihani, uə nəfe nari tihənīmwi, tihaməkeikei mho ia noien sē rauvehi utə nəghi Kumwesən. ³²V Tihəpwəh noien mē nəkur Isrel, uə nərmama rīpko mhə irəha nəkur Isrel, uə nakalasia me səvəi Kumwesən ho rəmwhen ia iərmama riti sē rapəti mīmwei. ³³W Tiho noien nəha rəmwhen ia noien səiou sē iakaməmwur mē tako reri nərmama me pam ragien ia noien me pam səməme iakamo. Iakamo iamīnhi irə tī nəri nə mē iap-kətui atukw mhə namasanien səiou, mətə iakamətui namasanien səvəi nərmama həpik mē Kumwesən tru-vehimīru irəha.

11 ^xKimiaha tihaməkeikei mhəuvnhi iou rəmwhen ia iou iakauvnhi Kristo.

Nīpran me tuhəfo irə nəpīn nakalasia me housəsīmwin irəha me tī nəfwakiien

²Iakaməgnəgīni kīmiaha tī nəri nə mē hiəpkenouenou mhə iou ia nəpīn me, nənə mamhəkwtəmhiri noien me səməme iakīnahatən kīmiaha irə.

³Y Mətə iakokeikei mē kīmiaha tihəukurən mē kənkəpwə nərman me pam nə in nə Kristo, kənkəpwə pran nə in nə iərman səvənhi, nənə kənkəpwə Kristo nə in nə Kumwesən. ⁴Trīni mīnuə iərman riti ruvegi kənkəpwə maməfwaki uə mani irəpw nəgkiariien sē Kumwesən rīməuvei pen min, ramo auris Kristo. ⁵Mətə pran sē rəpwəh nuvegīien kənkəpwə maməfwaki uə rani irəpw nəgkiariien sē Kumwesən rīməuvei pen min, in ramo auris iərman səvənhi. Noien nəha rəmwhen mē kīnəkihi nukwəne prən nəha rīpwīə. ⁶Trīni mīnuə pran riti rəpwəh noikeikeien mē truvegi kənkəpwə iamīnha irə ramasan mē trərai a nukwənen. Mətə tī nəri nə mē ro a naurisien mē pran trəkihi nīmwai nukwənen uə tro kīpwīə ia kənkəpwə, nənə ramasan mē trauvegi a kənkəpwə. ⁷Z Rərəha mē iərman riti truvegi kənkəpwə tī nəri nə mē iərman in rəmwhen ia nənīmwi nari riti kamətə pen Kumwesən irə mine noien amasan səvəi Kumwesən irə. Mətə pran kamətə pen noien amasan səvəi iərman irə. ⁸aRo

^t10:30 1Tim 4:4   ^u10:31 Kol 3:17   ^v10:32 Rom 14:13   ^w10:33 1Kor 9:20-22   ^x11:1 1Kor 4:16   ^y11:3 Jen 3:16, Efes 5:23, 1Kor 3:23
^z11:7 Jen 1:26-27, Jem 3:9   ^a11:8 Jen 2:21-23, 1Tim 2:13

iaminhi irə tɨ nəri nə mə fwe kupwən Kumwesən rɨpkuvehi mhə pran mo iərman irə, mətə in ruvehi iərman mo pran irə. ^{9b}Nənə Kumwesən rəpwəh noien iərman mə in iasitu səvəi pran mətə rino pran mə in iasitu səvəi iərman. ¹⁰Ro pen pran traməkeikei muvegi kənkəpwə mə nagelo me tuhətoni mə in ramsiai iərman səvənhi.

¹¹Mətə tukutaha i səməuvehe mho kuatia kitaha lərimənu səkitaha, pran ko rɨpko əpa mhə narimnari, nənə iərman mwi ko rɨpko əpa mhə narimnari, irau trouo pəri wok. ¹²Ro iaminhi irə tɨ nəri nə mə fwe kupwən Kumwesən ruvehi iərman mo pran irə, mətə təkwtəkwuni iərman rətui pehe ia pran. Nənə narimnari me pam haməuku pen tɨ Kumwesən. ¹³Həkiri ro nəri i mə pran sə raməfwaki m Kumwesən, məpwəh nuvegiien kənkəpwə, noien nəha ratukwatukw uə rekəm? ¹⁴Noien səkitaha nərmama ramahatən kimiaha ia nəri i takini uə rekəm? lərman sə nukwənen rəpwəmwis ramo auris in, ¹⁵mətə trini minuə pran riti nukwənen rəpwəmwis, rerin tragien tukwe, tɨ nəri nə mə Kumwesən rıməuvei pen nımwai nukwənen min mə trauvegi kənkəpwə. ¹⁶Mətə trini minuə iərmama riti rokeikei mə trəvisə ia noien nəha iakani, nənə iou takini iaminhi irə mə noien riti mwi riwən nakalasia me səvəi Kumwesən ia kwopun me hamo, mətə həmnəmwhen a.

Nəveginien ikinan

¹⁷Ia nəgkariien me i takini pehe tukumiaha nəha təkwtəkwuni, tapkəgnəgini mhə kimiaha tɨ nəri nə mə nousəsımwinien səkimiaha rɨpkasitu mhə ia kimiaha mətə ramouraha a kimiaha. ^{18c}Nəri kiməkupwən kini pehe tukw iou i iakregi mə nəpın kimiaha nakalasia me hiamousəsımwin kimiaha me, nənə mamheitehieitehi kimiaha me. Nənə rerik rirhi mə nəgkariien me nəha nepwin ho nɨpərhiendien, ^{19d}tɨ nəri nə mə tihaməkeikei meitehieitehi kimiaha me nənə tukətə mə nisimə nəha ia kimiaha kamho noien atukwatukw. ²⁰Nəpın hiamousəsımwin kimiaha me mə tihani nəveginien ikinan səvəi lərimənu səkitaha, rɨpko mhə nəveginien nəha hiamani. ²¹Iakani iaminhi irə tɨ nəri nə mə kimiaha kuatia kuatia hiaməmwur ia nənien nari. Kimiaha nepwin nukumhə ramahi irəha. Nepwin kamhənımwi nənımwiien skai mamhakonə. ^{22e}Rəfo, rosi nimwə me səkimiaha riwən mə tihəkupwən mhəuvən mhəvegin mhənımwi fwe ikin uə? Uə rəfo, rosi hiamətə ərəha a nakalasia me səvəi Kumwesən, nənə hiokeikei mə tiho auris nərmama nautə səvənraha riwən uə? Takəfni pehe m kimiaha? Takəgnəgini kimiaha tɨ noien nəha? Rekəm, ko iapkəgnəgini mhə kimiaha!

²³Iou iakınahatən raka kimiaha ia nəgkariien sə lərimənu səkitaha rıməuvei pehe miou. Iakini mə ia nəpın kurirə kəsəni pen lesu lərimənu səkitaha ia rəgi

^b11:9 Jen 2:18   ^c11:18 1Kor 1:10-12, 1Kor 3:3

^d11:19 Dut 13:3, 1Jon 2:19   ^e11:22 Jem 2:5-6

nərmama səməme haməmwəki in, in ruvehi bred, ²⁴məfwaki mini vivi Kumwesən tukwe, nənə məkwsen, mini mə, “In i nīpwraak sə takuvei pen tukumiaha. Kimiaha tihaməkeikei mamho iamīnhi irə mə rerīmiaha ramrhi iou.” ²⁵fRəmwhen a mwi nəpīn irəha hani raka nari, in ruvehi kap waen, mini mə, “Kap i in i nəgkiariien vi səvəi Kumwesən nitek trərihi tərini əknekīn nəgkiariien nəha. Tihamarə mamhəuvən nəpīn tihamənīmwi ia kap i tihaməkeikei mamho iamīnhi irə rerīmiaha tramrhi iou.” ²⁶Ro iamīnhi irə nəpīn hiani bred i, uə hiamənīmwi kap waen i, hiaməni irapw nemhəien səvəi lərimənu səkitaha. Tihamo iamīnhi irə mamhəuvən mheste in truvehe mwi.

²⁷gRo iamīnhi irə iərmama sə raməni bred uə ramənīmwi kap waen i səvəi lərimənu səkitaha ia noien riti sə rəpwəh natukwatukwien, in ramo noien ərəha, mamə nəri auər a ia nīpwrai lərimənu səkitaha sə ro ikinan i, mamə mwi nəri auər a ia niten sə ro ikinan i. ²⁸hRo pen iərmama riti traməkeikei mukupwən məkiri atukw a noien səvənhi kurirə rəni bred nəha, mənīmwi kap waen nəha. ²⁹In traməkeikei mo iamīnha irə tī nəri nə mə iərmama sə raməni bred nəha, mamənīmwi kap waen nəha, mətə rīpkətə sas mhə nīpwrai lərimənu səkitaha, in ravi pehe atukw a nərpwīnien sə Kumwesən tro min tī noien ərəha səvənhi. ³⁰Nəri nəha rīno mə təkwtəkwuni nəha kimiaha

hiəpik hiaməpou mamhemhə irə, nənə kimiaha nepwīn həuvamhə raka. ³¹Mətə trīni minuə kitaha səkupwən mhəkiri atukw a noien səkitaha kurirə sani nəvegīnien ikinan, lərimənu səkitaha ko rəpwəh nərpwīnien noien ərəha səkitaha. ³²iNəpīn lərimənu səkitaha rərpwīn noien ərəha səkitaha, in ramo mə trəkoui atukwatukw kitaha irə, mə nəpīn trərpwīn noien ərəha me səvəi nərmama ia tīprənə i, nənə kitaha tsəpkuvehi mhə nərpwīnien nəha kitaha minraha.

³³Ro pen piak me, nəpīn hiūsəsīmīn kimiaha me mə tihani nəvegīnien ikinan, tiheitenhi kimiaha me. ³⁴Trīni minuə kimiaha riti nukumhə rahi, ramasan mə trəni nari fwe imwəni, mə nəpīn hiūsəsīmwīn kimiaha me, Kumwesən trəpwəh nərpwīnien noien ərəha səkimiaha.

Narimnari me nepwīn mwi nəha ikin ia noien nəha, mətə takuvei pehe nəgkiariien tukwe nəpīn takuvehe.

Niskaiien me səməme Nənīmwīn səvəi Kumwesən rauvei pehe

12 la nīkaren səvəi nīskaiien me səməme Nənīmwīn səvəi Kumwesən rauvei pehe, piak me, iakokeikei mə kimiaha tihaməkeikei mhəukurən. ²jKimiaha hiəukurən mə fwe kupwən, nəpīn hiəpkahatətə mhə ihi ia Kristo, nari riti ruvi pen kimiaha mə tihəfwaki m nənīmwi nari me səməme həpkəgkiari mhə, mətə hiaməuvən a.

^f11:25 Eks 24:6-8, Sek 9:11, Hip 8:8-13 ^g11:27 Hip 10:29

^h11:28 Mat 26:22, 2Kor 13:5 ⁱ11:32 Hip 12:5-6 ^j12:2 Hab 2:18-19

³kRo pen iakokeikei mā kīmiaha ti-hāukurān. Iārmama sē Nānīmwin sēvāi Kumwesān ramiri in ko rīpkīni mhā mā “Iesu in rārēha.” Nānē iārmama sē Nānīmwin Ikinan rāpwāh niriien in, ko in rāpwāh nīniien mā “Iesu in Iārimānu.”

⁴lKītaha samāvehi nīskaiien me sēpāmsēpā, mētā Nānīmwin i sēvāi Kumwesān sē rauvei pehe nīskaiien me nēha in kuatia a. ⁵mKītaha samo tukwini nari ia suatuk me sēpāmsēpā, mētā Iārimānu i samo tukwini nari min in kuatia a. ⁶Kītaha samo wok me rīpik sēpāmsēpā, mētā Kumwesān kuatia a ramo wok ia nīmiruien sēvāi nārmama me pam mā irēha tuho pam wok me nēha.

⁷nNānīmwin sēvāi Kumwesān rauvei pehe nīskaiien me sēvānhi m kītaha kuatia kuatia, mauvei pehe mā nīskaiien me nēha tuhasitu ia kītaha pam. ⁸Iārmama riti, Nānīmwin rauvei pen nīskaiien min mā trīni irapw nēgkariien sē nukurānien rarē irē. Riti mwi, Nānīmwin kuatia a rauvei pen nīskaiien min mā trīni irapw nētārigien amasan. ⁹Riti mwi, Nānīmwin kuatia a rauvei pen nīskaiien min mā trahatētā āknekīn ia Kumwesān. Riti mwi, Nānīmwin kuatia a rauvei pen nīskaiien min tī noien nārmama sēmāme hamemhā hāuvehe mhāsānīn. ¹⁰oRiti mwi, Nānīmwin rauvei pen nīskaiien min tī noien nīmtātien me sēpāmsēpā. Riti mwi, Nānīmwin rauvei pen nīskaiien min tī nīni irapwien nēgkariien sē Kumwesān ruvei pehe. Riti mwi, Nānīmwin rauvei pen nīskaiien min tī nēkiriien

nānīmwin me sēpāmsēpā. Riti mwi, Nānīmwin rauvei pen nīskaiien min tī nēgkariien ia nēgkariien me sēpāmsēpā, nānē mauvei pen m iārmama riti mwi nīskaiien tī nīniien nīpwrai nēgkariien me nēha. ¹¹pNīskaiien me nēha, irēha pam hamāuku pen a ia Nānīmwin kuatia a, nānē in rauvei pehe m kītaha kuatia kuatia mamesi pen a nēfe in rokeikei.

¹²qNīpwrai iārmama kuatia a, mētā nourenouren me rīpik. Nānē nāri auēr a nourenouren me sēpāmsēpā, mētā hamāriipin ia nīpwrai iārmama kuatia a. Nānē ro iamīnhi irē rāmwhēn a ia Kristo. ¹³rIakani iamīnhi irē tī nāri nē mā Nānīmwin kuatia a rīno paptāes ia kītaha pam ia nīpwrai Kristo kuatia, nēkur Isrel uē nārmama rīpko mhā irēha nēkur Isrel, slef me uē nārmama komhā irēha slef me. Kumwesān rīno mā kītaha pam sēuvehi Nānīmwin kuatia a rarē ia kītaha rāmwhēn ia nui kamānīmwi.

¹⁴Nīpwrai iārmama komhā nouren kuatia a, mētā nourenouren me rīpik. ¹⁵Trīni minuē nīsun rīni mā, “Rīpko mhā iou rēgin nānē ro pen rīpko mhā iou nīpāri nīpwrai iārmama riti,” nēgkariien nēha ko rāpwāh noien mā nīsun komhā in nīpāri nīpwrai iārmama. ¹⁶Nānē trīni minuē nīfregīn rīni mā, “Rīpko mhā iou nānimen nānē ro pen rīpko mhā iou nīpāri nīpwrai iārmama riti,” nēgkariien nēha ko rāpwāh noien mā nīfregīn komhā in nīpāri nīpwrai iārmama. ¹⁷Trīni minuē nīpwrai iārmama riti in nānimen me pam, nānē trāfo mīregi nari?

^k12:3 1Jon 4:2-3 ^l12:4 Rom 12:6, Efes 4:4 ^m12:5 Efes 4:11

ⁿ12:7 1Kor 14:26 ^o12:10 Wok Me 2:4, 1Kor 14:5

^p12:11 Rom 12:3, 1Kor 7:7 ^q12:12 1Kor 10:17 ^r12:13 Kal 3:28

Nənə trini mīnuə nīpwrai iərmama riti in nīfregīn me pam, in trəfo mīregi nari? ¹⁸Mətə rekəm, Kumwesən rino nīpwrai iərmama nourenoure me rarə rəmwhen in rokeikei. ¹⁹Trini mīnuə nourenoure nīpwrai iərmama nə kuatia a, nənə nīpwrān pəku? In riwən. ²⁰Mətə nīpərhiēnien nourenoure me rīpīk, mətə nīpwrān kuatia a.

²¹Nənimen ko rīpkīni pen mhə tī rəgīn mə, “lou iakəpwəh ik, iou iakinəmwhen raka.” Nənə kənkəpwə ko rīpkīni pen mhə tī nīsūn mi mə, “lou iakəpwəh kimirau, iou iakinəmwhen raka.” ²²Rīpko mhə iamīnhi irə. Nourenoure nīpwrataha me səməme reriata ramrhi mə həpou anan, mətə irəha tuhaməkeikei mharə. ²³Nənə nourenoure nīpwrataha me səməme reriata ramrhi mə irəha nəri auər a me, samasan pen mīnraha. Nənə nourenoure nīpwrataha me samauris tukwe, səuvən ia tīnari tukwe. ²⁴Mətə nourenoure nīpwrataha me səməme həpko mhə naurisien, səpwəh a iamīnhi irə. Mətə Kumwesən rīnəusəsīmwin nourenoure nīpwrataha me, nənə mauvehi utə səməme samo pen a irəha hasori mhəpi raka nourenoure nīpwrataha nepwin. ²⁵Nənə ia noien nəha, nourenoure nīpwrataha me ko həpwəh neitehieitehien irəha me, mətə irəha tuhətoni amasan pam irəha me. ²⁶Trini mīnuə nouren riti ramregi nəmīsəien, nənə nouren me pam tuhəregi nəmīsəien irəha min. Nənə trini mīnuə kauvei pen nīsiaiien m nouren riti nouren me pam tuhagien irəha min.

²⁷^sNīpwrai nəgkiariien i mə kimiaha pam nīpwrai Kristo, nənə kimiaha kuatia kuatia kimiaha nourenoure nīpwrān me. ²⁸^tNənə ia nousəsīmwinien səvəi nakalasia me Kumwesən rīnəmri pen nərmama me ia kwopun me səvənraha. In rīnəmri kupwən aposol me, profet me kamhəkuriə pen irəha, nənə nahatən me kamhəkuriə pen mwī irəha. Irəha raka nənə nərmama kamho nīmətəien me, nənə nərmama kamhomasan nərmama kamhemhə, nənə nərmama kamhasitu ia nərmama, nənə nərmama kamhəkəkīni nakalasia me ia nəfe wok kamho, nənə nərmama kamhəgkiari ia nəgkiariien əpə me. ²⁹Rīpko mhə irəha pam aposol me, uə profet me, uə nahatən me. Rīpko mhə irəha pam nərmama səvəi noien nīmətəien me, ³⁰uə kamhəuvehi nīskaiien tī noien nərmama kamhemhə həuvehe mhəsānīn. Irəha pam həpkuvehi mhə nīskaiien tī nəgkiariien ia nəgkiariien əpə me, uə nīskaiien tī nīni irapwien nīpwrai nəgkiariien əpə me nəha. ³¹^uMətə tihousari əknekin mə tihəuvehi nīskaiien me nəha Nənimwin rauvei pehe səməme hasori mhəpi raka nīskaiien me nepwin.

Mətə təkwtəkwuni takini pehe sutuk sə ramasan məpi raka.

Noien səvəi nokeikeien

13 Trini mīnuə iakaməgkiari ia nəgkiariien əpə me səvəi nərmama mīne nagelo me, mətə nokeikeien riwən ia nirak, iou iakəmwhen a ia təmtəm riti kauəsi ramierig asori,

^s12:27 Rom 12:5, Efes 5:30

^t12:28 Efes 4:11-12

^u12:31 1Kor 14:1

uə bel kauəsi ramasək. ²vTrini minuə iakauvehi niskaiien ti nini irapwien nægkiariien sə Kumwesən rauvei pehe, uə iakukurən pam nīpwrai narimnari me sēməme kamhərkwafə mine nukurəniēn me pam, uə nahatətəiēn sə iakauvehi riskai məmwhēn mə takuvehi raka təkuaer me irə, mətə nokeikeiien riwən ia nirak, iou iakəmwhēn a ia nəri auər a. ³wTrini minuə iakipeki pen pam narimnari me səiou m nərmama me sēməme nautə səvənraha riwən, uə iakəsēni nīpwraak mə napw trahi, mətə nokeikeiien riwən ia nirak, noien nəha iakino ko rīpkasitu mhə ia nirak.

⁴Noien səvəi nokeikeiien ikamo nətərigiēn səim raməpwəmwis, nənə mamō ramasan m nərmama, ik rerim rəpwəh nirhi ərəhaiēn nərmama, uə ipkəgkiari ərpwi mhə, nənə məpwəh nuvehi utəiēn ik. ⁵xNoien səvəi nokeikeiien ikəpwəh no peniēn nərmama, mīpkəmwur mhə ti tīpwim, mīpkō akwauakw mhə niemaha, uə ikəpwəh nəkwətəmhiri əknekiniēn nərəhaiēn sə iərmama riti rino mik ia rerim. ⁶yRerim rīpkagiēn mhə ti noien sə rīpkatukwatukw mhə, mətə rerim ramagiēn a ti nīpərhieniēn. ⁷zNoien səvəi nokeikeiien ikəvrani nəfə nəghin kamo mik, ia nəpin me ikani nīpərhieniēn ia Kumwesən, maməmri pen əknekīn nətərigiēn səim irə. Nəpin nərəhaiēn reste ik, mətə ikamərer əknekīn.

⁸Noien səvəi nokeikeiien ko rīpkiwən mhə ia nəpin riti. Mətə noien səvəi nini irapwien

nægkiariēn sə Kumwesən rauvei pehe, uə noien səvəi nægkiariēn ia nægkiariēn əpə me, uə noien səvəi nukurəniēn nari, noien mirəhar nəha tuhariwən. ⁹Ro iamīnhi irə ti nəri nə mə ipwet mine nukurəniēn səkitaha ro nīpərpərin, nənə nægkiariēn me i Kumwesən rauvei pehe saməni irapw ro nīpərpərin. ¹⁰Mətə nəpin sə pekin trier pehe, sə ro nīpərpərin triwən. ¹¹Nəpin iakinamouihi, iakaməgkiari rəmwhēn ia iəkunouihi, nukurəniēn səiou rəmwhēn səvəi iəkunouihi, nənə noien səvəi nətərigiēn səiou rəmwhēn səvəi iəkunouihi. Mətə nəpin iakuvehe masori, iakəmri noien me səvəi iəkunouihi ia təkutak. ¹²aIpwet mine kitaha samətoni rəmwhēn saməti pen ia klas sə rakwhakw, mətə ia nəpin nəha tsətoni rəmwhēn saməti pen ia nəmritaha atukwatukw. Ipwet mine iakukurən a nīpərin, mətə ia nəpin nəha takukurən amasan pam rəmwhēn ia Kumwesən rukurən amasan pam iou nəha təkwtəkwni. ¹³bNəpə təkwtəkwni noien mirəhar i kahar hamarərer: noien səvəi nahatətəiēn, noien səvəi neitenhiēn nəri amasan mə truvehe, mine noien səvəi nokeikeiien. Mətə noien sə ramasan pīk anan ia nirəhar in i noien səvəi nokeikeiien.

**Nægkiariēn sə Kumwesən
rauvei pehe mine
nægkiariēn əpə me**

14 ^cPwəh nokeikeiien nəri hiamousari tukwe ia nimiruiēn səkimiaha. Niskaiēn me

^v13:2 Mat 17:20   ^w13:3 Mat 6:2   ^x13:5 Fil 2:4   ^y13:6 Rom 12:9

^z13:7 Rom 15:1, 1Tes 4:8, 1Kor 9:12   ^a13:12 2Kor 5:7, Jem 1:23

^b13:13 1Tes 1:3, 1Jon 4:16   ^c14:1 1Kor 12:31, 1Kor 14:39

səməme Nənimwīn Ikinan rauvei pehe, ramasan mə rerīmiaha tramevən ia nirəha, mətə sə ramasan pik anan rerīmiaha tramevən irə in i nini irapwien nəgkariien sə Kumwesən rauvei pehe. ²Iakani iamīnhi irə ti nəri nə mə iərmama sə raməgkiari ia nəgkariien əpə riti, in ripkəgkiari mhə m nərmama, mətə raməgkiari m Kumwesən. Pərhien iərmama riti riwən sə rukurən nəgkariien sə in rani, mətə ia niskaiien səvəi Nənimwīn Ikinan, in rani irapw nəgkariien me nepwīn nīpwran rərkwafə. ³Mətə iərmama sə ramīni irapw nəgkariien sə Kumwesən rauvei pehe, in raməgkiari m nərmama, nənə mauvrhəkin irəha, mamərpwi əknekīn irəha, mauvehi utə nətərigien səvənraha. ⁴Iərmama sə raməgkiari ia nəgkariien əpə riti, in ramasitu atukw a irə. Mətə iərmama sə rani irapw nəgkariien sə Kumwesən rauvei pehe, in ramasitu ia nakalasia me. ⁵Iakokeikei mə kimiaha pam anan tihəgkiari ia nəgkariien əpə me, mətə ramasan pik mə tihəni irapw nəgkariien sə Kumwesən rauvei pehe. Iərmama sə rani irapw nəgkariien sə Kumwesən rauvei pehe, in ramasitu pik ia nakalasia me məpi raka iərmama sə raməgkiari ia nəgkariien əpə me. Mətə nīpərhienien trīni mīnuə iərmama riti rini irapw nīpwrai nəgkariien əpə nəha, noien nəha trasitu mwi ia nakalasia me.

⁶Piak me, trīni mīnuə iakuvehe mətoni kimiaha, nənə maməgkiari m kimiaha ia nəgkariien əpə me iamīnha irə, takəfo masitu ia kimi-

aha? Hiəukurən mə takaməkeikei muvehe mīni pui pehe nari vi riti m kimiaha, uə nukurənien riti, uə nəgkariien riti Kumwesən ruvei pehe, uə nahatənien riti. Mə rekəm, ko iapkasitu anan mhə ia kimiaha. ⁷Rerīmiaha tramrhi ro narimnari me i həkīmīru mhə mətə rerīnraha fwe ikin rəmwhen ia tərhe nau uə kitar. Trīni mīnuə rerīnraha ripkatukwatukw mhə, nənə iərmama riti trəfo mukurən nəfe nīpu kamhani? ⁸Uə kisipw i kaməse ti nəsuəpwirīien nərmama ti naruagənien trīni mīnuə rerīn rəpwəh nasək amasanien mo nukurənien i m nərmama, nənə sin trəpnəpenə ti naruagənien? ⁹Rəmwhen a ia kimiaha. Trīni mīnuə hiaməgkiari ia nəgkariien sə nərmama hərəirei, tuhəfo mhəukurən nīpwrai nəgkariien sə hiaməni? Kimiaha hiaməgkiari a m kwənmahan, nərmama həkukurən mhə nīpwran. ¹⁰Pərhien, nəgkariien me ripik ia təkure tīprənə i, nənə irəha pam nīpwranraha fwe ikin. ¹¹Mətə trīni mīnuə iapukurən mhə nīpwrai nəgkariien sə iərmama riti rani pehe tukwe iou, iou iəpwispwis tukwe in, nənə in iəpwispwis tukw iou. ¹²Rəmwhen a ia kimiaha. Rerīmiaha ramevən pik ia niskaiien me səməme Nənimwīn Ikinan rauvei pehe, nənə ro pen tihousari mə tihəuvrhəkin nakalasia me ia niskaiien me səməme tuhasitu pik ia nirəha.

¹³Ro iamīnhi irə iərmama sə raməgkiari ia nəgkariien əpə riti, in traməkeikei məfwaki məres niskaiien ti nini irapwien nīpwran. ¹⁴Trīni mīnuə iakaməfwaki mani irapw nəgkariien əpə me, nənimwīk fwe imwə raməfwaki, mətə ia

nətərigien səiou iapkukurən mhə nīpwrai nəgkariien me i iakani. ¹⁵eRo iamīnhi takəfo irə? Takəfwaki ia nənīmwin, məfwaki mwi ia nətərigien səiou. Takani nīpu ia nənīmwin, mənī mwi nīpu ia nətərigien səiou. ¹⁶Mə rekəm, trīni mīnuə ikəfwaki ia nənīmwin ia nəgkariien əpə məgnəgīni Kumwesən, iərmama auər a riti ia kwopun nəha, in trəfo mīni “Ouəh” ia nəfwakiiien səim? Rəknekīn tī nəri nə mə in rīreirei nəri ikani. ¹⁷Nīpərhienien nəfwakiiien səim səvəi nīnīien tanak m Kumwesən ramasan pīk, mətə ko rīpkasitu anan mhə ia iərmama nəha.

¹⁸Iakani tanak m Kumwesən mə iakaməgkiari ia nəgkariien əpə me məpi raka kīmiaha pam. ¹⁹Mətə ia nousəsīmwinien səvəi nakalasia me, trīni mīnuə iakahatən nərmama ia kwopi nəgkariien me krīrum a səməmə həukurən ramasan məpi raka mə iakīni kwopi nəgkariien me ten-taosen ia nəgkariien əpə sə həreirei.

²⁰fPiak me, rərəha mə tihəmwhen ia nəkwərhakwərha ia nətərigien səkīmiaha. Ramasan mə tihəreirei noien ərəha rəmwhen ia nəkwərhakwərha me, mətə ia nətərigien səkīmiaha tihaməkeikei mhəmwhen ia nərmama həuvəpwinari raka. ²¹Kimərai pen nəgkariien riti ia nəkukuə səvəi Loa rani mə, “lou takəgkiari m nərmama me i. Nəgkariien səiou trier ia nərmama səməmə kamhəni nəgkariien əpə me, mier mwi ia tərhui iəpwīspwīs me.

Nəri auər a mə takəgkiari mīnraha iamīnhi irə, mətə irəha tuhəpkətərig mhə iou. lou lərimənu iakani iamīnhi irə.”

²²Ro iamīnhi irə sətoni mə niskaiien tī nīnīien nəgkariien əpə me ro nīmətien riti ramevən tī nərmama səməmə həpkīni mhə nīpərhienien ia Kristo. Rīpkəvən mhə tī nərmama səməmə haməni nīpərhienien irə. Mətə niskaiien tī nīni irapwien nəgkariien sə Kumwesən rauvei pehe ro nīmətien riti ramevən tī nərmama səməmə haməni nīpərhienien ia Kristo. Rīpkəvən mhə tī nərmama səməmə həpkīni mhə nīpərhienien irə. ²³gRo iamīnhi irə, trīni mīnuə nərmama iruə me uə səməmə həpkīni mhə nīpərhienien ia Kristo həuvnimwə pehe ia kwopun kīmiaha nakalasia me hiamousəsīmwin ikīn, nənə mhətoni kīmiaha pam hiaməgkiari ia nəgkariien əpə me, rəfo? Irəha tuhəni mə kīmiaha hiamarməri. ²⁴hMətə trīni mīnuə kīmiaha pam hiaməni irapw nəgkariien sə Kumwesən rauvei pehe, nənə iərmama riti sə rīpkīni mhə nīpərhienien ia Kristo uə iərmama iruə riti ruvnimwə pehe, nəgkariien səkīmiaha pam tro in rukurən mə in iərmama riti sə ramo noien ərəha, nənə in trəkiri noien səvənhi. ²⁵iNəgkariien me nəha səkīmiaha trīni pui nətərigien səvənhi in ramərkwafə irə fwe ia rerin, nənə ro iamīnha irə iərmama nəha treiwaiu nənimen trīrapi tīprənə, in truvei pen nīsaiien səvənhi m Kumwesən, manī irapw mə Kumwesən ramarə pərhien tukumiaha.

^e14:15 Efes 5:19 ^f14:20 Efes 4:14, Fil 3:15 ^g14:23 Wok Me 2:13

^h14:24 Jon 16:8 ⁱ14:25 Aes 45:14, Sek 8:23, Jon 4:19

**Tihousəsımwın kımiaha me ti
nəfwakiien, mhəfwaki,
mhesi pen suatuk tukwe**

²⁶JRo iamınhi irə, piak me, rəfo? Nəpın hiamousəsımwın kımiaha me ti nəfwakiien, kımiaha kuatia kuatia, riti rəni nıpu, riti ramahatən, riti rani irapw nari riti Kumwesən rıno pui pen min, riti raməgkiari ia nəgkiariien əpə riti, riti mwi rani irapw nıpwrai nəgkiariien nəha. Tihaməkeikei mho narimnari me nəha mhasitu ia kımiaha me irə. ²⁷Trıni mınua nərmama me nepwın haməgkiari ia nəgkiariien əpə me, ramasan mə iərmama kəru a uə kahar həgkiari. Nəpın iərmama riti rəgkiari, in əpa rəgkiari meste ro sampam, kurirə riti rəgkiari. Nənə iərmama riti traməkeikei mını irapw nıpwrai nəgkiariien me nəha. ²⁸Mətə trıni mınua iərmama riwən ti nını irapwien nıpwrai nəgkiariien me nəha, iərmama sə raməgkiari ia nəgkiariien əpə, in trəpwəh nəgkiari asorıien ia nəmri nakalasia me, in trəgkiari afafa a pwəh irau əpa Kumwesən krouregi.

²⁹kNərmama səməmə kamhəuvehi nıskaiien ti nını irapwien nəgkiariien sə Kumwesən rauvei pehe, ramasan mə kəru a uə kahar həgkiari, nənə nərmama nepwın həkiri amasan nəgkiariien sə haməni. ³⁰Mətə trıni mınua iərmama riti sə raməkure kımiaha min rıregi mə Kumwesən ro pui nəgkiariien riti min, nənə iərmama sə raməgkiari trəpwəh nəgkiariien. ³¹Ro iamınhi irə, kımiaha pam hiəukurən nını irapwien nəgkiariien sə Kumwesən rauvei pehe, riti

rukupwən məgkiari raka nənə riti. Tiho iamınha irə mə nərmama me pam tuhəuvehi nukurəni, nənə trasitu ia nərmama me pam. ³²Kımiaha hiəukurən. Nərmama səməmə kamhəuvehi nıskaiien ti nını irapwien nəgkiariien sə Kumwesən rauvei pehe, irəha hamərimənu atukw a ia nənimwınraha me, mhəukurən nəgkiariien, mhəukurən mwi nafafaien. ³³Iakani iamınhi irə ti nəri nə mə Kumwesən rıpkə mhə in Kumwesən səvəi noien nıreireiien ia nari, mətə in Kumwesən səvəi nəmərinuien.

Rəmwən ia nakalasia me pam, nəpın kamhousəsımwın irəha me, ³⁴nıpran tuhəpwəh nəgkiariien ia nousəsımwınien me nəha. Rəpwəh natukwatukwien mə tuhəgkiari, mətə tuhaməkeikei mheiwaiu mho nısiaiien rəmwən Loa səvəi Moses rani. ³⁵Trıni mınua hokeikei mə tuhəukurən nari riti, tuhaməkeikei mhəres ti səvənrəha me nəрман fwe ia rukwənu. Iakani iamınhi irə ti nəri nə mə ro naurısien mə pran trəgkiari ia nousəsımwınien səvəi nakalasia me.

³⁶Rəfo? Rerımiaha rırhi mə nəgkiariien səvəi Kumwesən rıməkupwən ia kımiaha muvehe? Uə rerımiaha rırhi mə nəgkiariien səvəi Kumwesən rıməuvehe a tukumiaha? ³⁷mTrıni mınua kımiaha riti rerin rırhi mə in profet riti, uə Nənimwın Ikinan rıməuvei pen nıskaiien riti min, ramasan. Mətə in traməkeikei mukurən mə nəgkiariien i iakamrai m kımiaha in nəkwai lərimənu səkitaha. ³⁸Trıni mınua rəpwəh nınıien nıpərhienien

^j14:26 1Kor 12:8-10, Efes 4:12   ^k14:29 Wok Me 17:11, 1Tes 5:21

^l14:34 1Kor 11:3, 1Tim 2:12, Taet 2:5   ^m14:37 1Jon 4:6

ia nægkiariien i, tukəpwəh mwi niniien nīpərhienien ia nægkiariien səvənhi.

³⁹Ro iamīnhi irə, piak me, nīskaiien sə tihokeikei pik, in i nini irapwien nægkiariien sə Kumwesən rauvei pehe. Mətə tihəpwəh nīniseien nīskaiien i sə nərmama haməgkiari ia nægkiariien əpə me. ⁴⁰ⁿNarimnari me pam səməme hiamo, tihaməkeikei mho ia noien sə ratukwatukw mhesi pen suatuk tukwe.

Kristo rīnətui mwi ia nemhəien səvənhi

15 Piak me, iakokeikei mə tako kīmiaha hiəukurən nægkiariien amasan sə iakinəvisau irə m kīmiaha fwe kupwən. Nægkiariien amasan i kīmiaha hiəuvəni raka nīpərhienien irə mamhərer irə. ²Trīni mīnuə hiaməkwtəmhiri əknekīn nægkiariien amasan i iakinəvisau raka m kīmiaha, Kumwesən truvehimīru kīmiaha irə. Mətə trīni mīnuə hiaraka ia nægkiariien amasan i, nənə hiəuvəni auər a nīpərhienien irə.

³^oNarimnari me səməme iakiməregi, iou iakuvəni raka tukumiaha. Iakiməni mə nəri sə tihaməkeikei mhəkupwən mhəkukurən in i mə Kristo rīmamhə tī noien ərəha me səkitaha ramesi pen nægkiariien me kīmərai pen ia Nəkukuə Ikinan. ⁴^pKimənimwi nənə rətui mwi ia nemhəien səvənhi ia nəpīn sə ro kahar irə ramesi pen nægkiariien me kīmərai pen ia Nəkukuə Ikinan. ⁵^qNənə in

rīməkupwən mier irapw tī Pita, marə mier irapw mwi tī nərmama səvənhi twelef. ⁶Kurirə irə in rier irapw mwi tī piəvtaha me həpik həpi raka faef hantret ia nəpīn kuatia a. Irəha həpik haməmīru ihi, mətə nerpwīn həuvamhə raka. ⁷^rNəpīn in rier irapw raka tī nīrəha, marə mier irapw mwi tī Jemes, nənə mier irapw mwi tī aposol me pam. ⁸^sKurirə ia nīrəha pam, in rier irapw mwi tukw iou, mətə iou iakəmwhen ia iəkunouihī əmtəmetə riti rīpkətui mhə ia nəpīn atukwatukw səvənhi.

⁹^tIakani iamīnhi irə tī nəri nə mə iou inhəripw anan ia aposol me pam, nənə iakəpwəh nəmwhenien mə nərmama tuhəkwein iou mə iou aposol riti, tī nəri nə mə iakinamometə nakalasia me səvəi Kumwesən fwe kupwən. ¹⁰^uMətə Kumwesən rīnasitu ia nīrak ia namasanien səvənhi, mo iakuvehe mo iamīnhi irə nəha təkwtəkwni. Nənə namasanien səvənhi sə rīno miou rəpwəh nuvehe ənpənenien, mətə rukua kwənkwan. Nīpərhienien, iakino wok məpi raka aposol me pam, mətə rīpko mhə ia nīskaiien atukw səiou, mətə ia namasanien sə Kumwesən rauvei pehe miou. ¹¹Ro iamīnhi irə nəri auər a mə iou iakani irapw nægkiariien amasan i m kīmiaha, uə irəha haməni irapw m kīmiaha, mətə nægkiariien kuatia a i səkimaha pam iahaməni irapw tukumiaha nənə hiəuvəni raka nīpərhienien irə.

ⁿ14:40 Kol 2:5 ^o15:3 Aes 53:8-9

^p15:4 Mat 12:40, Wok Me 2:24-32 ^q15:5 Luk 24:34, Mat 28:16-17

^r15:7 Luk 24:50 ^s15:8 Wok Me 9:3-6, 1Kor 9:1

^t15:9 Efes 3:8, 1Tim 1:15 ^u15:10 Wok Me 8:3, 2Kor 6:1, 2Kor 11:5,23

Nærmama sëmæme hæuvamhæ tuhætui mwi ia nemhæien

¹² Kîmiaha hiækuræn mæ ia nægkiariien sækimaha, kîmaha iahamæni irapw mæ Kristo rinætui mwi ia nemhæien. Mæ iahamævisau iamînha iræ, ræfo kîmiaha nepwîn hiamæni mæ nærmama sëmæme hæuvamhæ ko hæpkætui mhæ mwi? ¹³ Trîni minuæ nærmama sëmæme hæuvamhæ ko hæpkætui mhæ mwi, nænæ ko Kristo mwi ræpwæh nætuiien ia nemhæien. ¹⁴ Nænæ trîni minuæ Kristo ræpwæh nætuiien ia nemhæien, wok i sækimaha sæ iahamæni irapw nægkiariien amasan ro næri auer a iræ ræmwhen a mwi ia nahatætæien sækîmiaha. ¹⁵ Nari riti mwi, trîni minuæ Kristo ræpwæh nætuiien ia nemhæien, kîmaha iahæneikuæ ia Kumwesæn, tî næri næ mæ iahamæni irapw mæ Kumwesæn rîno Kristo rætui mwi ia nemhæien. Trîni minuæ nægkiariien næha ro nîpærhienien mæ nærmama sëmæme hæuvamhæ ko hæpkætui mhæ mwi ia nemhæien, nænæ Kumwesæn ko ræpwæh noien mwi Kristo rætui ia nemhæien. ¹⁶ Trîni minuæ nærmama sëmæme hæuvamhæ raka ko hæpkætui mhæ mwi ia nemhæien, nænæ ko Kristo rîpkætui mhæ mwi ia nemhæien. ¹⁷ Trîni minuæ Kristo rîpkætui mhæ mwi ia nemhæien, nænæ nahatætæien sækîmiaha nîpwræn riwæn, kîmiaha hiamaræ ihi ia noien æræha me sækîmiaha. ¹⁸ Nænæ trîni minuæ nægkiariien næha ro nîpærhienien, nærmama sëmæme hamæni nîpærhienien ia Kristo fwe kupwæn hæuvamhæ raka, iræha

hæuvæiwæn ko hæpkætui mhæ mwi. ¹⁹ Kîtaha samæmri pen æknekin nætærigien sækîtaha ia Kristo, mætæ mæ noien næha sævæi nîmîruien a i sævæi tîprænæ, ræræha anan tukutaha mæpi raka nærmama me nepwîn.

²⁰ Mætæ nægkiariien sæ ro nîpærhienien ro iamînhi iræ. Kristo rinætui mwi ia nemhæien sævænhi. In rukupwæn mætui mwi ræmwhen ia nukwai nei kukupwæn kesi. Nærmama sëmæme hæuvamhæ raka iræha tuhætui mwi ia nemhæien kuriræ. ²¹ Iakani iamînhi iræ tî næri næ mæ nemhæien rîmæuvehe ia iærmama riti, nænæ ia suatuk kuatia a, nætuiien mwi ia nemhæien rîmæuvehe ia iærmama riti. ²² Nærmama me pam tuhemhæ tî næri næ mæ hamæuku pen ia Atam. Ia noien a mwi næha, nærmama me pam sëmæme hamæuvehe mho kuatia iræha Kristo tuhætui mwi ia nemhæien. ²³ Mætæ iræha næha tuhætui mwi ia næpîn atukwatukw sævænraha. Kristo in rîmækupwæn mætui mwi. Næpîn in truvehe mwi iræ, nærmama me sævænhi tuhætui mwi. ²⁴ Nænæ næpîn sampam truvehe, Kristo trouraha nænîmwîn me pam sëmæme kamhæuvehi nærîmænuien mîne nasoriien. In trouraha nîskaiien me pam. Kuriræ iræ in raraka ia nîtætæ sæ in ramærimænu iræ revæn ia rægi Tata Kumwesæn. ²⁵ Ro iamînhi iræ tî næri næ mæ Kristo tramækeikei mamærimænu meste Kumwesæn træmri narîmnari me pam sëmæme in ramæmwæki iræha kamharæ inhæripw ia tîpage nîsui Kristo mi.

¶15:15 Wok Me 1:22, 4:33, Wok Me 5:32 ¶15:20 Kol 1:18

×15:21 Rom 5:12,18 ¶15:23 1Tes 4:16, Rev 20:5 ¶15:25 Mat 22:44

²⁶a Sə trouraha sampam ia nirəha nemhəien. Nənə nemhəien triwən mwi. ²⁷b Iakani iamihhi irə t̄i nəri nə mə Nəkukua Ikinan rani mə, “Kumwesən r̄inəmri narimnari me pam kamhar inhər̄ipw ia t̄ipage nisun mi.” Mətə ro nukurənien i mə nək̄iar̄ien nəha sə rani mə “narimnari me pam,” k̄ipkəvsini pen mhə Kumwesən ia narimnari me nəha. In r̄inəmri pen narimnari me nəha kamhar inhər̄ipw ia t̄ipage nisui Kristo mi. ²⁸ Narimnari me pam tuheiwaiu Kristo tr̄er̄imənu ia nirəha. Irəha pam tuheiwaiu raka, nənə T̄ini Kumwesən truvehi irapw atukw a in, meiwaiu marə teḡin n̄er̄imənuien s̄əvəi Tata s̄əvənhi sə r̄inəmri irapw narimnari me pam ia t̄ipage nisun mi. Ro iamihhi irə m̄ine Kumwesən tr̄er̄imənu ia narimnari me pam.

²⁹ Rəfo ia n̄ermama s̄əməme kamo p̄aptaes ia nirəha t̄i n̄ermama s̄əməme həuvamhə raka? Tr̄ini m̄inuə n̄ermama s̄əməme həuvamhə raka tuhəpkətui mhə mwi ia n̄əp̄in riti, nənə rəfo kamo p̄aptaes ia n̄ermama t̄i nirəha? ³⁰c Rəmwhen a ia k̄imaha. Rəfo iahaməuvehi pek̄in n̄əp̄in sikai me ia n̄im̄iruien s̄ək̄imaha ia n̄əp̄in me pam? ³¹ Iakani kwəsua hi piak me mə n̄əp̄in r̄ip̄ik n̄ermama haməmwur mə tuhousi əpune iou! Rerik ragien pik tukumiaha t̄i nəri nə mə hiəməuvehe mho kuatia k̄imaha Iesu Kristo l̄er̄imənu s̄ək̄itaha. Nənə mo pen n̄ək̄iar̄ien i iakani ro n̄ip̄ər̄hienien. ³²d Ia kwopun i Efesas, rəmwhen mə iakarua gən k̄imaha nəri əp̄r̄m̄in

me. Mətə rəfo? Tr̄ini m̄inuə n̄ermama s̄əməme həuvamhə ko h̄əpkətui mhə mwi, iak̄inarua gən t̄i nəfe? Tr̄ini m̄inuə n̄ermama s̄əməme həuvamhə ko h̄əpkətui mhə mwi, ramasan mə tihesi pen a n̄ək̄iar̄ien i sə rani mə, “Pwəh sani nari mhən̄imwi, t̄i nəri nə mə trakwakwi semhə.”

³³ Tihəpwəh neikuə atukwien ia k̄imaha. N̄ək̄iar̄ien i kam̄ini ro n̄ip̄ər̄hienien. “N̄əp̄in n̄ermama s̄əvənraha noien ramasan havən p̄əri irəha n̄ermama s̄əməme noien s̄əvənraha r̄ərəha, s̄əməme noien s̄əvənraha r̄ərəha houraha noien amasan s̄əvənraha.”

³⁴e H̄ər̄er̄ig pehe mwi mhəuvehi atukwatukw n̄ət̄er̄igien s̄ək̄imaha sə ratukwatukw, nənə mharaka ia noien ərəha me. Iakani iamihhi irə t̄i nəri nə mə k̄imaha n̄ep̄win hiamreirei ihi Kumwesən, nənə ro naur̄isien asori m̄ k̄imaha.

N̄ermama tuhətui mwi ia nemhəien mətə n̄ip̄wranraha trəfo irə?

³⁵f Mətə īermama riti tr̄eres n̄er̄esien i mə, “N̄ermama s̄əməme həuvamhə tuhəfo mhətui mwi? N̄ip̄wranraha trəfo irə?” ³⁶ Ik̄ īermama ikreirei nari, nuni nari sə ikəpwei traməkeikei memhə kurirə ruverə mutə. ³⁷ Nənə nəri sə ikəpwei ropə ia n̄ip̄wran sə trutə. Sə ikəpwei in nə nuni nari, rosi nuni wit uə nuni nari riti mwi. ³⁸g Mətə Kumwesən rauvei pen n̄ip̄wran rəmwhen sə in rokeikei. Nənə nuni nari me kuatia kuatia, in rauvei pen n̄ip̄wranraha me. ³⁹ Rəmwhen a mwi nu-

^a15:26 Rev 20:14, 21:4 ^b15:27 Sam 8:6 ^c15:30 Rom 8:36

^d15:32 2Kor 4:10-11, Luk 12:19-20 ^e15:34 Rom 13:11, Wok Me 26:8,

1Kor 6:5 ^f15:35 Jon 12:24 ^g15:38 Jen 1:11

sai nari rəpwəh nəmənəmwhenien, mətə nusai nari səpəmsəpə. Nusai iərmama ropə ia səi nərimiru me, uə menu me, uə nəmu me. ⁴⁰Narimnari me ia nimagouagou ho nīpwranraha. Rəmwhen a mwi narimnari me ia təkure tīprənə i ho nīpwranraha. Mətə narimnari me nəha kamətə fwe ia nimagouagou kamhəsər ropə ia nīpwrai narimnari me nəha kamətə ia təkure tīprənə. ⁴¹Nukuraanien səvəi meri ropə ia nukuraanien səvəi məkwe mine nəhiarpwien səvəi kəməhau me. Nəhiarpwien səvəi kəməhau me nepwīn hopə ia səvəi nepwīn mwi.

⁴²Tro mwi iamīnhi irə ia nəpīn nəha nərmama səməme həuvamhə tuhətui mwi. Iərmama sə kimənīmwi nīpwran trīmərīr, mətə nəpīn in trətui mwi nīpwran trīpkīmərīr mhə mwi. ⁴³hIərmama sə kimənīmwi nīpwran rīpkamasan mhə, mətə nəpīn in trətui mwi nīpwran tramasan. Iərmama sə kimənīmwi nīpwran niskaiien səvənhi riwən, mətə nəpīn in trətui mwi nīpwran triskai. ⁴⁴Nəpīn kimənīmwi iərmama nīpwran ro nusan, mətə nəpīn in trətui mwi nīpwran tro nənimwīn.

Trīni mīnuə nīpwrai iərmama sə ro nusan, nənə nīpwrai iərmama sə ro nənimwīn in mwi fwe ikin. ⁴⁵lIakani iamīnhi irə tī nəri nə mə kimərāi pen nəgkiariien i ia Nəkukuə lkinan rani mə, "Iərmama sə rīməkupwən, Atam, in rīməuvehe iərmama riti sə ramiru." Atam sampam, in i Kristo, rīməuvehe mo in nənimwīn i rauvei pehe nīmīruien. ⁴⁶Mətə rīpkō mhə nīpwrataha i sə ro nənimwīn trukup-

wən, mətə nīpwrataha sə ro nusan, nənə kurirə irə nīpwrataha sə ro nənimwīn. ⁴⁷lIərmama sə rīməkupwən in səvəi tīprənə i. Kumwesən rīno in ia tīprənə. Mətə iərmama sə rīməkurirə rīməuku pen ia neiāi. ⁴⁸Nərmama me pam səvəi tīprənə, nīpwranraha rəmwhen ia nīpwrai iərmama nəha Kumwesən rīno ia tīprənə. Nərmama səməme tuhəuvən ia neiāi, nīpwranraha trəmwhen ia nīpwrai iərmama sə rīməuku pen ia neiāi. ⁴⁹Təkwtəkuni kitaha səmwhen ia iərmama nəha sə Kumwesən rīno ia tīprənə. Ia noien a mwi nəha kitaha tsəmwhen a mwi ia iərmama nəha sə rīməuku pen fwe ia neiāi muvehe.

⁵⁰kIakani irapw tukumiaha, piak me, nīpwrai iərmama sə ro nusan mo nīten ko rīpkuvnimwə mhə ia nītətə sə Kumwesən ramərīmənu irə. Rəmwhen a mwi nəri mərīr ko rīpkuvehi mhə nəri sə ramərə rerīn. ⁵¹⁻⁵²lHəregi ro. Nəgkiariien i iakani pehe tukumiaha i nəha təkwtəkuni in nəgkiariien riti sə rīnamərkwafə fwe kupwən. Rīpkō mhə kitaha pam tsemhə, mətə nəpīn kisīpw sampam trasək kitaha pam tsəuvehe mhərməvi. Kurirə iərmama riti rapri m kuatia ia nənimen, mətə nəri nəha rīno sampam akwauakw a. Nəpīn kisīpw sampam trasək, nənə nərmama səməme həuvamhə tuhətui mwi mhəpwəh mwi nemhəien, nənə kitaha tsəuvehe mhərməvi. ⁵³mNīpwrataha sə ro nəri mərīr i traməkeikei muvehe mo nəri sə ko rīpkīmərīr mhə. Nīpwrataha i səvəi nemhəien

^h15:43 Fil 3:20-21   ⁱ15:45 Jen 2:7, Jon 6:63, 2Kor 3:6,17

^j15:47 Jen 2:7   ^k15:50 1Kor 6:13

^l15:51-52 Mat 24:31, 1Tes 4:15-17   ^m15:53 2Kor 5:4

tramækeikei muvehe mo næri sǝ ramarǝ rerin. ⁵⁴ Nipǝrhienien, nipwrataha sǝ ro næri mǝrǝr i tramækeikei muvehe mo næri sǝ ko rǝpkimǝrǝr mhǝ. Nipwrataha i sǝvǝi nemhǝien tramækeikei muvehe mo næri sǝ ramarǝ rerin. Nǝpin næri nǝha truvehe mo sampam, nǝnǝ nǝgkiariien sǝ kimǝrai pen ia Nǝkukuǝ Ikinan ruvehe mo nipǝrhienien, rani mǝ, "Nemhǝien ruvǝiwǝn. Kuvǝuvehi irapw in ia naruagǝnien."

⁵⁵ "Eh, nemhǝien, tikǝfo masori ia kimaha?

Eh, nemhǝien, tikǝfo mo nǝmisǝien m kimaha?"

⁵⁶ Nǝri sǝ nemhǝien rauvehi niskaiien sǝvǝnhi irǝ tǝ noien nǝmisǝien m iǝrmama in nǝ noien ǝrǝha, nǝnǝ næri sǝ noien ǝrǝha rauvehi niskaiien sǝvǝnhi irǝ in nǝ Loa. ⁵⁷ Mǝtǝ pwǝh sǝni tanak m Kumwesǝn sǝ rauvei pehe m kitaha noien i samǝuvehi raku pen tǝ lǝrimǝnu sǝkitaha Iesu Kristo, noien sǝ ramo kitaha sǝskai mhǝpi raka nemhǝien.

⁵⁸ PRo pen piak keikei me, kimiaha tihamækeikei mhǝrer ǝknekǝn, mhǝpwǝh nǝseniien nari riti rǝkiukiu ia kimiaha. Nǝpin me tihamo wok sǝvǝi lǝrimǝnu sǝkitaha ia rerimi-aha pam, tǝ næri nǝ mǝ hiǝukurǝn mǝ wok sǝvǝi lǝrimǝnu sǝkitaha sǝ hiamo hiǝpko auǝr a mhǝ.

Mane sǝvǝi nasituien ia nǝrmama me sǝvǝi Kumwesǝn

16 ¹ Ia nǝkaren sǝvǝi mane sǝvǝi nasituien ia nǝrmama me sǝvǝi Kumwesǝn fwe Jerusalem,

tihamækeikei mhǝ rǝmwhen sǝ iakimǝni pen tǝ nakalasia me fwe ia profens nǝha Kalesia. ² Ia Sante me pam, kimiaha pam kuatia kuatia tihamækeikei mhǝmri karen mane me nepwin. lǝrmama sǝ rauvehi mane asori trǝmri karen rǝpk. lǝrmama sǝ rauvehi mane ouihi trǝmri karen ouihi a. Ro iamǝnhi irǝ nǝpin iakuvehe ko hiǝpkǝmwur mhǝ mwi mǝ tiho pam næri nǝha ia nǝpin kuatia. ³ Tihǝrui irapw kimiaha me nepwin mǝ tuhǝuvehi mane mhǝuvǝn. Nǝnǝ nǝpin iakuvehe, iakrai nǝkukuǝ mǝni irapw irǝha tǝ nǝkur Jerusalem nǝnǝ mǝrhi pen irǝha hǝpeki mane mhǝuvǝn fwe ikǝn. ⁴ Trǝni minuǝ iakǝtoni mǝ ramasan mǝ iou mwi takevǝn, nǝnǝ irǝha tuhǝkurirǝ iou.

Pol ramǝres narimnari me nepwin mǝ nǝkur Korin tuhamækeikei mhǝ

⁵ Kurirǝ iakuvehe mǝti pehe kimiaha, takevǝn raka fwe profens nǝha Masetonia, tǝ næri nǝ mǝ takamækeikei mukupwǝn mevǝn fwe Masetonia. ⁶ Rosi takarǝ kwopti kitaha m kimiaha mǝ rǝfo sarǝ a meste nǝpin sǝvǝi nǝkwieiiien tro sampam. Nǝnǝ hiǝukurǝn nasituien ia nirak ia navǝnien sǝiou sǝ iakamevǝn pen me ikǝn. ⁷ Iapkokeikei mhǝ mǝ takuvehe mǝtoni kimiaha nǝnǝ mier mwi, mǝtǝ iakokeikei mǝ takuvehe sarǝ kwopti trǝni minuǝ lǝrimǝnu sǝkitaha rǝseni iou. ⁸ Mǝtǝ takarǝ a ia kwopun i ia Efesas meste nǝpin sǝvǝi Pentekos,

ⁿ15:54 Aes 25:8   ^o15:56 Rom 6:14, 7:13

^p15:58 2Kron 15:7, Rev 14:13

^q16:1 Rom 15:25-26, 2Kor 8:1-9, Kal 2:10   ^r16:5 Wok Me 19:21

^s16:6 Rom 15:24, Taet 3:12   ^t16:7 Wok Me 18:21

⁹u^ti nəri nə mə Kumwesən rinəsevər ia suatuk tukw iou mə tako wok amasan sə trukwə kwənkwan rīpīk, nəri auər a mə nərmana hēpīk haməmwur mə tuhəsisəg iou tī noien wok.

¹⁰v^Trīni minuə Timoti ruvehe mətōni kimiaha, hio ramasan min, mhəuvei pen nisiaiien min, tī nəri nə mə in ramo wok səvəi lərimənu səkitaha rəmwhen a ia nirak. ¹¹w^Rrəraha mə tihamətōni in rəmwhen mə in iərmama auər a riti. Mətə tihaməkeikei mhasitu irə ia navənien səvənhi nəpīn in rīrərig muvehe mətōni iou. Iou iakameitenhi piəvtaha me irəha Timoti mə tuhəuvehe mhətōni iou.

¹²x^Ia nikaren səvəi piəvtaha Apolos, iakiməni pen tukwe in mə in traməkeikei mukurirə piəvtaha me muvehe mətōni kimiaha. Mətə in rəpwəh nokeikeiien mə truvehe nəha təkwtəkwuni, mətə in truvehe ia nəpīn sə ratukwatukw tukwe.

¹³y^Hətui mhəpwəh napriien, nənə mhərer əknekīn ia nahatətəien səkimiaha, mhəpwəh nehekīrien, mho mə hiəskai. ¹⁴Narimnari me pam səməme hiəmo, tiho ia nokeikeiien.

¹⁵z^Kimiaha hiəukurən mə Stefanos mine nərmana ia nəkwai nimwə səvənhi, irəha haməkupwən mhəni nīpərhienien ia lesu fwe profens nəha Akaea, nənə irəha həmwur pīk tī nasituien ia nərmana me səvəi Kumwesən. Piak me, iakuə takīni pehe tukumiaha

i mə ¹⁶a^tihəuvei pen nisaiien m nərmana sə ro me iamīnha irə, mīne nərmana me pam səməme kamhowok mamhəsese pəri irəha mīnraha. ¹⁷Nəpīn Stefanos, Fotunatas, mīne Akaekas harier pehe rerik ragien, tī nəri nə mə nari auər a mə kimiaha hiəiwən, mətə nəpīn iakətōni irəhar rəmwhen mə iakinətōni kimiaha. ¹⁸b^Irəhar haro iou iakuvehi napwisien ia rerik rəmwhen irəhar haro mwi ia kimiaha. Nərmana me iamīnha irə, ramasan mə tihəgnəgīni irəha pwəh nərmana hətōni mhəukurən irəha.

Nəgkiariien sampam

¹⁹c^Nakalasia me ia profens fwe Esia haməni ramasan tukumiaha. Akwila mīne Prisila krouokeikei pīk mə trouni ramasan tukumiaha ia nəghi lərimənu səkitaha irəha nakalasia me səməme hamousəsīmwin irəha me ia nimwə səvənrau. ²⁰d^Piəvtaha me pam ia kwopun i haməni ramasan tukumiaha. Tihəni ramasan tukumiaha me mhakei m kimiaha me ia nakeiien sə rəmher.

²¹e^Lou Pol, iakamrai nəgkiariien i səvəi nīniien ramasan tukumiaha, mamrai ia rəgīk atukwatukw.

²²f^Trīni minuə iərmama riti rəpwəh nokeikeiien lərimənu səkitaha, pwəh Kumwesən rəkwein əraha irə. lərimənu səkitaha, uvehe rə!

²³Pwəh namasanien səvəi lesu lərimənu səkitaha ramarə tukumiaha.

^u16:9 Wok Me 19:8-10, 2Kor 2:12, Kol 4:3, Rev 3:8

^v16:10 1Kor 4:17 ^w16:11 1Tim 4:12 ^x16:12 1Kor 1:12, 3:6

^y16:13 Sam 31:24, Efes 6:10 ^z16:15 Rom 16:5, 1Kor 1:16

^a16:16 1Tes 5:12 ^b16:18 Fil 2:29

^c16:19 2Tim 1:15, Wok Me 18:2,18,26, Rom 16:5 ^d16:20 Rom 16:16, 2Kor 13:12 ^e16:21 Kol 4:18, 2Tes 3:17 ^f16:22 Kal 1:8-9

²⁴ Pwəh nokeikeiien səiou ramarə vehe mhəno kuation kımiaha Iesu tukumiaha pam səməme hiəuvəu- Kristo. Ouəh, pwəh ro iaminihi.

Seken Korin

Nægkiariien sə rani mə nəfe i nəkukuə

Pol rımərai nəkukuə i kani mə Seken Korin. In ruvərai raka Fas Korin məkwə nepwın həukurau nənə in rırai mwi sə i mərhi pen i revən. Nakalasia me fwe Korin kamheitehieitehi ihi kusen səvənraha, mamho ihi noien ərəha me. Pol revən fwe Korin mətə rarə ouihi a ti nəri nə mə irəha həpkrərig mhə ia noien ərəha me səvənraha. Nənə nəkur əfwaki me nepwın həpkini mhə nıpərhiienien ia Pol mə in aposol pərhiien riti səvəi Kumwesən. Nəpın Pol rəpwəh irəha mevən fwe profens Masetonia, in rerin ragien pik nəpın Taetas ruvehi nəgkiariien amasan muvehe mə nakalasia me fwe Korin hənətə sas ia noien ərəha me səvənraha nənə mhərərig ia noien ərəha me səvənraha. Nəpın Pol rıregi nəgkiariien nəha, in rırai nəkukuə sə ro kəru irə revən ti nəkur Korin. Ia nıpəri nəkukuə i sə rakupwən Pol rini pen ti nəkur Korin mə rerin ragien ti nəri nə mə irəha hənəpwəh noien ərəha me səvənraha mamho noien amasan sə Kumwesən rokeikei. Ia nıpəri nəkukuə sə rakurirə Pol raməgkiari atukw a ia in mine nərmama səməmə kamhəmwəki in mamhəni ərəha in.

1 Iou Pol. Iou aposol riti səvəi Iesu Kristo, ti nəri nə mə Kumwesən rıməni nəkwan mə tako, mine piəvtaha Timoti.

Nəkukuə i rauvehe tukumiaha nakalasia me səvəi Kumwesən fwe

taon nəha Korin, mine nərmama me pam səvəi Kumwesən fwe profens nəha Akaea.

²hpwəh Kumwesən Tata səkitaha, mine Iesu Kristo lərimənu səkitaha, krouəriari pehe namasanien mine nəməriniuen m kimiaha.

Kumwesən sə in nukune noien səvəi nasituien

³hpwəh səgnəgini Kumwesən i in Kumwesən mine Tata səvəi lərimənu səkitaha Iesu Kristo, in Tata sə in nukune napiien, nənə in Kumwesən sə in nukune noien səvəi nasituien me pam. ⁴In ramasitu ia kimaha ia nəmisəien me pam səkimaha, mə kimaha iahəukurən nasituien ia nərmama ia nəmisəien me səpəmsəpə səməmə irəha haməregi. Nənə kimaha tahasitu ia nirəha ia noien səvəi nasituien sə Kumwesən rino m kimaha. ⁵Jrəmwhen a ia nəmisəien sə Kristo rıməuvehi, nəmisəien nəha rauvehe pik mwi ia nimiruien səkimaha. Ia noien a mwi nəha, ti nəri nə mə kimaha iahaməuvehe mho kuatia kimaha Kristo, Kumwesən ramasitu pik ia kimaha, nənə noien nəha ramevən mwi ti nərmama nepwın. ⁶kTrini minuə kimaha iahamregi nəmisəien, mətə in nə trasitu ia kimiaha muvehimiru kimiaha. Trini minuə Kumwesən rasitu ia kimaha ramo mə kimaha iahəukurən nasituien ia kimiaha. Nənə kwənkwai nasituien nəha raukuə ia nimiruien səkimiaha, nənə nəpın hiarə ia nəmisəien kuatia a tsarə irə trasitu ia kimiaha mə tihərer əknekın ia nəpın me.

^g1:1 1Kor 1:1   ^h1:2 1Kor 1:3   ⁱ1:3 Efes 1:3, 1Tes 1:3, Rom 15:5

^j1:5 Sam 34:19, Sam 94:19   ^k1:6 2Kor 4:15

⁷Kimaha iahənəmri pen əknekin nətərigien səkimaha ia Kumwesən tukumiaha mə tihərer əknekin. Ro iamınhi irə tı nəri nə mə kitaha pam samarə ia narəien kuatia a mə kimiaha tihəregi nəmisəien sə iahamarə irə, nənə ia noien a mwi nəha Kumwesən trasitu ia kimiaha rəmwhen ramasitu ia kimaha.

⁸lPiak me, kimaha iahokeikei mə tihəukurən amasan nəpın sikai sə iahənarə irə ia profens nəha Esia. Nəpın nəha riskai pik tukumaha, mo rerimaha rırhi mə ko iahəpkimıru mhə mamhəuvən. ⁹Kimaha iahamregi rəmwhen kinəkiri raka kimaha mə tahemhə. Mətə narimnari me nəha haməuvehe mə kimaha tahəpwəh nətığiteien ia niskaiien atukw səkimaha, mətə tahətığite ia Kumwesən sə ramo nərmama hemhə hətui mwi. ¹⁰mJa nəpın nəha ipaka kimaha iahemhə, mətə in rıməuvehimıru kimaha. Nənə in trauvehimıru kimaha iamınhi irə mamevən. Iahənəmri pen əknekin nətərigien səkimaha irə mə in truevehimıru mwi kimaha. ¹¹Mətə kimiaha tihaməkeikei mhasitu ia kimaha mhəfwaki tukumaha. Tiho iamınha irə mə nərmama həpik tuhəni tanak m Kumwesən tı narimnari amasan me səməme in tro m kimaha tı nəri nə mə nərmama həpik hənəfwaki tukumaha.

**Pol rərari ia nətərigien
səvənhi mıne nəfe tro**

¹²nNari riti kimaha iahaməgkiari ərpwi irə. Kimaha iahamregi fwe

ia rerimaha mə ro nıpərhiien. In i mə noien səkimaha ia təkure tıprənə iahəno m nərmama nerpwin, mhəno mwi m kimiaha rəpi raka, in noien sə raməmak irapw ia kwopun ukuraan. Iahaməni a nəgkiariien pərhiien rəmwhen sə Kumwesən rokeikei. Iahəpkəgkiari mhə ia nukurəien səkimaha səvəi tıprənə, mətə iahaməgkiari ia namasanien səvəi Kumwesən. ¹³⁻¹⁴oIakani iamınhi irə tı nəri nə mə iahəpkrai mhə nəgkiariien riti sə riskai tukumiaha tı nəvsiniien, uə tı nukurəien nıpwran. Təkwtəkwuni hiəuvəukurən nətərigien səkimaha kwopti, mətə iakokeikei pik mə nəpın riti tihəukurən pam. Nənə ia noien nəha, nəpın lesu lərimənu səkitaha truvehe mwi, kimiaha tihagien tukumaha rəmwhen a mwi mə kimaha iahamagien tukumiaha.

¹⁵⁻¹⁶pTı nəri nə mə iakukurən mə hiamagien tukumaha, nətərigien kupwən səiou mə takevən fwe profens nəha Masetonia, mukupwən muvehe mətəni kimiaha, nənə nəpın takrərig takuvehe mwi mətəni kimiaha. Ro pen tihəuvehi namasanien m kəru, nənə kurirə irə tihəsitu ia nırak ia suatuk səiou tı nevəien fwe ia tənə Jutia. ¹⁷Mətə iakinəpwəh. Ro pen rosi rerimiaha rırhi mə nəpın iakamətərig mə tako iamınha irə nətərigien səiou ramaiuaiu? Uə rosi iakəmwhen a ia nərmama nerpwin səvəi tıprənə kamhəni nəgkiariien mi nəha “Ouəh” mıne “Rekəm” ia nəgkiariien kuatia a?

^l1:8 Wok Me 19:23, 1Kor 15:32   ^m1:10 2Tim 4:18

ⁿ1:12 Hip 13:18, 2Kor 2:17, 1Kor 1:17   ^o1:13-14 2Kor 5:12, Fil 2:16

^p1:15-16 1Kor 16:5-6

¹⁸Kimiaha hiäukurän mä Kumwesän ramo nägkiariien sävənhi ia näpin me. Nənə kimaha mwi nägkiariien säkimaha tukumiaha riško mhə “Ouəh” mine “Rekəm.” ¹⁹¶lakani iamınhi irə ti nəri nə mä Tini Kumwesän i lesu Kristo sə iahamarəvisau irapw tukumiaha kimrahar Saelas mine Timoti, riško mhə “Ouəh” mine “Rekəm,” mətə ia Kristo, näpin me pam nägkiariien säkimaha in nə “Ouəh.” ²⁰¶lakani iamınhi irə ti nəri nə mä promes me pam sävei Kumwesän häuvehe mho nıpärhienien i ia lesu Kristo. Kitaha säuvəuvehe mhəno kuatia kitaha min, ro pen säukurän niniiien “Ouəh” ti nuvehi utäien näghi Kumwesän. ²¹Kumwesän a ramo kimaha iahamərer əknekın ia Kristo kitaha m kimiaha. In rımərfi kitaha, ²²sməmri Nənimwın sävənhi ia reritaha rahatən pen mä kitaha nərmama me sävənhi. Ti nəri nə mä Nənimwın nəha ramarə ia reritaha, nənə, kitaha säukurän amasan mä Kumwesän truvei pehe pam narimnari amasan me säməme rinəmri karen mä säkitaha.

²³tTəkwətəkwuni iakaməkwein Kumwesän mä trıregi nägkiariien i säiou. Trini minuə iapkiini mhə nıpärhienien, pwəh in rərpwın noien ərəha säiou. lou iakinapkuvehe mhə fwe Korin ti nəri nə mä iapkokeikei mhə mä takini nägkiariien sikai riti tukumiaha. ²⁴uKimaha iahəpwəh nokeikeiien mä tahərimənu ia

nahatətəien säkimiaha, rekəm. Mətə taho wok kitaha m kimiaha ti nagienien säkimiaha, ti nəri nə mä hiənərer əknekın raka ia nahatətəien säkimiaha.

2^vRo pen iakuvəni raka ia rerik mä ko iapkuvehe mhə mwi mətəni kimiaha mo rerimiaha rəmisə. ²lakani iamınhi irə ti nəri nə mä kimiaha a hiamo rerik ramagien, mətə trini minuə iako rerimiaha rəmisə, nənə iərmama riti riwən sə tro rerik ragien. ³Nənə iakimərai nəkukuə nəha mä näpin iakuvehe mətəni kimiaha tapkregi mhə rerik rəmisə. Iakəpwəh nokeikeiien mä nərmama säməme tuhaməkeikei mho rerik ragien, tuho rerik rəmisə. lou iakuvəukurən raka mä kitaha kuatia a, nənə näpin rerik ragien, kimiaha mwi rerimiaha tragien. ⁴wRo pen näpin iakimərai nəkukuə nəha m kimiaha rerik rəmisə pik tukumiaha, məkwpəir, nise nənimek raiu tukumiaha. Iapkrai mhə nəkukuə nəha mä tro rerimiaha rəmisə, mətə iakimərai mä tihəukurən nokeikeiien i säiou rasori tukumiaha.

**Nakalasia me fwe
Korin tuhaməkeikei
mhenouenou noien ərəha
sä iərmama nəha rino**

⁵xMətə iərmama nəha rino noien ərəha, in riško mhə rerik rəmisə, mətə rino mä kimiaha pam rerimiaha rəmisə kwopti. Iakani nägkiariien i məpwəh nokeikeiien mä trıskai pik ti iərmama nəha, ⁶ti nəri nə mä nərpwınien nəha

¶**1:19** Wok Me 18:5   ¶**1:20** Rev 3:14

§**1:22** 1Jon 2:27, Efes 1:13-14, 2Kor 5:5, Rom 8:16-17

†**1:23** Rom 1:9, 2Kor 11:31   †**1:24** 1Tes 5:3

¶**2:1** 1Kor 4:21, 2Kor 12:21   ¶**2:4** Wok Me 20:31   ¶**2:5** 1Kor 5:1

kimiaha hiəpik hiəno min ti noien əraha səvənhi rinəmwhen raka. ⁷Təkwtəkwuni nəha tihaməkeikei mhenouenou noien əraha səvənhi nənə mhomasan rerin, mə rerin trəpwəh nəmisə pikien muvehi irapw nətərigien səvənhi. ⁸Iakaməres kimiaha mə tiho pwəh in rukurən nokeikeien səkimiaha tukwe. ⁹Ylakani iamīnhi irə ti nəri nə mə in nə nəri iakimərai nəkukuə nəha tukwe, mə takətoni ro kimiaha mə tiho nəkwak ia narimnari me pam uə rekəm. ¹⁰Trini minuə hiənenouenou noien əraha səvəi iərmama riti, iou mwi takenouenou irə. Trini minuə iərmama nəha rino nəri əraha me nepwin mə iou takaməkeikei menouenou noien səvənhi, mətə iou iakinenouenou raka noien səvənhi ia nəmri Kristo ti nasituien ia kimiaha. ¹¹^zIakamo noien nəha kamo Setan rouraha kitaha ia neikuəien me səvənhi. Iakani iamīnhi ti nəri nə mə kitaha səuvəukurən raka nətərigien me səvənhi səməme in ramesi pen.

**Kumwesən ramo nərmama
kəmhəukurən Kristo ia
aposal me səvənhi**

¹²aNəpin iakevən fwe ia taon nəha Troas mə takəvisau irapw nəgkiariien amasan səvəi Kristo, iakətoni mə lərimənu səkitaha rinə-sevər ia təpinhə miou mə tako wok fwe ikin. ¹³bMətə iakamətərig pik mīpkapwis mhə, ti nəri nə mə iapkətoni mhə piak Taetas ia kwopun nəha. Nənə iakəsəkir min-

raha mier mevən fwe ia profens nəha Masetonia.

¹⁴Mətə iakaməgnəgini Kumwesən ti nəri nə mə ia nəpin me in ramiri kimaha ia Kristo, mamo kimaha iahəmwhen ia nərmama me i kəmhəkurirə ia kig riti sə rinaruagən pam, mamrərig pen fwe imwəni. Ia nəpin me Kumwesən ramo nukurəniēn ia Kristo rauku pen ia kimaha mamevən ia kwopun me. Nərmama kəmhəregi nukurəniēn nəha rəmwhen ia nari riti kəmregi nipekin. ¹⁵cIakani iamīnhi irə ti nəri nə mə kimaha iahəmwhen ia nimwəkmwəki nari nipekin rapein amasan Kristo rauvani ti nəgnəginiiēn Kumwesən nise napw irə ramevən ti nərmama səməme Kumwesən rauvehimīru irəha, mamevən mwi ti səməme kəmhəuvən mə tuhemhə. ¹⁶dSəməme kəmhəuvən mə tuhemhə həregi kimaha iahəmwhen ia nipeki nise napw nəha sə rauku pen ia nemhəien mamevən ti nemhəien. Səməme Kumwesən rauvehimīru irəha həregi kimaha iahəmwhen ia nise napw nəha sə rauku pen ia nimiruiēn mamevən ti nimiruiēn. Wok nəha wok asori. Sin rukurən noien? ¹⁷eKimaha iahəpkəmwhen mhə ia nərmama me nəha həpik kəmhəni irapw nəgkiariien səvəi Kumwesən ti nuvehiiēn a mane, rekəm. Mətə Kumwesən rinərhi pehe kimaha. Ia Kristo kimaha iahəmənī irapw nəgkiariien amasan səvənhi ia nəmri Kumwesən, nənə

^y2:9 2Kor 7:15, 10:6 ^z2:11 Luk 22:31

^a2:12 Wok Me 14:27, 1Kor 16:9 ^b2:13 Wok Me 20:1

^c2:15 1Kor 1:18 ^d2:16 Luk 2:34, 2Kor 3:5-6

^e2:17 2Kor 1:12, 1Tes 4:11

nægkiariien sækimaha rauku pen a ia rerimaha sə ratukwatukw.

**Nækukua riti kímərai rani sas
ia Pol mine in me nepwin**

3^fRosi rerimaha rirhi mə iahənaməfiəutə mwi kimaha ia nərimiaha, mətə rīpko mhə iamīnhi irə. Nəpīn nərmama pwišpwiš me həuvehe imwəmiaha, tuhaməkeikei mhəuvehi nəkukua riti kimiaha me nepwin həmərai tī nini irapwien irəha tukumiaha, tī nəri nə mə hiəreirei irəha. Nənə nəpīn həier mhəpwəh kimiaha, tuhaməkeikei mhəuvehi nəkukua səkimiaha tī noien kimiaha me nepwin həukurən irəha. Kimiaha hiənuə tiho iamīnhi irə ia kimaha? Rekəm! ^{2g}Kimiaha atukwatukw hiəmwhən ia nəkukua səkimaha rani sas ia kimaha. Nækukua nəha kímərai pen ia rerimaha, nərmama pam tuhəvsini mhəukurən. ^{3h}Ro nukuranien i tukunraha hətoni mə Kristo əpa rímərai nəkukua nəha, məmri pehe ia rəgimaha mə tahərhi pen i ramevən. In rīpkrai mhə nəkukua nəha ia nəri kamrai nari irə, mətə rímərai nəkukua nəha ia Nənimwin i in səvəi Kumwesən sə ramīru. Nənə rīpkrai pen mhə ia kəruətərei sə rīpwiəpwə, mətə rímərai pen ia reri nərmama.

⁴ⁱKimaha iahəpkehekir mhə mə tahəni iamīnhi irə, tī nəri nə mə kimaha iahəuvəuvehe mhəno kuatia kimaha Kristo, nənə mamhahətətə əknekīn ia Kumwesən. ⁵Kimaha iahəmwhən

tī noien wok i, mətə ko iahəpkīni mhə mə nari riti rauku pehe atukw a tukumaha. Kimaha iahəmwhən tī nəri nə mə Kumwesən ramasitu ia kimaha. ^{6j}In rino kimaha iahənəmwhən tī noien wok kimaha iotukwininari me səvəi nəgkiariien vi səvənhi sə in rīnərihi tərini əknekīn. Nægkiariien vi nəha rīpkuku pen mhə ia Loa sə kímərai, mətə ríməuku pen ia Nənimwin səvəi Kumwesən. Iakani iamīnhi irə tī nəri nə mə Loa sə kímərai ramousi əpune iərmama, mətə Nənimwin səvəi Kumwesən rauvei pehe nīmīruien.

**Nægkiariien vi kīnərihi
tərini əknekīn ramser pīk
anan rīnəpi raka Loa**

^{7k}Fwe kupwən, nəpīn Loa sə kímərai pen ia kəruətərei kəru ríməuvehe vi a, ríməuvehe irau nukuraanien səvəi Kumwesən. Nukuraanien nəha rəhiəpwin nənime Moses ramser pīk. Nəkur Isrel ko həpkəti əter pen mhə ia nənime Moses, nəri auər a mə nukuraanien nəha ia nənimen rīnameiwaiu. Noien səvəi Loa nəha ramo mə iərmama remhə, mətə ríməuvehe irau nukuraanien səvəi Kumwesən. ^{8l}Mə ro iamīnhi irə rəfo ia noien səvəi Nənimwin Ikinan? Tukətoni nukuraanien səvəi Kumwesən irə ramser pīk məpi raka. ^{9m}Nægkiariien akuas səvəi Loa sə raməkiri nərmama mə tuhaməkeikei mhemhə kamətə nukuraanien səvəi Kumwesən irə ramser, mətə mə ro iamīnhi

^f**3:1** 2Kor 5:12, Wok Me 18:27, Rom 16:1 ^g**3:2** 1Kor 9:2

^h**3:3** Eks 24:12, Jer 31:33, Esik 36:26-27 ⁱ**3:4** 2Kor 2:16

^j**3:6** Jer 31:31, 1Kor 11:25, Jon 6:63, Rom 7:6 ^k**3:7** Eks 34:30

^l**3:8** Kal 3:2,5 ^m**3:9** Dut 27:26, Rom 1:17, 3:21

irə nəgkiariien vi kinərihi tərini əknekin sə ramo nərmama hatukwatukw ia nəmri Kumwesən, tukətoni mwi nukuraanien səvəi Kumwesən irə ramser pik məpi raka. ¹⁰nNipərhiienien, nəgkiariien akuas səvəi Loa sə kamətoni nukuraanien səvəi Kumwesən irə, təkwəkwuni nəha kəpwəh nətoniien nukuraanien nəha irə, ti nəri nə mə nəgkiariien vi kinərihi tərini əknekin ramser pik anan rinəpi raka Loa nəha. ¹¹Nəgkiariien akuas səvəi Loa rıməuvehe irau nukuraanien səvəi Kumwesən, mətə triwən mwi rəmwhen ia nukuraanien sə rıməser ia nəmri Moses. Mətə nəgkiariien vi Kumwesən rinərihi tərini əknekin trarə rerin, miser pik məpi raka.

¹²Ti nəri nə mə kimaha iahəukurən amasan nəri nəha mə ro iamınhi irə, ro pen kimaha iahamətigase, ¹³mhəpkəmwhen mhə ia Moses. In rınousəman nənimen ia tınari əgeigei mə nəkur Isrel tuhəpwəh nətoniien mə nukuraanien sə raməhiəpwın nənimen rınamiwən. ¹⁴pMətə nətərigien səvəi nəkur Isrel me nəha fwe kupwən kinərəpinhə i. Nənə meste pehe nəha ipwet mine nəpin irəha həvsini nəgkiariien akuas səvəi Loa, irəha həpkregi sas mhə nəfe rani, ti nəri nə mə nari riti ramərəpinhə nətərigien səvənraha rəmwhen ia tınari əgeigei sə rınousəman nənime Moses. Mətə Kristo əpa rukurən nuvehi rakaien nəri nəha ia nətərigien səvəi iərmama nəpin iərmama ruvehe mo kuatia irau min. ¹⁵Ouəh meste

pehe nəha ipwet mine, nəpin həvsini Loa səvəi Moses, nari riti raməsisəg ia nətərigien səvənraha rəmwhen ia tınari əgeigei nəha sə rınousəman nənime Moses fwe kupwən. ¹⁶qMətə trinı minuə iərmama riti ruvsini in muvehe ti lərimənu səkitaha, tınari nəha trier raka. ¹⁷rLərimənu nəha səkitaha in Nənımwin İkinan. Nənə kwopun Nənımwin İkinan ramərə ikın, in rafi nari ia nərmama. ¹⁸sKitaha pam i səpkuvegi mhə nəmritaha rəmwhen ia Moses, mətə nəmritaha ramser kamətə nukuraanien səvəi lərimənu ia kitaha. Ia nəpin me in rıuvsiini nımıruıen səkitaha mə tsəuvehe mhəmwhen irə sarə ia nukuraanien riti mharə mhəuvən mwi ia riti. Noien i rauku pen ti lərimənu səkitaha in nə Nənımwin İkinan.

Kumwesən ruvei pen wok m aposol me

4^tKumwesən rapi tukumaha nənə muvei pehe wok i m kimaha ro pen tahəpwəh nəpouien i. ²uKimaha iahəuvəuvei pen raka təkutamaha ia noien afafa me mine noien me səməme ho naurisien. Iahəpkavən mhə ia noien səvəi neikuəien, uə iahəpkuvsini mhə nəgkiariien səvəi Kumwesən, rekəm. Mətə kimaha iahaməni irapw nəgkiariien pərhiien ia nəmri nərmama me pam mə irəha tuhəkiri noien səkimaha mhəukurən ia rerinraha mə kimaha iahamo noien atukwatukw ia nəmri Kumwesən. ³Rosi nəgkiariien amasan sə iahaməni

ⁿ3:10 Eks 34:29   ^o3:13 Eks 34:33-35   ^p3:14 Rom 11:25

^q3:16 Rom 11:23,26   ^r3:17 Jon 8:32,36, Rom 8:2, Kal 5:1   ^s3:18 Eks 16:7, 24:17   ^t4:1 2Kor 3:6   ^u4:2 2Kor 2:17, 1Tes 2:5, 1Kor 1:18

irapw ramærkwafə tɪ nərmama nepwɪn, mətə ramærkwafə a tɪ nərmama səməme kamhəuvən mə tuhemhə. ⁴vIrəha ko həkɪni mhə nɪpərhiɛniɛn ia nəgkiariien amasan nəha, tɪ nəri nə mə Setan i, iəremhə sə ramərimənu ia tɪprənə i, rɪnəusəman nətərɪgɪɛn səvənraha, mamə irəha həpwəh nətoniien nukuraaniɛn sə raməhiəpwɪn irəha. Nukuraaniɛn nəha rauku pen ia nəgkiariien amasan sə raməvisau nasoriien səvəi Kristo. Kristo nəha in rəmwhen atukwatukw ia Kumwesən. ⁵wKimaha ia həkəvisau atukw mhə kimaha, mətə ia haməvisau lesu Kristo mə in lərimənu, nənə kimaha nərmama ia hamo tukwini nari m kimiaha ia nəghi lesu. ⁶xRo iamɪnhi irə tɪ nəri nə mə Kumwesən nəha rɪməni mə, “Pwəh nukuraaniɛn ruək məhiəpwɪn kwopun rɪpitəv ikin,” in raməhiəpw ia rərɪmaha, mə kimaha ia həkukurən nətoniien nukuraaniɛn səvəi Kumwesən, nənə ia hətəni nukuraaniɛn nəha ramser ia nənime Kristo.

Aposol me həkɪskai mhə ia nɪskaiien atukw səvənraha

⁷yMətə kimaha ia haməuvehi nəri amasan nəha ia nɪpwramaha me i kɪno ia tɪprənə həkɪskai mhə. Ro iamɪnhi irə mə trahətən pen mə nɪskaiien amasan nəha rəpi raka rɪməuku pen tɪ Kumwesən, rɪpkuku pehe mhə tukumaha. ⁸zIa nəpɪn me kimaha ia hamregi rərəha ia narimnari me rɪpɪk, mətə ia həkɪkimwei mhə. Nəpɪn

me nepwɪn ia hərəirei suatuk, mətə ia haməmwur mhəpwəh nəpwəhiɛn. ⁹Nərmama hamo nərəhaiɛn m kimaha, mətə Kumwesən rɪpkəpwəh mhə kimaha. Hamousi kimaha, mətə həkukuraha mhə kimaha. ¹⁰aIa nəpɪn me rəmwhen mə kimaha ia haməuvehi nemhəiɛn səvəi lesu ia nɪpwramaha, ro iamɪnhi irə mə nərmama həkukurən nətoniien mwi nɪmɪruɪɛn səvəi lesu ia nɪpwramaha. ¹¹bIakani iamɪnhi irə tɪ nəri nə mə kimaha ia hamarə, nəpɪn me pam kauvei pen kimaha mə tahemhə tɪ nəghi lesu. Ro iamɪnhi irə mə nərmama tuhətəni nɪmɪruɪɛn səvənhi ia nɪpwramaha sə tɪpkemhə ia nəpɪn riti. ¹²Noien nəha nɪpwrən mə nemhəiɛn ramowok ia kimaha, mətə nɪmɪruɪɛn ramowok ia kimiaha.

¹³cNəkukuə Ikinan rani mə, “Iaki nahatətə ro pen iakani.” Ia noien kuatia a səvəi nahatətəiɛn kimaha mwi ia hənahatətə ro pen ia haməni. ¹⁴dKimaha ia həkukurən amasan mə Kumwesən sə rɪno lərimənu səki-taha rətui mwi ia nemhəiɛn, in tro kimaha mɪne kimiaha, kitaha pam sətui mwi ia nemhəiɛn kitaha lesu, nənə mərpwi irapw kitaha ia nənimen. ¹⁵eNarimnari me i, kimaha ia hamo ramasitu ia kimiaha mə nəpɪn namasaniɛn səvəi Kumwesən rɪvi pehe nərmama həkɪk mwi həuvehe tɪ Kristo, nənə nərmama həkɪk mwi tuhəni tanak tɪ Kumwesən, mhəuvehi utə nəghɪn irənhə anan.

¹⁶fNarimnari me nəha ho kimaha ia həpwəh nəpouien i. Nəri auər a

^v4:4 Efes 2:2, Kol 1:15, Hip 1:3   ^w4:5 2Kor 1:24

^x4:6 Jen 1:3, Aes 9:2, 2Kor 3:18   ^y4:7 2Kor 5:1   ^z4:8 2Kor 1:8, 7:5

^a4:10 1Kor 15:31   ^b4:11 Rom 8:36   ^c4:13 Sam 116:10

^d4:14 1Kor 6:14   ^e4:15 2Kor 1:3-6   ^f4:16 Efes 3:16

mə nɪpwramaha iruə ramevən mə trərəha, mətə rerimaha fwe imwə Kumwesən ramo mə ramərməvi ia nəpɪn me. ¹⁷Ro iamɪnhi irə tɪ nəri nə mə nəmisəien me i saməregi ia təkure tɪprənə i irəha nəri auər a, həpkərə əpwəmwiś mhə, mətə haməpnəpənə ia kitaha tɪ narəien rerin sə raməhiapw mamasan pik məpi raka. ¹⁸hNənə ro iamɪnhi irə, nənimemaha həpkərəer pen mhə ia narimnari me kamətoni, mətə hamərəer pen ia narimnari me kɪpkətoni mhə. lakani iamɪnhi irə tɪ nəri nə mə narimnari me kamətoni irəha narimnari me səvəi təkwtək-wuni a, tuhəpkiwən, mətə narimnari me kɪpkətoni mhə irəha tuharə rerin.

Nɪpwrataha sə vi fwe ia neiai

5 ¹lakani iamɪnhi irə tɪ nəri nə mə nɪpwrataha rəmwhen ia nimwə tapolen samarə irə səvəi nəpɪn ouihi a ia tɪprənə i. Nənə kitaha səukurən mə trɪni minuə nɪpwrataha i ruvehe memhə mərəha, mətə fwe ia neiai nɪpwrataha vi fwe ikɪn sə rəmwhen ia nimwə riti rɪpko mhə iərmama rino mətə Kumwesən a rino nənə in trarə rerin. ²jNəpɪn samarə ia nɪpwrataha i, saməregi rərəha, mamhəvi kwakwa neiahagien tukwe, mamhokeikei anan mə tsəuvən mharə ia nimwə vi nəha fwe ia neiai. ³Kitaha tsarkahu nɪpwrataha vi nəha rəmwhen ia karkahu, tɪpkətə mhə mə samavən auər a. ⁴kNəpɪn samarə ihi ia nimwə tapolen i səkitaha

ia tɪprənə i, saməregi rərəha pik, mamhəvi neiahagien tukwe, mhəpwəh nokeikeien mə tukuvehi raka nɪpwrataha i rəmwhen ia karkahu. Mətə sokeikei mə tukarkahu pehe nɪpwrataha sə fwe ia neiai mə nɪpwrataha i sə ko rɪpkərə rerin mhə truvehe mərməvi marə rerin. ⁵lKumwesən əpa rino kitaha tɪ narimnari me nəha. In rɪməuvei pehe Nənimwin lkinan m kitaha. Tɪ nəri nə mə Nənimwin nəha ramarə ia kitaha, nənə, kitaha səukurən amasan mə Kumwesən truvei pehe pam narimnari amasan me səməme rɪnəmri karen mə səkitaha. ⁶mRo iamɪnhi irə kitaha samətɪgase ia nəpɪn me, mamhəukurən mə nəpɪn samo imwətaha ia nɪpwrataha i, səpkərə mhə fwe imwei lərimənu. ⁷n^llakani iamɪnhi irə tɪ nəri nə mə kitaha samarə ia nahatətəien, səpkərə mhə ia nəfe samətoni. ⁸oKitaha samətɪgase mamhəregi mə ko səpwəh nɪpwrataha i mhəuvən mho imwətaha fwe ia neiai kitaha lərimənu səkitaha sə nəha ramasan pik məpi raka. ⁹pRo iamɪnhi irə mine nəri auər a mə samarə kitaha min uə səpkərə mhə kitaha min, mətə saməmwur mə rerin tragien tukutaha. ¹⁰q^llakani iamɪnhi irə tɪ nəri nə mə kitaha pam tsaməkeikei mhərəer kupwən ia nəmri Kristo mə in trəkiri noien me səkitaha. Kitaha kuatia kuatia tsəuvehi nərəkuien resi pen noien me səno ia narəien i samarə irə ia nɪpwrataha i, noien amasan uə noien ərəha.

⁹4:17 Rom 8:17-18 ^h4:18 Kol 1:16, Hip 11:1-3

ⁱ5:1 2Kor 4:7, 2Pit 1:13-14 ^j5:2 Rom 8:23 ^k5:4 1Kor 15:53-54 ^l5:5

Rom 8:16,23 ^m5:6 Hip 11:13-16 ⁿ5:7 1Kor 13:12 ^o5:8 Fil 1:23

^p5:9 Kol 1:10, 1Tes 4:1 ^q5:10 Pri 12:14, Rom 2:16, 14:10

Kumwesən rino suatuk ia Kristo mə kitaha səukurən nuveheien mho in me nepwîn

¹¹rNənə təkwətəkwuni kimaha ia həuvəukurən amasan mamhəhekîr lərimənu səkitaha. Ro pen ia haməmwur mə tahəvi pehe nərmama. Kumwesən rukurən amasan kimaha. Rerik rîrhi mə kimiaha mwî hiəukurən amasan kimaha. ¹²sKimaha ia həp wəh nokeikeien mə tahəvehi utə kimaha ia nənimemiaha, mətə tahəvehi pehe nətərigien səkimaha mə rəfo rerimiaha tragien tukumaha. Nənə təkwətəkwuni hiəukurən nîripwenien nəgkiariien səvəi nərmama səməme hamərpwî irəha tî noien sə nərmama kamhətoni, mətə rerinraha rîpkrhi mhə nəri sə ramarə ia reri iərmama. ¹³Trîni minuə rerimiaha rîrhi mə ia hamərməri, mətə kwa ia hamo wok səvəi Kumwesən. Nənə trîni minuə rerimiaha rîrhi mə ia həukurən nari, mətə kwa ia hamasitu ia kimiaha. ¹⁴Ro iamînhî irə tî nəri nə mə nokeikeien səvəi Kristo ramərimənu ia kimaha. Kimaha ia həukurən amasan mə iərmama kuatia a rîmamhə tî nərmama pam, nənə ro pen rəmwhen mə nərmama me pam həuvamhə. ¹⁵tNənə rîmamhə tî nərmama pam mə səməme kamhəmîru tuhəp wəh noien narimnari me səməme irəha a hokeikei, mətə irəha tuhaməkeikei mho noien me səməme lesu

rokeikei. In rîmamhə tî nîrəha, nənə mətui mwî ia nemhəien.

¹⁶Ro pen ipwet mîne kimaha ia həp kəkîri mhə nərmama ia noien sə nərmama səvəi tîprənə haməkîri nərmama irə. Nîpərhiendien kimaha ia hənəkîri Kristo ia noien nəha ia nəpîn riti, mətə təkwətəkwuni ia həpko mhə mwî. ¹⁷uRo iamînhî irə trîni minuə iərmama riti ruvehe mo kuatia irau Kristo, in rîməuvehe mo in iərmama vi. Noien akuas səvənhi ruvəiwən, nənə noien vi ruvəuvehe. ¹⁸vNarimnari me pam nəha haməuku pen tî Kumwesən. In rîno suatuk ia Kristo mə kimaha tahəp wəh mwî nəmwəkien in mhəuvehe in me nepwîn. Nənə in rînəmri pehe wok i ia rəgîmiaha, mə kimaha tahəvi pehe mwî nərmama səməme haməmwəki in həuvehe in me nepwîn. ¹⁹wNəgkiariien sə ia haməvisau i mamhəni mə Kumwesən rino suatuk ia Kristo mə tro nərmama səməme haməmwəki in ia tîprənə i həuvehe in me nepwîn, nənə məp wəh nəvsinîien noien ərəha me səvənraha. Nənə muvei pehe nəgkiariien i m kimaha mə tahəni irapw mə Kumwesən rino raka suatuk tî nərmama haməmwəki in mə tuhəuvehe in me nepwîn. ²⁰Ro pen kimaha nərmama səməme ia haməgkiari tukwîni səvəi Kristo. Rəmwhen mə Kumwesən raməkwein nərmama ia nəgkiariien səkimaha. Nənə ia haməres kimiaha ia nəghi Kristo mə tihəp wəh nəmwəkien Kumwesən nənə mhəuvehe in me nepwîn. ²¹xKristo noien ərəha

^r5:11 2Kor 4:2   ^s5:12 2Kor 3:1, 1:14   ^t5:15 1Tim 2:6, Rom 14:7-8

^u5:17 Rom 8:1,10, Kal 6:15, Aes 43:18, Rev 21:5   ^v5:18 Rom 5:10

^w5:19 Rom 3:23-25, Kol 1:19-20

^x5:21 Jon 8:46, Hip 4:15, Kal 3:13, 1Kor 1:30, Fil 3:9

səvənhi riwən. Mətə t̄i nasituien ia kitaha, Kumwesən ro in ruvehe məmwhen ia noien ərəha. In ro iam̄nhi irə mə ia Kristo kitaha tsəukurən nuveheien mhəmwhen ia noien atukwatukw səvəi Kumwesən.

6^yKimaha iahamo wok pəri kimaha Kumwesən. Ro pen iahaməres kimiaha mə nəp̄in Kumwesən raməriari pehe namasanien səvənhi m kimiaha, tihəpwəh nuvehien rəmwhen ia nəri auər a, ^{2z}t̄i nəri nə mə Kumwesən rani mə,

“Ia nəp̄in səvəi nasituien ia iər-mama, iakregi kimiaha.

Ia nəp̄in səvəi nuvehimiruien iər-mama, iakasitu ia kimiaha.”

Hətə ro. Təkwtəkwuni rino nəp̄in səvəi Kumwesən t̄i nasituien ia iərmama. Təkwtəkwuni rino nəp̄in səvəi nuvehimiruien iərmama.

**Pol m̄ine in me nepw̄in
kamhəregi rərəha
ia narimnari me r̄ip̄ik**

³Kimaha iahəpko mhə nari riti mə iərmama riti trimwei irə, t̄i nəri nə mə iahəpwəh nokeikeiien mə tukini ərəha wok səkimaha. ^{4a}Mətə ia narimnari me pam səməme kimaha iahamo iahamahatən pen mə kimaha iotukwininari me pərhien səvəi Kumwesən, mamhərer əknekin ia nəp̄in səvəi nəmisəien, m̄ine nəp̄in skai me, m̄ine nəp̄in iahamregi rərəha. ^{5b}Nərmama hənousi kimaha, nənə kuvei pen kimaha ia kalapus, nənə kar̄ipwi kimaha mə tukousi kimaha. Iahəno pik wok, mhəpwəh

napriien ia nəp̄in, nukumhə rahi kimaha. ^{6c}Ro nukurəniien i mə kimaha iotukwininari me pərhien səvəi Kumwesən t̄i nəri nə mə iahamo wok noien səkimaha rəmher, kimaha iahəukurən nari, nətərigien səkimaha rəpwəmwis, iahamo ramasan m nərmama, Nənimw̄in Ikinan rukuər ia rerimaha, kimaha iahokeikei nərmama ia nokeikeiien pərhien, ^{7d}mamhəni a n̄ipərhienien, nənə n̄iskaiien səvəi Kumwesən ramarə ia kimaha. Kimaha iahamo noien atukwatukw rəmwhen ia narimnari me səvəi naruagəniien iahaməuvehi ia rəgimaha mwatuk m̄ine mour. ⁸Nərmama nepw̄in haməsiai kimaha, nepw̄in hamo auris kimaha. Nepw̄in haməni ərəha kimaha, nepw̄in haməni amasan kimaha. Nepw̄in haməni mə kimaha iekuə me, mətə kimaha iahaməni a nəgkiariien pərhien. ^{9e}Kamo m kimaha rəmwhen mə kimaha nərmama kreirei kimaha, mətə kimaha kukurən amasan kimaha. Kamo m kimaha rəmwhen mə iahəuvamhə raka, mətə hətə ro iahaməmiru ihi. Kamousi kimaha, mətə k̄ipkousi əpune mhə ihi kimaha. ^{10f}Kimaha iahamregi rərəha, mətə ia nəp̄in me rerimaha ramagien. Nautə səkimaha riwən, mətə iaho nərmama həpik nautə səvənraha r̄ip̄ik. Nari riti səkimaha riwən, mətə iahaməuvehi narimnari me pam.

¹¹Nəkur Korin, kimaha iahaməni pehe pam nəgkiariien me m kimiaha mhəpkəpwəh mhə riti.

^y6:1 2Kor 5:20   ^z6:2 Luk 4:19-21   ^a6:4 2Kor 4:2

^b6:5 2Kor 11:23-27   ^c6:6 1Tim 4:12   ^d6:7 1Kor 2:4

^e6:9 2Kor 4:10, Sam 118:18   ^f6:10 2Kor 7:4, Fil 2:17, Kol 1:24

Nənə iahamokeikei kimiaha ia rerimaha pam. ¹²Kimaha iahəpkəsisəg mhə nokeikeien səkimaha tukumiaha, mətə kimiaha hiaməsisəg səkimiaha tukumaha. ¹³^gTəkwtəkwni nəha iakaməgkiari m kimiaha rəmwhen me nə nīpwnətik atukwatukw me nə kimiaha. Ratukwatukw a mə kimiaha mwi tihokeikei kimaha ia rerimaha pam.

Kumwesən sə ramīru nimwə səvənhi nə kitaha

¹⁴^hKimiaha tihəpwəh nuvehien rəgimaha me kimiaha nərmama səməme həkini mhə nīpərhienien ia Kristo mho pəri wok. Iakani iamīnha irə tī nəri nə mə kimiaha hiəukurən. Noien amasan mīne noien ərəha trouəfo rouo pəri nari riti? Uə nukuraanien mīne nəpitəvien trouəfo rouavən pəri? ¹⁵Kristo mīne Setan trouəfo rouni nəgkiariien kuatia? Uə iərmama sə rani nīpərhienien ia Kristo mīne iərmama sə rīpkini mhə nīpərhienien irə trouəfo ro nari ia nətərigien kuatia? ¹⁶ⁱNimwə səvəi Kumwesən tukəfo kəfwaki m nənīmwi nari me ikin? Kumwesən sə ramīru nimwə səvənhi nə kitaha. Rəmwhen Kumwesən rīməni mə, “Takarə kimaha nərmama me səiου, nənə mavən kimaha mīnraha, iου takuvehe Kumwesən səvənraha, irəha tuhəuvehe nərmama me səiου.”

¹⁷^jNənə lərimənu səkitaha rīməni mə,

“Ro iamīnhi irə, tiharaka ia nirəha, mhavən isipwīn tī nirəha, mhəpwəh nīrapiien nəri sə rəmkemik ia nənimek, rerik ragien mə takuvehi kimiaha, ¹⁸^kiου takuvehe tata səkimiaha, nənə kimiaha tihəuvehe nīpwnətik me.

lou lərimənu sə iakauvehi nīskaiien me pam, iakani nəgkiariien nəha.”

7 Nərmama keikei me səiου, promes me i səkitaha. Ro pen pwəh səpərhi atukw a kitaha, mhəpeki raka narimnari me pam səməme hamo nīpwrataha mīne nənīmwitaha həmkemik ia nəmri Kumwesən. Pwəh so mə noien səkitaha ratukwatukw pam, mo ikinan i, tī nəri nə mə kitaha samhekīr Kumwesən.

Nagienien səvəi Pol

²^lTihəsevər ia rerimaha tukumaha. Kimaha iahəpko mhə rərəha ia iərmama riti. Iahəpkivi pen mhə iərmama riti ia kwopun ərəha ikin. Iahəpkəmwur mhə mə tahəuvehi nari riti səvəi iərmama riti ia noien ikou. ³^mIου iapkini mhə nəgkiariien i, mīni mə hiəno noien ərəha, rekəm. Iakuvəni raka tukumiaha i mə nəri auər a mə tsəmīru pəri uə tsemhə pəri, mətə kimiaha hiamarə ia nətərigien səkimaha ia nəpīn me. ⁴Iου iakamahatətə əknekin ia kimiaha. Ia nəpīn me rerik ramagien tukumiaha. Ia nəmisiəien me pam səkimaha, kimiaha hiamo rerik raməpwīuən, mamagien pik.

^g6:13 1Kor 4:14   ^h6:14 Efes 5:7,11

ⁱ6:16 1Kor 3:16, Lev 26:12, Esik 37:27   ^j6:17 Rev 18:4

^k6:18 2Saml 7:14, Aes 43:6, Jer 31:9, Rev 1:8

^l7:2 Wok Me 20:33, 2Kor 12:17   ^m7:3 2Kor 6:11-12

⁵ Nəpɪn iahaməuvehe ia profens Masetonia iahəpkarwɪs mhə, mətə ia nəpɪn me nərəhaien rauvehi kimaha, nərmama hənuə tuhəvisə m kimaha, nənə kimaha iahekɪr. ⁶ Mətə Kumwesən sə rauvehi utə nətərigien səvəi iərmama sə rerɪn rəpou, ruvehi utə nətərigien səkimaha ia nuveheien səvəi Taetas. ⁷ Ripko mhə nuveheien a səvənhi ruvehi utə nətərigien səkimaha, mətə rerimaha ragien mwɪ tɪ nəgkiariien səkimiaha sə hiəmənɪ pen tukwe in riməuvehi utə mwɪ nətərigien səvənhi. In rimənɪ pehe tukumaha mə hiokeikei pɪk mə tihətɔni iou, nənə mɪni mə rerimiaha rəpou pɪk, hiamərəer mwatuk mə tihənise nəgkiariien ərəha me kamɪni ia nirak. Nəpɪn iakregi narimnari me nəha rerik ragien pɪk.

⁸ Pɔrosi nəkukuə kupwən səiou ro kimiaha hiəregi rərəha, mətə iou iapkregi mhə rərəha tukwe. Mətə kupwən iakregi rərəha tukwe, tɪ nəri nə mə iakətɔni mə nəkukuə nəha rɪno kimiaha hiəregi rərəha, mətə səvəi nəpɪn ouihɪ a. ⁹ Mətə təkwtəkwuni rerik ramagien, mətə ripko mhə rerik ramagien mə iakɪno kimiaha hiəregi rərəha, mətə tɪ nəri nə mə nəpɪn hiəregi rərəha, hiərərig ia noien ərəha səkimiaha. Kimiaha hiəpkouraha mhə kimiaha, tɪ nəri nə mə nəpɪn hiəregi rərəha, mətə hiamətɪ pen ia Kumwesən. ¹⁰ Nəpɪn səregi rərəha rəmwhen sə Kumwesən rokeikei trukua kwənkwan in i kitaha tsəpwəh noien ərəha me səkitaha mhəuvehe Kumwesən ruvehimɪru kitaha. Nənə reritaha

trəpwəh nəpouien tɪ noien nəha. Mətə nəpɪn səregi rərəha rəmwhen nərmama səvəi tɪprənə kamhəregi trukua kwənkwan in i kitaha tsemhə. ¹¹ Kimiaha hiəuvəregi raka rərəha rəmwhen sə Kumwesən rokeikei. Nənə hətə ro nəfe raukua ia kimiaha. Hiamo akwauakw mə tukətɔni kimiaha mə nərəhaien riwən ia kimiaha, niemaha raməpi kimiaha tɪ noien ərəha səvəi iərmama nəha, kimiaha hiaməhekɪr, mamhokeikei pɪk mə tihətə iou, rerimiaha raməreuən, mamhərəer mwatuk tɪ nəkouɪ atukwatukwien iərmama sə ramo noien ərəha. Ia noien me pam səkimiaha hiənahətən mə hiəpko mhə nari riti rərəha ia narimnari me i. ¹² Iakimərai nəkukuə nəha m kimiaha, mətə iapkrai mhə m iərmama i sə rɪno noien ərəha. Nənə iapkrai mhə mwɪ m iərmama sə iərmama nəha rɪno noien ərəha irə, rekəm. Iakimərai mə tihətə sas ia nəmri Kumwesən mə hiamokeikei pərhiən kimaha. ¹³ Ro iamɪnhɪ irə narimnari me pam nəha haməuvehi utə nətərigien səkimaha. Ouəh, nəgkiariien səvəi Taetas ruvehi utə nətərigien səkimaha.

Nari riti mwɪ, rerimaha ragien pɪk nəpɪn iahətɔni nagienien səvənhi, tɪ nəri nə mə kimiaha hio nətərigien səvənhi rapwɪs. ¹⁴ Fwe kupwən iakimənɪ pen tukwe in mə iakamərpwi iou tukumiaha, nənə kimiaha hiəpko mhə iou iakaurɪs. Narimnari me pam səməmə iahəmənɪ tukumiaha ho nɪpərhiənien. Ia noien a mwɪ nəha, narimnari me pam ia

kimiaha iahəməni pen t̄i Taetas i, mamhərpwi kimaha tukwe, ho n̄ipərhienien. ¹⁵ Taetas rerin ramrhi ihi mə kimiaha pam anan hiəno nəkwān, nənə mhehekir mhətəm̄nimw̄in nəp̄in hiəsəni in mə truvehe mətōni kimiaha. Nəp̄in rerin r̄irhi narimnari me nəha, nokeikeien səvənhi ramasori pik anan mwi tukumiaha. ¹⁶ Rerik ramagien pik tukumiaha t̄i nəri nə mə iakani n̄ipərhienien ia kimiaha mə kimiaha hiamo noien atukwatukw.

Nakalasia me fwe Korin tuho sampam ia wok sə hənō vi a ia nuk kurirə

8 ⁵ Piak me, kimaha iahokeikei mə tihəukurən namasanien səvəi Kumwesən sə raməriari pen irə m nakalasia me fwe profens Masetonia mə irəha həukurən nasituien ia nərmama nēpw̄in mwi. ² Irəha hənərə ia nəp̄in sikai riti rəknekin t̄i nirəha, mətə rerinraha ramagien a ia nəp̄in me. Nautə səvənraha riwən, mətə housəs̄imw̄in mane asori mhəuvei pen m nakalasia me ia kwopun me. ³ Iakani n̄ipərhienien tukumiaha i mə irəha həuvei pen mane səvənraha sə raməmak rəmwhen a, harə mhəuvei pen asori anan mwi. Rerinraha ragien a mə pwəh ho. ⁴ Irəha hənərəs kimaha nəp̄in r̄ipik mə tahəsəni pwəh irəha hasitu ia wok səvəi nuvei penien mane m nərmama me səvəi Kumwesən fwe Jerusalem. ⁵ Rerimaha r̄ipkrhi mhə mə irəha tuho rasori iam̄inha irə, mətə hənō. Irəha haməkupwən mhəuvei pen n̄im̄iruien səvənraha

m lərimənu səkitaha, kurirə həuvei pehe mwi n̄im̄iruien səvənraha m kimaha ia noien sə Kumwesən rokeikei. ⁶ Nəp̄in hiəno vi a wok nəha t̄i nousəs̄imw̄inien mane nəha, rerim̄iaha ragien a tukwe. T̄i nəri nə mə Taetas ramiri kimiaha irə, iahəməni pen tukwe in mə tro wok kimiaha min meste wok nəha ro sampam. ⁷ Ia narimnari me pam kimiaha hiaməuvehi raməpi raka anan. Ia noien səvəi nahatətəien, noien səvəi nəgkiariien, mine noien səvəi nukurənien, kimiaha hiəuvehi rəpi raka. Kimiaha hiəskai mwi t̄i nasituien, nənə mhokeikei pik mwi kimaha. Ro iam̄inhi irə kimaha iahokeikei mə ia nokeikeien səkimiaha tihəsitu asori mwi ia wok i.

⁸ Iapkini mhə mə tihaməkeikei mho. Mətə iakamahatən m kimiaha mə nərmama əpə me rerinraha ragien t̄i nasituien ia wok nəha. Nənə təkwtək̄wuni nəha iakuə takətə sas ia nokeikeien səkimiaha mə ro n̄ipərhienien rəmwhen ia nokeikeien səvənraha uə rekəm. ⁹ Kimiaha hiəukurən amasan namasanien səvəi Iesu Kristo lərimənu səkitaha sə r̄inəriari pehe irə m kimiaha. Nautə səvənhi rasori, mətə r̄ino tukumiaha mə nautə səvənhi riwən. Nənə t̄i nəri nə mə in r̄ino mə nautə səvənhi riwən, nənə mo kimiaha nautə səkimiaha rasori.

¹⁰ In i nətərigien səiou sə trasitu ia kimiaha ia narimnari me i. Ramasan mə tiho sampam ia wok sə hiəno vi a ia nuk kurirə. Rerim̄iaha r̄iməkupwən m̄irhi mə tiho wok nəha, nənə kimiaha hiaməkupwən mho.

^r7:15 2Kor 2:9   ^s8:1 Rom 15:26   ^t8:4 2Kor 9:1-2

^u8:7 1Kor 1:5, 1Kor 16:1-2   ^v8:9 Mat 8:20, Fil 2:6-7

¹¹Ramasan mə təkwtəkwuni tihaməmwur ia noien wok nəha mho sampam irə. Ramasan mə tihəskai mwi ti noien sampam irə rəmwhen ia nətərigien səkimiaha rıməskai fwe kupwən ti noien. Nənə ramasan mə tiho ia mane me səkimiaha. ¹²Trini minuə rerimiaha ragien ti nuvei penien, Kumwesən rerin tragien ti nuvehien a narimnari me səməme hiaməuvehi mamhəuvei pen min. In ripkəres mhə narimnari me səməme həiwən tukumiaha.

¹³Iakəpwəh nokeikeien mə nimiruien səvəi nərmama nepwın triməru ti nəri nə mə haməuvehi mane me səkimiaha, mətə nimiruien səkimiaha triskai ti nəri nə mə hienasitu ia nirəha, rekəm. Iakəkeiki mə trəmnəmwhen a tukumiaha pam. ¹⁴Təkwtəkwuni, ti nəri nə mə narimnari me səkimiaha ruvəpik, ramasan mə tihasitu ia nərmama nepwın səməme narimnari me səvənraha riwən. Nənə trini minuə nəpın nepwın səkimiaha riwən nənə səvənraha rasori, irəha tuhasitu mwi ia kimiaha. In i suatuk nərmama tuhəuvehi rəmnəmwhen a. ¹⁵YRəmwhen ia nəgkiarrien i kimərai pen ia Nəkukuə Ikinan rani mə,

“Iərmama sə rousəsımwın nəveginien ripik, mətə rəmwhen a ripkəpi raka mhə.

Nənə iərmama sə rousəsımwın nəveginien rouihi, mətə rəmwhen a ripkiwən mhə.”

Kərhi pen Taetas revən fwe Korin

¹⁶Iakani tanak m Kumwesən ti Taetas, ti nəri nə mə Kumwesən

rinə in rerin rokeikei pik mə trasitu ia kimiaha rəmwhen iakəkeiki.

¹⁷Nənə Taetas rerin ragien mə tro narimnari me nəha səməme iahaməni pen tukwe, mətə nari riti mwi, rerin ragien pik mə trasitu ia kimiaha. Nənə nətərigien a səvənhi mə truvehe mətoni kimiaha.

¹⁸Nənə tahərhi pehe mwi piəvtaha riti mwi ruvehe irau min. Iərmama nəha raməvisau irapw nəgkiarrien amasan səvəi Kristo, nakalasia me pam haməgnəgini in tukwe.

¹⁹Ripko mhə nəri əpa nəha, mətə nakalasia me hənərpwi rəginraha ia iərmama nəha mə truvehe kimaha min iahəuvehi mane sə rerimiaha ragien hiəuvei pehe. Kimaha tahəuvehi mane nəha, mhəuvehi mhəuvən, mhəuvei pen m nakalasia me fwe Jerusalem, mhəuvehi utə nəghi lərimənu səkitaha irə, nənə mamhahatən mə rerimaha ragien pik ti nasituien.

²⁰Kimaha iahamətui amasan ti mane asori i kamo iərmama riti rini ərəha kimaha mə iahənəfo irə ia mane. ²¹Ro iamınhi irə ti nəri nə mə kimaha iahaməmwur mə taho nəri atukwatukw, mətə ripko mhə ia nəmri lərimənu a səkitaha, mətə ia nəmri nərmama me mwi.

²²Nənə tahərhi pehe piəvtaha riti mwi ruvehe irəhar iəmənmı i. Iərmama nəha, kimaha iahaməmwur mə tahətə sas irə nəpın ripik. Nənə ia nəpın me kimaha iahətoni mə rerin ragien pik mə trasitu. Nənə təkwtəkwuni nəha rerin ragien pik mwi mə trasitu ia nirau, ti nəri nə mə in rini nıpərhihienien ia kimiaha. ²³Kimiaha hiəuvəukurən raka Taetas. In ramo wok pəri kimrau min ti nasituien ia kimiaha. Nənə

piəvtaha mi səməmi kroukurirə in, irau iəmə mi sə nakalasia me hənərhi irapw irau, nənə irau krauvehi utə nəghi Kristo. ²⁴ Ramasan mə tiho ramasan ia nirəhar pwəh irəhar mīne nakalasia me pam hətoni nokeikeien səkimiaha mə ro nəri pərhiēn riti. Pwəh irəha hətoni mə nəgkiariēn səkimaha iahaməni mamhəuvehi utə nəghimiaha irə ro nīpərhiēnien.

9 ^aTrini mīnuə iapkraī mhə nəkukua i m kīmiaha, ramasan a tī nəri nə mə hiəuvəukurən raka wok i səvəi nasituien ia nakalasia me fwe Jerusalem. ² Lou iakukurən mə hiōkeikei mə tihāsitu. Iakauvehi utə noien amasan səkimiaha ia nəmri nəkur Masetonia, mani pen tī nirəha mə ia nuk kurirə kīmiaha fwe Akaea hiənərər mwatuk tī nasituien. Nəpīn hətoni rerimiaha ragien pīk tī nasituien, ro mwi irəha həpīk hōkeikei mə tuhasitu mwi. ³ Mətə təkwtəkwuni nəha iakərhi pehe piəvtaha me i mə irəhar tuharuvehe mharətoni kīmiaha mə kīmiaha tihəuvei pen mane me nəha mīnraha rəmwhēn iakuvəni raka tukumiaha. Ro iamīnhi irə nəgkiariēn səkimaha səvəi nuvehi utəien noien amasan səkimiaha rīpko mhə nəri auər. ⁴ Mətə trini mīnuə hiəpko mhə, nəpīn iakuvehe kīmaha nəkur Masetonia nepwīn, tuhətoni mə hiəpko mhə ihi. Noien nəha tro kīmaha iahauris tī nəri nə mə iahəuvəuvehi utə raka kīmiaha. Tro kīmiaha hiauris mwi məpi raka. ⁵ Ro pen rerik rīrhi mə takaməkeikei mərəs piəvtaha mirəhar mə irəhar tuharukupwən mharuvehe

mharətoni kīmiaha nənə mharo sampam ia wok tī nuvei peheien mane sə hiəuvəni raka mə tihəuvei pen. Mətə iakōkeikei mə mane nəha sə tihəuvei pen ruku pen a ia rerimiaha mə tihəuvei pen rīpko mhə iərmama riti raməkeikei m kīmiaha mə tihəuvei pen.

**Kumwesən ramokeikei
iərmama sə rauvei
pen nasituien m
nərmama ia rerīn agien**

⁶ ^bTihəpwəh nenouenouiēn nəri i. Iərmama sə rəpwei ouihi nuni nari tresi ouihi. Iərmama sə rəpwei rīpīk tresi rīpīk. ⁷ Kīmiaha kuatia kuatia tihaməkeikei mhəuvei pen nəfe hiaməni ia rerimiaha mə tihəuvei pen. Trini mīnuə rerim rīpkagien mhə tukwe, rəpwəh namasanien mə tikuvei pen. Trini mīnuə ikuvei pen tī nəri nə mə iərmama riti raməkeikei mik mə tikuvei pen, rīpkamasan mhə mwi. Iakīni iamīnhi irə tī nəri nə mə Kumwesən rokeikei iərmama i rauvei pen ia rerīn agien. ⁸ Kumwesən rukurən nəriari peheien namasanien me pam anan m kīmiaha mə ia nəpīn me ia narimnari me pam tihəuvehi narimnari me pam səməme hatukwatuk mə tihaməkeikei mhəuvehi, nənə mhəuvehi rīpīk mwi mə tihauai m nərmama. ⁹ ^cRəmwhēn ia nəgkiariēn i kīmərəi pen ia Nəkukua Ikinan rani mə,
“In ruai narimnari me səvənhi rīpīk m nərmama nautə səvənraha riwən,
nənə noien amasan səvənhi ramarə rerīn.”

^z8:24 2Kor 7:13-14   ^a9:1 2Kor 8:1-7

^b9:6 Prov 11:24, 22:9, Rom 12:8   ^c9:9 Sam 112:9

^{10d}Kumwesən in rauvei pen nuni nari m iərmama sə raməmhū, mauvei pen nəveginien tī nəniiēn. Ia sutuk kuatia a in truvei pehe narimnari rīpīk m kīmiaha mo rasori mwi mə kīmiaha hiəukurən nasituiēn ia nərmama nepwīn mwi. In tro kwənkwan rīpīk sə ruku pen ia noien atukwatukw səkīmiaha. ^{11e}Ia narimnari me pam ia nīmīruieēn səkīmiaha, Kumwesən truvei pehe namasanien səvənhi m kīmiaha mə kīmiaha hiəukurən nəriariēn ia nəpīn me. Nəpīn kīmahā tahəuvehi nasituiēn səkīmiaha, mhəuai, mhəuvei pen m nərmama, irəha tuhəni tanak m Kumwesən tukwe.

^{12f}Wok amasan i sə hiamō tīpkasitu əpa mhə ia nakalasia me səməme narimnari me səvənraha riwən, mətə tro nərmama həpīk rerinraha ragien, nənə həni tanak m Kumwesən tukwe. ¹³Tī nəri nə mə kīmiaha hiamō wok amasan i, ro pen hiamō pui noien səkīmiaha m nərmama həpīk. Irəha tuhəuvehi utə nəghi Kumwesən tukwe tī nəri nə mə kīmiaha hiamō pərhien noien səvəi nərmama səməme haməni nīpərhienien ia nəgkiariēn amasan səvəi Kristo, rerimīahā ragien hiəuvei pen mane asori səkīmiaha mīnraha mīne nərmama me. ¹⁴Irəha tuhəfwaki tukumīahā, nənə mhokeikei kīmiaha, tī nəri nə mə hətōni mə Kumwesən rīnəriari pehe namasanien səvənhi m kīmiaha rəpi raka anan mə tīhasitu ia nīrəha. ¹⁵Pwəh səni tanak m Kumwesən tī nəfe in rīməuvei pehe m kitaha ramasan pīk məpi raka.

Pol raməgkiari m nərmama nepwīn kamhəni ərəha in

10⁹Nərmama nepwīn haməni mə nəpīn kitaha m kīmiaha nətərigien səiou reiwaui, mətə nəpīn iakier məpwəh kīmiaha, noien sə iakamo m kīmiaha rīskai pīk. Mətə iou Pol, iakokeikei mə takīni nari riti tukumīahā i. Kristo, in nətərigien səvənhi reiwaui. In iərmama riti noien səvənhi ramasan mīməru. Ia noien a mwi nəhā ^{2h}iakaməres kīmiaha mə tiho noien səkīmiaha ratukwatukw mə nəpīn iakuvehe, iakəpwəh nəgkiari skaiēn m kīmiaha. Mətə iakukurən amasan mə takəgkiari skai m nərmama me nepwīn səməme haməni mə iahamesi pen noien səvəi tīprənə i. ³Nīpərhienien, kīmahā iahamarə ia tīprənə i, mətə iahamaruagən, mhəpkesi pen mhə noien kamaruagən irə səvəi tīprənə i. ⁴Ikani iamīnhi irə tī nəri nə mə narimnari me səkīmahā iahamərer irə mamharuagən rīpko mhə narimnari me səvəi tīprənə i, mətə həskai ia nīskaiēn səvəi Kumwesən. Ia narimnari me nəhā kīmahā iahaməuvehi irapw kwopun skai me kaməkwafə ikīn. Iahaməuvehi irapw mwi nəgkiariēn eikuə me ⁵mīne nəgkiariēn ərpwi me səməme hamənise nərmama tī nukurənien Kumwesən. Iahamaruagən ia nətərigien me pam səvəi nərmama, mamho irəha həuvehe mho nəkwai Kristo. ^{6j}Nəpīn kīmiaha tīhamō nəkwai Kristo ia narimnari me pam, kīmahā tahamərer mwatuk tī

^d9:10 Aes 55:10, Hos 10:12   ^e9:11 2Kor 1:11, 4:15

^f9:12 2Kor 8:14   ^g10:1 1Kor 2:3   ^h10:2 1Kor 4:21

ⁱ10:4 Efes 6:13-17   ^j10:6 2Kor 2:9

nəkoui atukwatukwien kimiaha trini minua hio mwi noien ərəha me.

⁷Kimiaha hiaməkiri nari mamhesi pen a nəfe hiamətoni iruə, mətə tihaməkeikei mhəukurən nəri i. Trini minua iərmama riti rukurən pərhiən mə in iərmama səvəi Kristo, nənə in trətərig amasan mwi mə kimaha mwi nərmama səvəi Kristo iahəmwhen irə. ⁸kNəri auər a mə iakaməgkiari mamərpwi iou kwopti ti nasoriien sə lərimənu səkitaha rīməuvei pehe miou, mətə ko iapkauris mhə tukwe. Rīməuvei pehe nasoriien nəha miou mə takuvrhəkin kimiaha hiəuvehe mhəutə, mətə rīpkuvei pehe mhə nasoriien nəha miou mə takuvehi irapw kimiaha. ⁹Iakəpwəh nokeikeiien mə kimiaha tihətə mə iakamrai nəkukuə me i mə kimiaha tihəhekir. ¹⁰Iakani iamīnhi irə ti nəri nə mə nərmama nerpwīn haməni iou mə, “Nəkukuə səvənhi rīskai mīpam, mətə nəpīn ramavən kitaha min, rīpko mhə in iəmə sīkai riti, nənə nəgkiariien səvənhi ro nəri auər a irə.” ¹¹Pwəh nərmama sə ro me iamīnha irə həukurən nəri i. Nəfe kimaha iahamərai ia nəkukuə nəpīn iahamarə isipwīn, tahamo rəmwhen nəpīn samarə pəri.

¹²mRəknekin tukumaha ko iahəpkərer mhə kimaha nərmama me nəha səməme haməgnəgīni atukw a irəha. Rəknekin mwi tukumaha ko iahəpkətə əmwhen mhə kimaha mīnraha. Nərmama me nəha hamətə əmwhen irəha me mamhəkiri irəha me mə sin in iəmə

asori mīne sin rīpko mhə in iəmə asori. Mətə nəpīn kamho iamīnha irə ramahatən pen mə həpkukurən mhə nari. ¹³nMətə kimaha tahəpkəgkiari ərpwi mhə məpi raka nari. Kimaha tahəgkiari ərpwi əpa ti wok sə Kumwesən rīməuvei pehe m kimaha. Wok i kimaha iahamo rīneste raka mwi kimiaha. ¹⁴Ro pen kimaha iahəukurən nəgkiari ərpwiien. Nəpīn iahamo iamīnhi irə, iahəpwəh nəpi rakaien wok səkimaha, ti nəri nə mə kimaha nə nərmama iahaməkupwən mhəuvehi nəgkiariien amasan səvəi Kristo mhəuvehe tukumiaha. ¹⁵oKimaha iahəpkəgkiari ərpwi mhə ti wok sə iərməpə rīno, mətə iahaməgkiari ərpwi a ia wok sə Kumwesən rīnəmri pehe m kimaha. Kimaha iahokeikei mə nahatətəien səkimiaha truvehe masori, ro pen wok səkimaha ia rerimiaha truvehe masori mwi, ¹⁶pmo kimaha iahəukurən nəvisaiien nəgkiariien amasan səvəi Kristo ia tənə me ia kwopun səkimiaha mevən evən mwi. Ia noien nəha kimaha iahəpko mhə wok ia kwopun riti sə iərmama riti rīno raka wok ikin, nənə mhəpkəgkiari ərpwi mhə ti wok səvəi iərməpə. ¹⁷qMətə Nəkukuə lkinan rani mə, “Pwəh iərmama sə raməgkiari ərpwi, trəgkiari ərpwi a ia narimnari me səməme lərimənu səkitaha rīno.”

¹⁸rIakani iamīnhi irə ti nəri nə mə kīpkəsəni mhə iərmama sə raməgnəgīni atukw a in, mətə

^k10:8 2Kor 13:10, 2Kor 12:6 ^l10:11 2Kor 13:2,10

^m10:12 2Kor 3:1, 5:12 ⁿ10:13 Rom 12:3 ^o10:15 Rom 15:20

^p10:16 Wok Me 19:21 ^q10:17 1Kor 1:31 ^r10:18 1Kor 4:4-5

kamäseni iärmama sê lërimänu sêkitaha ramägnägini in.

**Pol ramägiari ia närmama
nepwïn komhê irêha aposol
pärhien me sävai Kristo**

11 lakokeikei mä tihäpwäh näpouien iou pwäh iakini narmäriien säiou kwopti m kimiaha. Hätärig iou mhäpwäh näpouien. ²Serik ramevän pik ia kimiaha mäpwäh nokeikeien mä tihäkurirê iärmäpê. Noien nëha säiou raku pen ti Kumwesän. lakani iamihni irê ti näri nä iakimärfi kimiaha mä tihesi pen iärman kuatia a in nä Kristo. lakino iamihna irê mä takuvei pen kimiaha min hiämwhen ia präni vi riti rämher ramreirei ihi iärman. ³Mätê iakamhekir kimiaha kamo hiämwhen ia lf, präni nëha sê snek rineikuê irê ia nägkariien äsien sävähni. lakamhekir mä kamo iärmama riti rivi pen nätärigien säkimiaha ia kwopun äpê näni hiäpwäh nokeikeien i ratukwatukw mämhër sê hiamo m Kristo. ⁴lakani iamihni irê ti näri nä mä rerimäha ragien a hiamäseni närmama nepwïn kamhäuvehe mämhëvisau m kimiaha lesu riti sê ropê ia lesu i kimaha iahamäni irapw. Rerimäha ragien a hiamäseni irêha kamhäuvei pehe m kimiaha nänimwïn riti uê nägkariien amasan riti sê ropê ia Nänimwïn i mäne nägkariien amasan i kimiaha hiävüvehi raka tukumaha. ⁵Närmama me nëha kamhäuvehe tukumäha,

kimiaha hiamäni mä irêha “aposol asori me,” mätê ia nätärigien säiou iapkätöni mhê mä irêha hasori mhäpi raka iou. ⁶Wrosi kipkahatän amasan mhê iou ia nägkariien, mätê iakukurän amasan nukune nägkariien amasan. Kimaha iahänahatän kimiaha ia näri nëha ia noien me pam näpin röpik.

⁷XNäpin iakinani irapw nägkariien amasan sävai Kumwesän m kimiaha, iapko mhê mä tihärukü iou tukwe. Iou iakuvehi irapw atukw a iou ti nuvehi utäien kimiaha. Nänê rëfo? Noien nëha in noien äräha riti? Rekäm! ⁸YNäpin iakinamo wok kitaha m kimiaha, nakalasia me ia kwopun äpê me kamhärükü iou. Ipaka rämwhen mä iakamakres minräha ti nasitüien ia kimiaha. ⁹ZNänê näpin iakamarê kitaha m kimiaha, nari riti säiou riwän, iapkäres mhê iärmama riti ti nasitüien ti näri nä mä piävtaha me sämämê hamäuku pen ia Masetonia hamäpeki pehe säiou me narimnari sämämê häiwän. Ro pen iapkäres mhê nari riti tukumäha, näni mäpkuvei pehe mhê wok sikai m kimiaha ti nätonien iou, näni takamo iamihna irê ia näpin me. ¹⁰alou iakamärpwi iou ti näri nä mä iakamävisau irapw nägkariien amasan kipkärukü mhê iou irê. Rämwhen ia näpärhienien sävai Kristo ramärê ia nirak, iakani pärhien mä iou tapko äpäiti mhê mwi ia kwopun riti ia profens Akäea. ¹¹Rëfo iakäpwäh näresien nari riti tukumäha? Ti näri nä

⁹11:2 Efes 5:26-27   ^t11:3 Jen 3:4,13   ^u11:4 Kal 1:8-9

^v11:5 1Kor 15:10, 2Kor 12:11, Kal 2:6   ^w11:6 1Kor 2:1,13, Efes 3:4

^x11:7 1Kor 9:12,18   ^y11:8 Fil 4:15-18   ^z11:9 2Kor 12:13

^a11:10 1Kor 9:15

mə iapkokeikei mhə kimiaha? Rekəm! Kumwesən rukurən mə iakokeikei kimiaha. ¹² Ia noien i sə iakamo takaripin mamō naha təkwtəkwni mə trinise nægkiariien sāvai narmama me naha sāməme haməfiūtə ia nirəha mə irəha aposol me. Iakokeikei mə tako rəknekin ti nirəha ti niniien mə kamho wok ia noien i kimaha iahamo wok irə. ¹³ ^bNarmama me iaminha irə, irəha aposol eikuə me. Hameikuə ia narmama ia wok sāvənraha, mamhəuvsini noien sāvənraha ti noien mə narmama tuhətoni mə irəha hēmwhen ia aposol me sāvai Kristo. ¹⁴ Mətə nanimetaha trəpwəh nierien ia noien naha. Nəri auər a mə Setan, mətə rukurən nuvsiniien noien sāvənhi ti noien mə narmama tuhətoni mə in rəmwhen ia agelo riti sāvai nukuraanien. ¹⁵ Ro pen rīpko mhə nari riti sə nanimetaha trier tukwe trīni mīnuə iotukwininari me sāvai Setan həuvsini noien sāvənraha mə tuho narmama hətoni irəha rəmwhen mə irəha iotukwininari me sāvai noien atukwatukw. Nəpin sampam sāvənraha tuhəuvehi nərpinien tresi pen a noien me sāvənraha.

Pol raməgkiari ərpwi ti nəmisəien me sāvənhi

¹⁶ ^cIaksmwatuk mwi. Pwəh iər-mama riti riwən rerin rirhi mə iou iakamarməri. Mətə trīni mīnuə rerimiaha rirhi iaminha irə, nənə hiəsəni iou pwəh iako noien sāvai narməriien kwopti, nənə mægkiari ərpwi kwopti. ¹⁷ Nægkiariien i səiou,

lərimənu səkitaha rīpkini pehe mhə miou mə takini. Mətə iakaməgkiari a rəmwhen ia iarməri riti. ¹⁸ Nər-mama həpik haməfiūtə ia nirəha ti noien me sāvai tiprənə, nənə ro iaminhī irə, iou mwi takəgkiari ərpwi. ¹⁹ Rerimiaha rirhi mə hiəukurən amasan nari, nənə ro pen hi-aməsəni a narmama me sāməme hamarməri. ²⁰ Nəri auər a mə narmama me naha həkwi kimiaha mə tiho nəkwanraha, uə hamakres m kimiaha, uə haməuəsi kimiaha rəmwhen ia kwənkru, uə haməuvehi utə irəha ia nanimemiaha, uə haməpwi nanimemiaha, mətə rerimiaha ragien a ti nəsəniien irəha ho iaminha irə. ²¹ ^dIou iakamauris ti niniien mə kimaha niskaiien səkimaha riwən ko iahəpko mhə noien me naha ia kimiaha.

Iakaməgkiari rəmwhen ia iarməri riti, mətə nəfe nəghin sə narmama me naha hokeikei mə tuhəfiūtə irəha tukwe, iou mwi takəgkiari ərpwi tukwe. ²² Irəha nəkur Hipru? Iou mwi. Irəha nəkur Isrel? Iou mwi. Irəha kwənəkwas me sāvai Epraham? Iou mwi. ²³ ^eIrəha iotukwininari me sāvai Kristo? Iou mwi, mətə iou iakəpi raka irəha. Rosi iakaməgkiari rəmwhen ia iarməri riti, mətə iakino pik wok məpi raka irəha. Nənə kuvei pen iou ia kalapus nəpin rīpik rəpi raka irəha. Kərisi iou rəpi raka irəha. Nənə ipaka iakəmhə nəpin rīpik. ²⁴ ^fNəpin krirum nəkur Isrel hərisi iou m totinaen. ²⁵ ^gNəpin kahar nəkur Rom həuəsi iou ia kwərgi nei. Nəpin riti kəkwi iou ia kəruətərei. Nəpin kahar iakevən ia nitətə nənə nitətə

^b11:13 2Kor 2:17, Fil 3:2   ^c11:16 2Kor 12:6   ^d11:21 Fil 3:5

^e11:23 Wok Me 16:23, 1Kor 15:10   ^f11:24 Dut 25:3

^g11:25 Wok Me 16:22, 14:19

rəmwhenimw. Nəpɪn riti iakeiai fwe ia təmwei təsi nəpɪn pekɪn riti ia nəpɪn mine ia ran. ^{26h}Nəpɪn me pam iakamavən tɪ noien wok səiou, maməsiari tɪ iapiwən asori me ia nəkwətənə me, nənə mamarə ia kwopun ərəha ikin imwei rakres me, mine ia kwopun ərəha ikin imwei nəkur imwak me nəkur Isrel, mine ia kwopun ərəha ikin imwei nər-mama rɪpkɔ mhə irəha nəkur Isrel, mine ia kwopun ərəha ikin ia taon asori, mine ia kwopun ərəha ikin ia kwopun akwesakwes ikin, mine ia kwopun ərəha ikin fwe ia təsi, mine ia kwopun ərəha ikin imwei nər-mama səməme haməni mə iou me nepwɪn nəha irəha, mətə hameikuə. ²⁷ⁱIakinowok pɪk mɪsese, nənə nəpɪn rɪpɪk iapkapri mhə ia nəpɪn. Nəpɪn me nepwɪn nukumhə rahi iou, nənə iakəkwakwa. Nəpɪn rɪpɪk nəveginien sənək riwən. Nənə nəpɪn rɪpɪk iakaməkure tɪnari me səiou rɪpkəmwhen mhə tɪ nəkwieien. ^{28j}Narimnari nepwɪn mwi səməme iapkini mhə, mətə riti ia nirəha in i ia nəpɪn me rerik ramrhi pɪk nakalasia me ia kwopun me, iakamregi rəmwhen ia nəri pam riti iakaməvrani. ^{29k}Nəpɪn iərmama riti rɪpkiskai mhə, nənə iou mwi iakamregi mə iapkiskai mhə. Nəpɪn ko iər-mama riti rɪmwei ia nərəhaien, nənə rerik raməmisə pɪk tukwe.

^{30l}Iou takaməkeikei mægkiari ərpwi, mətə takægkiari ərpwi a tɪ narimnari me səməme kamhahatən pen mə niskaiien səiou riwən. ^{31m}Kumwesən i in Kumwesən mine Tata səvəi lesu

lərimənu səkitaha sə kaməgnəgɪni in ia nəpɪn me ia nuk nuk me, in rukurən mə iou iapkeikuə mhə. ³²ⁿFwe taon nəha Tamaskes iəmə asori sə ramarə tegɪn Kig Aretas rokeikei mə trəkwtəmhiri iou. Rəmri naruagən me səvənhi ia kwərue asori səvəi taon mə tuhəkwtəmhiri iou mhəuvehi puvnimwə iou ia kalapus. ³³Mətə kiməvai pen iou ia tənəripw asori riti krukwi pen nəkwus irə kuvei pen ia rui nəpai riti, nəpai sə ramərer kurakurau ia taon nəha, karaka mərməru ia nəkwus reiwaiu, nənə iakap iəmə asori nəha rəpwəh nəkwətəmhirien iou.

**Pol ramægkiari ia vison
me səməme Kumwesən
rɪnəriari pen min**

12 Takaməkeikei mægkiari ərpwi nəri auər a mə noien nəha ko rɪpkɔ mhə nari riti ramasan. Mətə takaməkeikei mevən mɪni vison me nepwɪn mine narimnari me nepwɪn lərimənu səkitaha rino pui miou. ²Iakukurən iərman riti sə rɪməni nɪpərhiienien ia Kristo. ^{1l}Nuk fotin rukurau raka, Kumwesən rɪməuvehi in mevən fwe irənhə ia neiai nəha sə ro kahar irə. Iakreirei mə revən ia nɪpwrən uə nənɪmwɪn rier ia nɪpwrən mevən, Kumwesən əpa rukurən. ³Iakini mwi mə iakreirei mə revən ia nɪpwrən uə nənɪmwɪn rier ia nɪpwrən mevən, Kumwesən əpa rukurən. Mətə iakukurən mə iəmə nəha, ⁴Kumwesən rɪməuvehi utə revən fwe kwopun nəha Parataes,

^{1l}**12:2** Ia kwopun i Pol ramægkiari ia iərman riti, mətə iərman nə in nə Pol.

^h**11:26** Wok Me 9:23, 14:5   ⁱ**11:27** 1Kor 4:11, 2Kor 6:5

^j**11:28** Wok Me 20:18-21,31   ^k**11:29** 1Kor 9:22   ^l**11:30** 2Kor 12:5

^m**11:31** 2Kor 1:23   ⁿ**11:32** Wok Me 9:23-25

nənə in rīmæregi nægkiariien afafa me sëmæme iærmama rīreirei nīnīien. ⁵°Iou takægkiari ærpwi tī sə ro iamīnha irə, mətə tapkægkiari ærpwi mhə tukw iou atukw. Narimnari me sëmæme kamhahatən pen mə niskaiien səiου riwən, irəha əpa nə takægkiari ærpwi tukwe. ⁶°Mətə rəfo? Trīni mīnuə iakokeikei mə takægkiari ærpwi, komhə iou iærmama riti iakamarməri, tī nəri nə mə nægkiariien sə iakani ro nīpərhiēnien. Mətə iapkægkiari ærpwi mhə iamīnha irə tī nəri nə mə iakəpwəh nokeikeiēn mə iærmama riti truvehi utə iou irənhə məpi raka nəri sə ratukwatukw. Iakokeikei mə trətoni iou rəmwhen ia nəfe tako uə takīni.

⁷°Vison me nəha lərimənu rīno pui miou rīpik. ⁸°Tī nīniseiēn iou mə takəpwəh nəfiūtəiēn iou ia vison me nəha iakīnətoni, kuvei pehe nari riti miou rəmwhen ia təsi nīmīrhi riti raməpi nīpwra, məmwhen mwi ia iəremhə riti ruku pen tī Setan mamō nəmīsəiēn miou. Kuvei pehe nəri nəha miou mə takəpwəh nəfiūtəiēn iou ia narimnari me nəha lərimənu səkitaha rīno pui miou. ⁸°Iakīnəres lərimənu səkitaha m kahar mə truvehi raka nəri nəha pwəh rəpwəh noiēn nəmīsəiēn miou. ⁹°Mətə lərimənu rīni pehe tukw iou i mə, “Namasaniēn səiου rīnəmwhen raka trasitu ia niram. Nəpīn niskaiēn səim riwən, niskaiēn səiου truvehe masori ia niram.” Ro pen rərīk ramagiēn mə takægkiari ærpwi ia nīmīruēn səiου

sə niskaiēn riwən irə, mə niskaiēn səvəi Kristo trarə ia nīmīruēn səiου. ¹⁰°Ro pen iou rərīk ramagiēn a ia nəpouiēn me, nīni ərəhaiēn me, nəpīn skai me, nometəiēn me, mīne nərəhaiēn me nepwīn mwi sëmæme kamo ia nīrak tī nəri nə mə iou iærmama riti səvəi Kristo. Rərīk ramagiēn a tī nəri nə mə nəpīn niskaiēn səiου riwən, nənə nəpīn nəha in nəha iakauvehi niskaiēn.

Pol ramægkiari skai m nəkur Korin

¹¹°Stəkwtəkwni iakamægkiari iakəmwhen ia iærmama riti ramarməri, mətə kimiaha hiənəkeikei miou tī noiēn iamīnhi irə tī nəri nə mə ratukwatukw mə tihəgnəgīni iou, mətə hiənəpwəh noiēn. Rosi iou iəmə auər a, mətə aposol me nəha sëmæme hiaməni mə irəha hasori, iou iapkətoni anan mhə mə irəha hasori anan ia nīrak. ¹²°Nəpīn iakīnamarə kitaha m kimiaha, iakamo nīmtətēn me sëmæme kamhahatən mə iou aposol pərhiēn riti. Iakīnamo nīmtətēn me, mīne narimnari me sëmæme nərmama hətōni nənīmenraha rier. Iakīnamo narimnari me nepwīn mwi ia niskaiēn səvəi Kumwesən ia rərīmiaha, nənə mo nətərīgīn səiου rəpwəmwis. ¹³°Noiēn amasan sə iakīno m kimiaha rəmwhen a iakīno m nakalasia me pam, mətə nari kuatia ropə in nə iapkəres mhə mane tukumiaha. Mə

⁸°**12:7** Narimnari me i Pol ramægkiari irə Kumwesən rīno pui pen min ia vison me rətoni fwe ia neiai sə ro kahar irə.

°**12:5** 2Kor 11:30   °**12:6** 1Kor 10:8, 1Kor 11:16   °**12:7** Job 2:6

°**12:9** Fil 4:11-13   °**12:11** 2Kor 11:5   °**12:12** Rom 15:19

°**12:13** 2Kor 11:9

noien naha ræraha enouenou ia nærahaien sæiou.

^{14v}Tækwækwuni iakamærer mwatuk mæ takuvehe mæti pehe kimiaha særo kahar iræ. Nænæ tapkæres mhæ mane tukumiaha, ti næri næ mæ iakæpwæh nokeikeiien nautæ sækimiaha, mætæ iakokeikei a kimiaha. Hæregi ro. Ripko mhæ wok sævai nækwærhakwæra me mæ tuhæmri karen mane sæ trasitu ia tata mine mama sævænraha kuriræ. Mætæ wok sævai tata mine mama irau tro iamihha iræ rasitu ia nækwærhakwæra me sævænrau.

^{15w}Ro pen rerik ramagien mæ takuvei pehe pam narimnari me sæiou m kimiaha, nænæ muvei pen mwi nimiruien sæiou tukumiaha. Nokeikeiien sæiou rasori tukumiaha, mætæ sækimiaha rouihi a tukw iou. Noien naha ræpwæh natukwatukwien!

¹⁶Kimiaha hiæukuræn mæ nipærhienien iou iapkæres mhæ mane m kimiaha, mætæ rosi kimiaha nepwîn hiamæni mæ iakinno noien ikou me, muvehi kimiaha ia neikuæien me ræmwhen ia kwænkru. ¹⁷Ræfo? Iakakres m kimiaha ia nærmama me naha iakinærhi pehe iræha hæuwehe tukumiaha? Rekæm! ^{18x}Iakinæres Taetas mæ truvehe mætoni kimiaha, nænæ mærhi pehe piævtaha riti irau min. Mætæ Taetas naha in ripkækres mhæ m kimiaha. Kimiaha hiæukuræn mæ kimrau min irauavæn pæri næterigien sækimrau mine noien kuatia.

¹⁹Rosi rerimiaha rirhi mæ ia nægkiariien me pam naha

kimaha iahamægkiari m kimiaha, mamhænise nægkiariien æraha me nepwîn sæmæme kamini ia kimaha, mætæ rekæm. Ia næmri Kumwesæn kimaha iahamægkiari, mamhæni ræmwhen sæ Kristo rokeikei. Nærmama keikei me, narimnari me pam sæmæme iahamo, mætæ iahamo mæ tahæuvrhækin kimiaha hiæuwehe mhætæ. ^{20y}Iakani iamihhi iræ ti næri næ mæ iakamhekir mæ kamo næpîn takuvehe, takætoni mæ hiopæ, hiæpko mhæ noien sæ iakokeikei. Nænæ kimiaha mwi tihætoni mæ iakopæ, iapko mhæ noien sæ hiokeikei. Iakamhekir mæ takætoni kimiaha nepwîn hiamævisæ, nepwîn rerinraha ramrhi æraha iræha me, nepwîn niemaha ramæpi iræha, nepwîn kamhætærig æpa ti niræha, nepwîn kamhæni neikuæien mamhouraha næghi iærmama iræ, nepwîn kamhæni nikare iærmama, nepwîn kamhærpwi iræha, mamho ænnapen noien me. ^{21z}Iakamhekir mæ kamo næpîn takuvehe mwi Kumwesæn sæiou ro iou iakauris ia næmrimiaha. Nænæ rerik trækwæpir iakasæk tukumiaha me nepwîn sæmæme hænamo noien æraha fwe kupwæn, nænæ mhæpwæh nirærigien ia noien æraha me sævænraha sæmæme kamho ia næpîn me. Iræha kamho noien me sæmæme hæmkemik, iræha nærman mine nipran kamhæiri ænnapen iræha me, mamho mwi noien æraha nepwîn mwi.

^v12:14 2Kor 13:1   ^w12:15 Fil 2:17   ^x12:18 2Kor 8:6,16-18

^y12:20 2Kor 2:1-4   ^z12:21 2Kor 13:2

**Nægkiariien sə Pol rani
tɪ nəsuepwiriien
nakalasia me fwe Korin**

13^aIn i navəniien səiou səro kahar irə takuvehe mətoni kimiaha. Nəkukuə Ikinan rani mə, “Nəpɪn iərmama riti rarukwi pen nəgkiariien ia iərmama riti, iərmama kəru uə kahar tuhaməkeikei mhəni nəgkiariien kuatia, nənə nərmama tuhəukurən mə nəgkiariien nəha karukwi pen ia iərmama nəha ro nɪpərhienien.”

²Iakokeikei mə takini nəgkiariien riti tukumiaha səməme fwe kupwən hiamo noien ərəha, iakokeikei mə takini mwi tukumiaha pam. Iakuvəni raka nəgkiariien i tukumiaha kupwən nəpɪn iakiməuvehe tukumiaha sə ro kəru irə, nənə təkwtəkwuni iakamarə isipwɪn tukumiaha, mətə iakokeikei mə takini mwi. Tɪrɪni mɪnuə iakuvehe mətoni mwi kimiaha, mətə kimiaha nepwɪn hiamo ihi noien ərəha, tako riskai mɪnrəha məkoui atukwatukw irəha irə. ³Tako iamɪnhi irə tɪ nəri nə mə hiamətui nari riti sə tako trahatən pen mə nɪpərhienien i Kristo raməgkiari ramier ia nəgkiariien səiou. Nəfe Kristo ramo m kimiaha rɪpkərou mhə tukwe, mətə in ramo kamətə niskaiien səvənhi ia kimiaha. ⁴^bNɪpərhienien, nəpɪn kɪnərui tərini pen in ia nei kamarkuau, niskaiien səvənhi riwən. Mətə ipwet mɪne in ramiru ia niskaiien səvəi Kumwesən. Kimaha niskaiien səkimaha riwən rəmwhen mwi ia Kristo fwe kupwən. Mətə nəpɪn tahəuvehe mhətoni kimiaha,

tihətoni mə kimaha iahaməmiru ia niskaiien səvəi Kumwesən rəmwhen a ia Kristo ipwet mɪne.

⁵^cRamasan mə kimiaha atukw tihətə amasan kimiaha me, mhəkiri noien səkimiaha, mhətə sas mə hiaməkwtəmhiri pərhien noien səvəi nahatətəien uə rekəm. Tihaməkeikei mhəukurən mə lesu Kristo in fwe ia rerimiaha, mətə mə nahatətəien səkimiaha ro neikuəien i, Kristo in riwən fwe ia rerimiaha. ⁶Nənə rerik ramrhi mə tihətə sas ia kimaha mə nahatətəien səkimaha rɪpko mhə neikuəien i.

⁷Mətə kimaha iahaməfwaki m Kumwesən mə kimiaha riti tɪpko mhə nari riti rərəha. Kimaha iahəpkəfwaki mhə iamɪnhi irə mə tuko kəgnəgini kimaha mə wok səkimaha ramasan, rekəm. Mətə iahokeikei mə kimiaha tiho noien sə ratukwatukw nəri auər a mə ia nətəien səvəi nərmama nepwɪn həni mə wok səkimaha rərəha. ⁸^dRo iamɪnhi irə tɪ nəri nə mə ko iahəpko mhə nari riti sə rəsisəg nɪpərhienien, mətə iahəukurən a noien nəri sə rauvehi utə nɪpərhienien. ⁹Nəri auər a mə kamətə kimaha mə niskaiien səkimaha riwən, mətə mə kimiaha hiəskai rerimaha ragien. Ro iamɪnhi irə iahaməfwaki mə tihəuvehe matukwatukw amasan. ¹⁰^eIakamarə isipwɪn tukumiaha mɪrai nəkukuə i mərhi pehe i tukumiaha. Iako iamɪnha irə mə nəpɪn takuvehe tapko mhə riskai m kimiaha. Iou aposol riti, Kumwesən ruvei pehe nasoriien nəha miou mə takuvrhəkɪn kimiaha hiəuvehe mhətə, mətə in rɪpkuvei pehe

^a**13:1** 2Kor 12:14, Mat 18:16, 1Tim 5:19   ^b**13:4** Fil 2:7-8

^c**13:5** 1Kor 11:28   ^d**13:8** 1Kor 13:6   ^e**13:10** 2Kor 2:3, 10:8

nasorijen naha miou me takouraha kimiaha hiewaiu.

Nægkiariien sampam

^{11f}Piak me, in i nægkiariien sampam säiou iakini mäsäkîr m kimiaha. Kimiaha tihamækeikei mheipeni suatuk me säkimiaha, mhæregi nægkiariien säiou, mho nætærigien säkimiaha pwæh ruvehe mo kuatia, mharæ ia næmærinuien, nænæ Kumwesæn sävæi nokeikeiien

mine næmærinuien tramaræ tukumiaha.

^{12g}Hæni ramasan tukumiaha me mhakei m kimiaha me ia nakeiien sä ræmher. ¹³Nærmama me pam sävæi Kumwesæn kamhæni pehe ramasan tukumiaha.

¹⁴Pwæh namasanien sävæi Iesu Kristo lærimænu säkitaha mine nokeikeiien sävæi Kumwesæn mine no pæriien nari sävæi Nænîmwîn Ikinan tramaræ tukumiaha pam.

Kalesia

Nægkiariien sə rani mə nəfe i nəkukuə

Pol rīmərari nəkukuə i revən ti nakalasia me ia profens riti səvəi Rom kani mə Kalesia. Nakalasia me ia Kalesia nətərigien səvənraha raməvsausini pik ti nahatən eikuə me nəghinraha mə Juteiaisa me. Nahatən eikuə me nəha həni pen ti nərmama rīpko mhə irəha nəkur Isrel mə Kumwesən trəpwəh nu-vehimiruien irəha. Irəha həni mə nərmama rīpko mhə irəha nəkur Isrel tuhaməkeikei mhəsi pen loa səvəi nəkur Isrel rəmwhen ia ku-vehi ninhum mīnraha, mīne nənien nari, mīne nousəsīmwinien ia nəpīn səvəi nəveginien asori me səvəi nəkur Isrel. Nahatən eikuə me nəha həni mwi mə Pol rīpkuvehi mhə nasoriiien səvəi Kumwesən. Ro iamīnhi irə tuhəpwəh nətərigien in. Ia nukune nəkukuə i Pol rīməni pen ti nəkur Kalesia mə nəfe nəgkiariien amasan in raməvisau. In rani mwi mə Kumwesən ruvei pen nasoriiien min. Ko kīpkuvehimīru mhə kitaha trīni mīnuə samesi pen Loa səvəi Moses. Mətə tukuvehimīru kitaha nəpīn səni nīpərhienien ia lesu Kristo. Nahatətəien in nəha sutuk ti nuvehiien nīmīruien vi. Pol rīni mə tsahatətə ia lesu Kristo, mhə nokeikeien, nənə mharə ia Nənimwin Ikinan.

1^hIou Pol. Iou aposol riti. Nərmama me həpkəkwein mhə iou mə takowok i. Iərmama riti rəpwəh nuvehi utəien iou, mətə lesu Kristo mīne səvənhi

Tata Kumwesən sə rīno rətui mwi ia nemhəien səvənhi, irau nəha krouvehi utə iou. ²Iou mīne piəvmiaha me nepwin kīmaha mīnraha ia kwopun i iahamrai nəkukuə i rauvehe tukumiaha nakalasia me fwe profens nəha Kalesia. ³Nəfwakiiien səiui mə Kumwesən tata səkitaha mīne lesu Kristo Iərimənu səkitaha trouəriari pehe namasanien mīne nəmərīnuien m kīmīaha. ⁴Iesu rīnəsēni nīmīruien səvənhi memhə ti noien ərəha me səkitaha. In rīno iamīnha irə mə truvehi raka kitaha ia nītətə ərəha i samarə irə ipwet mīne. In remhə mesi pen nəkwai Kumwesən Tata səkitaha. ⁵Pwəh nəgnəginien revən tukwe ia nuk nuk me. Ouəh, pwəh ro iamīnhi.

Nægkiariien amasan sə ro nīpərhienien kuatia a

⁶Iou iakərkərinari ia kīmīaha ti nəri nə mə Kumwesən rīnəkwein kīmīaha mə tihəuvehe mharə tegin namasanien səvəi Kristo, mətə nəpīn ouīhi a rukurau, nənə kīmīaha hiəuvei pen təkutamiaha min, mamhəuvən ti nəgkiariien amasan riti mwi. ⁷kIakini iamīnhi irə mətə nəgkiariien amasan riti mwi riwən. Nəgkiariien amasan sə ro nīpərhienien kuatia a. Mətə nərmama nepwin nəha ikin kamho kīmīaha hiamhekīr pik. Irəha hokeikei mə tuhəvsvini nəgkiariien amasan səvəi Kristo ruvehe nəgkiariien əpə riti. ⁸Mətə iakani pehe tukumiaha i trīni mīnuə kīmaha riti uə agelo riti sə ruku pen ia neiai trəvisau pehe m kīmīaha nəgkiariien amasan

^h**1:1** Kal 1:11-12   ⁱ**1:3** Rom 1:7, Fil 1:2   ^j**1:4** Kal 2:20, 1Tim 2:6, Taet 2:14, 1Jon 5:19   ^k**1:7** Wok Me 15:1,24   ^l**1:8** 1Kor 16:22

riti ropə ia nəgkiariien amasan nəha iahənəvisau raka m kimiaha i, p wəh iərmama nəha revən ia napw. ⁹Kimaha iahəuvəni raka nəgkiariien i tukumiaha fwe kupwən, nənə təkwtəkwuni takini mwi. Trini minuə iərmama riti raməvisau m kimiaha nəgkiariien amasan riti ropə ia nəgkiariien amasan nəha hiəuvəuvehi raka, p wəh iərmama nəha revən ia napw. ¹⁰mKimiaha hiaməfətərig irə? Ipwet mine iakaməmwur mə sin trəkwein amasan ia nirak, iərmama uə Kumwesən? Rerimiaha ramrhi mə iakaməmwur ti nəfe, mə tako nərmama rerinraha ragien tukw iou uə? Trini minuə iakaməmwur ihi mə tako nərmama rerinraha ragien tukw iou ripko mhə iou pərhien iərmama riti sə iakamo tukwini nari m Kristo.

Pol ramini irapw mə kinəfo irə ruvehe mo aposol riti

¹¹nPiak me, iakokeikei mə kimiaha tihəukurən nəri. Nəgkiariien amasan i iakinəvisau m kimiaha ripko mhə nəvisaiuen səvəi iərmama. ¹²oIapkuvehi mhə ruku pen ti iərmama riti. Iərmama riti ripkahatən mhə iou irə. Mətə iakiməuvehi ia nəpin nəha lesu Kristo rier pehe tukw iou. ¹³pKimiaha hiəuvəregi raka noien səiou sə iakinəfo irə kupwən ia nəpin nəha iakinaməfwaki ihi ia nəfwakiiien səvəi nəkur Isrel. Iakinamometə pik nakalasia me səvəi Kumwesən, mamousari mə takouraha irəha. ¹⁴qIa nəpin

nəha iakinəuvehe mamskai ia nəfwakiiien səvəi nəkur Isrel məpi raka iou me nepwin ti nəri nə mə iakamousari pik mamesi pen narəien nəha kaha kupwən me səiou həməuvei pehe. ¹⁵rMətə Kumwesən sə ruvərfi raka iou fwe ia tipwi mama səiou, in rəkwein iou, ti nəri nə mə rerin ramasan tukw iou. ¹⁶sNəpin rəkwein iou irə, rerin ragien ti nəseniien iou iakətə Trini mə takəvisau irapw nəgkiariien amasan səvənhi m nərmama me ripko mhə irəha nəkur Isrel. Nənə nəpin iakətoni Trini, təkwtəkwuni a iapkeven mhə ti iərmama riti mə trahatən iou. ¹⁷Iapkeven mhə fwe Jerusalem mə takətoni nərmama me nəha haməkupwən ia nirak mho irəha aposol me. Mətə iakier mevən fwe tənə nəha Arepia. Kurirə irə iakrərig mwi mevən fwe Tamaskes. ¹⁸tNəpin nuk kahar rukurau, nənə iakutə pen fwe Jerusalem mə takətoni Pita. Iakuvehi nəfwakiiien kəru fwe ikin kimrau min. ¹⁹uMətə iapkətoni mhə aposol me nepwin mwi, Jemes əpa, piəvi lərimənu səkitaha. ²⁰(Nəgkiariien i iakamrai ruvehe tukumiaha ia nəmri Kumwesən iakəpwəh neikuəien irə.) ²¹vNəpin iakier ia Jerusalem, iakevən fwe ia kwopun me ia profens mi nəha Siria mine Silisia. ²²la nəpin nəha, nakalasia me səvəi Kristo ia tənə jutia həkətə raka mhə iou, mhəirei ihi iou. ²³Kamhəregi a nərmama me kamhəvisau iamini mə, "ləmə i kupwən ramometə kitaha, təkwtəkwuni raməvisau

^m**1:10** 1Tes 2:4   ⁿ**1:11** Mat 16:17   ^o**1:12** Kal 1:1

^p**1:13** Wok Me 8:3   ^q**1:14** Wok Me 22:3

^r**1:15** Aes 49:1, Jer 1:5, Rom 1:1   ^s**1:16** Wok Me 9:3-6, Kal 2:7

^t**1:18** Jon 1:42, Wok Me 9:26   ^u**1:19** Mat 13:55   ^v**1:21** Wok Me 9:30

irapw nahatətəien səkitaha sə kupwən ramousari mə trouraha.”²⁴ Nənə irəha həgnəgini Kumwesən tukwe iou.

Pol revən mægkiari irəha aposol me nepw'in fwe Jerusalem

2^wNəp'in nuk fotin rukurau, iakutə pen fwe Jerusalem kimrau Panapas. Iakiri mwi Taetas ruvehe kimrahar min.² Iakutə pen iaminhi ti nəri nə mə Kumwesən rīnahatən raka iou iakinətōni mə takaməkeikei mevən. Nənə iakevən mətōni nəmə asori me səvəi nakalasia me. Nəp'in kimaha əpa, iakini pen amasan ti nirəha i nəgkiariien amasan səiou sə iakamini irapw ti nərmama me rīpko mhə irəha nəkur Isrel. Iakamo iaminhi irə ti nəri nə mə iakəpwəh nokeikeiien mə narimnari me səməme iakamo mine iakino raka, iakamo auər a.³ ^xIa nəp'in nəha Taetas kimrau min. Nipərhiēnien in iəmə Kris, mətə irəha həpwəh niniien mə tukaməkeikei kuvehi ninhum min.⁴ ^yMətə noien səvəi nuvehiien ninhum m iərmama kimaha iahəgkiari irə ti nəri nə mə nərmama me nepw'in kamhəkurirə afafa kitaha, mamheikuə mə irəha piəvtaha me. Irəha həuvehe mamhətə afafa kitaha, ti nəri nə mə Iesu Kristo rineivinari ia kitaha. Nənə hokeikei mə tuhətōni mə saməfarə irə. Irəha hənua tuhəsisəg mwi kitaha ia natuakəmien me səvənraha.⁵ Mətə kimaha iahəpwəh nəseni ananien irəha mə tuhasori ia kimaha, ti nəri nə mə iahokeikei mə nəgkiariien

amasan i sə ro nipərhiēnien trarə amasan tukumiaha mamevən.

⁶ ^zIa nəp'in nəha, nərmama nepw'in fwe ikin kani irəha mə nəmə asori me. (Mə irəha hasori mhəfo pen irə, mətə iakəpwəh nətəriğ penien irə. Iou iakukurən mə Kumwesən ramo rəmnəmwhen a ia nərmama me pam.) Nəmə asori me nəha həpwəh niniien nəgkiariien riti mhəripin pen ia nəgkiariien amasan sə iakaməvisau irapw i.⁷ ^aIrəha həpko mhə iaminhi irə, mətə hətə sas mə Kumwesən rəmri pehe nəgkiariien amasan səvənhi ia tipage rəgik mə takəvisau irapw irə ramevən ti nərmama me rīpko mhə irəha nəkur Isrel. Noien nəha Kumwesən ro miou rəmwhen a mwi sə rino raka m Pita. Pita nəha raməvisau irapw nəgkiariien amasan səvəi Kumwesən ramevən ti nəkur Isrel.⁸ Nəmə asori me nəha hətə sas mə Kumwesən ramasitu ia kimrau pəri ia wok mi nəha iarauo. Ramasitu ia Pita ia wok səvənhi sə in ramo in aposol riti səvəi nəkur Isrel, mamasitu mwi ia nirak ia wok səiou sə iakamo iou aposol riti səvəi nərmama me rīpko mhə irəha nəkur Isrel.⁹ ^bNənə Jemes, mine Pita, mine Jon, iəmə mirəhar nəha kani irəhar mə pos me səvəi nimwəfwaki, nəp'in irəhar harənətə Kumwesən ramasitu ia nirak ia namasanien səvənhi, harosə pehe rəginrahar mwatuk m kimrau Panapas rəmwhen mə kimaha kusen kuatia. Nənə kimaha pam iahəseni mə tahəuai kimaha me. Kimrau Panapas tarouevən rouəvisau m nərmama rīpko mhə irəha nəkur Isrel, nənə irəha

^w2:1 Wok Me 15:2   ^x2:3 Wok Me 16:3   ^y2:4 Kal 1:7, Kal 5:1,13

^z2:6 Wok Me 10:34   ^a2:7 Wok Me 22:21   ^b2:9 Jon 1:42

tuhəuvən mhəvisau m nəkur Isrel. ^{10c}Mətə nəgkiariien kuatia a hāməni pehe tukumrau i mə rerimrau tramrhi nərmama me nautə səvənraha riwən, iarouasitu ia nirəha. Mətə nəri nəha iakinətə raka takaməkeikei mo. Rerik ragien tukwe.

Pol rəgkiari skai m Pita

¹¹Mətə nəpīn Pita ruvehe ia Antiok, iakərer ia nənimen, mægkiari skai min, tī nəri nə mə ramo noien riti rəpwəh nəmwhenien. ^{12d}Nəpīn rīməuvehe vi a ia Antiok, raməni pəri nari irəha piəvtaha me sāməme rīpko mhə irəha nəkur Isrel. Mətə kurirə irə Jemes rərhi nərmama nepwīn həuvehe. Nəpīn hapirapw, Pita rīnaməpwəh nəni pəriien nari irəha nərmama me rīpko mhə irəha nəkur Isrel, nənə minamərer əpə ia nirəha. In ro iamīnhi irə tī nəri nə mə rehekīr nəkur Isrel me nəha sāməme kamhəni mə nərmama rīpko mhə irəha nəkur Isrel tuhaməkeikei mhəuvən kuvehi ninhum mīnraha tī Loa səvəi Moses. ¹³Nənə piəvtaha me nepwīn sāməme irəha nəkur Isrel həhekīr mwi, mhəkurirə ia Pita ia noien nəha ramo. Panapas mwi in rehekīr, mukurirə irəha. ¹⁴Mətə nəpīn iakətoni mə irəha həpkesi pen mhə nəgkiariien amasan sə ro nīpərhiienien, iakəgkiari skai m Pita ia nəmriinraha pam. Iakīni pen tukwe in mə, “Pita. Ik

iəmə Isrel, mətə ikinəpwəh raka narəien səvəi nəkur Isrel, mamarə ia narəien səvəi nərmama rīpko mhə irəha nəkur Isrel. Ro iamīnhi irə rəfo təkwtəkwuni ikamərhiərhi nərmama me i rīpko mhə irəha nəkur Isrel mə tuharə ia narəien səvəi nəkur Isrel? ¹⁵Ia nətuiien səkrau krīnouətui pehe iəmə Isrel mi. Rīpko mhə krau iərmama mi səvəi kwənəkwas əpə riti sə nəkur Isrel kamhəni mə kwənəkwas səvəi nəkur ərəha me. ^{16e}Mətə krau krouukurən mə iərmama sə ramesi pen Loa səvəi nəkur Isrel rīpkatukwatukw mhə ia nəmri Kumwesən, mətə iərmama sə ramahatətə ia Iesu Kristo, in əpa nə ratukwatukw ia nənimen.* Nətərigien nəha rīno mə kitaha mwi nəkur Isrel səni nīpərhiienien ia Iesu Kristo. Kitaha samahatətə ia Kristo tī nəri nə mə noien iamīnha irə tro kitaha satukwatukw ia nəmri Kumwesən. Mətə səpkətīgite mhə ia nesi penien Loa, tī nəri nə mə iərmama riti riwən ko ruvehe matukwatukw ia nəmri Kumwesən nəpīn ramesi pen Loa. ¹⁷Kitaha i nəkur Isrel səuvəuvehe raka tī Iesu mə in tro kitaha satukwatukw ia nəmri Kumwesən. Mətə mə kitaha sətōni mə kitaha nəkur ərəha rəmwhen ia nərmama rīpko mhə irəha nəkur Isrel, rəfo irə? Kristo ro kitaha səuvehe nərmama kamho noien ərəha? Rekəm! ¹⁸Mətə trīni minuə iakuvrhəkīn mwi Loa nəha sə fwe kupwən iakineitehi,

*2:16 Suatuk riti mwi tī nīnīien nəgkiariien nəha ia vas 16 in i mə “Mətə krau krouukurən mə iərmama rīpkatukwatukw mhə ia nəmri Kumwesən ia nesi penien Loa, mətə nahatətəien ia Iesu Kristo ramo in ratukwatukw ia nənimen.”

c2:10 Wok Me 11:29-30   **d2:12** Wok Me 11:3

e2:16 Wok Me 15:10-11, Rom 3:20-28, Rom 4:5, 11:6, Kal 3:11

noien naha iakamo ramahatən pen mə pərhiən iou iərmama sə iakamərui Loa. ¹⁹fIa nīkaren səvəi Loa, iakuvamhə raka. Loa naha rousi əpune iou. Nənə tī nəri nə mə iakuvamhə raka ia nīkaren səvəi Loa, iakukurən nīmīruien ia nīkaren səvəi Kumwesən. Rəmwhen mə kīnərui tərini pen iou ia nei kamarkuauī kīmrəu Kristo. ²⁰gRīpko mhə iou iakamīru təkwtəkwni, mətə Kristo ramīru ia nīrak. Nīmīruien sə iakamarə irə təkwtəkwni ia tīprənə i, iakamarə irə, mamahatətə ia Tīni Kumwesən. In rokeikei iou memhə tukw iou. ²¹Ko iapkərarki mhə namasanien i səvəi Kumwesən sə ruvei pehe miou. Tīni mīnuə Loa in suatuk iərmama tresi pen tī nuveheien matukwatukw ia nəmri Kumwesən, ro iamīnhi irə Kristo remhə auər a.”

**Sin ro nīfeifeiien ro nəkur
Kalesia hətə wau ia
nəgkiariien pərhiən?**

3 Nəkur Kalesia, kīmiaha hiamarməri! Kīnəvisau raka lesu Kristo m kīmiaha rəmwhen hīənətoni ia nəmriamiaha mə remhə ia nei kamarkuauī. Mətə nīsīmə naha hənə nīfeifeiien mhəuvehi raka kīmiaha? ²Iakuə takəres nəsien riti tukumiaha i. Fwe kupwən, nəpīn hīəuvehe vi a mhəuvehi Nənīmwin Ikinan, hīamo nəfe noien ro Kumwesən ruvei pehe Nənīmwin naha m kīmiaha? Rosi hīamesi pen Loa səvənhi uə? Kīmiaha hīəukurən mə rīpko mhə iamīnhi. Mətə kīmiaha hīəregi nəgkiariien amasan səvənhi, mhəni nīpərhiənien irə, ro pen Kumwesən ruvei pehe Nənīmwin

səvənhi m kīmiaha. ³Rəfo kīmiaha hīamarməri iamīnhi irə? Fwe kupwən, nəpīn hīəuvehe vi a mhahatətə ia lesu, hīamətīgite ia nīskaiien səvəi Nənīmwin Ikinan. Mətə rəfo naha təkwtəkwni, ko hīəuvehe mhəatukwatukw ia nīskaiien atukw səkīmiaha? ⁴Mətə rəfo ia nəmīsəien me həpīk hīəuvəregi raka tī lesu? Hīaməregi auər a uə? ⁵Kumwesən sə ruvei pehe Nənīmwin Ikinan m kīmiaha, nənə mamə nīmītətien me ia nəmriamiaha, in ramə noien me naha tī nəfe? Tī nəri nə mə hīamesi pen Loa? Rekəm! Mətə in ramə noien me naha tī nəri nə mə nəpīn hīəregi nəgkiariien amasan səvəi lesu, hīəni nīpərhiənien irə. ⁶hRerīmiaha tramrhi Epraham fwe kupwən. Nəkukuə Ikinan rani mə Epraham “rīni nīpərhiənien ia Kumwesən. Nənə tī nəri nə mə in rahatətə iamīnhi, Kumwesən rətə in mə in ratukwatukw ia nənimen.” ⁷Ro pen kīmiaha tīhaməkeikei mhəukurən mə nərmama səməme kamhahatətə, irəha naha nīpwnəti Epraham me. ⁸Nəkukuə Ikinan ruvəni raka fwe kupwən mə Kumwesən trini nərmama i rīpko mhə irəha nəkur Isrel mə irəha hatukwatukw ia nənimen tī nəri nə mə kamhahatətə irə. Nəpīn noien naha rīpkuvehe mhə ihi, Nəkukuə Ikinan rīnəvisau pen nəgkiariien amasan i m Epraham. Rīni mə, “Nərmama ia tənəmtənə me pam tuhəuvehi namasanien səiəu truku pen ia kwənəkwus səim.” ⁹Ro iamīnhi irə sətəni mə Kumwesən raməkwein amasan ia nərmama səməme kamhahatətə irə rəmwhen raməkwein amasan

ia Epraham tî nêri nê mê Epraham ramahatêta irê. ¹⁰iMêta nêrmama me pam sêməme kamhêtigite ia nesi penien Loa mê tro irêha hatukwatukw ia nêmri Kumwesên, Kumwesên ramêkwein êrêha ia nirêha. Iakani iamînhi irê tî nêri nê mê nêgkariien i sê kimêrai pen ia Nêkukuê Ikinan rêuui irêha. Rîni mê, “Kumwesên trêkwein êrêha ia nêrmama me pam hêpko mhê narimnari me pam kimêrai pen ia nêkukuê sêvêi Loa.” ¹¹iNêne ruvehe mino nukurêniên i tî nêrmama mê iêrmama riti riwên ko resi pen Loa nêne muvehe matukwatukw ia nêmri Kumwesên. Rîno nukurêniên i tî nêri nê mê Nêkukuê Ikinan rani mê, “Iêrmama sê ratukwatukw ia nêmri Kumwesên ia nahatêtaiên sêvênhi, in truvehi nimiruiên.”

¹²kMêta Loa in ropê ia nahatêtaiên. Iakani iamînhi irê tî nêri nê mê Loa rani mê, “Iêrmama sê ramo narimnari me pam nêha Loa rani truvehi nimiruiên irê.” ¹³lMêta Kristo ruvêfi raka nari ia kitaha. Loa nêha ko rîpkêkwein êrêha mhê mwi ia kitaha, tî nêri nê mê lesu rîmêuvehi têmwkitaha, muvehe mo in iêrmama sê Kumwesên ramêkwein êrêha irê. Rêmwên ia nêgkariien i kimêrai pen ia Nêkukuê Ikinan rani mê, “Trîni mînuê kousi êpune iêrmama riti nîpwrân rêgher ia nei, ramahatên pen mê Kumwesên ramêkwein êrêha irê.” ¹⁴Mêta têkwêkwuni, tî nêri nê mê lesu Kristo remhê iamînhi, namasaniên sê Kumwesên rîmêuvei pen m Epraham ko ruvehe tî nêr-

mama rîpko mhê irêha nêkur Isrel. Tî nêri nê mê kitaha samahatêta ia lesu, sêukurêniên nuvehiiên Nênimwîn nêha Kumwesên ruvêni raka mê truvei pehe m kitaha.

Promes mîne Loa

¹⁵Piak me, iakuê takîni noien riti sêkitaha nêrmama, mahatên nêri nêha iakamêgkari irê. Nêpîn iêrmama kêru krourai sun nêgkariien riti nêne rouêrihi nîpekê tukwe, rêknekîn tî iêrmama riti mê trîfi nîpekê sêvênrau, mêrihi atukw a sêvênhi riti. ¹⁶mFwe kupwên, Kumwesên rîno promes me sêvênhi m Epraham mîne mwîpwîni. Kumwesên rêpwêh nîniên mê ramo promes me sêvênhi m Epraham mîne “nimwîpwîni me.” Nêgkariien i mê “nimwîpwîni me” ramîni nêrmama hêpîk. Mêta Kumwesên rîni mê ramo promes me sêvênhi m Epraham “mîne mwîpwîni.” Nêgkariien i “mwîpwîni” ramîni iêrmama kuatia. Mwîpwî Epraham nêha Kumwesên rêgkari irê in nê Kristo. ¹⁷nNîpwrai nêgkariien sêiou ro iamînhi: Fwe kupwên, Kumwesên rîno promes riti sêvênhi m Epraham, marê mîni mwi mê nêgkariien nêha sêvênhi tramêkeikei mukua. Nêpîn nuk fo-hantret-toti rukurau, nêne Loa ruvehe. Mêta Loa nêha ko rîpkousi êrêgrêgi mhê promes nêha Kumwesên rînêmri raka m Epraham fwe kupwên. ¹⁸oTrîni mînuê kitaha samêuvehi narimnari me sê Kumwesên rauvei pehe tî nêri nê mê samesi pen Loa, noien nêha ramahatên pen mê

ⁱ3:10 Dut 27:26   ^j3:11 Rom 1:17, Kal 2:16

^k3:12 Rom 10:5

^l3:13 Rom 8:3, 2Kor 5:21, Kal 4:5, Dut 21:23

^m3:16 Wok Me 7:5

ⁿ3:17 Eks 12:40

^o3:18 Rom 4:14, 11:6

promes naha sāvai Kumwesən ruvehe muvəiwən. Nənə ko səpkuvehi mhə narimnari me naha ruku pen tī promes naha. Mətə Epraham ruvehi narimnari me naha Kumwesən rīməuvei pen min tī nəri nə mə Kumwesən rino promes mə tro iamīnhi.

Kumwesən rīməuvei pehe Loa tī nəfe?

¹⁹P^{Ro} iamīnhi irə Kumwesən rīməuvei pehe Loa tī nəfe? Tī nəri nə mə nərmama kamho noien ərəha me, ro pen in riripin pen Loa ia promes sāvənhi, mə Loa traməmak meste mwipwi Epraham sə promes sāvənhi rinəgkiari irə truevehe. Nəpin Loa ruvehe irə, nagelo me həuvei pen m Moses, nənə kimaha iahəuvehi ia rəgi Moses, iəmə sə ramərer ia nīmwrhenhi Kumwesən mīne kimaha. ²⁰Mətə iərmama sə ramərer ia nīmwrhenhi iərmama kəru iamīnha irə mə truvi simwīn irau, rīpko mhə sāvai iərmama kuatia nə in, mətə Kumwesən in kuatia a.

²¹q^{Ro} iamīnhi irə kitaha tsəgkiari ia narimnari me i mhəfni irə? Loa sāvai Kumwesən rərəha mətə promes me sāvai Kumwesən hamasan? Rekəm, kitaha ko səpkini mhə iamīnhi irə. Trini mīnuə Kumwesən rīməuvei pehe loa riti sə rukurən nuvei peheien nīmīruien, kitaha tsesi pen loa naha nənə mhəuvehe mhatukwatukw ia nəmri Kumwesən. ²²r^{Mətə} rīpko mhə iamīnhi irə. Nəkukuə Ikinan rani mə noien ərəha rəuiui nərmama

me pam, mərihi tərini irəha. Ro iamīnhi irə narimnari me pam Kumwesən rino promes mə truevi pehe m kitaha, kitaha səukurə nuvehien tī nəri nə mə səni nīpərhiēnien ia lesu Kristo. ²³s^{Fwe} kupwən, nəpin Kristo rīpkuvehe mhə ihi mə tsahatətə irə, kitaha samarə tegin Loa sāvai Moses. Loa naha raməkwətəmhiri kitaha. Rəmwhen mə samarə ia kalapus mamheitenhi mheste Kristo tripkier pehe tukutaha mə tsahatətə irə. ²⁴t^{Fwe} kupwən, Loa naha rasori ia kitaha, mamətui tukutaha. Sənamarə tegin Loa naha meste Kristo ruvehe. Nənə nəpin Kristo ruvehe, kitaha sahatətə irə mə tsəuvehe mhatukwatukw ia nəmri Kumwesən. ²⁵Mətə təkwtəkwni naha, tī nəri nə mə Kristo ruvəuvehe raka, nənə samahatətə irə, səpkarə tegin mhə Loa. ²⁶u^{Iakani} iamīnhi irə tī nəri nə mə kimiaha pam nə nīpwnəti Kumwesən me tī nəri nə mə hiamahatətə ia lesu Kristo. ²⁷v^{Kimiaha} pam sə hiəno raka paptas mə tihəuvehe mho kuatia kimiaha Kristo, hiəuvəuvehi raka Kristo rəmwhen hiamarkahu karkahu. ²⁸w^{Nənə} təkwtəkwni rīpko mhə kimiaha nepwīn nəkur Isrel mīne nepwīn rīpko mhə nəkur Isrel. Rīpko mhə kimiaha nepwīn nərmama səməme hiamo slef mīne nepwīn hiəpko mhə slef. Rīpko mhə kimiaha nepwīn nīpran mīne nepwīn nərman. Iakini iamīnhi irə tī nəri nə mə kimiaha pam kuatia a ia lesu Kristo. ²⁹x^{Trini} mīnuə sāvai Kristo nə kimiaha,

ᵀ3:19 Rom 5:20, Wok Me 7:38   **ᵀ3:21** Rom 8:2-4   **ᵀ3:22** Rom 3:9-19, Rom 11:32   **ᵀ3:23** Kal 4:3   **ᵀ3:24** Rom 10:4   **ᵀ3:26** Jon 1:12   **ᵀ3:27** Rom 6:3, 13:14   **ᵀ3:28** Rom 10:12, 1Kor 12:13   **ᵀ3:29** Rom 4:13

nipwnəti Epraham me nə kīmiaha. Kīmiaha nə nəkwərhakwərha me tihəuvehi narimnari amasan me nəha Kumwesən rino raka promes mə truvei pen m Epraham.

Kīmiaha nə nipwnəti Kumwesən me

4 Nipwrai nəgkiariien səiou ro iamīnhi irə. Nəpīn iərmama remhə, nautə me pam səvənhi səvəi tini. Mətə trini minuə tini ramouihi ihi, ko in ripkasori mhə ia nautə me nəha, mətə in rəmwhen a ia slef. ²Nəpīn ramouihi ihi trarə tegīn nəmə asori me nepwīn. Irəha tuhətui amasan tī nautə səvənhi meste nəpīn nəha tata səvənhi rīməni. ³Rəmwhen a mwi ia kitaha. Nəpīn sənəməkwrhəkwərha ihi samarə tegīn nənīmwin me i irəha nukune noien me səvəi tīprənə i. Irəha kamhərimənu ia kitaha səmwhen ia slef me. ⁴Mətə nəpīn atukwatukw nəha Kumwesən rīməni ruvehe, nənə in rərhi pehe Tīni. Pran riti rərəhi. Rətui pehe, marə tegīn Loa səvəi Moses, ⁵zmə in trərəku raka səməme kamharə tegīn Loa nəha. Kumwesən ro iamīnhi irə mə tresi kitaha səuvehe mho nipwnətīn me. ⁶aTī nəri nə mə nipwnətīn me i kitaha, rərhi pehe Nənīmwin səvəi Tīni ruvehe mamarə ia reritaha. Ia Nənīmwin nəha kitaha saməkwein Kumwesən mə, "Rīmimaha, Tata!" ⁷bRo iamīnhi irə ripko mhə kīmiaha hiamo ihi slef ia kīmiaha, mətə kīmiaha nipwnəti Kumwesən me. Tī nəri nə mə kīmiaha nipwnəti Kumwesən me, ro pen Kumwesən

truvei pehe m kīmiaha narimnari me nəha rīməni mə truvei pen m nipwnətīn me.

Pol rerīn rəpou tī nəkur Kalesia

⁸cFwe kupwən, nəpīn kīmiaha hiamreirei Kumwesən, hīəmwhen ia slef me səvəi kumwesən eikuə me. ⁹Mətə təkwtəkwuni nəha hīəuvəuvehe mhəuvəukurən raka Kumwesən, uə ramasan mwi iakīni mə təkwtəkwuni Kumwesən ruvəukurən raka kīmiaha. Mətə rəfo hiamrərig mwi tī nənīmwin me i irəha nukune narəien kupwən səkīmiaha. Irəha nəgsenraha riwən. Ho nəri auər a. Hiokeikei mə tihəmwhen mwi ia slef me səvənraha uə? ¹⁰dHiaməsiai nəpīn ikinan me, mīne məkwe me, mīne nuk me. ¹¹lakamhekīr tukumiaha. Rosi iakīnəmwur auər a ia kīmiaha uə? ¹²⁻¹³ePiak me, iakase kīmiaha mə tihaməkeikei mhəuvehi noien səiou. Hətə ro. lakuvəuvehi raka noien səkīmiaha. Kīmiaha hīəuvəukurən raka mə fwe kupwən iakīməuvehe tukumiaha tī nəri nə mə nemhəien riti rarə ia nipwrak. Ia nəpīn nəha iakīməkupwən məvisau irapw nəgkiariien amasan səvəi lesu m kīmiaha. Mətə kīmiaha hīəpko mhə nəmisəien miou. ¹⁴Nīpərhienien nemhəien səiou riskai, hiamarkut pik irə, mətə hīəpwəh nəmwəkīien iou tukwe, uə hīəpkərhi irapw mhə iou, rekəm. Hīəuvehi puvnimwə pehe iou rəmwhen ia iou agelo riti səvəi Kumwesən, uə iou nəha lesu Kristo. ¹⁵Ia nəpīn nəha rerīmīaha ragien pik. Mətə nagienien nəha

^y4:3 Kal 3:23, Kol 2:20   ^z4:5 Kal 3:13   ^a4:6 Rom 8:15-16

^b4:7 Rom 8:17, Kal 3:29   ^c4:8 1Kor 8:4-6

^d4:10 Rom 14:5, Kol 2:16   ^e4:12-13 1Kor 2:3

səkīmiaha ruvəwəku? Iakani pehe tukumiaha i mə pərhien fwe kupwən trini minuə rīməru tukumiaha, hiəpkukumwiri raka a nənīmemiaha mhəuvei pehe miou iakomasan səiou irə. ^{16f}Mətə rəfo nəha təkwtəkwni? Rosi tī nəri nə mə iakamīni pehe tukumiaha i nəgkiariien pərhien hiaməmwəki iou tukwe uə? ¹⁷Nərmama me nəha kamhəmwur pik tukumiaha, mətə həkko mhə tī nəri amasan riti. Irəha hokeikei mə tuhəvi raka kīmiaha mə tihaməmwur əpa tī nirəha. ¹⁸Ramasan mə hiaməmwur tī noien narimnari me, mətə tihaməkeikei mhəmwur tī noien amasan. Nəgkiariien nəha ro nīpərhienien ia nəpīn me, nəri auər a mə samarə kītaha miou uə səpkarə mhə kītaha miou. ¹⁹Nəkwərhakwərha me səiou. Iakregi iakaməmisə pik mwi tukumiaha rəmwhen ia pran təkutan raməmisə mə trərəhi iəkunouihi. Takregi iamīnhi meste kīmiaha tihəuvehi noien atukwatukw səvəi Kristo ia nīmīruien səkīmiaha. ²⁰Ko ramo kītaha m kīmiaha nəha təkwtəkwni, nənə ko iapkəgkiari skai mhə m kīmiaha. Mətə iou iakamarə isipwīn, iakreirei mə takəfo masitu ia kīmiaha.

Pol rusipekīn ia Heka mīne Sera

²¹Kīmiaha səməme hiokeikei mə tiharə tegīn Loa səvəi Moses, tiho mhəni pehe ro tukw iou i. Hiəuvəregi raka nəfe Loa nəha rani uə rekəm? ^{22g}Kimərāi pen iamīnhi

mə Epraham tīni kəru iərman. Pran sə in slef rərəhi riti, nənə pran sə rīpko mhə in slef rərəhi riti. ^{23h}Tīni slef rətui rəmwhen ia nəkwərhakwərha me nepwīn a. Mətə tīni pran nəha rīpko mhə in slef rətui tī nəri nə mə Kumwesən rīno promes iamīnha irə ia pran nəha. ²⁴ⁱNəgkiariien nəha ro nīpərhienien irə, mətə ramasan mə iakusipekīn irə. Pran mi nəha kəru krouəmwən ia nəgkiariien kəru Kumwesən rīnərihi tərini əknekīn. Pran nəha Heka rəmwhen ia Loa səvəi Moses sə Kumwesən rīməuvei pen fwe təkuer Sinae. Loa nəha ramərəhi nəkwərhakwərha, mətə irəha slef me. ²⁵Heka rəmwhen ia təkuer Sinae fwe Arepia, məmwhen mwi ia taon nəha Jerusalem ipwet mīne, tī nəri nə mə taon nəha ro slef irə, nənə nəkwərhakwərha me səvənhi irəha mwi slef me. ^{26j}Mətə Jerusalem nəha fwe ia neiai rəmwhen ia pran nəha rīpko mhə in slef. Nənə in nə mama səkītaha. ²⁷Rəmwhen ia nəgkiariien i kīmərāi pen ia Nəkukuə Ikinan rani mə, “Agien, pran sə ipkəkəwəhakwen mhə! Əkwein əpwəmwīs, magien, pran sə ipkəmisə raka mhə tī nərəhiien iəkunouihi! Nəkwərhakwərha me səvəi pran nəha kīnəpwəh in, tuhəpik mhəpi raka nəkwərhakwərha me səvəi pran sə səvənhi fwe iərman.” ^{28k}Piak me, kīmiaha nə nīpwnəti Kumwesən me. Hiəmwhen ia Aesak, iəkunouihi sə rīnətui tī nəri nə mə Kumwesən rīno promes mə tro iamīnhi. ²⁹Mətə fwe kupwən, iəkunouihi nəha Ismael sə rīnətui

^f4:16 Amos 5:10   ^g4:22 Jen 16:15, 21:2   ^h4:23 Rom 9:7-9

ⁱ4:24 Rom 8:15, Kal 5:1   ^j4:26 Hip 12:22, Rev 3:12, Rev 21:2,10

^k4:28 Rom 9:7, Kal 3:29

rəmwhen ia nəkwerhakwərha me nepwin, ramometə iəkunouihī nəha Aesak sə rīnətui ia niskaiien səvəi Nənimwin səvəi Kumwesən. Rəmwhen a mwi ipwet mīne. ³⁰ Mətə Nəkukūə Ikinan raməfni irə? Rani mē, “Ərhi irapw prən nəha in slef irau tīni, tī nəri nē mē tīni slef nəha ko rīpkīpeki pəri mhə nautə səvəi tata səvənhi irau tīni prən nəha rīpko mhə in slef.” ³¹ mRo pen, piak me, rīpko mhə kitaha nīpwnətī prən nəha in slef, mətə kitaha nīpwnətī prən nəha rīpko mhə in slef.

5 ⁿKristo rīneivi raka nari ia kitaha. In rīno noien nəha mē nari riti trəpwəh nəsisəgien mwi kitaha. Ro iamīnhi irə kimiaha tihaməkeikei mhərer əknekīn, mhəpwəh nəseniien Loa nəha rəkwtəmhirī kimiaha hīəuvehe mwi mho slef ia kimiaha.

² Həregi ro, iou Pol iakani pehe tukumiaha i, trīni mīnuə hīəsēni kuvehi ninhum m kimiaha tī Loa nəha, nemhəien səvəi Kristo trīpkasitu anan mhə ia kimiaha. ³ Iakūə takīni irapw mwi tukumiaha i. Trīni mīnuə iərman riti rəsēni kuvehi ninhum min tī Loa nəha, in traməkeikei mesi pen pam nəfe Loa nəha rani. ⁴ Ik sə ikuə tikesi pen Loa nəha mē tikuvehe matukwatukw ia nəmri Kumwesən, kinərai raka ik. Ikinəpwəh noien kuatia kimirau Kristo, mīnəpwəh namasaniēn səvəi Kumwesən. ⁵ Mətə kitaha i saməmri pen əknekīn nətərigien səkitaha ia Kumwesən mē in tro kitaha satukwatukw ia nənimen tī nəri nē mē samahatətə ia Kristo.

Nənimwin Ikinan ramo kitaha saməskai mē tsameitenhi meste nəri nəha trier irapw. ⁶ Nəpin səuvehe mho kuatia kitaha Iesu Kristo, nəri auər a mē iərmama riti kuvehi ninhum min uə kīpkuvehi mhə ninhum min. Mətə nəri asori kitaha tsaməkeikei mhahatətə ia Iesu, nənə mhokeikei Kumwesən mīne nərmama me. ⁷ Pfwē kupwən, kimiaha hiamaiu amasan. Sin rərer tukuahag kimiaha mīnise kimiaha mē tihəpwəh nesi penien nəgkariien sə ro nīpərhiēnien? ⁸ Noien nəha rīpkuku pen mhə tī Kumwesən sə raməkwein kimiaha. ⁹ qKimiaha tihaməsiari. “Yis ouihī trəsə bred asori rəsisi.” ¹⁰ rMətə iou iakətīgite ia lərimənu səkitaha mē nətərigien səkimiaha trīpkuvehe mhə mōpə ia nətərigien səiou. lərmama nəha rameikuə ia kimiaha, iou iakreirei mē in sin, mətə Kumwesən trərpwin noien ərəha səvənhi. ¹¹ sPiak me, hətərig ro, trīni mīnuə iakaməvisau ihī mē nərmama rīpko mhə irəha nəkur Isrel tuhaməkeikei mhəuvən kuvehi ninhum mīnrəha, rəfo nəkur Isrel kamhometə ihī iou? Trīni mīnuə iakaməvisau ihī nəgkariien nəha, ko niemaha rīpkəpi mhə irəha. Mətə niemaha raməpi irəha tī nəri nē mē iakaməvisau irapw nemhəien səvəi Iesu ia nei kamarkuau. ¹² Nərmama me nəha səməme kamhəni mē tihaməkeikei mhəuvən kuvehi ninhum m kimiaha tī Loa, iakregi mē ko irəha hərai raka mwtuk səvənraha, reri ragien!

^l4:30 Jen 21:10, Jon 8:35   ^m4:31 Kal 3:29   ⁿ5:1 Jon 8:32,36, Kal 2:4, 5:13, Wok Me 15:10   ^o5:6 1Kor 7:19, Kal 6:15   ^p5:7 Kal 1:6
^q5:9 1Kor 5:6   ^r5:10 Kal 1:7, 2Kor 11:15   ^s5:11 1Kor 1:23

¹³tPiak me, Kumwesən rinəkwein raka kimiaha, mineivi raka nari ia kimiaha. Mətə tihəpwəh niniien iaminih i rə mə, “Loa nəha rəpwəh nəkwətəmhiriien iou, ro pen iakukurən noien narimnari me i noien ərəha səvəi nīpwra kokeikei.” Kimiaha tihəpwəh niniien iaminih i rə, mətə tihaməkeikei mho tukwini nari m kimiaha me, ti nəri nə mə hiokeikei kimiaha me. ¹⁴uNəgkiariien riti nəha ia Loa səvəi Moses rəuiui loa me pam. In i nəgkiariien i rani mə, “Tikaməkeikei mokeikei piam rəmwhen ikokeikei atukw a ik.” ¹⁵Mətə trini minuə hiamahiahi kimiaha me rəmwhen ia kuri me, tihaməsiari kamo hiouraha pam kimiaha me.

Nənimwın İkinan mine noien ərəha səvəi nīpwrai iərmama

¹⁶vMətə iakani pehe tukumiaha i mə tihaməkeikei mhəuvehi niskaiien səvəi Nənimwın İkinan mharə irə. Nəpin hiamo iaminih i rə tihəpko mhə narimnari me i noien ərəha səvəi nīpwramiaha rokeikei. ¹⁷wIakani iaminih i rə ti nəri nə mə noien ərəha səvəi nīpwrai iərmama rokeikei narimnari me səməme Nənimwın İkinan rəpwəh nokeikeiien. Rəmwhen a mwi Nənimwın İkinan rokeikei narimnari me i noien ərəha səvəi nīpwrai iərmama rəpwəh nokeikeiien. Noien ərəha səvəi nīpwrai iərmama mine Nənimwın İkinan irau krouəm wəki irau me. Ro pen rəknekın tukumiaha mə tiho narimnari me hiokeikei mə tiho.

¹⁸xMətə trini minuə Nənimwın İkinan ramiri kimiaha, Loa nəha ko rīpkəkwətəmhiri mhə mwi kimiaha. ¹⁹yNərmama me i noien ərəha səvəi nīpwrənraha ramiri irəha rıməru a ti nətoniien. Irəha nərmən mine nīpran kamhəri əpnəpen irəha me. Irəha kamho noien me nepwın həkemik mine nəfe nari nətərigien ərəha səvənraha rokeikei. ²⁰Irəha kamhəfwaki m nənimwi nari me, mamho nahak, mamhəm wəki irəha me, mamhəvisə. Rerınraha ramrhi ərəha irəha me. Niemaha raməpi irəha. Irəha kamhəfiəutə ia nirəha me, mamho nərmama həm wəki irəha me mhərai narəien səvənraha. ²¹Rerınraha ramakres. Irəha kamhənimwi nənimwiien skai mamhakonə irə, mamho lafet ərəha me, mamho mwi narimnari me nepwın iaminih. Iou takini pehe tukumiaha i nəgkiariien i iakuvəni raka fwe kupwən. Nərmama səməme kamho noien iaminha irə tuhəpwəh nuvnimwəien ia nitətə sə Kumwesən ramərimənu irə. ²²zMətə nərmama səməme Nənimwın İkinan ramiri irəha həkukə kwənkwanraha sə ramasan me i. Irəha hokeikei nərmama. Rerınraha ragien. Irəha kamharə ia nəmərinuien, mamho nətərigien səvənraha rəpwəmwis. Rerınraha ramasan ti nərmama. Irəha kamho noien amasan. Ia nəpin me irəha kamhəkwtəmhiri əknekın nəgkiariien səvənraha mine nəfe həni mə tuho. ²³aNoien səvənraha ramasan məpou. Irəha kamhəkoui atukw a irəha mə tuhəpko

^t5:13 1Tes 2:16 ^u5:14 Mat 5:43, Rom 13:9

^v5:16 Rom 8:4, Kal 5:25 ^w5:17 Rom 7:15-23, 1Tes 2:11 ^x5:18 Rom 6:14, 8:14 ^y5:19 1Kor 6:9-10 ^z5:22 Efes 5:9 ^a5:23 1Tim 1:9

mhə noien ərəha. Loə riti riwən raməsisəg kīmiaha mə tihəpwəh noien iamīnha irə. ²⁴^bNərmama me səvəi Iesu Kristo rəmwhen mə hənəruī tərini pen raka noien ərəha səvəi nīpwranraha mīne narimnari me nəha noien ərəha nəha rokeikei pik ia nei kamarkuauī. ²⁵^cNənimwīn lkinan rauvei pehe nimiruien vi m kitaha. Ro iamīnhi irə pwəh səkurirə Nənimwīn nəha. ²⁶^dRərəha mə saməfiūtə ia kitaha me, uə samo niemaha m kitaha me, uə reritaha ramakres narimnari me səkitaha me.

Kīmiaha tihāsitu ia kīmiaha me

6^ePiak me, trini mīnuə kīmiaha riti rīmwei ia nərəhaien, kīmiaha sēməme hiəuvəskai ia Nənimwīn lkinan tihaməkeikei mhəiri məru in, pwəh rirərig mwi tī suatuk amasan. Mətə tihaməsiari kamo kīmiaha mwi tihəregi noien ərəha ruvi nətərigien səkīmiaha mo kīmiaha hiəmwei. ²^fTihāsitu ia kīmiaha me mhəvrani nari pəmpəm me səkīmiaha me. Noien nəha tiho nənə mhesi pen nəkwai Kristo. ³Rərəha mə iərmama auər a riti rerin tramrhi atukw a in, mamīni iamīnhi irə mə, “Eh, iou iərmama riti.” Iərmama sə ramo noien nəha rameikuə atukw a irə. ⁴^gIərmama riti traməkeikei mətə sas əpa ia wok səvənhi mə rəmwhen. Mə wok səvənhi ramasan, rukurən nəfiūtə atukwien in tī səvənhi əpa wok. Mətə rərəha raməfiūtə atukw a in tī wok səvəi iərməpə. ⁵^hIakīni iamīnhi tī nəri nə mə nərmama

kuatia kuatia tuhaməkeikei mhətui amasan tī səvənraha wok. ⁶ⁱIərmama sə kamahatən in ia nəgkiariien səvəi Kumwesən, nəpin ruvehi nari amasan riti, ramasan mə ruvehi pen nīpərīn m iahatən səvənhi.

Nəfe nuni nari iərmama trəpwei tresi əpa mwi nukwan

⁷Kīmiaha tihəpwəh neikuə atukwien ia kīmiaha. Hiəukurən mə ko hiaris ia Kumwesən? Rekəm! Nəfe nuni nari iərmama trəpwei tresi əpa mwi nukwan. ⁸Trini mīnuə iərmama rəpwei noien ərəha sə nīpwran rokeikei, noien nəha səvənhi truvei pen nukwan min, in nə iərmama nəha tremhə. Mətə trini mīnuə iərmama rəpwei noien amasan sə Nənimwīn lkinan rokeikei, Nənimwīn lkinan truvei pen nukwan min, in nə nimiruien rerin. ⁹^jKitaha tsaməkeikei mho noien amasan, mhəpwəh nəpouien irə, tī nəri nə mə tsesi nukwai noien nəha samo ia nəpin atukwatukw səvənhi. ¹⁰Ro iamīnhi irə, rino nəpin səvənhi pwəh so noien amasan, mhasitu ia nərmama me pam. Irənhə irə, tsaməkeikei mho iamīnhi irə ia nərmama me nəha irəha piəvtaha me mīne kitirimətaha me tī nəri nə mə irəha mwi kamhahatətə ia Iesu.

Nəgkiariien sampam

¹¹Hətoni ro nukwai nəkukuə me i həpwinari. Iakrai atukw ia rəgik ia nəkukuə səkīmiaha. ¹²^kNərmama me nəha sēməme kamhərhiərhi

^b5:24 Rom 6:6, Kol 3:5, 1Tes 2:11   ^c5:25 Rom 8:4   ^d5:26 Fil 2:3

^e6:1 Mat 18:15, Jem 5:19   ^f6:2 Rom 15:1   ^g6:4 1Kor 11:28

^h6:5 Rom 14:12   ⁱ6:6 1Kor 9:11,14   ^j6:9 1Tes 3:13

^k6:12 Kal 5:11, Fil 3:18

kimiaha mə tihəuvən kuvehi ninhum m kimiaha t̄i Loa səvəi Moses, irəha kamho noien nəha mə nəkur Isrel tuhəgnəḡini irəha. Irəha həpwəh nokeikeiien mə nəkur Isrel tuhometə irəha, ro pen həpwəh nəvisaiien nemhəien səvəi Kristo ia nei kamarkuau. ¹³Nərmama me nəha səməme kuvəuvehi raka ninhum m̄inraha t̄i Loa səvəi Moses, irəha mwi həpwəh nesi penien Loa nəha. Mətə hokeikei mə tuhəuvehi ninhum m kimiaha, nənə kurirə irə tuhəfiūtə ia nirəha ia nəmri nəkur Isrel t̄i noien nəha k̄ino ia n̄ipwramiaha. ¹⁴Mətə iou takəpwəh nəfiūtəien ia nirak. Takəfiūtə a ia nei kamarkuau səvəi Iesu Kristo, lərimənu səkitaha. Ia nei kamarkuau nəha iakuvamhə raka

m̄inəpwəh raka noien me səvəi t̄iprənə i. ¹⁵mRo nəri auər a mə iərman kuvehi ninhum min uə k̄ipkuvehi mhə ninhum min, mətə nari pərhiēn in i mə Kumwesən ro n̄im̄iruiēn səvəi iərmana ruvehe mo sə vi irə. ¹⁶Nərmama me pam səməme kamhəkurirə nəḡkariēn nəha pwəh nəməriniēn m̄ine napiēn trouarə t̄i nirəha, pwəh trouarə mwi t̄i Isrel səvəi Kumwesən.

¹⁷n̄Iakəpwəh nokeikeiēn mə iərmana tro iou iakəmwur mwi. Iakuvəuvehi raka təm̄wki nousiēn ia n̄ipwrak t̄i nəri nə mə iou iərmana riti səvəi Iesu.

¹⁸Piak me, pwəh namasanien səvəi Iesu Kristo lərimənu səkitaha tramarə tukumiaha. Ouəh, pwəh ro iam̄inhi.

Efasas

Nægkiariien sə rani mə nəfe i nəkukuə

Ia nuk 60 Pol ramarə ia kalapus fwe taon nəha Rom nuk kəru, nənə mirai nəkukuə i revən ti nakalasia me rukurau ia taon nəha Efasas. Efasas in taon asori riti. Nægkiariien asori səvəi Pol ia nəkukuə i in i mə nəkur Isrel mine nərmama rīpko mhə irəha nəkur Isrel tuhəuvehe mhəmwhen nīpwrai iərmama kuatia ia Kristo. Noien nəha ramesi pen nətərigien sə Kumwesən rīnamərkwafə irə fwe kupwən. Pol rīni mə səuvehe mho kuatia ia lesu Kristo, ro pen tsaməkeikei mhokeikei kitaha me. Pol ramahatən kitaha mə tsaməkeikei mharə ia nokeikeiien rəmwhen ia iərman rokeikei səvənhi pran, mine tata mine mama krouokeikei səvənrau iəkunouihi, mine slef trokeikei səvənhi iəmə asori. Pol raməgkiari mwi ia nakalasia me. Rīpko mhə nousəsimwinien əpa səvənraha fwe Efasas, mətə nərmama səməme hahatətə ia lesu Kristo rukurau ia tīprənə i. Pol rīni mə lesu rokeikei kitaha rəmwhen kitaha sokeikei nīpwrataha mine rəmwhen ia iərman rokeikei pran səvənhi. Ia nəkukuə i rusipekin ia nakalasia me mīni mə irəha həmwhen ia nīpwrai Kristo, mhəmwhen ia nimwə riti sə Kumwesən rauvrhəkin, mhəmwhen mwi ia pran səvəi Kristo.

Nægkiariien sə rakupwən

1 ^oIou Pol. Iou aposol riti səvəi lesu Kristo ti nəri nə mə Kumwesən rīno rəmwhen ia sə in rokeikei muvehi utə iou mə tako.

Nəkukuə i rauvehe tukumiaha nərmama me səvənhi ia taon nəha Efasas kimiaha hiamahatətə pərhiien ia lesu Kristo.

²^pNəfwakiien səiou mə Kumwesən tata səkitaha mine lesu Kristo lərimənu səkitaha, trouəriari pehe namasanien mine nəməriniuien m kimiaha.

Kumwesən rəkwein amasan ia kitaha səməme səməuvehe mho kuatia kitaha Kristo

³^qPwəh səgnəgini Kumwesən i in Kumwesən mine Tata səvəi lərimənu səkitaha lesu Kristo. In rīnəkwein amasan ia kitaha nərmama səməme səməuvehe mho kuatia kitaha Kristo, məriari pehe ia nənīmwiitaha mine narimnari amasan me pam səməme kamhəuku pen ia nitətə ia neiai. ⁴^rIn ruvərfi raka kitaha fwe tui nəpīn tīprənə ramiwən ihi, mə tsəuvehe mho kuatia kitaha Kristo, nənə mhəuvehe mho nəkur ikinan me səvənhi, tsatukwatukw pam ia nənimen. Ti nəri nə mə in rokeikei kitaha, ⁵^sin rīnəmri əpə raka kitaha fwe tui anan, mə kitaha tsəuvehe mho nīpwnətīn me ia lesu Kristo. Noien nəha ramesi pen nətərigien amasan səvənhi mine nəfe in rokeikei mə tro. ⁶^tKumwesən ro iamīnhi irə mə tsaməgnəgini in ti namasanien

^o**1:1** Rom 1:1,7, 1Kor 1:1, Kol 1:1, Wok Me 18:19-21, Wok Me 19:1   **1:2** 2Kor 1:2, Kol 1:2   ^o**1:3** Efes 2:6   ^r**1:4** Jon 15:16, 17:24, 2Tes 2:13, Efes 5:27, Kol 1:22   ^s**1:5** Jon 1:12   ^t**1:6** Mat 3:17, Kol 1:13

səvənhi sə ramasan məpi raka. In rəriari pehe auər a namasanien nəha m kitaha saməuvehi raku pen ti Tini keikei. ⁷Uti nəri nə mə kitaha saməuvehe mho kuatia kitaha min, niten rifi nari ia kitaha, mo Kumwesən trəpwəh nərpwinien noien ərəha me səkitaha. Noien nəha ramesi pen namasanien səvənhi sə rasori pik anan. ⁸In rətəgi irapw namasanien nəha m kitaha rəpi raka, mo kitaha səukurən mhətə sas ia narimnari me pam. ⁹Vin ro pui pehe m kitaha nəfe in rinamərkwafə i fwe kupwən mokeikei mə tro. Nəri nəha ramesi pen nətərigien amasan səvənhi sə in tro kini nəghi Kristo irə. ¹⁰W Kumwesən tro nəri nəha ia nəpin atukwatukw səvənhi, mousəsımwin narimnari me pam ia neiai mine ia tıprənə həuvehe Kristo trasori ia nirəha.

¹¹X Kumwesən rımərfi kimaha mwi mə kimaha tahəuvehe nərmama səvənhi, mho kuatia kimaha Kristo. In ro iamınha irə mesi pen nətərigien səvənhi sə in ruvəukurən raka fwe tui anan. In Kumwesən sə ramo narimnari me pam mamesi pen nətərigien səvənhi mine nəfe rokeikei mə tro. ¹²Nənə in rokeikei mə kimaha səməme iahəməukupwən mhəmri pen əknekin nətərigien səkimaha ia Kristo tahaməkeikei mhəgnəgini in ti nasoriien səvənhi. ¹³YNənə kimiaha mwi hiəməuvehe mho kuatia kimiaha min nəpin hiəregi nəgkiariien pərhiən, nəgkiariien amasan sə Kumwesən rauvehimiru

kimiaha irə. Ti nəri nə mə kimiaha hiəni nıpərhiənien ia Kristo, Kumwesən rəmri pen mak səvənhi ia kimiaha rahatən pen mə kimiaha nərmama me səvənhi. Mak nə in nə Nənimwin Ikinan sə Kumwesən rıməni mə truvei pehe. ¹⁴Zti nəri nə mə Nənimwin Ikinan raməgə ia kitaha, nənə, kitaha səukurən amasan mə Kumwesən truvei pehe pam narimnari amasan me nəha in rinəmri karen mə səkitaha. Kitaha tsəuvehi narimnari amasan me nəha nəpin Kumwesən trifi anan nari ia kitaha. Pwəh səgnəgini in ti nasoriien səvənhi!

Nəfwakiien mine nini viviiən

¹⁵⁻¹⁶aRo pen, ia nəpin me pam iakani vivi Kumwesən tukumiaha, məpwəh nəpwəhiən, ti nəri nə mə iakuvəregi raka kamini nahatətəien səkimiaha ia lərimənu səkitaha lesu, mine nokeikeiien səkimiaha sə ramevən ti nərmama me pam səvənhi. Ia nəpin me pam iakani kimiaha ia nəfwakiien me səiou, ¹⁷b maməres Kumwesən səvəi lərimənu səkitaha lesu Kristo, Tata sə ramasan pik, mə in truvei pehe Nənimwin səvənhi m kimiaha. Nənimwin nəha tro kimiaha hiəukurən nari, mo pui Kumwesən m kimiaha mə tihəukurən amasan in. ¹⁸c Iakaməres mə fwe imwə ia rerimiaha nəmrimiaha trukuraan mə tihətə sas nəri nəha Kumwesən rinəkwein kimiaha tukwe mini mə tihəmri pen əknekin nətərigien səkimiaha irə. Tihətə sas mwi ia narimnari amasan me rıpi

^u**1:7** Efes 2:7, Kol 1:14,20   ^v**1:9** Rom 16:25

^w**1:10** Kal 4:4, Kol 1:16,20   ^x**1:11** Rom 8:28-29

^y**1:13** Kol 1:4-6, Efes 4:30   ^z**1:14** 2Kor 1:22

^a**1:15-16** Kol 1:3-4, 1Tes 1:2   ^b**1:17** Kol 1:9   ^c**1:18** Efes 4:4, Kol 1:12

səməme in truvei pen m nərmama me səvənhi, ¹⁹^dmine niskaiien səvənhi sə rasori anan ia kitaha nərmama saməni nīpərhiēnien ia Kristo. Niskaiien nəha rəmwhen ia niskaiien asori səvənhi ²⁰^esə in rino Kristo irə rətui mwi ia nemhəien səvənhi, marə mo mwi in rəkure ia nīkaren mwatuk ia nītətə ia neiai. ²¹Kwopun Kristo raməkure ikin in fwe irənhə anan məpi raka pam nənīmwin me səməme kamhəuvehi nasoriien mine nərīmənuien, məpi raka pam nəmə skai me mine nərīmənu me. Rəmwhen a mwi nəhag sə Kumwesən rīməuvei pen min in irənhə anan məpi raka nahag me pam səməme kamini. Ripko mhə nəhag me əpa i səməme kamini ia nəpin i ipwet mine mətə nəhag me nəha mwi səməme tukini ia nəpin sə tripkuvehe. ²²^fKumwesən rīnəmri narimnari me pam kamharə inhəripw ia tīpage nisui Kristo nənə mo in ruvehe masori ia narimnari me pam. Ro iamīnhi irə mə trasitu ia nakalasia me səvənhi. ²³^gNakalasia me nəha irəha nə nīpwrai Kristo, Kristo rukuər ia nirəha, nənə ia noien a mwi nəha in rukuər ia narimnari me pam.

**Kumwesən rīməuvehimīru
kitaha ia namasanien səvənhi**

2^hFwe kupwən kimiaha hiəmwhen mə hiəuvamhə raka tī nəri nə mə hiamərui nəkwai Kumwesən, nənə mamho noien ərəha me. ²ⁱFwe kupwən hiamavən

mamho noien ərəha me nəha, mamhesi pen suatuk səvəi tīprəne i, mamhəkuriə iəremhə asori sə ramərīmənu ia nənīmwin ərəha me ia nīmagouagou. In nəha nənīmwin sə ramowok nəha təkwtəkwuni ia reri nərmama səməme kamhərui nəkwai Kumwesən. ³^jFwe kupwən kitaha pam səmwhen a ia nirəha. Noien ərəha me reritaha rokeikei pik kamhəiri kitaha samo nəfe nəghin nīpwrataha mine nətərīgien səkītaha krouokeikei. Ro pen ia noien səkītaha kitaha səmwhen a ia nərmama me pam səməme hamo niemaha raməpi pik Kumwesən. ⁴Mətə Kumwesən napiiēn səvənhi rasori. Nokeikeiēn rokeikei kitaha irə rasori pik anan, ⁵mo in ruvei pehe nīmīruēn m kitaha nəpin səmwhen ia nərmama həuvamhə raka ia noien ərəha me, sətui mwi ia nemhəien kitaha Kristo. (Kumwesən rīnasitu ia kimiaha ia namasanien səvənhi nənə muvehimīru kimiaha.) ⁶^kNənə ia noien nəha sə Kumwesən ro kitaha səməuvehe mhə kuatia kitaha lesu Kristo, in ruvehi utə kitaha min, səkure kitaha min ia nītətə ia neiai. ⁷^lIn rokeikei mə ia nəpin me səməme kamhəuvehe in trukurən noien nərmama hətoni namasanien i səvənhi rasori pik anan irau nokeikeiēn krauvehe tukutaha ia lesu Kristo. ⁸^mKumwesən rīnasitu ia kimiaha ia namasanien səvənhi, nənə muvehimīru kimiaha, tī nəri nə mə hiaməni nīpərhiēnien ia Kristo. Narimnari me nəha ripko mhə kimiaha atukw hiəno,

^d**1:19** Kol 1:11   ^e**1:20** 2Kor 13:4, Kol 2:12, Hip 1:3, Kol 1:16, 2:10

^f**1:22** Sam 8:6, Mat 28:18   ^g**1:23** Efes 4:10,15, Rom 12:5, Kol 1:18

^h**2:1** Kol 1:21, 2:13   ⁱ**2:2** Kol 3:7, Taet 3:3, Jon 12:31, Efes 5:6, 6:12

^j**2:3** Kol 3:6   ^k**2:6** Kol 2:12   ^l**2:7** Efes 1:7   ^m**2:8** Jon 4:10, Hip 6:4

mætə rəmwhen ia nari riti sə Kumwesən rīməuvei pehe auər a m kīmiaha. ⁹nRo pen ko iərmama riti rīpkəfiūtə atukw mhə in tukwe, tī nəri nə mə rīpko mhə kīmiaha hiəno narimnari me nəha. ¹⁰oRo iamīnhi irə tī nəri nə mə kitaha nərmama Kumwesən rīno wok ia nīmīruien səkītaha, mo kitaha səuvehe mho kuatia kitaha Iesu Kristo mə kitaha tsamo noien amasan me. Kumwesən rīnəpnəpenə raka ia noien amasan me nəha fwe kupwən mə kitaha tsamarə mamho.

Nəkur Isrel mīne nərmama rīpko mhə irəha nəkur Isrel

¹¹pRo iamīnhi irə kīmiaha nərmama rīpko mhə kīmiaha nəkur Isrel ia nīpwramiaha rerīmiaha tramrhi narəien kupwən səkīmiaha. Nəkur Isrel kamīni irəha mə nərmama kauvehi ninhum mīnraha irəha kamhəni ərəha kīmiaha tī nəri nə mə kīpkuvehi mhə ninhum m kīmiaha. Nuvehīien ninhum nəha iakani kamo ia nīpwrai iərmama, nərmama kamho ia rəgīnraha. ¹²qKīmiaha rerīmiaha tramrhi mə fwe kupwən kīmiaha hiamarə Kristo riwən tukumiaha, kīmiaha nəkur iruə me, rīpko mhə kīmiaha nəkur Isrel, kīmiaha nəkur pwīspwīs me, ko hiəpkuvehi mhə narimnari me səməme Kumwesən rīno promes fwe kupwən mə truvei pen m nərmama me səvənhi. Fwe kupwən narəien səkīmiaha ia təkure tīprənə i nari amasan riti riwən irə sə tihameitenhi mə truvehe, nənə

hiəreirei anan Kumwesən. ¹³rFwe kupwən kīmiaha hiaməuvən isipwīn tī Kumwesən, mətə təkwtəkwuni hiaməuvehe mho kuatia kīmiaha Iesu Kristo, nənə mhəuvehe ipaka tī Kumwesən ia nīte Kristo.

¹⁴sRo iamīnhi irə tī nəri nə mə Kristo in nə nəmərīnuien səkītaha in rīno kitaha nəkur Isrel mīne səməme rīpko mhə kitaha nəkur Isrel səuvehe mho kuatia. Nəpai kīno ia kəruətərei sə fwe kupwən ro kitaha sāməmwəki kitaha me, rərpīfi kitaha səpkuvehe mhə mho kuatia, Kristo rīnoui ətəstesi nəpai nəha rīmwei ia nemhəien səvənhi. ¹⁵tIn ruvehi raka Loa səvəi nəkur Isrel irəha natuakəmīen me irə, mə in rukurən nuvi sīmwinien ia nīpwran nəkur Isrel mīne nərmama rīpko mhə irəha nəkur Isrel krouvehe iərmama vi riti ia nirau. Ia noien nəha in rəmri nəmərīnuien. ¹⁶uIa nei kamarkuauī in rousəsīmwin kitaha pəri ia nīpwran kuatia, mīpeki kitaha səuvehe tī Kumwesən, mousi əpune noien i sāməmwəki kitaha me. ¹⁷vIn rīməuvehe məvisau nəgkiariien amasan səvəi nəmərīnuien revən tī nərmama isipwīn tī Kumwesən, nənə məvisau mwi nəgkiariien nəha revən tī nərmama ipaka tukwe. ¹⁸wNənə tī nəri nə mə kitaha səməuvehe mho kuatia kitaha mīn, kitaha nəkur Isrel mīne səməme rīpko mhə kitaha nəkur Isrel kitaha pam səukurən nuvnmwəien ia Nənimwin kuatia mhəuvən tī Tata Kumwesən.

ⁿ2:9 1Kor 1:29-31, 2Tim 1:9   ^o2:10 Taet 2:14   ^p2:11 Efes 5:8

^q2:12 Kol 1:21, Rom 9:4, 1Tes 4:13   ^r2:13 Kol 1:20

^s2:14 Aes 9:6, 1Kor 12:13, Kol 2:14   ^t2:15 2Kor 5:17, Kol 1:20,22

^u2:16 Sek 9:10   ^v2:17 Aes 57:19   ^w2:18 Efes 3:12

¹⁹xRo iam̄nhi irə r̄ipko mhə k̄imiaha nəkur iruə me rəmwhen sə fwe kupwən, r̄ipko mhə k̄imiaha nərmama p̄wis̄p̄wis me, mətə k̄imiaha hiəuvəuvehe mhəno kuatia k̄imiaha nərmama ikinan me səvəi Kumwesən, k̄imiaha nərmama ia nəkwaī nimwə səvənhi. ²⁰yKuvrhəkin nimwə nəha ia təkure nəri sə aposol me mine profet me hənəmri irapw. Iesu Kristo in rəmwhen ia kəruəterei nəha kukupwən kukurei pen ia kona kostat kuvrhəkin nimwə irə. ²¹zIn raməkwtəm̄hiri pam nimwə nəha, mamō nimwə nəha rautə muvehe mo nimwə ikinan irə səvəi lərimənu. ²²aT̄i nəri nə mə k̄imiaha hiəməuvehe mhə kuatia k̄imiaha min, in rauvehi mwi k̄imiaha, mauvrhəkin pen k̄imiaha ia nimwə nəha, mə tihəuvehe mhəmwhen ia nimwə sə Kumwesən ramarə irə ia Nənimw̄in.

**Pol in iərmama sə raməvisau
m nərmama r̄ipko mhə
irəha nəkur Isrel**

3^bRo iam̄nhi irə, iou Pol, iərmama səvəi Iesu Kristo sə iakamarə ia kalapus tukumiaha nərmama r̄ipko mhə k̄imiaha nəkur Isrel, iakaməfwaki tukumiaha.

²cRosi k̄imiaha hiəuvəregi raka mə Kumwesən r̄ino ramasan miou, muvei pehe wok i miou mə takasitu ia k̄imiaha. ³dRəmwhen ia nəgkariien sə iakuvrai raka, mək̄iari ouihi a irə, iakani mə Kumwesən r̄ino pui pehe nari

riti miou nari sə fwe kupwən ramərkwafə. ⁴Nəp̄in hiəvsini nəgkariien nəha, nənə tihəukurən n̄ipwrai nəgkariien səiou ia nəgkariien i raməgkari ia Kristo, nəgkariien sə ramərkwafə ⁵k̄ipk̄ini irapw mhə t̄i n̄ipwnəti nərmama me fwe kupwən, mətə təkwtək̄wuni Kumwesən r̄ino pui nəgkariien nəha m aposol ikinan me mine profet me səvənhi. In rino pui pen m̄inraha ia Nənimw̄in səvənhi. ⁶eNəgkariien nəha ro iam̄nhi irə. Nərmama r̄ipko mhə irəha nəkur Isrel həuvəuvehe mhəno kuatia irəha nəkur Isrel nənə tuhəuvehi pəri nautə amasan me səməme Kumwesən r̄inəmri karen mə səvəi nərmama me səvənhi. Irəha tuhəuvehi pəri nəfe Kumwesən r̄ino promes irə ia nəgkariien amasan səvənhi truku pen ia Iesu Kristo.

⁷fIou iasitu riti sə iakaməvisau irapw nəgkariien amasan nəha. Noien nəha ramesi pen namasanien i Kumwesən ruvei pehe auər a miou ia niskaiien səvənhi. ⁸gNəri auər a mə iou inhəripw anan ia nərmama me pam səvəi Kumwesən, mətə in ruvei pehe namasanien nəha miou mə takəvisau m nərmama r̄ipko mhə irəha nəkur Isrel nautə me səvəi Kristo ko səpkətə pam mhə. ⁹hTakaməkeikei mamō nərmama me pam hətə mhəukurən mə Kumwesən rəfo mo nətərigien səvənhi sə fwe kupwən ramərkwafə rier pehe. Ia nuk nuk me fwe kupwən

^x**2:19** Efes 3:6, Hip 12:22-23   ^y**2:20** Mat 16:18, 1Kor 3:11

^z**2:21** Efes 4:15-16, Kol 2:19, 1Kor 3:16   ^a**2:22** 1Tes 2:5

^b**3:1** Efes 4:1, Fil 1:7,13, Flm 1,9   ^c**3:2** Kol 1:25

^d**3:3** Efes 1:9-10, Kol 1:26   ^e**3:6** Efes 2:13,16-19   ^f**3:7** Kol 1:23,25

^g**3:8** 1Kor 15:9-10, Kal 1:16, Efes 1:7   ^h**3:9** Rom 16:25

Kumwesən sə rino narimnari me pam rinərkwafə nətərigien nəha. ¹⁰iKumwesən ro iamihhi irə ti nəri nə mə təkwtəkwuni rokeikei mə tro nənimwɪn me səməme kamhəuvehi nasorijen mine nərimənuien ia niməgouagou hətoni nukurənien səvənhi. Nukurənien nəha səvənhi suatuk me səvənhi səpəmsəpə. Nənə irəha tuhətoni nukurənien səvənhi nəpin irəha tuhətoni nakalasia me səvənhi. ¹¹In i ramesi pen nətərigien səvənhi sə rinərə raka fwe tui nəpin tiprənə ramiwən ihi, nənə riməuvehe mo nɪpərhiēnien irə ia lesu Kristo lərimənu səkitaħa. ¹²JTi nəri nə mə kitaha samahatətə irə, kitaha səməuvehe mho kuatia kitaha min, nənə ro iamihhi irə kitaha səukurən nuveheien mhərer ia nəmri Kumwesən mhəpwəh nehekiriēn. ¹³kRo pen iakaməres kimiaħa mə tihəpwəh noien nətərigien səkimiaħa rimwei ia nəmisəien sə iakamarə irə ia kwopun i. lakamregi nəmisəien tukumiaħa, nənə nəmisəien sə iakamarə irə truvehi utə kimiaħa.

Pol raməfwaki ti nərmama me səvəi lesu fwe Efasas

¹⁴Mətə ia narimnari me nəha səməme iakuvəni raka, iakinimwi nukurhuk mi ia nəmri Tata Kumwesən, ¹⁵sə in əpa in nukune nahag me səvəi nərmama me pam ia neiai mine təkure tiprənə. ¹⁶In rauvehi nasorijen sə rasori pik. lakaməres in mə truvei pehe niskaiien m kimiaħa tihəuvehi ruku pen ti Nənimwɪn səvənhi, nənə tro

rerimiaħa riskai tihərer əknekɪn. ¹⁷mIakaməres in mə Kristo tramarə ia rerimiaħa ti nəri nə mə kimiaħa hiamahatətə irə. lakaməres in mə tro nimiruien səkimiaħa rərer pen ia noien i səvəi Kristo sə ramokeikei nərmama, rəmwhen mə nuai nei raməkwtəmhiri tiprənə, rəmwhen mə nimwə rəpwit pen əknekɪn ia tiprənə sə ramərer ikɪn. ¹⁸nRo iamihhi irə kimiaħa nərmama me pam səvəi Kumwesən tihəukurən amasan nokeikeiien səvəi Kristo, rəmwhenimw pik, məpwəmwis pik, masori pik, mutə pik. ¹⁹oNokeikeiien nəha səvəi Kristo iərmama ko rɪpkukurən pam mhə ti nəri nə mə rəpi raka nukurənien səvəi iərmama. Mətə iakaməfwaki mə tihəukurən amasan nokeikeiien nəha mə Kumwesən rukuər ia rerimiaħa ia noien amasan me pam səvənhi.

²⁰pTəkwtəkwuni pwəh səuvehi utə nəghi Kumwesən! Ia niskaiien səvənhi sə ramo wok ia reritaha, in rukurən noien narimnari rəpi raka anan narimnari me pam səməme reritaha ramrhi uə saməres in tukwe. ²¹Pwəh nəgnəginiien revən tukwe in ia nuk nuk me mɪpkə mhə sampam ti namasanien səvənhi kamətə ia nakalasia me mine lesu Kristo. Ouəh, pwəh ro iamihhi.

Nərmama me səvəi lesu Kristo həuvəuvehe mhəno kuatia

4 ^qRo pen iou iərmama sə iakamarə ia kalapus ti lərimənu səkitaħa, iakamase kimiaħa mə tihaməkeikei mhəre ia narəien sə ratukwatukw rəmwhen sə

ⁱ3:10 Rom 11:33, 1Pit 1:12   ^J3:12 Jon 14:6, Rom 5:2, Hip 4:16   ^k3:13 Kol 1:24   ^l3:16 Kol 1:11   ^m3:17 Jon 14:23, Kol 1:23, 2:7   ⁿ3:18 Kol 2:2   ^o3:19 Kol 2:10   ^p3:20 Kol 1:29   ^q4:1 Efes 3:1, Kol 1:10

Kumwesən rinəkwein kimiaha mə tiho. ²Tihamarə mamhəuvehi irapw nətərigien səkimiaha ia nəpın me, mhəpwəh nəfiətəien kimiaha. Ia nəpın me pam tiho nətərigien səkimiaha rəpwəmwis, mhokeikei kimiaha me, nənə, mhəpwəh nəseniien niemaha rəpi akwauakw kimiaha. ³Nənimwın lkinan rino kimiaha hiəuvehe mho kuatia, ro pen tihəmwur mhərə ia nəməriniuen nəha sə rukurən noien kimiaha hiəuvehe mho kuatia ia nəpın me. ⁴Iakani iamınhi irə tı nəri nə mə nıpwrai Kristo kuatia a, Nənimwın kuatia a, rəmwhen a mwi nəri kuatia a ramasan hiameitenhi mə truvehe sə Kumwesən rinəkwein kimiaha tukwe. ⁵Nənə lərimənu kuatia a, nahatətəien kuatia a, pəptaes kuatia a, ⁶Kumwesən səkitaha pam kuatia a, in Təta səkitaha pam. In ramərimənu ia kitaha pam, mamə wok ia nımıruien səkitaha pam, nənə mamərə ia reritaha pam. ⁷Mətə kitaha kuatia kuatia saməuvehi nıskaiien me səpəmsəpə ramesi pen namasaniien sə Kristo rınəriari irə m kitaha. ⁸XRəmwhen ia Nəkukuə lkinan rani mə, “Nəpın in rutə mevən fwe irənhə anan, nənə miri nərmama səməme ruvehi irapw nıskaiien səvənraha ia naruagenien, miri irəha mevən kamho kalapus fwe imwəni, nənə məriari pen narimnari amasan me m nərmama.”

⁹Mətə nəgkiariien i sə rani mə, “In rutə,” nıpwran rani mə in rıneiwaiu pehe ia tıprənə i inhəripw anan. ¹⁰Iərmama i sə rıneiwaiu pehe, in iərmama kuatia sə rıməutə mwi fwe irənhə anan məpi raka neiai mə in trukuər ia narimnari me pam. ¹¹ZNənə in rıməuvei pen nıskaiien me səpəmsəpə m nərmama mə nepwın tuhəuvehe mho aposol ia nırəha, nepwın tuhəuvehe mho profet ia nırəha, nepwın tuhəuvehe mho irəha nərmama səvəi nini irapwien nəgkiariien amasan, nepwın tuhəuvehe mho pasta ia nırəha mıne nahatən me. ¹²aKuvei pen nıskaiien me nəha mınraha mə irəha tuhasitu mhəpnəpənə ia nərmama me səvəi Kumwesən həukurən noien wok səvənhi. Wok nəha in nəha wok səvəi nuvrhəkinien nıpwrai Kristo. ¹³bIrəha tuho wok irə meste kitaha pam səuvehe mho kuatia ia nahatətəien səkitaha mıne nukurəniien səkitaha ramə nukurəniien tı Tıni Kumwesən, nənə kitaha səmwhen ia iərmama sə ruvəpwinari mhəmwhen a mwi ia Kristo.

¹⁴cNənə ro iamınhi irə kitaha tsəpkəmwhen mhə mwi ia nəkwərəkəwərha, nahatəniien eikuə me səvəi nərmama səməme kamho ikouikou tı niriien nərmama ia mour ko həpko mhə kitaha səmwhen ia kınu riti sə təsi rəuvsiniuvsini nənə nımətəgi raməpwi irapw mamevən. ¹⁵Mətə kitaha tsaməkeikei mamhəni irapw nəgkiariien pərhiien,

^r4:2 Kol 3:12-13   ^s4:3 Kol 3:14-15   ^t4:4 Rom 12:5, Efes 2:16,18

^u4:5 Jon 10:16   ^v4:6 1Kor 12:6   ^w4:7 Rom 12:3,6   ^x4:8 Kol 2:15

^y4:9 Jon 3:13   ^z4:11 1Kor 12:28   ^a4:12 2Tim 3:17

^b4:13 Kol 1:28   ^c4:14 1Kor 14:20

mamhæni irapw ia nokeikeien, nænæ mhæuwehe mhæpwinari ia narimnari me pam mhæmwhen ia Kristo. Kristo in kænkapwæ, ¹⁶nænæ kitaha sæmwhen ia nîpwræn. In ramo kitaha sæuwehe mho kuatia mhæmwhen ia nîpwræi iærmama kuvi tæriini nîpærpærin me ia kwopun nîkækrin me kamhæripin ikin, nænæ næpin nîpærpæri nîpwræn næha kamho wok me sævænraha kuatia kuatia, nîpwræn pam ruvehe mipwinari, nænæ mamo in atukw ruvehe mamskai mwi ia nokeikeien.

**Kitaha tsamækeikei mharæ
mhæmwhen ia nîpwnæti
nukuraanien me**

¹⁷dRo pen ia næghi lærimænu sækitaha iakani pehe skai tukumiaha mæ kimiaha tihæpwæh mwi naræien ræmwhen ia nærmama sæmæme hæreirei Kumwesæn. Iræha kamharæ mamhesi pen nætærigien sævænraha sæ ro næri auær a iræ. ¹⁸eNætærigien sævænraha ramæmak ia næpitævien. Iræha isipwin ti nîmiruuien sævæi Kumwesæn ti næri næ mæ kænkapwænraha riskai, hæreirei nari. ¹⁹fIræha hænæpwæh naurisien, mhæsæni pen atukw a iræha ia noien æræha mamho noien æmkemik me sæpæmsæpæ, ko kipkuvi raka mhæ iræha iræ ti næri næ mæ hokeikei pik.

²⁰Mætæ næpin kinahatæn kimiaha ia Kristo, nahatænien næha ropæ anan ia sæ næha! ²¹Kimiaha hiæuværegi raka nægkiariien sævænhi. Ti næri næ mæ kimiaha

nærmama me sævænhi, nærmama hænahatæn raka kimiaha ia nægkiariien pærhien sæ ruku pen ti lesu, ²²g mhahatæn kimiaha mæ tihamækeikei mharaka ia noien akuas me sækimiaha sæmæme hiænomo ia naræien sækimiaha fwe kupwæn. Noien me næha hiamokeikei pik kamheikuæ ia kimiaha mamhouraha kimiaha. ²³hNîmiruuien mine nætærigien sækimiaha tuhamækeikei mhæuwehe mhærmævi mwi. ²⁴iNænæ kimiaha tihamækeikei mharkahu ia nîmiruuien vi. Nîmiruuien vi næha in næha iærmama vi sæ Kumwesæn rino mæ træmwhen iræ. In rino iærmama næha mæ tratukwatukw pærhien, mæmher.

²⁵jKimiaha pam tihamækeikei mhæpwæh noien sævæi neikuæien, nænæ mamhæni a nîpærhienien m kimiaha me, ti næri næ mæ kitaha pam kuatia ia nîpwræi Kristo. ²⁶kTrini minuæ niemaha ramæpi kimiaha, ræræha mæ hio noien æræha riti. Tihæpwæh nuvehien niemaha meste meri rivæ, ²⁷kamo hiæuvei pen kwænmahæn m Setan. ²⁸lIærmama sæ ramakres tramækeikei mæpwæh noien næha. In tramækeikei mamsese, mamowok sæ ramasan ia rægjin mæ in rukuræn nasituien ia nærmama nautæ sævænraha riwæn.

²⁹mTihæpwæh nîniien nægkiariien æræha ia tærhumiha, mætæ tihæni a nægkiariien amasan sæ rukuræn nasituien ia nærmama sæmæme hæpou hæuwehe mhæskai mwi. Nægkiariien næha rukuræn nasituien

^d4:17 ¹Pit 1:14, Rom 1:21   ^e4:18 Efes 2:12   ^f4:19 Kol 3:5

^g4:22 Rom 8:13, Kol 3:9   ^h4:23 Rom 12:2   ⁱ4:24 Jen 1:26, Kol 3:10

^j4:25 Kol 3:8-9, Sek 8:16   ^k4:26 Sam 4:4, Jem 1:19-20

^l4:28 ¹Tes 4:11   ^m4:29 Efes 5:4, Kol 3:8, 4:6

ia nǝrmama sǝmǝme kamhǝregi. ³⁰ⁿTihǝpwǝh noien Nǝnimwǝin lkinan rǝregi rǝrǝha tukumiaha, tǝ nǝri nǝ mǝ Nǝnimwǝin nǝha rǝmwhen ia mak riti sǝ Kumwesǝn rǝnǝmri raka ia kimiaha ramahatǝn pen mǝ ia nǝrǝn sampam in treivinari ia kimiaha. ^{31o}Kimiaha tihamǝkeikei mhǝpwǝh nǝgkiariien ǝfiǝ me pam, mine niemaha, mine nǝtǝpaharien, mine niniien nǝkare iǝrmama irǝha nǝmwǝkiien me pam. ^{32p}Kimiaha tihamǝkeikei mho ramasan m kimiaha me, nǝnǝ mho rerimiaha rimǝru tukumiaha me. Trǝni minuǝ kimiaha riti ro rǝrǝha m kimiaha riti mwi, tihenouenou irǝ rǝmwhen ia Kumwesǝn rǝnenouenou ia noien ǝrǝha me sǝkimiaha tǝ nǝri nǝ mǝ hiǝuvǝuvehe mhǝno kuatia kimiaha Kristo.

5 ^qRo pen tihousari mǝ tihǝmwhen ia Kumwesǝn tǝ nǝri nǝ mǝ kimiaha nǝpwnǝtin me in rokeikei pik kimiaha. ^{2r}Tihamarǝ mamho nokeikeiien rǝmwhen ia Kristo rokeikei kitaha nǝnǝ muvehe memhǝ tukutaha. Nemhǝien sǝvǝnhi rǝmwhen ia nǝri kauvani ia tǝkure nǝfatǝ nǝpekin rapein amasan kauvei pen m Kumwesǝn.

^{3s}Tǝ nǝri nǝ mǝ kimiaha nǝrmama me sǝvǝi Kumwesǝn nǝnǝ tihǝpwǝh anan noien nari riti mǝ tukini ǝrǝha kimiaha tukwe. lakani noien ǝrǝha me rǝmwhen ia nǝrman mine nǝpran kamhǝiri ǝnnapen irǝha me, mine noien ǝrǝha me pam sǝmǝme ro a

naurisien, mine noien i iǝrmama rerǝn ramakres. ^{4t}Rǝpkamasan mhǝ mǝ tihǝni nǝgkiariien sǝ ro naurisien tǝ niniien, uǝ nǝgkiariien ǝrǝha, uǝ nǝfkǝmanǝien ǝrǝha, uǝ naien. Nǝgkiariien me iamǝnha irǝ rǝpkatukwatukw mhǝ mǝ tihǝni. Mǝtǝ tihǝni tanak m Kumwesǝn tǝ narimnari sǝmǝme in ramo m kimiaha. ^{5u}Tihamǝkeikei mhǝukurǝn nǝri i mǝ pran uǝ iǝrman sǝ ramo ǝnnapen nari, uǝ iǝrmama sǝ ramo noien ǝrǝha sǝ ro a naurisien, uǝ iǝrmama sǝ rerǝn ramakres, (iǝrmama nǝha rǝmwhen mǝ ramǝfwaki pen m nǝnimwi nari), kwopun riti sǝvǝnhi riwǝn mǝ trevǝn muvehi ia nitǝtǝ sǝ Kristo mine Kumwesǝn krauǝrimǝnu irǝ. ^{6v}Tihǝpwǝh nǝseniiien mǝ iǝrmama riti truvei pen kimiaha ia nǝgkiariien eikuǝ me sǝvǝnhi sǝmǝme nǝpǝrhienien riwǝn irǝ. lakani iamǝnhi irǝ tǝ nǝri nǝ mǝ noien ǝrǝha me nǝha kamho Kumwesǝn niemaha ramǝpi, nǝnǝ in trǝrpwǝin noien ǝrǝha me sǝvǝi nǝrmama sǝmǝme kamhǝrui nǝkwǝn. ⁷Ro iamǝnhi irǝ kimiaha tihǝpwǝh navǝn pǝriien kimiaha nǝrmama me sǝmǝme ho iamǝnha irǝ.

^{8w}Fwe kupwǝn kimiaha hiamarǝ ia nǝpitǝvien, mǝtǝ tǝkwtǝkwuni tǝ nǝri nǝ mǝ hiǝuvǝuvehe tǝ lǝrimǝnu sǝkitaha, hiǝnarǝ ia nukuraanien. Ro iamǝnhi kimiaha tihamǝkeikei mhǝrǝ mhǝmwhen ia nǝpwnǝti nukuraanien me, ⁹tǝ nǝri nǝ mǝ nukwai nukuraanien kamǝtoni ia

ⁿ4:30 Aes 63:10, 1Tes 5:19, Efes 1:13-14   ^o4:31 Kol 3:8

^p4:32 Mat 6:14, Mat 18:22-35, Kol 3:12-13   ^q5:1 Mat 5:48

^r5:2 Rom 14:15, Kal 2:20, Hip 10:10, Eks 29:18   ^s5:3 Kol 3:5

^t5:4 Efes 4:29   ^u5:5 1Kor 6:9-10, Kol 3:5   ^v5:6 Kol 2:4,8, Rom 1:18

^w5:8 Efes 2:11,13, Kol 1:13, 1Tes 2:9, Jon 12:36

noien me pam sēməme hamasan, mhatukwatukw, mho nīpərhiēnien. ¹⁰xNənə tihousari mhətui ia noien me sēməme lərimənu səkītaha rerin ragien tukwe. ¹¹yTihəpwəh nukurirəien nərmama me səvəi nəpitəvien mhəpwəh noien noien ərəha kīmīaha mīnraha. Nəri amasan riwən ia noien me nəha. Mətə tihəuvehi noien me nəha mhəuvehe ia nukuraanien. ¹²zNīpərhiēnien ro a naurisien mə tīkīni narimnari me sēməme irəha kamho afafa, ¹³z^zmətə narimnari me pam nukuraanien raməhiəpwīn həuvehe mho nīpwran kamətoni. ¹⁴aRo iamīnhi irə tī nəri nə mə nəpīn nukuraanien raməhiəpwīn nari riti, nəri nəha ruvehe mo nukuraanien irə. Ro iamīnhi irə kani mə, “Ik sə ikamapri, ikətui rə, mətui mwi ia nemhəien səim, pwəh Kristo rəhiəpwīn ik.” ¹⁵Ro pen tihətui amasan tī narəien səkīmīaha mə hiaməfarə irə. Rərəha hiamarə mhəmwhen nərmama həreirei nari, mətə tihaməkeikei mharə mhəmwhen ia nərmama sēməme həukurən nari. ¹⁶Nənə trīni mīnuə hiətoni suatuk səvəi namasanien, hiesi pen tī nəri nə mə ipwet mīne samarə ia nəpīn ərəha. ¹⁷bHəpwəh nireireien nari, mətə tihəmwur mhəukurən nəri sə lərimənu səkītaha rokeikei. ¹⁸cTihəpwəh nakonəien nənīmwiien skai rəmwhen ia waen tī nəri nə mə tro kəmkapwəmiāha rətə wau miri pen kīmīaha ia noien

ərəha. Mətə pwəh Nənīmwiin Ikinan rukuər ia kīmīaha. ¹⁹dTihəgkiari m kīmīaha me ia nīpu me ia nəkukuə nəha Ol Sam, mīne nīpu me səvəi nəfwakīien, mīne nīpu me sēməme kamhəuku pen ia Nənīmwiin Ikinan. Nənə tihani nīpu me ia rerīmīaha tī nəgnəgīnīien lərimənu. ²⁰eIa nəghi lesu Kristo lərimənu səkītaha, tihaməni tanak m Tata Kumwesən tī narimnari me pam ia nəpīn me. ²¹fKīmīaha tihaməkeikei mhəsiai kīmīaha me tī nəri nə mə kīmīaha hiaməsiai Kristo.

Nīpran me mīne nərman me səvənraha

²²gKīmīaha nīpran me, tihaməkeikei mhəsiai nərman me səkīmīaha rəmwhen hiaməsiai lərimənu səkītaha. ²³hIakani iamīnhi irə tī nəri nə iərman in kənkapwə rasori ia pran səvənhi rəmwhen ia Kristo in kənkapwə rasori ia nakalasia me səvənhi. Nakalasia me nəha irəha həmwən ia nīpwrai Kristo, nənə in rauvehimīru irəha. ²⁴Rəmwhen ia nakalasia me kamhəsiai Kristo, pwəh nīpran mwi kamhəsiai nərman me səvənraha ia narimnari me pam.

²⁵iKīmīaha nərman me, tihaməkeikei mhokeikei nīpran me səkīmīaha rəmwhen ia Kristo rokeikei nakalasia me səvənhi, nənə māsēni nīmīruien səvənhi tī nīrəha. ²⁶jIn rimamhə tī nīrəha mə trəmri karen irəha mə səvəi Kumwesən, məpərhi irəha ia nui

^x5:10 Rom 12:2   ^y5:11 2Jon 10-11   ^z5:13 Jon 3:20-21

^a5:14 Aes 26:19, 60:1, Rom 13:11   ^b5:17 Rom 12:2, Kol 1:9

^c5:18 Luk 21:34   ^d5:19 Kol 3:16, Sam 33:2-3   ^e5:20 Kol 3:17   ^f5:21

1Tes 5:5   ^g5:22 Kol 3:18, 1Tes 3:1   ^h5:23 1Kor 11:3, Efes 1:22

ⁱ5:25 Kol 3:19, 1Tes 3:7, Kal 1:4   ^j5:26 Taet 3:5, Hip 10:10

irau nægkiariien sævənhi. ²⁷^kIn rino iamınha irə mə in trukurən nərpwi irapwien nakalasia me sævənhi ia nənimen, irəha tuhəmwhen ia pran riti tınari sævənhi ramasan pik, nəmkemikien uə nəri pitəv uə nari riti iamınhi riwən, mətə irəha tuhəmher, mhatukwatukw pam. ²⁸la noien a mwi nəha, nərman tuhaməkeikei mhokeikei nıpran me sævənraha rəmwhen mə irəha kamhokeikei atukw a nıpwranraha. lərman sə rokeikei pran sævənhi, in rokeikei atukw a in. ²⁹lakani iamınhi irə tı nəri nə mə iərmama riti riwən sə raməmwəki atukw ia nıpwran, mətə in raməni amasan nari mə tro nıpwran ruvehe miskai, nənə mamətui amasan tı nıpwran rəmwhen ia Kristo in ramətui amasan tı nakalasia me sævənhi, ³⁰ı tı nəri nə mə kitaha səmwhen ia nıpərpəri nıpwran. ³¹mRəmwhen ia Nəkukuə lkinan rani mə, “Ro iamınhi irə iərman traraka ia tata mine mama sævənhi, mevən rouarə pəri irau pran sævənhi, nənə irau trouvehe rouəmwhen ia nıpwrai iərmama kuatia.” ³²nNægkiariien nəha rani nari riti rasori nıpwran rərkwafə, mətə iou iakani mə raməgkiari ia Kristo mine nakalasia me sævənhi. ³³Mətə raməgkiari mwi ia kimiaha kuatia kuatia. Ro pen iərman traməkeikei mokeikei pran sævənhi rəmwhen ramokeikei atukw a in, nənə pran traməkeikei misiai iərman sævənhi.

Nəkwərhakwərha me irəha tata me mine mama me sævənraha

6^oKimiaha nəkwərhakwərha me səvəi lərimənu, tihaməkeikei mho nəkwai tata mine mama me səkimiaha tı nəri nə mə noien i ratukwatukw mə kimiaha tiho. ²^p“Tikisiai səim tata mine mama.” In i loa kiməkupwən kini irau promes riti. ³^qPromes nəha rani mə, “Tıni minuə ikamo iamınha irə, narimnari me ia nımıruien səim tuhaiu amasan, nənə nımıruien səim ia tıprənə i trəpwəmwis.” ⁴rKimiaha tata me, tihəpwəh noien nəkwərhakwərha me səkimiaha niemaha rəpi irəha, mətə tihətoni amasan irəha, mhəkoui amasan irəha, nənə mhahatən irəha ia suatuk səvəi lərimənu.

Slef me mine nəmə asori me sævənraha

⁵^sKimiaha slef me, tihaməkeikei mho nəkwai nəmə asori me səkimiaha ia təkure tıprənə i mhehekır mhətəmnımwın, nənə tiho ia rerimiaha pam rəmwhen a mə iəmə asori səkimiaha in Kristo. ⁶Tihəpwəh noien nəpın kamhətoni a kimiaha rəmwhen ia nərmama səməme kamhəmwur mə tuho nərmama rerınraha ragien, mətə tiho nəkwənraha rəmwhen mə kimiaha slef me səvəi Kristo, nənə mamho nəkwai Kumwesən ia rerimiaha pam. ⁷Tiho wok səkimiaha ia nətərigien amasan rəmwhen a mə lərimənu in iəmə asori səkimiaha, rıpkə mhə iərmama a riti in iəmə asori

^k5:27 2Kor 11:2, Kol 1:22   ^l5:30 1Kor 6:15, Efes 1:22-23

^m5:31 Mat 19:5   ⁿ5:32 Rev 19:7   ^o6:1 Kol 3:20   ^p6:2 Mat 15:4

^q6:3 Dut 5:16   ^r6:4 Kol 3:21, Dut 6:7,20-25, Sam 78:4, Prov 22:6

^s6:5 Kol 3:22-23, Taet 2:9-10, 1Tes 2:18

səkīmiaha. ^{8t}Kīmiaha hiəukurən mə lərimənu truvei pen nərəkuien m nərmmama me pam tī noien amasan me səməme həno, nəri auər a mə in slef uə rīpko mhə in slef.

^{9u}Nənə kīmiaha nəmə asori me, tihaməkeikei mhətoni amasan mwī slef me səkīmiaha iamīnha irə, mhəpwəh nəgkiari skaiien mīnraha mə tuho nəkwamīaha, tī nəri nə mə hiəukurən mə iəmə asori səkīmiaha mīnraha kuatia a fwe ia neiāi, nənə in tro rəmnəmwhen m nərmmama me pam.

**Narimnari me səvəi
naruagəniēn Kumwesən
rīpeki pehe m kītaha**

^{10v}Səiou nəgkiariien sampam ro iamīnhi irə. Tihərer əknekīn ia lərimənu səkītaha mīne nīskaiien asori səvənhi. ^{11w}Tihaməkeikei mharkahu narimnari me pam səvəi naruagəniēn səməme Kumwesən rīpeki pehe m kīmiaha, mə hiəukurən nərəriēn mhənise neikuəien me səvəi Setan. ^{12x}Iakani iamīnhi irə tī nəri nə mə kītaha səpkaruagən mhə kītaha nərmmama, mətə samaruagən kītaha nənīmwin me səməme kamhəuvehi nasoriēn mīne nərīmənuiēn. Irəha i nənīmwin skai me səməme kamhərimənu ia noien me səvəi nəpītəviēn ia təkure tīprənə i mīne nənīmwin ərəha me ia nīmagouagou. ¹³Ro iamīnhi irə kīmiaha tihaməkeikei mharkahu ia narimnari me pam səvəi

naruagəniēn səməme Kumwesən rīpeki pehe m kīmiaha, mə nəpīn nərəhāiēn sə Setan ramo ruvehe hiəukurən nərəriēn mhənise nərəhāiēn nəha. Nənə nəpīn hiənaruagən pam, tihərer əknekīn. ^{14y}Ro pen kīmiaha tihaməkeikei mhərer mwatuk tī naruagəniēn. Tihəkwətəmhirī əknekīn nəgkiariēn pərhiēn rəmwhen kətōti sə hiərihi tərini kurkwamīaha irə. Tiho noien atukwatukw rəmwhen ia aean sə ramo tukuahag kwənpwenhīmiaha. ^{15z}Tihəvisau irapw nəgkiariēn amasan səvəi nəmərīnuiēn rəmwhen ia put skai sə rauvegi nīsumīaha. ¹⁶Tihahātətə ia Kumwesən rəmwhen ia nari sə hiaməuvehi mamhərkwafə pen irə. Ia nəri nəha hiəukurən no tukuahagiēn nukwai nīfagə me napw rauək ia nīrəha səməme iəremhə asori ramerukw ia nīrəha. ^{17a}Tihəni nīpərhiēniēn ia Kumwesən mə in rauvehimīru kīmiaha rəmwhen ia kəfəfau kino ia aean sə ramo tukuahag kəmkapwəmiaha. Tihəkwətəmhirī nəgkiariēn me səvəi Kumwesən rəmwhen ia nau səvəi naruagəniēn sə Nənīmwin Ikinan rauvei pehe m kīmiaha. ^{18b}Tihəfwaki ia nəpīn me ia nīskaiēn səvəi Nənīmwin Ikinan, mamhəfwaki mamhəres narimnari me səpəmsəpə. Tihamo noien nəha, mamhətui a, mhəpwəh nəpouiēn, nənə mamhəfwaki tī nərmmama me pam səvəi Kumwesən.

^t6:8 2Kor 5:10, Kol 3:24-25   ^u6:9 Kol 4:1, Rom 2:11

^v6:10 1Kor 16:13   ^w6:11 Rom 13:12, 2Kor 10:4, Efes 4:14

^x6:12 Jon 14:30, 1Tes 5:8-9   ^y6:14 Aes 11:5, 59:17, 1Tes 5:8

^z6:15 Aes 40:9, Neham 1:15, Rom 10:15

^a6:17 1Tes 5:8, Aes 49:2, Hip 4:12   ^b6:18 Luk 18:1, Kol 4:2, 1Tes 5:17

^{19c}Tihəfwaki mwi tukw iou mə nəpɪn iakuə takəgkiari Kumwesən in truvei pehe nəgkiariien miou mə takini irapw nəgkiariien nəha məpwəh nehekiriien. Nənə takini irapw nəgkiariien amasan səvəi Kristo sə rɪnamərkwafə fwe kupwən. ^{20d}Təkwtəkwiini tɪ nəri nə mə iakaməvisau irapw nəgkiariien amasan nəha ia nəghi Kristo, ro pen iakamarə ia kalapus. Həfwaki ro tukw iou mə takariɪn mamini irapw nəgkiariien amasan nəha məpwəh nehekiriien rəmwhen sə ratukwatukw mə tako.

Nəgkiariien sampam

^{21e}Iou iakoikeiki mə kimiaha ti-həregi nəgkiariien səiou mine nəfe iakamo ia kwopun i. Ro pen takərhi

pehe Tikikas ruvehe. In piəntaha keikei riti sə kimaha iahəukurən nətigitieien irə, ramasitu mamə tukwini nari m lərimənu səkitaha. In trini pehe tukumiaha narimnari me pam. ²²Takərhi pehe in tukumiaha tɪ noien i, mə in tro kimiaha hiəregi ramanan, mini irapw tukumiaha mə kimaha iahaməfarə irə.

²³Pwəh Tata Kumwesən mine lesu Kristo lərimənu səkitaha trouəriari pehe nəmərɪnuien mine nokeikeiien m kimiaha, rauo nahatətəien səkimiaha riskai. ^{24f}Pwəh Kumwesən trəriari pen namanan səvənhi m nəmama me pam səməme hokeikei lesu Kristo lərimənu səkitaha ia nokeikeiien sə triɪkiwən mhə.

^c6:19 Wok Me 4:29, Kol 4:3-4, 2Tes 3:1   ^d6:20 2Kor 5:20, Flm 9
^e6:21 Wok Me 20:4, Kol 4:7-8, 2Tim 4:12   ^f6:24 1Tes 1:8

Filipae

Nægkiariien sə rani mə nəfe i nəkukuə

Ia nuk i 60, Pol ramarə ia kalapus fwe Rom nənə mirai nəkukuə me i Filipae, Kolosi, Filimon, mine Efesas. Nəkur Filipae hərəhi pen Epafrotætas ruvehi nari riti mevən muvei pen m Pol. Nəpın Epafrotætas ramarə fwe Rom, in ramemhə pık. Nənə nakalasia me fwe Filipae rerınraha rəpou tukwe. Nəpın in rəsanin, Pol rərhi pen in ruvehi nəkukuə i mevən fwe Filipae. Pol rokeikei pık nakalasia me fwe Filipae. In raməgkiari mınraha rəmwhen mə in tata səvənraha. Pol rini tanak mınraha ti nokeikeiien mine nasituien səvənraha. Nəri auər a Pol ramarə fwe ia kalapus, mətə səvənhi nəkukuə raməgkiari pık ia nagienien. Nəpın rıpık nəkukuə i raməgkiari ia “nagianien” mine “nəgnəginien.” Pol rini irapw nətəien səvənhi ia nikaren səvəi nimiruien səvəi ipwet mine samarə irə ia təkure tıprənə i. In rini mə, “Trini mınuə iakimıru, nimiruien səiου in səvəi Kristo. Nənə trini mınuə iakemhə, ramasan pık anan mwi” (1:21). Rəmwhen ia nəkukuə me pam səvənhi, ia nəkukuə i Pol rauvehi utə nətərigien səvəi nakalasia me, maməvəhag mınraha mə irəha tuhaməkeikei mharə pwəh nətərigien səvənraha kuatia. Irəha tuhaməkeikei mharə mamho nəkwai Kumwesən.

Nægkiariien sə rakupwən

1^gIou Pol mine Timoti, kimrau iər-mama mi səvəi lesu Kristo iarauo tukwini nari min.

Nəkukuə i rauvehe tukumiaha pam nərmama me səvəi lesu Kristo səməme hiamarə ia taon nəha Filipae, mauvehe mwi ti nəmə asori me nəha kamhətui amasan tukumiaha mine tikon me.

²^hPwəh Kumwesən Tata səkitaha mine lesu Kristo lərimənu səkitaha trouəriari pehe namasanien mine nəməriniuien m kimiaha.

Pol raməfwaki m

Kumwesən ti nəkur Filipae

³Nəpın me, nəpın rerik ramrhi kimiaha, iakani tanak m Kumwesən tukumiaha. ⁴Nənə nəpın me pam, nəpın iakaməfwaki tukumiaha, iakaməfwaki rerik ramagien ⁵ti nəri nə mə fwe iakinərer vi a mani irapw nəgkiariien amasan muvehe meste pehe ipwet mine saməuvehi pəri rəgitaha me tukwe. ⁶^jNənə iakukurən amasan mə Kumwesən sə rino stat ia noien amasan ia kimiaha, in traməkeikei mamonoien nəha mamevən meste tro sampam irə ia nəpın sə lesu Kristo truevehe irə.

⁷Nəpın me rerik ramrhi kimiaha, nənə ratukwatukw a mə iakamo iamınhi irə, ti nəri nə mə kimiaha pam hiamasitu ia nirak ia wok i Kumwesən riməuvei pehe miou ia namasanien səvənhi mə tako. Nənə nəpın iakamarə ia kalapus, mine nəpın iakamərer irapw ia nəmri nərmama, maməvisau mə nəgkiariien amasan ro nıpərhiienien

^g1:1 Wok Me 16:12-40

^h1:2 Rom 1:7, Kal 1:3, Flm 3

ⁱ1:3 Rom 1:8, 1Kor 1:4

^j1:6 1Kor 1:8, Fil 2:13

i, kimiaha hiamasitu ia nirak ia wok i. ⁸k Kumwesən rukurən mə nəgkiariien i iakani ro nīpərhiēnien. Iakokeikei mə takətoni kimiaha tī nəri nə mə iakokeikei pik kimiaha rəmwhen a ia Iesu Kristo rokeikei kimiaha.

⁹Nənə in i nəfwakiien səiou mə nokeikeiien səkimiaha truvehe məsori mwi irəhar nukurənien mine nəkiri amasanien nari tuharuvehe mharasori ia kimiaha ¹⁰l mə kimiaha hiəukurən nətə sasiēn nəfe noien ramasan pik mə tiho. Nənə ia noien nəha kimiaha tihəmher, tukəpwəh nətoniēn noien ərəha riti ia kimiaha ia nəpīn sə Kristo truvehe irə, ¹¹m kimiaha tihəukuər ia noien atukwatukw me səməme Iesu Kristo rino həukuə ia kimiaha, nərmama tuhətoni mhəuvehi utə nəghi Kumwesən mhəgnəgīni in tukwe.

Pol in fwe ia kalapus

¹²n Piak me, iakokeikei mə tihəukurən mə iakamarə ia kalapus, mətə noien i rinasitu pik mo nəgkiariien amasan səvəi Kristo ruviris mwi mamevən. ¹³o Ro pen naruagən me səməme kamhətui tī nimwə səvəi Kig Sisa mine nərmama həpik mwi həuvəukurən raka mə iakamarə ia kalapus tī nəri nə mə iou iərmama riti sə iakamo tukwini nari m Kristo. ¹⁴Narəien səiou ia kalapus ramasitu ia piəvtaha me həpik, mamə irəha hahətətə əknekīn mwi ia lərimənu səkitaha, nənə mamə nətərigiēn səvənraha riskai tī nīni irapwien nəgkiariien səvəi Kumwesən mhəpwəh nehekīrien.

¹⁵Nīpərhiēnien nepwīn kamhəni irapw Kristo tī nəri nə mə irəha kamhəmwəki iou nənə mhokeikei mə irəha tuhasori ia nirak. Mətə nepwīn kamhəni irapw Kristo ia nətərigiēn amasan. ¹⁶Nərmama me i nətərigiēn səvənraha ramasan irəha kamhəni irapw Kristo tī nəri nə mə hokeikei iou, nənə mhəukurən mə kinəmri iou iakamarə ia kalapus mə takərer irapw tī nəgkiariien amasan səvəi Kristo mə ro nīpərhiēnien i. ¹⁷Mətə nepwīn səməme kamhəmwəki iou həpkini irapw mhə Kristo ia rerīnraha pərhiēn. Irəha kamho iamīnhi irə mamhokeikei mə tuhəuvehi utə atukw a irəha, nənə rerīnraha ramrhi mə tuho nərəhaiēn miou nəpīn iakamarə ia kalapus. ¹⁸Mətə nəri auər a mə kamho ia noien atukwatukw uə rekəm, mətə kamhəni irapw Kristo nənə ro iamīnhi irə iou rerik ramagiēn.

Pərhiēn, nənə takagiēn mwi ¹⁹p tī nəri nə mə iakukurən amasan mə nəri i tro Kumwesən ruvehimīru iou ia nəfwakiien me səkimiaha mine nasituiēn səvəi Nənimwīn səvəi Iesu Kristo. ²⁰o Iou iakukurən amasan, maməmri pen əknekīn nətərigiēn səiou ia Kumwesən, mə in trəpwəh nəseniēn iou iako nari riti takauris tukwe. Iakokeikei mə ia nəpīn me takətīgase rəmwhen iakamo təkwtəkwuni, nənə nəri auər a mə tukīni mə takimīru uə takemhə, mətə noien sə iakamo ia nīpwrak truvehi utə nəghi Kristo. ²¹r Trīni mīnuə iakimīru, nīmīruēn səiou in səvəi Kristo. Nənə trīni mīnuə iakemhə, ramasan pik anan mwi. ²²s Trīni mīnuə iakəpwəh

k1:8 Rom 1:9, 2Kor 1:23 **l1:10** Hip 5:14, Fil 1:6, 2:16, 1Tes 5:23

m1:11 Jon 15:8 **n1:12** 2Tim 2:9 **o1:13** Wok Me 28:30, Efes 3:1

p1:19 2Kor 1:11 **q1:20** 1Tes 4:16 **r1:21** Kal 2:20 **s1:22** Rom 1:13

nemhæien, iakukuræn noien wok me nepwîn sê trukua kwênkwân. Mætê iakreirei mæ sê pæku nêha iakokeikei. ²³Tækwækwuni nêha nêtærigien sêiou ro kæru. Iakokeikei pik mæ takemhæ, mæpwêh nîpwæk, nêhæ maræ kimrau Kristo. Iakregi mæ sê nêha ramasan pik mæpi raka. ²⁴Mætê iakêtoni mæ narimnari me nepwîn nêha takamækeikei mo masitu ia kimiaha, ro pen iakukuræn amasan mæ tapkemhæ mhæ. ²⁵Tî nêri nê mæ iakukuræn mæ nêri i ro nîpærhienien, nêhæ iakukuræn mæ takamîru a marîpin mamaræ kitaha m kimiaha pam, nêhæ mamasitu ia kimiaha mæ tihæuveræ mwi, nêhæ rerimiaha tragien mwi ia nahatætæien sækîtaha. ²⁶Ro iamînhi iræ kimiaha tihæukuræn nêgnêgîni pikien mwi Iesu Kristo tukw iou, tî nêri nê mæ takuvehe mwi tukumiaha.

²⁷U Mætê nêri kuation i mæ pwêh naræien sækimiaha hiamaræ iræ ratukwatukw amasan mesi pen nêgkiariien amasan sævæi Kristo. Nêhæ nêri auer a mæ takuvehe mætoni kimiaha uæ takæpwêh nuveheien, mætê pwêh iakregi mæ hiamærer æknekîn ia Nênimwîn kuation, nêtærigien sækimiaha kuation, hiamousari pæri mæ tihasitu ia nêrmama mæ tuhahatætæ ia nêgkiariien amasan, ²⁸nêhæ mhæpwêh nehekîrien ia nêrmama sêmæme hamæmwæki kimiaha. Noien nêha tiho ro nîmtætien i irêha tuhættoni mhæukuræn mæ tukouraha irêha, mætê tukuehimîru kimiaha, nêhæ nêri i ruku pen tî Kumwesæn. ²⁹Vlakani iamînhi iræ tî nêri nê

mæ kînæseni pehe m kimiaha mæ kimiaha nêrmama hiamæni nîpærhienien ia Kristo mamho tukwini nari min, mætê kînæseni pehe mæ kimiaha mwi tihæuvehi nêmisæien tukwe. ³⁰WKimiaha hiamregi nêmisæien sê hianêtoni kino miou fwe kupwæn, nêhæ tækwækwuni hiamregi mæ kamo ihi nêmisæien nêha miou. Ræmwhen mæ kitaha samaruagæn pæri ia naruagænien riti.

Nêtærigien sækîtaha tramækeikei mæmwhen ia nêtærigien sævæi Iesu Kristo

2 Rerimiaha riskai ia Kristo tî nêri nê mæ hîæuvæuvehe mhæno kuation kimiaha min uæ rekæm? Ouêh! Hiamregi ramasan ia nokeikeiien sævænhi uæ rekæm? Ouêh! Nênimwîn Ikinan ramaræ ia kimiaha uæ rekæm? Ouêh! Hiamo ramasan m kimiaha me nêhæ mamhapi tukumiaha me uæ rekæm? Ouêh! ²Mæ ro iamînhi iræ iakokeikei mæ tiho rerik pwêh ragien mwi. Kimiaha pam tihamækeikei mhæuvehe mho kuation ia nêtærigien sækimiaha, mho nokeikeiien m kimiaha me, mho pæri nari ia nêtærigien kuation ræmwhen mæ kimiaha iærmama kuation. ³XTihæpwêh noien nari riti ia nêtærigien sækimiaha æpa, uæ mho mhæuvehi utæ kimiaha iræ, mætê tiheiwaui nêhæ mhætærig ia kimiaha me nepwîn ræpi raka kimiaha atukw. ⁴YNêhæ tihasitu ia kimiaha me tî nîmîruien me sækimiaha. Ripkamasan mhæ mæ iærmama riti

^t1:23 2Kor 5:8 ^u1:27 Efes 4:1, 1Tes 2:12, Fil 4:3

^v1:29 Wok Me 16:19-40 ^w1:30 Fil 1:13 ^x2:3 Kal 5:26, Rom 12:10

^y2:4 1Kor 10:24,33

ramətui amasan ti nimiruien əpa səvənhi.

⁵Nətərigien səkimiaha traməkeikei məmwhen ia nətərigien səvəi Iesu Kristo:

^{6z}Nipərhiendien in Kumwesən pərhiendien, mətə in rīpkəmwur mhə mə trəkwətəmhiri əknekin noien nəha sə in mine Kumwesən krouəmnəmwhen a,

^{7a}in rəmri karen nasoriien səvənhi, muvehi noien səvəi iərmama sə ramo tukwini nari,

mətui pehe ia tīprənə i nīpwran rəmwhen ia nīpwrai nərmama.

^{8b}Nənə nəpīn kamətə in mə ramarə ia narəien səvəi iərmama,

in ruvehi irapw atukw in, mamə nəkwai Kumwesən ia narimnari me pam meste memhə, nīpərhiendien remhə ia nei kamarkuau.

^{9c}Ro iamīnhi irə Kumwesən ruvehi utə in revən fwe irənhə anan,

muvei pen nahag min sə rəpi raka pam nahag me,

^{10d}mə ia nəghi Iesu narimnari me pam səməmə kamhəmīru ia kwəpun me pam ia neiai, mine tīprənə, mine Imwei Nəkur Həuvamhə,

tuhənīmwi nukurhunraha mhəuvei pen nisaien min,

^{11e}nənə irəha pam tuhəni irapw mə Iesu Kristo in lərimənu,

nənə noien nəha truevehi utə nəghi Tata Kumwesən.

Nərmama me səvəi Iesu Kristo kamhəser rəmwhen ia kəməhau me

^{12f}Nərmama keikei me səiou. Nəpīn iakamarə ihi kitaha m kimiaha, hiamə nəkwak ia nəpīn me. Nənə təkwtəkwuni nəha iakamarə isipwīn tukumiaha, kimiaha tihaməkeikei mhousari mho nəkwak mamhəuvən. Tihəhekīr mhətəmnīmwin mamho narimnari me nəha Kumwesən rīməuvehimīru kimiaha tukwe. ^{13g}lakani iamīnhi irə ti nəri nə mə in nə Kumwesən fwe ia rerimiaha ramo kimiaha hiokeikei noien narimnari me kamhesi pen nətərigien amasan səvənhi.

¹⁴la narimnari me pam səməmə hiamə, tihəpwəh nəgkiari əgkiariien tukwe mhəpwəh nəvisaien m kimiaha me tukwe. ¹⁵la noien nəha kimiaha nīpwnəti Kumwesən me tihatukwatukw, mhəmher, tukəpwəh nətoniien noien ərəha riti səkimiaha nəpīn hiamarə ia kurkwai nərmama ikou me səməmə kamho noien ərəha. la rerīnraha kimiaha hiaməser mhəmwhen ia kəməhau me ia nīmagouagou, ¹⁶mamhəuvei pen nəgkiariien səvəi nimiruien mīnraha. Kimiaha tiho iamīnhi irə mə nəpīn sə Kristo truevehe irə iou rerik tragiien tukumiaha, nənə iakukurən mə iapkaieu auər a mhə uə iapkisese auər a mhə. ^{17h}Nahatətəien səkimiaha rəmwhen ia nari riti hiaməuvei pen m Kumwesən kauvani ia təkure nifatə. Trīni mīnuə kousi əpune iou nitek raiu rəmwhen ia waen

^z2:6 Jon 1:1-2, 17:5   ^a2:7 2Kor 8:9, Jon 1:14   ^b2:8 Rom 8:3, Jon 10:17, Hip 5:8, 12:2   ^c2:9 Wok Me 2:33, Efes 1:20-21, Hip 1:3-4   ^d2:10 Rom 14:11   ^e2:11 Rom 10:9   ^f2:12 Sam 2:11, 1Pit 1:17   ^g2:13 Jon 15:5, 1Kor 12:6, 15:10, 2Kor 3:5, 1Tes 2:13   ^h2:17 Rom 15:16, 2Tim 4:6

kətəgi irapw ia nəri nəha, mətə iou iakokeikei a mamagien kitaha m kimiaha. ¹⁸Nənə ia noien kua-tia kimiaha tihaməkeikei mhokeikei a mamhagien kitaha miou.

Timoti mīne Epafrotaetas

¹⁹Trīni mīnuə lesu lərimənu səki-taha rəsəni, iakokeikei mə trīpko mhə tui iakərhi pehe Timoti ru-vehe mətəni kimiaha mə nəpīn in rīrərig muvehe məvisau pehe kimiaha miou, nənə iou mwi rerik tragien. ²⁰lərmama riti mwi riwən ia kwopun i nətərigien səvənhi rəmwhen ia səvəi Timoti, in rerīn ramrhi pīk kimiaha. ²¹ḶNərmama əpə me kamhətərig a ia wok me səvənraha, mhəpwəh nətərigien ia wok səvəi lesu Kristo. ²²Mətə Timoti noien səvənhi ramasan pīk. Kimi-aha hiəuvəukurən raka mə in rama-situ ia nirak ia wok səvəi nəgkiariien amasan səvəi Kristo rəmwhen iəku-nouihi ramo wok irau tata səvənhi. ²³Ro iamīnhi irə rerik ramrhi mə nəpīn iakukurən mə nari riti tro iou, iakərhi pehe in ruvehe mətəni kimi-aha. ²⁴Nənə iakətīgite ia lərimənu səkitaha mə trīpko mhə tui iou mwi iakuvehe mətəni kimiaha.

²⁵kMətə rerik ramrhi mə takaməkeikei mərhi pehe Epafrotaetas rīrərig muvehe mətəni kimiaha. In piak sə kimrau min iarauo pəri wok nənə rauaruagən pəri. Fwe kupwən hiənərhi pehe in ruvehe muvei pehe narimnari me nepwīn masitu ia nirak irə ia nəghimīaha. ²⁶In rokeikei pīk mə trətəni pam kimiaha. In ramregi rərəha anan tī

nəri nə mə hiəregi mə in ramemhə. ²⁷Pərhiən nemhəien riti rīməuvehi ipaka remhə, mətə Kumwesən rapi in mapi mwi iou nənə momasan in ia nemhəien səvənhi. Mətə trīni mīnuə rīmamhə pərhiən iou takregi rərəha pīk anan mwi. ²⁸Ro iamīnhi irə iakokeikei pīk mə takərhi pehe in nəpīn hiətəni rerīmīaha tragien mwi, nənə iou mwi nətərigien sə iakamregi rərəha irə tukumīaha truvehe miwən. ²⁹ḶRo iamīnhi irə nəpīn in truvehe tukumīaha, kimiaha tihaməkeikei mhəsəvər ia rerīmīaha tukwe ia nəghi lərimənu səkitaha mhagien asori. Nənə tihəuvei pen nīsiaien m nərmama sə ro me iamīnha irə, ³⁰tī nəri nə mə ipaka in remhə tī wok səvəi Kristo. In rīpkhekīr mhə tī nīmīruien səvənhi ia nəpīn skai me mə trasitu ia nirak nəpīn suatuk səkimīaha riwən tī nasituēn.

Kitaha saməfiəutə kitaha tī lesu Kristo əpa

3^mPiak me, iakuə takəgkiari ia nari riti mwi. Kimiaha tihaməkeikei mhagien tī lərimənu səkitaha. Iou iakuvəni raka nəgkiariien me i tukumīaha fwe kupwən, nənə təkwtəkwni iakamrai pen mwi ia nəkukuə i. Rīpkiskai mhə tukw iou tī noien tī nəri nə mə iakukurən mə trasitu ia kimiaha.

²nKimīaha tihaməkeikei mhəsiari tī nərmama me nəha irəha həmwhen ia kuri me. Tihaməkeikei mhəsiari tī nirəha tī nəri nə mə noien səvənraha rərəha. Irəha kamhəni mə tukaməkeikei kuvehi

ⁱ2:18 Fil 3:1, 4:4   ^j2:21 2Tim 4:10   ^k2:25 Fil 4:18

^l2:29 1Kor 16:16,18, 1Tim 5:17   ^m3:1 Fil 2:18

ⁿ3:2 Sam 22:16,20, Rev 22:15

ninhum m nærmama ti nahatən penien mə irəha nærmama me səvəi Kumwesən.[†] ³°Mətə kitaha i nærmama pərhiən me səvəi Kumwesən səməme Nənimwin səvənhi ramarə ia reritaha mamō kitaha saməfwaki ia nīpərhiənien. Kitaha saməfiutə kitaha ti lesu Kristo əpa, səpwəh nətigite ananien ia noien me kino ia nīpwratata iruə. ⁴°Nīpərhiənien iou iakukurən nəfiutəien iou ti narimnari me iaminha irə.

Trini minuə iərmama riti nəha rerin ramrhi mə in rukurən nəfiutəien in ti nīpwrən, iou iakukurən nəfiutəien iou məpi raka. ⁵°Kaha me səiou irəha nəkur Isrel atukwatukw, nənə iakiməuku pen ia kwənəkwus səvəi Penjamin. Nəpin iakinətui muvehi nəpin eit, nənə kuvehi ninhum miou. Trini minuə kani nəkur Isrel atukwatukw me, kwa iou riti ia nirəha. Kupwən iou Farisi riti, nənə iakamesi pen amasan Loa səvəi Moses. ⁶°Iakinokeikei pik nəfwakiiən səvənraha mamometə nakalasia me səvəi lesu Kristo. Ia nikaren səvəi natukwatukwien nəha kauvehi raku pen ti Loa səvəi Moses kipkətə mhə noien ərəha riti səiou.

⁷°Mətə narimnari me pam nəha səməme iakinamətigite ia nirəha fwe kupwən nənə reri

riri mə hamasan pik anan, mətə təkwtəkwuni nəha iakətoni mə ho a nəri auər a me ia nirəha ti nəri nə mə iakukurən narimnari me Kristo rino. ⁸°Mətə rīpko mhə sampam ia kwopun nəha. Təkwtəkwuni iakətoni mə narimnari me pam ho a nəri auər a ia nirəha ti nəri nə mə iakətoni nari riti sə in ramanan pik anan in i mə iakukurən lesu Kristo lərimənu səiou. Iakinəpwəh narimnari me pam nəha ti lesu. Iakətoni narimnari me pam nəha həmwəhən ia nəri pein. Iakinaraka ia nirəha mə iou iakukurən nuvehien Kristo, ⁹°tənə tukətoni iou mə iou iərmama riti sə iakiməuvehe mə kuatia kimrau min, iapkatukwatukw mhə ia nəmri Kumwesən ia niskaiien atukw səiou ia noien səvəi nesi penien Loa, mətə iakatukwatukw ia nənimen ti nəri nə mə iakamahatətə ia Kristo. Nərmama səməme kamhahatətə iamihhi Kumwesən ramo irəha həuvehe mhatukwatukw ia nənimen. ¹⁰°Iakokeikei mə takukurən amasan mwi Kristo mine niskaiien sə rino in rətui mwi ia nemhəien səvənhi. Nənə iakokeikei mə nəmisəien me səvəi Kristo tuko mwi ia nirak pwəh iakuvehe məmwəhən irə ia nemhəien səvənhi ¹¹°mesi pen suatuk nəha meste Kumwesən tro mwi iou iakətui ia nemhəien.

---

†3:2 Nərmama nepwin nəha irəha kamhəuvehi ninhum m nærmama rīpko mhə irəha nəkur Isrel mə trahatən pen mə irəha nærmama me səvəi Kumwesən. Mətə aposol me həni me rekəm, nahatətəien ia lesu Kristo in suatuk ro ik ikuvehe iərmama səvəi Kumwesən.

°**3:3** Rom 2:29   °**3:4** 2Kor 11:18,21

°**3:5** Luk 1:59, Rom 11:1, 2Kor 11:22, Wok Me 23:6

†**3:6** Wok Me 8:3   °**3:7** Mat 13:44,46   †**3:9** Rom 3:21-22

°**3:10** Rom 6:3-5, Rom 8:17, Kal 6:17   °**3:11** Wok Me 4:2, Rev 20:5-6

Naiuien sāvai Pol

¹²wIou iapkini mhə mə iakineste raka noien nəha, uə iakinatuk-watukw raka, rekəm. Mətə tī nəri nə mə lesu Kristo ro iou iakuvehe mo iou iərmama sāvənhi, iakamousari mə tako noien sāvənhi ruvehe noien səiou. ¹³Piak me, tukwe iou, ia nətəien səiou, iapkuvehi raka mhə narimnari me nəha. Mətə nəri kuatia i iakamo. Iakame-nouenou ia narimnari me ia təkutak, iakaməmwur pik mauvehi niseseien tī nəri sə raməmak kupwən ia nirak. ¹⁴xIakamaiu pen atukwatukw tī kwopun tako sampam ia naiuien səiou ikin mə takuvehi nəri amasan riti tukuvei pehe miou. Nəri amasan nəha in i nimiruien rerin sə Kumwesən rinəkwein kitaha tukwe mə tsəuvən fwe irənhə mhəuvehi ruku pen tī lesu Kristo.

¹⁵yNənə kitaha pam nərmama səməme səuvəskai raka ia nimiruien səkitaha tsaməkeikei mhəuvehi nətərigien me nəha. Mətə trinī minuə kimiaha nepwin nətərigien səkimiaha ropə, Kumwesən tro pui pehe nəri nəha m kimiaha hiətoni. ¹⁶zMətə nəri kuatia i mə pwəh səkwətəmhiri əknekin nəfe səuvəuvehi raka mhəpwəh narakaien irə.

¹⁷aPiak me, kimiaha tihəuvehe mho kuatia mhesi pen təmwki nisuk sə iakino raka hiətoni, nənə mhətoni amasan səməme kamhesi pen təmwki nisumaha. ¹⁸bIakuvəni pehe raka nəgkiariien i tukumi-

aha nəpin rīpik, nənə təkwtəkwuni iakani pehe mwi nise nənimek ramaiu. Nərmama həpik nəha irəha həpwəh nokeikeien mə tuhəregi kaməvisau nemhəien sāvai Kristo ia nei kamarkuau. ¹⁹cIa nəpin sampam tukouraha irəha. Kumwesən sāvənraha in nə tīpwīnraha. Irəha kamhəfiəutə irəha tī noien me sə ro a naurisien. Nətərigien sāvənraha ramevən a tī narimnari me ia təkure tīprənə i. ²⁰dMətə kitaha nərmama imwətaha fwe ia neiai. Kitaha sameitenhi iərmama riti truku pen ikin muvehimiru kitaha. Iərmama nəha in i lesu Kristo lərimənu səkitaha. ²¹eIn truvsinī nīpwrataha i sə rəpou, mo rəmwhen ia nīpwrən sə riskai mamser. In tro iamīnhi irə ia niskaiien sāvənhi sə in ramo narimnari me pam irə sāvai tīprənə i kamhəsiai in mamho nəkwən.

4^fRo pen piak keikei me kimiaha tihaməkeikei mhərer əknekin iamīnhi irə ia lərimənu səkitaha. Kimiaha nərmama keikei me səiou iakamokeikei pik mə takətoni kimi-aha. Hiəmo rerik ramagien. Iakamregi ramasan tukumiaha rəmwhen ia iərmama sə kəfəfau pen kəfəfau sāvai nisaiien irə.

Pol raməvəhag m nəkur Filipae

²luotia mine Sintike, iakaməgkiari vivi m kimirau mə tirouəmwur mə nətərigien səkimirau truvehe mo kuatia tī nəri nə mə kimirau pəri irouahatətə ia lərimənu səkitaha. ³gIakaməres ik mwi, iərmama sə

w**3:12** 1Tim 6:12,19, Wok Me 9:5-6   x**3:14** 1Kor 9:24

y**3:15** 1Kor 2:6   z**3:16** Kal 6:16   a**3:17** 1Kor 4:16, 1Tes 1:7, 1Tes 5:3

b**3:18** 1Kor 1:23, Kal 6:12   c**3:19** Rom 16:18, Rom 8:5-6

d**3:20** Efes 2:6,19   e**3:21** Rom 8:29, 1Kor 15:28, 1Kor 15:43-53

f**4:1** 1Tes 2:19-20   g**4:3** Sam 69:28, Luk 10:20, Rev 20:12

ikino pəri wok krau mik,[‡] tika-situ ia prən mi i, t̄i nəri nə mə iakino pik wok kimrahar minrau, krinouasitu ia nirak rouni irapw nękiariien amasan sęvęi Kristo kimaha Klemen mine piak me nep-wın mwi sęmęme hęnasitu ia wok, nęghınraha fwe ia nękukuę sęvęi nimiruien.

^{4h}Tihagien ia nępin me t̄i lęrimęnu sękitaha. Iakini mwi mę tihagien. ⁵ⁱPwęh nęrmama hętoni noien sękimiaha mę ramasan mępou. Tripko mhę tui lęrimęnu sękitaha riręrig pehe mwi. ^{6j}Rerimiaha trępwęh nırhi pikien narimnari me. Nęri auę a mę nęri ouihi uę nęri asori, mętę narimnari me pam sęmęme hiokękei tihęfwaki tukwe. Tihęfwaki mhęres Kumwesęn mhęni tanak tukwe in. ^{7k}Nęnę Kumwesęn truvei pehe m kimiaha nęmęrinuien sę rasori pik mępi raka nukuręnien me pam sęvęi nęrmama. Nęmęrinuien nęha tręrimęnu amasan ia rerimiaha mine nętęrigien sękimiaha t̄i nęri nə mę hiamahatętę ia Iesu Kristo.

^{8l}Piak me, nęfe nęghın ro nıpęrhienien, nęfe nęghın ro nisaien, nęfe nęghın ratukwatukw, nęfe nęghın ręmher, nęfe nęghın kamini mę ramasan musępę kamokękei, trini minuę nari riti nęha ikın ratukwatukw mę tukęgnęgini irę, tihętęrig ia narimnari me nęha. ^{9m}Nęfe nęghın hięuvęregi mhętoni iakinahatęn

kimiaha irę ia nękiariien mine noien sęiou kimiaha tihamękeikei mho nęnę Kumwesęn i in nukune nęmęrinuien tramarę tukumiaha.

Pol ręgnęgini nękur Filipae t̄i nasituien sęvęnraha

¹⁰Ięrimęnu sękitaha ro iou iakamagien pik t̄i nęri nə mę fwe tui kwopti hiępkasitu mhę ia nirak, mętę tękwękwuni nęha rerimiaha ramrhi mwi iou. Ripko mhę nıpwrai nękiariien sęiou mę kimiaha hięnenouenou iou, mętę su-atuk riwęn mę tihasitu ia nirak. ¹¹ⁿIapkini mhę iamınhi irę t̄i nęri nə mę narimnari me sęiou riwęn, rekęm. Iou iakuvęukuręn raka su-atuk ręrik ramagien a ia nępin me pam nęri auę a mę naręien sęiou ramasan uę ręręha. ¹²Iou iakınarę raka ia naręien i narimnari me sęiou riwęn irę mukuręn, nęnę mukuręn raka mwi naręien i narimnari me sęiou rıpik irę mępi raka iou. Nęfe naręien iakamarę irę, nęri auę a mę nęveginien sęnak rasori uę rouihi, uę nautę sęiou rasori uę rouihi, mętę iakukuręn pam raka naręien tukwe mamagien a. ^{13o}T̄i nęri nə mę Kristo rımęuvei pehe niskaiien sęvęnhi miou, nęnę iakukuręn naręien ia naręien me pam.[¶]

¹⁴Mętę kimiaha hięno noien amasan nępin hięnasitu ia nirak ia nęręhaien sę iakinarę irę. ^{15p}Nıpęrhienien, kimiaha nękur

[‡]**4:3** Kıpukuręn mhę mę sin nęha ięrmama nęha Pol ramękiari irę krinouwok irau min fwe taon nęha Filipae.

[¶]**4:13** Uę “Iakukuręn noien narimnari me pam.”

^h**4:4** Fil 3:1 ⁱ**4:5** Hip 10:25,37, Jem 5:8-9

^j**4:6** Mat 6:25-34, Kol 4:2 ^k**4:7** Aes 26:3, Jon 14:27, Kol 3:15

^l**4:8** Rom 12:17 ^m**4:9** Rom 16:20, 1Kor 14:33, 1Tes 5:23

ⁿ**4:11** 1Tim 6:6 ^o**4:13** 2Kor 12:10, 2Tim 4:17 ^p**4:15** 2Kor 11:9

Filipae hiouvøukurən raka mə nəpın hiənamregi vi a nəgkiariien amasan səvəi Kristo, nəpın iakiməier ia profens Masetonia, kimiaha əpa hiənasitu ia nirak ia mane. Nakalasia me nepwın ia kwopun riti mwi həiwən sə hasitu ia nirak. ¹⁶Nəpın iakamarə ia taon nəha Tesalonaeka rıpkə mhə nəpın kuatia a hiamərhi pehe mane miou. ¹⁷Rıpkə mhə iakamətui mane mə tihəuvei pehe miou, mətə iakokeikei mə nasituien i səkimiaha trukua kwənkwan, in nə Kumwesən trəgnəgini kimiaha tukwe. ¹⁸¶Iakiməuvehi pam narimnari me səməme hiənərhi pehe miou, nənə rəmwhen məpi raka. Nəpın Epafrotaetas rıməuvehi narimnari me muvehe muvei pehe miou, təkwtəkwuni nəha narimnari me səiou həuvəpik. Narimnari me nəha hiəməuvei pehe miou rəmwhen ia nəri kauvani ia təkure nıfatə nıpekin rapein amasan kauvei pen m Kumwesən in ruvehi

rerin ramagien tukwe. ¹⁹Nənə Kumwesən səiou sə nautə səvənhi rasori, mauvehi nıskaiien fwe ia neiai, in truvehi pehe m kimiaha nəfe nəghin riwən təni kimiaha tı nəri nə mə hiəməuvehe mho kuatia kimiaha Iesu Kristo.

²⁰Pwəh nəgnəginiien revən tı Kumwesən Tata səkitaha ia nuk nuk me. Ouəh, pwəh ro iamınhi.

Nəgkiariien sampam

²¹Tihəni tukwini ramasan səiou revən tı nərmama me pam səvəi Iesu Kristo. Piəvtaha me i kimaha mınraha, irəha mwi həni ramasan tukumiaha. ²²¶Nərmama me pam səvəi Kumwesən ia kwopun i kamhəni ramasan tukumiaha, nənə nərmama nepwın mwi səməme kamhəni nıpərhiienien ia Kristo fwe ia nimwə səvəi Kig Sisa kamhəni ramasan tukumiaha. ²³Pwəh namasanien səvəi lərimənu səkitaha Iesu Kristo tramarə tukumiaha.

Kolosi

Nægkiariien sə rani mə nəfe i nəkukua

Kolosi in nəkukua sə ro kahar i Pol rımərai nəpın in ramarə ia kalapus fwe Rom ia nəpın riti ipaka tı nuk 59 uə 60. Epafras revən fwe Rom mini pen tı Pol mə nahatən eikua me nepwın fwe Kolosi kamhatən nər-mama mə nahatətəien səvənraha ia Kristo rıpkəmwhen mhə. Nahatən eikua me nəha hamahatən irəha mə tuhəfwaki m nagelo me, mhəsi pen natuakəmien me nepwın, mhəsiai mwi nəpın ikinan me nepwın. Pol rırai nəkukua i revən tı nirəha mə tuhaməkeikei mhərər əknekin, mhəpwəh nətərigien ia nahatən eikua me nəha. Kristo in rasori ia narimnari me pam. Nemhəien səvəi Kristo in əpa ruvehimıru kitaha tı noien ərəha me səkitaha. İesu rıfi nari ia kitaha tsəpwəh mwi nısiailien natuakəmien me səvəi iərmama.

1 ^sIou Pol, iou aposol riti səvəi İesu Kristo tı nəri nə mə Kumwesən rıməni nəkwan mə tako, mine piəvtaha Timoti. ^tNəkukua i rauvehe tukumiaha nər-mama me səvəi Kumwesən fwe taon nəha Kolosi.

Kımiaha nə piəvmaha me hiəməuvehe mho kuatia kımiaha Kristo, hiamahatətə pərhiən irə.

Pwəh Kumwesən Tata səkitaha trəriari pehe namasanien mine nəməriniuen m kımiaha.

Nəgnəginiien mine nəfwakiien

³Nəpın me pam, nəpın kımaha iahaməfwaki tukumiaha, iahaməni

tanak tı Kumwesən i in Tata səvəi İesu Kristo İərimənu səkitaha.

⁴Iahaməni tanak tukwe in tı nəri nə mə iahəuvəregi raka mə kımiaha hiamahatətə əknekin ia İesu Kristo nənə mamhokeikei pik nər-mama me səvəi Kumwesən.

⁵Nahatətəien mine nokeikeien səkımiaha ro iamınhi irə tı nəri nə mə hiəukurən amasan ia rerımiaha mə Kumwesən truvei pehe nəfe nari sə rınəpnəpenə irə m kımiaha fwe ia neiai. Hiəuvəregi raka narimnari me nəha ia nəgkiariien pərhiən, in i nəgkiariien amasan səvəi İesu Kristo.

⁶Ia kwopun me pam ia təkure tıprənə nər-mama kamhəni irapw nəgkiariien amasan səvəi Kristo, nənə raukua mamə kwənkwan mauverə mamə amasan nımıruien səvəi nər-mama me həpik. Rəmwhen a mwi ia kımiaha nəpın hiamregi mhəukurən nıpərhiənien nəha ia namasanien səvəi Kumwesən, nənə rauverə mwi mukuə ia nımıruien səkımiaha.

⁷Epafras rınahatən kımiaha ia nəgkiariien nəha. In iərmama riti səkımaha iahokeikei pik in, iahamo tukwini pəri nari kımaha min. Kımaha iahəukurən nətigiteien irə, ramasitu ia wok səvəi Kristo maməgkiari tukwini səkımaha.

⁸In rıməni pehe tukumaha i mə nokeikeien səkımiaha rasori raku pen tı Nənimwın İkinan.

⁹Ro iamınhi irə nəpın iahəregi nəvisaiuen nəha, nənə iahaməfwaki tukumiaha ia nəpın me pam, mamhəres mə kımiaha tihəuvehe mhəukurən amasan pam nəkwai Kumwesən ia nukurəniən sə raku pen tı Nənimwın səvənhi.

^{10v}Ro iam̄inhi irə mine kimiaha tihamarə ia narəien atukwatukw sə ramo lərimənu səkitaha rerin ramagien, mamhəukua kwənkwamiaha ia noien amasan me pam, nənə ia nəpin me nukurəien səkimiaha truvehē masori mwi hiəukurən amasan mwi Kumwesən. ^{11w}Iahaməfwaki mə niskaiien asori səvəi Kumwesən tro kimiaha hiəskai nəpin nərəhaien truvehē, pwəh hiərer əknekin ia nəpin me pam, nənə mho nətərigien səkimiaha rəpwəmwis, nənə mamho kimiaha hiamagien ^{12x}mamhəni tanak ti Tata Kumwesən ti nəri nə mə in rino kimiaha mə hiəukurən nuvehi pəriien nautə kimiaha nərmama ikinan me səvənhi. In rinəmri karen nautə nəha ia kwəpun rukuraan ikin. ^{13y}Iakani iam̄inhi irə ti nəri nə mə in ripeci raka kitaha ia niskaiien səvəi nəpitəvien, mipeci pen kitaha ia nitətə sə Tini keikei ramərimənu irə. ^{14z}Tini rifi nari ia kitaha, mo mə Kumwesən trəpwəh nərpwiniēn noien ərəha me səkitaha.

Kristo in rasori ia narimnari me pam

^{15a}Tini Kumwesən in rəmwhēn atukwatukw ia Tata səvənhi sə səpkətoni mhə. In nəmritaik sə in rasori ia nei ai mine ti prənə mine narimnari me pam. ^{16b}In rasori ti nəri nə mə in rino pam narimnari me nəha, narimnari me

səməme samətoni mine səməme səpkətoni mhə, kig me, uə ieni mə, uə nənimwin me səməme kamhəuvehi nasoriēn mine nərimənuēn. Narimnari me pam nəha, Tini Kumwesən rino irəha mə səvənhi. ^{17c}In riməkupwən marə ia narimnari me pam, nənə narimnari me pam kamharə ti nəri nə mə niskaiien səvənhi raməkwətəmhiri irəha. ^{18d}In rasori ia nakalasia me səvənhi irəha həmwhēn ia ni prəran in kənkəpwə. In nukunen, iərmama sə riməkupwən mətui mwi ia nemhəien səvənhi, ro pen in ramasan ia narimnari me pam mukupwən. ^{19e}Kumwesən ramarə pam ia reri Tini mukuər irə. Nənə Kumwesən rerin ragien pwəh ro iam̄inhi irə. ^{20f}Rerin ragien ripeci narimnari me pam ia təkure ti prənə mine ia nei ai hənəvisə irəha min, muvi simwin pehe irəha ia tini, nənə məmri nəmərinuēn ia niten sə rinaiu ia nei kamarkuau.

^{21g}Fwe kupwən kimiaha hiamarə isipwin ti Kumwesən. Hiaməmwəki in ti nəri nə mə rerimiaha ramrhi ərəha in, nənə mamho noien ərəha me. ^{22h}Mətə təkwtəkwuni, ti nəri nə mə Tini ruvehē iərmama məmwhēn ia kitaha, memhə, ro pen Kumwesən ro kimiaha hiəuvehe in me nepwin. In ro iam̄inhi irə mə trərpwi irapw kimiaha ia nənimen hiatukwatukw pam,^s mhəmher, kəpwəh nətoniēn noien ərəha riti səkimiaha.

§1:22 Uə “kimiaha nəkur ikinan me səvənhi.”

^v1:10 Fil 1:27, Efes 2:10   ^w1:11 Efes 1:19, 3:16

^x1:12 Efes 1:11,18   ^y1:13 Luk 22:53, Efes 2:2   ^z1:14 Efes 1:6,7

^a1:15 2Kor 4:4, Jon 1:18   ^b1:16 Jon 1:3,10   ^c1:17 Jon 1:1, 8:58

^d1:18 Efes 1:22-23, Wok Me 26:23, Rev 1:5   ^e1:19 Jon 1:16, Kol 2:9

^f1:20 Efes 1:10, 2:16, Rom 5:1, Efes 1:7, 2:13, 1Jon 2:2

^g1:21 Rom 5:10, Efes 2:12, 4:18   ^h1:22 Efes 2:14-16, Efes 5:27

²³iMətə tihaməkeikei mhəmwur pen ia nahatətəien səkimiāha, mamhərer əknekin irə, mhəpwəh nikiukiuien, mhəpwəh narakaiien ia noien sə hiaməmri pen əknekin nətərigien səkimiāha ia nəgkiariien amasan nəha hiəuvəregi raka mine nəfe rani. Kinəvisau irapw raka nəgkiariien amasan nəha ia kwopun me ia tiprənə. Iou Pol, iou iərmama riti sə iakamasitu ia wok nəha.

Pol ramasitu mamsese ti nakalasia me səvəi Iesu Kristo

²⁴jTəkwtəkwni rerik ragien a mə kamo nəmisəien miou tukumiāha.** la nəmisəien me i iakamregi ia nīpwrak, iakamripien pen a mamō sam-pam ia nəmisəien me səvəi Kristo səməme in rīməregi ti nīpwrān. Nīpwrān nə in nə nakalasia me səvənhi. ²⁵kIou iərmama riti sə iakamasitu ia nakalasia me nəha. Kumwesən rīnəmri pehe wok i ia rəgik mə takasitu ia kimiāha, məvisau irapw pam nəgkiariien səvənhi m kimiāha. ²⁶lNəgkiariien nəha in nəgkiariien riti səvəi Kumwesən rīnərkwafə ti nərmama fwe kupwən, mətə təkwtəkwni nəha Kumwesən rīno pui m nərmama me səvənhi. ²⁷mKumwesən rokeikei mə tro nərmama me nəha səvənhi hətoni mhəukurən mə nəgkiariien nəha in rīnərkwafə i truvei pen nautə amasan m nərmama rīpko mhə irəha nəkur Isrel. Nautə amasan

nəha Kristo ia rerimiāha, iəmə sə hi-amətigite irə truvei pehe nasorien m kimiāha ia neiai.

²⁸nKristo nəha, kimaha iahaməni irapw in, mamhəvəhag m nərmama me pam, mamhahatən nərmama me pam ia nukurəniēn me pam, mə irəha pam tuhəuvehe mhəmruə ia noien səvəi Kristo, nənə iahərpwi irapw irəha ia nəmri Kumwesən. ²⁹oIa noien nəha iakaməmwur mamsese tukwe mamesi pen niskaiien asori səvəi Kristo sə ramo wok ia nīmīruien səiou.

2lakokeikei mə tihəukurən mə iou iakamsese pik tukumiāha nəkur Kolosi, mine nəkur Laotisia, mine nakalasia me pam səməme həkətōni raka mhə nənimək ia nəpien riti. ²plakokeikei mə takasitu ia nīrəha pwəh həregi ramasan fwe ia rerinraha, mhəuvehe mho kuatia mhokeikei irəha me, mhəukurən amasan nīpwrai nəgkiariien pərhien nənə mhəuvehi namasanien me pam səvəi noien i. Ro iamīnhi irə irəha tuhəukurən nīpwrai nəgkiariien sə Kumwesən rīnərkwafə i fwe kupwən. Nəgkiariien nəha in Kristo, ³qIəmə sə Kumwesən rīnərkwafə pen nukurəniēn amasan me pam səvənhi irə. ⁴rIakaməgkiari iamīnhi irə m kimiāha ti nəsisəgien ia nəgkiariien eikuə me səvəi nərmama sə rəsien mavi raka nətərigien səkimiāha. ⁵sNīpərhienien, nīpwrak

****1:24** Pol raməmak fwe ia kalapus nəpien rīrai nəkukuə i. Kalapus nəha in nəha nəmisəien sə Pol raməgkiari irə ia vas 24.

ⁱ**1:23** Efes 3:17, Hip 3:14, Mak 16:15, 1Tim 3:16   ^j**1:24** Efes 3:13

^k**1:25** Efes 3:2,7-8   ^l**1:26** Rom 16:25-26, Efes 3:3-5,9-10   ^m**1:27** Efes 1:18, 1Tim 1:1   ⁿ**1:28** Efes 4:13   ^o**1:29** Efes 3:7,20, Fil 4:13

^p**2:2** Efes 3:4,18, Kol 1:26   ^q**2:3** Aes 45:3, 1Kor 1:24,30, Efes 3:19

^r**2:4** Rom 16:18, Efes 5:6, Kol 2:8   ^s**2:5** 1Kor 5:3

ripkarə mhə kimiaha min, mətə iakamarə kitaha m kimiaha ia nənimwik. Nənə rerik ragien pik t̄i nəri nə mə iakamətoni mə nətərigien səkimiaha kuation a, nənə hiamahatətə əknekin ia Kristo.

**Nərmama me səvəi Kristo
n̄im̄iruien səvənraha
ruvəuvehe muvəukuər raka**

⁶T̄i nəri nə mə kimiaha hiəməuvehi lesu Kristo mə in lərimənu səkimiaha, nənə tihaməkeikei mharə ia narəien kuation kimiaha min. ⁷T̄ihəkwtəmhiri əknekin in rəmwhen ia nuai nei raməkwtəmhiri əknekin t̄iprənə. N̄im̄iruien səkimiaha traməkeikei mərəer əknekin irə rəmwhen ia nimwə sə ramərəer əknekin ia t̄iprənə. Nahatətəien səkimiaha traməkeikei miskai ia nəpin me pam rəmwhen kinahatən raka kimiaha irə. Nənə ia nəpin me pam tihaməkeikei mhəni tanak m Kumwesən.

⁸U Nərmama nepwin nəha irəha kəmhəni mə hokeikei pik nukurənien. Mətə nəgkiariien səvənraha ro neikuəien i, n̄ipwran riwən, t̄i nəri nə mə ramesi pen a nahatənien səvəi nərmama mine nənimwin me i irəha nukune noien me səvəi t̄iprənə i. Nəgkiariien səvənraha ripkesi pen mhə nəvisauien ia Kristo. Tihamətui amasan mə nərmama me nəha tuhəpwəh nəkwiien kimiaha ia nəgkiariien me səvənraha.

⁹Vlakani iam̄inhi irə t̄i nəri nə mə iərmama nəha Kristo,

Kumwesən ramarə pam ia n̄ipwran mukuər irə. ¹⁰W Nənə t̄i nəri nə mə kimiaha hiəməuvehe mho kuation kimiaha min n̄im̄iruien səkimiaha ruvəukuər raka nari riti mwi riwən tihaməkeikei mhətui. Kristo in rasori ia nənimwin me pam səməme kəmhəuvehi nasorrien mine n̄im̄im̄enien. ¹¹X Nənə t̄i nəri nə mə hiəməuvehe mho kuation kimiaha min, kuvəuvehi raka ninhum m kimiaha. Mətə nuvehien ninhum nəha iakani ripko mhə sə nəha iərmama riti ro ia rəgin, rekəm. Iakani nuvehien ninhum nəha Kristo rino mərəi raka noien ərəha səvəi n̄ipwramiaha. ¹²Y Nənə nəpin kino paptas ia kimiaha, kinimwi kimiaha kimiaha min. Ia paptas nəha kiməuvehi utə mwi kimiaha hiətui mwi ia nemhəien kimiaha min, t̄i nəri nə mə hiamahatətə ia niskaiien səvəi Kumwesən. Ia niskaiien nəha in rino Kristo rətui mwi ia nemhəien səvənhi.

**Ia nei kamarkuau i Kumwesən
r̄ifi nari ia nərmama me səvənhi**

¹³Z Kimiaha nərmama ripko mhə kimiaha nəkur Isrel kəpwəh nuvehien ninhum m kimiaha ia n̄ipwramiaha, fwe kupwən rəmwhen mə hiəuvamhə raka t̄i nəri nə mə hiənamo noien ərəha me, mətə Kumwesən ruvei pehe n̄im̄iruien vi m kimiaha nəpin rino Kristo rətui mwi ia nemhəien səvənhi. In ri-nenouenou raka noien ərəha me

^t2:7 Efes 3:17, Efes 2:20-22   ^u2:8 Kol 2:3   ^v2:9 Jon 1:14,16

^w2:10 Efes 1:21-22   ^x2:11 Rom 2:29

^y2:12 Rom 6:4, Efes 1:19-20, Kol 3:1   ^z2:13 Efes 2:1,4-5

pam səkıtaha. ¹⁴a Nəkukua nəha rərəha ia kitaha kimərai pen noien ərəha me irə səkıtaha mə tukərpwın pehe m kitaha, Kumwesən ruvəu-vehi raka raka nəkukua nəha irau nəgkiariien me səvəi Loa səməme kamhərkwi kitaha, məruı tərini pen ia nei kamarkuauı. Ro pen in rıfı nari ia kitaha. ¹⁵b Ia nei kamarkuauı Kumwesən rətefi nıskaiien səvəi nənimwın me səməme kamhəu-vehi nasoriien mıne nərimənuien. Rəmwhen mə rərihi tərini rəgin-rahə, miri irapw irəha ia nəmri nərmama, mahatən pen mə ruvəu-vehi irapw nıskaiien səvənrahə ia naruagenien.

¹⁶c Ro pen tihəpwəh nəseniien iərmama riti rəkiri noien səkımiaha ia nıkaren səvəi nəfe hiamani uə hiamənimwi, uə ia nıkaren səvəi nəfe hiamo ia nəpın ikinan me, uə nəpın səvəi məkwə vi, uə sapat. ¹⁷d Nərimnari me nəha həmwhen a ia nənimwi nari sə rəpwəh ihi nier peheien, mətə nıpwran in Kristo. ¹⁸Nərmama nəpwın nəha irəha kamhəni mə nərmama tuhaməkeikei mhəuvehi irapw nətərigien səvənrahə nəhə mhəfwaki m nagelo me. Irəha kamhəni nəgkiariien nəha mamhərer ia nəməkrəhaien me səvənrahə səməme hənətoni. Kimiaha tihəpwəh nukurirəien irəha kamo hiarfai ia nəfe nari hiamaiu tukwe. Nərmama me nəha kamhəfiutə ia nırəha tı nəri nıpwran riwən, mamhəni nəfe ruku pen tı nətərigien atukw səvənrahə. ¹⁹e Irəha həpkəkwtəmhiri əknekın mhə Kristo, mətə in rəmwhen

ia kənkəpwə iərmama. Kitaha səmwhen ia nıpwrai iərmama nəha kwənəkwas me həkwi tərini kwopun nıkəkrin me rıripın ikin. Nəpın Kristo raməkwməni kitaha nəhə kitaha pam səuverə ia nuverəien sə ruku pen tı Kumwesən.

²⁰Kimiaha hiəuvamhə raka kimiaha Kristo. Hiənaraka raka raka ia nənimwın me i irəha nukune noien me səvəi tıprənə i. Mə ro iamınhi irə rəfo kimiaha hiamarə ihi rəmwhen kimiaha nərmama me səvəi tıprənə? Rəfo kimiaha hiaməsiai natuakəmien me i kamhəni iamınhi irə mə, ²¹“Tikəpwəh nuvehiien, məpwəh nənimwın nəri əghanien, məpwəh nırapiien”? ²²f Natuakəmien me nəha kamhəni nəveginien mıne narimnari me hiani uə hiəuvehi nəhə triwən mwi. Kamhesi pen nətərigien mıne nahatənien səvəi iərmama. ²³Nıpərhiienien, rosi nərmama me nəpwın kamhətə mə natuakəmien me nəha ho nukurənien i tı nəri nə mə ikamesi pen maməmwur mə tikəfwaki skai m Kumwesən, mauvehi irapw nətərigien səim, nıpwram raməmisə i. Mətə natuakəmien me nəha ko həpkasitu mhə mhəsisəg noien ərəha səvəi nıpwratəha.

**Nərmama me səvəi lesu
Kristo tuhaməkeikei
mharkahu ia nımıruien vi**

3 ^gTı nəri nə mə Kumwesən rino kimiaha hiətui mwi ia nemhəien kimiaha Kristo, ro pen təkwtəkwwıni nəha tıhaməkeikei mhətui narim-

^a2:14 Efes 2:14-16, 1Pit 2:24   ^b2:15 Kol 1:13   ^c2:16 Rom 14:1-12

^d2:17 Hip 8:5, 10:1   ^e2:19 Efes 2:21, Efes 4:15-16

^f2:22 Aes 29:13, Mat 15:9   ^g3:1 Kol 2:12, Mak 12:36, 16:19, Efes 1:20

nari me fwe irənhə ia kwopun nəha lesu raməkure ikin ia nikare Kumwesən mwatuk. ²hNətərigien səkimiaha traməkeikei məmak ia narimnari me fwe irənhə, mətə trəpwəh nəmakien ia narimnari me ia təkure tiprənə i. ³lIakani iamīnhi irə ti nəri nə mə kimiaha hiəuvamhə raka, nimiruien səkimiaha kinərkwafə pen ia Kumwesən kimiaha Kristo. ⁴jNimiruien pərhiən səkītaha in nə Kristo. Nənə nəpin Kristo trirərig pehe mwi, Kumwesən tro nərmama pam hətoni Kristo mine kitaha, nənə irəha tuhətoni namasanien mine niskaiien səvənhi.

⁵Ro pen kimiaha tihaməkeikei mhəpwəh anan noien ərəha səvəi tiprənə me i: nīpran mine nərman kamhəri ənəpen irəha me, irəha kamho noien ərəha sə ro a naurisien, mamhokeikei pik irəha me ti noien ərəha, nətərigien səvənraha rukuər ia noien ərəha, rerinraha ramakres (noien nəha rəmwhen mə kamhəfwaki pen m nənimwi nari me). ⁶Noien me nəha kamho niemaha raməpi Kumwesən. Tripko mhə tui in ruvehe mərpin noien ərəha me səvəi nərmama me nəha səməme kamhəri nəkwan. ⁷Fwe kupwən kimiaha mwi hiamarə mamho noien ərəha me nəha nəpin noien ərəha me nəha kamhərimənu ia kimiaha. ⁸kMətə təkwtəkwuni nəha tihaməkeikei mharaka pam ia nirəha: niemaha, nətəpaharien, nəmwəkiiēn iərmama, niniēn nikare iərəmə, mine nəgkiariēn əmkemik sə raku pen ia tərhui

iərəmə. ⁹lTihəpwəh neikuəien ia kimiaha me, ti nəri nə mə hiənəpwəh raka nimiruien akuas səkimiaha mine noien ərəha me səvənhi, ¹⁰mNənə mharkahu ia nimiruien vi. Nimiruien vi nəha in nəha iərmama vi sə Kumwesən rino, mamərməvi ia nətərigien səvənhi mə truvehe məmwhen irə. ¹¹nTī nəri nə mə kitaha səuvəuvehe mhəno nərmama vi me ia kitaha nəri auər a mə ik iəmə Isrel uə ripko mhə ik iəmə Isrel, kuvehi ninhum mik uə kipkuvehi mhə ninhum mik, ikukurən amasan nari uə ipkukurən amasan mhə nari, ik slef uə ripko mhə ik slef, mətə Kristo in narimnari me pam, mamarə ia reritaha pam.

¹²oKimiaha nərmama Kumwesən rimərfi kimiaha. Kimiaha nərmama ikinan mine nərmama keikei me səvənhi. Ro iamīnhi irə kimiaha tihaməkeikei mhəuvehi pen nimiruien vi nəha səkimiaha rəmwhen ia karkahu səkimiaha. Kimiaha tihaməkeikei mhəpi ti nərmama, mho ramasan minraha, mhəuvehi irapw nətərigien səkimiaha, mhəpkəfiūtə mhə ia kimiaha, mho nətərigien səkimiaha rəpwəmwis,

¹³pMhəpwəh nəseniēn niemaha rəpi akwauakw kimiaha. Trini minuə iərmama riti ro rərəha ia kimiaha riti ramasan mə hienouenou i. Iərimənu səkimiaha rinenouenou noien ərəha me səkimiaha. Ro pen kimiaha mwi tihaməkeikei mhenouenou noien ərəha me səkimiaha me. ¹⁴qNənə irənhə ia noien me pam nəha,

^h3:2 Mat 6:33   ⁱ3:3 Rom 6:2, 2Kor 5:14   ^j3:4 Fil 1:21, 1Kor 15:43, 1Jon 3:2   ^k3:8 Efes 4:25-31, 5:4   ^l3:9 Efes 4:22,25   ^m3:10 Efes 4:24
ⁿ3:11 Kal 3:28   ^o3:12 1Tes 2:9, Efes 4:2,32   ^p3:13 Efes 4:32, 5:2
^q3:14 Rom 13:8-10, 1Kor 13:13, Efes 4:3

tiharkahu nokeikeien sē ravi tērini amasan narimnari me pam hēuvehe mho kuatia.

¹⁵rNānā pwēh nāmērinuinen sāvai Kristo rērimānu ia rērimiaha, tī nāri nā mā Kumwesēn rinākwein ia kimiaha mā tihēuvehe mhōusēsīmwin rēmwhēn nīpwrai iēmama kuatia mharē ia nāmērinuinen nēha. Nānā ia nāpīn me kimiaha tihāmēkeikei mhāni tanak m Kumwesēn. ¹⁶spwēh nēgkiariien sāvai Kristo ramarē pēpwīā ia rērimiaha, hiamahatēn mamhāvēhag m kimiaha me ia nukurēnien me pam. Tihani nīpu me ia nākukuā nēha Ol Sam, mīne nīpu me sāvai nāfwakīien, mīne nīpu me sāmēme kamhēuku pen tī Nānīmwin Ikinan, mhēgnēgīni Kumwesēn mā rērimiaha ragien tukwe. ¹⁷tNarimnari me pam sāmēme hiamō, mīne nēgkiariien me pam sāmēme hiamāni, tihamo mamhāni ia nēghi lesu lērimānu sēkitaha, mamhāni tanak m Tāta Kumwesēn tukwe.

Nāvāhagien revēn tī nakalasia me ia nimwā me sāvēnraha

¹⁸uKimiaha nīpran me, tihāmēkeikei mhāsiai nārman me sākīmiaha. In nā noien atukwatukw nīpran me kamhahatātē ia lērimānu tuho.

¹⁹vKimiaha nārman me, tihāmēkeikei mhōkeikei nīpran me sākīmiaha, mhāpwēh nomētāien irēha.

²⁰wKimiaha nākwhākwhāha me, tihāmēkeikei mho nākwhai tata mīne

mama me sākīmiaha ia narimnari me pam, tī nāri nā mā noien i ramo lērimānu sēkitaha rērin ramagien.

²¹xKimiaha tata me, tihāpwēh noien nākwhākwhāha me sākīmiaha niemaha rāpi irēha, kamo nātērigien sāvēnraha rīmwei.

²²yKimiaha slef me, tihāmēkeikei mho nākwhai nāmē asori me sākīmiaha ia tīprānē i ia narimnari me pam, mātē tihāpwēh noien nāpīn kamhātōni a kimiaha rēmwhēn ia nārmana sāmēme kamhāmwhur mā tuho nārmana rērinraha ragien, mātē tiho ia rērimiaha pam mhehekīr lērimānu sēkitaha. ²³Nāfe nēghin hiamō, tiho ia rērimiaha pam rēmwhēn hiamō tukwini nari m lērimānu sēkitaha, rīpko mhā hiamō tukwini nari m nārmana. ²⁴Kimiaha hiūkūrēn mā lērimānu sēkitaha truvei pehe nārēkuien atukwatukw sāvai narimnari me sāmēme hiamō. Nārēkuien nēha in rīnēmri karen raka mā sāvai nārmana me sāvēnhi. lērimānu pārhien sē hiamō tukwini nari min in nā Kristo.

²⁵zMātē iēmama sē ramo rārēha truvehi atukwatukw mwi nārēkuien sāvai noien ērēha sāvēnhi, tī nāri nā mā Kumwesēn ramo ramām-nāmwhēn m nārmana me pam.

4^aKimiaha nāmē asori me, tihāmēkeikei mho ratukwatukw m slef me sākīmiaha pwēh rēm-nāmwhēn a. Tiho iamīnhi irē tī nāri nā mā hiūkūrēn mā kimiaha mwi hiamarē tēgīn iēmā asori riti. Iēmā asori nēha in fwe ia neiai.

^r3:15 Fil 4:7, 1Kor 12:13,27, Efes 4:4   ^s3:16 Efes 5:19

^t3:17 1Kor 10:31, Efes 5:20   ^u3:18 Efes 5:22   ^v3:19 Efes 5:25

^w3:20 Efes 6:1   ^x3:21 Efes 6:4   ^y3:22 Efes 6:5-8

^z3:25 Rom 2:11   ^a4:1 Lev 25:43,53, Efes 6:9

Nəvəhagian me nepwɪn mwi

^{2b}Kimiaha tihaməkeikei mhəfwaki m Kumwesən ia nəpɪn me. Nəpɪn tihəfwaki irə, tihəpwəh napriien, mamhəni tanak m Kumwesən. ^{3c}Tihaməfwaki mwi tukumaha mə Kumwesən trəsevər ia təpɪnhə tukumaha pwəh iahəni irapw nəvisaiuen ia Kristo sə fwe kupwən ramərkwafə. Nəgkiariien i in i iakinani irapw nənə kuvehi puvnimwə iou ia kalapus tukwe. ^{4d}Tihəfwaki mə takini irapw nəgkiariien nəha trəmher amasan rəmwhen a mə takaməkeikei mo iamɪnhi irə. ^{5e}Kimiaha tihaməkeikei mho nari ia nukurənien ia nəmri nərmama iruə me mhəpwəh nətə waiuen ia nəpɪn riti səkimiaha tɪ nuvi peheien irəha. ^{6f}Pwəh nəgkiariien səkimiaha ramasan ia nəpɪn me məsien rəmwhen ia nəvegɪniien kuvei pən sol irə, nənə tihaməkeikei mhəukurən amasan mə tihəfo irə mhəripwen nəgkiariien səvənraha kuatia kuatia.

Nəgkiariien sampam

^{7g}Tikikas trəvisau irapw pəm noien me səiou ia kwopun i m kimiaha. In piəvtaha keikei riti sə kimaha iahəukurən nətigiteien irə, ramasitu mamə tukwini nari m lərimənu səkitaha kimaha min. ^{8h}Takərhi pehe in tukumiaha tɪ noien i, mə in tro kimiaha hiəregi ramasan, mɪni irapw tukumiaha mə iahaməfarə irə. ⁹ⁱIn truvehe irau Onesimas, piəvtaha keikei i

kimaha iahəukurən nətigiteien irə, in iərmama riti səkimiaha. Irau trouəvisau narimnari me pam ia kwopun i m kimiaha.

^{10j}Aristakas in ramarə ia kalapus kimrau min, in rani ramasan tukumiaha. Mak, piəvi Panapas sə karen, in mwi rani ramasan tukumiaha. Mak nəha, kimaha iahəuvəni pehe raka tukumiaha i mə kimiaha tihaməkeikei mhəsevər ia rərɪmiaha tukwe trɪni mɪnuə ruvehe tukumiaha. ¹¹Nənə Josua Jastas in mwi rani ramasan tukumiaha. Ia kwənəkwus me səvəi nəkur Isrel səməmə kamhəni nɪpərhiienien ia lesu, iəmənmirəhar i irəhar əpa kamharowok kimaha mɪnraha ia nɪkaren səvəi nɪtətə sə Kumwesən ramərimənu irə, nənə irəhar harnasitu pɪk ia nirak.

¹²Epafras, iərmama riti səkimiaha sə ramo tukwini nari m lesu Kristo, in mwi rani ramasan tukumiaha. Ia nəpɪn me rərɪn ramrhi kimiaha ia nəfwakiien me səvənhi, maməres Kumwesən mə kimiaha tihərer əknekɪn mhəmruə nənə mhəukurən amasan narimnari me pam səməmə Kumwesən rokeikei. ¹³Iou iakəsəni mə nɪpərhiienien in ramo wok skai tɪ nasituien ia kimiaha, mɪne nəkur Laotisia, mɪne nəkur Hierapolis. ¹⁴Luk, tokta keikei səkitaha, mɪne Təmas, irau krauni ramasan tukumiaha. ¹⁵Tihəni tukwini ramasan səiou revən tɪ piəvtaha me fwe Laotisia, mɪne prən nəha Nimfa, mɪne nakalasia me səməmə

^b4:2 Efes 6:18, Fil 4:6   ^c4:3 Rom 15:30, Efes 6:19, 1Kor 16:9

^d4:4 Efes 6:20   ^e4:5 Efes 5:15-16, 1Tes 4:11-12

^f4:6 Efes 4:29, 1Pit 3:15   ^g4:7 Efes 6:21   ^h4:8 Efes 6:22

ⁱ4:9 Flm 10-12   ^j4:10 Wok Me 19:29, 12:12, Wok Me 13:13, Flm 24

kamhousəsimwɪn irəha me ia nəkwaɪ nɪmwə səvənhi.

¹⁶Nəpɪn tihəvsini raka nəkukuə i səiou, nənə tihaməkeikei mhərhi pen i revən tɪ nəkur Laotisia mə irəha tuhəvsini mwi m nakalasia me fwe ikin. la noien a mwi nəha, kimiaha tihaməkeikei mhəvsini mwi nəkukuə səvəi nəkur Laotisia.

¹⁷^kNənə tihaməkeikei mhəni pen tɪ Akipas mə in traməkeikei mo pam

wok sə lərimənu səkitaha riməuvei pen min.

¹⁸lɪou Pol iakauvehi nəri kamrai nari irə mamrai a ia rəgɪk nəgkiari-ien səvəi nɪniien ramasan m kimi-aha. Tihəpwəh nenouenouien jen me i kinərihi iou irə. Pwəh namasanien tramarə tukumiaha.

Fas Tesalonaeka

Nægkiariien sə rani mə nəfe i nəkukuə

Pol ramavən maməvisau irapw nəgkiariien amasan səvəi Kristo ia kwopun me. Ia navəniən səvənhi sə ro kəru irə rərpwi vi a nousəsimwiniən səvəi nakalasia me fwe Tesalonaeka. In rarə fwe ikin nəfwakiien kahar nənə mier ti nəri nə mə nəkur Isrel həmwəki in, mhometə in. Ia nuk 51 Timoti rərhi pen nəkukuə riti revən ti Pol maməgkiari ia narəien səvəi nakalasia me fwe Tesalonaeka. Pol ramarə fwe Korin nəpın in ruvehi nəkukuə səvəi Timoti. In rokeikei mə truvehi utə nətərigien səvəi nəkur Tesalonaeka ro pen rırai nəkukuə i. Pol rinaməgnəgini nəkur Tesalonaeka ti nəri nə mə hamərər əknekin ia nahatətəien səvənraha nəpın nərmama hamometə irəha. In ramahatən irəha ia narəien sə ratukwatukw ia nəmri Kumwesən, mamahatən mwi irəha ia nuveheien səvəi lesu. Kitaha səreirei mə lesu truvehe ia nəfe nəpın. Ro pen tsaməmwur ia noien amasan meste nuveheien səvəi lesu Kristo.

1^mIou Pol, Saelas, mine Timoti. Nəkukuə i rauvehe tukumi-aha nakalasia me fwe Tesalonaeka. Kimiaha nərmama səvəi Kumwesən tata səkitaha mine lesu Kristo lərimənu səkitaha.

Pwəh namasaniən mine nəməriniuən krauarə tukumiaha.

Kini vivi Kumwesən ti nahatətəien səvəi nəkur Tesalonaeka

²ⁿNəpın me pam iahaməni kimiaha ia nəfwakiien me səkimaha, nənə mamhəni vivi Kumwesən tukumiaha pam, ^{3o}ti nəri nə mə ia nəmri Kumwesən Tata səkitaha rerimaha ramrhi noien amasan səkimiaha sə ruku pen ia nahatətəien, mine nəmwurien səkimiaha sə ruku pen ia nokeikeien, mine nəreien səkimiaha sə hiamərər əknekin irə ti nəri nə mə hiəmri pen əknekin nətərigien səkimiaha ia lərimənu səkitaha lesu Kristo.

⁴Piak me, Kumwesən rokeikei kimiaha, nənə muvərfi raka kimiaha mə kimiaha nərmama me səvənhi. Kimaha iahəukurən amasan mə nəri nəha ro nıpərhieniən ^{5p}ti nəri nə mə nəpın nəgkiariien amasan sə iahaməvisau irapw i rıməuvehe tukumiaha fwe kupwən, rıpkuvehe mhə ia nəgkiariien a, mətə ruvehe mwi ia nəgsen, mine Nənimwın lkinan, mine ia suatuk riti sə rahatən pen mə hiamahatətə pərhiən irə. Nənə nəpın iahənarə kitaha m kimiaha, hiəukurən mə iahənəfarə irə. Iahəno a narimnari me rasitu ia kimiaha. ^{6q}Nənə ia nəpın nəha hiəuvehe mhəmwhen a ia kimaha mine lərimənu səkitaha, ti nəri nə mə nəpın kuvei pehe nəgkiariien səvəi Kumwesən m kimiaha nənə hiəuvehi nərmama ho nəmisəien asori m kimiaha, mətə Nənimwın lkinan ro rerimiaha

^m1:1 Wok Me 17:1-10, 2Tes 1:1   ⁿ1:2 Fil 1:3-4, Kol 1:3, 2Tes 1:11

^o1:3 1Kor 13:13, Kol 1:4-6   ^p1:5 1Kor 2:4-5, 1Kor 4:20

^q1:6 1Kor 4:16, 2Tes 3:9, Wok Me 17:5-9

ragien a. ⁷rIa noien naha hianahatən suatuk amasan riti m narmama me pam səməme kamhahatətə fwe profens mi naha Masetonia mine Akaea mə tuhəsi pen noien səkimiaha. ⁸sIakani iamınhi irə tı nəri nə mə kimiaha hianəvisau irapw raka nəgkiariien səvəi lərimənu kuvəregi ia kwopun me rəmwhen ia kisipw rasək. Ripko mhə fwe Masetonia əpa mine Akaea, mətə narmama ia kwopun me pam həuvəregi raka kamini mə hianəfo mhəuvehe mhahatətə ia Kumwesən. Ro iamınhi irə kimaha tahəni nəgkiariien riti tı nəfe. ⁹tNarmama me pam naha kamhəgkiari ia kitaha, mamhəni mə nəpin iahəuvehe mhətə kimiaha fwe kupwən, hiəsevər ia rerimiaha tukumaha, nənə mharaka ia nənimwi nari me səkimiaha səməme hiaməfwaki pen minraha, mhəuvehe mhəkuriə Kumwesən səkimaha. Irəha kamhəni mə ipwet mine hiamo tukwini nari m Kumwesən pərhien sə ramiru, ¹⁰umamheitenhi tini sə in rino rətui mwi ia nemhəien. Tini naha lesu sə truku pen ia neiai, muvehe, muvehi raka kitaha tı niemaha səvəi Kumwesən ia nəpin rauvehe.

Wok sə Pol rino fwe Tesalonaeka

2^vPiak me, kimiaha hiəukurən mə nəpin iahəuvehe mhətoni kimiaha fwe kupwən, nuveheien səkimaha ripko mhə nəri auər a irə. ²wHiəukurən mə nəpin iahamərə

ihı fwe Filipae, narmama ho nəmisəien m kimaha, mhəni ərəha kimaha. Mətə Kumwesən səkıtaha rino nətərigien səkimaha riskai iahəuvehe mhəni irapw nəgkiariien amasan səvənhi tukumiaha ia nəmri narmama həpik səməme həmwəki nəgkiariien naha. ³Nənə hiəukurən mə nəgkiariien səkimaha iahənəvisau irapw m kimiaha rier ia tərhumaha tı nəfe? Tı nəri nə mə iahəkwafə nətərigien ərəha riti ia rerimaha, uə iahəmwur mə taheikuə ia kimiaha, uə taho nifeifeien m kimiaha? Rekəm! ⁴xIahəpwəh noien iamınha irə, mətə ia nəpin me iahaməni nəgkiariien sə Kumwesən rokeikei, tı nəri nə mə in rinətə raka kimaha mə iahəmwhen, rəmri pehe nəgkiariien amasan səvənhi ia tıpage rəgimaha. Ro iamınhi irə iahəpkəmwur mhə mə narmama rerinraha tragien tukumaha, mətə iahaməmwur mə Kumwesən sə ramətə nətərigien səkimaha rerin tragien tukumaha. ⁵yRəmwhen kimiaha hiəuvəukurən raka kimaha iahəpkuvehe mhə mhəni nəgkiariien əsien me tukumiaha, uə nəgkiariien sə tahəvi kimiaha irə hiəuvehe mhəuvei pehe mane m kimaha. Kumwesən mwi rukurən mə nəgkiariien i ro nipərhienien! ⁶zNənə iahəpkəmwur mhə mə taho narmama həgnəgini kimaha. Iahəpwəh noien iamınhi irə ia kimiaha uə ia narmama nepwin mwi. ⁷Nənə nari riti tı nəri nə mə kimaha aposol me səvəi Kristo

^r1:7 1Tes 5:3 ^s1:8 Rom 1:8 ^t1:9 Wok Me 14:15

^u1:10 Taet 2:13, Wok Me 17:31, 1Tes 5:9 ^v2:1 1Tes 1:5,9 ^w2:2 Wok Me 16:19-24, Wok Me 17:1-9 ^x2:4 1Tim 1:11, Kal 1:10, Jer 11:20

^y2:5 Wok Me 20:33, 2Tes 2:3, Rom 1:9, 1Tes 2:10 ^z2:6 Jon 5:41,44

iahøukuræn niniien mæ tihamækeikei mhæsiai kimaha ræmwhen ia næmæ asori me, mætæ iahæpko mhæ iaminih i ræ. Næpin iahamaræ kitaha m kimiaha fwe kupwæn, noien sækimaha rimæru ræmwhen ia mama riti sæ ramætui amasan ti nipwnætïn me. ⁸Iahokeikei pik kimiaha, ro pen ia næpin me naha rerimaha ragien ti nini irapwien nægkiariien amasan sævæi Kumwesæn tukumiaha. Mætæ ripko mhæ in æpa i, rerimaha ragien a mwi ti nuvei peheien nimiruien sækimiaha m kimiaha ti næri næ mæ iahokeikei pik kimiaha.

⁹aPiak me, rerimiaha ramrhi wok skai sæ iahæno uæ rekæm? Næpin iahamæni irapw nægkiariien amasan sævæi Kumwesæn tukumiaha, iahamo wok ia rægimaha ia næpin mine ia ran mæ tahæpwæh næres peheien nari riti tukumiaha.

¹⁰Kimiaha mine Kumwesæn mwi hiøukuræn mæ nægkiariien i ro nipærhienien! Næpin iahamaræ kitaha m kimiaha nærmama hiamahatætæ ia Kumwesæn, noien sækimaha ro ikinan, matukwatukw, mæmher. ¹¹Hiøukuræn mæ iahæno m kimiaha ræmwhen ia tata riti ramo m nipwnætïn me. ¹²Iahamærpwi æknekin kimiaha, mamhæuvehi utæ nætærïgien sækimiaha, nænæ mamhægkiari skai m kimiaha mæ tiharæ ia naræien sæ ratukwatukw ia næmri Kumwesæn. In ramækwein kimiaha mæ tihæuvehe ia nækwai nitætæ sæ in ramærimænu iræ mamhæiapw.

¹³bNari riti mwi naha ikin ia næpin me pam iahamæni

vivi Kumwesæn tukwe. Næpin iahæni pehe nægkiariien sævæi Kumwesæn tukumiaha, kimiaha hiæregi, mhæuvehi nægkiariien naha, mhæni nipærhienien iræ. Hiæpkuvehi mhæ nægkiariien naha ræmwhen ia nægkiariien sævæi iærmama, mætæ hiæuvehi atukwatukw mhøukuræn mæ nægkiariien i in pærhien nægkiariien sævæi Kumwesæn. Nægkiariien naha rauveræ ia kimiaha sæmæme hiamæni nipærhienien iræ. ¹⁴cPiak me, hiøukuræn nakalasia me sævæi Kumwesæn fwe tæne Jutia kabhæni nipærhienien ia Iesu Kristo. Kimiaha hiæuvæuvehe mhænæmwhen raka ia niræha. Iakani iaminih i ræ ti næri næ mæ næmisæien me naha nækur Isrel hæno minraha nækur imwæmiaha me hæno ræmwhen a mwi ia kimiaha. ¹⁵dNækur Isrel me naha iræha hænousi æpune Iesu lærimænu sækitaha, mine profet kupwæn me, nænæ mhækoui irapw kimaha iahæier. Kumwesæn rerin ripkagien anan mhæ ti niræha. Iræha kabhæmwæki nærmama me pam, ¹⁶e mamhæmwur mæ tuhænise kimaha iahæpwæh nægkiariien m nærmama ripko mhæ iræha nækur Isrel kamo Kumwesæn ruvehimiru iræha. Ia noien naha kabhakutan pen noien æræha sævænraha meste trukuær. Mætæ tækwækwuni naha niemaha sævæi Kumwesæn ruvæuvehe mineste iræha.

Pol rokeikei pik mæ trættoni mwi nækur Tesalonaeka

¹⁷fPiak me, fwe kupwæn kimaha iahænæpwæh kimiaha ia

^a2:9 Wok Me 20:34, 1Kor 4:12

^b2:13 1Tes 1:2, 2Tes 2:13, Kal 1:11-12   ^c2:14 Wok Me 17:5

^d2:15 Wok Me 2:23, 7:52   ^e2:16 Mat 23:32-33   ^f2:17 1Tes 3:10

nipwramaha mhəuvən isipwīn tukumiaha səvəi nəpīn ouihi, mətə nətərigien səkīmaha raməmak ihi ia kimiaha. Ia nəpīn nəha iahaməmwur pik mə tahərərīg mhətōni mwi kimiaha tī nəri nə mə iahokeikei pik kimiaha. ¹⁸Iahənokeikei mə tahəuvehe mhətōni kimiaha, iou, Pol, iakani pərhiēn mə iakīnəmwur nəpīn rīpik, mətə Setan rəsisəg kimaha. ¹⁹Nəfe nəha iahaməri pen əknekīn nətərigien səkīmaha irə, uə nəfe nəha nagienien səkīmaha mīne kəfəfau səvəi nīsiāien sə tahərpwi kimaha tukwe ia nəmri lərimənu səkītaha lesu nəpīn in truvehe irə? Rosi kimiaha nə uə? ²⁰Ouəh nīpərhiēnien, kimiaha nə nərmama iahamərpwi kimaha tukumiaha, nənə rerīmaha ramagien tukumiaha.

3^hNəpīn kimaha iahəuvəvən isipwīn tukumiaha, rerīmaha rəpou pik tī nəri nə mə iahəreirei mə hiamarə amasan uə rekəm. Ro iamīnhi irə iahəni simwīn mə iou mīne Saelas trauarə kimrau əpa ia taon nəha Atens, ²mətə Timoti truvehe mətōni kimiaha. In piəvtaha riti sə ramo wok səvəi Kumwesən kimaha min, iahaməvisau irapw nəgkiariien amasan səvəi Kristo. Kimaha iahərhi pehe in tukumiaha mə trasitu ia kimiaha muvehi utə nətərigien səkīmaha, nənə mərpwi əknekīn kimiaha ia nahatətəien səkīmaha, ³jmə nəmisəien me i kamo m kimiaha tuhəpwəh noien kimiaha riti rīmwei. Hiəuvəukurən raka mə nəri in i kīmərfi raka mə tuko m kitaha iamīnhi irə. ⁴kNəpīn

iahamarə kitaha m kimiaha fwe kupwən iahaməni pehe tukumiaha mə tuko nəmisəien m kitaha. Nənə hiəukurən amasan mə ruvəuvehe mīno nīpərhiēnien irə rəmwhēn iahəmāni tukumiaha i. ⁵Ro iamīnhi irə nəpīn rerik rəpou pik tī nəri nə mə iakreirei mə hiamarə amasan uə rekəm nənə iakərhi pehe Timoti mə truvehe mətōni ro nahatətəien səkīmaha mə ramskai ihi uə rekəm. Iakamhekīr mə ia suatuk riti Setan sə raməmwur mə tro nərmama həmwei ia nərəhaien rīno raka kimiaha hiəmwei ia nərəhaien, nənə wok səkīmaha tro nəri auər a irə.

Timoti rīrərīg pehe məvisau nəgkiariien amasan riti m Pol mīne Saelas

⁶mTəkwtəkwni nəha Timoti ruvərərīg pehe mwi tukumaha, nənə məvisau pehe m kimaha nəgkiariien amasan i raməgkiari ia nahatətəien mīne nokeikeien səkīmaha. In rīmāni pehe tukumaha i mə rerīmaha ramrhi ihi kimaha ia nagienien, nənə mhokeikei mə tihətōni kimaha rəmwhēn a ia kimaha iahokeikei mə tahətōni kimiaha. ⁷nRo iamīnhi irə, piak me, nəri auər a iahamregi rərəha ia nəmisəien me i kamo m kimaha, mətə nəgkiariien səvəi nahatətəien səkīmaha rīməuvehi utə nətərigien səkīmaha tukumiaha. ⁸Nəpīn kimaha iahəregi mə kimiaha hiamərer əknekīn tī lərimənu səkītaha iahəregi mə iahəuvehi mwi nīmīruien. ⁹Ia nəmri Kumwesən səkītaha rerīmaha ramagien tukumiaha.

^g2:19 Fil 2:15-16, 4:1, 2Tes 1:4 ^h3:1 Wok Me 17:15

ⁱ3:2 Wok Me 16:1-3 ^j3:3 Efes 3:13, 2Tim 3:12

^k3:4 Wok Me 14:22 ^l3:5 Fil 2:16 ^m3:6 Wok Me 18:5 ⁿ3:7 2Tes 1:4

Nagienien naha rasori pik mamō kīmaha iahamāni vivi Kumwesān tukumiaha. ¹⁰Ia nāpīn me pam ia nāpīn mīne ia ran iahamāfwaki skai mā tahātōni mwi kīmiaha, mhahatān kīmiaha ia nāfe hiāreirei ihi mā nahatātāien sākīmiaha triskai mwi.

¹¹°Nānā pwāh Kumwesān tata sākītaha, mīne lesu lārimānu sākītaha, trouo suatuk riti sākīmaha tī nuveheien mhātōni kīmiaha. ¹²Pwāh lārimānu sākītaha tro nokeikeiien i hiamō m kīmiaha me mīne nārmama me pam ruvehe masori mwi rāmwhēn ia nokeikeiien sākīmaha rasori tukumiaha. ¹³Pla noien i in tro rerīmiaha rīskai. Nānā ia nāpīn nāha lesu lārimānu sākītaha truvehe irā irāha nārmama ikinan me sāvānhi, tihārer ia nāmri Kumwesān tata sākītaha, mhatukwatukw, mhāmher.

**Nāfe nāha noien nākūr
āfwaki me tuho Kumwesān
rerīn ragien tī nīrāha**

4 ^qPiak me, takamākeikei māgkiari ia narimnari nepwīn. Iahānahatān raka kīmiaha ia nāfe noien sē tiho mā Kumwesān rerīn ragien tukumiaha. Nīpārhiēnien i hiāno raka. Nānā tākwtākwuni iahamāres kīmiaha nānā mamhāres skai ia nāghi lesu lārimānu sākītaha mā tihamo a iamīnhi irā mamhāuvēn. ²Hiāuvāukurān raka nāvāhāgien me nāha sāmāme iahāuvei pehe m

kīmiaha fwe kupwān ia nāghi lesu lārimānu sākītaha.

³rNāri in i nākawai Kumwesān mā kīmiaha tihāmher, mho nākūr ikinan me sāvānhi ia kīmiaha. Tihāpwāh nesi penien suatuk sāvāi nīpran mīne nārmān sāmāme kāmhāiri āpnāpen irāha me. ⁴Kurirā kīmiaha kuatia kuatia hiāiri pran tihākupwān mhāukurān noien sē rāmher, mo ikinan, mo nisaiien kamiri pran irā. ⁵Tihāpwāh nirīien pran ia suatuk sē hiamākurirā a nāfe nīpwramiaha rokeikei pik rāmwhēn ia nārmama sāmāme hāreirei Kumwesān kamho. ⁶°Ia narimnari me nāha, kīmiaha riti trāpwāh noien rārāha ia piāvni makres sāvānhi pran uē tīni. lārimānu sākītaha trārpwīn noien ārāha sāvāi nārmama me nāha sāmāme kamho noien nāha rāmwhēn iahāuvāni skai raka tukumiaha. ⁷tKumwesān rīpkākwein mhā kitaha mā tsamesi pen noien sē rāmkeik, mātā noien sē rāmher, mo ikinan i. ⁸uRo pen iārmama sē ruvei pen tākutan m nāvāhāgien i, rīpko mhā ruvei pen tākutan m iārmama, mātā ruvei pen tākutan m Kumwesān sē rauvei pehe Nānimwīn Ikinan sāvānhi m kīmiaha.

⁹vMātā ia nīkaren sāvāi nokeikeiēn sē hiamō m piāvtaha me kīmaha tahārai nākukūā tukumiaha tī nāfe. Kumwesān rīnahatān raka kīmiaha mā tihamākeikei mhokeikei kīmīaha me. ¹⁰wNānā pārhiēn hiokeikei piāvtaha me pam fwe Masetonia.

°**3:11** 2Tes 2:16   **3:13** Fil 1:10, 2Tes 1:7,10   **4:1** 2Tes 3:6

4:3 1Tes 5:23, Hip 10:10, 1Pit 1:16   **4:6** Sam 94:1

4:7 2Tes 2:13-14, 1Pit 1:15-16   **4:8** Luk 10:16, Esik 36:27, Esik 37:14,

2Kor 1:22   **4:9** Jon 13:34   **4:10** 2Tes 3:4

Mətə piak me iahaməres pehe mə tihamo a iamīnhi irə mamhəuvən.

^{11x}Tihaməkeikei mamhəmwur mamharə ia narəien afafa, mamhətui atukw a tī narimnari me səkimiaha, nənə mamho wok ia rəgimiaha rəmwhen a iahəuvəni raka tukumiaha i. ^{12y}Ia noien nəha nərmama iruə me tuhətoni noien sə hiamo ia nəpin me mə ratukwatukw a. Nənə tihəpwəh nətigitien ia nərməpə me mə tuhəuvei pehe nəfe riwən təni kimiaha.

Nuveheien səvəi lərimənu səkitaha

^{13z}Piak me, kimaha iahokeikei mə tihaməkeikei mhəkurən kaməfo ia nərmama me i səməme həuvamhə mə tihəpwəh nasəkien tī nirəha rəmwhen ia nərmama səməme nari amasan riti riwən kamheitenhi mə truvehe. ^{14a}Kitaha saməni nīpərhienien mə lesu rīmamhə marə mətui mwi ia nemhəien səvənhi. Ro pen səukurən mə tuko mwi iamīnhi irə ia nərmama me i səməme həməni nīpərhienien ia lesu meste hemhə. Kumwesən trīpeki irəha hərərig mwi irəha lesu. ^{15b}Nəgkariien i iahaməni pehe tukumiaha i təkwtəkwuni in nəgkariien səvəi lərimənu səkitaha. Kitaha i nərmama səməme saməmiru ihi meste nuveheien səvəi lərimənu səkitaha, kitaha ko səpkukupwən mhə ia nərmama səməme həuvamhə raka. ^{16c}lərimənu səkitaha truku

pen fwe ia neiai mameiwaiu pehe. Ia nəpin nəha in trīni nəkwən, agelo sə in rasori ia nagelo me trəkwein, kisipw səvəi Kumwesən trasək, nənə nərmama səməme həməni nīpərhienien ia Kristo meste hemhə irəha tuhəkupwən mhətui mwi ia nemhəien səvənraha. ¹⁷Kurirə irə kitaha i səməme saməmiru ihi tukuvehi kitaha səutə kitaha mīnraha. Tsəutə i nəpuə me tsətoni lərimənu səkitaha ia nimagouagou. Nənə tsarə rerin kitaha lərimənu səkitaha. ¹⁸Ro pen tihəni nəgkariien me i tukumiaha me mhəuvehi utə nətərigien səkimiaha me irə.

5^dMətə piak me, ia nīkaren səvəi nəpin atukwatukw narimnari me nəha tuhəier pehe irə kimaha tahərai nəkukuə tukumiaha tī nəfe. ^{2e}Kimiaha hiəuvəukurən raka mə nəpin i kani mə Nəpin səvəi lərimənu truvehe rəmwhen ia rakres sə rauvehe ia nəpin. ^{3f}Nəpin nərmama kamhəni mə, “Narimnari me pam həmərinu, nari riti tro nehekiriien i riwən,” nənə, nərhəien truvehe akwauakw tī nirəha rəmwhen ia pran sə təkutan rīnaməmisə tī nərhəien tīni. Nənə ko irəha həkəp mhə.

⁴Mətə piak me, kimiaha hiəpkarə mhə ia nəpitəvien rəmwhen ia nirəha. Ripkatukwatukw mhə mə nəpin nəha tro kimiaha hiərkərinari rəmwhen ia rakres riti. ^{5g}Kimiaha nīpwnəti nukuraanien me mine niranien. Ripko mhə kitaha nīpwnəti nəpitəvien me mine

^x4:11 Efes 4:28, 2Tes 3:8,12   ^y4:12 1Kor 5:12-13, Kol 4:5   ^z4:13 Efes

2:12   ^a4:14 Rom 14:9, 1Kor 15:3-4,12   ^b4:15 1Kor 15:51

^c4:16 1Tes 1:10, 2Tes 1:7, 1Kor 15:52   ^d5:1 Mat 24:36

^e5:2 Mat 24:42-44, 2Tes 3:10, Rev 3:3   ^f5:3 Esik 13:10, Mat 24:39, Luk 21:34-35, Jon 16:21-22   ^g5:5 Rom 13:12, Efes 5:9

nəpin. ⁶Ro iam̄inhi pwəh səpwəh nəmwhenien ia nərmama me i kamhapri, mətə pwəh samətui a, mhəpwəh noien rəmwhen ia nərmama me i kamhənimwi nən̄imwiien skai mamhakonə irə. ⁷lakani iam̄inhi irə t̄i nəri nə mə nərmama me i kamhapri, irəha kamhapri ia nəpin. Nənə nərmama səməme kamhənimwi nən̄imwiien skai mamhakonə irə, irəha kamho noien nəha ia nəpin. ⁸Mətə kitaha i n̄ipwnət̄i nukuraanien me. Pwəh sətui mhəpwəh nakonəien nən̄imwiien skai. Pwəh səkw̄təm̄hiri noien səvəi nahatətəien m̄ine nokeikeiien. Noien nəha rəmwhen ia tinari k̄ino ia aean ramo tukuahag kwənpwenhi iərmama t̄i naruagənien. Pwəh səm̄ri pen əknek̄in nətərigien səkitaha ia Kumwesən mamheitenhi in mə truvehim̄iru kitaha. Noien nəha rəmwhen ia kəfəfau k̄ino ia aean ramo tukuahag kənp̄wə iərmama t̄i naruagənien. ⁹hKumwesən r̄ipkr̄fi mhə kitaha mə niemaha səvənhi truvehe tukutaha, mətə r̄imər̄fi kitaha mə Iesu Kristo lərimənu səkitaha truvehim̄iru kitaha. ¹⁰iIn r̄imamhə tukutaha mə saməm̄iru uə səuvamhə raka tsəukurən narəien kitaha min.^{††} ¹¹iRo iam̄inhi irə tihəuvehi utə nətərigien səkimiaha me, nənə mhərpwi əknek̄in kimiaha me rəmwhen sə hiamo ipwet m̄ine.

Nəvəhagien me sampam

¹²kP̄iak me, iahaməres pehe m kimiaha mə tihəsiai nərmama me nəha kamhəsese kimiaha m̄inraha, səməme lərimənu səkitaha r̄iməuvehi utə irəha hasori ia kimiaha, nənə mamhəvəhag m kimiaha. ¹³Tihəsiai amasan irəha mhokeikei irəha t̄i wok sə kamho. Kimiaha tihaməkeikei mharə ia nəmər̄inuien, mhəpwəh nəvisəien m kimiaha me. ¹⁴lNənə piak me iahaməni pehe tukumiaha i mə tihaməkeikei mhəgkiari skai m nərmama səməme kamharpaha. Nərmama səməme rerinraha rəpou tihəgkiari vivi m̄inraha mhəuvehi utə nətərigien səvənraha. Hasitu ia nərmama səməme n̄iskaiien səvənraha r̄iwən. Niemaha trəpwəh nəpi akwauakwien kimiaha, mətə tiho nətərigien səkimiaha rəpwəm̄wis t̄i nirəha pam. ¹⁵mTr̄ini m̄inuə nərmama kamho rərəha ia kimiaha, mətə tihəpwəh nər̄pwinien tai noien səvənraha. Nəpin me pam tihaməkeikei mhousari mə tiho ramasan m kimiaha me m̄ine nərmama me pam.

¹⁶nRerimiaha traməkeikei mamagien ia nəpin me pam, ¹⁷oNənə, mhəgkiari m Kumwesən ia nəfwakiiien ia nəpin me pam. ¹⁸pNəpin me pam tihəni tanak t̄i Kumwesən nəri auər a mə hiamarə ia namasanien uə nərəhaien. Tiho iam̄inhi t̄i nəri nə mə in i nəkwai

^{††}**5:10** Suatuk riti mwi t̄i n̄in̄iien nəgkiariien i ia vas 10 in i mə: “In r̄imamhə tukutaha mə samapri uə samətui tsəukurən narəien kitaha min.”

^h**5:9** 1Tes 1:10, 2Tes 2:14   ⁱ**5:10** Rom 14:8-9, 1Tes 4:14

^j**5:11** Jut 20   ^k**5:12** 1Kor 16:18, 1Tim 5:17   ^l**5:14** 2Tes 3:6,11,15

^m**5:15** Prov 20:22, Rom 12:17, 1Tes 3:9   ⁿ**5:16** Fil 4:4

^o**5:17** Luk 18:1   ^p**5:18** Efes 5:20

Kumwesən sə in rokeikei mə kimiaha nərmama səvəi lesu Kristo tiho.

¹⁹qTihəpwəh nıniseien Nənimwın lkinan. ²⁰rTihəpwəh nətə ərəhaien nəgkiariien səvəi iərmama riti sə rini mə Kumwesən rıməuvei pen nəgkiariien nəha min.

²¹Hətoni amasan nənə mhəkiri amasan narimnari me pam, nənə, mhəkwətəmhiri əknekin nəri amasan, ²²nənə, mhəpwəh narimnari me pam səməme hərəha.

²³spwəh Kumwesən əpa i Kumwesən səvəi nəmərinuuien ro kimiaha hiəuvehe mhəmher pam. Pwəh in ro nənimwın me pam

səkimiaha, mine nimiruien me pam səkimiaha, mine nipwramiaha me pam tuhatukwatukw ia nəpin lərimənu səkitaha lesu Kristo truvehe irə. ²⁴Kumwesən rınəkwein raka kimiaha, nənə, kimiaha hiəukurən nətigiteien irə mə in tro narimnari me nəha.

²⁵tPiak me, tihəfwaki tukumaha.

²⁶uTihəni ramasan ti piəvtaha me, mhakei mınraha ia nakeiien sə rəmher. ²⁷la nəghi lərimənu səkitaha iakani skai tukumiaha i mə tihəvsini irapw nəkukuə i m piəvtaha me pam.

²⁸Pwəh namasanien səvəi lərimənu səkitaha lesu Kristo tramarə tukumiaha.

^q5:19 Efes 4:30   ^r5:20 1Kor 14:1,39   ^s5:23 1Kor 1:9, 2Tes 3:3

^t5:25 Kol 4:3, 2Tes 3:1   ^u5:26 Rom 16:16

Seken Tesalonaeka

Nægkiariien sə rani mə nəfe i nəkukuə

Nəkukuə i Seken Tesalonaeka Pol rīmərāi. In ramarə fwe Korin muvərāi raka Fas Tesalonaeka, məkwə me nepwīn həukurau, nənə in rərhi pen sə i revən. Nərmama nepwīn həpkukurən amasan mhə nəgkiariien səvəi Pol. Rerīnraha rīrhi mə lesu truvehē akwauakw. Nənə irəha həpwəh wok səvənraha mheitenhi lesu. Pol rīrai nəkukuə i mə irəha tuhəukurən mə nuvehēien səvəi lesu trəfo irə. In rīni mə tuhaməmwur ia noien wok meste lesu truvehē.

Nægkiariien sə rakupwən

1 ^vIou Pol, Saelas, mīne Timoti.

Nəkukuə i rauvehē tukumiāha nakalasia me fwe Tesalonaeka.

Kimiāha nərmama səvəi Kumwesən Tata səkitaha mīne lərimənu səkitaha lesu Kristo.

² ^wPwəh Kumwesən Tata səkitaha mīne lərimənu səkitaha lesu Kristo trouəriari pehe namasanien mīne nəmərīnuien m kimiāha.

Nəgnəgīniien mīne nəfwakiien

³ ^xPiak me, nəpīn me pam kimiāha iahaməregi mə tahaməkeikei mhəni vivi Kumwesən tukumiāha pam. Ratukwatukw mə tahamo iamīnhi irə ti nəri nə mə nəpīn me pam nahatətəien səkimiāha ruvehē mamskai mwi, nənə nəpīn me pam

nəkeikeiien səkimiāha kuatia kuatia hiamō m kimiāha me ruvehē mamasori mwi. ⁴ ^yRo pen iahaməni irapw ti nakalasia me səvəi Kumwesən ia kwopun me pam mə rerīmaha ragien pīk tukumiāha. Kimāha iahaməni iamīnhi irə ti nəri nə mə nəpīn me pam hiamərer əknekīn ia nahatətəien səkimiāha, nəri auər a mə nərmama me kamhometə kimiāha, nənə, mamho nəmisəien me rīpīk m kimiāha.

⁵ ^zNarimnari me i ramahatən pen mə nəkirīien səvəi Kumwesən ratukwatukw a nənə ro pen tukətə kimiāha mə hiamwheh tihəuvnimwə ia nītətə sə Kumwesən ramərimənu irə. Kamo nəmisəien m kimiāha nəha təkwtəkwuni ti nītətə nəha. ⁶ ^aMətə Kumwesən in ratukwatukw. Nərmama me i kamho nəmisəien m kimiāha, in trərpwīn pen mwi nəmisəien mīnraha, ⁷ ^bnənə, muvei pehe nəpwīsien m kitaha m kimiāha səməme hiamregi rərəha. Kitaha tsəuvehi nəpwīsien nəha nəpīn tukətəni lesu Kristo rier pehe irə irəha nagelo skai me səvənhi ⁸ ^cia nəpw sə nəgsen rasori. In trərpwīn noien ərəha me səvəi nərmama səməme hərərei Kumwesən mīne nərmama səməme həpwəh nesi penien nəgkiariien amasan səvəi lesu lərimənu səkitaha. ⁹ ^dIrəha tuhəuvehi nərpwīnien riti sə trouraha irəha ia nuk nuk me fwe kwopun riti tipkətə mhə nəmri lərimənu səkitaha ikin mīne nukuraanien ia nəsanīnien

^v**1:1** 1Tes 1:1   ^w**1:2** Rom 1:7   ^x**1:3** 1Tes 1:2-3, 2Tes 2:13

^y**1:4** 2Kor 7:4, 1Tes 2:19, Rev 1:9   ^z**1:5** Fil 1:28

^a**1:6** Rom 12:19, Rev 18:6-7   ^b**1:7** Mat 25:31, 1Tes 3:13, 4:16

^c**1:8** Sam 79:6, Aes 66:15, Rom 2:8, 1Tes 4:17   ^d**1:9** Aes 2:10,19,21

asori sævənhi. ^{10e}Irəha tuhəuvehi nərpwiniēn nəha nəpīn in truvehē irə. Ia nəpīn nəha nərmama ikinan me sævənhi tuhəgnəgīni in. Nərmama me pam səməme hāni nīpərhiēniēn irə tuhətōni in, nənə nənimenraha trier. Kimiaha mwi tiho mwi iamīnha irə tī nəri nə mə hiəuvəni raka nīpərhiēniēn ia nəgkiariēn səkīmaha.

^{11f}Nəpīn me pam iahaməfwaki tukumiaha mə Kumwesən səkītaha trəvsini kimiaha mə kimiaha nərmama me sævənhi. Iahaməres mə nəfē nətərigiēn amasan uə nəfē noien amasan ruku pen ia nahatətəiēn hiōkeikei mə tiho, in tro irəha pam həuvehē mhəukuə ia nīskaiēn sævənhi. ^{12g}Ia noien nəha nərmama tuhəuvehi utə nəghi lesu lərimənu səkītaha tukumiaha, mhəuvehi utə mwi nəghīmiaha tukwe resi pen namasaniēn səvəi Kumwesən səkītaha mine lərimənu səkītaha lesu Kristo.

Iərmama kani mə ləmə sə Ramərui Loa

2^hPiak me, ia nīkaren səvəi nuveheien səvəi lərimənu səkītaha lesu Kristo mine nəpīn tukousəsimwīn kitaha irə səuvən mhətōni in, kimaha iahaməres kimiaha ²mə tihəpwəh nehekir akwauakwien, mhəpwəh nīregiēn rərəha trīni mīnuə hiəregi kani mə nəpīn səvəi lərimənu ruvəuvehē raka. Nəri auər a mə tihəregi nəgkiariēn nəha ruku pen tī nənīmwin riti uə nəvisaiēn riti uə ia nəkukuə riti sə kani mə kīmaha iahərhi pehe

i tukumiaha. ³ⁱTihəpwəh nəsēniēn iərmama riti reikuə ia kīmiaha ia suatuk riti iamīnha irə tī nəri nə mə nəpīn nəha trīpkuvehē mhə meste nəpīn nəha kamīni trukupwən muvehē nərmama tuhəskəmter mhəni ərəha Kumwesən, nənə iərmama nəha kani mə ləmə sə Ramərui Loa tukətōni trier pehe, in nəha iərmama sə tukouraha in. ^{4j}Nəpīn trier pehe irə, in trīni ərəha pam narimnari me səməme kaməfwaki pen mīnraha mīne narimnari me pam səməme kamīni kumwesən ia nīrəha. In truvehē utə atukw a in irənhə ia narimnari me nəha, muvniwə məkure ia nəkwai nimwə səvəi Kumwesən, nənə mīni mə in Kumwesən.

⁵Rəfo? Hiənenouenou mə nəpīn iakinamarə kitaha m kīmiaha, iakamīni pehe narimnari me i tukumiaha? ⁶Nənə hiəuvəukurən raka nəfē ramo tukuahag iərmama nəha təkwtəkwuni mə ia nəpīn atukwatukw sævənhi tukətōni in trier pehe. ⁷Ipwet mīne nərmama kamhərui afafa raka Loa, mətə iərmama sə ramo tukuahag irəha mə tuhəpwəh noien ia kwopun rukuraan ikin, in tro iamīnhi irə meste Kumwesən ruvehē raka in. ^{8k}Ia nəpīn nəha tukətōni ləmə sə Ramərui Loa trier pehe. Mətə lərimənu səkītaha lesu trəsē əpune in ia nīmətagi truku pen ia tərhun. Nəpīn lesu trier pehe irə nuveheien sævənhi trouraha iərmama nəha. ^{9l}Iəmə sə Ramərui Loa truvehē mo narimnari me ia nīskaiēn səvəi Setan. In tro nīmətēiēn

^e**1:10** Kol 3:4, 1Tes 3:13   ^f**1:11** Kol 1:9, 1Tes 1:2-3

^g**1:12** Aes 24:15, Mal 1:11   ^h**2:1** 1Tes 4:13-17

ⁱ**2:3** 1Tim 4:1, 1Jon 2:18, 4:3, Jon 17:12   ^j**2:4** Dan 11:36, Esik 28:2

^k**2:8** Job 4:9, Aes 11:4, Rev 19:15   ^l**2:9** Mat 24:13, Rev 13:11-13

eikuə me, mine narimnari me sēməme kamərkərinari irə,¹⁰ mine nifeifeien me səpəmsəpə sēməme həkətukwatukw mhə. Ia noien nəha in treikuə ia nərmama sēməme kamhesi pen suatuk səvəi nemhəien. Kumwesən trouraha irəha tī nəri nə mə kamhəni mə həpwəh nokeikeien nəkəriien pərhien sə rukurən nuvehimiriuen irəha.¹¹ ^mTī noien nəha səvənraha, Kumwesən trərhi pen nifeifeien skai riti tī nirəha mə tro irəha həni nīpərhienien ia neikuəien.¹² ^{Ro} iamīnhi irə nərmama me pam sēməme həkīni mhə nīpərhienien ia nəkəriien pərhien, mətə rerīnraha ragien tī noien sə rīpkətukwatukw mhə, Kumwesən trərpwīn noien ərəha me səvənraha.

Nəkur Tesalonaeka tuhəməkeikei mhərer əknekīn

¹³ ⁿMətə piak me, lərimənu səkitaha rokeikei kimiaha. Ia nəpīn me pam kimaha tahəməkeikei mhəni vivi Kumwesən tukumiaha tī nəri nə mə in rīmərfi kimiaha fwe tui mə truvehimīru kimiaha. Nənə in ruvehimīru kimiaha ia nīskaiien səvəi Nənimwīn səvənhi sə ro hiəuvehe mhəmher, mho nəkur ikinan me səvənhi, nənə muvehimīru kimiaha tī nəri nə mə kimiaha hiəni nīpərhienien ia nəkəriien pərhien səvənhi.¹⁴ Kumwesən rīnəkwein ia kimiaha tī narimnari me nəha ia nəkəriien amasan sə iahəməvisau irapw mə tihəuvehi pəri nasorīien sə lərimənu səkitaha lesu Kristo rauvehi fwe ia neiai.¹⁵ ^{Ro} iamīnhi irə, piak

me, tihərer əknekīn, mhəkwtəmhirī əknekīn nəkəriien me sēməme hiəuvəregi raka iahaməhatən kimi-aha irə ia tərhumaha mine ia nəkukuə.

¹⁶ Kumwesən Tata səkitaha rokeikei kitaha, maməriari pehe namasanien səvənhi m kitaha. Ia nəpīn me pam in rauvehi utə nətərigien səkitaha, nənə mamō kitaha saməregi ramanan tī nəri nə mə saməmri pen əknekīn nətərigien səkitaha irə. Iakəfwaki pen min mine lesu Kristo lərimənu səkitaha maməres mə irau¹⁷ ^otrouvehi utə rerīmiaha nənə rauo kimiaha hiəskai tī noien noien amasan mine nīnīien nəkəriien amasan me pam.

Kaməres nəfwakiien

3 ^PPiak me, in i nəkəriien sampam. Tihəfwaki tukumaha mə nəkəriien səvəi lərimənu səkitaha trevən akwauakw ia kwopun me pam, nənə, nərmama tuhəsiai mhəsi pen rəmwhen a ia kimiaha hiaməsiai mamhesi pen.² Tihəfwaki tukumaha mə Kumwesən truvehi raka kimaha tī nəkur ərəha me, tī nəri nə mə komhə nərmama pam kamhəhatətə ia Kumwesən.³ ^qMətə kitaha səukurən nətīgiteien ia lərimənu səkitaha. In tro kimiaha hiəskai, nənə mətui amasan tukumiaha tī Setan mə trəpwəh nourahaiien kimiaha.⁴ ^rNənə kimaha iahəukurən amasan ia nəmri lərimənu səkitaha mə təkwtəkwuni nəha kimiaha hiamō nəfe iahəmāni, nənə, tihamo

^m**2:11** 2Tim 4:4   ⁿ**2:13** 2Tes 1:3, Jon 15:16, Efes 1:4, 1Tes 4:7, 5:9

^o**2:17** 1Tes 3:13   ^p**3:1** 1Tes 5:25   ^q**3:3** 1Tes 5:24

^r**3:4** 2Kor 7:16, Kal 5:10, 1Tes 4:10

iaminhi irə mamhəuvən. ⁵Pwəh lərimənu səkitaha triri rerimiaha ia nokeikeilien səvəi Kumwesən, mo hiərer əknekīn ia nərərien səvəi Kristo.

Kinise narpahaien

⁶Nənə təkwtəkwuni piak me, iahəni pehe nəkwamaha tukumiaha i ia nəghi lərimənu səkitaha lesu Kristo mə tihaməkeikei mhərer isipwīn tī piəvtaha me səməme kamharpaha, mhəpwəh nesi penien nəgkariien sə iahənəvəhag raka m kimiaha irə. ⁷^tKimiaha hiəuvəukurən raka mə tihamo rəmwhen a ia kimaha. Nəpīn iahənamarə kitaha m kimiaha fwe kupwən, iahəpkarpaha mhə. ⁸^uKimaha iahəpkani mhə nəvegīnien sə iərmama riti ruvei pehe auər a m kimaha. Mətə ia nəpīn mīne ia ran iahaməsese mamhowok. Iahəpwəh nokeikeilien mə tahəuvei pehe wok skai m kimiaha tī nəkwəmānien kimaha. ⁹^vHiəukurən mə ramasan a ko iahəres pehe nasituien iaminhi, mətə iahəpko mhə. Iahəuvei pehe noien səkimaha m kimiaha rəmwhen ia noien riti sə tihəuvnhi. ¹⁰^wNənə nəpīn iahənamarə kitaha m kimiaha, iahəuvei pehe nəgkariien i m kimiaha mə, "Trīni mīnuə iərmama rəpwəh noien wok, kəpwəh nuvehi penien nəvegīnien min."

¹¹^xIahaməni iaminhi irə tī nəri nə mə iahamregi mə nərmama nepwīn nəha irəha kamharə

kimiaha minraha mamharpaha, mamhəgkiari pīk, mhəpko mhə wok. ¹²^yRo pen nərmama səməme kamho iaminhi irə, kimaha iahaməni pen tī nirəha i, nənə mamhəgkiari skai minraha ia nəghi lərimənu səkitaha lesu Kristo mə tuhaməkeikei mharə afafa, mamho wok tī nuvehiien nəvegīnien sənənraha. ¹³^zNənə kimiaha piak me tiho noien sə ratukwatukw mhəpwəh nəpouien i.

¹⁴^aTrīni mīnuə iərmama riti rəpwəh nesi penien nəgkariien səkimaha ia nəkukuə i, nənə, tihaməkeikei mho pwəh nərmama həukurən mə in sin. Nənə mhəpwəh nevənien ipaka tukwe pwəh rauris tī noien səvənhi. ¹⁵^bMətə tihəpwəh nəmwəkīien i tī nəri nə mə in piəvmiaha riti, nənə ramasan mə tihərpwi atukwatukw in.

Nəgkariien sampam

¹⁶^cPwəh lərimənu səvəi nəmərinuien in əpa truvei pehe nəmərinuien m kimiaha ia nəpīn me pam ia noien me pam. Pwəh lərimənu səkitaha tramarə tukumiaha pam. ¹⁷^dlou Pol iakamrai nəgkariien i ia rəgik mamīni ramasan tukumiaha. Ia nəkukuə me pam iakamrai iaminhi irə mə tihəukurən nīraiien səiou. In i nīraiien səiou iakamrai iaminhi irə. ¹⁸Pwəh namasanien səvəi lərimənu səkitaha lesu Kristo tramarə tukumiaha pam.

^s3:6 Mat 18:17, Rom 16:17 ^t3:7 Fil 3:17, 1Tes 1:6 ^u3:8 1Tes 2:9

^v3:9 1Kor 9:4, 1Tes 1:6 ^w3:10 1Tes 4:11 ^x3:11 1Tim 5:13

^y3:12 1Tes 4:11 ^z3:13 Kal 6:9 ^a3:14 1Kor 5:9,11

^b3:15 1Tes 5:14 ^c3:16 1Tes 5:23 ^d3:17 1Kor 16:21

Fas Timoti

Nægkiariien sə rani mə nəfe i nəkukuə

Nəkukuə me i Pol rımərai, Fas mine Seken Timoti mine Taetas, kani mə nəkukuə me səvəi pasta me, ti nəri nə mə haməgkiari ia wok mine noien səvəi pasta me. Timoti rınətui fwe Listra. Səvənhi tata iəmə Kris, mətə səvənhi mama pran Isrel. Səvənhi mama ramahatən in ia Nəkukuə Ikinan ia nouihien səvənhi. Pol ramevən maməvisau irapw nəgkiariien amasan səvəi Kristo. Ia navənien səvənhi sə ro kəru irə Timoti rukurirə in. In ramasitu ia Pol ia wok səvənhi. Nəpın Pol rımərai nəkukuə i, Timoti ramo wok rəmwhen ia iahatən mine iəmə asori səvəi nakalasia me fwe Efesas. Timoti in təmaruə riti, mətə ruvehi wok səvəi niriien nakalasia me. Ro pen Pol rırai nəkukuə i revən tukwe. Ia nəkukuə i Pol ramasitu irə maməvəhag min ia wok səvənhi. Pol raməvəhag min mə traməkeikei məsiari ti nahatən eikuə me mine nahatənien me səvənraha səməme həpwəh natukwatuken. Pol rokeikei pik Timoti, ro pen ruvei pen nəvəhagien me min mə trəfo irə ti nəri nə mə in iərmama riti səvəi Kumwesən.

1^eIou Pol. Iou aposol riti səvəi Iesu Kristo. Kumwesən sə rauvehimiru kitaha mine Iesu Kristo sə saməmri pen əknekin nətərigien səkitaha irə irau krouni nəkwanrau mə tako.

²fIakamrai nəkukuə i mik, Timoti. Ia nahatətəien səkrau ikəmwhen ia

nərik pərhien. Pwəh Tata Kumwesən mine Iesu Kristo lərimənu səkitaha trouəriari pehe namasanien mine napiien mine nəmərinuien mik.

Timoti trınise nahatən eikuə me

³gFwe kupwən, ia nəpın iaki-namevən fwe profens Masetonia, nənə, iakini pehe tukw ik i mə tikamarə pəpım ia taon nəha Efesas. Nərmama nepwın nəha ikin hamarə irəha kamhahatən nərmama ia nəgkiariien sə ropə ia nəgkiariien atukwatuken. Mətə ik tikiinise irəha mə tuhəpwəh noien noien nəha. ⁴hTikini pen ti nırəha i mə tuhəpwəh nətərig pikien ia kwənagei eikuə me mine nəgkiariien sə rani pik kwənəkwus me səvəi kaha kupwən me. Nəgkiariien me nəha kamhəvi pehe a nəvisəien me. Ko həpkasitu mhə ia iərmama riti mə tro wok səvəi Kumwesən. Wok nəha nərmama səməme kamhahatətə a kamho. ⁵Tikəvəhag m nərmama me səkitaha mə irəha tuhaməkeikei mhokeikei irəha me. Pwəh rərınraha rəmher. Pwəh irəha hamo a noien me səməme irəha həukurən mə ramasan. Pwəh irəha hahatətə pərhien ia Kumwesən. ⁶Nərmama nepwın hənəpwəh noien me i, mhənəti karen, mhəuvavən ti nəgkiariien sə nıpwran riwən. ⁷iIrəha hokeikei pik nahatənien Loa, mətə hərəirei nıpwrai nəfe kamhəni, nəri auər a mə kamhəgkiari skai tukwe mə həukurən.

⁸jKitaha səukurən mə Loa in ramasan, mətə nərmama

^e**1:1** Kol 1:27   ^f**1:2** Wok Me 16:1-3, Taet 1:4   ^g**1:3** Fil 2:24   ^h**1:4** 1Tim 4:7, Taet 1:14   ⁱ**1:7** 1Tim 6:4,20, Taet 1:10   ^j**1:8** Rom 7:12,16

tuhamækeikei mhahatæn nærmama iræ ia noien atukwatukw sævænhi. ⁹Kitaha sæukuræn mwi mæ kipkæmri mhæ Loa ramæmak tî nækur atukwatukw me, mætæ kæmri Loa ramæmak tî nækur kamhæru i loa, mine nækur kænkapwænraha riskai, mine nækur hæpkahatætæ mhæ ia Kumwesæn, mine nækur kamho noien æræha, mine nækur hæpko mhæ nækur ikinan me, mine nækur hæpkæmher mhæ, mine nækur kamhousi æpune tata mine mama sævænraha, mine nækur kamhousi æpune nærmama. ¹⁰kKæmri Loa ramæmak tî nærman mine nîpran sëmæme kamhæiri æpnæpen iræha me, mine nærman sëmæme kamhæiri atukw a iræha me, mine nærmama kamhakres iærmama mæ tuhoslef iræ, mine iekuæ me, mine nækur kamheikuæ ia kwopun kamækiri nægkiariien ikîn, mine nækur kamho noien æræha me nepwîn mwi. Ouæh, nîpærhienien kæmri Loa ramæmak tî nækur kamho narimnari me pam næha sæ ramærarki nægkiariien kamahatæn nærmama iræ sæ ratukwatukw. ¹¹Kumwesæn in rasori mukuraan nærmama kamhægnægîni in. Nægkiariien atukwatukw næha iakani ramæmak ia nægkiariien amasan sævænhi. In rinæmri pehe nægkiariien næha ia rægik, nænæ iakamævisau irapw i.

lesu rînapî Pol

¹²mIesu Kristo lærimænu sækitaha sæ ramo iakiskai tî noien wok sævænhi, iakani tanak tukwe in tî næri næ mæ in rînækiri iou mæ

iakæmwhen, mætigite ia nirak, mæmri iou iakamo tukwini nari min. ¹³Fwe kupwæn, iou iærmama riti sæ iakani æræha næghîn, nænæ mamometæ nærmama me sævænhi, mamousi pik iræha. Mætæ in rapi iou tî næri næ mæ iapkini mhæ ihi nîpærhienien iræ, nænæ, mîreirei mæ næfe næha iakamo. ¹⁴Iærimænu sækitaha rætægi irapw namasanien sævænhi ia nirak rasori pik iræhar nahatætæien mine nokeikeiien sæ ruku pen tî Iesu Kristo.

¹⁵nIn i nægkiariien pærhien, nænæ, kitaha pam tsamækeikei mhæni nîpærhienien iræ. Iesu Kristo rîmæuvehe ia tîprænæ i mæ truvehimîru nærmama æræha me. Iou iæmæ iakæræha anan mæpi raka pam iræha. ¹⁶Mætæ Iesu Kristo rînapî iou mæ iou iakæræha anan ræmwhen ia nîmtætien riti sæ ramahatæn mæ nætærîgien sævænhi ræpwæmwis mîpko mhæ sampam ramevæn tî nærmama æræha me, pwæh nærmama nepwîn hætoni mho ræmwhen sæ iakîno hæni nîpærhienien iræ, nænæ in truvei pen nîmîruien rerîn mînraha. ¹⁷oKumwesæn in lærimænu rerîn. In rîpkemhæ mhæ. Ko sæpkætônî mhæ. Nænæ in æpa in Kumwesæn. Pwæh nisîaiien mine nægnæginien krauevæn tukwe in ia nuk nuk me. Ouæh, pwæh ro iamînhi.

¹⁸pNægkiariien i iakani pehe tukw ik i tækwtækwuni, nærik Timoti, ræmwhen a ia nægkiariien me næha profet me nepwîn hæmæni ia niram fwe kupwæn. Tikuvehi nægkiariien me i pwæh hasitu ia niram ia naru- agænien amasan sæ ikamaruagæn

^k**1:10** Taet 1:9 ^l**1:11** 1Tim 6:15

^m**1:12** Wok Me 9:15, Kal 1:15-16, 1Kor 15:9-10, Kal 1:13

ⁿ**1:15** Luk 15:2, 19:10 ^o**1:17** Rom 16:27 ^p**1:18** 1Tim 6:12, Jut 3

irə. ¹⁹qTikaməkeikei məkwətəmhiri əknekın nahatətəien səim, məpwəh noien nari riti sə tro ik ikregi fwe ia rerim mə ikino nərəhaien. Nərmama nəpwın ho noien me nəpwın sə həukurən mə rərəha, nənə ia noien nəha hənuraha nahatətəien səvənraha rəmwhen ia nitətə sə rəpəruə ia nimaha. ²⁰rIəmə mi nəha Hameneus mine Aleksanta irau mwi nəha irəha mınraha. Iou iakinəseni raka irau mə krouəmak ia rəgi Setan pwəh krouukurən mə trouəpwəh nini ərəhaien Kumwesən.

Nəvəhagien me ia nıkaren səvəi nəfwakiien

2 Nəri sə iakokeikei mə takukupwən mını ro iamınhi irə. Tikəvəhag m nərmama me səkitaha mə irəha tuhaməkeikei mhəfwaki m Kumwesən ti nərmama me pam, nənə mhəres in mə trasitu ia nirəha, muvei pen nəfe riwən ti nirəha. Nənə tuhaməkeikei mhəni mwi tanak ramevən ti Kumwesən ti nirəha. ²Irəha tuhəfwaki ti kig me mine nərmama me pam səməme kamhəuvehi nasorijen mə kitaha tsarə ia nəmərinuien mine narəien afafa, mharə irə, mhəsiai Kumwesən, nənə mhesi pen noien atukwatukw me. ³Noien i ramasan nənə nəpın Kumwesən səkitaha sə rauvehimiru kitaha trətoni rerin ragien. ⁴In rokeikei mə truvehimiru nərmama me pam, nənə mokeikei mə irəha tuhəuvehe mhəukurən nəgkiariien pərhien səvənhi. ⁵Kumwesən kuatia a ramarə, nənə, lərmama kuatia a

ramərer ia nımwrhenhi Kumwesən mine nərmama mavi simwın irəha. lərmama nəha in nəha lesu Kristo ⁶usə rıməuvei pehe atukw a in ia nəpın atukwatukw ti nərəkuien suatuk səvəi nərmama me pam mə trifi irəha ia noien ərəha me səvənraha. Nənə ramahatən mə Kumwesən rokeikei mə truvehimiru nərmama me pam. ⁷vNəri in i kuvehi utə iou tukwe aposol mine iahatən səvəi nərmama rıpkə mhə irəha nəkur Isrel mə takəvisau irapw nəgkiariien amasan mınraha sə raməgkiari ia nahatətəien mine nıpərhienien. (Iakani pərhien iapkeikuə mhə.)

⁸Ro iamınhi irə iakokeikei mə ia kwopun me pam nərmən me tuhəuvehi utə rəginraha rəmher, mo ikinan i, nənə mhəfwaki m Kumwesən. Irəha tuho iamınha irə mhəpwəh niemaha mine nəvisəien.

⁹wNənə iakokeikei mə nıpran me tuharkahu ia tınari sə ratukwatukw a, rıpkə mhə tınari kavi nətərigien səvəi nərmən irə, uə tınari kamarkahu i kamərpwi tukwe. Rərəha mə ho nımwai nukwənenraha mə tuhərpwi tukwe uə həuvehi pen marəmarə me kino ia kol mine perel me, uə harkahu tınari nənimen rutə pık. ¹⁰xIrəha tuhaməkeikei mharkahu ia noien amasan me rəmwhen ia karkahu səvənraha, ti nəri nə mə in i noien atukwatukw sə nıpran me səməme kamhəni mə irəha hokeikei Kumwesən tuho.

¹¹Nəpın kamahatən nakalasia me, pwəh nıpran me hafafa mhəpwəh nəgkiariien, mhəsiai

^q1:19 1Tim 3:9   ^r1:20 2Tim 2:17, 2Tim 4:14, 1Kor 5:5   ^s2:2 Efes 6:18, Fil 4:6   ^t2:4 Esik 18:23, 1Tim 4:10, 2Tes 3:9, Rom 3:29-30, Hip 12:24

^u2:6 Kal 1:4   ^v2:7 Wok Me 9:15, Kal 2:7-8, 2Tim 1:11

^w2:9 1Tes 3:3-5   ^x2:10 1Tim 5:10

nahatən me, mhəuvehi nukurəniēn. ¹²Ylou iapkəsēni mhə mə nīpran tuhahatən uə həriṁənu ia nərman. Irəha tuhaməkeikei mhafafa, ¹³zti nəri nə mə fwe kupwən Kumwesən rīṁakupwən mo Atam kurirə ro lf. ¹⁴aNənə rīpko mhə Atam nə Setan rīṁakupwən meikuə irə nənə ro nəkwan, mətə lf rīno nəkwai Setan nənə mərui nəgkiariēn səvəi Kumwesən. ¹⁵Mətə mə pran raməmwur pen ia nahatətəiēn, mīne nokeikeiēn, mīne noiēn sə rəmher mo ikinan i, nənə in prən afafa, nəpīn raməmisə tī tīni mə trətui, Kumwesən trətui amasan tukwe muvehimīru in.

Noiēn səvəi elta me mīne tikon me

3^bIn i nəgkiariēn pərhiēn. Trīni mīnuə iərmama riti rokeikei mə truvehe iəmə asori sə ramətui tī nakalasia me, nənə, in rīnokeikei wok riti sə ramasan. ²cIəmə asori sə rauvehi wok nəha noiēn səvənhi traməkeikei mo iamīnhi irə. Kəpwəh nətəiēn noiēn ərəha riti irə. In səvənhi pran kuatia a. Rīpko mhə in iərmama sə ramənimwi pik, mətə in nətərigiēn səvənhi raməmak amasan ia nəpīn me. In iərmama sə kamsiai in. In iərmama sə raməsevər ia rukwənu səvənhi tī nərmana pwiṁpwiṁ me. In iahatən amasan riti. ³Iərmama sə ramənimwi pik uə ramosi iərmama ko rīpkuvehi mhə wok i. Mətə iərmama sə noiēn səvənhi ramasan məpou, rəpwəh

nəvisəiēn, mīpkokeikei pik mhə mane, in rukurən nuvehiēn wok i. ⁴In traməkeikei miri amasan nərmana kamharə ia nəkwai nimwə səvənhi, nənə mo nīpwnətīn me tuhəšiai in mho nəgkiariēn səvənhi. ⁵Trīni mīnuə iərmama riti rīreirei niri amasaniēn nərmana kamharə ia nəkwai nimwə səvənhi, nənə, trəfo miri amasan nakalasia me səvəi Kumwesən? In rīreirei noiēn. ⁶Iərmama rahatətə vi a ia lesu rīpkəmwən mhə mə truvehi wok i kamo rərpwi tukwe mīmwei pen ia nərəhaiēn sə Setan rīno nənə Kumwesən rərpwīn noiēn ərəha səvənhi. ⁷dRəmwən a mwi iərmama sə rauvehi wok iamīnhi nərmana me fwe iruə tuhaməkeikei mhəni amasan in kamo in rīmwei pen ia kwənkru səvəi Setan nənə kīni ərəha in.

⁸Ia noiēn a mwi nəha tikon me noiēn səvənraha traməkeikei mo iamīnhi irə. Irəha nərmana səməmə kamsiai irəha. Nəgkiariēn səvənraha rīpko mhə kəru. Həpkənimwi pik mhə nənīmwīēn skai rəmwən ia wəen. Irəha həpkokeikei pik mhə mane. ⁹Irəha tuhaməkeikei mhəkwtəmhiri noiēn səvəi nahatətəiēn Kumwesən rīno pui pehe ia nətərigiēn səvənraha sə rəmher. ¹⁰Nərmana səməmə hokeikei mə tuhəuvehi wok səvəi tikon, nakalasia me tuhaməkeikei mhəkupwən mhətə amasan irəha. Trīni mīnuə həpkətə mhə noiēn ərəha riti ia nīrəha, nənə, irəha həukurən nuvehiēn wok nəha.

^y2:12 1Kor 14:34   ^z2:13 Jen 2:7,22, 1Kor 11:8-9   ^a2:14 2Kor 11:3

^b3:1 Wok Me 20:28   ^c3:2 Taet 1:6-9   ^d3:7 2Kor 8:21

¹¹eJa noien a mwi naha nıpran me s v i tikon me^{##} noien s v nraha tram keikei mo iamıhi ir . Ir ha nıpran me s m me kamsiai ir ha. Rıpkı mh  ir ha nıpran me s v i nıniien nıkar  i rmama u  nıpran me s v i n nimwiien, m t  ir ha nıpran me s m me n rmama h ukur n n tigiteien ia nır ha ia narimnari me pam.

¹²I rmama riti s  rauvehi wok s v i tikon tram keikei miri pran kuatia a, n n , miri amasan nıpw tın me mine n rmama pam kamhar  ia n kwai nimw  s v nhi. ¹³N rmama s m me kamho amasan wok s v i tikon n ghınraha tramasan ir , n n , ir ha tuh pkehekır anan mh  mh gkiari ia nahat t ien s v nraha s  ruku pen tı lesu Kristo.

¹⁴T kw kwuni n ha, n pın iakamrai n kuku  i mik, rerık ramrhi m  trıpkı mh  tui iakuvehe m toni ik. ¹⁵fM t  trıni mınua iapkuvehe akwauakw mh , n n , n kuku  i tro nukur nien i mik m  n fe n ha noien ratukwatukw n rmama me ia n kwai nimw  s v i Kumwes n tuho. N rmama ia n kwai nimw  n ha kani ir ha m  nakalasia me s v i Kumwes n s  ramıru, ir ha h mwhen ia pos asori mine n ri skai kavvrh kın nimw  ia t kuren, mamhırhan n gkiariien p rhien. ¹⁶gN n  nıp rhienien

n gkiariien i k no pui pehe in nukune nahat t ien s kıtaha rani nari riti rasori, mani m ,

“In rım ier pehe tukutaha nıpwran r mwhen ia nıpwrataha.

N nimwın Ikinan rahat n amasan m  in i m  atukwatukw.

Nagelo me h toni in.

K visau irapw n gkiariien s v nhi ia t n mt n  me.

N rmama me i ia t kure tıpr n  i h ni nıp rhienien ir .

Kuvehi ut  in rev n fwe ia neiai.”

Pol ram v hag m Timoti

4^hN nimwın Ikinan rani irapw amasan m  tramev n ipaka tı n pın sampam n n  n rmama n pwın tuharaka ia nahat t ien s v nraha, mh uv n mh t rig pik ia n nimwın me s m me kamheiku  mine n gkiariien me s m me n remh  me kamhahat n.

²N gkiariien me n ha ieiku  me n pwın tuh ni irapw. N t rigien s v i ieiku  me n ha rın r ha anan ro pen h pkr gi sas mh  fwe ia rerınraha noien  r ha me s m me ir ha kamho. ³lR ha tuh nise i rman tı niriien pran, n n , mh nise mwi ir ha tı n niien n veginien me n pwın. M t  Kumwes n rıno n veginien me n ha m  tuk ni. N n  n rmama s m me kamh ukur n n gkiariien p rhien, h ni nıp rhienien ir , h ukur n nuvehiien, mh fwaki

##3:11 Suatuk riti mwi tı nuvsiniien n gkiariien i ro iamıhi ir . “Ia noien a mwi naha, tikon nıpran me noien s v nraha tram keikei mo iamıhi ir . Ir ha nıpran me s m me kamsiai ir ha. Rıpkı mh  ir ha nıpran me s v i nıniien nıkar  i rmama u  nıpran me s v i n nimwiien, m t  ir ha nıpran s m me n rmama h ukur n n tigiteien ia nır ha ia narimnari me pam.”

e3:11 Taet 2:3 **f3:15** Efes 2:19-22 **g3:16** Jon 1:14, Mak 16:19

h4:1 2Tim 3:1, 2Tes 3:3, 1Jon 2:18, Jut 18

i4:3 Jen 9:3, Rom 14:6, 1Kor 10:30-31

mhəni vivi Kumwesən tukwe, mhani. ^{4j}Nəveginien me pam Kumwesən rino ramasan a. Nari riti riwən nərmama tuhəpwəh nənien. Nərmama həukurən nənien nəveginien me pam trini minuə həfwaki mhəni vivi Kumwesən tukwe. ⁵Nəgkiariien səvəi Kumwesən mine nəfwakiien iamihhi krauo nəveginien me pam hamasan a ti nənien.

⁶Trini minuə ikani irapw nəgkiariien i m piəvtaha me, ik iərmama riti sə ikamo tukwini amasan nari m lesu Kristo. Nənə ramahatən mə ikimruə ia nəgkiariien pərhien me səvəi nahatətəien səkitaha mine nəgkiariien amasan kamahatən nərmama irə sə ikinesi pen raka. ^{7k}Tikəpwəh nətərigien ia kwənagei eikuə me səməme nərmama həpkisiai mhə ia Kumwesən kamhəni. Nəpin me pam tikaməkeikei mamarkut mamə noien me səməme Kumwesən rokeikei. ^{8l}Ikukurən trini minuə ikamarkut mə nipwram triskai, noien nəha ramasan. Mətə trini minuə ikamarkut nəpin me pam mə tiko noien me səməme Kumwesən rokeikei, noien nəha ramasan məpi raka. Trasitu ia niram ia nimiruien səvəi ipwet mine mine nimiruien sə truvehe kurirə.

^{9m}In i nəgkiariien pərhien nənə kitaha pam tsaməkeikei mhəni nipərhienien irə. ¹⁰ⁿKitaha samarkut mamhəsese ti nəgkiariien i mə sənəmri pen əknekən raka nətərigien səkitaha

ia Kumwesən sə ramiru. In rauvehimiru nərmama pam, mətə in rauvehimiru pərhien irəha səməme kamhəni nipərhienien irə.

¹¹Tikəvəhag m nərmama mahatən narimnari me i. ^{12o}Pwəh nərmama tuhəpwəh nətə puilien ik ti nəri nə mə ik təmaruə a riti, mətə tikəmwur ia nəpin me mə ik iərmama riti nəkur əfwaki me həukurən nukurirəien təmwki nisum ia nəgkiariien, ia noien, ia nokeikeien, ia nahatətəien, mine ia noien sə ratukwatukw məmher. ¹³Tikaməkeikei mo wok i səvəi nəvsiniien Nəkukuə Ikinan m nərmama. Tikəvisau mahatən irəha ia nəgkiariien pərhien. Pwəh ruvehe mo səim wok tramərer kupwən ia nimiruien səim meste takuvehe. ^{14p}Timoti, Kumwesən riməuvei pehe nasituien səvənhi mik ti noien wok səvənhi. In riməuvei pehe nasituien nəha nəpin elta me səvəi nəfwakiien hənəmri utə rəginraha ia niram. Ia nəpin nəha profet me nepwin irəha mwi hənəni irapw nəgkiariien sə Kumwesən riməni ia niram. Tikəpwəh nəpwəhien nasituien nəha raməmak auər a.

^{15q}Tikaməkeikei mo narimnari me nəha iakani. Tikamarə mamə wok me nəha pwəh nərmama pam hətoni nimiruien səim mine wok səim rautə amasan. ¹⁶Tikətui amasan tukw ik mine nəgkiariien sə ikamahatən nərmama me irə. Nəpin me pam tiko iamihhi irə. Trini minuə iko, nənə, tikuehimiru ik mine nərmama səməme kamhətərig ik.

^j4:4 Jen 1:31, Wok Me 10:15 ^k4:7 1Tim 1:4, 6:20, 2Tim 2:16

^l4:8 1Tim 6:6 ^m4:9 1Tim 1:15 ⁿ4:10 1Tim 2:3-4

^o4:12 Taet 2:15 ^p4:14 2Tim 1:6, Wok Me 6:6, 8:17 ^q4:15 1Tim 5:22

**Niṣran me nərman me
səvənraha hemhə
mhəpwəh irəha**

5¹Tikəpwəh nəgkiari skaiien m nərgharə me, mətə tikəgkiari amasan minraha rəmwhen mə irəha tata me səim. Tikəgkiari m ntəmaruə me rəmwhen mə irəha piam me, ²məgkiari m niṣrənemə me rəmwhen mə irəha mama me səim. Tikəgkiari m niṣran vi me rəmwhen mə irəha kitirimam me. Nəgkiariien sə tikini pen ti nirəha i traməkeikei matukwatukw pam məmher.

³Niṣran me nərman me səvənraha hemhə mhəpwəh irəha səməme kamharə əpa, nakalasia me tuhaməkeikei mhasitu ia nirəha. ⁴Mətə mə niṣwnəti niṣran me nəha fwe uə nimwipwinraha me, tikahatən irəha i pwəh həukurən mə nəri sə irəha tuhəkupwən mho mhəsiai Kumwesən irə, in i tuhətui amasan ti nərmana səməme kamharə ia nəkwai nimwə me səvənraha. Noien nəha rəmwhen mə kamhərpwin tai nasituien m tata me səvənraha mine mama me mine kaha me. (Noien nəha ramasan ia nəmri Kumwesən mamō rerin ragien.) ⁵Mətə pran sə iərman səvənhi remhə məpwəh in əpa anan ramarə, in raməmri pen əknekən nətərigien səvənhi ia Kumwesən. Ia nəpin me pam ia nəpin mine ia ran raməfwaki m Kumwesən mə trasitu irə. ⁶Mətə pran sə ro iamihhi, trini minuə ramətərig pik ti narimnari me səvəi niṣpwan ti niṣregien ramasan irə, in ramiru, mətə ia nənimwin

rəmwhen mə ruvamhə raka. ⁷Tikuvei pen nəvəhagien me i minraha mə irəha tuhaməkeikei mamho. Pwəh kəpwəh nətonien nərəhaien riti ia nirəha. ⁸Iərmama riti traməkeikei mətui amasan ti nəkur imwəni me, nənə mukupwən mətui amasan ti səməme kamharə ia nəkwai nimwə səvənhi. Mətə trini minuə ripko mhə, ramahatən pen mə in ripkahatətə pərhiēn mhə ia Kumwesən. In rərəha məpi raka iərmama sə ripkahatətə mhə.

⁹Trini minuə pran riti səvənhi iərman remhə məpwəh in, mətə nuk səvənhi ripkeste mhə ihi sikisti, tikəpwəh nirai penien nəghin ia nəkukuə səvəi nasituien. Ikukurən nirai penien nəghin trini minuə fwe kupwən səvənhi iərman kuatia a, ¹⁰nənə nəghin ramasan ia noien amasan me səvənhi, rəmwhen mə rinətui amasan ti niṣwnətin me mamevən meste həpwinari, maməsevər ia rukwənu səvənhi ti nərmana pwispwis me, mamaikuas ia nisui nərmana me səvəi Kumwesən, mamasitu ia iavən ərəha me. Trini minuə ramo noien amasan me pam iamihhi, ikukurən nirai penien nəghin ia nəkukuə nəha.

¹¹Mətə tikəpwəh nirai penien səməme həpkəprənemə mhə. Kurirə trini minuə nətərigien səvəi nesi penien mwi iərman ruvehe miskai ia rerinraha məpi raka nətərigien səvənraha ia Kristo, nənə irəha hənəu tuhesi pen mwi nərman, ¹²nənə tukəkiri irəha minuə hənəo noien ərəha mhərui nəgkiariien səvənraha mine nəfe həməni fwe kupwən mə tuho. ¹³Nənə rərəha mwi ti

⁵5:1 Lev 19:32   ⁵5:5 Luk 2:37, 18:7

^t5:10 Hip 13:2

^u5:13 2Tes 3:11

nəri nə mə tuhəuvehe mho irəha rarpaha me, mhəuvən ia nimwə riti mhəier mhəuvən ia riti. Nənə tuhəpkuvehe əpa mhə mho irəha rarpaha me, mətə tuhəuvehe mwi mho irəha nıpran me kamhəni nıkare iərmama, nənə mhəpwəh noien wok, mamhəni nəgkiariien me rıpkatukwatukw mhə mə tuhəni. ¹⁴vRo iamınhi irə iakani pen tı nıpran me nəha səməme həkəprənemə mhə mə ramasan tuhesi pen mwi nərman, mhərəhi nıpwənətınraha me, mhətui amasan tı nərmana səməme kamharə ia nəkwai nimwə me səvənraha. Nənə trini mınuə ho iamınha irə, nənə nərmana səməme haməmwəki kıtaha ko həkını mhə nəgkiariien ərəha riti mhəuəsi kıtaha irə. ¹⁵Mətə nıpərhiienien nıpran me nepwın hənəpwəh raka suatuk atukwatukw nənə mamhəkuriə Setan təkwtəkwuni.

¹⁶Nıpran me i səməme kamhəni nıpərhiienien ia lesu tuhaməkeikei mhətui amasan tı nıpran me i ia kwənəkwus səvənraha səməme nərman me səvənraha hemhə mhəpwəh irəha. Irəha tuhəpwəh naraka penien irəha m nakalasia me mə tuhamətui amasan tı nıpran. Nənə ro iamınhi irə nakalasia me tuhəkuriən nasituien ia nıpran me i səməme nərman me səvənraha hemhə mhəpwəh irəha əpa anan kamharə.

¹⁷wNəmə asori me səvəi nəfwakiien səməme kamhəiri amasan nakalasia me, nakalasia me tuhaməkeikei mhəsiai irəha, nənə mhərəku irəha. Tuhəkupwən mho iamınhi irə ia elta me

səməme kamhəsese mamhəvisau mamhahatən. ¹⁸xIakani iamınhi irə tı nəri nə mə Nəkukuə lkinan rani mə, “Tihəpwəh nərihi təriniien tərhuı kau nəpın rameivə testesi kwənuni wit mə tekin trier raka.” Nənə Nəkukuə lkinan rani mwi mə, “Iərmama sə ramowok ratukwatukw mə tukərəku in.” ¹⁹yTikəpwəh nətərigien nəgkiariien səvəi iərmama kuatia a sə rani mə elta riti səvəi nəfwakiien ramo noien ərəha, mətə mə iərmama kəru uə kahar kamharni, nənə, ikətəriɡ ia səvənrahar nəgkiariien. ²⁰zNənə elta me nəha səməme kamho noien ərəha, tikınise irəha ia nəmri nərmana pam mə elta me nepwın mwi tuhəhekır noien noien ərəha.

²¹Ia nəmri Kumwesən, lesu Kristo, nagelo me səməme Kumwesən rımərfi raka irəha, iakani pehe tukw ik i mə tikaməkeikei mamesi pen nəgkiariien me səiου ia noien sə ratukwatukw. Tikəpwəh noien noien əpə iti m iərmama riti, nənə, mo mwi səpə iti m iərmama riti mwi. Mətə tiko rəmnəmwhen ia nıpran pam.

²²Tikəpwəh nəmri utə akwauakwien rəɡım mi ia iərmama riti məfwaki pen min mə truvehi wok səvəi nəfwakiien. Trini mınuə in iərmama riti səvənhi fwe ikin nərəhaien, nənə, səvənhi nərəhaien trarə ia nıpran rəmwhen mə ik mwi ikiməuvehi nərəhaien səvənhi. Mətə ia nəpın me pam tikəmher.

²³(Rıpkamasan mhə mə tikamənımwi a nui, mətə ramasan mə tikənımwi ouihi waen kwopti

v5:14 1Kor 7:9   **w5:17** 1Kor 16:18   **x5:18** 1Kor 9:9, Mat 10:10

y5:19 2Kor 13:1   **z5:20** Kal 2:14, Efes 5:11

pwäh rasiu ia tipwim mine nemhæien me sã ramo ik ia næpin me.)²⁴ Noien æræha me sævæi nærmama næpwin hæuvæier irapw raka, næri auær a mæ næpin sã Kumwesæn trærpwin noien æræha iræ ripkuvehe mhæ ihi, mætæ noien æræha me sævæi nærmama næpwin tuhæpkier irapw kuriræ.²⁵ Ræmwhen a mwi noien amasan me sævæi nærmama næpwin hæuvæier irapw raka nænæ sãmæme kamhærkwafæ ihi tækwtækwuni, iræha mwi tuhamækeikei mhæier irapw.

Slef me tuhamækeikei mhæiai næmæ asori me sævænraha

6^aPwäh slef me pam hæiai amasan næmæ asori me sævænraha kamo nærmama næpwin hæni æræha næghi Kumwesæn mine nægkiariien sækitaha samahatæn nærmama iræ.^{2b}Slef me sãmæme næmæ asori me sævænraha kamhæni nipærhienien ia lesu iræha tuhæpwäh noien næha kamhæni mæ, "Eh, iæmæ asori næha in piævtaha a riti," nænæ, iræha tuhæpkisiai amasan mhæ. Mætæ iræha tuhamækeikei mho pik mwi wok ia rerinraha pærhien, ti næri næ mæ sævænraha iæmæ asori in iærmama riti sã rani nipærhienien ia lesu, nænæ iræha hokeikei in. Tikahatæn narimnari me i, mini pen ti nærmama mæ tuhamækeikei mamho.

Noien sævæi nokeikei pikien mane

^{3c}Trini minuæ iærmama riti ramahatæn nærmama, nægkiariien sævænhi tramækeikei mesi pen

nægkiariien atukwatukw sævæi lesu Kristo lærimænu sækitaha mine nægkiariien kamahatæn nærmama iræ sã ro ikinan i. Mæ in ramahatæn nægkiariien me næpwin ropæ ia nægkiariien næha,⁴ in ramærpwi in, mipkukuræn anan mhæ nari. Nætærgien sævænhi ramemhæ rokeikei pik nægkiariien ti næresien me sãmæme kamhævi pehe næmwækiien mine nævisæien. Noien næha ro nærmama kamhæni æræha næghinraha me, nænæ, mamhætærig æræha ia niræha me,^{5d} ia næpin me pam kamhousari. Noien næha sævæi nærmama sãmæme nætærgien sævænraha ræræha. Iræha kamhæruei ia nægkiariien pærhien, mamhæni mæ noien nækwai Kumwesæn in suatuk riti sævæi nuvehien mane mine nautæ.

^{6e}Nipærhienien, trini minuæ kitaha samo nækwai Kumwesæn, noien næha trasitu asori ia kitaha, mætæ tsamækeikei mamhægien a, næri auær a mæ sækitaha nautæ rouihi a uæ rasori.^{7f}Sæukuræn mæ næpin sænætui pehe ia tiprænæ i, nænæ, mhæpkuvehi mæ nari riti mhæuvehe. Nænæ næpin tsemhæ iræ, ko sæpkuvehi mhæ mwi nari riti mhærærig.^{8g}Mætæ trini minuæ sænætaha næveginien mine tinari sækitaha ræmwhen a, nænæ kitaha tsægien.^{9h}Nærmama sãmæme hokeikei pik mæ nautæ sævænraha trasori, nænæ rimæru a ti niræha mæ tuho noien æræha me ripik. Ræmwhen ia kwænkru riti rækure tærinu iræha ia tæpuapæg sævæi næræhæien, nænæ, iræha hokeikei mæ tuho narimnari me ripik

^a6:1 Efes 6:5   ^b6:2 Flm 16   ^c6:3 2Tim 1:13, Kal 1:6-9

^d6:5 2Tim 3:8, 4:4, Taet 1:14   ^e6:6 1Tim 4:8, Fil 4:11-12, Hip 13:5

^f6:7 Job 1:21, Pri 5:15   ^g6:8 Prov 30:8   ^h6:9 Prov 23:4, 28:22

səməme həpkamasan mhə ti nirəha mamhouraha irəha. Nənə nokeikeilien səvəi narimnari ərəha me nəha trouraha nimiruien səvənraha. ¹⁰l lakani iamihni irə ti nəri nə mə noien səvəi nokeikei pikien mane in nukune noien ərəha me səpəmsəpə. Noien nəha ruvəiri raka raka nərmama nepwin ia nahatətəien səkitaha, mo irəha ho noien me ripik təkwtəkwni rerinraha raməmisə tukwe rəmwhen mə həpi atukw a irəha ia nau.

Pol raməvəhag m Timoti

¹¹l Mətə ik iərmama səvəi Kumwesən tika raka məpwəh nevəniēn ipaka ti noien ərəha me nəha. Tikamarə mamō natukwatukwien, mamō nəkwai Kumwesən, mamahatətə ia Kristo, mamō nokeikeilien, mamərer əknekīn, mamō ik iəmə noien səim ramasan məpou. ¹²k Naruagəniēn amasan səvəi nahatətəien, tikaruagən irə, muvehi əknekīn nimiruien rerin sə Kumwesən rinəkwein ik tukwe fwe kupwən nəpīn ikiməni irapw amasan nahatətəien səim ia nəmri nərmama həpik. ¹³l Kumwesən in nukune nimiruien. Iesu Kristo in iərmama sə rīməni irapw amasan nəgkiariēn pərhien ia nəmri Ponjes Pəlat. Ia nənimenrau iakani pehe tukw ik i mə ¹⁴ tikaməkeikei mo nəgkiariēn i kuvei pehe mik. Tiko ia suatuk sə rəmher. Pwəh nərmama həpwəh nətoniēn nərəhaiēn riti ia niram. Tiko iamihni irə mamevən

meste lərimənu səkitaha Iesu Kristo truvehe mwi. ¹⁵m Nuveheien səvənhi Kumwesən tro rier pehe ia nəpīn atukwatukw səvənhi. In Kumwesən sə kaməgnəgini in. In əpa ramərimənu ia narimnari me pam. In Kig sə rasori ia kig me. Nənə in lərimənu sə rasori ia nərimənu me. ¹⁶n In əpa ripkemhə mhə mamarə rerin ia kwopun riti rukuraan ikīn, nənə, iərmama riti ko ripkevən mhə ipaka. Iərmama riti ripkətoni raka mhə in, nənə, tipkətoni mhə mwi. Pwəh nisaiēn mīne nərimənuēn sə tripkīwən mhə krauevən tukwe in. Ouəh, pwəh ro iamihni.

¹⁷o Tikəgkiari m nərmama me nautə səvənraha rasori ia nitətə səvəi ipwet mīne, mīni pen ti nirəha i mə tuhəpwəh nuvehi utə pikien irəha, mhəpwəh nəmri pen əknekiniēn nətərigiēn səvənraha ia nautə, nautə səvəi təkwtəkwni a mətə trakwakwi riwən. Irəha tuhaməkeikei mhəmri pen əknekīn nətərigiēn səvənraha ia Kumwesən sə rauvei pehe narimnari me ripik m kitaha mə reritaha tragiēn.

¹⁸ Tikini pen ti nirəha i mə tuhaməkeikei mho noien amasan. Pwəh noien amasan me nəha səvənraha hasori mhəmwhen ia nautə səvənraha. Irəha tuhaməkeikei mhasitu mhəriari m nərmama. ¹⁹p Noien nəha rəmwhen mə hənəite nautə me ripik sə trasitu ia nirəha kurirə. Nənə irəha həukurən nuvehiēn nimiruien i nimiruien pərhien.

^l6:10 Efes 5:5   ^j6:11 2Tim 2:22   ^k6:12 1Kor 9:25-26, 1Tim 1:18, 2Tim 4:7   ^l6:13 Jon 18:36-37, Jon 19:11   ^m6:15 Dut 10:17, Rev 17:14
ⁿ6:16 Eks 33:20   ^o6:17 Sam 62:10, Luk 12:20   ^p6:19 Mat 6:20

²⁰ᵒTimoti, Kumwesən rinəmri pehe raka nægkiariien amasan səvənhi ia rəgim. Tikaməkeikei mətui amasan tukwe, məpwəh nətərigien ia nægkiariien auər a me səvəi tɪprənə i uə nægkiariien me kani mə nægkiariien sə kauvehi

nukurənien irə, mətə rekəm neikuəien. ²¹ᵒNərmama nepwin kamhəkurirə ia nukurənien nəha, nənə, mhənəpwəh nahatətəien səvənraha.

Pwəh namasanien tramarə tukumiaha.

Seken Timoti

Nægkiariien sə rani mə nəfe i nəkukuə

Nəpɪn Pol ruvərai raka Fas Timoti mine Taetas kətoni mə kəkwtəmhiri mwi in kuvei puvnimwə ia kalapus. Nənə in rirai Seken Timoti ia kalapus fwe Rom. Pol rukurən mə nəpɪn səvənhi ruvəkəkwa mə tremhə ro pen rirai nəkukuə i revən tɪ Timoti. Pol rəpwəh nokeikeien mə trətoni a Timoti, mətə rokeikei mə trətoni nənə muvehi utə nətərigien səvənhi tɪ nəri nə mə in rokeikei mə nəpɪn tremhə Timoti truvehi təmwhəkɪn ia wok səvənhi. Pol ramahatən Timoti ia niriiən nakalasia me maməvəhag min mə trərer isipwɪn tɪ nahatən eikuə me. Pol raməvəhag m Timoti mə Timoti traməkeikei məkwtəmhiri əknekɪn nəgkiariien sə ro nɪpərhienien i kamahatən nakalasia me səvəi Kristo irə.

1 ^sIou Pol. Iou aposol riti səvəi lesu Kristo tɪ nəri nə mə Kumwesən rɪməni nəkwən mə tako. In rərhi pen iou mə takəvisau irapw nɪmɪruien sə in rɪməni mə truvei pehe m kitaha ruku pen tɪ lesu Kristo.

²^tNəkukuə i rauvehe tukw ik, Timoti, nərik keikei.

Pwəh Kumwesən Tata səkitaha mine lesu Kristo lərimənu səkitaha trouəriari pehe namasanien mine napiien mine nəmərinuien mik.

Pol raməvəhag m Timoti

³^uIa nəpɪn mine ia ran, nəpɪn ikaməfwaki, rerik ramrhi rerin ik,

nənə iakani vivi Kumwesən tukw ik. Iakamo tukwini nari min, mamə a noien me səməmə iakukurən mə hatukwatukw ia nənimen rəmwhen ia kaha kupwən me səiou hənəmo. ⁴Nəpɪn rerik ramrhi nise nənimen sə rɪnaiu, iakokeikei pik mə takətoni ik, nənə rerik ragien. ⁵^vRerik ramrhi nahatətəien pərhiən səim, in nəha nahatətəien sə kaha pran səim Loes mine mama səim lunis kroukupwən rouahatətə irə, nənə təkwtəkwi iakukurən amasan mə ik mwi ikamahatətə irə. ⁶^wRo iamɪnhi irə iakuə tako pwəh rerim ramrhi nəri fwe ia rerim ramo ikamskai tɪ noien wok səvəi Kumwesən. Kumwesən rəriari nəri nəha mik fwe kupwən nəpɪn iakəmri utə rəgik mi ia niram. Tikaməkeikei meireiri nəri nəha pwəh ruək. ⁷^xIakani iamɪnhi irə tɪ nəri nə mə Kumwesən rɪpkuvei pehe mhə m kitaha nənɪmwɪn riti sə ramo kitaha samhekɪr, mətə in ruvei pehe m kitaha nənɪmwɪn riti sə ramo kitaha saməskai, mamhokeikei kitaha me, mamhəkoui atukw kitaha mə tsəpko mhə noien ərəha.

⁸^yRo iamɪnhi irə tikəpwəh naurisien tɪ nini irapwien lərimənu səkitaha, məpwəh naurisien mwi tukw iou, iərmama riti səvənhi sə iakamarə ia kalapus tukwe. Mətə pwəh krau pəri krouregi nəmisəien tɪ nəgkiariien amasan səvənhi. Kumwesən truvei pehe niskaiien mik mə tiko iamɪnhi. ⁹^zIn rɪməuvehimɪru kitaha, nənə, məkwein kitaha ia nəkweinien sə ro ikinan i. In rɪpko mhə iamɪnhi

^s1:1 Efes 1:1   ^t1:2 1Tim 1:2   ^u1:3 Fil 3:5, Wok Me 23:1

^v1:5 Wok Me 16:1   ^w1:6 1Tim 4:14   ^x1:7 Rom 8:15

^y1:8 Rom 1:16   ^z1:9 Efes 2:8-9, Taet 3:5

irə ia kitaha ti noien me səkita, mətə in ro iamini irə ti nəri nə mə resi pen a nətərigien atukw səvənhi sə in ruvəukurən raka fwe tui nəpin tiprənə ramiwən ihi. Ia nəpin nəha in ruvəni raka mə truvei pehe namasanien səvənhi m kitaha truku pen ti lesu Kristo. ¹⁰aNənə təkwtəkwi sətōni namasanien nəha ro m kitaha, ti nəri nə mə ləmə sə rauvehimiru kitaha riməier pehe. ləmə nəha in nə lesu Kristo sə rino sampam ia noien iərmama remhə, nənə ia nəgkiariien amasan səvənhi ramo nərmama me hətoni mə tuhəfo mhəuvehi nimiruien rerin. ¹¹bKumwesən rinərpwi rəgin ia nirak, mini mə iou aposol riti sə takaməkeikei məvisau nəgkiariien amasan nəha, mahatən nərmama me irə. ¹²Nənə ti nəri nə mə iakamo iamini irə, iakamregi rərəha i ia kalapus. Mətə iapkauris mhə, ti nəri nə mə iakukurən iəmə sə iakani nipərhiēnien irə. In rəmri pehe nəgkiariien amasan səvənhi ia rəgik, nənə iakukurən amasan mə trətui amasan tukwe mamevən meste nəpin səvənhi.

¹³cTimoti, tikaməkeikei məkwətəmhi əknekīn nəgkiariien me i səməme ikuvəregi raka iakini pehe tukw ik i. Nəgkiariien me nəha hatukwatukw, mamhahatən suatuk sə tikesi pen. Tikaməmwur pen ia noien mi nəha nahatətēien mine nokeikeien sə krauku pen ti lesu Kristo. ¹⁴dIa niskaiien səvəi Nənimwīn Ikinan sə ramarə ia reritaha tikaməkeikei mətui

amasan ti nəri amasan sə kəmri pehe ia rəgin.

¹⁵Ikuvəukurən raka mə nərmama pam fwe profens Esia hənəpwəh iou mhəuvavən. ləmə mi nəha Fukelas mine Hemokenes irəha minraha.

¹⁶eMətə iakaməfwaki mə lərimənu səkita trapi nərmama me ia nəkwai nimwə səvəi Onesiforas, ti nəri nə mə nəpin ripik in ramomasan iou, nənə mipkauris mhə iou mine jen me kinərihi iou irə. ¹⁷Mətə nəpin rapirapw ia Rom, ramətui əmisə iou mamevən meste mətə iou. ¹⁸fIakəfwaki mə Kumwesən trəsēni in rətōni lərimənu səkita trapi in ia nəpin səvənhi. Nənə ikukurən amasan mə rasitu pik ia nirak fwe ia Efesas.

2 Ro iamini irə, nərək, ik tikaməkeikei muvehi namasanien i raku pen ti lesu Kristo pwəh ro ikiskai. ²Nənə nəgkiariien sə ikuvəregi raka iakinahatən kimiaha irə ia nəmri nərmama me həpik, tikaməkeikei məmri pen ia rəgi nəmə me nepwīn ikukurən nətigiteien ia nirəha mə tuhahatən nepwīn mwi. ³gTikəmisə krau mik rəmwhēn ik iaruagən amasan riti səvəi lesu Kristo. ⁴Ikukurən noien səvəi iaruagən. Nəpin ramaruagən, ko rəpwəh nuvehiēn mwi wok me nepwīn, ti nəri nə mə raməmwur mə iəmə asori səvənhi rerin tragien. ⁵hIərmama səvəi naiuien traməkeikei mesi pen natuakəmien me səvəi naiuien. Mə rəpwəh ko kipkəfəfau pen mhə kəfəfau səvəi nisaiien irə. ⁶iNənə iərmama sə

^a1:10 1Kor 15:55-57, Hip 2:14 ^b1:11 1Tim 2:7

^c1:13 1Tim 1:10, 1Tim 4:6, 6:3, Taet 1:9, 2:1 ^d1:14 1Tim 6:20

^e1:16 2Tim 4:16 ^f1:18 Jut 21 ^g2:3 2Tim 1:8, 4:5 ^h2:5 2Tim 4:8

ⁱ2:6 1Kor 9:7,10

raməmhu pik ratukwatukw mə in trukupwən mesi kwənkwai nari sə rutə ia nəmhien səvənhi. ⁷Rerim tramrhi nəfe iakamini pehe tukw ik i. lərimənu səkitaha truvei pehe nukuranien mik, nənə tikukurən narimnari me pam.

⁸JRerim tramrhi lesu Kristo. In iəmə sə rinətui mwi ia nemhəien səvənhi. In kwənəkwas səvəi Kig Tevit. In i nəgkiariien amasan sə iakaməvisau irapw. ⁹KIou iakamregi nəmisəien ti nəgkiariien amasan i. Kinərihi iou ia jen rəmwhen ia iou iəmə iakamərui loa, mətə nəgkiariien səvəi Kumwesən ko kip-kərihi mhə ia jen. ¹⁰IRo iamini irə, nəri auər a mə kamo nəmisəien me ia nirak, mətə takaməkeikei mamərer əknekən ia nəpin me ti nəri nə mə rerik ramrhi nərmama me nəha səməme Kumwesən ruvərvi raka irəha. Ikokeikei mə irəha mwi tuhəuvehi nimiruien vi sə raku pen ti lesu Kristo, nənə mharə rerin irəha min ia nukuraanien asori səvənhi.

¹¹MIn i nəgkiariien pərhiən:

Trini minuə səmamhə kitaha lesu, nənə tsaməkeikei mwi mhəmiru pəri kitaha min.

¹²NTrini minuə samərer əknekən ia nahatətəien səkitaha, nənə tsaməkeikei mwi mhərimənu pəri kitaha min.

Trini minuə səni mə səreirei in, nənə in mwi traməkeikei mīni mə in rīreirei kitaha.

¹³OTrini minuə kitaha səmwei ia nahatətəien səkitaha,

in traməkwtəmhiri ihi kitaha, ti nəri nə mə in ko ripkətəfi mhə nəgkiariien me səvənhi.

Iərmama sə ramo tukwini amasan nari m Kumwesən

¹⁴PTiko nərmama me səim pwəh rerinraha ramrhi narimnari me i ikani. Tikini pen ti nirəha i ia nəmri Kumwesən mə tuhəpwəh nousariien ti nəgkiariien me. Noien nəha ko ripko mhə nari amasan riti, mətə ramouraha a nərmama səməme kamhətərig. ¹⁵qTikəmwur mə ik iərmama riti səvəi wok sə nəpin Kumwesən ramətə wok səim ko rini mə “Wok səim ramasan.” Nənə tikəpwəh niregiiən ikauris ti wok səim, ti nəri nə mə ikamahatən atukwatukw nəgkiariien sə ro nīpərhiənien. ¹⁶rMətə nəgkiariien auər a me səvəi tīprənə i, ik tikəpwəh niniien. Nəgkiariien me nəha tuhəiri pen nərmama həuvən isipwīn ti Kumwesən. ¹⁷sNəgkiariien səvəi nərmama səməme kamhəgkiari iamini truviris rəmwhen ia nīmwapw ruvehe masori. Nəgkiariien səvəi iəmə mi nəha Hameneus mine Faelitas ro iamini. ¹⁸Irau krinouəpwəh raka nəgkiariien pərhiən rauni mə nəpin sə Kumwesən tro nərmama me pam hətui mwi ia nemhəien ruvəuvehe raka. Ia nəgkiariien nəha səvənrau kraouraha nahatətəien səvəi nərmama me nepwīn. ¹⁹tMətə nəri əknekən Kumwesən rinəmri kauvrhəkin nīmwe ia təkuren

j**2:8** 1Kor 15:4,20, Rom 1:3 k**2:9** Efes 3:1,13, Fil 1:12-14

l**2:10** Kol 1:24 m**2:11** 2Kor 4:11 n**2:12** Mat 10:33

o**2:13** Rom 3:3-4, Nam 23:19, Taet 1:2 p**2:14** 1Tim 6:4, Taet 3:9

q**2:15** 1Tim 4:6, Taet 2:7-8 r**2:16** 1Tim 4:7 s**2:17** 1Tim 1:20

t**2:19** Nam 16:5,26, Jon 10:14, 1Kor 8:3, Aes 52:11

rəpwəh nikiuien. Nənə kimərai pen nəkariien me i ia nīkaren: Riti mə, “lərimənu ruvəukurən raka mə nərmama əfo me nəha səvənhi.” Nənə riti mwi mə, “Pwəh nərmama pam səməme kamhəni nīpərhienien ia nəghi lərimənu həpwəh noien ərəha.”

²⁰u¹la nəkwai nimwə asori riti nəri kaməni pen nari me irə səpəm-səpə. Ripko mhə səməme nəha əpa kino ia aean mi nəha kol mine silva, mətə nepwīn mwi nəha ikin kinərai ia nīpəri nei, nepwīn mwi kino ia nise tīprənə rəpwu muvehe mīskai. Nepwīn kaməni nari irə ia nəpīn ikinan me. Nepwīn kaməni nari irə ia nəpīn auər a me. ²¹v¹Ro iamīnhi irə trīni mīnuə iərmama riti rəpwəh noien ərəha me, məpərhi in, in truvehe məmwhen ia nəri kaməni pen nari irə sə kinəmri əpə mə səvəi nəpīn ikinan me. Kinəp-nəpenə raka irə mə iəmə asori səvəi nimwə nə rukurən nuvehien mo noien amasan me pam irə.

²²w¹Mətə noien ərəha me ntəmaruə me hokeikei pik, ik tikaraka məpwəh nevənien ipaka tī nīrəha. Ia nəpīn me pam tikaməkeikei mammo noien atukwatukw, mamahatətə ia Kumwesən, mamokeikei nərmama, mamarə ia nəmərinuien. Tikamarə mammo noien me nəha kimiaha nərmama me nəha səməme kamhəkwein lərimənu ia rerīnraha sə ratukwatukw məmher. ²³x¹Tikərer isipwīn tī nəresien me nəha nərmama hərəirei nari kamhəni. Ikukurən mə nəresien me nəha kamhəvi pehe nəvisəien

me. ²⁴y¹Mətə noien səvəi iərmama sə ramo tukwini nari m lərimənu traməkeikei mopə. Ripko mhə in iərmama səvəi nəvisəien, mətə in iərmama sə ramasan tī nərmama pam. In iərmama sə rukurən nahatənien nərmama, nənə niemaha ripkəpi akwauakw mhə in. ²⁵z¹In iərmama sə raməkari məru tī nəmri atukwatukwien nərmama səməme haməmwəki in, pwəh Kumwesən rəsəni irəha hərərig ia noien ərəha, mhəuvehe mhəukurən nəkariien pərhien. ²⁶la noien nəha irəha ko həier irapw ia kwənkru səvəi Setan in rīməuvehi irəha irə mammo irəha hamo nəkwān.

Tramevən ipaka tī nəpīn sampam

3^aMətə tikaməkeikei mukurən nəri. Tramevən ipaka tī nəpīn sampam narəien ia tīprənə i truvehe məknəkin. ²b¹Nərmama tuhokeikei atukw a irəha me, nənə mhokeikei pik mane. Irəha tuhfəiutə atukw irəha me, nənə mhərpwi pik irəha me. Irəha tuhəni nəkariien ərəha mhəuəsi nərmama me i. Irəha tuhəruī nəkwai tata mine mama səvənraha. Nəpīn tukuvei pen nari amasan riti mīnraha, irəha tuhəpkini mhə tanak tukwe. Irəha tuhəpko mhə nəkur ikinan me ia nīrəha. ³Irəha tuhəpkapi mhə tī nərmama, mətə tuhərpwīn a tai nərəhaien səvənraha. Irəha tuhəni nīkare nərmama. Irəha tuhəirei nari, mamho pen a nari ia nəpīn me, mhəpkokeikei mhə

^u2:20 1Kor 3:12   ^v2:21 2Tim 3:17   ^w2:22 1Tim 6:11

^x2:23 1Tim 4:7   ^y2:24 1Tim 3:3, Taet 1:7   ^z2:25 1Tim 2:4

^a3:1 1Tim 4:1   ^b3:2 Rom 1:29-31

noien amasan. ⁴Irəha tuhəuvsini təkutanraha m piəvnraha me, mho akwauakw noien ərəha, mhəpkətərig mhə ti noien səvənraha mine nəfe kamho. Irəha rerinraha trukuar ia nəgnəginiien atukw irəha me, mhokeikei pik narimnari me nīpwrənraha ramregi ramasan irə, nənə, mhəpkokeikei mhə Kumwesən. ⁵cIa nəmri nərmama tukətoni irəha həmwən ia nəkur əfwaki me, mətə nəgse Nənimwīn səvəi nəfwakiien riwən ia nirəha. Nənə ik tikaməkeikei mərəer isipwīn ti nərmama səməme hamo iamīnhi irə.

⁶dIrəha me nepwīn kamhəu-vnimwə ia nəkwai nimwə me mamheikuə ia nīpran me. Nīpran me nəha nəgsənraha riwən, həuvəpəmpəm ia noien ərəha me, nənə narimnari ərəha me səpəmsəpə hokeikei pik ramiri irəha. ⁷Kamahatən irəha ia nukurənien ia nəpīn me, mətə ko irəha həkukurən amasan mhə nəgkiariien pərhien ia nəpīn riti. ⁸eIkukurən klepa mi nəha Janes mine Jampres sə krauni ərəha Moses fwe kupwən. Nərmama me i iakani, irəha həmwən ia nirau, mamhəni ərəha nəgkiariien pərhien. Irəha nərmama me nətərigien səvənraha rikou, həkahatətə pərhien mhə ia Kumwesən. ⁹Mətə irəha tuhəpkarə əpwəmwis mhə. Nərmama me pam tuhətə sas noien ikou me səvənraha rəmwhən ia nərmama me hənətə sas noien ikou səvəi Janes mine Jampres fwe kupwən.

Nəvəhagien sampam

¹⁰Mətə ik, Timoti, nəpīn ikinakurirə ia nirak fwe kupwən, ikuvəregi raka nahatəniən səiou, minətə raka noien səiou sə iakamarə mamō. Ikinətə raka nəfe iakaməmwur tukwe ia nīmīruien səiou. Ikinətə raka nahatətəien səiou, mine nətərigien səiou sə iakaməfo mo raməpwəmwis. Ikinətə raka nokeikeiien səiou, mukurən mwi nərərien səiou sə iakamərer əknekin irə ia nəpīn me. ¹¹fIkinətə raka nomətəien me mine nəmisəien me kino ia nirak fwe ia taon me nəha Antiok mine Ikoniam mine Listra. Kinamometə iou iamīnhi irə, mətə lərimənu səkitaha ruvehi raka iou ti nəmisəien me pam nəha. ¹²gNīpərhienien, nərmama me pam səməme hokeikei mə tuhəuvehe mho kuatia irəha Iesu Kristo, nənə mamharə ia narəien sə Kumwesən rokeikei, tukaməkeikei komətə irəha. ¹³Mətə nərmama ərəha me mine nərmama eikuə me narəien səvənraha sə rinərəha raka trīpkuvehe mərəha mwi. Irəha tuhameikuə ia nərmama me, nənə mamheikuə atukw a mwi ia nirəha. ¹⁴hMətə ik tikaməkeikei məkwtəmhiri əknekin nəgkiariien sə kinahatən raka ik irə. Ikuvəni raka nīpərhienien ia nəgkiariien nəha, mamahatətə əknekin irə, mukurən amasan nərmama səməme hənahatən ik irə. ¹⁵iFwe ia nouihien səim ikuvəkurən raka nəgkiariien me səvəi Nəkukue

^c3:5 Mat 7:15,21, Rom 2:19-20, Taet 1:16   ^d3:6 Taet 1:11

^e3:8 2Tim 2:25, Eks 7:11,22, 1Tim 6:5

^f3:11 Wok Me 13:50, Wok Me 14:5,19, Sam 34:19   ^g3:12 Mat 16:24, Jon 15:20, Wok Me 14:22   ^h3:14 2Tim 2:2   ⁱ3:15 Jon 5:39, 2Pit 1:20-21

Ikinan. Nægkiariien me naha kamhauvei pehe nukuraniien mik. Nukuraniien naha ramiri pen ik ikevən mahatətə ia lesu Kristo mə Kumwesən truvehimiru ik. ^{16j}Nægkiariien me pam ia Nəkukuə Ikinan haməuku pen tī Nənimwin səvəi Kumwesən. ¹¹Nægkiariien me naha hamasitu ia kitaha. Kitaha səukurən niniien nægkiariien me naha mhahatən nərmama, mhəni pui noien ərəha me səvənraha, mhəkoui atukwatukw irəha, mhəvəhag minraha ia noien atukwatukw. ¹⁷Nəpin samo iaminha irə tro iərmama səvəi Kumwesən ruvehe məmwhen tī noien wok amasan me pam.

Timoti traməkeikei məvisau irapw nægkiariien amasan

4 ^kTimoti, təkwtəkwuni iakaməgkiari pehe mik rəmwhen krau krouərer ia nəmri Kumwesən mine lesu Kristo. Ikukurən lesu Kristo in iərmama sə trəkiri nərmama me pam tī noien me səvənraha, nərmama səməme kamhəmiru mine səməme həuvamhə raka. In trier pehe mwi mərimənu ia nitətə səvənhi. Tī nəri nə mə tro iaminha irə, ro pen iakani pehe tukw ik i mə ^{2l}tikaməkeikei məvisau irapw nægkiariien səvənhi, mamərer mwatuk tukwe ia nəpin me pam, nəpin nərmama hokeikei mə tuhəregi mine nəpin nərmama həpwəh nokeikeiien mə tuhəregi. Tikini pui noien ərəha me səvənraha, minise pen əknekīn tī

nirəha mə tuhəpwəh, muvei pen nægkiariien sə trasitu ia nirəha, mo iamīnhi irə səim nətərigien rəpwəmwis, nənə, mahatən amasan irəha. ^{3m}Tikaməkeikei mamə iamīnhi irə tī nəri nə mə nəpin riti tripkuvehe nərmama me tuhəpkətərig mhə nægkiariien sə ro nīpərhienien, mətə irəha tuhesi pen nətərigien atukw səvənraha, nənə mhətui nahatən me səməme tuhəni nægkiariien sə nəkwəreginraha rəfiəfiə tī niregiien. ⁴ⁿIrəha tuhəpwəh nægkiariien sə ro nīpərhienien, nənə mhəuvən mhəkurirə kwənagei eikuə me. ⁵Mətə ik, tikaməkeikei mo nətərigien səim pwəh raməmak amasan ia nəpin me. Tikərer əknekīn ia nəmisəien me sə kamo ia niram, nənə mo wok i səvəi nəvisaiien nægkiariien amasan, nənə mo pam wok səim sə Kumwesən ruvei pehe mik mə tiko.

^{6o}Iakani iamīnhi irə tī nəri nə mə tripkə mhə tui nitək raiu rəmwhen ia waen i kətəgi pen ia təkure nifətə kuvei pen m Kumwesən. Səiou nəpin takier irə ruvəuvehe ipaka. ^{7p}Ia nimiruien səiou rəmwhen mə iakamaruagən ia naruagəniien amasan riti. Rəmwhen mə iakamaiu ia naiuien əknekīn riti. Nənə təkwtəkwuni iakino sampam irə, nənə iakamahatətə ihi. ^{8q}Təkwtəkwuni kinəpnəpenə kəfəfau riti fwe səiou kaməfəfau pen ia nəmə atukwatukw me. lərimənu səkitaha raməkiri

¹¹**3:16** Suatuk riti mwi tī niniien nægkiariien i ia vas 16 ro iamīnhi irə: Nægkiariien me pam ia Nəkukuə Ikinan Kumwesən rineiahag pehe irə.

^j**3:16** Rom 15:4, 2Tim 2:21 ^k**4:1** Wok Me 10:42, Rom 14:9-10

^l**4:2** Wok Me 20:20,31 ^m**4:3** 1Tim 4:1, 2Tim 1:13 ⁿ**4:4** 1Tim 4:7

^o**4:6** Fil 2:17 ^p**4:7** 1Tim 6:12 ^q**4:8** 1Kor 9:24-25, Rev 2:10

atukwatukw nari in truvei pehe kəfəfau nəha miou ia nəpɪn səvənhi. Tripkuvei pehe əpa mhə miou, mətə truvei pen mwi m nərmama me pam səməme hokeikei in nənə mamheitenhi in mə truvehe mwi.

Pol rokeikei mə Timoti trevən mətəni in

⁹rTikaməmwur muvehe mətə akwauakw iou, ¹⁰stɪ nəri nə mə Temas rokeikei pik anan narəien ipwet mine səvəi tɪprənə i, nənə minəp-wəh iou, muvavən fwe Tesalon-aeka. Kresens ruvavən fwe Kalesia, nənə Taetas ruvavən fwe Talmesiasia. ¹¹tTəkwtəkwuni Luk əpa ramarə kimrau min. Nəpɪn tikauvehe irə tikiri Mak kimrau min, tɪ nəri nə mə in rukurən nasituien mo tukwini nari miou. ¹²uIakinərhi pen Tikikas ruvavən fwe Efesas. ¹³vNənə nəpɪn tikauvehe irə, tikuvehi karkahu səiou səvəi nəkwieien iakinəpwəh raməmak ia nimwə səvəi Karpas fwe Troas. Tikuvehi mwi nəkukuə me. Iakokeikei pik mə tikuvehi səməme nəha kimərai pen ia teki nani.

¹⁴wFwe kupwən, Aleksanta, iəmə sə ramo nari ia aean, ro pik nəmisəien miou. Iərimənu trərpwin noien ərəha me nəha rino miou. ¹⁵Nənə ik mwi tikaməkeikei məsiari in, tɪ nəri nə mə fwe kupwən in raməmwur mə trɪnise nəgkiariien səkitaha.

¹⁶xNəpɪn iakinərer vi ia nəmri iəmə asori ia kwopun i mə takini

irapw nəgkiariien səiou ia nɪkaren səvəi nəgkiariien me nəha kamini ərəha iou irə, iərmama riti riwən ruvehe mərəer ia nɪkarek mə trasitu. Mətə irəha pam hap raka ia nirak. (Iakəfwaki mə Kumwesən trəpwəh nərpwinien noien nəha minraha.) ¹⁷yMətə ia nəpɪn nəha lərimənu səkitaha ramərəer ipaka tukw iou, mauvei pehe niskaiien miou, mə iou iakukurən nəvisau irapwien nəgkiariien me pam səvənhi, nənə nərmama me pam səməme hərəirei Kumwesən həukurən niregiien. Nənə in ruvehi raka iou ia nərəhaien nəha rəmwhen mə ruvehi raka iou ia nəkwai laeon. ¹⁸Iərimənu səkitaha truvehi raka iou ia noien ərəha me pam nərmama hənuə tuho ia nirak. In trətə amasan iou meste in ruvehi iou mevən fwe ia nɪtətə sə in ramərimənu irə fwe ia neiai. Pwəh nəgnəginiiien revən tukwe in ia nuk nuk me. Ouəh, pwəh ro iamɪnhi.

Nəgkiariien sampam

¹⁹zTikini pen tɪ Prisila mine Akwila mine nərmama me pam ia nəkwai nimwə səvəi Onesiforas mə iakini ramasan tɪ nirəha i.

²⁰aErastas rɪpkukurirə mhə iou. In ramarə a fwe Korin. Nənə iakinəpwəh Trofimas fwe Maelitas, tɪ nəri nə mə in ramemhə. ²¹Tikaməmwur muvehe akwauakw tukw iou kurirə nəpɪn səvəi nəkwieien ruvehe.

Iupulas, Putens, Linus, Klautia mine piəvtaha me pam ia kwopun i həni ramasan tukw ik.

^r4:9 2Tim 1:4   ^s4:10 Kol 4:14, Taet 1:4

^t4:11 Kol 4:14, Wok Me 15:37-39   ^u4:12 Efes 6:21-22   ^v4:13 Wok Me 20:6   ^w4:14 1Tim 1:20, Sam 62:12, Prov 24:12, Rom 2:6

^x4:16 2Tim 1:15   ^y4:17 Wok Me 23:11, 27:23, Dan 6:22

^z4:19 Wok Me 18:2, 2Tim 1:16-17   ^a4:20 Wok Me 19:22, 20:4

²²Pwəh lərimənu səkitaha tra-
marə ia rerim, məriari pehe na-
masanien m kimiaha pam.

Taetas

Nægkiariien sə rani mə nəfe i nəkukuə

Taetas in riti nəha Pol. Iasitu riti səvəi Pol. Nəpin nepwin in ramavən irau Pol. Nakalasia me fwe tənə əmweris riti kani mə Krit, Taetas in iəmə asori riti səvənraha. Nəkukuə i rəmwhen ia nəkukuə mi səvəi Timoti. Nakalasia me fwe Krit həp-kukurən amasan mhə noien səvəi nəfwakiiien t̄i nəri nə mə irəha həp-kuvehe vi a mhahatətə ia Kristo. Ro pen iərmama traməkeikei mevən masitu ia nirəha. Pol r̄ini pen t̄i Taetas mine nakalasia me fwe ikin mə tuhəfarə irə. Pol r̄ini pen t̄i Taetas mə trahatən irəha ia n̄ipərhie-nien. In rahatən mwi Taetas ia niri-ien nakalasia me.

Pol ramrai nəkukuə i m Taetas

1 Iou Pol, iou iərmama riti sə iakamo tukwini nari m Kumwesən, nənə iou aposol riti səvəi lesu Kristo. In rərhi pen iou mə takasitu ia nərmama me səməmə Kumwesən ruvər̄fi raka irəha. In rokeikei mə takasitu ia nirəha ia nahatətəien səvənraha, nənə masitu mwi ia nirəha mə tuhəukurən nəgkiariien pərhiien sə ramahatən noien me Kumwesən rokeikei. ^{2b}In rərhi pen iou mə takasitu ia nirəha pwəh həmri pen əknek̄in nətərigien səvənraha ia nimiruien rer̄in. Fwe tui, nəpin t̄iprənə ramiwən ihi, Kumwesən sə r̄ipkeikuə mhə ruvəni raka mə truvei pen nimiruien rer̄in

nəha minraha, ^{3c}nənə ia nəpin atukwatukw səvənhi in ro pui nimiruien nəha ia nəgkiariien səvənhi. Kumwesən sə rauvehim̄iru kitaha rəmri pehe nəgkiariien nəha ia rəgik m̄ini nəkwən mə takəvisau irapw irə.

^{4d}Nəkukuə i rauvehe tukw ik Taetas. Ia nahatətəien səkrau ikəmwhen ia nər̄ik pərhiien. Pwəh Kumwesən Tata səkitaha mine lesu Kristo sə rauvehim̄iru kitaha trouəriari pehe namasanien mine nəmərinuien mik.

Wok sə Taetas ramo ia tənə Krit

⁵Iakinəpwəh ik ia tənə Krit mə tikəmri atukwatukw narimnari me səməmə krau krīpko mhə sampam irə. Rəmwhen iakiməni pehe tukw ik i, tikaməkeikei mevən ia rukwənu me pam muvehi utə elta me səvəi nəfwakiiien. ^{6e}Ikkukurən nuvehi utəien iərmama riti tr̄ini m̄inuə noien səvənhi ratukwatukw pam, səvənhi pran kuatia, n̄ipwnət̄in me kamhəni n̄ipərhiienien ia lesu, kip̄kini mhə irəha mə kənkapwənraha riskai, uə həpwəh nis̄iaien tata mine mama səvənraha. ^{7f}Iəmə asori sə ramətui t̄i nakalasia me ramo tukwini nari m Kumwesən, ro iam̄inhi irə noien səvənhi traməkeikei matukwatukw pam. Rərəha mə kənkapwə riskai, uə niemaha raməpi akwauakw in, uə ramənimwi pik, uə ramousi iərmama, uə ramo noien ikou mauvehi mane irə. ⁸Mətə iərmama sə rauvehi wok i traməkeikei mo iam̄inhi irə: In raməsevər ia rukwənu səvənhi t̄i nərmama

^b1:2 Kol 1:27   ^c1:3 Efes 1:9-10, Taet 2:10, 3:4, 1Tim 1:1,11

^d1:4 2Kor 8:23, Kal 2:3, 2Tim 1:2, 4:10, Rom 1:7

^e1:6 1Tim 3:2-7, 2Tim 2:24-26   ^f1:7 1Kor 4:1

pwispwis me. In rokeikei noien amasan, nənə mukurən nari. In ramo noien atukwatukw mine noien sə rəmher mo ikinan i. In ramatuakəm amasan. ^{9g}In traməkeikei məkwətəmhiri əknekın nəgkariien pərhien sə kinahatən in irə. Ia noien nəha in rukurən nasituien ia nərmama, mahatən irəha ia nəgkariien atukwatukw, mukurən mwi nəmri atukwatukwien nərmama səməme kamhəni nəgkariien sə ropə ia nəgkariien nəha.

^{10h}Iakani iamınhi irə ti nəri nə mə nərmama həpik kənpəwənrəha rıskai. Irəha kamhəni nəgkariien me nepwın nıpwran riwən, mamheikuə ia nərmama. Pərhien nəkur Isrel me nepwın nəha irəha kamho iamınhi irə mhəpi raka nərmama me nepwın. Irəha kamhəni mə tukaməkeikei kuvehi ninhum m nərmama ti nahatən penien mə irəha nərmama me səvəi Kumwesən. ¹¹ⁱTikərəpinhə rə ia nəgkariien səvənrəha, ti nəri nə mə irəha kamhourəha nərmama pam ia nəkwai nimwə nepwın, mamhahatən nərmama ia nəgkariien sə rıpkatukwatukw mhə mə tukahatən. Irəha kamho mə tuhəuvehi mane irə, mhəpwəh naurısien i. ¹²Iəmə Krit riti kupwən in profet riti səvənrəha, in mwi rıməni iamınhi mə, “Nəkur Krit irəha nərmama səvəi neikuəien ia nəpın me pam. Irəha həmwəhen ia nəri əprmin me. Irəha rarpəha me. Nəpın me irəha hokeikei mə tuhamani a nari.” ^{13j}Nəgkariien

səvəi profet nəha ro a nıpərhienien. Ro iamınhi irə tikəgkiari skai mınrəha pwəh irəha həuvehe mhahatətə ia nəgkariien sə ratukwatukw, ^{14k}mhəpwəh nesi penien kwənəgei me səvəi nəkur Isrel mine natuakəmien me səvəi nərmama me səməme hənəpwəh nəgkariien pərhien. ^{15l}Nərmama səməme həmher ia nəmri Kumwesən nari riti riwən sə tro irəha həuvehe mhəmkemik. Mətə nərmama səməme həmkemik ia nəmri Kumwesən ti nəri nə mə həpwəh niniien nıpərhienien ia Iesu, nənə noien riti riwən sə tro irəha həmher. Ro iamınhi irə nətərigien səvənrəha ramevən əpa ti nərəhəien, həreirei nəkiriiien noien me. ^{16m}Irəha həni mə həukurən Kumwesən, mətə noien səvənrəha ramahatən pen mə rekəm irəha həreirei in. Nərmama me nəha hərəha anan, mamhərui nəkwai Kumwesən. Irəha ko həpko mhə nari amasan riti.

Taetas traməkeikei mahatən nəgkariien sə ratukwatukw

2ⁿMətə ik Taetas nəgkariien səim traməkeikei mesi pen nəgkariien kamahatən nərmama irə sə ratukwatukw. ²Tikahatən nəgharə me mə rərəha irəha nərmama səvəi nənimwiien. Irəha tuhaməkeikei mhəukurən nari, pwəh nərmama həsiai irəha. Irəha tuhaməkeikei mamhahatətə pərhien, mamhokeikei nərmama, mamhərer əknekın ia nəpın me.

^g1:9 2Tim 4:3, Taet 2:1 ^h1:10 1Tim 4:7

ⁱ1:11 Jon 10:12, 1Tes 5:2, 2Tim 3:6 ^j1:13 2Tim 4:2

^k1:14 1Tim 4:7 ^l1:15 Mat 15:11, Rom 14:20

^m1:16 2Tim 3:5, 1Jon 1:6, 2:4 ⁿ2:1 Taet 1:9

³oIa noien kuatia a, tikahatən nīprənemə me mə irəha tuhaməkeikei mho noien sə ro ikinan i rəmwhen sə Kumwesən rokeikei. Rərəha mə irəha kamhəni nīkare nərmana, uə kamhənimwi pik nənīmwien skai rəmwhen ia waen. Irəha tuhaməkeikei mhahatən nəgkiariien sə ramanan, ⁴mamhəvəhag m nīpran me səməme harə vi a irəha nərman mə irəha tuhaməkeikei mhokeikei səvənraha me nərman me mine nīpwnətīnraha me. ⁵pIrəha tuhaməkeikei mhəvəhag m nīpran me i mə irəha tuhəuvehe mho irəha nīpran me səməme həkurən nari, mhəmher, mamhətui amasan tī narimnari me fwe ia rukwənu, nənə mamhəšiai nərman me səvənraha. Nəpīn kamho noien sə ro iamīnhi, nənə, tuhəpīnhə ia nərmana me mə tuhəpwəh nīni ərəhaien nəgkiariien səvəi Kumwesən.

⁶Ia noien kuatia a mwi, tikəgkiari amasan m ntəmaruə me mə irəha tuhaməkeikei mho narimnari me sə ramahatən pen mə irəha həkurən nari. ⁷qNənə ik, ia narimnari me pam, tikamo a noien sə ramanan pwəh irəha hesi pen nəfe ikamo. Nəpīn tikahatən, nīmīruien səim traməkeikei matukwatukw mo nəgkiariien səim rīpam mo nərmana həšiai irə. ⁸rTikaməkeikei mamīni a nəgkiariien pərhiēn mə nərmana tuhəpwəh nətoniēn təkutai nəgkiariien səim mhəni ərəha. Pwəh in tro nərmana səməme haməmwəki ik tuhauris

tukwe tī nəri nə mə irəha həkətōni mhə noien ərəha riti səim, nənə, mhəpwəh nīni ərəhaien kitaha.

⁹sTikahatən slef me mə irəha tuhaməkeikei mho nəkwai nəmə asori me səvənraha ia narimnari me pam pwəh rērinraha ragien tī wok səvənraha. Slef me tuhəpwəh nīniēn tī nəgkiariien səvəi nəmə asori me səvənraha, ¹⁰tNənə, mhəpwəh nakresien mīnraha. Mətə nəpīn me pam irəha tuhaməkeikei mho amasan nari pwəh nəmə asori me səvənraha tuhəni nīpərhiēn ia wok səvənraha. Noien me nəha tuho ia narimnari me pam rəmwhen mə kaməkwani pen tihinari me ia nəgkiariien səvəi Kumwesən, Kumwesən sə rauvehimīru kitaha.

¹¹Krau kraukurən mə namasanien səvəi Kumwesən ruvəier pehe raka tī nərmana me pam. In nəha namasanien sə rauvehimīru nərmana irə. ¹²uNamasanien nəha raməvəhag m kitaha mə tsəni rekəm ia noien me səməme Kumwesən raməmwəki mine noien ərəha me səvəi tīprənə i nərmana hokeikei pik. Ia nītətə i ipwet mine kitaha tsaməkeikei mharə, mamhəkurən nari, mamho noien atukwatukw mine noien me səməme Kumwesən rokeikei, ¹³vNənə, mamhəfwini nəpīn amasan nəha kitaha saməmri pen əknekīn nətərigien səkītaha irə. Nəpīn amasan nəha in nə nəpīn sə lesu Kristo trier pehe irə irau nīskaiēn səvənhi. lesu nə in Kumwesən asori səkītaha rauvehimīru kitaha. ¹⁴wIn rīnəsēni

^o2:3 1Tim 3:11   ^p2:5 Efes 5:22   ^q2:7 1Tim 4:12, 1Tes 5:3

^r2:8 1Tes 2:15   ^s2:9 1Tim 6:1   ^t2:10 Taet 1:3

^u2:12 1Jon 2:16, Efes 1:4   ^v2:13 1Kor 1:7, Fil 3:20

^w2:14 Kal 1:4, Eks 19:5, Dut 7:6, Sam 130:8, Esik 37:23, 1Tes 2:9

nimiruien sāvēnhi memhə tukutaha mə truvehi raka kitaha ia noien ərəha me pam, nənə, məpərhi kitaha səmher mhəuvehe mho kitaha nərmama sāvēnhi əpa səkai tī noien amasan me.

¹⁵xNarimnari me i ik tikaməhatən nərmama me irə. Tikuvehi utə nətərigien sāvənraha, məgkiari minraha tī nīniseien noien ərəha me sāvənraha. Ikauvehi nasorien tī noien nəri i. Pwəh iərmama riti ripko mhə nəri auər a ia niram, məpwəh mwi nətəien təkutam.

Noien amasan me səməme
Taetas traməkeikei māvəhag m
nakalasia me irə

3^yTaetas. Tiko a pwəh rerinraha ramrhi mə tuhəsiai nəmə asori me mine nərmama səməme kamhərimənu ia nirəha. Tuhaməkeikei mho nəkwanraha, nənə mhərer mwatuk ia nəpin me tī noien amasan me pam. ²zIrəha tuhəpwəh nini ərəhaien iərmama riti. Ia nəpin me tuhaməkeikei mharə ia nəmərinuien, mhəpwəh nəvisəien, nənə mheiwaiu mhasitu ia nərmama me pam.

³aIrəha tuhaməkeikei mho iamīnhi irə tī nəri nə mə fwe kupwən kitaha mwi səreirei nari, mamhəruī nəkwai Kumwesən. Kameikuə ia kitaha səpwəh nətəien suatuk atukwatukw. Noien ərəha me nepwīn sokeikei pik mhəregi ramasan irə kamhərimənu ia kitaha. Ia narəien səkitaha samo pik nərəhaien. Reritaha ramakres narimnari me sāvəi nərmama. Kaməmwəki kitaha nənə kitaha

saməmwəki kitaha me. Fwe kupwən noien səkitaha ro iamīnha irə, ⁴bMətə Kumwesən sə rauvei pehe nimiruien vi m kitaha rərhi pehe namasanien mine nokeikeien sāvēnhi rier pehe tukutaha. ⁵cIa nəpin nəha Kumwesən ruvehimīru kitaha. Mətə in ripkuvehimīru mhə kitaha tī nəri nə mə samo noien amasan me, rekəm. In ruvehimīru kitaha tī nəri nə mə rapi kitaha. In ruvehimīru kitaha nəpin Nənimwīn Ikinan raikuas raka noien ərəha me səkitaha, sətui mwi, mhəuvehe mhərməvi mwi. ⁶dKumwesən rətəgi irapw Nənimwīn nəha ruvehe mukuər ia kitaha muku pen tī Iesu Kristo. Iesu nəha in iərmama sə rauvei pehe nimiruien vi m kitaha. ⁷eIn rasitu ia kitaha ia namasanien sāvēnhi, mo kitaha satukwatukw ia nəmri Kumwesən mə kitaha tsəuvehi nimiruien rerin sə sənəmri pen əknekin raka nətərigien səkitaha irə. ⁸Nəgkiariien i in nəgkiariien pərhiēn. Nənə iakokeikei mə tikahətən amasan nərmama me ia narimnari me i. Pwəh nərmama səməme həmāni nīpərhiēnien ia Kumwesən tuhamarə mamho noien amasan me. Narimnari me i hamasan pik mamhasitu ia nərmama.

⁹fMətə nəresien me nərmama həreirei nari kamhəni, mine nəgkiariien me kamhəni ia kwənəkwus sāvəi kaha kupwən me, mine nəvisəien me kamhəvisə minraha me tī nīpwrai Loa sāvəi Moses, tikaməkeikei mərəer isipwīn tī nirəha, tī nəri nə mə ko həkpasitu

^x2:15 1Tim 4:12 ^y3:1 Rom 13:1-7, 1Tes 2:13-14 ^z3:2 Fil 4:5

^a3:3 1Kor 6:11, Efes 2:2, 5:8 ^b3:4 Taet 1:3 ^c3:5 2Tim 1:9, Efes 5:26, Jon 3:5 ^d3:6 Wok Me 2:17-18 ^e3:7 Rom 3:24 ^f3:9 2Tim 2:14,16,23

mhə, namasanien səvənrəha riwən. ¹⁰ḠTrini minuə iərmama riti rini nəgkariien iamihhi meitehi kimiaha irə, tikevən minise. Mə ro mwi iamihhi, nənə, tikevən minise mwi. Trini minuə ikinise m kəru, mətə raməkeikei ia noien səvənhi, nənə, tikərer pen isipwɪn tukwe, məpwəh. ¹¹hIkukurən mə iərmama sə ramo iamihhi irə, in iəmə rərəha, mamə noien ərəha. Noien səvənhi ramo pui atukw a in mə in iərmama riti Kumwesən trərpwɪn noien ərəha səvənhi.

Nəgkariien sampam səvəi Pol

¹²iTakərhi pehe iərman mi i riti Atemas uə Tikikas truvehə mətəni ik. Nəpɪn truvehə irə, tikaməkeikei mətəni akwauakw a suatuk mə tikuvehə mətəni iou fwe taon nəha Nikopolis, tɪ nəri nə mə iou iakokeikei mə takevən marə fwe ikin ia nəpɪn

səvəi nəkwieiiien. ¹³Jərmama mi kəru nəghinrau nə Apolos mine Sinas, Sinas in iərmama riti sə ramowok ia nɪkaren səvəi loa səvəi nəkur Rom, irau krauavən ia navənien səvənrau, mətə tikasitu ia niraui mə nari riti trəpwəh niwən təniiien ia niraui. ¹⁴kRamasan mə ikahatən nərmama me səkitaha mə irəha tuharə mamhəmwur mamho noien amasan me mamhasitu ia nərmama nepwɪn səməme narimnari me səvənrəha ripkəmwhen mhə. Rərəha mə nərmama me səkitaha tuhamarə auər a.

¹⁵Nərmama me pam səməme kamharə kimaha minraha həni ramasan tukw ik. Nənə ik tikini tukwini ramasan səkimaha revən tɪ nərmama me səməme hokeikei kimaha mamhahatətə ia Iesu.

Pwəh namasanien tramarə tuku-miaha pam.

⁹**3:10** Mat 18:15-17, 2Jon 10 ^h**3:11** 1Tim 6:3-5

ⁱ**3:12** Efes 6:21-22 ^j**3:13** Wok Me 18:24, 1Kor 3:5-6, 1Kor 16:12

^k**3:14** Efes 4:28, Taet 2:14, Mat 7:19

Filimon

Nægkiariien sə rani mə nəfe i nəkukuə

Filimon in iəmə asori riti səvəi nakalasia me fwe Kolosi. In riti nəha Pol. Onesimas, in slef riti səvəi Filimon. In rakres mane səvəi Filimon nənə map mevən fwe Rom. Nəpin in ramarə fwe Rom, in rətoni Pol, mini nīpərhiēnien ia nəgkiariien səvəi Iesu Kristo. Pol rərhi pen Onesimas ruvehi nəkukuə i mevən muvei pen m Filimon. Pol rəres skai m Filimon mə trəpwəh nərpwīnien noien ərəha səvəi Onesimas nənə mo in rəmwhen ia piəvni. Nəkukuə i rukwakwa. Filimon, Efesas, Kolosi, mine Filipae kani mə nəkukuə me səvəi kalapus tī nəri nə mə Pol ramarə ia kalapus fwe Rom ia nuk 59-61 mirai nəkukuə me i.

1 Iou Pol iakamarə ia kalapus tī nəghi Iesu Kristo. Kimrau piəvtaha Timoti iarouni ramasan tukw ik Filimon. Ik iərmama i kitahar mik samaro pəri wok. Kimrau iarouokeikei ik. ²mNənə iarouni mwi ramasan tī kitirimətaha Apia, mine piəvtaha Akipas, iəmə sə kitaha min səmwhen ia naruagən me. Iarouni ramasan tī nakalasia me pam nəha səməme kamhousəsīmwin irəha me ia nəkwai nimwə səim. ³nIarouəfwaki mə Kumwesən tata səkitaha mine Iesu Kristo lərimənu səkitaha trouəriari pehe namasanien mine nəməriniuen pwəh irau krauarə tukumiaha.

Pol raməkwein amasan ia Filimon

⁴oFilimon. Ia nəpin me, nəpin rerik ramrhi ik ia nəfwakien me səiou, iakani vivi Kumwesən, ⁵tī nəri nə mə iakamregi kamini nokeikeien səim sə ikamo m nərmama me pam səvənhi mine nahatətəien səim ikauvehi ia Iesu lərimənu səkitaha. ⁶pIakamregi mwi mə ikaməriari ia rerim pam tī nəri nə mə ikamahatətə. Iakəfwaki mə noien nəha trasitu ia niram mo ikukurən amasan mwi narimnari amasan me pam kauvei pehe sāməuvehi rauku pen tī Kristo. ⁷qPiak, iakaməfwaki iamīnhi irə tī nəri nə mə nokeikeien səim ro nərmama me səvəi Kumwesən rerinraha ragien. Nənə nəpin iakregi, iou mwi rerik ragien. Ruvehi utə mwi nətərigien səiou.

Nəresien səvəi Pol

⁸Filimon, iakuə takəres nari riti mik. Iakukurən ninien nəkwak tukw ik ia nəghi Kristo mə nəfe tikaməkeikei mo, ⁹rMətə nokeikeien səkrau, ko iapko mhə iamīnhi. Iakuə takəres a ik. Təkwtəkwuni iou Pol iakinərgarə, nənə rəmwhen iakuvəni raka iakamarə ia kalapus tī Iesu Kristo, ¹⁰sIakaməres nari riti mik ia nikaren səvəi Onesimas,^{ss} in i səim slef. In ruvehe mətōni iou ia kalapus, nənə iakuvehe məmwhen ia tata səvənhi, in ruvehe nərik. ¹¹(Fwe kupwən in ripkasitu mhə ia niram, mətə təkwtəkwuni nəha in rukurən nasituien ia krau pəri.)

^{ss}**1:10** Nīpwrai nəhag nəha Onesimas in i mə iəmə sə Ramasitu.

^l**1:1** Efes 3:1   ^m**1:2** Kol 4:17, 2Tim 2:3   ⁿ**1:3** Kal 1:3

^o**1:4** Rom 1:8-9   ^p**1:6** Fil 1:9, Kol 1:9   ^q**1:7** 2Kor 7:4   ^r**1:9** Flm 1

^s**1:10** Kol 4:9, 1Kor 4:15

¹²Təkwtəkhwuni iakamərhi pehe iəmә i, iəmә sә iakokeikei pik, rirərig muvehe tukw ik. ¹³tIakokeikei mә takəkwtəmhiri әknekın ramarә kimrau min mә truvehi tәмwhekım, mamо tukwini nari miou nәpin iakamarә ia kalapus ti nәgkiariien amasan. ¹⁴uMәtә iapkokeikei mhә mә tako nari riti sә ipkәseni mhә irә. Trini minuә ikamо nәri amasan iakokeikei mә truku pen ia rerim agien, mәtә ripko mhә nәri iakamәkeikei mik tukwe mә tiko. ¹⁵Rosi Onesimas rinap mәpwәh ik nәpin ouihi a mә tikuvehi mwi rouarә rerin kimirau min. ¹⁶vNәnә təkwtəkhwuni in ripko mhә slef әpa riti sәim, mәtә in rәpi raka slef. In piәvtaha keikei riti. Iou iakokeikei pik in, mәtә ik tikokeikei pik in rәpi raka ti nәri nә mә in slef sәim, mәtә irәnhә mwi irә in piam, ti nәri nә mә in ruvәuvehe mamahatәtә ia lәrimәnu sәkitaha. ¹⁷Ro pen trini minuә ikamәtә iou rәmwhen ia ik riti sә krauo pәri wok, tikuvehi in ia rerim pam rәmwhen a mә ikauvehi iou. ¹⁸Trini minuә rino nari riti rәrәha ia niram, uә rimәuvehi nari riti mipkuvehi mhә nәnimen, tikәmri pen ia kaon sәiou.

¹⁹wIou, Pol, iakamrai nәgkiariien i ia rәgik, iou tapkәrәku. (Mәtә tikәpwәh nenouenouien mә sәim kaon rarә ti nәri nә mә iou iakinasitu ia niram ikuvehi nimiruien vi.) ²⁰Ouәh, piak, iakokeikei mә tikasitu ia nirak, mo rәrik ragien, ti nәri nә mә krau pәri krauahatәtә ia Kristo lәrimәnu sәkitaha. ²¹Iakamrai nәkukuә i mik, mukurән amasan mә tiko nәkwak. Iakukurән mә tiko rәpi raka nәfә nәghin iakamәres i.

²²xNәnә tikәpnәpenә mwi kwopun riti sәiou takapri ikın. Iakani iamınhi irә ti nәri nә mә iakameitenhi Kumwesән mә trәseni nәfwakiiien me sәkimiaha, mo suatuk miou iakrәrig pehe tukumiaha.

Nәgkiariien sampam sәvәi Pol

²³yEpafraѕ i iou riti sә kimrau min iarouarә ia kalapus ti nәghi Iesu Kristo in rini ramasan tukw ik. ²⁴zNәnә Mak mine Aristakas, mine Temas, mine Luk iou me nәpwin sәmәme iahamo pәri wok, irәha mwi hәni ramasan tukw ik. ²⁵Iakәfwaki mә namasanien sәvәi Iesu Kristo lәrimәnu sәkitaha tra-marә tukumiaha.

^t1:13 Fil 2:30   ^u1:14 2Kor 9:7, 1Tes 5:2   ^v1:16 1Tim 6:2

^w1:19 1Kor 16:21, Kal 6:11   ^x1:22 Fil 1:25, 2:24   ^y1:23 Kol 1:7

^z1:24 Kol 4:10,14, 1Tim 4:10-11

Hipru

Nægkiariien sə rani mə nəfe i nəkukua

Səreirei mə sin rımərai nəkukua i. lərmama riti rımərai ia nuk 60. Ia nəpın nəha nərmama kamhometə nakalasia me fwe Rom. Kimərai pen nəkukua i revən ti nəkur Isrel nepwın səməme haməni nıpərhienien ia lesu. Səpkukurən mhə mə irəha hamarə pəku rosi fwe tənə Isrel uə taon nəha Rom. Kamo nəmisəien mınraha ro pen irəha na tuhəpwəh nahatətəien səvənraha ia lesu mhərərig mhesi pen mwi Loa səvəi Moses. Nəkukua i kani mə Hipru raməgkiari m nəkur Isrel mə nahatətəien səvənraha ia lesu Kristo ramasan pik məpi raka nahatətəien kupwən səvənraha. lesu in Tini Kumwesən. In rasori məpi raka nagelo me, Moses, Josua, mine pris me. lesu in rımamhə m kuation a rınəmwhen ti nuvehi rakaien noien ərəha. Nemhəien səvənhi rousi raka noien səvəi pris kupwən me səməme haməvi netə ti noien ərəha ia nəpın səvəi Oltestamen. Japta 11 raməgkiari ia nahatətəien səvəi nərmama ia Oltestamen. Nəpın nəkur Isrel səməme haməni nıpərhienien ia Kristo həvsini nəkukua i, ruvehi utə nətərigien səvənraha ia nahatətəien səvənraha. Nənə həni nıpərhienien ia Kumwesən ia nəpın səvəi nəmisəien.

1 Fwe kupwən, nəpın rıpi k mine ia suatuk me səpəmsəpə, Kumwesən rəgkiari m kaha me

səkitaha, nəgkiariien səvənhi ruku pen ia profet me səvənhi, ^{2a}mətə nəpın kurirə rinauvehe ipaka, nənə in rəgkiari m kitaha, nəgkiariien səvənhi ruku pen ia Tini sə rımərfi mə trərimənu ia narimnari me pam səvəi Tata səvənhi. Ia Tini, in rino neiai mine tıprənə mine narimnari me pam. ^{3b}Tini Kumwesən kamətə pen nukuraanien asori səvəi Kumwesən irə, ti nəri nə mə in rəmwhen atukwatukw ia Tata səvənhi ia narimnari me pam, maməkwtəmhiri narimnari me pam ia nəgkiariien əsanin səvənhi. Nəpın rınaikuas raka noien ərəha me səvəi nərmama, nənə mevən fwe ia neiai, məkure ia nıkare Kumwesən asori mwatuk.

Tini Kumwesən in rasori məpi raka nagelo me

^{4c}Tini Kumwesən ruvehe minasori raka məpi raka nagelo me rəmwhen mə nəhag Kumwesən rıməuvei pen min rasori məpi raka nəghınraha. ^{5d}lakani iamınha irə ti nəri nə mə Kumwesən rıpkini anan mhə ti agelo riti səvənhi mə,

“Ik nərik,
təkwtəkwwuni iakuvəuvehe tata atukwatukw səim.”

Kumwesən rıpkini anan mhə ti agelo riti mə,

“lou takuvehe tata səim,
nənə ik tikuvehe nərik.”

^{6e}Mətə nəpın Kumwesən rınərhi pehe tini sə rıməkupwən mətui ruvehe ia tıprənə i, nənə mini mə,

“Pwəh nagelo me pam səiou
hənimwi nukurhunraha,
mhəsiai in.”

^a**1:2** Sam 2:8, Mat 21:38, Jon 1:3

^b**1:3** 2Kor 4:4, Wok Me 2:33-34, Kol 1:20, Hip 8:1   ^c**1:4** Fil 2:9

^d**1:5** Wok Me 13:33, Hip 5:5, 1Kron 17:13   ^e**1:6** Rom 8:29, Sam 97:7

⁷ Mətə in rəgkiari ia nagelo me mini mə,

“In ramo nagelo me səvənhi həmwhen ia nımətagi me, mamə səvənhi iotukwininari me həmwhen ia nərami napw me.”

⁸ Mətə rınaməgkiari ia tini nənə mani mə,

“Kumwesən nərimənuien səim tra-marə rerin ia nuk nuk me.

Ik ikamərimənu ia nərmama me səim ia noien atukwatukw.

⁹ Ik ikokeikei a natukwatukwien nənə məmwəki noien ərəha.

Ro pen Kumwesən, Kumwesən səim, rınəmri kupwən ik, nənə ik ikasori ia ik me nepwin.

Nənə rino pen oel ia kəmkapwə ramahatən pen mə ik kig, mamə rerim ramagien məpi raka ik me nepwin.”

¹⁰ Nənə Kumwesən rini pen mwi ti tini mə,

“lərimənu, fwe nukune narəien ikinəmri tıprənə i,

nənə narimnari me ia nımagouagou ikino irəha ia rəgim mi.

¹¹ Narimnari me pam i tuhəpkiwən, irəha tuhakuas mhəmwhen ia tinari sə rımərir,

mətə ik ikamarə rerin a.

¹² Ik tikərfe irəha rəmwhen kamərfe tinari,

tuko irəha rəmwhen karkahu kuvehi raka karkahu pen səpə,

mətə ik ikamarə a iamınhi irə mamevən ia nuk nuk me

ko ipkemhə mhə nəpin riti.”

¹³ Kumwesən rıpkini pen anan mhə ti agelo riti səvənhi mə,

“Əkure ia nıkarek mwatuk meste tako nərmama səməme haməmwəki ik həuvehe,

tikərpwi utə tıpage nısum mi ia nırəha.”

^{14f} Mətə nagelo me, irəha nəfe? Irəha nənimwin me kamho tukwini nari m Kumwesən. In rərhi pehe irəha mə tuhəuvehe mhasitu ia nərmama səməme in truvehimiru irəha.

Kitaha tsaməkeikei mhətərig amasan ti nəfe səuvəregi raka

2 Ro iamınhi irə kitaha tsaməkeikei mhətərig amasan mwi ti nəfe səuvəregi raka, kamo kitaha saraka mərməru irə.

^{2g} Kitaha sənətə raka mə nəgkiariien səvəi Loa nagelo me həuvei pen m kaha kupwən me səkitaha ro nıpərhiienien. Nərmama me pam səməme həno noien ərəha uə hənərui nəgkiariien nəha, kuvei pen nərpwinien sə ratukwatukw mınraha.

^{3h} Ro pen tsəfo mhəp ti nərpwinien sə Kumwesən tro m kitaha trini minuə so nəri auər a ia nəgkiariien i ramasan pik maməvisau suatuk sə in rauvehimiru nərmama irə? lərimənu səkitaha rıməkupwən mini irapw nəgkiariien nəha. Kurirə irə nərmama me i səməme həməregi, irəha hahatən kitaha ia nəgkiariien nəha mə ro nıpərhiienien.

⁴ⁱ Kumwesən in mwi ro kitaha sətoni mə nəgkiariien nəha ro nıpərhiienien i. In ro nımtətien me mine narimnari me nərmama hətoni nənimenraha rier tukwe, nənə muvei pen nıskaiien me səvəi Nənimwin İkinan m nərmama resi pen nətərigien səvənhi.

^f1:14 Sam 34:7, 91:11   ^g2:2 Kal 3:19   ^h2:3 Hip 10:29, 12:25

ⁱ2:4 Mak 16:20, 1Kor 12:4,11

**lesu rīməuvehe
iərmama nīpwrān
rəmwhēn ia nīpwrātaha**

⁵Rīpko mhə nagelo me Kumwesən rīməuvehi utə irəha mə tuhərimənu ia tīprənə vi sə tīpkuvehe, tīprənə nəha saməgkiari irə. ⁶Nəgkiariien riti sə raməmak ia Nəkukuə Ikinan rani mə,

“Iərmama in nəri auər a, mətə rerim tramrhi in, tikəpwəh nenouenouien irə, nənə ik ikamətui amasan tī iəməti iərmama.

⁷Ia nəpīn kwakwa a ik ikīməuvehi irapw in reiwaiu inhəripw anan ia nagelo me,

nənə məfəfau pen nasoriien mīne nisaiien ia kənkəpwə,

⁸Jməmri narimnari me pam kamharə inhəripw ia tīpage nisun mi.”

Nəgkiariien i sə rani mə Kumwesən rəmri narimnari me pam kamharə inhəripw ia tīpage nisui iərmama nīpwrān mə Kumwesən rīpkəpwəh mhə kuatia mə iərmama trəpwəh nərimənuien irə. Mətə kitaha səpkətoni mhə ihi iərmama ramərimənu ia narimnari me pam.

⁹^kMətə nari kuatia sənətoni in i lesu sə Kumwesən rīməuvehi irapw in reiwaiu anan ia nagelo me səvəi nəpīn kwakwa a. Nənə təkwtəkwuni nəha kīnəfəfau pen nasoriien mīne nisaiien ia kənkəpwə tī nəri nə mə rīməuvehi nəmisəien memhə. Ouəh, ia namasanien səvəi Kumwesən in remhə muvehi təmwki nərmama pam.

¹⁰l Kumwesən sə rino narimnari me pam mə narimnari me nəha səvənhi, in ro noien riti ramasan pik in i ro lesu rīregi nəmisəien me. Nəmisəien me nəha həno lesu ruvehe matukwatukw məmwhēn. In iərmama sə rukupwən mousi əmwesi nəkwus tī nuvehimīruien nīpwnəti Kumwesən me həpik. Kumwesən truvehi utə irəha tuhəuvən mharə ia kwopun ramser. ¹¹m lesu ramo nərmama me səvənhi həuvehe mho nəkur ikinan me mə irəha nərmama me səvəi Kumwesən noien ərəha səvənraha riwən. Nənə lesu mīne nərmama me səvənhi səvənraha tata kuatia a. Ro pen lesu rīpkauris mhə mə trəkwein irəha mə piəvni me ¹²nəpīn raməgkiari iamīnhi irə mīnuə,

“lou takīni irapw nəghim tī piak me. Ia nīmwrhenhi nousəsīmwinien səvənraha takəgnəgīni ik.”

¹³In rani mwi mə,

“lou takəmri pen nahatətəien səiou ia Kumwesən.”

Nənə mani mwi mə,

“Ətə ro. lou i kimaha nəkwərhakwərha me səməme Kumwesən rīməuvei pehe irəha miou.”

¹⁴n Tī nəri nə mə nəkwərhakwərha me nəha nusanraha mīne nitenraha rarə, ro pen lesu in mwi ruvehe mo in iərmama rəmwhēn a ia nīrəha nusan mīne niten rarə. In ro iamīnha irə mə tremhə, nənə ia nemhəien səvənhi trouraha iəremhə sə rauvehi nīskaiien səvəi noien iərmama remhə. Iəremhə nəha Setan. ¹⁵Tī nəri nə mə nərmama haməhekīr nemhəien, nehekīrien səvənraha raməkwtəmhirī tərini irəha nəpīn

me pam ia nimiruien sāvənraha. Rəmwhen a mə irəha slef me. Mətə lesu rīmamhə mə truvei raka irəha, tuhəpwəh mwi noien irəha slef me. In ruvəfi nari ia nirəha. ¹⁶°Rino nukurānien irə mə lesu rīp-kasitu mhə ia nagelo me, mətə rīnasitu ia kwənəkwus me sāvəi Epraham. ¹⁷°Ro pen in rīməuvehe məmwhen a ia piāvni me ia noien me pam, mə ia nīkaren sāvəi wok sāvəi Kumwesən, in rukurən nuve-heien pris asori anan riti sə trapi tī nərmmama me sāvənhi, nənə irəha həkurən nətīgiteien irə traikuas raka noien ərəha me sāvənraha. ¹⁸°Tī nəri nə mə in ruvəregi raka nəmisiəien ia nəpīn nəha kinameip-weipwi in ia noien ərəha ro pen in rukurən nasituēien ia səməme kameipweipwi irəha ia noien ərəha ipwet mīne.

lesu in rasori mēpi raka Moses

3 Ro pen, piak ikinan me, nər-mama me Kumwesən ia neiāi rīnəkwein pəri ia kitaha m kīmiāha, hətərig ro ia lesu, aposol mīne pris asori anan sāvəi nəgkariēien səkī-taha sə saməni irapw. ² Kumwesən rīməuvehi utə in mə tro wok i, nənə in ro nəkwai Kumwesən ia narimnari me pam, rəmwhen ia Moses fwe kupwən in rino nəkwai Kumwesən ia wok me pam sāvənhi ia nəkwai nimwə sāvəi Kumwesən. ³ Mətə lesu in rasori mēpi raka Moses rəmwhen iəmə sə ruvrhəkin nimwə riti in rasori mēpi raka nimwə nəha. ⁴ Ouəh nīpərhiē-nien, nimwə me pam kuatia kuatia iərmama ruvrhəkin, mətə ləmə sə

rīməuvrhəkin narimnari me pam in nəha Kumwesən. ⁵°Moses in iotuk-wininari riti sə ro nəkwai Kumwesən ia wok me pam sāvənhi ia nəkwai nimwə sāvəi Kumwesən, nənə mukupwən mīni irapw narimnari me səməme Kumwesən trəgkiari mwi irə kurirə ikin. ⁶°Kristo, in mwi ro nəkwai Kumwesən ia narimnari me pam. Mətə rīpko mhə in iotukwin-inari a riti ia nəkwai nimwə sāvəi Kumwesən rəmwhen ia Moses. In Tini Kumwesən sə ramərimənu ia nimwə nəha. Nənə trīni mīnuə kī-taha saməkwtəmhiri noien i samo, noien sə samahatətə əknekīn ia Kumwesən, mamhəmri pen əknekīn nətərigien səkītaha irə, in i rahatən pen mə kitaha nimwə sāvənhi.

Tihəpwəh noien kəmkapwəmiāha rīskai

⁷ Ro pen rəmwhen ia Nənīmwiin Ik-inan rani,

“Ipwet, trīni mīnuə hiəregi reri Kumwesən,

⁸°hiəpwəh noien kəmkapwəmiāha riskai,

rəmwhen ia kaha kupwən me səkīmiāha hənamo mamhəriui nəkwai Kumwesən,

nəpīn irəha hameipweipwi in fwe ia kwopun akwesakwes.

⁹ Kwopun nəha, ia nəpīn me meste nuk foti, kaha kupwən me səkīmiāha hamətoni narimnari me səməme iakamo mīnraha, mətə irəha hameipweipwi iou, mamhokeikei mə tuhətoni mwi nīskaiēien səiou.

¹⁰ Ro pen niemaha rəpi iou tī nər-mama me nəha,

°2:16 Aes 41:8-9   °2:17 Fil 2:7, Hip 2:14, 1Jon 2:2, 4:10

°3:5 Nam 12:7   °3:6 Kol 1:23, Hip 3:14   °3:8 Eks 17:7, Nam 20:2-5

nənə iakini mə, 'la nəpin me pam irəha kamhəuvən mamharikou ia rerinraha.

Irəha həpkesi pen mhə suatuk me səiou.'

¹¹tNiemaha rəpi pik iou, iakuvehi kwəsuaahi mini mə, 'Irəha tuhəpkuvnimwə mhə ia nəpin riti mhəuvehi napwisien səiou.'"

¹²Piak me, tihətui amasan, kamo kimiaha riti rerin ruvehe mərəha, məpwəh niniien nipərhiendien ia nəgkiariien pərhiendien miri pen in mə trəpwəh Kumwesən sə ramiru, mevən isipwin tukwe. ¹³Mətə nəgkiariien nəha Nənimwin Ikinan rıməni mə "ipwet" ramarə ihi, ramasan mə kimiaha tihaməkeikei mamhəgkiari m kimiaha me mamhərpwi əknekın kimiaha me ia nəpin me, mə noien ərəha trəpwəh neikuəien ia kimiaha riti mo kənkəpwə riskai. ¹⁴Ulakani iamınha irə ti nəri nə mə kitaha tsaməkeikei mhahatətə əknekın ia Kristo rəmwhen səno fwe kupwən nəpin səuvehe vi a mhahatətə irə. Trini minuə səkwətəmhiri noien nəha səkitaha meste nimiruien səkitaha ro sampam, rahatən pen mə nipərhiendien kitaha nərmama me səvəi Kristo, saməuvehi pəri narimnari me kitaha min. ¹⁵vNəgkiariien səvəi Nəkukua Ikinan rani iamınhi irə:

"Ipwet, trini minuə hiəregi reri Kumwesən, hiəpwəh noien kəmkəpwəmiaha riskai, rəmwhen ia kaha kupwən me səkimiaha hənəmo mamhəri nəkwa Kumwesən."

¹⁶wNisimə me nəha həməregi reri Kumwesən mətə həpwəh noien nəkwən? Irəha pam səməme Moses rıməiri irəpw irəha fwe tənə lji p uə rekəm? Ouəh, irəha nəha. ¹⁷xNisimə me nəha hənə Kumwesən niemaha rəpi nuk foti? Irəha səməme hənə noien ərəha, nəhə nipwrənraha rımwei pen ia kwopun akwesakwes hemhə uə rekəm? Ouəh, irəha nəha. ¹⁸yNisimə me nəha Kumwesən raməgkiari mınraha mauvehi kwəsuaahi mə irəha tuhəpkuvnimwə mhə ia nəpin riti mhəuvehi napwisien səvənhi? In raməgkiari m nərmama səməme hənəri nəkwən. ¹⁹Ro iamınhi irə sətoni mə kinise irəha həpkuvnimwə mhə ti nəri nə mə irəha həpkini mhə nipərhiendien ia Kumwesən.

Napwisien riti nəha ikın nərmama me səvəi Kumwesən həukurən nuvehiien ipwet

4 Mətə kitaha i, Kumwesən ruvəni raka tukutaha mə kitaha səukurən nuvniemwəien mhəuvehi napwisien səvənhi, nəhə nəgkiariien nəha ramərer maməsevər tukutaha. Ro pen pwəh səhekir. Rərəha mə tukəkiri kimiaha riti kətə mə rəpwəh nesteien napwisien nəha. ²Kitaha səuvəregi raka nəgkiariien amasan riti rəmwhen nərmama me nəha fwe kupwən həməregi. Mətə nəgkiariien nəha irəha həməregi ripkasitu mhə ia nirəha, ti nəri nə mə irəha həməregi a mətə həpwəh nahatətəien irə. ³zMətə kitaha səməme səvəni raka nipərhiendien ia nəgkiariien nəha saməuvn-

^t3:11 Nam 14:21-23   ^u3:14 Hip 3:6   ^v3:15 Hip 3:7-8

^w3:16 Nam 14:1-35   ^x3:17 1Kor 10:10   ^y3:18 Hip 3:11

^z4:3 Hip 3:11

imwə mamhəuvehi napwisien nəha Kumwesən raməgkiari irə mamini mə,

“Niemaha rəpi pik iou, iakuvehi kwəsuaahi, mini mə,

‘Irəha tuhəpkuvnimwə mhə ia nəpin riti mhəuvehi napwisien səiou.”

In rini iaminihi irə nəri auər a mə rino pam wok me səvəhi ia nəpin rinəmri tiprənə irə. ^{4a}Kitaha səukurən mə rino pam raka wok me nəha iaminha irə ti nəri nə mə Nəkukua lkinan raməgkiari ia nəpin sə ro sefen irə, mani mə, “Ia nəpin səro sefen, Kumwesən rapwis ia wok me pam səvəhi.” ^{5b}Nənə rani mwi ia kwopun i mə, “Irəha tihəpkuvnimwə mhə ia nəpin riti mhəuvehi napwisien səiou.”

⁶Nərmama səməme haməkupwən mhəregi nəgkiariien amasan, irəha həkuvnimwə mhə mhəpkuvehi mhə napwisien nəha ti nəri nə mə irəha hənərui nəkwai Kumwesən. Mətə napwisien nəha raməmak ihi mə nərmama nepwin mwi irəha həukurən nuvniwəien mhəuvehi. ⁷Ro nukurəni in i mə ro iaminha irə ti nəri nə mə nuk ripik rukurau nənə Kumwesən rəmri mwi nəpin riti mwi kani mə “Ipwet.” Kig Tevit riməni irapw nəri nəha ia nəgkiariien i iakuvəni raka, rani mə, “Ipwet, trinini minua hiəregi reri

Kumwesən,

hiəpwəh noien kəmkapwəmiaha riskai.”

^{8c}Fwe kupwən, Josua ripkuvei pen mhə napwisien minraha ia tənə Kenan. Ko ruvei pen minraha Kumwesən ko ripkini mhə mwi nəpin əpə riti mwi kurirə. ⁹Mətə

Kumwesən rini nəpin əpə riti mwi. Ro iaminihi irə napwisien riti nəha ikin raməmak ihi nərmama me səvəi Kumwesən həukurən nuvniwəien mhəuvehi. Napwisien nəha rəmwhen ia sapat, ^{10d}ti nəri nə mə iərmama sə truvnimwə muvehi napwisien nəha səvəi Kumwesən, in mwi trapwis ia wok səvəhi rəmwhen ia Kumwesən rinapwis ia wok səvəhi fwe kupwən. ¹¹Ro pen pwəh kitaha sousari əknekin mə tsəuvnimwə mhəuvehi napwisien nəha. Rərəha mə kitaha riti tresi pen noien səvəi nəkur kupwən me səməme hənərui nəkwai Kumwesən mhəmwei.

^{12e}Iakani iaminihi irə ti nəri nə mə Nəgkiariien səvəi Kumwesən ramiru mamə nipwran, məhiə məpi raka nau səvəi naruagəniən sə rəhiə ia nikaren pəri mi, mamərai ərori iərmama meste fwe imwə anan ia kwopun nimiruien mine nənimwin krauarə ikin, meste kwopun nikəkrin me həripin ikin mine nui fwe imwə ia nikəkrin me, maməkiri nətərigien me mine noien afafa me ia reri iərmama. ¹³Nari riti riwən sə Kumwesən rino ko rərkwafə ia nənimen, mətə in ramətə pam irəha. Nənə in nəha trəres kitaha mə sənəfarə irə ia nimiruien səkitaha.

Iesu in pris asori anan riti

^{14f}Ro pen pwəh səkwətəmhiri əknekin nəgkiariien səkitaha sə saməni irapw ti nəri nə mə səuvəuvehi pris asori anan riti səkitaha in rasori. In i Iesu, Tini Kumwesən sə rutə məpi raka

^a4:4 Jen 2:2

^b4:5 Sam 95:11 ^c4:8 Dut 31:7, Jos 22:4 ^d4:10 Hip 4:4 ^e4:12 1Pit 1:23, Efes 6:17, Rev 1:16, 19:15, Jon 12:48 ^f4:14 Hip 3:1, 10:23

nimagouagou mevæn fwe ia neiai. ¹⁵Pris asori anan naha sækitaha rukuræn amasan mæ niskaiien sækitaha riwæn, nænæ ramapi tukutaha, tî næri næ mæ narimnari me pam hæneipweipwi raka in. Mætæ nari kuatia in ripko mhæ noien æræha. ¹⁶⁹Ro pen pwæh sæpwæh nehekirien. Pwæh sæuvæn ipaka tî jea sæ Kumwesæn ramækure iræ mamærimænu, jea sæ namasanien raku pen ikin. Ia kwopun naha in trapi kitaha, muvei pehe namasanien m kitaha næpin samætui in mæ trasitu ia kitaha.

5 Kitaha sæukuræn mæ ia naraien sævæi nækur Isrel næpin me pam Kumwesæn rarfi iærmama riti ia reri nærmama mauvehi utæ in mæ truvehe mo in pris asori anan. Pris asori anan naha tro suatuk sævæi nærmama hæuvæn tî Kumwesæn. In rauvei pen tukwini narimnari me sævænraha m Kumwesæn ia tækure nifatæ, nænæ mavi netæ tî nuvehi rakaiien noien æræha me sævænraha. ²^hNærmama sæmæme hamreirei nari mamhæuvæn ia mour, pris asori anan naha rukuræn noien rimæru tî niræha tî næri næ mæ in mwi ripkiskai mhæ mammo noien æræha næpin ripik. ³ⁱRo iamînhi iræ in tramækeikei muvi netæ tî nuvehi rakaiien noien æræha me sævænhi, nænæ maræ mo mwi sævæi nærmama.

⁴^jNænæ iærmama riti ko ripkuvehi utæ atukw mhæ in mæ tro wok sævæi pris asori anan, mætæ Kumwesæn rækwein in mæ tro ræmwhen rinækwein ia Eron fwe kupwæn. ⁵^kRæmwhen a mwi Kristo ripkuvehi utæ atukw mhæ in mæ in pris asori

anan, mætæ Kumwesæn rimærfi, nænæ mini pen tukwe in mæ, "Ik nærik.

Tækwtækwuni iakuvehe tata atukw atukw sæim."

⁶^lNænæ ia kwopun riti mwi ia Nækukuæ lkinan in rani mæ, "Ik pris riti ræmwhen ia Melkisetek fwe kupwæn, tikauvehi wok i ia næpin me mine ia nuk nuk me."

⁷^mIa nimiruien sævænhi ia tækure tîprænæ i lesu ramæfwaki m Kumwesæn mamæres nari, mamasæk æpwæmwis nise næn-imem ramaiu. Kumwesæn rauvehi niskaiien tî nuvehimiruien in mæ træpwæh nemhæien. Nænæ in ramsiai Kumwesæn mammo nækwæn, ro pen Kumwesæn rîregi in. ⁸ⁿNîpærhienien lesu in Tîni Kumwesæn, mætæ rimæregi næmisæien. Ro pen næmisæien sævænhi ro in rukuræn amasan nîpwrai noien nækwai Kumwesæn. ⁹ⁿNænæ næpin ruvehe minatukwatukw pam, in ruvehe nukune nimiruien rerin kauvehimiru nærmama me pam iræ sæmæme kamho nækwæn. ¹⁰ⁿNænæ Kumwesæn ruvei pen nahag i min mæ in pris asori anan ræmwhen ia pris naha Melkisetek fwe kupwæn.

Nægkiariien kani kamæsuæpwiri iræha iræ

¹¹^oKimaha iahamæuvehi nægkiariien ripik mæ tahæni mhægkiari ia næri naha, mætæ ræknekîn tî nîni amasan pamien tukumiaha, tî næri næ mæ kimiaha hiarpaha nîregiien nari riti nænæ mhækuræn. ¹²^oKînahatæn raka kimiaha tui

⁹**4:16** Hip 10:19   ^h**5:2** Hip 4:15   ⁱ**5:3** Lev 9:7, 16:6   ^j**5:4** Eks 28:1

^k**5:5** Hip 1:5   ^l**5:6** Hip 6:20, 7:1,17   ^m**5:7** Mat 26:39-46, Fil 2:6-8

ⁿ**5:10** Hip 5:6   ^o**5:12** 1Kor 3:1-3

ia nægkiariien sævai Kumwesən. Təkwətəkwuni ratukwatukw a mə kimiaha tihahatən nərmama me irə, mətə kimiaha ko hiəpko mhə. Təkwətəkwuni nəha tukaməkeikei kahatən mwi kimiaha ia nukune nægkiariien sævai Kumwesən. Kimiaha hiamesis a ko hiəpkani mhə nəveginien skai. ¹³Mətə iərmama sə ramesis ihi iamihə irə trəfo mukurən nægkiariien sævai natukwatukwien? Rəknəkin tī nəri nə mə in iəkunouihī. ¹⁴^pMətə nəveginien sikai sənəi nəkur həuvəmruə raka səməme kamhəkiri noien me ia nəpin me, nətərigien səvənraha ruvəuvehe muvəukurən sə ramasan mine sə rərəha.

6 Ro pen ramasan mə tsəpkahatən mhə mwi nukune nahatənien sævai nahatətəien ia Kristo, mətə pwəh səuvən atukwatukw tī nægkiariien me səməme ho kitaha səuvehe mhəmruə. Kitaha səuvərig raka ia noien emhə me, mhənahatətə raka ia Kumwesən. Rəmwhen a mə sənəpərhi raka təmwki nimwə. Nəpin nəha təkwətəkwuni sævai niriəpesuien nimwə. ²^qKitaha səuvəukurən raka nahatənien me sævai noien me səpəmsəpə sævai paptəes, nənə mhəuvəukurən raka noien sævai nəmri penien rəgi iərmama ia kənkapwə iərmama məfwaki tukwe. Nənə kitaha səuvəukurən raka mə nərmama tuhətui mwi ia nemhəien, nənə mhəuvəukurən mwi mə Kumwesən trəkiri noien me sævai nərmama, nənə muvei pen nərpwiniēn rerin m nərmama səməme kamho

noien ərəha. Narimnari me i, sənəgkiari raka irə. Ripkamasan mhə mə tsəsmwatuk mwi ia nægkiariien kuatia me ia nəpin me. ³Ro iamihī irə trini minuə Kumwesən rəsəni kitaha, nənə kitaha tsəuvehe kitaha nərmama səməme səuvəmruə raka.

⁴Hiəukurən mə nərmama nəpwin nəha irəha həuvəuvehe raka ia nukuraanien, mhənənimwi əghan raka namasanien sə Kumwesən rauvei pehe auər a raku pen ia neiai, həuvəuvehi pəri raka Nənimwin Ikinan kitaha minraha, ⁵^rmhənənimwi əghan raka nægkiariien sævai Kumwesən mə ramasan, mhəuvəregi raka niskaiien sævai nitətə sə triəpko mhə tui ruvehe, ⁶^smətə təkwətəkwuni hənəpwəh nahatətəien səvənraha mhəuvərig. Irəha tuhəfo mhərərig mwi ia noien ərəha səvənraha mhəuvehe mwi tī Kumwesən? Suatuk riti mwi riwən. Rəmwhen a mə irəha hənəruī tərini pen mwi Tini Kumwesən ia nei kamarkuauī, mhəuvehi utə mwi in, mho auris in ia nəmri nərmama.

⁷Tiprənə sə rauvehi amasan nui sævai nesən sə rətəgətəg irapw irə nəpin ripik, mukuə narimnari me sə trasitu ia nərmama səməme haməmhū irə, Kumwesən trəkwein amasan irə. ⁸^tMətə mə tiprənə nəha rukuə nurhi ərəha me sə ro rirəvin, ripkamasan mhə mwi tī nari riti, rinamevən a tukəkwein ərəha irə. Ia nəpin sampam səvənhi napw trahi əmwesi pam narimnari səməme kamharə irə.

⁹Nərmama keikei me, kimaha iahaməgkiari iamihī irə, mətə

^p5:14 Rom 16:19, Fil 1:10   ^q6:2 Hip 9:14   ^r6:5 1Tes 2:3

^s6:6 Mat 12:31, Hip 10:26-27, 1Jon 5:16   ^t6:8 Jen 3:17-18

iahøukuræn amasan ia kimiaha mæ noien sækimiaha ramasan mwi mæpi raka tīprænæ æræha næha. Kimiaha hiamo narimnari me sëmæme kamhahatæn pen mæ Kumwesæn ruvæuehimiru pærhien kimiaha. ¹⁰ Kumwesæn ko ripkenouenou mhæ narimnari me sëmæme hiæno tī næri næ mæ noien sævænhi ratukwatukw a ia næpin me pam. Nænæ in ko ripko mhæ næri auær a ia noien amasan sævæi nokeikeien sæ hiæno min, nænæ mamho ihi, næpin hiænasitu ia nærmama me sævænhi. ¹¹ Nænæ kimaha iahokeikei mæ kimiaha kuatia kuatia rerimiaha tragien tī noien iamīnha iræ mamhævæn meste tihæuvehi næfe hiamæmri pen æknekīn nætærigien sækimiaha iræ. ¹² Kimaha iahæpwæh nokeikeien mæ tiharpaha, mætæ iahokeikei mæ tihæmwhen ia nærmama sëmæme hamahatætæ, nænæ nætærigien sævænraha ræpwæmwis, nænæ hækukuræn nuvehien narimnari me sëmæme Kumwesæn rīno promes mæ truvei pen minraha.

Promes sævæi Kumwesæn tramækeikei muvehe mukua

¹³ Næpin Kumwesæn rīno promes m Epraham fwe kupwæn, nahag riti mwi riwæn mæ in truvehi mo nægkiariien sævænhi rīpam, tī næri næ mæ næghi Kumwesæn rasori mæpi raka nahag me pam. Ro pen Kumwesæn ruvehi atukw a kwæsuahi ia næghīn, ¹⁴ wmani mæ, “lakani nīpærhienien mæ iou takækwein amasan ia niram, mo nærmama ia kwænækwus sæim tuhæpik.”

¹⁵ Tī næri næ mæ nætærigien sævæi Epraham ræpwæmwis, in reitenhi meste ruvehi narimnari me næha Kumwesæn rīno promes mæ truvei pen min.

¹⁶ Næpin iærmama ruvehi kwæsuahi ia næghi iæmæ asori riti sævænhi, nænæ kwæsuahi næha sævænhi rærihi nægkiariien sævænhi rīpam. Nænæ nærmama tuhamækeikei mhæni nīpærhienien ia nægkiariien sævænhi, ko hæpkævisæ mhæ mwi tukwe. ¹⁷ Kumwesæn rīmæuvehi kwæsuahi ia næghīn iamīnhi iræ, tī næri næ mæ in rokeikei mæ tro nærmama me i sëmæme tuhæuvehi næfe in rīno promes hækukuræn amasan mæ nætærigien sævænhi ko kīpkuvsiini mhæ næpin riti. ¹⁸ Nægkiariien mi næha promes mīne kwæsuahi ko kīpkuvsiini mhæ ia næpin riti. Ia nægkiariien mi næha Kumwesæn ko rīpkeikuæ mhæ. Kitaha nærmama me i sænæp raka mhævæn mamhærkwafæ ipaka tī Kumwesæn, nægkiariien mi næha krouasitu asori ia kitaha, rauo mæ kitaha tsækwtæmhiri æknekīn noien i samo, noien sæ sameitenhi næri amasan i Kumwesæn rīnæmri kupwæn ia kitaha. ¹⁹ Næri amasan næha sameitenhi ramækwætmhiri nīmiruien sækitaha ræmwhen ia æean sæ ravi tæriini nitætæ. Kitaha sameitenhi næri amasan næha ræmwhen mæ kitaha sæuvæuvmwæ raka ia kwopun ikinan anan sæ tīnari ramo tukuahag fwe ia neiai ia nīmwæ sævæi Kumwesæn. ²⁰ Lesu ruvæuvmwæ raka ia kwopun næha. In ruvnmwæ tukwini sækitaha mæ træsevær ia suatuk sækitaha.

^u6:10 Hip 10:32-34   ^v6:11 Hip 3:14   ^w6:14 Jen 22:16-17

^x6:16 Eks 22:10-11   ^y6:18 Nam 23:19, 1Saml 15:29

^z6:20 Lev 16:2-3, Lev 16:12,15, Hip 5:6

In ruvæuvehe raka mīno pris asori anan irā rēmwhen ia Melkisetek fwe kupwān, nānā in trauvehi ia nāpīn me ia nuk nuk me.

Pris asori anan nāha Melkisetek

7^aFwe kupwān, iāmā i Melkisetek, in kig sāvāi Salem, nānā in pris sāvāi Kumwesān i in rasori pik anan. Nāpīn Epraham rīmavān ia naruagānien irāha kig me, nānā in ruvehi irapw irāha, nānā in rīrārig mīnauvehe, Melkisetek ramevān mātōni ia suatuk, nānā rāfwaki mōres Kumwesān mā trākwein amasan ia Epraham. ²Nānā Epraham roueite nautā me pam ia kusen ten nānā muvei pen kusen kuatia m Melkisetek. Nahag i Melkisetek nīpwran i mā Kig sāvāi Natukwatukwien. Nānā nāghīn riti mwi kamākwein in irā mā kig sāvāi Salem. Nīpwran mā Kig sāvāi Nāmārinuien. ³^bNākukua lkinan rīpkāgiari mhā ia tata sāvānhi mīne mama sāvānhi mīne kwānākwus me sāvānhi, nānā mīpkīni mhā nāpīn rīnātui irā mīne nāpīn rīmamhā irā. Rēmwhen mā in rīpkemhā mhā, in ramo ihi wok sāvāi pris. Ro iamīnhi irā ikātōni mā in rēmwhen ia Tīni Kumwesān, in pris rerīn riti.

⁴Rerīmiaha trīrhi ro Melkisetek mā in nāfe iāmā asori. Epraham kaha kupwān sākītaha rīnoeite nautā me sāvāi kig me sāmāme rīmāuvehi irapw irāha ia naruagānien, muai ia kusen ten muvei pen kusen kuatia m Melkisetek. ⁵^cKītaha sūkūrān mā ia nuk me pam nākūr Isrel

tuhāmākeikei mhāuai nautā me sāvānraha ia kusen ten mhāuvei pen kusen kuatia m kwānākwus me sāvāi Livae sāmāme irāha pris me rēmwhen ia Loā sāvāi Kumwesān rani. Nāri auā a mā pris me nāha irāha kwānākwus me sāvāi Epraham, mātō piāvnrāha me tuhamākeikei mhāuvei pen nautā me nāha mīnrāha. ⁶Melkisetek, rīpko mhā in kwānākwus riti sāvāi Livae, mātō Epraham rīmāuai nautā me nāha ia kusen ten muvei pen kuatia min. Nānā Melkisetek rāfwaki m Kumwesān mā trākwein amasan ia Epraham i Kumwesān rīno promes me min. ⁷Nānā nāmāma pam hūkūrān. lōrmāma sē rauvehi nahag asori trāfwaki mā Kumwesān trākwein amasan ia iōrmāma sē in inhārīpw irā. ⁸Nānā pris me i ipwet mīne sāmāme kauai nautā me kusen ten kauvei pen kuatia mīnrāha, irāha nāmāma me a sāmāme tuhāpkemhā. Mātō Melkisetek i kuai nautā me kusen ten kuvei pen kuatia min, Nākukua lkinan rani mā in ramīru. ⁹Rosi kītaha sūkūrān nīnīen mā Livae, iāmā i nākūr Isrel ipwet mīne kamhāuai nautā me sāvānraha kusen ten mamhāuvei pen kusen kuatia m kwānākwus me sāvānhi, rēmwhen mā Livae atukwatukw nāha fwe kupwān rīmāuai nautā nāha sāvāi Epraham kusen ten muvei pen m Melkisetek. ¹⁰Iakani iamīnha irā tī nāri nā mā nīpārhiēnien Livae rīnāpwāh ihi nātuiien ia nāpīn nāha Melkisetek rīnātōni Epraham ia suatuk, mātō in rīnāmāk raka ia nīte* kaha nāha sāvānhi Epraham.

***7:10** Uā “in fwe ia nīpwrai kaha sāvānhi”

^a**7:1** Jen 14:17-20   ^b**7:3** Sam 110:4   ^c**7:5** Nam 18:21

lesu Kristo in rəmwhen ia Melkisetek

¹¹Wok sāvai pris me naha kamhəuku pen ia kwənəkwus sāvai Livae in nukune Loa sə Kumwesən rīməuvei pen m nəkur Isrel. Mətə wok sāvai pris me naha rəpwəh nəmwhenien, ko irəha həpkəmri atukwatukw pam mhə nari. Ro pen pris əpə riti traməkeikei muvehe, mīpkəmwhen mhə ia Eron, mətə in rəmwhen ia Melkisetek. ¹²Nənə hiəukurən nəpīn kuvsini noien sāvai nīrfiien pris, nənə tukaməkeikei kuvsini mwi Loa. ¹³Traməkeikei mo iamīnhi irə tī nəri nə mə kitaha saməgkiari ia lərimənu səkītaha sə rīməuku pen ia kwənəkwus əpə riti. lərmama riti riwən ia kwənəkwus naha rino raka wok sāvai pris ia nīfatə. ¹⁴^dNərmama həuvəukurən raka mə in rīməuku pen ia kwənəkwus sāvai Juta. Nəpīn Loa sāvai Moses raməgkiari ia wok sāvai pris me, rīpkəgkiari anan mhə ia kwənəkwus naha. ¹⁵Ruvehe mo mwi nukurənien irə mə kuvsini noien sāvai nīrfiien pris tī nəri nə mə pris riti mwi ruvəuvehe raka in rəmwhen ia Melkisetek. ¹⁶In rīməuvehe pris mīpkesi pen mhə loa naha sə rani kwənəkwus sāvai pris me, mətə resi pen niskaiien sāvai nīmīruien i ko rīpkīwən mhə ia nəpīn riti. ¹⁷^elakani iamīnhi irə tī nəri nə mə Nəkuuə lkinan raməgkiari irə, mamīni mə, “Ik pris riti rəmwhen ia Melkisetek fwe kupwən, nənə tiko wok sāvai pris ia nəpīn me ia nuk nuk me.”

¹⁸Nəgkiariien naha rīnəmri karen loa kupwən, tī nəri nə mə niskaiien sāvənhi riwən, in rīpkasitu mhə, ko rīpko mhə nari riti. ¹⁹^fRo iamīnhi irə tī nəri nə mə Loa sāvai Moses rīreirei nəmri atukwatukwien nari riti. Nənə təkwtəkwuni naha, noien əpə riti sə in ramasan məpi raka ruvəuvehi təmwhəkīn mə kitaha tsəmri pen əknekīn nətərigien səkītaha irə. Noien naha in suatuk səkītaha tī nevənien ipaka tī Kumwesən.

²⁰Nari riti mwi Kumwesən rīməuvehi kwəsuaahi muvehi utə noien naha. Nəpīn nərmama me naha fwe kupwən həuvehe mho irəha pris me, nuvehiiien kwəsuaahi riwən. ²¹^gMətə nəpīn lesu rīməuvehe mo in pris, Kumwesən rīməuvehi kwəsuaahi mīni mə:

“lərimənu rīməuvehi kwəsuaahi riti, nənə ko rīpkərari mhə mwi ia nətərigien sāvənhi. Ik tiko wok sāvai pris ia nəpīn me ia nuk nuk me.”

²²^hKumwesən rīməuvehi kwəsuaahi iamīnhi irə, mo lesu ruvehe iərmama sə rəmri nəgkiariien i kinərihi tərini əknekīn irə ramasan məpi raka.

²³Nari riti mwi, pris kupwən me həpīk, tī nəri nə mə kuation tro wok mamevən memhə nənə riti ruvehi təmwhəkīn. Irəha həpkuvehi mhə wok rəpwəmwis. ²⁴Mətə lesu, in truvehi wok sāvai pris ia nuk nuk me mīpko mhə sampam, tī nəri nə mə in ramarə rerin. ²⁵ⁱRo iamīnhi irə in rukurən nuvehimīruien nərmama me səməme kamhəuvən tī Kumwesən ia suatuk sə in rino. In rukurən nuvehimīruien irəha ia nuk nuk me mīpko mhə sampam tī nəri

^d7:14 Jen 49:10, Aes 11:1, Mat 2:6, Rev 5:5   ^e7:17 Hip 5:6

^f7:19 Hip 9:9   ^g7:21 Hip 5:6   ^h7:22 Hip 8:6, 12:24   ⁱ7:25 Rom 8:34

nə mə in ramarə rerin, maməgkiari tukwini səvənraha m Kumwesən.

²⁶JPris asori anan riti sə ro iamīnhi in rəmwhen tī nasituien ia kitaha tī nəri nə mə in iəmə ikinan, in rīpko mhə noien ərəha uə noien əmkemik. In ropə ia nər-mama səməme kamho noien ərəha, nəhə kiməuvehi utə in, in rasori məpi raka irəha fwe ia neiai. ²⁷kIn ropə ia pris asori anan me nəha. Nəpin me pam irəha tuhaməkeikei mhəkupwən mhəvi netə tī naukas rakaien ia noien ərəha me səvənraha kurirə həkpo səvəi nər-mama tī naukas rakaien noien ərəha me səvənraha. Mətə lesu rīməvi netə m kuatia a rīnəmwhen ko rīpko mhə mwi ia nəpin riti mwi. In rīno noien nəha nəpin rīnəsēni nīmīruien səvənhi memhə. ²⁸lLoa rauvehi utə pris asori anan me səməme hək-kiskai mhə. Mətə kwəsuahe səvəi Kumwesən, sə rukurirə ia Loa, in ruvehi utə Tīni sə ramasan məmwhen tī noien wok nəha ia nuk nuk me mīpko mhə sampam.

lesu in pris asori anan səkitaha

8 ^mKimaha iahaməgkiari ia nəri i, mətə nukunen ro iamīnhi irə. Səkitaha riti pris asori anan rəmwhen a ia sə i iahaməni. In fwe ia neiai. Jea nəha Kumwesən asori raməkure irə mamərimənu, pris asori anan nəha səkitaha rīnəkure ia nīkare jea nəha mwatuk. ²In ramo wok ia nəkwai kwopun ikinan, in i nimwə tapolen pərhien sə Kumwesən rīməvi fwe ia neiai. Rīpko mhə iərmama rīməvi nimwə tapolen nəha.

³Pris asori anan me pam səməme Loa rīməuvehi utə irəha wok səvənraha fwe ikīn. Irəha haməuvei pen narimnari me m Kumwesən, mamhəvi netə ia nifatə səvənhi. Ia suatuk kuatia a, pris asori anan səkitaha, in mwi traməkeikei muvei pen nari riti m Kumwesən. ⁴Tīni mīnuə in ramarə ihi ia tīprənə i, ko rīpkuvehe mhə mo in pris riti, tī nəri nə mə pris me hənərə raka mə tuhəuvei pen narimnari m Kumwesən rəmwhen Loa rani. ⁵nPris me nəha, irəha kamho wok səvənraha ia nəkwai nimwə sə rauvni a narimnari me səməme kamharə ia neiai. Ro pen nəpin Kumwesən rīməni pen tī Moses fwe kupwən mə trīvi nimwə tapolen, mīni mə,

“Tikaməkeikei mətui amasan mə tiko narimnari me i səvəi nimwə tapolen

resi pen atukwatukw nəfe iakīn-hatən raka ik irə fwe ia təkuaer.”

⁶oMətə təkwtəkwuni Kristo rīməuvehi wok səvəi pris sə ramasan məpi raka wok səvəi pris kupwən me. Rəmwhen a mwi nəgkiariien sə in rīnərihi tərini əknekin ramasan məpi raka nəgkiariien kupwən, tī nəri nə mə ramərer utə ia promes me səməme hamasan mhəpi raka.

⁷Nəgkiariien sə kiməkupwən kərihi tərini əknekin rīpkatuk-watukw pam mhə. Ko ratukwatukw pam tukərihi tərini əknekin nəgkiariien vi riti tī nəfe? ⁸Mətə Kumwesən rīnətoni mə irəha həkpatukwatukw mhə nəpin rani mə,

“Nəpin nəha ikīn rauvehe

j7:26 Hip 3:1 **k7:27** Hip 5:3 **l7:28** Hip 5:1-2

m8:1 Hip 1:3, 3:1, Hip 10:12, 12:2

n8:5 Kol 2:17, Hip 9:23, Eks 25:40

o8:6 Hip 7:22, 9:15, 12:24

sə takərihi tərini əknekin nəgkiari-
ien vi riti
nəkur Isrel mine nəkur Juta tuharə
irə.

⁹Nəgkiariien nəha rıpkəmhwən
mhə ia nəgkiariien nəha
iakınərihi tərini əknekin
mə kaha me səvənraha tuharə irə,
ia nəpın nəha iakıməuvehi
rəgınraha

miri irapw irəha fwe tənə ljp.
Irəha həpkəkwtəmhirı mhə
nəgkiariien səiou,

nənə ro pen iakenouenou irəha. Iou
lərimənu iakani iamınha irə.

¹⁰^pNənə iou lərimənu iakani mə
nəgkiariien səiou takərihi tərini
əknekin ia nəpın sə truvehe
nəkur Isrel tuharə irə ro iamınhi
irə:

Takəmri pen loa me səiou ia
nətərigien səvənraha,
nənə mirai pen ia rerınraha.
Iou takuvehe mo iou Kumwesən
səvənraha,

nənə irəha tuhəuvehe mho irəha
nərmama me səiou.

¹¹Ko irəha riti rıpkəvən mhə
mahatən nəkur imwəni me uə
piəvni mə, 'Ik tikaməkeikei
mukurən lərimənu i.'

Ko rıpkahatən mhə irəha iamınhi
t̄i nəri nə mə irəha pam
tuhəukurən iou,

iərmama sə in inhəripw anan ia
nirəha, mevən meste iərmama
sə in rasori ia nirəha.

¹²^qIou takapi irəha t̄i noien me
səvənraha səməme həpkatuk-
watukw mhə,

nənə rerik trıpkri mhə mwi noien
ərəha me səvənraha ia nəpın
riti."

¹³Nəpın Kumwesən raməgkiari ia
nəgkiariien nəha in trərihi tərini
əknekin mə in nəgkiariien vi, nı-
pwrən i mə nəgkiariien rıməkup-
wən mərihi tərini əknekin rınakuas.
Nənə nəri sə rınakuas, rınəpwəh
nəmwhenien, nənə trıpkro mhə tui
riwən.

Nimwə tapolen kaməfwaki irə ia t̄iprənə i

9^rNəgkiariien nəha Kumwesən
rıməkupwən mərihi tərini
əknekin fwe kupwən səvənhi
me fwe ikin loa kamhahatən mə
tukəfwaki irə, nənə səvənhi riti
nimwə tapolen kaməfwaki irə
ia t̄iprənə i. ²^sNimwə tapolen
nəha kiməvi kərpifi nəkwən kəru.
Nəkwən sə kukupwən kuvnimwə
ikin kani mə Kwopun Ikinan. Ia
kwopun nəha nəri kamhiai pen
napw irə raməhiapw mine tepol
kaməmri utə bred ikinan irə.

³^tNəkwən sə ro kəru irə, kiməvi
tukuahag tınari irə, kani mə
Kwopun ikinan anan. ⁴^uKwopun
nəha, nifatə riti fwe ikin kino ia kol,
kauvani nımwəkmwəki nari nıpekin
rapein amasan ia təkuren. Pokis riti
fwe ikin kiməvegi nıkarkaren me ia
kol. Ia nəkwai pokis nəha t̄ikinari
riti kino ia kol nəveginien nəha kani
mə mana rukuər irə. Rigi nei nəha
rino tihin mahatən pen Eron mə in
pris, in mwi ia nəkwai pokis nəha.
Kəruətərei mi kəru nəha kimərai
pen loa me ten ia nirau irau mwi
fwe ikin.

^p**8:10** Hip 10:16   ^q**8:12** Hip 10:17   ^r**9:1** Eks 26:1-30

^s**9:2** Eks 25:23-40   ^t**9:3** Eks 26:31-33

^u**9:4** Eks 16:33, Eks 25:10-16, Eks 30:1-6, Nam 17:8-11, Dut 10:3-5

⁵Ya təkure pokis naha nənīmwi Jerupim kəru naha ikin səməmi krouahatən pen mə Kumwesən raməmak fwe ikin. Təraginrau krouvi atukw i rūiui kwopun naha Kumwesən rauvehi raka noien ərəha me səvəi nərmama ikin. Mətə təkwtəkwuni naha nəpən riwən tī niniien narimnari me i mərəi kwərhakwərha. ⁶wNəpən hənəmri amasan pam narimnari me naha, ia nəpən me pam pris me kamhəuvnimwə mamhəier ia kwopun ikinan, mamho wok səvənraha. ⁷Mətə kwopun ikinan anan, pris asori anan in əpa rauvnimwə ikin. Mətə ko ripkevən mhə ia nəpən me. In rauvnimwə ia kwopun naha nəpən kuatia ia nuk me. Nənə nəpən in rauvnimwə traməkeikei muvehi netə, mevən muvei pen m Kumwesən tī noien ərəha səvənhi mine noien ərəha səvəi nərmama həno mhəreirei. ⁸Ya narimnari me naha, Nənīmwin lkinan ramahatən mə suatuk tī nuvnimwəien ia kwopun ikinan anan ripkəsevər mhə ihi nəpən nimwə tapolen rinamərer ihi fwe kupwən. ⁹In rəmwhen ia nənīmwi nari riti sə ramahatən pen nəpən i samarə irə təkwtəkwuni. Nipwran mə narimnari me səməme pris me kamhəuvei pen m Kumwesən mine nərīmīru me səməme kamhousi əpune irəha kavi nitenraha tī noien ərəha hərəirei nəmri atukwatukwien nətərigien səvəi nərmama səməme kamhəuvehe tī nəfwakiiien. ¹⁰aRo iamīnhi irə tī nəri

nə mə noien səvəi narimnari me naha raməgkiari a ia nəveginien mine nənīmwiien mine naikuasien me səpəmsəpə. Narimnari me naha səvəi nipwrai iərmama a. Kīnəmri narimnari me naha mə tuharə mheste Kumwesən tro narimnari me pam həuvehe mhərməvi mwi.

Nite Iesu Kristo

¹¹bMətə təkwtəkwuni naha Kristo ruvəuvehe raka. In pris asori anan sə rīməpeki narimnari amasan me muvehe. In rīməuvnimwə ia nimwə tapolen sə ramasan anan mwi məpi raka sə kupwən. Nimwə tapolen naha ripko mhə nari riti sə nərmama həno ia rəginraha, nənə ripko mhə nari riti səvəi tīprənə i sə Kumwesən rino. ¹²Nəpən Kristo rīməuvnimwə ia kwopun ikinan anan, in rino m kuatia a nəmwhen ko ripkuvnimwə mhə mwi, tī nəri nə mə in ripkuvehi mhə nite nəni mine nite kwəti kau muvnimwə, mətə in rīməuvehi atukw a niten muvnimwə, mo suatuk tī nifi rakaiien kitaha ia noien ərəha me səkitaha, nənə suatuk naha trarə rerin. ¹³cKimiaha hiəukurən. Nite nəni mine nite kau mine nimwrakw ia kwəti kau kiməuvani əmwesi ia nifatə, trīni mīnuə pris riti ruvi rəragi pen ia iərmama sə rīməuvehe məmkekem ia nəmri Kumwesən, nənə ia noien naha in ruvehe məmher mwi. ¹⁴dMə ro nipərhiienien i rəfo ia nite Kristo? In rukurən noien məpi

v9:5 Eks 25:18-22   **w9:6** Nam 18:2-6   **x9:7** Eks 16:2-34

y9:8 Hip 10:19   **z9:9** Hip 10:1-2

a9:10 Lev 11:2,25, Lev 15:18, Nam 19:11-13   **b9:11** Hip 3:1, 10:1

c9:13 Lev 16:3,14-16, Hip 10:4, Nam 19:9,17-19

d9:14 1Pit 1:18-19, 1Jon 1:7, Hip 6:1

raka. Ia niskaiien sǎvǎi Nǎnimwǎin sǎ ramarǎ rerin, Kristo rimǎuvei pen atukw a in m Kumwesǎn rǎmwhen ia nǎrimǎiru nǎrǎhaien riwǎn irǎ kousi ǎpune kuvei pen m Kumwesǎn. Nite Kristo traikuas ia rerimǎiaha ti noien emhǎ me mǎ kimǎiaha hiǎukurǎn no tukwiniien nari m Kumwesǎn sǎ ramǎiru.

¹⁵eRo pen Kristo in iǎmǎ sǎ ravi simwǎin nǎrmama mine Kumwesǎn ia nǎgkiariien vi sǎ kinǎrihi tǎrini ǎknekǎin. In ravi simwǎin irǎha iamǎnha irǎ mǎ sǎmǎme Kumwesǎn ramǎkwein ia nirǎha hǎukurǎn nuvehiiien narimnari me nǎha tuhǎpkiwǎn mhǎ sǎmǎme Kumwesǎn ruvǎni raka mǎ truvei pen m nǎrmama me sǎvǎnhi. Ti nǎri nǎ mǎ Kristo rimǎmhǎ, ro pen nemhǎien sǎvǎnhi rǎneivinari ia nirǎha, tukǎpwǎh nǎrpwinien noien ǎrǎha me sǎmǎme hǎno nǎpǎn nǎgkiariien kimǎkupwǎn kǎrihi tǎrini ǎknekǎin fwe kupwǎn rǎuiui ihi irǎha.

¹⁶Kimǎiaha hiǎukurǎn. Trǎni minuǎ iǎrmama riti rǎrihi tǎrini ǎknekǎin nǎgkiariien riti mǎ tukǎfuai nautǎ me sǎvǎnhi nǎpǎn tremhǎ irǎ, iǎrmama nǎha tramǎkeikei mukupwǎn memhǎ kurirǎ irǎ ko nǎgkiariien sǎ rinǎrihi tǎrini ǎknekǎin. ¹⁷Ro iamǎnhi irǎ ti nǎri nǎ mǎ nǎgkiariien sǎ ro iamǎnhi ro nǎri auǎr a irǎ nǎpǎn iǎrmama nǎha ramǎiru ihi. ¹⁸Rǎmwhen a mwi nǎgkiariien sǎ Kumwesǎn rimǎkupwǎn mǎrihi tǎrini ǎknekǎin ruvehe mo nǎgkiariien riti tukamǎkeikei ko, mǎtǎ mǎ netǎ ripkaiu mhǎ nǎgkiariien nǎha ro nǎri auǎr a irǎ. ¹⁹fIakani iamǎnhi

irǎ ti nǎri nǎ mǎ nǎpǎn Moses rinǎ irapw pam raka nǎgkiariien me sǎvǎi Loa m nǎrmama, nǎnǎ kurirǎ irǎ in ruvehi nimwheri sǎpsip sǎ kino rǎruerǎv mine rigi nei nǎha hisop, meitesi pen ia nite kwǎti kau mine nite nǎni sǎ rinǎrǎpi ia nui, nǎnǎ mǎvi rǎrǎgi pen netǎ ia nǎkukuǎ sǎvǎi Loa mine ia nǎrmama me pam, ²⁰gNǎnǎ mini pen ti nirǎha mǎ, "In i netǎ trǎrihi tǎrini ǎknekǎin nǎgkiariien i Kumwesǎn rimǎni pehe tukumǎiaha i mǎ tiho." ²¹hIa noien a mwi nǎha Moses ruvi rǎrǎgi pen netǎ ia nimwǎ tapolen mine narimnari me pam ikin sǎvǎi nǎfwakiien. ²²iNǎpǎrhienien i, ia noien sǎvǎi Loa nǎha, ipaka nari m nari me pam netǎ rǎpǎrhi irǎha hǎuvehe mhǎmher. Nǎnǎ trǎni minuǎ netǎ rǎpwǎh naiuien, Kumwesǎn ko ripkenouenou mhǎ noien ǎrǎha me.

²³jRo pen netǎ rǎiu ti nǎpǎrhien narimnari me nǎha hǎuvehe mhǎmher. Mǎtǎ nimwǎ tapolen nǎha mine narimnari me sǎvǎnhi irǎha hǎuvnhi a narimnari me fwe ia neiai. Mǎtǎ narimnari me sǎvǎi nǎfwakiien fwe ia neiai, nite nǎrimǎiru riti ripkǎmwhen mhǎ ti nǎpǎrhien irǎha hǎuvehe mhǎmher. Tukamǎkeikei kuvehi netǎ riti sǎ ramasan mǎpi raka. ²⁴kKristo ripkuvnimwǎ mhǎ ia nimwǎ tapolen ia tiprǎnǎ i sǎ nǎrmama hǎno ia rǎginraha mhǎuvnhi a nimwǎ tapolen pǎrhien irǎ, mǎtǎ Kristo ruvnimwǎ atukwatukw ia neiai, nǎnǎ tǎkwtǎkwuni nǎha in ramǎrer ia nǎmri Kumwesǎn mamǎgkiari tukwini sǎkitaha. ²⁵Pris asori anan

^e9:15 1Tim 2:5, Hip 8:6 ^f9:19 Eks 24:3,6-8, Lev 14:4,6

^g9:20 Eks 24:8 ^h9:21 Lev 8:15,19 ⁱ9:22 Lev 17:11, Efes 1:7

^j9:23 Hip 8:5, 10:1 ^k9:24 1Jon 2:1

sävæi nækur Isrel rauvniwæ ia kwopun ikinan anan ia nuk me pam mauvehi nite nærimiru me, mætæ lesu rîpko mhæ iamînha iræ. In ruvniwæ m kuatia a muvei pen nîmiruien sävænhi m Kumwesæn. ²⁶Ko rauvniwæ næpin me nîpwræn mæ in trauvehi næmisæien ia nei kamarkuau i næpin me fwe kinæmri vi a tiprænæ muvehe meste pehe tækwækwuni. Mætæ tækwækwuni næha, trîpko mhæ tui tiprænæ i ro sampam, in rier pehe m kuatia a muvei pen nîmiruien sävænhi ti nuvehi rakaien noien æræha, nænæ ko rîpkuvei pen mhæ mwi ia næpin riti. ²⁷!Kumwesæn rînæmri raka mæ nærmama me pam tuhamækeikei mhemhæ m kuatia a, nænæ kuriræ iræ in trækiri iræha ti noien me sævænraha. ²⁸!a noien a mwi næha, Kristo rimæuvei pen nîmiruien sävænhi m kuatia a ti nuvehi rakaien noien æræha sävæi nærmama hæpik. Nænæ in trier pehe mwi ia nuveheien sæ ro kæru iræ, rîpko mhæ ti nuvehi rakaien noien æræha, mætæ in truvehe mwi ti nuvehi mîruien nærmama sëmæme hameitenhi in.

10^mNarimnari me sävæi Loa hæmwhen a ia nænimwi nari m nari amasan me sëmæme trîpko mhæ tui hæuvehe, rîpko mhæ nîpwræ narimnari me. Ia nuk me pam pris me næha sävæi nækur Isrel kamho a nari kuatia, mamhævi netæ ti noien æræha. Mætæ nite nærimiru me næha rîreirei noien nærmama sëmæme kamhæuvehe ti Kumwesæn hatukwætukw ia nænimen. ²Ko ro nærmama me i sëmæme kamhæfwaki hæuvehe mhatukwætukw pærhien, tukaikuas iræha m kuatia a ia netæ

næha, nænæ kuriræ iræ iræha tuhæp-kregi mhæ mwi mæ noien æræha ramæmak ia niræha, nænæ tukousi æpune mwi nærimiru me kuvi nîtenraha ti næfe. Kukuræn næpwæhien noien næha. ³Ro iamînhi iræ, ia nuk me pam, iræha kamhævi auær a netæ, mætæ ko hæpkenouenou mhæ noien æræha me sævænraha, ⁴n^ti næri næ mæ nite næni mine kau ko rîpkuvehi raka anan mhæ noien æræha.

⁵Ro pen, næpin Kristo rînæuvehe ia tiprænæ i, rîni pen ti Kumwesæn mæ, "Ik ikæpwæh nokeikeien noien næha kamousi æpune nærimiru me kauvei pehe mik, uæ noien næha kauvei pehe narimnari nepwin mwi mik, mætæ ikinæpnæpenæ ia nîpwræk.

⁶Nærimiru me næha kauvani æmwesi nîpwrænraha pam ia tækure nîfatæ mine nærimiru me næha kavi nîtenraha ti noien æræha, ik rerim rîpkagien mhæ ti niræha.

⁷Nænæ iakîni mæ, 'Kumwesæn, ætæ ro, iou iakæuvehe mæ tako nækwam

ræmwhen atukwætukw ia nægkiariien kimærai pen ia nækukuæ sävæi Loa sæim sæ ramægkiari ia niræk."

⁸!a nægkiariien næha irænhæ, Kristo rimækupwæn mîni mæ, "Ik ikæpwæh nokeikeien noien næha kamousi æpune nærimiru me kauvei pehe mik, uæ noien næha kauvei pehe narimnari nepwin mwi mik. Nærimiru me næha kauvani æmwesi nîpwrænraha pam ia tækure nîfatæ, mine nærimiru me næha kavi nîtenraha ti noien æræha, ik rerim rîpkagien mhæ ti niræha." (In rîni nægkiariien næha næri auær a mæ

¹9:27 Fil 3:20, Hip 10:10, 1Pit 2:24

^m10:1 Hip 8:5

ⁿ10:4 Hip 9:13

nuvei penien narimnari me naha m Kumwesən ramesi pen nafe Loa rani.) ⁹Mətə Kristo rani mwi mə, “Kumwesən, ətə ro, iou iakauvehe mə tako nəkwam.” Ia nəgkiariien naha səvənhi ramousi raka nəkwai Kumwesən sə kupwən, mə in trəmri nəkwai Kumwesən sə kurirə. ¹⁰Nənə nəkwai Kumwesən sə naha sə kurirə rinaikuas raka noien ərəha me səkitaha nəpın lesu Kristo rıməuvei pen nıpwran m Kumwesən m kuation a, nənə ko rıpkuvei pen mhə mwi nəpın riti mwi.

¹¹PNəpın me pam pris me kamhərer mamho wok səvənraha, mamho a nəri kuation ia nəpın me, mamhəvi nite nərimıru me, netə sə rıreirei naikuas rakaiien noien ərəha me ia nəpın riti. ¹²Mətə Kristo rınəsəni nımiruiien səvənhi memhə m kuation a tı naikuas rakaiien noien ərəha me səvəi nərmama ia nuk nuk me mıpkə mhə sampam, nənə kurirə irə in revən məkure ia nıkare Kumwesən mwatuk. ¹³Qİa kwopun naha in treitenhi meste Kumwesən tro nərmama səməme haməmwəki in həuvehe in trərpwi utə tıpage nısun mi ia nırəha. ¹⁴Iakani iamınhi irə mınə tı nəri nə mə Kristo niten rınaiu m kuation a mo nərmama me səvənhi hatukwatukw ia nənimen ia nuk nuk me. Nərmama me naha irəha naha rıno irəha ho ikinan.

¹⁵Nənə Nənimwın İkinan mwi rani pehe tukutaha mə nəri naha ro nıpərhienien. Rani mə,

¹⁶“İərimənu rani mə, ‘Nəgkiariien səioui takərihi tərini əknekın

ia nəpın sə truvehe nəkur İsrəl tuharə irə ro iamınhi irə:

Takəmri pen loa me səioui ia nətərigien səvənraha, nənə mırıai pen ia rərınraha.”

¹⁷Nənə in rani mwi mə,

“İou rerik trıpkrhi mhə mwi ia nəpın riti

noien ərəha me mınə noien ourour me səvənraha.”

¹⁸Mə Kumwesən rınənouenou raka nərəhaien me naha, nənə tukvi mwi netə tı noien ərəha tı nəfe. Tukəpwəh a noien naha. ¹⁹tPiak me, təkwtəkwuni naha ia nite lesu kitaha səukurən nuvnımwəien ia kwopun ikinan anan mhəpwəh nehekırien, ²⁰umhesi pen suatuk vi sə ramıru lesu rınəsəvər irə tukutaha ia nıpwran mə tsəukurau ia tınari naha raməgher tukuahag kwopun ikinan anan. ²¹Kitaha səvəuvehi pris riti səkitaha in rasori mamərimənu ia nımwə səvəi Kumwesən. ²²VNarimnari me naha ho nıpərhienien. Ro pen pwəh səvən ipaka tı Kumwesən mhəpwəh nərkwafəien neikuəien ia rerıtaha, mhahatətə əknekın irə, nənə rerıtaha sə fwe kupwən ramrhi noien ərəha me səkitaha ruvehe məmher ia nite Kristo, nənə nıpwrataha mwi rəmher, tı nəri nə mə sənaru raka ia nui əmher. ²³wPwəh səkwətəmhirı əknekın nıni irapwien nəri amasan sə sameitenhi, mhəpwəh nıkiukiuien, tı nəri nə mə Kumwesən sə rıməni mə truvei pehe nəri amasan naha m kitaha ramo nəgkiariien səvənhi ia nəpın me. ²⁴Pwəh sətəriğ mə

⁹10:10 Hip 9:12,28 ^P10:11 Eks 29:38

⁹10:13 Hip 1:3, Sam 110:1 ^r10:16 Hip 8:10 ^S10:17 Hip 8:12

^t10:19 Hip 4:16 ^u10:20 Mat 27:51, Hip 9:8

^v10:22 Lev 8:30, Esik 36:25, Efes 5:26 ^w10:23 Hip 4:14

tsəfo mhasitu ia kitaha me mho nokeikeilien mine noien amasan me. ²⁵xRipkamasan mhə mə tsəpwəh noien səvəi nousəsimwīnien kitaha me rəmwhen ia nərmama nepwīn kamho, mətə pwəh sərpwi əknekin kitaha me, mamho ia nəpīn me tī nəri nə mə kitaha səukurən mə nuveheien səvəi lesu ruvəuvehe ipaka.

²⁶yIakani iamīnha irə tī nəri nə mə kitaha səuvəukurən raka nīpərhienien. Trīni mīnuə samo nəri auər a irə, mamhəmwur pen ia noien ərəha, nənə netə riti mwi riwən anan mə traiu maikuas raka noien ərəha səkitaha. ²⁷zTrīni mīnuə kitaha saməmwur pen ia noien ərəha, nəri kuation a tsaməti pen i mamheitenhi. Nəri nəha ro nehekīrien i. In nə nəpīn Kumwesən trərpwīn noien ərəha me irə mine napw i raməpnəpan pīk trahi nərmama səməme haməmwəki in. ²⁸aKīmiaha hiəukurən. Trīni mīnuə iərmama riti ramərui Loa səvəi Moses, nənə iərmama kəru uə kahar tuharni irapw in, nənə in traməkeikei memhə. Ko kīpkapi mhə tukwe. ²⁹bMətə rəfo ia iərmama sə ramavən avən ia Tīni Kumwesən? Kumwesən ruvəni raka nəgkīariien vi səvənhi tukutaha, nənə nite Tīni rərihi tərini əknekin nəgkīariien nəha. Mətə rəfo ia iərmama sə ro nəri auər a ia netə nəha sə rīno in ruvehe məmher mo ikinan i? Nənimwīn Ikinan rauai namasianien səvənhi m nərmama, mətə rəfo ia iərmama sə rani ərəha

Nənimwīn nəha? Iərmama nəha nərpwīnien sə Kumwesən tro min tī noien ərəha səvənhi trīskai məpi raka nərpwīnien səvəi iərmama sə ramərui Loa səvəi Moses. ³⁰cIakani iamīnha irə tī nəri nə mə kitaha səuvəukurən raka mə Kumwesən rīməni mə, “Iou takərpwīn noien ərəha səvəi nərmama, nīpərhienien iou tako.”^d Nənə in rīməni mwi mə “Iərimənu in trəkiri noien me səvəi nərmama me səvənhi.” ³¹Kumwesən in ramīru. Trīni mīnuə saməmak ia rəgīn mə in trərpwīn noien ərəha me səkitaha, nari nəha in nari riti səvəi nehekīrien.

³²Mətə rerīmīaha tramrhi nəpīn kupwən, nəpīn hiəpkuvehe vi a ia nukuraanien. Nəpīn nəha nəpīn skai. Kamo nəmisəien me m kīmiaha, mətə hiəpwəh nīmweilien. ³³eNəpīn me nepwīn nərmama kamhəni ərəha kīmiaha ia nəmri nərmama, nənə mamho rərəha ia kīmiaha. Nəpīn me nepwīn kīmiaha hiamərer kīmiaha nərmama səməme kamho rərəha ia nīrəha iamīnhi irə. ³⁴fKīmiaha hiaməuvehi pəri nəmisəien kīmiaha nərmama səməme hamarə ia kalapus. Nəpīn nərmama hənəkres narimnari me səkīmiaha, mətə rerīmīaha ragien a tukwe, tī nəri nə mə hiəuvəukurən raka mə narimnari nepwīn nəha ikīn səkīmiaha, səməme hamasan mhəpi raka, nənə narimnari me nəha tuharə rerīn.

³⁵Ro iamīnhi irə tihaməkeikei mhərer əknekin, tī nəri nə mə nərəkuien fwe ikīn səkīmiaha ra-

^x10:25 Hip 3:13 ^y10:26 Hip 6:4-8 ^z10:27 Aes 26:11

^a10:28 Dut 17:6, 19:15 ^b10:29 Eks 24:8, Hip 13:20

^c10:30 Rom 12:19, Dut 32:36, Sam 135:14 ^d10:30 Dut 32:35

^e10:33 1Kor 4:9 ^f10:34 Mat 6:20, Mat 19:21,29

marə sə tihəuvehi. ^{36g}Tihaməkeikei mho nətərigien səkimiaha rəpwəmwis mə tiho narimnari me səməme Kumwesən rokeikei. Nənə tihəpkuvehi nəfe in ruvəni raka mə truvei pehe m kitaha. ³⁷Ro iamīnhi irə rəmwhen ia Nəkukua Ikinan rani mə tripkō mhə tui, “Iərmama i kamīni mə truvehe, truvehe, in tripkō mhə tipwə.

^{38h}Mətə iərmama atukwatukw səiou trimiru ia nahatətəien səvənhi,

nənə trīni minuə ramavən rərig rərig,

nənə rərik tripkagien mhə tukwe.”

³⁹Mətə kitaha i səpko mhə iamīnha irə. Ko səpkavən rərig rərig mhə mə Kumwesən trouraha kitaha, rekəm. Kitaha nərmama səvəi nahatətəien ia Kumwesən tsəuvehi nimiruien.

Kaha kupwən me hənahatətə ia Kumwesən

11 ⁱNahatətəien ia Kumwesən ikukurən amasan mə tikuvehi narimnari amasan me ikameitenhi, mani nīpərhienien ia narimnari me ipkətə mhə ia nənimem. ²Nahatətəien iamīnhi in nəha nəfe kaha kupwən me həno ro Kumwesən rəgnəgini irəha.

^{3j}Nahatətəien ro kitaha səukurən amasan mə Kumwesən rino neiai mīne tiprənə mīne narimnari me pam ia nəgkiariien səvənhi, mo narimnari me nəha kamətōni həuku pen ia narimnari me kipkətōni mhə. ^{4k}Epel in rīnahatətə ia Kumwesən, ro pen ruvei pen nari riti m Kumwesən sə ramasan məpi

raka səvəi Ken. Nənə tī nəri nə mə in rīnahatətə ia Kumwesən iamīnhi irə, nənə Kumwesən rini irapw mə in iəmə atukwatukw riti, nənə rerin ragien tī nuvehien narimnari me səvənhi. Nīpərhienien iəmə nəha ruvamhə raka, mətə noien səvəi nahatətəien səvənhi raməgkiari ihi m kitaha.

^{5l}Inok rīnahatətə ia Kumwesən, ro pen kuvehi utə in mə tripkemhə mhə, nənə kipkətōni mhə mwi in tī nəri nə mə Kumwesən rīməuvehi raka in ia tiprənə i revən fwe ia neiai. Mətə nəpīn kipkuvehi raka mhə ihi in, Nəkukua Ikinan rani mə Kumwesən rerin ragien tukwe.

⁶Mətə trīni minuə iərmama rīpkahatətə mhə ia Kumwesən, in trəfo mo Kumwesən rerin ragien tukwe? In rīreirei anan noien, tī nəri nə mə iərmama riti rokeikei mə truvehe tī Kumwesən, in traməkeikei mīni nīpərhienien mə Kumwesən ramarə nənə mamō ramasan m nərmama səməme haməmwur mə tuhətōni in.

^{7m}Noa rīnahatətə ia Kumwesən. Ro iamīnhi irə nəpīn Kumwesən rīnani pen narimnari me min fwe kupwən səməme nərmama həpwəh ihi nətōnien, Noa ramsiai, mamō nəkwān, nənə muvrhəkin nītətə asori riti mə truehimiru nərmama səməme kamharə ia nəkwai nimwə səvənhi. Ia noien i, Noa ramo pui noien ərəha me səvəi nərmama ia tiprənə, nənə muvehe iərmama riti sə ratukwatukw ia nəmri Kumwesən tī nəri nə mə ramahatətə irə.

^g10:36 Luk 21:19, Hip 6:12 ^h10:38 Rom 1:17, Kal 3:11

ⁱ11:1 Rom 4:18, 2Kor 5:7 ^j11:3 Jen 1:1, Sam 33:6, 2Tes 3:5

^k11:4 Jen 4:3-10 ^l11:5 Jen 5:24

^m11:7 Jen 6:13-22, Jen 7:1, 1Pit 3:20, Rom 3:22, 4:13

⁸ⁿEpraham rinahatətə ia Kumwesən, ro pen nəpin Kumwesən rəkwein in mə trevən ia tənə əpə riti tukuvei pen min, ro nəkwan, mier, mireirei mə rauəku.

^{9o}In rinahatətə ia Kumwesən ro pen in rarə ia tənə nəha Kumwesən rino promes mə truvei pen min. Mətə rinamarə ia kwopen nəha ia nimwə tapolen rəmwhen a iəpwisewis riti. Nənə Aesak mine Jekop irau nəha Kumwesən rino promes minrahar pəri, irau mwi krauarə a ia nimwə tapolen.

¹⁰Epraham rino iamınha irə tı nəri nə mə in rameitenhi mə trevən ia taon riti sə ramərer ia təkure nəri skai riti. Taon nəha, Kumwesən rino mak irə, nənə mino raka ramarə.

^{11p}Sera rinahatətə ia Kumwesən, ro pen Kumwesən ruvei pen niskaiien min mə tro tıpwın. Nəri auər a mə Sera in rinəprənemə anan, mətə rərəhi tını tı nəri nə mə in rinətigite ia Kumwesən sə rino promes min. ^{12q}Ro pen sətəni mə iərmama kuatia a i Epraham rinərgarə ipaka remhə, mətə rərəhi iəkunouihi riti, nənə nərmama ia kwənəkwus səvənhi həuvehe mhəpik mhəmwhen ia kəməhau me ia kəpuapen uə nıpəkır ia nıkare təsi ko kıpəkəvsini pam mhə irəha.

^{13r}Nərmama me i irəha pam kamhahatətə ia Kumwesən. Mətə nəpin irəha hemhə, irəha həpwəh ihi nuvehiiien narimnari me nəha səməme Kumwesən rino promes mə truvei pen minraha. Irəha hamətəni mə narimnari me nəha

haməmak isipwın ihi tı nirəha, mətə rerınraha ramagien pik mə tuhətəni. Nənə irəha haməni irapw mə hamarə ia tıprənə i mətə irəha həmwhen a iəpwisewis me.

Tıprənə i rıpkə mhə imwənraha pərhiən. ¹⁴Nəpin nərmama haməgkiari iamınha irə ramahatən

pen mə irəha hamətui imwənraha atukwatukw. ¹⁵Kamo rerınraha ramrhi tənə nəha həməier irə mə

in nəha imwənraha atukwatukw ko hərərig mwi. ^{16s}Mətə irəha həpkrərig mhə tı nəri nə mə

hokeikei tənə əpə riti sə ramasan məpi raka, in nəha fwe ia neiai. Ro pen Kumwesən rıpkauris

mhə mə irəha tuhəkwein in mə Kumwesən səvənraha, tı nəri nə mə in rinəpnəpenə raka ia taon riti səvənraha.

¹⁷Epraham rinahatətə ia Kumwesən, ro pen nəpin Kumwesən raməkiri nahatətəien səvənhi, rəmrutə Aesak ia təkure nıfatə. Ia nəpin nəha Epraham i

Kumwesən rino promes me min ramərer mwatuk mə trousi əpune tını anan kuatia. ¹⁸Kumwesən ruvəni raka tukwe mə, “Epraham, nimwıpwım me səməme tuhəuku

pen ia Aesak irəha nə takəvsini irəha mə kwənəkwus me səim.” ^{19t}Mətə Epraham ramərer mwatuk

mə trousi əpune tını, tı nəri nə mə rerin rarhi mə Kumwesən rukurən noien iərmama rətui mwi

ia nemhəien. Ro pen nəpin ruvehi raka tını ia nıfatə rəmwhen mə in rinətui mwi ia nemhəien.

ⁿ11:8 Jen 12:1-5, Wok Me 7:2-4   ^o11:9 Jen 26:3, Jen 35:12,17

^p11:11 Jen 18:11-14, Jen 21:2   ^q11:12 Rom 4:19, Jen 15:5, 22:17, Dut 10:22   ^r11:13 Jen 23:4, 1Kron 29:15, Sam 39:12, 1Tes 2:11

^s11:16 Eks 3:6,15, Mak 12:26   ^t11:19 Rom 4:17

²⁰^uAesak rinahatətə ia Kumwesən, ro pen rəfwaki mə Kumwesən trəkwein amasan ia Jekop mine Isau, mamini irapw narimnari me səməme tuhəpkuvehe ia nəpin riti.

²¹^vJekop rinahatətə ia Kumwesən, ro pen nəpin ipaka remhə, in rəfwaki mə Kumwesən trəkwein amasan ia tini Josef mi. In rinərpwi kaskin mərər əmakəmak, nənə maməgnəgini Kumwesən.

²²^wJekop rinahatətə ia Kumwesən, ro pen nəpin ipaka remhə, in rəgkiari ia nəpin nəha sə kwənək-wus me səvəi nəkur Isrel tuhəier fwe tənə Ijip, mini mə tuhəfo ia nīkəkrin me.

²³^xTata mine mama səvəi Moses krinouahatətə ia Kumwesən, ro pen nəpin Moses rətui, irau krouətoni mə in iəkunouihī amasan riti, nənə krouərkwafə i roueste məkwə kahar. Nənə irau kroupkhekir mhə nəruien nəgkiariien səvəi kig.

²⁴^yMoses rinahatətə ia Kumwesən, ro pen nəpin in rupwinari, rəpwəh nəseniien mə tukəkwein in tini prən ouihī səvəi Fero, kig səvəi nəkur Ijip. ²⁵In revən marə irəha nərmama me səvəi Kumwesən muvehi pəri nəmisəien irəha minraha. In rokeikei sə nəha məpi raka mə in tramregi ramasan ia nagienien i kamregi ramasan irə nəpin ouihī a, nagienien səvəi noien ərəha. ²⁶^zIa nətəien səvənhi, kamo naurisien min ti Kristo sə tripkuvehe ramasan məpi raka nautə me pam ia tənə

Ijip. Nətəien səvənhi ro iaminha irə ti nəri nə mə in raməti pen ia nərkuien sə Kumwesən truvei pen min. ²⁷^aMoses rinahatətə ia Kumwesən, ro pen in rier ia tənə Ijip məpwəh nehekiriien ia kig nəha sə niemaha raməpi pik. In ripkəti ərari mhə mə trirərig, mətə ramərər əknekin rəmwhen mə in ramətoni Kumwesən i iərmama ripkətoni mhə ia nənimen. ²⁸^bIn rinahatətə ia Kumwesən, ro pen rəmri nəveginien asori nəha Pasova, məmri mwi noien i nəkur Isrel ho pen netə ia təpinhə ia nimwə me səvənraha kamo agelo sə trouaha nəmritaik me rirapi irəha hemhə.

²⁹^cNəkur Isrel me nəha hənahatətə ia Kumwesən, ro pen irəha həpi simwin ia təsi əruerəv. Irəha hənəvən mhəpi simwin rəmwhen haməvən ia tīprənə əvəhak. Mətə nəpin nəkur Ijip haməmwur mə tuhəkuriə irəha, təsi rirərig muvehe mousəman irəha həmwhenimw.

³⁰^dNəkur Isrel hənahatətə ia Kumwesən, ro pen havən mhəkuraukurau ia nəpai səvəi taon Jeriko meste nəpin sefen, nənə nəpai nəha rərkwəpir məsas.

³¹^eRehap pran səvəi suatuk in rinahatətə ia Kumwesən, ro pen in ripkemhə mhə irəha nəkur Jeriko səməme hənəruī nəkwai Kumwesən. Nəkur Isrel həpwəh nousi əpuneien prən nəha ti nəri nə mə rerin ragien mə truvehi iəmə Isrel mi nəha səməmi krīməuvehe

^u**11:20** Jen 27:27-29, Jen 27:39-40   ^v**11:21** Jen 48:15-16   ^w**11:22** Jen

50:24-25, Eks 13:19   ^x**11:23** Eks 1:22, 2:2   ^y**11:24** Eks 2:10-12

^z**11:26** Hip 10:34-35   ^a**11:27** Eks 12:51, Eks 14:13,14, Rom 1:20, 1Tim 1:17, Hip 11:1   ^b**11:28** Eks 12:21-30   ^c**11:29** Eks 14:21-31

^d**11:30** Jos 6:12-21   ^e**11:31** Jos 2:1-21, Jos 6:21-25, Jem 2:25

mə trouətoni afafa taon nəha. Irau krauevən fwe ia nimwə səvənhi.

³²Mətə ko iapkəgkiari mhə mwi rəpwəmwis. Səiou nəpīn riwən mə takəgkiari ia Kiteon, Parak, Samson, Jefta, Kig Tevit, Samuel, mine profet me. ³³Nərmama kupwən me nəha hamahatətə ia Kumwesən, nənə ro pen həuvehi irapw kig me ia naruagəniēn, mho noien atukwatukw me, mhəuvehi nəfe Kumwesən rino promes minraha, mhəsisəg ia tərhui laeon me, ³⁴gḡmhoui əfi napw asori sə rauək, mhap mhəvtənhi nərmama səməme hənua tuhərai əpune irəha ia nau səvəi naruagəniēn. Irəha nərmama niskaiien səvənraha riwən, mətə Kumwesən ruvei pen niskaiien minraha, nənə irəha həuvehe mhəskai ti naruagəniēn, mho naruagən me səvəi tənə əpə me hap. ³⁵hNipran nepwīn nəha ikin səməme hənahatətə ia Kumwesən, Kumwesən ro nipwnətīnraha me hətui mwi ia nemhəien. Nərmama nepwīn mwi səməme hənahatətə ia Kumwesən, irəha hənəsēni nərmama səməme haməmwəki irəha ho nəmisəien asori ia nipwranraha. Irəha həkəpwəh mhə nahatətəien səvənraha mə nərmama səməme haməmwəki irəha heivi nari ia nirəha. Irəha hamahatətə ia Kumwesən mə in tro irəha hətui mwi ia nemhəien səvənraha ia nimiruiēn riti sə ramasan məpi raka. ³⁶iNənə irəha me nepwīn, nərmama haməfkəmanə ia nirəha, mamhərisi irəha. Nənə irəha me nepwīn,

nərmama hərihi irəha ia jen, nənə mhəuvehi puwnimwə irəha ia kalapus. ³⁷Irəha me nepwīn kinəkwi əpune irəha ia kəruətērei. Nənə kərai əmwesi irəha nepwīn ia so ro nipərīn kəru. Nənə irəha me nepwīn, kinərai əpune irəha ia nau səvəi naruagəniēn. Nənə irəha me nepwīn hənamarə mamharkahu ia teki nənī mine sipsip, nautə səvənraha riwən anan. Nəpīn me nərmama hamouraha irəha, mamho rərəha anan ia nirəha. ³⁸Irəha nərmama amasan me. Tīprənə i ripkəmhwen mhə mə irəha tuharə ikin. Irəha hamarə ənpapen a fwe ia kwopun akwesakwes ikin, mine ia təkuer me, mine ia nipəgi kəpwier me, mine ia nipəgi tənə me.

³⁹Nipərhiēniēn i nərmama kupwən me nəha, irəha pam kani amasan nəghīnraha ipwet mine ti nahatətəien səvənraha, mətə nəpīn hənamarə irə həkūvehi mhə nəfe kino promes irə, ⁴⁰ti nəri nə mə Kumwesən rinətə raka fwe kupwən nəfe tro m kitaha ramasan məpi raka. Nənə ia nətərigiēn səvənhi, in rokeikei mə trukupwən mo kitaha minraha səuvehe mho kua-tia. Ia noien nəha in rukurən noien kitaha minraha səuvehe mhatuk-watukw pam.

Kumwesən raməkoui atukwatukw nipwnətīn me

12 ^kNərmama me nəha hənahatətə ia Kumwesən irəha həmwhen ia iərmama riti sə rani irapw nəfe rinətōni ia nənimen mə kitaha səukurən

^f11:33 Dan 6:22   ^g11:34 Dan 3:23-27   ^h11:35 1King 17:17-24, 2King 4:18-37   ⁱ11:36 1King 22:24-27, Jer 20:2, 37:15, Jer 38:6
^j11:37 2Kron 24:21   ^k12:1 Rom 7:21, 1Kor 9:24-25

niniien nīpārhiendien irə. Irəha hāpik kamhərer kuraukurau ia kitaha. Ro iamīnhi irə pwəh səfraka nari pəmpəm me pam, mīne noien ərəha sə raməkwtəmhiri əknekin kitaha, nənə mhaiu ia naiuien nəha Kumwesən rīnəmri kupwən ia kitaha məpwəh nəpouien. ²Ia nəpīn me tsaməti pen a ia lesu nəha in nukune nahatətəien səkitaha fwe nukunen meste nəkrəkwerīn. In rəti ərgarig pen ia nei kamarkuau mətōni nagienien sə in tragien irə kurirə. Ro iamīnhi irə in revən ia nei kamarkuau mo nəri auər a ia naurisien tuko min. Nənə təkwtəkwuni nəha in raməkure ia nīkare jea mwatuk sə Kumwesən raməkure irə mamərīmənu.

³Ramasan mə rerīmiaha tramrhi lesu mə rīnəfərer əknekin nəpīn nərmama ərəha me kamhəmwəki in, mamho noien ərəha irə, kamo kimiaha hiəregi hiənəpou ia nīmīruien səkimiaha mhəpwəh.

⁴Nərmama me sāməme kamho noien ərəha kamho nəmisəien m kimiaha. Rəmwhen mə hiamərer ia naruagənien riti. Mətə kimiaha riti rīpkemhə mhə ihi ia naruagənien nəha. ⁵Kimiaha tihəpwəh nenouenouien nəgkiariien i raməkwein tīni ia kimiaha. Rani mə,

“Nərik, nəpīn lərīmənu raməkoui atukwatukw ik, tikəpwəh noien nəri auər a irə.

Rerīm trəpwəh nəpouien nəpīn ranise skai noien ərəha səim.

⁶Trīni mīnuə lərīmənu rokeikei pīk iərmama riti, nənə traməkeikei məkoui atukwatukw.

Nənə in traməkeikei mo nəmisəien m iərmama sə raməkwein i mə tīni mə trəpwəh noien ərəha səvənhi.”

⁷Ro pen tihərer əknekin ia nəpīn sikai me. Kumwesən rauvei pehe nəpīn sikai me nəha tī nəkoui atukwatukwien kimiaha. Noien nəha ramahatən pen mə Kumwesən ramo kimiaha rəmwhen mə kimiaha nīpwənətīn me. Iəkunouihi riti riwən sə tata səvənhi rīpkəkoui atukwatukw mhə in.

⁸Kumwesən raməkoui atukwatukw pam nīpwənətīn atukwatukw me. Trīni mīnuə Kumwesən rəpwəh noien iamīnha irə ia kimiaha nənə nīpwrān nə mə rīpko mhə nīpwənətīn atukwatukw me nə kimiaha.

⁹Ia nīkaren səkitaha nərmama, səkitaha me fwe tata me hənəkoui atukwatukw kitaha fwe kupwən, nənə səsiai irəha. Mətə rəfo ia Tata səvəi nənimwitaha? Ramasan mə kitaha tseiwaiu mhəsiai mwi in mhəpi raka nənə mhəmīru.

¹⁰Tata me səkitaha fwe kupwən hənəkoui atukwatukw kitaha nəpīn kwakwa a ia nətərigien a səvənraha. Mətə Kumwesən raməkoui atukwatukw kitaha mə trasitu ia kitaha, mo kitaha səuvehe mho nəkur ikinan me rəmwhen irə.

¹¹Kimiaha hiəukurən. Noien i nəkoui atukwatukwien iərmama nəpīn kamo ro nəmisəien i. Rīpko mhə nari riti kamregi ramasan irə, mətə kurirə irə trukue kwənkwan ia nīmīruien səvəi nərmama sāməme kīnəkoui irəha irə mheste həpwinari.

^l12:2 Hip 1:3 ^m12:6 Rev 3:19 ⁿ12:7 Dut 8:5, 2Saml 7:14

^o12:11 Jem 3:17-18

Kwänkwan nə in i nəməriniuen mine natukwatukwien.

¹²Ro iam̄nhi irə kimiaha hiənərou rəgimiaha remhə tihaməkeikei mhəuvehi utə rəgimiaha. Mə nukurhumiaha r̄inərou həvi atukw i pwəh riskai.

¹³ᑦTiho suatuk atukwatukw me nisumiaha travən irə mə sin ia kimiaha nisun rərəha nisun ko r̄ipkərəha anan mhə mier raka mətə tripkamasan mwi.

**Tihaməsiari kamo
hiameikuə a n̄regiien
Kumwesən raməgiari**

¹⁴ᑦTihəmwur mə tiharə amasan ia nəməriniuen kimiaha nərmama me pam, nənə mhəmwur mə tiho n̄miruien səkimiaha ro ikinan. lərmama sə r̄ipko mhə ikinan, ko r̄ipkətoni mhə nəmri lərimənu nəp̄in riti. ¹⁵ᑦTihətui amasan kamo kimiaha riti rarfaï ia namasanien səvəi Kumwesən. Tihətui amasan kamo kimiaha riti ruvehe məmwhen ia nuai nei akonə riti sə rukwesər mutə mukuə kwänkwan rərəha. lərmama sə ro iam̄nha irə tro nərmama həp̄ik həuvehe mhəmkemik ia noien ərəha. ¹⁶ᑦTihətui amasan kamo kimiaha nərman mine n̄pran hiəiri ənəpen kimiaha me. Tihətui amasan kamo kimiaha riti ro nəri auər a ia narimnari ikinan me rəmwhen Isau r̄ino. In rəmri pen nəmri nari ia nasor̄iien səvəi nəmritaik kuvehi nənimen ia nəveginien plet kuatia. ¹⁷ᑦKimiaha hiəukurən mə kurirə in rokeikei mə

truvehi mwi nasor̄iien nəha, nənə markut p̄ik mə tata səvənhi trəkwein amasan irə, mətə rekəm. Nəri auər a mə Isau r̄inasək p̄ik tukwe, mətə ko r̄ipkrərig mhə ia noien nəha sə r̄ino.

¹⁸ᑦKimiaha hiəpkuvehe mhə ia təkuer riti rəmwhen təkuer Sinae. Fwe kupwən nəkur Isrel həuvən ia təkuer nəha, mhətoni napw rauək. Nəpitəvien reiwaiu mahakwi nari. Həregi n̄imətagi asori, ¹⁹ᑦmine nasəkien səvəi kisipw. Həregi mwi reri Kumwesən raməgiari m̄inraha. Nəp̄in həregi nəgkariien səvənhi, həni mə irəha həpwəh nokeikeiien mə tuhəregi mwi nəgkariien nəha. ²⁰ᑦIrəha həhekir mətəmn̄imw̄in t̄i nəgkariien nəha r̄iməni mə,

“ᑦᑦri ni m̄inuə nari riti r̄irapi təkuer i, nəri auər mə n̄rim̄iru a riti, mətə tukaməkeikei kəkwi əpune ia kəruətərei.”

²¹ᑦNəp̄in Moses rətoni narimnari me nəha, in mwi r̄iregi rərəha nənə m̄ini mə, “lou iak̄inehekir iak̄inehekir, m̄inamətəmn̄imw̄in.”

²²ᑦMətə kimiaha hiəuvəuvehe ia təkuer i Saeon, mine taon i imwei Kumwesən sə ram̄iru. In i Jerusalem vi fwe ia neiai, kwopun nagelo me həp̄ik hamousəs̄imw̄in irəha me ikin mamhagien ia nəp̄in me. ²³ᑦHiəuvəuvehe ia nousəs̄imw̄inien asori səvəi nərmama me səvəi Kumwesən səməme həmwhen ia nəmritaik me səvənhi, kimərai pen nəgh̄inraha fwe ia neiai. Hiəuvəuvehe t̄i Kumwesən sə tripkəkiri

ᑦ12:12 Aes 35:3 ᑦ12:13 Prov 4:26

ᑦ12:14 Sam 34:14, Rom 12:18 ᑦ12:15 Wok Me 8:23

ᑦ12:16 Jen 25:33-34 ᑦ12:17 Jen 27:30-40 ᑦ12:18 Eks 19:16-20, Dut 4:11-12 ᑦ12:19 Eks 20:18-21, Dut 5:22-27 ᑦ12:20 Eks 19:12-13

ᑦ12:21 Dut 9:19 ᑦ12:22 Kal 4:26, Rev 5:11 ᑦ12:23 Luk 10:20

noien sāvai nārmama me pam. Hiāvūvehe ti nānimwi nārmama amasan me kīno hāuvehe mhatuk-watukw pam. ²⁴^bHiāvūvehe ti lesu sē ravi sīmwin nārmama mīne Kumwesən ia nēgkiariien vi kīnārihi tārini āknekīn. Nānē hiāvūvehe ti netē sē kīmāvi ti noien ērāha ramēgkiari mani nāri amasan māpi raka nāfe nīte Epel rani.

²⁵^cRo iamīnhi irē kīmīaha tihamēkeikei mhātui amasan kamo hieikuā a nīregiien Kumwesən nāha ramēgkiari m kīmīaha. Nēkur kupwən me nāha sēmāme heikuā a nīregiien nēgkiariien sāvēnhi sē iārmama ia tēkure tīprēnē rani ti nēsuāpwiiriien irēha, mētē ko hēp-kap mhē nāpīn Kumwesən rārpwin noien ērāha sāvēnraha. Nānē trīni mīnuē kītaha seikuā a nīregiien nēgkiariien sāvai Kumwesən sē ruku pen fwe ia neiai muvehe mē trēsūāpwiri kītaha, tsēfo māp nāpīn trārpwin noien ērāha sākītaha? ²⁶^dJa nāpīn nāha fwe kupwən reri Kumwesən rīmākiukiū ia tīprēnē, mētē tēkwētēkwuni nāha in rēgkiari m kītaha mīni mē, “Nāpīn riti mwi nāha ikīn, iou takīkiukiū mwi ia tīprēnē. Ia nāpīn nāha rīpko mhē tīprēnē āpa trīkiukiū, neiai mwi trīkiukiū.” ²⁷Nēgkiariien nāha Kumwesən rīmāni mē, “Nāpīn riti mwi,” nīpwran i mē in trīkiukiū ia narīmnnari me ia tīprēnē i sēmāme in rīno mē truvehi raka irēha. Mētē narīmnnari me sēmāme hēpwēh nīkiukiuien irēha tuharē rerīn.

²⁸Ro pen pwēh sēni tanak ti Kumwesən. Nari riti riwēn ko rīkiukiū ia nītētē sē in ramārīmānu irē. Nānē in ruvūvei pehe raka nītētē nāha m kītaha. Ramasan mē tsāfwaki min ia noien sē rerīn ragien tukwe ia nīsiāiien mīne nehekīrien, ²⁹^eti nāri nē mē “Kumwesən sākītaha rēmwhēn ia napw asori riti sē ramahi āmwesi narīmnnari me pam.”

Nāvēhāgiēn sampam

13 ^fNokeikeiien i hiamokeikei piāvtaha me irē pwēh ramo a iamīnhi irē. ²^gTihēpwēh nenouenouiēn mē tihētōni amasan ti iāp-wispwis me sēmāme hamēuvehe imwēmīaha. Nārmama nepwīn fwe kupwən hēno noien nāha, mhāuvehi puvnīmwē nagelo me nepwīn ia nēkwai nīmwē me sāvēnraha, mētē hāreirei anan mē irēha nagelo me. ³^hRerīmīaha tramrhi nārmama sēmāme hamarē ia kalapus rēmwhēn mē kīmīaha mwi hiamarē ia kalapus kīmīaha mīnraha. Rerīmīaha tramrhi nārmama sēmāme nārmama āpē me hamo irēha hāregi rārēha anan ia nīpwranraha. Rerīmīaha tramrhi irēha ti nāri nē mē kīmīaha mwi hiamregi rārēha ia nīpwramīaha rēmwhēn ia nīrēha.

⁴ⁱPwēh nārmama pam hāsiai narāien sāvai pran mīne iārman sēmāmi krouarē pāri. Iārman mīne pran sēmāmi krouarē pāri irau trousiai napri pāriien sāvēnrau ia nāpīn me. Iakani iamīnhi irē ti

^b**12:24** Hip 8:6, 10:22, 1Tes 1:2, Jen 4:10

^c**12:25** Hip 2:1-3, Hip 10:26-29

^d**12:26** Eks 19:18, Sam 68:8, Hag 2:6

^e**12:29** Dut 4:24, 9:3, Aes 33:14   ^f**13:1** Jon 13:34

^g**13:2** Rom 12:13, 1Tes 4:9, Jen 18:1-8, Jen 19:1-3

^h**13:3** Mat 25:36, Hip 10:34   ⁱ**13:4** Kal 5:19,21, Efes 5:5

nəri nə mə Kumwesən trərpwɪn noien ərəha səvəi nərman mɪne nɪpran səməme kamhəiri əpnəpen irəha me uə səməme kamhakres irəha me. ⁵JTihamarə mhəpwəh nokeikei pikien mane. Rerimiahā traməkeikei magien a tɪ narimnari me nəha hiaməuvehi rəmwhen tɪ nəri nə mə Kumwesən ruvəni raka mə,

“Ko iapkwəpwəh mhə ik, məpwəh nap rakaien ia niram nəpɪn riti.”

⁶kRo iamɪnhi irə kitaha səukurən nɪniien nəgkiariien i, mhəpwəh nəmkɪəmkiien mə,

“lərimənu in iasitu səiou, ro pen iou iakəpwəh nehekɪrien. Nəfe iərmama rukurən noien miou?”

⁷lRerimiahā tramrhi nəmə asori me səkimiahā səməme haməkupwən mhahatən kimiahā ia nəgkiariien səvəi Kumwesən. Hətərig ro mə hənəfarə irə mheste hemhə. Hətərig irə nənə mhəuvnhi nahatətəien səvənraha. ⁸mIesu Kristo in ramo a iamɪnhi irə mɪne ia nərineiv, ipwet, nənə tramarə a iamɪnhi irə mɪne ia nuk nuk me mɪpko mhə sampam.

⁹nTihəpwəh nəseniien nahatənien vi me səpəmsəpə həvi raka kimiahā ia suatuk atukwatukw. lakani iamɪnha irə tɪ nəri nə mə ramasan mə reri iərmama fwe imwə namasanien sə Kumwesən rauvei pehe auər a trasitu irə mo ruvehe miskai. Rərəha mə truvehe miskai ia

natuakəmien me səvəi nəveginien. Natuakəmien me nəha həreirei nasituien ia nərmama səməme kamhesi pen. ¹⁰Nɪfatə səkitaha rarə. Mətə pris me səməme kamho wok səvənraha fwe imwə ia nimwə tapolen, kɪpkəsəni mhə irəha mə tuhani nəveginien riti ia nɪfatə nəha səkitaha.

¹¹oIa noien səvəi pris asori anan səvəi nəkur Isrel, nəpɪn rousi əpune raka nərimɪru, nənə muvehi niten, muvnimwə fwe kwopun ikinan anan, nənə muvei pen m Kumwesən tɪ naikuas rakaien noien ərəha səvəi nərmama. Mətə kurirə irə həuvehi raka nɪpwrai nərimɪru nəha mhəuvehi mhəuvani əmwesi fwe iruə kwopun nərmama həpkarə mhə ikɪn. ¹²pIa noien a mwi nəha, lesu rɪməregi nəmisəien ia taon fwe iruə, mə ia niten atukwatukw in trəpərhi nərmama me səvənhi, mo irəha nəkur ikinan me. ¹³qRo iamɪnhi irə pwəh kitaha səuvən mhətəni in ia kwopun nəha fwe iruə, mhəregi rərəha kitaha min ia noien i nərmama həno auris in. ¹⁴rKimiahā hiəukurən. Ia təkure tɪprənə i taon atukwatukw riti səkitaha riwən sə tramarə rerɪn. Mətə kitaha samətui ia taon səkitaha sə tripkuvehe.

¹⁵sRo iamɪnhi irə ia nəpɪn me pam pwəh kitaha saməni irapw nəghi lesu mə in lərimənu səkitaha. Noien nəha rəmwhen ia nimwək mwəki nari kauvani ia təkure nɪfatə nɪpekɪn rapein amasan kauvei pen m Kumwesən

j**13:5** 1Tim 6:8, Jos 1:5   k**13:6** Sam 27:3, 146:5

l**13:7** 1Kor 4:16, Hip 6:12   m**13:8** Efes 4:14   n**13:9** Rom 14:17

o**13:11** Lev 16:27   p**13:12** Mat 21:39, Jon 19:17

q**13:13** Hip 11:26, 12:2   r**13:14** Hip 11:10,16, Hip 12:22

s**13:15** 2Kron 29:31, Sam 50:14,23, Hos 14:2

t̄i n̄əgn̄əgin̄iien in. ¹⁶ᵀTih̄əpw̄əh n̄ənoūənouīen m̄ə tiho noien amasan, n̄ən̄ə mh̄əriari s̄əkimiaha me narimnari. Noien n̄əha mwi r̄əmwh̄en ia n̄imw̄əkmw̄əki nari kauvani ia t̄əkure n̄if̄at̄ə n̄ipekin rapein amasan kauvei pen m Kumwes̄ən rerin ramagien tukwe. ¹⁷ᵀTih̄am̄əkeikei mho n̄əkw̄ai n̄əm̄ə asori me s̄əkimiaha n̄ən̄ə mh̄əsiai ir̄əha. Ir̄əha n̄əha ham̄ətui amasan t̄i n̄im̄iruīen s̄əkimiaha mh̄əpw̄əh napwisien, t̄i n̄əri n̄ə m̄ə ir̄əha tuham̄əkeikei mh̄əni irapw t̄i Kumwes̄ən m̄ə ham̄əūvehi wok n̄əha mh̄əfo ir̄ə. Tih̄am̄əkeikei mho rerinraha ragien t̄i wok n̄əha. Tr̄ini min̄ūə hīəpw̄əh noien rerinraha ragien t̄i wok n̄əha, noien n̄əha ko r̄ipkasitu anan mh̄ə ia kimiaha.

¹⁸ᵀTih̄am̄əkeikei mh̄əfw̄aki tukumaha. Kimaha iah̄əukur̄ən amasan m̄ə noien s̄əkimaha ratukwatukw a, n̄ən̄ə iah̄okeikei anan m̄ə tahamo a noien amasan ia n̄əpin me. ¹⁹lou iakokeikei anan m̄ə tih̄am̄əkeikei mh̄əres Kumwes̄ən m̄ə iou takr̄ərig pehe akwauakw a tukumiaha.

²⁰Kumwes̄ən in nukune n̄əm̄ərinuīen. In r̄ino l̄ərim̄ənu s̄əkitaha lesu Kristo r̄ətui mwi ia nemh̄əien s̄əv̄ənhi. lesu in īəm̄ə

asori s̄ə ram̄ətui amasan t̄i sipsip me s̄əv̄ənhi. N̄iten kin̄ərihi t̄ərīni əknek̄in n̄əgkiarīien ir̄ə, n̄əgkiarīien i tramar̄ə rerin. ²¹T̄əkw̄t̄əkw̄uni iakam̄əfw̄aki m Kumwes̄ən m̄ə truvei pehe narimnari amasan me pam m kimiaha s̄əm̄əme tuho kimiaha hīəmwh̄en t̄i noien n̄əkw̄an. Iakam̄əres in m̄ə ia nasituīen s̄əv̄əi lesu Kristo in tramo wok ia reritaha mamo n̄əfe noien ramasan ia n̄ən̄imen. Pw̄əh n̄əgn̄əgin̄iien ramev̄ən t̄i lesu ia nuk nuk me. Oūəh pw̄əh ro iam̄inhi.

²²Piak me, iakam̄əres kimiaha m̄ə tih̄əpw̄əh n̄əpou akwauakwien t̄i n̄ireḡiien n̄əgkiarīien s̄əiou iakam̄ərpwi əknek̄in kimiaha ir̄ə, n̄əkukūə i iak̄im̄ərai m kimiaha r̄əpw̄əh n̄əpw̄əm̄wisien.

²³Iakokeikei m̄ə tih̄əukur̄ən m̄ə pīəvtaha n̄əha Timoti, ir̄əha h̄ən̄əseni raka in rier ia kalapus. Tr̄ini min̄ūə in truvehe akwauakw n̄ən̄ə kimrau min tarouvehe.

²⁴Kimiaha tih̄əni tukwini ramasan s̄əkimaha rev̄ən t̄i n̄əm̄ə asori me pam s̄əkimiaha min̄ə n̄ərmama me pam s̄əv̄əi Kumwes̄ən n̄ə imw̄əmi-aha. Pīəvtaha me ia t̄ən̄ə Itali ham̄əni ramasan tukumiaha.

²⁵Pw̄əh n̄amasanien tramar̄ə tukumiaha pam.

^t13:16 Fil 4:18   ^u13:17 Esik 3:17, 1Tes 5:12

^v13:18 Wok Me 24:16, 2Kor 1:12

Jemes

Nægkiariien sə rani mə nəfe i nəkukuə

Ia nuk 48 Jemes riməkupwən mirai nəkukuə i ia nəkukuə me pam ia Niutestamen. Jemes in piəvi lesu. In iəmə asori riti ia nəmə asori me səvəi nakalasia me fwe Jerusalem. Nəkukuə səvənhi revən t̄i nakalasia me pam ripkevən mhə t̄i nousəsımwiniien səvənraha kua-tia. Jemes rimərai nəkukuə i mə trahatən nakalasia me ia noien səvəi nərmama səməme kamha-hatətə ia Kristo. In rini mə trini minuə nahatətəien səvəi iərmama riti ro n̄ipərhiienien, tukətoni ia noien səvənhi. Jemes ramahatən nərmama ia narimnari me m̄ini mə niemaha trəpwəh nəpiien irəha. Irəha tuhəpwəh nini ərəhaien irəha me. Irəha tuho rəmnəmwhen a ia nirəha me. Irəha tuhətui amasan t̄i nəfe nərəminraha rani. Irəha tuhəpwəh nəfiəutəien irəha. Irəha tuho nətərigien səvənraha rəpwəmwis nənə mhəfwaki.

Nægkiariien sə rakupwən

1^wIou Jemes. Iou iərmama riti sə iakamo tukwini nari m Kumwesən mine lesu. Kristo lərimənu səkitaha. Iakamərhi pehe nəkukuə i rauvehe tukumiaha kwənəkwus twelef səvəi nəkur Isrel hiamarə kirkiri ia tənəmtənə me. Iakani ramasan tukumiaha.

Nahatətəien m̄ine nukurəniien

^{2x}Piak me, narimnari me səpəmsəpə tuhəuvehe mhə

nəmisəien m kimiaha. Nəpin tihətoni, reriimiaha traməkeikei magien. ^{3y}Kimiaha hiəuvəukurən raka mə nəpin nəmisəien ruvehe mə tro mətə sas ia nahatətəien səkimiaha, noien nəha tro hiəuvehe mhəskai mwi t̄i nərə əknekinien ia nahatətəien səkimiaha. ⁴Nənə kimiaha tihaməkeikei mhərer əknekin ia nahatətəien səkimiaha ia nəpin me mheste pen nəpin sə tihəuvehe mhətukwatukw mhəmwhen, nari riti mwi ko ripkiwən təni mhə kimiaha. ^{5z}Trini minuə kimiaha riti nukurəniien səvənhi rəpwəh nəmwhenien, ramasan mə in trəres Kumwesən sə rauvei pen auər a narimnari me m nərmama me pam m̄ipkətə ərəha mhə irəha. Nənə Kumwesən trasitu irə, mo nukurəniien səvənhi ruvehe məpwəmwis mwi. ^{6a}Mətə nəpin iərmama nəha trəres i, in traməkeikei mahatətə ia Kumwesən, məpwəh nəmkiəmkiien, t̄i nəri nə mə iərmama sə raməmkiəmki nari rəmwhen ia peiau ia təsi n̄imətagi raməpwi raməsəsau əpnəpen. ⁷Iərmama iam̄inhi ko rəpwəh nətəien mə truvehi nari riti ruku pen t̄i lərimənu, ⁸t̄i nəri nə mə nətərigien səvənhi ro kəru ko ripkərer mhə ia nari kua-tia ia noien me sə in ramo.

Iərmama auər a m̄ine iərmama sə nautə səvənhi rasori

^{9b}Trini minuə piəvtaha riti nautə səvənhi riwən, ramasan mə rerin tragien nəpin Kumwesən truvehi

^w**1:1** Kal 1:19, Wok Me 15:23, 1Tes 1:1   ^x**1:2** Rom 5:3-5

^y**1:3** 1Tes 1:7   ^z**1:5** Prov 2:3-6   ^a**1:6** Mak 11:24   ^b**1:9** Jem 2:5

utə in. ^{10c}Rəmwhen a mwi trīni mīnuə piəvitaha riti nautə səvənhi rasori, ramasan mə rerin tragien nəpin Kumwesən truvehi irapw in. lakani iamīnhi irə ti nəri nə mə iərmama nautə səvənhi rasori traukei məmwhen ia tihī nurhi. ¹¹Nəpin meri rutə məpnəpan pik mənhi nurhi, nurhi trīmhiə, tihīn traukei māsas, namasanien səvənhi triwən. Ia noien nəha rəmwhen a mwi iərmama nautə səvənhi rasori. Nəpin ramavən mamowok səvənhi, in tremhə, nautə səvənhi triwən.

**Kumwesən ko rīpko mhə
iərmama rīmwei ia nərəhaien**

^{12d}Nəpin nəmisəien truvehe mə tro mətə sas ia nahatətəien səvəi iərmama riti, trīni mīnuə iərmama nəha ramərer əknekīn ia nahatətəien səvənhi, rerin tragien. Nəpin nəmisəien nəha traraka irə, Kumwesən truvei pen nīmīruien rerin min rəmwhen kəfəfau pen kəfəfau səvəi nisialien m iərmama riti. In rīno raka promes mə truvei pen nīmīruien rerin nəha m nərmama me səməme hokeikei in. ¹³Trīni mīnuə iərmama riti rīregi noien ərəha ravi nətərigien səvənhi, iərmama nəha trəpwəh nīnien mə, “Kumwesən rərhi pehe nəri i, mavi nətərigien səiəu irə mə takīmwei.” In trəpwəh nīnien nəgkīriien nəha ti nəri nə mə noien ərəha ko rīpkivi mhə nətərigien səvəi Kumwesən, nənə rīpko mhə noien səvəi Kumwesən mə trivi nətərigien səvəi iərmama irə. ^{14e}Mətə iərmama trīregi noien ərəha ravi nətərigien səvənhi nəpin rerin atukw ramrhi noien

ərəha sə in rokeikei mə tro. In nə ravi nətərigien səvənhi mamiri raka in. ¹⁵Nəpin iərmama rerin rīnamrhi noien ərəha sə in rokeikei pik mə tro, noien ərəha nəha truvi nətərigien səvənhi mo in rīmwei. Nənə noien ərəha truvehe masori ia nīmīruien səvənhi mukūə kwənkwan nə iərmama nəha tremhə. ¹⁶Piak keikei me. Kīmīaha tihəpwəh nəsenien iərmama riti reikūə ia kīmīaha. ^{17f}Narimnari me pam səməme hamasan mhatukwatukw kauvei pehe m kitaha kamhəuku pen fwe ia neiai. Kumwesən ramərhi irapw pehe narimnari me nəha. In rīno meri, mīne məkəwə, mīne kəməhau me ia nīmāgouagou. Noien səvənhi ko rəpwəh nərariien, uə in ko rəpwəh nərariien muvei pehe təkutan m kitaha, məpwəh kitaha samarə ia nəpitəvien. ^{18g}Ti nəri nə mə Kumwesən rokeikei in rərhi pehe nəgkīriien sə ro nīpərhiēnien. Nəgkīriien nəha ro kitaha səuvehe mhəno nəkwərhwəha me səvənhi. Kumwesən ro iamīnhi irə mə ia narimnari me pam in rīno kitaha tsəmwhen ia kwənkwaī nei me sə vi tukukupwən kesi.

**Kīmīaha tihaməkeikei
mhətərig ia nəgkīriien səvəi
Kumwesən mhə nəfe rani.**

¹⁹Piak keikei me, rerimīaha tramrhi nəgkīriien i. Nəpin kīmīaha hiaməgkīari, tihaməkeikei mhətərig amasan, mhəpwəh nəgkīari akwauakwien. Kīmīaha tihəpwəh nəsenien niemaha rəpi akwauakw kīmīaha, ^{20h}ti nəri nə mə niemaha səvəi

^c1:10 Aes 40:6-7, 1Pit 1:24 ^d1:12 2Tim 4:8 ^e1:14 Rom 7:7-10
^f1:17 Mat 7:11 ^g1:18 Jon 1:13 ^h1:20 Pri 7:9

iərmama ko rɪpkukuə pehe mhə nukwan sə ratukwatukw rəmwhen Kumwesən rokeikei. ²¹iKɪmiaha tihaməkeikei mhərarki raka noien me pam səməme həmkemik mine noien ərəha me nəha həpik ia nɪmɪruien səkimiaha. Tiheiwaiu mhətərig amasan tɪ nəgkiariien nəha kɪnəpwei rəmwhen ia nuni nari ia rerimiaha. Nəgkiariien nəha rukurən nuvehimɪruien kɪmiaha. ²²iMətə tihaməkeikei mho nəfe nəgkiariien nəha rani. Trɪni mɪnuə kɪmiaha hiamətərig a irə, hiameikuə atukw a ia kɪmiaha. ²³Trɪni mɪnuə iərmama riti ramətərig a ia nəgkiariien səvəi Kumwesən, mətə rəpwəh noien nəfe rani, in rəmwhen ia iərmama sə ramətə nənimen ia klas. ²⁴Nənə nəpɪn rətə raka nənimen, məpwəh mevən, təkwtəkwi a mwi renouenou mə nənimen rɪnəfo irə. ²⁵kMətə iərmama sə ramətɪ pen ia loa atukwatukw nəha sə rameivinari ia nərmmama, nənə ramətɪ pen mamətə ia nəpɪn me, mɪpko mhə in iərmama sə ramətərig a nənə menouenou i, mətə in ramo nəfe loa nəha rani, iərmama sə ramo iamɪnhi Kumwesən trəkwein amasan irə ia nəfe wok səvənhi ramo. ²⁶lTrɪni mɪnuə iərmama riti rerɪn ramrhi mə in iərmama səvəi nəfwakiien, mətə rɪpkətə amasan mhə tɪ nəfe nəramɪn ramini, in rameikuə atukw a irə. Nəfe nari in ramo mamsiai Kumwesən irə ramo auər a. ²⁷Kumwesən in Tata səkɪtaha. Noien i nəkur əfwaki me tuho mhəsiai in irə sə ratukwatukw

məmher ia nənimen, in i irəha tuhaməkeikei mhasitu ia nɪpran me səməme nərman me səvənraha hemhə mhəpwəh irəha, mhasitu ia nəkwərhakwərha kemhə tənɪ irəha, nənə mhətui amasan mwi tɪ nɪmɪruien səvənraha mə noien ərəha me səvəi tɪprənə i tuhəpwəh noien irəha həuvehe mhəmkemik.

Kɪmiaha tiho rəmnəmwhen a ia kɪmiaha me

2^mPiak me, kɪmiaha hiənahatətə raka ia lərimənu asori səkɪtaha lesu Kristo. Ro pen kɪmiaha tihəpkopəiti mhə ia kɪmiaha me, mətə tiho rəmnəmwhen a. ²Trɪni mɪnuə kɪmiaha hiouesəsimwɪn kɪmiaha me, nənə iəmə kəru krouuvnimwə pehe, riti tɪnari səvənhi ramasan, ruvei pen rig kino ia kol, riti nautə səvənhi riwən, tɪnari səvənhi rəpəruəpəruə, kɪmiaha tihaməkeikei mho rəmnəmwhen a ia nirau. ³Rərəha mə hiəsiai iəmə tɪnari səvənhi ramasan, mhənɪ pen tukwe in mə, “Uvehe, məkure i ia kwopun amasan ikin,” mhənɪ ərəha iəmə i nautə səvənhi riwən mə, “Ərer pen fwe,” uə “Əkurei irapw ia nisuk.” ⁴Nəpɪn kɪmiaha hiamo noien me iamɪnhi, hiətoni mə kɪmiaha nepwɪn hiasori mhəpi raka kɪmiaha nepwɪn. Nənə hiaməkiri nərmmama ia nətərigien ərəha səkimiaha. ⁵nPiak keikei me, hətərig ro. Kumwesən ruvərɪ raka nərmmama nautə səvənraha riwən ia təkure tɪprənə i mə nahatətəien səvənraha triskai. In ruvərɪ raka mwi irəha mə tuhəuvnimwə pen

ⁱ1:21 Kol 3:8, 1Tes 2:1   ^j1:22 Mat 7:26, Rom 2:13

^k1:25 Rom 8:2, Jem 2:12, Jon 13:17   ^l1:26 Sam 34:13, Sam 141:3

^m2:1 Wok Me 10:34, Jem 2:9   ⁿ2:5 1Kor 1:26-28

ia nitətə sə in ramərimənu irə. Nitətə nəha Kumwesən riməni mə nərmama səməme hokeikei in tuhəuvnimwə pen irə. ⁶Mətə kimiaha hiamətə ərəha a nərmama me nəha nautə səvənraha riwən. Mətə nisimə nəha kamho nəmisəien m kimiaha? Nisimə nəha kamhəvi irapw kimiaha ia kwopun kaməkiri nəgkiariien ikin? Kwa nərmama me nəha nautə səvənraha rasori kamho iaminih irə. ⁷Irəha nəha kamhəni ərəha nahag asori səvəi lesu, nəhag sə Kumwesən rinəkwein kimiaha irə. ⁸^oMətə loa asori səvəi lərimənu səkitaha raməmak ia Nəkukue lkinan rani mə, “Tikaməkeikei mokeikei piam rəmwhen ikokeikei atukw ik.” Trini minuə kimiaha hiamesi pen pərhien nəgkiariien nəha, hiamo noien amasan. ⁹^pMətə trini minuə hiamopəiti ia nərmama nepwin, hiamo noien ərəha, nənə loa nəha tro pui kimiaha, mini mə kimiaha nərmama sə hiaməruī Loa. ¹⁰^qTrini minuə iərmama riti ramarkut mə tresi pen pam nəfe Loa səvəi Kumwesən rani, mətə rapəti ia nəgkiariien kuatia a, rəmwhen mə in rinəruī nəgkiariien me pam ia Loa nəha. ¹¹^rKumwesən nəha sə riməni mə, “Tikəpwəh nakresien pran səvəi iərməpə,” Kumwesən nəha in nəha riməni mwi mə, “Tikəpwəh nousi əpuneien iərmama.” Trini minuə ikəpwəh nakresien pran səvəi iərməpə, mətə ikamousi əpune iərmama, ik iərmama ikaməruī ihi Loa səvəi Kumwesən. ¹²^sNəgkiariien

me səkimiaha mine noien me səkimiaha tuhaməkeikei mhesi pen loa sə rameivinari ia kimiaha. Kimiaha tihaməkeikei mho iaminih irə ti nəri nə mə Kumwesən trəkiri kimiaha ia loa nəha. ¹³^tTrini minuə iərmama riti rəpwəh napien nərmama nəpən raməkiri irəha ti noien me səvənraha, Kumwesən trəpwəh napien in nəpən trəkiri in ti noien me səvənhi. Napien ti iərmama ramasan məpi raka nəkiriien in ti noien me səvənhi.

Nahatətəien sə rīpko mhə nari riti ro nəri auər a i

¹⁴^uPiak me, trəfo masitu ia iərmama riti trini minuə rani mə ramahatətə ia lesu Kristo mətə in rīpko mhə nari riti, ko nahatətəien sə ro iaminih irə ruvehimiru in? Rekəm! ¹⁵^vTrini minuə piəvtaha riti uə kitirimətaha riti ramarə ərəha tinari səvənhi riwən nəveginien sənəni rəpwəh nəmwhenien, ¹⁶tihaməkeikei mhəuvei pen tinari uə nəveginien min. Trini minuə hiəpwəh nuvehi penien nari riti min, mhəni pen a tukwe in mə, “Evən ia nəmərinuien, məpwəh nəkwieien, məni amasan nari,” nəgkiariien nəha trəfasitu irə? Ro nəri auər a i. ¹⁷^wIa noien nəha rəmwhen a mwi nahatətəien əpa trini minuə rīpko mhə nari riti remhə. ¹⁸^xMətə iərmama riti trəgkiari iaminih irə mini mə, “Ik səim nə nahatətəien, mətə iou səiou nə noien me.” Itə. Ko iko ro iakətoni nahatətəien səim mətə ipko mhə nari riti? Rəknekin. Mətə iou iakukurən noien

^o2:8 Mat 19:19, Kal 5:14   ^p2:9 Dut 1:17   ^q2:10 Mat 5:19

^r2:11 Eks 20:13-14, Rom 13:9   ^s2:12 Kal 6:2, Jem 1:25, 1Tes 2:16

^t2:13 Mat 5:7, Mat 18:32-35   ^u2:14 Mat 7:21   ^v2:15 1Jon 3:17

^w2:17 Jem 2:20,26   ^x2:18 Kal 5:6

ikətoni ia noien me səiou mə iakamahatətə pərhien. ¹⁹yIk ikani nīpərhienien ia Kumwesən mə in kuation a. Ramasan. Nəremhə me irəha mwi kəmhəni nīpərhienien irə, nənə kəmhəhekir māmhatəm-nimwin. ²⁰Ik iərmama ikreirei nari. Nahatətəien sə rīpko mhə nari riti ro nəri auər a i. Ikokeikei mə tako ikətoni mə nəri nəha ro nīpərhienien i? ²¹zRerim trirhi ro kaha kupwən səkitaha Epraham. In ratukwətukw ia nəmri Kumwesən ia noien me səvənhi uə rekəm? Ouəh, Kumwesən rīməni mə in ratukwətukw ia nənimen nəpīn rīnaməm-rutə tīni, Aesak, ia təkure nifatə. ²²aIkətoni mə nahatətəien səvəi Epraham mīne noien me səvənhi krauo nari kuation. Noien me səvənhi hənə nahatətəien səvənhi ruvehe matukwətukw məmwhən. ²³bNənə nəgkiariien i səvəi Nəkukua Ikinan ruvehe mukuə. Rini mə, “Epraham rīni nīpərhienien ia Kumwesən. Nənə tī nəri nə mə in rahatətə iamīnhi, Kumwesən rətə in mə in ratukwətukw ia nənimen.” Kurirə irə kəkwein Epraham mə in riti nə Kumwesən. ²⁴Ro iamīnhi irə hiamətoni mə iərmama in ratukwətukw ia nəmri Kumwesən ia noien me, rīpko mhə ia nahatətəien əpa.

²⁵cRəmwhən a mwi rerīmīahā trirhi ro prən nəha Rehap, pran səvəi suatuk. In ratukwətukw ia nəmri Kumwesən ia noien me səvənhi uə rekəm? Ouəh, Kumwesən rīməni mə in ratukwətukw ia nənimen nəpīn prən nəha rīnəsəvər ia nimwə səvənhi tī iəmə kəru sə kīnərhi pen

irau krouevən rouətə afafa Jeriko. Nənə kurirə irə rərhi pen irau krauesi pen suatuk əpə iti rauevən. ²⁶dNīpwrai iərmama neiahagien rīwən irə ruvəmhə. Ia noien nəha rəmwhən a mwi nahatətəien əpa sə rīpko mhə nari riti rəmhə.

Ik tikətui amasan tī nəfe nəramīm rani

3^ePiak me, rərəha mə kīmīahā hiəpīk hiəuvehe mho nahatən me ia kīmīahā. Kīmīahā hiəukurən mə nəpīn Kumwesən trəkiri kīmīahā nahatən me tro riskai mwi m kīmīahā məpi raka nərmama me nepwin. ²Nəpīn rīpīk kitaha pam samapəti, mətə iərmama sə rəpwəh nəfwəkourien ia nəgkiariien səvənhi in iəmə atukwətukw pərhien. Iərmama sə raməkoui amasan nəramīn rīməru tukwe in tī nəkouien mwi nīpwrən me pam. ³Kitaha saməuvei pen fraetel ia nəkwai hos me mə tuho nəkwataha. Ia noien nəha saməkoui nīpwrai hos me pam. ⁴Hətə ro mwi nitətə me. Nīpwrənraha rasori. Nīmətagi asori me kəmhəpwi irapw irəha. Mətə nəri sə raməkəkini irəha irə rouihi a. Kəmhəvən ia kwopun pəku iəmə sə raməkəkini nitətə rokeikei. ⁵Ia noien nəha rəmwhən a mwi nəramītaha rouihi ia nīpwrataha, mətə raməfiūtə pīk nari. Rerīmīahā tramrhi nəri. Nukumhəv ouihi rukurən nurkwumenien napw asori sə ramahi əmwesi nei mhīə me rīpīk. ⁶fNənə nəramītaha rəmwhən ia napw. Rərəha anan ia nīpwrataha

^y2:19 Mat 8:29   ^z2:21 Jen 22:9-12   ^a2:22 Hip 11:17-18

^b2:23 Rom 4:3,9,22, 2Kron 20:7, Aes 41:8   ^c2:25 Hip 11:31

^d2:26 Jem 2:17   ^e3:1 Luk 12:47   ^f3:6 Mat 12:36-37, Mat 15:11,18-19

me pam, mamō nīpwratāha me pam ruvehe māmkekīk. Kwopun napw asori rauək ikin ramhiai pehe napw ia nēramītāha. Nānē nēramītāha ramhiai pen napw ia nīmīruien pam sēkitāha. ⁷Nēri ēp̄rmin me pam hēukurēn nuveheien mhāmweimwei. Nērmama me hēno raka noien nēha ia nīrēha me pam, menu me, uē snek me, uē nēmu me. ⁸⁹Mētē iērmama riti riwēn ko ro nēramin ruvehe mīmweimwei. Nērami iērmama nēri ērēha riti ko rīpkapwis mhē. Rukuēr ia nēri akonē sē ramousi ēpune iērmama. ⁹^hIa nēramītāha samēgnēgīni Kumwesēn Tata sēkitāha.† Nānē ia nēramītāha mwi samēkwein ērēha ia nērmama Kumwesēn rīno irēha hēmwhen irē. ¹⁰Nēkwatāha kuatia, krouēgnēgīni Kumwesēn irē, nānē krouarē rouəkwein ērēha mwi ia nērmama. Piak me, noien me nēha mē rīpkō mhē iamīnhi. ¹¹Rēfo, ia nēmri nui kuatia ko nui mīne tēsi irau pēri krouapour? ¹²Rēfo, piak me, ko niemis rukuē nukwai olif, uē nei nēha krep rukuē nukwai niemis? Rekēm! Rēmwhen mwi kwopun kakwēhi tēsi ikin ko kīpkukwēhi mhē mwi nui ikin.

Nukurānien sē ruku pen ia neiai

¹³Sin ia kimiaha rukurēn nari, uē nukurānien sēvēnhi rēpwēmwis? Iērmama nēha tramēkeikei mo noien amasan, mēpwēh nēfiūtēien in. Noien nēha trahātēn pen mē in rukurēn pērhien nari. ¹⁴Mētē trīni mīnuē

rerīmiaha ramrhi ērēha kimiaha me uē hiamētērig atukw a ia kimiaha me mē tihēfo mhētē mhēpi raka nērmama nepwīn, kimiaha tihēpwēh nēfiūtēien ia kimiaha me mē hiēukurēn nari, tī nēri nē mē ia noien nēha hiameikuē a mhēpwēh nīnīien nīpērhienien. ¹⁵ⁱIērmama sē ramō noien nēha rīpkuvehi mhē nukurānien sē ruku pen ia neiai, mētē in ruvehi nukurānien sē ruku pen ia tīprēnē i. Nānīmwi n Ikinan rīpkuvei pen mhē nukurānien nēha min, mētē ruku pen ia nēremhē me. ¹⁶Nēpīn nērmama rerīnraha ramrhi ērēha irēha me uē irēha kamhētērig atukw a ia nīrēha mē tuhēfo mhētē mhēpi raka nērmama nepwīn, ia kwopun kamharē ikin tihētōni kamho pīpīri ia narīm nari me, mamho mwi noien ērēha me pam. ¹⁷Mētē iērmama sē ruvehi nukurānien nēha ruku pen ia neiai noien sēvēnhi ropē. Nēri sē rakupwēn nētērigien sēvēnhi rēmher. In iērmama sē ramēmri nēmērinuēn. Noien sēvēnhi ramasan mēpou. In ramsiai nētērigien sēvēi nērmama me sēpēmsēpē. In ramapi pīk tī nērmama. Nukurānien sēvēi iērmama nēha rukuē nukwan rīpīk sē ramasan ia nīmīruien sēvēnhi. In ramō rēm nēmwhen ia nērmama me pam, mēpwēh neikuēien. ¹⁸^jNēpīn nērmama sēmēme kamhēmri nēmērinuēn kamharē ia nēmērinuēn rēmwhen mē kamhēpwei nuni nari riti. Nuni

†**3:9** Nēgkīariēn sēvēi nēkur Kris kupwēn rīni iamīnhi irē mīnuē 'Iērīmēnu Tata sēkitāha.'

⁹**3:8** Rom 3:13   ^h**3:9** 1Kor 11:7   ⁱ**3:15** Jem 1:5,17

^j**3:18** Mat 5:9, Aes 32:17, Hip 12:11

nari naha trutə mukuə kwənkwan
nə narəien sə ratukwatukw.

**Iərmama sə rokeikei pik
noien səvəi tīprənə i**

4^kNəfe naha nukune naru-
agənien me mine nukune
nəvisəien me səkimiaha? Rosi in i
uə rekəm? Ia rerimiaha kimiaha
hiokeikei pik mə tihəregi ramasan
ia narimnari me pam, nənə noien
naha ramo kimiaha hiaməvisə ia
nəpīn me. ²Hiokeikei nari riti, mətə
rəknekīn tī nuvehien, ro pen hiusi
əpune iərmama tukwe. Rerimiaha
rakres nari riti səvəi iərməpə,
mətə rəknekīn tī nuvehien, ro pen
hiəvisə, mamharuagən tukwe.
Kimiaha hiəpwəh nuvehien nəfe
hiokeikei, tī nəri nə mə hiəpkəres
pen mhə Kumwesən i. ³Trīni
mīnuə kimiaha hiəres pen i,
hiəpwəh nuvehien, tī nəri nə
mə hiaməres, mətə nətərigien
səkimiaha rīpkatukwatukw mhə.
Narimnari me naha hiaməres pen
Kumwesən mə truvei pehe m
kimiaha, hiokeikei mə tihəuvehi
nənə mhəuvehi nəmri nari sə
nətərigien ərəha səkimiaha
rokeikei. ⁴Kimiaha hiəmwhen prən
i sə raməpwəh səvənhi iərman
mamesi pen iərman əpə. Rəfo?
Rosi kimiaha hiəreirei mə iərmama
sə rokeikei pik noien me səvəi
tīprənə i truvehe iərmama sə
raməmwəki Kumwesən? Ro iamīnhi
irə trīni mīnuə iərmama riti ia
kimiaha rīnuə trokeikei pik noien
me səvəi tīprənə i in trəmwəki
Kumwesən. ⁵mRəfo? Rosi kimiaha

hiəreirei nəgkiariien i raməmak ia
Nəkukuə Ikinan? Rani mə,
“Nənīmwin naha Kumwesən rīnəmri
raməmak ia reritaha rokeikei pik
mə kitaha səvəi Kumwesən əpa.”

Nənə nəgkiariien naha rīpko mhə
nəri auər a i. ⁶nMətə Kumwesən
raməriari pehe namasanien m ki-
taha rasori pik. Ro pen Nəkukuə Iki-
nan rani mə,

“Kumwesən rerīn rīpkagien mhə
tī nərmama səməme kamhə-
fiəutə ia nirəha,

mətə raməriari pen namasanien
səvənhi m nərmama səməme
kamhəuvehi irapw irəha.”

⁷oRo iamīnhi irə kimiaha
tīhaməkeikei mheiwaiu, mharə
tegin Kumwesən, mhəni rekəm tī
Setan, nənə in trəpwəh kimiaha
map. ⁸pKimiaha tihəuvehe ipaka tī
Kumwesən, nənə in truvehe ipaka
tukumiaha. Kimiaha nəkur ərəha
me tīhaməkeikei mhərkwerig.
Kimiaha nətərigien səkimiaha ro
kəru tīhaməkeikei mhə rerimiaha
rəmher. ⁹Ramasan mə tihəregi
rərəha, mhasək, mhəkwein
əpwəmwis. Pwəh narisien
səkimiaha ruvehe mo nasəkien irə.
Pwəh nagienien səkimiaha ruvehe
mo nəpouien irə. ¹⁰qKimiaha
tīhaməkeikei mheiwaiu mhənīmwi
nukurhumiaha ia nəmri Kumwesən,
nənə in truvehi utə kimiaha.

**Kimiaha tihəpwəh nīni
ərəhaien kimiaha me**

¹¹Piak me, kimiaha tihəpwəh nīni
ərəhaien kimiaha me. Iərmama
sə rani ərəha piəvni uə rani
piəvni mə ramo noien ərəha,

^k4:1 Rom 7:23   ^l4:4 Rom 8:7, 1Jon 2:15   ^m4:5 Eks 20:3,5

ⁿ4:6 1Tes 5:5   ^o4:7 Efes 6:12   ^p4:8 Sek 1:3, Mal 3:7, Aes 1:16

^q4:10 Job 5:11, 1Tes 5:6

lærmama næha ramini æræha Loa sævæi Kumwesæn, mamini mæ Loa næha ræpwæh næmwhenien. Mætæ næpin ikani loa næha mæ ræpwæh næmwhenien, ikæpwæh noien næfe Loa næha rani, mætæ ikamo ik iæmæ sæ ikasori ia Loa næha. ¹²rærmama kuatia in æpa rauvehi nasorrien mæ træmri Loa, mækiri noien me sævæi nærmama, nænæ mærpwîn tai noien me sævænraha. lærmama næha in næha rauvehimiru nærmama, mamouraha mwi iræha. Mætæ ik sin i? Ræfo ikamækiri noien me sævæi piam?

**Ik tikætigite ia
Kumwesæn ia næfe tiko
trakwakwi tîneis mîne**

¹³sTihætærig ia nirak kîmiaha sæmæme hiamæni mæ, "Ipwet uæ trakwakwi tsævæn ia taon i uæ taon næha, mharæ nuk kuatia, mho pisnes fwe ikin, mhæuvehi mane." ¹⁴tKîmiaha tihæfukuræn næfe trimwei irapw trakwakwi? Næfe næha nîmiruien sækîmiaha? Kîmiaha hiæmwhen ia nise napw sæ ruvehe næpin ouihi a nænæ maræ miwæn mwi. ¹⁵uMætæ nægkiariien sæ ratukwatukw mæ kîmiaha tihæni ro iamînhi iræ, "Trîni minuæ nækwai Kumwesæn pærhien, tsaræ mho narimnari me i uæ narimnari me næha." ¹⁶Mætæ ipwet mîne kîmiaha hiamægkiari mamhæfiutæ ia kîmiaha. Nægkiariien sæ ramæfiutæ nærmama iamînhi ræræha. ¹⁷v lærmama sæ rukuræn næfe noien ratukwatukw mæ tro,

mætæ in ræpwæh noien, in ramo nærhæien.

**Nævæhagien ramevæn tî
nærmama nautæ
sævænraha rasori**

5^wKîmiaha nærmama nautæ sækîmiaha rasori tihætærig ia nirak. Ramasan mæ kîmiaha tihæsæk mhækwein æpwæmwis tî næmisæien me næha sæmæme kamhæuvehe tuheste kîmiaha. ²xNautæ sækîmiaha ruvæmærir. Uvnæ me hænani raka tinari me sækîmiaha. ³Kol mîne silva sækîmiaha rinopwei raka. Nopweiien næha sævænraha trahatæn pen mæ nîpærhienien kîmiaha hiæno noien æræha, nænæ trahi nîpwramiaha ræmwhen ia napw. Ipaka næpin sampam i, mætæ kîmiaha hiamoeite ihi nautæ me sækîmiaha. ⁴yHætæ ro! Nærmama me sæmæme kamhowok hæno raka wok fwe ia næmhien me sækîmiaha, mætæ kîmiaha hiæpwæh nærækuien iræha. Nærækuien næha sævænraha ramasæk mani mæ kîmiaha hiæno noien æræha. lærimænu sæ rauvehi nîskaiien me pam ruværegi raka ia nækwæregin nasækien sævæi nærmama sæmæme kamhesi næveginien sæ ruvæmruæ fwe ia næmhien me sækîmiaha. ⁵zIa tîprænæ i kîmiaha hiæpwæh nisesien. Næfe nautæ me kîmiaha hiokeikei mæ tihæuvehi hiamæuvehi. Hiamækwmæni atukw a kîmiaha hiamæsisî mhæmwhen ia kau me sæmæme rîpko mhæ tui kousi æpune iræha. ⁶Kîmiaha hiamækiri næmæ atukwatukw me mæ tuhamækeikei

^r4:12 Rom 2:1, 14:4   ^s4:13 Luk 12:18-20

^t4:14 Prov 27:1, Sam 39:5,11   ^u4:15 Wok Me 18:21

^v4:17 Luk 12:47   ^w5:1 Luk 6:24   ^x5:2 Mat 6:19

^y5:4 Dut 24:14-15, Mal 3:5   ^z5:5 Luk 16:25, Jer 12:3, 25:34

mhemhə. Hiamousi əpune irəha, nənə həpwəh nəsisəgien kimiaha.

Nətərigien səkimiaha trəpwəmwis

^{7a}Piak me, kimiaha tihaməkeikei mho nətərigien səkimiaha rəpwəmwis, mamheitenhi mheste nuveheien səvəi lərimənu səkitaha. Hətoni ro iərmama sə raməmhə raməfo mamə nətərigien səvənhi raməpwəmwis mameitenhi nəveginien amasan sə rutə pehe ia tīprənə. Ko ripkesi akwauakw mhə, mətə tro nətərigien səvənhi rəpwəmwis meste nesən kupwən rauər nənə məkwə me nepwīn həuvehe mhəukurau nənə nesən sə ro kəru irə rauər mwi. ^{8b}Kimiaha mwi tihaməkeikei mho nətərigien səkimiaha rəpwəmwis miskai tī nəri nə mə nuveheien səvəi lərimənu səkitaha ruvəuvehe ipaka. ^{9c}Piak me, kimiaha tihəpwəh nini ərəhaien kimiaha me kamo Kumwesən rərpwīn noien ərəha me səkimiaha. Hətə ro! ləmə sə trərpwīn noien ərəha me səvəi nərmama ruvəuvehe ipaka. Ramərer a ia kwəruə. ¹⁰Piak me, rərimiaha tramrhi profet me nəha fwe kupwən haməgkiari ia nəghi lərimənu. Nəpīn kamo nəmisəien mīnraha, ho nətərigien səvənraha rəpwəmwis. ^{11d}Ia nətəien səkitaha nərmama səməmə kamhərer əknekīn ia nahatətəien səvənraha ia nəpīn me Kumwesən ramo irəha hamagien. Kimiaha hiəuvəregi raka noien səvəi Jop. Nəpīn ramarə ia nəmisəien me rīpik, rərer əknekīn

ia nahatətəien səvənhi. Nənə hiənətə raka nəfe lərimənu rino min kurirə ikīn. lərimənu rərin ramərkwəpīr pīk tī nərmama. In ramapi tī nirəha.

Kimiaha tihəpwəh nakutanien ia nəgkiariien me

^{12e}Mətə piak me, irənhə ia narim-nari me pam, trīni mīnuə kimiaha hiəni promes riti tihəpwəh nakutanien ia nəgkiariien səkimiaha mə tiho nərmama hətoni kimiaha hi-aməni pərhien. Tihəpwəh ninien nitətə ia neiai uə tīprənə i uə nari riti mwi mə tiho noien nəha. Mətə trīni mīnuə hiəsəni nari riti, tihəni a mhəsəni mə "Ouəh." Trīni mīnuə hiəpkəsəni mhə nari riti, tihəni a mə "Rekəm." Mə kimiaha hiaməgkiari əpnəpən, Kumwesən trərpwīn noien ərəha səkimiaha.

Nəfwakiien sə ramo nīpwran

^{13f}Rəfo? Riti ia kimiaha raməmisə? Ramasan mə rəfwaki. Riti ia kimiaha rərin ramagien? Ramasan mə rəni nīpu, məgnəgīni Kumwesən. ^{14g}Riti ia kimiaha raməmhə? Ramasan mə rəkweīn elta me səvəi nəfwakiien pwəh irəha hətəgi pən oel irə ia nəghi lərimənu mhəfwaki tukwe. ^{15h}Nənə nəfwakiien səvəi nərmama səməmə kamhəhatətə ia Kumwesən truvehimīru iərmama sə raməmhə. lərimənu tromasan iərmama nəha. Trīni mīnuə iərmama nəha rino noien ərəha me, lərimənu trenouenou noien ərəha me nəha məpwəh

^a5:7 Luk 21:19, Dut 11:14, Jer 5:24, Joel 2:23

^b5:8 Rom 13:11-12, Hip 10:25, 1Tes 4:7 ^c5:9 Mat 24:33

^d5:11 Eks 34:6, Sam 103:8, Sam 111:4 ^e5:12 Mat 5:34-37

^f5:13 Kol 3:16 ^g5:14 Mak 6:13 ^h5:15 Mak 16:18

nərpwɪnien. ¹⁶Ro iamɪnhi irə kimiaha tihəni pen tukumiaha me i noien ərəha me səməme hiəno, nənə mhəfwaki tukumiaha me mə Kumwesən tro kimiaha hiəuvehe mhəsani. Nəpin iərmama sə ramo noien atukwatukw raməfwaki, nəfwakiien səvənhi nəgsen rasori mamə nɪpwrən. ¹⁷iProfet Eləja in iərmama rəmwhən a ia kitaha. Rəfwaki skai mə nesən trəpwəh nauəriən. Nənə nesən rɪpkauər mhə ia tənə nəha nuk kahar məkwə sikis. ¹⁸jNənə kurirə ikin rəfwaki mwi, nənə nesən rukrutə ia nɪmagouagou, kwənkwai narimnari me həutə mwi ia tɪprənə.

Iərmama sə rəruei

¹⁹kPiak me, trɪni mɪnuə kimiaha riti rəpwəh nəgkiariien sə ro nɪpərhiənien məruei, nənə kimiaha riti mwi riri in mɪrərɪg, ²⁰liakokeikei mə rerimiaha tramrhi nəri i. Iərmama sə ramiri raka iəmə ərəha ia suatuk sə raməruei irə mɪrərɪg, in rauvehimɪru iəmə ərəha nəha mə trəpwəh nemhəien. Kumwesən trenouenou noien ərəha me həpik səvəi iəmə ərəha nəha, mərpwəh nəripwɪnien.

ⁱ5:17 1King 17:1, Luk 4:25   ^j5:18 1King 18:42-45   ^k5:19 Kal 6:1
^l5:20 Sam 51:13, Prov 10:12, 1Tes 4:8

Fas Pita

Nægkariien sə rani mə nəfe i nəkukuə

Nəkukuə i Pita rımərai. Pita in iərmama riti ia twelef nərmama me səvəi Iesu. In rımərai nəkukuə i mərhi pen i revən tı nakalasia me səməme kamharə parei fwe profens riti səvəi Rom kani mə Esia Maenor. Pita rokeikei mə tru-vehi utə nətərigien səvənraha tı nəri nə mə nərmama me nepwin kamhometə irəha tı nahatətəien səvənraha. Pita rokeikei mə rerin-raha tramrhi mə Iesu rokeikei pik irəha, nənə muvehi nəmisəien tı nirəha. Irəha tuhəkurirə noien səvəi Iesu. Irəha tuho iamınha irə tı nəri nə mə Kumwesən rımərfi irəha mə irəha nərmama me səvənhi nənə Iesu remhə tı nirəha. Pita rini pen tı nirəha mə tuhaməkeikei mharə ia narəien sə ro ikinan. In rini pen mwi tı nirəha mə ia tıprənə i nərəhəien rasori, mətə tuhaməkeikei mhərer əknekin, mho nətərigien səvənraha rəpwəmwis, mhəmri pen əknekin nətərigien səvənraha ia Kumwesən, nənə mheitenhi narimnari amasan me səməme tuhəpkuvehe kurirə.

1^mIou Pita, iou aposol riti səvəi Iesu Kristo.

Iakamrai nəkukuə i rauvehe tukumiaha nərmama pwispwis me səməme hiamarə kirkiri ia profens me i Pontas, mine Kalesia, mine Kapatasia, mine Esia, mine Pitinia. ²ⁿKimiaha i nərmama Kumwesən rımərfi kimiaha resi pen nətərigien səvənhi sə in

ruvəukurən raka fwe kupwən. In rımərfi kimiaha mə Nənimwin səvənhi tro kimiaha hiəuvehe mhəmher, mho nəkur ikinan me səvənhi, nənə, tihəuvehe mho nəkwai Iesu Kristo, tukəfwəfwı kimiaha ia niten.

Nəfwakiiien səiou mə Kumwesən trəriari pehe namasanien mine nəmərinuuen rasori mwi m kimiaha.

Pwəh səgnəgini Kumwesən tı nimiruuen vi

^{3o}Pwəh səgnəgini Kumwesən i in Kumwesən mine Tata səvəi lərimənu səkitaha Iesu Kristo! Napiien səvənhi rasori tukutaha. In ro kitaha sətui mwi ia nimiruuen vi, nənə, mo kitaha səmri pen əknekin nətərigien səkitaha irə. In ro iamınha irə nəpin ro Iesu Kristo rətui mwi ia nemhəien səvənhi.

^{4p}Kumwesən ro kitaha sətui mwi mə tsəuvehi nautə amasan me in truei pen m nərmama me səvənhi. Nautə amasan me nəha ko həpkimərir mhə, mhəpkəmkemik mhə, nənə nukuraanien səvənraha ko ripkiwən mhə. Kinəmri amasan nautə me nəha fwe ia neiai tukuvei pehe m kimiaha.

^{5q}Kimiaha nərmama səməme Kumwesən ro tukuahag kimiaha ia niskaiien səvənhi tı nəri nə mə hiamahatətə irə. In trətui amasan tukumiaha meste tihəuvehi nimiruuen vi sə kinəpnəpenə raka irə tukətoni rier pehe ia nəpin sampam. ^{6r}Ramasan mə rerimiaha ragien tı narimnari me i. Mətə təkwtəkwuni rosi narimnari me səpəmsəpə tuhəuvehe

^m1:1 Jem 1:1, 2Tim 1:15   ⁿ1:2 Rom 8:29, 2Tes 2:13, Hip 12:24

^o1:3 2Kor 1:3   ^p1:4 Kol 1:12   ^q1:5 Jon 10:28, 17:11

^r1:6 1Tes 5:10, Jem 1:2

mho nāmisāien m kīmiaha ia nāpin ouihi a. ^{7s}Narimnari me i kamhāuwehe trahatān pen mē kīmiaha hiamahatātē pārhien. Aean i kol, nāri auēr a mē triḗkiwān mwi nāpin riti, mētē nārmama tuhamākeikei mhāuvani ia nāpw tī nētē sāsien mē in kol pārhien uē rekām. Ia noien nāha rāmwhen a mwi nahatātāien sākīmiaha sē rāmasan māpi raka kol, tukamākeikei ko kīmiaha hāregi nāmisāien me tī nētē sāsien mē hiamahatātē pārhien uē rekām. Nānē mē hiamahatātē pārhien, nāpin tukātōni Iesu Kristo rier pehe irē, Kumwesān trēgnēgin kīmiaha, muvehi utē nēghīmiaha, nānē, muvei pehe nisaiien m kīmiaha. ^{8t}Nāri auēr a mē hiāpkātōni mhē Iesu Kristo, mētē hiōkeikei in. Nānē nāri auēr a hiāpkātōni mhē nāha tākwtākwuni, mētē hiamāni nīpārhienien irē, nānē, mamhāgien. Nagienien nāha hiamregi rasori pik anan iārmama riti ko rīpkini mhē ia nēgkiariien. ^{9u}Rerīmiaha ramāgien iamīnha irē tī nāri nē mē hiamāuwehi nāri i sē hiamahatātē irē, in i mē Kumwesān truvehimīru kīmiaha. ^{10v}Profet kupwān me hamētui ia suatuk i Kumwesān truvehimīru nārmama irē, nānē mamhāres mē tukāfo irē. Ia nēgkiariien sē Kumwesān rīmāuvei pen mīnraha, irēha hēni irāpw mē Kumwesān trasitu ia kīmiaha ia namasanien sāvēnhi. ^{11w}Nāpin Nānimwīn sāvēi Kristo sē ramārē ia nīrēha rīmākupwān mīni irāpw

nāmisāien me sāmāme Kristo trīregi ia nīpwran mīne nasorīien sē tukuvei pen min truvehe kurirē, profet me hamāmwur mē tuhāukurān mē nāfe suatuk mīne nāfe nāpin narimnari me nāha tuhāier pehe. ^{12x}Kumwesān rīno pui pen m profet me nāha mē nēgkiariien me sāmāme irēha kamhāni hāpkāgkiari mhē ia nāpin sāvēnraha mē trasitu ia nīrēha, mētē hamāgkiari ia nāpin sākīmiaha trasitu ia kīmiaha. Narimnari me i profet kupwān me hāmāni tākwtākwuni hiāuvāregi raka rīmāuku pen ia tārhui nārmama sāmāme hānāvisau nēgkiariien amasan sāvēi Kristo m kīmaha. Nēgkiariien sāvēnraha rīmāuku pen ia Nānimwīn Ikinan sē Kumwesān rārhi pehe i. Narimnari me i nagelo me irēha mwi hōkeikei mē tuhātōni mhāukurān.

**Kumwesān sē rīnākwein
kīmiaha in iāmē
ikinan, in rāmher**

¹³Ro pen tihāmākeikei mho nētārgien sākīmiaha rārer mwatuk tī noien wok, mho nētārgien sākīmiaha pwāh rukurān amasan. Tihāmri pen āknekīn nētārgien sākīmiaha ia namasanien sē Kumwesān truvei pehe m kīmiaha nāpin tukātōni Iesu Kristo rier pehe. ^{14y}Tiho nākwei Kumwesān rāmwhen ia nākwhākwārha me sāmāme kamho nākwei tata me. Fwe kupwān kīmiaha hiāreirei nari, nānē mamho noien ārēha me sāmāme rerīmiaha

^s1:7 Job 23:10, Prov 17:3, Aes 48:10, Sek 13:9, Mal 3:3, Jem 1:3

^t1:8 Jon 20:29, 2Kor 5:7   ^u1:9 Rom 6:22   ^v1:10 Mat 13:16-17

^w1:11 Sam 22, Aes 53, Luk 24:26-27   ^x1:12 Efes 3:10

^y1:14 Rom 12:2, Efes 2:3, 4:17-18

rokeikei pik. Mətə təkwtəkwuni tihəpwəh nəsənien ia nətərigien me nəha ravi raka mwi kimiaha. ¹⁵Kumwesən sə rinəkwein ia kimiaha in ləmə ikinan, in rəmher. Ro iamīnhi irə kimiaha mwi tihaməkeikei mho kimiaha nəkur ikinan me, mhəmher ia narimnari me pam səməme hiamo. ¹⁶lakani iamīnhi irə tī nəri nə mə Nəkukua lkinan rani mə, “Tihaməkeikei mho kimiaha nəkur ikinan me, mhəmher, tī nəri nə mə iou ləmə ikinan iakəmher.”

¹⁷aKimiaha hiaməkwein Kumwesən mə “Tata.” Mətə in Kumwesən ramo rəmnəmwhen ia nərmama me pam. Trərpwīn noien me səvənraha tresi pen atukwatukw nəfe irəha həno. Ro iamīnhi irə mine, nəpīn kimiaha hiamarə ihi ia təkure tīprənə i, tihaməkeikei mhehekīr in, mamho noien sə ramasan. ¹⁸bKimiaha hiəukurən mə kineivinari ia kimiaha hiəuvəier raka ia narəien ərəha nəha kaha kupwən me səkīmiaha hāməuvei pehe m kimiaha. Mətə kīpkərəku raka mhə kimiaha ia nari riti sə truvehe mərəha məmwhen ia kol mine silva, ¹⁹crekəm. Mətə kīnərəku raka kimiaha ia nite Kristo in nəri keikei ramasan pik. Kristo in rəmwhen ia kwəti sipsip sə ratukwatukw pam, nemhəien uə nərəhəien riwən anan irə. ²⁰dKumwesən ruvərfi raka in fwe tui nəpīn tīprənə ramiwən ihi, nənə təkwtəkwuni rīpkō mhə tui nəpīn

sampam ruvehe kətoni in rier pehe masitu ia kimiaha. ²¹eJa Kristo kimiaha hiaməni nīpərhiēnien ia Kumwesən sə rino in rətui mwi ia nemhəien səvənhi nənə muvei pen nasorien min. Ro iamīnhi irə ləmə sə hiamahatətə irə, mamhəmri pen əknekīn nətərigien səkīmiaha irə, in i Kumwesən.

²²fKimiaha hiamesi pen nəgkiariēn sə ro nīpərhiēnien mamhokeikei pərhiēn piəvtaha me. Ia noien nəha hiənəpərhi raka nimiruiēn me səkīmiaha həmher. Mətə kimiaha tihaməkeikei mhərīpīn mamhokeikei pərhiēn kimiaha me ia reriimiaha pam. ²³gKimiaha hiənətui mwi rəmwhen nəkwərhakwərha me, nənə, nimiruiēn vi sə hiənətui mwi irə rīpkuku pen mhə tī tata riti sə trīpkemhə mhə. Nəgkiariēn səvəi Kumwesən sə ramīru mamarə rerīn rino kimiaha hiətui mwi. ²⁴hIakani iamīnhi irə tī nəri nə mə Nəkukua lkinan rani mə, “Nərmama me pam həmwhen ia nurhi,

nənə namasanien səvənraha rəmwhen ia tihī nurhi. Nurhi nəha ramaukei, nənə tihīn me kamhəsas, ²⁵mətə Nəgkiariēn səvəi lərimənu ramarə ia nuk nuk me.”

Nənə in i nəgkiariēn sə kīnəvisau m kimiaha.

2ⁱRo pen kimiaha tihaməkeikei mhəpwəh noien ərəha me pam.

^z**1:16** Lev 11:44-45, Mat 5:48   ^a**1:17** Mat 6:9, Rom 2:11, 2Tim 4:14, Rev 2:23   ^b**1:18** 1Kor 6:20   ^c**1:19** Wok Me 20:28, Hip 9:12-14, 1Tes 1:2

^d**1:20** Wok Me 2:23, Efes 1:4

^e**1:21** Jon 14:6, Rom 4:24, 5:1-2, Rom 10:9

^f**1:22** Jon 13:34, Rom 12:10   ^g**1:23** Jon 1:13, Hip 4:12

^h**1:24** Jem 1:10-11   ⁱ**2:1** Efes 4:22, Jem 1:21

Tihəpwəh mwi neikuəien, mhəpwəh mwi noien nətərigien səkimiaha ro kəru. Tihəpwəh mwi nəmwəkien ia kimiaha me, mhəpwəh mwi nini-ien nikaremiaha me. ²Kimiaha tihaməkeikei mhəuwehe mhokeikei pik nəgkariien səvəi Kumwesən sə rəmher mhəmwhen iəkunouihi əmtəmetə me i kamhasək mə tuhesis. Nəgkariien i tro kimiaha hiəuwehe mhəpwinari, nənə, Kumwesən ruvehimiru kimiaha. ³Nəkukua İkinan rani mə, “Kimiaha hiənani əghan namasanien səvəi lərimənu mhətoni mə ramasan pik anan.”

Kristo in kəruətərei mīru

⁴Həuwehe ti Kristo. In nəha kəruətərei mīru nəha nərmama me həni mə rərəha, mhəpwəh, mətə ia nəmri Kumwesən in kəruətərei keikei anan sə in rīmərffi. ⁵Kimiaha mwi hiəmwhen ia kəruətərei mīru me kəuvrhəkin nimwə ia nirəha, nimwə sə Nənimwīn ramarə irə. Ia nimwə nəha, kimiaha hiəmwhən ia pris ikinan me kamhousi əpune nərimiru me mamhəuvei pen m Kumwesən. Mətə narimnari me səməme kimiaha hiaməuvei pen rīpko mhə nīpwrai nari mətə kwa nənimwīn. Nənə Kumwesən raməkwein amasan ia narimnari me nəha hiaməuvei pen min ti nəri nə mə hiaməuvei pen ia nəghi lesu Kristo. ⁶Rəmwhen ia Nəkukua İkinan rani mə, “Hətoni ro. İakaməmri kəruətərei riti fwe Saeon,[‡]

in kəruətərei keikei anan sə iou iakimərffi, kəruətərei nəha tuko-stat kəuvrhəkin nimwə irə, nənə iərmama sə trini nīpərhienien irə, in trīpkauris mhə.”

⁷Ro iamīnhi irə, kəruətərei nəha in nəri keikei tukumiaha nərmama səməme hiaməni nīpərhienien irə, mətə nərmama səməme həpkini mhə nīpərhienien irə, kəruətərei nəha rəmwhen ia nəgkariien i ia Nəkukua İkinan rani mə, “Kəruətərei nəha nəmə kamhəuvrhəkin nimwə hənuə rərəha, mhəpwəh, təkwtəkwuni nəha ruvəuwehe mino kəruətərei sə rəpi raka pam kəruətərei me, məkwətəmhiri əknekin pam nimwə.”

⁸Nənə Nəkukua İkinan rani mwi mə, “In i kəruətərei riti sə nərmama tuhapəti irə, mīne kəpwier sə tro irəha həmwei” İrəha kamhapəti irə ti nəri nə mə kamhəruı nəgkariien səvəi Kumwesən mamhesi pen a nəfe Kumwesən ruvəukurən raka fwe kupwən məmri mə tuho.

⁹Mətə kimiaha nərmama ia kwənəkwus i Kumwesən rīmərffi kimiaha, kimiaha pris me səvəi kig, kimiaha nərmama ikinan me ia kusen kuatia, kimiaha nərmama me səvəi Kumwesən əpa. Kīno kimiaha iamīnha irə mə kimiaha hiəukurən nini irapwien narimnari amasan me Kumwesən rino. In rīnəkwein ia kimiaha mə tiharaka ia nəpitəvien

[‡]2:6 Seon in Jerusalem

j2:2 Mat 18:3, 1Kor 3:2 k2:3 Sam 34:8 l2:4 Mat 21:42, Aes 28:16

m2:5 Efes 2:21-22, Eks 19:6, Aes 61:6, Rev 1:6, Rom 12:1

n2:6 Rom 9:33, Efes 2:20 o2:7 Mat 21:42 p2:8 Rom 9:33

q2:9 Aes 9:2, Aes 40:20-21, 1Tes 2:5, Taet 2:14, Wok Me 26:18, Efes 5:8

mhəuvehe ia nukuraanien amasan səvənhi. ¹⁰rFwe kupwən, kimiaha nərmama auər a me, mətə təkwtəkwuni kimiaha nərmama me səvəi Kumwesən. Fwe kupwən, kimiaha nərmama napiien səvəi Kumwesən riwən tukumiaha, mətə təkwtəkwuni kimiaha nərmama napiien səvənhi ramarə tukumiaha.

¹¹sNərmama keikei me, kimiaha hiəmwhen iəpwispwis me mine nərmama imwənraha riwən ia tɪprənə i. Ro pen iakani pehe tukumiaha i mə tihəpwəh nəseniien noien ərəha me nəha nɪpwramiaha rokeikei pik səməme kamharuagən ia nəpɪn me mə tuhouraha nimiruien səkimiaha. ¹²tTəkwtəkwuni nərmama səməme həreirei lərimənu kamhəni ərəha kimiaha mə kimiaha nəkur ərəha me. Ro iamɪnhi irə narəien səkimiaha hiamarə irə ia nənimenraha traməkeikei matukwatukw, pwəh irəha hətoni noien amasan me səkimiaha, nənə mhəuvehi utə nəghi Kumwesən ia nəpɪn nəha in truvehe irə.

**Nərmama me səvəi lesu
Kristo tuhaməkeikei
mhəsiai nərmama
səməme kamhərimənu**

¹³utɪ nəri nə mə kimiaha nərmama me səvəi lərimənu səkɪtaha, tihaməkeikei mhəsiai nərmama me pam səməme haməuvehi nasoriien mamhərimənu. Tihəsiai ia kig sə in rasori anan, ¹⁴mhəsiai mwi ia nəmə asori me səməme in ramərhi irapw irəha kamhərimənu

ia nəghɪn. Nəmə asori me nəha, kig ramərhi irapw irəha mə tuho nəmisəien m nərmama səməme kamho noien ərəha, nənə mhəgnəgɪni səməme kamho noien amasan. ¹⁵vKimiaha tihaməkeikei mhəsiai nəmə asori me pam tɪ nəri nə mə Kumwesən rokeikei mə noien amasan me səkimiaha trəsɪsəg tərhui nərmama me i həreirei nari. Pwəh irəha həpwəh mwi nɪniien nəgkiariien arməri me. ¹⁶wRamasan mə hiamarə mhəmwhen ia nərmama kineivinari ia nirəha, mətə tihəpwəh niniien mə, “Eh, kineivinari ia nirak. lakukurən noien nəfe noien ərəha iakokeikei.” Kimiaha tihaməkeikei mamharə mhəmwhen ia iotukwininari me səvəi Kumwesən. ¹⁷xTihəsiai nərmama me pam. Tihokeikei piəvtaha me, nənə tihəhekɪr mhəsiai Kumwesən, nənə tihəsiai kig sə ramərimənu.

¹⁸yKimiaha slef me, tihaməkeikei mho nəkwai nəmə asori me səkimiaha, nənə mhəuvei pen nisaiien mɪnraha. Tiho iamɪnhi irə mɪnraha pam, nəmə asori me səməme kamho riməru mamasan m kimiaha mine nəmə asori me səməme kamho noien skai me m kimiaha. ¹⁹Rəfo hiamo a narimnari me səməme hatukwatukw mətə nəmə asori me səkimiaha kamho rərəha ia kimiaha? Trɪni mɪnuə hiəukurau ia nəpɪn skai me nəha, mamhəti pen a m Kumwesən, Kumwesən trəkwein amasan ia kimiaha. ²⁰zTrɪni mɪnuə hiamo noien ərəha, kamo nəmisəien m

^r2:10 Rom 9:25   ^s2:11 Sam 39:12, Kal 5:17,24, Jem 4:1

^t2:12 Mat 5:16, Luk 19:44   ^u2:13 Taet 3:1   ^v2:15 1Pit 3:16

^w2:16 Kal 5:13   ^x2:17 Rom 12:10, Prov 24:21, Mat 22:21

^y2:18 Efes 6:5   ^z2:20 1Pit 3:14,17, 1Tes 4:14

kimiaha tukwe, hiamo nətərigien səkimiaha rəpwəmwis tɪ nuvehiiien nəmisəien nəha, noien nəha ko kəpwəh nəgnəginiiien kimiaha tukwe. Mətə mə kimiaha hiamo a noien amasan, nənə kamo nəmisəien m kimiaha tukwe, Kumwesən trəkwein amasan ia kimiaha trini minuə hio nətərigien səkimiaha rəpwəmwis tɪ nuvehiiien nəmisəien nəha. ^{21a}Kumwesən rɪnəkwein ia kimiaha mə tihəuvehi nəmisəien, tɪ nəri nə mə Kristo in mwi rɪməuvehi nəmisəien tukumiaha. In rɪməkupwən mahatən noien atukwatukw nəha mə kimiaha tihesi pen a təmwheki nisun. ^{22b}Nəkukuə lkinan rani mə, “In rɪpko mhə noien ərəha riti, kɪpkregi mhə neikuəien riti ia tərhun.”

^{23c}Nəpɪn nərmmama həni nəgkiariien ərəha irə, mətə in rɪpkəski mhə irəha. Nəpɪn in rɪregi nəmisəien ia nɪpwran, mətə in rɪpkini mhə mə trərpwin tai nərəhaien. Mətə rɪnəmri pen narimnari me pam ia rəgi Kumwesən sə raməkiri atukwatukw nari. ^{24d}In rɪməuvehi noien ərəha me səkɪtaha ia nɪpwran ia nei kamarkuauɪ mə ia nɪkaren səvəi noien ərəha kɪtaha tsemhə nənə ia nɪmiruien səkɪtaha tsamo noien atukwatukw. Nəmisəien me səvənhi rɪməregi ia nɪpwran rɪno kimiaha hiəuvehe mhəsaniɪn. ^{25e}Fwe kupwən kimiaha hiəmwhen ia sipsip me səməme hənəruai, mətə təkwtəkwuni kərari ia kimiaha hiəvərərig mhəuvəuvehe tɪ lərmama ramətui tɪ sipsip me,

in i lərmama ramətui tɪ nɪmiruien səkimiaha.

Nɪpran mɪne nərman me səvənraha

3^fIa noien a mwi nəha, kimiaha nɪpran me tihaməkeikei mhəsiai nərman me səkimiaha. Nənə trini minuə irəha nɪpwin həpkini mhə nɪpərhiienien ia nəgkiariien səvəi Kumwesən, mətə noien a səkimiaha truvi irəha həuvehe mhahatətə. Noien səkimiaha rəmwhen məpi raka mə hiəgkiari mɪnraha. ²Nəpɪn irəha hətoni mə noien səkimaha rəmher, hiaməsiai irəha, nənə noien nəha truvi irəha həuvehe mahatətə. ^{3g}Rərəha mə hiamasan pen ia nɪpwramiaha iruə ia noien nəha sə hiamərəri nɪmwai nukwənemiaha, mamhəuvei pen marəmarə me kɪno ia kol mɪne tɪnari amasan me. ⁴Mətə tihamasan pen imwə ia rərɪmiaha sə kɪpkətɪni mhə. Ramasan mə tihəuvehe mho nɪpran səməme nətərigien səkimiaha rəpou mafafa. Noien iamɪnha irə ramasan anan ia nəmri Kumwesən mɪpkɪwən mhə. ⁵In i noien səvəi nɪpran ikinan me fwe kupwən səməme hənəmri pen əknekɪn nətərigien səvənraha ia Kumwesən. Irəha hənaməsiai nərman me səvənraha, nənə ia noien nəha hənamamasan pen ia rərɪnraha. ^{6h}Rəmwhen ia Sera, in rɪno nəkwai Epraham, nənə maməkwein in mə iəm ə asori səvənhi. Nənə kimiaha nɪpwnətɪ Sera me trini minuə hiamo noien

^a2:21 Mat 16:24, Jon 13:15   ^b2:22 Jon 8:46

^c2:23 Aes 53:7, 1Tes 3:9   ^d2:24 Hip 9:28, Rom 6:2,11, Aes 53:5

^e2:25 Aes 53:6, Esik 34:5-6, Mat 9:36, Jon 10:14   ^f3:1 Taet 2:5

^g3:3 1Tim 2:9   ^h3:6 Jen 18:12

amasan, mhəpkehekir mhə nari riti sə ramo nehekirien.

⁷Ia noien a mwi nəha, kimiaha nərman me tihaməkeikei mharə kimiaha nikare rəgimiaha me, mhəukurən mə irəha pran niskaiien səvənraha rəpkiskai pik mhə rəmwhen ia iərman. Kimiaha tihaməkeikei mhəuvei pen nisaiien mīnraha, tī nəri nə mə kimiaha mīnraha tihəuvehi pəri nəri amasan i nimiruien rerin. Tiho iamīnha irə pwəh nari riti trəpwəh nəsisəgien nəfwakiien me səkimiaha

Nəmisəien kamregi tī noien amasan

⁸Nəgkariien sampam. Kimiaha pam tihaməkeikei mho nətərigien səkimiaha ruvehe mo kuatia, tihapi kimiaha me, mhokeikei kimiaha me, mho rerimiaha rīməru tukumi-aha me, mhəuvehi irapw nətərigien səkimiaha. ⁹Trini mīnuə nərmana kamho rərəha ia kimiaha, mətə tihəpwəh nərpwīnien tai nərəhaien. Trini mīnuə nərmana hai m kimi-aha, mətə tihəpwəh nərpwīnien. Mətə tihəkwein amasan a ia nirəha. Tiho iamīnhi irə tī nəri nə mə Kumwesən rīnəkwein kimiaha mə tiho noien nəha, mə hiəuvehi namasanien səvənhi. ¹⁰Nəkukua lkinan rani mə, “lərmama sə rokeikei nimiruien amasan, nənə mokeikei mə triregi ramasan ia nəpīn me pam, in traməkeikei məpwəh nīnīien mwi nəgkariien ərəha me ia nəramīn, məpwəh mwi neikuəien ia tərhun.

¹¹In traməkeikei mīrərig ia noien ərəha me səvənhi, nənə mo a narimnari amasan me.

In traməkeikei mətui suatuk səvəi nəmərīnuien, nənə mukurirə i.

¹²In traməkeikei mo iamīnhi irə tī nəri nə mə lərimənu ramətoni amasan nərmana səməme hatukwatukw,

nənə mamətərig amasan ia nəfwakiien səvənraha, mətə in raməmwəki səməme kamho noien ərəha.”

¹³Trini mīnuə hiəskai pik tī noien amasan me, sin trouraha kimiaha? lərmama riti riwən! ¹⁴Mətə trini mīnuə nəpīn me nerpwīn nərmana kamho kimiaha hiamregi rərəha ia nīpwramiaha tī noien atukwatukw səkimiaha, mətə ia nətərigien səkimiaha, kimiaha tihəregi ramasan. Tihəpwəh nehekirien ia nirəha, mhəpwəh nətərig pikien. ¹⁵Mətə ia rerimiaha tihəsiəi Kristo mə in lərimənu səkimiaha. Tihərer mwatuk ia nəpīn me pam tī nīrīpwenien nəgkariien səvəi nisəməme nəha nərmana səməme tuhəres ia kimiaha mə rəfo hiaməmri pen əknekīn nətərigien səkimiaha ia lesu. ¹⁶Mətə tihəgkari məru mīnraha ia nisaiien, mhəpwəh noien nari riti sə tro hiəregi fwe ia rerimiaha mə hiəno nərəhaien. Tiho əpa noien amasan me tī nəri nə mə kimiaha nərmana me səvəi Kristo. Trini mīnuə hiamo iamīnhi irə nərmana me i kamhəni nikaremiaha mə noien səkimiaha rərəha tuhauris tī nəgkariien ərəha me səvənraha. ¹⁷Trini mīnuə ia nətərigien səvəi Kumwesən mə

hiaməuvehi nəmisəien t̄i noien amasan me səkimiaha, ramasan pik anan mwi məpi raka mə hiaməuvehi nəmisəien t̄i noien ərəha me səkimiaha. ¹⁸Ro iam̄nhi irə t̄i nəri nə mə Kristo r̄imamhə t̄i noien ərəha me. R̄imamhə nəp̄in kuatia a r̄inəmwhen. Ko r̄ipkemhə mhə mwi ia nəp̄in riti. In iərmama atukwatukw anan, mətə r̄imamhə t̄i nərmama hək̄atukwatukw mhə mə truvehi kimiaha hiəuvən t̄i Kumwesən. Hənousi əpune in nənə n̄ipwran remhə, mətə Nən̄imw̄in ro in rətui mwi ia nemhəien səvənhi, ¹⁹nənə ia niskaiien səvəi Nən̄imw̄in nəha in revən m̄ini irapw nək̄iar̄iien riti t̄i nən̄imw̄in me i ia kalapus, ²⁰səməme hənəmərui nək̄wai Kumwesən fwe kupwən anan nəp̄in Kumwesən ramo nətərigien səvənhi raməpwəmwis mameitenhi ia nəp̄in Noa r̄inauvrhəkin n̄itətə. Nərmama eit a, irəha kamhəmak ia nək̄wai n̄itətə, Kumwesən r̄iməuvehim̄iru irəha ia nui. ²¹P̄Nui nəha, in nə nən̄imwi p̄aptaes sə rauvehim̄iru kimiaha nəha tək̄wtək̄wuni. P̄aptaes i r̄ipko mhə n̄ipwran i mə r̄inaikuas raka nəm̄t̄igei ia n̄ipwrāi iərmama, mətə n̄ipwran mə hiəres Kumwesən mə rer̄imiaha truvehe mamasan məmher. P̄aptaes nəha rukurən nuvehim̄iruien kimiaha iam̄inha irə t̄i nəri nə mə lesu Kristo r̄inətui mwi ia nemhəien səvənhi. ²²q̄lesu nəha, in ruvavən raka fwe ia neiai, maməkure ia n̄ikare Kumwesən mwatuk, nagelo me, m̄ine nən̄imw̄in me səməme kamhəuvehi nasor̄iien m̄ine

niskaiien kamhəsiai in, mamho nək̄wan.

Narəien kamarə irə kamesi pen nək̄wai Kumwesən

4 ^rNəp̄in Kristo ramarə ia t̄iprənə i, in r̄iregi nəmisəien ia n̄ipwran. Ro pen kimiaha mwi t̄ihaməkeiki mhəuvehi nətərigien rəmwhen ia səvənhi mə tro kimiaha hiəskai, t̄i nəri nə mə nərmama səməme kamhəregi nəmisəien ia n̄ipwranraha rəmwhen ia Kristo, irəha həpwəh mwi noien noien ərəha. ²sRo pen nəp̄in hiamarə ia t̄iprənə i, t̄ihəpwəh nesi penien noien ərəha me səməme rer̄imiaha rokeikei, mətə tihesi pen suatuk səvəi noien nək̄wai Kumwesən. ³tNəp̄in sə ruvəuvehe muvək̄urau raka hiənərə irə r̄inəpwəmwis m̄inəmwhen. Ia nəp̄in nəha kimiaha hiənəmo noien ərəha me səməme nərmama həreirei Kumwesən hokeikei pik. Hiaməiri əpnəpen kimiaha me, mamho noien ərəha me n̄ipwramiaha rokeikei, mamhən̄imwi nən̄imw̄iien skai mamhakonə irə, mamhətui pik nərəhəien, mamho lafet ərəha me, nənə mamhəfwaki m̄ nən̄imwi nari me noien i in noien ərəha anan. ⁴lpwet m̄ine nərmama me nəha həreirei Kumwesən nən̄imenraha ramier t̄i nəri nə mə kimiaha t̄ihəpkaiu mhə mhəuvən kimiaha m̄inraha, mhəpko mhə noien ərəha me sə rasori pik anan. Nənə irəha kamhəni ərəha kimiaha tukwe. ⁵uMətə irəha tuhaməkeiki mhəni irapw t̄i Kumwesən mə hənəfarə irə. In ramərer mwatuk

ⁿ3:18 Rom 6:10, Efes 2:18   ^o3:20 Jen 6–7   ^p3:21 Hip 10:22

^q3:22 Mat 22:44, Efes 1:20-21   ^r4:1 Rom 6:2,7   ^s4:2 1Jon 2:16

^t4:3 Efes 2:2-3   ^u4:5 Wok Me 10:42

mə trəkiri nərmama həuvamhə mine səməme kamhəmīru. ^{6v}Ro pen kinəvisau raka mwi nəgkiariien amasan səvəi Kristo m nərmama səməme həuvamhə, mə nəri auər a haməuvehi nərpwīnien ia nīpwrānraha mhemhə rəmwhen ia nərmama pam, mətə ia nənīmwinraha kamharə mamhesi pen nəkwai Kumwesən.

^{7w}Nəpīn sə narimnari me pam tuhəiwən irə ruvəuvehe ipaka. Ro pen tihəpwəh nakonəien ia nənīmwiien skai. Nətəriɡien səkimiaha traməkeikei məmāk amasan mə hiəkuren nəfwakiien. ^{8x}Nəri sə tihəkupwən mho in i tihaməkeikei mhokeikei kimiaha me ia rerimiaha pam tī nəri nə mə nokeikeiien ramousəman noien ərəha me həpik hiəpkətoni mhə. ^{9y}Ramasan mə tihəsevər ia rukwənu me səkimiaha tukumiaha me, mhəpwəh nəgkiari əgkiari pikien tukwe. ^{10z}Kimiaha kuatia kuatia hiaməuvehi nari riti sə Kumwesən rīməuvei pehe m kimiaha ramo hiamskai tī noien wok səvənhi. Ro iamīnhi irə tihaməkeikei mho rəmwhen ia iotukwininari sə ramətui amasan tī nautə səvəi iəmə asori səvənhi, nənə, mhəuvehi namasanien me i səpəmsəpə Kumwesən rīnəriari pehe, mhasitu ia kimiaha me irə. ^{11a}Trīni mīnuə kimiaha riti in iərmama səvəi nəvisaiien, ramasan mə in trəvisau mīni irapw nəgkiariien səvəi Kumwesən. Trīni mīnuə kimiaha riti in iərmama

səvəi nasituien, ramasan mə in trasitu, mo ia nəsaninien sə Kumwesən rauvei pen min. Mə kimiaha hio iamīnha irə, nərmama tuhətə narimnari me hiamo nənə mhəgnəɡini Kumwesən tī lesu Kristo. Pwəh nasoriien mine nərīmənuien krauevən tukwe in ia nuk nuk me. Ouəh, pwəh ro iamīnhi.

Nəmisəien kamo m nərmama me səvəi lesu Kristo

^{12b}Nərmama keikei me. Rərəha mə hiamərkərinari ia nəmisəien i rəmwhen ia napw sə rauvehe tukumiaha nəha təkwtəkwuni mə tro mətə sas ia nahatətəien səkimiaha. Hiəkuren mə rīpko mhə kimiaha əpa hiamregi nəmisəien me iamīnha irə. ^{13c}Mətə ramasan mə rerimiaha tragien tī nəri nə mə nəmisəien me i hiamregi həmwhen a ia səməme Kristo rīməregi. Trīni mīnuə hiamo iamīnhi irə, nənə rerimiaha tragien pik anan nəpīn tukətoni in rier pehe ia niskaiien səvənhi. ^{14d}Trīni mīnuə nərmama kamhəni ərəha kimiaha tī nəghi Kristo, nənə, rerimiaha tragien, tī nəri nə mə Nənīmwin asori səvəi Kumwesən ramarə ia kimiaha. ¹⁵Mətə rərəha mə kimiaha riti rousi əpune iərmama, uə rakres, uə rəri loa, uə rani neikuəien mamouraha nəghi iərmama irə. Trīni mīnuə kimiaha riti ro iamīnhi irə, ratukwatukw a mə tuko nəmisəien min. ^{16e}Mətə trīni mīnuə kamo nəmisəien m kimiaha riti tī nəri nə mə in iər-

^v4:6 Rom 8:10, 1Kor 5:5   ^w4:7 Rom 13:11-12, 1Kor 10:11, 1Jon 2:18

^x4:8 1Pit 1:22, Jem 5:20   ^y4:9 Hip 13:2   ^z4:10 Rom 12:6-8

^a4:11 1Kor 10:31   ^b4:12 1Tes 1:6-7

^c4:13 Wok Me 5:41, Rom 8:17, 2Tim 2:12, Jem 1:2

^d4:14 Sam 89:50-51, 1Tes 2:20   ^e4:16 Wok Me 11:26, Fil 1:20

mama riti sāvai Kristo, ramanan mā iārmama nāha trāpwēh nau-risien, mātē pwēh in rini nēghi Kristo muvehi utē Kumwesēn irē. ¹⁷fIakani iamīnhi irē tī nēri nē mā nāpīn sē Kumwesēn trākiri noien me sāvai nārmama irē ruvāuvehe nāha tākwtākwni, nānē in trukup-wān mākirī noien me sākītaha nārmama sāmāme samarē ia nēkwai nimwē sāvānhi. Trini minuē rukup-wān ia kitaha, nānē trāfo ia nārmama sāmāme kamhāruī nēgkiari-ien amasan sāvānhi? In trākiri noien me sāvānraha kurirē ikin, mō riskai mwi minraha māpi raka.

¹⁸gNēkukūē Ikinan rani mā,

“Trini minuē rēknekīn tī nārmama atukwatukw me mā tuhāuvehi nimīruīen,

nānē rāfo ia nārmama sāmāme hāpkisiai mhā Kumwesēn mamho noien ārāha, irāha tuhāfa mhāuvehi nimīruīen?”

¹⁹hRo iamīnhi irē nārmama sāmāme kamhāregi nāmīsāien, mātē tī nēri nē mā nātārigien sāvai Kumwesēn, ramanan mā irāha tuhamāmwur pen ia noien amasan, nānē, mhāmri pen nimīruīen sāvānraha ia rāgi Kumwesēn mā trātui amasan tukwē. Irāha hāukurān nātīgiteien irē. In Kumwesēn rino neiai minē tīprānē minē narimnari me pam.

**Nāvāhāgien revān tī
elta me sāvai nāfwakīien
minē ntāmaruē me**

5 ⁱNānē iakoikei mā takāgkiari kwopti m kīmiaha elta me

sāvai nāfwakīien. Iou elta riti sāvai nāfwakīien iakāmwhēn a ia kīmiaha. Iakinātōni Kristo ia nānimek nāpīn rīregi nāmīsāien me ia nīpwran. Narimnari asori me i ripko mhā tui hāier pehe iou mwi takātōni. ²JKīmiaha tihāmākeikei mhātui amasan tī nārmama me sāvai Kumwesēn sāmāme in rīnāmri irāha ia rāgīmiaha. Irāha hāmwhēn ia sipsip me sāvānhi. Rārāha mā tihātui amasan tī nīrāha rerīmiaha rāpwēh nāgienien, mātē tihātui amasan tī nīrāha rerīmiaha rāgien rāmwhēn Kumwesēn rokeikei. Nānē rerīmiaha trāpwēh nīrhīien mā tihāuvehi mane irē. Mātē tihātui amasan a tī nīrāha tī nēri nē mā rerīmiaha ramāgien mā tīhasitu. ³kNānē rārāha mā tihāfiūtē kīmiaha me, mamhārimānu ia sipsip me i sāmāme Kumwesēn rīnāmri irāha ia rāgīmiaha, mātē tiho noien sē ratukwatukw mamasan mā irāha hāukurān nātōnīien mhēsi pen noien sākīmiaha. ⁴lāmē sē rasori anan ia nārmama sāmāme kamhātui tī sipsip me trier pehe, nānē nāpīn nāha in trāgnāgīni kīmiaha muvei pehe nasorīien m kīmiaha sē trīpkiwān mhā.

⁵mIa noien a mwi nāha kīmiaha ntāmaruē me tihāmākeikei mhāsiai elta me sāvai nāfwakīien. Kīmiaha pam anan tihāuvehi irāpw nātārigien sākīmiaha reiwaiu mhasitu ia kīmiaha me, tī nēri nē mā Nēkukūē Ikinan rani mā,

^f4:17 Jer 25:29, 2Tes 1:8 ^g4:18 Luk 23:31 ^h4:19 Sam 31:5

ⁱ5:1 Rom 8:17 ^j5:2 Jon 21:15-17, Wok Me 20:28, Flm 14, Taet 1:11

^k5:3 2Kor 1:24, Fil 3:17, Taet 2:7 ^l5:4 Hip 13:20, 1Kor 9:25

^m5:5 Efes 5:21, Jem 4:6

“Kumwesən rerin riṗkagien mhə tɿ nərmama səməme kamhəfiəutə ia nirəha, mətə raməriari pen namasanien səvənhi m nərmama səməme kamhəuvehi irapw irəha.”

⁶Ro pen kimiaha tihəuvehi irapw atukw kimiaha, mharə tegin rəgi Kumwesən əsanin, mə in truvehi utə kimiaha ia nəṗin atukwatukw səvənhi. ⁷Nənə tihəuvehi pam katipə pəmpəm me səkimiaha mhəuvehe mhəmri pen m Kumwesən tɿ nəri nə mə nəṗin me rerin ramrhi kimiaha.

⁸PHətui mhətui amasan tɿ nəri nə mə iəremhə asori Setan raməmwəki kimiaha. In rəmwhen ia laeon riti sə raməkri asori mamavən mamətui iərmama mə trəni. ⁹Tihərəer əknekin ia nahatətəien səkimiaha mhəpwəh nəseniien in, tɿ nəri nə mə hiəukurən mə ia kwopun me pam ia tiṗrənə i kamo nəmisəien m piəvtaha me tɿ nəghi lesu rəmwhen a ia nəmisəien me i kamo m kimiaha.

¹⁰Kumwesən in nukune namasanien me pam. In rinəkwein

ia kimiaha hiəuvehe mho kuatia kimiaha Kristo mə tiharə kimiaha min ia nasoriien səvənhi sə triṗkiwən mhə. Kurirə ia nəmisəien kwakwa nəha hiamregi, in tromasan kimiaha, məmri əknekin kimiaha hiəuvehe mhəskai mhəpwəh nikiukiuien. ¹¹Pwəh in rərimənu ia nuk nuk me. Ouəh, pwəh ro iamini.

Nəgkiariien sampam

¹²Saelas i kimrau min, iakamətoni mə in piəvtaha riti iakukurən nətigiteien irə, in rinasitu ia nirak mirai pen nəgkiariien səiou ia nəkukuə i. Iakamərhi pehe nəkukuə i tukumiaha, mamərpwi əknekin kimiaha, mani irapw mə in i namasanien pərhiien səvəi Kumwesən tihərəer əknekin irə. ¹³Pran sə ramarə ia Papilon¹ Kumwesən rimərfi kimiaha min, in rani ramasan tukumiaha, nənə nərik Mak, in mwi rani ramasan tukumiaha. ¹⁴Tihəni ramasan tukumiaha me, mhakei m kimiaha me ia nakeiien sə rahatən nokeikeiien. Pwəh nəməriniuen tramarə tukumiaha pam nərmama me səvəi Kristo.

---

¹**5:13** Ia vas 13 Pita rini nəgkiariien i mə, “Pran sə ramarə ia Papilon.” Riṗko mhə Papilon taon asori nəha Oltestamen raməgkiari irə, mətə rosi Pita rani Papilon in taon nəha Rom. Pran sə ramarə fwe ikin in nəha nakalasia me səvəi lesu Kristo ia taon nəha.

ⁿ**5:6** Mat 23:12, Jem 4:10   ^o**5:7** Sam 55:22, Mat 6:25-30

^p**5:8** 1Tes 5:6   ^q**5:9** Efes 6:11-13, Jem 4:7

^r**5:10** 1Tes 2:12, 1Tes 1:6   ^s**5:13** 2Tim 4:11   ^t**5:14** 1Kor 16:20

Seken Pita

Nægkariien sə rani mə nəfe i nəkukuə

Nəp̄in riti ipaka ti nuk 66, Pita r̄irai nəkukuə sə ro kəru irə revən ti nakalasia me fwe profens nəha kani mə Esia Maenor. Nəmisəien sə kinamo ia nakalasia me nəha fwe Esia Maenor r̄ino sampam. Mətə nahatən eikuə me həuvehe mwi ti nirəha. Pita r̄ini pen ti nakalasia me mə irəha tuhəukurən amasan nari nənə mhərer əknek̄in ia nahatətəien səvənraha. Noien nəha trəkoui raka nahatən eikuə me ti nirəha. Pita r̄ini pen mə Kumwesən trouraha nahatən eikuə me. Ti nəri nə mə Iesu Kristo truvehe mwi, Pita r̄ini pen ti nakalasia me mə tuharə ia narəien sə ro ikinan.

1 Iou Saemon Pita, iou iərmama riti sə iakamo tukwini nari m Iesu Kristo, nənə, iou aposol riti səvənhi.

Iakamrai nəkukuə i m kimiaha nərmama me səməme hiaməuvehi nahatətəien riti sə krouamasan pik rouəmnəmwhen a ia nahatətəien səkimaha. Hiaməuvehi nahatətəien ia noien atukwatukw səvəi Kumwesən mine iərmama sə rauvehim̄iru kitaha Iesu Kristo.

²uPwəh namasanien mine nəmərinuien krouvehe rouasori mwi tukumiaha ti nəri nə mə hiəukurən Kumwesən mine Iesu lərimənu səkitaha.

Noien me nərmama tuho trahatən pen mə irəha həukurən amasan Iesu Kristo

³vIa niskaiien səvəi Kumwesən, in ruvei pehe m kitaha narimnari me pam səməme tsaməkeikei mhəuvehi səvəi nimiruien mine noien me səməme hatukwatukw nənə rerin ragien tukwe. Narimnari me nəha həməier pehe tukutaha ti nəri nə mə kitaha səukurən Kumwesən sə in r̄inəkwein kitaha mə tsəuvehi pəri nasoriien səvənhi mine namasanien səvənhi. ⁴Ia narimnari me nəha, in r̄iməuvei pehe m kitaha promes keikei me səvənhi hasori pik. In r̄iməuvei pehe promes me i mə tihəuvehi pwəh hasitu ia kimiaha hiaraka ia noien ərəha me səvəi tiprənə i səməme kamhouraha nərmama ti nəri nə mə irəha hokeikei pik mə tuho, nənə hiəukurən nuveheien mho kuatia ia nimiruien səvəi Kumwesən.

⁵Ro iam̄inha irə kimiaha tihaməkeikei mhousari mhakutan pen noien me i ia nahatətəien səkimiaha. Tihəkupwən mhakutan pen noien amasan, nənə, nəp̄in hiənakutan pen raka i, hiakutan pen mwi nukurənien, ⁶wnənə, nəp̄in hiənakutan pen raka i, hiakutan pen mwi noien i sə hiaməkoui atukw kimiaha, nənə, nəp̄in hiənakutan pen raka i, hiakutan pen mwi nərerien sə hiamərer əknek̄in irə ia nəp̄in me, nənə, nəp̄in hiənakutan pen raka i, hiakutan pen mwi noien i sə hiamo narimnari me səməme Kumwesən rokeikei, ⁷nənə, nəp̄in hiənakutan pen raka i, hiakutan pen mwi nokeikeien i

sə hiamokeikei piəvtaha me irə, nənə, nəpin hiənakutan pen raka i, hiakutan pen mwi nokeikeien i sə hiamokeikei nərmama me pam irə.⁸ Ramasan mə tiho noien me nəha. Nəpin noien me nəha rasori pik ia nimiruien səkimiaha, ro kimiaha hiəpkarə auər a mhə, mətə kimaha tihəukurən amasan lesu Kristo lərimənu səkitaha, nənə nimiruien səkimiaha trukua mo kwənkwan.⁹ Mətə iərmama sə ripko mhə noien me nəha in rəmwhen iərmama sə nənimen rifwə ko ripkəti pen mhə isipwīn, nənə in rinenouenou mə lesu rinaikuas raka noien ərəha me səvənhi səməme in rino fwe kupwən.

¹⁰Ro iamīnhi irə piak me tihaməkeikei mhousari əknekin mə tiho noien me nəha, nənə ramahatən pen mə Kumwesən rīmərfi pərhien kimiaha, məkwein kimiaha mə kimiaha nərmama me səvənhi. Ro pen trīni mīnuə hiamo noien me nəha ko hiəpkimwei mhə nəpin riti.¹¹ Nənə nəpin lesu Kristo lərimənu səkitaha truvehe irə, in truvehimīru kimiaha, nənə, məseni kimiaha hiəuvnimwə ia nitətə səvənhi sə in trərimənu irə ia nuk nuk me.

Nəgkiariien səvəi profet me ia Nəkukua Ikinan

¹²xRo pen nəpin me pam takaməkeikei mo a pwəh rerimīaha ramrhi narimnari me i, nəri auər a mə hiəukurən nənə mamhərer əknekin ia nīpərhienien sə hiəuvəuvehī raka.¹³yNəpin iakamīru ihi ia nīpwrak i, rerik ramrhi mə ratukwatukw mə takīni

nəgkiariien i məsuəpwiri kimiaha irə pwəh rerimīaha ramrhi,¹⁴zti nəri nə mə iakukurən mə tripkə mhə tui iakemhə, məpwəh nīpwrak i rəmwhen ia lesu Kristo lərimənu səkitaha ruvəni pehe raka tukw iou i.¹⁵Nənə takaməkeikei məmwur nəha təkwətəkwuni mə tihəpwəh nenouenouien ia narimnari me i nəpin iakuvamhə raka mier ia tīprənə i.

¹⁶aNəpin iahaməni irapw tukumi-aha mə lesu Kristo truvehe mwi ia niskaiien, iahəpkini mhə kwənagei me irə səməme iərmama rani a ia nətərigien səvənhi, mətə kimrahar iaharənətoni atukwatukw ia nən-imeprahar niskaiien mīne nukuraanien asori səvənhi.¹⁷⁻¹⁸bIakani iamīnhi irə ti nəri nə mə fwe kupwən, kimrahar^s iahamaravən ia təkuər ikinan kimaha lesu. Ia nəpin nəha Tata Kumwesən ruvei pen nisi-aien m lesu, nənə mo nukuraanien rəhiapw mier ia nīpwran, nənə reri Kumwesən rini mə, "In i nərik keikei, rerik ragien pik tukwe." Kimrahar iaharregi nəgkiariien nəha ruku pen fwe ia neiai muvehe.

¹⁹Kitaha səukurən mwi mə nəgkiariien səvəi profet kupwən me ro nīpərhienien. Ramasan mə kimiaha tihətərig amasan irə ti nəri nə mə nəgkiariien səvəi profet kupwən me rəmwhen ia laet sə raməhiapw ia nəpitəvien. Laet nəha traməhiapw iamīnha irə meste ruvəran pen ia nəpin asori nəha nənə koufətəteie rutə ia rerimīaha.²⁰Nəri sə tihəkupwən mhəukurən ro iamīnhi irə. Nəgkiariien me pam səvəi profet

§**1:17-18** Irəhar nə Pita, Jemes, mīne Jon

x**1:12** Jut 5 y**1:13** 2Tes 3:1 z**1:14** 2Kor 5:1, Jon 21:18-19

a**1:16** Mat 17:1-5 b**1:17-18** Mat 17:5

me ia Nækukuə Ikinan riti riwən in nægkiariien atukw səvəi profet riti. ²¹cIakani iamīnhi irə tī nəri nə mə profet me hənəpkini irapw mhə nətərigien atukw səvənraha, mətə irəha nərmama səməme Nənīmwin Ikinan riri irəha mo irəha hənī irapw nægkiariien sə ruku pen tī Kumwesən.

Nahatən eikuə me Kumwesən trouraha irəha

2^dMətə fwe kupwən profet eikuə me nəha ikin ia reri nəkur Isrel. Ia noien a mwi nəha kimiaha tihətoni nahatən eikuə me ia rerimiaha. Irəha tuhəuvehe afafa, mhahatən kimiaha ia neikuəien me səməme tuhouraha nari. Irəha tuhəni mə rekəm ripko mhə lesu in iəmə asori sə rīnəroku raka irəha meivinari ia nirəha. Tī noien nəha kamho Kumwesən trouraha akwauakw irəha. ²Nərmama həpik tuhəkuriṛə pen nahatən eikuə me nəha ia noien ərəha sə irəha kamho ramo naurisien. Ro iamīnhi irə nərmama nepwin mwi tuhəni ərəha sutuk səvəi nīpərhienien. ³eTī nəri nə mə nahatən eikuə me nəha hokeikei pik mane, irəha tuhəni neikuəien me m kimiaha mə tihəuvei pen mane mīnraha. Kumwesən ruvəni raka tui ia Nækukuə Ikinan mə trəpwin noien ərəha me səvənraha, nənə, mīnərer mwatuk mə trouraha irəha məpwəh napriien.

⁴fKimiaha hiəukurən. Fwe kupwən, nəpīn nagelo me nepwin hənə noien ərəha, Kumwesən ripkəkwtəmhiri mhə nərpwinien səvənraha, mətə rīnərihi irəha ia jen, mərarki pen irəha ia kwopun riti fwe inhəripw** mə tuhamarə ikin ia nəpitəvien meste nəpīn in trəpwin noien ərəha me irə. ⁵gNənə Kumwesən ripkəkwtəmhiri mhə nərpwinien səvəi nərmama kupwən me səməme kamhərui nəkwan ia nəpīn səvəi Noa, mətə rīnouraha irəha ia nui asori. Mətə Noa rīməni irapw nægkiariien səvəi noien atukwatukw, nənə Kumwesən ruvehimīru in mīne nərmama me səvənhi irəha pam sefen. ⁶hNənə Kumwesən rīno nərpwinien tī nərəhəien səvəi nəkur Sotom mīne Komora, rīməuvani taon mi nəha ia napw krouo nīmwrakw ia nirau. In ro iamīnha irə mə trahatən nəfe tro m nərmama səməme kamhərui nəkwan. ⁷iMətə in rīməuvehimīru Lot. Iəmə nəha in iəmə atukwatukw, nənə rerīn raməmisə tī noien ərəha sə ramo naurisien səvəi nəkur ərəha me nəha ikin. ⁸In ramarə irəha mīnraha, mamətoni noien ərəha me nəha kamho, mamregi nægkiariien ərəha me nəha kamhəni, ia nəpīn me pam rerīn sə ratukwatukw raməmisə pik tukwe. ⁹jNarimnari me nəha ramahatən mə lərimənu

****2:4** Ia nægkiariien Krik, kwopun nəha inhəripw sə Pita rani nəghīn nə Tartaros. Nəkur Kris həməni kwopun nəha mə kwopun kamərpwin noien ərəha me ikin səvəi nənīmwin ərəha me mīne nərmama me səməme hənərui nəkwai Kumwesən.

^c**1:21** 2Tim 3:16, 1Pit 1:11   ^d**2:1** Mat 24:11, Jut 4

^e**2:3** Rom 16:18, 1Tes 2:5   ^f**2:4** Jut 6   ^g**2:5** Jen 6–8, 8:18, 2Tes 3:6

^h**2:6** Jen 19:24, Jut 7   ⁱ**2:7** Jen 19:1-16   ^j**2:9** 1Kor 10:13, Jut 6

rukurən nuvehimīruien nərmama me səməme kamhəsi ai in, mamho noien me sə in rokeikei, nənə rukurən nīpeki raka ien irəha ia nərəhaien sə kamharə irə. Mətə nərmama səməme həkpatukwatukw mhə Kumwesən rukurən nərpinien noien ərəha me səvənraha təkwtəkwuni, marə mo tukuahag mwi irəha rəmwhen ia nərmama ia kalapus, mamevən meste in truvei pen nərpinien sampam mīnraha ia nəpīn kurirə. ¹⁰kKumwesən truvei pen nərpinien m nərmama ərəha me pam, mətə truvei pen nərpinien asori mīnraha nəha səməme kamhesi pen noien əmkemik me nīpwanraha rokeikei pik, mamhətə ərəha nasorien sə kauvehi kamərimənu irə.

Nahatən eikuə me nəha səməme iakaməgkiari ia nīrəha, irəha kamhərpwi irəha, mamho kənkəpwənraha, mamhəni nəgkiariien ərəha me ia nagelo me ia neiai mhəpwəh nehekiriien. ¹¹lNəri auər a mə nagelo me nəha irəha həkai nənə nəgsənraha rasori məpi raka nərmama me nəha, mətə irəha həkini ərəha mhə irəha riti ia nəmri lərimənu. ¹²mMətə nahatən eikuə me nəha kamhəni ərəha narimnari me səməme irəha həkukurən mhə. Irəha həmwhen ia nəri əprmin me nətərigien səvənraha riwən, mətə kamho a nari sə hokeikei. Nəri əprmin me nəha kiməkwəhi irəha mə kwənkru trousi tərini irəha, kousi əpune irəha. Kumwesən trouraha mwi nahatən eikuə me

nəha rəmwhen ia nəri əprmin me nəha.

¹³nIn trərəku irəha ia nərəhaien ti nəri nə mə irəha hənə nərəhaien m nərmama. Ia nətəien səvənraha noien i ramasan pik mə ia rukwəsikər tuhani pik nari mhənimwi pik. Irəha həmwhen ia tinari əmkemik, uə təmwki nīmwapw sə ramo auris kimiaha. Irəha həuvehe mhani nari kimiaha mīnraha, mətə kamheikuə ia kimiaha rerinraha ragien a. ¹⁴la nəmīnraha kamhətə pik nīpran me, mamhakres irəha, mhəpkəpwis mhə ia noien ərəha. Irəha kamhəvi nərmama səməme nətərigien səvənraha rīpkiskai mhə mə tuhəuvən mho noien ərəha. Rerīnraha rokeikei pik mane. Kīnahatən amasan irəha irə. Irəha nīpwnəti nərəhaien Kumwesən raməkwein ərəha ia nīrəha! ¹⁵oIrəha hənəpwəh suatuk sə ratukwatukw, nənə mhəikou mamhesi pen suatuk səvəi Palam tīni Peor, iərmama sə rokeikei pik nuvehien mane ia noien ərəha. ¹⁶pMətə togki riti rīnəski ti noien ərəha me səvənhi. Kitaha səukurən mə togki rīpkəgkiari mhə, mətə Kumwesən rīno togki rəgkiari ia reri iərmama mə trīnise noien ikou səvəi profet nəha.

¹⁷qNahatən eikuə me nəha həmwhen ia nəmri nui me səməme hənəmə, uə nəpuə sə nīmətagi rīməpeki raka nənə nesən riwən irə. Kumwesən rīnəpnəpenə raka ia nəpitəvien asori mə səvənraha. ¹⁸rIrəha kamhəfiətə ia nīrəha me, mamhəni nəgkiariien arməri

^k2:10 Jut 7-8,16   ^l2:11 Jut 9   ^m2:12 Jut 10   ⁿ2:13 Jut 12

^o2:15 Nam 22:7, Jut 11, Rev 2:14   ^p2:16 Nam 22:28-35

^q2:17 Jut 12-13   ^r2:18 Jut 16

me, mamhævi nēmæ me sēmæme hæpkaraka a i ia nækur kamharæ ia næpitævien mæ tuhæuvehe mho noien æræha me sæ ramo naurisien nîpwrænraha rokeikei pik. ¹⁹sIræha kamhæni pen tî nēmæ me næha mæ tukeivinari ia niræha, mætæ nahatæn eikuæ me næha iræha slef me sævæi noien sæ ramouraha nærmama. lakani iamînhi iræ tî næri næ mæ iærmama riti in slef sævæi næfe noien sæ ramærimænu iræ. ²⁰tIesu Kristo in lærimænu sækitaha, nænæ, in mwi lærmama sæ rauvehimîru kitaha. Nærmama sēmæme hæukuræn in hæukuræn narakaien ia noien æmkemik me sævæi tîprænæ i. Mætæ mæ hærærig pen mwi kuriræ ikîn, noien me næha hærkwi mwi iræha, mamhæuvehi irapw niskaiien sævænraha, tuharæ ia naræien sæ ræræha mæpi raka naræien sæ kupwæn. ²¹uTrîni mînuæ iræha hamreirei anan suatuk sævæi natukwatukwien, ramasan pik mæpi raka mæ iræha hæuvæukuræn suatuk næha nænæ kuriræ iræ hæuvsini pen tækutanraha ia nægkiariien ikinan sæ Kumwesæn rimæuvei pen mînræha. ²²vNoien sævæi nærmama me næha ramahatæn mæ nægkiariien i kamîni rerîn ro nîpærhienien: “Kuri reuæ mîrærig pen mamæni newæien sævænhi. Kînæværuî raka pikæ revæn mamaru mwi ia næmtigei.”

**Næpîn næha kani mæ
næpîn sævæi lærimænu**

3^wNærmama keikei me, in i nækukuæ sæiou sæ ro kæru iræ

rauvehe tukumiaha. lakimærai irau pæri mæ takæsuæpwiri nætærigien atukwatukw sækimiaha ia nirau, pwæh rerîmiaha ramrhi ²xnæfe profet ikinan me fwe kupwæn hamækupwæn mhæni irapw mæ tuhæier pehe mine nægkiariien i lærimænu sæ rauvehimîru kitaha rimæni pehe tukumiaha ia tærhui aposol me sækimiaha.

³yNæri sæ tihækupwæn mhæukuræn ro iamînhi iræ. Træmævæn ipaka tî næpîn sampam nærmama nepwîn tuhæuvehe iræha tuhæmesi pen næfe noien æræha me nætærigien sævænraha rokeikei. Iræha tuharis ia Kumwesæn, ⁴zmhæni mæ, “Ræfo? Rimæni mæ truvehæ mwi, mætæ in pæku? Næpîn kaha me sækitaha hæmamhæ meste pehe næha tækwtækwuni narimnari me pam hæpkopæiti mhæ kamho a iamînhi iræ. Fwe kupwæn anan, næpîn kino tîprænæ meste pehe tækwtækwuni, narimnari me pam kamho a nari kuatia.” ⁵aKamhæni iamînha iræ mætæ iræha hæpkokeikei mhæ mæ tuhætærig fwe tui anan ia nægkiariien sævænhi Kumwesæn ro neiai mine tîprænæ, nænæ mo tîprænæ rutæ ia kurkwai nui, muvehi nui mo kwopun me pam ia tækure tîprænæ iræ, ⁶bnænæ maræ makîætænîmw mwi tîprænæ kupwæn, mouraha ia nui næha. ⁷Nægkiariien næha sævæi Kumwesæn ramækwtæmhiri neiai mine tîprænæ krauaræ tækwtækwuni. Irau trouaræ roueste næpîn in trærpwîn noien æræha me iræ sævæi nærmama

^s2:19 Jon 8:34   ^t2:20 Mat 12:45   ^u2:21 Luk 12:47-48

^v2:22 Prov 26:11   ^w3:1 2Pit 1:13   ^x3:2 Jut 17

^y3:3 1Tim 4:1, Jut 18   ^z3:4 Aes 5:19, Esik 12:22, Mat 24:48

^a3:5 Jen 1:6-9   ^b3:6 Jen 7:11-21, 2Tes 2:5

səməme kamhərui nəkwan,
mouraha irəha.

^{8c}Mətə nərmama keikei me,
tihəpwəh nenouenouien nari kuatia
i mə ia nətərigien səvəi lərimənu
nəpīn kuatia rəmwhen ia nuk
wan-taosən, nənə nuk wan-taosən
rəmwhen ia nəpīn kuatia.

^{9d}Nərmama nepwīn rerīnraha
rīrhi mə lərimənu ramo tīpwə tī
noien nəgkiariien səvənhi ruvehe
mukuə, mətə ripko mhə iamīnhi
irə. In ramo nətərigien səvənhi
raməpwəmwis mə trameitenhi
kimiaha. In rəpwəh nokeikeien
mə iərmama riti tremhə kouraha
in, mətə rokeikei mə nərmama
pam tuhərig ia noien ərəha me
səvənraha mhəuvehe tukwe.

^{10e}Mətə nəpīn i kani mə nəpīn
səvəi lərimənu truvehe rəmwhen
ia rakres. Ia nəpīn nəha, tsəregi
nurigrigien asori. Kəpuapen triwən.
Napw trahi meri mine məkwə mine
kəməhau me. Irəha tuharis mhəi-
wən. Nənə nəpnəpanien tro tīprənə
mine narimnari me pam kamharə
irə tuhəiwən.

¹¹Tī nəri nə mə Kumwesən
trouraha pam narimnari me nəha ia
noien nəha, hiəukurən mə tihəfarə
irə. Kimiaha tihaməkeikei mharə
ia narəien sə ro ikinan i, mamho
narimnari me səməme Kumwesən
rokeikei, ^{12f}mamheitenhi nəpīn i
kani mə nəpīn səvəi Kumwesən,
nənə, mamhəmwur ia noien wok sə
tro nəpīn nəha truvehe akwauakw.
Ia nəpīn nəha nəpnəpanien tro
kəpuapen mouraha narimnari me
pam irə. Nənə napw trahi meri

mine məkwə mine kəməhau me.
Irəha tuharis mhəiwən. ^{13g}Mətə
kitaha sameitenhi nəgkiariien səvəi
Kumwesən mə truvehe mukuə. In
riməni mə tro neiai vi mine tīprənə
vi, kwopun riti sə narimnari me
hatukwatukw a tuhamarə ikin.

¹⁴Ro pen nərmama keikei
me, tī nəri nə mə hiameitenhi
narimnari me i tihousari əknekīn
mə Kumwesən trəpwəh nətonien
nəmkemikien riti ia nimiruien
səkimiaha, uə noien ərəha riti
triwən ia nimiruien səkimiaha,
nənə tiharə ia nəmərīnuien kimiaha
min.

^{15h}Tihaməkeikei mhəukurən
mə nətərigien səvəi lərimənu
səkitaha rəpwəmwis tī neitenhien
kitaha. In ramo mə truvehimīru
nərmama nepwīn mwi. Rəmwhen
ia nəgkiariien sə piəvtaha keikei
Pol rimərai m kimiaha mesi pen
nukurənen sə Kumwesən riməuvei
pen min. ¹⁶Ia nəkukuə me pam
səvənhi raməgkiari ia narimnari
me nəha. Ia nəkukuə me nəha,
narimnari me nepwīn nəha ikin
həknekīn tī nukurənen. Nərmama
səməme hərəirei nari nətərigien
səvənraha ramaiuaiu, irəha
kamhəuvsini nəgkiariien me səvəi
Pol, ia noien a mwi nəha irəha
kamhəuvsini mwi nəgkiariien me
nepwīn ia Nəkukuə Ikinan. Nənə
Kumwesən trouraha irəha tukwe.

¹⁷ⁱRo iamīnhi irə, nərmama
keikei me, tī nəri nə mə kimiaha
hiəuvəukurən raka nəri i kurirə
rier pehe, tihaməkeikei mhəsiari
kamo nəgkiariien ərəha me səvəi
nərmama səməme kamhərui

^c3:8 Sam 90:4 ^d3:9 Hab 2:3, 1Tim 2:4

^e3:10 1Tes 5:2, Mat 24:29,35 ^f3:12 Aes 34:4

^g3:13 Aes 65:17, Aes 66:22, Rev 21:1,27 ^h3:15 Rom 2:4, 2Tes 3:9

ⁱ3:17 Mak 13:5,33, 1Kor 10:12

nəkwei Kumwesən həvi raka
kımiaha ia kwopun səkımiaha
hiamərer əknekin ikin, nənə,
hiəmwei. ¹⁸Mətə tihəuverə ia
namasanien mine nukurənien
səvəi lərimənu səkitaha Iesu Kristo.

In nəha iərmama sə rauvehimiru
kitaha.

Pwəh nasorijen revən tukwe in ip-
wet mine ia nuk me. Ouəh,
pwəh ro iaminhi!

Fas Jon

Nægkiariien sə rani mə nəfe i nəkukuə

Jon in aposol riti sə lesu rokeikei pik. In rirai nəkukuə me i Jon, Fas Jon, Seken Jon, mine Namba Tri Jon. In rirai nəkukuə me nəha ipaka ti nuk 90. Fas Jon rəvəhag m nakalasia me mini mə irəha tuhaməkeikei mhəsiari ti nahatən eikuə me kamo nahatən eikuə me həkoui irapw irəha ia suatuk atukwatukw. Nahatən eikuə me nəha kamhəni mə lesu rıpkə məh in Kristo, Tini Kumwesən. Həni mə Kumwesən rıpkuvehe məh mo in iərmama rəmwhen ia kitaha. Jon rokeikei mə nakalasia me tuhəukurən mə lesu in Kumwesən mine in mwi iərmama. Jon rokeikei mə truvehi utə nətərigien səvəi nakalasia me pwəh hərəer əknekın ia nahatətəien səvənraha ia lesu Kristo mamho nokeikeiien. In rini mə kitaha tsaməkeikei mhokeikei kitaha me, mamhəsiari nəgkiariien me səvəi Kumwesən. Trini minuə samo iamınha irə, səukurən mə kitaha nıpwənəti Kumwesən me.

Nægkiariien səvəi Nimiruien

1^kNægkiariien i səkimaha raməvisau Nægkiariien sə rınarə raka fwe tui nəpın tiprənə ramiwən ihi. Kimaha iahəuvəregi raka Nægkiariien nəha, mhətoni ia nənimemaha, mhəspau irə, mhərapı ia rəgımaha. Nægkiariien nəha in Nimiruien. ²lNimiruien i rıməier pehe tukumaha. Kimaha

iahənətoni mhəukurən mə in nıpərhiendien. Nənə təkwətəkwuni iahaməni irapw Nimiruien Rerın i tukumiaha. Fwe kupwən in rınamarə irau Tata Kumwesən, nənə marə mier pehe tukumaha. ³lahaməni irapw tukumiaha narımınari me i iahənətoni mhəregi mə kimiaha tihəuvehe mho pəri nari kitaha m kimiaha. Pərhiendien kimaha iahamo pəri nari kimaha Tata Kumwesən mine Tini, lesu Kristo. ⁴mNægkiariien me i iahamrai rauvehe tukumiaha mə tro rerımaha ragien.

Navəniien ia nukuraanien

⁵nNægkiariien i kimaha iahəregi in rıməni pehe tukumaha, nənə iahaməni pehe tukumiaha, mə Kumwesən in nukuraanien nəpitəvien riwən anan irə. ⁶oTrini minuə kitaha səni mə samo pəri nari kitaha min, mətə ia navəniien səkitaha samavən ia nəpitəvien, nənə sameikuə. Noien səkitaha rıpkəsi pen məh nəgkiariien sə ro nıpərhiendien. ⁷pMətə trini minuə ia navəniien səkitaha samavən ia nukuraanien rəmwhen in ramarə ia nukuraanien, nənə kitaha samo pəri nari, nite Tini, lesu, ramaikuas raka noien ərəha me pam səkitaha, mo kitaha səmher. ⁸qTrini minuə kitaha səni mə səpkə məh noien ərəha, sameikuə atukw a ia kitaha me, nənə nəgkiariien sə ro nıpərhiendien riwən ia kitaha. ⁹Mətə kitaha səukurən nətəgiteien ia Kumwesən, noien səvənhi ratukwatukw. Ro iamınhi irə, trini minuə səni irapw noien ərəha me

^k**1:1** Jon 1:1-2,4, 1Jon 2:13-14 ^l**1:2** Jon 1:14 ^m**1:4** Jon 16:24

ⁿ**1:5** 1Tim 6:16, Jem 1:17 ^o**1:6** 1Jon 2:4 ^p**1:7** Jon 3:21, Aes 2:5, Hip 9:14, Rev 1:5, 7:14 ^q**1:8** Sam 32:5, Prov 28:13

səkıtaha min, nənə in trenouenou noien ərəha me səkıtaha, maikuas raka noien me pam i səno həpkatukwatukw mhə, mo kitaha səmher. ¹⁰Trini minuə kitaha səni mə səpko mhə noien ərəha, samo Kumwesən mə in ieikuə riti, nənə nəgkiariien səvənhi riwən ia kitaha.

2^rNipwnətik me. İakamrai nəgkiariien me i tukumiaha mamınise kimiaha mə tihəpwəh noien ərəha. Mətə trini minuə iərmama riti ro noien ərəha, iərmama riti nəha ikin trasitu ia kitaha, məkıari tukwini səkıtaha m Tata Kumwesən. İərmama nəha in nəha İesu Kristo, in iəmə atukwatukw. ²İn remhə niten raikuas raka noien ərəha me səkıtaha. İn rıpkemhə mhə mə niten traikuas raka əpa noien ərəha me səkıtaha, mətə in remhə mwi mə niten traikuas raka noien ərəha me səvəi nərmama me ia tənəmtənə me pam.

³Kitaha səfukurən mə səuvəuhe me mhəuvəukurən pərhien Kumwesən? Trini minuə samo nəgkiariien me səvənhi, noien nəha ramahatən pen. ⁴İərmama sə rani mə in rukurən Kumwesən mətə rıpkə mhə nəgkiariien me səvənhi, in ieikuə, nənə nəgkiariien sə ro nıpərhienien riwən irə. ⁵Mətə trini minuə iərmama riti ramo nəgkiariien səvəi Kumwesən, in pərhien iərmama i ramokeikei Kumwesən ia noien sə ratukwatukw pam. Kitaha səfukurən mə səpwit əknekın ia Kumwesən? Noien i sə takını ramahatən pen. ⁶İərmama

sə rani mə in rəpwit əknekın ia Kumwesən traməkeikei mavən ia navənien kuatia nəha İesu rınavən irə.

Nəgkiariien vi

⁷^uNipwnətik keikei me. Nəgkiariien i İakamrai m kimiaha rıpkə mhə nəgkiariien vi riti, mətə in nəgkiariien akuas sə hiəuvəregi raka kınani fwe nukunen. Nəgkiariien akuas i in nəgkiariien i sə hiəuvəregi raka. ⁸^vMətə ia nətonien riti mwi, nəgkiariien i İakamrai rauvehe tukumiaha, in nəgkiariien vi. Kınətoni ia suatuk vi riti ia nimiruien səvəi İesu mıne səkimiaha tı nəri nə mə nəpitəvien rınakurau mamevən, nukuraanien pərhien ruvəuhe me maməhiapw.

⁹^wİərmama sə rani mə in ramarə ia nukuraanien mətə raməmwəki piəvni, in ramarə İhi ia nəpitəvien. ¹⁰^xİərmama sə ramokeikei piəvni in ramarə ia nukuraanien, nənə nari riti riwən ia narəien səvənhi tro in rapəti mimwei. ¹¹^yMətə iərmama sə raməmwəki piəvni in ramarə ia nəpitəvien, mamavən ia nəpitəvien, mıreirei kwopun ramevən ikin, tı nəri nə mə nəpitəvien rəuiui nənimen.

¹²^zNəkwərhakwərha me. İakamrai nəgkiariien i rauvehe tukumiaha, tı nəri nə mə Kumwesən rıne-nouenou raka noien ərəha me səkimiaha tı nəri İesu rıno.

¹³^aTata me. İakamrai nəgkiariien i rauvehe tukumiaha,

^r2:1 Hip 7:25, 9:24   ^s2:2 Jon 1:29, 11:52, Kol 1:20, 1Jon 4:10,14   ^t2:4 1Jon 1:6,8   ^u2:7 2Jon 5-6, 1Jon 2:24, 3:11   ^v2:8 Jon 13:34, Rom 13:12, Jon 1:9   ^w2:9 1Jon 3:10,15, 1Jon 4:20   ^x2:10 Jon 11:9, Rom 14:13   ^y2:11 Jon 11:10, 12:35   ^z2:12 1Kor 6:11   ^a2:13 1Jon 1:1

tɨ nəri nə mə kɨmiaha hiəuvəukurən
raka lərmama sə rɨnarə raka fwe
tui nəpɨn tɨprənə ramiwən ihi.

Ntəmaruə me. lakamrai nəgkiariien
i rauvehe tukumiaha,

tɨ nəri nə mə kɨmiaha hiəuvəu-
vehi irapw raka niskaiien səvəi
iəremhə ərəha Setan.

¹⁴Nəkwərhakwərha me. lakamrai
nəgkiariien i rauvehe
tukumiaha,

tɨ nəri nə mə kɨmiaha hiəuvəukurən
raka Tata Kumwesən.

Tata me. lakamrai nəgkiariien i rau-
vehe tukumiaha,

tɨ nəri nə mə kɨmiaha hiəuvəukurən
raka lərmama sə rɨnarə raka fwe
tui nəpɨn tɨprənə ramiwən ihi.

Ntəmaruə me. lakamrai nəgkiariien
i rauvehe tukumiaha,

tɨ nəri nə mə kɨmiaha hiəskai,

nəgkiariien səvəi Kumwesən ra-
marə ia rerimiahaha,

nənə hiəuvəuvehi irapw raka niskai-
ien səvəi iəremhə ərəha Setan.

Tɨprənə i mɨne noien me kamo ia tɨprənə i

¹⁵^bTihəpwəh nokeikeiien noien
me səvəi tɨprənə i uə narimnari me
səvəi tɨprənə i. Trini minuə iərmama
riti rokeikei noien me səvəi tɨprənə
i, in rɨpkokeikei pərhien mhə Tata
Kumwesən. ¹⁶^cIakani iamɨnhi irə tɨ
nəri nə mə nəpɨn me pam nərmama
me səvəi tɨprənə i kamho nəfe noien
ərəha nɨpwrənraha rokeikei. Nəpɨn
me pam rerɨnraha ramevən ia nəfe
nənimenraha rətoni hokeikei mə
tuhəuvehi. Irəha kamhərpwi irəha
tɨ nautə me səvənraha. Noien me

pam nəha həpkuku pen mhə tɨ Tata
Kumwesən, mətə kamhəuku pen tɨ
tɨprənə i. ¹⁷^dNoien me səvəi tɨprənə
i mɨne narimnari me nərmama
səvəi tɨprənə i hokeikei hənəməu-
vehe tuhəiwən, mətə iərmama sə
ramo nəkwai Tata Kumwesən ra-
marə rerin.

Profet eikuə me

¹⁸^eNɨpwnətik me. Nəpɨn sampam
i samarə irə. Kɨmiaha hiəuvəregi
raka mə iərmama riti truvehe
məmwəki pik Kristo. Təkwətəkwuni
mɨne nəha nərmama həpik
səməme kamhəmwəki pik Kristo
həuvəuvehe raka. Noien i ro
nukurənien i tukutaha səukurən
mə pərhien nəpɨn sampam i
samarə irə. ¹⁹^fNərmama me nəha
hənəpwəh kitaha mhəier, tɨ nəri nə
mə rɨpko mhə irəha nərmama me
pərhien səkitaha. Trini minuə irəha
nərmama pərhien me səkitaha
ko kamhəripin, mamharə kitaha
minraha. Mətə irəha hənəpwəh
kitaha mhəier, mho nukurənien i
mə rɨpko mhə irəha nərmama me
pərhien səkitaha.

²⁰^gMətə kɨmiaha hiəuvəuvehi
raka Nənɨmwɨn i Kristo Ikinan
rinətəgi pen ia kɨmiaha, ro pen
kɨmiaha pam hiəuvəukurən nari.
²¹Rɨpko mhə iakamrai nəgkiariien i
rauvehe tukumiaha tɨ nəri nə mə
kɨmiaha hiəireirei nəgkiariien sə ro
nɨpərhienien, rekəm. Mətə iakamrai
nəgkiariien i rauvehe tukumiaha
tɨ nəri nə mə hiəuvəukurən raka
nəgkiariien sə ro nɨpərhienien,
nənə hiəukurən mwi mə neikuəien

^b2:15 Rom 8:7   ^c2:16 Rom 13:14, Jem 4:16, 1Tes 2:11

^d2:17 Mat 7:21, 1Kor 7:31   ^e2:18 1Tes 4:7, Mat 24:5,24, 2Jon 7

^f2:19 Wok Me 20:30, 1Kor 11:19   ^g2:20 1Kor 2:15, 1Jon 2:27

riti ko rīpkuku pen mhə irə. ²²hSin in ieikuə? Iərmama sə rani mə rīpko mhə Iesu in Kristo in ieikuə. Iərmama iamīnha irə in raməmwəki pīk Kristo, mani neikuəien ia Tata Kumwesən mīne Tīni. ²³iIərmama sə rani neikuəien ia Tīni Kumwesən, Tata Kumwesən rīpkarə mhə tukwe. Mətə iərmama sə rani irapw Tīni Kumwesən, Tata Kumwesən in mwi ramarə tukwe.

²⁴Nəgkiariien nəha kimiaha hiəməregi kinani fwe nukunen tihətui amasan tukwe pwəh rəpwit əknekīn ia rerīmiaha ia nəpīn me. Tīni mīnuə nəgkiariien nəha hiəməregi kinani fwe nukunen rəpwit əknekīn ia rerīmiaha nəpīn me, kimiaha mwi tihəpwit əknekīn ia Tīni Kumwesən mīne Tata səvənhi. ²⁵iNənə in i nəri Kumwesən rīmāni mə traməkeikei muvei pehe m kitaha: nīmīruien rerīn.

²⁶Iakamrai nəgkiariien i rauvehe tukumiaha, maməgkiari ia nərmama me nəha səməme kamhəmwur mə tuheikuə ia kimiaha. ²⁷kKimiaha hiəuvəuvehi raka Nənīmwin sə Kristo rīnətəgi pen ia kimiaha. Nənīmwin nəha rīnarə raka ia kimiaha ro pen hiəpkətui mhə mwi iərmama riti mə trahatən kimiaha. Mətə nənīmwin sə Kristo rīnətəgi pen ia kimiaha ramahatən kimiaha ia narimnari me pam. Nənə narimnari me nəha ramahatən kimiaha irə ro nīpərhienien rīpko mhə neikuəien. Ro iamīnhi irə tihəpwit əknekīn ia Kristo rəmwhen ia Nənīmwin nəha rīnahatən kimiaha irə.

Nīpwnətī Kumwesən me

²⁸lOuəh nīpwnətīk me. Tihəpwit əknekīn ia Kristo mə nəpīn in trier pehe irə kitaha tsəpwəh nehekīrien, ia nuveheien səvənhi kitaha tsəpwəh naurisien ia nənīmen. ²⁹mKimiaha hiəuvəukurən raka mə noien səvəi Kumwesən ratukwatukw. Ro iamīnhi irə hiəuvəukurən mwi mə nərmama səməme kamho noien atukwatukw irəha nīpwnətīn me.

Kumwesən rokeikei pīk kitaha

3ⁿHətoni ro Kumwesən rokeikei pīk kitaha! Nokeikeiien səvənhi rasori pīk tukutaha ro pen in raməkwein kitaha mə nīpwnətīn me. Pərhien kitaha nīpwnətīn me. Nərmama səvəi tīprənə i hərəirei kitaha tī nəri nə mə hərəirei Kumwesən. ²oNīpwnətīk keikei me. Təkwtəkwuni nəha kitaha səuvəuvehe raka mhəno nīpwnətī Kumwesən me ia kitaha, mətə rəpwəh ihi noien nukurənien i mə tsəuvehe mhəfo irə. Mətə nari kuatia kitaha səukurən. Nəpīn Kristo trier pehe irə, kitaha tsəuvehe mhəmwhen irə, tī nəri nə mə nəpīn nəha kitaha tsətōni in ia nənīmetaha. ³Nərmama me pam səməme kamhəmri pen əknekīn nətərigien səvənraha ia Kristo mə tuhəuvehe mhəmwhen irə kamho noien səvənraha rəmher rəmwhen ia noien səvənhi rəmher.

⁴Iərmama sə ramo noien ərəha in raməruī Loa səvəi Kumwesən. Iakani iamīnhi tī nəri nə mə nəgkiariien i “noien ərəha” nīpwrān

^h2:22 1Jon 4:3, 2Jon 7 ⁱ2:23 Jon 5:23, 15:23, 1Jon 4:15, 5:1, 2Jon 9

^j2:25 Jon 3:15, 6:40 ^k2:27 Jon 16:13 ^l2:28 1Jon 3:2, 4:17

^m2:29 1Jon 3:7,10 ⁿ3:1 Jon 1:12-13, Jon 16:3 ^o3:2 2Kor 3:18, Fil 3:21

i nəruien Loa səvəi Kumwesən.
⁵PNənə kimiaha hiəukurən mə
 Kristo rīmāier pehe mə truvehi
 raka noien ərəha me. Hiəukurən
 mə noien ərəha riwən irə. ⁶QRo
 iamīnhi irə iərmama sə rəpwit
 əknekin ia Kristo ko rīpkəmwur
 pen mhə ia noien ərəha. Iərmama
 sə raməmwur pen ia noien
 ərəha rīpkətə raka mhə Kristo
 mīpkukurən raka mhə mwi in.

⁷RNīpwnətīk me. Tihəpwəh
 nəseniien iərmama riti reikuə ia
 kimiaha. Iərmama sə ramo noien
 atukwatukw, in iəmə atukwatukw
 rəmwhen ia Kristo in iəmə
 atukwatukw.

⁸SIərmama sə raməmwur pen ia
 noien ərəha, in tīni Setan, tī nəri nə
 mə fwe ia nukune narāien mauvehe
 Setan ramo noien ərəha. Nəri i in i
 Tīni Kumwesən rīmāier pehe tukwe
 mə trouraha noien me Setan ramo.
⁹TIərmama sə in tīni Kumwesən
 ko rīpkəmwur pen mhə ia noien
 ərəha tī nəri nə mə nīmīruien
 səvəi Kumwesən ruvəuvehe mīno
 raka kuatia irau nīmīruien səvənhi.
 In tīrīpkəmwur pen mhə ia noien
 ərəha tī nəri nə Kumwesən in Tata
 səvənhi. ¹⁰Kitaha səfukurən mə
 nisimə nəha nīpwnətī Setan, nisimə
 nəha nīpwnətī Kumwesən? Noien i
 ramahatən pen. Iərmama sə rīpko
 mhə noien atukwatukw, məpwəh
 nokeikeiien piəvni rīpko mhə in tīni
 Kumwesən. In tīni Setan.

Sokeikei kitaha me

¹¹UNəgkiariien i in i kimiaha
 hiəuvəregi raka kinani fwe
 nukunen mə kitaha tsaməkeikei
 mhokeikei kitaha me. ¹²VKitaha
 tsəpwəh nəmwheniien ia Ken. In
 iərmama səvəi Setan. In rousi
 əpune piəvni anan. Ken rousi
 əpune piəvni tī nəfe? In rousi
 əpune tī nəri nə mə noien sə
 piəvni ramo ramasan, mətə noien
 sə in ramo rərəha. ¹³WPIak me,
 nənimemiaha trəpwəh nieriien
 nəpīn tihətōni nərmama səvəi
 tīprənə i kamhəmwəki kimiaha.
¹⁴XKitaha səukurən mə səuvəier
 raka ia nemhəien mhəuvehe ia
 nīmīruien. Səukurən nəri i tī nəri
 nə mə samokeikei piəvtaha me.
 Iərmama sə nokeikeiien riwən
 irə in ramarə ihi ia nemhəien.
¹⁵YIərmama sə raməmwəki piəvni
 in rəmwhen ia iərmama sə ramousi
 əpune iərmama. Nənə kimiaha
 hiəukurən mə iərmama sə ramousi
 əpune iərmama nīmīruien rerīn
 riwən irə.

¹⁶ZKitaha səfukurən nəri
 nokeikeiien? Iesu Kristo rīnahatən
 kitaha irə nəpīn rīnəsēni pehe
 nīmīruien səvənhi tukutaha. Nənə
 ratukwatukw mwi mə kitaha
 tsəsēni pen nīmīruien səkitaha
 tī piəvtaha me. ¹⁷ATrīni mīnuə
 iərmama riti səvənhi narimnari
 me səvəi tīprənə i rasori rətə
 piəvni riti nari riwən tukwe,
 mətə in ramo nəri auər a irə,
 nokeikeiien səvəi Kumwesən

^ρ3:5 2Kor 5:21, 1Pit 2:22-24, 1Jon 2:2   ^q3:6 Rom 6:1-2,14, 1Jon 3:9

^r3:7 1Jon 2:29   ^s3:8 Jon 8:44   ^t3:9 1Jon 5:18   ^u3:11 Jon 13:34

^v3:12 Jen 4:8   ^w3:13 Mat 5:11-12, Jon 5:18-19

^x3:14 Jon 5:24, 1Jon 2:11, Mat 5:21-22   ^y3:15 Rev 21:8

^z3:16 Jon 13:1, Kal 1:4, 1Tes 2:8   ^a3:17 Dut 15:7

træfo maræ iræ? ^{18b}Nipwnætik me. Ræraha mæ samokeikei nærmama ia tærhutaha a. Kitaha tsamækeikei mhokeikei pærhien iræha, mho narimnari me trasitu ia niræha. ¹⁹Trini minuæ samo iaminha iræ, kitaha sæukuræn mæ kitaha nærmama sævæi nipærhienien. Nænæ sæukuræn nuveheien ia næmri Kumwesæn reritaha fwe imwæ ræpwæh nehekiriæn. ²⁰Næri auær a mæ særegi ia reritaha mæ sæno noien riti ræraha, mætæ tsæpwæh nehekiriæn tî næri næ mæ Kumwesæn in rasori mæpi raka reritaha, nænæ mukuræn pam narimnari.

^{21c}Nipwnætik keikei me. Trini minuæ kitaha særegi ia reritaha mæ sæpko mhæ noien riti ræraha, tsæpwæh nehekiriæn ia næmri Kumwesæn. ^{22d}Nænæ næfe næghin kitaha tsæres, in truvehi pehe m kitaha, tî næri næ mæ samo nægkiariæn me sævænhi mine næfe rerin ramagiæn tukwe. ^{23e}Nænæ in i nægkiariæn sævænhi sæ in rimæni mæ tso. Kitaha tsamækeikei mhæni nipærhienien ia næghi Tini, lesu Kristo, nænæ mamhokeikei kitaha me ræmwhen in ruvæni raka tukutaha i. ^{24f}Iærmama sæ ramo nægkiariæn me sævænhi ræpwit æknekîn ia Kumwesæn, nænæ Kumwesæn ræpwit æknekîn iræ. Kitaha sæfukuræn mæ Kumwesæn ræpwit æknekîn ia kitaha? Nænimwin sæ in rimæuvei pehe m kitaha ramo kitaha sæukuræn.

Nætæ sasien ia nænimwin me

4^gNipwnætik keikei me. Tihæpwæh ninien nipærhienien ia profet me pam, mætæ tihækupwæn mhætæ sas raka ia niræha mæ nænimwin sæ ramaræ ia niræha ruku pen pærhien tî Kumwesæn uæ rekæm. Iakani iamînhi iræ tî næri næ mæ profet eikuæ me hæpik hæuvavæn pam ia tænæmtænæ me. ^{2h}Noien næha sæ tro kimi-aha hiæregi sas mæ nænimwin sævæi Kumwesæn ramaræ ia iærmama ro iamînhi iræ. Trini minuæ iærmama rani mæ næpin lesu Kristo rimæuvehe ia tiprænæ i nipwran ræmwhen ia nipwrai iærmama, iærmama næha Nænimwin sæ raku pen tî Kumwesæn ramaræ iræ. ³ⁱMætæ nærmama me pam sæmæme hæpwæh nini irapwien lesu Nænimwin sævæi Kumwesæn ripkaræ mhæ ia niræha. Nænimwin sæ ramaræ ia niræha nænimwin sævæi iærmama sæ ramæmwæki pik Kristo. Kimiaha hiæuværegi raka mæ iærmama næha truvehe, mætæ tækwæk-wuni næha nænimwin sævænhi ruvæuvehe raka ia tiprænæ i.

^{4j}Nipwnætik me. Kimiaha næ nærmama me sævæi Kumwesæn. Hiæuvæuvehi irapw raka niskaiæn sævæi profet eikuæ me næha tî næri næ mæ Nænimwin sæ ramaræ ia kimiaha niskaiæn sævænhi rasori mæpi raka nænimwin sæ ramaræ ia tiprænæ i. ^{5k}Iræha nærmama sævæi tiprænæ, ro pen nægkiariæn sævænraha sævæi tiprænæ, nænæ nærmama sævæi tiprænæ kamhætærig ia niræha. ^{6l}Mætæ kitaha nærmama me sævæi Kumwesæn. Ro iamînhi iræ

^b3:18 Jem 2:15-16   ^c3:21 Hip 4:16   ^d3:22 Mat 21:22

^e3:23 Jon 6:29, 13:34   ^f3:24 Rom 8:9, 1Jon 4:13   ^g4:1 Mat 7:15, 1Jon 2:18, 2Jon 7, 1Tes 5:21   ^h4:2 1Kor 12:3   ⁱ4:3 1Jon 2:18, 2Jon 7

^j4:4 Mat 12:29, 1Jon 5:4-5   ^k4:5 Jon 15:19   ^l4:6 Jon 8:47

iærmama sê rukuræn Kumwesæn ramætærīg ia kitaha, mætê iærmama rīpko mhê in iærmama sêvæi Kumwesæn in ræpwêh nætærīgien ia kitaha. Noien i ro kitaha sêtê sas Nænīmwin sê rani nīpærhienien mīne nænīmwin sê rameikuê.

Kumwesæn rīmækupwæn mokeikei kitaha

^{7m}Nīpwnætīk keikei me. Pwêh kitaha sokeikei kitaha me tī næri nê mæ nokeikeien raku pen tī Kumwesæn. Iærmama sê ramo nokeikeien in tīni Kumwesæn in rukuræn Kumwesæn. ⁸ⁿIærmama sê nokeikeien sêvænhi riwæn in rīreirei Kumwesæn tī næri nê mæ Kumwesæn in nukune nokeikeien. ^{9o}Kumwesæn rīnæfo mo kitaha sêtoni nokeikeien sêvænhi? In rīnærhi pehe Tīni anan kuatia ruvehe ia tīprænê i mo suatuk m kitaha sêuvehi nīmīruien irê. ^{10p}Næri i in nokeikeien pærhien. Rīpko mhê kitaha sænokeikei Kumwesæn, mætê Kumwesæn rīnokeikei kitaha, mærhī pehe Tīni remhê nīten raikuas raka noien ærêha me sækītaha. ^{11q}Nīpwnætīk keikei me. Kumwesæn rokeikei pīk kitaha ro iamīnhi irê kitaha mwi tsamækeikei mhokeikei kitaha me. ^{12r}Iærmama riti rīpkætōni raka mhê Kumwesæn. Mætê mæ kitaha samokeikei kitaha me, Kumwesæn ræpwīt æknekīn ia kitaha, nænê nokeikeien sêvænhi ruvehe matukwatukw pam ia kitaha.

^{13s}Kitaha sêfukuræn mæ sæpwīt æknekīn ia Kumwesæn in ræpwīt

æknekīn ia kitaha? Kitaha sêukuræn tī næri nê mæ in rīmæuvei pehe Nænīmwin sêvænhi m kitaha. ^{14t}Nænê kīmaha iahænætōni raka mamhæni irapw mæ nīpærhienien Tata Kumwesæn rīnærhi pehe Tīni ruvehe mæ truvehimīru nærmama ia tīprænê. ^{15u}Iærmama sê rani irapw mæ lesu in Tīni Kumwesæn, Kumwesæn ræpwīt æknekīn irê, nænê in mwi ræpwīt æknekīn ia Kumwesæn. ^{16v}Kitaha sêuvæukuræn raka nokeikeien i Kumwesæn ramo m kitaha, sêuvæuvehe raka mhæni nīpærhienien irê. Kumwesæn in nukune nokeikeien. Ro iamīnhi irê iærmama sê ramarê ia nokeikeien in ræpwīt æknekīn ia Kumwesæn, Kumwesæn ræpwīt æknekīn irê. ^{17w}Næpīn nokeikeien ruvehe matukwatukw pam ia kitaha, noien i tro kitaha sæpwêh nehekīrien ia næpīn Kumwesæn trærpwin noien ærêha me irê sêvæi nærmama. Kitaha tsæpwêh nehekīrien næpīn nêha, tī næri nê mæ ia tīprænê i noien sækītaha ræmwhen ia noien sêvæi Kristo. ¹⁸Iærmama sê ramokeikei Kumwesæn ko rīpkhekīr mhê in. Næpīn kitaha sêukuræn amasan mæ Kumwesæn ramokeikei kitaha, kitaha tsæpwêh nehekīrien. Iærmama ramhekīr tī næri nê mæ rerīn ramrhi nærpwīnien nêha Kumwesæn tro, mætê iærmama sê ramhekīr iamīnhi irê rīpkukuræn amasan mhê ihi mæ Kumwesæn ramokeikei in.

¹⁹Kitaha samokeikei kitaha me tī næri nê mæ Kumwesæn rīmækupwæn mokeikei kitaha. ²⁰Trīni mīnuê

^m4:7 1Jon 2:29   ⁿ4:8 1Jon 4:16   ^o4:9 Jon 3:16

^p4:10 Rom 5:8-10, 1Jon 2:2   ^q4:11 Mat 18:33

^r4:12 Jon 1:18, 1Jon 2:5-6   ^s4:13 2Kor 1:22, 1Jon 3:24

^t4:14 Jon 3:17   ^u4:15 1Jon 5:5   ^v4:16 1Jon 4:8   ^w4:17 1Jon 2:28

iərmama riti rini mə ramokeikei Kumwesən, mətə raməmwəki ihi piəvni, in ieikuə riti. Iərmama sə rəpwəh nokeikeiien piəvni sə ramətoni ia nənimen in ko rīpkokeikei mhə Kumwesən sə rīpkətoni mhə. ²¹ X Nənə nəgkiariien i in i lesu rīməuvei pehe m kitaha. Iərmama sə ramokeikei Kumwesən traməkeikei mokeikei mwi piəvni.

Iərmama sə rani nīpərhienien ia lesu Kristo

5 ^y Nərmama me pam səməme kamhəni nīpərhienien ia lesu mə in Kristo sə Kumwesən rīməni mə trərhi pehe i, irəha nīpwnəti Kumwesən me. Nənə kimiaha hiəukurən mə iərmama sə ramokeikei tata riti in ramokeikei mwi nīpwnətin me. ² Kitaha tsəfukurən mə samokeikei pərhien nīpwnəti Kumwesən me? Trini minuə samokeikei Kumwesən, nənə mamho nəgkiariien me səvənhi, noien nəha ramahatən pen mə kitaha samokeikei pərhien irəha. ³ Trini minuə samokeikei Kumwesən nīpwrən i tsamo nəgkiariien me səvənhi. Nənə nəgkiariien me səvənhi həkkipam mhə tukutaha, ⁴ a ti nəri nə mə kitaha pam nīpwnəti Kumwesən me saməuvehi irapw niskaiien səvəi noien ərəha me kamo ia tīprənə i. Nəri sə saməskai irə rauvehi irapw niskaiien səvəi noien ərəha me kamo ia tīprənə i in i nahatətəien səkitaha. ⁵ b Sin ko ruvehi irapw niskaiien səvəi noien ərəha me kamo ia tīprənə i? Iərmama sə

rani nīpərhienien mə lesu in Tini Kumwesən, iərmama nəha in əpa ko ruvehi irapw niskaiien səvəi noien ərəha me kamo ia tīprənə i.

⁶ c Iesu Kristo in iərmama sə rīməuvehe ko paptaes irə ia nui marə memhə mwi niten raiu. Rīpko mhə in iərmama sə rīməuvehe ko paptaes əpa irə ia nui, rekəm. Mətə in iərmama sə rīməuvehe ko paptaes irə ia nui marə memhə mwi niten raiu. Nənīmwin Ikinan rani irapw mə nəri nəha ro nīpərhienien, ti nəri nə mə Nənīmwin Ikinan in nukune nīpərhienien. ⁷ Nəri kahar hamarni irapw nəri nəha mə ro nīpərhienien, ⁸ d Nənīmwin Ikinan mine nui mine netə. Nənə nəgkiariien səvənrahar kwatia. ⁹ e Nəpən me kitaha saməni nīpərhienien ia nəgkiariien səvəi iərmama, mətə nəgkiariien səvəi Kumwesən ro nəgsen məpi raka, ti nəri nə mə nəgkiariien nə nəgkiariien səvəi Kumwesən. Nənə in ruvəuvei pehe raka nəgkiariien səvənhi raməgkiari ia Tini. ¹⁰ f Iərmama sə rani nīpərhienien ia Tini Kumwesən rauvehi nəgkiariien nəha ia rerin. Mətə iərmama sə rīpkini mhə nīpərhienien ia Kumwesən, in rani Kumwesən mə ieikuə riti, ti nəri nə mə in rīpkini mhə nīpərhienien ia nəgkiariien sə Kumwesən ruvəuvei pehe raka raməgkiari ia Tini. ¹¹ Nəfe nəha nəgkiariien? Nəgkiariien i in i. Kumwesən rīməuvei pehe nīmīruien rerin m kitaha, nənə nīmīruien nəha saməuvehi ruku pen ti Tini. ¹² g Iərmama sə rauvehi

^x4:21 Mat 5:44-45, Mak 12:29-31 ^y5:1 1Jon 4:15

^z5:3 Jon 14:15,23-24, 2Jon 6, Mat 11:30 ^a5:4 Jon 16:33

^b5:5 Rom 8:37, 1Jon 4:4 ^c5:6 Jon 1:29-34, 19:34 ^d5:8 Jon 15:26

^e5:9 Jon 5:32-37, 8:18 ^f5:10 Kal 4:6 ^g5:12 Jon 3:36

Tini Kumwesən rauvehi mwi nimiruien, mətə iərmama sə rīpkuvehi mhə Tini Kumwesən rīpkuvehi mhə nimiruien.

Nimiruien rerin

¹³^hIakamrai nəgkariien me i rauvehe tukumiaha. Kimiaha nərmama səməme hiaməni nīpərhienien ia nəghi Tini Kumwesən. Iakokeikei mə kimiaha tihəukurən mə hiəuvəuvehi raka nimiruien rerin. ¹⁴ⁱNənə təkwtəkwni, trini minuə kitaha səfwaki m Kumwesən, nari riti nəha ikin ramasitu ia kitaha mə tsəpwəh nehekiriien. Nəri nəha in i Kumwesən ruvəni raka mə triregi nəfwakiiien səkitaha, mətə nəfwakiiien səkitaha traməkeikei mhesi pen atukwatukw nətərigien səvənhi mine nəfe in rokeikei mə tro. ¹⁵Trini minuə səukurən mə in triregi nəfwakiiien səkitaha, nəfe nəghin tsəres in i, nənə səuvəukurən raka mə tsəuvehi.

¹⁶^JTrini minuə kimiaha riti rətoni piəvni riti ramo noien ərəha mətə rīpko mhə noien ərəha sə ramiri pen in mə tremhə, kimiaha tihəfwaki tukwe pwəh Kumwesən ruvei pen nimiruien min. Mətə noien ərəha riti nəha ikin sə ramiri

pen iərmama mə tremhə. Nənə iou iapkini mhə mə tihəfwaki ti nərmama səməme kamho noien ərəha nəha. ¹⁷Nərmama me pam səməme kamho noien sə rīpkatukwatukw mhə kamho noien ərəha, mətə noien ərəha me nepwin nəha ikin səməme həkiri pen mhə irəha mə tuhemhə.

¹⁸^kKitaha səukurən mə iərmama sə in tini Kumwesən, Tini Kumwesən atukwatukw rauvehi amasan in. Ro iamihhi irə iərmama nəha ko rīpkəmwur pen mhə ia noien ərəha, iəremhə ərəha Setan rīreirei nīrapiien in. ¹⁹^lKitaha səukurən mə kitaha nīpwnəti Kumwesən me, mətə nərmama səvəi tīprənə irəha pam kamharə ia rəgi iəremhə ərəha Setan. ²⁰^mKitaha səukurən mwi mə Tini Kumwesən rīməuvehe, muvei pehe nukurəniien m kitaha mə tsəukurən Kumwesən i Kumwesən pərhien. Nənə kitaha səuvəuvehe raka mhəpwit əknekin ia Kumwesən nəha. Iakani iamihhi irə ti nəri nə mə səpwit əknekin ia Tini, Iesu Kristo. In nə Kumwesən pərhien. In nə nimiruien rerin.

²¹ⁿNīpwnətik me. Tihətui amasan tukumiaha me mhəpwəh nəfwakiiien m nənimwi nari me.

^h**5:13** Jon 20:31   ⁱ**5:14** Jon 14:13, 16:23, 1Jon 3:21-22

^j**5:16** Mat 12:31   ^k**5:18** 1Jon 3:9, Jon 17:5   ^l**5:19** 1Jon 4:6

^m**5:20** Jon 17:3   ⁿ**5:21** 1Kor 10:14

Seken Jon

Nægkiariien sə rani mə nəfe i nəkukuə

Jon rirai nəkukuə i kani mə Seken Jon revən ti pran sə Kumwesən rımərfi mine nıpwətın me. Səreirei mə rirai nəkukuə i revən ti pran əfwaki riti mine nərmama me ia nəkwai nimwə səvənhi uə nəfwakiien riti mine nakalasia me səvənhi. Nəkukuə i raməgkiari ia nokeikeiien sə nakalasia me tuho mınraha me. Jon rini mə nəpın iko nokeikeiien ikamo nəkwai Kumwesən. Nənə nəgkiariien səvəi Kumwesən rani mə tsarə ia nokeikeiien. Jon ramahatən mwi mə lesu in Tini Kumwesən in iərmama in Kumwesən. Nakalasia me tuharaka ia nərmama me səməme kamhəni mə lesu in iərmama a, rıpkə mhə in Kumwesən.

Nægkiariien sə rakupwən

1 ^oIou elta səvəi nəfwakiien. İakamrai nəkukuə i rauvehe tukw ik pran asori sə Kumwesən ruvərfi raka ik. Rauvehe mwi ti nıpwətım me. İakokeikei pərhiən kimiaha. Nənə rıpkə mhə iou əpa, mətə nərmama me pam səməme həukurən nəgkiariien pərhiən, irəha mwi hokeikei kimiaha. ²Kimaha iahokeikei kimiaha iamınhi irə ti nəri nə mə nəgkiariien pərhiən ramarə ia rerıtaha, nənə trarə rerın tukutaha. ³Pwəh Kumwesən Tata səkitaha, mine Tini, lesu Kristo, trouəriari pehe namasaniən, mine napiien, mine nəmərinuien m kitaha. Pwəh irəhar

hararə tukutaha ia nıpərhieniən mine nokeikeiien.

Kıtaha tsokeikei kıtaha me

⁴^oIou iakamagiən asori, ti nəri nə mə iakətoni nıpwətım me nıpwın kamhesi pen nəgkiariien pərhiən rəmwhen ia Tata səkitaha rıməni pehe tukutaha i mə tsaməkeikei mho. ⁵^qNənə təkwtəkwuni kıtiri-mak iakani pehe tukw ik mə kıtaha tsaməkeikei mhokeikei kıtaha me. Nægkiariien i iakamrai mik rıpkə mhə nəgkiariien ro sə vi tukutaha, rekəm. Səuvəregi raka nəgkiariien i fwe kupwən. ⁶^rKıtaha tsəfo mho nərmama hətoni mhəukurən mə kıtaha samarə pərhiən ia nokeikeiien i sə iakaməgkiari irə? Kıtaha tsaməkeikei mho nəgkiariien me səvəi Kumwesən. Nənə in i nəgkiariien səvənhi rəmwhen kimiaha hiəuvəregi raka fwe kupwən. Kıtaha tsaməkeikei mharə ia nokeikeiien.

Kimiaha tihaməsiari ti nahatən eikuə me

⁷^sNahatən eikuə me həpik həuvəier raka mamhəuvən ia kwopun me ia tiprənə i. Nahatən me i həpkini mhə nıpərhieniən mə nəpın lesu Kristo rıməuvehe nıpwran rəmwhen ia nıpwrai iərmama pərhiən. İərmama iamınhi in iərmama sə rameikuə raməmwəki pik Kristo. ⁸Kimiaha tihətə amasan kimiaha me mhəpwəh nəseniien irəha heikuə ia kimiaha, kamo kimiaha hiarfai ia nəfe kıtaha sənəmwur tukwe. Ramasan mə kimiaha tihəuvehi nərəkuien pam səkimiaha. ⁹^tİərmama sə rəpi raka nəgkiariien

^o**1:1** 1Tes 5:1, 3Jon 1   ^p**1:4** 3Jon 3   ^q**1:5** 1Jon 2:7, 3:11

^r**1:6** 1Jon 5:3   ^s**1:7** 1Jon 4:1-3   ^t**1:9** 1Jon 2:23

me sə Kristo rīnahatən nǝrmama me sǝvǝnhi irǝ, mamrīpīn nǝgkiariien me nǝpwn in mwi sǝ raku pen ia nǝtǝrīgien atukw sǝvǝnhi, Kumwesǝn rīwǝn tukwe. Mǝtǝ iǝrmama sǝ ramesi pen amasan nahatǝnien me sǝvǝi Kristo, Tata Kumwesǝn mīne Tīni, irau pǝri krauarǝ tukwe. ¹⁰uTrīni mīnuǝ iǝrmama riti ruvehe tukumiaha, mǝtǝ nǝgkiariien sǝ ramahatǝn nǝrmama irǝ ropǝ ia nǝgkiariien i, tihǝpwǝh nuvehien in ruvnmwǝ ia nīmwwǝ me sǝkimiaha. Kimiaha tihǝpwǝh nīnīien ramasan tukwe, ¹¹tī nǝri nǝ mǝ iǝrmama sǝ ramīni

ramasan tī iǝrmama iamīnhi, rǝmwhǝn a in mwi ramasitu ia noien ǝrǝha me sǝvǝnhi.

Nǝgkiariien sampam

¹²vNǝgkiariien me i rīpīk iakuǝ takrai mīni pehe tukumiaha, mǝtǝ iakǝpwǝh nokeikeiien mǝ takrai pen ia nīmwai nǝkukuǝ. Rerīk ramrhi mǝ takamǝkeikei muvehe tukumiaha, nǝnǝ kītaha sǝtǝ nǝmrītaha me mhǝgkiari. Tako iamīnhi mǝ rerītaha pam tragien. ¹³Piam i sǝ Kumwesǝn ruvǝrī raka in, nīpwnǝtīn me hǝni ramasan tukw ik.

Nampa Tri Jon

Nægkiariien sə rani mə nəfe i nəkukuə

Jon rirai nəkukuə i kani mə Nampa Tri Jon revən ti in riti nəghin nə Kaius. Kaius in iəmə asori riti səvəi nakalasia me. Ia nousəsımwiniien səvəi nakalasia me fwe imwei Kaius iərman riti nəghin nə Tiotrefes. In rəpwəh nokeikeiien mə nakalasia me tuhəsevər ia rukwənu səvənraha ti nərmama səməme haməvisau nəgkiariien səvəi Kumwesən ia kwopun me. Jon rirai nəkukuə i mə trəgnəgini Kaius mini tanak tukwe ti nasituien səvənhi. In rirai mwi nəkukuə i mə trəgkiari skai m Tiotrefes mə in rəpkasitu mhə. Jon rini mə traməkeikei mevən akwauakw fwe ikin masitu ia nirəha.

Nægkiariien sə rakupwən

1 ^wlou elta səvəi nəfwakiien. lakamrai nəkukuə i rauvehe tukw ik Kaius keikei. lakokeikei pərhiien ik. ²Piak keikei. lakəfwaki maməres mə tikamarə amasan ia narimnari me pam. lakaməres mwi mə tikəsanin a nemhəien riti rəpkuvehi mhə ik rəmwhen ikamarə amasan ia nimiruiien səim.

Jon rerin ragien ti noien amasan səvəi Kaius

³xRerik ragien nəpin iakregi piəvtaha me nepwin həuvehe mhəni irapw nıpərhiienien səim. Irəha həni mə ia nəpin me ikamesi pen nəgkiariien sə ro nıpərhiienien. ⁴Nəpin iakregi mə nıpwnətik me

kamhesi pen nəgkiariien sə ro nıpərhiienien rerik ragien pik məpi raka nəpin rerik ragien ti narimnari me nepwin. ⁵Piak keikei. Ia nəpin me pam ikamo noien amasan, mamasitu ia piəvtaha me səməme həuvehe tukw ik nəri auər a mə ikreirei irəha. ⁶Yrəha həuvəni irapw raka nokeikeiien səim ia nəmri nakalasia me ia kwopun i. Trini minuə nepwin mwi həuvehi suatuk səvənraha mhəuvehe tukw ik, ramasan mə tikamasitu mwi ia nirəha ia noien sə Kumwesən rokeikei. ⁷zTiko iamini irə ti nəri nə mə irəha həuvəier imwənraha mə tuhəvən mhəvisau irapw nəghi lesu Kristo. Nənə ia suatuk səvənraha irəha həpkuvehi mhə nasituien riti ruku pen ti nərmama səməme həreirei Kumwesən. ⁸Kitaha tsaməkeikei mhasitu ia nərmama me ho iamini mə kitaha tsəuvehi rəgıtaha me mho kuatia ti nini irapwien nəgkiariien sə ro nıpərhiienien.

Tiotrefes mine Temetrius

⁹Iakuvərai raka nəkukuə riti ruvehe ti nakalasia me nə imwam. Mətə Tiotrefes, iəmə sə rokeikei mə trakupwən ia nirəha, rəpkətərig mhə nəgkiariien səiou. In rəpkətərig mhə irə ti nəri nə mə in ramo nəri auər a ia nasoriien səkimaha. ¹⁰Trini minuə iakuvehe, takini irapw narimnari me sə in ramo. Takini irapw nəgkiariien ərəha me sə in ramini mauəsi kimaha irə. Rəpko mhə in a nə in ramo. Mətə nəpin piəvtaha me həuvehe, in rəpkəsevər mhə ia nimwə səvənhi ti nirəha, nənə mamınise mwi nərmama səməme hokeikei mə

tuho, mamərhi irapw irəha ia nəmri nakalasia me. ^{11a}Piak keikei. Tikəpwəh nesi penien noien ərəha, mətə tikesi pen noien amasan. lərmama sə ramo noien amasan in səvəi Kumwesən. lərmama sə ramo noien ərəha in rīreirei Kumwesən. ^{12b}Mətə nərmama pam kəmhəni amasan Temetrius. Noien səvənhi ramahatən pen mə in ramesi pen nəgkiariien sə ro nīpərhiēnien. Kīmaha mwi iahaməni mə in iəmə amasan riti. Nənə kīmīaha hiəkūrən mə nəfe kīmaha iahaməni ro nīpərhiēnien.

Nəgkiariien sampam

^{13c}Nəgkiariien me i rīpik iakuə takrai mīni pehe tukw ik, mətə iakəpwəh nokeikeiien mə takrai pen ia nīmwai nəkukuə. ¹⁴Rerik ramrhi mə trīpko mhə tui iakuvehe tukw ik, nənə krau krouətə nəm-rīrau me rouəgkiari. ¹⁵Iakəfwaki mə nəmərīnuien tramarə tukw ik. Nənə ik me nepwīn ia kwopun i hənī pehe ramasan tukw ik. Tikīni tukwini ramasan səkimaha revən tī piəvtaha me nepwīn nə kīmīaha mīnraha.

Jut

Nægkiariien sə rani mə nəfe i nəkukuə

Jut rəmwhen ia Jemes, in piəvi lesu. In rirai nəkukuə i mægkiari ia nahatən eikuə me səməme Pita ramægkiari ia nirəha ia nəkukuə səvənhi sə ro kəru irə. Jut in mwi rini mə nakalasia me tuhaməkeikei mhəsiari kamo nahatən eikuə me nəha həkoui irapw irəha ia suatuk atukwatukw. Nahatən eikuə me nəha haməni mə lesu rīpko mhə in Tini Kumwesən. Irəha kamhəri pen nərmmama ia noien ərəha. Jut rini mə Kumwesən trərpwin noien ərəha səvəi nahatən eikuə me mouraha irəha. Rəmwhen in rīnərpwin raka noien ərəha səvəi nagelo ərəha me mine nərmmama ərəha me ia nəpīn səvəi Oltestamen.

Nægkiariien sə rakupwən

1^dIou Jut. Iou iərmama riti sə iakamo tukwini nari m lesu Kristo. Piak nə Jemes. Iakamrai nəkukuə i rauvehe tukumiaha nərmmama me i Tata Kumwesən rinokeikei kimiaha, məkwein ia kimiaha. Iesu Kristo in ramətui amasan tukumiaha. ^{2e}Pwəh Kumwesən trəriari pehe napiien, nəməriniuēn, mine nokeikeiēn m kimiaha. Pwəh irəhar harasori mwi tukumiaha.

Nəkur ərəha me mine nərpwinien sə Kumwesən tro mīnraha

^{3f}Piak keikei me. Fwe kupwən iakokeikei pik mə takrai nəkukuə i

m kimiaha, mægkiari ia suatuk səkitaha pəri Kumwesən rauvehimīru kitaha irə. Mətə təkwtəkwuni iakregi mə takaməkeikei mīrai nægkiariēn i, mīni pehe tukumiaha mə tihaməkeikei mhousari mhəkwtəmhirī əknekīn nægkiariēn i kitaha samahatətə irə. In i nægkiariēn pərhiēn sə Kumwesən rīməuvei pen m nərmmama me səvənhi, nənə trīpkuvei pen mhə mwi ia nəpīn riti mwi. ^{4g}Iakani iamīnhi irə tī nəri nə mə nərmmama nerpwin həuvəuvehe afafa raka ia nousəsīmwinien səkimiaha. Irəha nəkur ərəha me. Kamhəkoui namasanien i Kumwesən rauvehimīru kitaha irə ruvehe mo nari riti sə raməsēni irəha həukurən noien nəfe nəghīn nətərigiēn ərəha səvənraha rokeikei. Irəha kamhəuvsini təkutanraha m lesu Kristo, mətə in əpa nəha ləmə asori mīne lərimənu səkitaha. Kuvərai pen raka tui ia Nəkukuə Ikinan nəfe nərpwinien Kumwesən truvei pen mīnraha.

^{5h}Iakuə tako rerimiaha rirhi nari m nari me nerpwin səməme hiəuvəukurən raka. Fwe tui lərimənu rīməuvehimīru nəkur Isrel, miri raka irəha ia tənə Ijip, mətə kurirə rousi əpune irəha nəha səməme həpkini mhə nīpərhiēniēn ia nægkiariēn səvənhi. ⁶ⁱNənə rerimiaha trirhi ro nagelo me nəha fwe kupwən səməme həpkəkwtəmhirī mhə nasoriēn sə kauvei pen mīnraha, mətə haraka irə, mhəpwəh kwopun atukwatukw səvənraha. Kumwesən rīnərihi irəha ia jen me səməme tuhəpkiwən mhə, məmri pen irəha fwe inhəripw ia kwopun rīpitəv ikin.

^d1:1 Mat 13:55   ^e1:2 2Tes 1:2   ^f1:3 1Tim 1:18

^g1:4 Kal 2:4, 2Tes 2:1   ^h1:5 2Tes 1:12, 1Kor 10:5   ⁱ1:6 2Tes 2:4,9

Tuhamarə ikin meste nəp̄in asori sə Kumwesən trərpw̄in noien ərəha irə. ⁷JNənə tihəpwəh nenouenouien taon mi nəha Sotom mine Komora mine rukwənu me ipaka fwe kupwən. Napw rahi pam nərmama me ikin ti nəri nə mə nərman mine n̄p̄ran kamhəiri əpnep̄en irəha me, nərman me kamhəiri atukw a irəha me. Nərmama me nəha həmw̄hen ia nahatən penien riti sə ramahatən pen nərmama səməme Kumwesən trərpw̄in noien ərəha me səvənraha ia napw sə rauək rer̄in.

⁸klā noien me nəha rəmwhēn a mwi nərmama me i iakaməgkiari ia nirəha kamhəkurirə nəməkrahaiēn me səvənraha, mamho noien əmkemik ia n̄p̄wranraha, mamhəni mə lərimənu in r̄ipkasori mhə ia nirəha, nənə mamhəni ərəha mwi nagelo me fwe ia neiai. ⁹lMətə Mikael i, agelo sə rasori ia nagelo me pam, in r̄ipko mhə iam̄inhi. Fwe kupwən, nəp̄in krouəvisə irau Setan mə sin truvehi n̄p̄wrai Moses min̄imwi, in r̄ipkuvehi utə mhə in min̄i nəgkiariēn ərəha riti muəsi Setan i. Mətə in r̄ini a mə, “Pwəh lərimənu tr̄inise ik.” ¹⁰mMətə nərmama me i, tr̄ini minuə hərəirei n̄p̄wrai nari riti, tuhaməkeikei mhəni ərəha. Irəha həmw̄hen ia nəri əpr̄m̄in me səvənraha nətərigien riwən. Hamo a nəfe narimnari me rer̄inraha rokeikei, nənə noien nəha ramouraha a irəha.

¹¹nAueh, trərəha anan ti nirəha! Irəha kamhesi pen suatuk nə

Ken^o rinesi pen. Irəha hokeikei pik mane mamhəmwei ia nərəhaiēn nəha Palam^p r̄ino. Irəha atukw a kamhouraha irəha ti nəri nə mə kamhərəer mamhəni ərəha Kumwesən rəmwhēn ia Kora r̄ino.

¹²qIrəha həmw̄hen ia n̄p̄itəvp̄itəvien me ia kurkwami-aha. Nəp̄in hiamousəs̄imw̄in kimiaha me ia nokeikeiēn, mamhani pəri nari, irəha həkhehekir mhə, mamhətərig atukw a ti nirəha. Irəha həmw̄hen ia nəpuə me nimətəgi rameikwi pehe irəha, mətə nesən riwən. Irəha həmw̄hen ia nei me həkukue mhə ia nəp̄in sə nei raukuə irə. Ro iam̄inhi irə tukeivi utə irəha irəha ruenh̄inraha me nənə tuhemhə anan. ¹³rIrəha həmw̄hen ia peiau peiau asori me ia təsi. Noien səvəi naurisien səvənraha rameiai rəmwhēn ia nisəkwei təsi. Irəha həmw̄hen ia kəməhau səməme kamhəivə. Kumwesən r̄inəpnəpənə raka kwopun pitəv anan riti səvənraha tuharə rer̄in ikin.

¹⁴sInok, iərmama sə ro sefen ruku pen ia kwənəkwas səvəi Atam, r̄ini irapw nəgkiariēn sə Kumwesən ruvei pen min, mukupwən mægkiari ia nərmama me i, min̄i mə, “Hətə ro! lərimənu rauvehe irəha nagelo ikinan me səvənhi irəha taosen m taosen.

¹⁵In rauvehe mə trərpw̄in noien ərəha səvəi nərmama me pam. Nəfe noien ərəha me irəha hənə ia suatuk sə rəpwəh nəmwhēniēn ia nənimen,

j1:7 Jen 19:1-25, 2Tes 2:6,10 **k1:8** 2Tes 2:10

l1:9 Dan 10:13,21, Dan 12:1, 2Tes 2:11, Rev 12:7, Sek 3:2

m1:10 2Tes 2:12 **n1:11** 1Jon 3:12, 2Tes 2:15, Nam 16:1-35

o1:11 Jen 4:3-8 **p1:11** Nam 31:16 **q1:12** 2Tes 2:13,17, Esik 34:8

r1:13 2Tes 2:17, Aes 57:20 **s1:14** Jen 5:21-24, Dut 33:2, Mat 25:31

uə nəfe nəgkiariien skai me nəkur
əṛəha me səməme kamho noien
əṛəha həməni irə,
in tro pui pam, muvei pen nər-
winien minraha.”

¹⁶tNərmama me i kamho nəgkiari-
ien me ti nini əṛəhain nari. Ko
irəha həpkafafa mhə. Kamhesi pen
nəfe noien əṛəha nətərigien səvən-
raha rokeikei. Kamhəfiutə atukw
a ia nirəha me. Kamhəgnəgini nər-
mama, mətə ho a mə nərmama tuh-
asitu ia nirəha.

Rerimiaha tramrhi nəgkiariien səvəi aposol me

¹⁷uMətə piak keikei me,
rerimiaha traməkeikei mirhi nəfe
aposol me səvəi lesu Kristo
lərimənu səkitaha həuvəni raka
fwe kupwən mə trier irapw.
¹⁸vHəməni pehe tukumiaha i mə,
“Tramevən ipaka ti nəpin sampam
nərmama nepwin tuhəuvehe.
Irəha tuharis ia kimiaha, mamhesi
pen nəfe noien əṛəha nətərigien
səvənraha rokeikei, mamho
narimnari me həpwəh nəmwhenien
ia nəmri Kumwesən.” ¹⁹wNərmama
me i tuhəvisə mheitehi kusen
səkimiaha. Irəha nərmama me
səvəi tivrənə i. Nənimwin Ikinan
riwən ia nirəha.

²⁰xMətə piak keikei me, kimiaha
tiaməkeikei mhərpwi əknekən
kimiaha me, mho nahatətəien
səkimiaha riskai. Nahatətəien nəha
ruku pen ti Kumwesən, nənə ro
ikinan i. Nəpin me tiaməkeikei

mhəfwaki ia niskaiien səvəi
Nənimwin Ikinan, ²¹mhəpwəh
narakaiien ia nokeikeien səvəi
Kumwesən. Tiho iaminihi
mamheitenhi lesu Kristo lərimənu
səkitaha. In truvehe mapi kimiaha,
nənə muvei pehe nimiruien rerin m
kimiaha.

²²Nərmama səməme na-
hatətəien səvənraha ripkiskai mhə,
kimiaha tiaməkeikei mhapi irəha.
²³yNərmama səməme kamho
noien əṛəha me, tiaməkeikei
mhəuvehi raka irəha ia noien əṛəha
me səvənraha. Tihəuvehimiru
irəha pwəh həpwəh nevəniien
fwe ia napw. Nərmama nepwin
mwi tiaməkeikei mhapi irəha,
mhehekir mwi irəha. Nəri auər
a mə tinari səvənraha, mətə
tihəhekir i, mhəpwəh nirapiien, ti
nəri nə mə rəmkemik ia nərəhain
səvənraha.

Nəgkiariien sampam

²⁴zKumwesən in əpa trəkwətəmhiri
kimiaha mə tihəpwəh nimweiiien. In
əpa tro hiəuvən mhərer ia nəni-
men ia kwopun səvənhi sə raməhi-
apw, kimiaha tihatukwatukw pam,
mamhagien asori. ²⁵aKumwesən i
sə rauvehimiru kitaha ia nəghi
lesu Kristo lərimənu səkitaha in
əpa Kumwesən. Pwəh nəgnəginiien,
mine nərimənuien, mine niskaiien,
mine nasoriien həuvən əpa tukwe
fwe tui nəpin tivrənə ramiwən ihi,
ipwet mine, mamevən meste nuk
nuk me. Ouəh, pwəh ro iaminihi.

^t1:16 2Pit 2:10,18   ^u1:17 2Tes 3:2   ^v1:18 2Tes 3:3

^w1:19 1Kor 2:14   ^x1:20 Kol 2:7, 1Tes 5:11   ^y1:23 Amos 4:11, Sek 3:2,
Rev 3:4   ^z1:24 Fil 1:10, 2Tes 3:14   ^a1:25 Rom 16:27, 2Tes 3:18

Revelesen

Nægkiariien sə rani mə nəfe i nəkukuə

Jon in aposol riti səvəi lesu Kristo. Nəpin kinərhi irapw in revən fwe tənə əmweris riti nəghin nə Patmos nənə mīrai nəkukuə i Revelesen. Jon rokeikei mə truvehi utə nətərigien səvəi nakalasia me səməme kamo nəmisiəien mīnraha tī nahatətəien səvənraha ia lesu Kristo. Jon rokeikei mə nakalasia me tuhəukurən mə Kumwesən ramərimənu ia nəfe kamo ia tīprənə i. Ia nəkukuə i Nənīmwin raməgkiari mamō səukurən mə lesu Kristo in lərimənu. In ramərimənu ia nər-mama me pam mīne narimnari me pam, mamərimənu mwi ia nər-mama səməme haməuvehi niskai-ien asori ia tīprənə i. Kumwesən trərpwin noien ərəha me səvəi nər-mama mīne Setan ia kwopun napw rauək ikin. Kumwesən tro nitətə sə in ramərimənu irə trier irapw. In tro mwi neiai vi riti mīne tīprənə vi riti.

Nægkiariien sə rakupwən

1^bNəkukuə i raməgkiari ia nari m nari me səməme lesu Kristo rino pui. Kumwesən riməuvei pen narimnari me i min mə in trahatən səvənhi iotukwininari me irə pwəh irəha hətoni mhəukurən narimnari me nəha rīpko mhə tui tuhaməkeikei mhəier pehe. lesu rərhi pen agelo səvənhi revən məvisau pen narimnari me i m səvənhi iotukwininari riti nəghin nə

Jon. ²Jon nə rīrai pen ia nəkukuə i narimnari me pam sə in rīnətoni. In i nəgkiariien səvəi Kumwesən mīne nəgkiariien sə lesu Kristo rini mə ro nīpərhiēien. ³cPwəh Kumwesən rəkwein amasan ia iərmama sə trəvsini irapw nəgkiariien me ia nəkukuə i. Pwəh in rəkwein amasan mwi ia səməme tuhəregi mhesi pen nəfe kimərai pen ia nəkukuə i. lakani iamīnhi irə tī nəri nə mə nəpin sə narimnari me i tuhəier pehe irə ruvəuvehe ipaka.

Jon rīrai nəkukuə i revən tī nakalasia me ia taon me nəha sefen ia profens Esia

⁴dIou Jon iakamrai nəkukuə i rauvehe tukumiaha nakalasia me ia taon me nəha sefen ia profens Esia. lakəfwaki mə Kumwesən sə rīnarə fwe kupwən, marə ipwet mīne, mamevən meste trīpkiwən mhə, in truvei pehe namasanien mīne nəmərinuien m kimiaha. lakəfwaki mə nənīmwin me nəha sefen kupwən ia jea sə in raməkure irə mamərimənu, ⁵e mīne lesu Kristo irəha mwi tuho iamīnhi irə. lesu Kristo in iərmama i rīməni irapw nəfe in rīnətoni mīregi nər-mama həukurən nətīgiteien ia nəgkiariien səvənhi. In iərmama i rīməkupwən mətui ia nər-mama me səməme həuvamhə. In iərmama i ramərimənu ia kig me səvəi tīprənə i. In ramokeikei kitaha, muvi niten meivinari ia kitaha irə mə noien ərəha me səkitaha ko həpkəkwtəmhiri mhə mwi kitaha. ⁶fIn ro kitaha səmwhen ia kig

^b**1:1** Dan 2:28-29, Rev 1:19, 22:6   ^c**1:3** Rev 22:7,10   ^d**1:4** Eks 3:14-15, Rev 1:8, 3:1, Rev 4:5,8, 5:6, Rev 11:17, 16:5, Aes 11:2

^e**1:5** Jon 18:37, Kol 1:18, Sam 89:27, Rev 3:14, 17:14, 1Jon 1:7, 4:10

^f**1:6** 1Tes 2:5,9, Rev 5:10, 20:6

me mine pris me ia nəmri Tata Kumwesən səvənhi. Pwəh nasorijen mine nərīmənuien krauevən tukwe in ia nuk nuk me. Ouəh pwəh ro iamīnhi.

^{7g}Hətə ro. In rauvehe ia reri nəpuə me.

Nərmama me pam tuhətoni in ia nənimenraha.

Irəha səməme hənəpi in ia nitei, mine nərmama ia kwənəkwus me pam ia təkure tiprənə i tuhətoni, rerinraha rəpou hasək tukwe.

Ouəh pwəh ro iamīnhi.

^{8h}Kumwesən səkitaha rani iamīnhi irə mə, “lou i Alfa mine Omeka.^{††} lakīnarə fwe kupwən, marə ipwet mine, mamevən meste tapkiwən mhə. lakauvehi niskaiien me pam.”

Jon rətoni ləməti lərmama

⁹ⁱIou Jon piəvmiaha riti. Kitaha miou samarə pəri ia nəkwai nītətə lesu ramərīmənu irə. lakamərer əknekīn kitaha m kimiaha ia nəmisiəien me səməme kamo m kitaha tī nəghīn. Nəpīn riti fwe kupwən kəmri pen iou iakarə ia tənə əmweris riti nəghīn nə Patmos.^{‡‡} Irəha həmri pen iou fwe ikīn tī nəri nə mə iakaməvisau irapw nəgkiariien səvəi Kumwesən mine nəgkiariien sə lesu rīni mə

ro nīpərhiēien. ¹⁰la nəpīn səvəi lərīmənu səkitaha iakətoni vison riti Nənīmwiēn rəriari miou. la vison nəha iakregi iərmama riti raməgkiari ia təkutak rerīn rasori rəmwhēn ia kisīpw, ¹¹mīni mə, “Rai pen ia nəkukuə nəfe ikamətoni, nənə mərhi pen nəkukuə nəha revən tī nakalasia me səməme kamharə ia taon me nəha sefen. Nəghi taon me nəha Efesas mine Smāna mine Pekamam mine Tuatira mine Satis mine Filatelfia mine Laotisia.”

¹²lakuvsini iou mə takətoni mə sin nəha raməgkiari pehe miou. Nəpīn ikuvsini iou mətōni nəri laet raməkure utə irə irəha pam sefen kīno ia kol. ^{13j}la kurkwanraha iərmama riti rəmwhēn ia iəməti iərmama riti. Tinari səvənhi rəpwəmwis. Rəkwani nari kīno ia kol rukurau ia kwənpwenhīn. ^{14k}Nīmwai nukwənen rəpsan rəmwhēn ia nīmwheri sipsip. Rəpsan pik rəmwhēn ia nisəkwai təsi.^{¶¶} Nənimen mi krouəmwhēn ia nərəmi napw. ¹⁵Nīsūn mi krauser rouəmwhēn ia aean nəha prons sə kuvani ia napw mə sə rərəha traiu raka. Rerīn rəmwhēn ia nui asori sə ramivə mamierīg. ^{16l}In rauvehi kəməhau me sefen ia rəgīn mwatuk. Nau səvəi naruagēien

^{††}**1:8** Alfa in leta sə rukupwən ia alfapet səvəi nəkur Kris. Omeka in leta sampam. Nahag i kaməkwein Kumwesən irə nīpwran mə in nukunen mine nəkrəkwerīn. Əvsini mwi Rev 21:6, 22:13.

^{‡‡}**1:9** Patmos in tənə əmweris riti kəmri pen Jon fwe ikīn rəmwhēn mə in ramarə ia kalapus.

^{¶¶}**1:14** Nəgkiariien səvəi nəkur Kris ramīni iamīnhi irə mīnuə “Rəpsan pik rəmwhēn ia sno.”

^g**1:7** Mat 24:30, Jon 19:34-37 ^h**1:8** Rev 1:4, 15:3, Rev 21:6, 22:13

ⁱ**1:9** Rev 6:9 ^j**1:13** Dan 7:13, 10:5

^k**1:14** Dan 7:9, 10:6, Rev 2:18, 19:12, Rev 14:2

^l**1:16** Hip 4:12, Rev 1:20, Rev 2:12,16, Rev 19:15,21

rähia ia nīkaren mi ruku pen ia nīpāgi nākwan mier. Nānimen rāmwhen ia meri sē ramāhiapw ia rukwāsikār.

¹⁷Nāpīn iakātōni iāmā nāha iakmwei irapw ia nīsun mi rāmwhen iakemhā. Mātē in rāmri pehe rāgin mwatuk ia nīrak, mīni mā, “Tīkāpwāh nehekīrien. lou iārmama i iakīnarā raka kupwān, nānā takarā mwi kurirā. ¹⁸^mlou iārmama i iakamīru. Fwe kupwān iakīmāmhā, mātē ātē ro tākwtākwuni iakuvāmīru takīmīru ia nuk nuk me. lou iakasori ia Noien lārmama Remhā, masori mwi ia Imwei Nākūr Hāuvamhā.^{§§}

¹⁹ⁿRo pen tikamākeikei mīrai pen ia nākukuā narimnari me i ikamētōni, sāmāme kamo ipwet mīne, mīne sāmāme tuhāuvehe kurirā. ²⁰^oTakīni pehe tukw ik i nīpwrai kāmāhau me i irāha pam sefen ikamētē ia rāgīk mwatuk mīne nīpwrai nāri laet ramākure utā irā irāha pam sefen kīno ia kol. Kāmāhau me nāha sefen irāha nāha nagelo me sāvāi nakalasia me sāmāme kamharā ia taon me nāha sefen. Nānā nāri laet ramākure utā irā irāha pam sefen kīno ia kol irāha nāha nakalasia me sāmāme kamharā ia taon me nāha sefen.”

Nægkiariien ramevān tī nakalasia me fwe Efasas

2^p“Rai nākukuā riti revān tī agelo sāvāi nakalasia me ia taon nāha Efasas, mīni pen mīnuē:

Nægkiariien i sāvāi iārmama sē rauvehi kāmāhau sefen ia rāgin mwatuk, nānā, mamavān ia kurkwai nāri laet ramākure utā irā irāha pam sefen kīno ia kol. ²^qlou iakukurān noien me sākīmīaha. lakukurān mā hīamāmwr pīk mamhārer āknekīn ia nāpīn me. lakukurān mā hīamārāpīnhā ia nākūr ārāha. Hīānākīri noien sāvāi nārmama me nāha kamhāni mā irāha aposol me mātē rīpko mhā irāha pārhiēn, nānā, hīānētōni raka mā irāha kamheikuē. ³lakukurān mā ia nāpīn me kamo nāmīsāien m kīmīaha tī nāghīk, mātē hīamārēr āknekīn ia nahatātāien sākīmīaha mhāpwāh nāpouien.

⁴Mātē nari riti nāha ikīn hīamo rīpkatukwatukw mhā ia nānīmek. Kīmīaha hīānāpwāh nokeikeiēn kupwān sākīmīaha. ⁵^rRo iamīnhi irā rerīmīaha tramrhi nārierien sē hīānārēr irā fwe kupwān kurirā hīāmwei. Tihārārig ia noien ārāha me sākīmīaha, mhā narimnari me nāha sē hīānamo fwe kupwān. Trīni mīnuē hīāpwāh nīrārigien ia noien ārāha me sākīmīaha, nānā takuvehe tukumīaha muvehi raka sākīmīaha nāri laet ramākure utā irā ia tāmwhēkin. ⁶^sMātē nari kuatia nāha ikīn hīamo ramasan. Kīmīaha hīāmwāki noien me

^{§§}**1:18** Nægkiariien sāvāi nākūr Kris ramīni iamīnhi irā mīnuē “lou iakauvehi ki me sāvāi Noien lārmama Remhā mīne Imwei Nākūr Hāuvamhā.”

^m**1:18** Aes 44:6, 48:12, Rev 2:8, 22:13   ⁿ**1:19** Rev 1:1

^o**1:20** Rev 1:16, 2:1, Rev 3:1   ^p**2:1** Rev 1:16,20

^q**2:2** Rev 2:19, Rev 3:1,8,15, 1Jon 4:1   ^r**2:5** Rev 2:16,22, Rev 3:3,19

^s**2:6** Sam 139:21

nəha nərmama səvəi Nikolas kamho rəmwhen iou mwi iakəmwəki.

⁷ƭIərmama sə nəkwəregin rarə traməkeikei mətərig amasan ia nəgkiariien me səməme Nənīmwin Ikinan rani pen ti nakalasia me. Iərmama sə triskai meste naruagəniien rukurau, iou takəseni in rəni nukwai nei kauvehi nimiruien irə ramərer ia kwopun nəha Parataes səvəi Kumwesən.”

Nəgkiariien ramevən ti nakalasia me fwe Smana

⁸u“Rai nəkukuə riti revən ti agelo səvəi nakalasia me ia taon nəha Smana, mini pen minuə:

Nəgkiariien i səvəi iərmama sə rinarə raka kupwən, nənə trarə mwi kurirə. In remhə mətui mwi. ⁹vIou iakukurən nəmisəien səkimiaha. Iakukurən mə səkimiaha nautə riwən. (Mətə ia nənimek nautə səkimiaha rasori anan.) Iakukurən nəgkiariien ərəha me nəha nərmama nepwin kamhəni ia kimiaha. Irəha kamhəni mə irəha nəkur Isrel, mətə rekəm. Nousəsimwinien səvənraha səvəi Setan. ¹⁰wTihəpwəh nehekieren nəmisəien i trīpko mhə tui reste kimiaha. Həregi ro. Setan trīpkosə pen kimiaha nepwin ia kalapus mə tro mətə sas ia nahatətəien səkimiaha. Tihəregi nəmisəien ia nəpin me i irəha pam ten. Kimiaha

tihaməkeikei mhərer əknekīn nəri auər a trīni minuə kousi əpune kimiaha, nənə iou takuvei pehe nimiruien m kimiaha rəmwhen kəfəfau pen kəfəfau amasan ia kənkarwə iərmama sə rəvtənhi nərmama ia naiuien.

¹¹xIərmama sə nəkwəregin rarə traməkeikei mətərig amasan ia nəgkiariien me səməme Nənīmwin Ikinan rani pen ti nakalasia me. Iərmama sə triskai meste naruagəniien rukurau in trəpwəh nemhəien ia nemhəien sə ro kəru irə.”

Nəgkiariien ramevən ti nakalasia me fwe Pekamam

¹²y“Rai nəkukuə riti revən ti agelo səvəi nakalasia me ia taon nəha Pekamam, mini pen minuə:

Nəgkiariien i səvəi iərmama sə rauvehi nau səvəi naruagəniien rəhiə ia nīkaren pəri mi. ¹³zIou iakukurən kwopun hiamarə ikin. Jea sə Setan raməkure irə mamərimənu in nəha ia kwopun nəha, mətə kimiaha hiamuvehi əknekīn nəghik ia nəpin me, mhəpwəh nərkwafəien i mə hiamahatətə ia nirak. Pərhien hiəpwəh mwi nərkwafəien i fwe kupwən nəpin Antipas ramarə ihi. In iərmama riti səiou iakukurən nətīgiteien irə. Rīnərer irapw mægkiari ia nirak kousi əpune in ia taon səkimiaha, kwopun Setan ramarə ikin. ¹⁴aMətə narimnari me nepwin nəha ikin

^t2:7 Jen 2:9, Rev 22:2,14,19   ^u2:8 Rev 1:17   ^v2:9 2Kor 11:14-15, Jem 2:5, Rev 3:9   ^w2:10 Mat 10:28, 2Tim 4:8, Jem 1:12, Rev 3:11

^x2:11 Rev 20:14, 21:8   ^y2:12 Aes 49:2, Rev 1:16   ^z2:13 Rev 3:8

^a2:14 Nam 22-24, Nam 25:1-2, Nam 31:16, 2Tes 2:15

hiamo həkpatukwatukw mhə ia nənimek. Kimiaha me nepwin kamhəkurirə nahatənien səvəi Palam. Palam nəha in rīnahatən Kig Palak mə in trərhiərhi nəkur Isrel pwəh irəha ho noien ərəha, mhani nəveginien sə kiməuvei pen m nənīmwi nari me sə kaməfwaki pen mīnraha, nənə, mhəri ənnapen irəha me. ¹⁵ Ia noien nəha kimiaha nepwin mwi kamhəkurirə nahatənien səvəi nərmama me səvəi Nikolas. ¹⁶ Ro iamīnhi irə tihərərīg ia noien ərəha me səkimiaha. Mə hiəpwəh, trīpko mhə tui iakuvehe tukumiaha, mousi nərmama me nəha, mərāi irəha ia nau səvəi naruagənien sə ruku pen ia nīpəgi nəkwak mier.

¹⁷ b) lərmama sə nəkwəregin rarə traməkeikei mətərīg amasan ia nəgkiariien me səməme Nənīmwin lkinan rani pen tī nakalasia me. lərmama sə trīskai meste naruagənien rukurau takuvehi nəveginien i ramərkwafə, nəghin nə mana, muvehi muvei pen min. Nənə takuvei pen mwi kəpwier əpsan riti min sə kimərāi pen nəhag vi irə. Nəhag vi nəha nərmama hərərei. lərmama sə truvehi kəpwier nəha in əpa trukurən.”

Nəgkiariien ramevən tī nakalasia me ia Tuatira

¹⁸ c) “Rai nəkukuə riti revən tī agelo səvəi nakalasia me ia taon nəha Tuatira, mīni pen mīnuə:

Nəgkiariien i nəgkiariien səvəi Tīni Kumwesən sə nənimen mi krauəhiapw rəmwhen ia napw, nənə nisun mi krouəmwhen ia aean i pras sə kinahakwi kahakwi amasan. ¹⁹ lou iakukurən noien me səkimiaha. Iakukurən nokeikeiien səkimiaha, mīne nahatətəien səkimiaha, mīne nasituien sə hiamo m nərmama. Iakukurən mə hiamərer əknekīn ia nəpīn me. Iakukurən mə noien amasan me hiamo ipwet mīne irəha həkik mhəpi raka noien amasan me hīnəmo fwe kupwən.

²⁰ d) Mətə nari riti nəha ikīn hiamo rīpkatukwatukw mhə ia nənimek. Kimiaha hiaməsēni noien səvəi pran nəha Jesepel. In rani mə in profet riti, mətə nahatənien səvənhi rameikue ia iotukwininari me səiou, mamō irəha nərman mīne nīpran kamhəri ənnapen irəha me, nənə mamhani nəveginien sə kiməuvei pen m nənīmwi nari me səməme kaməfwaki pen mīnraha. ²¹ Iakeitenhi pran nəha mə in trīrərīg ia noien ərəha səvənhi, mətə in rəpwəh nokeikeiien mə tro iamīnha irə. ²² Ro pen, hətoni ro, takuvei pen nemhəien skai riti min, mərarki irapw in raməmisə a ia nīməhan səvənhi. Nərmama me nəha kamho ənnapen nari irəha min takərarki pen irəha ia nəmīsəien asori. Tako iamīnha irə trīni mīnuə irəha həpwəh nīrərīgien ia noien ərəha me səvəi prən nəha. ²³ e) Nənə

^b2:17 Eks 16:4,14-15, Jon 6:48-50, Aes 62:2, Rev 3:12, 19:12

^c2:18 Rev 1:14-15 ^d2:20 1King 16:31, 2King 9:22, Rev 2:14

^e2:23 Sam 7:9, Jer 11:20, Jer 17:10, 2Tim 4:14, Rev 20:12-13

nīpwnāti præn naha takousi əpune irəha. Ro iamīnhi irə nakalasia me pam tuhəukurən mə iou i iərmama iakamətə pui nətərigien səvəi nərmama mine rerinraha me, nənə takərpwin pehe nəkəuien m kimiaha kuatia kuatia resi pen a noien me səkimiāha. ²⁴Mətə iakukurən mə kimiaha me nepwin fwe Tuatira hiəpkukurirə mhə nəkariien səvəi Jesepel. Hiəreirei nəkariien me naha kamini mə, 'Nəkariien anan me səvəi Setan in ramərkwafə ia təkutan.' lakani pehe tukumiāha i mə nari pam riti mwi riwən sə takəmri pehe ia kimiaha mə tiho, ^{25f}mətə tihaməkeikei mhəkwtəmhiri əknekīn nəri sə hiəuvəuvehi raka meste takuvehe.

²⁶Iərmama sə triskai meste naruagəniēn rukurau, mamō mwi nəfe iakiməni mə tro mevən meste nəpīn sampam, iərmama naha takuvei pen nasoriēn min, in trasori ia nərmama ia tənəmtənə me.

^{27g}In truvehi nəri skai riti sə rəmwhēn ia nep ramahatən pen nasoriēn səvəi kig. In tramərimənu ia nirəha, mamətēftēfi irəha rəmwhēn kamousi testēsi tekinari me i kino ia nise tiprənə.'

^{28h}Nīpərhienien iou takuvei pen nasoriēn min rəmwhēn Tata səiou riməuvei pehe miou. Nənə takuvei pen mwi kəməhau i kofətətēia min.

²⁹Iərmama sə nəkwəregīn rarə traməkeikei mətərig amasan

ia nəkariien me səməme Nənīmwin Ikinan rani pen tī nakalasia me."

Nəkariien ramevən tī nakalasia me fwe Satis

3 ⁱ"Rai nəkukuə riti revən tī agelo səvəi nakalasia me ia taon naha Satis, mini pen minuə:

Nəkariien i səvəi iərmama sə rauvehi nənīmwin me səvəi Kumwesən irəha pam sefen, nənə mauvehi mwi kəməhau me irəha pam sefen. Iou iakukurən noien me səkimiāha. Iakukurən mə kani nəghimiāha mə kimiaha hiaməmīru, mətə rekəm. Kimiaha hiəuvamhə raka. ²Hətui rə! Tripkō mhə tui noien amasan me səkimiāha hiənamo fwe kupwən tuhəiwən anan. Mətə tihaməkeikei mhousari mə tihəuvehi utə mwi noien me səkimiāha mho həuvehe mhəskai, tī nəri nə mə iakəpwəh ihi nətoniēn noien amasan riti sə hiəno mhəuvən mho sampam irə nənə ratukwatukw ia nəmri Kumwesən səiou. ^{3j}Ro pen rerimiāha tramrhi nəkariien sə hiəuvəuvehi raka mhəregi kīnahatən kimiaha irə fwe kupwən. Tiho nəkariien naha, mhərərig ia noien ərəha me səkimiāha. Trīni minuə hiəpwəh nətuiēn, takuvehe tukumiāha rəmwhēn ia rakres, nənə tihəreirei nəfe nəpīn takuvehe tukumiāha irə.

^{4k}Mətə kimiaha nepwin a nə ia Satis tīnari səvənraha rīpkəmkekīk mhə ia noien

^f2:25 Rev 3:11   ^g2:27 Rev 12:5   ^h2:28 Rev 22:16

ⁱ3:1 Rev 1:4,16, 2:2   ^j3:3 Rev 2:5, 1Tes 5:2   ^k3:4 Jut 23

eraha. Iraha tuhavən iraha miou ia tinari əpsan t̄i nəri nə mə iraha hatukwatukw. ⁵l̄ərmama sə triskai meste naruagənien rukurau in trarkahu ia tinari əpsan, nəne ko iapkuvehi raka mhə nəghin ia nəkukuə səvəi nimiruien. Ia nəmri Tata səiou mine nəmri nagelo me takini irapw nəghin mə in iərmama riti səiou. ⁶l̄ərmama sə nəkwəregin rare traməkeikei mətərig amasan ia nəgkiariien me səməme Nənimw̄in lkinan rani pen t̄i nakalasia me.”

Nəgkiariien ramevən t̄i nakalasia me fwe Filatelfia

⁷m⁴“Rai nəkukuə riti revən t̄i agelo səvəi nakalasia me ia taon nəha Filatelfia, mini pen minuə:

Nəgkiariien me i səvəi ləmə lkinan, ləmə sə rani n̄ipərhiēnien. In rauvehi ki səvəi Kig Tevit. Tr̄ini minuə rəsevər ia təpinhə riti, iərmama riti ko r̄ipkərəpinhə mhə. Nənə tr̄ini minuə in rərəpinhə ia təpinhə riti, iərmama riti ko r̄ipkəsevər mhə. ⁸n̄lou iakukurən noien me səkimiaha. Hətoni ro. lakinəsevər ia təpinhə riti tukumiaha, təpinhə i iərmama riti ko r̄ipkərəpinhə mhə. lakukurən mə n̄iskaiien

səkimiaha rouihi a, mətə hiaməkwtəmhiri nəgkiariien səiou, mhəpwəh nərkwafəien mə kimiaha nərmama me səiou. ⁹oHəregi ro. Nərmama me nəha ia nousəs̄imw̄inien səvəi Setan həni mə iraha nəkur Isrel (mətə rekəm iraha iekuə me) iou tako iraha həuvehe mhən̄imwi nukurhunraha ia nisumiaha, mhəsiai kimiaha, nəne mhəukurən mə iou iakokeikei kimiaha. ¹⁰pNənə t̄i nəri nə mə kimiaha hiaməkwtəmhiri nəgkiariien səiou, mamhərer əknek̄in ia nəpin me, iou mwi takəkwtəmhiri kimiaha, mamərə tukumiaha ia nəpin sə r̄ipko mhə tui ruvehe nərmama me pam ia təkure t̄iprənə tuhəregi nəmisəien irə mə trətə sas ia nahatətəien səvənraha.*

¹¹qT̄ipko mhə tui iakuvehe. Tihəkwtəmhiri əknek̄in narimnari me səməme hiəuvəuvehi raka mə iərmama riti trəpwəh nakresien nərəkuien səkimiaha sə hiamaiu tukwe. ¹²r̄l̄ərmama sə triskai meste naruagənien rukurau, iou tako in rəmwhen ia nei skai riti k̄ripesu nimwə səvəi Kumwesən səiou irə. Nənə in t̄ripkier mhə ia nimwə nəha ia nəpin riti. Nənə takrai pen nəghi Kumwesən səiou

***3:10** Suatuk riti mwi t̄i n̄iniien nəgkiariien ia vas ten r̄ini iam̄inhi irə minuə: “Nənə t̄i nəri nə mə kimiaha hiaməkwtəmhiri nəgkiariien səiou, mamhərer əknek̄in ia nəpin me, iou mwi takəkwtəmhiri kimiaha, məpwəh nəsenien hiətoni nəpin sə r̄ipko mhə tui ruvehe nərmama me pam ia təkure t̄iprənə tuhəregi nəmisəien irə mə trətə sas ia nahatətəien səvənraha.”

l̄3:5 Mat 10:32, Luk 10:20

m̄3:7 Aes 22:22   **n̄3:8** 1Kor 16:9, Rev 2:2   **o3:9** Rev 2:9, Aes 45:14, Aes 49:23, Aes 60:14   **p̄3:10** Luk 21:19, 2Tim 2:12   **q̄3:11** Rev 2:10,16

r̄3:12 Aes 62:2, 65:15, Esik 48:35, Rev 14:1, 21:2

irə, mine nəghi taon səvəi Kumwesən səiou irə. Taon nəha in Jerusalem vi sə truku pen ia neiai meiwaiu pehe. Nənə takrai pen mwi nəghik vi ia iərmama nəha. ¹³Iərmama sə nəkwəregin rarə traməkeikei mətərig amasan ia nəgkiariien me səməme Nənimwin Ikinan rani pen ti nakalasia me.”

Nəgkiariien ramevən ti nakalasia me fwe Laotisia

^{14s}“Rai nəkukuə riti revən ti agelo səvəi nakalasia me ia taon nəha Laotisia, mīni pen minuə:

Nəgkiariien i səvəi iərmama i kani nīpərhienien irə. In iərmama sə rīməni irapw nəfe in rinətoni mīregi nərmama həukurən nətīgiteien ia nəgkiariien səvənhi mə ro nīpərhienien, nənə in nukune narimnari me pam səməme Kumwesən rino. ¹⁵t̄lou iakukurən noien me səkimiaha. Iakukurən mə kimiaha hiəmwhen ia nui əreuən. Hiəpwəh nəkwieien mhəpwəh nəpnəpanien. Iakuə ko hiəkwieie uə hiəpnəpan ramasan. ¹⁶Mətə kimiaha hiəreuən a, mhəpwəh nəpnəpanien, mhəpwəh nəkwieien. Ro pen takərgavəs raka ia kimiaha, ¹⁷ūti nəri nə mə hiəməni mə nautə səkimiaha rasori, narimnari me pam rarə tukumiaha, tihətui nari riti mwi ti nəfe. Mətə hiəreirei mə ia nənimək kimiaha nautə səvənraha

riwən, nənimemiaha rifwə, tīnari riwən ia nīpwramiaha, nīmapwmapw me ro kimiaha, nərmama hətoni kimiaha rerinraha raməpou. ^{18v}Ro iamīnhi irə iakaməvəhag m kimiaha mə tihaməkeikei mhəuvehi nəmri aean i kol tukw iou, kol i kosə pen ia napw rahi raka sə rərəha məpwəh sə rəmher. Tiho iamīnhi irə mə nautə səkimiaha trasori. Nənə tihaməkeikei mhəuvehi nəmri tīnari əpsan me tukw iou, mharkahu irə, pwəh ruvegi nīpwramiaha sə ramo naurisien ia nəmri nərmama. Nənə tihaməkeikei mhəuvehi mwi nəmri nari i ramomasan nəkwai nəmri iərmama, mahakwi nəmrimiaha irə, pwəh nəmrimiaha rətui hiətoni amasan nari.

^{19w}Nərmama səməme iakokeikei irəha, iakaməgkiari skai mīnraha, mamərpwi atukwatukw irəha. Ro iamīnhi irə tiho rerimiaha pwəh ruvehe məpnəpan, mapwor, nənə mhəgərig ia noien ərəha me səkimiaha. ^{20x}Həregi ro! Iakamərer ia kwəruə, makunkun təpinhə ti nuvnimwəien. Trīni minuə iərmama riti rīregi rerik, nənə məsevər ia təpinhə, iou takuvmwə pehe kimrau min trouəni pəri nari.

^{21y}Iərmama sə triskai meste naruagəniien rukurau, takəsəni in rəkure kimrau

⁹**3:14** Rev 1:5, 19:11, Kol 1:15   ^t**3:15** Rom 12:11, Rev 2:2

^u**3:17** Hos 12:8, 1Kor 4:8, Luk 12:21   ^v**3:18** Aes 55:1, Jem 2:5, Rev 3:5, 4:4, Rev 16:15   ^w**3:19** 1Kor 11:32, Rev 2:5

^x**3:20** Jon 14:23, 1Jon 2:24   ^y**3:21** Mat 19:28

min ia jea sәiou rouәrimәnu. Tako irә rәmwhen kino ia nirak. Iakuvәskai raka ia naruagәnien meste rukurau, nәnә tәkwәtkwuni iakamәkure kimrau sәiou Tata ia jea sәvәnhi rouәrimәnu. ²²Iәrmama sә nәkwәregin rarә tramәkeikei mәtәrig amasan ia nәgkiariien me sәmәme Nәnimwin Ikinan rani pen ti nakalasia me.”

Jea riti fwe ia neiai Kumwesәn ramәkure irә mamәrimәnu

4 ^zIakinәtә pam narimnari me i, nәnә mәti pen mәtoni tәpinhә riti ia neiai ramәkwag. Nәnә iәrmama nәha iakuvәregi raka rerin fwe kupwәn rәgkiari pehe mwi miou, rerin rupwinari rәmwhen ia reri kisipw, mini mә, “Utә pehe ia kwәpun i. Iakuә takahatәn narimnari me sәmәme tuhәuvehe kurirә pwәh ikәtoni.” ^{2a}Tәkwәtkwuni mwi iakәtoni vison riti Nәnimwin rәriari miou. Jea riti kәrpwi ramәrer ia neiai, lәmә iti ramәkure irә mamәrimәnu. ^{3b}Iәmә nәha ramәkure irә ramser rәmwhen ia kәpwier amasan mi kәru jaspa mine kanilian. Nәnә mәrarәn riti rukuraukurau ia jea sәvәnhi makuraan rәmwhen ia kәpwier amasan riti emeral. ^{4c}Jea me nepwin mwi irәha pam twenti-fo hәrer kuraukurau jea nәha. Nәmә asori me irәha pam twenti-fo kamhәkure ia jea me nәha. Tinari me sәvәnraha hәpsan. Ia kәnkapwәnraha

kәfәfau me sәvәi nisaiien kino ia kol. ^{5d}Iәmә nәha ramәkure ia kurkwan mamәrimәnu, nouapirien mine karuәruә mine nәrkәrikien kamharuku pen ia jea sәvәnhi. Kupwәn ia jea sәvәnhi nәrami napw irәha pam sefen kamhәuәk. Nәrami napw me nәha irәha nәnimwin me sәvәi Kumwesәn irәha pam sefen. ^{6e}Nәnә kupwәn ia jea sәvәnhi nari riti mwi fwe ikin rәmwhen ia tәsi, mәtә rәmwhen ia klas sә rәriri mәmher. Nәrimiru me nepwin irәha pam kәfә kamhәrer kuraukurau jea sәvәnhi nukwai nәnimenraha hәpik ia nipwranraha kupwәn mine kurirә. ⁷Nәrimiru me nәha sә kupwәn irә rәmwhen ia laeon, sә ro kәru irә rәmwhen ia kau, sә ro kahar irә kәnkapwә rәmwhen ia kәnkapwә iәrmama, nәnә sә ro kәfә irә rәmwhen ia mirup sә ramivә. ^{8f}Nәrimiru me nәha kәfә kuatia kuatia tәrәginraha me sikis, nәnә ia reri tәrәginraha me mine tәkurenraha nukwai nәnimenraha hәpik. Nәpin me pam, ia nәpin mine ia ran, irәha hәpkapwis mhә ti noskafәien i mә, “Iәmә ikinan, lәmә ikinan, lәmә ikinan,

Iәrimәnu Kumwesәn sә rauvehi niskaiien me pam!

In rinarә fwe kupwәn, marә ipwet mine, mamevәn meste tripkivәn mhә.”

^{9g}Ia nipu nәha, nәrimiru me nәha kamhәgnәgini lәmә sә ramәkure ia jea sәvәnhi mamәrimәnu. Irәha kamhәsiai in, mamhәni vivi lәmә

^z4:1 Rev 1:1,10   ^a4:2 Sam 47:8, Aes 6:1, Rev 4:9   ^b4:3 Esik 1:28

^c4:4 Aes 24:23, Rev 3:18, 6:11   ^d4:5 Esik 1:13, Rev 1:4, 8:5, Rev 11:19, 16:18   ^e4:6 Esik 1:5-10,22, Esik 10:14

^f4:8 Aes 6:2,3, Esik 1:18, 10:12, Rev 1:4,8

^g4:9 Dan 4:34, 6:26, Dan 12:7, Rev 4:2,10

sə ramarə ia nuk nuk me. Nəp̄in irəha kamho iam̄inhi irə, ¹⁰h̄nənə nəmə asori me nəha twenti-fo heiwaiu mhənimwi nukurhunraha ia nəmri ləmə sə raməkure ia jea səvənhi mamərimənu. Irəha kamhəsiai ləmə sə ramarə ia nuk nuk me, mamhərki pen səvənraha kəfəfau me səvəi n̄isiaiien kupwən ia jea səvənhi, mamhoskafə iam̄inhi irə mə,

¹¹“Iərimənu mine Kumwesən səkimaha ikamasan pik.

Ikino narimnari me pam, mesi pen nətərigien səim mo irəha kamharə.

Pwəh nəgnəginien mine n̄isiaiien mine n̄iskaiien haruvehe tukw ik ia nəp̄in me.”

Kwəti sipsip mine n̄imwai nəkukua kinərfe

5 ⁱNənə iakətoni ləmə sə raməkure ia jea səvənhi mamərimənu in rauvehi n̄imwai nəkukua riti ia rəgin mwatuk. N̄imwai nəkukua nəha kimərai pen nari ia nikaren pəri mi, nənə kərfe kuvi tərini m sefen. ²Nənə iakətoni agelo riti nəgsen rasori raməgkiari asori mamini irapw mə, “Sin ratukwatukw mə treitehi raka nəri me nəha sefen kiməvi tərini n̄imwai nəkukua irə nənə məsevər ia n̄imwai nəkukua?”

³Mətə iərmama riti riwən ia neiai, uə ia t̄iprənə, uə ia reri t̄iprənə, in ratukwatukw mə ko rəsevər ia n̄imwai nəkukua i kinərfe mət̄i pen irə. ⁴Nənə rerik rərkwəpir iakasək t̄i nəri nə mə k̄ipkətoni

mhə iərmama riti ratukwatukw mə ko rəsevər ia n̄imwai nəkukua kinərfe mət̄i pen irə. ⁵M̄iregi nəmə asori me nəha irəha riti rini pehe tukw iou mə, “Əpwəh nasəkien. Mətoni ro. Iərmama sə riməkupwən ia kwənəkws səvəi Kig Tevit, kani nəghin mə ‘Laeon səvəi Juta,’ in ruvəskai raka meste naruagəniien rukurau. Ro pen in rukurən nuvehiien n̄imwai nəkukua nəha kinərfe kuvi tərini m sefen məsevər irə.”

⁶kNənə iakəti pen mətoni kwəti sipsip riti ramərər ipaka t̄i jea səvəi ləmə nəha raməkure mamərimənu ia kurkwai nərimiru me nəha kəfə mine nəmə asori me nəha twenti-fo. Kwəti sipsip nəha iakətə rəmwhen mə kinousi əpune raka. Kənkəpati sefen, nənə, nukwai nənimen sefen. Nukwai nənimen me nəha irəha nəha nən̄imwin me nəha sefen səvəi Kumwesən in r̄inərhi pen irəha həuvən ia kwopun me ia təkure t̄iprənə. ⁷Nənə kwəti sipsip nəha revən t̄i ləmə sə raməkure ia jea səvənhi mamərimənu, muvehi raka n̄imwai nəkukua nəha kinərfe ia rəgin mwatuk. ⁸mNəp̄in ruvehi n̄imwai nəkukua nəha kinərfe, nənə nərimiru me nəha kəfə mine nəmə asori me nəha twenti-fo hən̄imwi nukurhunraha m̄heiwaiu ia nəmri kwəti sipsip. Irəha pam kamhəuvehi nəri kauəsi kaməni n̄ipu irə, mamhəuvehi mwi pesin me kino ia kol. Pesin me nəha kamhəuvehi həukuər ia n̄imwəkmwəki nari kauvani n̄ipekin rapein amasan. N̄ise napw irə rəmwhen ia nəfwaki-

^h4:10 Rev 4:9, Rev 5:1,7,13, Rev 6:16, Rev 7:10,15, Rev 19:4, 21:5

ⁱ5:1 Rev 4:2,10, Aes 29:11, Esik 2:9-10 ^j5:5 Jen 49:9, Aes 11:1,10, Rev 22:16 ^k5:6 Sek 4:10, Jon 1:36, Rev 1:4, 5:12, Rev 13:8

^l5:7 Rev 4:2,10 ^m5:8 Rev 8:3-4, 14:2, Rev 15:2, Sam 141:2

ien me sǽvǽi nǽrmama me sǽvǽi Kumwesǽn. ⁹Irǽha kamhoskafǽ ia nǽpu vi riti, mamhǽni mǽ,

“Ratukwatukw mǽ ik tikuvehi nǽmwai nǽkukuǽ i kǽnǽrfe,

nǽnǽ mǽsevǽr irǽ.

Ik ikǽmwhen tǽ nǽri nǽ mǽ kinousi ǽpune ik,

nǽnǽ nǽtem sǽ rǽnǽiu ikuvehi nǽmri nǽrmama me irǽ, irǽha sǽvǽi Kumwesǽn.

Irǽha nǽrmama sǽmǽme hamǽuku pen ia kwǽnǽkwus me pam, mǽine nǽgkiariien me pam, mǽine teki nǽrmama me pam, mǽine tǽnǽmtǽnǽ me pam.

¹⁰Ik ikǽno irǽha hǽuvehe mhǽmwhen ia kig me mǽine pris me ia nǽmri Kumwesǽn sǽkimaha,

nǽnǽ irǽha tuhǽrimǽnu ia tǽprǽnǽ.”

¹¹Nǽnǽ iakǽti pen mǽiregi reri nagelo me hǽpik hǽpik. Irǽha kamhǽrer kuraukurau ia lǽmǽ sǽ ramǽkure ia jea sǽvǽnhi mamǽrimǽnu, mǽine nǽrimǽru me, mǽine nǽmǽ asori me. Nagelo me nǽha irǽha taosen m taosen uǽ ten-taosen m ten-taosen,

¹²kamhoskafǽ ǽpwǽmwis, mamhǽni mǽ,

“Kwǽti sipsip sǽ kinousi ǽpune, in ramasan pik.

Pwǽh niskaiien, mǽine nautǽ, mǽine nukurǽnien, mǽine nǽrimǽnuen, mǽine nǽsiaiien, mǽine nasoriien, mǽine nǽgnǽginiiien hǽuvǽn tukwe in ia nǽpin me.”

¹³Nǽnǽ iakregi narimnari me pam sǽmǽme Kumwesǽn rǽno ia nǽiai, ia tǽkure tǽprǽnǽ, ia reri

tǽprǽnǽ, ia reri tǽsi, iakregi narimnari me pam sǽmǽme kamharǽ ia kwǽpun me nǽha kamhoskafǽ, mamhǽni nǽpu mǽ,

“lǽmǽ sǽ ramǽkure ia jea sǽvǽnhi mamǽrimǽnu mǽine kwǽti sipsip, pwǽh nǽgnǽginiiien, mǽine nǽsiaiien, mǽine nasoriien, mǽine niskaiien, hǽuvǽn tǽ nirau ia nuk nuk me.”

¹⁴Nǽnǽ nǽrimǽru me nǽha kefǽ hǽni mǽ, “Pwǽh ro iamǽnhi!” Nǽnǽ nǽmǽ asori me hǽnimwi nukurhunnaha mhǽiwaiu, mhǽuvei pen nǽsiaiien sǽvǽnraha mǽnrau.

Kwǽti sipsip rǽsevǽr ia nǽmwai nǽkukuǽ sǽ kǽnǽrfe

6¹Ia nǽpin nǽha iakǽti pen mǽtoni kwǽti sipsip reitehi raka nǽri nǽha riti sǽ kimǽvi tǽrini nǽmwai nǽkukuǽ irǽ. Meitehi raka pam, nǽnǽ iakregi nǽrimǽru me nǽha kefǽ riti rǽgkiari rerin rupwinari rǽmwhen ia karuǽruǽ mǽini mǽ, “Uvehe!” ²Nǽnǽ iakǽti pen mǽtoni hos ǽpsan riti. lǽmǽ sǽ ramǽkure irǽ rauvehi nǽfagǽ. Kuvei pen kǽfǽfau sǽvǽi nǽsiaiien min. In rier mǽmǽvǽn rǽmwhen iǽrmama riti sǽ rǽnaruagǽn pam, nǽnǽ traruagǽn mwi muvehi irapw niskaiien sǽvǽi nǽrmǽpǽ.

³Nǽnǽ kwǽti sipsip reitehi raka nǽri sǽ ro kǽru irǽ kimǽvi tǽrini nǽmwai nǽkukuǽ irǽ. Meitehi raka pam, nǽnǽ iakregi nǽrimǽru me nǽha kefǽ sǽ ro kǽru irǽ rǽini mǽ, “Uvehe!” ⁴Nǽnǽ hos riti mwi ruvehe hos ǽruǽrǽv. lǽrmama sǽ ramǽkure irǽ kuvei pen nau asori riti sǽvǽi naruagǽnien min. Kǽnǽseni in mǽ trevǽn mo nǽrmama ia tǽkure

⁹5:9 Sam 33:3, 40:3, Sam 96:1, 98:1, Sam 144:9, Rev 14:3

¹⁰5:10 Eks 19:6, Aes 61:6, Rev 1:6, 20:6, Rev 22:5

¹¹5:11 Dan 7:10, Hip 12:22 ¹²5:12 1Kron 29:11, Rev 5:6

¹³5:13 Rev 4:2,10 ¹⁴6:1 Rev 4:6, 5:1 ¹⁵6:2 Sek 1:8, 6:1-6

tīprənə haruagən mhousi əpune irəha me.

⁵Nənə kwəti sipsip reitehi raka nəri sə ro kahar irə kiməvi tərini nīmwai nəkukuə irə. Meitehi raka pam, nənə iakregi nərīmīru me nəha kefə sə ro kahar irə rīni mə, “Uvehe!” Nənə iakəti pen mətoni hos pitəv riti. Iərmama sə raməkure irə rauvehi nəri sə kaməkiri nari irə. ⁶Nənə iakregi reri iərmama riti ruku pen ia kurkwai nərīmīru me nəha kefə, mamīni mə, “Evən. Kīnəsēni ik mə tiko nukumhə ravən ia tənəmtənə me. Nərmama tuhərarki mane asori tī nuvehien nəveginien rouihi a. Mətə tikəpwəh nourahaien nukune nei me nəha olif kamo oel ia nukwan mīne nukune nəkwus me nəha krep kamo waen irə.”

⁷Nənə kwəti sipsip reitehi raka nəri sə ro kefə irə kiməvi tərini nīmwai nəkukuə irə. Meitehi raka pam, nənə iakregi nərīmīru me nəha kefə sə ro kefə irə rīni mə, “Uvehe!” ⁸Nənə iakəti pen mətoni hos əmrakw riti. Iərmama sə raməkure irə nəghīn nə Noien lərmama Remhə. In riti nəghīn nə Imwei Nəkur Həuvamhə rakurirə irə rauevən. Kīnəsēni pen nərmama pam ia təkure tīprənə ia rəginrau. Irau troueven rouəvsini irəha kefə kefə, rouo kuatia remhə rouəpwəh kahar kamharīmīru. Nepwīn tuhəmhə ia naruagəniēn. Nepwīn nəveginien triwən tī nīrəha hēmhə. Nepwīn nemhəien truvehi irəha hēmhə. Nepwīn nəri əprmin me tuhahi əpune irəha.

⁹Nənə kwəti sipsip reitehi raka nəri sə ro krirum irə kiməvi tərini nīmwai nəkukuə irə. Meitehi raka pam, nənə iakəti pen fwe nī-sui nīfatə pīrapw mətoni nərmama səməme kīnousi əpune irəha tī nəri nə mə kamhəni irapw nəgkiariēn səvəi Kumwesən, mamhəni mə in ro nīpərhiēniēn. ¹⁰Vīrəha kamhəkweīn əpwəmwīs mə, “Iərimənu asori. Ik ləmə ikinan. Ik nīpərhiēniēn. Nərmama ia təkure tīprənə hənousi əpune kīmaha. Ikafwīni mə tīnesən ikərpwīn pen noien ərəha səvənraha?” ¹¹Wīrəha həni iamīnha irə, nənə kuvei pen tīnari əpsan mīnraha kuatia kuatia, kīni pen tī nīrəha i mə tuhəpwīs ouīhi a mwi meste tukukupwən kousi əpune pam piəvnraha me nepwīn mwi səməme hənəmo tukwīni pəri nari irəha mīnraha fwe kupwən.

¹²XNənə kwəti sipsip reitehi raka nəri sə ro sikis irə kiməvi tərini nəkukuə irə. Meitehi raka pam, nənə iakəti pen mətoni nīmwnīmwiēn asori riti ravən. Meri ruvehe mīpitəv mīpitəv. Məkwə ruvehe məruerəv rəmwhēn ia netə. ¹³YNənə kəməhau me fwe irənhə ia neiai həsas mheiwaiu ia tīprənə rəmwhēn ia nei riti nīmətāgi asori rīkiukiu irə nukwan me həsas. ¹⁴ZKəpuapen ruvehe miwən məmwhēn ia nīmwai nəkukuə iərmama ruvehi mərfə raka i. Nənə təkue me mīne tənə əmweris me haraka ia təmwhēkīnraha me.

¹⁵ANənə kig me ia tīprənə, mīne iēni me, mīne nəmə asori me səvəi

^u6:8 Jer 15:1-3, Esik 5:12,17, Esik 14:21, Esik 33:27

^v6:10 Rev 16:7, Dut 32:43, Sam 79:10

^w6:11 Rev 3:18, 7:9,13, Rev 19:14

^x6:12 Mat 24:29, Wok Me 2:20, Rev 8:12   ^y6:13 Aes 34:4

^z6:14 Aes 34:4, Rev 16:20   ^a6:15 Aes 2:10,19,21

naruağen me, mine narmama nautə səvənraha rasori, mine narmama nagsenraha rasori, irəha mine narmama pam nəri auər a mə irəha slef uə həpko mhə irəha slef, həuvən ia təkuaer me mhərkwafə ia nıpəgi kəpwier me mine reri kəpwier me, ^{16b}mamhəkwein pen təkuaer me mine kəpwier me mamhəni mə, “Tiho mhəsas mhəkure tərini kimaha, mhərkwafə kimaha, pwəh iəmə nəha raməkure ia jea səvənhi mamərimənu rəpwəh nətoniien kimaha, pwəh niemaha səvəi kwəti sipsip rəpwəh nesteien kimaha. ^{17c}Kwa nəpın asori səvəi niemaha səvənrau ruvəuvehe. Sin nəğhin ko rərer irapw?”

Agelo rəmri pen mak səvəi Kumwesən ia nəkur Isrel irəha pam 144,000

7^dKurirə ia narimnari me i iakətoni nagelo me kefə kamhərer ia təkure tıprənə i riti ia nıkaren pesu, riti ia nıkaren parei, riti ia nıkaren prehi, riti ia nıkaren peraha. Irəha kamhəkwtəmhiri nımətagi me pam nəha kefə mə nımətagi triwən ia təkure tıprənə mine təsi mine nei me. ²Nənə iakəti pen mətoni agelo riti mwi ruku peraha mauvehi nari riti tromak ia narmama irə trahatən pen mə Kumwesən sə ramıru səvənhi me narmama me nə irəha. Agelo i rəkwein əpwəmwis nagelo me nəha kefə səməme kınəsəni irəha mə tuhouraha tıprənə mine təsi. ^{3e}In rini pen ti nirəha i mə, “Həpəpim narakaien nımətagi pwəh rəpwəh

nourahaien tıprənə mine təsi mine nei me. Pwəh iako pen raka mak səvəi Kumwesən səkitaha ia nıpwənai iotukwininari me səvənhi me.”

^{4f}Nənə iakregi kini narmama me nəha səməme həuvehi mak səvəi Kumwesən irəha pam wan-hantret-foti-fo-taosen. Narmama me nəha komak ia nirəha həuku pen pam ia kwənəkwus me səvəi nəkur Isrel.

⁵la kwənəkwus səvəi Juta, narmama irəha pam twelef-taosen. la kwənəkwus səvəi Rupen, narmama irəha pam twelef-taosen. la kwənəkwus səvəi Kat, narmama irəha pam twelef-taosen.

⁶la kwənəkwus səvəi Aser, narmama irəha pam twelef-taosen. la kwənəkwus səvəi Naftali, narmama irəha pam twelef-taosen. la kwənəkwus səvəi Manase, narmama irəha pam twelef-taosen.

⁷la kwənəkwus səvəi Simeon, narmama irəha pam twelef-taosen. la kwənəkwus səvəi Livae, narmama irəha pam twelef-taosen. la kwənəkwus səvəi Isakar, narmama irəha pam twelef-taosen.

⁸la kwənəkwus səvəi Sepulun, narmama irəha pam twelef-taosen. la kwənəkwus səvəi Josef, narmama irəha pam twelef-taosen.

Nənə, ia kwənəkwus səvəi Penjamin, narmama irəha pam twelef-taosen.

Narmama həpik tınari səvənraha rəpsan

^{9g}Kurirə ia narimnari me i iakəti pen mətoni narmama həpik ko kıpəvsini pam mhə irəha. Irəha haməuku pen ia tənəmtənə me

^b6:16 Luk 23:30, Rev 4:2,10   ^c6:17 Joel 2:11, Neham 1:6, Mal 3:2

^d7:1 Jer 49:36, Dan 7:2   ^e7:3 Esik 9:4,6, Rev 9:4   ^f7:4 Rev 14:1,3

^g7:9 Rev 3:18

pam, mine kwənəkwus me pam, mine teki nərmama me pam, mine nəgkiariien me pam. Kamhərer ia nəmri ləmə sə raməkure ia jea səvənhi mamərimənu mine ia nəmri kwəti sipsip. Irəha kamharkahu tinari əpsan me, mamhəuvehi nimwai nəmwir me ia rəginraha, ¹⁰h mamhəkwein əpwəmwis mamhəni mə,

“Kumwesən səkimaha sə raməkure ia jea səvənhi mamərimənu irau kwəti sipsip, irau nəha krino su-atuk ti nuvehimiruien kitaha!”

¹¹Nagelo me pam hərərer kuraukurau ia jea Kumwesən raməkure irə mamərimənu, nənə, mhərer kuraukurau mwi ia nəmə asori me, mine nərimiru me nəha kefə. Nənə irəha hənimwi nukurhunraha kupwən ia jea səvəi Kumwesən, mheiwai nənimenraha rirapi tīprənə, nənə, mamhəsiai in, ¹²imamhəni mə,

“Pwəh ro iamihni!

Pwəh nini viviiien, mine nəgnəginiiien,
mine nukurəniien, mine tanak, mine nisaiiien,

mine nərimənuien, mine niskaiien, həuvən ti Kumwesən səkitaha ia nuk nuk me.

Pwəh ro iamihni!”

¹³iNənə nəmə asori me nəha riti ia nirəha rəres iou mə, “Nisimə nəha kamharkahu ia tinari əpsan me? Irəha haməuku pəku?”

¹⁴kMiregi iakini mə, “ləmə asori. Ik a ikukurən.”

Miregi rini mə, “Irəha nərmama me nəha səməme kamhəier ia nəpin nəha kiməni mə truvehe

nərmama tuhəregi nəmisəien irə rasori pik anan. Irəha hənəikuas ia tinari me səvənraha mho həpsan ia nite kwəti sipsip. ¹⁵Ro pen irəha kamhərer ia nəmri Kumwesən sə raməkure ia jea səvənhi mamərimənu. Irəha həmwhen ia pris me səməme kamho tukwini pen nari min ia nəpin mine ia ran ia nəkwai nimwə səvənhi. Nənə Kumwesən sə raməkure ia jea səvənhi mamərimənu in trəuiui irəha nəpin me pam.

¹⁶mNukumhə tripkahi mhə mwi irəha.

Irəha tuhəpkəkəkwakwa mhə mwi.

Nukwəsikər tripkənhi mhə irəha, uə nəpnəpanien asori səvəi meri tripkənhi mhə irəha,

¹⁷n^ti nəri nə mə kwəti sipsip nəha ia kurkwai jea sə Kumwesən raməkure irə mamərimənu in trətui amasan ti nirəha rəmwhen iərmama riti sə ramətui amasan ti sipsip me səvənhi.

In triri irəha mhəuvən ti nəmri nuimiru me.

Nənə Kumwesən trirai raka pam nise nəmrinraha.”

Kwəti sipsip reitehi raka nəri sə ro sefen irə kiməvi təriini nimwai nəkukuə irə

8^oNəpin kwəti sipsip reitehi raka nəri sə ro sefen irə kiməvi təriini nimwai nəkukuə irə, nənə kwənəmrīg fwe ia neiai meste nīpəri aoa riti.

²Nənə iakətoni nagelo me nəha sefen səməme kamhərer ia nəmri Kumwesən ia nəpin me kiməpeki pen kisipw kuatia kuatia minraha.

^h7:10 Rev 4:2,10 ⁱ7:12 Rev 5:12, 11:17 ^j7:13 Rev 3:18

^k7:14 Mat 24:21 ^l7:15 Rev 4:2,10 ^m7:16 Aes 49:10

ⁿ7:17 Sam 23:2, Aes 25:8, Jon 10:11, Rev 5:6, 21:4 ^o8:1 Hab 2:20

³⁻⁴ Agelo riti mwi naha ikin rau-vehi nari riti kino ia kol. Nari naha rukuær ia nimwækmwæki nari kauvani nipekin rapein amasan. Kuvei pen nimwækmwæki nari naha min mæ truvani ia tækure nifatæ naha kino ia kol ramærer kupwæn ia jea sæ Kumwesæn ramækure iræ mamærimænu pwæh nise napw iræ rousæsimwîn iræha næfwakiien me sævæi nærmama me pam sævænhi. Ro iamînhi iræ agelo naha ruvehe mærer pen ia nifatæ naha, muvani nimwækmwæki nari naha rîpik, nænæ nise napw iræ rousæsimwîn iræha næfwakiien me sævæi nærmama me sævæi Kumwesæn, hæutæ ia næmri Kumwesæn. ⁵ Nænæ agelo naha ruvehi nukumhæv rauæk ia tækure nifatæ, mæarki pen i ia næri naha in rauvehi rukuær, mæranki irapw ia tækure tîprænæ i, nænæ nouapîrien ræhiapw, karuæruæ rærkwæpahar, kregi nærkærikien, nimwnimwien ravæn.

Kisîpw me iræha pam sefen

⁶ Nænæ nagelo me naha sefen sæmæme kamhæuvehi kisîpw kamhæpnæpenæ tî næseien kisîpw. ⁷ Nagelo me naha sæ kupwæn ræse kisîpw sævænhi, nænæ æs mine napw mine netæ ho a kærapi iræ kætægi irapw ia tîprænæ i. Ruæk mahi nîpæri tîprænæ, mæpwæh nîpærin kæru, nænæ mahi nei me nîpærinraha kuatia, mæpwæh nîpærinraha kæru, nænæ mahi pam nurhi meræ me.

⁸ Agelo sæ ro kæru iræ ræse kisîpw sævænhi, nænæ nari riti ræmwhen ia tækuær asori rauæk kærarki pen ia tæmwei tæsi. Nænæ nîpæri tæsi

kwatia ruvehe mo netæ iræ, nîpærin kæru krouamasan. ⁹ Nærimîru me ia tæmwei tæsi nîpærinraha kuatia hemhæ, nîpærinraha kæru kamhæmîru, nænæ nitætæ me sæmæme kamhæiu ia tæsi ko koeite iræha pam kuai iræha ia kusen kuat haræmnæmwhen a kusen kuaru ruvehe mæreha kæru krouamasan.

¹⁰ Agelo sæ ro kahar iræ ræse kisîpw sævænhi, nænæ kæmæhau asori riti rauæk ræmwhen ia kwænhiæ rier raka ia neiai, meiwaiu mæsas pen ia nui aris me mine næmri nui me, mouraha nîpærin riti mæpwæh kæru krouamasan a. ¹¹ Kæmæhau naha næghin næ Næfiæien. Nui me naha reste iræha hæuvehe mhæfiæ. Nænæ nærmama hæpik hemhæ tî næri næ mæ hænîmwi nui æfiæ.

¹² Agelo sæ ro kefæ iræ ræse kisîpw sævænhi, nænæ nari riti ro meri mine mækwæ mine kæmæhau me ro pen hæpwæh nuækien ia næpîn pekîn. Ia ran meri rauæk ia nîpærin kæru, mæpwæh nuækien ia nîpærin kuatia. Ia næpîn mækwæ mine kæmæhau me kamhæuæk ia nîpærin kæru, mæpwæh nuækien ia nîpærin kuatia.

¹³ Nænæ iakæti pen mætoni mîrup riti ramivæ irænhæ ia nimagouagou. Iakregi ramasæk æpwæmwis, mamîni mæ, "Aueh! Aueh! Aueh! Nagelo mîræhar naha na tuharæse kisîpw me sævænrahar. Træræha anan tukumiaha nærmama sæmæme hiamaræ ia tækure tîprænæ."

9 Agelo sæ ro krirum iræ ramæse kisîpw sævænhi, nænæ iakætoni kæmæhau riti rukrutæ ia neiai mîmwei irapw ia tækure tîprænæ.

^p8:3-4 Rev 5:8, Eks 30:1-3, Rev 9:13   ^q8:3-4 Rev 5:8   ^r8:5 Lev 16:12, Eks 19:16-19, Rev 4:5, 11:19, Rev 16:18   ^s8:7 Eks 9:23-26, Esik 38:22, Joel 2:30   ^t8:8 Eks 7:20-21   ^u8:11 Jer 9:15   ^v8:12 Rev 6:12-13
^w8:13 Rev 9:12, 11:14   ^x9:1 Rev 20:1

Kimæuvei pen ki riti min. Ki naha sævæi næseværien ia nipæg sæ rameiwaiu nukunen riwæn. ²YKæmæhau naha ræsevær ia nipæg naha nænæ nise napw ruku pen pen fwe ikin mutæ ræmwhen ia nise napw sæ rasori pik anan. Meri mine nimagouagou kroupitæv ia nise napw sæ ruku pen ia nipæg naha. ³ZNænæ kæmnhævt me hæier raka ia nise napw naha mheiwaiu ia tîprænæ. Kimæuvei pen niskaiien minraha mæ tuhæpi nærmama ia nipikinraha, mho næmisæien minraha ræmwhen ia mimi naha skopion sæ ramærkou ia tîprænæ. ⁴aKimæni pen tî kæmnhævt me i minuæ tuhæpwæh nourahaien nurhi mine nei me mine narimnari me sëmæme kamhæuveræ ia tækure tîprænæ, mætæ tuhouraha æpa nærmama me naha sëmæme mak sævæi Kumwesæn riwæn ia nipwænraha. ⁵Kinæseni iræha mæ tuhæpi nærmama mho næmisæien minraha meste mækwæ krirum, mætæ tuhæpwæh næpi æpuneien iræha. Næmisæien naha tuhæregi ræraha iræ ræmwhen ia næmisæien sævæi mimi naha skopion næpin næpi iærmama riti. ⁶bIa næpin me naha nærmama tuhætui suatuk tî nemhæien, mætæ ko hæpkætoni mhæ. Tuhokeikei mæ tuhemhæ, mætæ ko hæpkemhæ mhæ.

⁷cKæmnhævt me naha, iakætæ iræha hæmwhen ia hos me kamhærer mwatuk tî naruagæniën. Ia nukwænendraha kæfæfau me hæmwhen ia kæfæfau sævæi nisaiien kino ia kol. Nænimenraha

ræmwhen ia næmri nærmama. ⁸dNukwænendraha ræpwæmwis ræmwhen ia nukwæne pran. Revindraha ræhiæ ræmwhen ia revi laeon. ⁹eSævænraha karkahu kino ia æean kamhævegi kwænpwenhinraha iræ sævæi naruagæniën. Tæregindraha kamhæruk pik ræmwhen hos me sëmæme kamhævkækini kat me mamhæiu mamhæuvæn tî naruagæniën. ¹⁰Nipikinraha ro revin iræ ræmwhen ia nipiki mimi naha skopion. Niskaiien sævænraha tuho næmisæien m nærmama iræ meste mækwæ krirum ramæmak ia nipikinraha. ¹¹Sævænraha riti naha ikin iæmæ asori ramærimænu ia niræha. In næ agelo sævæi nipæg sæ rameiwaiu nukunen riwæn. Ia nægkiariien Hipru næghi agelo naha Apoton. Ia nægkiariien Krik næghin næ Apolion (nipwran mæ Kærietaha).

¹²fAueh! Nærahaien kupwæn ruvehe muvavæn. Mætæ aueh, aueh, hætæ ro! Nærahaien kæru mi naha ikin troupkuvehe mwi.

¹³gAgelo sæ ro sikis iræ ræse kisipw sævænhi, nænæ iakregi reri iærmama riti ruku pen ia nipæsegi nifatæ naha kefæ sæ kino ia kol ramærer kupwæn ia Kumwesæn. ¹⁴hReri iærmama naha rægkiari m agelo i ro sikis iræ sæ rauvehi kisipw naha, mini pen tukwe in mæ, "Fi nari ia nagelo me naha kefæ sëmæme kinærihi iræha fwe kupwæn kamharæ fwe nui aris asori naha lufretes." ¹⁵iRo iamænihi iræ kifî nari ia nagelo me naha kefæ. Kinæpnæpenæ raka ia nagelo me naha kamheitenhi aoa naha, næpin naha, mækwæ naha, mine

Y9:2 Jen 19:28, Eks 19:18, Joel 2:2,10 **Z9:3** Eks 10:12,15

a9:4 Rev 7:3 **b9:6** Job 3:21, Jer 8:3, Rev 6:16 **c9:7** Joel 2:4

d9:8 Joel 1:6 **e9:9** Joel 2:5 **f9:12** Rev 8:13 **g9:13** Rev 8:3

h9:14 Rev 16:12 **i9:15** Rev 8:7-12

nuk naha, me tukifi nari ia niraha hævæn mhævsini pam nærmama ia tækure tīprænə, mhəuai irəha ia kusen kahar haræmnəmwhen a, mhousi əpune riti mhəpwəh kəru. ¹⁶Nənə iakregi kini me naruagən me sævænraha səməme kamhəkure ia hos irəha pam tu-hantret-milian.

¹⁷Ia vison səiou iakətoni hos me naha mine nærmama səməme kamhəkure ia hos me. Irəha harkahu ia tīnari səvai naruagənien kino ia aean, mhəvegi kwənpwenhīnraha irə. Tīnari me naha rəruerəv, mo plu, makwes. Kənkəpwə hos me naha həmwhen ia kənkəpwə laeon me. Napw mine nise napw mine təpisi ərəha kamharuku pen ia nīpəgi nəkwānraha mamharier ¹⁸mharousi əpune pam nærmama ia tənəmtənə me ia kusen kuatia mharəpwəh kusen kəru. ¹⁹Niskaiien səvai hos me naha in naha ia nīpəgi nəkwānraha mine nīpikīnraha, tī nəri nə me nīpikīnraha rəmwhen ia snek sə ro kənkəpwə ia nusvenhīn. Ia nīpikīnraha me ho nəmisəien m nærmama.

²⁰Mətə nærmama me i səməme nærpwīnien mirəhar naha harəpwəh nousi əpuneien irəha, irəha həkəpwəh mhə kumwesən eikuə me naha həno ia rəginraha. Irəha kamhəmwur pen a mamhəfwaki pen m næremhə me mine nənīmwi nari me səməme kino ia kəruətərei mine nei, kino mwi ia aean me i kol, silva, mine pras. Irəha nənīmwi nari me a. Həkətoni mhə nari, mhəpkregi mhə nari, mhəpkəvən

mhə. ²¹Nərmama me i həkəpwəh mhə noien ərəha me nəpwīn mwi sævænraha. Mətə kamhəmwur pen a mamhousi əpune nærmama, mamho nahak mine noien səvəi klepa, mamhakres, irəha nərman mine nīpran kamhəiri əpnəpen irəha me.

Agelo sə rauvehi kwəti nīmwai nəkukuə riti kīnərfe

10 Nənə iakətoni agelo riti mwi nəgsen rasori rukrutə ia neiai meiwaiu pehe. Nəpuə riti ruvegi nīpwran. Mərarən riti rukuraukurau ia kənkəpwə. Nənimen raməhiapw rəmwhen ia meri. Nisun mi krouəmwhen ia pos asori mi krauuək. ²Kwəti nīmwai nəkukuə riti sə kīnərfe raməmak ia rəgin. In ruvi atukw i, mərpwi pəri nisun mi mwatuk ia təsi nənə nīkaren mour ia tīprænə, ³marə məkwein əpwəmwis, rerin rəmwhen ia laeon sə ramasək asori. Nəpin rəkwein iamīnhi, karuəruə rəkwpəhar m sefen. ⁴Karuəruə rəkwpəhar raka m sefen, iakəpnəpenə me takrai pen ia nəkukuə nəgkīariien sə rani, mətə iakregi reri iərmama riti rukrutə ia neiai mamīni mə, “Ərkwafə ia nəgkīariien i karuəruə rani, məpwəh nīrai penien ia nəkukuə.”

⁵Nənə agelo sə iakətoni ramərer pen ia təsi mine tīprænə ruvehi utə rəgin mwatuk mahatən pen fwe ia neiai, ⁶mīni mə, “Kumwesən ramarə ia nuk nuk me. In rīno neiai, tīprænə, təsi, mine narimnari me pam səməme kamharə ia

9:20 Rev 16:9,11, Aes 2:8,20, 1Kor 10:19-20, Sam 115:4-7, Sam 135:15-17, Dan 5:23 ^k**10:4** Dan 8:26, Dan 12:4,9 ^l**10:5** Dut 32:40, Dan 12:7 ^m**10:6** Neh 9:6, Sam 146:6

nirəhar. lakani kwəsuahi ia nəghin mə nəpın ruvəkwakwa. Kumwesən ko rıpkəfwini mhə mwi, ⁷ⁿmətə nəpın agelo sə ro sefen irə trəse kisipw səvənhi, nəgkiariien nəha Kumwesən rınərkwafə nıpwran tru-vehe mukuə rosi in rıməni pen ti iotukwininari me səvənhi profet kupwən me.”

⁸Nənə iakregi mwi reri iərmama nəha ruku pen ia neiai mani pehe tukw iou i mə, “Evən muvehi nımwai nəkukuə nəha sə kınərfe raməmak ia rəgi agelo nəha ramərer pen ia təsi mine tıprənə.”

⁹Ro iamınhi irə iakevən mərəs pen agelo nəha mə truvei pehe miou nımwai nəkukuə ouihi nəha sə kınərfe. In rini pehe tukw iou i mə, “Tikuvehi məni. Trouaha tıpwim, mətə ia nəkwam tikregi rəsien rəmwhen ia sukapak.” ¹⁰Nənə iakuvehi raka nımwai nəkukuə ouihi nəha sə kınərfe ia rəgi agelo, məni. lakaməni mıregi ia nəkwak rəsien rəmwhen ia sukapak, mətə nəpın iakətigai pam, nənə iakregi tıpwik ruvehe mərəha. ¹¹Nənə kını pehe tukw iou i mə, “Tikaməkeikei məgkiari mwi rəmwhen ia profet, mını irapw nəfe treste nərmama həpik, nərmama ia teki nərmama səpəmsəpə, mine kwənəkwus me səpəmsəpə, mine nəgkiariien me səpəmsəpə, mine kig me.”

ləmə mi kəru krouərer irapw tı nəgkiariien pərhiən

11 ¹Ia nəpın nəha kuvei pehe nari riti miou rəmwhen ia nig kauvehi mak səvəi nari irə, nənə kını pehe tukw iou i mə, “Evən muvehi mak səvəi nımwə səvəi Kumwesən mine nifatə səvənhi, məvsini nərmama səməme kamhəfwaki fwe ikın. ²ᵐMətə tikəpwəh nuvehien mak ia nıkare nımwə nəha iruə. Tikəpwəh nuvehien mak səvənhi, tı nəri nə mə kuvəuvei pen raka kwopun nəha m nərmama həreirei Kumwesən,[†] nənə irəha tuheivə testesi taon ikinan səvənhi meste məkwə foti-tu.” ³Iou takərhi pen iərman mi kəru səiou səməmi krouərer irapw tukw iou. ləmə mi nəha trouarkahu tınari sə rahatən pen mə krauasək tı nərəhaien, nənə rouarə rouəvisau irapw nəgkiariien sə takuvei pen mınrau meste nəpın irəha pam wan-taosen tu-hantret-sikisti. ⁴İrau nəha nukune nei mi olif, mine nəri mi laet raməkure utə ia nırau səməmi krouərer ia nəmri Kumwesən lərimənu səvəi tıprənə. ⁵Trini mınuə iərmama riti raməmwur mə trouaha irau, nənə nərami napw truku pen ia nıpəgi nəkwınrau mier mahi əpune nərmama səməme haməmwəki irau. lərmama sə raməmwur mə trouaha irau traməkeikei memhə iamınha

[†]**11:2** Nərmama həreirei Kumwesən. Suatuk riti mwi tı niniien nəgkiariien nəha in i mə “Nərmama ia tənəmtənə me” uə “Nərmama rıpkə mhə irəha nəkur Isrel.”

ⁿ**10:7** Dan 9:6,10, Amos 3:7   ^o**10:9** Esik 2:8, 3:1-3

^p**11:1** Esik 40:3, Sek 2:1-2   ^q**11:2** Luk 21:24, Rev 12:6, 13:5

^r**11:4** Sek 4:3,11-14   ^s**11:5** 2Saml 22:9, 2King 1:10, Sam 97:3, Jer 5:14

iræ. ⁶t^lamæ mi næha krauvehi niskaiien tⁱ næsisægien ia næpuæ mæ nesæn træpwæh nauærien næþin irau krauni irapw nægkiariien me sævæi Kumwesæn. Irau krauvehi mwi niskaiien tⁱ nuvsiniien nui me hæuvehe mho netæ ia niræha, nænæ rouukuræn mwi nuvehi peheien nemhæien me sæpæmsæpæ hæuvehe mhouraha nærmama ia tækure tⁱprænæ i. Irau krouukuræn noien narimnari me næha ia næþin me a ræmwhen mæ irau krauokeikei.

⁷uNæþin irau krouni irapw pam raka nægkiariien sævænrau, nænæ nærimⁱru fwe ia nⁱpæg sæ rameiwaiu nukunen riwæn, in trukrirapw mutæ maruagæn mⁱnrau, muvehi irapw niskaiien sævænrau, mousi æpune irau. ⁸vNⁱpwrænrau mi trouæmak ia suatuk sævæi taon asori næha, kwopun næha kinæruⁱ tæriⁿi pen lærimænu sævænrau ia nei kamarkuauⁱ ikin. Kimæuvsini næghi taon næha kini mæ “Sotom” uæ “Ijip” ramahatæn pen næræhaien ia kwopun næha. ⁹Nænæ nærmama sæmæme hamæuku pen ia teki nærmama me sæpæmsæpæ, mⁱne nægkiariien me sæpæmsæpæ, mⁱne kwænækwus me sæpæmsæpæ, tuhæspau ia nⁱpwrænrau meste næþin kahar mⁱne nⁱpæriⁿ, nænæ, kipkæseni mhæ nⁱpwrænrau mæ tukinⁱmwi. ¹⁰Nærmama me ia tækure tⁱprænæ tuhagien pæri, mho lafet, mhæriari pen narimnari amasan me mⁱnraha me, tⁱ næri næ mæ profet kæru næha sæmæmi krⁱno næmisæien asori m nærmama ia tækure tⁱprænæ krouvamhæ.

¹¹wMætæ næþin kahar mⁱne nⁱpæriⁿ ruvehe mukurau, nænæ iakætoni Kumwesæn ruvei pen nⁱmⁱruⁱien mⁱnrau kroueiahag mwi rouærer ia nⁱsunrau. Nænæ nærmama me pam sæmæme hætoni irau hæhekⁱr asori. ¹²xNænæ iræha hæregi reri iærmama riti rupwinari ruku pen ia neiⁱai mⁱni pen tⁱ nirau i mæ, “Rouutæ pehe i.” Nænæ næpuæ riti ruvehi irau mutæ mevæn ia neiⁱai. Nærmama sæmæme kamhæmwæki irau kamhærer mamhætoni irau krauutæ.

¹³yIa næþin næha tækwtækwuni a mwi nⁱmwnⁱm^wien asori riti ravæn, makⁱæ fifi nari ia kwopun kuatia ia taon næha, mæpwæh kwopun naen hamasan. Nⁱmwnⁱm^wien ravæn nærmama sefen taosen hemhæ. Nærmama me pam sæmæme hæpkemhæ mhæ hæhekⁱr mhætæmnⁱm^win, mhæuvehi utæ næghi Kumwesæn sæ ramaræ ia neiⁱai.

¹⁴zAueh, næræhaien sæ ro kæru iræ ruvehe muvavæn! Mætæ aueh, hæta ro, næræhaien sæ ro kahar iræ tⁱrpko mhæ tui ruvehe!

Agelo sæ ro sefen iræ ræse kisipw sævænhi

¹⁵aAgelo sæ ro sefen iræ ræse kisipw sævænhi, nænæ iakregi nærmama nepwⁱn fwe ia neiⁱai kamhægkiari rerinraha rupwinari mamhæni mæ, “Nærimænuⁱien kamærimænu iræ ia tækure tⁱprænæ i tækwtækwuni ruvehe mæmak ia rægi Kumwesæn sækitaha mⁱne Kristo sævænhi. Nænæ in trærimænu ia nuk nuk me.”

^t11:6 1King 17:1, Eks 7:17-20, 1Saml 4:8

^u11:7 Dan 7:21, Rev 12:17, Rev 13:1,7, 17:8 ^v11:8 Luk 13:34

^w11:11 Esik 37:5,10 ^x11:12 2King 2:11 ^y11:13 Rev 8:5, 16:18

^z11:14 Rev 9:12 ^a11:15 Eks 15:18, Sam 10:16, Dan 2:44, Obad 21

^{16b}Nənə nəmə asori me nəha twenti-fo səməme kamhəkure ia jea me səvənraha ia nəmri Kumwesən hənīmwi nukurhunraha mheiwaiu, mhəuvei pen nisaiien səvənraha revən tukwe, ^{17c}mamhəni mə, “Iərimənu Kumwesən sə rauvehi niskaiien me pam.

Ik ikinarə fwe kupwən muvehe meste mwi ipwet mine.

Kimaha iahəmāni tanak tukw ik, tī nəri nə mə ikiməuvehi niskaiien asori səim,

nənə minamərimənu nəha təkwtəkuni.

^{18d}Nərmama ia tənəmtənə me niemaha rəpi pik irəha, mətə niemaha asori səim ruvəuvehe.

Rino nəpīn səim tikəkiri nərmama səməme həuvamhə,

mərəku pen səim iotukwininari me, profet me mine nəkur ikinan me, mine nərmama me pam səməme kamhəsiai nəghim,

nəri auər a mə irəha kamhəuvehi nasoriien uə həpkuvehi mhə nasoriien.

Nənə rino nəpīn səim tikouraha nərmama me nəha səməme kamhouraha nari ia təkure tīprənə.”

^{19e}Ia nəpīn nəha kəsevər ia nimwə səvəi Kumwesən fwe irənhə ia neiai. Ia nəkwai nimwə nəha kətoni pokis səvəi nəgkiariien i Kumwesən rinərihi tərini əknekīn. Nənə nouapīrien rəhiapw, karuəruə rəkwəpahar, kregi nərkərikien, nīmwnīmwiien ravən, aes rəsas rəmwhen ia nesən asori.

Pran riti mine snek asori riti

12 Nənə kətoni nīmtətien asori riti rier irapw fwe ia nimagouagou. Pran riti rarkahu ia meri rəmwhen ia tinarī səvənhi, mərpi utə nisun mi ia məkəwə, nənə məfəfau ia kəfəfau riti səvəi nisaiien kino pen kəməhau twelef irə. ^{2f}Prən nəha ramregi nəmisəien mamasək əpwəmwis tī nəri nə mə rino tīpwīn na trərəhi tīni. ^{3g}Nənə nīmtətien riti mwi rier irapw ia nimagouagou. Iakətə snek asori riti rəruev. Kənkəpwə irəha pam sefen. Kənkəpati irəha pam ten. Nənə kəfəfau pen kəfəfau səvəi nisaiien ia kənkəpwə me. ⁴Nīpikin reiesi raka kuse kəməhau riti məpwəh kusen kəru. Səməme nəha nīpikin reiesi raka irəha həsas ia təkure tīprənə. Nənə snek asori nəha revən mərər kupwən ia pran nəha na trərəhi iəkunouihi mə nəpīn tīni trətui snek asori nəha trəni. ^{5h}Prən nəha rərəhi tīni iərman. In iərman sə truvehi nəri skai rəmwhen ia nep ramahatən pen nasoriien səvəi kig, rauvehi mamərimənu ia nərmama ia tənəmtənə me pam. Nəpīn tīni prən nəha rinətui raka, nənə Kumwesən ruvehi in, muvehi utə irənhə ia jea səvənhi mə trərimənu. ⁶ⁱNənə prən nəha rap mevən fwe kwopun akwesakwes. Kwopun riti fwe ikin Kumwesən rinəpnəpenə raka tī prən nəha mə trərə ikin. Tukətui amasan tukwe ia kwopun nəha keste nəpīn wan-taosən tuhantret-sikisti.

^b11:16 Rev 4:4,10   ^c11:17 Rev 1:4,8, 15:3

^d11:18 Sam 2:1, 46:6, Rom 2:5, Rev 10:7, 19:5, Sam 115:13

^e11:19 Hip 9:4, Rev 8:5, 15:5, Rev 16:21   ^f12:2 Maeka 4:10

^g12:3 Dan 7:7   ^h12:5 Sam 2:9, Rev 19:15   ⁱ12:6 Rev 11:2-3

^{7j}Nənə naruagəniēn riti riskəmter fwe ia neiai. Mikael mīne nagelo me sāvənhi kənamhousi snek asori, nənə snek asori mīne nagelo me sāvənhi kənamhousi mwi irəha. ⁸Mətə Mikael mīne nagelo me sāvənhi həuvehi irapw niskaiien sāvəi snek asori. Kwopun riti sāvənraha riwən mwi fwe ia neiai. ^{9k}Kuvehi snek asori nəha kərarki irapw pehe ia təkure tīprənə. In snek tui kani mə ləremhə uə Setan sə rameikuə ia nərmmama ia tənəmtənə me pam. Kərarki irapw in irəha nagelo me sāvənhi heiwaiu ia təkure tīprənə.

^{10l}Nənə iakregi iərmama riti fwe ia neiai rerin rupwinari, mīni mə, “Təkwtəkwuni nəha Kumwesən səkitaha truvehimīru kitaha! Təkwtəkwuni nəha in tro sətōni mə in rauvehi niskaiien, nənə, təkwtəkwuni nəha in ramərimənu!

Nənə təkwtəkwuni nəha Kristo sāvənhi tro sətōni mə in rasori ia narimnari me pam!

Ro iamīnhi irə tī nəri nə mə Setan sə rani ərəha piəvtaha me ia nəpīn mīne ia ran ia nəmri Kumwesən, kinərarki irapw in ia neiai.

¹¹Piəvtaha me hənaruagən raka irəha min, mhəuvehi irapw niskaiien sāvənhi ia nite kwəti sipsip, mhəuvehi irapw mwi niskaiien sāvənhi tī nəri nə mə həni irapw nəgkiariien pərhiēn. Irəha həkokeikei pik mhə nimīruien sāvənraha, mətə hənərer mwatuk a tī nemhəien.

^{12m}Ro iamīnhi irə, ik neiai mīne nərmmama səməme kamharə ia niram tiho mhagiēn!

Mətə aueh ik tīprənə mīne təsi! Tirouregi rərəha anan tī nəri nə mə Setan rīneiwaiu pehe tukumirau!

Niemaha raməpi pik in tī nəri nə mə rukurən mə nəpīn sāvənhi ruvəkwa.⁹”

¹³Nəpīn snek asori nəha rətōni mə kinərarki irapw in ia təkure tīprənə, nənə rīnaripwi prən nəha sə rīnərəhi tīni iərman.

¹⁴ⁿMətə kuvei pen tərəgi mīrup kəru m prən nəha mə trivə irə mevən fwe imwəni ia kwopun akwesakwes. Tukamətui amasan tukwe ia kwopun nəha keste nuk kahar mīne nīpərīn mə snek asori trəpwəh nourahaiēn in. ¹⁵Snek asori nəha rīruai nui asori riti ia tərhun rəmwhēn ia iapiwən mə trukurirə pen prən nəha, muvehi map. ¹⁶Mətə tīprənə rasitu ia pran nəha, meitehi, mətīgai pam nui sə snek asori ruvəruai irə ia tərhun.

^{17o}Ro pen snek asori niemaha rəpi anan tī pran nəha. In rəpwəh in mevən mə traruagən irəha kwənəkwus me nepwīn sāvənhi. Irəha nəha nərmmama səməme kamho nəgkiariien me sāvəi Kumwesən mīne nəgkiariien lesu rīməni irapw mə ro nīpərhiēniēn. ¹⁸In revən mərəer ia nikare təsi.

Nərimīru riti sə rukrirapw ia reri təsi mutə

13 ^lPlakətōni nərimīru riti rukrirapw ia reri təsi mutə. Kənkəpati me irəha pam ten.

^j12:7 Jut 9 ^k12:9 Jen 3:1,14, Luk 10:18, 22:31, Rev 20:2

^l12:10 Job 1:11, Sek 3:1 ^m12:12 Aes 44:23, Aes 49:13 ⁿ12:14 Dan 7:25, 12:7 ^o12:17 Rev 11:7, 14:12 ^p13:1 Rev 12:3, Rev 17:3,7-12

Känkarpwə me irəha pam sefen. Nənə kəfəfau pen kəfəfau səvəi nisaiien ia kənkəpati me. Kimərai pen nəhag me ia känkarpwə me kuatia kuatia, nəhag me səməme kamhəni ərəha Kumwesən. ²qNərimiru nəha rəmwhen ia pusi asori nəha kani mə lepet. Nisun me həmwhen ia nərimiru nəha kani mə pea. Nipəgi nəkwən rəmwhen ia nipəgi nəkwən laeon. Nənə snek asori nəha ruvei pen niskaiien səvənhi min. In ruvei pen mwi jea sə in raməkure irə mamərimənu mine nasorijen sə rasori m nərimiru nəha. ³rKänkarpwə nərimiru nəha riti iakətoni mə kinəpi əpune raka, mətə rarə mimiru mwi təmwki nau ruvehe minamə. Nərmama me pam ia təkure tiprənə nənimenraha rier tukwe, nənə həkurirə nərimiru nəha. ⁴Irəha pam hənimwi nukurhunraha ia nəmri snek asori, mhəsi ai in, t̄i nəri nə mə in ruvei pen nasorijen səvənhi m nərimiru nəha. Irəha hənimwi mwi nukurhunraha ia nəmri nərimiru nəha, mhəsi ai in, mhəni mə, “Sin rəmwhen ia nərimiru nəha? Sin rukurən naruagənien irau min?”

⁵sKinəsəni nərimiru nəha minuə trəgkiari ərpwi mini ərəha Kumwesən. Kiməuvei pen nasorijen min in rukurən noien nəfe nəghin in rokeikei mə tro meste məkwə foti-tu. ⁶In rani ərəha pik Kumwesən, mine nəghin, mine imwəni fwe ia neiai, mine nərmama səməme kamharə ikin. ⁷tKinəsəni in mə traruagən irəha nərmama me səvəi Kumwesən

muvehi irapw niskaiien səvənraha. Nənə kiməuvei pen mwi nasorijen min mə trərimənu ia nərmama me pam, nərmama səvəi kwənəkwus me pam, mine teki nərmama me pam, mine nəgkiariien me pam, mine tənəmtənə me pam.

⁸uNərmama me pam ia təkure tiprənə səməme nəghinraha riwən ia nəkukuə səvəi nimiruien tuhənimwi nukurhunraha ia nəmri nərimiru nəha mhəsi ai in. Fwe tui nəpin tiprənə ramiwən ihi kuvərai pen raka nəghin nərmama ia nəkukuə nəha səvəi kwəti sipsip sə kinousi əpune.

⁹lərmama sə nəkwəregin rarə traməkeikei mətərig amasan.

¹⁰vIərmama sə kimərfi mə trevən ia kalapus traməkeikei mevən.

Iərmama sə kimərfi mə tukərai əpune ia nau səvəi naruagənien, tukaməkeikei kərai əpune.

T̄i nəri nə mə tro iam̄nhi irə mine ro pen nərmama me səvəi Kumwesən tuhaməkeikei mhərer əknek̄in ia nahatətəien səvənraha ia nəpin me.

Nərimiru riti sə rukrirapw ia reri tiprənə mutə

¹¹Nənə iakətoni mwi nərimiru riti mwi rukrirapw ia reri tiprənə mutə. Kənkəpati kəru krouəmwhen ia kwəti sipsip riti. Rəgkiari rerin rəmwhen ia snek asori riti.

¹²Nərimiru sə riməkupwən muvehe ruvei pen nasorijen me pam səvənhi min. Ramərer ia nəmri nərimiru sə riməkupwən muvehe,

^q13:2 Dan 7:4-6 ^r13:3 Rev 17:8

^s13:5 Dan 7:8,25, Dan 11:36, Rev 11:2 ^t13:7 Rev 11:7

^u13:8 Sam 69:28, Rev 3:5, 5:6, Rev 17:8, Rev 20:12,15, Rev 21:27

^v13:10 Jer 15:2, 43:11, Mat 26:52, Rev 14:12

mamækeikei m nærmama me pam ia tækure tìprənə mə tuhənimwi nukurhunraha ia nənimen mhəsiai nərīmīru sə rīməkupwən muvehe kīnəpi əpune kənkəpwə riti mətə rarə mīmīru mwi təmwiki nau ruvehe mīnamə. ¹³W Nərīmīru sə rīməkūrīrə muvehe ramo nīmətətien asori me, mīni napw rukrutə ia neiai meiwaiu pehe ia tìprənə ia nəmri nərmmama. ¹⁴X In ramərer ia nəmri nərīmīru sə rīməkupwən muvehe mamo nīmətətien me kīnəsēni pen in mə tro. Ia noien nəha in reikuə ia nərmmama me səməme kamharə ia tækure tìprənə mamīni pen tì nirəha i mīnuə tuhamækeikei mhəuvrhəkīn nari riti mhəuvnhi nərīmīru sə kīnəpi əpune in ia nau mətə rarə mīmīru mwi. ¹⁵Y Nənə nəri nəha kīməuvnhi nərīmīru nəha irə kəsēni nərīmīru sə rīməkūrīrə muvehe mə treiahag pen irə pwəh rəgkiari. Nənə nənīmwi nari nəha rəgkiari skai mīni mə tukamækeikei kousi əpune nərmmama me pam səməme həkīnimwi mhə nukurhunraha ia nənimen mhəsiai in. ¹⁶Nənə in ramækeikei m nərmmama me pam, nərmmama kamhəuvehi nasorīien mīne nərmmama həkūvehi mhə nasorīien, nərmmama nautə səvənraha rasori mīne nərmmama nautə səvənraha riwən, nərmmama kamoslef ia nirəha mīne nərmmama kīpko mhə slef ia nirəha. In ramækeikei mīnraha mə tuhəuvehi mak riti ia rəgīnraha mwatuk uə ia nīpwənanraha. ¹⁷Z Mak nəha in nəha nəghi nərīmīru nəha uə nampa sə ramahatən nəghīn. Trīni

mīnuə iərmama riti mak nəha riwən irə, ko rīpkūvehi mhə nəmri nari riti, məpwəh nəmri penien nəmri nari ia nari riti.

¹⁸Ro iamīnhi irə tikamækeikei mo nukurənien səim rəpwəmwis mwi tì nukurənien nampa səvəi nərīmīru nəha. Nənə trīni mīnuə nukurənien səim rəmwhen tikukurən nīnīien nīpwran. Nampa nəha sikis-hantret-sikisti-sikis, ramahatən iərmama riti.

**Kwəti sipsip mīne
səvənhi nərmmama me
irəha pam 144,000**

14 ^aNənə iakəti pen fwe ia təkūər Saeon, mətōni kwəti sipsip ramərer ia təkuren, nərmmama wan-hantret-foti-fo-taosen kamhərer irəha mīn. Kīmərai pen nəghi kwəti sipsip mīne Tata səvənhi ia nīpwənanraha. ²b Nənə iakregi reri iərmama riti fwe ia neiai raməgkiari, reri rəmwhen ia nui sə ramivə mamierīg, məmwhen mwi ia karuəruə ramərkwəpahar asori. Reri iərmama nəha iakregi rəmwhen ia nərmmama me i kamhəuəsi nəri kauəsi kaməni nīpu irə. ³c Irəha kamhərer kupwən ia jea sə Kumwesən raməkure irə mamərimənu ipaka tì nərīmīru me nəha kefə mīne nəmə asori me nəha twenti-fo, mamhani nīpu vi riti. Iərmama riti rīpkukurən mhə nīpu nəha, nərmmama me a nəha irəha wan-hantret-foti-fo-taosen səməme Kumwesən rīfi nari ia nirəha mīpeki raka irəha ia tækure tìprənə, irəha həkūrən.

^w13:13 Mat 24:24, 1King 18:24-39   ^x13:14 Dut 13:1,4, Rev 19:20

^y13:15 Dan 3:4-6   ^z13:17 Rev 14:9,11, Rev 16:2, 19:20, Rev 20:4

^a14:1 Rev 3:12, 7:3,4   ^b14:2 Esik 1:24, 43:2, Rev 1:15, 19:6

^c14:3 Sam 149:1, Aes 42:10, Rev 5:9, 7:4

^{4d}Iræha i nærmama me i sëmæme hænatuakəm amasan, mhæmher, t̄i næri næ mə hæpkiri raka mhæ pran. Iræha nærmama vi a. Iræha kamhækuriræ kwæti sipsip mamhæuvæn ia kwopun me pam in ramevæn ikin. Nærmama me pam, mætæ kifi nari ia niræha i, kipeki raka iræha hæmwhen ia kwænkwaï nei kukupwæn kesi kuvehi pen m Kumwesæn mine kwæti sipsip. ^{5e}Nænæ ia tærhunraha kipkætæ mhæ neikuæien riti t̄i næri næ mə iræha hatukwatukw pam.

Nagelo me kahar

⁶Nænæ iakætoni mwi agelo riti mwi ramivæ irænhæ ia nimagouagou mauvehi nægkiariien amasan riti sæ ramaræ rerin trævisau irapw i m nærmama sëmæme kamharæ ia tækure tiprænæ, nærmama sævæi tænæmtænæ me pam, mine kwænækwus me pam, mine nægkiariien me pam, mine teki nærmama me pam. ^{7f}In rægkiari rerin rupwinari mini mæ, "Hæsiai Kumwesæn, mhægnægini in, t̄i næri næ mə næpin atukwatukw sævænhi ruvæuvehe mæ trærpwin noien me sævæi nærmama. In rino neiai mine tiprænæ mine tæsi mine næmri nui me. Kimiaha tihamækeikei mhænimwi nukurhumiaha me ia nænimen mhæsiai in."

^{8g}Agelo riti sæ ro kæru iræ rukuriræ mwi agelo næha, muvehe, mamini mæ, "In ruvæmwei! Taon asori næha Pabilon ruvæmwei! Taon næha ræmwhen ia pran riti sævæi suatuk

rivi nærmama ia tænæmtænæ me pam hæuvehe mhænimwi waen iræha min. Waen næha sænmwîn in næ noien æræha sæ nærman me kamho iræha min."

^{9h}Nænæ agelo riti mwi sæ ro kahar iræ, rukuriræ pen mwi irau, rini nægkiariien i rerin rupwinari mæ, "Trini minuæ iærmama riti rinimwi nukurhun mi ia næmri nærimiru mine næri kuvrhækin kuvnhi nærimiru iræ, misiai in, muvehi mak sævænhi ia nipwænæn uæ rægîn, ¹⁰ⁱniemaha sævæi Kumwesæn treste in. Niemaha næha ræmwhen ia waen riti sæ riskai pik Kumwesæn ruvi pen ia kap sævænhi muvehi pen m iærmama næha rænimwi. Nænæ in træregi næmisæien ia napw mine tæpisi æræha, trouahi in ia næmri nagelo ikinan me mine kwæti sipsip. ^{11j}Nise napw sæ ramo næmisæien minraha rautæ ia nuk nuk me. Nærmama me i sëmæme hænimwi nukurhunraha ia næmri nærimiru, mhænimwi mwi nukurhunraha ia næmri næri kuvrhækin kuvnhi nærimiru iræ, mhæsiai in, uæ sin næghin ruvehi mak sæ rahatæn næghi nærimiru, iræha tuhæregi næmisæien ia næpin mine ia ran mhæpwæh napwisien." ^{12k}T̄i næri næ mə tro iamînhi iræ mine ro pen nærmama me i sævæi Kumwesæn kamho nægkiariien me sævænhi, nænæ mamhahatætæ ia lesu, tuhamækeikei mhærer æknekin ia næpin me.

^d14:4 Efes 5:27   ^e14:5 Sam 32:2, Sef 3:13   ^f14:7 Rev 10:6

^g14:8 Aes 21:9, Jer 51:7,8, Rev 17:2, 18:2,3

^h14:9 Rev 13:12-17   ⁱ14:10 Jen 19:24, Sam 11:6, 75:8, Aes 51:17,22, Jer 25:15, Esik 38:22, Rev 15:7, 16:19, Rev 19:20, 20:10, Rev 21:8

^j14:11 Aes 34:10, Rev 13:12-17, Rev 19:3   ^k14:12 Rev 12:17, 13:10

¹³ Nənə iakregi reri iərmama riti ruku pen ia neiai mīni mē, “Rai pen nēgkariien i ia nēkukuə: Ip-wet mīne mamevən trīni mīnuə nər-mama me sāvəi lərimənu hemhə rerinraha tragien.”

Nənə Nənīmwin lkinan rini mē, “Ouəh pərhien. Irəha tuhapwīs mhəpwəh mwi nəmwurien ti nəri nē mē noien amasan me sāvənraha tuhəkurirə pen irəha.”

**Kumwesən treivə testesi
nərmama rəmwhen kamo ia
tīpwe krep sə rīmarei**

¹⁴ m^llakəti pen mətōni mwi nəpuə riti rəpsan nənə iərmama riti raməkure utə ia nəpuə nəha. lərmama nəha rəmwhen ia iəməti iərmama riti. In raməfəfau ia kəfəfau sāvəi nisaiien kīno ia kol, mauvehi nau ikou riti rəhiə. ¹⁵ nⁿNənə agelo riti mwi rier ia nimwə sāvəi Kumwesən, maməkwein əpwəmwīs iərmama nəha raməkure utə ia nəpuə mamīni mē, “Uvehi nau ikou səim, mərəi raka nərmama ia təkure tīprənə. Nəpīn tukərai raka irəha irə ruvəuvehe ti nəri nē mē irəha həmwhen ia nəvegīnien sə ruvəmruə ia nəmhiēn.” ¹⁶ Ro iamīnhi irə iərmama sə raməkure utə ia nəpuə ruini pen nau ikou sāvənhi ia təkure tīprənə, mərəi raka nərmama ia təkure tīprənə rəmwhen kamo ia nəvegīnien sə ruvəmruə ia nəmhiēn. ¹⁷ Agelo riti mwi rier ia nimwə sāvəi Kumwesən fwe ia neiai, mauvehi mwi nau ikou riti sāvənhi rəhiə. ¹⁸ oⁿNənə agelo riti mwi rier, in agelo sə

ramətui ti napw ia təkure nifatə. In rier məkwein əpwəmwīs agelo sə rauvehi nau ikou mīni mē, “Uvehi nau ikou səim, mərəi raka nərmama ia təkure tīprənə rəmwhen kamo ia tīpwe krep sə rīmarei.” ¹⁹ Ro iamīnhi irə agelo nəha ruini pen nau ikou sāvənhi ia təkure tīprənə, mərəi raka nərmama ia təkure tīprənə rəmwhen kamo ia tīpwe krep sə rīmarei, nənə mərarki pen irəha ia kwopun asori riti. Tukeivə testesi irəha ikīn rəmwhen kamo ia tīpwe krep sə rīmarei mē nisen traris. Kwopun nəha iruə ia taon, kwopun sə Kumwesən truvehi irapw niemaha sāvənhi ikīn. ²⁰ pⁿNənə keivə testesi nərmama me nəha rəmwhen kamo ia tīpwe krep sə rīmarei mē nisen traris. Nitenraha rier ia kwopun nəha maiu meste nari fwe tri-hantret kilometa. Ko hos ravən irə netə nəha rutə meste tərhun.

**Nagelo irəha sefen kamhəuvehi
nərpwīnien irəha sefen**

15 ^qlakəti pen fwe ia neiai mətōni mwi nīmətīen riti mwi rasori iakərkərinari irə. Nagelo irəha sefen kamhəuvehi nərpwīnien me irəha sefen. Nərpwīnien me nəha irəha sampam ti nəri nē mē nəpīn tuhəier pam nənə niemaha sāvəi Kumwesən riwən. ² rⁿNənə iakətōni nari riti rəmwhen ia təsi kīno ia klas ko kərapī irə irau napw. Iakətōni mwi nərmama nəpwīn kamhərer ia nīkarkare təsi nəha. Nərmama me nəha hənəpwəh nəsenien

^l14:13 1Kor 15:58, Hip 4:10 ^m14:14 Dan 7:13 ⁿ14:15 Joel 3:13

^o14:18 Joel 3:13 ^p14:20 Aes 63:3, Krae 1:15, Rev 19:15

^q15:1 Lev 26:21, Rev 15:6-7 ^r15:2 Rev 4:6, 5:8

nərimiru mine nəri kuvrhəkin kuvnhi nərimiru irə mine nampa sə ramahatən nəghin mə trasori ia nirəha. Irəha kamhərer ia nīkarkare təsi kino ia klas. Ia rəginraha kamhəuvehi nəri kauəsi kaməni nīpu irə Kumwesən rīməuvei pen mīnraha. ³Irəha kamhani nīpu səvəi Moses iərmama sə ro tukwini nari m Kumwesən, mine nīpu səvəi kwəti sipsip, mamhani mə,

“Iərimənu Kumwesən sə ikauvehi niskaiien me pam, narimnari me səməme ikamo hasori kətoni kamərkərinari irə!

Ik kig sə ikamərimənu ia tənəmtənə me,

suatuk me səim ikamesi pen suatuk me səvəi natukwatukwien mine nīpərhienien!

⁴Nərmama me pam tuhaməkeikei mhəšiai ik, mhəuvehi utə nəghim,

tī nəri nə mə ik əpa ləmə ikinan.

Nərmama ia tənəmtənə me pam tuhəuvehe mhənimwi nukurhunraha ia nənimem mhəšiai ik

tī nəri nə mə ikino raka noien atukwatukw me səim nərmama hənətoni.”

⁵Irəha hani raka nīpu nəha, nənə iakəti pen mətoni kəsevər ia kwopun ikinan anan ia nəkwai nimwə tapolen fwe ia neiai.

⁶Nagelo me nəha irəha sefen həier ia nimwə tapolen nəha, mamhəpeki nərpwinien me nəha sefen. Tīnari səvənraha kino ia linen sə rəpsan mamser. Həkwani nari kino ia

kol rukurau ia kwənpwenhīnraha. ⁷Nənə nərimiru me nəha kefə riti rīpeki pen pesin me səməme kino ia kol muvei pen kuatia kuatia m nagelo me nəha sefen. Pesin me nəha həukuər ia niemaha səvəi Kumwesən, Kumwesən sə ramarə ia nuk nuk me. ⁸Ia nəpin nəha nimwə tapolen ruvehe mukuər ia nise napw, tī nəri nə mə Kumwesən ramarə ikin, mamser, mamə nəgsen. Iərmama riti ko rīpkuvnimwə mhə ia nimwə nəha meste nərpwinien me sefen səməme nagelo sefen kamhəpeki tuho sampam irə.

Pesin me irəha sefen həukuər ia niemaha səvəi Kumwesən

16 ^yNənə iakregi reri iərmama riti raməgkiari asori fwe ia nimwə səvəi Kumwesən, mamini pen tī nagelo me nəha sefen mə, “Həuvən mətəgi irapw ia təkure tīprənə pesin me nəha sefen həukuər ia niemaha səvəi Kumwesən.” ²Agelo sə rakupwən revən mətəgi irapw pesin səvənhi ia təkure tīprənə. Nənə nərmama me nəha səməme mak səvəi nərimiru ramarə ia nirəha, mine səməme kamhənimwi nukurhunraha ia nəmri nəri kiməuvrhəkin kuvnhi nərimiru irə, mamhəšiai in, nīpwrənraha ruvehe mukuər ia nimwapw me. Nimwapw me nəha hərəha mamho nəmisəien mīnraha.

³Agelo sə ro kəru irə rətəgi irapw pesin səvənhi ia təsi, nənə təsi ruvehe mo netə irə rəmwhen ia nite

^s15:3 Eks 15:1, Rev 11:17, 16:7, Sam 92:5, Sam 139:14, Sam 145:17

^t15:4 Jer 10:6-7, Sam 86:9 ^u15:5 Eks 38:21 ^v15:6 Rev 15:1

^w15:7 Rev 14:10 ^x15:8 1King 8:10-11, Aes 6:4, Esik 44:4

^y16:1 Aes 66:6, Rev 16:17, Sam 69:24, Jer 10:25, Sef 3:8

^z16:2 Eks 9:10, Dut 28:35, Rev 13:12-17 ^a16:3 Eks 7:17-21

iærmama ruvamahæ, narimnari me kamhæmiru ia reri tæsi hemhæ pam.

^{4b}Agelo sæ ro kahar iræ rætægi irapw pesin sævænhi ia nui aris me mine næmri nui me, nænæ iræha hæuvehe mho netæ ia niræha. ^{5-6c}Nænæ iakregi agelo sæ ramærimænu ia nui me rini mæ,

“Kumwesæn Ikinan. Ik ikinaræ fwe kupwæn muvehe meste mwi ipwet mine.

Tækwækwuni ikamo noien atukwatukw, mamærpwîn noien æræha me i, mauvei pen netæ minraha hamænimwi.

In i nærækuien atukwatukw sævænraha,

tî næri næ mæ iræha hænousi æpune nærmama me sæim mine profet me sæim nitænraha raiu.”

^{7d}Nænæ iakregi reri iærmama riti ruku pen ia nifatæ ramîni mæ, “Ouæh pærhien lærimænu Kumwesæn sæ ikauvehi niskaiien me pam, nækiriien me sæim hatukwatukw mho nîpærhienien!”

⁸Nænæ agelo sæ ro kefæ iræ rætægi irapw pesin sævænhi ia meri, nænæ Kumwesæn ræseni nukwæsikær mæ trænhi nærmama ræmwhen ia napw.

^{9e}Næpnæpanien sævæi nukwæsikær rahi iræha, nænæ iræha hæni æræha næghi Kumwesæn sæ ramærimænu ia nærpwînien me næha. Iræha hæpwæh nîrærigien ia noien æræha me sævænraha, mhæpwæh nuvehi utæien næghin.

^{10f}Agelo sæ ro krirum iræ rætægi irapw pesin sævænhi ia

jea sæ nærimîru ramækure iræ mamærimænu, nænæ kwopun me pam ia nækwai nitætæ sæ nærimîru ramærimænu iræ hæuvehe mhæpitæv pam. Nærmama kamhæregi næmisæien, mamhahi næramînraha tukwe. ^{11g}Iræha kamhæni æræha Kumwesæn fwe ia neiai tî næmisæien me mine nîmwapw me sævænraha, mhæpwæh nîrærigien ia noien æræha me sævænraha.

^{12h}Nænæ agelo sæ ro sikis iræ rætægi irapw pesin sævænhi ia nui aris asori næha næghin næ lufretes, nænæ nui aris næha ramæ, mo suatuk sævæi kig me havæn iræ mhæuku peraha. ¹³Ia næpîn næha iakætoni nænimwîn æmkemik kahar haræmwhen ia frok. Riti rier ia nîpægi nækwai snek asori, riti rier ia nîpægi nækwai nærimîru, nænæ riti rier ia nîpægi nækwai profet eikuæ. ¹⁴ⁱNænimwîn miræhar næha iræhar næremhæ me kamharo nîmtætien me. Iræhar harier, mhærvæn tî kig me ia tænæmtænæ me pam, mharousæsîmwîn iræha mæ tuharuagæn ia næpîn asori sævæi Kumwesæn, Kumwesæn sæ rauvehi niskaiien me pam.

^{15j}“Hæregi ro! lou iakauvehe ræmwhen ia rakres! lærmama sæ ramætui a mæpwæh napriien rerin tragien. Ræræha in rîpeki raka tînari sævænhi tî napriien kætoni in ramavæn auær a nænæ in rauris tukwe.”

^b16:4 Sam 78:44

^c16:5-6 Sam 79:3, Sam 119:137, Aes 49:26, Rev 1:4 ^d16:7 Sam 19:9, Rev 15:3, 16:14, Rev 19:2 ^e16:9 Rev 9:20-21, Rev 16:21 ^f16:10 Eks 10:22, Aes 8:22 ^g16:11 Rev 9:20-21, Rev 16:21 ^h16:12 Aes 11:15, Jer 50:38 ⁱ16:14 Rev 16:7, Rev 19:6,15,19 ^j16:15 Rev 3:3,18

¹⁶^kNøremhə mirəhar nəha harousəsimwīn pen kig me nəha ia kwopun riti nəgkariien Hipru rani mə, “Amaketon.”

¹⁷^lAgelo sə ro sefen irə rətəgi pen pesin səvənhi ia nimagouagou, nənə iakregi Kumwesən raməgkiari fwe ia nəkwai nimwə səvənhi. Rerīn ruku pen ia jea sə in raməkure irə mamərimənu, mamini mə, “In i sampam!” ¹⁸^mNənə nouapīrien rəhiapw, karuəruə rərkwəpahar, kregi nərkərikien, nimwnimwien asori riti ravən. Nimwnimwien nəha rasori pik anan. Fwe Kumwesən rino iərmama ia təkure tīprənə meste pehe nəpīn nəha kīpkətoni raka mhə nimwnimwien riti ro iamīnhi irə ia nəpīn riti.

¹⁹ⁿNimwnimwien nəha ravən meitehi taon asori nīpərin kahar, nənə taon me ia tənəmtənə me həsas pam. Kumwesən rerīn rīrhi taon asori nəha Papilon, nənə in ruvehi pen kap riti rukuər ia waen maməkeikei min mə trənimwi pam. Waen nəha in niemaha səvəi Kumwesən rəpi pik in tī taon nəha. ²⁰^oTənə əmweris me pam hap mhəiwən. Kīpkətoni mhə mwi təkūər me. ²¹^pAes me səməme həmwhen ia kəpwier asori həukrutə ia nimagouagou mhəsas pen ia nərmama. Ko kəkiri kəpwier me nəha kuatia kuatia nīpamien səvənhi rəmwhen ia fifti kilo. Nəpīn nərmama hətoni aes me nəha kamhəsas pen ia nirəha iamīnhi irə, irəha həni ərəha Kumwesən, tī nəri nə mə nərpwinien nəha in ramo minraha riskai pik anan.

Taon asori Papilon rəmwhen ia pran səvəi suatuk

17 ^qNənə nagelo me nəha sefen kamhəuvehi pesin me nəha sefen riti ia nirəha ruvehe mini pehe tukw iou i mə, “Uvehe ro. Pran asori fwe raməkure ia nui me həpik, iakuə takahatən nərpwinien səvənhi pwəh ikətoni. Pran nəha in pran səvəi suatuk. ²^rKig me ia təkure tīprənə həno əpnəpen raka nari irəha min. Noien ərəha sə pran nəha ramo irəha nərmən me rəmwhen ia waen riti. Nərmama ia təkure tīprənə hənənimwi raka waen nəha mamhakonə irə.”

³^sNənə ia vison nəha Nənimwīn rəriari miou, iakətə agelo nəha ruvehi iou iarouevən fwe ia kwopun akwesakwes ikīn. Ia kwopun nəha iakətoni pran riti raməkure utə ia nərimīru riti. Nərimīru nəha rərūerəv pik kīrai pen nəhag me ia nīpwran me pam. Nəhag me nəha kamhəni ərəha Kumwesən. Nərimīru nəha kəkəpwə sefen, kəkəpati ten. ⁴^tPran nəha tīnari səvənhi rəmwhen ia tihi natis, məruerəv pik. In ramo pen marəmarə me ia nīpwran, marəmarə me nənimen rutə pik kino ia kol mine kəpwier amasan me mine perel me. In rauvehi kap riti ia rəgin kino ia kol. Kap nəha rukuər ia noien me nərmən me kamho irəha min hərəha pik mhəmkekəik ia nəmri Kumwesən. ⁵^uIa nīpwənan kīrai pen nəghin riti sə nīpwran rərkwafə. Rani mə,

TAON ASORI PAPIILON

^k16:16 Jaj 5:19, Sek 12:11 ^l16:17 Rev 16:1 ^m16:18 Rev 4:5

ⁿ16:19 Rev 14:10 ^o16:20 Rev 6:14 ^p16:21 Eks 9:24, Rev 11:19, Rev

16:9,11 ^q17:1 Jer 51:12-13, Rev 17:15 ^r17:2 Aes 23:17, Rev 14:8

^s17:3 Rev 13:1 ^t17:4 Jer 51:7, Rev 18:16 ^u17:5 Rev 14:8

MAMA SƏVƏI NİPRAN ME PAM
SƏVƏI SUATUK

NUKUNE NOIEN ME PAM SƏMƏME
HƏRƏHA PİK IA TƏKURE TİPRƏNƏ

⁶vNənə iakətoni mə prən nəha rınousi əpune nərmama me səvəi Kumwesən mine irəha səməme həməni irapw lesu. Rəmwhen in rınənimwi nitenraha mamakonə irə. Nəpin iakətoni prən nəha iakərkəri asori nari irə. ⁷wMətə agelo rini pehe tukw iou i mə, “Ikamərkərinari iamınhi irə ti nəfe? Iou takəusiəre pui pehe nıpwrai nəri nəha ikamətoni, mo nukurənien i mə sin nəha prən nəha mine nəfe nəha nərımıru nəha in raməkure irə kənkəpwə sefen kənkəpati ten. ⁸xNərımıru nəha ikətoni ramıru fwe kupwən, mətə təkwtəkwuni ruvəmhə, tıpkə məhə tui rukrirapw ia nıpəg sə rameiwaiu nukunen riwən mutə mier mevən kousi əpune. Nərmama kamharə ia təkure tıprənə səməme kıkprai pen raka məhə nəghınraha fwe tui nəpin tıprənə ramiwən ihi ia nəkukuə səvəi nımıruıen, irəha tuhətoni nərımıru nəha, nənə həkərinari irə ti nəri nə mə ramıru fwe kupwən, mətə təkwtəkwuni ruvəmhə, nənə tıpkuvehe mwi. ⁹lərmama traməkeikei mukurən nari ti nukurənien nıpwrai nəgkiariien i. Kənkəpwə nərımıru nəha irəha sefen irəha nə təkueər me səməme pran nəha raməkure utə ia nırəha. Irəha mwi kig me. ¹⁰Kig me irəha krirum həuvəmwei raka, kuation ramıru nəha təkwtəkwuni mine, nənə riti mwi rəpwəh ihi nuveheien. Nəpin

truvehe traməkeikei marə ouihi a. ¹¹Nərımıru i sə ramıru fwe kupwən, mətə təkwtəkwuni ruvəmhə, in mwi in kig riti sə ramo eit irə, mətə in mwi in kig riti səvəi kig me nəha sefen. In trevən kousi əpune in. ¹²yKənkəpati me nəha ten ikətoni, irəha kig me ten həpwəh ihi nərımənuien, mətə irəha tuhəpkuvehi nasorıien mhərımənu ia nəpin ouihi a irəha nərımıru nəha. ¹³Nətərigien səvənraha kuation, nənə irəha tuhəuvei pen niskaiien səvənraha mine nasorıien səvənraha m nərımıru nəha. ¹⁴zIrəha tuharuagən irəha kwəti sipsip, mətə kwəti sipsip truvehi irapw niskaiien səvənraha ti nəri nə mə in lərımənu sə rasori ia nərımənu me pam, nənə, in Kig sə rasori ia kig me pam. Nərmama me nəha kamhərer irəha min irəha nəha nərmama səməme in rınəkwein irəha, mərpwi rəgin ia nırəha, nərmama səməme in rukurən nətığiteien ia nırəha.”

¹⁵aNənə agelo rini pehe mwi tukw iou i mə, “Ikətoni nui me nəha pran səvəi suatuk raməkure ia nırəha. Nui me nəha irəha nər-mama həpik tekinraha səpəmsəpə, nəgkiariien me səvənraha səpəmsəpə, həuku pen ia kwənəkwus me səpəmsəpə. ¹⁶bNərımıru nəha mine kənkəpati me nəha ten səməme ikətoni, irəha tuhəmwəki pran səvəi suatuk, mhəpeki raka pam narim-nari me səvənhi, mhəpwəh in ramaiu auər a. Irəha tuhəni nusən mhəuvani əmwesi in ia napw. ¹⁷Irəha tuho iamınhi irə ti nəri nə mə Kumwesən rınəmri ia nətərigien

v**17:6** Rev 18:24, 19:2 w**17:7** Rev 13:1

x**17:8** Dan 12:1, Rev 11:7, 13:8 y**17:12** Dan 7:24

z**17:14** 1Tim 6:15 a**17:15** Aes 8:7, Jer 47:2 b**17:16** Rev 18:8

sävənraha mə tuho rəmwhen sə in rokeikei. Nətərigien sävənraha truvehe mo kuation i, nənə irəha tuhəuvei pen niskaiien sävənraha m nərimiru mə trərimənu meste nəgkiariien sävəi Kumwesən ruvehe mukuə. ¹⁸Prən nəha ikətoni in taon asori nəha sə ramərimənu ia kig me pam ia təkure tiprənə.”

18 Kurirə ia narimnari me i, iakətoni agelo riti mwi rukrutə ia neiai mameiwaiu pehe. In rauvehi nasoriien sə rasori. Nukuraanien sə ruku pen irə raməhiərpwin pam tiprənə.

^{2c}Rəkwein əpwəmwis mini mə, “In ruvəmwei! Taon asori nə Pabilon ruvəmwei!

Təkwtəkwuni nəha nəremhə me kamharə ikin.

In kwopun nənimwin ərəha me mine menu me səməme həmkemik kaməmwəki irəha kamhərkwafə ikin.

^{3d}Taon nəha rəmwhen ia pran riti səvəi suatuk.

Nərmama me pam ia tənəmtənə me hənənimwi raka waen sənmwın.

Waen nəha in noien ərəha sə nərman me kamho irəha min.

Kig me ia təkure tiprənə həno əpnəpen raka nari irəha prən nəha.

Nərmama ia təkure tiprənə səməme kamhəmri pen nəmri nari ia narimnari

irəha nautə sävənraha ruvəuvehe minasori ruku pen ti noien ərəha me səvəi prən nəha.”

^{4e}Nənə iakregi mwi reri iərmama riti fwe ia neiai rini mə, “Həier irə nərmama me səiou minuə noien ərəha sävənhi trəpwəh nuvehi pekinien kimiaha, nənə kimiaha tihəpwəh nuvehien nərpwinien riti sävənhi.

^{5f}Noien ərəha me sävənhi rasori rutə ipaka rirəpi neiai, ro pen Kumwesən rəpwəh nenouenouiən nərəhaien me sävənhi.

^{6g}Kimiaha tiho irə rəmwhen rino ia kimiaha.

Narimnari me səməme in rino ia kimiaha,

kimiaha tihaməkeikei mhərpwin pen m kəru min.

In riməvi pen nənimwiien skai kuation ia kap səkimiaha,

kimiaha tihaməkeikei mhəvi pen nənimwien skai ia kap sävənhi m kəru.

^{7h}Taon nəha rəmwhen ia pran riti sə rauvehi utə atukw a in,

mamarə ia narəien sə rukuər ia narimnari amasan me.

Ro iamınhi irə kimiaha tihaməkeikei mhəuvei pen nəmisəien mine nasəkien min rəmwhen irə.

In rani ia rerin mə,

‘lou prən asori iakaməkure ia kwopun i mamərimənu.

Ripko mhə iou pran sə iərman sävənhi ruvamhə.

Ko iapkasək mhə ia nəpin riti.’

⁸ⁱPrən nəha ramərpwi atukw a in iamınhi irə ro pen nərpwinien me sävənhi tuhəuvehe ia nəpin kuation a:

^c18:2 Rev 14:8, Aes 13:21, Aes 34:11, Jer 50:39   ^d18:3 Rev 14:8

^e18:4 Aes 48:20, Jer 50:8, Jer 51:6,45, 2Kor 6:17

^f18:5 Jen 18:20-21, Jer 51:9

^g18:6 Sam 137:8, Jer 50:15,29, 2Tes 1:6   ^h18:7 Aes 47:7-9

ⁱ18:8 Jer 50:34, Rev 17:16

nemhæien, nasækien, mine
nukumhæ.

Napw trahi præn næha,
tî næri næ mæ lærimænu Kumwesæn
sæ rauvei pen nærpwînien min
niskaiien sævænhi rasori.”

^{9j}Næpin kig me sævæi tîprænæ
sæmæme hæno ænnapen raka nari
iræha præn næha nænæ mharæ iræha
min ia naræien sæ rukuær ia narim-
nari amasan me tuhætoni nise napw
sæ ramahi in, nænæ rerînraha træpou
hasæk tukwe. ^{10k}Næmisæien sævænhi
tro iræha hæhekîr, nænæ mhærer pen
a isipwîn mæ,

“Aueh taon asori!

Aueh Papilon taon sæ nægsem
rasori!

Nærpwînien sæim ruvæuvehe ia aoa
kuatia a.”

^{11l}Nærmama me ia tækure tîprænæ
kamhæmri pen næmri nari ia narim-
nari tuhasæk tî præn næha tî næri
næ mæ iærmama riti mwi riwæn tru-
vehi næmri narimnari me sævæn-
raha. ^{12m}Narimnari me sævænraha
ræmwhen ia æean mi næha kol mine
silva, mine kæpwier amasan me,
mine perel me, mine tînari amasan
næha linen, mine tînari sæ ro tihi
natis iræ, mine tînari næha silik,
mine tînari sæ rærueræv pik, mine
nei me sæpæmsæpæ nîpekinraha
rapein amasan, mine narimnari me
sæpæmsæpæ kino ia kækæpati ele-
fen, mine narimnari me sæpæm-
sæpæ kino ia nei nænimen rutæ pik,
mine æean me nepwîn ræmwhen ia
prons, mine kæpwier amasan næha
mapil, ¹³mine teki nei sinamon,
mine nîmwai nari kavi rærægi pen
ia næveginien, mine nîmwækmwæki

nari kuvani nîpekin rapein amasan,
mine nise nei mi næha fragkinsens
mine mîr, mine waen, mine oel,
mine flaoa, mine kwænuni wit, mine
kau me mine sipsip me, mine hos
me mine kat me hos me kamhævi,
mine slef me, slef me næ iræha
nærmama.

¹⁴“Narimnari amasan me pam
sæmæme nætærigien sæim
ramevæn ia niræha,
hænæpwæh ik mhæuvavæn.

Nautæ me pam sæim mine maræ-
maræ me pam sæim ikinætæ wau
raka ia niræha,

nænæ ko ipkætoni mhæ mwi iræha ia
næpin riti.”

¹⁵ⁿNærmama me næha sæmæme
kamhæmri pen næmri nari ia
narimnari me næha hæpeki nautæ
ripik ruku pen tî præn næha. Iræha
tuhæhekîr næmisæien sævæi præn
næha, mhærer pen a isipwîn tukwe
in, mamhasæk æpwæmwis ^{16o}mæ,
“Aueh! Aueh taon asori!

In ræmwhen ia pran ramarkahu ia ti-
nari amasan i kani mæ linen

sæ ro tihi natis iræ ramærueræv pik.

In ramo pen maræmaræ me ia
nîpwran,

maræmaræ me nænimen rutæ pik
kino ia kol, mine kæpwier
amasan me, mine perel me.

^{17-18p}Mætæ kouraha pam nautæ me
sævænhi ia aoa kuatia a.”

Nænæ næmæ sæmæme
kamhækækîni nitætæ ia tæsi, mine
nærmama sæmæme kamhærukū
nitætæ mamhæputæ, mine næmæ
sæmæme kamhowok ia nækwai
nitætæ, mine nærmama sæmæme
nitætæ rapeki narimnari sævænraha

^j18:9 Rev 17:2, Esik 27:30-35 ^k18:10 Esik 26:17, Dan 4:30

^l18:11 Esik 27:36 ^m18:12 Esik 27:12,13,22

ⁿ18:15 Esik 27:31,36 ^o18:16 Rev 17:4 ^p18:17-18 Esik 27:27-29,32

muvehe mipeki parei kamhəmri pen nəmri nari ia nirəha, mamhəuvehi mane irə, irəha pam hətoni nise napw sə ramahi prən nəha, mhərer pen a isipwın tukwe in, mamhasək əpwəmwis, mamhəni mə,
 “Taon asori riti riwən rəmwhen ia taon nəha!”

¹⁹qIrəha hərki pen nıməkwrur ia kənkapwənraha, rerinraha rəpou, kamhasək, mamhəni mə,
 “Aueh! Aueh taon asori!
 Nərmama me pam səməme nitətə səvənraha ramaiu ia təsi, irəha nautə səvənraha ruvehe masori ia narimnari me səim!
 Mətə kouraha pam narimnari me səim ia aoa kuation a.”

²⁰rMətə nıpu riti mwi rani iamınhi irə minuə,
 “Kımiaha ia nitətə ia neiai, kımiaha nərmama me səvəi Kumwesən, mine aposol me mine profet me, rerimıaha traməkeikei magien, tı nəri nə mə Kumwesən rınərpwın noien ərəha prən nəha rıno ia kımiaha!”

²¹sNənə agelo riti nəgsen rasori ruvehi kəruətərei asori riti mərarki pen i ia nəkwai təsi mını mə,
 “Tukəraki irapw akwauakw taon asori nəha Papilon iamınhi irə, nənə tukəpwəh nətonien mwi in ia nəpın riti.

²²tIa niram taon Papilon tıpkregi mhə mwi nərmama səməme kamhəuəsi nəri kauəsi kaməni nıpu irə,
 uə nərmama səməme kamhəse tərhe nau mine kisıpw.

Ia niram tıpkətoni mhə mwi iər-mama sə ramarpəkau amasan narimnari me.

Tıpkregi mhə mwi kəpwier ramərari maməkwei ətestesi kwənuni wit kamo flaoa i.

²³uNukuraanien səvəi laet tıpkəhi-apw mhə mwi ia niram,
 nənə tıpkregi mhə mwi reri iər-man mine pran səməmi krauni simwın tı narəien vi səvənrau.

Tro iamınhi irə tı nəri nə mə fwe kupwən nərmama me səim səməme kamhəmri pen nəmri nari ia narimnari irəha kamhəuvehi nasorien ia təkure tıprənə.
 Nərmama ia tənəmtənə me pam hətoni nımtətien me nəha ikino ia nıskaiien səvəi iəremhə reikuə ia nirəha.

²⁴vIa taon nəha Papilon Kumwesən rətoni nıte profet me mine nərmama me səvənhi.

Nərmama me pam ia təkure tıprənə səməme kınousi əpune irəha Kumwesən rətoni nıtenraha ia taon nəha.”

Nərmama fwe ia neiai həgnəgini Kumwesən

19 Kurirə ia narimnari me i iakregi reri nari riti rəmwhen ia nərmama həpik fwe ia neiai, kamhəgkiari rerinraha rupwinari mamhəni mə,

“Pwəh səgnəgini lərimənu Kumwesən səkitaha!

In rauvehimıru kitaha. Nasorien mine nıskaiien səvənhi əpa.

²wNəkiriien me səvənhi ho nıpərhi-nien, mhatukwatukw.

^q18:19 Esik 27:30-34   ^r18:20 Aes 44:23, Dut 32:43, Jer 51:48

^s18:21 Jer 51:63-64, Esik 26:21   ^t18:22 Aes 24:8, Esik 26:13

^u18:23 Jer 7:34, 16:9, Jer 25:10, Aes 47:9

^v18:24 Jer 51:49, Mat 23:35, Rev 17:6   ^w19:2 Rev 6:10, 16:7

In rīnərpwīn raka noien ərəha səvəi taon asori nəha Papilon, tī nəri nə mə taon nəha rəmwhen ia pran səvəi suatuk rouraha nərmama ia təkure tīprənə i ia noien ərəha səvənhi.

Kumwesən ruvəuvei pen raka nərpinwinien min,

tī nəri nə mə kousi əpune səvənhi iotukwininari me ia taon nəha.”

^{3x}Nənə irəha həgkiari asori mwi mə,

“Pwəh səgnəgini lərimənu!

Nise napw sə ramahi taon nəha rautə ia nuk nuk me ko ripkiwən mhə.”

^{4y}Ia nəpīn nəha nəmə asori me nəha twenti-fo mīne nərīmīru me nəha kefə hənīmwi nukurhunraha ia nəmri Kumwesən sə raməkure ia jea səvənhi mamərimənu, mhəsiai in, mhəni mə,

“Ouəh! Pwəh səgnəgini lərimənu!”

^{5z}Nənə reri iərmama riti ruku pen ia jea Kumwesən raməkure irə mamərimənu, mīni mə,

“Kimiaha nərmama hiamo tukwini nari m Kumwesən, mamhəsiai in,

nəri auər a mə hiaməuvehi nasorīien uə hiəpkuvehi mhə nasorīien,

kimiaha pam tihaməkeikei mhəgnəgini Kumwesən səkitaha!”

^{6a}Nənə iakregi nari riti rəmwhen ia nərmama həpik kamhəgkiari, rerinraha rəmwhen ia nui sə ramivə mamierig, mīne karuəruə ramərk-wəpahar. Irəha həni mə,

“Pwəh səgnəgini lərimənu Kumwesən səkitaha

tī nəri nə mə in rauvehi nīskaiien me pam, mamərimənu!

⁷Pwəh sagien, mhagien pik, mhəuvehi utə nəghin,

tī nəri nə mə nəpīn ruvəuvehe tukiri pen vi a pran m kwəti sipsip!

Pran səvənhi rīnəpnəpenə pam raka,

^{8b}mamarkahu ia tīnari amasan nəha linen kuvei pen min rəpsan məmher.”

(Tīnari amasan nəha linen ramahatən pen noien atukwatukw me səvəi nərmama me səvəi Kumwesən.)

^{9c}Nənə agelo nəha rini pehe tukw iou i mə, “Rai pen nəgkiariien i ia nəkukuə. ‘Nərmama səməme kīnəkwein ia nīrəha mīnuə tuhəuvən ia nəvegīnien asori səvəi kwəti sipsip irəha rerinraha tragien.’” Nənə agelo nəha rarə mīni mwi tukw iou i mə, “Nəgkiariien me i nəgkiariien pərhien səvəi Kumwesən.” ¹⁰In rini iamīnhi irə, nənə iakinīmwi nukurhuk mi ia nīsun mə takīsiai in, mətə in rini pehe tukw iou mə, “Tīkəpwəh noien iamīnhi irə! Krau iotukwininari mi a, kitaha piam me səməme kamhəuvehi nəgkiariien i lesu rini mə ro nīpərhienien. Tikaməkeikei mīnimwi nukurhum mi ia nəmri Kumwesən əpa, mīsiai in, tī nəri nə mə nəgkiariien i lesu rini mə ro nīpərhienien in nukune nəgkiariien me səvəi profet me.”

^x19:3 Rev 14:11 ^y19:4 Rev 4:2,10

^z19:5 Sam 22:23, Sam 134:1, Sam 135:1, Rev 11:18

^a19:6 Rev 11:15, 14:2, Rev 15:3, 21:2 ^b19:8 Aes 61:10

^c19:9 Mat 22:2-3, Wok Me 10:25-26, Rev 22:8-9

**Iærmama sæ ramækure
ia hos æpsan**

^{11d}Nænæ iakætoni kæsevæ r ia neiai. Iakæti pen mætoni hos æpsan riti. Iæmæ sæ ramækure iræ næghin næ "Iæmæ sæ Kamætigite Iræ. In rani nîpærhienien." Næpin in rækiri nærmama uæ raruagæn, mætæ in ramo ia noien sæ ratukwatukw a. ^{12e}Nænimen mi krouæmwhen ia nærami napw. Ia tækure kæknapwæ kæfæfau sævæi nisaiien me hæpik. Kirai pen næhag riti iræ, mætæ iærmama riti ripkukuræn mhæ nahag næha, in æpa in rukuræn. ^{13f}In ramarkahu ia tinari riti kineitesi ia netæ. Næghin sæ kamækwein in iræ in næ "Nægkiariien sævæi Kumwesæn."
¹⁴Naruagæn me ia neiai kamhækure ia hos æpsan me mamhækuriræ in, mamharkahu ia tinari amasan næha linen ræpsan mæmher. ^{15g}Iærmama næha nau riti sævæi naruagænien ræhiæ ruku pen ia nîpægi nækwan mamier. Ia nau næha in truvehi irapw nîskaiien sævæi nærmama ia tænæmtænæ me, nænæ muvehi næri skai riti sæ ræmwhen ia nep ramahatæn pen nasoriiien sævæi kig, rauvehi mamærimænu ia niræha. In tro riskai anan ia niræha ræmwhen kamo ia tipwei krep sæ rimarei nærmama kamheivæ testesi mæ nisenraha traris. Noien næha in næha Kumwesæn i rauvehi nîskaiien me pam truvehi irapw niemaha asori sævænhi iræ. ^{16h}Kimærai pen næghin ia tinari sævænhi mine nuvan mæ:

KIG SÆ RASORI IA KIG ME.
IÆRİMƏNU SÆ RASORI IA
NÆRİMƏNU ME.

¹⁷ⁱNænæ iakæti pen mætoni agelo riti ramærer pen ia meri. In ramækwein æpwæmwis mani pen ti menu me sæmæme kamhæivæ ia nîmagouagou mæ, "Hæuvehe mhousæsîmwîn kimiaha me ti næveginien asori sævæi Kumwesæn. ¹⁸Hæuvehe mhani nîpwrai kig me, mine næmæ asori me sævæi naruagæn me, mine nærmama nægsenraha rasori, mine hos me, mine nærmama sæmæme kamhækure ia hos me. Hæuvehe mhani nîpwrai nærmama me pam: iræha sæmæme ko slef ia niræha mine sæmæme kipko mhæ slef ia niræha, iræha sæmæme kamhæuvehi nasoriiien mine sæmæme hæpkuvehi mhæ nasoriiien."

^{19j}Nænæ iakætoni nærimîru næha, mine kig me sævæi tiprænæ, mine naruagæn me sævænraha housæsîmwîn iræha me mæ tuharuagæn iræha Iæmæ sæ ramækure ia hos mine naruagæn me sævænhi. ^{20k}Nænæ naruagæn me sævæi Iæmæ næha hæuvæn mhækwætæmhiri nærimîru næha, mine profet eikuæ næha sæ rînamo nîmtætien me fwe kupwæn næpin rînamærer irau nærimîru næha. (In rînamo nîmtætien me næha, mameikuæ ia nærmama sæmæme kamhæuvehi mak sævæi nærimîru næha, mine sæmæme kamhænîmwi nukurhunraha ia næmri næri kuvrhækîn kuvnhi nærimîru iræ mhæsiæ in.) Iræha hækwætæmhiri

^d19:11 Rev 1:5, 6:2, Sam 96:13, Aes 11:4   ^e19:12 Rev 1:14, 2:17

^f19:13 Aes 63:1-3, Jon 1:1,14   ^g19:15 Rev 1:16, 12:5, Rev 14:20, 4:8,

Rev 21:22   ^h19:16 Rev 17:14   ⁱ19:17 Esik 39:17-20

^j19:19 Sam 2:2   ^k19:20 Rev 13:12-17, Rev 20:10,15, Aes 30:33

irau, mhærarki pen miru a irau ia kwopun æmwhenimw naha napw mine tæpisi æræha krauuæk ikin. ²¹Nænæ kig me mine naruagæn me sævænraha, læmæ sæ ramækure ia hos rærai æpune iræha ia nau sævæi naruagænien sæ ruku pen ia nîpægi nækwan mamier. Nænæ menu me pam hani nîpwranraha tipwinraha ræsis amasan.

Nuk wan-taosen

20^mNænæ iakætoni agelo riti rukrutæ ia neiai mameiwaiu pehe, mauvehi ki riti ia rægin, ki sævæi nîpæg sæ rameiwaiu nukunen riwæn. In rauvehi mwi jen asori riti. ²ⁿIn rækwtæmhiri snek asori, snek sæ rinaræ raka tui næghin næ læremhæ uæ Setan. Agelo naha rækwtæmhiri, mærihi sævæi nuk wan-taosen, ³^omærarki pen ia nîpæg sæ rameiwaiu nukunen riwæn, nænæ mæsisæg æknekkin iræ minuæ snek asori naha træpwæh mwi neikuæien ia nærmama ia tænæmtænæ me meste nuk wan-taosen ro sampam. Næpin nuk wan-taosen ro sampam, tukamækeikei kifi nari iræ sævæi næpin ouihi a.

⁴^pNænæ iakætoni jea me nepwin sævæi næmæ asori me. Næmæ asori me sæmæme kamhækure ia jea me naha, kuvei pen nasorïien minraha tuhamækiri noien me mamhærpwin. Nænæ iakætoni nænimwi nærmama sæmæme kinærai æmwesi kænkapwænraha tî næri næ mæ iræha kamhærer irapw tî nîni irapwien nægkiariien amasan sævæi lesu mine nægkiariien

sævæi Kumwesæn. Iræha hæpwæh nînimwiien nukurhunraha ia nisaiïen ia næmri nærimîru uæ ia næmri næri kuvrhækin kuvnhi nærimîru iræ, mhæpwæh nuvehïen mak sævænhi ia nîpwænranraha mine ræginraha. Iakætoni iræha hæuvehe mhæmîru mwi, nænæ mamhærimænu iræha Kristo meste nuk wan-taosen. ⁵In i næpin sæ Kumwesæn rimækupwæn mo nærmama iræ hætui mwi ia nemhæien. Mætæ nærmama hæuvamhæ sæmæme in rîpko mhæ iræha hætui mwi ia næpin naha tuhæpkætui mhæ mwi ia nemhæien meste nuk wan-taosen ro sampam. ⁶^qNærmama me i sæmæme Kumwesæn rimækupwæn mo iræha hætui mwi ia nemhæien, iræha rerinraha tragien, tî næri næ mæ iræha nækur ikinan me sævænhi. Iræha tuhæpkemhæ mhæ mwi ia nemhæien sæ ro kæru i, mætæ iræha tuho pris me ia niræha, pris me sævæi Kumwesæn mine Kristo, nænæ mhærimænu iræha min ia nuk wan-taosen.

Setan trevæn ia napw

⁷Nænæ næpin nuk wan-taosen ro sampam, tukifi nari ia Setan rier irapw ia kwopun kinæsisæg æknekkin in ikin. ⁸^rIn trier irapw, mevæn meikuæ ia kwænækwus me naha sæmæme kamharæ ia nîkare tækure tiprænæ i kefæ, næghinraha Kauk mine Makauk, nænæ mousæsîmwîn iræha mæ tuharuagæn. Nærmama me naha tuhæpik mæmwhen ia nîpækir ia tæsi. ⁹^sIakætoni mæ iræha hæuvæn ia kwopun me pam

^l19:21 Rev 19:17-18   ^m20:1 Rev 9:1   ⁿ20:2 Rev 12:9

^o20:3 Jut 6   ^p20:4 Dan 7:9,22,27, 1Kor 6:2, Rev 13:17

^q20:6 Rev 1:6   ^r20:8 Esik 38:2,9, Esik 38:15-16

^s20:9 2King 1:10, Esik 39:6

ia tìprənə, mhərer kuraukurau kwopun nərmama me səvəi Kumwesən kamharə ikin mine taon sə Kumwesən rokeikei pik. Mətə napw riti rukrutə ia neiai meiwaiu pehe mahi irəha. ¹⁰tNənə kuvehi Setan, iəremhə sə rineikuə ia nirəha, kuvehi, kərarki pen ia kwopun əmwhenimw nəha napw mine təpisi ərəha krauuək ikin. In nəha kwopun nəha kinərarki pen raka nərimiru ikin mine profet eikuə. Nənə tuko nəmisiəien mīnrahar ia nəpīn mine ia ran ia nuk nuk me.

**Kumwesən rəkiri nərmama
səməme həuvamhə, mərpwīn
noien me səvənraha**

¹¹Ia nəpīn nəha iakətōni jea asori riti rəpsan mine ləmə sə raməkure irə mamərimənu. Tìprənə mine neiai krouap tì nənimen kīpkətōni mhə mwi irau. ¹²uNənə iakətōni nərmama həuvamhə səməme fwe kupwən kamhəuvehi nasorīien mine səməme həkuvehi mhə nasorīien, irəha pam kamhərer ia nəmri ləmə sə raməkure ia jea səvənhi mamərimənu. Nənə krīpwegi nəkukuə me nepwīn. Krīpwegi mwi nəkukuə riti mwi, nəkukuə səvəi nīmīruien. Nənə ləmə nəha rəkiri nərmama həuvamhə mesi pen nəgkiariien kimərai pen ia nəkukuə me nəha, mərpwīn atukwatukw noien me irəha hənə fwe kupwən. ¹³vTəsi raraka ia nərmama həuvamhə səməme kamharə irə. Noien

lərmama Remhə mine Imwei Nəkur Həuvamhə irau mwi krouaraka ia nərmama səməme kamharə ia nirau. Irəha pam hətui mwi ia nemhəien səvənraha, nənə ləmə nəha rəkiri irəha kuatia kuatia, mərpwīn atukwatukw noien me irəha hənə fwe kupwən. ¹⁴wNənə kuvehi Noien lərmama Remhə mine Imwei Nəkur Həuvamhə kərarki pen irau ia kwopun əmwhenimw nəha napw rauək ikin. Nəri nəha in nəha nemhəien sə ro kəru i. ¹⁵xNərmama me pam səməme kīpkətōni mhə nəghīnraha ia nəkukuə səvəi nīmīruien kərarki pen irəha ia kwopun əmwhenimw nəha napw rauək ikin.

Jerusalem vi

21^yNənə iakətōni neiai vi mine tìprənə vi, tì nəri nə mə neiai akuas mine tìprənə akuas krouvehe rouiwən. Nənə təsi riwən mwi. ²zNənə iakətōni taon ikinan səvəi Kumwesən, in nə Jerusalem vi, rukrutə tì Kumwesən ia neiai mameiwaiu pehe. Taon ikinan nəha ramser rəmwhen ia tīnari sə pran rarkahu irə ia nəpīn tukiri pen vi a in kuvei pen m iərman səvənhi. ³aNənə iakregi reri iərmama riti rupwinari ruku pen ia jea sə Kumwesən raməkure irə mamərimənu, rīni mə, "Hətə ro! Təkwtəkwuni nəha Kumwesən rīno rukwənu səvənhi irəha nərmama. In tramarə irəha mīnraha, nənə irəha tuhəuvehe nərmama me səvənhi. Kumwesən

^t20:10 Jen 19:24, Sam 11:6, Rev 19:20, 21:8

^u20:12 Dan 7:9-10, Mat 25:31-46, Wok Me 17:31, 2Kor 5:10, Rev 13:8

^v20:13 Rom 2:6, 1Pit 1:17, Rev 2:23, 22:12 ^w20:14 1Kor 15:26,55

^x20:15 Rev 13:8, 19:20 ^y21:1 2Tes 3:13 ^z21:2 Aes 52:1, 61:10, Hip 11:16, 12:22, Rev 3:12 ^a21:3 2Kron 6:18, Sek 2:10, 2Kor 6:16, Rev 7:17

in tramarə tɪ nirəha, nənə muvehe Kumwesən səvənraha. ^{4b}In trɪrai raka pam nise nənimenraha. Noien iərmama remhə mɪne nasəkien mɪne nəmisəien triwən, tɪ nəri nə mə narimnari tui me həuvehe mhəuvəiwən.”

^{5c}Nənə ləmə sə raməkure ia jea mamərimənu rini mə, “Hətə ro! lakamo narimnari me pam həuvehe mhərməvi.” Nənə in rarə mɪni mwi mə, “Rai pen nəgkiariien i ia nəkukuə, tɪ nəri nə mə nəgkiariien me i ho nɪpərhiēnien nərmama həukurən nətɪgiteien ia nirəha.”

^{6d}Nənə in rərari mɪni pehe tukw iou i mə, “Təkwtəkwuni nəha kino sampam ia narimnari me pam! Iou i Alfa mɪne Omeka,[‡] nukunen mɪne nəkrəkwerin. Nərmama səməme həkwakwa iou takuvei pen nui mɪnraha. Nui nəha kɪpkuvehi mhə nənimen. Nəmri nui nəha rauvei pehe nui kauvehi nɪmɪruien irə. ^{7e}Iərmama sə trɪskai meste naruagəniēn rukurau, iou takuvei pen narimnari me səməme iakuvəni pen raka tukwe in. Iou takuvehe Kumwesən səvənhi, nənə in truvehe nərik. ^{8f}Mətə nərmama səməme kamhəhekɪr ia nərmama, mhəpwəh nahatətəien, mamho noien əmkemik, mamhousi əpune nərmama, mamhakres pran, mamho klepa, mamhəuvehi nahak, mamhəfwaki m nənimwi nari me, mɪne ieikuə me pam,

imwənraha atukwatukw fwe ia kwopun əmwhenimw nəha napw mɪne təpisi ərəha krauuək ikɪn. Nəri nəha in nemhəien sə ro kəru irə.”

^{9g}Nənə nagelo me nəha sefen kamhəpeki pesin me nəha sefen həukuər ia nərpwinien irəha sefen (nənə nərpwinien me nəha irəha nərpwinien sampam Kumwesən tro m nərmama), riti ia nagelo me nəha rini pehe tukw iou i mə, “Uvehe ro. Iakuə takahatən prən nəha, in pran səvəi kwəti sipsip, pwəh ikətəni.”

^{10h}Nənə ia vison nəha Nənimwin rəriari miou iakətəni agelo nəha ruvehi iou iarouevən fwe ia təkuei riti rasori məpwəmwis. Nənə in rahatən taon ikinan nəha Jerusalem iakətəni ruku pen tɪ Kumwesən ia neiāi mameiwaiu pehe. ¹¹ⁱTaon ikinan nəha rukuraan ia nukuraanien səvəi Kumwesən. Ramserser rəmwhen ia kəpwier amasan riti kani mə tiaspa rəmher rəmwhen ia klas. ^{12j}Nəpai riti rasori məpwəmwis rukurauku- rau irə. Ia nəpai nəha kwəruə me irəha twelef. Nagelo me twelef kamhərər ia kwəruə me nəha. Ia kwəruə me nəha kɪmərāi pen nəghi kwənəkwus me səvəi nəkur Isrel irəha twelef. ¹³Kwəruə me nəha kahar ia nɪkare taon nəha peraha, kahar mwi ia nɪkaren prehi, kahar ia nɪkaren pesu, nənə kahar ia nɪkaren parei. ¹⁴Kəpwier asori me irəha twelef kamhəkwtəmhiri əknekin nukune nəpai nəha səvəi

[‡]**21:6** Alfa in leta sə rukupwən ia alfapet səvəi nəkur Kris. Omeka in leta sampam. Nəhag i kaməkwein Kumwesən irə nɪpwran mə in nukunen mɪne nəkrəkwerin. Əvsini mwi Rev 21:6; 22:13.

^b**21:4** Aes 35:10, Aes 65:19   ^c**21:5** 2Kor 5:17, Rev 4:2,10   ^d**21:6** Sam 36:9, Jer 2:13, Jon 7:37, Rev 1:8,17, 22:17   ^e**21:7** 2Saml 7:14

^f**21:8** Mat 25:41, Hip 10:38-39, Rev 19:20, 21:27, 22:15

^g**21:9** Rev 15:1   ^h**21:10** Esik 40:2, Rev 21:2   ⁱ**21:11** Aes 60:1-2,19

^j**21:12** Esik 48:30-35

taon naha. Nənə kimərai pen nəghi aposol me twelef səvəi kwəti sipsip ia kəpwier me naha.

¹⁵kAgelo sə raməgkiari miou rauvehi nari riti kino ia kol truvehi mak səvəi taon irə mine nəpai səvənhi mine kwəruə me ia nəpai naha. ¹⁶Nikare taon naha irəha kefə. Nasoriien səvəi nikarkaren me mine nəpwəmwisien səvənraha rutə həmnəmwhen a. Agelo naha ruvehi nari naha rauvehi ia rəgin, muvehi mak səvəi nikarkaren me, mətoni irəha kuation kuation nasoriien səvənhi mine nəpwəmwisien səvənhi rutə tu-taosen-fo-hantret kilometa. ¹⁷In ruvehi mwi nikimkimien səvəi nəpai naha mətoni rəmwhen ia sikisti-sikis mita. Mita naha sə agelo naha rauvehi mak səvəi nari irə rəmwhen a mwi ia mita naha nərmama kamhəuvehi mak səvəi nari irə. ¹⁸Nəpai naha kino ia kəpwier amasan i tiaspa, nənə kuvrhəkin taon ia kol atukwatukw, kol sə rəmher məmwhen ia klas.

¹⁹lKəpwier asori me səməme kamhəkwtəmhiri əknekin nukune nəpai səvəi taon naha kəfəri pen irəha ia kəpwier amasan me səpəmsəpə. Kiməkupwən kəmri pen kəpwier amasan i tiaspa, sə ro kəru irə kəmri pen kəpwier amasan i safai, sə ro kahar irə kəmri pen kəpwier amasan i akat, sə ro kefə irə kəmri pen kəpwier amasan i emeral, ²⁰sə ro krirum irə kəmri pen kəpwier amasan i onikis, sə ro sikis irə kəmri pen kəpwier amasan i kanilian, sə ro sefen irə kəmri pen kəpwier amasan i krisolaet, sə ro

eit irə kəmri pen kəpwier amasan i malakait, sə ro naen irə kəmri pen kəpwier amasan i topas, sə ro ten irə kəmri pen kəpwier amasan i kalsetoni, sə ro eleven irə kəmri pen kəpwier amasan i takwoes, nənə sə ro twelef irə kəmri pen kəpwier amasan i ametis. ²¹Kwəruə me naha twelef təpinhə me səvənraha kino ia perel irəha twelef. Təpinhə kwatia kwatia ko ia perel kwatia kwatia. Nənə suatuk me fwe imwə ia taon naha kino ia kol atukwatukw, kol sə rəmher məmwhen ia klas.

²²mNənə iapkətoni mhə nimwə riti kaməfwaki ikin ia nəkwai taon naha, ti nari nə mə nimwəfwaki səvənhi in nə lərimənu Kumwesən sə rauvehi niskaiien me pam mine kwəti sipsip. ²³nIa taon naha irəha tuhəpkətui mhə mwi meri mine məkwə mə trouəhiəpwin irəha ti nari nə mə nukuraanien səvəi Kumwesən raməhiəpwin pam taon naha, nənə kwəti sipsip in nə laet səvənhi. ²⁴oNərmama ia tənəmtənə me tuhavən ia nukuraanien səvənhi, nənə kig me ia təkure tiprənə tuhəpeki nautə amasan me səvənraha mhəuvnimwə ia taon naha. ²⁵pKwəruə me səvəi taon naha tukəpwəh nərəpinhəien irəha ia nəpin riti, ti nari nə mə nəpin ia nəpin triwən ia kwopun naha. ²⁶qNərmama ia tənəmtənə me tuhəpeki nautə amasan me səvənraha mine narimnari me nərmama həməuvei pen mınraha ia nisaiien, nənə mhəpeki mhəuvnimwə ia taon

^k21:15 Rev 11:1 ^l21:19 Aes 54:11-12 ^m21:22 Rev 15:3

ⁿ21:23 Aes 60:19-20, Rev 22:5 ^o21:24 Aes 60:3,5

^p21:25 Aes 60:11 ^q21:26 Sek 14:7, Rev 22:5

nəha. ²⁷rNarimnari me səməme həkemik ia nəmri Kumwesən, mine nərmama səməme kamho narimnari səvəi naurisien, mine nərmama səməme kamheikuə, irəha tuhəpwəh nuvniwəien ia taon nəha ia nəp̄in riti. Mətə nərmama me a i səməme kimərai pen nəgh̄inraha ia nəkukuə səvəi nimiruien sə kwəti sipsip rauvehi irəha əpa nəha tuhəuvnimwə ia taon nəha.

Nui aris kauvehi nimiruien irə

22⁵Nənə agelo rarə mahatən mwi nui aris riti iakətoni. Nui ia nui aris nəha nui kauvehi nimiruien irə. Nui nəha rəmher rəmwhen ia klas, raiu maku pen fwe ia jea sə Kumwesən mine kwəti sipsip krauəkure irə rouərimənu, ²t̄mamesi pen suatuk ia kurkwai taon nəha. Nənə iakətoni nei kauvehi nimiruien irə ramərer ia nikarkare nui nəha, maukuə m twelef ia nuk me pam ia məkwə me pam. Nənə nərmama ia tənəmtənə me pam kamhətimwi nīmwan ti nomasanien nemhəien me. ³Ia nəkwai taon nəha tukəpwəh mwi nətoniien nari riti sə Kumwesən raməkwein ərəha irə. Jea sə Kumwesən mine kwəti sipsip krauəkure irə rouərimənu trərer ik̄in. Nənə iotukwininari me səvənhi tuhamo nəkwan. ⁴Irəha tuhətoni nənimen, nənə tukrai pen nəgh̄in ia n̄ipwənanraha. ⁵vNəp̄in ia nəp̄in triwən. Irəha tuhəpkətui mhə meri uə nari riti mwi truvei pen

nukuraanien minraha, ti nəri nə mə lərimənu Kumwesən səvənraha in trukuraan muvei pen nukuraanien minraha, nənə irəha tuhərimənu ia nuk nuk me. ⁶wNənə agelo nəha rini pehe tukw iou i mə, “Nəgkiariien me i ho n̄ipər̄hienien nərmama həkurən nətigiteien ia nirəha. lərimənu Kumwesən səvəi nənimwi profet kupwən me rinər̄hi pehe iou agelo səvənhi mə takuvehe mahatən narimnari me tripk̄o mhə tui həier pehe pwəh səvənhi iotukwininari me hət̄oni.”

Tripk̄o mhə tui Iesu ruvehe

⁷x“Həregi ro! Tripk̄o mhə tui iakuvehe. lərmama sə ramo nəgkiariien me səməme Kumwesən ruvei pehe, kamhəmak ia nəkukuə i, in rer̄in tragien.”

⁸yIou Jon, iou iakiməregi mətoni narimnari me i. Nəp̄in iakregi mətoni raka narimnari me i, nənə iakinimwi nukurhuk mi ia nəmri agelo sə rahatən iou irə mə takisiai in. ⁹Mətə in rini pehe tukw iou i mə, “Əpwəh noien iam̄in̄ha irə! Krau iotukwininari mi a səvəi Kumwesən kitaha piam me i profet me mine nərmama me səməme kamho nəgkiariien me ia nəkukuə i. Nīmwi nukurhum mi ia nəmri Kumwesən, misiai in!”

¹⁰zNənə in rarə m̄ini mwi tukw iou i mə, “Tikəpwəh nək̄wafəien ia nəgkiariien me i Kumwesən ruvei pehe mik kamhəmak ia nəkukuə i ti nəri nə mə narimnari me i tripk̄o mhə tui həier pehe. ¹¹aNərmama

^r21:27 Aes 52:1, 1Kor 6:9-10, Rev 13:8, 21:8   ^s22:1 Esik 47:1

^t22:2 Joel 3:18, Sek 14:8, Jen 2:9, Esik 47:12, Rev 22:14,19

^u22:4 Sam 42:2, Mat 5:8, Rev 3:12   ^v22:5 Dan 7:18,27, Rev 5:10, 20:6, Rev 21:23,25   ^w22:6 Rev 1:1   ^x22:7 Rev 1:3, 2:16

^y22:8 Rev 19:10   ^z22:10 Rev 1:3, 10:4   ^a22:11 Dan 12:10

səməme kamho noien ərəha pwəh kamhəmwur pen ia noien ərəha. Nərmama səməme kamho noien əmkemik pwəh kamhəmwur pen ia noien əmkemik. Nərmama səməme kamho noien atukwatukw pwəh kamhəmwur pen ia noien atukwatukw. Nərmama səməme kamho noien əmher pwəh kamhəmwur pen ia noien əmher.

^{12b}Həregi ro! Tripko mhə tui iakuvehe! Takuvehi nərəkuien səiou, muvehe, muvei pen m nərmama me pam resi pen narimnari me irəha həno. ^{13c}Iou i Alfa mine Omeka,^f nukunen mine nəkrəkwerin. Iakinərə raka kupwən, nənə takarə mwi kurirə.

^{14d}Nərmama səməme haikuas tinari səvənraha rəpsan, irəha rerinraha tragien. Takəsəni irəha hani nukwai nei kauvehi nimiruien irə, nənə mhəukurau ia kwəruə me səvəi taon nəha mhəuvnimwə. ^{15e}Mətə nərmama nepwin nəha ikin ko həpkuvnimwə mhə. Irəha nəha nərmama səməme həmkemik rəmwhen ia kuri me, mamho klepa, mamho nahak. Nərman mine nīpran səməme kamhəiri əpnəpen irəha me irəha nəha ko həpkuvnimwə mhə. Nərmama me pam səməme kamhousi əpune nərmama, mamhəfwaki m nənimwi nari me, mamhokeikei pik noien səvəi neikuəien tuharə fwe iruə.

^{16f}Iou, Iesu, iakinərhi pehe agelo səiou mə truvehe mini irapw narimnari me i tukumiaha nakalasia me. Iou i kig sə iakiməuku pen ia kwənəkwus səvəi Kig Tevit. Iou iakəmwhen ia kəməhau kofətəteia sə rukuraan.”

^{17g}Nənimwin Ikinan mine pran səvəi kwəti sipsip krauni mə, “Uvehe!” Nənə pwəh iərmama sə ramregi nəgkiariien i, in mwi rini mə, “Uvehe!” Nənə pwəh iərmama sə rəkwakwa ruvehe. Iərmama sə rokeikei pwəh in rənimwi auər a nui sə kauvehi nimiruien irə.

^{18h}Iou, Jon, iakaməgkiari skai m nərmama səməme kamhəregi nəgkiariien me Kumwesən ruvei pehe miou kamhəmak ia nəkukuə i. Trini minuə iərmama riti rakutan pen atukw nəgkiariien riti səvənhi ia nəgkiariien me i, Kumwesən truvei pen min nərpwinien me i nəkukuə i raməgkiari irə makutan pen mwi. ¹⁹ⁱTrini minuə iərmama riti rīpeki raka nəgkiariien me nepwin ia nəkukuə i, Kumwesən trīpeki raka namasanien me i nəkukuə i raməgkiari irə iərmama nəha trīpkuvehi mhə riti. Namasanien me nəha nukwai nei kauvehi nimiruien irə mine kwopun riti ia taon ikinan nəha.

^{20j}Iərmama sə rani irapw narimnari me i rini mə, “Pərhien tripko mhə tui iakuvehe!”

^f22:13 Alfa in leta sə rukupwən ia alfapet səvəi nəkur Kris. Omeka in leta sampam. Nahag i kaməkwein Kumwesən irə nīpwrən mə in nukunen mine nəkrəkwerin. Əvsini mwi Rev 21:6; 22:13.

^b22:12 Aes 40:10, 2Kor 11:15, Rev 2:16,23

^c22:13 Rev 1:8,17, 21:6 ^d22:14 Rev 22:2 ^e22:15 Rev 21:17

^f22:16 Nam 24:17, Rom 1:3, Rev 2:28, 5:5

^g22:17 Sing 8:14, Rev 21:6 ^h22:18 Dut 4:2, 12:32, Rev 15:1,6

ⁱ22:19 Rev 22:2 ^j22:20 Rev 2:16

Ouəh, pwəh ro iaminhi! Uvehe rə
lərimənu lesu!

²¹Pwəh namasanien səvəi
lərimənu səkitaha lesu tramarə tɪ

nərmama me pam. Ouəh, pwəh ro
iaminhi!